የምሑራን አስተያየት

ፕሮፌሰር ታደሰ ታምራት፤ « ..... ይህ አምባሳደር ዘውዴ ረታ ያሳተሙት « የኤርትራ ጉዳይ » የተባለው መጽሐፍ፤ በኛ በታሪክ ተማሪዎችና መምህራን በኩል አስካሁን ሙሉ በሙሉ ያላየናቸውንና ያልደረስንባቸውን ቀጥተኛ መረጃዎች ለብዙ ዓመታት በክብር ጠብቀው በማጥናትና በማመሳከር፤ አዲስ የተጣራ ዘገባ ስለአቀረቡልን ደራሲውን በሕዝብ ፊት እናመሰግናለን ..... »

ፕሮፌሰር መርዕድ ወልደአረጋይ « ..... ይህ ዘውዴ ረታ አዘጋጅቶ ያቀረበልን መጽሐፍ አንደኛ/ ለኢትዮጵያውያን የመሥሪያ ቋንቋ በሆነው በአማርኛ በመጻፉ፤ ሁለተኛ/ ኢትዮጵያዊና ህገራዊ በሆኑ ምንጮች ተመሥርቶ በመጻፉ፤ ስዚህ ውስብስብ መስሎ ለሚታየው የኤርትራ ጉዳይ አስተማማኝ የሆነ ግንዛቤ ይሰጣል ብዬ አገምታለሁ ..... »

ፕሮፌሰር ባሕሩ ዘውዴ « ..... የዛሬ ሠላሳ ዓመት ግድም አምባሳደር ሐዲስ ዓለማየሁ በሎንዶን ቢሮዋቸው የቀመሙትን ፍቅር አስከ መቃብር የተሰኘውን የዘመናችን ምርጥ ልብወለድ ድርስት ለአንባቢያን አቀረቡ:: ዛሬ ደግሞ አምባሳደር ዘውዴ ረታ ሌላ ፍቅር አስከ መቃብር ይዞልን ብቅ ብሏል:: ..... ደራሲው ለአፄ ኃይለሥላሴ መንግሥት በነበረው ቀረቤታና በተለይም ለኤርትራ ጉዳይ የታሪኩን ሁለት አበይት ተዋንያን፣ ማለትም የአክሊሉ ሀብተወልድን እና የአስፍሐ ወልደሚካኤልን አመኔታ በማግኘቱ፤ አያሌ ብርቅ የሆኑ ስነዶች ለጥናቱ ድምቀትና ጥልቀት ሊስጡት ችለዋል:: በዚህም አማካይነት በትውልዶች መካከል ተፈጥሮ የቆየውን የዕውቀትና የልምድ ክፍተት ለመድፈን አንድ ትልቅ አስተዋፅኦ ያደርጋል:: ..... አምባሳደር ዘውዴ ረታ ከፍተኛ የታሪክ ሥልጠና ሳያገኝ የተካነበትን የጋዜጠኝነት ሞያ በመመርኮዝ ታሪካዊ ሁኔታዎችን ተረድቶ በሚጥም ቋንቋ ትልቅ ገፀ-በረከት ስለአቀረበልን፣ እናመሰግነዋለን:: ..... »

አቶ ተካልኝ ገዳሙ « ..... አቶ ዘውዴ ረታ ያለመታከት፣ ስባት ዓመት ሙሉ ለመጽሐፉ ዝግጅት በየአገሩ እየሄዱ ስነዶችን በማጥናት፤ ኢትዮጵያም ውስጥ ለጉዳዩ ቅርበት ያላቸውን የቀድሞ የኢትዮጵያ ከፍተኛ ባለሥልጣኖች በማነጋገር፤ ታሪኩን በስፋትና በጥልቀት ለማቅረብ ከፍተኛ ጥረት አድርገዋል:: ..... አቶ ዘውዴ ረታ በማያስለችና በማይፈታተን አማርኛ፤ ከአድልዎ ነፃ በሆነ መንፈስ ይህንን መጽሐፍ በማቅረባቸው፤ ለኢትዮጵያ ታሪክ፣ ለታሪክ ባለሞያዎችና አፍቃሪዎች ከፍተኛ ውለታ ስለዋሉ፣ ሊመሰገኑ ይገባል:: ..... »

በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመነ መንግሥት

የኤርትራ ጉዳይ

1941 - 1963

(እንደ አውሮፓውያን ዘመን አቆጣጠር)

ዘውዴ ረታ

የደራሲው መብት
በሕግ የተጠበቀ ነው::

ማሳሰቢያ

የኤርትራ ጉዳይ የተመረመረውና የተጠናው፤ በመጀመሪያ በአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ምክር ቤት፤ ቀጥሎ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ስለሆነ፤ በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ታሪኩ መሠረቱን ጠብቆ እንዲሄድ የተጻፈው፤ <u>እንደ አውሮፓውያን ዘመን አቆጣጠር</u> መሆኑን ደራሲው በቅድሚያ ያመለክታል::

ማውጫ

ክፍል አንድ

መቅድም

ገጽ

1. ከጸሐፊው 9
2. መረብ ምላሽ ወይም ምድሪ - ሀማሴን 12
3. የተፈሪ መኮንን ምኞትና ተስፋ 14

ክፍል ሁለት

የኤርትራ ጉዳይ፣ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት ሸንጐ (ከመስከረም 1945 - 1948)

ገጽ

1. የፖትስዳም ውሳኔ እና የሎንዶን ጉባኤ፤ 23
2. የፓሪስ ስብሰባ፤ 32
3. የፓሪሱ የሠላም ጉባኤ፤ 44
4. የጣልያን ይቅርታ፤ 58
5. የግብፅ ጥያቄ፤ 68
6. የሠላም ጉባኤው ፍጻሜ፤ 70
7. የአራቱ ኃያላን መርማሪ ኮሚሽን በኤርትራ፤ 74
8. የኤርትራ የፖለቲካ መሪዎች ከመርማሪው ኮሚሽን ጋር፤ 80
9. ሐቁን የሸፈነ የምርመራ ውጤት፤ 91

ክፍል ሶስት

የኤርትራ ጉዳይ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በሶስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ (ሚያዝያ - ግንቦት 1949)

ገጽ

1. ከኃላፊነት መሸሽ 96

2. ሉማሌ ለጣልያን ትስጥ፤ ኤርትራ በሁለት ትከፈል፤ (አሜሪካና እንግሊዝ) 97
3. የመስኮብ ውርጅብኝ 106
4. ስፎርሳ እና አክሊሉ 110
5. የአምሣለ ኄት ጉብኤና ውሳኔ 120
6. በኒውዮርክ ያልተጠበቀ ደስታ 126
7. አቶ አክሊሉ፤ የትኛውን ይከተሉ? 129
8. ኢትዮጵያና ጣልያን 132
9. የላቲን አሜሪካ አገሮች፤ የጣልያን ጠበቆች 138
10. ኢትዮጵያና አራቱ ኃያላኖች 142
11. የቤቪንና ስፎርሳ ስምምነት 150
12. የቤቪን ስፎርሳ ስምምነት፣ በንዑስ ኮሚቴ "15" 158
13. የዋናው ኮሚሲዮን ውጤት 163
14. ጠቅላላው ጉብኤ፣ ከውሳኔው በፊት 168
15. የማክሰኞ ግንቦት "17" ድራማ 172
16. ዕድሜ ለሀይቲ መልዕክተኛ 174
17. ጥሩው ዕድል አመለጠ 178
18. የጃንሆይ አመለካከት 181
19. የጓደኞች ትችት 188

ክፍል አራት

የኤርትራ ጉዳይ በአራተኛው ጠቅላላ ጉብኤ

(መስከረም- ኅዳር 1949)

ገጽ

1. ለመስከረሙ ቀጠሮ የኢትዮጵያ ዝግጅት 193
2. የጣልያን ሤራ 204
3. የአራቱ ኃያላኖች አቋም 209
4. ጠቅላላው ጉብኤ ሥራውን ሲጀምር 212
5. የኤርትራ ጉዳይ በዋናው ኮሚሲዮን 216
6. ኤርትራ! በኢብራሂም ሡልጣን አስተያየት 227
7. ኢብራሂም ሡልጣን ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች ጋር 229

8. ሕዝቡ የጠየቀው ኢትዮጵያዊነትን ነው 241
9. ንዑስ ኮሚቴ "17" 244
10. የዋናው ኮሚሲዮን ችሎት 255
11. የጠቅላላው ጉባኤ ውሳኔ 259
12. የአክሊሉ ምሬት " ..... ዳቦ ለጠየቀ ድንጋይ ..... " 264
13. በአዲስ አበባ አና በሮማ 271

ክፍል አምስት

የኤርትራ ጉዳይ በአምስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ

(የካቲት - ታህሣሥ 1950)

ገጽ

1. መርማሪው ኮሚሽን በኤርትራ 284
2. መርማሪው ቡድን ከኢትዮጵያ ጋር 288
3. የኤርትራ ጉዳይ ይመለከተናል የሚሉ አገሮች 291
4. የአምስቱ ኮሚሽነሮች ዳኝነት 292
5. የፌዴሬሽን መፍትሔ 299
6. የአምስተኛው ጉባኤ ሂደት 306
7. የመጨረሻው ውሳኔ 313
8. ደስታና ቅሬታ 321
9. ለኤርትራ ሕገ መንግሥት ዝግጅት ኮሚሽነር ተመረጠ 329
10. በአሥመራ አዲስ ላይዘን ኦፊሰር 330
11. የማቲየንሶ ሕገ መንግሥት 333

ክፍል ስድስት

መንግሥቲ ተድላ-ቀተድላ ባይሩ መንግሥት

(መስከረም 1952 - ሐምሌ 1955)

ገጽ

1. ተድላ ባይሩ የመጀመሪያው የኤርትራ መሪ 360
2. የበዓሉ አከባበር 366
3. ንጉሠ ነገሥቱ መረብን ከፈቱ 370

4. መንግሥቲ ተድላ 372
5. ተድላና ወልደአብ ሁለት ባለጋራዎች 378
6. ኤርትራ የኢትዮጵያ እይደለችም (ወ.ወ.ማ) 382
7. የተከበሩ ስደተኛ 384
8. ድፎ ዳቦ 391
9. ደጃዝማች ፌዴራሊስት 399
10. ያዝልቅልዎ!..... 405
11. ጣማ በእግር ልክ ካልሆነ 408
12. ፌዴሬሽኑ በሕይወት አለ ወይ? 413
13. ፌዴሬሽኑ ቢፈርስልኝ? (ተድላ ባይሩ) 417
14. ፌዴሬሽኑ ይቀጥል ..... (የጃንሆይ ውሳኔ) 422
15. ብቸኛው ተድላ 437
16. ተድላ ከወልደጊዮርጊስ በኋላ! 440
17. የመስናበቻው ዋዜማ 441
18. አልቻልኩም! ያውላችሁ 445
19. ወራሽ ማን ነው? 450
20. ደጀጠኒው ደጃዝማች 453

ክፍል ሰባት

የአስፍሐ ወልደሚካኤል መንግሥት

(ነሐሴ 1955 - ኅዳር 1962)

ገጽ

1. አስፍሐ ማን ነው? 461
2. ዳግማይ መራህ መንግሥቲ 466
3. የመጀመሪያው ዓመት 469
4. ሁለተኛው የአስፍሐ ዘመን 484
5. ባንዲራው የኢትዮጵያ ሆነ 486
6. በኢትዮጵያ ሁለት መንግሥት የለም 488
7. ሶስተኛው ዘመነ አስፍሐ 490

8. የፌዴሬሽኑ መፍረስ አስፈላጊ ነበር 492
9. ባይ ባይ ፌዴሬሽን 502

ክፍል ስምንት

ከፌዴሬሽኑ በኋላ

(ጥር - ሰኔ 1963)

ገጽ

1. ፌዴሬሽኑ በፈረሰ ማግሥት 510
2. የተድላ ዕቁቢት ትራገፍዲ 517
3. መጨረሻው? 527

ክፍል አንድ

መቅድም

ገጽ

4. ከጸሐፊው 9
5. መረብ ምላሽ ወይም ምድሪ - ሀማሴን 12
6. የተፈሪ መኮንን ምኞትና ተስፋ 14

ከጸሐፊው

ስለ ኤርትራ ጉዳይ አዘጋጅቼ የማቀርበው ይህ መጽሐፍ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን የነበረውን ታሪክ የሚገልጽ ስለሆነ፣ ከጥቂት ዓመታት በፊት ከኢትዮጵያ ቤተሰብነት ወደ ጉረቤትነት የተለወጡትን የዛሬዎቹን ኤርትራውያኖችና ዛሬ ያሉበትን ሁኔታ አይመለከትም። ኤርትራውያኖች እናታቸው ከነበረችው ከኢትዮጵያ ለመለየት ስለአደረጉት ረዥም ጉዞና፣ በመጨረሻም ነፃነትን ለመቀዳጀት እንዴት እንደበቁ ታሪካቸውን ጽፈው እስኪያቀርቡልን እንጠብቃለን። ከዚህ በፊት ግን የኢትዮጵያና የኤርትራ ሕዝቦች፣ እውነተኛውን ጉዳይ በትክክል ሊያውቁት የሚገባ የሀያ ዓመታት የታሪክ ሂደት አለ። ይኸውም፣

1. በኤርትራ ውስጥ እጅግ አብዛኛው ሕዝብ፣ ከባዕድ አገዛዝ ለመላቀቅና ኢትዮጵያዊነቱን ለማስመለስ፣ «ኢትዮጵያ ወይ ሞት» ብሎ መከራና ፈተና እየተቀበለ ምን ያህል እንደታገለ፣

2. የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር ለማዋሀድ፣ በኃያላን መንግሥታቶች ዳኝነት እና በተለይ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለብዙ ዓመታት ያደረገው ፋታ የሌለው ሙግት እስከ ምን ድረስ እንደነበረ፣

3. በዓለም ማህበር ሸንጉ ላይ ኤርትራ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል ፍርዱ እንዴት እንደተወሰነና፣ ከዚያም ለአሥር ዓመታት የተካሔደው የፌዴሬሽን አስተዳደር በምን መልክ ይሠራበት እንደነበረ፣ ኋላም በምን አኳኋን እንደፈረሰ፣

እውነተኛውን ታሪክ የኢትዮጵያና የኤርትራ ሕዝቦች አውቀውት የየራሳቸውን አቋም መያዝ ይገባቸዋል ብዬ ስለአመንኩ፣ ባለኝ አቅም ለዚህ ጉዳይ ምርምርና ጥናት ብቻ የሰባት ዓመታት ጥረት አድርጌአለሁ።

የአፄ ዮሐንስ ዘመነ መንግሥት ካበቃ ከሰልሣ ዓመታት በኋላ፣ በኢትዮጵያ እጅ የነበረው የኤርትራ ጉዳይ፣ ትክክለኛውና እውነተኛው ሥዕል፣ ለዛሬውና ለመጭው ትውልድ በሀቅ ካልቀረበ፣ የመገንጠሉና ለነፃነት የተደረገው ውጊያ ብቻውን ብዙ ሺህ ጊዜ ተራብቶ ቢጻፍ፣ ታሪኩን የተሟላ አያደርገውም።

እኛ በኢትዮጵያችን የምናምንና የምንኖራ ሕዝቦች፣ ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና በመገንጠሏ ምንም ዓይነት ቅሬታ እይለማንም። ኢትዮጵያዊነት ጐድቶናል፣ ነፃ መሆን ይጠቅመናል ብለው፣ ለብዙ ዓመታትተዋግተው መለየትን የመረጡት ወንድሞቻችን ኤርትራውያኖች ስለሆኑ፣ በምርጫቸውና በውሳኔያቸው የምናዘንበት ምክንያት የለንም። እንደዚሁም በመካከላችን ያለውን የዘርና የባሕል አንድነት፣ ዛሬ ከቤተሰባችን ወጥተዋል ብለን መሠረታዊ የአንድነት ታሪካችንን እንክድም። በፌዴሬሽን አስተዳደር ሆነ በፍጹም አንድነት ዘመን፣ አብረን ስኖርንበት በእርባ ዓመታት ጊዜ ውስጥ፣ እኛ ኢትዮጵያውያን በወንድሞቻችን ስኤርትራውያን ላይ ምንም ዓይነት በደል እንዳልፈጸምንባቸው መዘንጋት የለባቸውም። የአንድ ቤተሰብ ምርቶች በሆኑ ሕዝቦች መካከል አለመግባባት ቢፈጠ

ር፣ ወይም በመንግሥት በኩል የአስተዳደርና የፍርድ ጉድለት ቢደርስ፣ ሁሉም በየመልካቸው ለየብቻቸው መታየት ይገባቸዋል እንጂ፣ በአንድ ጉተራ ውስጥ ታምቀው በአንድነት መወገዝ የለባቸውም::

ኤርትራውያን ወንድሞቻችን ለሃምሳ ዓመታት የጣልያን ቅኝ ሆነው ከተሰቃዩ በኋላ፣ ለአሥር ዓመታት በእንግሊዝ ወታደራዊ አስተዳደር በተያዙበት ዘመን ኢትዮጵያዊነታቸውን ለማረጋገጥ «ኢትዮጵያ ወይ ሞት» ብለው ያን ሁሉ መከራና ፈተና ለምን ሲሉ እንደተቋቋሙ፤ በመጨረሻም እናታችን ነሽ ብለው ከኢትዮጵያ ጋር ከተዋሀዱ በኋላ፣ ምን ቢጐድልባቸው መገንጠልን እንደመረጡ፤ ምን ቢበደሉ እናት ኢትዮጵያን እንደጠሉ፣ ታሪክ የሚያቀርብላቸውን ጥያቄ በወጉ መመለስ ያለባቸው እነሱ ናቸው::

በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን የነበረውን የኤርትራን ታሪክ እንድጽፍ ያተጉኝ ብዙ ሰዎች ናቸው:: በዚህ መጽሐፍ መግቢያ ላይ ዝርዝሩን ለማውጣት የማይመች ስለሆነ ብዙዎች ደራሲዎች እንደሚያደርጉት፣ በመጨረሻው ገጽ ላይ አስፈላጊውን አገልጻለሁ:: እኔም የኤርትራን ታሪክ አንድ ቀን መጻፍ አለብኝ የሚል ሀሳብ ያሳደረብኝ በሕይወቴ ዘመን ምን ጊዜም የማልረሳው አንድ ትዝታ አለኝ::

እንደ ኤውሮፓ አቆጣጠር በመስከረም 1953 ዓ.ም በጋዜጣና ማስታወቂያ መሥሪያ ቤት የአዲስ አበባ ራዲዮ ወሬ አንባቢና ሪፖርተር ሆኜ ስቀጠር፣ ዕድሜዬ አሥራ ስምንት ዓመት ነበር:: ስለ ዜናዎች አሰባሰብና አቀራረብ በዚያን ጊዜ ለራዲዮ የአማርኛ ዜና አዘጋጅ ከሆኑት ከአቶ አስፋ ይርጉ ዘንድ በመለማመድ ለስድስት ወራት ከቆየሁ በኋላ፣ በክቡር አቶ መኩንን ሀብተወልድ ትዕዛዝ የቤተመንግሥት ዜና ሪፖርተር እንድሆን ተመደብኩ:: በዚሁ በአዲሱ መደቤ ያጋጠመኝ የመጀመሪያው የሪፖርተርነት ሥራ፣ ንጉሠ ነገሥቱ የኤርትራን ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ደጃዝማች ተድላ ባይሩን አስጠርተው ማነጋገራቸውን የሚገልጽ ዜና ማዘጋጀት ነበር:: በተሰጠኝ መምሪያ መሠረት ገነተ ልዑል ቤተ መንግሥት በመገኘት ያየሁትን፤ በሚከተለው አኳኋን ጽፌ አቀረብኩ::

« ..... ከጠዋቱ ልክ ሶስት ሰዓት ከሩብ ሲሆን የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ክቡር ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ከግቢ ሚኒስቴር በተላከላቸውታርጋ በሌለው ልዩ አውቶ ሞቢል አምሣለ ገነት ቢሮ አጠገብ ሲደርሱ፤ ሻለቃ አስፋ ደምሴ (ኋላ ሌፍተናንት ጄኔራል) ምክትል የልፍኝ አስከልካይ ተቀበሏቸው:: ከዚያም ከግርማዊነታቸው ቢሮ መግቢያ ዋናው በር ላይ ሲደርሱ፣ በመጀመሪያ ዋናው የልፍኝ አስከልካይ ኮሎኔል መኩንን ደነቀ፣ (ኋላ ብ.ጄኔራል) ቀጥሎም የግርማዊነታቸው ልዩ ጸሐፊ አቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድ (ኋላ ጸሐፊ ትእዛዝ) በሞቀ የእጅ ሰላምታ ተቀበሏቸው:: ወዲያውም ከግርማዊነታቸው ቢሮ ገብተው ለጥ ብለው አጅ ሲነሡ፣ ጃንሆይ ተድላ እንዴት ሰነበትክ ? የሚል ቃል አሰሟቸው:: ከዚያም ወደ ግርማዊነታቸው ቢሮ ጠጋ ብለው፣ ክቡር ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደ ጊዮርጊስ የጽሕፈትና የፍርድ ሚኒስትር፣ ክቡር አቶ አክሊሉ ሀብቶወልድ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፤ ክቡር አቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድ የግርማዊነታቸው ልዩ ጸሐፊ፣ አቶ ገብረወልድ አንግዳወርቅ የጽሕፈት ሚኒስቴር ዋና ዲሬክተር በተገኙበት፤ የሥራ ፍሬያቸውን ዝርዝር በማቅረብ ለሃምሳ አራት ደቂቃዎች ከተነጋገሩ በኋላ ወደ ማረፊያቸው ወደ ራስ ሆቴል ተመልሰዋል::.....»

ይህ ወሬ ከማታው በሁለት ሰዓት በራዲዮ ከመነገሩ በፊት የጋዜጣና የማስታወቂያ ቦርድ መርምሮ መፍቀድ ነበረበት። ከእኩለ ቀን በኋላ በአሥራ አንድ ሰዓት የጻፍኩትን ይዤ ስባቱን የቦርድ አባሎች ለማስፈቀድ ስቀርብ፣ የመጀመሪያ ፈተናዬ ስለሆነ፣ አልፋለሁ አላልፍም ብዙ ሥጋት ነበረብኝ። ባስብስባው ከተገኙት የቦርድ አባሎቹ መካከል፣

- አቶ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ (ኋላ ብላታ) የአዲስ ዘመንና የስንደቅ ዓላማችን ጋዜጦች ዲሬክተር፣
- አቶ መኮንን ወርቃገኘሁ የአዣንስ ዲሬክተር፣
- አቶ ከበደ አስፋው የሂሣብና የራዲዮ ዲሬክተር፣
- አቶ አድማሱ ባድማ የሳንሱር ዲሬክተር፣

የተዘጋጀው ዜና አንዳንድ መጠነኛ መሻሻል ተደርጉለት በራዲዮ እንዲነገር፣ በየጋዜጦቹም እንዲወጣ መስማማታቸውን ገለጡ። አቶ አሐዱ ሳቡሬ የዛሬይቱ ኢትዮጵያ ጋዜጣ ዲሬክተር፣ « ..... ይህ ወጣት ሪፖርተር የሥነ ሥርዓቱን ሥዕል ደህና አድርጐ በዝርዝር በመከታተሉ አደንቃለሁ። ወደፊትም የተሻለ ሪፖርት እንደሚያደርግ አምናለሁ። ነገር ግን ወሬው አሁን በተጻፈው መልክ እንዲነገር አልደግፍም። የወሬው ቁም ነገር፣ ደጃዝማች ተድላ ለሥራ ጉዳይ ተጠርቶ አዲስ አበባ መምጣቱና ጃንሆይ ዘንድ ቀርቦ መነጋገሩ ብቻ ነው። ይኸ ወሬ ከሁለት ዓረፍተ ነገር መብለጥ የለበትም ..... » አሉ። አቶ ታደሰ አበበ የመሥሪያ ቤቱ ዋና ጸሐፊ፣ አራቱ የቦርድ አባሎች ዜናው በተዘጋጀው መልክ ተሻሽሎ እንዲነገር የተስማሙትንና፣ አቶ አሀዱ ሳቡሬ ባጭሩ ይጻፍ ያሉትን፣ መሥሪያ ቤቱን ባበላይነት የሚመሩት ክቡር አቶ መኮንን ሀብተወልድ እንዲወስኑ ባቀረቡት ሀሳብ መሠረት፣ ጉዳዩ ወደ ገንዘብ ሚኒስትሩ ተላከ። ከምሽቱ አሥራ ሁለት ሰዓት ተኩል የአቶ መኮንን ውሳኔ ደረሰ።

« ..... <u>ይኸ ልጅ ያየኸውን ሁሉ ጽፈህ አቅርብ ተብሎ የታዘዘውን ማለፊያ ሠርቷል። ለወደፊቱ የሚማር ስለሆነ ማትጋት ነው። ለአሁኑ ጉዳይ አቶ ሳቡሬ እንዳለው ባጭሩ ይሁን</u> ..... » ብለው የገንዘብ ሚኒስትሩ በሰጡት ትዕዛዝ መሠረት አስፈላጊው ተፈጸመ።

ይህን ጉዳይ ለምሣሌ ያህል ያነሳሁት በፌዴሬሽኑ ጊዜ የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ አዲስ አበባ በመጡ ቁጥር፣ ከአውሮፕላን ጣቢያ ጀምሮ እስከ ቤተ መንግሥቱ፣ የሚደረገው የፕሮቶኮል ጀብ ጀብ በምን ምክንያት እንደሆነ ለማወቅ፣ ከዚያን ዘመን ጀምሮ በአእምሮዬ ላይ ተቀርጾ የቀረውን የመከታተል ፍላጐት ለመግለጽ ነው። በዚያን ጊዜ ደጃዝማች ተድላን ስመለከታቸው፣ ለንጉሠ ነገሥቱ ልዩ መልዕክት ለማቅረብ የመጣ እንድ የውጭ አገር መንግሥት እንደራሴ አድርጌ እንጂ፣ የአገራችን ጉዳይ ባለሥልጣን መስለው አይታዩኝም ነበር። ለምሣሌ ፲ትወደድ መኮንን እንዳልካቸው ጠቅላይ ሚኒስትር፣ ራስ አበበ አረጋይ የአገረ ግዛት ሚኒስትር፣ ወደ አምሣለ ገነት ቢሮ ሲገቡ፣ በእልፍኝ አስከልካዮችም ሆነ ፀልዩ ጽሕፈት ቤት በኩል፣ ለደጃች ተድላ እንደሚደረገው መንከባከብ አይደረግላቸውም። ከሁለት ዓመት በኋላ፣ ደጃዝማች ተድላ ተሽረው ፊታውራሪ አስፍሐ ሲተኩ፣ ያ ሁሉ የፕሮቶኮል ጀብ ጀብ በአንድ ጊዜ እንደቀዘቀዘ የማየት ዕድል አጋጥሞኛል።

በፓሪስ የጋዜጠኝነትን ሞያ አጥንቼ ከተመለስኩ በኋላ ለአሥር ዓመታት በማስታወቂያ ሚኒስቴር፣ ለአምስት አመታት በውጭ ጉዳይ ዲፕሎማሲ ሥራ ባገለገልኩበት ዘመን፣ የኤርትራን ጉዳይ በስፊው ተከታትያለሁ። እንደ አውሮፓ ዘመን አቆጣጠር በ1962 ዓ.ም የኤርትራ ፌዴሬሽን ሲፈርስ በጋዜጠኝነት አሥመራ ተልኬ ሁሉንም አይቻለሁ። ከዚያም በኋላ በኤርትራ ጉዳይ ከፍተኛ ሚና የተጫወቱትን የኢትዮጵያንና የኤርትራን ታላላቅ ሰዎች እያነጋገርኩ የታሪኩን አካሄድ በየመልኩ በዝርዝር ለማጥናት ጥሩ ዕድል አጋጥሞኛል።

1. ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ በዓለም ሸንጐ ላይ ለስባት ዓመታት ተሟግተው ድሉን ያገኙት ጸሐፊ ትዕዛዝ አክሊሉ ሀብተወልድ፣

2. ኤርትራን ከፌዴሬሽን አስተዳደር ወደ ፍጹም አንድነት ለማዋሀድ ያበቋት፣ ቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣

በስጡኝ ስነዶች በስፊው ተጠቅሜያለሁ። ከነዚህ ሌላ በአዲስ አበባና በሮም፣ በዋሽንግተንና በኒውዮርክ፣ በሎንዶንና በፓሪስ እየተዘዋወርኩ ብዙ ምርምርና ጥናቶች አድርጌአለሁ።

ማንም ሰው እንደሚያውቀው የኤርትራ ጉዳይ በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ምንጊዜም የሚኖር ነው። ሰው ሁሉ የሚያውቀውን ጽፎ ማስታወሻ ቢተው፣ በተለይ አኖን ለሚተካው ትውልድ የጠለቀ ምርምር ለማድረግ እንደሚረዳው አይጠረጠርም። ይህ እጅግ የተወሳሰበ የታሪክ አካሄድ ያለው ጉዳይ ፣ በጣት በሚቆጠሩ ሰዎች ብዕር ብቻ መቆም የለበትም። በአለንበት ዓለም ላይ አንድ ትልቅ ታሪክ በአንድ ዘመን ብቻ ተጽፎ አይቆምም። እንኳንስ በቅርቡ የተፈጸመው ቀርቶ፣ የጥንቱም ቢሆን በየጊዜው በሚደረገው ምርምር፣ አዳዲስ ስነዶች ስለሚፈልቁ ጽሑፉ እንደቀጠለ ነው። ለምሣሌ የዛሬ ሁለት መቶ ዓመት የተፈጠረው የፈረንሣዩ የቀዳማዊ ናፖሊዮን ታሪክ አስካሁን ተጽፎ አላለቀም። በዚህ ዓይነት ሲታይ የኛ የኢትዮጵያችን ጉዳይ ገና አልተጀመረም ማለት ይቻላል።

በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን የተከናወነውን የኤርትራን ጉዳይ፣ በበኩሌ አሟልቼ ለማቅረብ ብዙ ጥረት ስለአደረኩ፣ አንባቢዎች ጠቃሚ ነገሮች እንደሚያገኙበት ተስፋ አደርጋለሁ።

መረብ ምላሽ ወይም ምድሪ ሀማሴን

ከአሥራ ዘጠነኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ በኋላ፣ ኮሎኒያሊስት ጣልያን በመጀመሪያ አስብን፣ ቀጥሎም ምፅዋን፣ ከዚያም ቀስ በቀስ እየተጓዘ እስከ መረብ ወንዝ ድረስ ያሉትን አውራጃዎች « ኤርትራ » ብሎ በመሰየም ቅኝ ግዛቱ አድርጐ ከማወጁ በፊት፣ ይህ ክፍለ ሀገር « መረብ ምላሽ ወይም ምድረ-ሀማሴን » እየተባለ ይጠራ እንደነበረ ጥንታዊ ታሪኮቹ ያስረዳሉ።

ከክርስቶስ ልደት በፊት በመጀመሪያውና በሁለተኛው ሺህ ዓመታት ዘመን ውስጥ የካምና የሴም ነገዶች በቀይ ባሕር በኩል ተገዘው ወደ አገራችን ሲመጡ፣ ኢትዮጵያ የተቀበለቻቸው በዚህ ኮሎኒያሊስት ጣልያን « ኤርትራ » ብሎ በሰየመው መሬት ላይ ነው። ከክርስቶስ ልደት በኋላም እስከ አሥረኛው መቶኛ

ዘመን ድረስ፣ የኢትዮጵያ መናገሻ ከተማ « አክሱም » ስለነበረ፣ ነገሥታቶቹ እስከ ቀይ ባሕር ድረስ ያለውን ግዛት እጠቃለው አስተዳድረዋል::

በዚህ የጥንታዊው የኢትዮጵያ መናገሻ ከተማ በሆነው በአክሱምና በአካባቢው የተገኙት የታሪክ ቅርሶችና ሐውልቶች፣ የአገራችንን ጥንታዊ ሥልጣኔ የሚያስረዱ መሆናቸውን የዛሬዎቹም የታሪክ መርማሪዎች ስለአረጋገጡ፣ መረብ ምላሽ ወይም ምድረ ሀማሌን የተባሉት ሕዝቦች ለኢትዮጵያዊነታቸው የተለየ ማስረጃ ማቅረብ እያስፈልግም::

የኢትዮጵያ ነገሥታቶች መንበር ከአክሱም ወደ ላስታ፣ ከላስታ ወደ ጉንደር፣ ከጉንደር እንደገናም ወደ አክሱም በተዘዋወረበት ዘመን፣ ይህን አገር ኮሎኒያሊስት ጣልያን « ኤርትራ » ብሎ በጦር ኃይል እስከያዘበት እስከ 1885 ዓ.ም ድረስ፣ « ባሕር ነጋሽ » እየተባሉ በንጉሡ ነገሥት በሚሾሙ ታላላቅ ሰዎች ሲተዳደር የኖረ ነው:: እርግጥ፣ የቀይ ባሕር አካባቢና የምፅዋ ወደብ ለሶስት ክፍለ ዘመናት ያህል በቱርኮች ተይዞ እንደነበረ፣ ከእነሱም ቀጥሎ ለጥቂት ዓመታት ግብፆች ይዘው የኖሩ ነው ለማለት መሞከራቸው አይካድም:: ይሁን እንጂ ቱርኮቹም ሆኑ ግብፆች፣ በወደቡ ላይ የኢትዮጵያ ነገሥታቶች ያላቸውን የባሕር በር መጠቀሚያ መብት እናውቅም እላሉም:: የወደቡም ሹማምንቶች የቱርኮቹን አስተዳደር ሙከተል ግዴታ ቢሆንባቸውም፣ ከኢትዮጵያ ነገሥታቶች የሚታዘዙትን ሁሉ አክብረው ከመፈጸም አላቋረጡም::

ከ1885 ዓ.ም በኋላ ኮሎኒያሊስት ጣልያን የመረብ ምላሽ አውራጃዎቹን «ኤርትራ» ብሎ የሰየመው እራሱ የፈጠረው አዲስ ስም ሆኖ አይደለም:: «ኤርትራ» በአገሩ ዙሪያ ያለው የባሕሩ መጠሪያ የነበረ ነው:: በጣሊያን ቅኝ አስተዳደር አገሩ «ኤርትራ» እየተባለ ለሃምሣ ዓመታት ከኖረ በኋላ፣ በ1941 ዓ.ም ጣልያንን አስለቅቀው እንግሊዞች አስተዳደሩን ሲይዙ፣ « ኤርትራ » የተባለውን ስም ወደ ቀድሞ መጠሪያው አልመለሱትም:: የባሕሩ መጠሪያ የነበረው የክፍለ ሀገሩ ስም ሆኖ ለግማሽ ምዕተ ዓመት ስለቆየና ስለተለመደ፣ ወደ ቀድሞ ስሙ ለመመለስ አልተሞከረም:: አንዳንድ ኤርትራውያኖች ኮሎኒያሊስት ጣልያን ለአገሩ የሰጠው ስም ጸንቶ የቆየው በአፄ ምኒልክ ቸልታ ነው ይላሉ:: በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን የኢያሩሳሌም ሊቀጳጳስ የነበሩት አቡነ ፊልጶስ፣ በ1962 ዓ.ም ፈጐሬሹ በፈረስ ገዜ ደስታቸውን በመግለጥ ለኤርትራ ዋና አስተዳዳሪ ለቢ/ጠወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል በጻፉት ደብዳቤ፣ « .... <u>አፄ ምኒልክ ድካምና መከራ እንዳይነካቸው ሲሉ፣ የባሕራችንን ስም ለአገራችን መጠሪያ ለውጠ፣ ወላታችን ጣልያን ያቀረበላቸውን ውል በመቀበላቸው፣ ይኸው ዛሬ ኤርትራ ተብለን ቀረን .....</u> » ብለዋል:: በአቡነ ፊልጶስ አስተያየት ከአድዋም በፊት ሆነ ከአድዋም በኋላ፣ አፄ ምኒልክ ከጣልያን ጋር ሲዋዋሉ፣የአገሩ መጠሪያ «ኤርትራ » እንዳይባል ማስገደድ ይችሉ ነበር ማለት ነው::

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ከ1945 ዓ.ም ጀምሮ፣ የዚህን አገር ኢትዮጵያነት፣ ለአራቱ ኃያላን አገሮችና ለዓለም መንግሥታት ማዘወር አመልክቶ ሲሟገት፣ መረብ ምላሽ ወይም ምድረ ሀማሌን ይባል የነበረውን የጥንቱን የአገሩን መጠሪያ አልተጠቀመም:: ማመልከቻውን ያቀረበው ኮሎኒያሊስት ጣልያን እንደሰየመው « ኤርትራ » ብሎ ነው:: በ1993 ዓ.ም እነዚህ የጥንት የመረብ ምላሽ ወንድሞቻችን ነፃነታቸውን ሲያውጁ፣ በዚሁ ጣልያን በሰየመው « ኤርትራ » በተባለው መጠሪያ ቀጥለዋል::

የተፈሪ መኮንን ምኞትና ተስፋ

የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት አልጋወራሽና ባለሙሉ ሥልጣን እንደራሴ ከሆኑበት ከ1917 ዓ.ም ጀምሮ የንግሥተ ሳባን አገር ለማስልጠንና ለማሳደግ፣ በዚያው መጠን የራሳቸውንም ታሪክ ካለፉት ነገሥታቶች የበለጠ ዝነኛ ለማድረግ፣ የተፈሪ መኮንን ጥልቅ ምኞትና ተስፋ ነበር::

የመረብ ምላሽ ክፍለ-ሀገር ከኢትዮጵያ ተገንጥሎ፣ «ኤርትራ» በሚል ስያሜ የጣልያን ቅኝ ግዛት የሆነው፣ በአፄ ዮሐንስ ሞት፤ በአፄ ምኒልክ አቅም ማጣት፣ ከዚህም ጋር በኢትዮጵያ አንድነት መፍረክረክ ምክንያት ስለሆነ፣ ታሪክን መልሶ አበታው ለመትከል ጊዜ ይወስዳል እንጂ ይፈጸማል እያሉ፣ ራስ ተፈሪ መኮንን ለአንዳንድ ታማኝ አገልጋዮቻቸው ይገልጹ እንደነበረ ይነገራል:: ልዑል ጌታችን፣ ይህን የተቀደሰ ዓላማዎን ከግቡ ለማድረስ የሚያስቡት ምን ጉዳና በመከተል ነው ? ..... ጦር አዘጋጅቶ ጣልያንን በመውጋት ? ወይስ የፈረንሣይንና የእንግሊዝን እርዳታ አግኝቶ ጣልያንን በማስገደድ ? የትኛው ይሆን? እያሉ፣ ታማኞቻቸው ለሚያቀርቡላቸው ጥያቄዎች የአልጋ ወራሹ መልስ የሚከተለው ነበር::

« ..... መጀመሪያ፣ ከአውሮፓ ኃያላን አገሮች አንዱ የሆነውን ጣልያንን ለመውጋት የሚያስችል አቅም እንደሌለን ደህና አድርገን ማወቅ አለብን:: በአሁኑ ሰዓት ጠላታችን ጣልያን የዚህ የመጀመሪያው የዓለም ጦርነት ድል አድራጊዎች ከሆኑት ከእንግሊዝና ከፈረንሣይ ጋር ወንበር ይዞ ድል በሆኑት በጀርመንና በኦሥ ትሪያ) አገሮች ላይ ፍርድ ሰጪ ሆኗል:: የዛሬው ጣልያን ከሀያ ዓመት በፊት አፄ ምኒልክን የገጠማቸው ጣልያን አይደለም:: እኛም በዛሬው ሁኔታችን ከዚህ ቀደም በአድዋ ያገኘነውን ድል ዛሬም እንደገመዋለን ማለት ዘበት ነው::

ኢትዮጵያ የረዥም ዘመናት ታሪክና የአስተዳደር ሥርዓት ያላት አገር ስለሆነች፣ አዲሱን የባሕር ማዶ (የአውሮፓ) ሥልጣኔ ለመ ቀበል የተዘጋጀች መሆንዋን በዓለም ታላላቅ መንግሥታቶች ዘንድ ማሳወቅና ማሳመን አለባት:: በመጀመሪያ የምታስቀድመውም፣ በተለይ በአውሮፓ በጣም የተረገመችበትን የባሪያን ነፃነት ማረጋገጥ ነው::

ሁለተኛ፣ ዘመናዊ የሆነውን የአውሮፓን ሥልጣኔ ለመቀበል ዋናው መሠረቱ ትምህርትን ማስፋፋት ስለሆነ፣ በዚህ ረገድ የሚደረገው ብርቱ ጥረት ለኢትዮጵያ ዕድል፣ በር ከፋች ይሆናል::

በነዚህ ሁለት ዋና ዋና ቁም ነገሮች ላይ በብርቱ ሠርቶ ፍሬውን ማሳየት ሲቻል፣ የኢትዮጵያን መንግሥት ጠንካራነትና የሕዝቡን ተከታይነት፣ በዓለም ላይ ለማስመስከርና ለማሳመን የሚያግድ እንቅፋት አይኖርም:: ይህን ደረጃ ይዘን

« ..... ኢትዮጵያ፤ በትምህርትና በአስተዳደር የዘመኑን ሥልጣኔ ለመከተል መዘጋጀቷን ታላላቅ መንግሥታቶችኳመኑበት፤ በጠላት የተወሰዱባት አገሮቿንና የባሕር በሮቿን ለማስመለስ እንደሚረዷት ተስፋ ማድረግ ይቻላል::

(አልጋወራሽ ተፈሪ መኮንን)
1920 ዓ.ም

ከተገኘን፣ ኢትዮጵያ አለአግባብ በቅኝ ገዥዎች ተቆርጠው የተወሰዱባት አገሮቿ እንዲመለሱላት፣ ዘመናዊ ሥልጣኔን እንዳትቀበል የተዘጉባት የባሕር በሮቿ እንዲከፈቱላት፣ የምናቀርበውን የፍርድ ጥያቄ፣ አልሰማም የሚል የዓለም ዳኛ ሲኖር አይችልም። ጥያቄያችንንም በምናቀርብበት ጊዜ ፈረንሣዮችም ሆኑ እንግሊዞች፣ ከእኛ ጋር ቆመው ጣልያንን ሲሞግቱልን እንደሚችሉ ተስፋ ማድረግ ይቻላል። ነገር ግን በዚህ በተባለው አኳኋን እየሠራን ካልገፋንበት፣ እንኳንስ የተወሰዱብንን ግዛቶቻችንን ለማስመለስ ቀርቶ፣ አሁን የያዝነውን አዝ፣ መቸውንም የማይተኛልን ጣልያን፣ ወጀም ሌላ ባላንጣ መጥቶ አለአግባብ ነፃነታችንን ሊቀማን ይችላል። ከባዕድ አገዛዝና ከመከራ ለመዳን፣ ነፃነታችንን በሠላም ይዞ ለመቆየት ያለን ዕድል፣ ሥልጣኔን ለመቀበልና አገራችንን ዘመናዊ ለማድረግ የምናሳየው ጥረት ብቻ ነው። ይህንን ለገርማዊት ንግሥት ዘውዲቱ እና ለታላላቆቹ መሣፍንቶች አስረድቶ እንዲቀበሉት ለማድረግ እጅግ ከባድ ነው። ሆኖም አስቸጋሪ ነው ብለን ደካሞች መሆን የለብንም። እስከሚቻለን ሳንለለች መጣር አለብን። ..... »

ይህ አስተያየት በጥልቀት ሲጠና ኢትዮጵያ ዘመኑ ያፈለቀውን ሥልጣኔ ለመቀበል፣ በትምህርትና በአስተዳደር ሥርዓት እርምጃ ካደረገች፣ ለነፃነቷ ዋስትና ለማግኘትና በኮሎኒያሊስት ጣልያን የተወሰደባትንም ግዛት ለማስመለስ ትችላለች፣ ብለው አልጋ ወራሽ ተፈሪ መኮንን ያላቸውን የቅርብና የሩቅ ዕቅድ ያመለክታል።

የኢትዮጵያ ባለሟሉ ሥልጣን እንደራሴ በሆኑ በስባት ዓመታት ውስጥ ዘመናዊ ትምህርት ቤት በመክፈታቸው፣ ተማሪዎችንም ለከፍተኛ ትምህርት ወደ አውሮፓ በመላካቸው፣ በአገር ውስጥም የሰው ልጅ ባሪያ እየተባለ የሚፈጸምበት ግፍ እንዲወገድ በማወጃቸው፣ አገራቸው በዜጎቿ የዓለም መንግሥታት ማህበር አባል እንድትሆን በማስደረጋቸው፣ ኢትዮጵያ በዓለም ቤተሰብ መካከል ተገቢ ሥፍራ ያላትና የምትከበር አገር ሆና ታየቻቸው።

በ1924 ዓ.ም ባለሙሉ ሥልጣን አልጋወራሽ ተፈሪ መኮንን የአውሮፓን አገሮች ለመጀመሪያ ጊዜ ሲጐብኙ፣ ለተማሪ ቤት ማስፋፊያና ለሆስፒታል መሥሪያ እርዳታ ከመጠየቃቸው በፊት፣ በመጀመሪያ ቅድሚያ የሰጡት ለኢትዮጵያ ሥልጣኔ ዕድገት እጅግ አስፈላጊ ነው ብለው የሚያምኑበትን የባሕር በር ለማግኘት ነበር። ይህ ተፈሪ መኮንን የሚጠይቁት የባሕር በር አስብ፣ ጅቡቲ፣ ወይስ በርበራ ? የትኛው ነው ? ሲባል፣ የአልጋወራሹ ምርጫ አስብ መሆኑ ተነገረ። ጣልያን በኤርትራ ላይ የነገሠው መጀመሪያ በአስብ በኩል እግሩን አስገብቶ ነው። ኢትዮጵያ የታሪኳን ቅርስና የተቀማችውን ግዛት የምታስመልሰው ቀስ በቀስ ስለሆነ፣ መጀመሪያ የአስብ በር በእጅዋ ከገባ በኋላ ሌላው ይከተላል ብለው ተፈሪ መኮንን አስበዋል። የአልጋወራሹ ጥያቄ አስብን ስለሆነ፣ ፓሪስ ላይ የተቀበላቸው የፈረንሣይ ሪፐብሊክ ፕሬዚዳንት ሬይሞንድ ፖንካሬ (RAYMOND POINCARE) የአስብ ባለቤት ለሆነው ለጣልያን መንግሥት ጥያቄያቸው መልካም አስተያየት እንዲያገኝ ከማማለድ በስተቀር፣ ሌላ የሚፈጽምላቸው ነገር አልነበረም።

ራስ ተፈሪ፣ ከፈረንሣይ በኋላ ጣልያንን በጐበኙበት ጊዜ፣ ቤኔቶ ሙሶሊኒ (BENETO MUSSOLNNI) በፓላሶ ቬኔሲያ (PALAZZO VENEZIA) ጽሕፈት ቤቱ የተቀበላቸው እጅግ በደመቀ ፕሮቶኮል ነበር። ሆኖም ኢትዮጵያ የባሕር በር ብታገኝ ለዕድገቷ ምን ያህል እንደሚጠቅማት በመዘርዘር፣ የሲኖር ሙሶሊኒን

እርዳታ ሲጠይቁ፣ ፋሺስቱ መሪ እያፈዘ ወደፊት እናስብበታለን ከማለት በስተቀር የተሻለ መልስ ሊሰጣቸው አልፈለገም::

ከስባት ዓመታት በፊት ኢትዮጵያን ለማስተዳደር ሙሉ ሥልጣን ሲሰጣቸው፣ በጥቂት ጊዜ ውስጥ አገራቸው በሥልጣኔ ገፍታ በአውሮፓ መንግሥታት ዘንድ የምትደመጥ ትሆናለች ብለው ተፈሪ መኮንን ሙሉ ተስፋ አድርገው እንደነበረ ይታወሳል:: ነገር ግን የአውሮፓን አገሮች በመጐብኘትና ከየመሪዎቹ ጋር በመነጋገር ሁኔታውን ሲመዝኑ፣ ኢትዮጵያ በብዙ ረገድ እጅግ ወደ ኋላ የቀረች መሆንዋንና ለተደማጭነትም ደረጃ እንዳልደረሰች ተገነዘቡ:: ይህንን በቶሎ ከተረዱ በኋላ፣ በጉብኝቸው አገሮች ሁሉ ስለ ኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ ለመነጋገር ወይም ጉዳዩን ለማንሳት ጨርሶ አልቃጡም:: ለሙከራ ወይም ለፈተና ያህል የባሕር በር መተላለፊያ በአስብ በኩል እንዲሰጣቸው ላቀረቡት ልመና እንኳን፣ የሚያጠግብ ወይም ተስፋ የሚሰጥ መልስ አላገኙም:: « ..... ወይ ጉድ ? የዚህ ዓለም ሁኔታ የሚያስገርም ነው:: በግፍ ከተወሰደብን ከራሳችን መሬት ተቆርሶ ወደ ባሕር መተላለፊያ በር እንዲሰጠን ስናመለክት፣ መልሱ ወደፊት ይታሰብበታል ሆነ:: በዚህ አኳኋን የተወሰደብን መላው ግዛታችን ይመለስልን ብለን ጠይቀን ቢሆን ምን ልንባል ኖሮዋል ? ..... » እያሉ፣ ተፈሪ መኮንን ውስጥ ውስጡን እየነደዱ ባዶ እጃቸውን ወደ አገራቸው ተመለሱ::

ለአሥራ ሶስት ዓመታት ኢትዮጵያን በሙሉ ሥልጣን ካስተዳደሩ በኋላ አልጋወራሽ ተፈሪ « ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ንጉሠ ነገሥት » ተብለው ዘውድ ሲጭኑ፣ በያለበት የተፈጠሩባቸው ውስብስብ ችግሮች ወሰን የሌላቸው ሆኑ::

በአገር ውስጥ የየአውራጃው መሣፍንትና ባላባት ለጥ ሰጥ ብለው አልተገዙላቸውም:: በመኳንንቱና በሀይማኖት መሪዎችም ሠፈር ኢትዮጵያን ለማሠልጠን በማለት፣ ከፈረንጆች ጋር የሚያደርጉት መቀራረብና ወዳጅነት አልተወደደላቸውም:: በአስተዳደሩም በኩል በየአውራጃው ያለውን የየመሣፍንቱን ሥልጣን አየገፈፉ አዲስ አበባ ላይ ለማከማቸት አስበዋል አየተባለ፣ በየዕለቱ የሚደለትባቸውና የሚዘጋጅባቸው ሤራ ሠላም አልሰጣቸውም:: በውጭውም ዓለም በሙሶሊኒ ማሲንቆ የሚዘፈንባቸው ኘሮፓጋንዳ አድማጭ እየሳበ ሄደ::

« ..... የኃይለሥላሴ ኢትዮጵያ አንዲት ቅንጣት የመሻሻል እርምጃ አላደረገችም:: በፊውዳል ሥርዓት በአገሪቷ ላይ የተዘረጋው የመከራ ጥላ መታጠፍ አልጀመረም:: ዛሬም የሰው ልጅ ባርያ እየተባለ፣ አንደ ዕቃ የሚነገድበት አገር መሆኑ አልቀረም:: ይህችን አገር ከጭለማ ወደ ብርሃን የሚያሻግራት ያስፈልጋታል:: ... » እየተባለ፣ በመላ ኤውሮፓ አገሮች የፋሽስት ኘሮፓጋንዳ በሰፊው ተዛመተ:: በዚህ ሁሉ ሁኔታ፣ ንጉሠ ነገሥት ኃይለሥላሴ የኤርትራን ዶሴ ላልተወሰነ ጊዜ ወደ ጐን ትተው፣ መጀመሪያ የኢትዮጵያን ነፃነት ከኮሎኒያሊስት ቀንበር ለማዳን ከመታገል በስተቀር ሌላ ምርጫ አልነበራቸውም:: የኢትዮጵያን ነፃነት ጠብቆ ለማቆየት ያደረጉትም ጥረት፣ ከአምስት ዓመት ዝላይ ጊዜ ሊሰጣቸው አልቻለም::

« ..... የባሪያን ንግድ በአዋጅ ከልክያለሁ:: ለሥልጣኔ ዕድገት ዘመናዊ ትምህርት ቤቶች ከፍቼ ወጣቶቹን አስተምራለሁ:: በዴሞክራሲም ሥርዓት ስለማምን፣ ሕዝቡ በአስተዳደሩ ጉዳይ ተካፋይ ለመሆን እንዲችል ሕገ መንግሥት አዘጋጅቼ ሰጥቻለሁ:: የሕዝብ ምክር ቤት አቋቁሜ እንዲሠራበት አድርጌአለሁ:: ኢትዮጵያን በሥልጣኔ ለማራመድ የምደክምበትን ሁሉ በወሬ ከምትሰሙት መጥታችሁ እዩልኝ.. » እያሉ፣ የፋሽስትን ኘሮፓጋንዳ ለመከላከል ቢሞክሩም፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የሚያዳምጣቸው አላገኙም:: ዘውድ በጫኑ በስድስተኛው ዓመት

ሙሶሊኒ ከኤርትራና ከሱማሌ ጦሩን እየነዳ ሕዝቡን በመርዝ ጋዝ እየጨረሰ፣ ኢትዮጵያን ቅኝ ግዛቴ ብሎ ያዘ። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም ስደተኛ ሆነው እንግሊዝ አገር ገቡ።

በሰኔ 1940 ዓ.ም ሙሶሊኒ ተንቀዥቅዥ በዓለም ጦርነት ውስጥ ከሂትለር ጋር በመስለፍ እንግሊዞችን መውጋት ሲጀምር፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የኢትዮጵያን ነፃነት ለማስመለስና ጣልያንን ቀደም ሲል ከታወቁት ከቅኝ ግዛቶቹ ከኤርትራ፣ ከሱማሌና ከሊቢያ ለማባረር ወሰነ። ስደተኛው ንጉሠ ነገሥትም በየአውራጃው ያሉትን የኢትዮጵያን አርበኞች ለማስተባበርና የነፃነቱን ውጊያ ለማደራጀት ከእንግሊዝ አገር በፍጥነት ተነሥተው ሱዳን ገቡ። የታላቋ ብሪታንያም ባለሥልጣኖች የጦር ዝግጅታቸውን እያጠነከሩ፣ በንጉሠ ነገሥት ኃይለሥላሴ ስም የኢትዮጵያን፣ የኤርትራንና የሱማሌን ሕዝቦች ስውጊያው ለመቀስቀስ አዘጋጅተው በአውሮፕላን የበተኗቸው ልዩ ልዩ ጽሑፎች የሚከተሉት ነበሩ።

> 1 . ..... የአገሬን፣ እንዲሁም ከእንግዲህ ወዲያ ሕዝቦቻቸው በኢትዮጵያ ስንደቅ ዓላማ ሥር የሚኖሩትን የኤርትራንና የቤናዲርን (የጣሊያን ሱማሌ) ነፃነት ለማስመለስ መጥቻለሁ።
>
> 2..... ከመረብ ወዲያ ያላችሁ ሕዝቦች ሁሉ ከኢትዮጵያውያን ወንድሞቻችሁ ጐን በመቆም በትግሉ ተባበሩ። የእናንተ ዕድል ከቀረው የኢትዮጵያ ሕዝብ ጋር የተሳሰረ ነው። ..... »

እንግሊዞችም በራሳቸው ስም ለኤርትራ ሕዝብ በበተኑት ጽሑፍ ላይ ያሠፈሩት ቃል፣ « ..... ጣልያንን እየከዳችሁ ከታላቋ ብሪታንያ ጦር ጋር ብትሰለፉ፣ በመጨረሻው በሚገኘው ድል ተገቢ ዋጋችሁን ታገኛላችሁ። ..... <u>የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ መሆን በፈልግ፣ ወይም ራሱን ችሎ መተዳደርን በመርጥ፣ ፍላጐቱ እንደሚፈጸምለት እናረጋግጣለን።</u> ... » የሚል ነበር።

የኤርትራ የወደፊት ዕድል የሚወሰነው በሕዝቡ ምርጫ ነው የሚል ህሳብ እንግሊዞች ቢበትኑም፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የመረብ ምላሽ ሕዝብ ኢትዮጵያዊነትን እንደሚመርጥ ስለሚተማመኑ ተስፋቸውን አላቀዘቀዙም። ይልቁንም ንጉሠ ነገሥቱ በድል አድራጊነት አዲስ አበባ በገቡ ማግሥት ከኤርትራ ሕዝብ እጅግ አብዛኛው የተካፈለበት « ኢትዮጵያ ወይም ሞት » የሚለው ያገር ፍቅር አንድነት ማህበር በመቋቋሙ፣ እንግሊዞች ለሚያምኑበት የሕዝብ ምርጫ ከዚህ የበለጠ ማስረጃ የት ይገኛል ? የሚል ተስፋ አድርባቸው ነበር። ነገር ግን የታላቋ ብሪታንያ ባለሥልጣኖች እንኳንስ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል ለመርዳት ይቅርና፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥታቸውን በሙሉ ሥልጣን እንዲመሩ እልፈቀዱላቸውም። የቀረው ቢቀር፣ ንጉሠ ነገሥቱ የእንግሊዝን ባለሥልጣኖች ሳያማክሩና እነሱ ሳይስማሙበት የካቢኔ ሚኒስትሮችንና ዋና ዋና አገረ ገዥዎችን ለመሾም እንኳ አይችሉም ተባሉ። ይህ ሁሉ እንቅፋት ያላስቡትና ያልጠበቁት ቢሆንባቸውም ተፈሪ መኮንን ተስፋ ቆርጠው መታየት አልፈለጉም። የዓለም ጦርነት ተፈጽሞ አነ ዊኒስተን ቸርችል ፋታ ሲያገኙ፣ የተደነቀሩት ችግሮች ሁሉ ይወገዳሉ ብለው በትዕግሥት ለመጠበቅ ሲያስቡ፣ አሁንም ባላስቡት መንገድ ስለ ኤርትራ ጉዳይ የእንግሊዝ ባለሥልጣኖች አሥመራ ላይ የስጡት መግለጫ ንጉሠ ነገሥቱን እጅግ የሚያሳዝን ሆነ።

« ..... ኤርትራን ለማስለቀቅ በተደረገው ውጊያ ሕዝቡ ጣልያንን ከድቶ ከእንግሊዝ ጦር ጋር እንዲሰለፍ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ስም የተበተኑት ጽሑፎች፣ የጋራ ጠላትን ለማጥቃት የተወሰዱ እርምጃዎች እንጂ፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ኤርትራን ለኢትዮጵያ ለማስረከብ የሰጠው ቃል የለም:: ..... በሕግ ረገድ ዛሬም ቢሆን ኤርትራ የጣልያን ቅኝ ግዛት መሆንዋን የኢትዮጵያ መንግሥት አይስተውም:: ..... በ1896 ዓ.ም በንጉሠ ነገሥት ምኒልክና በጣልያን መንግሥት መካከል በተፈጸመው ውል፣ ኤርትራ የጣልያን ቅኝ ግዛት መሆንዋን ኢትዮጵያ እውቃለች:: ..... ከእንግዲህ ወዲህ የኤርትራም ሆነ የሞቃዲሾ ሱማሌ የወደፊት አስተዳደር ምን እንደሚሆን የሚታወቀው፣ ከዓለም ጦርነት ፍጻሜ በኋላ የአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች ተነጋግረው በሚሰጡት ውሳኔ ስለሆነ፣ እስከዚያው ድረስ በነዚህ አገሮች ላይ የተቋቋመው የታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አስተዳደር ይቀጥላል:: ..... » ሲሉ የእንግሊዝ ባለሥልጣኖች አቋማቸውን ገለጡ::

ይህ የእንግሊዞች መግለጫ የተዘጋጀው፣ በተንኮል ጥበብ የንጉሠ ነገሥቱን ሞራል ለመንካት መሆኑ ባይካድም፣ የተገለጸውን ሀሳብ ለመቃወምም ሆነ ለመጋተር ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የሚያመች አልሆነም:: በመሠረቱ ዓለም በጦርነት እሳት በሚቃጠልበት ሰዓት ሠላም ሳይሰፍንና መንግሥታቶች ሳይረጋጉ፣ ኢትዮጵያዊት የነበረች ኤርትራ ወደ እናቷ እንድትመለስ ለምሥራቅ አፍሪካ ከተመደቡት የታላቋ ብሪታንያ የጦር ባለሥልጣኖች ጋር መከራከሩ፣ አስፈላጊ እንዳልሆነ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ግልጽ ሆኖ ታያቸው::

የፈረንጆቹ የ1942 ዓ.ም አዲሱ ዓመት ሲጀመር፣ ከኤርትራ ጉዳይ ይልቅ፣ በታላቋ ብሪታንያ እና በንጉሠ ነገሥቱ መካከል በሚደረገው የቃል ኪዳን ውል፣ የኢትዮጵያን ነፃነት ለማረጋገጥ መሟገቱ፣ ቅድሚያ የሚሰጠው ትልቅ ጉዳይ ሆኖ ተገኘ:: እንግሊዞች እንደፈለጋቸው ባዘጋጁት ውል፣ ከ1942 እስከ 1944 ዓ.ም ድረስ ለሁለት ዓመታት፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴና ካቢኔያቸው በታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ሥልጣን የታሰሩ መሆናቸውን የሚያረጋግጥ ሆነ:: ድርጊቱ እጅግ ቢያሳዝናቸውም፣ ከብዙ ክርክርና ድርድር በኋላ፣ በውሉ ውስጥ « ኢትዮጵያ ነፃ መንግሥት » መሆኗን የሚያረጋግጥ አንድ አንቀጽ እንዲገባ በመደረጉ፣ ንጉሠ ነገሥቱ አንድ ዓይነት እርካታ አግኝተውበታል:: ውሉን በፈለገው ዓይነት አዘጋጅቶ በግዴታ ያስፈረማቸው የእንግሊዝ የምሥራቅ አፍሪካ የፖለቲካ ሹም ሰር ፊልኘስ ሚቼልስ (SIR PHILLIPS MITCHELS) ኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ እንድትመለስ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ያላቸውን ጥያቄ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት በቅን መንፈስ ይመለከተዋል ብሎ፣ በፊርማው ሥነ ሥርዓት ላይ ስለገለጸላቸው፣ በዚህም በኩል መጠነኛ ደስታና እምነት ሳያድርባቸው አልቀረም::

በጠቅላላው፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኤርትራን ለማስመለስ የሚደረገው ጥረት ጊዜ እንደሚፈጅ ገና ከመነሻው ያውቃሉ ቢባልም፣ ከጣልያን መባረር በኋላ እንግሊዞች ብዙ ችግር እንደሚፈጥሩባቸው አልገመቱም ነበር:: የዓለም ጦርነት ተፈጽሞ ድል አድራጊዎቹ የአራቱ ኃያላን መሪዎች እስኪሰበሰቡ ድረስ፣ የኤርትራን ጥያቄ ማንሳት የለብዎትም ቢባሉም፣ ከ1942 ዓ.ም ጀምሮ፣ ተፈሪ መኮንን ኤርትራ ለኢትዮጵያ እንድትመለስ ያላቸውን ጽኑ ፍላጐት፣ እጋጣሚ ዕድል ባገኙ ቁጥር ለየመንግሥታቱ እንደራሴዎች ከማሳሰብ አላቋረጡም:: ለምሣሌ ያህል፣

1. በታላቋ ብሪታንያ እና በኢትዮጵያ መካከል የሚደረገውን ሁለተኛውን ስምምነት፣ (1944-1946) ለመፈራረም አዲስ አበባ መጥቶ ከሰነበተው፣ ከቸርችል ልዩ መልዕክተኛ ከሎርድ ዴ-ላዋር (LORD DE LA WARR) ጋር ሲነጋገሩ፣ ቀዳሚዊ ኃይለሥላሴ ከሁሉም ቅድሚያ በመስጠት አጥብቀው የጠየቁት፣ የኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ የእንግሊዝ መንግሥት እንዲደግፋቸው ነበር::

2. በየካቲት 1945 ዓ.ም ስዊስ ካናል ላይ የአሜሪካ ፕሬዚዳንት ሩዝቬልት (F.D ROOSEVELT) ሲቀበላቸው፣ ንጉሠ ነገሥቱ ካመለከቷቸው ጠቅላላ ጉዳዮች መካከል አንዱ፣ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል፣ የዩናይትድ ስቴትስ መንግሥት እንዲረዳቸው ያቀረቡት ጥያቄ ነበር::

« ..... የሕይወታችንን መቋየት የምንመኘው በቅን ገዥዎች የተወሰዱብንን አገሮቻችንን ለማስመለስ ጊዜ እንድናገኝ ነው ..... »

(ቀ.ኃ.ሥ መስከረም 1945)

ክፍል ሁለት

የኤርትራ ጉዳይ፣
በአራቱ ኃያላን መንግሥታት ሸንጎ
(ከመስከረም 1945 - 1948)

ገጽ

1. የፖትስዳም ውሳኔ እና የሎንዶን ጉባኤ፤ 23
2. የፓሪስ ስብሰባ፤ 32
3. የፓሪሱ የሠላም ጉባኤ፤ 44
4. የጣልያን ይቅርታ፤ 58
5. የግብፅ ጥያቄ፤ 68
6. የሠላም ጉባኤው ፍጻሜ፤ 70
7. የአራቱ ኃያላን መርማሪ ኮሚሽን በኤርትራ፤ 74
8. የኤርትራ የፖለቲካ መሪዎች ከመርማሪው ኮሚሽን ጋር፤ 80
9. ሐቁን የሸፈነ የምርመራ ውጤት፤ 91

የፖትስዳም ውሳኔ እና የሎንዶን ጉባኤ

ጀርመን ድል ሆኖ ከተያዘ በኋላ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መሪዎች፤ ሔንሪ ትሩማን የአሜሪካ ፕሬዚዳንት፣ ዊንስተን ቸርችል የታላቋ ብሪታንያ ጠቅላይ ሚኒስትር፣ ማርሻል ስታሊን የሶቪየት ሕብረት መሪ፣ ፖትስዳም (POTSDAM) በምትባል በጀርመን ግዛት ውስጥ ከበርሊን ደቡብ ምሥራቅ በምትገኝ አንድ ትንሽ ከተማ፣ ተሰብስበው ከወሰኗቸው ታላላቅ ጉዳዮች አንዱ፤ የሂትለር ግብረአበሮች ሆነው ጦርነቱ ውስጥ ከገቡት የፋሽስት አገሮች ጋር ስለሚደረጉት የአርቅ ስምምነቶች ዝግጅት ነበር::

የሂትለር ተከታዮች የሆኑት በመጀመሪያ ጣልያን፣ በሁለተኛ ደረጃ ሩማንያና ቡልጋሪያ፣ ሁንጋሪያንና ፊንላንድ በድምሩ አምስት ሲሆኑ፣ ከነዚህ አገሮች ጋር የሚደረገውን የሰላም ስምምነት ለማዘጋጀት የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ምክር ቤት እንዲቋቋም፤ በነሐሴ 1945 ዓ.ም በፖትስዳም የተደረገው የመሪዎቹ ስብሰባ ወሰነ::

የፈረንሣይ ሬፑብሊክ ከኃያላኖቹ መንግሥታት ክለብ ውስጥ አራተኛዋ ሆና እንድትመደብ፣ በዊንስተን ቸርችል ከፍተኛ ጥረት በያልታ ኮንፈራንስ ጊዜ ቢፈቀድላትም፤ በአሁኑ በፖትስዳሙ ስብሰባ ላይ እንድትካፈል አልተደረገም:: ፈረንሣይ፣ አራተኛዋ ታላቅ መንግሥት ተብላ ለመጀመሪያ ጊዜ ባንዲራዋን አውለብልባ ለመካፈል የበቃችው፤ በሎንዶን በተደረገው ስብሰባ ላይ ነው::

የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች፤ የእንግሊዙ ኧርነስት ቤቨን፣ (EARNEST BEVIN) የመስኮቩ ሞሎቶቭ (MOLTOV) የአሜሪካው ጄምስ በርንስ፣ (JAMES BYRNES) የፈረንሣዩ ጆርዥ ቢዶ፣ (GEORGE BIDAULT) የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ የወደፊት ዕድላቸውን ለመወሰን መነጋገር የጀመሩት በመስከረም 1945 ዓ.ም በተደረገው በዚህ በሎንዶኑ ስብሰባ ላይ ነው::

የአሜሪካ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ባቀረበው ሀሳብ፤ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የበላይ ጠባቂነት ለአሥር ዓመታት በሞግዚት እንዲተዳደሩና ከዚያም በኋላ ነፃነታቸውን እንዲቀበሉ ያስፈልጋል አለ:: አስተዳደሩ ምን ዓይነት መልክ እንደሚኖረው ሚስተር በርንስ (BYRNES) ሲያስረዳ፤ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት ወኪሎች ባሉበት፣ ከሶስቱ ቅኝ አገሮች የሚመረጡ አንዳንድ የሕዝብ እንደራሴዎችና የቀድሞ ገዢያቸው ጣልያንም በአባልነት የሚሰየሙበት የመማከርት ኮሚቴ ተቋቁሞ፣ ለእያንዳንዱ አገር አንዳንድ ሞግዚት ይሾምለታል አለ:: ጀምስ በርንስ (JAMES BYRNES) ይህንን ዕቅድ የመረጠበትን ምክንያት ሲገልጥ፣ የጣሊያን መንግሥት ቅኝ ግዛቶቹን አስከዛሬ ያስተዳደራቸው በመጨቆን ስለሆነ ራሳቸውን የማይችሉ ሆነዋል:: ስለዚህ ሊቢያና ኤርትራ ለአሥር ዓመታት፣ ሱማሌ ላልተወሰነ ጊዜ፣ በሞግዚት ሥልጣን እየተዳደሩ ለነፃነት መደራጀት ያስፈልጋቸዋል:: ከዚህም በቀር የአትላንቲክ ቻርት ፈራሚዎችና በጦርነቱ ጊዜ የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ሞስኮ ላይ ተስማምተው ባደረጉት ውሳኔ መሠረት፣ የጠላት ቅኝ ግዛቶች የነበሩት ሕዝቦች ከእንግዲህ ወዲህ ነፃነታቸውን የሚያገኙበትን መንገድ ማዘጋጀት ነው እንጂ፣ ከኮሎኒያሊስት እጅ ወጥተው ለሌሎች ገዥዎች እንዲዳረጉ አያስፈልግም ሲል የአሜሪካ የዲፕሎማሲ መሪ አስተያየቱን ሰጠ:: የሚስተር በርንስ ማስጠንቀቂያ

በቀጥታ የሚመለከተው የታወቁትን ኮሎኒያሊስቶች እንግሊዝንና ፈረንሣይን ሳይሆን፣ ያለጥርጥር ሶቪየት ሕብረት በበኩሉ ከጣልያን ቅኝ ግዛቶች ውስጥ አንዱ ለእኔ በሞግዚትነት ይሰጠኝ ብሎ አንዳያስቸግር የተስነዘረ ሳይሆን አልቀረም::

የፈረንሣይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጉርዥ ቢዶ (GEORGE BIDAULT) ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የወደፊት አስተዳደር ከአሜሪካ የቀረበውን ሀሳብ የማይቀበል መሆኑን የዲስኩሩ መክፈቻ አድርጐት ነበር:: በጉርዥ ቢዶ አስተያየት፣ ጣልያን ሶስቱም ቅኝ ግዛቶቿ ሊመለሱላት ይገባል::

እነዚህን በጨለማ ዓለም ውስጥ የነበሩትን አገሮች አቅንቶ ለተሻለ ሕይወት ያበቃቸው ጣልያን ነው:: የጣልያን ሕዝብ በ1943 ዓ.ም የፋሽስትን ሥልጣን አውድሞ ከታላላቅ የቃል ኪዳን አገሮች ጦር ጋር በመሰለፍ፣ የዓለም ጠንቅ የሆኑትን ዲክታተሮች ለማጥፋት ያደረገውን አስተዋፅኦ መዘንጋት አይቻልም:: ስለዚህ፣ አዲሲቷ ሬፑብሊክ ጣልያን በታላቋ ብሪታንያ እጅ የተያዘባት ቅኝ ግዛቶቿ ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ ተመልሰው አንዲስጧት እጅግ ተገቢ መሆኑን ሙሴ ቢዶ በመንግሥቱና በፈረንሣይ ሕዝብ ስም ሆኖ አጠንክሮ አሳሰበ::

በዚህ ጉዳይ ላይ ከምዕራባውያን ታላላቅ መንግሥታት መካከል አሜሪካና ፈረንሣይ በየበኩላቸው የሚያስቡትን ሲናገሩ፣ ታላቋ ብሪታንያ አስተያየቷን አፋጥና ማቅረብ አልፈለገችም:: የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ኧርነስት ቤቪን የሰብስባው ሊቀመንበር በመሆኑ ሌሎቹን እያናገረ፣ ለነዚህ ቅኝ ግዛቶች የወደፊት አስተዳደር ምን መፍትሔ እንደሚሻል የራሱን ዕቅድ ለጊዜው ሸፍኖ አቆይቶታል:: ይሁን እንጂ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ተመልሰው ለጣልያን እንዲሰጡ ታላቋ ብሪታንያ እንደማትደግፍ የታወቀ ነበር::

የሶቪየት ሕብረት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሙሴ ሞሎቶቭ (MOLOTOV) ስለ ጣልያን ኮሎኒዎች ጉዳይ አሜሪካዊው ጀምስ በርንስ እንደተናገረው፣ ጣልያኖች በቅኝ ግዛቶቻቸው ላይ የተጠቀሙት ሌላ አገር ለመውጋት የጦር ማስፈሪያና ማሸጋገሪያ በማድረግ ነው እንጂ ለሕዝቡ መሻሻል የሠሩት አንዳች ነገር አለመኖሩን ካስረዳ በኋላ፣ « <u>ጣልያን ከቅኝ ግዛቶቿ በመነቀሏ የሶቪየት ሕብረት ሕዝብ ይደሰታል</u> » አለ:: ለእነዚህ ቅኝ አገሮች የወደፊት መፍትሔ ሲያቀርብ፣ በሊቢያ ውስጥ ለትሪፖሊታንያ እና ለሲረናይክ አውራጃዎች በምስራቅ አፍሪካ ለኤርትራና ለሱማሌ አንዳንድ የሞግዚት አስተዳዳሪ ለተወሰነ ጊዜ እንዲመደብላቸው አስፈላጊነቱን ከገለጸ በኋላ፣ የሶቪየት መንግሥት ከሊቢያ አውራጃዎች ውስጥ ትሪፖሊታንያን በሞግዚትነት እንዲሰጠው ጠየቀ:: የሙሴ ሞሎቶቭ ጥያቄ እንደዚህ በቶሎ ይቀርባል ተብሎ ያልተጠበቀ በመሆኑ፣ ሶስቱ ምዕራባውያኖች (እንግሊዝ፣ አሜሪካ ፈረንሣይ) መቃወማቸውን ለመግለጽ ጥቂት ማሰብ አስፈልጓቸው ነበር::

ትሪፖሊታንያ፣ ሲረናይክ፣ ፈዘን፣ የተባሉት የሊቢያ ክፍለ ሀገሮች፣ እንግሊዞች በጦርነቱ ብዓት እንደአጠፏቸው፣ በተለይ ሁለቱ አውራጃዎች ሲረናይክና ትሪፖሊታንያ አማካይ የሆኑ የስትራቴጂ ቦታዎች መሆናቸውን ተገንዝበዋል::

ላቶ አክሊሉ ሀብተወልድ

« ..... ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ ቆርጠን ለምንደክምበት ሥራ፡ ይኸው ዕምነታችንን በአንተ ላይ ጥለን ዋና መላክተኞችን አድርገንሀል ..... »

ቀ.ኃ.ሥ

ሐምሌ 1946 ዓ.ም
(ፎቶ U.N)

ታላቋ ብሪታንያ እና ዩናይትድ ስቴትስ ዓለምን ለመግዛት የተነሳውን የሂትለርን ጦር የደመሰሱት ከመስኮብ ጋር ቢሆንም፣ በእንግሊዞች የሩቅ ግምት የማርሻል እስታሊን አመራርና የማርክሲዝም ግስጋሴ የሚያሳስብ እንጂ የሚያዝናና ሆኖ አልታያቸውም:: በጦር መሣሪያና ድርጅት በየጊዜው እያደገ ከሚጓዘው ከሶቪየት መንግሥት ጋር ምዕራባውያኖች አንድ ቀን ጦርነት ለመግጠም ቢገደዱ፣ በሊቢያ ካሉት አውራጃዎች ሲረናይክ እና ትራፖሊታንያ፣ ለአየርና ለባሕር የጦር ኃይሎች ማከማቻና ማንቀሳቀሻ ምቹ ሥፍራዎች መሆናቸው ታምኖበታል::

መስኮብ ትሪፖሊታንያን በሞግዚትነት ለማስተዳደር ተሽቀዳድሞ የጠየቀው፣ ምዕራባውያኖች የሚያስቡትን የቅርብና የሩቅ ጥቅም ለማደናቀፍና እኔም አለሁ ብሎ ለመጋተር መሆኑ በግልጽ ታወቀ:: የአሜሪካ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ገና ስብሰባው ሲጀመር የጣልያን ቅኝ ግዛቶች በተባበሩት መንግሥታት የበላይነት፣ በአራቱ ኃያላኖች መማክርት ኮሚቴ ለተወሰነ ጊዜ ቢተዳደሩ ይሻላል ብሎ ያቀረበው ሀሳብ፣ በተለይ የሶቪየት መንግሥት አገሮቹን እየመረጥን እኩል እንከፋፈላቸው የሚል ችግር እንዳይፈጥር አስቀድሞ መንገዱን ለመዝጋት ነበር::

የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የሰብሰባው ሊቀመንበር በመሆኑ፤ በሌሎቹ ምዕራባውያን ጓደኞቹ ስም ሆኖ ትራፖሊታንያን በሞግዚትነት ለማስተዳደር፣ ከሶቪየት ሕብረት የቀረበው ጥያቄ የማይቻል መሆኑን ተናገረ:: ሚስተር ቤቪን ለሙሴ ሞሎቶቭ ምክንያቱን ሲያስረዳ፣ የፋሽስትን ይዞታ ከአፍሪካ ለመደምሰስ በተደረገው ጦርነት የሶቪየት ሕብረት ተካፋይ ባለመሆኑ ነው ብሏል:: የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አቀራረቡን ሳያስስልስ የደረቀ እምቢታ ለመስኮብ የወረወረው፣ ከስምንት ወራቶች በፊት በያልታ ስብሰባ ላይ የተደረገው ስህተት እንዲደገም ስለአልፈለገ ነው:: በየካቲት 1945 ዓ.ም በያልታ በተደረገው የሶስቱ ኃያላኖች (አሜሪካ፣ እንግሊዝ መስኮብ) ስብሰባ ላይ፣ ዓለምን ተከፋፍሎ ለመቆጣጠር በተነደፈው ካርታ፣ የአሜሪካው ፕሬዚዳንት ሩዝቬልት በደግነት ለስታሊን ያንን ሁሉ ስጦታ ባያሸክመው ኖሮ፣ ዛሬ የሶቪየት መንግሥት ከምዕራባውያኖች ጋር እኩል ተወዳዳሪ ነኝ ብሎ አይጠግብም ነበር:: አሁንም ሙሴ ሞሎቶቭ ቦታውን እየለቀቀ ድንበር እያለፈ ለማስቸገር ሲሞክር ቢቆሉ ካልታገደ፣ ማስታመሙ ጥቅም የለውም ብሎ የታላቋ ብሪታንያ የሠራተኞች ወገን የፖለቲካ መሪ የሆነው ኧርነስት ቤቪን ያምናል::

የኢትዮጵያና የጣልያን አቤቱታ

የሎንዶኑ ስብሰባ ከመጀመሩ በፊት የጣልያን መንግሥት የቅኝ ግዛቶቼን ጉዳይ ስብሰባው ላይ ተገኝቼ ለማስረዳት ይፈቀድልኝ ሲል እንደአመለከተው ሁሉ፣ ኢትዮጵያም በበኩልዋ መልዕክተኛዋን ልካ «የጥንት ግዛቶቼ ኤርትራና ሱማሌ እንዲመለሱልኝ» በማለት የምታቀርበውን ጥያቄ ሎንዶን ስብሰባ ላይ ተገኝታ ለማስረዳት እንድትችል በወግ አመልክታ ነበር:: ነገር ግን፣ የአራቱ ኃያላኖች የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች፣ ከሁለቱ ባለጋራዎች ከሆኑት አገሮች የቀረበላቸውን ጥያቄ ከመረመሩ በኋላ፣ ጣልያን መልዕክተኛዋን ለሎንዶኑ ስብሰባ እንድትልክ ሲፈቅዱ፣ ኢትዮጵያ ሀሳቧን በጽሑፍ ማመልከቻ መግለጽ እንጂ ሎንዶን መገኘት የለባትም ብለው አድሎነቱ ግልጽ የሆነ አሳዛኝ ውሳኔ አደረጉ::

በዚህ ሎንዶን ላይ በሚደረገው የአራቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባ ላይ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ በሚታይበት ጊዜ፣ የሮማ መንግሥት መልዕክተኛ ልኮ ሀሳቡን እንዲገልጽ ሲፈቀድለት፣ ኢትዮጵያ በመከልከሏ፣ በንጉሡ ነገሥቱና በመንግሥታቸው ላይ የደረሰው ብስጭት መጠን አልነበረውም። በኢትዮጵያ ላይ የተደረገውን አሳዛኝ ውሳኔ ለማስለወጥ ከአዲስ አበባ አንዳንድ አርምጃዎች ተወሰዱ።

1. ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለአሜሪካ ፕሬዚዳንት ለሚስተር ትሩማንና ለአዲሱ የእንግሊዝ ጠቅላይ ሚኒስትር ለሚስተር ክሊመንት አትሊ (CLEMENT ATLEE) ኢትዮጵያ በለንደኑ ስብሰባ ላይ ተገኝታ አስተያየቷን ለመግለጽ እንድትችል አስቸኳይ መልዕክት ላኩ።

2. በአዲስ አበባ ያሉት የውጭ አገር የዲፕሎማቲክ ሚሲዮኖች ገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ተጠርተው፣ የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች በወሰዱት አርምጃ ኢትዮጵያ ምን ያህል እንዳዘነች ለየመንግሥታቸው እንዲያስታውቁ ተጠየቁ።

3. በሎንዶን የጃንሆይ ልዩ መልዕክተኛና ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ብላታ አየለ ገብሬ እና፣ በዋሽንግተን የኢትዮጵያ ጉዳይ ፈጻሚ አቶ ጌታሁን ተሰማ፣ ለየተመደቡበት አገር መንግሥት የኢትዮጵያን ቅሬታ እንዲገልጹ ታዘዙ።

4. ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለሮይተር የዓለም ዜና ማሰራጫ ድርጅት ኢንተርቪው በመስጠት፣ የፋሽስት የግፍ ጥቃት በመጀመሪያ የደረሰባት ኢትዮጵያ፣ ከጣልያን ጋር በሚደረገው የዕርቅ ድርድር፣ በተለይ ቅኝ ግዛቶቹን በሚመለከተው ጉዳይ፣ በሎንዶን ስብሰባ ተገኝታ ሀሳቧን ማቅረብ የሚገባት መሆኑን አስረዱ። ንጉሠ ነገሥቱ አስተያየታቸውን በመቀጠል፡ የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ለዓለም ሠላምና ደህንነት የሚያደርጉት ጥረት ፍሬ ሊሰጥ የሚችለው፣ አድሎ በሌለበትና ሚዛኑ በተጠበቀ ፍርድ ላይ ተመሥርተው ሲሠሩ ብቻ ነው በማለት አስጠነቀቁ።

5. በአዲስ አበባ የሚኖሩት የኤርትራ ተወላጆች ከፍ ያለ ሠላማዊ ሠልፍ በማድረግ፣ ለአራቱ ኃያላን መንግሥታት የዲፕሎማቲክ ሚሲዮኖች « ከእናት አገራችን ከኢትዮጵያ ጋር እንድንቀላቀል ፍርድ ይስጠን » ሲሉ አመለከቱ። የሠላማዊ ሠልፉን የመሩት በአዲስ አበባ የኤርትራና የኢትዮጵያ አንድነት ማህበር ፕሬዚዳንት አቶ ገብረመስቀል ዘብተማርያም በዚያን ጊዜ የፖስታ ሚኒስቴር ዋና ዲሬክተር ነበሩ። ለአራቱ ኃያላን መንግሥታት ወኪሎች በሠላማዊ ሰልፈኞቹ ስም አቶ ገብረመስቀል በሰጡት መግለጫ « ..... <u>በኮሎኒያሊስቱ ጣልያን የጦር ኃይል ከአገራችን ተገንጥለን መራራውን የቅኝ አስተዳደር ስንተበል የኖርን ሕዝቦች ስቃያችን ተወግዶ ከእናት አገራችን ከኢትዮጵያ ጋር ለመዋሀድ እንድንችል ፍርድ</u> እንጠይቃለን ..... » የሚል ነው።

የአራቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባ የሚካሔደው በሎንዶን መሆኑ ስለታወቀ፣ ከዚህም በላይ ኤርትራ ከፋሽስት እጅ

ወጥታ የምትተዳደረው በታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አስተዳደር ስለሆነ፣ ሠላማዊ ሠልፉ የተጀመረው በእንግሊዝ ሌጋሲዮን ነበር። ሠልፈኞቹ ስሜታቸውን አጋግለው እየተርመስመሱ ወደ ሌጋሲዮኑ ሲገቡ፡ በቀጫጭኖቹ መንገዶች ግራና ቀኝ የበቀሉትን ሳሮች ስለረጋገጧቸው፣ የእንግሊዙ እንደራሴ ሚስተር ሮበርት ሀው (ROBERT HOWE) በጣም ተሸሳጭቶ የአቶ ገብረመስቀልን ዲስኩር ለማዳመጥም ሆነ ለመቀበል እምቢ አስከ ማለት ደርሶ ነበር። ነገር ግን ገብረመስቀል ያሳዩት ቆራጥነትና የሕዝቡም የጋለ መንፈስ ቀላል ሆኖ ስለአልተገመተ፣ በመጨረሻው መግባባት ተፈጥሮ የሕዝቡ ማመልከቻ ቢወሃ እንዲቀርብና፣ ሠልፈኞቹም በሥርዓት ከሌጋሲዮኑ እንዲወጡ ተደረገ። በሌሎቹ፣ በመስኮብ፣ በፈረንሣይና በአሜሪካ ሌጋሲዮኖች አንዳችም ችግር ሳይፈጠር፡ ሳር ሳይረገጥ አበባም ሳይቀጠፍ፣ የየመግሥታቱ እንደራሴዎቹም የሕዝቡን ማመልከቻ በሥርዓት ተቀብለው ሠልፈኞቹም በሠላም ተበታትነዋል።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴና መንግሥታቸው በዚህ አኳኋን የኢትዮጵያን ስሜት ዓለም እንዲያውቅላቸው በየመልኩ ጥረት ቢያደርጉም፣ የሚስማቸው አላገኙም። የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ስሞታ ከየአቅጣጫው ቢጐርፍላቸውም፣ ጣልያን መልክተኛዋን ሎንደን ልካ እንድታስረዳ፣ ኢትዮጵያ በጽሑፍ ጥያቄዋን እንድታቀርብ ከስጡት ውሳኔ አንነቃነቅም አሉ። ፍርድ ለሁሉም እኩል መሆን አለበት ብለው የሚያምኑ ቢሆኑ ኖሮ፣ የአጥቂውን ዲስኩር ለማዳመጥ ሲወስኑ፣ የተጠቂውን አቤቱታ በጆሮ መስማት አያስፈልግም አይሉም ነበር። መቼውንም ቢሆን የፖለቲካ ብያኔ በጥቅም ላይ የተመሠረተ ስለሆነ፣ ከትክክለኛ ሚዛንና ከእውነተኛ አቋም እጅግ እንደሚርቅ ለዚህ ዓለም አዲስ ነገር አይደለም።

ለኮሎኒያሊስቱ ጣልያን ከተሰጠው ዕድል ሌላ፣ ኢትዮጵያን እጅግ አድርጐ ያስገረማት፣ የትሪዩስቴ (TRIESTE) ግዛት ከጣልያን ተነጥቆ እንዲሰጣት፣ የማርሻል ቲቶ ዩጉዝላቪያ ያላትን ጥያቄ በዚሁ በሎንደኑ ስብሰባ ቀርባ እንድትገልጥ ጥሪ የተደረገላት መሆኑ ነው። በአራቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ምክር ቤት የሚፈጸመው ሚዛን የሌለው ፍርድ፣ አንድ ቀን የዓለም ታሪክ የሚታዘበው እንደሚሆን ተስፋ በማድረግ፡ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኢትዮጵያ፡ የሎንደን ዳኞች የወሰኑትን ተቀብላ በኮሎኒያሊስት ጣልያን የተወሰዱብኝ የኤርትራና የሱማሌ ግዛቶቼ ሊመለሱልኝ ይገባል ስትል ማመልከቻዋን አቀረበች። « ..... ካለፉት ሃምሣ ዓመታት ጀምሮ ጣልያን በጦር ኃይል ከኢትዮጵያ ገንጥሎ የወሰዳቸው የኤርትራና የሱማሌ ሕዝቦች፣ ዘቅተኛ ዘር እየተባሉ ሰብዓዊ ክብራቸውን ገፍፎ በሥቃይ ያስተዳደራቸውና ድህነት ላይ የጣላቸው በመሆናቸው፡ የወደፊት ዕድላቸውን ለማሻሻልና መብታቸውን ለማስከበር ከወንድሞቻቸው ከኢትዮጵያ ሕዝቦች ጋር ከመዋህድ በስተቀር ሌላ መፍትሔ አይኖርም ...» ስትል ኢትዮጵያ አስተያየቷን በስፈው ገለጸች። በተለይ ኢትዮጵያውያንና ኤርትራውያን ከክርስቶስ ልደት ከሁለት ሺህ ዓመታት በፊት ጀምሮ፡ በፍጹም እንድግት የኖሩ፣ አንድ ዓይነት ዘርና እንድ ዓይነት ባሕል ያላቸው በመሆናቸውን፣ ሁለቱ ሕዝቦች ተነጣጥለው ሊኖሩ አለመቻላቸውን በኢትዮጵያ ማመልከቻ በስፈው ተብራርቶ ቀርቧል። እንደተጠበቀው የጣልያን

« ..... አዲሲቷ ጣልያን የቀድሞ ቅኝ ግዛቶቿ ኤርትራ፡ ሊቢያና ሱማሌ እንዲመለሱላት፡ የፈረንሣይ መንግሥት ይጠይቃል ..... »

ፕሮፌሰር ቢዶ የፈረንሣይ ውጭ ጉዳይ ሚኒስትር
መስከረም 1945
(ፎቶ U.N)

መንግሥት መልዕክተኛ በተደረገለት ጥሪ መሠረት በአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባ ላይ ተገኝቶ፣ በ1885 እና በ1889 ዓ.ም ኤርትራንና ሱማሌን፣ በ1911 ዓ.ም ሊቢያን፣ ከያዘበት ዘመን ጀምሮ እነዚህን ምድረ በዳ እና በረሃማ የነበሩትን አገሮች አቅንቶ፣ የሰው ልጅ ሕይወት መኖሪያ ለማድረግ በጣልያኖች መስዋዕትነት የተገኘውን ውጤት በሰፊው አስረዳ። ጣልያን እነዚህን ሶስት አገሮች በተለያዩ ጊዜያቶች ቅኝ አገሮቹ አድርጉ የያዛቸው፣ ከማንም መንግሥት ላይ ነጥቆ ወይም ተዋግቶ አለመሆኑን ከተናገረ በኋላ፣ ኤርትራና ሱማሌ ከግዛቶቹ ተገንጥለው የተወሰዱ ናቸው በማለት፣ ኢትዮጵያ የምታቀርበው ጥያቄ መሠረት የሌለው መሆኑን አረጋግጣለሁ አለ። በሮማ መንግሥት አስተያየት፣ በጣልያን የተፈጠረው የኤርትራ ግዛትና ሕዝቡ ከኢትዮጵያ ጋር ምንም ዓይነት ግንኙነት ኖሮት አያውቅም። የኤርትራ ሕዝብ በታሪኩና በዘሩ፣ በቋንቋውና በባሕሉ ከኢትዮጵያ ሕዝብ ጋር የሚመሳሰል ወይም የሚቀራረብ መልክ ጨርሶ የለውም። የሱማሌ ግዛት ደግሞ እንኳንስ የኢትዮጵያ የነበረ ነው ሊባል ይቅርና፣ <u>ይህ በረሃማ አገር በሕንድ ውቅያኖስ አካባቢ መኖሩን እንኳን ኢትዮጵያ የሰማችው፣ ከጣልያን ይዞታ በኋላ ስለሆነ፣ የተለየ ማብራሪያ ማቅረብ አያስፈልግም።</u> በማለት የጣልያን መልዕክተኛ የተራቀቀና በታሪክ ቅጥፈት የተሞላ ማመልከቻውን አቀረበ።

ከጣልያን ዲስኩር በኋላ፣ ለስብሰባው የቀረበው የኢትዮጵያ ማመልከቻ ነበር። ኤርትራና ሱማሌ እንዲመለሱላት በሰፊው የገለጸችውን የታሪክ፣ የዘርና የባሕል ግንኙነት ሳያነቡ ወይም ሳይመለከቱ፣ በደፈናው የኢትዮጵያ ጥያቄ አግባብ ስለሌለው ከአጀንዳው መስረዝ አለበት ሲሉ የፈረንሣይ፣ የመስኮብና የአሜሪካ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ውሳኔ አቀረቡ። ነገር ግን የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ የኤርትራ ሕይወት በብዙ ረገድ ከኢትዮጵያ ጋር የተያያዘ ስለሆነ፣ ጉዳዩ በጥንቃቄ ተጠንቶ ተገቢው ውሳኔ የሚሰጠው ነው በማለት ስለተከራከረ፣ የኢትዮጵያ ማመልከቻ እጀንዳው ላይ እንዲቆይ ተደረገ።

እርነስት ቤቪን በኤርትራ በኩል ኢትዮጵያን የደገፈ ቢሆንም በሱማሌ ጉዳይ የሚጭረው እሣት ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ትልቅ የራስ ምታት ነበር። የቤቪን ፕላን፣ ታላቋ ሱማሌን ለመፍጠር፣ በጣልያን በእንግሊዝና በፈረንሣይ ከተያዙት የሱማሌ ግዛቶች ጋር፣ ከኢትዮጵያ ስፊውን የኦጋዴንን አውራጃ የሚጨምር ነው። ከኢትዮጵያ ጋር በታሪክ፣ በዘርና በባሕል የሚመሳሰል መልክ ያላት ኤርትራ ነች እንጂ፣ በደቡብ በኩል ያለው የሱማሌ ነገድ አይደለም ብለው፣ እንግሊዞች ያምናሉ። በዚህ ረገድ ኢትዮጵያ ኤርትራን ካገኘች ለታላቋ ሱማሌ ዕቅድ አጋዴንን ለመልቀቅ እንደማታስቸግር የቤቪን ኤክስፐርቶች ሙሉ ተስፋ አድርገዋል። ሆኖም በዚህ በሎንዶኑ ስብሰባ ላይ ትልቅ ሱማሌ ፈጥሮ በታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ሞግዚትነት እንዲተዳደር ለማድረግ ውስጥ ውስጡን ሲጐነጐን የሰነበተው የቤቪን ፕላን በይፋ አልተገለጠም። ከአሜሪካ ከፈረንሣይና ከመስኮብ የተሰነዘሩት መፍትሔዎች እጅግ የተለያዩና ሊቀራረቡም ያልቻሉ በመሆናቸው፣ በስምምነት ከአንድ ውሳኔ ላይ መድረስ አልቻሉም። የሁለተኛው የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባ ከስባት ወራት በኋላ በፓሪስ ስለሚደረግ፣ እስከዚያ ባለው ጊዜ ምክትል ሚኒስትሮቻቸው የእነዚህን ቅኝ ግዛቶች ዶሴ በሰፊው እንዲያጠኑና፣ ለሚቀጥለው ስብሰባ አንድ ዓይነት የውሳኔ ሀሳብ እንዲያቀርቡላቸው ተስማምተው የሎንዶኑ ጉባኤ ተፈጸመ።

« ..... የኤርትራ ሕይወት ከኢትዮጵያ ጋር የተያያዘ ስለሆነ፤ ጉዳዩ በጥንቃቄ መጠናት አለበት ..... »

ኧርነስት ቤቨን የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር
(ሎንዶን መስከረም 1945)

የፓሪስ ስብሰባ

(ከሚያዝያ እስከ ሐምሌ 1946 ዓ.ም)

በመስከረም 1945 ዓ.ም የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች በሎንዶን ተሰብስበው በጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ሳይስማሙ እንደተለያዩት ሁሉ፣ ምክትሎቻቸውም ለስድስት ወራት መፍትሔ ፍለጋ ሲፋጁ ከርመው፣ ለፓሪሱ ቀጠሮ « አራቱ ታላላቆች » የሚግባቡበትን መንገድ ማስናዳት አልቻሉም::

አራቱ ኃያላኖች ከጣልያን ጋር የሚፈረመውን የዕርቅ ውል አዘጋጅተው በሐምሌ ወር 1946 ዓ.ም በፈረንሣይ ዋና ከተማ ለሚደረገው የውላም ጉባኤ ማቅረብ ስለአለባቸው፣ የቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ በቅድሚያ ውሳኔ ማግኘት ነበረበት:: በሚያዝያ ወር መጨረሻ ላይ መልካምና ውብ በሆነው የፀደይ አየር፣ በፓሪስ ከተማ እየተደሰቱ፣ የአራቱ ታላላቅ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባቸውን ሲጀምሩ፣ ከሰምንት ወራት በፊት በመስከረም 1945 ዓ.ም ሎንዶን ላይ ከነበራቸው የተለያየ አቋም ጋር ሲመዘን፣ የተቀራረቡበት መንገድ ሊታይ አልቻለም::

<u>አሜሪካኖች</u> ሶስቱም የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች በጋራ ሞግዚቶች እንዲተዳደሩ ተደርጉ፣ ሊቢያና ኤርትራ ከአሥር ዓመት በኋላ ነፃነታቸውን ሲቀበሉ፣ ሱማሌ ላልተወሰነ ጊዜ ትቆያለች የሚሉትን ሀሣብ አልለቀቁም:: <u>ፈረንሣይ፣</u> የጣልያን ኮሎኒዎች በሙሉ ለጣልያን መመለስ አለባቸው የሚለውን ሙግታን አልተወችም:: <u>መስኩብ</u> ለቅኝ ግዛቶቹ ለተወሰነ ዘመን አንዳንድ የሞግዚት አስተዳዳሪ መመደብ አስፈላጊ መሆኑን እየገለጸ፣ ከሊቢያ አውራጃዎች ትሪፖሊታንያ ለሶቪየት ሕብረት በአደራ እንድትሰጥ ያቀረበውን ጥያቄ አልሰረዘም:: በዚህ አኳኋን ሁሉም ከየአቋማቸው እልፍ አንልም ብለው የሚጋተሩ ከሆነ መጨረሻው የት ላይ ነው ?

አሜሪካዊው ጀምስ በርንስ እና (JAMES BYRNES) መስኩቡ ሞሎቶቭ (MOLOTOV) ከዚህ ችግር እንድ የመውጫ ዘዴ ለማግኘት እራት እየተገባበዙ በሚወያዩበት ጊዜ፣ በስሜን ጣልያን የሚገኘው ትሪየስቴ (TRIESTE) የተባለው አውራጃ እንደ ጦር ካሣ ተቆጥሮ ለዩጉዝላቪያ እንዲሰጥ ምዕራባውያኖች ከተስማሙ፣ ትሪፖሊታንያን ካልሰጣችሁን ብለን አናስቸግራችሁም የሚል ሀሳብ ከሶቪየት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ቀረበ:: ይቺ ትሪየስቴ የምትባል የጣልያን ግዛት ታሪኳ እጅግ የተወሳሰበ ነው:: በጥንታዊው ዘመን የሮማውያን ቅኝ እንደነበረች ይነገራል:: ከዚያም ወዲህ ከአሥራ አራተኛው እስከ አሥራ ዘጠነኛው መቶኛ ዓመት መጀመሪያ ድረስ የጀርመን የሀብስቡርግ ዳይናስቲ (HABSBOURG OF DYNASTY) የባሕር በር ሆና ከኖረች በኋላ፣ ከ1814 እስከ 1918 ዓ.ም ድረስ የአስትሪያ ሀንጋሪያ ኢምፓየር (AUSTRO UNGARIAN EMPIRE) ግዛት ሆነች:: የመጀመሪያው የዓለም ጦርነት ከተፈጸመ በኋላ በ1919 ዓ.ም፣ ጀርመንና አስትሪያን ድል ያደረጉት መንግሥታቶች (ፈረንሣይ፣ እንግሊዝ አሜሪካ) የአውሮፓን የግዛት ካርታ ሲያስተካክሉ፣ ጣልያን በጦርነቱ ላደረገችው ተሳትፎ መካሻ እንዲሆን ይቺን የትሪየስቴ አውራጃ ከስሜን ግዛቷ ጋር አቀላቅለው መረቁላት:: በ 1945 ዓ.ም ደግሞ ዩጉዝላቪያ « ትሪየስቴ » የኔ መሆን አለባት

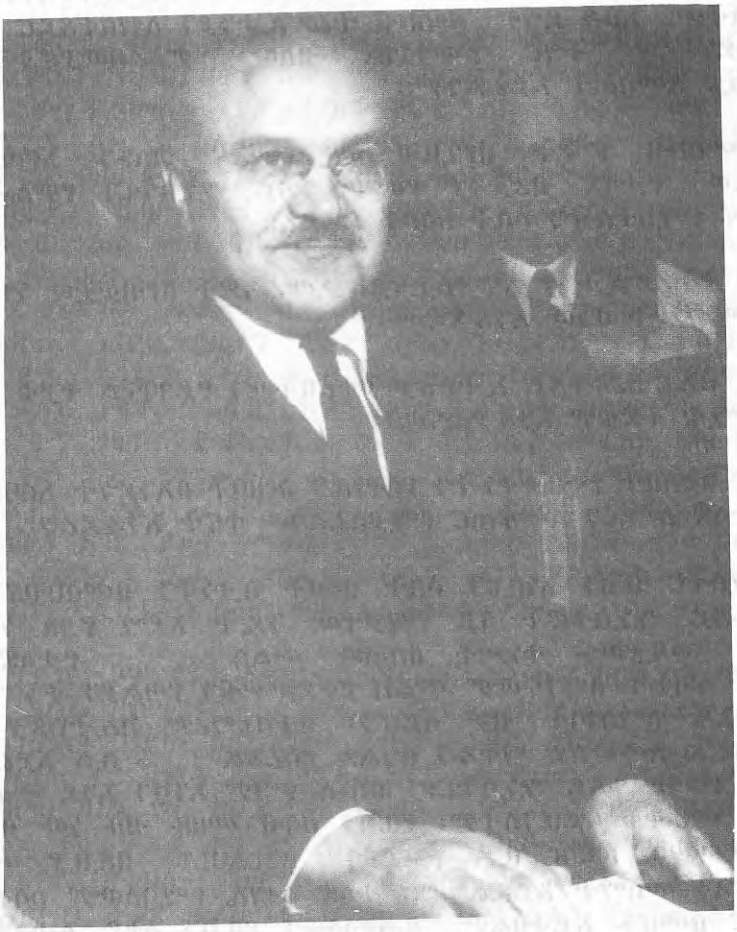

የስታሊን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሚስተር ሞሎቶቭ
(ሙሴ ኒያት - አቶ አንቢ)

1. « ..... የቀድሞዎቹን የጣልያን ኮሎኒዎች እኛ አራቱ ኃያላኖች ተከፋፍለን እናስተዳድራቸው ..... » ሎንዶን (1945)

2. « ..... የቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች፣ ለባለቤቱ ለጣልያን መመለስ አለባቸው:: ..... » ፓሪስ (1946)

3. « ..... የቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች በU.N ሞግዚትነት መስኮብ አባል በሆነበት ኮሚቴ ይተዳደሩ ..... » ኒውዮርክ (1949)

4. *ለኢትዮጵያ የአሰብን ወደብ ማግኘት ብቻ ይበቃታል ..... » (1950)*

(ፎቶ U.N)

ብላ በጦር ኃይል ለመውሰድ ከመሞከሯም በላይ፣ ከጦርነቱም ፍጻሜ በኋላ በሶቪየት ሕብረት እየተረዳች ይህችን አውራጃ ከግዛቷ ጋር ለማቀላቀል ብዙ ታግላ አልተሳካላትም። አሁን ደግሞ፣ መስኩብ ትሪፖሊታንያን ለማስተዳደር ካልሰጣችሁኝ ብሎ ከደነቀረው ችግር ለመገላገል ብለው፣ ምዕራባውያኖች ትሪየስቴን ለዩጉዝላቪያ ለመስጠት አይፈልጉም።

የመስኩብ ምኞት በየጊዜው እየጨመረና ወሰኑን እየጣሰ በመሄዱ የሚበሳጨው፣ የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ የሞሎቶቭን ሀሳብ ለማደናቀፍ የሚከተሉትን ሶስት ሀሳቦች ደረደረ።

1. የትሪፖሊታንያ እና የሲረናይክ እውራጃዎች ለየብቻቸው ነፃ መንግሥት ሆነው እንዲቋቋሙ፣

2. በኤርትራ ጉዳይ ኢትዮጵያ ያቀረበችውን የይገባኛል ጥያቄ ልዩ ኮሚቴ ተቋቁሞ እንዲያጠናው፣

3. በያለበት የተበታተኑትን የሱማሌን ሕዝቦች በአንድነት እሰባስቦ ታላቋ ሱማሌን ለመፍጠር የሚያስፈልገው ጥናት እንዲደረግ፣

ሚስተር ቤቪን እነዚህን ሶስት ሀሳቦች ሲተነትን በመስኩብና በፈረንሣይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ላይ የሚታየው ንዴት እጅግ የጋለ ነበር። ሙሴ ሞሎቶቭ ወዲያውኑ ተነሥቶ በሰጠው መልስ « ..... የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ፍላጐት በማንኛውም መልክ የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች አጠቃልሎ በእጁ ለማስገባት ብቻ ሳይሆን፣ በተጨማሪም ከኢትዮጵያ የአጋዴንን አውራጃ ቆርጦ ለመውሰድ ማቀዱን በግልጽ ያስረዳል ..... » ሲል እያፈሐ ተናገረ። የፈረንሣይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርም በበኩሉ ምንም እንኳን እንደ ሙሴ ሞሎቶቭ በአሽሙር መራቀቅ ባይሆንለትም፣ የቤቪን ሀሳብ መዘዙ ብዙ ነው በማለት አጠንክሮ ተቃወመ። ጆርዥ ቢዶ (GEORGE BIDAULT) በሊቢያ ሠፈር ነፃነት የሚባል ጥላን መስማት አይፈልግም። ታላቋ ሱማሌ የሚባለውም ሀሳብ፣ ጂቡቲን የሚጨምር በመሆኑ አያቀበልም። በጠቅላላው፣ የቤቪን ዕቅድ ለታላቋ ብሪታንያ ጥቅም ብቻ ታስቦ የተዘጋጀ ነው በማለት፣ ሁለቱ ኃያላኖች መስኩብና ፈረንሣይ አሻፈረን ስላሉ የቀረበው ሀሳብ ንግግር ሳይደረግበት ቀረ።

የሞሎቶቭ ኮክቴል (COCKTAIL MOLOTOV)

በጠባዩና በሀሳቡ ጠማማነት እጅግ የታወቀው፣ ቅጽል ስሙ ሙሴ ኒዮት (በመስኩብኛ ቋንቋ እቶ እንቢ) የሆነው ቪአቸስላቭ ሚካኤሎቪች ስክሪአቢን ሞሎቶቭ (VIATCHESLAV MIKHAILOVITCH SKRIABINE MOLOTOV) የሶቪየት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ፍቱን መፍትሔ ነው ብሎ፣ አንድ ያልተጠበቀ ልዩ ሀሳብ ይዞ፣ ግንቦት 10 ቀን 1946 ዓ.ም እኩለ ቀን ላይ ቀረበ። « ..... ሶስቱም አገሮች፣ ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ፣ ለአሥር ዓመታት በጣልያን ሞግዚትነት ተዳድረው፣ ከዚያ በኋላ ነፃነታቸውን ሊቀበሉ ይችላሉ ..... » አለ።

ከስምንት ወራት በፊት በሎንዶኑ ስብሰባ ላይ ኮሎኒያኒስት ጣልያን በፈጸመችው በደል ከቅኝ ግዛቷ ላይ በፍጹም መነቀል ይገባታል ብሎ የፈረደ

ሰው፡ በድንገት ተገልብጦ የጣልያን ደጋፊ ሆኖ በመቅረቡ አንግሊዞችና አሜሪካኖችን ሲያስገርማቸው፣ ለፈረንሣይ መልዕክተኛ ትልቅ ደስታ ሆነ። በስምንት ወር ዕድሜ ውስጥ የመስኮብ ሀሳብ ከአንድ ጫፍ ወደሌላው ሩቅ ጫፍ የዘለለው ምን ምክንያት ቢያጋጥም ነው ? ተብሎ ሲውጠነጠን፣ በወቅቱ በጣልያን አገር ውስጥ የሚተራመሰው የፖለቲካ ንቅናቄ ለኮሙኒስቶች ወደ ሥልጣን መቅረብ የሚረዳ መስሎ ስለታየ፤ ሶቪየት ሕብረት ቀደም ብሎ ከወደፊት ባለሥልጣኖቹ ጋር የወዳጅነት ሜዳ ለማዘጋጀት ብሎ ነው የሚል ግምት ተሰጠው። በመሠረቱ በዚያን ጊዜ የተፋፋመው የጣልያን የፖለቲካ ሁኔታ ወዴት እንደሚያመራ በትክክል መተንበይ ባይቻልም፤ አዝማሚያው ወደ ግራ ሊያዘነብል እንደሚችል ያመለክት ነበር። ሆኖም የጣልያን ሕዝብ ሀይማኖቱ ስለሚገታው፣ መስኮብ እንደሚመኘው ጭልጥ ብሎ ከኮሙኒስት አዘቅት ውስጥ ይጠልቃል ለማለት ያስቸግር ነበር። በዚያን ሰዓት በጣልያን የፖለቲካ ሕይወት ውስጥ የሚጫወቱት የግራ ክንፎች የተባሉት ሶሲያሊስቶችና ኮሙኒስቶች፣ ስለቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ያላቸው ሀሳብ፣ ከቀኝ ወገን የፖለቲካ ፓርቲዎች ጋር አንድ ዓይነት ነው። ቅኝ ግዛቶቹ በጣልያን የተያዙት ከፋሽስት መፈጠር በፊት ስለሆነ እና፣ ከጣልያንም እጅ የተነጠቁት በፋሽስት የሥልጣን ዘመን ስለሆነ፣ አሁን አዲሷ ጣልያን መልሳ ልትረከባቸው ይገባል ብለው ያምናሉ። የሶቪየት መንግሥት ለቅኝ አገር ይዞታ መሯሯጥ የካፒታሊስት አገሮች ሞያ ነው እያለ ሲተች የኖረ ቢሆንም፣ አሁን ከጣልያን የግራ ወገን የፖለቲካ መሪዎች ጋር ለመወዳጀት የካፒታሊስቶችን ሀሳብ መከተል አስፈለገው።

ኮሎኒያሊስት ጣልያንን ለመርዳት በግንቦት 10 ቀን ከሶቪየት መንግሥት የተሰነዘረው አዲሱ ሀሣብ፣ ፈረንሣይ ብቻዋን ከመንጨርጨር ጨክቷን የሚካፈልላት ትልቅ ጓደኛ ስለአገኘች፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ዠርዥ ቢዶ በተለይ በእንግሊዝ ላይ ትልቅ ድል ያገኘ አድርጌ ቆጥሮታል። የዲስኩሩም ቃናው ተለውጦ መስኮብ ከእኔ ጋር ከሆነ ማን አለብኝ ? የሚል አቅጣጫ የያዘ መንፈስ ሆኖ ታይቷል። የካቲት 4 ቀን 1945 ዓ.ም በመስኮብ ግዛት ውስጥ በምትገኝ «ያልታ» (YALTA) በተባለች ከተማ፣ የሶስቱ ታላላቅ መንግሥታት መሪዎች (አሜሪካ፣ መስኮብ፣ ታላቋ ብሪታንያ) ስብሰባ ላይ፣ ዊንስተን ቸርችል እና አንቶኒ ኤደን፣ ፈረንሣይ አራተኛዋ ታላቅ መንግሥት ሆና እንድትቆጠርና ለወደፊቱ በኃያላኖቹ ስብሰባ ሁሉ አንድትካፈል ያደረጉት ጥረት ወሰን አልነበረውም። በዚያን ጊዜ ለፈረንሣይ ይህ ክብርና ደረጃ አይገባትም ብለው የተከራከሩትና እጅግ የተቃወሙት ማርሻል ስታሊን እና ሙሴ ሞሎቶቭ እንደነበሩ ታሪኩ ያቀርባቸዋል።

የሁለተኛው የዓለም ጦርነት ሲፈነዳ፣ አብዛኛዎቹ የፈረንሣይ የፖለቲካና የጦር መሪዎች ለሂትለር በማጉንበስ የፈጸሙት አሳፋሪ ሥራ ከታሪኩ ገጽ ሊጠፋ ባይችልም፤ ፈረንሣይ በደረሰችበት ከፍቸኛው የሥልጣኔ ዕድገቷ፣ በትልቁ ታሪኳና በዓለም ላይ በሰፈነው ስመጥር ካልቸሯ፣ ከኃያላኖች ገበታ እንድትለይ አያደርጋትም በማለት፣ ቸርችል የወሰደው አቋምና ሩዝቬልትም የሰጠው ድጋፍ፤ ስታሊንን ለማሸነፍና ፈረንሣይን የኃያላኖቹ ክበብ እባል ለማስደረግ አብቅቷል። በያልታ ስብሰባ ላይ የታላቋ ብሪታንያ ጠቅላይ ሚኒስትር ያን ያህል ባይጥርበት ኖሮ፤ በ 1946 ዓ.ም ዘመነ ታሪክ ውስጥ የዓለምን የሠላም ውል ለማደራጀትና የብዙዎችን አገሮች ነፃነትና የወደፊት ዕድል ለመወሰን፣ ፈረንሣይ የኃያላኖች ጉባኤ አባል ለመሆን አትችልም ነበር። የፈረንሣይ ሬፑብሊክ በዚህ ዓይነት ድጋፍና ሁኔታ ከኃያላን መንግሥታቶች አንዱ ለመሆን ዕድሉን ከተቀበለች በኋላ፣

ለመጀመሪያ ጊዜ ተካፋይ ከሆነችበት ከሎንዶኑ ስብሰባ ጀምሮ፣ በዓለም ጉዳይ ላይ አስተያየቷን የምትሰጠው ከአንግሊዝና ከአሜሪካ አጅግ እየራቀች ሆነ::

ኧርነስት ቤቪን አንዳንድ ጊዜ በጮርኛ ቢዶ ሁኔታ ሲበሳጭ፣ ፈረንሣይ ከእኛ ጋር በስብሰባ መካፈል የሚገባት፣ በጦርነቱ ዘመን የጦር ኃይሎቿን ከእኛ ጋር አስተባብራ ተካፋይ በሆነችበት ጉዳይ ላይ ብቻ እንዲወሰን ያሰፈልጋል:: ከዚህ ውጭ ግን ፈረንሣይ ባልታየችበትና ምንም ዓይነት ተካፍሎ ባላደረገችበት ጉዳይ ውስጥ እየገባች መዘባረቅ የለባትም፤ የሚልሪቂቅ ውሳኔ ለማቅረብ እሰከ መቃጣት ይደርስ ነበር:: ቤቪን መንፈሱ በዚህ ሁኔታ በሚበሳጭበት ሰዓት የፈረንሣይን ጣጣ ያመጡብን የቀድሞው ጠቅላይ ሚኒስትር ቸርችል እና፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒሰትሩ አንቶኒ ኤደን ናቸው በማለት ሳያማርራቸው አልቀረም:: ለጣልያን፣ ቅኝ ግዛቶቿ ካልተመለሱላት ብለው ፈረንሣይና መስኮብ የሚያደርጉት ትብብር እየጠነከረ ስለሄደ፣ የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ቀደም ሲል ለሊቢያ ጉዳይ ያቀረበውን ሀሳብ አሻሽሎ፣ የሲረናይከ አውራጃ በታላቋ ብሪታንያ እስተዳደር እንዲቆይ ከተስማማችሁ፣ ለወዳጃችሁ ለጣልያን ትሪፖሊታንያን እንድትረከብ እናደርጋለን:: ለሌሎቹ ለኤርትራና ሰሙማሌ ግን ካለፈው የተለወጠ ሀሳብ የለም እላቸው::

ሙሴ ኒየት (አቶ እምቢ በመስኮብኛ) አሁንም እያፈዘ የተስበሰብነው ለእነዚህ ላልታደሉ አገሮች የሚገባቸውን መብት እንዲያገኙ መፍትሔ ፍለጋ ነው እንጂ፣ ለታላቋ ብሪታንያ ጥቅም ማዳበሪያውን በያለበት ለመነስነስ አይደለም አሰው:: ቤቪን በበኩሉ እጸፋውን ለመመለስ ጊዜ አልወሰደም:: እነዚህ ቅኝ ግዛቶች ተመልሰው ለጣልያን ከተሰጡ፣ ለዘለዓለሙ ዕድላቸው ይዘጋል ሲል ሞሎቶቭ ከስምንት ወር በፊት የተናገረውን ለውጠ ዛሬ ለጣልያን ካልተመለሱላት በማለት የሚያደርገው ሙግት አሱ እንዳለው፣ ያልታደሉት አገሮች የሚገባቸውን መብት ያገኛሉ ብሎ አይደለም:: በጣልያን የፖለቲካ ሕይወት የወደፊት ጥቅም አገኝበታለሁ በሚል ሕልም መሆኑን ለመገንዘብ ማን ያቅተዋል? በማለት ደህና አድርጐ አስታጥቆታል::

በጣልያን አገር በግራ ክንፎችና በቀኝ ወገኖች መካከል በሚተራመሰው የፖለቲካ ጦርነት ውሰጥ፣ የማህል አቋም ይዞ የሚንገታገተው የሲኖር አልቺዴ ደጋስፐሪ የክርስቲያን ዴሞክራት መንግሥት፣ ኮሎኒዎቹ እንዲመለሱለት ከፈረንሣይና ከሶቪየት ሕብረት ያገኘው ድጋፍ ከፍ ያለ ተስፋ ሰለሰጠው፣ የአሜሪካንን እርዳታ ለማግኘት የተለየ ጥረት አደረገ:: አሜሪካ ተጨምሮ ሶስቱ ኃያላኖች ከወሰኑ፣ የታላቋ ብሪታንያ ተቃውሞ ብቻውን፣ የጣልያንን ዕድል ሊዘጋ አይችልም ብሎ አመነ:: ቁጥራቸው እጅግ በርካታ የሆነው የጣልያን ዘር ያላቸው አሜሪካኖች፣ በኮሎኒዎቹ ጉዳይ የትሩማን አድሚኒስትሬሽን ጣልያንን መርዳት አለበት ብለው ተንቀሳቀሱ:: በዲኒሎማሲ መስክም የጣልያን ወዳጆች የሆኑት አገሮች ላቲኖቹ፤ የአሜሪካ መንግሥት የፈረንሣይንና የመስኮብን ሀሳብ እንዲደግፍ አማለዱ::

አሜሪካኖች በሎንዶኑ ሰብሰባ ጊዜ ለሶስቱም ቅኝ ግዛቶች የጋራ ሞግዚት አስተዳደር ቢቋቋም ይሻላል ሲሉ ያቀረቡትን ሀሳብ አሁን በመካሔድ ላይ ባለው የፓሪሱ ስብሰባ ላይ፣ አጠንክረው አላቀረቡትም:: በዚህ መሐል ፈረንሣይና መስኮብ ጣልያንን ለመርዳት ያቀረቡትን ሀሳብ አሜሪካ ወደ መሰማማት አዘንብሏል የሚል ወሬ በድንገት ፓሪስ ደረሰ:: ይህም ዜና ሊነፍስ የቻለው፣ በዋሽንግቶን የጣልያን አምባሳደር አልቤርቶ ታርኪያኒ (ALBERTO TARCHIANI) በዋይት ሀውሰ እና

ዘስቴት ዴፓርትመንት እየተሯሯጠ የመንግሥቱን አቤቱታ በሚያቀርብበት ጊዜ፣ ተስፋ ያለው መልስ አግኝቻለሁ፣ እያለ የሚልከው የምሥጢር ራፖር በማፈትለኩ ነበር፡፡ ዘአውነተኛውም የታርኪያኒ ሪፖርት ይህን ያህል የፈጠራ ወሬ አልነበረም፡፡ የጣልያንን አምባሳደር፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር (JAMES BYRNES) ጀምስ ዘርንስ እና ፕሬዚዳንት ሐሪ ትሩማን (HARRY TRUMAN) ተቀብለው አነጋግረውታል፡፡ በዚያን ሰዓት በአሜሪካኖች በኩል ለወደፊቷ ጣልያን የመጨነቅ ዝንባሌ እንደነበረ የሚካድ አይደለም፡፡

አቶ ጌታሁን ተሰማ በዋሽንግተን የኢትዮጵያ ሚሲዮን ጉዳይ ፈጻሚ፡ ግንቦት 25 ቀን 1946 ዓ.ም ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ለአክሊሉ ሀብተወልድ ባስተላለፉት መልዕክት « ..... በደረሰኝ ሙሥሪያ መሠረት የስቴት ዴፓርትመንት ኃላፊዎችን ሳነጋግር፣ በሁኔታቸው ለጣልያን የሚያደሉ መስለው ታይተውኛል፡፡ ..... ጣልያኖች የአሜሪኖችን ድጋፍ ለማግኘት የሚያደርጉት የኘሮፓጋንዳ ግፍዘበርበር ብዙ ስለሆነ፣ ጃንሆይ ለፕሬዚዳንት ትሩማን ልዩ መልዕክት ቢልኩ ይሻላል፡፡ .... ሃሳቤ የሚደገፍ ከሆነ የጃንሆይን መልዕክት በኛ ሚሲዮን በኩል ለማቅረብ ጊዜ ስለሚወስድ፣ አዲስ አበባ ባለው በአሜሪካ ሌጋሲዮን በኩል ቢተላለፍ በቶሎ ሊደርስ ይችላል፡፡ ..... በዋሽንግቶን ያለው የጣልያን አምባሳደር የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩን በስልክ ሳይቀር እንደፈለገው ማነጋገር ሲችል፣ እኔ ዘስቴት ዴፓርትመንት ውስጥ የሚኒስትሩን ረዳት እንኳን ለማግኘት ባጭር ጊዜ ውስጥ አይፈጸምልኝም ..... » ብለዋል፡፡ የአቶ ጌታሁንን ሀሳብ በመደገፍ ጃንሆይ ለፕሬዚዳንት ትሩማን መልዕክት እንዲልኩና፣ በወቅቱ ያለውንም ሁኔታ እንዲረዱት አቶ አክሊሉ ለንጉሠ ነገሥቱ ያቀረቡት ማስታወሻ የሚከተለው ነበር፡፡

« ..... በዋሽንግተን የግርማዊነትዎ ሌጋሲዮን ጉዳይ ፈጻሚ አቶ ጌታሁን ተሰማ፣ ጣልያኖች የአሜሪካኖችን አርዳታ ለማግኘት የሚያደርጉት ጥረት የሚያስጋ ሆኖ ስለታየው፣ ጃንሆይ ለፕሬዚዳንት ትሩማን ልዩ መልዕክት እንዲልኩ ሀሳብ አቅርቧል፡፡ ..... ጌታሁን እንዳስተዋለው፣ ጣልያኖች የአሜሪካንን ድጋፍ ካገኙ፣ ወደ ቀድሞ ቅኝ ግዛቶቻቸው ወደ ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ የመመለስ ዕድላቸውን ስማንያ በመቶ ሊያረጋግጥላቸው ይችላል፡፡ ሀያ በመቶው አጠራጣሪ ይሆናል የምለው በሁለት ዋና ዋና ምክንያቶች ነው፡፡ አንደኛው ጃንሆይ እንደሚያውቁት፣ የእንግሊዞች ተንኮል እጅግ የረቀቀ ስለሆነ አሜሪካኖች ከመስኮብና ከፈረንሣይ ጋር እንዳይስለፉ አፍራሽ መንገድ ይኖራቸዋል፣ በማለት ነው፡፡ ሁለተኛው ደግሞ የመስኮብ ሀሳብ በየጊዜው የሚዋዝቅና በአንድ መሠረት ላይ ቆሞ የማይቀጥል ስለሆነ፣ ሞሎቶቭ ዛሬ ለጣልያን ደጋፊ ቢሆንም ነገ ተቃዋሚ ሆኖ ለመምጣት ምንም የሚሳነው ነገር ስለሌለ ነው፡፡ ..... ሆኖም በእኛ በኩል የተቃለውን ሁሉ ማድረግ ስላለብን፣ ከዚህ ማስታወሻ ጋር የቀረበው የጃንሆይ መልዕክት እንዲፈቀድና በአስቸኳይ ለፕሬዚዳንት ትሩማን በአሜሪካ ሌጋሲዮን በኩል እንዲላክ በታላቅ ትህትና አሳስባለሁ፡፡..... »

የአሜሪካ ዳኝነት

ኢትዮጵያ፣ ኤርትራና ሱማሌ ወደ ግዛቷ እንዲቀላቀሉላት፡ ጣልያን ሶስቱም የቀድሞ ኮሎኒዎቿ እንዲመለሱላት፡ ሁለቱ ባለጋራዎች የሆኑት አገሮች በየበኩላቸው የዩናይትድ ስቴትስ አፍ አሜሪካንን አርዳታ ጠየቁ፡፡

ታላቅና መልካም ወዳጃችን ! በሚል መክፈቻ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለፕሬዚዳንት ትሩማን በጻፉት ደብዳቤ፣ የአሜሪካኖችን ሰብዓዊ አስተያየትና ትክክለኛ ፍርድ ማግኘት እፈልጋለሁ አሉ::

« ..... ጣልያን የኢትዮጵያ ፍጹም ጠላት መሆኑን ለዓለም ሕዝብ ያስመሰከረው፣ በፋሽስት ዘመን በፈጸመው ግፍ ብቻ አይደለም:: ከ 1885 ዓ.ም አስከ 1935 ዓ.ም ድረስ ባለው በአንድ የትውልድ ዘመን ውስጥ ኢትዮጵያ ሶስት ጊዜ በጣልያን ጦር ተወግታለች::

..... በ 1885 ዓ.ም ኮሎኒያሊስቱ ጣልያን ኢትዮጵያን በሰሜንና በደቡብ ባሉት የባሕር በሮቿ በኩል ጦርነት ከፍቶ ከግዛቶቿ ላይ ኤርትራንና ሱማሌን ነጥቆ ኮሎኒዎቹ አደረጋቸው::

..... በ 1896 ዓ.ም መላ ኢትዮጵያን በቅኝ አስተዳደሩ ለመያዝ እስከ አድዋ ድረስ መጥቶ ባደረገው ጦርነት በመጨረሻው ድል ሆኖ አፍሮ ተመለሰ::

..... በ 1936 ዓ.ም ኢትዮጵያን በቅኝ ግዛቱ ውስጥ ለማስገባት የፋሽስት ጦር ከፍ ያለ ዝግጅት አድርጐ መጣ:: በጦርነቱ ሰዓት የኢትዮጵያ ሕዝብ ለነፃነቱ የሚያደርገውን መከላከል ፊት ለፊት ገጥሞ ማሸነፍ ሲያቅተው፣ የፋሽስቱ መንግሥት በዓለም ሕግ በተከለከለ፣ በመርዝ እና በጋዝ ሕዝባችንን ጨርሶ አገራችን ገባ:: በየጊዜው ለዓለም ታላላቅ መንግሥታት ደጋግመን እንዳመለከትነው፣ በ 1896 እና በ 1936 ዓ.ም ጣልያን ከፍ ያለ ጦር ይዞ አገራችንን የወጋው፣ ድርጅቱንና መነሻውን ከኢትዮጵያ ላይ ነጥቆ በወሰዳቸው በኤርትራ እና በሱማሌ ግዛቶቻችን ላይ አድርጐ ነው::

..... ክቡርነትዎ እንደሚያውቀው በተለይ በፋሽስት ጦር ከሌሎቹ አገሮች ይልቅ የተጠቃውና ከሰብዓዊ መንፈስ ውጭ የሚያስቅቅ ስቃይ የተቀበለው የኢትዮጵያ ሕዝብ ነው:: ..... ይህ ለነፃነቱና ለመብቱ ከግፈኛ መንግሥት ጋር ሲዋጋና መከራ ሲቀበል የኖረ ሕዝብ፣ ከአንግዲህ ወዲህ ሠላም አግኝቶ ሕይወቱን ለማሻሻል አጥብቆ ስለሚመኝ፣ የዩናይትድ ስቴትስን ትክክለኛ ፍርድና እርዳታ ይጠይቃል:: ..... ኤርትራና ሱማሌ የኢትዮጵያ ግዛቶች ስለሆኑ፣ ለእነዚህ ሕዝቦች ከኮሎኒያሊስት እጅ መውጣትና ነፃነትን ማግኘት ትክክለኛ ትርጉሙ ወደ እናት አገራቸው ወደ ኢትዮጵያ መመለሱ ነው::

..... ኢትዮጵያ ያቀረበችው ጥያቄ በፍርድ መታየቱ ቀርቶ፣ እንደአለፈው ጊዜ የኮሎኒያሊስቱን ጥቅም ለመጠበቅ በማሰብ፣ ጠላታችን ጣልያን ወደ ኤርትራና ሱማሌ እንዲመለስ ቢወሰን፣ በታሪክ ለሁለተኛ ጊዜ በኢትዮጵያ ነፃነት ላይ መፍረድ መሆኑን፣ ለክቡርነትዎ የምናሳስበው እጅግ ከፍ ባለ የጠነከረ ስሜት ነው:: ደጋግመን መልካም አስተያየትዎን የምንጠይቀውም፣ ዳግመኛ በኢትዮጵያ ላይ ፍርድ እንዳይጐድል ነው::

..... በዚህ በአለንበት አስቸጋሪ ዘመን፣ የዓለም ሠላምና ዕጥፃ መሠረት እንዲጨብጥ፣ ለአገሮች መቀራረብና መግባባት፣ ለሕዝቦች ደህንነትና ብልፅግና፣ እንዲያመርት፣ የዩናይትድ ስቴትስ ኦፍ አሜሪካ መሪ ምን ያህል ከባድ ኃላፊነት እንዳለበት እናውቃለን:: ..... » ካሉ በኋላ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልዕክታቸውን የደመደሙት በሚከተሉት ቃላቶች ነበር:: « ..... ድሆች አገሮች በምኞት

በተደላደሉ ግፈኞች እንዳይጠቁ፣ የሕዝቦች ነፃነትና መብት በአኩልነት ተከብሮ እንዲኖር፣ የክቡርነትዎና የመንግሥትዎ መሠረታዊ ዓላማ መሆኑን እንዘነጋም:: በተጨማሪ የእኛን የግል አስተያየት ለማከል የምንፈልገው፣ የተባበረው ታላቁ የአሜሪካ መንግሥት ለዚህ የተወሳሰበ መከራ ለተጫነው የዓለም ሕዝብ፣ እንድ ከፍተኛ ሰብዓዊ ተግባር ሊያደርግ ይችላል ብለን የምናሳድረውን ተስፋ ነው:: ... »

ይህ የመጨረሻው ዓረፍተ ነገር ከውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ከቀረበው ሪቲቅ ውስጥ ያልነበረ ሲሆን፣ ጃንሆይ በተለመደ አነጋገራቸው የጨመሩት ቃል መሆኑ ይታወቃል:: ለዚህ የተወሳሰበ መከራ ለተጫነው የዓለም ሕዝብ የተባበረው የአሜሪካ መንግሥት አንድ ሰብዓዊ ተግባር ይሠራል ብለን እምነታችንን እናሳድራለን ያሉት ቃል፣ ከኤርትራ ጉዳይ ጋር ጨርሶ የማይገናኝ ስለሆነ፣ ምን ለማለት እንደፈለጉ ትክክለኛውን ምሥጢር ለማወቅ ምርምር አድርጌ ነበር::

የሁለተኛው የዓለም ጦርነት ሲፈጸም በአውሮፓ የምግብና የመድሀኒት እጥረት ደርሶ ሕዝቡ ሲቸገር፣ በአሜሪካ ጥጋብ ሆኖ ከመዘፈኑም በላይ፣ የእህሉም ምርት ወስን እጥቶ እንደ ግገዶ ይጋያል እየተባለ፣ የሚነገረውን ጃንሆይ ይከታተሉ ስለነበረ፣ የአሜሪካ ሕዝብ ቸርነቱን ለሰብዓዊ ተግባር እንዲያውል ማሳሰቢያ መስጠ ታቸው ነው ሲሉ፣ እንዳንድ የንጉሡ ነገሥቱ ቅርብ የነበሩ ሰዎች ተርጉመውታል:: ይህንን ከተናገሩ ከእንድ ዓመት በኋላ በሰኔ ወር 1947 ዓ.ም የአሜሪካ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጌኔራል ዠርዥ ማርሻል (GEORGE MARSHALL) በሀርቨርድ ዩኒቨርሲቲ ዲስኩር በማድረግ ባቀረበው ፕላን መሠረት፣ የአሜሪካ መንግሥት ለአውሮፓ አገሮች የከነዳው በብዙ ሚሊያርድ ዶላር የሚቆጠር የኤኮኖሚ እርዳታ እንደ ሰብዓዊ ተግባር ሆኖ ሊቆጠር ይችል ይሆን ? .....

በፓሪሱ ሰብሰባ ላይ አሜሪካኖች የሚወሰዱት እርምጃ ወሳኝ ነው ተብሎ ፀጣልያኖች በኩል በጋለ ስሜት ስለሚጠበቅ፣ ጠቅላይ ሚኒስትሩ አልቺዴ ደጋስፐሪ ፀበኩሉ፣ ለፕሬዚዳንት ትሩማን ባቀረበው ሰፊ አቤቱታ፣ የገለጻቸው ዋና ዋና ነጥቦች የሚከተሉት ነበሩ::

« ..... ለዘያ ዓመታት የጣልያንን ሕዝብ አፍኖ ሲያሰቃይ የኖረውንና ከዚህም አልፎ ለዓለም ጥፋት ከናዚ ጋር ተባባሪ የሆነውን የፋሽስትን መንግሥት ነቅለን ለአዲሲቷ ጣልያን አዲስ የዴሞክራሲ አስተዳደር መሰርተንላታል::

..... ጣልያን በጂኦግራፊ አቀማመጧ፣ በሕዝቦቿ ብዛትና በሥልጣኔ ፅድገቷ፣ ለምዕራብ ነፃነትና ዴሞክራሲ፣ ያለባትን የኃላፊነት ድርሻ ለመፈጸም ከፍናይትድ ስቴትስ እና ከሌሎቹም ሊበራል ከሆኑት አውሮፓውያኖች ጋር ተሰልፋለች::

... ያለንበት ዓለም በኮሙኒዝምና በሊበራሊዝም ተከፋፍሎ የአይዲዎሎጂና የሥልጣን ውጊያ የሚካሄድበት ዘመን ስለሆነ፣ የጣልያንን ነፃነትና ክብር የሚያዳክም፣ የጣልያንን መብትና ጥቅም የሚፃረር እርምጃ መውሰድ፣ ጉዳቱ ለጣልያኖች ብቻ ሳይሆን ይልቁንም ለምዕራባውያኖች ጭምር መሆኑ እንዲታወቅልን ደጋግመን አስረድተናል::

... አሁን በፓሪስ በሚካሄደው የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባላይ፣ ጣልያን የቀድሞ ቅኝ ግዛቶቿን ለመረከብ ችግር ያጋጠማት በታላቁ ብሪታንያ ተቃዋሚነት ብቻ ስለሆነ የአሜሪካንን እርዳታ መጠየቅ ግዴታ

ሆኖብናል:: እንደ እውነቱ ከሆነ የእነዚህ ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ፣ ከወደቀው የፋሽስት መንግሥት ወንጀል ጋር ተጣምሮ መታየትና መመዘን የለበትም::

..... እነዚህ ቅኝ ግዛቶቻችን ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ የተመሠረቱት፣ አገሮቹ ከምድረ በዳነት ወደ ለምነት የተለወጡት፣ ለሕዝቡ ሕይወትና አድገት አስፈላጊውን እንዲያመርቱ የተደረጉት፣ ብዙ ዘመናት በፈጀ በጣልያኖች ጥረትና መስዋዕትነት እንጂ የዛሬ ሀያ አምስት ዓመታት በተፈጠረው የፋሽስት ሥልጣን አይደለም::

... አዲሲቷ ጣልያን ለአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች ባቀረበችው ጥያቄ፣ ቅኝ ግዛቶቿን በቀድሞው ዘመን በነበረው መልክ ለመያዝ ሳይሆን፣ በተባበሩት መንግሥታት ቻርት እና በአትላንቲክ መግለጫ መሠረት በሞግዚትነት ለማስተዳደርና ለነፃነት ብቁ ለማድረግ መሆኑን ዋስትና ያለው ቃሏን ስጥታለች::

..... አንግዲህ የአሜሪካ መንግሥት እንዲረዳልን የምናመለክተው፣ የአዲሲቷ ጣልያን ጥያቄ ትክክለኛ የመብት ጉዳይ መሆኑን ነው::

..... አዲሲቷ ጣልያን ከምዕራባውያን ጋር ተሰልፋ ለዴሞክራሲና ለሕዝቦች ነፃነት መታገል የምትችለው፣ የሚጠበቅባትንም የኃላፊነት ድርሻ ከግቡ ለማድረስ የምትበቃው፣ መብቷ ሲከበርላትና አስፈላጊው ድጋፍ ሲሰጣት ስለሆነ፣ በዩናይትድ እስቴትስ ኦፍ አሜሪካ መንግሥት ላይ ሙሉ እምነት ታሳድራለች:: ..... »

ከዚህ በላይ እንደታየው፣ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥትና የጣልያን መሪ ለአሜሪካ ፕሬዚዳንት በላኳቸው መልዕክቶች፣ የየራሳቸውን አቋም ግልጽ በሆነ መንገድ በማስረዳት፣ ለየራሳቸው የሚያስፈልጋቸውን ድጋፍ ጠይቀዋል::

« ..... ኤርትራና ሱማሌ ተመልሰው ለጠላታችን ከተሰጡ፣ አራቱ ኃያላን መንግሥታቶች በኢትዮጵያ ነፃነት ላይ እንደፈረዱ የሚቆጠር ነው ..... » ሲሉ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ አስጠንቅቀዋል:: ጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፐሪ ደግሞ በበኩሉ፣ ጣልያን ቅኝ ግዛቶቿ ካልተመለሱላት ለምዕራብ ዴሞክራሲና ነፃነት የኃላፊነት ድርሻዋን መፈጸም አትችልም ብሏል:: እንግዲህ የዩናይትድ ስቴትስ ኦፍ አሜሪካ መሪ የትኛው አገር ትክክለኛ አቋም ያለው ይመስለዋል ? .... ወይም ደግሞ ለየትኛው ወገን መፍረድ የበለጠ ጥቅም ይሰጠዋል ? .... የዋይት ሀውስና የስቴት ዲፓርትመንት የፖለቲካና የዲፕሎማሲ ባለሞያዎች፣ ኢትዮጵያና ጣልያን በየበኩላቸው ለጻፉት ደብዳቤ የአሜሪካ ፕሬዚዳንት የሚሰጠውን መልስ ለማዘጋጀት ብዙ ምርምር ማድረግ አስፈልጓቸው ነበር::

ፍርድ ተጓድሎባት የፋሽስትን መከራ እና ፈተና ስትቀበል ለኖረችው ኢትዮጵያ እንዲታዘንላት፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ አገላለጽ እጅግ የሚማርክ ሆኖ አግኝተውታል:: እንዲሁም የኮሙኒዝምን ጃንጥላ ከምዕራብ ዓለም ለመከላከል የጣልያን መዳከም ምን ያህል ጉዳት መሆኑ እንዲታወቅ፣ ጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፓሪ የሰጠው ማስጠንቀቂያ አሳሳቢ ሆኖ ታይቷቸዋል:: ስለዚህ ፕሬዚዳንት ትሩማን ለኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥትና ለጣልያን መንግሥት መሪ በሚሰጠው መልስ፣ የተላኩለት ደብዳቤዎች መድረሳቸውንና አስፈላጊውም ጥናት በመደረግ

ላይ መሆኑን ከመግለጽ በስተቀር፣ በቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ የአሜሪካንን የመጨረሻ ውሳኔ እንዲያውቁት ለማድረግ ጊዜው ገና ነው ተብሎ ተወሰነ፡፡

የስቴት ዴፓርትመንት ኤክስፐርቶች፣ ወደፊት መደረግ ስለአለበት የፖሊሲ ውሳኔ ሲያጠኑ፣ የእነዚህ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ የአራቱን ኃያላን መንግሥታት የከፋፈለ ስለሆነ፣ አሜሪካኖች ከእንግሊዞች ተለይተው ብቻቸውን መፍትሔ ለማግኘት ቢሞክሩ፣ ውጤቱ ፍሬ እንደማይሰጥ ግልጽ ሆኖ ታያቸው፡፡ እንዲሁም ግንቦት 10 ቀን 1946 ዓ.ም በፓሪሱ ስብሰባ ላይ፣ መስኮብ ከፈረንሣይ ጋር ገጥሞ ለጣልያን ሶስቱም ቅኝ ግዛቶቿ እንዲመለሱላት ያቀረበውን ሀሳብ እንግሊዞች ፀቀጥታ መቃወማቸው ትክክል መሆኑን አመኑበት፡፡ ይህ ሁሉ ሁኔታ በሰፊው ከተጠና በኋላ ዋሽንግተን የመጨረሻውን ፖሊሲ በይፋ ከማውጣቱ በፊት፣ ዩናይትድ ስቴትስ እና ታላቋ ብሪታንያ ተመሳሳይ አቋም እንዲኖራቸው፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮቹ ጀምስ ፀርንስ እና ኧርነስት ቤቪን ሊወያዩበት ይገባል ተብሎ ተወሰነ፡፡

የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ገና ከመጀመሪያው በመስከረም 1945 ዓ.ም ጣልያን ወደ ቀድሞ ቅኝ ግዛቶቿ እንድትመለስ ቢደረግ፣ በተለይ የሊቢያና የኤርትራ ሕዝቦች ተቃዋሚነት ብዙ ጠንቅ እንደሚያስከትል ለዩናይትድ ስቴትስ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ደህና አድርጐ አስረድቶ ነበር፡፡ ምናልባትም ከዚሁ የተነሣ ይሆናል ጀምስ በርንስ በሎንዶኑ ስብሰባ ላይ በሰጠው መግለጫ፣ ጣልያን ቅኝ ግዛቶቿን ራሳቸውን እንዳይችሉ በጭቆና አስተዳድራለች በማለት ኑቀፌታ ያቀረበው፡፡ እንዲሁም አሁን በግንቦት ወር የጣልያን ደጋፊ ሆኖ የሚያረብደው የሶቪየት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ በመስከረሙ የሎንዶኑ ስብሰባ ላይ፣ በአስተዳደሯ ግፈኛ ጨቋኝ የሆነችው ጣልያን ከቅኝ ግዛቶቿ መነቀል ይገባታል ብሎ መናገሩ ይታወሳል፡፡ ይህ ሁሉ የሚያሳየው የመጀመሪያው ሰሞን (በ1945 ዓ.ም) የአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች ከፈረንሣይ በስተቀር፣ ሌሎቹ ጣልያን ወደ ቅኝ ግዛቶቿ እንድትመለስ አለመፈለጋቸውን ነው፡፡ ጊዜው እየጨመረ ሲሔድ፣ ሁሉም ለየራሱ ጥቅም ፈላጊ በመሆኑ፣ የመስኮብ መንሸራተትና ከፈረንሣይ ጋር ገጥሞ ለጣልያን ማጨብጨብ፣ ለጉዳዩ አንድ ዓይነት ውሳኔ ለመስጠት አላስቻለም፡፡ በመሠረቱ በአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ምክር ቤት የሚደረገው ጥናት እንደሚያመለክተው፣ የቅኝ ግዛቶቹን ጉዳይ ለመወሰን ከፖለቲካ ጥቅም ጋር የተያያዘ መፍትሔ ለመፈለግ ነው እንጂ፣ ዳኝነትን ተመርኩዞ ፍርድ ለመስጠት አለመሆኑ እየተረጋገጠ መጣ፡፡ በፖለቲካ ጥበብ፣ መቆላለፉንና ግፍታታቱን የተካኑት እንግሊዞች ስለሆኑ፣ አሜሪካኖች የታላቋ ብሪታንያን ዘዴ ከመከተል በስተቀር ሌላ ምርጫ የላቸውም ቢባል አያሰደንቅም፡፡

ታላቋ ብሪታንያ ከብዙ ዘመናት ጀምሮ በኮሎኒዎች ጉዳይ ያላት ኤክስፔሪያንስ እጅግ የደረጀ ከመሆኑም በላይ፣ ከ1941 ዓ.ም ወዲህ እነዚህን የጣልያን ቅኝ አገሮች በቀጥታ በማስተዳደር፣ የሕዝቡን ስሜትና የአካባቢውን የፖለቲካ ሁኔታ ደህና አድርጋ ታውቃለች፡፡ስለዚህ ለዩናይትድ ስቴትስ መንግሥት የሚያቀጣው የአንግሎ አሜሪካንን ሕብረት ማጠንከርና በተመሳሳይ አቋም የሞሎቶቭን ክህደቱ ለማክሸፍ ከመጣር በስተቀር፣ ሌላ ምርጫ አይኖርም የተባለው ሀሳብ ትክክልነቱ የማያጠራጥር ሆነ፡፡

የስብሰባው ውሳኔ

ግንቦት 10 ቀን 1946 ዓ.ም ፈረንሣይና መስኮብ በመተባበር፤ ለአዲሲቷ ጣልያን ቅኝ ግዛቶቿ ካልተመለሱላት ብለው እንደጮሁት ሁሉ፤ ከአንድ ወር በኋላ እንግሊዝና አሜሪካ በአንድነት ሆነው፣ ጣልያን ወደ ቅኝ ግዛቶቿ መመለስ አትችልም አሉ:: ይህ የእንግሊ አሜሪካኖች አቋም በጠለቀ ጥናት ላይ የተመሠረተ መሆኑን ሶቪየት ሕብረትና ፈረንሣይ እንዲያምኑበት፤ የደረደሯቸው ዋና ዋና ምክንያቶች የሚከተሉት ነበሩ::

« ..... የሊቢያ፤ የኤርትራና የሱማሌ ሕዝቦች የቀድሞውን የጣልያን አስተዳደር የማይቀበሉ መሆናቸውን ለታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ደጋግመው አመልክተዋል:: የሕዝቡን ጥያቄ ችላ ብለን፣ ሕዝቡ የማይፈልገውን በግዴታ ተቀበል ብለን ብንወስን፤ በየአገሩ ብጥብጥና እልቂት እንዲፈጠር በር መክፈት መሆኑ መታወቅ አለበት:: ..... የዓረብ አገሮች ጣልያን ወደ ሊቢያ ይመለሳል የሚል ዜና ስምተው፣ ከፍ ያለ ተቃውሞ ለመግለጽ ትብብራቸውን በማዘጋጀት ላይ መሆናቸውን ሰምተናል:: እንደ እውነቱ ከሆነ፣ ከሶስት ዓመት በፊት ሊቢያን ከጣልያን እጅ ለማስለቀቅ በተደረገው ውጊያ ዓረቦቹ ከታላቋ ብሪታንያ ጦር ጋር ተሰልፈው የተዋጉ ስለሆኑ፤ ዛሬ እነሱን የሚያሳዝን እርምጃ መውስድ የለብንም:: ..... በጠቅላላው ጣልያን ወደ ቅኝ ግዛቶቿ እንድትመለስ ብናደርግ፤ በየአገሩ ከሚፈጠረው ከፍተኛ አደጋ ሌላ፣ ለየአገሩ ሕዝብ ደህንነትና ለራሷ ለጣልያንም ሠላም የማይስጥ ቋሚ ችግር ስለሚሆን፣ ከዚህ ቀጥሎ በሚቀርበው ረቂቅ መፍትሔ ላይ ተነጋግረን ሁላችንም ብንስማማ በዓለም ሕዝብ ዘንድ የጨዋ ውሳኔ ሆኖ ይቆጠርልናል:: .....

1ኛ. ከጣልያን ጋር በሚደረገው የዕርቅ ውል ላይ፣ የአዲሲቷ ሬፑብሊክ መንግሥት የቀድሞዎቹን ቅኝ ግዛቶቹን፣ ሊቢያን፣ ኤርትራንና ሱማሌን በገዛ ፈቃዱ መልቀቁን እንዲያረጋግጥ፤

2ኛ. ውሉ ተፈርሞ በሥራ ላይ ከሚውልበት ቀን ጀምሮ በአንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ አራቱ ኃያላኖች በእያንዳንዱ ቅኝ አገር መርማሪ ኮሚሽን ልከው የሕዝቡን ፍላጐት ከተረዱ በኋላ፣ የአብዛኛውን ሕዝብ ጥያቄ በማክበር ተገቢውን ውሳኔ እንዲስጡ፤

3ኛ. በዚህ በተወሰነው በአንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ አራቱ ኃያላኖች ተስማምተው አንድ ውሳኔ መስጠት ካቃታቸው፤ ጉዳዩን ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አቅርበው እንዲያስወስኑ፤ ....የሚጠይቅ ነበር::

ይህ መሠረተ ሀሳቡ ከአሜሪካ መንጭቶ በታላቋ ብሪታንያ ኤክስፐርቶች የተቀነባበረው ውሳኔ ፤ የፈረንሣይንና የመስኮብን ዕቅድ የሚያፈርስ፣ ጣልያንን ከፍ ያለ የሞራል ውድቀት ላይ የሚጥል፤ ለኢትዮጵያ ኤርትራን ለማግኘት ተስፋ የሚስጥ፤ የዓረብ አገሮችን በሊቢያ ምክንያት የሚያስደስት፣ ሆኖ ተገመተ::

የፈረንሣይ መልዕክተኞች መሪ ዣርዥ ቢዶ እነዚህ በጣልያን ቅኝ አስተዳደር የኖሩ ሕዝቦች፣ ለወደፊት ዕድላቸው ፍላጐታቸው ምን እንደሆነ ሊጠየቁ ይገባል የተባለው ሀሳብ በተግባር ላይ ሊገለጽ የማይችል አጉል ቴዎሪ ነው በማለት አራከሰ:: የሶቪየት መልዕክተኛ ግን የየአንዳንዱ ቅኝ አገር ሕዝብ አስተያየቱ መታወቅ አለበት ተብሎ ከካፒታሊስቶች የቀረበውን ሀሳብ፣ አፍ

አውጥቶ ለመቃወም አልተመቸውም፡፡ አሠሪዎች ሳይሠሩ በድሎት እየተቀማጠሉ፡ ሠራተኞች እየለፉ በድህነት እየተቆራመዱ የሚኖርበትን ዓለም ለመለወጥ፡ የሬቮሉሽን ጦር ታጥቂያለሁ ብሎ የሚፎክር መንግሥት፡ ሕዝብ የራሱን ዕድል ፈራሁ የመወሰን መብት አያገባውም ለማለት አይደፍርም፡፡ ሙሴ ኒየት (አቶ እምቢ) እንደ ልማዱ በእነ ቤቨን የሚዘጋጅ ጥንስስ ለደህው ሕዝብ መርዝ ነው እያለ በመሳደብ፣ የቀረበውን መፍትሔ እቃወማሁ ለማለት ከማይችልበት ሁኔታ ላይ ወደቀ፡፡ ሆኖም መስኮብና ፈረንሣይ እየተቀባበሉ፣ በተዘጋጀው ረቂቅ መፍትሔ ላይ አንዳንድ ወልጋዳ ምክንያቶችን በመደንቀር፣ አንግሎ ሳክሶኖችን ለማበሳጨትና ውሳኔውንም ለማዘግየት ብዙ ጥረት አደረጉ፡፡

እንግሊዙ ቤቨንና አሜሪካዊው ብርንስ ፕላናቸው እንዲጸድቅላቸው፡ የቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ ውሳኔው ለአንድ ዓመት እንዲቆይ በመደረጉ የሚስጠው ጥቅም፡ አራቱ ኃያላኖች የየአገሩን ሕዝብ አስተያየት መርምረው ለማወቅ የሚያስችላቸው ከመሆኑም በላይ፡ ጉዳዩን በእርጋታ ለማጥናትና ለዘለቄታው የሚስማማ መፍትሔ ለመስጠት ይረዳቸዋል እያሉ፣ የማግባቢያ ዲስኩራቸውን ቀጠሉ፡፡

የሙሴ ኒየት ቀኝ ጓላ ዙር

የ 1946 ዓ.ም የስኔ ወር በጣልያን አገር፣ በታሪክ ለመጀመሪያ ጊዜ ሕዝቡ በቀጥታ የሚካፈልበት ትልቅ የፖለቲካ ምርጫ የሚደረግበት ስሞን ነበር፡፡መላው የጣልያን ሕዝብ (የጾታ ልዩነት ሳይኖር) ከንጉሣዊ ዘውድ እና ከሬፑብሊክ አስተዳደር የትኛውን እንደሚፈልግ፡ ከዚህም ጋር አያይዞ የፓርላማው አባል የሚሆኑትን የሕዝብ እንደራሴዎች፣ ከልዩ ልዩ የፖለቲካ ፓርቲዎች መካከል እንዲመርጥ ተጠየቀ፡፡

ለዘያ ዓመታት በፋሺዝም ጨቋኝ አስተዳደር ታስሮ የኖረ ሕዝብ፡ በአንድ ጊዜ ሙሉ ነፃነቱን አግኝቶ ስፊ በሆነ የዴሞክራሲ ሜዳ ላይ ሲለቀቅ፡ የሚጓዝበትን መንገድ ለመምረጥ ያልለመደው ነገር በመሆኑ፡ ከፍ ያለ መደናበርና መደናቆር ደረሰበት፡፡ ምርጫው በሚካሄድበት ስሞን፡ ከሕዝቡ መቅበጥበጥና ችኩልነት የተነሣ፡ በየከተማውና በየአደባባዩ ብዙ ትርምስ ስለተፈጠረ፣ በስው ሕይወት ላይ ብዙ አደጋ ሊደርስ ይችላል ተብሎ እጅግ ተፈርቶ ነበር፡፡ ለሕዝቡ ከቀረቡት ሁለት ጥያቄዎች ውስጥ የመጀመሪያው፡ በዘውድና በሬፑብሊክ ሥርዓት መካከል የትኛው እንደሚሻል መምረጥ ሲሆን፡ የጣልያን ንጉሣዊ ቤተሰብ ከሙሶሊኒ ጋር ለዘያ ዓመታት ፋሽስት ሆኖ በመተባበሩ ምክንያት፡ የሬፑብሊክ ወገኖች ቢያሸንፉ የሚያስደንቅ ሆኖ አልተጠበቀም፡፡ ነገር ግን የጣልያንን ያስተዳደር መልክ የሚወስነው ትልቁ ጉዳይ የፓርላማ አባሎች ምርጫ ስለሆነ፣ አሜሪካና ታላቋ ብሪታንያ ከሙሶሊኒዎች ለሥልጣን የሚያበቃ ኃይል አያገኙም ሲሉ፣ መስኮቦች ደግሞ የቀኙ ክፍል ተጠርጐ ጣልያን በቀይ ባንዲራ ስታሸበርቅ ለማየት ብዙ ተሰፋ አደረጉ፡፡ ምንም እንኳን የእንግሊዝና የአሜሪካ የፖለቲካ ምርጫ ኤክስፐርቶች፡ የጣልያንን ወደ ግራ መሄድ ባያምኑበትም፡ አብዛኛዎቹ የምዕራብ ጋዜጦች የኮሙኒዝም ችቦ ሮም ላይ ለመቀጣጠል እሳቱ ተዳፍኖ ይጠብቃል እያሉ ያናፍሱ ነበር፡፡ የዓለምን ጉዳይ በማበጠር የታወቁትም ደራሲዎች፡ በዚያን ስዓት ከምዕራብ አገሮች መካከል፣ ኮሙኒዝምን ለመቀበል የተዘጋጀች ጣልያን ብቻ ነች እያሉ በስፊው ተችተዋል፡፡

በተዓምር ይሁን በአጋጣሚ፣ የማርሻል ስታሊን መንግሥት የተመኘውና ያደረገው ትንቢት ሳይደርስለት ቀረ። በትልቁ የፓርላማ ምርጫ ከአምስት መቶ ሀምሣ ስድስት (556) መቀመጫዎች ውስጥ፣ ኮሙኒስቶቹ ያገኙት አንድ መቶ አራት (104) ወንበሮች ብቻ በመሆናቸው፣ ከጠቅላላው ቁጥር ጋር ሲመዘን ሀያ ነጥብ በመቶ (20%) እንኳን ሳይሞሉ ቀሩ። ከጥቂት ወራቶች በፊት በፈረንሣይ እገር የተደረገው ተመሣሣይ የፓርላማ ምርጫ ውጤት፣ ከጣልያን ጋር ሲመዘን የተሻለ ሆኖ ተገኘ። አምስት መቶ ስባ (570) ከሚሆኑት የፓርላማ አባሎች ውስጥ፣ የፈረንሣይ ኮሙኒስቶች መቶ ስልሣ ወንበሮች በማግኘታቸው ከጠቅላላው ቁጥር ሀያ ዘጠኝ ነጥብ በመቶ (29%) ደርሰው ነበር።

በዚህ እኳኋን ብዙ ተስፋ የተደረገበት የጣልያን ምርጫ ውጤት፣ ከተጠበቀው በጣም ወርዶ መገኘቱ ስለ አበሳጫቸው፣ እነ ሙሴ ኒዮት ከፍ ያለ እርዳታ ጭነው ወደ ሮማ የጀመሩትን ጉዞ በድንገት አቋርጠው « ቀኝ ኋላ ዙር » ማለት ግዴታ ሆነባቸው።

ስለ ጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ አንግሎ አሜሪካኖች ባቀረቡት መፍትሔ የሕዝብ መብት ተቆርቋሪ መስለው መታየታቸው፣ የረቀቀ ተንኮል ነው ብሎ ቢያምንም፣ የሶቪየት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በጣልያን የምርጫ ውጤት ምክንያት ሀሳቡን ገልብጦ፣ ከነ ቤቨን ጋር ከመስማማት በስተቀር ሌላ መንገድ ሳይኖረው ቀረ። ፈረንሣይም ጓደኛዋ ሲከዳት፣ ብቻዋን መቅረቷ ምንም ጥቅም እንደሌለው ስለተገነዘበች፣ እየቀፈፋት በአንግሎ አሜሪካ ሀሳብ ለመስማማት ተገደደች።

ጣልያን የቀድሞ ቅኝ ግዛቶቿን ሊቢያን፣ ኤርትራንና ሱማሌን በገዛ ፈቃዷ መልቀቋን በሚስናዳላት የዕርቅ ውል ላይ እንድትፈርም፣ የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች፣ ቤቨን፣ በርንስ፣ ሞሎቶቭ፣ ቢዶ BEVIN, BYRNES, MOLOTOV, BIDAULT) ሐምሌ 12 ቀን 1946 ዓ.ም በአንድ ቃል ተስማምተው፣ በዚሁ ወር መጨረሻ ላይ በፓሪስ የሚደረገው የሀያ አንድ አገሮች የሠላም ጉባኤ እንዲያጸድቀው አስተላለፉ።

የፓሪስ የሠላም ጉባኤ

የሂትለር ግብረአበሮች በመሆን ከጀርመን ጦር ጋር ተስልፈው በዓለም ላይ ጥፋት ካደረሱት ከአምስቱ አገሮች (ጣልያን፣ ሩማንያ፣ ሁንጋሪያ፣ ቡልጋሪያ፣ ፊንላድ) ጋር የሚደረጉትን የዕርቅ ስምምነቶች ለማጽደቅ ሀያ አንድ (21) አገሮች የተካፈሉበት የሠላም ጉባኤ ሐምሌ 29 ቀን 1946 ዓ.ም በፓሪስ ከተማ ተከፈተ።

አራቱ ኃያላኖች (አሜሪካ፣ እንግሊዝ፣ ፈረንሣይ፣ መስኮብ) ከተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አባሎች መካከል፣ አሥራ ስባት አገሮችን መርጠው በሠላሙ ጉባኤ ላይ እንዲካፈሉ ጥሪ ያደረጉላቸው፣ ከ1940 ዓ.ም ጀምሮ በሙሶሊኒ ላይ ጦር አውጀው የተዋጉ ናቸው በማለት ነው። የእነዚህ የአሥራ ስባት አገሮች (17) ተካፋይነት ከመጀመሪያው ሲታሰብ፣ ከአምስቱ የቀድሞ የፋሽስት አገሮች ጋር ለመፈራረም የተዘጋጀውን የዕርቅ ስምምነት ተመልከተው አጸደቁ እንዲባሉ ነው እንጂ፣ በአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች የተረቀቁትን ውሎች፣

በየአንቀጹ እየገቡ ይኸ ይለወጥ፣ ይኸ ይሻሻል እያሉ ያስቸግራሉ ተብሎ አልተጠ በቀም። ነገር ግን እንደ ካናዳ፣ አውስትራሊያና ኖርዌይ የመሳሰሉት አገሮች፣ « ከእኛም በኩል የሚቀርበው ሀሳብ መደመጥ አለበት » የሚል የጠነከረ አቋም ያላቸው መሆኑ ሲታወቅ፣ አሜሪካ፣ እንግሊዝና ፈረንሣይ መስኮብን ችላ ብለው፣ የእያንዳንዱ አገር መልዕክተኛ አስተያየቱን ለጉባኤው ለመግለጽ እና እንዲጸድቅ በሚቀርበውም ውሳኔ ላይ ለመደገፍም ሆነ ለመቃወም ድምፅ መስጠት ይችላል ብለው ተስማሙ።

ለጉባኤው ሥራ አመራር የተዘጋጀውን የውስጥ ደንብ የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ተሰብስበው በሚመረምሩበት ጊዜ፣ በየዐረፍተ ነገሩ « አልስማማም » እያለ ችግር ሲፈጥር የሰነበተው የመስኮብ የዲፕሎማሲ መሪ በመጨረሻ ባቀረበው ሀሳብ፣ «ማናቸውም ውሳኔ የሚጸድቀው ያለ አንዳች ትቃውሞ በአንድ ድምፅ ስንቀበለው ብቻ ነው » ብሎ ጠመመ። ይህንን የደረቀ አስቸጋሪ ሀሳብ ምዕራባውያኖች አንቀበልም ስላሉ፣ ክርክሩ እየጋለ ብዙ ጊዜ ፈጀ። በመጨረሻው የሙሴ ሞሎቶቭ ጊዜያዊ ወዳጅ የሆነው ፈረንሣዩ ጐርዥ ቢዶ ይህንን በመስለ ትልቅ ጉባኤ ላይ፣ የሀያ አንድ አገሮችን አስተያየት በአንድ ድምፅ ለማስተባበር ጨርሶ የማይሞከር መሆኑን ሲያስረዳው፣ የመስኮብ የዲፕሎማሲ መሪ በድንገት ከፍተኛ መገረም አሳየ። ለካስ ያ ሁሉ ክርክር ሲደረግ የቆየው በተርጓሚዎች ስህተት ኖሯል። ሙሴ ሞሎቶቭ «ማናቸውም ጉዳይ ያለአንዳች ትቃውሞ በአንድ ድምፅ መጽደቅ አለበት» ብሎ ያቀረበው ሀሳብ፣ አራቱ ኃያላኖች ሚያደርጉት ውሳኔ ማለቱ ነው እንጂ፣ ለሠላሙ ጉባኤ አድማቂ እንዲሆኑ የተጠሩትን አሥራ ስባት አገሮች የሚጨምር አልነበረም። በሙሴ ሞሎቶቭ አስተያየት አሥራ ስባቱ አገሮች የጉባኤው ተካፋይ እንዲሆኑ የተጠሩት፣ በታላላቆቹ አራቱ የዓለም ጌቶች ተወስኖ የሚቀርብላቸውን አሜን ብለው ከመቀበል በስተቀር፣ ይኸ ካልተጨመረ፣ ይኸ ካልተቀነሰ እያሉ፣ በድምፅ አሰጣጥ የፈለጋቸውን እንዲዘገሩቱ አይደለም። ለአገሮች ነፃነትና ለሕዝቦች መብት ታጋይ ነኝ የሚለው የሶቪየት ኅብረት መንግሥት፣ ይህን የመሰለውን ሊበራል ዴሞክራሲ አይቀበልም። ለምሣሌ ከዚህ ከአሥራ ስባት (17) አገሮች መካከል የመስኮብ ተከታዮች የሆኑት ፖላንድ፣ ቼኮዝሎቫኪያ፣ ዩክሬንና ቤሎሩሲያ ግዳጃቸው የሙሴ ሞሎቶቭን መምሪያ ተከትለው ድምፅ መስጠት እንጂ፣ እኛም ሀሣብ አለን ለማለት አይፈቀድላቸውም። እንደዚሁም ምዕራባውያኖች፣ እንደ ካናዳ እና አውስትራሊያ የመሳሰሉት የካፒታሊስት ወገኖቻቸው፣ የየራሳቸውን ሀሳብ ሊያቀርቡ ይችላሉ የተባለውን ሙሴ ሞሎቶቭ አይዋጥለትም። ይህንን የኮንፈረንሱን የውስጥ ደንብ ለማዘጋጀት ከመስኮብ በተፈጠረው ውዝግብ ምክንያት፣ የሶስት ሳምንት ጊዜ በከንቱ ከተቃጠለ በኋላ፣ ምዕራባውያኖች እንደሚፈልጉት ማናቸውም ጉዳይ በጉባኤው ተካፋዮች የድምፅ ብልጫ ሊወሰን ይችላል ተብሎ ስምምነት ተደረገ።

የኢትዮጵያ ተካፋይነት

በፓሪሱ የሠላም ጉባኤ ላይ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኢትዮጵያ፣ መካፈል አትችልም ተብሎ እንቅፋት ተደቅኖባት ነበር።

ጣልያን በዓለም ጦርነት ውስጥ ከጀርመን ጐን ሆኖ የገባው በሰኔ 1940 ዓ.ም ስለሆነ፣ በዚያን ጊዜ በሙሶሊኒ ላይ ጦር አውጀዋል ከተባሉት አገሮች መካከል፣ ኢትዮጵያ የለችበትም። ከፋሽስት ጋር የገጠመችው ጦርነት የተፈጸመው በ1936 ዓ.ም ስለሆነ፣ ከአራት ዓመት በኋላ በ1940 ዓ.ም የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ

ኢትዮጵያ፣ በብዙዎች አገሮች በተለይም በእንግሊዝና በፈረንሣይ መንግሥታት የታወቀችው፣ የጣልያን ኮሎኒ ሆና ነው:: ስለዚህ ሙሶሊኒ ከሂትለር ጋር ሲሠለፍ ያወጀችው ጦርነት ስለሌለ፣ ለሠላሙ ጉባኤ ልትጠራ አትችልም የሚል ሀሳብ ተፈጠረ::

አክሊሉ ሀብተወልድ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የዲፕሎማሲ መሪ፣ በአራቱ ኃያላን አገሮች እየተዘዋወሩ ከየውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮቹ፣ ከአሜሪካዊው ከጀምስ በርንስ፣ ከእንግሊዙ ኧርነስት ቤቨን፣ ከፈረንሣዩ ጉርዥ ቢዶ፣ ከመስኪቩ ሞሎቶቭ ጋር በመነጋገር፣ በኢትዮጵያ ላይ የታቀደው እርምጃ ምን ያህል አሳዛኝ እና ፍርድ የጐደለው መሆኑን በስፊው አስረዱ::

« ..... የሙሶሊኒ ጣልያን ኢትዮጵያን የወረረው በጦርነት ነው:: የሂትለር ጀርመን ፈረንሣይን ወግቶ ከያዘው ሁኔታ የተለየ አይደለም:: የፈረንሣይ ያገር ፍቅር ተቆርቋሪዎች የጀርመንን ይዞታ አንቀበልም ብለው እንደዘመቱት ሁሉ፣ የኢትዮጵያም አርበኞች ለአምስት ዓመታት ሳያቋርጡ ከፋሽስት ጠላት ጋር በመዋጋት ቆይተዋል:: የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት በስደት ወደ ሎንዶን ቢሄዱም፣ መንግሥታቸው ድል ሆኖለሁ ብሎ ከጣልያን ጋር ስምምነት አልተፈራረመም::

..... በ1941 ዓ.ም የታላቋ ብሪታንያ ጦር ፋሽስትን ከአገራችን ለማባረር ባደረገልን እርዳታ በጥቂት ወራቶች ውስጥ ድል ሊገኝ የቻለው፣ በመላ ኢትዮጵያ ግዛት ያለው የአርበኞቻችን ጦር ተባብሮ በመስለፉ ነው:: ..... ይህ ሁሉ ከሆነ በኋላ፣ ከጣልያን ጋር የዕርቅ ስምምነት ለማድረግ በተዘጋጀው የሠላም ጉባኤ፣ ኢትዮጵያን ትቶ እንደ ቼኮዝሎቫኪያና እንደ ፖላንድ የመሳሰሉትን አገሮች ተካፋይ ማድረግ ትክክለኛ ፍርድ አይደለም::

..... ቼኮዝሎቫኪያ፣ ከመስከረም 1938 ዓ.ም ጀምሮ በእንግሊዝና በፈረንሣይ መልካም ፈቃድ ነፃነቷ ተገፍፎ በሂትለር እንድትዋጥ፣ በሙኒክ ኮንፌራንስ ከተፈረደባት በኋላ፣ የት ሆና ነው? በ1940 ዓ.ም በሙሶሊኒ ላይ ጦር አውጃ የተዋጋችው ?

..... ፖላንድ፣ ከመስከረም 1939 ዓ.ም ጀምሮ በሂትለር ጦር ተወርራ መንግሥቷ ከፈረሰ በኋላ፣ ከየት ተነስታ ነው ? በ1940 ዓ.ም ከፋሽስት ጋር ጦር የገጠመችው ?

..... ኢትዮጵያ ግን በ1936 ዓ.ም ከፋሽስት ጦር ጋር የተዋጋችና ከፍተኛው ጥቃት የደረሰባት የመጀመሪያዋ አገር ስትሆን፣ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ እስከዛሬ ድረስ የጦርነት ማቆሚያ ስምምነት ያላደረገችና አሁንም ከጣልያን ጋር በጦርነት ውስጥ እንዳለች የምትቆጠር ነች:: ..... እንግዲህ ከሙሶሊኒ ጦር ጋር በቀጥታ ያልተዋጉ፣ ምንም ዓይነት ቀጥታ የሆነ እደጋ ያልደረሰባቸው አገሮች እየተመረጡ ሲጠሩ፣ ያንን ሁሉ የፋሽስት ግፍና መከራ የተቀበለች፣ እስከ መጨረሻው ያለማቋረጥ የተዋጋች ኢትዮጵያ፣ ከጣልያን ጋር በሚደረገው የሰላም ውል እንዴት መካፈል አትችልም?.... »

አክሊሉ ሀብተወልድ ከዚህ በላይ በተገለጸው ሀሳብ መሠረት የኢትዮጵያን ቅሬታ ያስረዱት፣ በመጀመሪያ ለአሜሪካ፣ ቀጥሎ ለታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ነበር:: ጀምስ በርንስ እና (JAMES BYRNES) ኧርነስት ቤቨን (ERNEST BEVIN) የኢትዮጵያ ጥያቄ ተገቢ ሆኖ ስለአገኙት ወዲያውኑ

ሞሎቶቭ እና አክሊሉ

« ..... እኛ ኢትዮጵያውያኖች የፋሽስት መከራ በወደቀብን ጊዜ የሶቪየት መንግሥት እንደሰጠን ድጋፍ፡ ዛሬም በጣልያን መንግሥት ጠላትነት የተደቀነብንን እንቅፋት ለማስወገድ እንደሚረዳን አንጠራጠርም ..... »

(አክሊሉ ሀብተወልድ)
ሰኔ 1946 ዓ.ም

ድጋፋቸውን ሰጡ:: ኢትዮጵያ ለሠላሙ ጉባኤ ተካፋይ መሆን አይገባትም ብለው የተከራከሩት መስኮብና ፈረንሣይ ናቸው:: በተለይ በጠነከረ ሁኔታ የተቃወመው የሶቪየት ሕብረት ስለሆነ፣ በአሰቸኳይ ሞሎቶቭን አነጋግሮ እሺ ማስኘት በጣም ጠቃሚ መሆኑን የአሜሪካ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አቶ አክሊሉን መከራቸው:: የመስኮብ ድጋፍ ከተገኘ የፈረንሣይ መጣመም ሊጐዳ እንደማይችል ስለአመኑበት፣ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዕድላቸውን ለመሞከር ከፓሪስ በፊት ወደ ሞስኩ አመሩ::

አቶ አክሊሉ ከሞሎቶቭ ጋር ሲነጋገሩ፣ የሙሴ ኒየትን ስሜት በሚማርኩ ቃላቶች ቀስቅሰ፣ በቶሎ ድገፉን ለማግኘት፣ አቀራረባቸው የተለየ መልክ ይታይበት ነበር::

ንግግራቸውን ሲጀምሩ፣ « ..... በ1935 ዓ.ም የፋሽስት ጦር ኢትዮጵያን ባጠቃ ጊዜ፣ አሜሪካኖች ጉዳዩ አይመለከተንም ብለው በራቸውን ሲዘጉብን፣ እንግሊዞች መድፈር አቅቷቸው ሲያመነቱ፣ ፈረንሣዮች በእኛ ጀርባ ሙሶሊኒን ሲረዱ፣ ታላቁ የሶቪየት ሕብረት መንግሥት ፋሽስትን በግልጽ አውግዞ፣ ለኢትዮጵያ ሕዝብ የሰጠውን ከፍተኛ የሞራል ድጋፍ ታሪክ ምንጊዜም አይረሣውም ..... » አሉ:: ቀጥሎም ከጣልያን ጋር በሚደረገው ስምምነት ኢትዮጵያ ተካፋይ መሆን እንደሚገባት በሰፊው ካስረዱ በኋላ፣ የጣልያን መንግሥት ለኢትዮጵያ ጥሪ መተላለፍ የለበትም እያሉ የሚነዛውን የፕሮፓጋንዳ ተንኮል አወገዙ:: « .... ጣልያን ድል የሆነ መንግሥት ነው:: በታሪክ እንደሚታወቀው፣ ድል የሆነ ወንጀለኛ መንግሥት የድል አድራጊዎቹን ፍርድ አሜን ብሎ መቀበል አለበት እንጂ፣ በዕርቁ ስምምነት ላይ ተካፋይ መሆን የሚገባቸውንና የማይገባቸውን አገሮች ለመምረጥ አይፈቀድለትም:: ... » ካሉ በኋላ ንግግራቸውን ሲፈጽሙ «.... ለእኛ ለታናናሽ አገሮች፣ ለነፃነታችንና ለመብታችን በቀጥታ የሚታገልልን የሶቪየት ሕብረት መንግሥት መሆኑ የታወቀ ነው:: እኛም ኢትዮጵያውያኖች የፋሽስት መከራ በወደቀብን ጊዜ የሶቪየት መንግሥት እንደሰጠን እርዳታ፣ ዛሬም በጣልያን መንግሥት ጠላትነት የተደቀንብንን እንቅፋት እንደሚያስወግድልን እንጠራጠርም ..... » በማለት የኢትዮጵያ ሕዝብና መንግሥት ያለውን ጽኑ ተስፋ ለሙሴ ሞሎቶቭ አረጋገጡ::

ከኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት፣ ለሶቪየት ሕብረት ይህን የመሰለ የሞቀ ምሥጋና የቀረበለትና ዝናውም የተደነቀለት ለመጀመሪያ ጊዜ ስለሆነ፣ የማርሻል ስታሊን የዲፕሎማሲ መሪ በደስታ ተውጠ፣ ፓሪስ በሚደረገው የሠላም ጉባኤ ኢትዮጵያ እንድትካፈል ድጋፉን ለመስጠት ጊዜ አልፈጀም::

አክሊሉ ሀብተወልድ ከአሜሪካ ከእንግሊዝና ከመስኮብ የተሰጣቸው ቃል ኢትዮጵያ ጥሪ እንደሚደርሳት ስለአረጋገጠላቸው፣ በፓሪስ ከፈረንሣይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር ለሚያደርጉት ንግግር ይህን ያህል አልተጨነቁበትም:: ዦርዥ ቢዶ ሲቀበላቸው፣ ኢትዮጵያ የፈረንሣይን እርዳታ እንድታገኝ ትሁት ልመና ለማቅረብ አልፈለጉም:: በአቶ አክሊሉ አስተያየት የፈረንሣይ መንግሥት ለኢትዮጵያ የማይተኛ ጠላት መሆኑን እየደጋገመ አሳይቷል:: በፋሽስት ዘመን የሙሶሊኒ ወዳጅ ሆኖ ያደረሰብን ጉዳት ባጭሩ ተወስቶ የሚቆም አይደለም:: ዛሬም በኤርትራ ጉዳይ ጣልያንን እያገዘ ማጥቃቱን ቀጥሏል:: ባለፈው መስከረም ወር 1945 ሎንዶን ላይ በተደረገው የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባ ላይ ኢትዮጵያ፣ ኤርትራና ሱማሌ እንዲመለሱላት ያቀረበችው ማመልከቻ፣

ከአጀንዳው ውስጥ መሠረዝ አለበት ብሎ ቀንደኛ ሆኖ የተቃወመን ጦርዥ ቢዶ ነው:: አሁንም ለጣልያን በማገዝ ኢትዮጵያ ለሠላም ጉባኤ መጠራት የለባትም ብሎ የጠመመው እሱ ነው:: ስለዚህ፤ ኢትዮጵያ እስከመቼ ድረስ የፈረንሣይን የተንኮል ጠባይ ስታስታምም ትኖራለች ? የተፈጸመብን በደል ሁሉ አንድ ጊዜ ቢፈነዳ እና ቢለይልን ይሻለናል የሚል አስተያየት በኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ላይ አድሮ ነበር::

ከፈረንሣይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር ለመነጋገር ቀጠሮው ሲደረግ፤ አቶ አክሊሉ አስተያየታቸውን እንዲያለሰልሱ በፓሪስ የኢትዮጵያ ልዩ መልዕክተኛና ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር አቶ ተስፋዬ ተገኝ አጥብቀው መከሯቸው:: « ..... እንዳልኩው ትዕግሥት ሲበዛ መምረሩ አይቀርም:: አሁን ያለኸው እጫፉ ላይ ነው:: በብዙ ጥረት የሶስቱን ኃያላን መንግሥታት እርዳታ አግኝተሃል:: የፈረንሣይን ካስጨመርክበት፣ ኢትዮጵያ የጠላቷን ድል መሆን የሚያረጋግጠውን ውል ፈራሚ ትሆናለች:: እስካሁን የሚደረገውም ድካም ለአገራችን ይህንን ክብርና ደስታ ለማስገኘት ነው:: ይህ ከተፈጸመ በኋላ የሚሆነውን ወደፊት ትወስናለህ ..... » አቶ አክሊሉ ይህን ካቶ ተስፋዬ ተገኝ የተሰጣቸውን ምክር ብዙ ጊዜ ሲያስታውሱት ነበር:: በቀጠሮው ቀን ጦርዥ ቢዶ የኢትዮጵያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሲቀበል ያሳየው መንፈስ እጅግ የቀዘቀዘ ሆኖ አገኙት:: ስለዚሁ ቀን አቶ አክሊሉ ሲያስታውሱ፤ ስውየው የፋሽስት ገጽታ ያለው ጥጋበኛ ከመሆኑም በላይ፤ ፈረንሣዮች የሚሠሩብን ተንኮል እፊቴ ላይ እየተደቀነ በእኔም በኩል ትህትና ለማሳየት ስሜቴ አልረዳኝም ብለዋል:: እቢሮው ገብተው ወንበር እንደያዙ ምን ላደርግልህ እችላለሁ ? (qu'est ce que je peux faire pour vous?) የሚል ደረቅ ጥያቄ ሲያቀርብላቸው፣ የገለጹት ሀሳብ የሚከተለው ነበር::

« ..... በእሁኑ ሰዓት በአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ምክር ቤት ኢትዮጵያን የሚያሳዝን ነገር እየተፈጸመ ነው:: በፈረንሣይ ዋና ከተማ በእርስዎ ሊቀመንበርነት ከጣልያን ጋር ዕርቅ ለማድረግ በሚዘጋጀው የሠላም ጉባኤ፣ ኢትዮጵያ እንድትካፈል ጥሪው አስካሁን አልደረሳትም:: ጥሪው የዘገየበት ምክንያት፣ ጠላታችን የጣልያን መንግሥት ኢትዮጵያ ተካፋይ መሆን የለባትም ብሎ ያቀረበውን ሀሳብ ከኃያላን መንግሥታቶች ውስጥ አንዳንዶቹ በመደገፋቸው ነው እየተባለ ይነገራል:: በእኛ በኩል አንደዚህ እየተባለ የሚነፍሰውን ወሬ አልተቀበልነውም:: በፋሽስት ዘመን የተፈጸመብን ግፍ አንሶ አሁን ሠላም በሚመሠረትበት ጊዜ ደግሞ፣ ይህን የመሰለ በደል እንደማይሰነዘርብን በአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች ላይ ተስፋ እናደርጋለን:..... የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በፈረንሣይና በኢትዮጵያ መካከል ከጥንት የተጀመረው የወዳጅነት ግንኙነት ሳይደፈርስ፣ ዛሬም ነገም ወደፊትም በይበልጥ እንዲሰፋፋ አጥብቀው ይፈልጋሉ:: ዛሬ እኔም እዚህ የምገኘው ይህንን ፍላጐታችንን የበለጠ ለማረጋገጥና፣ እንዲሁም በሠላሙ ጉባኤ ላይ ስለ ኢትዮጵያ ተካፋይነት የወዳጃችንን የፈረንሣይ አስተያየት ለማዳመጥ ነው:: ..... »

ከዚህ በላይ የተነገረውን የኢትዮጵያን ሚኒስትር አስተያየት፣ የፈረንሣይ የዲፕሎማሲ መሪ ያዳመጠው በመገረም መንፈስ ነው:: ኢትዮጵያ በሠላሙ ጉባኤ ለመካፈል የፈረንሣይን እርዳታ ትለምናለች ሳይሆን፣ አስተያየቷን ለማዳመጥ ትፈልጋለች የሚለውን ቃል የዕብሪት አነጋገር አድርጐ ገምቶታል:: በመሠረቱ በዋሽንግተን፣ በሉንዶንና በሞስኩ ካሉት የፈረንሣይ የዲፕሎማቲክ ሚሲዮኖች

በደረሱ መረጃ፣ ጀምስ በርንስ፣ ቤቭንና ሞሎቶቭ ኢትዮጵያ ተካፋይ እንድትሆን ቃል መስጠታቸውን ገርሸር ቢዶ ስምቷል። በዚህ አኳኋን የፈረንሣይ ብቻዋን ሞተሞ ውጤት እንደማይሰጥ ሙሴ ቢዶ ቢገነዘብም፣ አንዳንድ የማስናከያ ዘዴ በመፈለግ፡ « ኢትዮጵያ በሠላሙ ጉባኤ ላይ ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች የምታቀርበው ሀሳብ ምንድን ነው ? » ብሎ ጠየቀ። ጥያቄው ተንኮል ያዘለ መሆኑን ስለተረዱ፡ የኢትዮጵያ ሚኒስትር በስጡት መልስ፡ « .... አራቱ ኃያላኖች የተድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ በሚገባ አጥንቶ ለመወስን፣ የአንድ ጊዜ እንደሚያስፈልጋቸው ለጉባኤው የሚያቀርቡትን ሀሳብ በሙሉ ከመደገፍ በስተቀር ሌላ የምንጨምረው የለም። እንደዚሁም ከጣልያን ጋር ስሚደረገው ስምምነት፣ አራቱ ኃያላኖች ካረቀቁት የዕርቅ ውል የተለየ ሀሳብ አይኖረንም .... » አሉት። የፈረንሣይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ያልጠበቀው መልስ በድንገት ዝቅ ሲልለት በጣም ተደሰተ። ኢትዮጵያ ተካፋይ ብትሆን በተለይ በኮሎኒዎቹ ጉዳይ ኤርትራና ሱማሌ ካልተሰጡኝ የሚለውን የሉንጆኑን እስልቸ ግፍ ከቻዋን በድጋሚ አታቀርብም። በሌላውም ጉዳይ በተለይ ከጣልያን ጋር ስሚደረገው ስምምነት፣ ከአራቱ ኃያላኖች ሀሳብ አታፈነግጥም። ኢትዮጵያ የምትፈልገው በሠላሙ ድርድር ነበርኩ ለማለት ስለሆነ ጥሪው እንዳደርሳት እኛም እንደግፋለን ብሎ ወሰነ።

የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በቀጠሮአቸው ሰዓት በኬ. ዶርሴይ (quai D"orsay) ከገርሸር ቢዶ ጽሕፈት ቤት ሲደርሱ ከቢሮው ሳይነቃነቅ እጅብጥ ሆኖ በቀዘቀዘ መልክ የተቀበላቸው የፈረንሣይ ዲፕሎማሲ መሪ፣ ንግግራቸውን ፈጽመው ሲወጡ ደስ ብሎት፣ ከቢሮው ወጥቶ አውቶሞቢላቸው እስከቆመበት ድረስ በሞቀ መንፈስ ሸኛቸው።

ኢትዮጵያ፣ በ1936 ዓ.ም በፋሽስት ጦር የተወጋችና ብዙ ፈተናዎችን በቆራጥነት የመከተች የመጀመሪያዋ አገር ነች።

ኢትዮጵያ፣ በ1941 ዓ.ም በአርበኞቿ ጀግንነትና በወዳጅ መንግሥት እርዳታ ፋሽስትን ድል አድርጋ ነፃነቷን የመለሰች የመጀመሪያዋ አገር ነች።

ኢትዮጵያ፣ ከ1936 ዓ.ም ጀምሮ እስከዛሬ ድረስ ከጣልያን ጋር ዕርቅ ያላደረገች፡ እና የጦርነት ማቆሚያ ስምምነት ያልፈረመች አገር ነች።

ኢትዮጵያ፣ ዛሬ ከጣልያን ጋር በሚደረገው የሠላም ድርድር፣ ከፋሽስት ጋር ከተዋጉት አገሮች መካከል ሆና የዕርቅ ስምምነቱን መፈረም ጥያቄ የማይቀርብበት ትክክለኛ መብቷ ነው።

በነዚህ መሠረታዊ በሆኑ አቋሞች ላይ ተመርኩዘው በመከራከር፡ አክሲሱ ውስጥ ተወልደ ያደጉት ጥረት፣ በኃያላን መንግሥታቶች ዘንድ ስሚ አግኝቶ፡ ኢትዮጵያ በፓሪስ የሠላም ጉባኤ ላይ ተካፋይ እንድትሆን ሐምሌ 20 ቀን 1946 ዓ.ም ጥሪው ደረሳት። ይህ ጥሩ ዜና አዲስ አበባ ገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ሲደርስ፡ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴና ለቅርብ ረዳቶቻቸው፣ በጠቅላላውም ለአካባቢያቸው ዘንድ ከፍ ያለ ደስታ ሆነ። ከጃንሆይና ከጸሐፊ ትዕዛዝ

ወልደጊዮርጊስ በፓሪስ ሌጋሲዮን በኩል ለአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የደረሱት ቴሌግራሞች በአዲስ አበባ የተፈጠረውን መልካም ስሜት ያበስራሉ፡፡

ከግርማዊ ጃንሆይ
ይድረስ ካቶ አክሊሉ ሀብተወልድ

« .... የእግዚአብሔር ፈቃድ ሆኖ የደከምክበት ጉዳይ ፍሬ በመስጠቱ ደስ ብሎናል፡፡ የአገራችንን በዓለም ሠላም ድርድር ላይ ተካፋይ መሆን በጣም አስፈላጊነቱን ስናስብበት እንደቆየን ታስታውሳለህ፡፡ የሚደረገው የሠላም ስምምነት የዓለም መሪዎች በሚሰበሰቡበት ቢሆን ኖሮ፣ እኛም እራሳችን ፓሪስ ለመገኘት ወደ ኋላ አንልም ነበር፡፡ በሚኒስትሮች ደረጃ እንዲፈጸም መደረጉም ማለፊያ ነው፡፡ ከእያንዳንዱ የትላልቅ መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር ስለአደረግከው ንግግር እና እነሱም ስለሰጡህ ምላሽ በዝርዝር የላክልን ቴሌግራም ደርሶን ተመልክተነዋል፡፡ ለመስከቡ ለሞሎቶቭ አሰማምረህ የነገርከው፣ ተንኮሉን አቁሞ ወዳጅ ሆኖ እንዲረዳን አስበህ ይሆናል ብለን ስለገመትን፣ ጥሩ አድርገሃል፡፡ የፈረንሣዩን ሚኒስትር ያነጋገርክበት ሁኔታ ከሌሎቹ የተለየ ሆኖ አግኝተነዋል፡፡ ምናልባት ፈረንሣዮች በዛሬው የኤርትራ ዋና ጉዳዮችን ደጋፊያችን ባለመሆናቸውና፣ ባለፈውም ዘመን ጠላታችንን ጣልያንን የረዱ በመሆናቸው፣ የእኛን ቅሬታ ለማስማት አስበህ ይሆን ? ..... እነሱ ይግፉን እንጂ እኛ ወዳጅነታችንን እየገለጥን መቆየት የኋላ ኋላ ስለሚጠቅመን፣ ለወደፊቱ ስታገኛቸው በፍቅር አነጋግራቸው፡፡ በጠቅላላው እስከአሁን በሠራኸው ሁሉ ደስ ተሰኝተናል፡፡ በጉባኤው ጊዜ ካንተ ጋራ ስለሚሠሩት መልዕክተኞች ያንተ ሀሳብ በቶሎ እንደደረሰን መርጠን እንልካቸዋለን ..... »

ከጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ
የጽሕፈትና ያገር ግዛት ሚኒስትር

የተወደድህ አቶ አክሊሉ፣

« ..... አገራችን በዓለም ሠላም ስብሰባ ላይ ተካፋይ እንድትሆን በርትተህ ባገኘኸው ውጤት እዚህ የፈጠረው ደስታ ትልቅ ነው፡፡ የኔንማ ሳገኘህ ነው የምገልጽልህ፡፡ አቶ መኮንን አንድ ሁለት ቃል ጻፍለት ብለው፣ ሥራውን ገና መጀመሩ ስለሆነ፣ ሲጨርስ FELICITATION እለዋለሁ ይላል፡፡ የእሱን ነገር ሙቀም ታውቀዋለህ፡፡ ምንም ደስ ቢለው ገልጦ አያሳይም፡፡ እንደ አንተ ያለ ጥሩ ጠበቃ፣ ተሟግቶ ሲረታ እፎይ ማለት ይገባው ነበር፡፡ ያንተ ሥራ ግን የተገኘውን ፍርድ ወዲያው ለማስፈጸም መታገልን ስለሚጠይቅ ሊያላርፍህ አይችልም፡፡ ሆኖም ጉባኤው ከመጀመሩ በፊት ባሉት በነዚህ ጥቂት ቀናቶች ውስጥ ለማረፍና ሐኪምም ለማዞት ያስችልህ ይሆናል ብዬ ተስፋ እደርጋለሁ፡፡ በስብሰባው ላይ ያለብህ ችግር ብዙ መሆኑን አውቃለሁ፡፡ አንተን የሚረዱህን መልዕክተኞችና ቁጥራቸውን መወሰን ያንተ አስተያየት ይጠበቃልና ቶሎ ላክልን፡፡ ..... »

ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴና ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ለአቶ አክሊሉ የተላከው መልዕክት እንደሚያሳየው ሞራሉን ከፍ የሚያደርግና የሚያበረታታ ነው፡፡ ለጉብኤው ስለሚመደቡት መልዕክተኞች ሀሳብ እንዲሰጡ በተጠየቁት መሠረት፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ሆነው ክቡር ራስ አበበ አረጋይ የመር

ብላቴን ጌታ ሎሬንሶ ታዕዛዝ በሞስኮ የግርማዊነታቸው ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር፡ ለሠላሙ ጉባኤ ተካፋይ ለመሆን ፓሪስ በደረሱ ጊዜ፡ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ሲቀበሏቸው፡፡

(ሐምሌ 1946 ዓ.ም)
(Photo AAU)

ሚኒስትር ፓሪስ እንዲመጡ፣ አክሊሉ ሀብተወልድ ሰፋ ካለ አስተያየት ጋር በቴሌግራም ለንጉሠ ነገሥቱ አመለከቱ::

« ..... በአምስቱ ዓመታት የጠላት ዘመን፤ ራስ አበበ አረጋይ ለአገራችን ነፃነት ያለማቋረጥ ከፋሽስት ጋር ያደረጉት ውጊያና የፈጸሙት ከፍተኛ የአርበኝነት ሞያ፣ በብዙዎች የዓለም ጋዜጦች የተጻፈላቸው በመሆኑ፣ ከጣልያን ጋር ለሚደረገው ዕርቅ የመልዕክተኞች መሪ ሆነው ፓሪስ በሚመጡ ጊዜ፣ ኢትዮጵያ እጅግ የጐላ ዝና (ፕብሊሲቴ) ታገኝበታለች:: ከዚህም በላይ አገራችን በፋሽስት ጣልያን ብትያዝም አርበኞቿ ጦርነቱን ሳያቆሙ አስከ መጨረሻው መዋጋታቸውን ዓለም አንዲያውቅልን ያደረግነው ጥረት፣ ለኘሮፓጋንዳ አለመሆኑን የራስ አበበ ፓሪስ መገኘት ደህና ማስረጃ ይሆንልናል:: ከራስ አበበ ጋር አንድ ሁለት ስመጥር አርበኞች ቢመጡ በጣም ጥሩ ይመስለኛል ..... » በማለት አቶ አክሊሉ የገለጹት አስተያየት ንጉሠ ነገሥቱ በቀላሉ የሚቀበሉት አልነበረም:: በተለይም ራስ አበበ ኢትዮጵያን በመወከል ከፍተኛ ዝና ያስገኙልናል የሚለው ቃል፤ በልግዱ ከሚገለጸው አስተያየት የተለየ በመሆኑ፣ በገነተ ልዑል ቤተ መንግሥት ተቀባይነትን ሊያገኝ አልቻለም:: በስደተኞችና በአርበኞች መካከል ያለውን የውስጥ መቃቃር አቶ አክሊሉ በጥልቀት አያውቁትም:: ያቀረቡትም ሀሳብ ከየዋህነት የመነጨ ነው በማለት ንጉሠ ነገሥቱ ቅሬታ አሳሳደሩባቸውም:: ከጸሐፊ ትዕዛዛቸው ከወልደጊዮርጊስ ጋር ብቻ በመነጋገር ለፓሪሱ ስብሰባ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ከዚህ ቀጥሎ የተመለከቱት ሰዎች እንዲሆኑ ጃንሆይ አዘዙ::

1.	አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር	የመልዕክተኞች መሪ
2.	ብላቴን ጌታ ሎሬንሶ ታዕዛዝ በመስኮብ ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር	መልዕክተኛ
3.	ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን በሎንዶን ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር	መልዕክትኛ
4.	አቶ ተሰፋዬ ተገኝ በፓሪስ ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር	መልዕክተኛ
5.	አቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድ የግርማዊነታቸው ልዩ ጸሐፊ	መልዕክተኛ
6.	ሼክ ዑመር አሊ አዝሃሪ	መልዕክተኛ
7.	ሃጂ ፋራህ	መልዕክተኛ
8.	አቶ መንበረ ያየህይራድ	መልዕክተኛ
9.	ልጅ አምሩ ዘለቀ	መልዕክተኛ
10.	ልጅ ፋሲል ሽፈራው	መልዕክተኛ

በአማካሪነት የተመደቡ

- ጆን ስፔንሰር (JOHN SPENCER)
- ጆርጅ ብላወርስ (GEORGE BLOWERS)
- ፕሮፌስር ቤንዊች (PROF. BENTWICH)

በጠቅላላው አሥር ኢትዮጵያውያኖችና ሶስት የውጭ አገር ዜጐች ነበሩ::

ከዚህ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች ዝርዝር ጋር ፓሪስ በሚገኘው የኢትዮጵያ ሌጋሲዮን በኩል የተላከው ጃንሆይ በብዕራቸው የፈረሙበት ደብዳቤ እንዲህ የሚል ቃል ይገኝበታል::

ይድረስ ካቶ አክሊሉ ሀብተወልድ አንደምን ሰንብተሃል:: እኛ በሥላሴዎች ቸርነት ደህና ነን:: ይኸው የጠቅላላውን ሥራ ዕምነት በአንተ ላይ ጥለን ለሠላሙ ጉባኤ የመረጥናቸው መልዕክተኞች ወደ እዚያው መጥተዋል::

እግዚአብሔር በሥራው ይርዳህ::

በዚህ ደብዳቤ አቶ አክሊሉ ቀደም ሲል ያቀረቡት ሀሣብ እንኳንስ ሊፈቀድ ቀርቶ መድረስ አለመድረሱም አልተጠቀስም:: ምናልባት ቴሌግራሙ ባይደርስ ወይም የኮድ መፍታት ችግር አጋጥሞ ይሆን ወይ ? ብለው አቶ ተስፋዬን ቢጠ ይቋቸው፣ « .... የተላከው በትክክል ለመድረሱ አርግጠኛ ነኝ:: ነገር ግን በዝምታ የታለፈው መልስ ሳያስፈልገው ቀርቶ ይሆናል ..... » አሏቸው::
አቶ አክሊሉ የአቶ ተስፋዬ ተገኝ አባባል ስላልገባቸው፣ « ..... ለጃንሆይ ቴሌግራም ልኬ መልስ ሳይስጡኝ የቀረበት ጊዜ የለም ..... » አሉ:: የአቶ ተስፋዬ መልስ በሌላ አነጋገር ያቀረብከው ሀሳብ ስላልተወደደ መልሱን መጠበቅ የለብህም፣ ማለታቸው ነበር::

አክሊሉ ሀብተወልድ በራስ አበበ ጉዳይ መልስ ባለማግኘታቸው ቅር ሲሰኙ፣ የብላቴን ጌታ ሎሬንሶ ታዕዛዝ መልዕክተኛ ሆኖ በሊስቱ ውስጥ መመደብ፣ ተጨማሪ ሀሣብ ሆነባቸው:: ይኸውም በስደቱ ዘመን የጃንሆይ የዲፕሎማሲ ዋና አማካሪ ሆነው ብዙ ከፍተኛ አገልግሎት የሰጡ፣ ከጦርነቱም በኋላ የመጀመሪያው የጃንሆይ ካቢኔ ሲቋቋም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበሩ ሰው፣ ዛሬ በመልዕክተኞች ሊስት ውስጥ ሲመድቧቸው፣ ሊያዝኑም ሊበሳጨም ይችሉ ይሆናል በማለት ነበር:: በሠለጠነው ዓለም ትናንት በጠቅላይ ሚኒስትርነት ያገሩን መንግሥት ሲመራ የነበረ ሰው፣ ዛሬ ደግሞ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆኖ ሊመደብ ይችላል:: አንደዚሁም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበረ፣ ኋላ አምባሳደር ቢሆን አያስገርምም:: በኢትዮጵያ ግን ይህ ዓይነቱ አሠራር ሲፈጸም፣ ተመልካቹ እንደ ሽረት፣ ሰውየው ደግሞ እንደ ቅጣት ሊቆጥሩት ይችላሉ:: በዚህ መንፈስ ጉዳዩን በማስላስል አቶ አክሊሉ የሰጉበት ጉዳይ፣ በመጨረሻው ምንም ዓይነት ችግር አልፈጠረም:: ብላቴን ጌታ ሎሬንሶ ፓሪስ ሲደርሱ ያሳዩት መንፈስ፣ ለሥራውም ያላቸው መልካም ሀሳብና ትጋት በጣም የሚያስደስት ስለሆነ፣ የሁለቱ ሰዎች ትብብር የጠ ነከረ ሆነ:: አቶ አክሊሉ የሎሬንሶን የረዥም ጊዜ አገልግሎትና የሥራ ልምድ ከፍተኛ ግምት ሲሰጡት፣ ብላታ ሎሬንሶ ደግሞ በበኩላቸው የአቶ አክሊሉን ችሎታና በሥልጣንም የበላይነታቸውን ያለአንዳች ቅሬታ መቀበላቸውን አሳዩ:: በመሠረቱ ምንም አንኳን በሁለቱ ሰዎች መካከል የአሥራ ሁለት ዓመት የዕድሜ ልዩነት ቢኖር፣ (ሎሬንሶ ታላቅ) ሁለቱም በአንድ ዓይነት የፈረንሣይ ካልቸር የታነጹ በመሆናቸው፣ የፖለቲካ ጠብ ከሌለ፣ በአስተሳሰብም ሆነ በሠለጠነ ቋንቋ መግባባታቸው አያጠራጥርም:: ሎሬንሶ ከሞንትፐሊየ (MONTPELLIER) አክሊሉ ከሶርቦን (SORBONNE) ዩኒቨርሲቲዎች የሕግ ምሩቆች ናቸው::

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ፓሪስ ሲደርሱ፣ በአቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድ በኩል ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ለአቶ አክሊሉ የተላከ አንድ«ብርቱ ምስጢር» የሚል የግል ማስታወሻ ደረሰ:: ጉዳዩ ስለ ራስ አበበ ሲሆን ቁም ነገሩ የሚከተለው ነበር::

« .... የመልዕክተኞች መሪ ሆነው የጦር ሚኒስትሩ ፓሪስ እንዲመጡ የላከው ማስታወሻ ደርሶ እንዲፈጸም ታስቦበት ነበር:: ራስ አበበ፣ በማላውቀው አገርና በማልስማው ቋንቋ ለመሥራት ስለማልችል ይቅርብኝ አሉ:: ቀጥሎም ቢትወደድ መኩንን በላንፍራንሲስኩው ጉባኤ ጊዜ በጠቅላይ ሚኒስትርነት ደረጃቸው ሳይሆን እንደ አንድ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ተቆጥረው የደረሰባቸውን በደል ስለሚያስታውሱ፣ ይኸው እንደገና ፓሪስ እንዲደገም አልፈልግም አሉ:: በዚህ ሁሉ ምክንያት ህሳብህን መፈጸም ስላልተቻለ፣ በተለይ ለኤርትራ ጉዳይ የሚያስፈልጉህን ሰዎች ጨማምረን ልከናል ..... »

ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ በዚያን ጊዜ ለአቶ አክሊሉ ብዙ የሚሳሱና የሚጨነቁ በመሆናቸው፣ የወጣቱ ሚኒስትር ሞራል እንዳይነካ አስማምረው የቀባቸት እንጂ፣ ጉዳዩ ያልተፈጸመበት ትክክለኛው ምክንያት ይህ አልነበረም:: እርግጥ ቢትወደድ መኩንን በውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባ ላይ፣ በጠቅላይ ሚኒስትርነቴ ምን አደርጋለሁ ? ቢሉ ትክክል ነው:: እንደዚህ ማለታቸውም አያጠራጥርም:: የጦር ሚኒስትሩ ራስ አበበ ግን ፓሪስ ቢመጡ፣ በጉባኤው ላይ የሚደረገውን ሁሉ አቶ አክሊሉና ረዳቶቻቸው ስለሚሠሩ፣ ለእሳቸውም የተለየ አስተርጓሚና ረዳት ተመድቦላቸው፣ ዝነኛው የአርበኝነት ሞያቸውን በግርማ ሞገሳቸው እንዲያንፀባርቁ የታሰበ መሆኑ በትክክል ቢነገራቸው፣ እምቢ ማለታቸው ያጠራጥራል:: እውነተኛው ምሥጢር ጃንሆይ ራስ አበበ የመልዕክተኞች መሪ ሆነው እንዲሄዱ አለመፈለጋቸው ነው:: አቶ አክሊሉ ግን እዚህ ሁሉ ትርጉም ውስጥ ሳይገቡ፣ ጸሐፊ ትእዛዝ የነገሯቸውን ተቀብለው ሥራቸውን ቀጥለዋል::

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኢትዮጵያ፣ ለዚህ ለሠላም ጉባኤ ድምጿን ማስማት የምትፈልገው፣ በመጀመሪያ ኤርትራና ሱማሌ ወደ ግዛቷ እንዲቀላቀሉላት፣ ቀጥሎም የፋሽስት ጦር በአገሪቱ ሕዝብ ላይ ላደረሰው ከፍተኛ ጉዳት የሚከፈላት የጦር ካሣ በሚገባ እንዲተመንላት ነበር:: በእነዚህ በሁለት ዋና ዋና ጉዳዮች ላይ ያላትን አቋም ለጉባኤው ከማስረዳቷ በፊት፣ የጠላቷ የጣልያን መንግሥት ጠቅላይ ሚኒስትር የሚሰጠውን መግለጫ አዳምጠ፣ የኢትዮጵያን ህሳብ ማቀነባበር የሚሻል መሆኑን አክሊሉና ሎሬንሶ ተስማምተው ስትራቴጂ አዘጋጁ::

የትናንትናዋ ፋሽስት፣ የዛሬይቱ ሬፑብሊክ የተባለችው ጣልያን፣ ያስፈውን ድርጊቶቿን እንደምታወግዝና ፀፀቷን እንደምትገልጽ፣ የዓለም ጠንቅ በመሆን የፈጸመችውን ጠላትነቷን በወዳጅነት ለመለወጥ ምን ማድረግ እንዳለበች፣ ከአዲሶቹ መሪዎቿ ለመስማት፣ በጉጉት የሚጠብቁት የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ብቻ ሳይሆኑ ብዙዎቹ የጉባኤው ተካፋዮች ጭምር ናቸው:: ቅዳሜ ነሐሴ 10 ቀን 1946 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት የጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ሲኞር አልቼዴ ደጋስፐሪ እንዲናገር ስለተወሰነ፣ የሀያ አንዱ አገሮች መልዕክተኞችና በብዙ መቶ የሚቆጠሩ እንግዶች፣ የስብሰባውን እዳራሽ ሞልተውት በዚያ የነሐሴ ከፍተኛ ወበቅ መተናፈሻ ጠፍቶ ነበር::

« ..... የጣልያን ኮሎኒዎች ኤርትሮ ሊቢያና ሱማሌ፡ ከፋሽስት ጥፋት ጋር የተያያዘ ጉዳይ ስለሌላቸው፣ በቀጥታ ለጣልያን መመለስ ይገባቸዋል ..... »

አልቺዴ ደጋስፐሪ የጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር
(ሐምሌ 1946 ፓሪስ)

ጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፐሪና አራቱ ተከታዮቹ በኘሮቶኮል አስተናባሪዎች አማካይነት ከመስብስቢያው አዳራሽ ገብተው፣ መሐል መሐሉን እየተራመዱ፣ ከመጨረሻው ጥግ ወደተያዘላቸው ሥፍራ ሲያመሩ በግራና በቀኝ ለሚገኙት መልዕክተኞች የፈገግታ ሰላምታ ለመስጠት መሞከራቸው አልቀረም:: ነገር ግን ከአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች እንዲሁም ከሆላንድና ከብራዚል መልዕክተኞች በስተቀር ሌሎቹ በሙሉ የተመለከቷቸው በተከሳተረ ገጽታና በቁጣ በደፈረስ ዓይን ነበር:: የሲኞር ደጋስፐሪን ፀረ ፋሽስትነት የሚያደንቀው የሆላንዱ መልዕክተኛ መጀመሪያ በጭብጨባ ለመቀበል፣ ቀጥሎ በትህትና ሰላምታ ለመስጠት ሲዳዳው አይተው፣ ብዙዎቹ መልዕክተኞች በዓይኖቻው ሲገላምጡት፣ ሎሬንሶ ታዕዛዝ እጅግ ተበሳጨ:: ወዲያው ከሆላንዱ አጠገብ በመሄድ ወዳጅ የሚያነጋግሩ መስለው፤ « ..... ድል የሆነ ጠላት ቅጣቱን ፈጽሞ ምሕረት አስከሚቀበል፣ ሰላምታና ክብር አይገባውም:: ስለዚህ እርፈህ ተቀመጥ .... » የሚል ቃል አስሙት:: የሆላንዱም መልዕክተኛ ይህ ቃል የተሰጠው ለዛቻ ይሁን ለምክር፤ ነገሩ በትክክል ሳይገባው ደንግጦ፤ በደፈናው «እሺ አመሰግናለሁ» አላቸው:: ይህንን ትርኢት አይቶ እጅግ የተገረመው ከደጋስፐሪ ተከታዮች አንዱ የነበረው፤ በዚያን ዘመን የጣልያን የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር ጁሴፔ ብሩዛስካ ነው:: (GIUSSEPE BRUSASCA)

የጣልያን ይቅርታ

« ..... የጣልያን ሕዝብ « የቀድሞ ጠላት » ሊባል የማይገባውና እውነትም የቀድሞ ጠላት ያልነበረ ነው:: ..... »

አልቺዴ ደጋስፐሪ

ቅዳሜ ነሐሴ 10 ቀን 1946 ዓ.ም ከአኩለ ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት፣ የሠላም ጉባኤው ሊቀመንበር ፈረንሣዩ ዣርዥ ቢዶ « ..... አሁን የአዲሲቷ ጣልያን መንግሥት መሪ የሚያደርገውን ንግግር እናዳምጣለን ... » ብሎ የሊቀመንበሩን ደወል ባስማ ጊዜ፤ ጠቅላይ ሚኒስትር ሲኞር አልቺዴ ደጋስፐሪ ከአዳራሹ በስተጫፍ ከተሰጠው ወንበር ተነስቶ በአንድ የፐሮቶኮል ረዳት. እየተመራ መሐል መሀሉን እየተራመደ ወደ መናገሪያው ስገኝት ሲያመራ፤ እጅግ የተከዘ መንፈስ ይታይበት ነበር:: ነገር ግን ዲስኩሩን ሲጀምር፤ ገና ከመጀመሪያው የሚያሳየው፤ ጣልያን የዓለም ሠላም ጠላት ተብሎ በተከሰሰበት ወንጀል ጥፋተኛነቱን አምኖ ምሕረት ለመጠየቅ ወይም ለመለማመጥ አለመዘጋጀቱን ነበር::

ቀጥሎም የሂትለር ግብረአበር የሆነውን የሙሶሊንን መንግሥት የጣልያን ሕዝብ መደምሰሱን እና ከተባበሩት የቃል ኪዳን የጦር ኃይሎች ጋር ተሠልፎ ናዚስቶችን በመውጋት ያደረገው መስዋዕትነት እንዲታወቅለት፣ የጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፐሪ ትልቅ ጥረት ሆነ:: አስተያየቱን ከዚሁ ጋር በማያያዝ፤ ..... ከአገሩ ውስጥ ፋሽስቶችን ከውጭ ናዚስቶችን በመውጋት ከፍተኛ ተጋድሎ ያደረገው የጣልያን ሕዝብ፤ ዛሬ ሠላም ሲመሠረት እንደ ቀድሞ ጠላት ተቆጥሮ የጠነከረ የቅጣት ውል እንዲፈርም መገደዱ ትክክለኛ ፍርድ ይሆን ?..... » በሚል ጥያቄ ከጉባኤው አስተዛዛኝ አስተያየት ለማግኘት ከሞከረ በኋላ ፣ ወደ ቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ ተሻገረ::

መንግሥት ቅር አንደማይሰኝ አረጋግጠልኛል:: ..... የፈረንሣይ መንግሥት ባለው ጠቅላላ አመለካከት፣ የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች ፀኢአገራፊና በታሪክ፣ በፖለቲካና በኤኮኖሚ ረገድ ልዩ ትኩረት የሚሰጣቸው ከፍተኛ ጉዳዮች መሆናቸውን ይገነዘባል:: ..... » ካለ በኋላ፣ ጣልያንና ኢትዮጵያ ተባብረው በጋራ ሞግዚትነት አሥመራንና ምፅዋን አንዲያስተዳድሩ ዒደረገ የተሻለ አይሆንም ወይ ? ሲል ሮበርት ሹማን የታላቋ ብሪታንያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጠየቀ:: ቤቨን ይህንን ሀሳብ አልተቀበለም:: « .... በዘርና በሀይማኖት የሚመሳሰለው የደጋው የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር ሊቀላቀል፣ ከዚሁ ውስጥ አሥመራና ምፅዋ ተቆርጠው ሊወጡ አይችሉም:: የጣልያን ስጋት በአሥመራና ዒምፅዋ ለሚኖሩት ዜጐቿ ሲሆን፣ ኢትዮጵያም በዚያ ሠፈር የጣልያንን ሥልጣን ማየት አትፈልግም:: ለዚህ መፍትሔ የሚሆነው የጣልያን መንግሥት ኤርትራ አንዲመለስለት ያቀረበውን ጥያቄ ሠርዞ፣ ከኢትዮጵያ ጋር በኤኮኖሚና ዒልማት ረገድ ተባብሮ ለጋራ ጥቅም ለመሥራት የሚያስችል የሠላምና የወዳጅነት ስምምነት መመሥረት ነው:: ጣልያን ለዚህ ከተዘጋጀች፣ ኢትዮጵያም እንደምትቀበል አምናለሁ .... » ሲል ኧርነስት ቤቨን ሀሳቡን ደምድሟል::

የእንግሊዝና የፈረንሣይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ለንደን ላይ ከተነጋገሩ ከአራት ወር በኋላ፣ የኤርትራ ጉዳይ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት መታየት ሲጀምር፣ እንግሊዞች ሀሳባቸውን አልለወጡም:: ያው ደጋግመው በተናገሩት ከአቆርዳት በስተቀር ሌሎቹ የኤርትራ አውራጃዎች ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀሉ በሚለው ሀሳብ ረግተዋል:: የፈረንሣይ አቋም ግን የጠራ መልክ ይዞ አልታየም:: በእርግጥ ኤርትራ ለጣልያን ይመለስ ማለቱን አቁሟል:: ስለ አሥመራና ምፅዋ ከተሞች አስተዳደር ግን፣ የጣልያን እጅ የሚገባበትን ዘዴ ለማግኘት እንደሚጥሩ ይታይባቸው ነበር::

ሚያዝያ 12 ቀን 1949 ዓ.ም አቶ አክሊሉ ለጃንሆይ ዐላኩት ቴሌግራም፣ ምንም አንኳን በፈረንሣይ ፖሊሲ መተማመን ባይቻል ዒኒውዮርክ የፈረንሣይ መልዕክተኞች መሪ የሆነው ሞሪስ ኩቭ ደሙርቪል ጨዋና አርቆ አስተዋይ ስለሆነ፣ ሊረዳን ይችላል በማለት፣ ተስፋ ማድረጋቸውን ገልጸው አንደነበረ ይታወሳል:: እንደዚህ ጨዋና አስተዋይ አያሉ የገነቡትና እምነት የጣሉበት ሰው፣ አቶ አክሊሉ እንደ አስቡት ሆኖላቸው ይሆን ? የኤርትራን ታሪክ እየተከተልን ስንጓዝ ወደፊት አናየዋለን::

የአምሳለ ገነት ጉባኤና ውሳኔ

ሐሙስ ሚያዝያ 7 ቀን 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን በታላቋ ብሪታንያ እና በኢትዮጵያ ዋና መልዕክተኛ መካከል ስለተደረገው የአስተያየት ልውውጥ፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ለጃንሆይ የላኩት ራፖርና የእንግሊዙ አምባሳደር ለአቶ ተፈራወርቅ የሰጠው ማስታወሻ ረቡዕ ሚያዝያ 13 ቀን 1949 ዓ.ም ሁለቱም በአንድነት ለንጉሠ ነገሥቱ ቀረቡ::

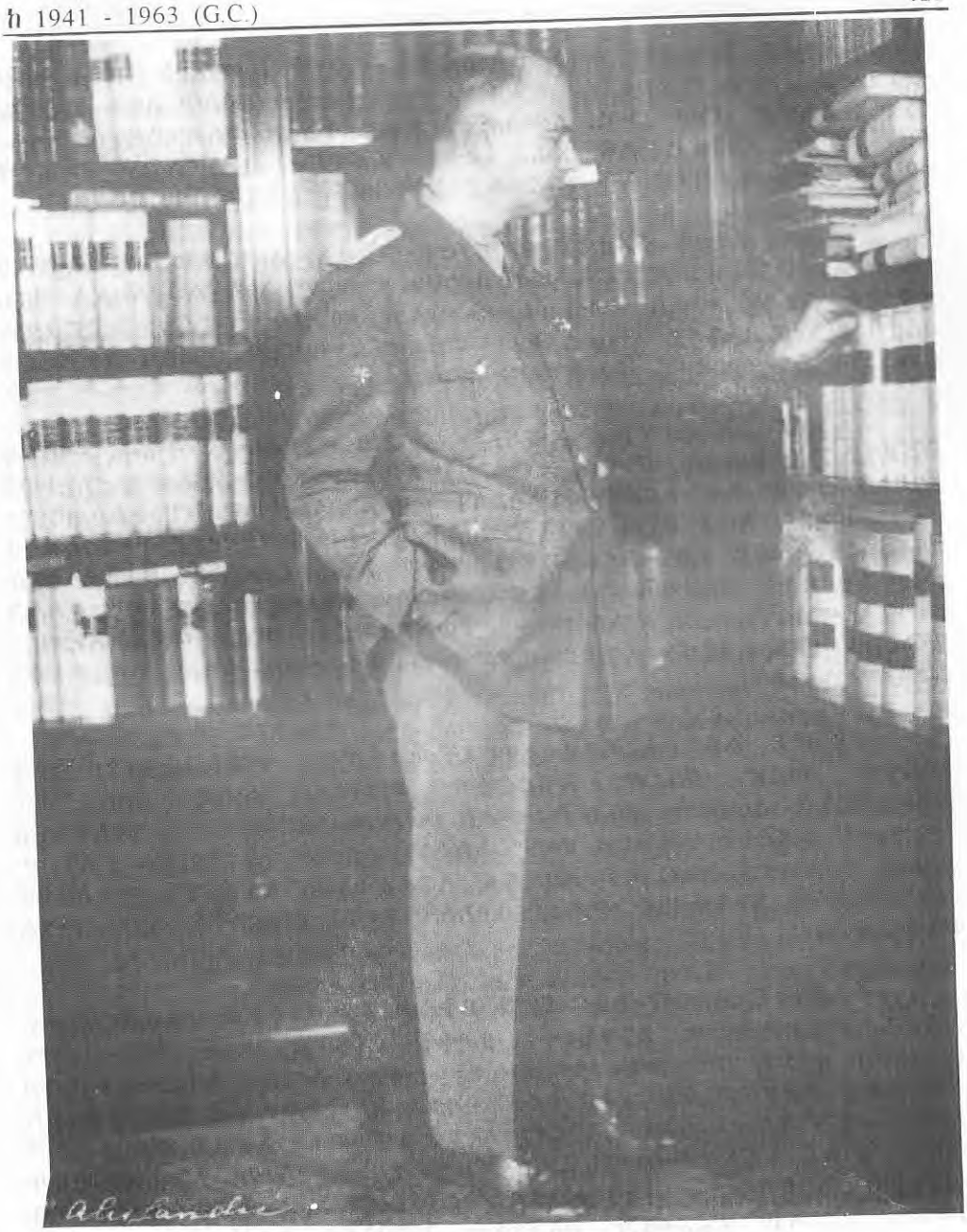

እጅግ የታወቀው የፋሽስት መምህር ኤንሪኮ ቸሩሊ

« ..... የሙሶሊኒ ወኪል ሆኖ በኢትዮጵያ ላይ በሥልጣን ሲፈነጭ የነበረው፣ የታወቀው ፋሽስት ኤንሪኮ ቸሩሊ፣ ዛሬ አዲሲቷ የተባለችው ጣልያን መልዕክተኛ ሆኖ በተገበሩት መንግሥታት አዳራሽ ስናየው፣ ምን ያህል አሳፋሪ ድርጊት መሆኑን የማይገነዘብ ማነው? ..... »

(አክሊሉ ሀብተወልድ ኒውዮርክ ሚያዝያ 1949)

ጃንሆይ ከሁለቱም ወገን የተገለጹትን ጉዳዮች ሲመለከቱ ካመሹ በኋላ በማግሥቱ ሐሙስ ሚያዝያ 14 ቀን 1949 ዓ.ም ከጠዋቱ በሶስት ሰዓት በአምሣለ ገነት ቢሮአቸው ሆነው ውሳኔ ለመስጠት፣ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስን ጠሩ። በዚሁ ሰዓት የጃንሆይ ልዩ ጸሐፊ አቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድና የጽሕፈት ሚኒስቴር ዋና ዲሬክተር አቶ ገብረወልድ እንግዳወርቅ እንዲገኙ ተደርጓል።

« ..... የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ጣልያንን ለመርዳት አስቦ፣ ሱማሌን መልሶ እንዲያገኝ በዓለም ጉባኤ ፊት በመናገሩ፣ በጣም አዝነናል። አክሊሉ በዚህ ተቆጭቶ ኃይለኛ መልስ በመስጠቱ የእንግሊዝ መንግሥት ቅሬታ አድሮበታል ስለተባለውና ይኼ ጉዳይ እየከረረ ሲሄድ ወደፊት ስለሚሆነው ሀሳብህን ግለጥ ... » ሲሉ ንጉሠ ነገሥቱ ጸሐፊ ትእዛዛቸውን ጠየቁ።

ጃንሆይ እንደተናገሩት ጉዳዩን አጣርቶ መረዳት ተገቢ መሆኑን ወልደጊዮርጊስ ከጠቀሱ በኋላ « ..... የእንግሊዙ አምባሳደር የጻፈውን ማስታወሻ እኔ እንዳውቀው አቶ ተፈራወርቅ አስፈላጊ መስሎ ሰላልታየው ኮፒ አልሰጠኝም። ሆኖም ጃንሆይ አሁን በነገሩኝ ጉዳዩን ስለተረዳሁት፣ በመጀመሪያ የእንግሊዞችን የዲፕሎማሲ ጠባይ ደህና አድርጌ የሚያውቀው አቶ ተፈራወርቅ፣ በተለይ ለእሱ ታስቦ ስቀረበለት ማስታወሻ ምን እርምጃ መውሰድ እንደሚያስፈልግ ሀሳብ ቢሰጠን የተገባ ይመስለኛል ..... » አሉ። የወልደጊዮርጊስ ውሰጠ ወይራ አነጋገር፣ መልዕክቱ ምን እንደሆነ ጃንሆይ ቢያውቁም፣ አቶ ተፈራ ወርቅ የተጠየቁትን እንዲመልሱ አዘዙ።

የጃንሆይ ልዩ ፀሐፊ፣ በተፈጥሮአቸው በቃል ንግግር አስተያየታቸውን አሳክተው ወይም በሰፈው አብራርተው የማቅረብ ልምድ ስለሌላቸው፣ ወልደጊዮርጊስ ለጠየቁት የሰጡት መልስ ቁንጽል ነበር። « ..... የእንግሊዝ መንግሥት ወዳጅነት ለጃንሆይ በጣም አስፈላጊ ስለሆነ፣ ለአምባሳደሩ የይቅርታ ደብዳቤ ቢጻፍለትና ክቡር አቶ አክሊሉም ለወደፊቱ ከእንግሊዝ ዋና መልዕክተኛ ጋር በወዳጅነት እንዲተባበር መምሪያ ቢላክለት የተገባ ይመስለኛል ..... » የሚል ሀሳብ አቀረቡ።

ወልደጊዮርጊስ ብው አሉ። የምን ይቅርታ ? « ..... አቶ ተፈራወርቅ ጥሩ አድርጌ የሚያውቃቸው እንግሊዞች፣ በውነት የጃንሆይ ወዳጅ ቢሆኑ ኖሮ፣ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ጣልያን ተመልሳ ሱማሌን እንድትይዝ ሀሳብ እቅራቢዎች አይሆኑም ነበር። ኤርትራም በከፊል ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል እንደግፋለን የሚሉት፣ ጃንሆይ እንደሚያውቁት የምዕራቡን አውራጃ ወደ ራሳቸው ቅኝ ግዛት ወደ ሱዳን ለመጨመርና ባለፈው ስሞን ትልቅ ሱማሌ እንፍጠር ብለው ሲዳንቴብን እንደከረሙት ሁሉ፣ አሁንም ትልቅ ሱዳን እያሉ ሊጮሁብን ስለእስቡ ነው። ..... አቶ ተፈራወርቅ ከእንግሊዙ አምባሳደር የተላከለትን ማስታወሻ በየዋህነት አክብሮ መቀበሉን ነው እንጂ የደብዳቤውን ትክክለኛ ዓላማ ጠልቆ አልተገነዘበውም። እኔ እንደሚገባኝ ሁለት ዓላማ አለው።

1ኛ/ ከሁሉ በፊት በኒውዮርክ የታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ ያቀረበውን ሀሳብ የጃንሆይ ሚኒስትር አጨብጭቦ አለመቀበል ብቻ ሳይሆን፣ ደህና አድርጌ በመቃወሙ፣ የእንግሊዝ አምባሳደር ይህ እንዴት ሊሆን ቻለ ? በማለት በጣም መገረሙን ለማስረዳት ነው።

2ኛ/ በሱማሌና በኤርትራ ጉዳይ ላይ የቀረበውን ሀሳብ የጃንሆይ መንግሥት ተደስቶ ባይቀበልም፣ የአንግሊዝ መንግሥት ሊገፋበት የወሰነ መሆኑን፣ ዛቻው እንዲታወቅለት ነው::

..... በበኩሌ እዚህ ላይ ይቅርታ የሚያስጠይቅ ነገር አላይም:: እምባሳደሩም ከአቶ ተፈራወርቅ ጋር ባለው የቅርብ ወዳጅነት ይቅርታ እንዲጸፍለት በቃል ጠይቆ እንደሆነ አላውቅም:: በጻፈው ደብዳቤ ላይ ግን ይህን መንፈስ አላሳየም:: ደግሞ አንድ ነገር ስለ ወደፊቱ ሥራችን ማወቅ የሚያስፈልገው ጃንሆይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው በፖሊሲ ረገድ ተሳስቶ ከባድ ጥፋት ቢያደርስ አንኳን፣ ለአንድ አምባሳደር የይቅርታ ደብዳቤ አይጽፉም:: ይኼ ጉዳይ ዛሬም ነገም ወደፊትም ቋሚ መመሪያ መሆኑ መታወቅ አለበት:: አሁን ጃንሆይ ቢፈቅዱልኝ አቶ አክሊሉ ለእንግሊዙ መልዕክተኛ ንግግር ስለሰጠው መልስ እስተያየቴን አቀርባለሁ:: የግርማዊነትዎ ዋና መልዕክተኛ ለጉብኤው በሰጠው መግለጫ አንድም ጊዜ የእንግሊዝን መንግሥት ስም ጠቅሶ አልነቀፈም:: የተናገራቸውንም ዋና ዋና ፍሬ ነገሮች ስንመለከት፣

1ኛ/ ጣልያን ሱማሌ ላይ ስትመለስ ኢትዮጵያ ዝም ብላ እትመለከትም ብሏል:: ይኼ ትክክለኛ የጃንሆይ ፖሊሲ ነው::

2ኛ/ ካለፉት ስምንት ዓመታት ጀምሮ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ የጠ የቀው ፍርድ፣ ከእናቱ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀድ ነው ብሏል:: ይኼም የሚይካድ ትክክለኛ ነገር ነው:: ጃንሆይም ያዘዙት ይህንን መሠረት አድርጉ በዓለም ጉባኤ ፊት እንዲከራከርበት ነው::

3ኛ/ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የታላላቅ አገሮችን ብቻ ሳይሆን የታናናሽ አገሮችንም ጉዳይ በእኩል ደረጃ መመልከት አለበት ብሏል:: ይኼም ጃንሆይ ከዛሬ አሥራ ሶስት ዓመት በፊት ገርኔቭ ላይ ለመላው ዓለም የተናገሩት ትንቢትና ኋላም ደርሶ በታሪክ የታየ ነው:: አቶ አክሊሉም ይህንን መጥቀሱ የሚገባ ነው:: እንግዲህ እንግሊዞችን ያስቀየመው፣ ወይም አቶ ተፈራወርቅ የእነሱን ስሜት እንደተረጐመው ቅር የተሰኙበት ጉዳይ ምኑ ይሆን ? እንደ እውነቱ የሆነ እንደሆነ፣ የአንግሊዝ መንግሥት ስለ ሱማሌ ጉዳይ ኢትዮጵያን የሚጐዳ ሀሳብ በማቅረቡ መቀየም የሚገባቸው ጃንሆይ ናቸው:: ይኸ ሳይሆን ቀርቶ የተገላቢጦሽ ተቀያሚዎቹ እንግሊዞች ከሆኑ እንግዲህ ምን ይደረግ ? ባለጊዜዎቹ እነሱ ናቸው:: እስከሚያልፍላቸው ዝም ብለን በትዕግሥት ከማየት በስተቀር ምን ማድረግ እንችላለን ? ..... » የሚል ጥያቄ በማቅረብ ወልደጊዮርጊስ አስተያየታቸውን ደመደሙ::

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ከልዩ ጸሐፊያቸው የቀረበውን ይቅርታ የመጠየቅ ሀሳብና ከጸሐፊ ትእዛዛቸው የተገለጸውን ሰፊ ትችት ካዳመጡ በኋላ፣ የሚከተለውን መምሪያና ውሳኔ ሰጡ::

« ..... ወልደጊዮርጊስ የተናገርከው የእኛን ሀሳብ የተከተለ ነው:: አክሊሉ ከኒውዮርክ የላከልንን ማስታወሻና የእንግሊዝ እምባሳደር ለተፈራወርቅ የጻፈውን በተመለከትን ጊዜ፣ የእንግሊዝን መንግሥት ቅር የሚያሰኝ ነገር እለመኖሩን እኛም እይተናል:: እንዲያውም አክሊሉ ጠንክሮ የኛን ሀሳብ በማስረዳቱ ማለፊያ ሥራ

ሠርቷል፡፡ አምባሳደሩም ቢሆን የእንግሊዝ መንግሥት ይቅርታ እንዲጠየቅ ያስፈልጋል ብሎ በደብዳቤው ላይ ፍንጭ አልሰጠም፡፡ ተፈራወርቅ ግን ይቅርታ ቢጻፍ ይሻላል ብሎ ሀሳብ ሲያቀርብ ወደፊት ላለብን ከፍተኛ ሥራ የእንግሊዝ መንግሥት በዚህ ቂም ይዞ እንቅፋት እንዳይሆንብን ሰግቶ ነው፡፡ እኔም (ወ.ጊ) ደህና አድርገህ እንዳመለከትከን አሁን በደብዳቤም ሆነ በቃል ይቅርታ የሚል ነገር አያሻም፡፡ ይቅርታ ያስፈልጋል ቢባል እንኳን እኛ የምንጽፈው ለእንግሊዝ ንጉሥ ነው እንጂ ለአምባሳደሩ አደለም፡፡ አሁን በትላቁ የሚያሳስበን ሁለት ነገሮች ናቸው፡፡ የመዝመሪያው፣ ባልያን ተመልሶ ሱማሌን ያስተዳድር የተባለው ነገር ነው፡፡ በዜህ ነገር የተባበሩት መንግሥታቶች አንዳይስማሙበት፣ አክሊሉ የኛን ሀሳብ እያስረዳ መከራከሩን እንዲቀጥል ትእዛዛችን ይተላለፍለት፡፡ በሚያደርገውም ንግግር እኛ የምንቃወመው፣ የታወቀውን ጠላታችንን ባልያንን እንጂ፣ እንግሊዞችን በፍቅር ዓይን የምንመለከታቸው መሆኑን እንዲረዱት ያድርግ፡፡

..... ሁለተኛው፣ በኤርትራ ዋና ጉዳያችን ላይ አገሩ በሁለት ይከፈል የተባለው ነው፡፡ የተባበሩት መንግሥታቶች ጠልቀው አንዲያውቁት የሚያስፈልገው፣ አንድ ሆኖ የኖረውን አገር በሀይማኖት መከፋፈል የማይገባና፣ ይኼም እደራረግ ለመላው ዓለም ሠላም መጥፎ ምሣሌ መሆኑን ነው፡፡ በዚህ ጉዳይ አክሊሉ የኛን ሀሳብ በረዥሙ ማስረዳት አለበት፡፡ የኤርትራን ሕዝብ በሀይማኖት ምክንያት ሁለት ላይ መክፈል ከእኛም ከሕዝባችንም አልተጠየቀም፡፡ ለዚህም ሆነ ለዚያኛው ጉዳይ፣ መምሪያችንና ውሳኔያችን ለአክሊሉ በቴሌግራም ዛሬውኑ እንዲላክለት ገብረወልድ አዘጋጅቶ ያቅርብልን፡፡ ..... »

ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ እጅ ነስተው የንጉሡ ነገሥቱን ውሳኔ ከተቀበሉ በኋላ፣ አንድ የሚጨመር ስለአለ ይፈቀድልኝ አሉ፡፡ « ..... በኤርትራና በሱማሌ ጉዳይ ለዋናው መልዕክተኛዎ ለአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ጃንሆይ የሰጡት ኃላፊነትና የጣሉበት አደራ በጣም ስፊና በጣምም ከባድ ነው፡፡ ጃንሆይ እንደሚያውቁት፣ ይህን ትልቁን የኤርትራ ጉዳይ ካለፈው አራት ዓመት ጀምሮ በዳኝነት የሚያዩት የአራቱ ታላላቅ መንግሥታት ወኪሎች ነበሩ፡፡ አሁን እነሱ ለለአቃታቸው ጉዳዩ ወደ ዓለም ማህበር ተዛውሮ በስልሣ መንግሥታት እንደራሴዎች መታየት ጀምሯል፡፡ ስለዚህ የግርማዊነትዎ ዋና መልዕክተኛ የሚሣገተው ከአራት አገሮች ጋር መሆኑ ቀርቶ ከስልሣ (60) አገሮች ጋር ስለሆነ፣ የጃንሆይን አደራ በሚገባ ለመፈጸም የተለየ ሥልጣን እንዲሰጠው ያስፈልጋል፡፡ በእኔ በኩል የተለየ ሥልጣን የምለው አሁን በደረሰው ዓይነት፣ አቶ አክሊሉ ለጃንሆይ ክብርና ላገር ጥቅም ከተንኮለኞች መንግሥታቶች ጋር በተሣገተ ቁጥር፣ እንግሊዝ እንዳይቀየም፣ አሜሪካ እንዳያዝን፣ ፈረንሣይ እንዳያኮርፍ የትኛው ይጐዳናል የትኛው ይጠቅመናል እያለ በየጊዜው ዝርዝር መምሪያ በመጠየቅ፣ ሥራው እንዳይጓተትበት ነው፡፡ ስለዚህ ከጃንሆይ የተሰጠውን መሠረታዊ መምሪያና ከፍተኛ እደራ ተከትሎ በዝርዝሩ ጉዳይ እንደ አስፈላጊነቱ አራሱ በቦታው ላይ እየወሰነ ቢሠራ ይሻላል፡፡ ቀጥሎ ደግሞ፣ የአንዳንድ መንግሥታት አምባሳደሮች በኒውዮርኩ ጉባኤ ላይ የጃንሆይ ዋና መልዕክተኛ በተናገረ ቁጥር፣ መንግሥታችን ቅሬታ ተሰምቶታል እያሉ የሚያመለክቱት ነገር ካላቸው፣ ጉዳዩን በጽሑፍም ሆነ በቃል ማቅረብ ያለባቸው አግባቡ ለሆነው ለውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር እንጂ፣ የግርማዊነትዎን ልዩ ጽሕፈት ቤት እየደፈሩ በቀጥታ ወደ ቤተመንግሥት መምጣት የለባቸውም፡፡ ይህ ሥርዓት በመላው ዓለም የሚሠራበት ስለሆነ፣ ጃንሆይ የሚደክሙላት ኢትዮጵያም ከሌላው የምትለይበት ምክንያት የለም፡፡ ሀሳቤን ለማጠቃለል የግርማዊነትዎን መልካም ፈቃድና ትእዛዝ የምለምነው፣

1ኛ/ አቶ አክሊሉ፣ ጣልያን እንደገና ወደ ሱማሌ መመለስ የለባትም። ኤርትራም በሁለት አትከፈልም ብሎ የሰጠው መግለጫ ተገቢ መሆኑን፣

2ኛ/ መልዕክተኛዎ በኤርትራና በሱማሌ ጉዳይ ከጃንሆይ የተሰጠውን ዋና መምሪያ ተከትሎ፣ ስለአፈጻጸሙ ዝርዝር ጉዳይ እሱ በሚመስለውና ይጠቅማል ብሎ ባመነበት የዲፕሎማሲ ጥበብ ሥራውን ለማከናወን ሥልጣን የተሰጠው መሆኑን፣

3ኛ/ አዲስ አበባ ያሉት የውጭ አገር መንግሥታት አምባሳደሮች ሚኒስትሮችና ቆንስሎች፣ ከየመንግሥታቸው የተላከ መልዕክትም አስተያየትም ቢኖር በቀጥታ ለንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ማቅረብ ነው እንጂ፣ ድንበርና ወግ እየጣሱ ግርማዊነትዎ ልዩ ጽሕፈት መምጣት የሌለባቸው መሆኑን የሚገልጽ ቋሚ መምሪያ እንዲሰጥ ነው። ..... »

ጃንሆይ በሁለቱ ሀሳቦች ተስማምተው ሶስተኛውን ለጊዜው ይቆይ አሉ። « ..... አክሊሉ ደህና መሥራቱ ይገለጥለት። ሁለተኛ የኛን መሪ ሀሳብ ተከትሎ በከፍተኛ ኃላፊነት እንዳሠራ ከዚህ ቀደም ተነግሮታል። አሁንም በጽሑፍ ይጨመርለት ከተባለ ይሁን። ሶስተኛ የውጭ አገር አምባሳደሮች ግን ከልዩ ጸሐፊያችን ጋር በቀጥታ መነጋገር የለባችሁም። ጉዳያችሁን በውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር በኩል ብቻ አቅርቡ ብሎ በአንድ ጊዜ በሩን መዝጋት አይሆንም። በፊቱኑ ባልተዝመረ ነበር። ሲሠራበት የቆየውን ልማድ በአንድ ጊዜ ማቋረጡ ምን ተፈጠረ ? ያስኛል። ሀሳቡ ሳይወድቅ ጥቅምና ጉዳቱ በዝርዝር ተጠንቶ ወደፊት ቀርቦልን እንመለከተዋለን ..... »

ይህ ከንጉሠ ነገሥቱ የተሰጠው መሪ ቃል ወልደጊዮርጊስን አስደስቷል። የአክሊሉ ሀብተወልድን ሥራ ለማደናቀፍ የተሞከረውን ተንኮል አክሽፈው፣ ጃንሆይ ለኒውዮርኩ መላክተኛቸው የሠራኸው መልካም ነው የሚል ቴሌግራም እንዲልኩ አስደረጉ። ሁለተኛ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ለሚያደርጉት ትግል ነፃ መንፈስ ይዘው ለመሥራት እንዲችሉ የተሰየ ሥልጣን እንዲሰጣቸው ያቀረቡትን ሀሳብ ንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፈቃዳቸው ሆኗል። ሶስተኛ በአቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድ አሠራር ለማሾፍና ስሜታቸውን በውስጣ ወይራ አነጋገር ለመግለጽ መልካም አጋጣሚ አገኙ። ሁኔታውም ስለአደፋፈራቸው ለወደፊቱ የውጭ አገር መንግሥታት እንደራሴዎች ለጃንሆይ የሚያቀርቡት ማናቸውም ኮሬስፖንዳንስ በልዩ ጸሐፊው በአቶ ተፈራወርቅ በኩል መሆኑ ቀርቶ በውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በኩል እንዲሆን የንጉሠ ነገሥቱን ውሳኔ ጠየቁ። ጸሐፊ ትዕዛዝ፣ የግርማዊነታቸው ልዩ ጽሕፈት ቤት የሚባለውን ቢሮና አቶ ተፈራወርቅን በቀጥታ ለመቆጣጠር ባለመቻላቸው ቁሬታ ሲሰማቸው ይኖር ነበር። ወልደጊዮርጊስ ተፈራወርቅን በቀጥታ ባይቆጣጠሩም በዚህ በልዩ ጽሕፈት ቤት የሚከናወነው ጉዳይ አያመልጣቸውም። በየቦታው ሰው ስለአላቸው ሁሉንም አስቀድመው ይሰሙታል ወይም ይደርሱበታል። ከውጭ አገር መንግሥታት እንደራሴዎች ጋር ላለው ግንኙነት ኃላፊነቱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ሲሆን፣ አቶ ተፈራወርቅ ጣልቃ ገብተው የጃንሆይን ኮሬስፖንዳንሶችና የአምባሳደሮቹን የሹመት ደብዳቤ አቀራረብ ፕሮቶኮል መያዛቸው፣ የልዩ ጸሐፊነት ተግባር አለመሆኑን፣ ቀደም ሲል ብላቴን ጌታ ሎሬንሶ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በነበሩ ጊዜ፣ ቀጥሎም አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ተችተውበታል። ግርማዊነትም የሚደክምላት ኢትዮጵያ

የሠለጠነው ዓለም ከሚከተለው የአሠራር ሥርዓት የተለየች መሆን የለባትም በሚል ማግባቢያ፣ ከውጭ አገር መንግሥታት አምባሳደሮች ጋር የሚደረገው ግንኙነት ሁሉ በውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር በኩል እንዲፈጸም ወልደጊዮርጊስ ያቀረቡት ሀሳብ፣ አቶ ተፈራወርቅንና ቢሮአቸውን ያለአንዳች ሥራ የሚያስቀራቸው መሆኑን ለመረዳት አስቸጋሪ አልነበረም። በኢትዮጵያ ሲሠራበት ቆየው ልማድ የልዩ ጸሐፊነትን ተግባር በሙሉ የሚያከናውነው የጽሕፈት ሚኒስትሩ ነው። በአገሩ ጠቅላላ ጉዳይ የጃንሆይን መሪ ቃል የሚመዘገበውንና ትዕዛዙን ለየአስፈላጊው የሥራ ዘርፍ የሚያስተላልፈው ጸሐፊ ቅዕዛዙ ወይም ረዳቱ ነው። አሠራሩ በዚህ መልክ እስከቀጠለ ድረስ የአቶ ተፈራወርቅ ልዩ ጸሐፊነት ለምን እንዳስፈለገ አይታወቅም እየተባለ ሲተች የቆየ ጉዳይ ነው።

ጃንሆይ ከጸሐፊ ትዕዛዛቸው የቀረበላቸው ሀሳብ ምንም እንኳ በመሠረቱ ትክክል መሆኑን ቢረዱትም፣ የወልደጊዮርጊስ ጥበብ ተፈራወርቅን ጨፍልቆ ኮታ ለማሳጣት ሳይሆን አይቀርም ብለው ስለጠረጠሩ፣ የጽሕፈት ሚኒስትራቸው ቅር እንዳይላቸው፣ ልዩ ጸሐፊያቸውም በድንጋጤ እንዳይወድቁ፣ ሀሳቡ በዝርዝር ተጠንቶ ወደፊት ይቅረብልን በሚል መምሪያ ጉዳዩን ለጊዜው አቆዩት።

በኒውዮርክ፣ ያልተጠበቀ ደስታ

ቅዳሜ ሚያዝያ 16 ቀን 1949 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት፣ ከንጉሠ ነገሥቱ፣ ለአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የተላከው ቴሌግራም ደረሰ።

ጉዳዩ እንደሚታወስው፣ ከአሥር ቀናት በፊት የእንግሊዙ መልዕክተኛ ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ ያቀረበውን ሀሳብ በመቃወም፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኛ ስለስጡት መልስ ነው። አቶ አክሊሉ የወረወሩት ቃል እንግሊዞችን እንደአስቆጣ ስለሚያውቁ፣ ከንጉሠ ነገሥቱ ይደርስኛል ብለው የሚጠብቁት ቴሌግራም « ሽረት » ወይም «ግሳጼ » ከሁለት አንዱ ሊሆን ይችላል ብለው ነው።

ነገሩ ተአምር ሆነ። የተጠበቀው ቴሌግራም ሲደርስ የሚገልጸው፣ ሽረትም፣ ግሳጼም አይደለም « የሠራኸው ማስፈያ ነው» በሚል ቃል ብቻ የተወሰነም አይደለም። አድናቆትንና ተጨማሪ ሥልጣንን የሚያጐናጽፍ ሆኖ ሲገኝ፣ ለጊዜው አቶ አክሊሉ ማመን አቃታቸው። ከጃንሆይ የተላከውን ኮድ የፈታውን ዲፕሎማት ጠርተው፣ የቁጥር ቃሉ በትክክል ነው ወይ የተፈታው ? ብለው እስከመጠየቅ ደረሱ። ኮዱ በትክክል መፈታቱንና የተጨመረም የተፈጠረም ቃል አለመኖሩ ተነገራቸው።

ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስና ከወንድማቸው ከአቶ መኮንን ሀብተወልድ ላቶ አክሊሉ የደረሱት መልዕክቶች የሚከተሉት ናቸው።

ከግርማዊ ጃንሆይ

ይድረስ ላቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፣

እንደምን ሰንብተሃል:: እኛ በእግዚአብሔር ቸርነት ደህና ነን::

ስለ ሱማሌና ስለ ኤርትራ ጉዳይ ከእንግሊዝ ዋና መላክተኛ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የቀረበውን ሀሳብና እንተም የሰጠኸውን ምላሽ ፍሬ ነገሩን አየነው::

ከዚህ ቀደም የሰጠንህን መሪ ቃል ተከትለህ ከሀሳባችን ጋር የሚስማማ ንግግር በማድረግህና ጠንከር ብለህ በማስረዳትህ፣ ደስ የሚያሰኝ ሥራ ሠርተሃል:: የተባበሩት መንግሥታት አባሎች፣ የሚያደርጉትን ዲስኩሮችና የሚያቀርቡትን ሀሳቦች በጥንቃቄ ማዳመጥና ማመዛዘን ብቻ ሳይሆን፣ በቶሎ ምላሽ መስጠትም አስፈላጊ መሆኑ የታወቀ ነው:: እንተም በእያንዳንዱ ጉዳይ ላይ በሚፈጠረው ሁኔታ የኛን መምሪያና ፈቃድ ለማግኘት በመገናኛ በኩል ያለብህን ከፍተኛ ችግር ስለተረዳነው፣ ከዚህ ቀደም የሰጠንህን መምሪያ ትእዛዝ መሠረቱን ጨብጠህ፣ ለዝርዝሩ የሥራ አፈጻጸም ጠቃሚ የመስለህን ሁሉ እዚያው እየወሰንክ እንድትሠራ ፈቅደን ተጨማሪ ኃላፊነት ሰጥተንሃል:: .....

በኤርትራ ዋና ጉዳያችን የኛ ሀሳብ አገሩ ሳይከፈል እስላም ክርስቲያን ሳይባል በሙሉ ወደ እኛ እንዲሆን ነው:: እንተም ይህንኑ ሀሳባችንን የዓለም መንግሥታት እንደራሴዎች በትክክል እንዲገነዘቡት የምታደርገው ጥረት የተገባ ነው:: ሆኖም የተባበሩት መንግሥታቶች፣ በተለይ ኪታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የቀረበላቸውን ሀሳብ ለማጽደቅ የሚያመዝኑ ሆኖ ስታገኘው፣ ሌላ አደናቃፊ ሀሳብ ሳይፈጠር፣ በእኛ ዘንድ ቅሬታ መኖሩን በሚያሣይ አኳኋን የለስለሰ ንግግር አድርገህ፣ መቀበላችንን ትገልጣለህ:: በተለይ በሱማሌ ጉዳይ ግን፣ ጣልያን ተመልሳ እንድትገዛ ኪታላቋ ብሪታንያ የቀረበው ሀሳብ፣ እኛን በጣም የሚጐዳን መሆኑን ለዓለም ጉባኤ እያስረዳህ በምትሟገትበት ጊዜ፣ እንግሊዞችን፣ እኛም መንግሥታችንም በፍቅር ዓይን የምናያቸው መሆኑን እንዲያውቁት አድርግ:: የሰጠንህ ኃላፊነትና የጣልንብህ አደራ ከፍተኛ ስለሆነ፣ ፈቃዳችንን ለመፈጸም በምታደርገው ጥረት እግዚአብሔር አይለይህ::

አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፣ ይህ አስደሳች የሆነው የጃንሆይ ቴሌግራም ከደረሳቸው ከጥቂት ቀናቶች በኋላ፣ ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስና፣ ከወንድማቸው ከአቶ መኮንን ሀብተወልድ በፖሊዝ ዲፕሎማቲክ የደረሳቸው ደብዳቤዎች፣ ስለ ሥራቸው የተለያዩ ምክሮችና ማበረታቻዎች የሚሰጡ ሆነው አገኟቸው::

ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ፣

« ..... ያለብህን ከፍተኛ ድካም እንደጐርፍ ቢሚወርድልን ቴሌግራምህ እያየሁ አደንቃለሁ:: እንተም የጀመርከውን ካልጨረስክ የማታርፍ መሆንህን ስለማውቅ ብርታቱን እንዲሰጥህ አመኝልሃለሁ::

መቸም እዚህ ወዳጆቻችን እንግሊዞች፣ እኔን ከጽሕፈት ሚኒስቴር፣ አንተን ከውጭ ጉዳይ ካሳስነቀሉን፣ ሠላም አያገኙም። እኔና አንተም ከእነሱ ተንኮል ካልተገላገልን የሠላም እንቅልፍ እንደሌለን የታወቀ ነው። በሊከስከሌስ (ኒውፖርት) የእንግሊዙ ዋና መልዕክተኛ ሱግሌ ተመልሳ በጣልያን እንድትገዛ የተስማሩት መንግሥታትን ሲጠይቅ፣ ወዲያውኑ ተነስተህ የሰጠኸውን መልስ አይቼ በጣም ደስ አለኝ። ያስተላለፍከው ሰፊ መልዕክት ከቀቀር ቃሉ ተፈትቶ፣ ያንተ ሀሳብ ለእኛ ቦሪስ ግሪ መልክ እስኪስተካከል ድረስ፣ የተለመደው የእንግሊዞቹ ስሞታ በንጹ በር በኩል ተርቦ ነበር። እኛም ያንተ መልዕክት ተፈጥሮ በቶሎ እንዲቀርብ ስለአደረገን አልተቀደምንም። ለእኔም በላከልኝ ዝርዝር መሠረት የሠራኸው ሁሉ የተስማህን መምሪያ ተከትለህ መሆኑን፣ በረዥሙ ለጌቶቹ አስረድቼ የምሥጋና እና የማበረታቻ መልዕክት ልከውልሃል። እጌቶቹ ዘንድ እኔና የወዳጆቻችን ባለሟል ያደረገነውን ከርከርም ሆነ የሀሳብ መለዋወጥ፣ አቶ ገብረወልድ እንገዳወርቅ ደሃና አድርጉ ፕሮሲቪርባል ስለአዘጋጀ፣ ኮፒ በቶሉ እንዲደርስህ አድርጊያለሁ። አቶ ገብረወልድ ቢያዘው ማስታወሻ ፍሬ ነገሩን ቢሚገባ ለቅሞ ያስፈረ ሰሳሆነ ረጋ ብለህ ተመልከተው። ለሳሬውና ለወደፊቱ ኢከሎፒሬያንስ ይረዳሃል። ከሚንሆይ በተላከልህ መልዕክት የተለየ ሥልጣን ስለተሰጠህ፣ ሳትጨነቅ እንደመስለህ መሥራት ነው። በዚያ ቦታ ላይ ፣ገሬራችን ጠቃሚ የሚሆነውን ሁሉ ካንተ የተሻለ የሚያውቅ ስለሌለ አእምሮህ ነፃ ሆኖ እንዲያስብ አስፈላጊ ነው። እንግዲህ ከፖተቃትኑ ጉዳይ እኛን ቦጠበረዳትና ከማመከት የምታጠፋው ጊዜ ተቀንሶልሃል ቢባልም፣ በጦጊዜው የተሠራውን ሁሉ የሚገልጽው ሬፖርህ መድከም የለበትም። ይኸንን ወተሩ እማርኛ ሀሳብህን የሚያዘጋጅልህና የሚከታተልልህ አንድ ሰው ስለሚያስፈልግህ፣ ከዚህ ቀደም ምርጫህን ጠ ይቄህ እምሩ ዘለቀ አብሮኝ ስለአለ፣ ይበቃኛል ማለትህ ትክክል ይመስኛል። በኔ ግምት ለብዙ ጉዳይ ሊረዳህ የሚችለው፣ ዘውዴ ገብረሕይወት ነበር። እሱ ደግሞ እዚህ ያንተ ሊያዘን ሆኖ ያያዝው ቀንበር ብዙ ነው፣ የሆነ ሆኖ ምርጫው ያንተ ስለሆነ በቶሉ ንገረኝና በተጨማሪ ሰው ካስፈለገህ ልላከልህ። ከብላታ ኢፍሬም ጋር በመግባባትና ቢመተባበብ መሥራታችሁን ጌቶቹ ሰምተው ደስ ብሏቸዋል። መቸም ሁለት ዲፕሎማቶች ሲግባቡ ሥራው መልካም እንደሚሆን የታወቀ ነው። እንግዲህ ያለብህ ሥራና ጣጣ ብዙ ስለሆነ በወረቀት ላደከምህ አልፈልግም። ያንተ እዚያ በርታ እኔ እዚህ እታገልልሃለሁ .....»

ያንተው ወልደሚዮርሚስ

ካቶ መኩንን ሀብተወልድ የተላከ፡

« ..... እዚህ አንተ እንደሰጋህበት ቦሚሆን ነገር የለም። ለሱግሌ ጉዳይ ለዓለም ጉባኤ የተናገርከው የቻንሆይን ሀሳብ ተከትለህ መሆኑን ጽሑፈ ትእዛዝ በሰፈው አስረድቶልሀል። የእንግሊዝ አምባሳደር ላቶ ተፈራወርቅ የላከው ማስታወሻ የመንግሥት አቤቱታ ሆኖ ለቻንሆይ በወገ ስለልቀረበ፣ ነገሩ በዝምታ እንዲታለፍ ተደርጓል። የአምባሳደሩ አደራረግ ግን በመንግሥቱ ስም ሳይሆን በራሱ የተንከል ዘዴ መሆኑን ቻንሆይ ደርሰውበታል። ለወደፊቱም ሥራህ ጽሑፈ ትእዛዝ ችግርህን ለቻንሆይ አስረድቶ፣ ለአገር የሚጠቅመውን ሁሉ እዚያው አያስብክ እንድትወስን የተለየ ኃላፊነትና አደራ ተሰጥቶሃል። ኃላፊነት ተጨመረ ሲባል ያው እንደምታውቀው የቻንሆይን መምሪያ ተከትሎ ሥራውን ለማፋጠን እንዲቻል ማለት ነው።

እኔ አንድ የሚያሳስበኝ ነገር አለ። ከማንም ጋር አልተወያየሁበትም። ታላላቅ ከተባሉት አገሮች ከእንግሊዝና ከአሜሪካን ጋር ደህና ግንኙነት ከሌለህ ሥራህ እንዴት ሊቃናልህ ይችላል ? እያልኩ እጨነቃለሁ። መቸም በዚህ ዓለም እንዳየኸው፣ ፍርድ የሚሰጠው በትልልቆቹ ነው አንጂ፣ የትንንሾች ሀሳብ የሚደመጥበት ጊዜ ገና አልመጣም። አንተም በዓለም ማህበር ጉባኤ ለኢትዮጵያ ፍርድ ለማስገኘት የትላላቆቹ እርዳታ ከሌለህ እንዴት ይሆናል ? .... ከትላላቆቹ ውስጥ ያው እንደምታውቀው፣ ከመስኮብ ጋር የጥንቱ ታሪካችንና ሀይማኖታችን ቢመሳሰልም፣ ዛሬ በሀሳብም በአሠራርም አንጣጣምም። እኑም

እኛን አይወዱንም:: እኛም የእነሱን ሞዴል አንፈልገውም:: ወደፊት የሚፈጠረው አይታወቅም:: እነሱም ባመኑበት እኛም በፈምንበት ሆነን በኢኮኖሚም በንግድም አብረን ለመሥራት እንችል ይሆናል:: እስከሚያው ድረስ ግን እነሱ እኛን እንዲረዱን፣ እኛም የእነሱን ድጋፍ እንድንጠይቅ፣ የሚቻል አልመሰለኝም:: ስለ ፈረንሣዮችም አስብኩበት:: ባለፈው ታሪካችን እንዳየናቸው በቃላቸው የሚረጉ አይደሉም:: ዛሬም ለኛ ደህና ነገር ያስባሉ ማለት አይቻልም:: የዛሬውን ሁኔታቸውን ስመለከተው፣ እነሱም እንደ እኛ አጋር ፈላጊዎች ይመስሉኛል:: ይህን ሁሉ ካነበቡ በኋላ፣ ያው ዞሮ ዞሮ ምንም ቢተናኮሉን እንግሊዞች፣ ከእነሱም በላይ አሜሪካኖች የሚያስፈልጉን ናቸው:: በተለይም አሜሪካ ዋና ነገር ነው እላለሁ:: የዲፕሎማቲክ ሥራ የዛሬውንና የወደፊቱን አርቆ እየተመለከተ ማምት የሚሰጥ ነው ሲባል አስማለሁ:: ስለዚህ፣ ለኢትዮጵያ ለአጭር ጊዜ የሚጠቅመውንና ለሩቅ ጊዜ የሚጐዳውን አንተ ታውቃለህ ብዬ አልፈዋለሁ:: ያለኝው በመር ሚዳ ላይ እንደሚዋጋ ወታደር ዓይነት ነው:: ማሸነፍም መሸነፍም እንዳለ ታውቃለህ:: የምታሸንፈው በአጋር ብዛት የምትሸነፈው በጠላት ኃይል ይሆናል ካልክ፣ ጃንሆይ የጣሉብህ ኃላፊነትና አደራ እንዲቃናልህ፣ ከኃያላኖቹ ከአሜሪካኖችና ከእንግሊዞች ጋር ባትቃቃር ይሻላል::

..... ጓደኞችህ ይልማ ዴሬሳና መኩንን ደስታ እኔ ዘንድ መጥተው አክሊሉ የእንግሊዙን መላክተኛ ደህና አድርጐ ስለአስታጠቀው፣ ደስ ብሉናል አሉኝ:: እኔም የመጠ በት አሳኋን ስላልጣመኝ፣ እንደሰማችሁት አክሊሉ የተወቀሰው በንግግሩ ያንድን ትልቅ አገር ወኪል ዘልፈል ተብሎ ነው:: መቸም ዘለፋ የጀግኖች መለኪያ አይደለም:: ለጊዜው መደስትም ማዘንም አያሻም ብዬ መለስኳቸው:: ለማናቸውም ስለ አሠራሩ የበለጠ የምታውቀውና ኃላፊው አንተ ነህ:: ጥቃትና መከራ ስትቀበል የኖረች አገራችን የሚገባትን ፍርድ እንድታስገኝላት እዝአአብሔር ይርዳህ ..... »

በሠላም ይገጠመን
ያንተው መኩንን ሀብተወልድ

አቶ አክሊሉ ..... የትኛውን ይከተሉ?

ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ንጉሠ ነገሥት፣ ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ የጽሕፈትና ያገር ግዛት ሚኒስትር፣ ካቶ መኩንን ሀብተወልድ የርሻ፣ የንግድና የኢንዱስትሪ ሚኒስትር፣ የተላኩት መልዕክቶች በጠቅላላው ላቶ አክሊሉ ከፍ ያለ የሞራል እርዳታ ያበረከቱ ቢሆኑም፣ ከሶስቱም የተገለጹት ሀሳቦች እያንዳንዳቸው የተለያዩ ትርጉሞች አሏቸው::

የጃንሆይ መልዕክት በሶስት ነጥቦች ላይ ያተኮረ ነው:: የመጀመሪያው፣ « ያደረግከው ዲስኩር ከሀሳባችን ጋር የሚስማማ ስለሆነ ደስ የሚያሰኝ ሥራ ሠርተሃል » የሚለው ምሥጋና ነው:: ሁለተኛው፣ «በጉብኤው ላይ ለሚፈጠረው ዝርዝር ጉዳይ የኛን መልካም ፈቃድ ለማግኘት ስትጠብቅ ጊዜው እንዳያልፍብህ ዋና መምሪያችንን መሠረት ይዘህ ጠቃሚ የመሰለህን እዚያው እየወሰንክ ሥራብት» በማለት የተሰጠውን የተለየ ሥልጣን የሚገልጸው ነው:: ሶስተኛው ነጥብ ግን ልዩ መልዕክት አለው:: ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ምንም እንኳን እንግሊዞች ብዙ ያሳዘኗቸው እና የሚያደርጉትንም ተንኮል ደህና አድርገው ቢያውቁም፣ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ጋር ያላቸው ግንኙነት በዓለም አደባባይ ላይ የሻከረ ሆኖ እንዲታይ አይፈልጉም:: ማናቸውም ጉዳይ መከናወን ያለበት በመጋተር ሳይሆን በሠላምና በወዳጅነት መንፈስ እንዲሆን ጽኑ እምነት አላቸው:: በዚህ መሠረት አቶ አክሊሉ እንዲገነዘቡት ለማድረግ በገለጹት ቃል « ..... በተለይ በሱማሌ ጉዳይ ጣልያን ተመልሳ እንድትገዛ ከቃል ኪዳን ወዳጃችን ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት

የቀረበው ሀሳብ እኛን የሚጐዳን መሆኑን ለዓለም ጉባኤ በምታስረዳበት ጊዜ፣ እንግሊዞችን እኛም፣ መንግሥታችንም፣ በፍቅር ዓይን የምንመለከታቸው መሆኑን በሚገባ እንዲያውቁት አድርግ ..... » ብለዋል:: ይህ የንጉሡ ነገሥቱ ቃል በሌላ አነጋገር ሲተረጐም፣ ባለፈው ጊዜ በጠነከረ ቃል በማስረዳትህ ማለፊያ ስርተሃል ብንልህም፣ ለወደፊቱ ከታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ ጋር የምትለዋወጠውን ሀሳብ፣ መቃወምም ቢያስፈልግ አነጋገርህን በወዳጅነት መንፈስ ማለስለስ አለብህ ማለት ነው::

እንግሊዞች ላይ ብዙ ቅያሜ ያላቸው ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ የላኩት መልዕክት፣ አቶ አክሊሉ ያደረጉትን ንግግር በማድነቅ ወደፊትም በዚሁ መንፈስ እንዲቀጥሉ የሚያተጋ መሆኑ ግልጽ ነው:: እንደ ጃንሆይ፣ እንግሊዞች ምንም የሚጐዳ ሀሳብ ቢሰንዝሩብን በፍቅር ዓይን የምንመለከታቸው መሆኑን በሚገባ እንዲያውቁት አድርግ አይሉም:: እንደ መኮንን ሀብተወልድ፣ ምንም ቢተናኮሉን ከእንግሊዞች ጋር መቃቃር ይጐዳናል ብለው አይስጉም::« ..... እነዚህ እንግሊዞች እኔን ከጽሕፈት ሚኒስቴር፣ አንተን ከውጭ ጉዳይ ካላስነቀሉ ሠላም አያገኙም:: እኔና አንተም ከእንግሊዞች ተንኮል ካልተገላገልን አንትልፍ የለንም ..... » ካሉ በኋላ፣ ወልደጊዮርጊስ ለሀሳባቸው መዝጊያ ያደረጉት <u>አንተ እዚያ በርታ እኔ</u> እዚህ አለሁልህ ብለው ነው::

በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመነ መንግሥት፣ በተለይም በዚያ በ1949 ዓ.ም በነበረው መንፈስ፣ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር እንግሊዞችን በዲስኩሩ አስቀየመ ሲባል፣ ንጉሣዊ ቤተሰቡን በሙሉ ጭንቀትና ሀሳብ ላይ ሊጥል ስለሚችል፣ ወልደጊዮርጊስ ባላቸው ኃይልና ዘዴ ነገሩን በማቃለል ሠላም እንዲሰፍን አድርገዋል:: በጓዳ በር የቀረበው ተንኮል ከአምሣለ ገነት ቢሮ ሳይወጣ፣ በጃንሆይ ተመርምሮ በጃንሆይ ብቻ እንዲወስን፣ ውሳኔውም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩን ሥልጣን የሚጨምርና ሞራልን ከፍ የሚያደርግ እንዲሆን፣ ወልደጊዮርጊስ ያደረጉትን ጥረት፣ አክሊሉ ሀብተወልድ በሕይወታቸው ዘመን አልዘነጉትም::

ወልደጊዮርጊስ፣ በሚወዱ ጊዜ ለፍቅራቸው ወስን፣ ሲቀየሙ ደግሞ ለጠ ባቸው ገደብ ስለሌለው፣ አክሊሉ ሀብተወልድ በዚያን ጊዜ የጸሐፊ ትእዛዙ ተወዳጅ መሆናቸው ለሥራቸው በጣም ረድቷቸዋል::

እንደ አባት ያሳደጓቸው ወንድማቸው መኮንን ሀብተወልድ የገለጹት ሀሳብ፣ ከወልደጊዮርጊስ ይልቅ ወደ ጃንሆይ የሚቃረብ ነበር:: የሠራኸው ወይም ያደረግከው ንግግር የሚያስደስት.... የሚያስደንቅ.... ነው ለማለት ጨርሶ አልፈለጉም:: በጀመርከው አኳኋን መበርታትና መቀጠል ነው ብለው ለማትጋትም አልሞከሩም:: እሳቸው የተጨነቁት፣ አቶ አክሊሉ ከእንግሊዝና ከአሜሪካ ጋር ከተቃቃሩ፣ ጃንሆይ ከፍ ያለ አደራ የጣሉባቸው የኤርትራ ጉዳይ ይበላሻል ብለው ነው:: ስለዚሁ ጉዳይ ለወንድማቸው ሀሳባቸውን ሲገልጹ « ..... በዚህ ዓለም እንዳየኸው ፍርድ የሚሰጠው በታላላቆቹ ነው እንጂ፣ የትናንሾች ሀሳብ የሚደመጥበት ጊዜ ገና አልመጣም ..... አንተም በዓለም ማህበር ጉባኤ፣ ለኢትዮጵያ ፍርድ ለማስገኘት የትላልቆቹ እርዳታ (የእንግሊዝና የአሜሪካ) ከሌለህ እንዴት ይሆናል ? ..... » የሚል ጥያቄ አቅርበዋል:: መስኮቦች አይወዱንም:: ፈረንሣይን ማመን አይቻልም:: ካሉ በኋላ፣ « ..... ያው ዞሮ ዞሮ ምንም ቢተናኮሉን እንግሊዞች፣ ከእነሱም በላይ አሜሪካኖች የሚያስፈልጉን ናቸው::

ስለዚህ፣ ለኢትዮጵያ ላጭር ጊዜ የሚጠቅመውንና ለሩቅ ጊዜ የሚጐዳውን እንተ ታውቃለህ ብዬ አልፈዋለሁ ....» ብለዋል። በዚህ አኳኋን ጠቅላላው ሁኔታ ሲታይ፣ የንጉሡ ነገሥቱና የወንድማቸው የመኮንን ህብተወልድ መልዕክት ለወደፊቱ ከእንግሊዞች ጋር በቀጥታ መነታረኩ አይበጅም በሚል ማስጠንቀቂያ ላይ የተመሠረተ ሲሆን፣ የወልደጊዮርጊስ ሀሳብ ግን በጀመርከው ጠንክረህ ግፋበት የሚል ነው።

አቶ አክሊሉ እንግሊዞችን በቀጥታ ካልተቋቋምናቸው ምንጊዜም ሠላም አይሰጡንም ብለው ያምናሉ። « ..... ኢትዮጵያ ከፋሽስት እገዛዝ ከተላቀቀችበት ቀን ጀምሮ በተከታታይ ለአራት ዓመታት እንግሊዞች በቅኝ አስተዳደር መልክ በአገራችን ላይ ሥልጣናቸውን ዘርግተው፣ ዘንጉሡ ነገሥቱና በሚኒስትሮቻቸው ላይ ይፈጽሙት የነበረውን ግፍ፣ ምንጊዜም ሊመርግት አይቻልም። ዛሬም ከ 1949 ዓ.ም ሙሉ ነፃነት አለን በምንልበት ዘመን፣ አገራችንን በሚመለከት ጉዳይ እየገቡ በሚተበትቡት ተንኮል፣ ሠላም አላገኘንም። ኤርትራ ተከፍሎ ገሚሱ ከኢትዮጵያ ጋር ይሁን የሚሉት፣ የምዕራቡን አውራጃ ከሱዳን ጋር አቀላቅለው የቅኝ ግዛታቸውን ለማስፋፋት እንዲመቻቸው ነው። ጣልያን ተመልሳ ሱማሌን ታስተዳድር የሚሉት፣ በዚህ አጋጣሚ በኢትዮጵያና በጣልያን መካከል ጦርነት እንዳይነሳ ጠረፉን እንጠብቃለን በሚል ሰበብ አጋዴንን ይዘው ለመቆየት ስለሚመኙ ነው።

..... እስከ ዛሬ ድረስ ሲመቻቸው በራሳቸው መንገድ ሲጨቁኑን፣ ሳይመቻቸው ደግሞ በውጭ ጠላት ሲያስጠቁን ኖረዋል። በኤርትራ ጉዳይ ብአዴ ዮሐንስ ዘመነ መንግሥት ጣልያኖችን አደፋፍረውና ረድተው ምፅዋን እንዲይዙ ያደረጉት እንግሊዞች መሆናቸው የሚዘነጋ አይደለም። ስለዚህ እንግሊዞች ባለፉት ዘመናት ከፈጸሙብን በደል የበለጠ ዛሬ ምን ሊያደርሱብን ይችላሉ ? ይልቅስ እኛ ከበረታንና ከቆረጥን፣ የእንግሊዞች ግፍ ከደረሰባቸውና መራራ ሕይወት ከቀመሱት እንደ ሕንድ ከመሳሰሉት አገሮች ጋር ተሰልፈን በየኢንተርናሽናል ጉባኤዎች ላይ እያጠመድን ብናወግዛቸው፣ ቁጭታችንን እንወጣ ነበር። እነሱም ሲያስፈልግ ደካሞች አለመሆናችንን ተረድተው፣ ሳይወዱ በግድ ያከብሩን ነበር። በተለይ ዘተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ከእንግሊዞች የሚቀርቡት ሀሳቦች ሁሉ በተንኮል የተመረዙና የሚጐዱን ስለሆኑ፣ መቃወማችንን መግለጽ ያለብን በጠነከረ ቃል ነው እንጂ፣ ጃንሆይ እንደሚፈልጉት በወዳጅነት በማለስለስ መሆን የለበትም። እንደዚህ ካደረግን በቀጥታ እነጋገር መለማመጥ ማለት ነው። ባለፉት ስምንት ዓመታት እንግሊዞችን ደህና አድርገን አውቀናቸዋል። ትዕግሥታችንን ወደካማነት፣ ትህትናችንን በታዛዥነት እየተረጐሙ፣ ሲጨቁኑን የነበረው ዘመን ዛሬ አልቋል። ስለዚህ በዓለም ጉባኤ ላይ ኢትዮጵያ በነፃነት አምና፣ በድህነት ሳታፍር እንገኛን አቅንታ እንግሊዞችን ለትቋቋም መታየት፣ ለብዙ ታናናሽ አገሮች ትልቅ ሞራል ይሰጣል። ኢትዮጵያንም ያስከብራል። .....»

በዚህ አቋም አቶ አክሊሉ ቢገፉበት ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ያለ እንዳች ማመንታት እንደሚቆሙላቸው ያውቃሉ። ሆኖም በሌላ መንገድ ደግሞ ከንጉሡ ነገሥቱ የተሰጣቸውን መምሪያና ከወንድማቸው የተላከላቸውን ምክርና ማስጠንቀቂያ ችላ ማለት አይችሉም። በመሠረቱ፣ ጃንሆይ የሚፈልጉትና አቶ ኮኩንን የሚደግፉት ሀሳብ ምን እንደሆነ አቶ አክሊሉ የተገራራላቸው በዚህ መልክ ነበር። « ..... በዓለም መንግሥታት ማህበር ጉባኤ ላይ ከእንግሊዞች ጋር ከፍተኛ ቃል መጋተሩ የሚጐዳን እንጂ የሚጠቅመን አይደለም። ባለንበት ሰዓት

ከእንግሊዞች ጋር ለመጣላት የሚያስችል አትም እንደሌለን ማወቅ አለብን። ጠ ረፎቻችን የተከበቡት በእንግሊዝ ጦር ነው። በመንግሥታችንም አስተዳደር ውስጥ አንዳንድ ቁልፍ የሆኑት ቦታዎች፣ እንደ ፍርድ፣ እንደ ጦር ሠራዊትና ፖሊስ የመሳሰሉት ገና አልተለቀቁልንም። በኤርትራም ሆነ በሱማሌ ጉዳይ፣ እንግሊዞች ከጠመመ የምንፈልገውን አናገኝም። እንግሊዞችን ለንዳፈር ደግሞ አሜሪካኖች እኛን ደግፈው ይቆሙልናል ብለን ማለም አንችልም። ስለዚህ ከእነሱ ጋር የምናደርገው ንግግር ሳንወድ በግድ፣ በለስለስና በወዳጅነት መንፈስ ከመሆን በስተቀር ሌላ ምርጫ የለንም። ... » የጃንሆይ ሀሳብ ይኸዚህ አኳኋን ሲተረጉም፣ መኩንን ሀብተወልድ ደግሞ በፀኩላቸው የሚጨምሩት አስተያየት « ..... ኤርትራ እጃችን ገብቶ፣ የባሕር በር ተከፍቶልን፣ ሥልጣኔና እድገት ለሕዝባችን ተሰፋፍቶ፣ የአገራችን አትምና ሀብት በቂ ሆኖ፣ እንግሊዞችን የምንቋቋምበት ጊዜ እንደሚመጣ አንጠራጠርም። ነገር ግን የዛሬውን ችግራችንን ወዛሬው አትግችን መለካት ስለአለብን ነገ ግድረግ የምንችለውን ዛሬ ካልሆን ብለን፣ የጣለ መከራ ቀይ እንዳንወድቅ መጠንቀቅ ያስፈልጋል። ..... » ይላል ነው።

እንግዲህ፣ አቶ አክሊሉ የትኛውን ይከተሉ ? ..... ይመልደጊዮርጊስ ድጋፍ ተመክተው ቢጓዙ፣ እንኳንስ ንጉሠ ነገሥቱ ወንድማቸው መኩንን ሀብተወልድም ይቅርታ አያደርጉላቸውም። ደግሞም የአባ ጠቅልን ትእዛዝ ተጋፍቶ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆኖ ለመቆየት እንዴት ይቻላል ? በሌላ በኩል « እኔ አለሁልህ በርታ » ብለው ከፍተኛ ማበረታቻ የሰጣቸውን የወልደጊዮርጊስን ምክር ችላ ለማለት ይቸገራሉ። ይህን ሁሉ በጥልቀት ካጠኑ በኋላ፣ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መካከል፣ በዕድሜና በኢክስፒሪያንስ ላቅ ካሉት ከክቡር አቶ ተስፋዬ ተገኝ በፓሪስ የንጉሠ ነገሥቱ ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ጋር አቶ አክሊሉ ከተመካከሩ በኋላ፣

1ኛ/ ከእንግዲህ ወዲህ የእንግሊዙ መልዕክተኛ በሚያቀርበው ሀሳብ ኢትዮጵያ መቃወም ካስፈለጋት፣ መልሱን የሚሰጡት በአቶ አክሊሉ ፋንታ ምክትሉ የመልዕክተኞች መሪ ብላታ ኤፍሬም እንዲሆኑ፣

2ኛ/ መልስ መስጠት አስፈልጐ፣ ብላታ ኤፍሬም በኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ወንበር ላይ ሲተኩ፣ አቶ አክሊሉ ከስብሰባው አዳራሽ እንዲወጡ ቢደረግ፣ የተሻለ ዘዴ ይሆናል ተባለ።

ከእንግሊዞች ጠብ ለመሸሽ ይህ የአቶ ተስፋዬ ዘዴ ጠቃሚ ነው በማለት፣ አቶ አክሊሉ የመንፈስ እርካታ ቢያገኙበትም፣ ሱማሌ ለጣልያን ትሰጥ፣ ኤርትራ በሁለት ትከፈል፣ ተብሎ በእንግሊ ሳክሶኖች የቀረበውን ሀሳብ ማስወገድ አልተቻለም። ይልቁንም በአንድ መር ጊዜ ውስጥ ሀሳቡ በስሉ ብዙ ደጋፊዎች ስለአገኘ፣ ኢትዮጵያ መስማማት ብቻ ሳይሆን ለአፈጻጸሙም ብዙ ጥረት እንድታደርግ ግዴታ ሆኖባት ነበር።

ኢትዮጵያና ጣልያን

የዓለምን ሕግ በመጣስ የመንግሥታት ማህበር አባል የሆነችውን ነፃ ኢትዮጵያ፣ ቅኝ ግዛቷ ለማድረግ በጦር ወግታ በሕዝቧ ላይ ምንጊዜም የማይረሳ አሠቃቂ ግፍ የፈጸመች፣ ከሂትለር ጋር ተሠልፋ ለዓለም ሕዝብ እልቂት የወንጀል ድርሻዋን ያበረከተች፣ ይህች « ጣልያን » የተባለች ፋሽስት የበቀለባት አገር፣

ከጦርነቱ ፍጻሜ በኋላ፣ ወንጀለኛ መሪዬን ሙሶሊኒን ቀብሬ፣ ፋሽስት ያለበሰኝን ሸማ አውልቄ፣ የዴሞክራሲን ጥበብ ኩታ ተጐናጽፌ፣ አዲሲቷ ሬፑብሊክ ተብዬ፣ ከደሙ ንፁህ ሆኛለሁ ብላ፣ በዓለም አደባባይ ብቅ ማለቷን የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኢትዮጵያ አልተቀበለችም::

ከዚያ ሁሉ መከራ በኋላ የዓለም ጦርነት አልቆ ሠላም እንደገና ሲገሰባ፣ ወንጀለኛዋ ጣልያን በኢትዮጵያና በሌሎችም አገሮች ላይ ላደረሰችው በደል የሚሰጣትን ቅጣትና ውሳኔ አሜን ብላ ከመቀበል በለተቀር፣ ይኸ ቀረብኝ ይኸ ይገባኛል እያለች፣ ለማስቸገር ይፈቅድላታል ተብሎ በኢትዮጵያ በኩል ጨርሶ አልተጠበቀም ነበር:: ከሂትለር መደምሰስ በኋላ፣ የጀርመን ሕዝብ እንድኑቱን እንዲያጣ፣ ነፃ ሆኖ እንዳይንቀሳቀስና በዓለም ጉዳይ በሚመከርበት እደባባይ ዝር እንዳይል፣ በአራቱ ታላላቅ መንግሥታት ኃይል ተይዞ፣ ያ ሁሉ ከባድ ቅጣት ሲወርድበት፣ ለጣልያን ሙሉ ነፃነት ተሰጥቶ መንግሥት ሆና መቋቋሟን የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ማመን አልቻሉም::

በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ አስተያየት፣ « ..... ሙሶሊኒና ሂትለር ምንም ዓይነት ልዩነት የላቸውም:: ሁለቱም እኩል እብዶች እኩል ግፈኞች ናቸው:: ሙሶሊኒ ሞተ:: ፋሽስት አብሮት ተቀበረ ተብሎ፣ ለጣልያን ሙሉ ነፃነት ከተሰጠ፣ ሂትለር ሲቃጠልና ናዚ ሲጠፋ፣ በጀርመን ሕዝብ ላይ እስከዚህ መጨከን ባላስፈለገ ነበር:: የሁለተኛው የዓለም ጦርነት መነሻ ሂትለር አይደለም:: የዓለም ሠላም መናድ የጀመረው በ1935 ዓ.ም፣ ሙሶሊኒ የመንግሥታት ማህበርን ሕግ ጥሶ፣ ነፃ የሆነችውን ኢትዮጵያን በጦር ኃይል ሲወር ነው:: በዚያን ጊዜ እንግሊዝና ፈረንሣይ፣ ኢትዮጵያ የሙጥኝ ብላ ስትማጸናቸው በር ከፍተው ከማስጠቃት፣ ነገ በእኔ ብለው በማሰብ ሙሶሊኒን ቢያግዱ ኖሮ፣ ከአራት ዓመት በኋላ ሂትለር ደፍሮ ያንን ሁሉ እልቂትና ያንን ሁሉ አፍዳ አያደርስባቸውም ነበር:: ሥላሴዎች ይመሥገኑ የኢትዮጵያ ሕዝብ በፍርድ እጦት ያፈሰሰው እንባ መሬቱን ብቻ አርጥቦ አልቀረም:: በየመልኩና በየደረጃው ሁሉም ብድሩን እንዲያገኝ ፈጣሪ ፈቅዷል:: ዛሬም ታላላቅ መንግሥታቶች ካለፈው ሁኔታ ተምረው የወደፊቱን ያስቡበት እይመስልም:: እኛ ግን በእግዚአብሔር ላይ የተረጋገጠ አምነት ስላለን፣ በዘመናችን ይህንን የመሰለ እልቂት እንደገና ይደርሳል ብለን አንሰጋም:: ሆኖም ኃያላን መንግሥታት በጀርመን ላይ ጨከነው ጣልያንን ይህን ያህል መረን መልቀቃቸው አሳዝኖናል ..... » ብለው የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ይገረሙም ያዝኑም ነበር::

ጃንሆይ በዚህ ጉዳይ ማዘናቸው ትክክል ነው:: የኃያላን መንግሥታቶች ዳኝነት በጥቅም ላይ የተመሠረተ ስለሆነ፣ በዓለም ላይ ለደረሰው ዕልቂት የሂትለር ተባባሪ የሆነችው ጣልያን፣ ጦርነቱ ሲፈጸም የፋሽስት ኮቷን ገልብጣ በዓለም ጉባኤ ላይ አስተያየቷን እንድታቀርብ ፈቀዱላት:: በዚህ በተሰጣት ዕድል ጣልያን የምትጠቀመው፣ በመጀመሪያ ይህችኑ የፈረደባት ኢትዮጵያን ለማጥቃት መሆኑ ለማንም ግልጽ ነው:: ጣልያን፣ ለኢትዮጵያ ምንጊዜም የማትተኛ ጠላት መሆኗን ባለፉት ታሪኮች ደህና አድርጋ አስመስክራለች:: ዛሬም ቀጥላለች::

በ1949 ዓ.ም አዲሲቷ ሬፑብሊክ ተብላ እዲስ የዳቦ ስም የወጣላት ጣልያን፣ ኤርትራ ወደ መሠረተ አገሯ ወደ ኢትዮጵያ እንዳትመለስ በዓለም ላይ የፖለቲካና የፕሮፓጋንዳ ጦርነት ለማካሄድ ቆርጣ ተነሳች:: ይሁን እንጂ በተለያዩ ጊዜያቶች ጠላታችን ጣልያን በአገራችን ላይ የፈጸመችውን ግፍ ለመከላከል፣

በአገር ፍቅር እሣት እየነደዱ ለአገር ነፃነትና ክብር ሲሉ መስዋዕትነትን እንደተቀበሉት ጀግኖች አባቶቻችን፣ በ 1949 ዓ.ም ደግሞ በዓለም ሽንጐና በፖለቲካ ሜዳ ጣልያን የጫረችውን ጦርነት፣ የአዲሲቷ ኢትዮጵያ ልጆች ጽኑ በሆነ መንፈስና በረቀቀ ዘዴ እስከ መጨረሻው ታግለው አሸንፈዋል::

የአዲሲቷ ጣልያን ሬፑብሊክ የአልቺዴ ደጋስፐሪ (ALCIDE DEGASPERI) መንግሥት በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያን ጥያቄ ለማክሸፍ በዓለም ላይ የነዛው የአጥቂ ፕሮፓጋንዳ ቋላል አልነበረም:: « .... ኢትዮጵያ ሥልጣኔን ወደ አገሬ ለማስገባትና ሕዝቤም እንዲጠቀም ለማድረግ እንዳልችል፣ በእንግሊዝ፣ በፈረንሣይና በጣልያን ኃይሎች የባሕር በር ተዘግቶብኝ ለብዙ ዘመናት ታፍኜ እኖራለሁ እያለች፣ ምክንያት ስትደረድርና ስትወተውት ቆይታለች:: እንግዲህ ኢትዮጵያ ላይ የፊውዳል አስተዳደር ተከማችቶ፣ ድህነትና ድንቁርና የተስፋፋው በባሕር በር እጦት ከሆነ፣ በኤርትራ በኩል የአሰብ አውራጃ ይለቀቅላትና የባሕር በር ይዛ የምትሠራው ተዓምር ይታይ:: ..... ከዚህ ሌላ ግን፣ ኢትዮጵያ መላ ኤርትራንና ሱማሌን ለማስተዳደር እንዲሰጣት፣ ያለ አቅሟ የምታደርገው መንጠራራት፣ የነዚህን አገሮች ሕዝቦች እንደራሷ ሕዝብ ሕይወት ለማጨለምና ድህነት ላይ ለመጣል መሆኑ መታወቅ አለበት:: ኢትዮጵያ ዛሬ ባላት አቅም፣ አንኳንስ አልፋ ተርፋ ከገዛቷ ውጭ የባዕድ አገሮችን ለማስተዳደር ይቅርና፣ የራሷንም ሕዝብ ከድህነትና ከበሽታ ለማላቀቅ አትችልም:: ..... »

በዚህ መልክ ነበር፣ በዓለም የዜና ማሠራጫ ድርጅቶች አማካይነት፣ የተባበሩት መንግሥታት አባሎችን እስተያየት ለመለወጥ፣ የደጋስፐሪ መንግሥት ስፊ ጥረት ያደረገው:: በዓለም ዋና ዋና ሥፍራዎች ያሉት የጣልያን አምባሳደሮችም፣ ከየአገሩ የፖለቲካና የውጭ ጉዳይ መሪዎች ጋር በየጊዜው እየተገናኙ፣ እጅግ ብርቱ የሆነ የማወናበድ ዲፕሎማሲ በመጠቀም፣ ኢትዮጵያን ለማጥቃት የሚያደርጉት ጥረት ልክ አልነበረውም:: በዋሽንግተን የጣልያን አምባሳደር የነበረው አልቤርቶ ታርኪያኒ (ALBERTO TARCHIANI) መጋቢት 25 ቀን 1949 ዓ.ም ለአሜሪካ የውጭ ጉዳይ ረዳት ሚኒስትር ለዲን ራስክ (DEAN RUSK) በመንግሥቱ ስም የገለጸው ሀሳብ ለታሪክ የሚጠቀስ ነው:: « ..... ኤርትራ የኢትዮጵያ ሆና አታውቅም:: በታሪክ፣ በዘርና በባሕል የኤርትራ ሕዝብ የሚመሳሰለው፣ ከቀይ ባሕር ባሻገር ካሉት የዓረብ አገሮች ጋር ነው እንጂ፣ ከኢትዮጵያ ጋር የሚያዛምድ ምንም ነገር የለም:: በሀይማኖትም በኩል አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ እስላም ሲሆን፣ የክርስቲያኑ ቁጥር በጣም አነስተኛ ነው:: በጠ ቅላላው የኤርትራ ሕዝብ እስላሙም ሆነ ጥቂቱ ክርስቲያን የኢትዮጵያ ፊውዳል መንግሥት እንዳይወድቅበት፣ የጣልያንን አስተዳደር ይመርጣል:: ..... » በማለት፣ የአሜሪካ መንግሥት የኢትዮጵያን ጥያቄ በከፊልም ቢሆን በመደገፍ የወሰደውን አቋም ለማስለወጥ የጣልያን አምባሳደር ብዙ ቀላመደ::

የኤርትራ ሕዝብ ከግማሹ የሚበልጠው ከኢትዮጵያ ጋር ለመሆን መፈለጉንና፣ የጣልያን ቅኝ አስተዳደር እንዳይመለስበት አጥብቆ መቃወሙን የሚገልጽ፣ ዩናይትድ ስቴትስ አባል የሆነበት የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ያቀረበውን ራፖር፣ የስልሣ ዓመቱ የጣሊያን ዲፕሎማት ጨርሶ ዘንግቶታል:: አንድ ጥሩ ዲፕሎማት ለአገሩ ክብርና ጥቅም ሲል መዋሸት ይኖርበታል ቢባልም፣ እንደዚህ የመስለውን ደረቅ ውሸት በማቅረብ አልነበረም::

በዚህ በ 1949 ዓ.ም በትሩማን አድሚኒስትሬሽን የውጭ ጉዳይ ረዳት ሚኒስትር አልፎ አልፎም ተጠባቂ ሚኒስትር እየሆነ ከሠራ በኋላ፣ በጆን ኤፍ ኬኔዲ (JHON F.KENNEDY) ዘመን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በመሆን የታወቀው ዲን ራስክ (DEAN RUSK) ከጣልያን አምባሳደር በቀረበው ውሽት ላይ መሟገት አልፈለገም:: « ..... የጣልያን ሬፑብሊክ መንግሥት ሱማሌን በሞግዚትነት እንዲያስተዳድር፣ ኤርትራ ከምዕራቡ አውራጃ ከአቆርዳት በስተቀር ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል ..... » የአሜሪካ መንግሥት የወሰደውን አቋም የማይለውጥ መሆኑን፣ ዲን ራስክ በጥሞና አስረድቶ አምባሳደር ታርኪያኒን አሰናብቶታል:: በዚህ የጣልያን መንግሥት ተሰፋ አልቆረጠም:: ይህ ከሆነ ከሁለት ሳምንት በኋላ ሚያዝያ 11 ቀን 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት የመጀመሪያው ኮሚሲዮን ላይ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የሰጠው መግለጫ « <u>ኤርትራ የኢትዮጵያ ሆና አታውቅም</u> » ብሎ መናገሩ ይታወሳል:: ቀጥሎም በሶስተኛው ቀን ሚያዝያ 13/1949 ኮምት ስፎርሳ ለአሜሪካ መልዕክተኛ ለጆን ፎስተር ደለስ ባቀረበው ሀሳብ፣ « ..... <u>ኢትዮጵያን መርዳት ከፈለጋችሁ፣ የሞቃዲሾ ሱማሌ ይሰጣትና ኤርትራ በጣልያን ሞግዚትነት ትተዳደር</u> ..... » ብሎ ነበር:: ይህ ሁሉ በግልጽ የሚያሳየው፣ የጣልያን መንግሥት ኤርትራን መልሶ ለመያዝ ምን ያህል እንደሚንገበገብ ነው::

በኤርትራም ውስጥ ሕዝቡ ኢትዮጵያን እንዲጠላ፣ ኢትዮጵያ ወይ ሞት ብሎ የተነሳውን የአንድነት ማህበር ለማፍረስ፣ እስላምና ክርስትያኑን ለማጋደል፣ « <u>ጣልያን ይመለስልን</u> » የሚሉ ባዶ ቀፎ የተንጠለጠለላቸው ፓርቲዎች ለማቋቋም፣ የደጋስፕሪ መንግሥት የረጨው ገንዘብ ልክ አልነበረውም::

በኢንተርናሽናል መስክ ላይ በተለይም የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ በሚደረግበት አካባቢ፣ የጣልያን ዲፕሎማቶችና ጋዜጠኞች የሚነዙት ፕሮፓጋንዳ፣ የኢትዮጵያ መንግሥት ጉልበት የሚመክተው አልነበረም:: ሆኖም የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ባላቸው አቅም በሚገባ ተከላክለዋል:: ፕሮፓጋንዳ ጥሩ ውጤት የሚሰጠው፣ አጥቂ ሆኖ ሲተኩስ ነው እንጂ፣ በተከላካይነት ሲመክት አይደለም ቢባልም፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ጨዋ በሆነው አቀራረባቸው የብዙ አገሮችን የተዛባ አስተያየት ለማቃናት ችለዋል::

ከጣልያን በኩል ለሚነዛው የአጥቂ ፕሮፓጋንዳ፣ ከኢትዮጵያ የሚሰጠው የመከላከያ መልስ፣ የኢትዮጵያንና የመረብ ምላሽ ሕዝቦችን የታሪክ አንድነት በማብራራት ብቻ የተወሰነ አልነበረም:: ጣልያን፣ የተባበሩት መንግሥታት መልዕክተኞች ታሪክን እያውቁም፣ ወይም እያስታውሱም ብላ በመገመት፣ እውነተኛውን ታሪክ በህሰት ፕሮፓጋንዳ እየሸፈነች ማቅረቧን፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች በትጋት በማስረዳታቸው፣ ከላቲን አሜሪካ መልዕክተኞች በስተቀር፣ ቁጥራቸው በርከት ያሉት የመንግሥታት ወኪሎች ከጣልያን የቀረበውን ዶክመንት መጠራጠርና መመራመር ጀምረው ነበር::

ለምሳሌ የፖላንድ መንግሥት የመልዕክተኞች መሪ አቶ አክሊሉን በቀጠሮ አግኝቶ የገለጸላቸው አስተያየት፣ የጣልያን ፕሮፓጋንዳ ውጤት መሆኑን ያሳያል:: « ... የጣልያን አምባሳደር የላከልኝን የታሪክ ዶክመንት ሳነብ፣ ኢትዮጵያና ኤርትራ ከጉርብትና በስተቀር ጨርሶ የማይመሳሰሉ ሕዝቦች መሆናቸውን ተረዳሁ:: ኢትዮጵያ ምንም ዓይነት ግንኙነት የሌላትን አገር ካልተሰጠኝ ብላ ጊዜ

ከምታጠፋ፣ የባሕር በር በአስብ በኩል አግኝታ ጉዳዩ ባጭሩ ፍጻሜ ቢያገኝ አይሻልም ወይ ? ..... » ብሎ ጠየቃቸው::

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የሰጡት መልስ፣ በተለይ የስውየውን ሞራል የሚነካ ነበር:: « ..... አንተን የመስለ የአንድ ትልቅ ታሪክ ያለው አገር እንደራሴ፣ የጣልያን አምባሳደር ምን ያህል ዝቅተኛ ግምት ቢኖረውና ምንስ ያህል ንቀት ቢያድርበት ነው ? ይህን የመስለ የህለት ፕሮፓጋንዳ እንድታነብ ደፍሮ የላከህ ? ..... እኔ በጣም የማዝነው ጣልያን የተባበሩት መንግሥታት አባሎችን ለማታለል በመሞከሩ ሳይሆን፣ አንተን የመሳሰሉ ታሪክን የማይመራመሩ የተጻፈላቸውን ብቻ አንብበው የሚስለፉ ደጋፊዎች ለማግኘት መቻሉ ነው ..... » አሉት:: አቶ አክሊሉ ንግግራቸውን ሳይጨርሱ፣ የፖላንዱ መልዕክተኛ ተበሳጭቶ ትቷቸው ወደ ወንበሩ ተመለሰ:: ሆኖም ይህች « አንተን የመሳሰሉ ታሪክን የማይመራመሩ » የተባለችው ቃል በጣም ስለነካችው መጠነኛ ምርምር (ሪሰርች) ካደረገ በኋላ እንደገና በሌላ ቀን ወደ ኢትዮጵያ መልዕክተኞች መቀመጫ ሄዶ፣ አቶ አክሊሉን ችላ ብሎ፣ ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህንን በማነጋገር እንዲህ አለ:: « ..... ስለ ኤርትራ ጉዳይ የጣልያንን ብቻ ሳይሆን የእናንተንም ዶክመንት፣ ሌሎችንም የታሪክ መጻሕፍቶች ተመልክቻለሁ:: የኢትዮጵያና የኤርትራ ግንኙነት ከተቋረጠ ስልሣ ዓመት ስለሆነ፣ በድሮው መንፈስና አሰተሳሰብ ላይ ተመሥርቶ፣ ይህ ሕዝብ ዛሬ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ መሆን ይችላል ብሎ መፍረድ ያስቸግራል:: በዚህ በስልሣ ዓመታት ውስጥ የትውልድም፣ የአስተሳሰብም፣ የሕይወት ኑሮም፣ ለውጥ መኖሩ የማይካድ ነው:: ኢትዮጵያ የባሕር በር እንድታገኝ እንኳንስ እኛን የመሳሰሉ አገሮችና ጠላቴ የምትለው ጣልያንም ራሱ ይደግፋታል:: ነገር ግን <u>ኤርትራ በሙሉ ለኢትዮጵያ እንዲሰጥ መስማማት የሚቻለው፣ የኤርትራ ሕዝብ ኢትዮጵያን እፈልጋለሁ ሲል ብቻ ነው</u> ..... » አላቸው::

ብላታ ኤፍሬምም እንደ አቶ አክሊሉ አልተበገሩለትም:: በጣም በረጋ መንፈስ መልሰውለታል:: « ..... የጣልያንን ፕሮፓጋንዳ ብቻ ሳይሆን የኢትዮጵያንም ማስረጃ በማንበብህ ጥሩ አድርገሃል:: ሆኖም፣ እዚህ ላይ ሁለት ነገር መለየት ያስፈልጋል:: ለሁላችሁም እስከ መኝታ ቤታችሁ ድረስ አምሮና ተጠርዞ የተላከላችሁ የጣልያን ዶክመንት ዝግጅቱም ግቡም ለፕሮፓጋንዳ ነው:: የኢትዮጵያ ጽሑፍ ግን እውነተኛውን ታሪክ ለማያውቁ ትምህርት እንዲሆናቸው የተዘጋጀ ነው:: አንተም በበኩልህ አደረግኩ የምትለው ምርምር፣ አሁንም አንድ ነገር ይጐለዋል:: ከሁለት ዓመት በፊት የኤርትራ ሕዝብ ስሜቱም ፍላጐቱም ምን እንደሆነ፣ ታላቁ ወዳጃችሁ መስኩብ፣ አባል የሆነበት የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ተልኮ ተጠይቋል:: ከኤርትራ ሕዝብ አብዛኛው፣ ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል መፈለጉን በትክክል አስታውቋል:: ወዳጄ ፈቃድህ ቢሆን የመርማሪው ኮሚሽን የሰጠውን ራፖር ብታነበው ጥያቄህን ይመልስልሃል » አሉት::

የፖላንዱ መልዕክተኛ በዚህ ማብራሪያ አልረካም:: « ..... ስልሣ ዓመት ሙሉ ተለያይቶ የኖረ ሕዝብ ዛሬ ምን እንደሚፈልግ የራሱን ዕድል በራሱ መወሰን አለበት ሲባል፣ ከሁለት ዓመት በፊት የእንግሊዝና የአሜሪካ መልዕክተኞች (መስኩብ ሳይስማማ) የሰጡት ራፖር እውነተኛውን የሕዝቡን ስሜት የጨበጠ ነው ማለት አይቻልም ..... » አለ:: በዚህ ጊዜ አቶ አክሊሉ ጣልቃ ገብተው ጥያቄ አቀረቡለት:: « ..... የመስኩብ፣ የአስትሪያና የጀርመን መንግሥታቶች፣ በተለያዩ

ጊዚያቶች በጉልበት የአገርህን የፖላንድን ነፃነት እየገፈፉ፣ አገሩን ለሶስት ተከፋፍለው ሲገዙ ኖሩ። የመጀመሪያው የዓለም ጦርነት ምክንያት ሆኖ፣ ከመቶ ዓመታት ሥቃይ በኋላ የፖላንድ አንድነትና ነፃነት ተመሠረተ። እንግዲህ፣ ለሶስት ኃያላን መንግሥታት አገሩም ሕዝቡም አሶስት እጅ ተከፍሎ፣ ልዩ ልዩ የባዕድ ቋንቋና ባሕል ሲከተል ለመቶ ዓመታት በመኖሩ፣ የአንዱ አውራጃ ከሌላው አውራጃ ሕዝብ ጋር ሳይረሳሳ አይቀርምና አንድነቱን መፈለግ አለመፈለጉ መጠየቅ አለበት የሚል ሀሳብ ቀርቦ ኖርዋል ወይ ? ..... » መልዕክተኛው፣ ራሱን እየነቀነቀ፣ ጨርሶ የማይመሳሰሉ ጉዳዮች ስለሆኑ፣ የፖላንድን ፕሮብሌም ከኤርትራ ጋር ለማነጻጸር የሚደረገውን ሙከራ አልቀበልም አለ። ታሪኩን ባጭሩ እንድገልጽ ብትፈቅድልኝ ትቀበለዋለህ ብለው አቶ አክሊሉ ማብራሪያቸውን ቀጠሉ።

« ..... ኢትዮጵያ የምትባለው የብዙ ሺህ ዓመት ታሪክ ያላት አገር ወሰኗ በሰሜን ቀይ ባሕር፣ በደቡብ የሕንድ ውቅያኖስ ነው። ፖላንድ በአሥራ ሰምንተኛው መቶኛ ዓመት መጨረሻ ላይ የውጭ ኃይሎች በግፍ አገሯን እንደተከፋፈሏት፣ በአሥራ ዘጠነኛው ክፍለ ዘመን ፍጻሜ ላይ፣ የጣልያን ኮሎኒያሊስትም፣ ከሰሜን ዛሬ ኤርትራ የተባለውን ክፍለ ሀገር የኢትዮጵያን መንግሥት ወግቶ ያዘ። ይህ ቀድሞ «መረብ ምላሽ» እየተባለ ይጠራ የነበረውና ኋላም በኮሎኒያሊስት ጣልያን «ኤርትራ» የተባለ ስም የወጣለት አገር፣ ለሰልሣ ዓመታት ከእናት አገሩ ተለይቶ ቢኖርም፣ እንደ ፖላንድ ሕዝብ ባሕሉንና የኢትዮጵያዊነት ስሜቱን ጠብቆ ይዞ የኖረ ነው። የፖላንድ ሕዝብ ነፃነትና አንድነት እንደገና ሲገነባ፣ ጥንቱንም ቢሆን አንድ ዘር አንድ ባሕልና አንድ ሀይማኖት የነበረው በመሆኑ፣ ለአንድነቱ ጥያቄ አልቀረበበትም። ኢትዮጵያ ግን ሁልጊዜ ፍርድ ስለሚነፈጋት፣ ያቀረበችው ማስረጃ አይበቃም ተብሎ፣ ቀደም ሲል ብሳታ ኤፍሬም እንዳስረዱት፣ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ኤርትራ ተልኮ፣ የአብዛኛውን ሕዝብ ኢትዮጵያዊነት ፍላጐት አረጋግጦ ተመልሷል። ይህንን ሪፖርት የሶቪየት ሕብረት መንግሥት አልቀበልም ብሏል። የፖላንድ መንግሥትም መስኮብ ያልተስማማበትን ጉዳይ አብሮ ከመቃወም በስተቀር ሌላ ምርጫ ስለሌለው በማም አናዝንለታለን። ለምሳሌ፣ ኢትዮጵያ ከእንግሊዝ ሆነ ከአሜሪካ፣ ከመስኮብ ሆነ ከፈረንሣይ፣ የሚቀርበውን ሀሳብ ለመቃወምም ለመተቸትም መብቷና ነፃቷ የተጠበቀ ነው። ..... አሁንም አቶ አክሊሉ ማብራሪያቸውን ሳይጨርሱ፣ የፖላንዱ መልዕክተኛ በብስጭት መንፈስ አቋርጦ ወደ ወንበሩ ተመለሰ።

እነዚህ የመስኮብ የሥልጣን ጃንጥላ የተጋረደባቸው « ሳቴሊቶች » እየተባሉ የሚጠሩ አገሮች፣ በመሠረቱ የፋሽስት ደጋፊዎች አልነበሩም። በዜጐቻቸ የመንግሥታት ማህበር ዘመን የሙሶሊኒ ጦር ኢትዮጵያን በወጋ ጊዜ፣ እነዚህ አገሮች ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የሞራል እርዳታ መስጠታቸው ይታወሳል። ከሁለተኛው የዓለም ጦርነት ፍጻሜ በኋላ የምሥራቅ አውሮፓ አገሮች፣ ፖላንድ .... ቼኮዝሎቫኪያ ... ወዘተ ..... ሳይወዱ በግድ የስታሊን ጭፍሮች እንዲሆኑ ተፈረደባቸው።

በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፣ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ፣ በሚታይበት ጊዜ፣ እነ ፖላንድና ቼኮስሎቫኪያ፣ የመስኮብን መምሪያ እየተቀበሉ ከመናገር በስተቀር የየመንግሥታቸውን አስተያየት መግለጽ አይፈቀድላቸውም ነበር። የፖላንዱ መልዕክተኛ ባሳየው መንፈስ፣ የመስኮብ ተከታይ መሆኑን ለማስመስከር ከሚያደርገው ጥረት ጋር፣ በተለይ ለኢትዮጵያ ቅን አስተያየት የሌለው ሰው እንደነበረ ታውቋል።

የላቲን አሜሪካ አገሮች፤ የጣልያን ጠበቆች

በ 1949 ዓ.ም አሥራ ስምንቱ የላቲን አሜሪካ አገሮች በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፣ በድምፅ ቁጥር ያላቸው ተሰሚነት፣ ከፍ ያለ መሆኑ ጉልቶ ይታይ ነበር:: አንድ ጉዳይ በኮሚሲዮን ተጠንቶ፣ ውሳኔው በአባል መንግሥታቶች በሁለት ሶስተኛ ድምፅ ማለፍ ካለበት፣ የእነዚህን የአሥራ ስምንቱን ላቲኖች ድጋፍ ካላገኘ ሊጸድቅ አይችልም:: ይሁን እንጂ በዚያን ዘመን አሳዛኝ ሆኖ የሚታወሰው፣ ላቲኖቹ ለአፍሪካ ሕዝቦች ምንም ዓይነት ስሜት ስላልነበራቸው፣ ያላቸውን የድምፅ ኃይል የሚለግሱት ለኮሎኒያሊስ
ቶች ጥቅም በመሆኑ ነበር::

የኤርትራ፣ የሊቢያና የሱማሌ ጉዳይ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ቀርቦ በሚመረመርበት ጊዜ፣ እነዚህ አገሮች ለቀድሞ ቅኝ ገዢያቸው ለጣልያን ተመልሰው እንዲሰጡ፣ የላቲን አሜሪካ መንግሥታት መልዕክተኞች ያደረጉት ጥረት ወሰን አልነበረውም:: በተለይ አንደ አርጀንቲና የመሳሰሉት አገሮች ከሲኖር ደጋስፐሪ መንግሥት ጋር ተሰልፈው፣ ኮሎኒ የነበሩት አገሮች ሁሉ፣ ተመልሰው ኮሎኒ ሆነው ተረግጠው እንዲገዙ ጉሮሮአቸው እስኪደርቅ የጮሁትና የታገሉት፣ እጅግ በሚያሳዝን ሁኔታ ብቻ ሳይሆን፣ በሚያሠፍርም አኳኋን ነበር::

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ጠቅላይ ሚኒስትር ጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉ ሀብተወልድ በ1966 ዓ.ም፣ አንድ ቀን ከወዳጆቻቸው ጋር ሲጨዋወቱ የተናገሩት ቃል በዚህ አጋጣሚ ሊጠቀስ የሚገባው ነው:: « ..... የላቲን አሜሪካ አገሮችን ምንጊዜም ይቅርታ ሳላደርግላቸው የምኖረው፣ በተለይ በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያን ጥያቄ ለምን አልደገፉም ? ብዬ አይደለም:: በጣም ያሳዘነኝ ከኮሎኒያሊስት ጣልያን ጋር ሆነው፣ የቀድሞዎቹ ቅኝ አገሮች በሙሉ ተመልሰው የጣልያን ኮሎኒ እንዲሆኑ፣ ሳያፍሩ በግልጽ በተባበሩት መንግሥታት ስብሰባ ላይ ያደረጉት ተጋድሎ ነው:: ..... » ጸሐፊ ትእዛዝ እንዳሉት በዚያን ዘመን የላቲን አሜሪካ አገሮች ከፈረንሣይ ጋር ሆነው ለጣልያን መንግሥት ጥቅም በብዙ የተዋጉ ናቸው::

በሚያዝያ ወር 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ላይ፣ የኤርትራ ጉዳይ በሚታይበት ጊዜ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ በዘር፣ በባሕልና በታሪክ፣ ኢትዮጵያውያንና ኤርትራውያን ያላቸውን አንድነት በማብራራት፣ የሁለቱ ሕዝቦች መዋሀድ ለሠላምና ለልማት ምን ያህል ጠቃሚ መሆኑን አየደጋገሙ ያሰረዱ ነበር:: ከዚህም በቀር አቶ አክሊሉ በሚያደርጉት ንግግር ሁሉ ጣልያንን አጠንክረው ስለሚያወግዙ፣ የእርጀንቲና መልዕክተኞች መሪ አምባሳደር ሆሴ አርሴ ተበሳጭቶ የኢትዮጵያን ሀሳብ ሲቃወም እንዲህ አለ::
« ..... አንድ ዓይነት ዘርና ባሕል አለው የሚባል ሕዝብ ሁሉ፣ ከያለበት እየተሰበሰበ በአንድነት እንዲቀላቀል ያስፈልጋል ከተባለ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የዓለምን ጂኦግራፊ ለማስተካከል ሥልጣን ያልተቀበለ መሆኑን የኢትዮጵያ መልዕክተኛ ቢያውቀው እንዴት ጥሩ ነበር ? ..... ለምሣሌ የግብፅና የሊቢያ ሕዝቦች ከአንድ ዓይነት ዘር የመነጩ፣ አንድ ዓይነት ቋንቋ የሚናገሩ፣ አንድ ዓይነት ባሕልና አንድ ዓይነት ሀይማኖት የሚከተሉ ናቸው:: ነገር ግን የግብፅ መንግሥት ሊቢያ ለእኔ ትሰጠኝ ብሎ አልጠየቀም:: የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ይህንን ሁሉ የሚገነዘብ ቢሆን ኖሮ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ተገቢውን ውሳኔ ለመስጠት

ጊዜ አይባክንበትም ነበር ..... » ብሎ ጮኸ። ይህ አነጋገር የኢትዮጵያን መልዕክተኞች በብርቱ አበሳጭቷል።

የአርጀንቲና መልዕክተኛ ንግግር ከተፈጸመ በኋላ፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ መልስ ሲሰጡ፣ ከሁሉ በፊት ራሳቸውን ማስተዋወቅ አስፈላጊ ሆኖ ታይቷቸዋል። « ..... የዛሬ አራት ዓመት የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ቻርተሩ ሲዘጋጅና አንቀጽ በአንቀጽ ሲጠና፣ የሕግ ኮሚቴው አባል ሆኜ አስተዋፅኦ ያደረግኩና፣ በመጨረሻም ቻርተሩ ሲጸድቅ፣ በአገሬ ስም የፈረምኩ እኔ ነኝ። ከዚህም በቀር የተባበሩት መንግሥታት ሥልጣንና ተግባር ምን እንደሆነ፣ ገና ከጦርነቱ በፊት በገፔኔቭ የመንግሥታት ማህበር ይባል ከነበረበት ጊዜ ጀምሮ በሥራ ተከፍዬ የማውቀው ስለሆነ፣ እንደ አርጀንቲና መልዕክተኛ ከመሳሰሉት አዲስ መጭዎች፣ ዛሬ የምማረው ትምህርት ወይም የማገኘው አዲስ ኤክስፔሪያንስ የለም። ይልቅስ በእኔ ግምት ከተሰበሰብንበት ጉዳይ ጋር ምንም ግንኙነት የሌለውን የዳንቴን (DANTE) ድርሰት አየጠቀሱ ከመመጻደቅና በጣልያን ፕሮፓጋንዳ ተመርዞ ለኮሎኒያሊስቶች ጥቅም ከመጨፈር፣ የአርጀንቲና ወኪል ላለንበት ዘመን ፀጣም አስፈላጊ የሆነውን የቅርቡን የዓለም ታሪክ ለማስተዋል ቢሞክር፣ በዚህ ጉብኤ ላይ በየጊዜው ከሚያደርጋቸው የተዘበራረቁ ስህተቶች ሊድን ይችል ነበር። ለምሣሌ በኮሎኒያሊስት ጣልያን፣ ስም የወጣለት «ሊቢያ»፣ የግብፅ መንግሥት ግዛት ሆኖ የማታውቅና፣ የጣልያን ኮሎኒያሊስትም አገሪቱን ቅኝ አድርጉ የወሰደው ከቱርኮች ላይ መሆኑን ማወቅ ያስፈልጋል። ኤርትራ ግን፣ በ1885 ዓ.ም ከኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ግዛት ላይ የጣልያን ኮሎኒያሊስት በጦር ነጥቆ የወሰደው አገር ነው። ስለዚህ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለዓለም ሠላምና ለትክክለኛ ፍርድ ተብሎ የቆመ በመሆኑ፣ በቀማኛ የተወሰደ አገር ወደባለቤቱ እንዲመለስ ፍርድ ሲጠየቅ፣ የዓለምን ጂኦግራፊ ማስተካከል አለማስፈለጉን ክቡር አምባሳደር አርሴና አጃቢዎቹ እንዲያውቁት አሳስባለሁ።

..... የአርጀንቲና መልዕክተኛ ሀሳቡን ሲደመድም፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ በሚፈጥረው ችግር ምክንያት፣ የተባበሩት መንግሥታት ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ውሳኔ እንዳይሰጥ፣ ጊዜ አባክኖበታል የሚል ትችት ሰጥቷል። እንደ እውነቱ ከሆነ የተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን የቀረበለትን ሥራ ለማቀላጠፍ ያልቻለው፣ «የዳንቴ» አድናቂዎች ነን ብለለ ለጣልያን ኮሎኒያሊስት ከበሮ መቺዎች የሆኑት አገሮች፣ በሚያደርጉት አሰልቺ የሆነ የፕሮፓጋንዳ ሙዚቃ ምክንያት መሆኑን፣ የተከበሩ የልዩ ልዩ አገሮች መልዕክተኞች መታዘባቸውን አልጠራጠርም።

በዚህ አጋጣሚ ለወዳጆቼ የላቲን አሜሪካ አገሮች አንደራሴዎችና፣ ፀተለይም ለአርጀንቲና መልዕክተኛ አጥብቄ ለማሳሰብ የምፈልገው አንድ ትልቅ ጉዳይ አለ። ዛሬ ከኮሎኒያሊስት ጣልያን ጋር አድማ መትታችሁ በአፍሪካ ሕዝቦች ላይ የምታደርሱትን በደል፣ አገሬ ኢትዮጵያ ከላይቤሪያና ከግብፅ ጋር ሆና በትዝብት ትመለከታችኋለች። ዛሬ ሶስት ብቻ ሆነን የምታዩን ነፃ የአፍሪካ አገሮች፣ በቅርብ ዘመን ውስጥ አሥር ጊዜ ታጥፈን፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ውስጥ ተገቢ ሥፍራችንን ይዘን፣ ከእናንተ በተለየ ሁኔታ ለዓለም ሠላምና ለትክክለኛ ፍርድ ድምፃችንን የምናሰማበት ዕድል እንደሚኖረን እንጠራጠርም። ..... ወዳጆቻችን የላቲን አሜሪካ አገሮች እና በተለይ የአርጀንቲና ወኪል የኤርትራ፣ የሱማሌና የሊቢያ ሕዝቦች በጭካኔ አገዛዝ ሲያስተዳድራቸው ለነበረው ለጣልያን ኮሎኒያሊስት መንግሥት ተመልሰው እንዲሰጡ የምታቀርቡትን ድጋፍና

የምታደርጉትን ዲስኩር፣ የነገው የዓለም ሕዝብ ታሪክ ምን ያህል የወቀሳ ምዕራፍ አዘጋጅቶ የሚጠብቃችሁ መሆኑን እንድትገነዘቡት፣ አደራ እያልኩ ንግግሬን አቆማለሁ:: ..... »

አቶ አክሊሉ ተበሳጭተው የገለጹትን ትንቢትና ምክር ያዘለ ሀሳብ፣ የላቲን አሜሪካ መንግሥታት ወኪሎችና በተለይም አርጀንቲና ቁም ነገር አድርገው አላደመጡም:: በዚያን ዘመን ላቲኖቹ ከጣልያን ጋር በመሠለፍ እውሮፓውያን ነን ብለው ስለአመኑ፣ የነገው አፍሪካ ጉዳይ አሳሳቢቸውም:: ይልቁንም ለአፍሪካውያኖችና ለአስያውያኖች ያላቸው ግምት በንቀት መንፈስ ላይ የተመሠረተ እንደነበረ አንዳንድ የታሪክ መዝጋቢዎች ታዝበዋል:: ይሁን እንጂ ኢትዮጵያና ላይቤሪያ በአፍሪካዊነታቸው ኮርተው፣ ለላቲኖቹ ጥጋብ አጸፋውን በመመለስ ደህና አድርገው ተቋቁመዋቸዋል:: ላቲኖቹም የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ፣ በተባበሩት መንግሥታት ሸንጐ ላይ የመጨረሻው ውሳኔ እስኪሰጠ ው ድረስ፣ ለጣልያን ታማኝነታቸውን ሳያጓድሉ ዘልቀዋል::

በ 1949 ዓ.ም አቶ አክሊሉ ምርር ብሏቸው የሰጡት ትንቢት አየር ላይ አልቀረም:: ከአሥር ዓመታት በኋላ የሺህ ዘጠኝ መቶ ሰልሳኛው ዘመን ሲጀመር፣ የአፍሪካና የእስያ ሕዝቦች፣ ከኮሎኒ አስተዳደር እየተላቀቁ በብዛት ነፃነታቸውን ሲጐናጸፉ፣ የላቲን አሜሪካ አገሮች የፈረንጅነት መንፈስ ሊቀጥል አልቻለም:: አፍሪካውያንና እስያውያን «የሶስተኛው ዓለም» በተባለው ክበብ ውስጥ (AFRO ASIAN GROUP) ሕብረታቸውን አጠንክረው ለጋራ ጥቅማቸው ከምዕራባውያኖች ጋር ሲታገሉ፣ ላቲኖቹ ከሁለት ያጣ ጐመን ሆነው ማህል ቤት ቀሩ:: በሥልጣኔ አለመግፋታቸው፣ በኢኮኖሚም ድህነታቸው፣ በግልጽ እየታያቸው መጣ:: የላቲን የደም ጠብታዎች፣ የሠለጠነ ህይማኖት ተከታዮች፣ ከአውሮፓውያኖች ጋር የሥጋ ዘመዶች ነን ብለው ተኮፍሰው የኖሩት፣ በባዶ ሜዳ መሆኑ ገባቸው:: ከምዕራባውያኖችም ጋር ያላቸውን ግንኙነት በጥልቅ ሲመራመሩ፣ በአሽከርና በጌታ ደረጃ እንጂ በእኩልነት አለመሆኑን ተገነዘቡት:: በዚህ ጊዜ ከአፍሪካና ከእስያ አገሮች ጋር ሶስተኛው ዓለም ተብሎ በተሰየመው ክበብ፣ እኛም እንደእናንተው ነን ብሎ ተንደርድሮ ከመመዝገብ በስተቀር ሌላ ምርጫ አልነበራቸውም:: በኋላ የመጣ ዓይን አወጣ እንደሚባለው፣ የሶስተኛው ዓለም ሕብረት እየተሰፋፋ ሲሄድ፣ የገለልተኞች አገሮች ፖሊሲ ሲመሠረት፣ የስባ ስባቱ አገሮች ግሩፕ ሲቋቋም፣ ዋና ተዋናይ ለመሆንና ልታይ ልታይ ለማለት የቃተቱት እነዚህ ላቲኖች ሆነው ታዝበናቸዋል:: በሺህ ዘጠኝ መቶ ሃምሣኛው ዓመተ ምህረት ላይ ከኮሎኒያሊስቶች ጋር በመሠለፍ፣ የአፍሪካን መብት በመጻረር፣ የሚፈጽሙትን አሳዛኝና አሳፋሪ አድራጐት በትክክል ያዩና፣ ባላቸው አቅም ለመከላከል የተጋፈጡት ኢትዮጵያና ላይቤሪያ ብቻ በመሆናቸው፣ በሌሎቹ አፍሪካ አገሮች ዘንድ ያልታወቀባቸው መስሎ ሳይታያቸው አልቀረም:: ይህ ጉዳይ ራሱን የቻለ አንድ ታሪክ ስለሆነ፣ የዛሬውም ሆነ የሚቀጥለው የአፍሪካ ትውልድ በዝርዝር ተመራምሮ እንደሚጽፈው አንጠራጠርም::

ቀደም ሲል እንደተነገረው፣ የኤርትራን፣ የሱማሌንና የሊቢያን ጉዳይ መፍትሔ ለመስጠት፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በሚያጠናበት ጊዜ፣ የላቲን አሜሪካ አገሮች የሚከተሉት ፖሊሲ፣ ከጣልያን መንግሥት በሚሰጣቸው መመሪያ ላይ የተመሠረተ በመሆኑ፣ በየጉዳዩ ላይ ድጋፍ ለመስጠትም ሆነ ለመቃወም፣ ላቲኖቹ የየአገራቸውን መንግሥት መጠየቅ የለባቸውም:: ድካሙ እንዲቃለልላቸው ከቴሌግራም ወጭም እንዲድኑ፣ ኒውዮርክ ያለው የጣልያን

የአርጀንቲና ዋና መልዕክተኛ ሆሴ አርሴ እና የጣልያን አምባሳደር አልቤርቶ ታርኪያኒ ሲመካከሩ። ያለ ጥርጥር ሆሴ አርሴ ከጣልያኑ ባለሥልጣን መምሪያ ሲቀበል መሆን አለበት።

(ኒውዮርክ 1949)
(ፎቶ U.N)

መንግሥት ሊየዞን ቢሮ፣ በሲርኩለር መምሪያውን ያስተላልፍላቸዋል። ላቲኖቹም ያለባቸው ኃላፊነት ያለ አንዳች ህሳብና ያለአንዳች ጭንቀት የተሰጣቸውን መምሪያ ተከትለው በጉባኤው ላይ የጣልያን አዋጅ ነጋሪ ሆኖ ማቅራራት ብቻ ነው።

አንድ ጊዜ ስለ ጣልያን የቀድሞ ኮሎኒዎች ጉዳይ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ንግግር በሚደረግበት ጊዜ የደረሰው ሁኔታ አስቂኝ ነበር። የአርጀንቲናው እና የመስኩቡ መልዕክተኛ ሊቀመንበሩን ጠይቀው በተናጋሪዎች ሊሰት ተመዘገቡ። በመካከሉ የአርጀንቲናው መልዕክተኛ አንድ ሰው ጠርቶት ከጉባኤው አዳራሽ ወጣ። የመናገሪያው ተራ ሲደርስ የጉባኤው ሊቀመንበር አምባሳደር አርሴ (ARCE) እያለ ቢጣራ፣ የሚመልስ ጠፉ። ወዲያው አቶ አክሊሉ ጣልቃ ገብተው፣ « አምባሳደር አርሴ ከጣልያን መንግሥት መምሪያ ለመቀበል ወጥቶ ነው ቶሎ ይመለሳል » አሉ። በዚህ ጊዜ የስብሰባው ተካፋዮች ሙሣት ጀመሩ። ወዲያው የጉባኤው ሊቀመንበር ለሚቀጥለው ተናጋሪ ለሶቪየት ሕብረት መልዕክተኛ መድረኩን ሰጠ። አምባሳደር አርሴ ተመልሶ ወንበሩን ሲይዝ፣ አንድ የዞረበት የአርጀንቲና መልዕክተኞች አባል፣ አቶ አክሊሉ የተናገሩትን የመስኩቡ መልዕክተኛ ከጣልያን መምሪያ ለመቀበል ወጥቶ ነው ብሎ ፀሓፊዉ ተናገረ አለው። ዶክተር አርሴ በጣም ተናዶ ከሊቀመንበሩ የመናገሪያ ፈቃድ ሲያገኝ፣ በመስኩቡ መልዕክተኛ ላይ የስድብ አጉዳ አወረደበት። አቶ አክሊሉም እሳቱን ለኩሰው ከስብሰባው አዳራሽ ወጡ። ..... የመስኩቡ መልዕክተኛ ከአርጀንቲናው ልዑክ የወረደበት ስድብ በምን ምክንያት መሆኑ በትክክል ሳይገባው የዕለቱ ስብሰባ ተፈጽሞ ተበተነ።

ከሚያዝያ 6 ቀን እስከ ግንቦት 6 ቀን 1949 ዓ.ም ድረስ አንድ ወር ሙሉ የጣልያን መንግሥት ከፍተኛ ጥረት ያደረገው፣ ኤርትራን ለማገኘት በእስቸኳይ ለማለወስን ነበር። ይህንኑም የጣልያን ፍላጐት ለማስፈጸም ያላቲን አሜሪካ አገሮች ለሠላሣ ቀናቶች ሳያቋርጡ ሲሙሁ ከረሙ።

ኢትዮጵያና አራቱ ኃያላኖች

ከአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች መካከል በተለይ ኤርትራን በሚመለከት ጉዳይ፣ በከፊልም ቢሆን ኢትዮጵያን ለመርዳት የሞከሩት እንግሊዝና አሜሪካ ናቸው። ይኸውም ከኤርትራ ግዛት ከምዕራባዊው ቆላ አውራጃዎች በስተቀር፣ ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀድ፣ አሜሪካኖች ሚያዝያ 6 ቀን እንግሊዞች ሚያዝያ 7 ቀን 1949 ዓ.ም ለተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ያቀረቡት ሀሳብ ነው። ይሁን እንጂ፣ እንግሉ አሜሪካኖች ይህን ሀሳብ ሲያቀርቡ፣ ከዚሁ ጋር አያይዘው ጣልያኖችን ይማርካል በማለት ሁለት አስተያየቶች ደንቅረዋል። እነዚህም፣

1ኛ/ በአገሩ ላይ ተወልደው ላደጉት ለጣልያን ተወላጆች ዋስትና ያለው መብት በሕግ ተደንግጐ እንዲሰጣቸው፣

2ኛ/ ጣልያኖች አልምተው ደህና ደረጃ አድርስዋቸዋል ለተባሉት ለአሥመራና ለምፅዋ ከተሞች በኦቶኖሚ የሚተዳደሩበት ልዩ ቻርት እንዲዘጋጅላቸው የሚል ነበር።

በኢትዮጵያ በኩል መጀመሪያ የኤርትራ ግዛት በሁለት እንዲከፈል የተባለውን፣ ኤርትራውያኖቹም ሆኑ ኢትዮጵያውያኖች የማይስማሙበት ስለሆነ፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ተቃውሞውን ሲቀጥል ቆይቶ ነበር:: ሁለተኛ፣ ለአሥመራና ለምፅዋ ቻርት ያስፈልጋቸዋል የተባለውንም በአንድ አገር የውስጥ ጉዳይ መግባት፣ ተገቢ አይደለም በማለት የኢትዮጵያ መልዕክተኛ ክርክሩን ቀጥሏል:: ነገር ግን በእንግሊዝና በአሜሪካ ተደግፎ የቀረበውን በተለይ ኤርትራን በሁለት የመከፈል ጉዳይ አንቀበልም ብሎ መጋተሩ የሚበጅ ስላልሆነ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኛ ቅሬታውን እያለስለሰ፣ ለጊዜው ሌላ ምርጫ ባለመኖሩ እንስማማለን ማለት ግዴታው ሆነ::

የሶቪየት ሕብረት እንደተለመደው በአንግሎ አሜሪካኖች ተጠንስሶ የቀረበው ሀሳብ፣ ለኮሎኒያሊስቶች መጠቀሚያ የታቀደ ነው በማለት በጥብቅ ተቃወመ:: ከምዕራባውያኖች፣ በተለይም ከእንግሊዝና ከአሜሪካ የሚመነጭ ሀሳብ፣ ምንም እንኳን አልፎ አልፎ መስኮብ ከሚያስበው ጋር የሚቀራረብ ሆኖ መቃወሙ አስቸጋሪ ቢሆንም፣ ስታሊኒዝምና ካፒታሊዝም በአንድ ጉዳይ ላይ ተስማምተው እንዳይታዩ፣ የሶቪየት ሕብረት እንደምንም አንድ እንከን ፈልጐ ማጥላላትና ማውገዝ ቋሚ ፖሊሲው ነበር::

በተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ላይ፣ የሶቪየት ሕብረት መንግሥት ሚያዝያ 9 ቀን 1949 ዓ.ም ባቀረበው ሀሳብ፣ የአራቱ ሀያላን መንግሥታቶች የሞግዚት አስተዳደር በሶስቱም ቅኝ ግዛቶች ላይ ተመሥርቶ፣ ኤርትራና ሊቢያ ከአምስት ዓመት በኋላ፣ ሱማሌ ከአሥር ዓመት በኋላ፣ ነፃነታቸውን ማግኘት እንዲችሉ ማድረግ ነው፤ የሚል ሀሳብ ማቅረቡ ይታወሳል:: ሶስቱም ቅኝ ግዛቶች በኃያላን መንግሥታት ሞግዚትነት በሚተዳደሩበት ጊዜ፣ <u>ለኤርትራና ለሱማሌ ጉዳይ ኢትዮጵያ፣ ለሊቢያ ጉዳይ ግብፅ፣ ለጠቅላላው ጉዳይ ጣልያን፣ የሞግዚቶቹ ኮሚቴ አባሎች ሆነው ሊመደቡ እንደሚችሉ፣</u> የሶቪየት ሕብረትን ዴሞክራሲ የሚያመለክት ተጨማሪ ሀሳብ ተያይዞ ቀርቦ ነበር:: የመስኮብ መንግሥት ይህን በሚያዝያ 9 ቀን 1949 ዓ.ም ያቀረበውን ሀሳብ፣ በየአደባባዩ ደጋግሞ ቢናገርና፣ በጽሑፍም በየሥፍራው ቢበትን፣ አሜሪካና እንግሊዝ ፈረንሣይና ጣልያን እንኳንስ ሀሳቡን ለመቀበል፣ ዝርዝሩንም ለመስማት አልፈለጉም::

በኢትዮጵያም በኩል የስታሊን መንግሥት አስተያየት ጨርሶ የማይፈለግ ነበር:: እርግጥ ለኢትዮጵያ የባሕር በር ስለሚያስፈልጋት ከኤርትራ ክልል ውስጥ፣ የአስብ አውራጃ ተቆርጦ ወደ ኢትዮጵያ እንዲደባለቅ የስታሊን መንግሥት ተስማምቷል:: ይሁን እንጂ፣ ይህንን ሀሳብ የኢትዮጵያ ዋና ጠላት የሆነውም የጣልያን መንግሥት ስለደገፈው፣ የቀ.ኃ.ሥ መንግሥት የሶቪየት ሕብረት ያደረገውን ዲስኩር የተለየ ግምት አልሰጠውም:: በ 1936 ዓ.ም የሙሶሊኒ ጣልያን ኢትዮጵያን በጦር በወጋ ጊዜ፣ የስታሊን መንግሥት የሞራል ድጋፉን የሰጠ ቢሆንም፣ ከጦርነቱ በኋላ፣ ኤርትራንና ሱማሌን ለማግኘት የ.ቀ.ኃ.ሥ መንግሥት ያቀረበውን ጥያቄ በጥብቅ ተቃውሟል:: የስታሊን መንግሥት በኢትዮጵያ ጥያቄ ላይ የወሰደውን አቋም፣ የሶቪየት ሕብረት የሥልጣን ጃንጥላ የተዘረጋባቸው የምሥራቅ አውሮፓ አገሮች፣ እነ ፖላንድና እነ ቼኮስሎቫኪያ (ከዩጉዝላቪ ከቲቶ መንግሥት በስተቀር) ሁሉም ተከትለው ማጫፈር ግዴታቸው ነበር::

የኃያላን መንግሥታቶች ክበብ አራተኛይቱ አባል የሆነችው ፈረንሣይ፣ ስለ ቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ የምታቀርባቸው ሀሳቦች የጣልያንን ፍላጐት ለማርካት ስለሆነ፣ የኢትዮጵያን ጥያቄ ለማዳመጥ ጨርሶ አልፈለገችም። በ1935 ዓ.ም አነ ፒየር ላቫል (PIERRE LAVALE) ከሙሶሊኒ ጋር ተሻርከው ኢትዮጵያን እንደከዷት ሁሉ፣ ከ 1945 ዓ.ም ጀምሮ በየወራቶቹ እንደ አየሩ ሲለዋወጡ የቆዩት የፈረንሣይ ካቢኔዎችም፣ በኤርትራ ጉዳይ የኮሎኒያሊስት ጓደኛ ለማግኘት ድጋፋቸውን ሲሰጡ የከረሙት ለጣልያን መንግሥት ነበር።

ቅኝ ግዛቶች የነበሩት፣ ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ ተመልሰው ለጣልያን እንዲሰጡ፣ ፈረንሣዮች ከላቲን አሜሪካ አገሮች ጋር ሆነው በየአደባባዩ ሲጮሁ የሚያጸምጣቸው ስለአጡ፣ በ 1949 ዓ.ም በተለይ በኤርትራ ጉዳይ ፖሊሲያቸውን በመጠኑ ለመለወጥ ሞከሩ። ኤርትራ በሙሉ ለጣልያን ትመለስ የሚለውን ሀሳብ ወደ ጐን ትተው፣ የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች በጣልያን ጥበብ የተገነቡና የጊዜውን ቴክኒዎሎጂ የተከተሉ ስለሆኑ፣ አንደ አማረባቸው ለመቀጠል እንዲችሉ፣ የተለየ የአቶኖሚ ቻርት ተዘጋጅቶላቸው ጣልያንና ኢትዮጵያ ጐን ለጐን ሆነው በጋራ ሥልጣን ያስተዳድሯቸው፣ የሚል ሀሳብ ፈጠሩ። የፈረንሣዮች ዋና ዓላማ ጣልያን ከኤርትራ ጨርሶ እንዳይወጣ በአንድ ዓይነት ዘዴ በሥልጣን ለማቆራኘት ስለነበረ፣ እንደተመኙት አልተሳካላቸውም።

ለአሥመራና ለምፅዋ ከተሞች የመተዳደሪያ ልዩ ቻርት እንዲሰጣቸው፣ እንግሊዝና አሜሪካኖች ቢስማሙም፣ ጣልያን ከኢትዮጵያ ጋር ደባል አስተዳዳሪ ሆኖ የሥልጣን ወንበር እንዲካፈል አላስቡም። ጉዳዩ በዚህ ሁኔታ ላይ እንዳለ፣ የፈረንሣይ መልዕክተኞች መሪ ኩቭ ደ ሙርቪል (COUVE DE MURVILLES) ረቡዕ ግንቦት 4 ቀን 1949 ዓ.ም ከአኩለ ቀን በኋላ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ስምንተኛው ኮሚሲዮን ላይ መግለጫ ለመስጠት ጠይቀ፣ በዓባኤው ኣጀንዳ ላይ የመመዝገቡ ዜና ሞጣ። በዚህ ጊዜ ፈረንሣይ ምን ዓይነት አቋም ይዛ ይሆን ? በማለት አሜሪካኖችና እንግሊዞች በተለይም የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ከፍ ያለ ስሜት አድሮባቸው ስዓቱ እስኪደርስ በጥድፊያ ይጠባበቁ ነበር።

አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ከመልዕክተኞቻቸው ጋር ወዲያውኑ ስብሰባ አድርገው፣ ከ ኩቭ ደ ሙርቪል ንግግር በኋላ፣ በኢትዮጵያ በኩል ስለሚወሰደው እርምጃ መወያየት ጀመሩ። « ..... ኩቭ ደ ሙርቪል መግለጫ ለመስጠት የጠ የቀው፣ የመንግሥቱ የፖሊሲ ለውጥ ቢኖር ነው እንጂ፣ ያንኑ ጣልያንን ለመደገፍ በየጊዜው የሚናገረውን ለመድገም አይመስለኝም። በጣልያን ኮሎኒዎች ጉዳይ በተለይ ኤርትራን በሚመለከት፣ ሮበርት ሹማን (ROBERT SCHUMAN) የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ከሆነ በኋላ አንዳንድ ለውጥ አይተናል። ኩቭ ደ ሙርቪልን ሁለት ጊዜ አነጋግሬው ደህና አስተያየት ሰጥቶኛል። ጨዋነትና እርጋታ የሚታይበትና የኢትዮጵያንም ችግር በቅን አስተያየት የሚመለከት ሰው መሆኑን ከዚህ ቀደም ለጃንሆይ ነግሬአለሁ። እንግዲህ ኩቭ ደ ሙርቪል ለጉባኤው ንግግር ለማድረግ ቀደም ብሎ የጠየቀው፣ ከእንግሊዝ መንግሥት የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ ለመደገፍ ካልሆነ በስተቀር ሌላ ምን ሊሆን ይችላል ? ..... የፈረንሣይ መልዕክተኛ የእንግሊዞችን ሀሳብ እደግፋለሁ ካለ፣ ጣልያኖች ወደ ኤርትራ መመለስ የለባቸውም ብለው፣ ፈረንሣዮች ቆርጠዋል ማለት ነው። ይህ በሆነ ጊዜ የላቲን አሜሪካ አገሮችም ለጣልያን ማጨብጨባቸውን ስለሚያቆሙ፣ የኤርትራ ጉዳይ በቀላሉ በዋናው ኮሚሲዮን ተደግፎ ወደ ጠቅላላው ጉባኤ ሊቀርብ ይችላል። ይህ ሳይሆን ቀርቶ ኩቭ ደ ሙርቪል ከእንግሊዞች የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ መቃወሙን ከገለጸ፣

ኢትዮጵያ በከፊልም ቢሆን ትደስትበታለች ተብሎ የሚጠበቀው ተስፋ ሊደክም ይችላል:: ..... ስለዚህ የኩቭ ደ ሙርቪል ንግግር ኢትዮጵያን የሚረዳ ሆኖ ቢገኝ፣ ወይም ባልጠበቅነው መንገድ የሚጐዳን ቢሆን፣ ምን መልስ መስጠት እንደሚያስፈልግ የአያንዳንዳችሁን አስተያየት ማግኘት ይጠቅመኛል::» በማለት፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ለሥራ ጓደኞቻቸው ጥያቄ አቀረቡ::

ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን:- « ..... ከአራት ሳምንት በፊት የኤርትራ ግዛት ከሥዕራባዊው ቆላ በስተቀር ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል፣ የእንግሊዝ መልዕክተኛ ባቀረበው ሀሳብ ውስጥ፣ ሱማሌም በጣልያን ሞግዚትነት እንድትተዳደር ያስፈልጋል በማለቱ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኛ አህኖ መቃወሙን የሚገልጽ ንግግር ማድረጉን እናስታውሳለን:: ከዚሁ ሁኔታ የተነሣ የእንግሊዝ መልዕክተኞች ያደረባቸው ቅሬታ እስከአሁን ጨርሶ የተሻሻለ አልመስለኝም:: አሁን የፈረንሣዩ መልዕክተኛ በእንግሊዝ የቀረበውን ሀሳብ መደገፉን ቢያስታውቅ፣ ኢትዮጵያ አመሥጋኝ ሆና የቀረበች ጊዜ፣ ትዝብት ሳይ ስለሚጥላት ነገሩን በዝምታ ማለፉ ይሻላል:: ይህንን የምለው፣ እንግሊዝ ሲያቀርበው ተቃውመን፣ ፈረንሣይ ሲደግፈው ተደስተናል፣ ማለቱ ተገቢ ስላልመሰለኝ ነው:: ነገር ግን ሚስተር ኩቭ ደ ሙርቪል የሚሰጠው መግለጫ የኛን ጉዳይ ለመቃወም ከሆነ፣ ኢትዮጵያ ወዲያውኑ ተነስታ በፈረንሣይ ላይ ያላትን ቅሬታ አምርራ ብትገልጽ፣ የእንግሊዞችንና የአሜሪካኖችን መልካም አስተያየት እናገኛለን ..... » የሚል ሀሳብ አቀረቡ::

አቶ ተስፋዬ ተገኝ :- በፓሪስ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ልዩ መልዕክተኛና ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር በመሆናቸው፣ በፈረንሣይና በኢትዮጵያ መካከል ያለው ግንኙነት በወዳጅነት መንፈስ መጠንከር አለበት ብለው ያምናሉ:: አቶ አክሊሉ ላቀረቡት ጥያቄ አስተያየታቸውን ሲሰጡ፣ « ..... ኩቭ ደ ሙርቪል የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር የፖለቲካ ዋና ዲሬክተር በመሆኑ፣ እኔም ብዙ ጊዜ አነጋግሬው ስለ ኢትዮጵያ ጥሩ የሚያስብ ሆኖ አይቼዋለሁ:: ለጉባኤው በሚያደርገው ንግግር የኤርትራን ጉዳይ እንደሚደግፍ ሙሉ እምነት አለኝ:: ክቡር ብላታ ኤፍሬም እንዳሉት ድጋፉን ስናገኝ፣ በዝምታ ካለፍነው ቅሬታ ሊያድርበት ይችላል:: በጠ ቅላላው ከፈረንሣዮች ጋር ያሉን ግንኙነቶች፣ በጅቡቲውም ሆነ በባቡሩ ጉዳይ ስፊ ስለሆኑ፣ በእኛ በኩል መልካም ወዳጅነታችንን ማሳየቱ እንደሚጠቅመን ማሰብ አለብን:: ስለዚህ የፈረንሣይ መልዕክተኛ ዛሬ በሚያደርገው ንግግር ከደገፈን ማመስገን አለብን እላለሁ:: የኤርትራን ጉዳይ የሚቃወም ከሆነ ግን እኛም ቅሬታችንን እንዲያውቀው መልስ መስጠት ያስፈልጋል ..... » አሉ::

አቶ ሐዲስ ዓለማየሁ :- « ..... ፈረንሣይ ከወዳጁ ከጣልያን ተለይቶ ለኢትዮጵያ የሚጠቅም ሀሳብ ያቀርባል ብዬ በበኩሌ ተስፋ አላደርግም:: ሆኖም አንዳንድ ጊዜ የፖለቲካን ጉዳይ መተንበይ ስለሚያዳግት፣ ከፈረንሣዩ መግለጫ በኋላ ክቡር አቶ አክሊሉ የሚሰጡት መልስ፣ በሁለት መልክ እንዲታሰብበት የተባለውን እኔም አስማማለሁ:: ኩቭ ደ ሙርቪል የኤርትራን ጉዳይ ከደገፈ ሳይበላ በመጠኑ ቢመሰገን አይከፋም:: ይህንንም የምለው በክቡር ብላታ ኤፍሬምና በክቡር አቶ ተስፋዬ ለቀረቡት ሀሳቦች አስታራቂ ለመሆን ነው:: በስተቀረ ሙሴ ኩቭ ደ ሙርቪል እንደተለመደው የጣልያን ሀሳብ ደጋፊ ሆኖ ከቀረበ፣ ክቡር አቶ አክሊሉ ኢትዮጵያ ያዘነች መሆኗን አጠንክረው ቢመልሱለት የተገባ ነው ..... » ሲሉ አሳሰቡ::

ልጅ እምሩ ዘለቀ :- ኩቭ ደ ሙርቪል በሚሰጠው መግለጫ የኤርትራን ጉዳይ በመቃወም የጣልያን ደጋፊነቱን ካስታወቀ፣ በእኛ በኩል ፈረንሣዮችን እልካቸው ለመንገር ከዚህ የተሻለ አጋጣሚ ጊዜ አይኖረንም:: ..... የዛሬ አሥራ አራት ዓመት ከሙሶሊኒ ጋር ወታደር አዝምተው ባይወጉንም፣ የፋሽስቱ መሪ ደጋፊዎች ሆነው አጥቅተውናል:: ዛሬም ከጠላታችን ጋር ተባብረው ኤርትራን እንድናጣ የጀመሩትን ጥረት እንደሚቀጥሉ ካስታወቁን፣ ክቡርነትዎ የሚሰጠው መልስ ባለፉት ሶስት ሳምንታት ለጣልያኑ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለኮምት ሰፎርሳ ከተነገረው የሚያንስ መሆን የለበትም:: ነገሩ እስከዚህ ሳይደርስ፣ ለኤርትራ የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ ሚደግፍ ሆኖ ከተገኘ አቶ ሀዲስ እንዳለው መጠነኛ ምስጋና ቢሰጠው አይከፋም:: ..... »

አቶ አክሊሉ ከእያንዳንዱ መልዕክተኛ የቀረበውን ሀሳብ ሲያጠኑ ከብላታ ኤፍሬም የተሰነዘረው አንድ አስተያየት፣ ስሜታቸውን የነካ መሆኑን አልሸሸጉም:: ይኸውም፣ የሚያዝያ 7 ቀን የኤርትራን በሁለት መከፈል እንግሊዞች ሲያቀርቡት አለመደሰታችንን ገልጸን፣ አሁን ይህንኑ ሀሳብ በአንድ ወር ጊዜ ውስጥ ፈረንሣዮች ሲደግፉት ምሥጋና ብናቀርብ ትዝብት ላይ ይጥለናል ያሉት ነው:: በጠቅላላው የኢትዮጵያ መልዕክተኞች አስተያየት ሲታይ፣ የፈረንሣይ መንግሥት የኤርትራን ጉዳይ ቢደግፍ ምሥጋና ይቅረብለት ከሚለው ይልቅ፣ የተቃወመ እንደሆነ ተገቢው መልስ እንደሚገባው ሁሉም ተስማምቷል:: እንግዲህ ማናቸውንም አርምጃ ለመውሰድ መጀመሪያ የኩቭ ደ ሙርቪልን ዲስኩር ማዳመጥ አስፈላጊ ነበር::

ረቡዕ ግንቦት 4 ቀን 1949 ዓ.ም ከአኩለ ቀን በኋላ በዘጠኝ ሰዓት (3.P.M) የፈረንሣይ መልዕክተኞች መሪ አስተያየቱን ለመግለጽ ድምፅ ማጉሊያው ሲከፈትለት፣ ጉዳዩ በቀጥታ የሚመለከታቸው የኢትዮጵያና የእንግሊዝ መልዕክተኞች በየጠረጴዛዎቻቸው ላይ ማስታወሻዎቻቸውን ዘርግተው መጠበቅ ጀመሩ::

« ..... ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ከታላቋ ብሪታንያ የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ የፈረንሣይ መንግሥት በጥልቅ ከመረመረ በኋላ ለጠ ቅላላው ጉዳይ ትክክለኛ መፍትሔ ባለመሆኑ ድጋፉን ለመስጠት አይችልም ..... » በሚል ቃል ንግግሩን ሲከፍት፣ በኢትዮጵያ መልዕክተኞች ገጽ ላይ የሚነበበው ብስጭት በሌሎቹም በእንግሊዝና በአሜሪካኖቹም በኩል የሚታየው ቅሬታ ቀላል አልነበረም:: የፈረንሣይ መልዕክተኛ ንግግሩን በመቀጠል « ..... የእነዚህን ቅኝ ግዛቶች የወደፊት ዕድል ለመወሰን የሚያስችለው፣ መጀመሪያ የየአገሩ ነዋሪ ሕዝብ ፍላጐቱ ምን እንደሆነ ተጠይቆ ሲታወቅ፣ ሁለተኛ የሚደረገው ውሳኔ ለአካባቢው የሚያስፈልገውን ሠላም የሚያረጋግጥ መሆኑ ሲታመንበት፣ ሶስተኛ የጣልያን መንግሥት በየአገሩ ላይ ያለው ጥቅም በትክክል የሚጠብቅለት ሲሆን ብቻ ነው..... » አለ::

እንግሊዞች ለሊቢያ፣ ለሱማሌና ለኤርትራ ካቀረቡት ሀሳብ ውስጥ፣ ኩቭ ደ ሙርቪል በጣም ጥሩ ነው ብሎ የደገፈው፣ ሱማሌ በጣልያን ሞግዚትነት ቢያንስ ለአሥር ዓመታት እንድትተዳደር የተባለውን ብቻ ነው:: ኢትዮጵያ በምትጠብቀው ጉዳይ ላይ ግን፣ የፈረንሣይ መንግሥት አቋም ከጣልያን ጋር የተባበረ መሆኑን ኩቭ ደ ሙርቪል ደህና አድርጐ አስረዳ:: « ..... ስለ ኤርትራ ጉዳይ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የቀረበው መፍትሔ በአገሩ ላይ ያለውን ችግር በትክክል የሚፈታ ስለአልሆነ፣ ልንደግፈው አንችልም:: ቀደም ብለን ደጋግመን

«.. በኤርትራ ጉዳይ፣ ለኢትዮጵያ ብቻ ሳይሆን ለጣልያንም ጥቅም መታሰብ አለበት.... »

(ኩቸ ደ ሙርቪል የፈረንሣይ መልዕክተኛ)

(ግንቦት 1949) (ፎቶ U.N)

እንደአስረዳነው ሁሉ፣ መጀመሪያ የኤርትራ ሕዝብ ምርጫው ምን እንደሆነ ተመርምሮ አልታወቀም:: ሁለተኛ ለኢትዮጵያ ጥቅም ብቻ ሲታሰብ፣ የጣልያንን መንግሥት መብት ለመጠበቅ፣ በአገሩ ላይ ለተወለዱት ጌጌቹ የመኖሪያ ዋስትና ለመስጠት ብቻ መታሰቡን፣ በቂ ሆኖ አላገኘነውም:: ..... » ሲል የፈረንሣይ መልዕክተኛ የተቃዋሚ አስተያየቱን አጠነከረ:: በጠቅላላው የታላቋ ብሪታንያ ሬዞሉሽን ምንም እንኳን ስለ ሱማሌ ጉዳይ ያቀረበው ሀሳብ ተገቢ ቢሆንም፣ የሊቢያንና የኤርትራን ጉዳይ በአንድነት አጠቃልሎ፣ በአንድ መልክ የሚፈታ ሆኖ ባለመገኘቱ ፣ የፈረንሣይ መንግሥት ድጋፉን አይሰጥም ሲል፣ ሞሪስ ኩቭ ደ ሙርቪል ዲስኩሩን አከተመ::

ይህ ግንቦት 4 ቀን 1949 ዓ.ም ከፈረንሣይ መንግሥት የቀረበው አስተያየት እንግሊ አሜሪካኖችን ቅር ያሰኘ፣ በተለይ የኢትዮጵያን መልዕክተኞች ደግሞ በጣም ያሳዘነ ቢሆንም፣ የጣልያንን መንግሥትና ወገኖቹን የላቲን አሜሪካ አገሮችን እጅግ ማስደሰቱ አላጠራጠረም::

በፈረንሣይ ካልቸር በማደግ ፈረንሣዊ ስሜት ያደገው የሚባሉት አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፣ አገራቸውን በሚመለከት ጉዳይ ከፈረንሣይ መንግሥት የቀረበው ሀሳብ እጅግ አበሳጭቷቸዋል:: -- ኩቭ ደ ሙርቪል እርጋታና ጨዋነት የሚታይበት ነው እያሉ፣ በራፖራቸው ያመስግኑትን ሰው፣ ቁስሉን መቃወም ብቻ ሳይሆን የሰጠውንም አስተየየት በሙሉ ማራከስ አስፈላጊ ነው ብለው ተነሱ::

« ..... ኢትዮጵያ፣ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች እንዲገነዘቡላት የምትጠይቀው በፈረንሣይ መልዕክተኛ በቀረቡት አስተያየቶች እጅግ አድርጋ ያዘነች መሆኗን ነው:: ..... የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ለነበሩት አገሮች፣ የሁሉንም የወደፊት ዕድል በአንድነት ለመወሰን ተመሳሳይ መፍትሔ መገኘት አለበት ሲል፣ የፈረንሣይ መልዕክተኛ የተናገረው፣ ትክክለኛ ትርጉሙ ምን ለማለት እንደሆነ አላብራራልንም:: የኤርትራ፣ የሊቢያና የሱማሌ ሕዝቦች የእያንዳንዳቸው ታሪክና ባሕል፣ የእያንዳንዳቸው የሕይወት ፕሮብሌም፣ የእያንዳንዳቸው የጂኦግራፊ አቀማመጥ የተለያየና አንደኛው ከሌላው የተራራቀ ስለሆኑ፣ የሶስቱም የወደፊት ዕድል በአንድ ዓይነት መልክ ታይቶ በአንድ ዓይነት መልክ ሊወሰን አይችልም:: ..... እርግጥ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለሶስቱም አገሮች ተመሳሳይ የሆነ አንድ ውሳኔ መስጠት ያለበት ከፍተኛ ጉዳይ አለ:: ይኸውም፣ ሶስቱም አገሮች የጣልያን አስተዳደር ተመልሶ እንዳይወድቅባቸው አቋቱታቸውን በሰፊው ለለአቀረቡ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ኮሎኒያሊስት ጣልያን በምንም ዓይነት መልክ እንዳይመለስባቸው መወሰን አለበት::

..... የፈረንሣይ መልዕክተኛ በሁለተኛው ነጥቡ ላይ የገለጸልን አስተያየት፣ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት በቀረበው ረቂቅ ውሳኔ፣ በኤርትራ ጉዳይ ለኢትዮጵያ ብዙ ሲታሰብ፣ ለጣልያን ጠቃሚ የሆነ ነገር አልታቀደም:: ከሁሉ በፊት የኤርትራ ሕዝብ ምርጫው ምን እንደሆነ ተጠይቆ መታወቅ አለበት ብሎናል:: ሱማሌ ግን ተመልሳ በጣልያን ሞግዚትነት አንድትተዳደር የቀረበውን ሀሳብ የፈረንሣይ መልዕክተኛ ተገቢ ነው ብሎ ሲደግፍ፣ የሱማሌ ሕዝብ ፍላጐቱ ምን እንደሆነ እንዲጠየቅ አስፈላጊ ሆኖ አልታየውም:: የኤርትራ ሕዝብ ወደ ጥንት ታሪኩና ወደ ጥንት አገሩ ወደ ኢትዮጵያ ይቀላቀል ከተባለ፣ በፈረንሣይ አስተያየት የሕዝቡ ፈቃድ እየተደጋገመ እንዲጠየቅ ያስፈልጋል ማለት ነው:: ..... ይህንን ከፈረንሣይ መልዕክተኛ የቀረበውን ሀሳብ፣ የጣልያን የውጭ ጉዳይ

ሚኒስትር ኮምት ሰፎርሳ ዛሬ በመካከላችን (በታዛቢነት) ተገኝቶ ቢሰማው ኖሮ፣ ምን ያህል በፈነደቀ ነበር ? አዲሲቷ የተባለችው ጣልያን ይህንን የመሰለ ከፍተኛ እርዳታ ከፈረንሣይ ካልሆነ በስተቀር፣ ከማንም ታላላቅ መንግሥታት ልታገኝ አትችልም::

..... ካለፉት አራት ዓመታት ጀምሮ የፈረንሣይ መንግሥት በስፈው ሲከራከር የቆየው፣ አዲሲቷ ለተባለችው ጣልያን የቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቿ በሙሉ እንዲመለሱላት መሆኑን የተባበሩት መንግሥታት ድርጅትና የኃያላን አገሮች ያጥሩ ጉዳይ መማከርቶች ያስታውሳሉ:: ዛሬም አቀራረቡን ለማሻሻል ይሞክራል እንጂ ግቡ አልተለወጠም:: ..... ዘለፋ መስሎ እንዳይገመትብኝ አስቀድሜ ይቅርታ እየጠየኩ፣ የፈረንሣይ መልዕክተኛ ንግግር በአንድ በኩል ለሕዝብ መብት ተቆርቋሪ ለመምስል እየሞከረ፣ በሌላ በኩል ደግሞ የጣልያን ነገረፈጅ እየሆነ ስለሚሟገት፣ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በዚህ ዓይነት የተወሳሰበውን ሀሳብ በምን አኳኋን እንደሚፈቱት ለመገመት እቸገራለሁ:: ..... በኢትዮጵያ መልዕክተኞች አስተያየት ግን፣ ይህ ከፈረንሣይ የተሰጠው መግለጫ የሚያሳየው፣ ከታላቋ ብሪታንያ የቀረበው ረቂቅ ውሳኔ እንዳይጸድቅ፣ በጣልያን ስም ለማስናከል ስለሆነ፣ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በጥልቅ እንዲረዱት ያስፈልጋል:: ..... የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ያቀረበው ሬዞሉሽን፣ የኢትዮጵያን ጥያቄ የሚያሟላ አለመሆኑን ከዚህ ቀደም ደጋግመን አስረድተናል:: ሆኖም የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ተቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ያጋጠመውን ችግር ለመፍታት ለጊዜው ሌላ መንገድ ስለጠፉ፣ ኤርትራን በሚመለከት ጉዳይ እኛም ድጋፋችንን ለመስጠት ቃል ሰጥተናል:: ..... ስለዚህ፣ ድርጅታችን ያለበትን ከፍተኛ ኃላፊነት በክብርና በወግ ለመፈጸም፣ ከታላቋ ብሪታንያ የቀረበለትን ረቂቅ ውሳኔ እንዲያጸድቅ የኢትዮጵያ መልዕክተኛ አጥብቆ ያሳስባል:: ..... »

ፍሬ ነገሩ ከዚህ በላይ እንደተገለጸው፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ለጉባኤው ማስረዳት የፈለጉት፣ ሞሪስ ኩቭ ደ ሙርቪል ያደረገው ንግግር ዓይኑን ጨፍኖ የጣልያንን መንግሥት ለመርዳት ብቻ መሆኑን ነው:: ያልታደለች ኢትዮጵያ ፍሽሎት ባጠቃትም ጊዜ ሆነ፣ ከዚያም ወዲህ ከጥንት ወዳጇ ከፈረንሣይ መንግሥት ጥቃት በስተቀር ድጋፍ ልታገኝ አልቻለችም:: በዚህ በግንቦት 4 ቀን 1949 ዓ.ም ፈረንሣይ በተሰጠው መግለጫ ከሁሉም ይልቅ አቶ አክሊሉን በጣም ያሳዘናቸው፣ ..... በኤርትራ ጉዳይ ለኢትዮጵያ ብዙ ሲታሰብ የጣልያን ጥቅም የሚጠበቅበት ሁኔታ አልተዘጋጀም:: ..... » በማለት፣ የቀረበው ስሞታ ነው:: ከዚህ ቀጥሎ ዳግሞ ኤርትራ ለጣልያን የማትመለስ ከሆነ፣ ወደ ኢትዮጵያ እንድትቀላቀል ከመወሰኑ በፊት፣ የሕዝቡ ፈቃድ መጠየቅ አለበት የተባለው አደናቃፊ ሀሳብ ነው:: እንግዲህ ይህ ምን ማለት ነው ? ..... የቀድሞዎቹ ሶስቱም ቅኝ ግዛቶች ተመልሰው ለጣልያን እንዲሰጡ ከተደረገ፣ የየአገሩ ሕዝብ ትቀበላለህ? ወይስ ትቃወማለህ ? ሕዝቡ እንዲጠየቅ አያስፈልግም:: ነገር ግን የኤፍትራ ሕዝብ ወደ ጥንት አገሩ ወደ ኢትዮጵያ ይቀሳቀል ከተባለ፣ በፈረንሣይ አስተያየት የሕዝቡ ፍላጐት በድጋሚ እንዲጠየቅ ያስፈልጋል ማለት ነው:: የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን በሰጠው ራፖር፣ ከምዕራባዊው ቆላ አውራጃዎች ሕዝብ በስተቀር፣ ሌላው ከሙቶ ሰባ አምስቱ፣ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል የገለጸውን ስሜት የኮሚሲዮኑ አባል ከሆነው ከፈረንሣይ ሌላ ማን ሊያስታውሰው ይችላል ? ..... እንግዲህ፣ የፈረንሣይ መንግሥት ትናንት ተሰማምቶበት የነበረውን ሀሳብ ዛሬ ለውጦ፣ የኤርትራ ሕዝብ እንደገና አስተያየቱን እንዲሰጥ ያስፈልጋል የሚልበት ምክንያት ምን ይሆን ? ተብሎ ቢጠየቅ፣ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ በተሰጠው መግለጫ

እንደተነገረው፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ከታላቋ ብሪታንያ የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ እንዳያጸድቅ ለማጨናገፍና ከላቲን አሜሪካ አገሮች ጋር ተባብሮ ጣልያንን ለመርዳት መሆኑ ጥርጥር የለውም::

የቤቪንና ስፎርሳ ስምምነት

ለነዚህ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ መፍትሔ እንዲሆን ሚያዝያ 6 እና 7 ቀን 1949 ዓ.ም አሜሪካና እንግሊዝ በተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ላይ ያቀረቡት ሀሳብ፣ በቂ ድጋፍ አግኝቶ ሳይጸድቅ ጊዜ ስለወሰደ፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ሥጋት አደረበት::

ከአንግሎ አሜሪካ የቀረበው ሀሳብ፣ የጣልያንን ወደ ኤርትራ መመለስ የሚያግድ ከመሆኑም በላይ ከምዕራባዊው ቆላ በስተቀር፣ ሌላው የምሥራቁ ክፍል በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል የሚጠይቅ ስለሆነ፣ የሮማ መንግሥት እጅግ አድርጌ ተቀይሞ፣ ይህ ውሳኔ እንዳይጸድቅ በወዳጆቹ በፈረንሣይና በላቲን አሜሪካ አገሮች በኩል ገትሮ ያዘ::

ከሊቢያ የትሪፖሊታንያን አውራጃ፣ ከምሥራቅ አፍሪካ ሱማሌን፤ በሞግዚትነት እንዲያስተዳድር ከእንግሊዝና ከአሜሪካ ድጋፍ ቢሰጠውም፣ ከቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቹ መካከል ዋና የደም ሥሩ አድርጌ የሚቆጥረውን ኤርትራን እንዲያገኝ ባለመደረጉ፣ የጣልያን መንግሥት አልቀበልም አለ:: ሱማሌም ትሪፖሊታንያም ቀርተውበት ኤርትራን ብቻ በሞግዚትነት እንዲያስተዳድር ቢደረግለት፤ የደጋስፐሪ መንግሥት ለደስታው ወሰን አይኖረውም ነበር:: በዚያን ዘመን ጣልያን ምንም እንኳን ፋሽስት የተባለው ስሟ ተለውጦ አዲስቷ ሬፑብሊክ ብትባልም፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አባል ለመሆን ገና አልተፈቀደላትም:: ነገር ግን የፈረንሣይ መንግሥትና የላቲን አሜሪካ አገሮች የጣልያን ደጋፊዎች ሆነው በብዛት ስለተሰለፉ፤ አሜሪካና እንግሊዝ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን ላይ የሚፈልጉትን ለማስወሰን በቂ የድጋፍ ድምፅ ማግኘት አልቻሉም:: ከሚያዝያ 6 ቀን 1949 ዓ.ም እስከ ግንቦት 4 ቀን ድረስ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን በተደረጉት የአራት ሳምንት ስብሰባዎች ላይ፣ በእንግሊዝና በአሜሪካ ተደግፎ የቀረበው ሀሳብ እየተዳከመ፤ ጣልያን በእጅ አዙር የሚያደርገው ተቃውሞ እየበረታ መጣ:: በዚህ ላይ ደግሞ የዓረብ አገሮችም፣ የሊቢያን አንድነት ለመጠበቅና ነፃነቷን በፍጥነት ለማስገኘት በሚያደርጉት ጥረት፣ የእስያዎችንና የእስላም አገሮችን ትብብር ለማግኘት ጊዜ አገኙ::

ይህ ሁኔታ እንደዚህ ከቀጠለ፣ ታላቋ ብሪታንያ ለስትራቴጂ በጣም የሚጠ ቅማትን የሲረናይከን አውራጃ ለአሥር ዓመታት በሞግዚትነት ለማስተዳደር ያላት ጽኑ ምኞት፣ የማይፈጸም መስሎ ታያት:: በዚህ ጊዜ የእንግሊዝ የፖለቲካና የዲፕሎማሲ ባለሞያዎች፣ ከጣልያን መንግሥት ጋር በአስቸኳይ ንግግር ተደርጐ፣ ከአንድ ስምምነት ላይ ካልተደረሰ በስተቀር፣ ለችግሩ መፍትሔ ለመስጠት የማይቻል መሆኑን አመኑበት:: በዚህ ሀሳብ መሠረት፣ የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኧርነስት ቤቨን (ERNEST BEVIN) እና አዲሲቷ ሬፑብሊክ የተባለችው ጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኮምት ስፎርሳ፣ (COMT CARLO

SFORZA) ግንቦት 6 ቀን 1949 ዓ.ም ሎንዶን ላይ ተገናኝተው ውይይታቸውን ጀመሩ:: ኧርነስት ቤቪን ለጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሀሳቡን ሲገልጽ፣ በዲፕሎማሲ የተካበ ንግግር ማድረግ አስፈላጊ መስሎ አልታየውም:: የታላቋ ብሪታንያ የግርማዊ ንጉሥ መንግሥት፣ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች፣ የመጨረሻው መፍትሔ ነው ብሎ የሚያምንበትን ዕቅድና፣ እስከ ዛሬም የጣልያን መንግሥት ሲፈጽም የቆየውን ተቃውሞ ከወቀሳ ጋር ወረወረለት::

« ..... የጣልያን መንግሥት ከቫቲካን ጋር በመተባበር የላቲን አሜሪካ አገሮችን ወገኖቹ አድርጉ በማለፍ፣ ስለቀድሞዎቹ ቅኝ አገሮች የቀረበው መፍትሔ፣ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን እንዳይጸድቅ፣ በሚፈጽመው ተቃውሞና ተንኮል እጅግ አድርጌ አዝኛለሁ:: የጣልያን ጋዜጦችም ከመንግሥታቸው በሚሰጣቸው ድጋፍ፣ በታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ላይ የሚነዙትን አግባብ የሌለው ወቀሳ ተመልክቻለሁ::

..... የግርማዊ ንጉሥ መንግሥት፣ ጣልያን ትሪፖሊታንያንና ሱማሌን በሞግዚትነት ተቀብላ እንድታስተዳድር ድጋፉን በሚገባ አቅርቧል:: ከዚህ ውጭ ግን የጣልያን መንግሥት እንደሚመኘው ወደ ኤርትራ ለመመለስ ምንም አይነት ዕድል የሌለው መሆኑን መገንዘብ አለበት:: የትሪፖሊታንያም ሆነ የሱማሌ ሕዝብ፣ ጣልያን እንዳይመለስበት የገለጸውን ተቃውሞ ችላ ብለን፣ ወይም እንዳልሰማ መስለን፣ የሞግዚትነት አስተዳደሩ እንዲሰጥ የተሟገትነው፣ የአዲሲቷን ሬፑብሊክ መንግሥት ለመርዳት በማሰብ ነበር:: ነገር ግን በጣልያን አስተያየት ይህ እርዳታ በቂ ሆኖ ካልተገመተ፣ የግርማዊ ንጉሥ መንግሥት ምንም ማድረግ አይችልም::

..... ስለዚህ፣ ከሶሜን አፍሪካ ትሪፖሊታንያን፣ ከምሥራቅ አፍሪካ ሱማሌን፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ኃላፊነት የሞግዚት አስተዳዳሪነት እንዲሰጣችሁ የምንደግፈውን ተቀብላችሁ ለአፈጻጸሙ መጣር አለባችሁ:: ይህንን አንቀበልም የምትሉ ከሆነ፣ ታላቋ ብሪታንያ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ቀርቦ መፍትሔ ላልተገኘለት ጉዳይ፣ ሌላ ዘዴ በሌላ አቅጣጫ መጠቀም ይኖርባታል ..... »

ይህ ከዚህ በላይ የተገለጸው፣ ኧርነስት ቤቪን ለኮምት ስፎርሳ ያቀረበው ሀሳብ ከዛቻ ጋር የተጣመረ በመሆኑ፣ የጣልያን ዋና ፍላጐት ኤርትራን ነው ብሎ መከራከሩ፣ ምንም እንደማይጠቅም የአዲሲቷ ጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ተገነዘበ:: ኮምት ስፎርሳ ከሎንዶን ወደ ሮማ ሲመለስ «ኤርትራን አስወስደህ መጣህ» ተብሎ በፋሽስቶች እንዳይወቀስ፣

ሀ/ በኤርትራ የሚኖሩ ጣልያኖች መብታቸውን ለማስከበር በቂ ዋስትና እንዲሰጣቸው፣

ለ/ የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች የብዙዎቹ የጣልያን ዜጋዎች መኖሪያ ስለሆኑ፣ የሚተዳደሩበት የኦቶኖሚ ቻርት፣ በተባበሩት መንግሥታትና በአዲሲቷ ጣልያን መንግሥት ትብብር እንዲዘጋጅ፣ የታላቋ ብሪታንያን ድጋፍ ጠየቀ::

በዚህ ሀሳብ ላይ ቀደም ሲል እንግሊዝና አሜሪካ ተነጋግረው አንድ የደረሱበት ስምምነት ስለአለ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ቤቪን ዝርዝሩ ውስጥ

ሳይገባ፣ በደፈናው የኮምት ስፎርሳን ፍላጐት ለማርካት እስማማለሁ ብሎ ተስፋ ሰጠው:: በመሠረቱ የሁለቱ አገሮች የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች፣ ቤቪን እና ስፎርሳ፣ ሎንዶን ላይ ግንቦት 6 ቀን 1949 ዓ.ም ተገናኝተው ወሰኑ ከተወያዩ በኋላ የተስማሙባቸው ነጥቦች የሚከተሉት ነበሩ::

1ኛ. <u>የሊቢያ አውራጃዎች ፤</u>

ሀ/ ሲረናይከ፣ በታላቋ ብሪታንያ፣
ለ/ ፌዘን፣ በፈረንሣይ፣
ሐ/ ትሪፖሊታንያ፣ በጣልያን፣

የሞግዚትነት እስተዳደር ለአሥር ዓመታት ከቆዩ በኋላ፣ ሶስቱም አውራጃዎች በአንድነት ተዋህደው የሊቢያ ነፃ መንግሥት ይቋቋማል::

2ኛ. <u>የኤርትራ ግዛት በሁለት ይከፈላል፣</u>

ሀ/ አብዛኛው የክርስቲያኑ ሕዝብ የሚኖርበት የምሥራቁ አውራጃዎች፣ አሥመራ፣ ምፅዋና አስብ ጭምር ከኢትዮጵያ ጋር ይቀላቀላሉ::

ለ/ በኤርትራ ለተወለዱትና ከብዙ ዓመታት ጀምሮ ሕይወታቸውን በአገሩ ላይ ለመሠረቱት የጣልያን ዜጐችና ከጣልያን ለተወለዱ ክልሎች፣ መብታቸው እንዲከበር የኢትዮጵያ መንግሥት ዋስትና ይሰጣቸዋል::

ሐ/ የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች የተለየ የአቶኖሚ ሙተዳደሪያ ቻርት እንዲሰጣቸው ይደረጋል:: ይህም የመተዳደሪያ ቻርት በተባበሩት መንግሥታት ድርጅትና በጣልያን መንግሥት ሕብረት ሊዘጋጅ ይችላል:: አብዛኛው እስላም የሆነው ሕዝብ የሚኖርበት የኤርትራ የምዕራባዊው ቆላ አውራጃ፣ በሀይማኖቱና በባሕሉ ከሚቀራረበው ከሱዳን ጋር ይዋህዳል::

3ኛ. <u>የጣልያን ሱማሌ</u>

ለአሥር ዓመታት የጣልያን መንግሥት በሞግዚትነት ካስተዳደረው በኋላ፣ ነፃነቱን ይቀበላል::

ከሚያስፈልግ በላይ ፕሮፓጋንዳ ያቃበጠው ይህ የቤቪንና ስፎርሳ ስምምነት፣ ከዚህ ቀደም በሚያዝያ ወር 1949 ዓ.ም ታላቋ ብሪታንያ ለተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ካቀረበችው ሀሳብ ጋር ሲተያይ፣ ትሪፖሊታንያ ለጣልያን እንዲሰጥ በግልጽ ከመጠቀሱ በስተቀር፣ መሠረታዊ የሆነ ለውጥ አይገኝበትም:: ነገር ግን ጉዳዩን እንደ አዲስ የሚያጋርገው፣ 1ኛ/ የጣልያን መንግሥት በግዴታም ሆነ በውዴታ የታላቋ ብሪታንያን ሀሳብ አሜን ብሎ መቀበሉ ነው:: 2ኛ/ ደግሞ፣ ለአሥመራና ለምፅዋ ከተሞች የተለየ አቶኖሚ እንዲኖራቸው፣ ቻርቱ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅትና በጣልያን መንግሥት ሕብረት ይሰናዳል የሚለው ቃል ነው::

ይህ ለአሥመራና ለምፅዋ ከተሞች የተለየ አስተዳደር ይመሠረታል ተብሎ በመጨረሻ የተደነቀረው ሀሳብ፣ የኢትዮጵያን ክብር የሚነካ በመሆኑ፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት በብርቱ እንደሚቃወመው ኧርነስት ቤቨን እና የውጭ ጉዳይ ረዳቶቹ ደህና አድርገው ያውቃሉ:: ከዚህም በቀር ገና ከመጀመሪያው ኤርትራን በሁለት የሚከፍል ሀሳብ በቀረበ ጊዜ፣ ኢትዮጵያ ለመስማማት ከባድ ችግር እንደገጠማት የእንግሊዝ መንግሥት ያስታውሳል:: ለአሥመራና ለምፅዋ ከተሞች ስለሚታሰበው የኦቶኖሚ ቻርት ጉዳይ፣ እነ ኮምት ስፎርሳ ጣልያን የአስተዳደሩን ሥልጣን ታገኛለች ብለው ቢፎልሉም፣ በተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ላይ ንግግር በሚደረግበት ጊዜ፣ የኢትዮጵያን ነፃነትና ክብር የሚነካ ይህን የመሰለ ውሳኔ፣ አባል መንግሥታቶቹ ላይቀበሉት ይችላሉ ብለው የታላቋ ብሪታንያ ዲፕሎማቶች ገምተው ነበር::

በጠቅላላው በኤርትራ ጉዳይ ለኢትዮጵያ ጥሩ ዕድል የሚኖራት አገሩ በሁለት ሲከፈል ብቻ ነው ብለው እንግሊዝና አሜሪካ በብርቱ አምነውበታል:: በዚህ ሀሳብ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ደጋግሞ በማስረዳት እንዲያሳምናቸውና፣ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ በሀሳብ እያፈነገጠ የሚያስቸግረው የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው ከታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ጋር እየተመካከረ እንዲሠራ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ትእዛዝ እንዲሰጡ፣ አዲስ አበባ ያለው የታላቋ ብሪታንያ አምባሳደር አደራ ተባለ:: የቤቨንና ስፎርሳ ስምምነቶች በሥራ ላይ እንዲውሉ ምን ማድረግ እንደሚያስፈልግ፣ ነጥብ በነጥብ የሚወሰደውን እርምጃ የእንግሊዝ የዲፕሎማሲ ኤክስፐርቶች፣ ኮምት ስፎርሳ ወደ ሮማ ከመመለሱ በፊት እዘጋጅተው ዝርዝር ፕሮግራም አቅርበዋል::

1. ስለ ቤቨን ስፎርሳ የሎንዶን ንግግር፣ ለጋዜጠኞች የሚሰጠው መግለጫ፣ በደፈናው « ..... በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን ቀርቦ ንግግር የሚደረግበት የቀድሞዎቹ የጣልያን ኩሎኒዎች ጉዳይ በቶሎ ፍጻሜ እንዲያገኝ፣ አብዛኛዎቹ አባሎች የሚደግፉትን መፍትሔ የሁለቱ አገሮች የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ለመቀበል ተስማሙ .... » የሚል ሆኖ፣ በዚሁ መንፈስ እንዲቆምና ዝርዝሩ በምሥጢር ተይዞ እንዲቆይ፣

2. የጣልያን መንግሥት ደጋፊዎቹን የላቲን አሜሪካ አገሮችና የፈረንሣይን መንግሥት በቶሎ አነጋግሮ፣ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን ላይ፣ ከታላቋ ብሪታንያ የሚቀርበውን የውሳኔ ሀሳብ እንዲደግፉ ማድረግ፣

3. የጣልያን መንግሥት ከአንዳንድ የዓረብ አገሮች ጋር ወዳጅነት ዘርግቶ፣ ለቀረበው ሀሳብ፣ የዓረቦችን ተቃዋሚነት ለማብረድ እንዲጥር፣ የሚል ነበር::

እነዚህን ከእንግሊዝ የዲፕሎማሲ ሊቃውንቶች የተሰጡትን ማሳሰቢያዎች የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርና ረዳቶቹ፣ ለማዳመጥ አልፈለጉም:: ሲሮጡ የታጠቁት ሲሮጡ ይፈታል እንደሚባለው፣ የሰባ ስባቱ ዓመት ሽማግሌ በሩጫ ሎንዶን ሄዶ፣ ከታላቋ ብሪታንያ የዲፕሎማሲ መሪ የተሰጠውን ሀሳብ፣ በሩጫ ተቀብሎ ሮማ ሲመለስ፣ ያደረገው ስምምነት ምሥጢርነቱ እስከምን ድረስ ተጠ ብቆ መቆየት እንዳለበት በትክክል አልተረዳም:: ከሮማ አውሮፕላን ጣቢያ ጀምሮ ለከበቡት ጋዜጠኞች በሰጠው መግለጫ፣ « ትሪፖሊታንያንና ሱማሌን ለጣልያን ለመመለስ ከታላቋ ብሪታንያ ጋር ስምምነት ተደረገ » የሚል በእንግሊዞች በኩል

ያልተጠበቀ አጉል ቦንብ አፈነዳ:: ጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፐሪ እና ብዙዎቹ ሚኒስትሮቹ፣ የቬቨንና የስፎርሳ ስምምነት የጣልያንን ወደ ኤርትራ የመመለስ ዕድል በመዝጋቱ ማዘናቸውን ሲገልጹ፣ ኮምት ስፎርሳ ለዚህም ማካካሻ ሌላ ዘዴ ተገኝቷል አለ:: « ..... የጣልያን ዜጐች በብዛት የሚኖሩባቸው የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅትና በጣልያን ሕብረት ልዩ የመተዳደሪያ ቻርት ተዘጋጅቶላቸው፣ አስተዳዳሪዎቹም ጣልያኖች እንዲሆኑ ተስማምተናል:: ..... » የሚል ከእውነተኛው መስመር የራቀ ፕሮፓጋንዳ ዲስኩር አደረገ::

የጣልያን የፖለቲካ መሪዎችና ሕዝቡ፣ ከትሪፖሊታንያና ከሱማሌ ይልቅ፣ ኤርትራን ማግኘት እንደሚመርጡ፣ ኮምት ስፎርሳ ስለሚያውቅ፣ የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች በጣልያኖች እንዲተዳደሩ ተስማምቼ መጣሁ ማለቱ፣ የውስጡን ችግር ለማዳከምና ሠላም ለማግኘት ይረዳኛል ብሎ ነው:: ነገር ግን፣ በጣም አሳዛኝ ሆኖ የብዙዎቹን አገሮች መንፈስ በቁጣ የቀስቀሰው፣ የጣልያን መንግሥት ወደ ሊቢያና ወደ መካከለኛው ምሥራቅ በራዲዮ የሚያስተላልፈው ፋሽስታዊ ፕሮፓጋንዳ ነበር:: « .... አዲሲቷ ሬፑብሊክ ትሪፖሊታንያን እና ሱማሌን አስመለስች:: ..... ከኤርትራም የጣልያን ከተሞች የሆኑትን አሥመራንና ምፅዋን ለማስተዳደር ጣልያን ተጠየቀች:: .... በትሪፖሊታንያ፣ በሱማሌና በኤርትራ ለብዙ ዘመናት የአስተዳደሩ የሥራ ልምድ ያላቸው የጣልያን ዜጐች ሁሉ በቅርቡ በየሥራ መስካቸው ይመደባሉ:: ..... » የሚል ፕሮፓጋንዳ በየአገሩ ቋንቋ ከሮማ ይሠራጭ ጀመር:: ይህ ሁሉ የሆነው የቬቨን ስፎርሳን ስምምነት ያዘለው ረቂቅ ውሳኔ፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በዋናው ኮሚሲዮን ከተመረመረ በኋላ ወደ ጠ ቅላላው ጉባኤ ቀርቦ ከመታየቱ በፊት ነበር:: በዚህ ዓይነት የተሠራጨው ፕሮፓጋንዳ፣ በኒውዮርክ የቬቨን ስፎርሳ ስምምነት ንግግር በሚደረግበት ስዓት፣ ምን ያህል ጉዳት እንደሚያስከትል የጣልያን የፖለቲካ መሪዎች አርቀው አልተመለከቱም::

-- የዓረብ አገሮች በግብፅ ግንባር ቀደምትነት አንድ ዓይነት ሕብረት መሥርተው፣ የቬቨን ስፎርሳ ስምምነት የሊቢያን አንድነት የሚያፈርስና፣ የትሪፖሊታንያን ሕዝብ ለጣልያን አሳልፎ የሚሰጥ ስለሆነ፣ ተቃውሞአቸውን ለማጠንከር የአስላም አገሮችን፣ እንዲሁም የአፍሪካውያንና የአስያውያንን እርዳታ ጠየቁ::

-- መስኮብና አጃቢዎቹ፣ የምዕራባውያን ካፒታሊስቶችና ኮሎኒያሊስቶች በተባበሩት መንግሥታት ጀርባ እየተማከሩ፣ የድሆች አገሮችን ነፃነትና መብት በመግፈፍ፣ የየራሳቸውን ጥቅም ለማዳበር የሚፈጽሙት ግፍ እንዴት እንደሆነ፣ ከቬቨንና ስፎርሳ ስምምነት የበለጠ ምን ማስረጃ ያስፈልጋችኋል ? ..... እያሉ፣ ታናናሽ አገሮችን በዚህ ሀሳብ ማርኮ ተቃዋሚ ለማድረግ ዝግጅታቸውን ቀጠሉ:: አንዳንዶቹም የአውሮፓ አገሮችና በተለይም ፈረንሣይ፣ ቬቨንና ስፎርሳ ላደረጉት ስምምነት ያልመከሩበት፣ ወይም የየግል አስተያየታቸውን ያልሰጡበት በመሆኑ ቅሬታ አስምተዋል::

ከዚህ በላይ እንደታየው ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የወደፊት ሕይወት መፍትሔ ለመስጠት፣ ቬቨንና ስፎርሳ ሎንዶን ላይ የጐነጐኑት ስምምነት፣ የሊቢያ፣ የኤርትራና የሱማሌ ሕዝብ ይደስታል ወይስ ያዝናል ?

ይቀበላል ወይስ ይቃወማል ? ብለው አልተጨነቁም:: ለጉዳዩ መፍትሔ የተፈለገውም ለእነርሱ በሚጠቅም ጉዳና ተጠንቶ እንጂ፣ ለተጨቆኑት ሕዝቦች ታስቦ እንዳልሆነ ግልጽ ነው:: ታላቋ ብሪታንያ፣ ለምዕራባውያኖች የጦር ዝግጅት በጣም ጠቃሚ ቦታ የሆነውን ሊረናይከን ለአሥር ዓመታት በሞግዚትነት ማስተዳደር አጥብቃ ትፈልጋለች:: የጣልያን፣ መንግሥት በግራ በኩል ኮሚኒስቶችን፣ በቀኝ በኩል የኔዎፋሽስቶችን እየተዋጋ፣ ከምዕራባውያን ጋር ለመስለፍና የአትላንቲክ ፓክት አባል ለመሆን እንዲችል፣ ከሊቢያ ትሪፖሊታንያን፣ ከምሥራቅ አፍሪካ ሱማሌን፣ በሞግዚትነት መረከብ ይገባዋል ተብሎ ታምኖበታል:: ፈረንሣይ፣ ምንም እንኳን በሁለተኛው የዓለም ጦርነት ዘመን ያደረገችው ተጋድሎ ከሌሎቹ ኃያላኖች ጋር የሚለካ ባይሆንም፣ በስሜን አፍሪካ ያሏትን ቅኝ ግዛቶቿን ሊቢያ ላይ የሚተራመሰው የነፃነት እንቅስቃሴ እንዳያደፈርስባት፣ የፈዘንን አውራጃ በሞግዚትነት እንድታስተዳድር ታስቦላታል::

በዚህ ጥንስስ ውስጥ ኢትዮጵያ፣ የፋሽስት ጥቃት የደረሰባት አገር በመሆኗ እንድትካስ ያስፈልጋል በሚል አስተያየት ከኤርትራ ግዛት አብዛኛው ክፍል ሊሰጣት ይገባል ተባለ:: ኢትዮጵያ ግን የኤርትራን ጥያቄ ያቀረበችው በፋሽስት ለደረሰባት ግፍ ካሣ ይገባኛል ብላ አልነበረም:: ለኢትዮጵያ ካሣ እንዲሆን ኤርትራን ማግኘት ይገባታል እያሉ ለሚናገሩት አገሮች አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ደጋግመው ሲያስረዱ፣ « ... በግፍ የጦር ጥቃት የደረሰበትን አገር ለመካስ፣ ተጨማሪ ግዛት እንዲሰጠው ያስፈልጋል የሚል የተባበሩት መንግሥታት ሕግ የለም:: ኢትዮጵያ የተባበሩት መንግሥታትን ፍርድ የጠየቀችው ኮሎኒያሊስት ጣልያን የወሰደባት አገር እንዲመለስላት ብቻ ነው ..... » ብለው ነበር::

በቤቪን ስፎርሳ ስምምነት መሠረት፣ ለተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን በእንግሊዞች ተዘጋጅቶ የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ ሙሉ በሙሉ ለመቀበል፣ በኒውዮርክ ለተሰለፉት ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልዕክተኞች ትልቅ ችግር ሆነ:: እንኳንስ በኢትዮጵያዊነቱ የሚኮራው የማህበረ ፍቅሪ ህገር ሕዝብ ይቅርና፣ ተቃዋሚ ናቸው የተባሉት የራዲዮ ኤል ኢስላሚያ ወገኖችም ቢሆኑ፣ የ.ኤርትራን በሁለት መከፈል እንደማይስማሙ ተረጋግጧል:: የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልዕክተኛ አልቀበልም ብሎ በጥብቅ ቢቃወምና እስከ መጨረሻው ልጋተር ቢል፣ እንግሊዞች ባላቸው አቅምና ሥልጣን፣ የኢትዮጵያን ጥያቄ ከኤርትራ ጉዳይ ውስጥ አውጥቶ ለመጣል ምንም አያዳግታቸውም:: የአንግሎ አሜሪካኖች ድጋፍ ከጠፋ፣ ሌሎቹ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች ለኢትዮጵያ ይቆሙላታል ብሎ ለማለም አይቻልም:: <u>ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት፣ በዚያን ሰዓት የቤቪን ስፎርሳን ስምምነት ከመቀበል በስተቀር ሌላ ምንም ምርጫ አልነበረውም::</u>

በቤቪን ስፎርሳ ስምምነት መሠረት በቀረበው ረቂቅ ውሳኔ ላይ ጉባኤው በሚነጋገርበት ጊዜ፣ ኢትዮጵያ የምትወስደው አቋም ምን መሆን እንደሚገባው በአራት ዋና ዋና ነጥቦች አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ለንጉሠ ነገሥቱ በማስረዳት፣ ለአፈጻጸሙ ሥልጣን እንዲሰጣቸው ያመለከቱት በሚከተለው መልክ ነበር::

1. የኤርትራን በሁለት መከፈል የቤቪን ስፎርሳ ስምምነት የበለጠ ስለአጠ ነከረው፣ ኢትዮጵያ ይህንኑ የታስበላትን ግማሹን አገር እጂ አድርጋ ለቀሪው ትግሏን ብትቀጥል ይሻላል::

2. ለአሥመራና ለምፅዋ ከተሞች የኦቶኖሚ መተዳደሪያ ቻርት በተባበሩት መንግሥታት በኩል እንዲዘጋጅላቸው ያስፈልጋል፤ የተባለው ሀሳብ፣ በውስጥ ጉዳያችን መግባት ስለሆነ በስፈው ለመከራከር አንዘጋጃለን::

3. ሱማሌና ትሪፖሊታንያ ለጣልያን መንግሥት በሞግዚትነት እንዲስጡ የቀረበውን ሀሳብ በጥብቅ አንቃወማለን::

4. ከሊቢያ አውራጃዎች ውስጥ፣ ሲረናይክ በእንግሊዝ፣ ፌዘን በፈረንሣይ፣ አስተዳደር እንዲቆዩ ብተባለው ጉዳይ ምን አቋም መውስድ አንደሚኻል ብዙ ተጨንቄያለሁ:: -- ደጋፊዎች ሆነን በይፋ ድምፃችንን ብንስጥ፣ ኢትዮጵያ ከቅኝ ገዥዎች ጋር ተስልፋ ነበር ተብሎ፣ በነገው ታሪክ ወቀሳ ይደርስባታል:: -- ጣልያንን እንደተቃወምነው፣ አንግሊዝንና ፈረንሣይን ብንቃወም፣ በኤርትራ ጉዳይ ተባብረው የሚያደርሱብን በደል ብዛም ሊጐዳን ይችላል:: ከዚህ ሁሉ ጣጣ በመጠኑ ለመሸሽ፣ ትሪፖሊታንያ ለጣልያን እንዳትስጥ እየተቃወምን፣ እንግሊዝንና ፈረንሣይን በሚመለከትው ጉዳይ አብስቴንሽን ብናደርግ ይሻላል::

ግርማዊነትዎን ለማሳስብ የምፈልገው፣ ይህ አሁን ነድፌ የሚቀርበው ሀሳብ ሁኔታው በዚሁ መልክ ለመከናወኑ በቂ ማረጋገጫ ይገኛ አይደለም:: ጃንሆይ እንደሚያውቁት በመንግሥታት አባሎች የሚካሄድ ጉባኤ ሁልጊዜ አዳዲስ ሀሳቦች በየጉዳዩ ላይ መፍለቃቸው አይቀርም:: ስለዚህ፣ ለታላቁ ብሪታንያ መንግሥት በቀረበው ረቂቅ ውሳኔ፣ ነጥብ በነጥብ ንግግር በሚደረግበት ጊዜ፣ ለኢትዮጵያ የሚጠቅመውን በማስብ አንደ ጉዳዩ አዝማሚያ ለመደገፍም ሆነ ለመቃወም እንድችል የግርማዊነትዎን ልዩ ፈቃድና ትእዛዝ በታላቅ ትህትና
እለምናለሁ:: ..... »

የአቶ አክሊሉ ቴሌግራም ለጃንሆይ ከመድረሱ በፊት፣ ኢትዮጵያ የቤቨንና የስፎርሳን ስምምነት ተቀብላ ድጋፏን ከመስጠት በስተቀር፣ በኤርትራ ጉዳይ ሌላ ዕድል እንደማይኖራት የእንግሊዝ መንግሥት ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ልዩ መልዕክት ልኮ ነበር:: እዲስ አበባ ያለው የግርማዊ የእንግሊዝ ንጉሥ ባለሙሉ ሥልጣን አምባሳደር መልዕክቱን ለጃንሆይ ሲያቀርብ፣ የቤቨንና ስፎርሳ ስምምነት ያስገኘው ውጤት፣ በተባበሩት መንግሥታት እንዲጸድቅ፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ በኒውዮርክ ከታላቁ ብሪታንያ መልዕክተኞች ጋር በሕብረት እንዲሠሩ አጠንክሮ ጠየቀ::

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በኒውዮርክ ላለው ዋና መልዕክተኛቸው በላኩት መምሪያ፣ የአምባሳደር ላሴል ጥያቄ እንዲጠቀስ አልፈቀዱም:: የንጉሠ ነገሥቱ ልዩ ጸሐፊ አቶ ተፈራወርቅ ግን ለእንግሊዙ አምባሳደር ስልክ ደውለው፣ በተጠ የቀው መሠረት ግርማዊ ጃንሆይ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ አስፈላጊውን ትዕዛዝ የላኩ መሆናቸውን ገልጸዋል::

<u>ከግርማዊ ጃንሆይ፣ ላቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የተላከ መምሪያ፣</u>

« በ ..... ቁጥር ቃል በረኛሙ የላከው መልዕክት ደርሶን ተመልክተነዋል:: መቸም <u>በኤርትራ ዋና ጉዳያችን ይኸ ቤቨን ስፎርሳ መስማማት</u>

<u>በተባለው ነገር ልባችን ሙሉ በሙሉ አለመደሰቱን ታውቃለህ። ሆኖም ግማሹን ጆሮችን አድርገን ሌላውን ወደፊት መታገል ይሻላል ብለህ ያቀረብከውን ሀሣብ ተመልክተን እንድትገፋበት ፈቅደንልሀል።</u> ..... ያንተ ቴሌግራም ከመድረሱ በፊት ገርማዊ የታላቋ ብሪታንያ ንጉሥ በላኩልን ልዩ መልዕክት፣ ቤቪን ስፎርሳ የተባለው ስምምነት፣ በተባበሩት መንግሥታት ሲጸድቅ፣ ጥቅሙ ለኢትዮጵያም ለእንግሊዝም ስለሆነ፣ የኛ መልካም ፈቃድ ተጨምሮበት ጉዳዩ እንዲሳካ ልመና ልቅርበውልናል። አንተ እንደገለጽክልን ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የቀረበውን ሀሳብ መሉ በሙሉ መቃወሙ ጉዳት ማስከተሉን ስታረጋግጥ፣ ሙሉ በሙሉ ማቀበሉም በታሪክ ክብራችንን መንካቱ እንደማይቀር አመልክተሃል። ..... ይኸ የቤቪን ስፎርሳ የተባለው ስምምነት ብዙ ጉዳዮችን አንድ ላይ ይዞ የቀረበ ስለሆነ፣ ክውስጡ የሚጠቅመንንና የሚጐዳንን መለየቅ ያስፈልጋል ያልከው የተገባ ነው። ..... ይኸ በሚሆንበት ጊዜ ግን፣ ከገርማዊ የታላቋ ብሪታንያ ንጉሥና ሕዝብ ጋር ያለንን መልካም ግንኙነት የሚያበላሽና ሌላ ጣጣ የሚያስከትልብን እንዳይሆን በብርቱ መጠንቀቅ ያስፈልጋል። ..... በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን ላይ በሚደረገው ንግግር፣ ዝርዝር ሁኔታውን እየመዘንኩ እንደ አግባቡ ለመቃወምም ሆነ ለመደገፍ አንዲፈቀድልኝ ብለህ ያመለከትከው የተገባ ነው። ያገራችን ክብርና ጥቅም የማይቀነሰውን መንገድ እየተከተልክ፣ ከወዳጆቻችን ጋር ያለን ግንኙነት በፍቅር የሚሄድ መሆኑን እያረጋገጥክ፣ ከዚህ ቀደም የነገርንህንም እያስታወስክ፣ አስፈላጊውን እንድታደርግ ይሁን ..... »

..... ይህ ከዚህ በላይ የተገለጸው የንጉሡ ነገሥቱ መምሪያ ትክክለኛው ሀሳብ ምን እንደሆነ አቶ አክሊሉ በቶሎ ሊብራራላቸው አልቻለም። በእራት ነጥቦች እየለዩ ያቀረቡት ሀሳብ የትኛው ተፈቅዶ የትኛው እንደተከለከለ ለማወቅ ግራ ገብቷቸው በማሰብ ላይ እንዳሉ፣ ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ አንድ ሌላ ቴሌግራም ደረሳቸው።

ለወዳጄ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፣ እንደምን ከርመሃል? እኔ በእግዚአብሔር ቸርነት ደህና ነኝ።

ቤቪንና ስፎርሳ የተባሉት የአውሮፓ የፖለቲካ ሰዎች በኤርትራ፣ በሱማሌና በሊቢያ ጉዳይ ለየጥቅማቸው የተበተቡት ስምምነት፣ የሚጐዳንን ለመቃወምና የሚጠቅመንን ለመደገፍ ትልቅ ችግር ላይ መሆንህን ሰምቼ አዘንኩልህ። በዚህ ላይ ደግሞ ከጌቶቹ የተስጠህን መምሪያ ስናዘጋጅ፣ ለአንተ በሚሆን አነጋገር ሳናስናዳው በመቅረታችን፣ ያለብህን ጣጣ በማቃለል ፋንታ ጭንቁን የሚያበዛብህ መሆኑን፣ ዘውዴ ገብረሕይወት አስቦ ስላስታወስኝ፣ ወዲያውኑ የኔ ማብራሪያ ይረዳህ ይሆናል ብዬ ይህችን መልዕክት ልኬልሃለሁ።

ጌቶቹ፣ አንተ ሀሳብ ላይ እንዳትወድቁ በማለት፣ ከእንግሊዝ መንግሥት የደረሳቸውን መልዕክት እንድታውቀው አልፈቀዱም ነበር። በኔ ግምት ግን አንተ ቢቀላሉ ሞራልህ የሚነካ ስላልሆነ ማወቅ ይገባሃል እላለሁ። ወዳጆቻችን የሚሉት ዋናው ነገር፣ ቤቪንና ስፎርሳ የተስማሙበት የኤርትራ ጉዳይ እንዲጸድቅ፣ ከጃንሆይ ዋና መልዕክተኛ እስካሁን ትብብር አላገኘንም ነው። ይኸ ጉዳይ በተባበሩት መንግሥታት ሳይጸድቅ ቢቀር፣ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ መተባበር ጉድለት ይሆናል የሚል ሀሳብ ስንዝረዋል። ይህ አባባል ምን ፍሬ እንደሆነ ከማንም የበለጠ አንተ ማወቅ አለብህ። እኔ እንደገባኝ እነዚህ የኔና ያንተ የልብ ወዳጆች፣ የኤርትራን አንዱን አካል ቆርጠው ከሱዳን በማቀላቀል፣ ከሊቢያም ለጦር ማከማቻ

የሚያስፈልጋቸውን ሲረናይከን ይዘው ለመኖር ስለቆረጡ፣ ምኞታቸው እንዲፈጸምላቸው በጉባኤው ላይ በሞቀ ዲስኩር እንድትደግፉቸው ነው:: መቸም እንተ የግትወደው ለእንግሊዞች ተብሎ በሊቢያ ጉዳይ የምትሰጠው ድጋፍ፣ ጣልያንም ትሪፖሊታንያን እንዲያገኝ የሚረዳ ይሆንብኛል ብለህ ነው:: ..... ከጃንሆይ የተላከልህ መምሪያ ትክክለኛ ትርጉሙ የሚከተለው ነው::

« ..... በጉባኤው ላይ ክርክሩ በሚደረግበት ጊዜ ወዳጆቻችንን በቀጥታ የሚነቅፍ ወይም የእነሱን ጥቅም በቀጥታ የሚያበላሽ ነገር በአንተ ግንባር ቀደምትነት እንዳይፈጠር ብቻ ነው:: ..... » ከዚህ በተረፈ ባለህ የፖለቲካ ጥበብ ለኢትዮጵያ የሚጠቅመውንና የሚጐዳውን እዚያው እያየህ፣ መወሰንና ተገቢውን እርምጃ መውሰድ ነው:: ጌቶቹን በጣም አሳስቧቸው የነበረው፣ ስለ አሥመራና ስለ ምፅዋ ከተሞች ጉዳይ ነበር:: ለዚህም በብርቱ ለመሟገት መቁረጥህን ስለነገርካቸው ተደሰተዋል:: እንግዲህ እንደምታውቀው፣ እዚህ ባለን አቅም ሁሉ ሥራህ እንዲቃናልህ እንጥራለን:: እግዚአብሔር ውጤቱን ያሳምርልህ ይሠላም ይግጠመን:: ..... »

በዘውዴ ገብረሕይወት የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ዋና ዲሬክተር አሳሳቢነት ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ አቶ እክሊሉ የደረሳቸው ግብራሪያ በጣም ጠቃሚ ስለሆነ፣ በጉባኤው ላይ ለሚወስዱት እርምጃ ደህና መንገድ ከፈተላቸው::

ይህ የቤቨን ስፎርሳ ስምምነት፣ መጀመሪያ ወጥናው ኮሚሲዮን፣ ቀጥሎ በንዑስ ኮሚቴ፣ እንደገና ወደ ዋናው ኮሚሲዮን፣ ከዚያ ለጠቅላላው ጉባኤ፣ እየተላለፈ ንግግር ሲደረግበት እንደቆየ፣ በመጨረሻውም ውጤቱ ምን እንደሆነ ወደፊት እናየዋለን::

የቤቨን ስፎርሳ ስምምነት በንዑስ ኮሚቴ «15»

በተባበሩት መንግሥታት ዘንድ ያለው የታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ፣ ቤቨንና ስፎርሳ በተስማሙበት መሠረት ሪቂቁን ውሳኔ አስተካክሎ ለዋናው ኮሚሲዮን ሲያቀርብ፣ በተጨማሪ ኩስንድ፣ ከአውስትራሊያና ከኢራቅ መንግሥታት፣ ለእነዚሁ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች መፍትሔ እንዲሆኑ ልዩ ልዩ ሀሳቦች መጉረፍ ጀመሩ::

የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ካርሎ ስፎርሳ በሎንዶን ያደረገውን ስምምነት በይፋ እንዲደግፉለት፣ ለወዳጁ ለፈረንሣይ መንግሥትና ለታዛጉቹ የላቲን አሜሪካ አገሮች ለማስረዳት ጥቂት ቀናቶች አስፈልገውት ነበር:: ላቲኖቹም ሎንዶን ላይ ስለተደረገው ስምምነት መምሪያው ከጣልያን መንግሥት ተፋጥኖ ስላልደረሳቸው፣ ከታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ የተዘጋጀውን አዲሱን ሪቂቅ ውሳኔ ለማደናቀፍ፣ በስፈው ማምታታት ጀመሩ:: በእሥራ ስምንቱ የላቲን አሜሪካ አገሮች ስም « ..... የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች በኢንተርናሽናል ድርጅት ሞግዚትነት (አስተዳዳሪው ጣልያን ሆኖ) ተመድበው፣ ሊቢያ ከአሥር ዓመት በኋላ ነፃነቷን እንድትቀበል፣ ኤርትራና ሱማሌ ግን ነፃ የመሆናቸው ጊዜ ላልተወሰነ ዘመናት እንዲቆይ ..... » የሚል ሀሳብ ነደፉ::

ከሕንድ ከአውስትራሊያና ከኢራቅ በቀረቡት ረቂቅ ውሳኔዎች ላይ፣ በተለይ ኤርትራን በሚመለከት ጉዳይ ሶስቱ አገሮች ተመሳሳይ የሆነ አቋም አላይተዋል። ይኸውም የኤርትራ ሕዝብ ፍላጐቱ ምን እንደሆነ በትክክል እንዲታወቅ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የራሱ የሆነ መርማሪ ኮሚሲዮን ልኮ ማጣራት አለበት ሲሉ ያሳሰቡት ነው።

ከተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች የሚቀርቡት የተለያዩ ሀሳቦች፣ የቤቪን ስፎርሳን ስምምነት እያወናበዱ የእንግሊዝን ዕቅድ የሚተናኮሉ በመሆናቸው፣ የአሜሪካ ዋና መልዕክተኛ ጆን ፎስተር ደለስ አንድ ዘዴ መፍጠር አስፈላጊ ሆኖ ታየው። ግንቦት 9 ቀን 1949 ዓ.ም ለዋናው ኮሚሲዮን ባቀረበው ሀሳብ፣ አሥራ አምስት (15) አባል አገሮች ያሉበት (ኢትዮጵያ ጭምር) አንድ ንዑስ ኮሚቴ በአስቸኳይ ተቋቁሞ፣ እነዚህን ከልዩ ልዩ አገሮች የቀረቡትን ረቂቅ ውሳኔዎች በሁለት ቀን ውስጥ አጣርቶ ብዙ ድጋፍ ያገኘውን ሀሳብ መርጦ፣ ለዋናው ኮሚሲዮን እንዲያቀርብ ጠየቀ። ወዲያውም የአሜሪካ ሀሳብ በ34 ድምፅ ብልጫ ተደግፎ፣ የመለያ ቁጥሩ «15» የሆነው ይህ ንዑስ ኮሚቴ በፍጥነት ተቋቁሞ ሥራውን ጀመረ።

በቤቪን ስፎርሳ ስምምነት መሠረት ከታላቋ ብሪታንያ ተሻሽሎ የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ እንዲደግፉለት፣ የጣልያን መንግሥት ወገኖቹ የሆኑትን ሁሉ አዘጋጅቷቸው ስለነበረ፣ ንዑስ ኮሚቴ «15» ሥራውን ሲጀመር ብዙ ችግር አላጋጠመውም። ከሶቪየት ሕብረትና ከአንዳንድ አገሮች የቀረቡትን የተለያዩ ሀሳቦች በድምፅ ብልጫ አስወግዶ፣ ከታላቋ ብሪታንያ በቀረበው ረቂቅ ውሳኔ ላይ ብቻ ለመነጋገር፣ የንዑስ ኮሚቴው የሥራ መመሪያ ሆነ።

ኤርትራን በሚመለከት፣ በኮሚቴውና በኢትዮጵያ መልዕክተኛ መካከል ከፍ ያለ ክርክር የተፈጠረው፣ ለአሥመራና ለምፅዋ ከተሞች የተለየ የመተዳደሪያ ቻርት ይዘጋጅላቸዋል በሚለው ቃል ነበር። ኮምት ካርሎ ስፎርሳ ያሳደረው ተስፋ፣ ሁለቱ ዋና ዋናዎቹ የኤርትራ ከተሞች በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የታወቀ የአቶኖሚ ቻርት ሲኖራቸው፣ ከንቲባዎቹ የሚመረጡት በነዋሪዎቹ ድምፅ ስለሆነ፣ የጣልያን ዜጐች በገንዘብ ኃይል ምርጫውን ለማግኘትና የአስተዳዳሪነቱን ወንበር ለመያዝ ይችላሉ የሚል ነው። የእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኧርነስት ቤቪን ግን፣ የስፎርሳ ሕልም በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን ለመጽደቅ ዕድል እንደማይኖረው ያውቅ ነበር። በንዑስ ኮሚቴ «15» ከተመደቡት አባል አገሮች ውስጥ፣ ፈረንሣይና ላቲኖቹ፣ የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች የአቶኖሚ ቻርት እንዲሰጣቸው ብቻ ሳይሆን፣ ቻርቱ የሚሰናዳው በተባበሩት መንግሥታት ድርጅትና በጣልያን መንግሥት ተራድኦ ነው ብለው ጨኸታቸውን ቀጠሉ። የኢትዮጵያ መልዕክተኛም « ..... ይህን የመሰለ የእንድን ነፃ መንግሥት መብቱንና ክብሩን በቀጥታ የሚነካ፣ ከኢንተርናሽናል ሕግና ሥርዓት ውጭ የሆነ ፋሽስታዊ ሀሳብ፣ የማንቀበለው ብቻ ሳይሆን አጥብቀን የምቃወግዘው ነው ..... » በማለት ተከራከረ። በኢትዮጵያ መልዕክተኛና በጣልያን ወገኖች መካከል የጋለ ክርክር በሚካሄድበት ሰዓት፣ አዲስ አበባ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ ስለ አሥመራና ምፅዋ ከተሞች ጉዳይ በቀረበው ሀሳብ፣ የእንግሊዝን አምባሳደር ጠርተው ቅሬታቸውን ገለጡ። በዚህ ጉዳይ፣ የታላቋ ብሪታንያ አምባሳደር ዳንኤል ላሴልስ (LASSELLES) ከአዲስ አበባ ወደ ሎንዶን ባስተላለፈው ሰፊ ራፖር ውስጥ የገለጸው አስተያየት የሚከተለው ነው።

« ..... ንጉሠ ነገሥቱ የኤርትራን በሁለት መከፈል ግዴታ ሆኖባቸው የተቀበሉ ቢሆንም፣ ለአሥመራና ለምፅዋ ከተሞች በተባበሩት መንግሥታትና በጣልያን ሕብረት የመተዳደሪያ ኦቶኖሚ ቻርት ይዘጋጅላቸዋል ተብሎ በቀረበው ሀሳብ ከፍ ያለ ቅሬታ ተሰምቷቸዋል። አማካሪዎቻቸው በየጊዜው የሚያቀርቡላቸው ራፖር፣

..... የኤርትራን የምዕራቡን አውራጃ ቆርጠው ወደ ሱዳን ለማቀላቀል የፈለጉት እንግሊዞች ናቸው።.....

..... የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች ነፃ የአስተዳደር ኦቶኖሚ እንዲኖራቸው የሚለውን ሀሳብ በተንኮል የጸነሱት እንግሊዞች ናቸው። ...

..... ኢትዮጵያ ሠላም እንዳይኖራት፣ ጣልያን ሱማሌን በሞግዚትነት እንድታስተዳድር ሀሳቡን ያመነጩት እንግሊዞች ናቸው። .....

በሚል የተሳሳተ አስተያየት ላይ የተመሠረተ መሆኑን ደርሰንበታል።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ትክክለኛውን ሁኔታ እንዲያውቁት በበኩሌ ጊዜ ወስጄ በዝርዝር አስረድቻቸዋለሁ። ..... ከኤርትራ ግዛት የምዕራባዊው ቆላ ወደ ሱዳን እንዲቀላቀልና ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀድ ሀሳቡ የመነጨው በመጀመሪያ ከአሜሪካ መንግሥት መሆኑን፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርዎ አክሊሉ ሀብተወልድ ደህና አድርጌ ያውቃል። አሜሪካኖችም ይህንን ሀሳብ ሲያቀርቡ፣ ኢትዮጵያን ለመርዳት በማሰብ መሆኑ ጥርጥር የለውም።

..... ግርማዊነትዎ እንደሚፈልገው፣ መላው ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ይቀላቀል የሚል ሀሳብ ቢቀርብ፣ የጣልያን ደጋፊዎች የሆኑት ፈረንሣይና የላቲን አሜሪካ አገሮች፣ ዓረቦቹና አስላሞቹ፣ የሶቪየት ሕብረትና ሳቴሊቶቹ በሙሉ ስለሚቃወሙ፤ ጉዳዩ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለመጽደቅ ጨርሶ ተስፋ የለውም። ነገር ግን አስላም የሆነው ሕዝብ የሚኖርበት የምዕራቡ አውራጃ በሀይማኖቱና በባሕሉ ከሚቀራረበው ከሱዳን ጋር ተቀላቅሎ፣ ሌላው የክርስቲያኑ ወገን ከኢትዮጵያ ጋር ይሁን ሲባል፤ የዓረቦቹንና የአስላም አገሮቹን ተቃውሞ ማስወገድ ይቻላል። .... በመሠረቱ ትልቁ ችግል፤ የጣልያን ወገኖች የሆኑት ፈረንሣይና አስራ ስምንቱ የላቲን አሜሪካ አገሮች፤ ከተቃዋሚነት ወደ ደጋፊነት እንዲለወጡ ማድረጉ ነው። የእነዚህን አገሮች የድምፅ ድጋፍ ለማግኘትና የቀረበው ረቂቅ ውሳኔ ሊጸድቅ የሚችለው፤ ጣልያን ሲስማማ ብቻ ነው። ባለፈው ጊዜ ለግርማዊነትዎ እንዳስረዳሁት፣ « ቤቪን ስፎርሳ » የተባለው ፎርሙላ የተፈጠረው፣ ጣልያንን ይዘን የሌሎቹን ተቃዋሚነት ለማስጣል ነው።

..... የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች የተለየ የኦቶኖሚ መተዳደሪያ ቻርት ቢዘጋጅላቸው ይሻላል የሚል ሀሳብ የተጫረው፤ ከታላቋ ብሪታንያ ሳይሆን፣ አሁንም ከአሜሪካ መልዕክተኛ በኩል ነው። ይህንንም አክሊሉ ሀብተወልድ የሚያስታውስው መሆን አለበት። ..... የጣልያን ወደ ኤርትራ የመመለሱ ዕድል የተዘጋው፣ በታላቋ ብሪታንያ ኃይልና ፍላጐት ነው እንጂ፣ በሌሎቹ ታላላቅ መንግሥታቶች አቋም አይደለም። ነገር ግን ለእነዚህ ዘመናዊ ለሆኑት ለአስመራና ለምፅዋ ከተሞች፣ የመተዳደሪያ ቻርት እንዲኖራቸውና፣ በኤርትራም የሚኖሩት የጣልያን ዜጐች መብትና ግዴታ በሕግ የተወሰነ እንዲሆን፣ የታላቋ ብሪታንያ

መንግሥት አስተያየት ቢሰጥ፣ ኢትዮጵያን የሚጐዳ ነው ተብሎ መተርጐም የለበትም:: ..... » በማለት አሰረድቻለሁ::

ንጉሠ ነገሥቱ ያቀረብኩላቸውን ሰፊ ማብራሪያ በጥሞና ካዳመጡ በኋላ፣ የሰጡኝ መልስ እጅግ የሚከበር ሆኖ አግኝቼዋለሁ::

« ..... ከብዙ ዓመታት በፊት መላው ኤርትራ ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል፤ ለዓለም ታላላቅ መንግሥታቶች ያቀረብነው ጥያቄ ግዛታችንን ለማስፋፋት፣ የኛ ያልሆነውን የባዕድ አገር ካልተሰጠን፣ በማለት አይደለም:: ከእግዚአብሔር የተቀበልነው አደራ፣ ከአባቶቻችን የወረስነው ኃላፊነት፣ ለሕዝባችን የገባንለት ቃል፣ የኢትዮጵያን ነፃነትና የሕዝቧን አንድነት ለመጠበቅ፣ በውጭ ኃይል ተለያይቶ የነበረውን ሕዝብ ለማገናኘትና ታሪክን አቦታው ለመመለስ ነው:: ይህንንም የቆምንበትን መሠረታዊ ዓላማ፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ደህና አድርጐ እንደሚረዳልን ተስፋችን ጽኑ ነው::

..... ዛሬ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ውስጥ የአባል አገሮች በፖለቲካ ጥቅም መከፋፈልና የተለያዩ ወገኖች መፈጠር፣ ትክክለኛ ፍርድ ሊያስገኝ እንደማይችል ብናውቅም፣ ኤርትራን በሁለት መከፈል ተገቢ ነው ብለን መቸውንም አናምንም:: ..... ከዚህ በቀር ደግሞ የጣልያን ወደ ትሪፖሊታንያ እና ወደ ሱማሌ መመለስ፤ በጣም ያስገረመን ብቻ ሳይሆን፣ እጅግ ያሳዘነን መሆኑንም አንሸሽግም:: ከጦርነቱ በኋላ፣ የዓለም ሠላም ሲመሠረት፤ ፋሽስት ጣልያን ያደረሰችው ጥፋት ታውቆ፣ የቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቿ በሙሉ እንዲወሰዱባት የተፈረደባትን፣ አዲሱ የጣልያን መንግሥትም ተስማምቶ ውሉ በተፈረመ ማግሥት፤ ትሪፖሊታንያ እና ሱማሌ ተመልሰው ለጣልያን እንዲሰጡ የታሰበው፣ ከእውነተኛ ፍርድ ይልቅ፣ የግል ጥቅም የሚበልጥ መሆኑን፣ የዓለም ታሪክ ትዝብቱን፣ ለሚተካን ትውልድ እንደሚያቀርብልን እርግጠኞች ነን::

..... እንግሊዝ አገር በታተሙ አንዳንድ ጋዜጦች ላይ፣ ጣልያን ወደ ሱማሌ እንድትመለስ በመታሰቡ <u>ኢትዮጵያ በጣም ፈርታለች</u>፤ ተብሎ የተጻፈውን ተመልክተን ተገርመናል:: እንደሚያውቁት ሥጋትና ፍርሃት የተለያዩ ናቸው:: ያለፉት ታሪኮች እንደሚያሳዩት፣ በጣልያን በኩል ተደጋግመው የደረሱብንን ብዙ ጦርነቶች ሁሉ የመከትን ስለሆነ፤ ለፍርሃት ቦታ አንሰጠውም:: እንሰጋለን ስንል፣ ልሠላም እምነት የለንም ማለታችን ነው:: በኒውዮርክ የመደብነው ዋና መልዕክተኛችን አክሊሉ ሀብተወልድ እንዳስረዳው፤ ኢትዮጵያ ለነፃነቷ ታጥቃ መኖር ስለአለባት፣ የጣልያንን ሱማሌ መመለስ በሠላም መልክ አትመለከተውም::

..... አሁን ወደ መጨረሻው ጉዳይ እንመለስና ኮሚቴ 15 በተባለው ጉባኤ ላይ፤ ንግግር የሚደረግበት የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች ጉዳይ፣ ለመተዳደሪያቸው ያስፈልጋል የተባለው አቶሞሚ፣ <u>የውጭ እጅ ሳይገባበት በኛ መልካም ፈቃድ የሚፈጸም ከሆነ</u>፤ ልንቀበለው እንችል ይሆናል:: ለማናቸውም ዋና መልዕክተኛችን አክሊሉ ሀብተወልድ የሚጠቅመንን እና የሚጐዳንን እየለየ እንዲወስን አዘነዋል... »

ይህ ከዚህ በላይ የተገለጸው ንጉሠ ነገሥቱ የተናገሩት የሚያምኑበትን ትክክለኛውን አስተያየታቸውን ነው:: ትልቁ ባለሥልጣን ወልደጊዮርጊስና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ አክሊሉ ሀብተወልድ፣ የታላቋ ብሪታንያን መንግሥት የማይወዱ በመሆናቸው፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ብዙ ችግር አለባቸው:: በጠቅላላው ለቀድሞዎቹ

የጣልያን ኮሎኒዎች የወደፊት ዕድል ለመወሰን፤ ከታላቋ ብሪታንያ የቀረበውን ሀሳብ፤ ለነዚህ ለሁለቱ የኤርትራ ከተሞች ስለታሰበው ኦቶኖሚና፤ እንዲሁም ስለ ጣልያን ወደ ሱማሌ መመለስ ነው እንጂ፤ በሌሎቹ ጉዳዮች ላይ ንጉሠ ነገሥቱ አልተጨነቁም። ሆኖም የቤቨን ስፎርሳ ፎርሙላ በተባበሩት መንግሥታት መጽደቅ የኢትዮጵያ ጥቅም መሆኑን በማሰረዳት፣ ዋናው መልዕክተኛ አክሊሉ ሀብተወልድ ከታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ጋር እየተመካከረ እንዲሠራ ለንጉሠ ነገሥቱ አመልክቼ፣ ይኸው ትእዛዝ መተላለፉን ልዩ ጸሐፊያቸው ተፈራወርቅ አረጋግጠልኛል።

አክሊሉ ሀብተወልድ ከንጉሠ ነገሥቱ በተላለፈለት መምሪያ መሠረት ከታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ጋር እየተመካከረ መሥራት እለመሥራቱን በአሰቸኳይ እንዲገለጽልኝ በማለት አምባሳደር ላሴል (LASSCELLES) ራፖሩን ዘግቷል።

በዚህ ጊዜ ውስጥ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ንዑስ ኮሚቴ «15» የተቀጣጠለው የክርክር እሣት አልበረደም። በአሥመራና በምፅዋ ከተሞች ጉዳይ የተደነቀሩትን ሀሳቦች፤ ኮሚቴው በድምፅ ብልጫ ለማሳለፍ ቢሞክርም፣ እቶ አክሊሉ ሀብተወልድ እስከ ምን ጊዜውም እንቀበለውም የሚል መግለጫ ሰጡ። ጉዳዩ እየከረረ ጊዜውም እያለቀ መሄዱን አይቶ የአሜሪካ ዋና መልዕክተኛ ጆን ፎስተር ደለስ፤ « ..... ይህ የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች ኦቶኖሚ ጉዳይ፣ አቀራረቡ በኢትዮጵያ መንግሥት የውስጥ ጉዳይ እንደመገባት የሚያስቆጥር ስለሚያስመስል ቢሰረዝ ይሻላል ..... » የሚል ሀሳብ አቀረበ። ሀሳቡ በሙሉ ከተሰረዘ፤ የጣልያን ወገኖች የቀረቡትን መፍትሔዎች በሙሉ ስለሚያደናቅፋት፤ አስታራቂ የሆነ መንገድ ለመፈለግ እንግሊዞች ውስጥ ውስጡን መሥራት ጀመሩ። በመጨረሻው « ለአሥመ ራና ለምፅዋ ከተሞች የመተዳደሪያ ቻርት የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት እንዲያዘጋጅላቸው » ግዴታ ሳይሆን በማሳሰቢያ መልክ እንዲቀርብ ኮሚቴው በሙሉ ተስማማ።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ግንቦት 10 ቀን 1949 ዓ.ም ለእንግሊዝ አምባሳደር በገለጹት አስተያየት፣ « ..... የውጭ እጅ ሳይገባበት በኛ መልካም ፈቃድ የሚዘጋጅና የሚፈጸም ከሆነ ልንቀበለው እንችል ይሆናል ..... » ማለታቸው ይታወሳል። ንዑስ ኮሚቴውም ከጃንሆይ ፍላጐት ጋር የሚመሳሰል ውሳኔ ቢያሳልፍም፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኛ ንትርኩን እበረደ እንጂ ተቀብያለሁ ብሎ ድምጹን አልስጠም።

አሥራ አምስት አባል አገሮች የተሰየሙበት ንዑስ ኮሚቴ ሁለት ቀንና ሌሊት በስፈው የተነጋገረበትና በመጨረሻም በድምፅ ብልጫ ተስማምቶ ለዋናው ኮሚሲዮን ያስተላለፈው ውሳኔ፣ ያንኑ « የቤቨን ስፎርሳን ስምምነት » የተከተለ ሆነ።

1. ሊቢያ በሶስት ተከፍላ፣

ሲረናይከ፤ በታላቋ ብሪታንያ፣
ፊዘን፤ በፈረንሣይ፣
ትሪፖሊታንያ በጣልያን እስተዳደር ለአሥር ዓመት ከቆዩ በኋላ፣
የሊቢያ እንድነት ተጠብቆ ነፃነቷን እንድታገኝ፤

2. ሱማሌ፣ ላልተወሰነ ጊዜ በጣልያን የሞግዚት አስተዳደር አንድትቆይ፤

3. ኤርትራ፣ ከምዕራባዊው ቆላ በስተቀር፣ ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀድ፣ የምዕራቡ ቆላ በሀይማኖቱ ከሚመሳሰለው ከሱዳን ጋር እንዲቀላቀል፣ የንዑስ ኮሚቴው ውሳኔ ለዋናው ኮሚሲዮን ተላለፈ።

የዋናው ኮሚሲዮን ውጤት

አሥራ አምስት አባል አገሮች የተካፈሉበት ንዑስ ኮሚቴ ያዘጋጀው ረቂቅ ውሳኔ ለዋናው ኮሚሲዮን ሲቀርብ፣ የቤቨን ሰፎርሳን ስምምነት የሚቃወሙት ወገኖች ሁሉ በየፊናቸው ልዩ ልዩ ሀሳብ እየተበተቡ የጉባኤውን አጀንዳ ማደፍረስ ጀመሩ።

ዓረቦቹ፣ የእስላም አገሮችን ድጋፍ ይዘው በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ለሙግት የታጠቁት፣ ሊቢያ በሶስት አውራጃ መከፈሏ ቀርቶ አንድነቷ እጥንቱ ቦታው እንዲመለስና፣ ሳይውል ሳያድር ነፃነቷ እንዲታወጅላት መሠረታዊ ዓላማቸው ሲሆን፣ በተለይ ጣልያን ተመልሳ ትሪፖሊታንያን እንዳትይዝ ለማገድ ነበር።

ኤርትራን በሚመለከት ግን፣ ከመስኮብና ከሳቴሊቶቹ በስተቀር፣ የዓረቦችና የእስላም አገሮች ቡድኖች ተቃዋሚ አልነበሩም። ይልቁንም ሳውዲ ዓረቢያና ግብፅ በስጡት መግለጫ፣ የኤርትራ የክርስቲያኑ ወገን ወደ ኢትዮጵያ እንዲቀላቀል መደረጉንና የእስላሙ ክፍል ከሱዳን ጋር እንዲዋሀድ መታሰቡን ደግፈዋል። ከአንግሉ አሜሪካኖች ቁጣ ይልቅ ከዓረቦች የሚስነዝርብን ጥቃት የበለጠ ሊጐዳን ይችላል በማለት፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ በፓሌስቲን የእሥራኤልን መንግሥት መፈጠር መቃወማቸው ለዚህ ጊዜ የሚረዳ ሆኗል።

ሱማሌን ጣልያን በሞግዚትነት እንድታስተዳድር የቀረበውን ሀሳብ፣ ዓረቦቹ እንደ ሊቢያ ጉዳይ በጠነከረ መንፈስ ባይሆንም ተቃውሞአቸውን ገልጸዋል። በጠ ቅላላው ሲመዘን ጣልያን ተመልሳ ሱማሌን እንዳትይዝ ከዓረቦቹ ይልቅ ክፉኛ ያመረረችና የጮኸች ኢትዮጵያ ብቻ ነበረች። እንዳንድ የእስያ አገሮች ከዓረቦች ጋር ለመተባበር፣ ጣልያን ወደ ቀድሞ ቅኝ ግዛቶቿ መመለስ የለባትም ብለዋል። ሆኖም እንደ ዓረቦቹ፣ ሊቢያ በቀጥታ አንድነቷ ተመሥርቶ ነፃነቷን መቀበል አለባት አላሉም። የሕንድና የፓኪስታን አስተያየት፣ እነ ዚህ የቀድሞ ኩሎኒዎች ለነፃነት እስኪደራጁ ድረስ፣ በጣልያን ሳይሆን በኢንተርናሽናል ድርጅት የሞግዚት አስተዳደር መቆየት ያስፈልጋቸዋል የሚል ነበር። በተለይ የሕንድ መልዕክተኛ፣ ኤርትራን ሳይጠቅስ፣ ሊቢያና ሱማሌ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ሞግዚትነት ቢያንስ ለአሥር፣ ቢበዛ ለሀያ ዓመታት መቆየት ያስፈልጋቸዋል ብሏል። ከዚህም አያይዞ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ሞግዚት ሆኖ ሲያስተዳድራቸው፣ ዕውቀታቸው በቂ የሆኑ ሰዎች ስለሚያስፈልጉት፣ ብዙ የተማረ ሕዝብ ያላት ሕንድ፣ በስለጠኑ ሠራተኞች በኩል ብዙ እርዳታ ለማቅረብ ትችላለች በማለት፣ ለማህተመ ጋንዲ አገር ሰዎች የሥራ ገበያ ለማምረት ሞክሮ ነበር። ከዚህም አያይዞ ስለ ኤርትራ በሰጠው አስተያየት፣ አገሩ በሁለት ኮሚከፈል፣

ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀል የሚፈልገው የኤርትራ ነዋሪ ሕዝብ ሰንት በመቶ እንደሆነ ለማወቅ፤ ልዩ መርማሪ ኮሚሽን ተልኮ ቢጣራ ይሻላል የሚል ሀሳብ ደንቅሯል::

ሶቪየት ሕብረትና ሳቴሊቶቹ (ቤይሎሩሲያ፣ ቼኮስሎቫኪያ፣ ፖላንድ፣ ኡክሬን) በድምሩ እምስቱ አገሮች፣ ለነዚህ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መስኮብ አባል የሆነበት፣ በተባበሩት መንግሥታት ስም የሚካሄድ የሞግዚት አስተዳደር ለተወሰነ ጊዜ ካልተቋቋመ፣ እነዚህ ድሆች አገሮች፣ የኩሉኒያሊስቶች አስተዳደር ከወደቀባቸው፣ ምንጊዜም ነፃነትን እንደማያገኙ፣ ትክክለኛ ፍርድና ዴሞክራሲ እንደሚነፈጋቸው፤ እየድጋገሙ የሚያስሙትን ጩኸት እላቋረጡም:: ትልቁ ችግር የሶቪየት ሕብረት ረቂቅ ውሳኔ በጉባኤው ላይ በቀረበ ቁጥር፣ ደጋፊዎቹ ያው እንደተለመደው ከራሱ ከመስኮብና ከአራቱ ሳቴሊቶቹ ዐበተቀር ሌላ አጃቢ ማጣቱ ነው::

የአሜሪካ ዋና መልዕክተኛ ጆን ፎስተር ደለስ፣ ከሶስት ቀናት በፊት ንዑስ ኮሚቴ «15» እንዲቋቋም ያስደረገው፣ ከልዩ ልዩ አባል አገሮች የጐረፉትን ልዩ ልዩ ሀሳቦች በድምፅ ብልጫ እያስወገደ፣ የቤቨን ስፎርሳን ፎርሙላ የተከተለ ረቂቅ ውሳኔ እንዲያቀርብና ዋናው ኮሚሲዮን በዚሁ ላይ ብቻ ተነጋግሮ የራሱን ውሳኔ ለጠቅላላው ጉባኤ እንዲያስተላልፍ ነበር:: ንዑስ ኮሚቴው የተሰጠውን ተግባር በሚገባ ፈጽሟል:: ነገር ግን መላው የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በሚካፈሉበት በዋናው ኮሚሲዮን ላይ፣ የንዑስ ኮሚቴውን ሥራ እንቃወማለን ብለው የሚነሱትን አባል መንግሥታት ማገድ እንደማይቻል፤ ጆን ፎስተር ደለስ ጊዜ እግኝቶ አላተኮረበትም:: ከዚህ በላይ ደግሞ በዚሁ ስሞን የአሜሪካ የመልዕክተኞች ጓድ በፓሌስቲን መሬት አዲስ የተቋቋመችው እሥራኤል፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አባል እንድትሆን ከፍተኛ ጥረት በማድረግ ላይ ስለሆኑ፣ የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ በጥብቅ የሚከታተሉት እንግሊዞች ብቻቸውን ነበሩ:: በዋናው ኮሚሲዮን ስብሰባ ከተካፈሉት ሃምሣ ሰባት አገሮች መካከል፤ የቤቨን ስፎርሳን ፎርሙላ ስንቶቹ ደጋፊዎች፣ ስንቶቹ ተቃዋሚዎች፣ ሊሆኑ እንደሚችሉ እንግሊዞች ባደረጉት ክትትል፣ በሁለት ሶስተኛው የድምፅ ብልጫ ውሳኔው እንዲጸድቅ ለማድረግ የሁለት አገሮች ድጋፍ እንደሚጐድል ተረዱ:: ቀደም ሲል እንደተገለጸው ኢትዮጵያ ጣልያንን ለመቃወም የቆረጠች መሆኗ ይታወሳል:: በዚህ ሰዓት በታላቋ ብሪታንያ እና በኢትዮጵያ መልዕክተኞች መካከል አለመግባባት መፈጠር ጀመረ::

ሄክቶር ሜክኒል (HECTOR McNEIL) ከአዲስ አበባ የደረሰው ራፖር፤ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ከታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ ጋር በቅርብ እየተመካከሩ እንዲሠሩ ከንጉሠ ነገሥቱ ትእዛዝ ተልኮላቸዋል የሚል ነው:: የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ግን፣ ቀድሞ እንደሚያደርጉት በራሳቸው ሥልጣንና ነፃ በሆነ አስተሳሰብ የሚሠሩ መስለው ስለሚታዩ፣ ለእንግሊዞቹ ግራ የሚያጋባ ነገር ሆነ:: ጊዜም እያጠረ ስለሄደ ሚስተር ሜክኒል ከአክሊሉ ጋር በቀጥታ መነጋገር ይሻለኛል ብሎ ወሰነ:: «... አንተና እኔ በቅርብ እየተመካከርን ለነዚህ ለሶስቱ አገሮች የቀረቡት ረቂቅ ውሳኔዎች፤ ሁለት ሶስተኛውን የድምፅ ብልጫ አግኝተው እንዲጸድቁ ብናደርግ፣ ጥቅሙ የጋራችን ይሆናል .. » በሚል ቃል የታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ ለኢትዮጵያ ሚኒስትር ማሳሰቢያ ሰጠ:: አቶ አክሊሉም በበኩላቸው ለመተባበር ያላቸውን ፈቃደኛነት ከገለጹ በኋላ፤ በኢትዮጵያ በኩል ምን ማድረግ እንደሚያስፈልግ የቁት::

« ..... ለሶስቱ ቅኝ ግዛቶች በንዑስ ኮሚቴ 15 የተዘጋጁት ረቂቅ ውሳኔዎች በዋናው ኮሚሲዮን ሁለት ሶስተኛውን ድምፅ አግኝተው ለማለፍ፣ የኢትዮጵያና የህይቲ ድጋፍ ማስፈለጉን ደርሰንበታል። ይኸውም በሊቢያና በሱማሌ ጉዳዮች ነው። የህይቲ መንግሥት እንዲደግፍ፣ ይህም ባይቻል አብስቴን እንዲያደርግ፣ በፈረንሣይና በአሜሪካ በኩል ተፅዕኖ ይደረጋል። ኢትዮጵያ ግን የራሷ የሆነ ከፍተኛ ጥቅም አላት። ጣልያንን ለማጥቃት በማሰብ ብቻ በትሪፖሊታንያ እና በሱማሌ ጉዳይ ከተቃወመች፣ ኤርትራን የማግኘት ዕድሏ መበላሸቱ መታወቅ አለበት። ከሊቢያና ከሱማሌ ጉዳይ ተነጥሎ፣ የኤርትራ ጉዳይ ለብቻው የሚጸድቅበት መንገድ ይኖራል ለማለት ያስችግራል። ስለዚህ፣ ኢትዮጵያ የዘላቂ ጥቅሟን በማሰብ፣ በትሪፖሊታንያ እና በሱማሌ ጉዳይ ተቃዋሚነቷን በደጋፊነት መለወጥ ይሻላታል። ምርጫው ያንተ ነው ..... » ሲል የእንግሊዙ ዋና መልዕክተኛ አቶ አክሊሉን አስጠነቀቀ።

አቶ አክሊሉ በስጡት መልስ፣ « ..... ኢትዮጵያ የሚጠቅማትንና የሚጐዳትን ለይታ የመወሰን መብቷ የተጠበቀ ስለሆነ፣ የማንም አገር ተፅዕኖ አቋሟንና እምነቷን ሊለውጠው አይችልም ..... » አሉ። « ..... በተባበሩት መንግሥታት አባሎች ሁለት ሶስተኛውን ድምፅ አግኝቶ ለማለፍ ችግር የሚገጥመው፣ የጣልያን ኮሎኒያሊስት አስተዳደር በትሪፖሊታንያ እና በሱማሌ እንዲመለስ የተዘጋጀው ውሳኔ ብቻ ነው። ኢትዮጵያን በቀጥታ የሚመለከተው ለኤርትራ የታሰበው መፍትሔ ግን፣ ከሶቪየት ሕብረትና ከአራቱ አጫፋሪዎቹ በስተቀር ሌላ ተቃዋሚ ስለማይኖር፣ ከሁለት ሶስተኛው ድምፅ በሚበልጥ ቁጥር ውሳኔው እንደሚጸድቅ በበኩላችን እርግጠኞች ነን። ..... የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ባደረግነው ጥናት፣ የቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች እያንዳንዳቸው፣ በጂኦግራፊም አቀማመጣቸው ሆነ በታሪካቸው፣ የተለያዩ ስለሆኑ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች ውሳኔ የሚሰጡት ለእያንዳንዱ አገር በቀረበላቸው መፍትሔ ላይ ነው እንጂ፣ የሶስቱንም አገሮች ጉዳይ በአንድነት እጣምረን ማየት አለብን ማለት አይገባቸውም። ይሁን እንጂ ኃያላን መንግሥታት ለሚፈልጉት ነገር የመውጫ ዘዴ ማግኘት ስለማይሳናቸው፣ የሊቢያና የሱማሌ ጉዳይ ካልተወሰነ፣ የኤርትራ ጉዳይ ተነጥሎ መጽደቅ የለበትም ብለው መንገዱን ለመዝጋት አይችሉም ብዬ እልከራከርም። አሁን ከተነገረኝ እንደተረዳሁት፣ ይህ ዓይነቱ ችግር እንዳይደርስና የተዘጋጀልን የኤርትራ ጉዳይ እንዲጸድቅልን፣ ትሪፖሊታንያ እና ሱማሌ ለጣልያን እንዲሰጡ ድጋፋችንን ማቅረብ አለብን ማለት ነው። ..... የታላቋ ብሪታንያ መንግሥትና ሕዝብ ደህና አድርጐ እንደሚያውቀው፣ እኛ ኢትዮጵያውያን ካለፈ ታሪካችን ብዙ ነገሮች እየተማርን የመጣን ነን። ለነፃነትና ለመብት መዋጋት ዋጋው ምን እንደሆነ፣ በውጭ ጠላት የግፍ መከራን መቀበል ምን ያህል እንደሚያስቃይ፣ በዓለም ሽንጐ ላይ ዳኝነትና ፍርድ ማጣት ምን ያህል እንደሚያሳዝን፣ ከማንም አገርና ሕዝብ የበለጠ ደርሶብን እይተናል። ..... በኤርትራ ጉዳያችን የጠየቅነው ዳኝነት በተገቢው መንገድ ታይቶ ተገቢ በሆነው ደንብ ቢፈረድልን ደስ ይለናል። ነገር ግን ኢትዮጵያ በምንም ዓይነት፣ በየጊዜው የጦር እሳት እያዳፈነ ለማጥቃት የሚዘጋጅላት ጠላቷ፣ ሱማሌ ላይ ተመልሶ እንዲነግሥ፣ ድጋፍ ትስጣለች ብሎ መጠበቅ የማይታሰብ ጉዳይ ነው። ሁለተኛም፣ ከቅኝ እገዛዝ የተላቀቀ አገር የወደፊት ዕድሉ እንዲወሰንለት የኢንተርናሽናል ዳኞች በተሰየሙበት አደባባይ ላይ፣ ጣልያን ተመልሶ የኮሎኒ አስተዳደሩን እንዲቀጥል ኢትዮጵያ ካልደገፈች፣ ኤርትራን አታገኝም ከተባለ፣ አገሬ ጸጸት አያድርባትም። ባመነችበት አስከ መጨረሻው ጸንታ ትቆማለች። ..... የገፔኔቩ የመንግሥታት ማህበር አንዳደረገው ሁሉ፣ አሁንም በተራው የተባበሩት

መንግሥታት ፍርድ የሚነፍገንና ጥቃት እንዲደርስብን ዝም ብሎ የሚመለከት ከሆነ፤ ለነፃነታችን እና ሠላም ለሚያስፈልገው ሕይወታችን የተለመደውን መስዋዕትነት እንቀበላለን:: ..... ኢትዮጵያ ከፋሽስት ቀንበር ተላቅቃ ነፃነቷ እንዲመለስ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥትና ሕዝብ የተደረገላትን እርዳታ ምን ጊዜም አትረሳም:: ..... ዛሬም በኮሎኒያሊስት ጣልያን ተወስዶብን የነበረው አገራችን ኤርትራ እንዲመለስልን፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የሚያደርግልንን ድጋፍ ዐውለታ እንመዝግባለን:: ..... ኢትዮጵያ ለነፃነቷና ለሠላም ሕይወቷ ዋስትና እንዲኖራት በማድረግ ፋንታ፣ ምንጊዜም የማይተኛላት ጠላቷ ተመልሶ ሱማሌ ላይ እንዲስፍር የታቀደውን ሀሳብ፣ እገሬ አጥብቃ ብትቃወም፣ የታላቋ ብሪታንያን መንግሥት ቅር ያሰኛል ብዬ አላስብም..... »

ከዚህ በላይ የተገለጸውን የአቶ አክሊሉን ሰፊ ማብራሪያ የእንግሊዝ ዋና መልዕክተኛ ያዳመጠው፣ በትእግስትና እርጋታ በተቀላቀለበት መንፈስ ነበር:: ልክ ኢትዮጵያ አቋም የተናገሩት ሁሉ ትክክል መሆኑን ቢያምንም፣ ሄክተር ሜክኒል የታላቋ ብሪታንያ ዋና ዓላማ የጊዜን ስርርሳ ለምምነት የሚጸድቅበትን ዋስትና ለማግኘት ስለሆነ፣ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ አንድ ዓይነት እርዳታ ይጠ ብቃል::

አቶ አክሊሉ በስጡት መግለጫ በሱማሌ ጉዳይ ጨርሶ የማይበገሩ ቢሆንም፣ ትሪፖሊታንያን በሚመለከት ለመግባባት የሚያስችል፤ ያልተዘጋ ገርበብ ያለ በር መተዋቸው ይታያል:: የኢትዮጵያ አቋም የታላቋ ብሪታንያን ጥቅም የሚጐዳ እንዳይሆን፤ ቀደም ሲል ጆን ስፔንሰር የአቶ አክሊሉ አማካሪ፤ በሊቢያ ጉዳይ አብስቴን ማድረግ ይሻላል ሲል ሀሣብ አቅርቦ ነበር:: አቶ አክሊሉ ግን እኛ ቀድመን ድምፅ ለመስጠት ከመወሰናችን በፊት፣ ከእንግሊዞች በኩል በእርዳታ መልክ እስከንጠየቅ መጠበቅ ይሻላል ብለው አቆዩት:: በመጨረሻው የታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ ለአቶ አክሊሉ ባቀረበው ሀሳብ፣ በሱማሌ ጉዳይ ኢትዮጵያ ተቃዋሚነቷን ለመቀጠል ከወሰነች፣ ቢያንስ በሊቢያ ጉዳይ ድምፅ ከመስጠት ብትቆጠብልን (አብስቴን ብታደርግ) እንደ እርዳታ እንቆጥረው ነበር አለ:: እዚህ ላይ አቶ አክሊሉ ጥሩ ዕድል አጋጠማቸው:: በሊቢያ ጉዳይ አብስቴን በማድረግ፤ 1ኛ/ ከእንግሊዞች ጋር ያላቸውን ግንኙነት ስለሚያሻሽልላቸው፣ 2ኛ/ ዓረቦቹና ወገኖቻቸው በሊቢያ ጉዳይ የኢትዮጵያን አብስቴንሽን እንደ ድጋፍ አድርገው ስለሚቆጥሩላቸው፣ 3ኛ/ ሊቢያ ከአፍሪካ ይልቅ የዓረቦች ጉዳይ ስለሆነ፤ ኢትዮጵያ ለምን ሳትቃወም ቀረች? ተብላ እንደማትወቀስ በማመን፤ ለሱማሌ የታሰበውን ብቻ እየተቃወሙ፣ በትሪፖሊታንያ ጉዳይ አብስቴን ለማድረግ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ወሰኑ::

የኢትዮጵያና የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች በዚህ አኳኋን ተወያይተው በጉባኤው ላይ በሚወሰደው አቋም ከተስማሙ በኋላ፣ በመካከላቸው የነበረው አለመግባባት የተወገደ መስሎ ታየ::

ከአርባ ስምንት ሰዓቶች ጀምሮ ሥራውን የቀጠለው ዋናው ኮሚሲዮን፤ በመጀመሪያ ደረጃ ከመስኮብና ከሕንድ፣ ከኢራቅና ከአውስትራሊያ የቀረቡለትን ልዩ ልዩ ረቂቅ ውሳኔዎች በድምፅ ብልጫ ካስወገዳቸው በኋላ ንዑስ ኮሚቴ 15 ባዘጋጀው ዶክመንት ላይ ማተኮር ቻለ:: የላቲን አሜሪካ አገሮችና ፈረንሣይ፣ የጣልያንን ጥቅም ለመጠበቅ ትጥቃቸውን ያዘጋጁ ስለሆነ፣ ጣልያን ትሪፖሊታንያን እንዳያገኝ ለማገድ ዓረቦቹና ወገኖቻቸው ያደረጉት ከፍተኛ ጥረት ሳይሳካ ቀረ::

ለሶስቱ የቀድሞ ቅኝ ግዛቶች ከቀረቡት መፍትሔዎች ውስጥ፣ ያለ ችግር በከፍተኛ ድምፅ ማለፍ የቻለው በኤርትራ ጉዳይ ከምዕራቡ አውራጃ በስተቀር፣ ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር ይቀላቀል የሚለው አንቀጽ ነበር። በሀይማኖቱና በባሕሉ ከሱዳን ጋር ስለሚቀራረብ፣ ወደዚያው ይዋሃድ ተብሎ የተፈረደበት የአቆርዳት አውራጃ፣ ዋናው ኮሚሲዮን ላይ ሲቀርብ፣ ብዙ ተቃዋሚዎች ተፈጥረው አከሸፉት። ይህም ሊደርስ የቻለው፣ የላቲን አሜሪካ አገሮች ከጣልያን የተቀበሉትን መምሪያ ጥሰው ድጋፋቸውን ስለነሱት ነው። በዚያን ጊዜ ላቲኖቹ ይህንን እርምጃ የወሰዱት፣ በሁለት ምክንያቶች መሆኑ ተደርሶበታል። ይኸውም፣ 1ኛ/ የኤርትራ የምዕራቡ አውራጃዎች ወደ ሱዳን እንዲቀላቀሉ የታቀደው ለእንግሊዞች ጥቅም ስለሆነ፣ 2ኛ/ ላቲኖቹም እንደ አቅማቸው የጣልያን ወገኖች በመሆናቸው፣ በአፍሪካ ላይ የሞግዚትነት ሥልጣን ለኛስ ለምን አይሰጥም ? በማለት የአቆርዳትን አውራጃዎች ለማስተዳደር በመመኘታቸው ነው። ለዚህም ማስረጃው በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ንግግር በተደረገበት ጊዜ፣ የኤኳቶር (EQUATEUR) መልዕክተኛ ይህ የአቆርዳት አውራጃ በአንድ የላቲን አሜሪካ መንግሥት ሞግዚትነት እንዲተዳደር፣ አቅርቦት የነበረው ረቂቅ ውሳኔ ነው።

በንዑስ ኮሚቴ 15 ከተዘጋጁት ልዩ ልዩ ረቂቅ ውሳኔዎች ውስጥ፣ ዋናው ኮሚሲዮን ያልተቀበለው የአቆርዳትን አውራጃ ከሱዳን መቀላቀል ብቻ ሲሆን፣ በሌሎቹ ላይ አንዳንድ የቃላትና የአቀራረብ ለውጥ ከማድረግ በስተቀር፣ ሁሉንም በድምፅ ብልጫ ተቀብሎ፣ ግንቦት 15 ቀን 1949 ዓ.ም ለጠቅላላው ጉባኤ ያስተላለፋቸው ረቂቅ ውሳኔዎች ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ነበሩ።

ሀ/ <u>ሊቢያ፣</u> ሶስቱም አውራጃዎች (ሲረናይክ፣ ፌዘን ትሪፖሊታንያ) ከአሥር ዓመታት በኋላ በአንድነት ተዋህደው የሊቢያ ነፃ መንግሥት ሆነው ይቋቋማሉ። እስከ አሥር ዓመታት ድረስ፣

-- ሲረናይክ በታላቋ ብሪታንያ
-- ፌዘን በፈረንሣይ
-- ትሪፖሊታንያ በጣልያን ሞግዚትነት ይተዳደራሉ።

ለ/ <u>ሱማሌ፣</u> በጣልያን ሞግዚትነት ላልተወሰነ ጊዜ ስትተዳደር ከቆየች በኋላ፣ ወደ ፊት ነፃ መንግሥት የመሆን ዕድል ይሰጣታል።

ሐ/ <u>ኤርትራ፣</u> ከምዕራባዊው ቆላ አውራጃዎች በስተቀር ሌሎቹ በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር ይዋህዳሉ። አስልምና የተስፋፋባቸው የምዕራቡ አውራጃዎች ግን የወደፊት ዕድላቸው ተጠንቶ ይወሰናል። እስከዚያም በእንግሊዝ አስተዳደር ይቆያሉ።

እነዚህ በዋናው ኮሚሲዮን ተመርምረውና ተጠንተው የተዘጋጁት ረቂቅ ውሳኔዎች ለጠቅላላው ጉባኤ ሲቀርቡ፣ ያለችግር እንደሚጸድቁ በተለይ ጉዳዩ በሚመለከታቸው በአብዛኛዎቹ አገሮች የማያጠራጥር እምነት ነበር።

በጠቅላላው ጉባኤ፣ ከውሳኔው በፊት

በዋናው ኮሚሲዮን ተሰብስበው አንድ ወር በፈጀ ጊዜ ጉዳዩን መርምረው መፍትሔውን በድምፅ ብልጫ ያዘጋጁትና፣ በጠቅላላው ጉባኤ ላይ ተካፍለው የሚያጸድቁት የመላው የተባበሩት መንግሥታት አባሎች ስለሆኑ፣ ለውሳኔ በቀረበው በዚህ ሰነድ ላይ የሀሳብ ልዩነት ይፈጠርና ሊደፈርስ ይችላል ተብሎ አይጠበቅም ነበር። ሆኖም በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ድጋፋቸውን ከሰጡት 34 አባል አገሮች መካከል፣ በድንገት አንዴ ተወናብዶ ድምፁን ወደ ተቀዋሚነት በመለወጥ የሚጠበቀውን ውጤት እንዳያበላሽ፣ በተለይ የእንግሊዝ መልዕክተኞች በቅርብ መከታተል ነበረባቸው።

ግንቦት 17 ቀን 1949 ዓ.ም ጠቅላላው ጉባኤ ሥራውን ሲጀምር በሶቪየት ሕብረት ግንባር ቀደምትነት ዓረቦቹና አስያውያኖቹ ከዋናው ኮሚሲዮን የቀረበው ረቂቅ ውሳኔ እንዳይጸድቅ ከፍ ያለ ውዝግብ ፈጠሩ።

« .... ይህ በጠቅላላው ጉባኤ እንዲጸድቅ የቀረበው ረቂቅ ውሳኔ፣ ኮሎኒያሊስቶቹና ኢምፔሪያሊስቶቹ በአንድነት ሆነው፣ በተለይም ጣልያንና እንግሊዝ በተባበሩት መንግሥታት ጀርባ ዶልተው፣ ለራሳቸው ጥቅም በማሰብ ብቻ የጐነጐኑት ሀሳብ ስለሆነ፣ አባል አገሮች እንዳይሳሳቱ አስጠነቅቃለሁ። ..... » በሚል የከረረ ቃል የሶቪየት ሕብረት ዋና መልዕክተኛ አንድሬ ግሮሚኮ (ANDRE GROMYCO) ንግግሩን ጀመረ። « ..... የላቲን አሜሪካ አገሮችም ሕብረታቸውን አጠንክረው የተሰለፉት በድምሩ ኮሎኒያሊስቶቹን በተለይ ደግሞ ጌታቸው የሆነውን ጣልያንን ለመርዳት ስለሆነ፣ ለተበደሉትና በቅኝ አስተዳደር ሲጨቆኑ ለኖሩት ሕዝቦች አስበው አያውቁም። ..... የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አባል አገሮች እንዲያውቁት የሚያስፈልገው፣ በአሁኑ ጊዜ በቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች ላይ የደረሰው የኢኮኖሚ ውድቀት፣ ተወዳዳሪ የሌለውና እጅግ የሚያሣዝን መሆኑን ነው። በእነዚህ ድሆች አገሮች ላይ የሚያንሰራራው የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት፣ በየአገሩ ላይ የነበረውን ንብረትና የእርሻ ውጤት እየዘረፈ፣ ወደ ሌሎቹ ቅኝ ግዛቶቹ በማሻገሩ፣ የሊቢያን፣ የኤርትራና የሱማሌን ሕዝቦች ከፍተኛ ሥቃይ ላይ ጥሏቸዋል። ..... በእነዚህ በኮሎኒያሊስት አገሮች ተቀምሞና ተጭበርብሮ በዋናው ኮሚሲዮን ከጸደቀ በኋላ ለጠቅላላው ጉባኤ የቀረበልን ሀሣብ፣ ታላቋ ብሪታንያ ሲረናይከን፣ ጣልያን ትሪፖሊታንያን ሲይዙ የአሜሪካ መንግሥት አማካይ የሆነ የጦር ማከማቻ አግኝቶ፣ ግሪክንና ቱርክን ከዚያም እልፎ በከፊል የአውሮፓን ደቡብ አገሮች፣ በቁጥጥሩ ሥር እንዲያደርግ ነው። ታላቋ ብሪታንያም ፓሌስቲንን ለማጥፋት ወታደሮቿን ለማንቀሳቀስ የሚመቻት፣ መነሻው ከሲረናይክ ሲሆን ነው። የፈዘን አውራጃ ለፈረንሣይ እንዲሰጥ የታሰበው፣ በሰሜን አፍሪካ በኮሎኒያሊስት ፈረንሣይ ጭቆና የሚሰቃየው ሕዝብ፣ ለነፃነቱ እንዳይንቀሳቀስ አፍኖ ለመያዝ ነው። ..... » ይህ ሁሉ የሚያሳየው፣ ኮሎኒያሊስቶች በድሆች አገሮች ላይ ከብዙ ዘመናት ጀምሮ የሚፈጽሙትን ግፍ፣ ዛሬም ወደፊትም ለመቀጠል የቆረጡ በመሆናቸው፣ ለእነዚህ ለተበደሉት ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ እንዲሆን፣ የሶቪየት ሕብረት ካቀረበው የውሳኔ ሀሣብ የተሻለ አለመኖሩን፣ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች እንዲገነዘቡት አንድሬ ግሮሚኮ በጥብቅ አሳሰበ።

ግሮሚኮ በምዕራባውያኖችና በተለይም በታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ላይ ያዘነበው ወቀሣ ከምን ጊዜውም የበለጠና የጠነከረ ስለሆነ፤ የእንግሊዝ ዋና መልዕክተኛ የመናገሪያው ተራ ሲደርስው ምን መልስ እንደሚሰጥ ለመስማት፣ አብዛኛዎቹ መልዕተኞች ቸኩለው ነበር:: ሄክቶር ሜክኢል የሰጠው መልስ አጠር ያለና በአቀራረቡም የጨዋ መንፈስ ይዞ፣ በአነጋገሩ የመስኩን ዋና መልዕክተኛ ደህና አድርጐ የሚወርፍ ነበር::

« ..... በዋናው ኮሚሲዮን በሰፊው ተመክሮበት፤ በአብዛኛዎቹ የአባል አገሮች ተደግፎ፤ ጠቅላላው ጉባኤ እንዲያጸድቀው የቀረበው ውሳኔ፤ ጣልያንና ታላቋ ብሪታንያ የዶለቱበትና ያዘጋጁት ነው ተብሎ ሲነገር በመገረም ሰምቻለሁ:: ሆኖም ይህን የመሰለው ፍሬቢስ አስተያየት ከሶቪየት ሕብረትና ከሳቴሊቶቹ በስተቀር፣ በተባበሩት መንግሥታት አባሎች ዘንድ ተደግፎነት ይኖረዋል ብለን እናስብም::: ሚስተር ግሮሚኮ፣ ለመንቀፍ የጠቀሰውን ጉዳይ በበስለ አስተያየት ብንመለከተው፣ ሁለት ወይም ሶስት የተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች ተወያይተው ለድርጅቱ ሀሳብ ቢያቀርቡ፤ ኃጢያቱ እምን ላይ ነው ? ..... ለምሣሌ የሶቪየት ሕብረትና ሳቴሊቶቹ በእንድነት እየሆኑ፤ ይስማማናል የሚሉትን ሀሳብ በተባበሩት መንግሥታት እንዲጸድቅላቸው ባቀረቡ ቁጥር መቼ ቀን ተችተን እናውቃለን ? መቸስ ቀን ይህ ሀሳብ በመስኩብና በተከታዮቹ የተዘጋጀ ነው ብለን ነቅፈን እናውቃለን ? የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት፤ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ በተቻለ ፍጥነት መፍትሔ እንዲሰጣቸው ስለምትፈልግ፤ ከብዙዎች አገሮችና በተለይም ከጣልያን መንግሥት ጋር መወያየቷን እትሸሸግም:: ..... የሶቪየት ሕብረት ዋና መልዕክተኛ የምንነጋገርበትን ጉዳይ ወደ ጐን ትቶ ወደ ሌላ አቅጣጫ በመራመድ፣ በቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች ላይ የኢኮኖሚ ችግር የደረሰው፤ በየአገሩ ያሉትን ንብረቶች የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ወደ ሌሎች አገር በማዛወሩ ነው የሚል ክስ አቅርቧል:: የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት እውነተኛውን ነገር ለመግለጥ አይጨነቅም:: በምሥራቅና በስሜን አፍሪካ ከፋሽስት ጋር ተዋግተን ድል ባደረግን ጊዜ፣ ከጠላት ብዙ መሣሪያዎች ማርከን ወደ ሌላው የጦር ግንባር ማስተላለፋችን እርግጥ ነው:: እነዚህንም የጠላት መሣሪያዎች፤ አብዛኛዎቹን በኢራን በኩል እያሻገርን በዚያን ጊዜ የጦር ጓደኞችን ለሆነው፣ ለሶቪየት ሕብረት መንግሥት ልከንለት የተጠቀመበት ለመሆኑ ትክክለኛ ማረጋገጫ አለን:: ..... ይህ የተከበረው የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ሽንጉ የሀሰትና የፍሬ ቢስ አስተያየቶች የሚስራጨበት እንዳይሆንና፤ የቁም ነገር ተግባሩን ከመፈጸም እንዳያስናክለው፣ ለመላው አባል አገሮች አደራ እያልን፣ የቀረበው ረቂቅ ውሳኔ ብዙ የተደከመበት በመሆኑ እንዲጸድቅ ድጋፋችንን እንሰጣለን ..... » በማለት የእንግሊዝ ዋና መልዕክተኛው ንግግሩን ፈጸመ::

እንደተለመደው የሶቪየት ሕብረት ዋና መልዕክተኛ ሀሳብ ሲሰጥ አጨብጭቦ ለመደገፍ፣ በሚያቀርበው ሀሳብ ላይ ነቀፌታ ሲስነዘርበት ለመቃወምና ለመሳደብ፣ ታጥቀው የሚጠብቁት ፖላንድና ቼኮስሎቫኪያ ቢመቻቸው፤ ወዲያውኑ በእንግሊዝ መልዕክተኛ ላይ ተነስተው ለመጨፈር አይቦዝኑም ነበር:: ነገር ግን የጉባኤው አጀንዳ በመጀመሪያ ደረጃ ከየመልዕክተኞቹ መሪዎች የሚሰጠውን መግለጫ ማዳመጥ ስለሆነ፣ ሁሉም ተራውን እየጠበቀ ከመናገር በስተቀር ለመነታረኪያ የተመደበ ጊዜ እልነበረም:: የሶቪየት ሕብረት በራሱና በተከታዮቹ ስም ሀሳቡን ከገለጸ በኋላ፤ የሳውዲ ዓረቢያ ዋና መልዕክተኛ በዓረብ አገሮች ስም የሚሰጠውን መግለጫ ለመስማት ጉባኤው ይጠብቅ ነበር::

ሚስተር ደጃኒ (DEJANI) ካቀረባቸው ሀሳቦች ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው::

« .... የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ አገሮች የሊቢያ፣ የኤርትራና የሱማሌ ሕዝቦች፤ በምንም ዓይነት መንገድ የጣልያን አስተዳደር እንዳይመለስባቸው ያቀረቡትን አቤቱታ፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በጥልቅ መመልከት አለበት:: ይህ የሕዝብ ጥያቄ ተገቢውን ውሳኔ ሳያገኝ ቀርቶ፤ ጣልያን ወደ አንዳንዶቹ የቀድሞ ኮሎኒዎቹ ይመለስ ቢባል፤ ሕዝቡ ባለው አቅም የሚዋጋ መሆኑን የተባበሩት መንግሥታት እንዲገነዘበው ያስፈልጋል:: የአሜሪካ መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጀምስ በርንስ ስለ ጣልያን ቅኝ አስተዳደር ሲናገር « .....በጭቆና የተመሠረተ አመራር ነበር .... » ካለ በኋላ « ..... ጣልያን በቅኝ ግዛቶቹ የተጠቀመው ለጦር ጉዳይ እንጂ ለሌላ ዋጋ ላለው ተግባር ለመፈጸም አልነበረም ..... » ሲል የገለጸው አስተያየት መታወስ አለበት::

በጣልያን አገር ተወልዶ ለዓለም ሠላም ጠንቅ የነበረው የፋሽስት አስተሳሰብ ከአገሩ ላይ ሥሩ ተነቅሎ ጠፉቷል ለማለት አይቻልም:: በፋሽስት ዘመን የተቋቋሙት አንዳንዶቹ ድርጅቶች ለምሣሌ፣ የጣልያን የአፍሪካ ሚኒስቴር የሚባለው መሥሪያ ቤት አሁንም አለ:: የቀድሞዎቹ የፋሽስት ባለሥልጣኖችም በየወንበሮቻቸው ላይ እንደሚገኙ ታውቋል:: ለምሣሌ ባለፉት ጥቂት ሳምንታት የጣልያንን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አጅበው በስብሰባችን አዳራሽ የተገኙትን የታወቁ የፋሽስት ባለሥልጣኖች፣ የኢትዮጵያ ዋና መልዕክተኛ ሲወቁማቸው፣ በሠፍረት ተውጠው ከየወንበራቸው እየዘለሉ ሮጠው ሲወጡ ሁሳችንም ተመልክተናል::

ስለዚህ፤ የተባበሩት መንግሥታት፣ አዲሲቷ ጣልያን እየተባለ የሚስጠው መጠሪያ ትክክል አለመሆኑን ማወቅ አለበት:: በዋናው ኮሚሲዮን ተጠንቶ በጠ ቅሳላው ጉባኤ እንዲጸድቅ ስለቀረበው የውሳኔ ሀሳብ የሳውዲ ዓረቢያ መንግሥት አቋም የሚከተለው ነው::

1. ጣልያን በሊቢያም ሆነ በሱማሌ በማናቸውም መልክ መመለሱን በጥብቅ እንቃወማለን:: እኛ የምንጠይቀው፤ ሊቢያ፤ በሶስት የተከፈሉት አውራጃዎቿ በአንድነት ሆነው፣ በፍጥነት ነፃነቷን እንድታገኝ ነው::

2. ኤርትራ፤ ክርስቲያኖቹ የሚኖሩበት አውራጃዎች ሕዝቡ ኢትዮጵያን ስለሚፈልግ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀሉን እንደግፋለን:: የኤርትራ የምዕራቡ አውራጃ ግን፤ ከሱዳን ጋር ከመሆን በስተቀር ሌላ መፍትሔ ሊገኝለት አይችልም:: ..... »

የዓረቦቹ አቋም ከዚህ በላይ በተመለከተው አኳኋን የተመሠረተ ሲሆን፣ የቤቪን ስፎርሳን ፎርሙላ ለመቃወም ከወስኑት የእስያ አገሮች መካከል፣ ሕንድና ፓኪስታን፤ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች በፍጥነት ነፃነት ለመቀበል የተዘጋጁ ናቸው ብለው አያምኑም:: ሁለቱ የማይግባቡ ወንድማማች አገሮች (ሕንድና ፓኪስታን) የሚስነዝሩት መፍትሔ፤ ሶስቱም የቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶች ለጊዜው በተባበሩት መንግሥታት የሞግዚት አስተዳደር ቢቆዩ ይሻላል የሚል ነው::

በጠቅላላው፣ መስኮቦቹም ሆኑ ዓረቦቹ፣ የእስላም አገሮችም ሆኑ እስያውያኖቹ፣ የቤቨን ስፍርሳ ስምምነት እንዲወድቅ ተቃዋሚነታቸውን ለማስተባበር ቢሞክሩም፣ ቀደም ሲል በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ድጋፋቸውን ከሰጡት አገሮች መካከል፣ ከዳተኛ ከሌለ በስተቀር የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ ከመጽደቅ የሚያከሽፈው ነገር ሊኖር አይችልም። እንግሊዞች በጣም የተጨነቁት በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ከደገፉት አገሮች መካከል በመጨረሻው ሰዓት፣ አንዳንዶቹ በዓረቦች ተገዝተው ድምፃቸውን እንዳይሰውጡ ነው። ባደረጉት ክትትል፣ በሊቢያና በሱማሌ ጉዳይ የቀረበው ውሳኔ ሊወድቅ የሚችለው፤ ላይቤሪያና ሀይቲ፣ ሕንድና አውስትራሊያ እንደሚወስዱት አቋም ነው ብለው ጥርጣሬ አደረባቸው።

— አውስትራሊያ የኮመንዌልዝ አባል በመሆኑ፣ በታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ተፅዕኖ ከተቃዋሚነት ወደ ደጋፊነት ድምጹን እንደሚለውጥ ታወቀ።

— ሀይቲ፣ የፈረንሣይና የአሜሪካ መንግሥታት በየፊናቸው ለሬፑብሊኩ ፕሬዚዳንት ማሳሰቢያ ልከው ስለነበረ፣ ዋናው መልዕክተኛ ሚስተር ሰንት ሎት (ST.LOT) የድጋፍ ድምፅ እንደሚሰጥ በተስፋ ይጠበቃል።

— ላይቤሪያ፣ ትክክለኛ አቋሙ ምን እንደሆነ ለማወቅ ችግር ተፈጥሮ ነበር። በጠቅላላው ጉባኤ ላይ ያደረገው ንግግር ሲታይ በኤርትራ ጉዳይ ድጋፉን ሰጥቶ፣ ትሪፖሊታንያን እና ሱማሌን የሚመለከቱትን ውሳኔዎች ለመቃወም መዘጋጀቱ ታወቀ። እንግሊዞች ይህንን እንዳተረዱ ላይቤሪያ ከተቃዋሚነት ወደ አብስቴንሽን እንዲለወጥ የአሜሪካኖች ተፅዕኖ እንዲያደርጉ ጠየቁ።

የሕንድ መልዕክተኛ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ድምፅ ከመሰጠት ስለተቆጠበ፣ አሁንም በጠቅላላው ጉባኤ ላይ በዚህ አቋሙ ከቀጠለ፣ ጉዳት አያመጣም። ነገር ግን በልማድ እንደታየው የሕንድ አስተያየት የሚዋልል ስለሆነ፣ ከአብስቴንሽን ወደ ተቃዋሚነት ለመዛወር የሚያግደው ነገር አይኖርም የሚል ግምት ተወስደ። ስሞኑን የኤህሩ መንግሥት ባለሥልጣኖች ከአሜሪካ የጦር መሣሪያዎች በእርዳታ ለማግኘት፤ በዋሽንግተን ንግግር በማድረግ ላይ በነበሩበት ጊዜ፤ የስቴት ዲፓርትመንት ኃላፊዎች ለጠቅላላው ጉባኤ ስለጣልያን ኮሎኒዎች ጉዳይ የቀረበውን ሬዞሉሽን ሕንድ እንድትደግፍ መጠነኛ የሆነ ተፅዕኖ ማድረጋቸው ተስምቷል። ይህ በአሜሪካኖች በኩል የተሞከረው ውጤት የሚሰጥ ከሆነ፣ ቢያንስ የሕንድ ድምፅ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ እንደሆነው በአብስቴንሽን ይቀጥላል እንጂ ተቃዋሚ አይሆንም በማለት እንግሊዞች ተስፋ አደረጉ።

በመጨረሻው ሰዓት አንድ ያልተጠበቀ አዲስ ነገር እንዳይፈጠር፣ የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ልዩ ክትትል ሲያደርጉ፣ በድንገት በኮሪደሩ ውስጥ የሀይቲ ዋና መልዕክተኛ ሴናተር ሰንት ሎት ከዓረቦች መልዕክተኞች ጋር የተለየ ጭውውት ሲያደርግ አይተው ከፍ ያለ ጥርጣሬ አደረባቸው። ወዲያውኑ አሜሪካና ፈረንሣይ ፈጣን እርምጃ ስለወሰዱ፣ በጥቂት ሰዓቶች ውስጥ፣ የሀይቲ ሬፑብሊክ ፕሬዚዳንት በኒውዮርክ የመደበውን ዋና መልዕክተኛውን በስልክ ጠርቶ፣ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች የቀረቡትን መፍትሔዎች በሙሉ በመንግሥቱ ስም የድጋፍ ድምፅ እንድትሰጥ ብሎ አዘዘው።

ሴናተር ሰንት ሎት ከአገሩ መሪ በስልክ የተሰጠውን ትዕዛዝ በታላቅ አክብሮት ተቀብያለሁ እያለ ቢያወራም፣ የዓረቦቹ ወገን ለመሆን ልቡ ስለከጀለ፣

አንዳንድ ዘዴ መፍጠር ጀመረ:: ከአሜሪካ መልዕክተኞች ውስጥ፣ ወዳጄ የሚለውን አንድ ሰው ከሰብሰባው አዳራሽ ለብቻው ወደ ውጭ ይጠራና፣ በምሥጠ ር ሀሳቤን ላካፍልህ ይለዋል:: « ..... የሀይቲ ፕሬዚዳንት ራሱ ሰልክ ደውሎ የቀረበውን የውሳኔ ሀሳብ ደግፍ ብሎ ትእዛዝ ሰጥቶኛል:: እኔ ግራሴ በኩል አንድ ከፍተኛ የሆነ የሞራል ችግር አለብኝ:: የአንድ ጥቁር አገር እንደራሴ ሆኜ፣ እኔም ራሴ ጥቁር ሆኜ፣ ጣልያን የጥቁር አገሮች የሆኑትን ሊቢያንና ሱማሌን እንዲገዛ ድምፅ ስሰጥ፣ በአፍሪካውያንና በእስያውያን ወገኖቼ ዘንድ ከፍ ያለ ዕፍረት ይሰማኛል:: ከአገሬ መሪ የተሰጠኝን ትእዛዝ በትክክል መፈጸም ግዴታዬ መሆኑን አውቃለሁ:: ነገር ግን ግራሴ ላይ ከሚደርስብኝ ትዝብትና ውርደት ለመሸሽ፣ ድምፅ መስጠት በሚጀመርበት ጊዜ፣ ምክትሌን በወንበሬ ተክቼ ከጉባኤው አዳራሽ ብወጣ በጣም ጥሩ ይሆናል ብዬ አሰብኩ:: የኔ ምክትል መልኩ ወደ ፈረንጆቹ የሚቀርብ፣ በትውልዱም ክልስ ስለሆነ፣ በደረሰን ትዕዛዝ መሠረት የሀይቲን መንግሥት ድጋፍ በኦፊሴል ሲያቀርብ፣ ምንም ዓይነት ይሉኝታ አይሰማውም:: በዚህ ዘዴ የተፈጸመ እንደሆነ አፍሪካውያኖቹም ሆኑ እስያውያኖቹ፣ እኔን ባለማየታቸው ቁጣቸው ሊበርድ ይችላል:: ..... » ፍሪል አነጋገር አሜሪካዊ ወዳጁን ደለለ:: ይኸ የጥህ አሜሪካዊ ሰሎ የላቲን አሜሪካ አገሮች ጉዳይ አማካሪዎች ከሆኑት ዲፕሎማቶች አንዱ ነው:: ሴናተር ሰንት ሉት የነገረውን ምንም ዓይነት ጥርጣሬ ሳያድርበት አሜን ብሎ ፈመቀበል፣ «..... ፀሀይቲ በኩል የሚያሳስብ ነገር የለም:: ፕሬዚዳንቱ ፀስልክ ለዋናው መልዕክተኛ ድጋፍ እንዲሰጥ ያስተላለፈው ትዕዛዝ ይፈጸማል ..... » የሚል ዜና ለታላቋ ብሪታንያ እና ለፈረንሣይ መልዕክተኞች ነገረ:: ፈረንሣይና ላቲኖቹ ከአሜሪካዊው ዲፕሎማት በደረሳቸው ዜና በጣም ተደሰቱ:: እንግሊዞች ግን፣ ያቺ በኮሪዶር ውስጥ ያይዋት፣ የዓረቦችና የሀይቲ መልዕክተኛ ሹክሹክታ ከንክኗቸዋል:: ሆኖም ሴናተር ሰንት ሉት የመሪውን ትዕዛዝ ጥሶ የት ሊገባ ? ብለው ማሰባቸው አልቀረም::

በጠቅላላው ጉባኤ ላይ ድምፅ መስጠት ከመጀመሩ በፊት፣ በእንግሊዞችና በአሜሪካኖች በኩል የተደረገው የደጋፊዎችና የተቃዋሚዎች ቆጠራ ተሰሩ የሚሰጥ ሆኖ ተገኘ:: ይኸውም፣ የሀይቲ ወደ ደጋፊነት መሪመድ፣ ኢትዮጵያ በትሪፖሊታንያ ጉዳይ ከተቃዋሚነት ወደ አብስቴንሽን መዛወር፣ የአባል አገሮችን ሁለት ሶስተኛ የድጋፍ ድምፅ ለማሟላት ሂሣቡ ትክክል ይመታል:: በተጨማሪም ላይቤሪያ ኢትዮጵያን ለመደገፍ ሲል ከተቃዋሚነት ወደ አብስቴንሽን ቢለውጥ፣ ሬዞሉሽኑ እንዳይከሽፍ አንድ መጠባበቂያ ይኖራል ተብሎ ተሰሩ ተደረገ::

የማክሰኞ ግንቦት 17 ቀን ድራማ

እነዚህን ሲንገላቱ የኖሩ የቀድሞ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች የወደፊት ዕድል የመጨረሻ ውሳኔ ለመስጠት የተጠበቀው፣ በዚች በግንቦት 17 ቀን 1949 ዓ.ም በማክሰኞ ምሽት ነበር::

ለአርባ ሁለት ቀናቶች የኤርትራ፣ የሊቢያና የሱማሌ ጉዳይ በሰፊው ሲተችበትና ንግግር ሲደረግበት ከከረመ በኋላ፣ በንዑስ ኮሚቴ «15» እና በዋናው ኮሚሲዮን ተበጥረው የተዘጋጁትን መፍትሔዎች፣ መላው የተባበሩት መንግሥታት አባሎች፣ በጠቅላላው ሰብሰባ ላይ ድምፅ በመስጠት እንዲያጸድቁ ወይም እንዲሽሩ ተጠየቁ::

-- ሶቪየት ሕብረትና ሳቴሊቶቹ፣ ዓረቦቹና እስያውያኖቹ፣ ተቃውሞአቸውን በማጠንከር በተለይ የሊቢያንና የሱማሌን ጉዳይ ለማስናከል ቆርጠው ተነስተዋል::

-- የላቲን አሜሪካ አገሮች ከፈረንሣይ ጋር ሆነው፣ በተለይ የትሪፖሊታንያ አውራጃና የሞቃዲሾ ሱማሌ ለጣልያን እንዲዳረጉ፣ የድጋፍ ድምፃቸውን አስተባብረው ቀርበዋል::

-- እንግሊዞች የሲረናይከን አውራጃ ይዞ ለመቆየት ያላቸው ፍላጐት ጽኑ ስለሆነ፣ ሊቢያን በሚመለከት ጉዳይ ደጋፊዎች ሆነው ከተቆጠሩት አባል አገሮች መካከል፣ አንዱ በድንገት ሀሳቡን በመለወጥ አንዳይከዳቸው ሥጋት ቢኖራቸውም፣ ዘጠና በመቶ የቀረበው መፍትሔ እንደሚጸድቅ ተስፋ አድርገዋል::

በጠቅላላው ጉባኤ እንዲጸድቅ የቀረበው ደክመንት፣ ለእያንዳንዱ የቀድሞ ቅኝ ግዛት በየአገሩ እየለየ መፍትሔውን የሚደለድል ስለሆነ፣ የተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች ለማጽደቅም ሆነ ለመሻር፣ ድምፃቸውን የሚሰጡት በእያንዳንዱ አገር ጉዳይ ላይ ነበር::

የጠቅላላው ጉባኤ ፕሬዚዳንት አውስትራሊያዊው ሚስተር ኤቫት፣ (MR.H.V.EVATT) በቀረቡት ረቂቅ ውሳኔዎች ላይ፣ በቅደም ተከተል አባል አገሮች ድምፃቸውን እንዲሰጡ ሲጠየቅ፣ የሀይቲ መንግሥት የመልዕክተኞች መሪ በዚሁ ሰዓት ወንበሬ ላይ አልገኝም ብሎ የተናገረውን ቃል ለውጠ፣ ከውጭ እየሮጠ ወደ አዳራሹ ገብቶ ቦታውን ሲይዝ እንግሊዞች ተመልክተው፣ ወዲያውኑ የአሜሪካንን እና የፈረንሣይን መልዕክተኞች ቀሰቀሱ:: « ..... በመጨረሻው ደቂቃ የሴናተር ሰንት ሎት ወንበሩ ላይ መመለስ ያለ ጥርጥር የፕሬዚዳንቱን ትዕዛዝ እሱ ራሱ መፈጸም ግዴታው መሆኑን ተገንዝቦ ነው፤ ..... » የሚል ማብራሪያ ከአሜሪካ መልዕክተኞች በኩል ለእንግሊዞች ተሰጠ:: ይህም ቢሆን የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ያደረባቸውን ሥጋት አላቃለለውም::

የሀይቲ ዋና መልዕክተኛ የድምፅ መስጫው ሲቃረብ ወደ ወንበሩ የተመለሰበት ምክንያት፣ አሜሪካኖች አንደተረጐሙት ሳይሆን፣ ከአገሩ መሪ የደረሰውን መምሪያ ለመለወጥ ከእሱ ከራሱ በስተቀር ሌላ ሰው መተካት ስለማይችል ነበር:: ሴናተር ሰንት ሎት የመንግሥቱን ትዕዛዝ ጥሶ የራሱን ፍላጐት ሲፈጽም፣ ከሚመራቸው መልዕክተኞች መካከል ኃላፊነት የሚሰማው ታዛቢ አጠገቡ እንዳይኖር ስለፈለገ፣ ምክትሉን ሚስተር ሾቬልን፣ « ..... እኔ ጉባኤው እስኪፈጸም ቆይቼ እስፈላጊውን አደርጋለሁ:: ..... አንተ ከወዳጆችህ ቀደም ሲል የተቀበልከውን ግብዣ ለማክበር መሄድ ትችላለህ፤ ..... » ብሎ አስናብቶት ስለነበር፣ የሚስተር ሾቬል አዳራሹ ውስጥ አለመገኘት የእንግሊዞችን ጥርጣሬ አባባሰው:: ቀደም ሲል እንደተገለጸው በቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ፣ አባል መንግሥታት ድምፅ እንዲሰጡበት የሚጠየቁት፣ ለእያንዳንዱ አገር በቀረበው መፍትሔ ላይ ነው:: ለሊቢያና ለሱማሌ የተዘጋጁት መፍትሔዎች ሲቀርቡ፣ የሀይቲ ሬፑብሊክ መንግሥት የመልዕክተኞች መሪ፣ ከአገሩ ፕሬዚዳንት የተሰጠውን ትዕዛዝ ጥሶ ተቃዋሚነቱን ሲገልጽ፣ የታላቋ ብሪታንያን እና አዲሲቷ ሬፑብሊክ የተባለችውን የጣልያንን መንግሥታት አንጀት አሳረረ:: በተዘዋዋሪ ጐዳናም የኢትዮጵያን ዕድል አስናከለ::

በኤርትራ ጉዳይ፣ ከምዕራባዊው ቆላ ብስተቀር ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋህድ የቀረበው ሀሳብ፣ በሠላሣ ሰባት አገሮች ተደግፎ ሕጉ ከሚጠይቀው ከሁለት ሶስተኛው የበለጠ ድምፅ ማግኘት ቻለ። ነገር ግን በጣልያን ሞግዚትነት እንዲቆዩ የተባሉት አገሮች ጉዳይ በታየ ጊዜ፣ የአባል መንግሥታትን ሁለት ሶስተኛ ድምፅ ለማግኘት፣ ትሪፖሊታንያ፣ ዕድሜ ለሀይቲ መልዕክተኛ አንድ ድምፅ ብቻ፣ ሱማሌ፣ እድሜ ለሀይቲና ለሳይቤሪያ ሁለት ድምፅ ብቻ፣ ስለጐደላቸው፣ እነዚህ መፍትሔዎች የማይጸድቁ ሆኑ።

ለኢትዮጵያ የታሰበው የኤርትራ ጉዳይ ከአስፈላጊው ቁጥር የበለጠ ድጋፍ ሲያገኝ፣ ትሪፖሊታንያ እና ሱማሌ ተፈላጊው ድምፅ ሳይሞላላቸው የቀሩት፣ ጣልያንን ለመጉዳት በማሰብ ነው በማለት፣ የላቲን አሜሪካ አገሮችና ፈረንሣይ እንደ እሣት ነደዱ። እነዚህ የጣልያን ወዳጆች ወዲያውኑ ተነሣሰተው፣ ይህንን የቤቨን ሰፎርሳ የተባለውን ፎርሙላ አሽቀንጥረው ለመጣል ድምፃቸውን ማሰማትባበር ጀመሩ። እነሱ እንደፈለጉትም የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ለመወሰን የቀረቡት መፍትሔዎች በሙሉ በአንድነት አጠቃላይ ድምፅ እንዲሰጥባቸው ያስፈልጋል የሚል ሀሳብ አቀረቡ ። የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ውሳኔ የሚከናወነው በትክክለኛ የፍርድ ሚዛን ላይ ተመሥርቶ ቢሆን ኖሮ፣ ለእያንዳንዱ አገር የቀረቡት የውሳኔ ሀሳቦች የአባሎቹን ሁለት ሶስተኛ የድምፅ ብልጫ ያገኙት እየጸደቀላቸው፣ ሌሎቹ ድምፅ የጐደላቸው ውሳኔዎች ለሌላ ጊዜ እንዲተላለፉ ማድረግ ይቻል ነበር። ነገር ግን ላቲኖቹና ፈረንሣዮቹ የሚፈልጉት የጣልያን ዕድል ከተሰናከለ፣ የሌላውም አብሮ እንዲወድም ስለሆነ፣ በቤቨን ስፎርሳ ስምምነት መሠረት የተዘጋጁት መፍትሔዎች እንዲሰረዙ አጠቃላይ ድምፅ ካልተሰጠባቸው ብለው ተሟገቱ። አሁንም እነሱ እንደፈለጉት፣ በእነዚህ ሶስት ረቂቅ ውሳኔዎች ላይ አባል መንግሥታት ድምፅ እንዲሰጡበት ሲጠየቁ፣ በጥቂት ሰዓቶች ውስጥ ነገር ተለውጦ፣ ሰላሣ ሰባት አገሮች መፍትሔዎቹ እንዳይጸድቁ ሲቃወሙ፣ ደጋፊዎቹ አሥራ አራት አገሮች ብቻ ሆኑ። ይህንን ጥሩ አጋጣሚ በማየት ከመቅጽበት የፖላንድ መልዕክተኛ ተሽቀዳድሞ « ..... ይህ ጉዳይ ትክክለኛ የሆነ ፍርድ እንዲያገኝ ከአራት ወራት በኋላ በመስከረም 1949 ዓ.ም ለሚከፈተው የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ እንዲተላለፍ እጠይቃለሁ። ..... » የሚል ሀሳብ አቀረበ።

ከሚያዝያ 6 ቀን 1949 ዓ.ም እስከ ግንቦት 17 ቀን ድረስ፣ የእነዚህ የቀድሞ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች ጉዳይ ብዙ ውዝግብ ያስከተለና፣ የየመንግሥታቱን መልዕክተኞች ያዳከመ በመሆኑ፣ ውሳኔው ለመጭው ስብሰባ እንዲተላለፍ ከፖላንድ የቀረበውን ሀሳብ አባሎቹ ለመቀበል ጊዜ አልወሰደባቸውም። ፖላንድ ይህን ሀሳብ ያቀረበው የታላቁ መሪው የሶቪየት መንግሥት አስተያየት በዚህ ጉባኤ ላይ ተደማጭነት በማጣቱ ምክንያት መሆኑ ግልጽ ነበር። ሌሎቹ አገሮች ግን፣ ይህን ሀሳብ የደገፉት ከመሰላቸትና ከመዳከም የተነሳ፣ ለጊዜው ከንትርኩ ወጥተን እስከ መስከረም ድረስ እፎይ እንበል ብለው ነው። በመጨረሻው ከፖላንድ መልዕክተኛ የቀረበውን ሀሳብ ኢትዮጵያ ብቻዋን ስትቃወም፣ በሃምሣ አንድ አገሮች ድምፅ ተደግፎ፣ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ዶሴ በሙሉ፣ በመስከረም አጋማሽ 1949 ዓ.ም ለሚከፈተው ለአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ እንዲተላለፍ ተወሰነ።

ሱማሌና ትሪፖሊታንያ ለጣልያን እንዳይመለሱ ጋብድሙ ያሰናከለው የሀይቲ መልዕክተኛ ኤሚል ሰንት ሎት ከቀኝ በኩል የቆመው ነው:: በሀይቲ ድምጽ መለወጥ ምክንያት የኤርትራም ግዛት በከፊል ወደ ኢትዮጵያ እንዲቀላቀል የተደረገው ውሳኔ ሳይጸድቅ ቀረ::

(ግንቦት 17ቀን 1949)
(ፎቶ U.N)

ጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፐሪና አራቱ ተከታዮቹ በኘሮቶኮል አስተናባሪዎች አማካይነት ከመስብስቢያው አዳራሽ ገብተው፣ መሐል መሐሉን እየተራመዱ፣ ከመጨረሻው ጥግ ወደተያዘላቸው ሥፍራ ሲያመሩ በግራና በቀኝ ለሚገኙት መልዕክተኞች የፈገግታ ስላምታ ለመስጠት መሞከራቸው አልቀረም:: ነገር ግን ከአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች እንዲሁም ከሆላንድና ከብራዚል መልዕክተኞች በስተቀር ሌሎቹ በሙሉ የተመለከቷቸው በተኮሳተረ ገጽታና በቁጣ በደፈረስ ዓይን ነበር:: የሲኞር ደጋስፐሪን ፀረ ፋሽስትነት የሚያደንቀው የሆላንዱ መልዕክተኛ መጀመሪያ በጭብጨባ ለመቀበል፣ ቀጥሎ በትህትና ስላምታ ለመስጠት ሲዳዳው አይተው፣ ብዙዎቹ መልዕክተኞች በዓይናቸው ሲገላምጡት፣ ሎሬንሶ ታዕዛዝ እጅግ ተበሳጨ:: ወዲያው ከሆላንዱ አጠገብ በመሄድ ወዳጅ የሚያነጋግሩ መስለው፤ « ..... ድል የሆነ ጠላት ቅጣቱን ፈጽሞ ምሕረት እስከሚቀበል፣ ስላምታና ክብር አይገባውም:: ስለዚህ እርፈህ ተቀመጥ .... » የሚል ቃል አስሙት:: የሆላንዱም መልዕክተኛ ይህ ቃል የተሰጠው ለዛቻ ይሁን ለምክር፤ ነገሩ በትክክል ሳይገባው ደንግጦ፤ በደፈናው «እሺ አመስግናለሁ» አላቸው:: ይህንን ትርኢት አይቶ እጅግ የተገረመው ከደጋስፐሪ ተከታዮች አንዱ የነበረው፤ በዚያን ዘመን የጣልያን የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር ጁሴፔ ብሩዛስካ ነው:: (GIUSSEPE BRUSASCA)

የጣልያን ይቅርታ

« ..... የጣልያን ሕዝብ « የቀድሞ ጠላት » ሊባል የማይገባውና እውነትም የቀድሞ ጠላት ያልነበረ ነው:: ..... »

አልቺዴ ደጋስፐሪ

ቅዳሜ ነሐሴ 10 ቀን 1946 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት፣ የሠላም ጉባኤው ሊቀመንበር ፈረንሣዩ ጉርዥ ቢዶ « ..... አሁን የአዲሲቷ ጣልያን መንግሥት መሪ የሚያደርገውን ንግግር እናዳምጣለን ... » ብሎ የሊቀመንበሩን ደወል ባሰማ ጊዜ፤ ጠቅላይ ሚኒስትር ሲኞር አልቺዴ ደጋስፐሪ ከአዳራሹ በስተጫፍ ከተሰጠው ወንበር ተነስቶ በአንድ የፕሮቶኮል ሬዳት እየተመራ መሐል መሀሉን እየተራመደ ወደ መናገሪያው ስገነት ሲያመራ፤ እጅግ የተከዘ መንፈስ ይታይበት ነበር:: ነገር ግን ዲስኩሩን ሲጀምር፤ ገና ከመጀመሪያው የሚያሳየው፤ ጣልያን የዓለም ሠላም ጠላት ተብሎ በተከሰሰበት ወንጀል ጥፋተኛነቱን አምኖ ምሕረት ለመጠየቅ ወይም ለመለማመጥ አለመዘጋጀቱን ነበር::

ቀጥሎም የሂትለር ግብረአበር የሆነውን የሙሶሊንን መንግሥት የጣልያን ሕዝብ መደምሰሱን እና ከተባበሩት የቃል ኪዳን የጦር ኃይሎች ጋር ተሠልፎ ናዚስቶችን በመውጋት ያደረገው መስዋዕትነት እንዲታወቅለት፣ የጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፐሪ ትልቅ ጥረት ሆነ:: አስተያየቱን ከዚሁ ጋር በማያያዝ፤ ..... ከአገሩ ውስጥ ፋሽስቶችን ከውጭ ናዚስቶችን በመውጋት ከፍተኛ ተጋድሎ ያደረገው የጣልያን ሕዝብ፤ ዛሬ ሠላም ሲመሠረት እንደ ቀድሞ ጠላት ተቆጥሮ የጠነከረ የቅጣት ውል እንዲፈርም መገደዱ ትክክለኛ ፍርድ ይሆን ?..... » በሚል ጥያቄ ከጉባኤው አስተዛዛኝ አስተያየት ለማግኘት ከሞከረ በኋላ ፣ ወደ ቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ ተሻገረ::

በሲኞር ደጋስፐሪ አስተያየት፤ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የሆኑት፤ ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ፣ ከፋሽስት ጥፋት ጋር የሚያያዝ ጉዳይ ስለሌላቸው፤ በቀጥታ ስአዲሲቷ ሬፑብሊክ መንግሥት መመለስ ይገባቸዋል። ባለፈው ግንቦት ወር አነዚህን ሶስት ቅኝ ግዛቶች የአዲሲቷ ሬፑብሊክ መንግሥት በሞግዚትነት ተቀብሎ እንዲያስተዳድራቸው፣ ከፈረንሣይና ከሶቪየት ሕብረት ቀርቦ የነበረውን ሀሳብ፣ ጠቅላይ ሚኒስትሩ በምሥጋና ካስታወስ በኋላ፣ ጉባኤው እንደገና ይህንን ሀሳብ በጥልቅ ቢመለከተው የተዛባ ፍርድ ከመስጠት ይድናል አለ። ከዚህም ጋር አያይዞ በጦርነቱ ጊዜ ከእነዚሁ ኮሎኒዎች የተባረሩት የጣልያን ዜጐች፣ በተለይ በኬንያ እና በሮዴሽያ ያሉት ከፍ ባለ ሥቃይ ላይ ስለሚገኙ፤ ወደ ቤታቸውና ወደ ንብረታቸው እንዲመለሱ፤ አንደዚሁም ለየቅኝ ግዛቶቹ የአስተዳደር ኃላፊነት የነበራቸው ጣልያኖች፣ ወደ ቀድሞ ምድብ ሥራቸው ተመልሰው አሁን ባለው በታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አስተዳደር የበላይ ተቆጣጣሪነት እንዲያገለግሉ ቢደረግ፣ ለየአገሩ ሕዝብ ማለት ለሊቢያ፣ ለኤርትራ እና ለሱማሌ እጅግ ጠቃሚ ይሆናሉ የሚል ሀሳብ አቀረበ። በደጋስፐሪ አስተያየት የኮሎኒያል አድሚኒስትራተሮችና የፋሽስት ባለሥልጣኖች የነበሩት ሁሉ በየቀድሞ ቦታቸው ተመልሰው፣ ግፍና ጭቆና የተሞላበት ሞያቸውን እንዲቀጥሉ ያስፈልጋል ማለት ነው።

የጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ለእነዚህ ሶስት ቅኝ አገሮች የወደፊት ዕድል ለመወስን አራቱ ኃያላን መንግሥታቶች የአንድ ዓመት ጊዜ እንዲጨመርላቸው የጠየቁትን አልተቃወመም። ነገር ግን ጉባኤው ይህን ሀሳብ በሚያጸድቅበት ጊዜ፣ ለጣልያን በተዘጋጀው የዕርቅ ውል ላይ፤ «ጣልያን የቀድሞ ቅኝ ግዛቶቿን ለመልቀቅ ተስማምታለች» የሚለው ቃል እንዲሠረዝለት አስፈላጊ መሆኑን አመልክቷል። ሲኞር ደጋስፐሪ በዲስኩሩ ማክተሚያ ላይ የተናገረው ቃል የተለየ መልክ ነበረው።

« የቀድሞው የጠላት አገር አንደራሴ፣ የሚል ስም ተሰጥቶኝ ዛሬ ከፊታችሁ ስቀርብ ደጋግሜ ላረጋግጥላችሁ የምፈልገው፤ የጣልያን ሕዝብ « የቀድሞ ጠላት » ሊባል የማይገባው እና በእውነተኛውም « የቀድሞ ጠላት » ያልነበረ መሆኑን እንድትገነዘቡልኝ ነው። ..... የታላቋ ብሪታንያ ጠቅላይ ሚኒስትር የነበረው ዊንስተን ቸርችል እንደተናገረው፤ የፋሽስት ጦር በዓለም ላይ የዘመተው፤ በአንድ ሰው ውሳኔ፣ በአንድ ሰው ፍላጐት፣ መሆኑ እንዲታወቅ መፈው የጣልያን ሕዝብ ለዓለም ታዛቢዎች ያመለክታል። ..... በጣልያንነቴ እና ፀረ ፋሽስት በሆነው መሠረታዊ አቋሜ፤ የነ ጆሴፔ ማዚኒን (GIUSEPPE MAZZINI) ሰብዓዊ መንፈስ በሚከተለው ዓላማዬ፣ ዩኒቨርሳል በሆነው ክርስቲያናዊ እምነቴ፣ የምጠይቃችሁ አንድ ነገር ብቻ ነው። ይኸውም፤ ሠላምን በእውነተኛ ሠላም ላይ ለመመሥረት አርባ ስባት ሚሊዮን (47) ለሆነው ለአገሬ ሕዝብ፤ ትክክለኛ የሆነ መብቱን እንዳትነሱት፣ ተገቢውንም ፍርድ እንዳትነፍጉት ብቻ ነው » በሚል አቤቱታ ንግግሩን ደመደመ።

የጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር በዚህ አነጋገሩ፣ አለአግባብ የተፈረደበት አጋር የሌለው ይግባኝ ጠያቂ መስሎ ቢታይም፤ ቀደም ሲል በስፈው ዲስኩሩ የተነተናቸው ታሪኮችና የገለጻቸው አስተያየቶች፣ ከእውነተኛው መስመር የወጡ መሆናቸውን ሊሸፍንለት አልቻለም። የደጋስፐሪ ንግግር በጣልያን ላይ እንኳንስ ቂም በቀል ያላቸውን አገሮች ይቅርና፤ አንዳንድ መልካም መንፈስ ሊያሳዩት የሚሹትንም ቢሆን፣ የሚያበሳጭ እንጂ የሚያስታግስ አልነበረም። ከሰኔ 10 ቀን 1940 ዓ.ም ጀምሮ እስከ ሐምሌ 20 ቀን 1943 ዓ.ም ድረስ፤ የጣልያን ጦር

ከናዚስቶች ጋር ሆኖ ለሶስት ዓመታት ያለማቋረጥ በመላው አውሮፓ እና በስሜን አፍሪካ ባደረገው ውጊያ፡ ደጋስፐሪ እንደሚለው የጣልያን ሕዝብ ተካፋይ አልነበረም ሊባል አይቻልም:: በጠቅላይ ሚኒስትሩ ዲስኩር ብዙ ድርጊቶች ሳይገለጡ ታልፈዋል::

- ሐምሌ 20 ቀን 1943 ዓ.ም ሙሶሊኒ ከሥልጣን የወረደው፣ የእንግሊዝና የአሜሪካ ጦር ኃይሎች በደቡብ ጣልያን በሲሲሊያ በኩል ገብተው፣ የጣልያንን ወገብ ካነቁ በኋላ መሆኑ አልተነገረም::

- የጣልያን ንጉሥ ቪክቶር አሞኑኤል ሳልሳዊና የፋሽስት ጦር አዛዥ የነበረው ማርሻል ባዶግሊዮ፣ (MARSHALLO BADOGLIO) ሐምሌ 20 ቀን 1943 ዓ.ም ሙሶሊኒን አሥረው አዲስ መንግሥት ሲያቋቁሙ፣ የጣልያን አዲሱ አስተዳደር ከናዚ ጋር የተደረገውን ስምምነት አክብሮ ጦርነቱን እንደሚቀጥል በማረጋገጥ መሆኑ አልተጠቀሰም::

- የጣልያን ጦር ከናዚ ጋር የነበረውን ሠልፍ አቋርጦ፣ የመሣሪያውን አፈሙዝ ወደ ጀርመን እንዲቀለብስ የተገደደው፣የእንግሊዝና የአሜሪካ ጦር ኃይል ድል አያደረገ መጥቶ የማርሻል ባዶግሊዮም መንግሥት ዜኔራል አይዘንሐወር ተንበርክኮ መስከረም 8ቀን 1943 ዓ.ም የተሸናፊነቱን ስምምነት ከፈረመ በኋላ መሆኑ አልተገለጸም::

ፀረ ፋሽስትነቱንና ሠላም ወዳድነቱን በመሀላ አረጋግጣለሁ የሚለው አልቺዴ ደጋስፐሪ፣ በ 1936 ዓ.ም በጋዝና በመርዝ የኢትዮጵያን ሕዝብ በማቃጠል ፋሽስት የፈጸመውን የጭካኔ ሥራ፣ ማውገዝ ተገቢ መሆኑን አላመነበትም:: እንደዚሁም የፋሽስት ጥቃት የደረሰባቸውን እንደ ዩጉዝላቪያ እና እንደ ግሪክ የመሳሰሉትን አገሮች ማስታወስ አስፈላጊ ሆኖ አልታየውም:: በጠቅላላው የሲኞር ደጋስፐሪ ዲስኩር አሱ እንደተመዳደቀው የስብዓዊነትን እና የክርስቲያንነትን ሀቅ ያልተመረኮዘ ስለሆነ፣ የጉባኤው ተካፋይ ከሆኑት ከሀያ አንድ አገሮች መካከል አንዳችም የሀዘኔታ አስተያየት ማግኘት አልቻለም::

ከጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ንግግር በኋላ፣ የብዙዎች አገሮች መልዕክተኞች መልስ እንደሚሰጡ የሚጠበቅ ነበር:: በፋሽስት ጦር በመጀመሪያ የተጠቃችውና ከዚሁ ከፋሽስት ቀንበር ደግሞ ነፃነት በማስመለስ የመጀመሪያዋ የሆነችው ኢትዮጵያ፣ ለጣልያን መሪ ንግግር ከመልስ ስጭዎቹ የመጀመሪያዋ ሆና ተመዘገበች:: በዚያ በአምስቱ ዓመት የጠላት ዘመን በእንግሊዝ አገር ከንጉሠ ነገሥቱ ሳይለዩ፣ ከፍተኛ የፖለቲካና የዲፕሎማሲ አገልግሎት የሰጡት፣ ኋላም ነፃነት ሲመለስ የመጀመሪያው የጃንሆይ ካቢኔ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበሩት ብላቴን ጌታ ሎሬንሶ ታዕዛዝ፣ ለጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ንግግር መልስ እንዲሰጡ ተደረገ::

ሎሬንሶ ታዕዛዝ ከመናገሪያው ሠገነት ላይ ወጥተው የኢትዮጵያን አስተያየት ለመግለጽ ሲጀምሩ፣ « ..... የጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ሲናገር በማዳምጥበት ጊዜ፣ ብዙ አሳዛኝ ሁኔታዎች እየታወሱኝ፣ በተለይ ስሜቴን ለመቆጣጠር የታገልኩበት አንድ ትዝታ አለኝ ..... » አሉ:: ይኸውም ..... የዛሬ አሥር ዓመት በዜኔቭ የመንግሥታት ማህበር ስብሰባ ላይ፣ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት በአገራቸውና በሕዝባቸው ላይ የሙሶሊኒ ጦር የሚፈጽመውን ግፍ ሲያመለክቱ፣ በአዳራሹ የተሰገስጉት የፋሽስት መልዕክተኞች ንጉሠ ነገሥቱን

አላናግር ብለው፣ የሚያስሙት የብልግና ጩኸትና ፉጨት፣ ከአዕምሮዬ እየተደቀነ ነው:: ..... ይህ አሳዛኝ ሁኔታ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ላይ ሲፈጸም፤ በተለይ የታላላቅ መንግሥታት እንደራሴዎች ሕገ ወጡን ሥራ ያዘጋጀው የፋሽስቱ መልዕክተኛ መሪ መሆኑን እያወቁ፤ አንድ ዓይነት እርምጃ እንዲወሰድበት ወይም በጉባኤው እንዲወገዝ አለመፈለጋቸው ምንጊዜም ከአዕምሮዬ ሊጠፉ አይችልም:: ..... በዚያን ጊዜ የፋሽስት መንግሥት ከጀርመን ናዚ ጋር ተደርቦ የአውሮፓ ደህንነትና ሠላም እንዳይደፈርስ ፍራቻ ስለነበረ፤ ለኢትዮጵያ ስቃይ ማስብ አስፈላጊ አልሆነም:: ይሁን እንጂ፣ ያ እንደዚያ ብዙ መንከባከብ የተደረገለት ሠላም፣ ብዙ መቆየት ስለአልቻለ፤ በኢትዮጵያ ላይ ከባዱ መከራ በወደቀ በሶስት ዓመቱ፣ ዓለም በጦርነት እሳት ውስጥ ገብቶ ፈተናውን ተቀበለ .... » ካሉ በኋላ፣ በሊኖር ደጋስፐሪ ዲስኩር ውስጥ ኢትዮጵያን በቀጥታ በሚመለከተው ጉዳይ ሎሬንሶ ታዕዛዝ የገለጹት አስተያየት የሚከተለው ነበር::

« ..... የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ከጣልያን መንግሥት መሪ የስሙት ንግግር፣ በሙሶሊኒ የፋሽስት ዘመን ከነበረው አስተያየት የተለየ ሆኖ አለማግኘታቸውን ለጉባኤው የሚገልጹት እጅግ እያዘኑ ነው:: ..... ጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፐሪ ያለ አንዳች አፍረት ባቀረበው ሀሳብ፣ የጣልያን ቅኝ የነበሩት አገሮች በሙሉ ለጣልያን አንዲመለሱ የመብት ጥያቄ አድርጉ አቅርቦታል:: ከዚህም ጋር አያይዞ በሊቢያ፣ በኤርትራና በሱማሌ ሕዝቦች ላይ፣ ለብዙ ዘመናት ግፍ ሲፈጽሙ የኖሩት የፋሽስት ባለሥልጣኖች በቀድሞ ምድብ ቦታቸው መመለስ አለባቸው ብሏል:: ይህንን በመስለ ሀሳብ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ሀዘናቸውን እና ትዝብታቸውን ቢገልጡ፤ የተገባ መሆኑን የተከበራችሁ መልዕክተኞች እንደምታምኑበት እርግጠኛ ነኝ:: ..... የጣልያን መንግሥት በተለይ ኤርትራንና ሱማሌን ለመውሰድ የሚጥረው፣ ከዚህ ቀደም ደጋግሞ እንደፈጸመው ሁሉ፣ አሁንም በእነዚህ አገሮች ላይ የጦር ኃይሎቹን ማስፈሪያና ማሸጋገሪያ አድርጉ ለአራተኛ ጊዜ ኢትዮጵያን ለመውጋት ነው:: ስለዚህ ኤርትራና ሱማሌ ለጣልያን እንዲመለሱ ቢደረግ፣ ኢትዮጵያ በነፃነቷ ላይ አደጋው እንዳይደርስባት ለመከላከል በቅድሚያ አስፈላጊውን እርምጃ መውሰድ የምትገደድ መሆኑ እንዲታወቅላት ትፈልጋለች .... » በሚል ቃል የሎሬንሶ ታዕዛዝ ንግግር ተፈጸመ::

ከኢትዮጵያ ቀጥሎ በጣልያን ዲስኩር ላይ ከፍ ያለ ትችት የሰጠው፣ የመስኮብ መልዕክተኞች መሪ ሙሴ ሞሎቶቭ ነበር:: የሶቪየት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በመስከረም 1945 ዓ.ም በሎንዶን በተደረገው የአራቱ ኃያላኖች የውጭ ጉዳይ ምክር ቤት ስብሰባ ላይ፣ ጣልያን ከቅኝ ግዛቶቿ መነቀል ይገባታል ብሎ መፍረዱ ይታወሳል:: ከስምንት ወራት በኋላ ደግሞ ይኸው ስብሰባ ፓሪስ ላይ ሲደረግ፤ ግንቦት 10 ቀን 1946 ዓ.ም የግርሻል ስታሊን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፤ ከፈረንሣይ ጋር ተደርቦ ለጣልያን ሶስቱም ቅኝ ግዛቶቿ እንዲመለሱላት ያልተጠበቀ አዲስ አስተያየት አቀረበ:: ይህ ከዚኒ ከሁለት ወር በኋላ፣ ጣልያን ቅኝ ግዛቶቿን በፈቃዷ መልቀቋን በውሉ ላይ እንድትፈርም እንግሊዞችና አሜሪካኖች ያቀረቡትን ሀሳብ የመስኮብ ዲፕሎማሲ መሪ ሐምሌ 12 ቀን 1946 ዓ.ም መስማማቱ ተነገረ:: አሁን ደግሞ በዚህ በሠላሙ ጉባኤ ላይ ሙሴ ሞሎቶቭ ለመናገር በቀረበ ጊዜ፣ ምን አዲስ ጣጣ ይፈጥር ይሆን ? ተብሎ ሲጠበቅ፣ የጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ያደረገውን ዲስኩር ነጥብ በነጥብ እየመነጠረ የከረረ ነቀፋ በስፊው ሲያወርድበት፣ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች ትልቅ ደስታ ሆነ::

« ..... አሁን የሰማነው የጣልያን የመንግሥት መሪ ንግግር፣ አራቱ ኃያላን መንግሥታት ያረቀቁትን የዕርቅ ውል የሚቃወም ከመሆኑ በስተቀር፣ አዲሲቷ የተባለችው ጣልያን ስለአላት መሠረታዊ አቋም፣ የዓለም ሕዝብ ለሚያቀርበው ጥያቄ ትክክለኛውን መልስ ለመስጠት አልፈለገም:: ..... ብዙ መብራራት የሚገባቸውን ቁም ነገሮች ሸፋፍኖ አልፏቸዋል:: ለምሳሌም ያህል የሙሶሊኒ ጣልያን፣ በኢትዮጵያና በአልባኒያ፣ በዩጉዝላቪያና በግሪክ አገሮች ላይ የፈጸመውን በደል በማውገዝ ፋንታ መሸሽን መርጣል:: ..... አዲሱ የጣልያን መንግሥት ፀረ ፋሽስትነቱን ለማሳመን ካለመቻሉም ባሻይ፣ እንዲያውም ይግረማችሁ ብሎ ቀደም ሲል በኮሎኒያሊስት ዘመን የተጀመረውን እና ፋሽስቱ ሙሶሊኒ የቀጠለውን የግዛት ማስፋፋት ፖሊሲ የሚከተል መሆኑን አሳይቶናል:: ... » በማለት ቅሬታውን በስፊው ገለጸ:: ቀጥሎም <u>የጣልያን ሕዝብ ፋሽስትን የደመሰሰና ከተባበሩት የቃል ኪዳን ያጠር ኃይሎች ጋር ተሰልፎ ለዓለም ሠላም ይሙን ያፈሰሰ ነው</u> ሲል ጠቅላይ ሚኒስትሩ የፎለለበትን ዲስኩር፣ ሙሴ ሞሎቶቭ እውነተኛውን ታሪክ እየገለጠ አስተካከለለት::

የፋሽስት መንግሥት የተባረረው፣ ናዚስቶች በስታሊንግራድ ከተዋረዱና ከደቀቁ በኋላ፣ የእንግሊዝና የአሜሪካ ጦር በሰሜን አፍሪካ የፋሽስትን ጦር አስለቅቀው፣ በሲሲሊያ በኩል ተሻግረው፣ ደቡብ ጣልያንን በእጃቸው ሲይዙ መሆኑን ሲኖር ደጋስፐሪ እንዲገነዘበው፤ ሙሴ ሞሎቶቭ የታሪኩን ሂደት ደህና አድርጐ አብራራለት:: አዲሲቷ ዴሞክራቲክ የተባለችው ጣልያን ዛሬ የምታሳየው መልክ እጅግ የሚያሳስብ መሆኑን ከገለጸ በኋላ፣ የሶቪየት ሕብረት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ንግግሩን ሲፈጽም፤ « ..... የአሁኖቹ የጣልያን መሪዎች ከፋሽስት ወጥመድ ተላቀዋል፣ ብሎ ለማመን አይቻልም ..... » ብሏል::

ሲኖር አልቺዴ ደጋስፐሪ ያደረገው የተቀናጣ ዲስኩር፣ የጣልያንን ቅጣት የሚያጠነክርበት እንጂ አሱ እንደሚመኘው ፍርዱን ለማሳሳት የሚረዳው ሊሆን አልቻለም:: በቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ የጣልያን ደጋፊነቱን በግልጽ ያሳየው፣ የፈረንሣይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዠርዥ ቢዶ እንኳን ባደረገው ንግግር፣ « ..... የፋሽስት ጦር በዓለም ላይ ለፈጸመው ወንጀል፤ የጣልያን ሕዝብ ተጠያቂ አይደለም ማለት አይቻልም ..... » ብሏል:: የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርም አስተያየቱን ሲገልጽ፣ አራቱ ኃያላኖች ባረቀቁት ውል፣ ጣልያን እንድትጐዳ ያደረጉት ነገር እለመኖሩን ከጠቀሰ በኋላ፣ « ..... የቀድሞዎቹ ጠላቶቻችን (እንደ ጣልያን የመሳሰሉት) የተዘጋጀላቸውን ውል ከመፈረማቸው በፊት፣ ህሳባቸውን ቀርበው እንዲያስረዱ መፍቀዳችን ከፍ ያለ ግምት የሚሰጠው ነው:: ..... » ብሏል::

ኤርነስት ቤቨን እንደተናገረው አራቱ ኃያላን መንግሥታቶች ለጣልያን የሰጡትን ዕድል ሌሎቹ የዓለም ጠላቶች አላገኙትም:: የሂትለር ጀርመን ግንቦት 8 ቀን 1945 ዓ.ም፤ ጃፓን ነሐሴ 15 ቀን 1945 ዓ.ም፣ ድል መሆናቸውን ተቀብለው የሠላም ውል ሲፈርሙ፣ እንኳንስ ይህ መለወጥ አለበት፣ ይህ ተገቢ አይደለም አያሉ በዲስኩር ለመተቸት ይቅርና፣ አንዳንድ መጠነኛ ጥያቄዎች እንኳን ለማቅረብ አልተፈቀደላቸውም:: የተሸናፊዎቹ ግዳጅ አሸናፊዎቹ በወሰኑት መሠረት የተጻፈውንና የቀረበላቸውን ዶኩሜንት ያለአንዳች ማንገራገር መፈረም ብቻ ነበር:: ሲኖር ደጋስፐሪ ያለፈውን ማስታወስ ባለመፈለጉ ነው እንጂ፣ የማርሻል ባዶግሊዮ መንግሥት መስከረም 8 ቀን 1943 ዓ.ም ጣልያን ወንጀለኛነቷንና ድል መሆንዋን አረጋግጠ፣ ከአንድ የአሜሪካ የጦር ጌኔራል ጋር <u>የፈረመው ጊዜያዊ ውል</u>፣ ኋላ

ለጀርመኖችና ለጃፓኖች ከተዘጋጀው የተለየ አልነበረም፡፡ ደግነቱ ያ ጊዜያዊው ውል ጊዜያዊ ሆኖ መቅረቱ ነው እንጂ፣ ዛሬ በዚያው መልክ ቀጥሎ ቢሆን ኖሮ ጣልያን የደም እንባ ታለቅስ ነበር፡፡

ሐምሌ 25 ቀን 1943 ዓ.ም ሙሶሊኒ ከሥልጣን ወርዶ አዲሱን መንግሥት ያቋቋመው የማሬሻል ፒየትሮ ባዶግሊዮ (PIETRO BADOGLIO) ዋና ምኞት፣ በሰሜን ጣልያን ከሠፈሩት የጀርመን ናዚስቶች እና በደቡብ ጣልያን ኃይላቸውን ካከማቹት የተባበሩት የቃል ኪዳን አገሮች መካከል ሆኖ፣ ለነዚያም ለነዚህም አብሬአችሁ ነኝ እያለ፣ ለመቆየት ነበር፡፡ ነገር ግን የዚህ ዓይነቱ ማጭበርበር ሳይታወቅበት ከአንድ ወር የበለጠ ዕድሜ ሊያገኝ አልቻለም፡፡ የቃል ኪዳን አገሮች የጦር አዛዥ የሆነው ጄኔራል አይዘንሀወር ተቆጥቶ፣ ማርሻል በዶግሊዮ በአስቸኳይ ውሉን እንዲፈርምና፣ ወታደሮቹንም ከተባበሩት የጦር ኃይሎች ጋር አሠልፎ፣ በሰሜን ጣልያን ከሠፈሩት ናዚስቶች ጋር እንዲዋጋ ወስነበት፡፡ በዚህ ጊዜ በድንገት ሽሚዛቸውን ገልብጠው ፀረ ሙሶሊኒ በሆኑት በእነ ቪክቶር አማኑኤል ሣልሣዊና፣ ፀእነ ማርሻል ባዶግሊዮ ላይ ትልቅ ጉድ ፈላ፡፡ በሰሜን ጣልያን በኩል የጀርመን ጦር እሳት ጉርሶ እሳት ለብሶ ወደ ሮም ጉዞ ጀመረ፡፡ በደቡብ በኩል ደግሞ የተባበሩት የቃል ኪዳን አገሮች ኃይል እየገፋ መጣ፡፡ በዚህ ሁኔታ የማርሻል ባዶግሊዮ መንግሥት ከላይም ከታችም አሳት እየነደደበት ሮም ላይ «ድፍ ዳቦ» ሆኖ ለመጋገር ምቹ ሆነ፡፡ ወዲያው ሮምን በሩጫ ለቅቆ ብሪንዲሲ "BRINDISI" ከምትባል አንዲት በደቡብ ጣልያን በአድሪያቲክ የባሕር አካባቢ የምትገኝ ከተማ ላይ ከሠፈረ በኋላ፣ በፀረ ፋሽስትነትና በፀረ ናዚስትነት ውጊያውን የሚቀጥል መሆኑን ስለአስታወቀ፣ የተባበሩት ኃያላን ጦር እርዳታ ሰጥተው በናዚ ከመጨፍለቅ አዳኑት፡፡

እንግዲህ ከጦርነቱ ፍጻሜ በኋላ አራቱ ኃያላን መንግሥታቶች በጣልያን ላይ የወሰኑት ቅጣት ከጀርመንና ከጃፓን እጅግ የተለየና በጣም የተሻለ የሆነበት ምክንያት፣ ከመስከረም 1943 ዓ.ም ጀምሮ በማርሻል ባዶግሊዮ የተመራው መንግሥት ከተባበሩት የቃል ኪዳን አገሮች ጋር ነኝ ብሎ የአቅሙን ተፍጨርጭሯል በሚል አስተያየት ነበር፡፡ አዲሶቹ መሪዎች እነ ደጋስፐሪ ግን፣ ይህን ሁሉ ከውለታ ሳይቆጥሩ፣ በጠቅላላው የጣልያን ሕዝብ የፋሽስቱ መሪ ሙሶሊኒ ባደረሰው ጥፋት ተጠያቂ አይደለም፣ የሚል ሙግት ለመከፈት ያደረጉትን ዲስኩር የሚያጸምጥላቸው ሳያገኙ ቀሩ፡፡

ለጣልያን በተዘጋጀው የዕርቅ ውል ላይ፣ ከሚደረደሩት አንቀጾች ለውሳኔ ጊዜ የፈጁት ሁለት ዋና ዋና ጉዳዮች ነበሩ፡፡ እነዚህም፣ የመጀመሪያው ቀድሞ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የነበሩትን የሊቢያን፣ የኤርትራንና የሱማሌን የወደፊት ዕድል መወሰን ሲሆን፣ ሁለተኛው፣ በጣልያንና በዩጉዝላቪያ መካከል የከረረ ጠብ የፈጠረው «ትሪየስቴ» የተባለው አውራጃ ጉዳይ ነበር፡፡ የሠላሙ ዋና ጉብኤ እነዚህን ሁለት ዋና ዋና ጉዳዮች ሰፋ ባለ መንገድ አጥንቶ ሀሳብ እንዲያቀርብ፣ የፖለቲካና የግዛቶች ጉዳይ ኮሚሲዮን አቋቋመ፡፡ በመሠረቱ የዚህ ኮሚሲዮን መቋቋም የተለየ ሀሳብ ያመነጫል ተብሎ ሳይሆን፣ በጉዳዮቹ ላይ ስፊ ጥናቶች መከናወናቸውን ለማሳየት ያህል ነበር፡፡ ከዚህ ቀደም እንደተነገረው፣ በአራቱ ታላላቆች የተረቀቀውን ለመለወጥ አይቻልም፡፡ የሠላም ጉብኤው ለወጉ የዕርቅ ውሉቹን አጸደቀ ተብሎ የሚወራለት፣ አራቱ ኃያላኖች በቅድሚያ የተስማሙባቸውን ጉዳዮች መሆኑ የተረጋገጠ ነው፡፡

በቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ የየራሳቸውን አቋም ይዘው ለመሟገት የቀረቡት፣ ኢትዮጵያና ጣልያን ሲሆኑ፣ በድንገት ግብፅም ከኤርትራ ግዛት ውስጥ የምዕዋ የባሕር በር፣ የእኔ ይዞታ የነበረ ነው የሚል ዲስኩር አዘጋጅታ ስለመጣች፣ ሶስተኛዋ የመብት ጠያቂ ሆና ተመዘገበች:: ኮሚሲዮኑ ሥራውን ሲጀምር በመጀመሪያ ያዳመጠው የኢትዮጵያን መግለጫ ነበር::

« ..... ከቀድሞዎቹ ጠላቶቻችን ጋር የምናደርጎውን የዕርቅ ውል ለማዘጋጀት በተከፈተው በዚህ በሠላም ጉባኤ ላይ ኢትዮጵያ የተካፈለችው ከልብ በመነጨ መልካም ስሜት ነው:: ... በዚህ አስቸጋሪ በሆነ ዓለም ውስጥ ነፃነቷን አላስነካም በማለት ብዙ መከራዎች ሲፈራረቁባት ለኖረች ኢትዮጵያ፣ የነፃነት ዋጋው እና የሠላም ጥቅሙ ምን እንደሆነ፣ ከማንም ያላነስ፣ ሲሆን ዘበለጠ፣ በጥልቅ የተረዳች ነች ብዬ ብናገር፣ አበዛው ብላችሁ እንደማትወቅሱኝ ተስፋ አደርጋለሁ::

..... ይህ የሠላም ጉባኤ በክፍለ ዘመናችን ታሪክ ውስጥ አንድ የተለየ ምዕራፍ ይዞ ሲጠቀስ የሚኖር ነው ብላ ኢትዮጵያ ከፍተኛ ግምት ትሰጠዋለች::

..... ይህ የሠላም ጉባኤ ለዓለም ሠላም እና ደህንነት ዋስትና ለመስጠት እንዲችል፣ እያንዳንዳችን የኃላፊነት ድርሻችንን ማቅረብ እንደሚያስፈልገን ኢትዮጵያ በጥልቅ ታምናለች::

..... ይህን አስተያየት ሁላችንም የምንቀበለው ቢሆን፣ ለጉባኤው ሥራ የተደቀኑትና የተወሳሰቡት የዓለም ፕሮብሌሞች ሁሉ፣ ዘላቂ የሆነ መፍትሔ እንደሚያገኙ ኢትዮጵያ ከፍተኛ ተስፋ ታደርጋለች:: በዚህ መሠረት ኢትዮጵያ ድርሻዋን ለማበርከት በምታቀርበው ሀሳብ፣ ይህ የሠላም ጉባኤ ዘፖለቲካና በኢኮኖሚ ጥቅም ከተበረዘ አስተያየት በመራቅ፣ በትክክለኛ ፍርድ ላይ ብቻ ተመርኩዞ፣ የሚጠበቅበትን ግዳጅ እንዲፈጽም አጥብቃ ትጠይቃለች:: .....

..... ይህ የሠላም ኃላፊነት የወደቀበት ከፍተኛ ጉባኤ የሚሰጠውን ፍርድ ለመሰማት፣ የዓለም ሕዝብ ፊቱን ወደ ፓሪስ መልሶ በናፍቆት ስለሚጠብቅ፣ በውጠ ,ቱ እንዳያዝንና ተስፋውን እንዳይቆርጥ ኢትዮጵያ ልባዊና ጽኑ ምኞቷን ታቀርባለች ..... » ካሉ በኋላ፣ የመልዕክተኞች መሪ አክሊሉ ሀብተወልድ፣ ኢትዮጵያ በበኩልዋ ከዚህ የሠላም ጉባኤ ትክክለኛ ፍርድ ለማግኘት የምታመለክተውን ሲያቀርቡ እንዲህ አሉ::

<u>ትክክለኛ ፍርድ ለኤርትራና ለሱማሊ ሕዝቦች</u> ! ያለውዲታቸው በግዴታ በኩሎኒያሊስት ጣልያን በጭቆና አስተዳደር ሲሰቃዩ የኖሩ በመሆናቸው፣ ዛሬ በዓለም ላይ የተዘረጋው የሕዝቦች የነፃነት ብርሃን ውጋጋኑ በእነሱም ላይ ፈንጥቆ ከእናት አገራቸው ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀሉ፣

<u>ትክክለኛ ፍርድ ለራሷ ለኤትዮጵያ</u> ! ከሩኒያሊስት ጣልያን ነጥቆ በወስደባት ግዛቶቿ ላይ፣ የጦር ማከማቻና ማሸጋገሪያ እያደረገ፣ በእንድ የትውልድ ዘመን ውስጥ ሶስት ጊዜ አከታትሎ ያደረሰባት ጥቃት፣ ለአራተኛ ጊዜ እንዳይደገም፣

ትክክለኛ ፍርድ ለኢትዮጵያ ሕዝብ ! የባሕር በሩ እና መገናኛዎቹ ተዘግተውበት፣ ጠላት የሚያደርስበትን ጥቃት እየተቀበለ ከኖረበት የመከራ ዓለም ለመላቀቅ እንዲችል፣ በኮሎኒያሊስት ጣልያን የተወሰዱበት የሰሜንና የደቡብ አገሮቹ እንዲመለሱለት፣ ይህ የሠላም ጉባኤ በዳኝነት ተመልክቶ እንዲፈርድ ጥያቄዎቹ ቀርበውለታል:: የተከበራችሁ መልዕክተኞች ! ይህ የሠላም ጉባኤ የሚሰጠው ፍርድ፣ ያሳለፍነውን ጥቁር የመከራ ዓለም ለታሪክ አስረክቦ፣ አዲሱን የተስፋ ዓለም ለመረከብ የሚያስችለን ይሆናል ብለን እንጠብቃለን:: እንደዚሁም፣ የቀድሞ ጠላቶች የነበሩት የዛሬ ወዳጆች ሆነው፣ ለአገሮች ሠላም እና ነፃነት፣ ለሕዝቦች ብልፅግና እና ደህንነት፣ ፍሬያማ ጥረት የሚያደርጉበት ዓለም እንዲሆን ኢትዮጵያ ሙሉ ተስፋ ታደርጋለች:: ..... »

የአቶ አክሊሉ መግለጫ ሲፈጸም፣ የካናዳ፣ የቻይና እና የዩጉዝላቪያ መልዕክተኞች በየተራ እየተነሱ፣ የኢትዮጵያ ጥያቄ ተገቢ ነው በማለት ድጋፍ መስጠት ጀመሩ:: የስብሰባው ሊቀመንበር ፈረንሣይ በመሆኑ፣ እንደ ካናዳ እና እንደ ቻይና የመሳሰሉት አገሮች የሚሰጡት ድጋፍ እየጨመረ ከሄደ፣ ለወዳጁ ለጣልያን አደገኛ መሆኑ ስለተሰማው፣ ቶሎ ብሎ ለጣልያን መንግሥት መልዕክተኛ የመናገሪያ መድረኩን ሰጠ ::

የፋሽስት መንግሥት በዓለም ላይ ባደረሰው ጥፋት ምክንያት በጉዳዩ እንግዳ የሆነው የጣልያን ሕዝብ፣ ብዙ መስዋዕት አድርጐ ያቀናቸውን ግዛቶቹን በገዛ ፈቃዱ እንዲለቅ መገደዱ ተገቢ አለመሆኑን፣ የጣልያን መልዕክተኛ በስፊው ከተቸ በኋላ፣ ፊቱን ወደ ኢትዮጵያ መልዕክተኞች መልሶ « .... በዚህ በሠላም ጉባኤ ላይ ኢትዮጵያ ተካፋይ መሆኗ ትክክል አይደለም:: ..... » አለ:: ሲኞር ቦኖሚ (BONOMI) ምክንያቱን ሲያብራራ፣ « .... የዚህ የሠላም ጉባኤ ዋና ዓላማ፣ ሙሶሊኒ ከሂትለር ጐን ሆኖ ጦርነቱ ውስጥ ከተካፈለበት ከ 1940 ዓ.ም ወዲህ ከፋሽስት ጦር ጋር በያለበት ከተዋጉት አገሮች አዲሲቷ ጣልያን የምታደርገውን የዕርቅ ውል ለማዘጋጀት ነው ተብሏል:: በፋሽስት መንግሥትና በኢትዮጵያ መካከል የተደረገው ግጭት በግንቦት 1936 ዓ.ም ተፈጽሞ፣ ኢትዮጵያ የጣልያን ቅኝ ግዛት ስለሆነች፣ ዛሬ ከጣልያን ጋር የምታደርገው የዕርቅ ድርድር የለም:: ..... » አለ::

ይህ የጣልያን መልዕክተኛ የሰጠው መግለጫ ምናልባት ትክክለኛ ጥያቄ ሳይሆን አይቀርም በማለት ብዙዎቹ መልዕክተኞች ተደናግጠው የጉባኤውን የውስጥ ደንብ ሲያገላብጡ ታዩ:: የስብሰባውም ሊቀመንበር የጣልያን ጥያቄ ትክክል መሆን አለመሆኑን ለይቶ በማስረዳት ፋንታ፣ ሲያመነታ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ሙልሱን ይዘውለት ቀረቡ::

« ..... በኢትዮጵያና በጣልያኑ መካከል ጥቅምት 3 ቀን 1935 ዓ.ም የተጀመረው ጦርነት የቆመው፣ ከስልሣ ሰባት ወራት በኋላ በግንቦት 5 ቀን 1941 ዓ.ም ኢትዮጵያ ጣልያንን ድል አድርጋ ከግዛቷ ውስጥ ካባረረች በኋላ ነው:: .... በ 1941 ዓ.ም በታላቋ ብሪታንያ ከፍተኛ እርዳታ የጣልያንን ጦር ከደመሰሰች በኋላ፣ ከተባበሩት የቃል ኪዳን አገሮች ጐን ሆና እንኳንስ በቀጥታ ስትዋጋ ከኖረችው ከፋሽስት መንግሥት ቀርቶ፣ ለሌሎቹም የዓለም አጥፊዎች ለሆኑት ለጀርመንና ለጃፓን ዲክታተሮች ጦር ያወጀች መሆንዋን ታላላቅ መንግሥታቶች ይመስክሩላታል:: ከዚህም በቀር፣ በኢትዮጵያና በጣልያን መካከል በ 1935 ዓ.ም የተጀመረው ጦርነት በ 1941 ዓ.ም በኢትዮጵያ ድል አድራጊነት ቆሟል ቢባልም፣

ኢትዮጵያ ከባለጋራዋ ከጣልያን ጋር አንዳችም የጦር ማቆሚያ ወይም የዕርቅ ውል ያልተፈራረመች መሆኗ መታወቅ አለበት ..... » ካሉ በኋላ፣ አቶ አክሊሉ ህብተወልድ የጣልያን መንግሥት በኢትዮጵያ ላይ ያቀረበው የጠላትነት ክስ መዘዙ ምን አንደሚሆን ለጉባኤው ያስረዱት አንደሚከተለው ነበር::

« ..... ኢትዮጵያ በዚህ የሠላም ጉባኤ ላይ አንድትገኝ በክብር የተጠራችው፣ ከፋሽስት ጋር ለብዙ ዓመታት ያለማቋረጥ የተዋጋች እና በመጨረሻም ድል አድርጋ ነፃነቷን ስለመለሰች፣ ከቀድሞው ጠላት ጋር በሚደረገው የዕርቅ ውል ተካፋይነቷ አጅግ አስፈላጊ መሆኑን የአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች አምነውበት ነው:: ነገር ግን «የቀድሞው» እየተባለ የሚጠራው ጠላት፣ ዛሬም ጠላታችን ስለሆነ፣ በዚህ በተከበረው የሠላም ጉባኤ ላይ የጣልያን መልዕክተኛ በስጠው መግለጫ ከኢትዮጵያ ጋር ዕርቅ የማይፈልግ መሆኑን አስምቶናል:: ጣልያን ሠላም አለመፈለጉን ሲነግረን፣ ኢትዮጵያ ዕርቅ ይሻላል ብላ አትለምንም:: ስለዚህ በዛሬው ዕለት ከፍ ላሉት ገዢዬ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በማስተላልፈው ቴሌግራም፣ ጣልያን ከኢትዮጵያ ጋር ዕርቅ አለመፈለጉን ስለገለጸልን፣ የታወቁት አርበኞችና ወታደሮቻችን ለማናቸውም ጉዳይ ዝግጅት እንዲያደርጉ አጠይቃለሁ:: በዚህ በሠላም ጉባኤ ላይ ተካፋይ የሆናችሁት የተከበራችሁ መልዕክተኞች፣ በተለይም የአራቱ ኃያላን መንግሥታት ወኪሎች እንድትረዱልኝ የምፈልገው፣ በዚህ በጣልያን መንግሥት ቀስቃሽነት ኢትዮጵያ በምትወስደው አርምጃ በአገራችን ለሚኖሩት በብዙ ሺህ ለሚቆጠሩት የጣልያን ተወላጆች ለደህንነታቸው ዋስትና መስጠት የማይቻል መሆኑን ነው ..... » በማለት የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ማስጠንቀቂያቸውን ሲወረውሩ፣ የእንግሊዝ መልዕክተኛ ጣልቃ ገብቶ የአቶ አክሊሉ ንግግር አንዲቆምና ስብሰባው ለግማሽ ሰዓት ሥራውን እንዲያቋርጥ ጠየቀ:: ወዲያውም የእንግሊዝ፣ የአሜሪካና የፈረንሣይ መልዕክተኞች በኢትዮጵያና በጣልያን መልዕክተኞች መካከል ድርድር ጀመሩ:: ይኸውም፣ የጣልያን መልዕክተኛ የዘባረቀውን አርሞ ይቅርታ አንዲጠይቅ፣ ኢትዮጵያም የወረወረችውን ዛቻ ከይቅርታ ጋር አንድትስርዝ ነበር::

አቶ አክሊሉ በበኩላቸው ይቅርታ የሚያስጠይቅ ምክንያት የለኝም አሉ:: ኢትዮጵያ በሚደረገው የዕርቅ ስምምነት ተካፋይ ለመሆን መገኘት አልነበረባትም ብሎ በቀጥታ ነቀፌታውን ያቀረበው የጣልያን መልዕክተኛ ነው:: በዚህ ሁኔታ ጣልያን ከኢትዮጵያ ጋር ዕርቅ አያስፈልገኝም ያለው ያለጥርጥር እንደልማዱ ተንኮል አስቦብን ይሆናል በማለት፣ ኢትዮጵያ መዘጋጀት ያስፈልጋታል ብዬ መናገሬ በዛቻ ሊተረጐም አይገባም:: ይቅርታ መጠየቅ ያለበት የጣልያን መልዕክተኛ ነው ብለው ተከራከሩ:: በመሠረቱ የሶስቱ ኃያላን መንግሥታት ወኪሎች ጥፋተኛ ነው ብለው የፈረዱት በጣልያን መልዕክተኛ ላይ ነበር:: ይልቁንም የአንግሊዝ መልዕክተኛ « ..... ኢትዮጵያውያኖች በጣልያን ላይ ያላቸው ጥላቻ ምን ያህል ሥር የስደደ መሆኑን ታውቃለህ ወይ ? ..... በኢትዮጵያ ያሉትን ከሠላሣ ሺህ በላይ የሆኑትን የጣልያን ዜጐች የኢትዮጵያ አርበኞች በደም ፍላት አርደው ለአውሬ እንደሚሰጧቸው አይታይህም ወይ ? ..... » በማለት የጣልያኑን መልዕክተኛ አስደንግጠታል:: ይሁን እንጂ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የስጠሁት መግለጫ ዛቻ አይደለም በማለት አቋማቸውን ሲያጠነክሩ፣ የጣልያን መልዕክተኛ ጥፋተኛው እሱ ብቻ ነው ተብሎ በይፋ ይቅርታ እንዲጠይቅ ምዕራባውያኖች ማስገደድ አልፈለጉም:: በመጨረሻው በሁሉም ዘንድ ተቀባይነት ያለው አስታራቂ መንገድ በመፈለግ፣

« ..... ያለ ውዴታቸዉ በግዴታ፣ በኮሎኒያሊስት ጣልያን ተገንጥለው የተወሰዱት የኤርትራና የሱማሌ ሕዝቦች፣ ወደ እናት አገራቸው ወደ ኢትዮጵያ እንዲመለሱ፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የዓለምን ፍርድ ይጠይቃል ..... »

አክሊሉ ሀብተወልድ

(ሐምሌ 1946 ፓሪስ)

1ኛ. የጣልያን መልዕክተኛ ስለ ኢትዮጵያ ተካፋይነት ያቀረበው ጥያቄ ትክክል አለመሆኑን እና ኢትዮጵያ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት መጠራጣ ተገቢ ነው በማለት የጉባኤው ሊቀመንበር ለስብሰባው እንዲያስረዳ፤

2ኛ. ኢትዮጵያ ከዚህ ቀደም ደጋግማ ባቀረበችው ሀሳብ መሠረት የፋሽስት መንግሥት በዓለም ላይ ሕገወጥ ጦርነት የጀመረው በጥቅምት 3 ቀን 1935 ዓ.ም ኢትዮጵያን በወጋ ጊዜ መሆኑ፣ ከጣልያን ጋር በሚፈረመው የዕርቅ ውል አንቀጽ 38 ላይ፣ "እንዲመዘገብ ስምምነት ተደርጐ፤ ለጊዜው ተቋርጦ የነበረው ስብሰባ እንዲቀጥል ተደረገ"::

አቶ አክሊሉ፤ ምንም እንኳ እንደተመኙት፣ የሮማ መንግሥት ያደረገውን ስህተት አምኖ ራሱ ይቅርታ እንዲጠይቅ ባይደረግም፤ በሚዘጋጀው የዕርቅ ውል ጣልያን በዓለም ላይ የጫረው ጦርነት መነሻው፣ ኢትዮጵያን በወጋበት ቀን ጥቅምት 3 ቀን 1935 ዓ.ም እንዲሆን በመወሰኑ እጅግ ተደሰተዋል::

የግብፅ ጥያቄ

በኤርትራ ውስጥ በሀይማኖት በኩል ከክርስቲያኑ ይልቅ እስላሙ በቁጥር ይበልጣል እያሉ፣ ጣልያኖች በዓረብ አገሮች የሚነዙት ፕሮፓጋንዳ ቀስ በቀስ በግብፅ የንጉሥ ፋሩክን መንግሥት ማንቃት ጀመረ:: የጣልያን ፕሮፓጋንዳ ዋና ግቡ፣ በኢትዮጵያ ውስጥ እስላሞች ስለሚጨቆኑ፣ አብዛኛው እስላም የሆነው የኤርትራ ሕዝብ በኃይለሥላሴ መንግሥት የተበደለ ነው በማለት የዓረብ አገሮች በሕብረት እንዲቃወሙ ነበር::

የግብፅ መንግሥት የራሱ ዜጋ በሆነው በዓረብ ሊግ ዋና ጸሐፊ በአብደል ራህማን አዛም (ABDEL - RAHMAN AZZAM) በኩል ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች ጉዳይ ሲከታተል፣ በመስከረም 1945 ዓ.ም ሎንዶን ላይ ለሚከፈተው የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባ፤ ኤርትራና ሱማሌ ይመለሱልኝ ብላ ኢትዮጵያ ማመልከቻ ማቅረቧን ሰማ:: ወዲያውም አብዱልራህማን አዛም ለአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ምክር ቤት በላከው ደብዳቤ፣ ሊቢያና ኤርትራ ነፃነት እንዲሰጣቸው የዓረብ ሊግ የሚደግፍ መሆኑን እና፣ እንዲሁም ይህ ሀሣብ እስከሚፈጸምበት ጊዜ ድረስ እነዚህ አገሮች በዓረብ መንግሥታት የሞግዚት አስተዳደር ለመቆየት እንደሚችሉ አስታወቀ:: ይህ የዓረብ ሊግ ዋና ጸሐፊ ደብዳቤ ሎንዶን ደርሶ በምክር ቤቱ ሲታይ፣ የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ሊጉን የሚመለከተው አይደለም በማለት፤ ከስብሰባው አጀንዳ ላይ እንዳይመዘገብ ተደረገ::

የግብፅ መንግሥት ግን በበኩሉ፣ ከኤርትራ ግዛት ውስጥ የምዕዋ የባሕር በር የኔ ይዞታ የነበረ ነው በማለት፤ ለአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ደጋግሞ ስለአመለከተ፣ ፓሪስ በሚደረገው የሠላም ጉባኤ፤ ስለ ቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ ንግግር በሚደረግበት ጊዜ መልዕክተኛ ልኮ ሀሣቡን እንዲያመለክት ፈቀዱለት::

የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ምክር ቤት ይህንን ውሳኔ ለግብፅ መስጠቱን ኢትዮጵያ አላወቀችም ነበር:: በዚያን ጊዜ በካይሮ የሚገኙት የኢትዮጵያ ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ብላቴን ጌታ በላቸው ያደቴ እና፣ ከእሳቸውም ቀጥሎ

የሌጋሲዮኑ ጉዳይ ፈጻሚ የነበሩት አቶ ጋሻው ዝለቀ፣ ግብፅ ከኤርትራ ግዛት ምፅዋ የኔ ነው ብላ ታሪክ እንደምትመጣ አልሰሙም::

በመስከረም 1946 ዓ.ም ለኮሎኒዎችና ለግዛቶች ጉዳይ የሠላሙ ጉባኤ ባቋቋመው የፖለቲካ ኮሚሲዮን ላይ፣ የንጉሥ ፋሩክ ልዩ መልዕክተኛ መጥቶ « .... ምፅዋ የግብፅ ይዞታ የነበረ ግዛት ስለሆነ ለባለመብቱ ለግብፅ መመለስ አለበት:: ..... » የሚል ጥያቄ ሲያቀርብ፣ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች ያልተጠበቀ አዲስ ነገር ነበር:: የንጉሥ ፋሩክ መልዕክተኛ መሠረታዊ ታሪኩን ለስብሰባው ሲያስረዳ፣ « ..... ይህ ምፅዋ የተባለው ወደብና አካባቢው፣ በጥንታዊው ዘመን የቱርክ ግዛት ሆኖ ለብዙ መቶ ዓመታት ከቆየ በኋላ ከ 1825 ዓ.ም እስከ 1885 ዓ.ም ድረስ፣ የግብፅ መንግሥት ይዞታ ሆኖ ሲተዳደር የነበረ ነው:: .... ጣልያኖችም በ 1885 ዓ.ም በዚሁ በምፅዋ ወደብ በግብፆች ቦታ ተተክተው ሲሰፍሩ፣ ባለቤትነቱ የግብፅ መንግሥት መሆኑን አውቀው ነው:: .... ከዚህም በላይ የምፅዋ አካባቢ ሕዝብ በሙሉ፣ በዘሩ፣ በሀይማኖቱና በባሕሉ፣ ከግብፆች የሚመሳሰልና የሚቀራረብ ነው እንጂ ከኢትዮጵያ ጋር የሚያገናኘው ነገር የለም:: .... » ካለ በኋላ፣ የተከበረው መልዕክተኛ ምፅዋ የግብፅ ሙብት ስለሆነ ለግብፅ እንዲመለስ የንጉሥ ፋሩክ ብርቱ ጥያቄ መሆኑን በጥብቅ አሳሰበ::

በኤርትራ ጉዳይ ግብፅም እንደ ጣልያን እውነተኛውን ታሪክ ሸፋፍኖ በፈጠራ ታሪክ ወመተካት፣ ጉባኤውን ለማምታታት ስለሞከረች፣ ተገቢውን መልስ በቶሎ ማቅረብ የኢትዮጵያ መልዕክተኛ ግዴታ ነበር::

« ..... የግብፅ መልዕክተኛ እንደጠቀሰው፣ በአሥራ ስድስተኛው ክፍለ ዘመን ከግራኝ መሐመድ ወረራ በኋላ ቱርኮች በምፅዋ የባሕር በር ጦር አስፍረው መቆየታቸውን የኢትዮጵያ መንግሥት ሀሰት ነው አይልም:: እንዲሁም ከአሥራ ዘጠነኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ ጀምሮ ቱርኮች ምፅዋን ሲለቁ፣ ግብፆች ተተክተው ለጥቂት ዓመታት እንደከረሙ፣ የኢትዮጵያ መንግሥት አይክድም:: ነገር ግን ቱርካቹም ሆኑ ግብፆች በምፅዋ ስፍረው በኖሩበት ዘመን የባሕር ወደቡ ለኢትዮጵያ የሚሰጠው አገልግሎትና የወደቡ አስተዳዳሪዎችም ለኢትዮጵያ መንግሥት የሚከፍሉት ታክስ ተቋርጦ የማያውቅ መሆኑን፣ የተከበረው መልዕክተኛ ላይጠ ቅሰው ሸፋፍኖ በማለፉ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች እጅግ ተገርመዋል:: ከዚህም ባሻገር ቱርኮቹም ሆኑ ግብፆቹ በተለያዩ ጊዜያቶች ከሰፈሩበት ከምፅዋ በር እየተነሱ የኤርትራን ደጋማ እውራጃዎች ለመያዝ ያደረጓቸውን ሙከራዎች፣ የኢትዮጵያ ነገሥታቶች በጦር ድል እያደረጉ ያባረሯቸው መሆኑን የተከበረው መልዕክተኛ መናገር አለመፈለጉ ግልጽ ነው:: ቱርኮች በ 1589 ዓ.ም በአፄ ሠርጸ ድንግል ጊዜ፣ ግብፆች በ 1875 እና በ 1876 ዓ.ም በአፄ ዮሐንስ አራተኛ ዘመን፣ ድል ሆነናቸው መታወቅ አለበት::

..... በኢትዮጵያ፣ በእንግሊዝና በግብፅ መንግሥታት መካከል ስፊ ድርድር ተደርጉ፣ ሰኔ 3 ቀን 1884 ዓ.ም እድዋ ከተማ ላይ በተፈረመው ውል፣ ምፅዋ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት የባሕር በር መሆኑ ተረጋግጧል:: ይህ የአድዋ ውል ከተፈረመ ከጥቂት ወራት በኋላ፣ የኮሎኒያሊስት ጣልያን ጦር ሲመጣባቸው፣ የግብፅ ወታደሮች በመከላከል ፋንታ ፈርጥጠው በመልቀቃቸው፣ በስምምነቱ መሠረት ግብፆች ምፅዋን ለባለቤቷ ለኢትዮጵያ ለማስረከብ የገቡበትን ግዴታ ሳይፈጽሙ ቀርተዋል::

እንግዲህ ግብፅ በምፅዋ ላይ መብት አለኝ ብላ የቀረበችው በምን አግባብ ነው ? ..... በማለት፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ፣ ታሪኩን ለፍርድ በሚያመች መልክ ሰለአቀረቡት፣ በሰብሰባው ላይ የጠነከረ ክርክር ሳይደረግ፣ የቀረበው ማመልከቻ ተገቢ አይደለም ተብሎ የግብፅ ንጉሥ የግርማዊ ፋሩክ ልዩ መልዕክተኛ ባዶ እጁን በሰላም ወደ አገሩ ተመለሰ:: ከፓሪሱ የሠላም ጉባኤ በኋላ፣ የኤርትራ ጉዳይ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት ሲጠና፣ ቀጥሎም ጉዳዩ ወደ ተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ተዛውሮ በሚታይበት ጊዜ፣ የግብፅ መንግሥት በምፅዋ ላይ መብት አለኝ የሚለውን ጥያቄ ደግሞ ለማቅረብ አልሞከረም::

ቀደም ሲል እንደተጠቀሰዉ፣ የግርማዊ ንጉሥ ፋሩክ መንግስት በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያን ጥያቄ ለማስናከል፣ በፓሪስ የሠላም ጉባኤ ላይ ይህን የመሰለዉን ማመልከቻ ያቀርባል ብሎ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግስት አልጠበቀም ነበር::

የሠላም ጉባኤው ፍጻሜ

የአዶልፍ ሂትለር ግብረ አበር ለሆኑት አምስት የፋሽስት አገሮች፣ (ጣልያን፣ ሁንጋሪያ እና ቡልጋሪያ፣ ሩማንያ እና ፊንላንድ) የተዘጋጁትን የዕርቅ ስምምነቶች ለማጽደቅ፣ የሀያ አንድ (21) አገሮች መልዕክተኞች ለሁለት ወር ከአሥራ አምስት ቀን በፓሪስ ታሥረው መቆየት ግዴታ ሆነባቸው::

ይህ የሠላም ጉባኤ ረዥም ጊዜ የወሰደበት ዋናው ምክንያት በአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች መካከል፣ ምዕራባውያኖች በአንድ በኩል ሆነው፣ ሶቪየት ሕብረት በሌላ በኩል አፈንግጦ፣ ለየጥቅማቸው በማሰብ ሲነታረኩ በመቆየታቸው ነው እንጂ፣ የሚዘጋጁት የዕርቅ ውሎች ይህን ያህል የተወሳሰቡና አስቸጋሪዎች ሆነው አልነበረም:: ከአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች ሌላ የጉባኤው ተካፋይ ከሆኑት አሥራ ሰባት (17) አገሮች መካከል፣ አሥራ ሁለቱ (12) የምዕራባውያን ደጋፊዎች ሲሆኑ፣ ቀሪዎቹ አምስቱ አገሮች የመስኪብ ተከታዮች ናቸው:: ጉባኤው ሥራውን ከመጀመሩ በፊት ማናቸውም ጉዳይ በሁለት ሶስተኛ የድምፅ ብልጫ እንዲወሰን በአራቱ ኃያላኖች መካከል በተደረገው ስምምነት መሠረት፣ ሂሣቡ ሲታይ ምዕራባውያኖች አሥራ አምስት ድምፅ ሲያከማቹ፣ (15) ሶቪየት ሕብረት ከስድስት (6) የበለጠ ሊኖረው አልቻለም:: በዚህ አሠራር ምዕራባውያኖቹ ሁልጊዜ የሚፈልጉትን ለማስፈጸም በቂ ድጋፍ አላቸው ማለት ነው::

የስታሊን መንግሥት የዓለምን አቋም ከለዋወጠው፣ ከ «ያልታ» ስብሰባ ጀምሮ፣ በምዕራባውያኖች ላይ የጠነከረ አቋም በመውሰድ በብዙ ረገድ የጠቀመው ስለሆነ፣ የበለጠ ለማግኘት ማስፈራራቱን መቀጠል እስፈላጊ መስሎ ታየው:: በዚህ በሠላም ጉባኤ ላይ ማናቸውም ውሳኔ የሚጸድቀው በሁለት ሶስተኛው የድምጽ ብልጫ ነው ቢባልም፣ ዞሮ ዞሮ ተካፋይ ከሆኑት አገሮች መካከል አብዛኛዎቹ የምዕራብ ወገኖች በመሆናቸው፣ ሶቪየት ሕብረት ምንም ኃይል እንደሌለው ሙሴ ሞሎቶቭ ስለተረዳው፣ ለዚህ አንድ አፍራሽ መንገድ መፍጠር አለብኝ ብሎ ተነሣ:: ይኸውም፣ ማናቸውም ጉዳይ በጉባኤው የሚወሰነው በሁለት ሶስተኛው የድምፅ ብልጫ መሆኑ ሳይለወጥ፣ ወሳኝ በሆነው በሁለት ሶስተኛው የድጋፍ ወይም የተቃውሞ ቁጥር ውስጥ፣ የሶቪየት ሕብረት ድምፅ ከሌለበት ሊጸድቅ አይችልም

የሚል ነበር:: ይህ ምን ማለት ነው ? በሌላ አነጋገር፣ ለምሣሌ ጣልያን ለሶቪየት ሕብረት የምትከፍለው የጦር ካሣ መጠኑ መቀነስ አለበት የሚል ሀሳብ ለጉባኤው ቀርቦ አሥራ አምስት አገሮች ቢደግፉትና ሰድሰቱ ቢቃወሙት፣ የሶቪየት ሕብረት ድምፅ ከደጋፊዎቹ መካከል ካልተገኘ አንቀጹ አይጸድቅም ማለት ነው::

በሰው ልጅ ሕይወት ውስጥ በልማድ እንደሚታወቀው፣ አንዳንድ ጊዜ ጥጋበኛ ፋከራውን ከመጠን በላይ ሲያንዛዛ፣ ፈሪውም ቢሆን ሀሞቱ ይቆርጥለት እና የመጣው ይምጣ ብሎ ሲመክት፣ ባልጠበቀው መንገድ አሸናፊ ይሆናል:: ዩናይትድ ስቴትስና ታላቋ ብሪታንያም፣ የሙሴ ሞሎቶቭን አይጥ የበጣጠሰው ጠባይ ማስታመም ስለሰለቻቸው፣ በድምፅ ብልጫ የሚደረገውን ውሳኔ ካልተቀበልክ ደህና ሁን ብለው ለማሰናበት የቆረጡ መሆናቸውን አሳዩት:: የስታሊን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርም በጀመረው ማስፈራራት ለመቀጠል እንደማይችል ሲያውቀው፣ አፈገፍጐ እሺ በማለት ፋንታ፣ ለምክር ሞሰኩ ተጠርቻለሁ ብሎ ጉባኤውን አቋርጦ በድንገት ሄደ:: በዚህ ጊዜ ብዙዎቹ መልዕክተኞች፣ ሙሴ ኒየት ወደ አገሩ የሄደው ያለ ጥርጥር አባ ነብሮ ስታሊን ተቆጥቶ ስለሆነ፣ የሠላም ጉባኤው ከሁለት ወር ድካም በኋላ መፍረሱ ነው በማለት ተጨንቀው ነበር:: ምዕራባውያኖችም ፀፀኩላቸው መስኮብ በዕርቁ ስምምነቶች ላይ አልካፈልም ካለ፣ በቆረጠ መንፈስ የሚወሰዱትን አርምጃ ሲያቀነባብሩ፣ አሁንም በድንገት ሙሴ ሞሎቶቭ ከሞስኩ ተመልሶ በስብሰባው አዳራሽ ወንበሩን ያዘ:: ብዙ ሀተታ ሳያበዛ ለአምስቱ አገሮች የተዘጋጁት ውሎች በሁለት ሶስተኛው የድምፅ ብልጫ እንዲጸድቁ መስማማቱን ገልጾ፣ ጉባኤው ሥራውን እንዲያፋጥንና ከአንድ ሣምንት ባልበለጠ ጊዜ ውስጥ እንዲጨርስ ሀሳብ አቀረበ:: እንደተባለውም ሙሴ ኒየት ወደ አገሩ ሄዶ በአባ ነብሮ ተባርኮ ከተመለሰ በኋላ፣ በሰባት ቀናት ውስጥ ለአምስት የቀድሞ የፋሽስት አገሮች የተዘገጁትን ሁለት መቶ ሀያ ሶስት (223) አንቀጾችና ሠላሣ ሶስት (33) አባሪዎች፣ ጉባኤው ያለ አንዳች እንቅፋት በድምፅ ብልጫ ማጽደቅ ቻለ::

ሐምሌ 29 ቀን 1946 ዓ.ም የተከፈተው ይህ የሠላም ጉባኤ፣ ከሰባ አምስት ቀናቶች በኋላ ጥቅምት 15 ቀን 1946 ዓ.ም ሥራውን ሲፈጽም፣ ባለመታደል ፀሃፊም የታወቁት የዜና ማሠራጫ ድርጅቶችና ጋዜጦች እንደሚጠበቀው ሊያጅቡትና ሊያሟሙቁለት ሳይችሉ ቀሩ:: ምክንያቱም በኑረምበርግ (NUREMBERG) የተቋቋመው የአራቱ ኃያላን ፍርድ ቤት የሙት በቃ የፈረደባቸው አሥራ አንዱ የናዚ ባለሥልጣኖች፣ ቅጣታቸው በስቅላት የተፈጸመው ጥቅምት 15 ቀን ሲነጋጋ ስለሆነ፣ የዓለም ሕዝብ ጆሮ ወደ ኑረምበርግ ስለአመራ ነበር::

በኑረምበርግ ከተሰቀሉት አሥሩ ከፍተኛ የናዚ መንግሥት ባለሥልጣኖች መካከል፣ የጀርመንን ድል መሆን አስታውቆ የጦርነት ማቆሚያ ሰምምነቱን የፈረመው ማርሻል ዊልሄልም ከይተል፣ (WILHELM KEITEL) የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበረውና በ 1939 ዓ.ም አውሮፓ በጦርነት እሣት ውስጥ ስትጠልቅ፣ ከሙሴ ሞሎቶቭ ጋር የወዳጅነት ጤና ጽዋ የተለዋወጠው ቮን ሪበንትሮፕ፣ (VON RIBBENTROP) የናዚ አይዲዎሎጂ ፈላስፉ የነበረው አልፍሬድ ሮዘንበርግ (ALFRED ROSENBERG) ይገኙበታል:: የኑረምበርግ ፍርድ ቤት ዳኝነት አፈጻጸምና የሰቅላቱ ታሪክ የየጋዜጦቹን ዋና አምዶች ስለአጥለቀለቁት፣ ሁለት ወር ተኩል የፈጀው የሠላም ጉባኤ ውጤት በሁለተኛው ደረጃ ዜና ከመቅረብ የበለጠ ፅድል ሲያገኝ አልቻለም:: የታሪኩ ስብስባ እስከዚህ የተጓተተውና ሲፈጸም የጋለ

ፕሮፓጋንዳ ለማግኘት ያልታደለው፤ በሙሴ ኒየት ቆጥባራነትና ወልጋዳነት መሆኑን፣ በመጨረሻው የየአገሩ መልዕክተኞች በሙሉ አምነውበታል::

የጉባኤው ውጤት በብዙ ረገድ ሲመዘን ለኢትዮጵያ የሚበቃ ደስታ ሰጥቶ፣ አዲሲቷ ሬፑብሊክ ለተባለችው ጣልያን፣ ከፍ ያለ ብስጭትና ሀዘን ያስከተለ ሆነ:: በተዘጋጀው የዕርቅ ውል ላይ፣ 1ኛ. « የቀድሞ ጠላት » ተብሎ መጠራቱ እንዲቀርለት፤ (ጣልያን የዓለም ሕዝብ ጠላት ስላልሆነ) 2ኛ. ሶስቱም « የቀድሞ ቅኝ ግዛቶቹን በገዛ ፈቃዱ መልቀቁን እረጋግጧል» የሚለው ቃል እንዲሰረዝለት፣ 3ኛ. የቲቶ ዩጉዝላቪያ ባላንጣ ሆኖ የተረፈበት የትሪየስቴ ግዛት እንዳይነካበት፣ 4ኛ. በጦር ካሣ ክፍያ ጉዳይ፣ ለአንዳንድ አገሮች ለምሣሌ እንደ ኢትዮጵያ ለመሣሰሉት መክፈል እንዳይኖርበት፣ ለሌሎቹም ቢሆን አቅሙ የሚፈቅደውን አጥንቶ እስኪያቀርብ ድረሰ ያልሆነ ተመን እንዳይከፍልበት፣ ጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፐሪ ብዙ ጩኸት አሰምቶ ነበር::

በአራቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ምክር ቤት የተረቀቀውን ውል፣ የጉባኤው ተካፋዮች እያንዳንዱ አንቀጽ አየተነበበላቸው በድምጽ ብልጫ ሲያጸድቁ፣ የጣልያን መንግሥት እንዲሻሻልለት ወይም አንዲለወጥለት ያቀረበላቸውን አቤቱታዎች አሳስታወሱለትም::

በስምምነቱ መግቢያ ላይ «የቀድሞ ጠላት» ተብሎ ለጣልያን የተሰጠው የመጠሪያ ማዕረግ አልተነካም:: ሶስቱንም የቀድሞ ቅኝ ግዛቶቹን በገዛ ፈቃዱ መልቀቁን የሚያረጋግጠው አልተለወጠም:: በጦር ካሣም ጉዳይ ጣልያን ግፍ ለፈጸመባቸው አገሮች (ኢትዮጵያ ጭምር) እንዲከፍል የተተመነው ሶስት መቶ ስልሣ ሚሊዮን ($360,000,000) የአሜሪካን ዶላር አልተቀነሰም ወይም አልተሻሻለም:: በትሪየስቴም ጉዳይ ምንም እንኳን በወዳጁ በፈረንሣይ ብርታት ለጊዜው ከተማው በኢንተርናሽናል አስተዳደር እንዲቆይ ቢደረግም፤ ቬኔሲያ ጁሊያ (VENEZIA GIULIA) ከተባለው የስሜን ጣልያን እውራጃ ግዛት፣ ግማሹ ተቆርጦ ለዩጉዝላቪያ እንዲሰጥ፣ የተወሰነውን ማስቀረት አልተቻለም::

ሌላው ደግሞ ሲኞር ደጋስፐሪን እና መልዕክተኞቹን እጅግ አድርጉ ያበሳጫቸው፤ ኢትዮጵያ የሠላም ጉባኤ ተካፋይ መሆኗ ብቻ ሳይሆን፣ በስብሰባው ላይ በየጉዳዩ ጣልቃ እየገባች የጣልያንን መንግሥት ለማጥቃት የምታደርገው ዲስኩር ነበር:: « ..... አሁን አፊታችን የቀረበው የደጋስፐሪ መንግሥት ፀረ ፋሽስት ይሁን ኔዎ ፋሽስት፤ ራዲካል ይሁን ሶሲያሊስት፣ ጣልያን የዓለም ጠላትና ብዙ ግፍ የፈጸመ ወንጀለኛ አገር መሆኑን አይለውጠውም ... » እያለ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኛ አክሊሉ ሀብተወልድ፣ ሕገ ወጥ በሆነ ቋንቋ ሲሳደብ ጉባኤው ዝም ብሎ ማዳመጡ እጅግ አሳዛኝ ነው ብለዋል:: በእነ ደጋስፐሪ አስተያየት ይህ የሠላም ጉባኤ ሲስናዳ ከተደረጉት መሠረታዊ ስህተቶች አንዱ፣ ከ1936 ዓ.ም ጀምሮ የጣልያን ኮሎኒ መሆኗ በአፈሊየል የታወቀላት ኢትዮጵያ፣ በ1940 ዓ.ም በዓለም ጦርነት ውስጥ ከተዋጉት አገሮች መካከል ተቆጥራ የዕርቁ ውል ፊራሚ እንድትሆን መደረጉ ነው:: ከዚህ አልፎ ደግሞ ሀያ አምስት ሚሊዮን ($25,000,000) የአሜሪካን ዶላር የጦር ካሣ እንዲከፈላት ጉባኤው ያደረገው ውሳኔ ጨርሶ የሚገባት አልነበረም:: ምንም እንኳን የፋሽስት መንግሥት ኢትዮጵያን ለመያዝ ያደረገውን ጦርነት ባንደግፍም፤ አገሩ በኮሎኒ አስተዳደር በቆየበት በአምስቱ ዓመታት ውስጥ፣ ጣልያኖች የፈጸሙትን ከፍ ያለ የልማት ሥራ መርሣት አንችልም:: የአገሪቱ አውራጃዎች ከዋናው ከተማ ጋር በአውራ ጉዳና

መንገዶች የተገናኙት፣ መሸጋገሪያ ድልድዮች የተዘረጉት፤ ሆስፒታሎችና ሕንፃዎች ተሠሩት የተሰሩት፣ የኢንዱስትሪ ልማቶች የተቋቋሙት፤ ጣልያኖች ሞያ መሆኑን፤ ሌላው ቀርቶ ኢትዮጵያውያኖች ራሳቸው ሊክዱት አይችሉም:: የኢትዮጵያ ጉዳይ ሮሙር ካሣ በማግኘት ብቻ አይቆምም:: አሁን ደግሞ ኤርትራና ሱማሌ የኔ ስለሆኑ እንዲመለሱልኝ ብላ ጩኸቷን በያለበት ማሰማት ይዛለች:: ይህንን ሁኔታ አዲስቷ ሬፑብሊክ በቸልታ መመልከት አይገባትም:: በሚል የቅሬታና የሀዘን እንጉርጉሮ እነ ሲኞር ደጋስፐሪ ወደ ሮም ተመለሱ::

ኢትዮጵያ ግን በዚህ ጉባኤ ላይ ተካፋይ ለመሆን ያደረገችው ጥረት ተሳክቶላት በመገኘቷ በውጤቱ ብዙ ተጠቅማለች::

መጀመሪያ:-

ጣልያንን ወግተው ድል ካደረጉት አገሮች ጋር ተሠልፋ፣ የዕርቁን ውል ፈራሚ በመሆኗ ከፍ ያለ ክብርና ደስታ ሰጥቷታል::

ሁለተኛ:-

የቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች ተመልሰው ለጣልያን እንዳይሰጡ ለመከራከርና፣ የጥንት አካሎቿ የሆኑት ኤርትራና ሱማሌ እንዲመለሱላት የታሪክ ማስረጃዎቿን በማቅረብ ለመከራከር አስችሏታል::

ሶስተኛ:-

ባልተጠበቀ ሰዓት፤ ከኤርትራ ግዛት የምፅዋ ባለቤት እኔ ነኝ· ብሎ የመጣውን የግብፅ መልዕክተኛ፣ ጥያቄው መሠረት የሌለው መሆኑን በማስረዳቷ፣ ጉባኤው የቀረበውን ማመልከቻ ሠርዞላታል::

አራተኛ:-

ጣልያን በኢትዮጵያ ላይ ለፈጸመው ግፍ ሀያ አምስት ሚሊዮን(25,000.000) የአሜሪካ ዶላር የጦር ካሣ እንዲከፍላትና፣ ከአገሯ ዘርፎ የወሰዳቸውንም ታላላቅ የታሪክ ቅርሶችና ንብረቶች በሙሉ እንዲመልስ፣ በዕርቁ ውል ላይ ተመዝግቦላታል:: *

እንደ እውነቱ ከሆነ ኢትዮጵያ በዚህ በሠላም ጉባኤ ላይ ባትካፈል ኖሮ፣ ከጣልያን ጋር የዕርቅ ስምምነት ለመፈራረም ቀጥታ የሆነ ድርድር ማድረግ ስለምትገደድ፣ ብዙ ችግር ይገጥማት ነበር:: ንግግሩም በሁለቱ አገሮች መካከል ሊደረግበት ጊዜ ፈረሱ ላይ የሚወጣው ጣልያን ስለሆነ፣ ኢትዮጵያ ብቻዋን መብቷን የምታስከብርበት አቅም እንደማይኖራት የታወቀ ነው:: አዲሶቹ የጣልያን መሪዎችም፣ የፋሽስት ሽሚዛቸውን ለይስሙላ የለወጡት በቅርቡ ስለሆነ፣ ለኢትዮጵያ የጦር ካሣ ለመክፈልና የዘረፉትንም የታሪክ ቅርስ የሆኑ ንብረቶች ለመመለስ ጨርሶ አይስማሙም ነበር:: ኢትዮጵያን በብዙ ረገድ የጠቀማት በዚህ የሠላም ጉባኤ ላይ ተካፋይ መሆኗ ነው::

* (የጦር ካሣ ለዩጉዝላቪያ 125 ሚሊዮን ለግሪክ መቶ አምስት ሚሊዮን ለመስከብ መቶ ሚሊዮን ለኢትዮጵያ ሀያ አምስት ሚሊዮን ለአልባኒያ አምስት ሚሊዮን)

የአራቱ ኃያላን መርማሪ ኮሚሽን በኤርትራ

በፓሪሱ የሠላም ጉባኤ ውሳኔ መሠረት፣ የካቲት 15 ቀን 1947 ዓ.ም የጣልያን የዕርቅ ስምምነት በሀያ አንድ አገሮች (ኢትዮጵያ ጭምር) ከተፈረመ በኋላ፣ ውሉ ጸድቆ በሥራ ላይ መዋል የሚጀምረው ከመስከረም 15 ቀን 1947 ዓ.ም ጀምሮ ነው::

የአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች ከመስከረም 15 ቀን 1947 ዓ.ም እስከ መስከረም 15 ቀን 1948 ድረስ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ለነበሩት አገሮች የወደፊት አስተዳደር አንድ መፍትሔ መስጠት ካልቻሉ፣ ጉዳዩን ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እቅርበው እንዲያስወስኑ የፓሪሱ የሠላም ጉባኤ ጠይቋቸዋል:: በዚህ አንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ የኤርትራን፣ የሊቢያንና የሱማሌን ጉዳይ መወሰን እንዲቻል፣ በነዚህ አገሮች እየተዘዋወረ የሕዝቡን ፍላጐት አጣርቶ ሀሳብ የሚያቀርብላቸው፣ አንድ የመርማሪ ኮሚሽን ቡድን ለማቋቋም የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ተስማሙ::

እንደሚታወቀው፣ አራቱ ታላላቅ መንግሥታቶች በጦርነቱ ዘመን በመካከላቸው የተመሠረተው መግባባትና መተባበር፣ የሠላሙ ዘመን ሲጀምር ሊቀጥል አልቻለም:: አሜሪካ፣ እንግሊዝና ፈረንሣይ በሊበራሊዝም ዕምነታቸው ማርክሲዝምን እና ሌኒንዝምን ሲቃወሙ፣ ሶቪየት ሕብረትና ተከታዮቹ የምዕራብን ካፒታሊዝም አስተዳደር በግልጽ ማውገዝ ጀመሩ:: በተለይ በ 1947 ዓ.ም የነበረው የዓለም ስዕል እንደሚያሳየው፣ ምዕራባውያኖችም ሆኑ ኮሚኒስቶቹ በታናናሽ አገሮች ላይ የሚኖራቸውን ተስሚነትና ኃይል ለማዳበር በመሽቀዳደም ላይ ነበሩ:: የሂትለር ግብረ አበር ከሆነው ከጣልያን ጋር የሚደረገው የሠላም ውል ሳይፈረም ረዥም ጊዜ የወሰደው፣ በዚሁ በአራቱ ታላላቅ መንግሥታቶች መካከል በተፈጠረው መለያየትና መቃቃር ምክንያት ነበር:: አሁንም የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ተገቢውን መፍትሔ በቶሎ ከማግኘት የሚዘገየው፣ በእነዚሁ በአራቱ ኃያላኖች አለመግባባት መሆኑን በየጊዜው የሚፈጸሙት ድርጊቶች ያስረዳሉ::

ከአሜሪካ፣ ከእንግሊዝ፣ ከፈረንሣይና ከመስኮብ የተሰየሙት የመርማሪ ኮሚሽን አባሎች ሥራቸውን የሚጀምሩት በኤርትራ እንዲሆን ሲወስን፣ ተግባራቸውን የሚያከናውኑት በምን እኳኋን እንደሆነ፣ በዝርዝር የተጠና ፕሮግራም አልነበራቸውም:: በኤርትራ የሚገኘው የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ወታደራዊ አስተዳዳር፣ የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን አሥመራ የሚደርስው ያለ አንዳች ፕሮግራም ባዶ እጁን መሆኑን ሰለአወቀ፣ በራሱ ፈቃድ እርምጃ ወስዶ፣ የኤርትራን ሕዝብ አስተያየት ለማዳመጥ የሚቻልበትን ዕቅድ አዘጋጀ:: ይኸውም በመላ ኤርትራ ከቀበሌ እስከ አውራጃ ድረስ ነዋሪው ሕዝብ እንደራሴዎቹን እንዲመርጥና፣ ተመራጮቹም ለኮሚሽኑ እየቀረቡ የሕዝቡን ፍላጐት እንዲገልጡ ማድረግ ነበር:: በመሠረቱ በጣልያን የኮሎኒ አስተዳደር ዘመን ይህን የመሰለውን የሕዝብ ወኪሎች መምረጥና መላክ ኤርትራውያኖች የሚያውቁት ሰለነበረ፣ ከእንግሊዝ ወታደራዊ አስተዳደር የተጠየቁትን ለመፈጸም እንግዳ ነገር አልሆነባቸውም::

ሀዳር 8 ቀን 1947 ዓ.ም የአራቱ ኃያላን መርማሪ ኮሚሽን አባሎች አሥመራ ሲደርሱ፣ የእንግሊዝ አስተዳደር ጽሕፈት ቤት ቁጥራቸው ከሶስት ሺህ

በላይ የሆኑ የሕዝብ ወኪሎችን አስመርጠ፤ በኤርትራም ያሉትን ልዩ ልዩ የፖለቲካ ፓርቲዎችን በቅደም ተከተል መዝገበ ጠበቃቸው:: በዚህ በተደረገው ዝግጅት የአሜሪካ እና የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ደስታቸውንና ምሥጋናቸውን ሲገልጡ፤ የፈረንሣይና የመስኮብ ወኪሎች እጅግ ቅር ተሰኙ:: እንደሚታወቀው የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች፣ በሊቢያ ውስጥ በፈረንሣይ ከሚተዳደረው « ፈዘን » ከተባለው አውራጃ በስተቀር፣ ሌሎቹ ትሪፖሊታንያ እና ሲረናይከ፣ በምሥራቅ አፍሪካ ኤርትራ እና ሱማሌ፣ የተያዙት በታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አድሚኒስትሬሽን ነው:: የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን ከሎንዶን ከመነሳቱ በፊት፣ በየአገሩ የህዝብ እንደራሴዎች ተመርጠው፣ የልዩ ልዩ የፖለቲካ ፓርቲዎችም ቅደም ተከተል ይዘው ይጠብቃሉ ተብሎ ሲነገር፣ እንግሊዞች በተንኮለኛው ጥበባቸው ይህንን ያዘጋጁት ኮሚሲዮኑን አወናብደው የራሳቸውን ፍላጐት ለማስፈጸም ነው፤ በማለት ፈረንሣይና መስኮብ ሥጋት አደረባቸው::

የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን ገና ከጠዋቱ ሥራውን ሲጀምር፣ መልዕክተኞቹ ሁለት ቦታ ተከፍለው ያሳዩት የሆዛብ ልዩነት፣ በመሠረቱ በአራቱም ታላላቆች መካከል በቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ መግባባት አለመኖሩን ወይም ሊኖር እንደማይችል የሚያመለክት ሆነ:: ይህ በቡድኑ መካከል የተፈጠረው መለያየት፣ ዓለምን በሁለት በስነጠቀው በትልቁ ጉዳይ፣ በካፒታሊዝምና በኮሙኒዝም አይዲዎሎጂ ምክንያት ብቻ ቢሆን ኖሮ፣ ፈረንሣይ ከአንግሎ አሜሪካ ግሩፕ ተገንጥላ ከመስኮብ ጋር አትቆምም ነበር:: ነገር ግን በቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ፣ መልዕክተኞቹ ከየመንግሥቶቻቸው የተሰጣቸው ልዩ መምሪያ፣ ዳኝነታቸውን ለየአገራቸው የፖለቲካ ጥቅም እንዲያውሉት ስለሆነ፣ በዚያን ሰዓት መስኮብና ፈረንሣይ የአንግሎ አሜሪካኖችን ሕብረት አብረው የሚቃወሙበት ተመሣሣይ ምክንያት አግኝተዋል:: የሶቪየት ሕብረት መልዕክተኛ፣ የሕዝብ ነፃነት ከሚከበርበትና ዴሞክራሲ ከሰፈነበት ዓለም የመጣ ይመስል፤ የተደረገው የሕዝብ ወኪሎች ምርጫ የዴሞክራሲን ሥርዓት የተከተለ አይደለም በማለት <u>ከፍተኛ ጩኸቱን አሰማ::</u> የፈረንሣዩም መልዕክተኛ በበኩሉ ምንም እንኳን አነጋገሩ የዲፕሎማሲን ወዝ የተከተለ ቢሆንም፤ «የአራቱ ኃያላን መንግሥታት እንደራሴዎች በታዛቢነት ያልተገኙበት የሕዝብ ወኪሎች ምርጫ መጠናቀቁ ትክክል አይደለም » አለ::

ፈረንሣይና መስኮብ የሚፈልጉት ምንድን ነው ? ..... በኤርትራም ሆነ ወሌላው አገር አያንዳንዱ ሕዝብ በቀጥታ ሀሳቡን የሚገልጥበት የሬፈራንዶም ሥርዓት ማከናወን የሚቻል ቢሆን ኖሮ፣ መርማሪ ኮሚሽን የሚባል ቡድን ማቋቋም አያስፈልግም ነበር:: እነዚህ በጣልያን የኮሉኒ አስተዳደር ተጨቁነው የኖሩ ሕዝቦች፣ የምዕራብን የዴሞክራሲ ሥርዓት ተቀብለው በአጭር ጊዜ ውስጥ ለመፈጸም አቅም እንደሌላቸው ለማንም የተሰወረ አይደለም:: ስለዚህ፤ ከዚህ ቀደም ወልማድ ሲሠራበት እንደነበረው በየቀበሌው ያለው ነዋሪ ሕዝብ፣ ወኪሎቹን እንዲመርጥና በነዚህም ያገር ሽማግሌዎችና የሕዝብ ተጠሪዎች አማካኝነት፣ መርማሪው ኮሚሽን ተግባሩን እንዲፈጽም ተዘጋጅቶ ጠብቆታል:: እንደ ደንቡ ከሆነ፣ ቡድኑ የተሰጠውን ኃላፊነት ሲቀበል፣ በምን አኳኋን እንደሚፈጽም ፕላኑን ወቅድሚያ አዘጋጅቶ ማስታወቅ ነበረበት:: ይህ ሳይደረግ በመቅረቱ በኮሚሲዮኑ ሥራ ላይ ችግር እንዳይፈጠር አስበው፤ የአስተዳደሩ ባለሥልጣኖች ማናቸውንም ጉዳይ አስናድተው በመጠበቃቸው፣ ነቀፌታ ለማቅረብ የሚደረገው ጥረት ምን ለማሻሻል ? ወይም ምን ጉድሉ ምን ለመጨመር ነው ? .... በማለት፤ የአሜሪካና የእንግሊዝ ወኪሎች አምርረው ስለተቆጡ፣ ፈረንሣይና መስኮብ ዝግጅቱን አሜን ወለው መቀበል ግዴታ ሆነባቸው::

እነዚህ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ተብለው የተመደቡት ስዎች፣ የእያንዳንዳቸው የሕይወት ታሪክ ሲታይ፣ ይህን ለመስለው የኃላፊነት ተግባር አብዛኛዎቹ ጨርሶ ብቁ አለመሆናቸውን ለመገንዘብ አያስቸግርም::

1. የአሜሪካው መልዕክተኛ ሚስተር ጆን ኡተር (JOHN UTTER) የባንክ ሥራ ልምድ ያለው ሲሆን፣ ለጥቂት ጊዜ በሰሜን አፍሪካ፣ ጉዞ አድርጐ ነበር ይባላል::

2. ፈረንሣዩ ሙሴ ኤቲየን ደ- ሮዚዬ፣ (ETIENNE DE-ROSIERS) በዲፕሎማሲ ሥራ በምዕራብ አውሮፓ የቆየ ቢሆንም፣ አፍሪካን በተለይም የምሥራቁን ክፍል አይቶ አያውቅም::

3. የመስኮቡ ሚስተር አርተሚ ፌዎዶሮቭ (ARTEMY FEODOROV) ከሁሉም የባለ ነው:: ሞያውና እስካሁንም የሠራው በውትድርና ብቻ ሲሆን፣ አፍሪካ የሚባለውን አህጉር ጨርሶ አይቶ አያውቅም::

4. የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ ፍራንክ ስታፎርድ (FRANK STAFFORD) የእንግሊዝ የኮሎኒ ሚኒስቴር ባልደረባ የነበረ እና፣ በጦርነቱም ዘመን በኢትዮጵያና በኤርትራ ተመድቦ ያገለገለ ኦፊሰር ነው:: የኢትዮጵያ ነፃነት ከተመለሰ በኋላ፣ ሚስተር ስታፎርድ የገንዘብ ሚኒስትር የአቶ ይልማ ዴሬሣ አማካሪ ሆኖ ለሁለት ዓመት የሠራ በመሆኑ፣ ስለአገራችን ያለው ኤክስፔሪያንስ ከሌሎቹ ጓደኞቹ ጋር ሲመዘን እጅግ የላቀ ሆኖ ይገኛል::

የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን የኤርትራን ሕዝብ ፍላጐትና ስሜት ለመረዳት የሚችለው የታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አስተዳደር ባዘጋጀለት ፕሮግራም መሠረት ብቻ ስለሆነ፣ የቡድኑ የመጀመሪያው ሥራ በአሥመራ ከተማ፣ የልዩ ልዩ የፖለቲካ ፓርቲ መሪዎችን በየተራ እንዲያነጋግር ተወሰነ:: እነዚህም፣

- የማህበረ ፍቅሪ ህገር (የአንድነት የአገር ፍቅር ማህበር)
- የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ (የእስላም ሊግ)
- የሊበራል ፕሮግሬሲስት
- የፕሮ ኢጣልያ (የጣልያን አፍቃሪዎች)
- የምዕዋ የእስላም ሊግ ማህበር፣ ናቸው::

በትግሪኛ ቋንቋ «ማህበረ ፍቅሪ ህገር» የተባለው የኤርትራና የኢትዮጵያ ሕዝቦች አንድነት ማህበር የተቋቋመው፣ ኢትዮጵያ ከፋሽስት እንደተላቀቀች ወዲያውኑ፣ በሚያዝያ 1941 ዓ.ም ስለሆነ፣ በአገሩ ውስጥ ከተፈጠሩት የፖለቲካ ፓርቲዎች ሁሉ፣ የመጀመሪያውና እጅግ የታወቀው ትልቁ ድርጅት ነው:: የአንድነት ማህበር ሲቋቋም፣ ዓላማው ያለ አንዳች ገደብ ከእናት አገራችን

በአዲስ አበባ ነዋሪ የሆኑት የኤርትራና የኢትዮጵያ አንድነት ማህበር አባሎች

(1941- 1952 ዓ.ም)

ከኢትዮጵያ ጋር እንዋሀድ በሚል ጽኑ ህሳብ የተመሠረተ ሲሆን፣ በዚያን ጊዜ የመላው ኤርትራን ሕዝብ ድጋፍ እንዳገኘ የሚቆጠር መሆኑን የሚክድ የለም።

« ማህበረ ፍቅሪ ሀገር » ክርስቲያኖቹንና እስላሞቹን በማስተባበር፣ ከዓላማውና ከግቡ ለመድረስ የሚያስችለው ትልቅ ኃይል የያዘ መሆኑ ሲታያቸው፣ የእንግሊዝ ወታደራዊ አስተዳዳሪዎች ከፍ ያለ ሥጋት አደረባቸው። በ 1946 ዓ.ም በፓሪስ የተካሔደው የሠላም ጉባኤ በሰጠው ውሳኔ መሠረት፣ የአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች፣ የኤርትራንና የሌሎቹንም የጣልያን ቅኝ ግዛት ሕዝቦች ፍላጐታቸውን የሚያጠና መርማሪ ኮሚሽን ከመላካቸው በፊት፣ «ማህበረ ፍቅሪን» ለማዳከም እንግሊዞች ልዩ ልዩ የተንኮል ዘዴዎችን አዘጋጁ።

በመጀመሪያ « የማህበረ ፍቅሪ ሀገር » አባል ሆነው ሲታገሉ ከነበሩት እስላሞች መካከል፣ እንደ እነ ኢብራሂም ሙልጣን የመሳሰሉትን በጥቅም ደልለው፣ የኢትዮጵያ አንድነት ተቃዋሚዎች እንዲሆኑ እርዳታ አደረጉላቸው።

በኤርትራ፣ በከሠላና በተስነይ ያለው የካትሚያ ማህበረሰብ መሥራች ልጅ የሆኑት፣ በኃይማኖት መሪነታቸው እጅግ በታወቁት፣ <u>በሰይድ አቡበከር ኤል ሞርጋኒ ሊቀመንበርነት፣</u> በጥር ወር 1947 ዓ.ም በከረን ከተማ እጅግ ከፍ ያለ የእስላሞች ስብሰባ ተደርጐ « የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ » የፖለቲካ ፓርቲ ተቋቋመ። ዓላማውም፣

> መጀመሪያ፣ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ምንም ዓይነት የዘር፣ የባሕልና፣ የታሪክ ግንኙነት የሌላት መሆኑን ለዓለም ለማሳወቅ፤
>
> ሁለተኛ፣ ኤርትራ ለተወሰነ ዘመን በታላቋ ብሪታንያ፣ ይህም ካልተቻለ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በሞግዚት እስተዳደር ከቆየች በኋላ ነፃነቷ እንዲሰጣት፤ የሚል ነበር።

በዚሁ ስብሰባ ላይ ቀድሞ የ «ማህበረ ፍቅሪ ሀገር» አባል የነበረው ኢብራሂም ሙልጣን አዲስ ለተመሠረተው የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ፣ ዋና ጸሐፊ ሆኖ ተመደበ።

« የሞርጋኒ » ቤተሰቦች በኤርትራ የእስልምና ሐዋርያ በመሆን ዝናን ያተረፉ በመሆናቸው በዚህ ከረን ላይ በተመሠረተው ፓርቲ እማካይነት የመላውን የኤርትራን የእስልምና ተከታዮች በእንድ አቋም ላይ ለማስተባበር ይቻላል፣ የሚል ተስፋ እና እምነት አድሮባቸው ነበር። ይሁን እንጂ ከጊዜ በኋላ ውጤቱ እንደታየው፣ እነ « ኤል ሞርጋኒ » የተመኙት አልተፈጸመላቸውም። የቤን አሞር ጐሣ መሪ ደግሎል፣ የኢምቤሬኒው ሼክ አል አሚን፣ የህባብ ባላባት ከንቲባ አስማን ህዳድ፣ የአድሼክ ጐሣ መሪ መሐመድ አማር ፓሻ እና ሌሎችም ታላላቅ እስላሞች የማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባል መሆናቸውንአላቋረጡም። እንደዚሁም የኤርትራንና የኢትዮጵያን አንድነት እምነት አልለወጡም። በኢብራሂም ሙልጣን ዋና ጸሐፊነት እንዲመራ የተመሠረተው፣ ይህ የእስላም ሊግ ድርጅት ጉዞውን የቀጠለው በመጀመሪያው ደረጃ፣ የኢትዮጵያና እንዲሁም የጣልያን ተቃዋሚ ሆኖ፣ ከእንግሊዞች ጋር ወዳጅነቱን በመግለጽ ነበር። ያለ አንዳች ገደብ « ኢትዮጵያ ወይም ሞት » ብሎ የተነሣውን ያገር ፍቅር አንድነት ማህበርን ለማዳከም፣ እንግሊዞች ይህንን የእስላም ሊግ ድርጅት በማቋቋም ብቻ አልተወስኑም።

ክርስቲያኖቹም መካከል የሀሳብ ልዩነት እንዲፈጠር በጣም እስፈላጊ መሆኑን ስለአመኑበት፣ « .... ኤርትራ በሸዋ ዘውድ ሥልጣን እጅ መውደቅ የለባትም:: እኛ የኤርትራ ሕዝቦች ከኢትዮጵያ ጋር እንድንቀላቀል የሚያስፈልገን ከሆነ፣ መብታችንን የሚያስከብርልን የተለየ ውል ያስፈልገናል ... » እያሉ ሲፎልሉ የነበሩትን የነ ደጃች ተሰማ አስበሮምን ቤተሰቦች በመቀስቀስና በማበረታታት፣ «ሊበራል ፕሮግሬሲስት» የተባለው የፖለቲካ ፓርቲ እንዲቋቋም አደረጉ:: በአካለ ጉዛይ እውራጃ የታወቁትን እነዚህን በኢትዮጵያ ላይ የሚያንገራግሩ ቤተሰቦች መሣሪያ ለማድረግ፣ በታላቋ ብሪታንያ ንጉሥ መልካም ፈቃድ ደጃች ተሰማ አስበሮም የራስነት ማዕረግ ሲቀበሉ፣ ለልጃቸውም ለፈታውራሪ አብርሃ ተሰማ ደግሞ ደጃዝማችነት ተሰጠ::

ራስ ተሰማ እና ልጃቸው ደጃዝማች አብርሃ በኢትዮጵያ ሥርዓት እጅግ የተከበረውን የመጠሪያ ማዕረግ፤ ከእንግሊዝ አስተዳዳሪዎች እጅ ነስተው የተቀበሉት በጋለ ደስታ እንደነበረ ይነገርላቸዋል:: በዚህ አኳኋን የኢትዮጵያን ወገና ባሕል በአንድ በኩል እያጠበቁ፣ በሌላ በኩል ደግሞ ኢትዮጵያዊ መሆንን እንፈልግም እያሉ እደባባይ ለመውጣት፣ ለራስ ተሰማ አስበሮምና ለቤተሰቦቻቸው ምን ያህል አሣፋሪ መሆኑ ግልጽ ነበር:: በመሠረቱ የተሰማ አስበሮም ቤተሰቦች ገርግር፣ ለኤርትራ የወደፊት ዕድል ምን እንደሚሻል ሕዝብ የሚከተለው መሠረት የጨበጠ ፕላን አልነበራቸውም:: በመጀመሪያ ደረጃ ያሳዩት ተቃውሞ፣ ያለአንዳች ገደብ ከኢትዮጵያ ጋር አንዋሀድ የሚለውን የማህበረ ፍቅሪ ህገርን ሀሳብ ነበር:: ተጥሎ ደግሞ፣ አንግሊዞች ሲያቀርቧቸውና ሲረዷቸው፣ ኤርትራ በታላቋ ብሪታንያ ጥገዚትነት አሥር ዓመት ከተዳደረች በኋላ ነፃነቷን ማግኘት ትችላለች የሚል አቅጣጫ ያዙ:: የነ ራስ ተሰማ ሀሳብ በዚህ ብቻ አልቆመም:: በዘር በቋንቋና ባሕል የሚመሳሰለው የትግራይ ሕዝብ ከኤርትራ ጋር ተቀላቅሎ « ትልቁ ትግራይ » የሚባል አገር ለመመሥረት ይቻላል የሚለውን የእንግሊዞችን ዕቅድ ለመከተል ተነስተናል አሉ::

የነ ራስ ተሰማ ንቅናቄ ይህን በመሳሰለ በተምታታ ሀሳብ በሚዋዥቅበት ሰዓት፣ የመምህርነትና የጋዜጠኝነት ሞያ ልምድ ያላቸው አቶ ወልደአብ ወልደማርያም፣ ከአገር ፍቅር እንድነት ማህበር የአባልነት ቦታቸውን ለቅቀው ወደ እነ ራስ ተሰማ አስበሮም ቤተሰቦች ሲዛወሩ፣ «ሊበራል ፕሮግሬሲስት» የተባለው ፓርቲ ኤርትራ ለኤርትራውያን በሚል መፈክር አንድ ዓይነት መልክ ይዞ መታየት ጀመረ:: የወልደአብ ወልደማርያም ከነ አስበሮሞች ጋር መሰለፍ፣ «ሊበራል ፕሮግሬሲስት» የተባለውን ፓርቲ መፍጠር ብቻ ሳይሆን፣ ለዓላማውና ለገቡ መሳካት የእንግሊዞችን ሙሉ ድጋፍና ትብብር ማግኘት ችሏል:: አቶ ወልደአብ ቀደም ሲል በአሥመራ የብሪቲሽ ኢንፎርሜሽን ሰርቪስ በየሣምንቱ ሲያወጣው ጋዜጣ አዘጋጅ የነበሩ በመሆናቸው፣ ከእንግሊዞች ጋር በመግባባት ለፓርቲው ከፍ ያለ ፕሮፓጋንዳ ለማሠራጨት አልተቸገሩም::

አንዲህ ከ 1941 ዓ.ም ጀምሮ የአብዛኛውን የኤርትራ ሕዝብ ድጋፍ ይዞ ከኢትዮጵያ ጋር ለመዋሀድ ሲታገል የቆየውን «ማህበረ ፍቅሪ ህገርን» ለመቃወም ከእንግሊዞች እርዳታ የተቋቋሙት እነዚህ ሁለቱ የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ እና የሊበራል ፕሮግሬሲስት ፓርቲዎች ሲሆኑ፤ ሌሎች ደግሞ ኢትዮጵያን እንፈልግም የሚል ጩኸት እንዲያሰሙ፣ በጣልያን ገንዘብ በፍጥነት የተፈጠሩ ጥቃቅን ግሩፖች ተመዝግበው ቀረቡ:: ከነዚህም አንዱ «ፕሮ ኢታሊያ» የተባለው የጣልያንን ስሜት ይዞ ለጣልያን የቆመ ድርጅት ነው:: ይህ ፓርቲ በኤርትራ

ውስጥ የሚኖሩትን ጣልያኖችና ከእነሱም የተወለዱትን ክልሶች፣ እንዲሁም በውትድርና ኮሎኒያሊስት ጣልያንን ያገለገሉትን ጡረተኞች በጠቅላላውም ሹምባሾችንና ሙንጣጉሮችን የሚሰበስብ ነው:: « ፕሮ ኢታልያ » ስሙ እንደሚያስረዳው፣ ኤርትራን የፈጠረ እና የወደፊት ዕድሏንም ማዘጋጀት የሚችለው ጣልያን ስለሆነ፣ ኤርትራ ከኮሎኒያሊስት ጣልያን መለየት የለባትም ብሎ የጌታውን ባንዲራ ያነገበ ነው:: በእንግሊዞችና በጣልያኖች እርዳታ የተቋቋሙት እነዚህ ልዩ ልዩ ፓርቲዎች፣ ለአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን፣ ዓላማቸውንና ግባቸውን ለመግለጽ የተሰናዱት፣ ምንም እንኳን በሞግዚት ስለሚያስተዳድራቸው ኮሎኒያሊስት የእያንዳንዳቸው ምርጫ የተለያየ ቢሆንም፣ « የማህበረ ፍቅሪ ሀገርን » ድርጅት ለመቃወም ሁሉም በአንድነት የተሰለፉ ናቸው::

ጣልያኖች በቀጥታ፣ እንግሊዞች በሥውር ጉዳና የሚያደርጉት ጥረት፣ በመጀመሪያ ደረጃ ማህበረ ፍቅሪ ሀገርን በመጨቆን፣ ብዙዎቹ ኤርትራውያኖች ለመርማሪው ኮሚሽን የሚገልጹትን አስተያየት በየጥቅማቸው መስክ ለማሠማራት ይቻላል ብለው ነበር:: ይሁን እንጂ ምንም እንኳን በብዙ አቅጣጫ የሚወረወርባቸው ጥቃት ቢበዛባቸው፣ የአንድነት ማህበር አባሎች እስከ መጨረሻው በቆራጥነት መቋቋምን እንጂ፣ ተዳክመው መታየትን አልፈለጉም::

የኤርትራ የፖለቲካ መሪዎች ከመርማሪው ኮሚሽን ጋር

ሀ/ የአገር ፍቅር አንድነት ማህበር፣

ህዳር 17 ቀን 1947 ዓ.ም፣ የአራቱ ኃያላን መርማሪ ኮሚሽን ቡድን፣ በኤርትራ የሚንቀሳቀሱትን የልዩ ልዩ የፖለቲካ ፓርቲዎች ሀሳብ የሚያዳምጥበት ቀን ስለሆነ፣ የመጀመሪያው ፕሮግራም ለአገር ፍቅር አንድነት ማህበር እንዲሰጥ ተወሰነ::

ደጃዝማች በየነ ባራኪ	ፕሬዚዳንት
አቶ ተድላ ባይሩ	ዋና ጸሐፊ
ፊታውራሪ ፀሐይ አደም	ገንዘብ ያዥ፣
ሼህ ሱሌማን ኢልዲን አህመድ	አባል
ሠይድ አህመድ ሁሴን አዮቲ	አባል

ሠልፋቸውን አሳምረው በሥርዓትና በወግ በተጠሩበት ሰዓት ቀረቡ::

የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን የዕለቱ ሊቀመንበር የሆነው የመስከብ ወኪል ሙሴ አርተሚ ፌዎዶሮቭ (ARTEMY FEODOROV) አንድነቶችን ሲቀበል ባደረገው የመክፈቻ ንግግር፣ « .... ወደ እኛ ዘንድ እንድትመጡ የተደረገው ሀሳባችሁን በግልጽና ፍጹም በሆነ ነፃ መንፈስ እንድትናገሩ ነው:: ..... ፍጹም ነፃ በሆነ

የኤርትራና የኢትዮጵያ አንድነት ማህበር አባሎች ለመርማሪው ኮሚሽን ስሜታቸውን ሲገልጹ::
(ጎዳር 1947)

መንፈሰ በምትገልጡት ሀሳብ፤ ከአስተዳደሩ (ከእንግሊዞች) በኩል ምንም ዓይነት ጥቃት እንደማይደርስባችሁ እናረጋግጥላችኋለን ..... » አለ:: የመስኮቡ ወኪል ይህን የተናገረው፣ እንግሊዞችን ለመንካት በግል ሀሳቡ ተመርቶ ነው እንጂ፤ ኮሚሲዮኑ የተስማማበት መግለጫ አልነበረም::

የአንድነቶች ድርጅት ፕሬዚዳንት፣ ደጃዝማች በየነ ባራኪ በነጭ ያገር ልብስ አሸብርቀው፣ የኢትዮጵያን ባንዲራ እንግተው፣ ከፍ ያለ ግርማ ሞገስ ባለው አቀራረብ በስጡት መልስ፤ « ጽ ለተነሳንበት ለኢትዮጵያዊነት ዓላማችን በምናደርገው ጥረት፤ ከአስተዳደሩ በኩል ምንም ዓይነት ችግር አይደርስባችሁም የሚል የዋስትና ቃል ስለነገራችሁን እናመሰግናችኋለን:: ..... እኛም የአስተዳደሩ ክፍል ችግር ይፈጥርብናል ወይም ያጠቃናል ብለን የማንስጋ መሆናችንን እናረጋግጥላችኋለን:: ከአስተዳደሩም ሆነ ከዋትኛውም አቅጣጫ ችግርና እንቅፋት ቢገጥመንም ባይገጥመንም፣ ነፃ በሆነው መንፈሳችን ላይ ፍርሃት ሳናስገባ፣ ደካማነት ሳይሰማን፣ በዛሬው ዕለት ለእናንተ ለኃያላን መንግሥታት እንደራሴዎች ለማስገንዘብ የምንፈልገው፤ ሳንወድ በግድ በኮሎኒያሊስት ጣልያን የተነጠቅነው ኢትዮጵያዊነታችን እንዲመለስልን እስከ ሞት የቆረጥንበት መሆኑን ብቻ ነው:: ...» ካሉ በኋላ፤ ዋናው ጸሐፊ አቶ ተድላ ባይሩ ዝርዝሩን መግለጫ እንዲያቀርቡ ጠየቁ:: ተድላ ባይሩ በስጡት መግለጫ፤ የመርማሪው ኮሚሽን አባሎች የኤርትራን የወደፊት ዕድል ለመወስን በሚያደርጉት ጥናት፣ ከዚህ የሚከተሉትን ዋና ዋና ጉዳዮች በቅድሚያ እንዲገነዘቡት አመለከቱ::

1. የኤርትራ ሕዝብ ትውልዱንና ታሪኩን መሠረት አድርጐ የጠየቀውን ኢትዮጵያዊነት ለማስፈጸም፣ ይህ የአገር ፍቅር እንድነት ድርጅት የተቋቋመው፣ ጣልያን ከመላ ኢትዮጵያ በተባረረ ማግሥት በግንቦት 1941 ዓ.ም ነው::

2. ያገር ፍቅር እንድነት ድርጅታችን፤ ከ 1941 ዓ.ም ጀምሮ ዓላማውን ከግቡ ለማድረስ የሚያደርገውን ጥረት ለመቃወም፣ ዛሬ ከእናንተ ፊት የሚቀርቡት የእስላም ሊግና ሊበራል ፕሮግሬሲስት የተባሉት ፓርቲዎች የተቋቋሙት፣ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ወደ ኤርትራ መምጣቱ ከታወቀ በኋላ ነው::

3. በተለይ « ፕሮ ኢጣልያ » ተብሎ በሮማ መንግሥት በጀት የሚመራው፣ ማህበር በድንገት ብቅ ያለው፣ የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን ከሎንዶን ተነስቶ ወደ አሥመራ ጉዞውን ሲጀምር ነው::

« ፕሮ ኢጣልያ » ስሙ እንደሚያመለክተው ኤርትራ ከኮሎኒያሊስት ጣልያን እጅ መውጣት የለባትም የሚል ነው::

4. የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ የተባለው የእስላም ሊግ፣ እንድ ዓመት ባልሞላ ጊዜ ውስጥ በውጭ መንግሥት እርዳታ በተቋቋመ ጊዜ፣ ከምዕራባዊው ቆላ ሕዝብ አብዛኛው አባል ሆኖ የተመዘገበው፣ የድርጅቱ ዋና ዓላማ የእስልምና ሀይማኖትን ለማሰፋፋትና በተለይ ክርስቲያኖች በሚበዙበት ክፍለ ሀገር እስላሞች አንዳይበደሉ ይከላከላል የሚል ፕሮፓጋንዳ ስለተነዛ ነው:: እንደ እውነቱ ከሆነም የምዕራባዊው ቆላ ኤርትራዊ ሕዝብ፣ ፕሮፓጋንዳ ስለበዛበት የሀይማኖት ጭቆና ይደርስብኝ ይሆን ? ብሎ በጥርጣሬ ከመስጋቱም በስተቀር፣ ኢትዮጵያዊነቱን አይክድም:: የዚህ የእስላም ሊግ መሪዎችም ከኢትዮጵያ ጋር ምንም ዓይነት ግንኙነት የለንም፤ ኢትዮጵያንም እንፈልግም ብለው የሚጮሁት፤ በ1941 ዓ.ም

የአንድነት ማህበራትን ሲቋቋም መሥራች አባሎች ሆነው ብዙ አገልግሎት የሰጡን ናቸው:: የኃያላን መንግሥታት ወኪሎች እንደምታውቁት፤ የአንድነት ድርጅታችን «ኤርትራን ጣልያን ተመልሶ ይግዛት ወይም የዛሬ ስድስት ዓመት የተጀመረው የአንግሊዝ አስተዳደር ይቀጥል አይልም» የድርጅቱ ዓላማ በዚህ አቋሙ ህብት ካላቸው ከውጭ መንግሥታት አንዳች እርዳታ አያገኝም:: ቢቀርብለትም አይቀበልም:: የእስላም ሊግና የሊበራል ፓርቲዎች ግን፣ ኢትዮጵያን ስንቃወም የውጭ እርዳታ እናገኛለን በማለት፣ ስለ ኤርትራ የወደፊት ዕድል የሚያቀርቡት ሀሳብ ሁሉ ለግላቸው ከሚያልሙት ጥቅም ጋር የተያያዘ መሆኑን እናንተ ክቡራን ዳኞች እንደምትረዱት ሙሉ ተስፋችን ነው::

5. የአራቱ ኃያላን መንግሥታት ዳኞች ለኤርትራ የወደፊት ዕድል ትክክለኛ ውሳኔ መስጠት የሚችሉት፣ የአብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ጥያቄና ጽኑ ፍላጐት ምን መሆኑን በትክክል ሲያውቁት ብቻ ነው:: ይህ ሕዝብ በመከራውም ሆነ በሠላሙ ዘመን፣ የኢትዮጵያዊነት ስሜቱን ጠብቆ የቆየ፣ አረንጓዴ ቢጫ ቀይ የሆነውን ስንደቅ ዓላማ ለብሶ የኖረ ነው:: ይህ ሕዝብ በዘሩና በታሪኩ፣ በባሕሉና በኤኮኖሚ ሕይወቱ፣ ከመሠረት አገሩ ከኢትዮጵያ ተለይቶ መኖር እንደማይችል፣ ክቡራን ዳኞች እንደምትረዱት አንጠራጠርም .... »

ከዚህ መግለጫ በኋላ፣ የኮሚሽኑ አባሎች ልዩ ልዩ መስቀለኛ ጥያቄዎች በማቅረብ ፋታ ባይሰጧቸውም፣ አቶ ተድላ ጨዋ በሆነ አቀራረብ ስሜታቸውን ለመቆጣጠርና በረጋ መንፈስ አስፈላጊ መስሎ የታያቸውን ሁሉ መልስ ከመስጠት አልተዳከሙም:: ሆኖም ከአሜሪካኑ መልዕክተኛ የቀረበላቸውን አንድ ከባድ ጥያቄ ወቶሎ ለመመለስ ለአቶ ተድላ ባይሩ ቀላል አልነበረም::

ጥያቄው፣ « .... ኤርትራ ከእናት አገሯ ከኢትዮጵያ በኮሎኒያሊስት ጣልያን በጦር ኃይል ተነጥቃ የተወሰደች ነች እያለ፣ የአንድነት ፓርቲያችሁ ወሰፈው ይናገራል:: ይህ እውነት ከሆነ በ 1896 ዓ.ም ከአድዋ ድል በኋላ በኢትዮጵያ እና በጣልያን መካከል በተፈረመው የሠላም ውል፣ ንጉሥ ምኒልክ በአሸናፊ ደረጃ ላይ መገኘታቸውን እያወቁ፣ ኤርትራ የጣልያን ግዛት መሆኗን ለምን ሲሉ በፊርማቸው አጸደቁ? ..... » የሚለው ጥያቄ ነበር:: እንደሚታወቀው አብዛኛዎቹ የኤርትራ ተወላጆች አፄ ምኒልክ ሽጡን ለወጡን በሚል መንፈስ ያደጉ በመሆናቸው፣ ትክክለኛውን ምክንያት ተመራምሮ ለማወቅ ጥረት አላደረጉም:: አቶ ተድላም በግል አስተያየታቸው ምኒልክን መጥላታቸው የታወቀ ቢሆንም፣ ለአሜሪካኑ ጥያቄ በሰጡት መልስ የግል ዕምነታቸውን ሸፋፍነው ለማምለጥ ሞክረዋል:: « ..... ኮሎኒያሊስት ጣልያን በጦር ኃይል ተዘጋጅቶ ኤርትራን ከኢትዮጵያ ላይ ገንጥሎ ለመውስዱና ቅኝ ግዛቱ ለማድረጉ የተረጋገጠ ታሪክ ስለሆነ የተለየ ማስረጃ ማቅረብ አያስፈልግም:: ..... ይህም የተፈጸመው የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት አፄ ዮሐንስ ሞራተኛ፣ በሌላው ግዛታቸው በኩል ከውጭ ከመጣባቸው ጦር ጋር ሲዋጉ በጦር ሜዳ በሞቱበትና፣ የንጉሠ ነገሥቱ ወራሽ ማን መሆናቸው ታውቆ አገሩ ባልተረጋጋበት ጊዜ ነው:: ከአፄ ዮሐንስ በኋላ ኢትዮጵያን የያዙት ንጉሥ ምኒልክ የ 1896 ዓ.ም ውል ያደረጉት ኮሎኒያሊስት ጣልያን ኤርትራን ቅኝ ግዛቱ አድርጉ ከያዘ ከአሥር ዓመታት በኋላ መሆኑ መታወቅ አለበት ..... » ሲሉ የማህበረ ፍቅሪ ህገር ዋና ጸሐፊ የሰጡትን መልስ የአሜሪካው መልዕክተኛ በጥሞና ሲያዳምጥ፣ የፈረንሣዩ ያሾፍ እንደነበረ አንድ የምዕራብ ጋዜጠኛ ጠቅሶታል:: የፈረንሣዩ መልዕክተኛ ያቀረባቸው አምስት ጥያቄዎች፣ አንዳቸውም ክብደት ያላቸው ወይም ዓይነተኛ ግምት የሚስጣቸው

አልነበሩም:: ለምሣሌ ያህል አንዱ ጥያቄ « ..... የአንድነት ማህበር አባል ሆነው የተመዘገቡት ሁሉ፤ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል የሚያምኑ ናቸው ወይ ? .... » የሚል ነበር:: በዚህ ጥያቄ ፕሬዚዳንቱ ደጃዝማች በየነ ባራኪ ተናደው በስጡት መልስ፤ « .... በኢትዮጵያዊነቱ የሚያምንና የቆረጠ ካልሆነ በስተቀር፣ ሌላ ሀሳብ ካለው በምን ምክንያት የአንድነት ማህበራችን አባል ሆኖ ይመዘገባል ? ..... » ብለው መልሱን ስጥተውታል::

በጠቅላላው ህዳር 17 ቀን 1947 ዓ.ም ከመርማሪው ኮሚሽን ጋር በተደረገው ስፊ ውይይት፣ የአንድነት መሪዎች በሚያምኑበት ዓላማ እስከ መጨረሻው ለመዝለቅ ያሳዩት የቆራጥነት መንፈስ፤ በዳኞቹ ላይ አንድ ዓይነት ከፍተኛ ግምት አሳድሮባቸዋል::

<u>ለ/ የሲበራል ፕሬግሬሲስት ፓርቲ</u>

ጥቅምት 18 ቀን 1947 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በፊት፤

1. ራስ ተሰማ አስበሮም	ፕሬዚዳንት
2. ግራዝማች ሥዩም ማሾ	ዋና ጸሐፊ
3. ደጃዝማች አብርሃ ተሰማ	አባል
4. ደጃዝማች ስብሐቱ ዮሐንስ	አባል
5. አዝማች ኳሱ መልኬ	አባል
6. ግራዝማች በየነ ካህሣይ	አባል ቀርበዋል::

የፓርቲው ፕሬዚዳንት ራስ ተሰማ አስበሮም ለኮሚሽኑ ከስጡት ስፊ መግለጫ ውስጥ፤ ቁም ነገሮቹ የሚከተሉት ነበሩ::

« .... በአፄ ዮሐንስ ዘመን የባዕድ መንግሥት ከውጪ መጥቶ ከኢትዮጵያ ላይ ቆርሶ የወሰደው አገር የለም:: ጣልያን ኤርትራን ቅኝ ግዛቱ ያደረገው፣ አፄ ዮሐንስ ከሞቱ በኋላ የኢትዮጵያን ሥልጣን የተረከቡት ንጉሥ ምኒልክ በገንዘብ ስለሸጡለት ነው:: ..... እንደሚታወቀው የተሸጠ ዕቃ በማናቸውም መንገድ እንደማይመለስ ሁሉ፣ ዛሬም የኢትዮጵያ መንግሥት ከሃምሣ ዓመት በፊት የሸጥኩት አገር ይመለስልኝ ማለት አይችልም:: ..... የኢትዮጵያ መንግሥት ኤርትራን በግዴታ ካልወሰድኩ ብሎ የሚታገል መሆኑ ለማንም ግልጽ ነው:: ይህ መንግሥት በትግራይ ወንድሞቻችን ላይ የመሠረተው የግፍ አስተዳደር በጣም የሚያሳዝን ስለሆነ፤ ይህ አስከፊ ዕድል በኛም በኤርትራውያኖች ላይ እንዲደርስብን አንፈልግም:: ..... የትግራይ ሕዝብ ጤናው አይጠበቅለትም፣ ትምህርት አያገኝም፣ ኑሮው እንዲሻሻል አይታሰብለትም:: ስለዚህ እኛ ኤርትራውያን የሸዋ አስተዳደር ከሚወድቅብን፤ ቀይ ባሕራችን ውስጥ ተዘፍቀን ሕይወታችን ቢያልፍ እንመርጣለን:: ..... የኤርትራና የትግራይ ሕዝቦች አንድ ዓይነት ዘርና አንድ ዓይነት ባሕል ያላቸው፤ አንድ ዓይነት ቋንቋ የሚናገሩ ስለሆኑ፣ በአንድነት ተዋህደው ነፃ መንግሥት ለማቋቋም እንዲወስንላቸው አጥብቀን እንፈልጋለን::

የኤርትራ ኢትዮጵያ አንድነት ያገር ፍቅር ማህበር ፕሬዚዳንት ሆነው ብዙ የታገሉት ደጃዝማች በየነ ባራኪ፡፡ (ጓላ ሬስ)

« ..... ለዓለም መንግሥታት ማስገንዘብ የምንፈልገው፣ በኮሎኒያሊስት ጣልያን የተነጠቅነው ኢትዮጵያዊነታችን እንዲመለስልን እስከ ሞት የቆረጥንበት ጉዳይ መሆኑን ብቻ ነው ..... »

(በየነ ባራኪ ጎዳር 1947 ዓ.ም)

የሁለቱ ሕዝቦች መዋሀድ የማይቻል ነው ከተባለ፣ ኤርትራ ለብቻዋ ነፃነቷን አግኝታ ከአውሮፓ አገሮች እርዳታ አያገኘች ለመኖር እንዲፈቀድላት እንጠ ይቃለን፡፡ ..... »

ከዚህ በላይ እንደሚታየው ራስ ተሰማ አስበሮም ለመርማሪው ኮሚሽን በሰጡት መግለጫ፣ የኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀል የሚቃወሙት፣ በዘመኑ የነበረውን የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን መንግሥት አስተዳደር አንቀበልም በማለት ይመሰላል፡፡ የሊበራል ፓርቲ ግን ለኮሚሽኑ ባቀረበው የጽሑፍ አቤቱታ፣ ኢትዮጵያና ኤርትራ በዘርም ሆነ በቋንቋ፣ የተለያዩ ሕዝቦች መሆናቸውንና አብረውም ለመኖር የሚችሉበት መንገድ አለመኖሩን በሰፊው ገልጿል፡፡ ኤርትራን የእንግሊዝ ወታደራዊ አስተዳደር ከተረከበበት ካለፉት ስድስት ዓመታት ወዲህ፣ ለሕዝቡ ሕይወት መሻሻል ብዙ እርምጃዎች መወሰዳቸውን፣ ፓርቲው ባቀረበው ጽሑፍ ሰለተናገረ፣ እነዚህ የተፈጸሙት መልካም ሥራዎች ምንና ምን መሆናቸውን ራስ ተሰማ ባጭሩ እንዲያስረዱት የአሜሪካኑ መልዕክተኛ ጠየቃቸው፡፡

ኤርትራውያኖች በትምህርት አንዲያድጉ፣ በአስተዳደር ሥርዓት እንዲሰለጥኑ፣ ለኃላፊነት ደረጃ ብቁ እንዲሆኑ፣ ትክክለኛ ፍርድ እንዲያገኙ፣ የእንግሊዝ ባለሥልጣኖች የወሰዱት እርምጃ ከፍ ያለ መሆኑን ከዘረዘሩ በኋላ፣ « ..... እኛ ኤርትራውያኖች በነፃነት መተዳደር ብቁ እስከምንሆንበት ጊዜ ድረስ፣ አሁን ያለው የእንግሊዝ አስተዳደር ቢቀጥልልን ደስታችን ከፍ ያለ ይሆናል፡፡ ..... » ሲሉ ከታላቋ ብሪታንያ የራስነት ማዕረግ የተሰጣቸው ተሰማ አስበሮም ወደ መሬት ዝቅ ብለው ትሁት ልመናቸውን አቀረቡ፡፡ በመጨረሻው የፈረንሣዩ መልዕክተኛ ለራስ ተሰማ ልጅ ለደጃዝማች አብርሃ ተሰማ አንድ የተለየ ጥያቄ አቀረበላቸው፡፡ ይኸውም፣ « ..... ኤርትራን ጣልያን በሚገዛበት ጊዜ የናንተ ቤተሰብ በሙሉ፣ በጥሩ ምቾት ይኖር እንደነበረ ስምተናል፡፡ ይህ እውነት ከሆነ፣ ዛሬ ለወደፊቱ አስተዳደር የሚሻላችሁን እንድትመርጡ ስትጠየቁ፣ በምን ምክንያት ጣልያን እንዲመለስላችሁ አላመለከታችሁም ? ... » የሚል ነበር፡፡

የእንግሊዝ ደጃዝማች፣ የጣልያን ፈታውራሪ የሆኑት አብርሃ ተሰማ መልሱን ሲሰጡ፣ « .... በዓለም ጋዜጣ የሰማነው፣ ጣልያን ቅኝ ግዛቶቿን በሙሉ በግዴታ እንድትለቅ የተፈረደባትና የተባበሩት መንግሥታትም አባል እንዳትሆን የተከለከለች ስለሆነ፣ ወደ ኤርትራ የመመለስ ዕድል አይኖራትም ብለን ነው ..... » አሉ፡፡

በእነዚህ በአካለ ጉዛይ ፊውዳል መኳንንቶች የሚመራው ሊበራል ፕሮግሬሲስት የተባለው ፓርቲ፣ ስሙና ግቡ አብሮ አለመሄዱን፣ የፕሬዚዳንቱ የራስ ተሰማና የልጃቸው የደጃች አብርሃ መግለጫዎች ያስረዳሉ፡፡ የተሰማ አስበሮምና የቤተሰቦቻቸው ትልቁ ጥረት፣ ከኤርትራ ይልቅ በመጀመሪያ የራሳቸውን ጥቅም ማባረር ስለሆነ፣ የሊበራልን ፓርቲ በመሠረቱት በነ ወልደአብ ወልደማርያም አስተያየት አልተመሩም፡፡ ጣልያን ተመልሶ ይግዛችሁ ቢባል፣ ወይም ደግሞ እንግሊዞች እንደጀመሩት ይቀጥሉ ተብሉ ቢወሰን፣ የአካለ ጉዛይ መኳንንቶች በአልልታ አንደሚቀበሉ የተረጋገጠ ነበር፡፡

ሐ/ የእስሥላም ሊግ፤

ጥቅምት 18 ቀን ከእኩለ ቀን በኋላ፤

1. ኢብራሂም ሡልጣን አሊ የሊጉ ዋና ጸሐፊ
2. ከብሪ አብደልቃድር የአሥመራ ወኪል
3. ስይድ አስማን ሀዮቲ የምፅዋ ወኪል
4. ቃዲ ሙሣ አደም የከረን ወኪል
5. ሐጂ ሱሌማን አሀመድ አባል
6. ደጃዝማች ሐስን ዓሊ አባል ቀርበዋል።

በ 1941 ዓ.ም ያገር ፍቅር አንድነት ማህበር ሲመሠረት፣ ከመጀመሪያዎቹ አባሎች አንዱ የነበረው ኢብራሂም ሡልጣን፣ ዛሬ በእስላም ሊግ ስም ሆኖ ባደረገው ንግግር፣ የገለጻቸው ዋና ዋና ነጥቦች የሚከተሉት ነበሩ።

1. « ..... የኤርትራ ሕዝብ ሁለት ሶስተኛው እስላም ነው። የክርስቲያኑ ክፍል እጅግ ቢበዛ አንድ ሶስተኛው ቢሆን ነው። ስለዚህ ለአገሪቱ የወደፊት ዕድል የአብዛኛውን ሕዝብ ሀሳብ ይዞ የቀረበው የእስላም ሊግ ፓርቲያችን ስለሆነ፣ ለመላው የኤርትራ ሕዝብ ተጠሪነቱንና በሕዝቡም ስም ለመናገር የሚችል መሆኑን፣ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት እንዲያውቁልን እንጠይቃለን።

2. ..... ያገር ፍቅር አንድነት እየተባለ ከሚጠራው ድርጅት አባሎች መካከል፣ አብዛኛዎቹ ኤርትራውያኖች ያልሆኑ፣ ከውጭ የመጡ የኢትዮጵያ ተወላጆች መሆናቸውን ኮሚሽኑ እንዲገነዘብልን እንፈልጋለን።

3. ..... የእስላም ሊግ ፓርቲ የተመሠረተው ለኤርትራ ሕዝብ ነፃነትን ለመጠየቅ ነው። ነገር ግን ታላላቅ መንግሥታቶች ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና ለመተዳደር አልደረስችም ካሉ፣ ለተወሰነ ዘመን በእንግሊዝ ሞግዚትነት እንድትቆይ የእስላም ሊግ ፓርቲያችን ይስማማል። .... »

የእስላም ሊግ ዋና ጸሐፊ የመግቢያ ንግግሩን ከፈጸመ በኋላ፣ በእንዳንድ የኮሚሽኑ አባሎች የቀረቡት ዋና ዋና ጥያቄዎችና ከኢብራሂም ሡልጣን የተሰጡት መልሶች የሚከተሉት ናቸው።

የአሜሪካ መልዕክተኛ፣

የእስላም ሊግ በስጠው መግለጫ ለኤርትራ ሞግዚትነት እንግሊዝን እመርጣለሁ ብሏል። ጣልያን ያልተፈለገበት ምክንያት ምንድን ነው?

ኢብራሂም ሡልጣን፣

እኛ ኤርትራውያኖች እስካሁን ካየነው ሁሉ የተሻለ ሆኖ ያገኘነው፣ የእንግሊዝን አስተዳደር ነው። ስምሃሌ ታላቋ ብሪታንያ ጐረቤታችንን ሱዳንን ለሃምሣ ዓመታት ስታስተዳድር፣ ሕዝቡን አስተምራ ለኃላፊነት ደረጃ ብቁ እንዲሆን አድርሳዋለች። ጣልያኖች ግን ኤርትራን ለሃምሣ ዓመታት ሲገዙ፣ ሕዝቡን አላስተማሩም።

የአሜሪካ መልዕክተኛ፣

ኢብራሂም ሙልጣን! የእስላም ሊግ ዋና ፀሐፊ ከመሆንህ በፊት የአንድነት ማህበር አባል እንደነበርክ ስምተናል::ለምን ህሳብህን ለውጠህተቃዋሚው ሆንክ? .....

ኢብራሂም ሙልጣን፣

በእርግጥ ቀደም ሲል ለጥቂት ጊዜ ያገር ፍቅር ማህበር አባል ነበርኩ:: አባል የሆንኩትም ለአገር ፍቅር ጉዳይ እንጂ፣ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ እንሁን በሚለው ሀሣብ ተስማምቼ አይደለም::በመጨረሻም ከማህበሩ የወጣሁት፣ የኢትዮጵያ መንግሥት እጅ ስለገባበትና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ብላታ ሎሬንሶ ታዕዛዝ ከአቶ ዘካርያስ ኃይሌ ጋር ሆነው፤ ከንጉሥ ኃይለሥላሴ ለማህበሩ መርጃ የተላከውን ሶስት ሺህ ፓውንድ ሊስጡ አይቼ ነው::

የመስኩብ መልዕክተኛ፣

የአንድነት ፓርቲ ከኢትዮጵያ መንግሥት በሚሰጠው የፊናንስ እርዳታ የሚመራ ለመሆኑ፤ ማስረጃ ሊቀርብበት ይችላል ወይ ? .....

ኢብራሂም ሙልጣን፣

የኢትዮጵያ መንግሥት ለአንድነት ማህበር ሥራ ማስኬጃ በየወሩ የሚልከውን ገንዘብ ለማወቅ የባርክሌይን ባንክ መጠየቅ ነው:: .....

የእንግሊዝ መልዕክተኛ፣

የእስላም ሊግ ባወጣው ዶኩመንት ውስጥ፣ ክርስቲያን የሆነው የኤርትራ ሕዝብ የሊበራል ፕሮግሬሲስት አባል እንጂ የአንድነት ፓርቲ ደጋፊ አይደለም ይላል:: በሌላ በኩል ክርስቲያን የሆኑት ኤርትራውያኖች ቁጥራቸው አምስት መቶ ሺህ ነው ተብሎ ይነገራል:: የሊበራል ፓርቲ በሰጡው መግለጫ ደግሞ፤ የክርስቲያኖቹ አባሎች ቁጥር ሃምሣ ሺህ ብቻ ስለሆኑ፣ ሌሎቹ የማን ወገኖች ናቸው ?

ኢብራሂም ሙልጣን፣

በኤርትራ የክርስቲያኖቹ ቁጥር አምስት መቶ ሺህ አይደለም:: እጅግ ቢበዙ ሶስት መቶ ሺህ ቢሆኑ ነው::

የእንግሊዝ መልዕክተኛ፣

ሶስት መቶ ሺህ ቢሆኑም፣ የሊበራል አባሎች ሃምሣ ሺህ ብቻ ከሆኑ ሌሎቹ የማን ደጋፊዎች ናቸው ?

ኢብራሂም ሙልጣን፣

እኛ ባቀረብነው ዶክመንት የተገለጸው፤ የሊበራል ፓርቲ በስጠን ኢንፎርሜሽን መሠረት ስለሆነ፤ ትክክለኛውን ቁጥር መናገር ያለባቸው ሊበራሎች ናቸው:: በእኛ በኩል ማስገንዘብ የምንፈልገው፣ የፓርቲያችን አባሎች ከሰባት መቶ እስከ ዘጠኝ መቶ ሺህ መድረሳቸውን ነው::

ከመህል ራስ ተሰማ ከግራ ልጃቸዉ ደጃች አብርሃ

ኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ ከምትመለስ፣ በእንግሊዝ ወይም በጣልያን የሞግዚት አስተዳደር እንድትቆይ ብዙ የለፉት፣ ራስ ተሰማ አስበሮምና ልጃቸው ደጃዝማች አብርሃ ተሰማ፡፡

እነዚህ ተቀዋሚ የነበሩት ራስ ተሰማና ቤተሰቦቻቸው፣ ጃንሆይ በጥቅምት 1952 ዓ.ም ኤርትራን ለመጀመሪያ ጊዜ ሲጐበኙ፣ ከደቀመሐሪ ተነስተው ማዕረባ እስኪደርሱ፣ ቀጤማ ጐዝጉዘው ስጋጃ አንጥፈው ከፍ ያለ የክብር አቀባበል አድርገውላቸዋል፡፡

(Photo AAU)

የፈረንሣይ መልዕክተኛ፣

አሁን በኢትዮጵያ መንግሥት ውስጥ የሚኒስትርነትና የከፍተኛ ሥልጣን ቦታ የያዙት ብዙዎቹ ኤርትራውያኖች ናቸው ብላችኋል። እነዚህ ታላላቅ ሰዎች የት አገር የተማሩ ናቸው?

ኢብራሂም ሡልጣን፣

አብዛኛዎቹ እዚሁ አገር ውስጥ የተማሩ ሲሆኑ፣ ጥቂቶቹ ደግሞ ወደ ውጭ አገር ተልከው ዩኒቨርሲቲ የጨረሱ ናቸው።

የፈረንሣይ መልዕክተኛ፣

መጀመሪያ በሰጣችሁት መግለጫ በጣልያን አስተዳደር ዘመን ኤርትራውያኖች አልተማሩም እንዲያውም ይጨቆኑ ነበር ብላችኋል። እንደዚህ ከሆነ ለኢትዮጵያ ሚኒስትርነት የበቁት ሰዎች በአገር ውስጥ እስከ ምን ደረጃ ተማሩ ? በውጭ አገርም የት ዩኒቨርሲቲ ነበሩ ? የላካቸውስ ማነው ?

ኢብራሂም ሡልጣን፣

በጣልያን ጊዜ የኤርትራ ሕዝብ በትምህርት የተበደለ መሆኑ የታወቀ ነው። ብዙዎቹ ኤርትራውያኖች በአገር ውስጥ መማር የቻሉት በሰዊድን ሚሲዮን ትምህርት ቤት ነው። ወደ ውጭ አገርሄደው ከፍተኛ ትምህርት የተማሩትም በታላቋ ብሪታንያ እርዳታ ሱዳን ውስጥ ባሉት ታላላቅ ዩኒቨርሲቲዎች ነው።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ያስተማሯቸው የኤርትራ ልጆች እነ ሎሬንሶ ታዕዛዝ እነ እምባዬ ወልደማርያም፣ ..... የታወቀው የፈረንሣይ የሞንት ፐሊዬ (MONTPELIER) ዩኒቨርሲቲ ምሩቆች መሆናቸው ቀርቶ፣ ቀጣፊው ኢብራሂም ሡልጣን፣ የሱዳን አገር ተማሪዎች አድርጐ አቀረባቸው። የኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ መዋህድ ለመቃወምና በእንግሊዞች ድጋፍ ለመኖር የእስላም ሊግ ዋና ጸሐፊ ምን ያህል እንደቀላመደ ለመረዳት ከዚህ በላይ የተገለጸው በቂ ይሆናል። ኢብራሂም ሡልጣን በኮሚሽኑ ለቀረቡለት ጥያቄዎች የሰጠው መልስ፣ ለኤርትራ የወደፊት ዕድል የሚናገረው ሁሉ ያልበሰለና መሠረት ያልጨበጠ መሆኑን በሚገባ አስመስክሯል። በኤርትራ ሕዝብ ስም ሆኖ ለመናገር፣ ከእስላም ሊግ በስተቀር ሌላ ድርጅት ወይም ፓርቲ የለም ካለ በኋላ፣ እሱ ራሱ የአንድነት ማህበር አባል ሆኖ ለብዙ ጊዜ የሠራው፣ ለአገር ፍቅር ዓላማ እንጂ፣ ግቡ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል መሆኑን አልሰማሁም ነበር ብሎ ሲክድ፣ ኢብራሂም ሡልጣን አላፈረም። በኢትዮጵያና በክርስቲያኑ የኤርትራ ሕዝብ ላይ ያለውን ከፍተኛ ጥላቻ በግላየት፣ የአንድነት ማህበሩ በኤርትራ ሕዝብ ዘንድ ያለውን ከፍተኛ ሥፍራ በማራከስ፣ የቀድሞ ጌቶቹ የነበሩትን ጣልያኖች በማውገዝ፣ ለአዲሶቹ ገዥዎቹ ለእንግሊዞች በመስገድ፣ ኢብራሂም ሡልጣን ከሚመኘው ግብ ለመድረስ የሚቻል መስሎታል። የሰጣቸው የተምታቱ መግለጫዎች ሁሉ፣ በኮሚሽኑ አባሎች ዘንድ በእንግሊዙ መልዕክተኛ ጭምር፣ ምን ያህል ትዝብት እንደፈጠረበት አልተረዳም። ለማናቸውም ጉዳይ፣ በዚህ ዓለም በሀሰት መቀባጠርና ማጭበርበር ብዙ ጊዜ ውጤት የሚሰጥ ስለመስለው፣ በዚህ ሞያ የተካነው ሡልጣን አሊ፣ እስከ መጨረሻው እንደቀጠለበት ወደፊት እናያለን። በዚህ በህዳር 18 ቀን 1947 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በኋላ የታየው የእስላም ሊግ እቋም፣ ለኢትዮጵያና ለኤርትራ ውህደት

ተቃዋሚነቱና በእንግሊዝ ገዥነት ለመቆየት ፈቃደኛነቱ በኮሚሽኑ ተመዝግቦለታል::

በኤርትራ የእንግሊዝ ወታደራዊ አስተዳደር ባዘጋጀው ፕሮግራም መሠረት ሕዝቡን በመወከል፤ በስፋትም ሆነ በድርጅት የታወቁት እነዚህ ሶስት የፖለቲካ ፓርቲዎች ቢሆኑም፣ መርማሪው ኮሚሽን አሥመራ ሊደርስ አቅራቢያ የተፈጠሩት እንደ « ፕሮ ኢጣሊያ » የመሳሰሉት ጥቃቅን ማህበሮችም፣ በመጨረሻው ሀሳባቸውን እንዲገልጹ ተፈቅዶላቸዋል:: በአሥመራ ከተማ ከየፓርቲዎቹ ጋር የሚደረገው ንግግር ከተፈጸመ በኋላ፣ መርማሪው ኮሚሽን በአገሩ ውስጥ እየተዘዋወረ፣ ከልዩ ልዩ የወረዳና የቀበሌ ነዋሪ ሕዝብ ወኪሎች፣ ከገበሬዎችና ከጥቃቅን ኢንዱስትሪ ሠራተኞች ጋር በቀጥታ በመነጋገር፣ በጽሑፍም ሆነ በቃል የሚገለጸውን ሀሳብ ሰብስቧል::

ኮሚሽኑ የሕዝብ ተመራጮቹን በማነጋገር ብቻ ሳይወሰን፣ እነዚህ ሰዎች በትክክል ከሕዝቡ የተመረጡ መሆናቸውን ለማረጋገጥ ቁጥጥር ያደርግ ነበር:: በተለይ የፈረንሣይና የመስኮብ መልዕክተኞች በአዘጋጆቹ በእንግሊዞች ላይ አንድ ጉድለት ለማግኘት ብርቱ ጥረት አድርገዋል::

ሐቁን የሸፈነ ምርምር

የአራቱ ኃያላን መርማሪ ኮሚሽን አባሎች በሚፈጽሙት ተግባር፣ እያንዳንዳቸው ለየመንግሥታቸው ጥቅም ቅድሚያ እንዲሰጡ ስለታዘዙ፣ የሕዝቡን ሠላብና ፍላጐት የሚያዳምጡበት ትክክለኛ አቋም አልነበራቸውም::

ከሀዳር 1947 ዓ.ም እስከ ሰኔ 1948 ዓ.ም ድረስ ለስባት ወራት የኤርትራን የሱማሌንና የሊቢያን ሕዝቦች ፍላጐት በማጥናት ከከረሙ በኋላ፣ አራቱ ዳኞች አስተያየታቸውን ሲሰጡ፤ ሁለት ለሁለት የተከፋፈሉ ሆነው ቀረቡ:: በሀሳብ ልተለያዩባቸው ብዙ ጉዳዮች ይልቅ፣ የተስማሙባቸውን ሶስት ነጥቦች በመጀመሪያ ግለጹ የሚቀል ይሆናል::

1 <u>አራቱም፤</u> የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ኤርትራ፤ ሱማሌና ሊቢያ፣ አንዳቸውም ነፃነት ተቀብለው ራሳቸውን ለማስተዳደር አልደረሱም ብለው ተስማሙ::

2 <u>አራቱም፤</u> የሞቃዲሾ ሱማሌን ጣልያን በሞግዚትነት እንዲያስተዳድረው ከመስጠ ት ዉስተቀር፤ ሌላ መፍትሔ የለውም አሉ::

3 <u>አራቱም፤</u> ከኤርትራ ከሱማሌና ከሊቢያ ሕዝቦች በጣም አብዛኛዎቹ፤ የጣልያንን አስተዳደር የማይቀበሉ መሆናቸውን አረጋገጠዋል::

ሆኖም፤ መስኮብና ፈረንሣይ የጣልያንን ጥያቄ ለመደገፍ ተመሣሣይ አቋም ወስደው፣ ኤርትራ፣ ሱማሌና ሊቢያ ለነፃነት ደረጃ እስከሚበቁ ድረስ፣ ጣልያን ሞግዚትነት እንዲያስተዳድራቸው ጠየቁ::

በመስኮብ በኩል ጣልያንን በመርዳት ለአጭርና ለሩቅ ጊዜ ስለሚገኘው ጥቅም በተደረገው ጥናት፣ በሚያዝያ 1948 ዓ.ም በመላ ጣልያን በሚካሄደው የፖለቲካ ምርጫ የግራ ክንፎች በተለይም ኮሙኒስቶቹ እንደሚያሸንፉ ተገምቷል። ኮሙኒስቶቹና ሶሻሊስቶቹም አዲስ ባወጡት ፖሊሲያቸው፣ ለጣልያን የቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቿ እንዲመለሱላት ጽኑ ፍላጐታቸው ስለሆነ፣ ሶቪየት ሕብረት በዚህ በኩል ከፍተኛ እርዳታውን በመስጠት የወደፊቱን ወዳጅነት በትልቁ ለመገንባት ይመቻል ብሎ እምኗል። ሆኖም የምርጫው ውጤት እንደታሰበው አሸናፊዎቹ የግራዎቹ ካልሆኑ፣ የመስኮብ አቋም የፖለቲካውን አየር ተከትሎ እንደሚለወጥ ይጠበቅ ነበር። እንደተጠረጠረውም የጣልያን የፖለቲካ ምርጫ በሰጠው ውጤት አሸናፊዎቹ የክርስቲያን ዴሞክራቶችና ሊበራሎች መሆናቸው ሲታወቅ፣ መስኮብ የአዲሲቷ ጣልያን ደጋፊነቱን ለመስረዝ ጊዜ አልወሰደም። በመስከረም 1948 ዓ.ም የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ሰብሰባ ፓሪስ ላይ ሲደረግ፣ ኤርትራ፣ ሱማሌና፣ ሊቢያ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ሞግዚትነት ሶቪየት ሕብረት አባል በሆነበት በአንድ ዋና ኮሚቴ ቢተዳደሩ ይሻላል የሚል ሠነብ ይዞ ቀረበ።

የፈረንሣይ ሬፑብሊክ ከ 1945 ዓ.ም ጀምሮ፣ ለጣልያን ኮሎኒዎቿ በሙሉ እንዲመለሱላት የሰጠችውን ሙሉ ድጋፍ እስከ መጨረሻው ለመቀጠል መወሰኗ የሚያጠራጥር አልሆነም። የአራቱ ኃያላን መርማሪ ኮሚሽን ኤርትራ በሰነበተበት ጊዜ፣ የፈረንሣዩ ወኪል የጣልያንን ዕድል ለማቃናት ምን ማድረግ እንዳለበት ከውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በምሥጢር የተሰጠው መምሪያ የሚከተለው ነበር።

1. ከጣልያን ጋር መሆን እንፈልጋለን የሚለው ወገን በተለይም «ፕሮ ኢጣሊያ » የሚያቀርበው ሀሳብ፣ የአብዛኛውን ሕዝብ ስሜት የሚወክል መስሎ በኮሚሽኑ አባሎች ዘንድ እንዲገመት ብርቱ ጥረት ማድረግ፣

2. ከኢትዮጵያ ጋር እንቀላቀል የሚሉት የአንድነት ማህበር አባሎች በሚቀርቡበት ጊዜ፣ የሕዝብ ወኪልነታቸው እስከምን ድረስ እንደሆነ፣ በሕዝቡም ስም ለመናገር የሚያስችላቸው ማስረጃ ምን እንደሆነ፣ በመስቀለኛ ጥያቄ አወናብዶ «ፍቅሪ ሀገር» በአዲስ አበባ መንግሥት ገንዘብ የቆመ መሆኑን ማጋለጥ፣ .... ይህም በሚደረግበት ጊዜ ፈረንሣይ የኢትዮጵያ ተቃዋሚ መስላ በግልጽ እንዳትታይ ብርቱ ጥንቃቄ ማድረግ፣

3. ኢትዮጵያ የአስብን የባሕር በር እንድታገኝ ፈረንሣይ ሙሉ ድጋፏን ለመስጠት መወሰኗን ደጋግሞ ማሳወቅ፣

4. እንግሊዞች ለራሳቸው ጥቅም ሲሉ ጣልያንን ከቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቿ፣ በተለይም ከኤርትራና ከሊቢያ ለመንቀል ስለወሰኑ፣ ይህ ምኞታቸው በሌሎቹ አባሎች ዘንድ ተቀባይነት እንዳይኖረው የፈረንሣይ ወኪል የተለየ ጥረት እንዲያደርግ፣

5. በአሁኑ ጊዜ ለኤርትራ ሕዝብ በጣልያን ሞግዚትነት ከመተዳደር በስተቀር ሌላ የተሻለ መፍትሔ የለም በማለት፣ የኮሚሽኑን አባሎች ለማሳመን ጥረት ማድረግ፣

እንግዲህ፣ ከዚህ በላይ የተገለጸው ኩ-ኬ-ዶርሰይ (quai D'orsay) የተሰጠው መምሪያ እንደሚያሰረዳው፣ የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን የኤርትራን ጉዳይ

ከማጥናቱ በፊት የመጨረሻው ፍርድ ምን መሆን እንዳለበት በፈረንሣይ በኩል ስለተወሰነ፣ ጉዳዩ ወቀጥታ የሚመለከተው የምስኪኑ ሕዝብ አስተያየትና ፍላጐት አይደመጥም ማለት ነው:: *

እንግሊዝና አሜሪካ አዲሲቷ ሬፑብሊክ ለተባለችው ጣልያን፣ ከሞቃዲሾ ሱማሌ በስተቀር ኤርትራና ሊቢያ ሊመሉሉላት አይገባም ብለው፣ ገና ከመጀመሪያው የሰጡትን ውሳኔ አጽንተው ይዘዋል:: የሁለቱ አገሮች የመርማሪ ኮሚሽን አባሎች ባቀረቡት ራፖር፣ ከሃምሣ ወመቶ ወላይ የሆነው የኤርትራ ሕዝብ፣ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀልን እንደሚፈልግ በራፖራቸው ሲገልጡ፣ እንደዚሁም አብዛኛው ሕዝብ የጣልያን አስተዳደር እንዲመለስበት አለመፈለጉን አልሸሸጉም::

<u>እንግሊዞች ባቀረቡት ሀሳብ የኤርትራን ግዛት በሙሉ በተባበሩት መንግሥታት እርዳታ ኢትዮጵያ ለአሥር ዓመታት እንድታስተዳድር ኃላፊነት እንዲሰጣትና ከአሥር ዓመት በኋላ እንደ ሕዝቡ ፍላጐት ታይቶ ቋሚ ውሳኔ ቢሰጥ ይሻላል አሉ</u>:: ይህ ሀሳብ ኢትዮጵያን የሚረዳ መስሎ ቢታይም፣ ከዚሁ ጀርባ የታዘለ አንድ ሌላ ተንኮል መታቀዱ ግልጽ ነበር:: ይኸውም የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ለአሥር ዓመታት መላ ኤርትራን ለማስተዳደር ዕድል ሲሰጠው፣ ቤቨን ያቀደውን የታላቋ ሱማሌን ፕሮዜ ለማስፈጸም፣ ኢትዮጵያ አጋዴንን በቀላሉ ትለቃለች የሚል ነው::

አሜሪካኖችም በበኩላቸው ኢትዮጵያን ለመርዳት የሚፈልጉ ለመምስል ሞክረዋል:: ይሁን እንጂ ብዙውን ጊዜ እንደታየው ለቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች መፍትሔ ይሆናል ብለው የሚያቀርቡት ሀሳብ ሁሉ፣ የተዘበራረቀና ለአፈጻጸም አስቸጋሪ በመሆኑ፣ ከየትኛውም ወገን ተቀባይና ደጋፊ አላገኙም:: ለምሣሌ፣ እንግሊዞች መላ ኤርትራን ኢትዮጵያ በሞግዚትነት እንድታስተዳድር ያቀረቡትን ሀሳብ ችላ ብለው፣

1. ከኤርትራ ግዛት ውስጥ ሶስቱ ደጋዎቹ አውራጃዎች አካለ ጉዛይ፣ ስራዬና ሀማሴን ከአስብ የባሕር በር ጋር አሁኑኑ ለኢትዮጵያ እንዲሰጡ፣

2. የምዕራባዊው ቆላ አውራጃዎች በሙሉ፣ እንዲሁም የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች ወደፊት ተጠንተው ቋሚ ውሳኔ እስኪሰጣቸው ድረስ፣ በታላቋ ብሪታንያ አስተዳደር እንዲቆዩ፣ .....የሚል መፍትሔ ለብቻቸው ይዘው ቀረቡ::

እዚህ ላይ የጣልያን ፕሮፓጋንዳ አሜሪካኖችን ምን ያህል እንደማረከ ይታያል:: « ..... አሥመራና ምፅዋ በአውሮፓ ደረጃ ዮቱሥሩ ዘመናዊ ከተሞች በመሆናቸውና ነዋሪዎቹም በሙሉ የጣልያን ተወላጆች ስለሆኑ፣ ኢትዮጵያ ለማስተዳደር አቅም ያንሳታል .... » እያለ፣ የሮማ መንግሥት የሚነዛውን ወሬ አሜሪካኖች ተቀብለው፣ ለነዚህ ሁለት ከተሞች መተዳደሪያ ልዩ ቻርት እንዲዘጋጅ ሲጥሩ ቆይተዋል::

* REF. DOCUMENT K-AFRIQUE LEVANT SOUS TITRE "ETHIOPIE" VOLUME 54

በመሠረቱ እንግሊዝና አሜሪካ በኤርትራ ጉዳይ ከጣልያን ይልቅ የኢትዮጵያን ጥያቄ ለመደገፍ በተቀራረበ ሠፈብ ላይ ስለሚገኙ፣ እርስ በርሳቸው ተነጋግረው አቋማቸውን በአንድነት ለማስተባበር አይቸገሩም ነበር::

ከአሜሪካኖችና ከእንግሊዞች ይልቅ በጣም የሚያሳዝን ትዝብት ላይ የወደቁት መስኩብና ፈረንሣይ ናቸው:: ከኤርትራ ከሱማሌና ከሊቢያ ሕዝቦች በጣም አብዛኛዎቹ፣ የዚህን ግፈኛ የሆነ የጣልያን አስተዳደር እንዳታመጡብን ሲሉ ያቀረቡትን አቤቱታ አናዳምጥም ብለው፣ የየራሳቸውን ፖፖለቲካና የኤኮኖሚ ጥቅም ሲያባርሩ፣ ትክክለኛ ፍርድ እንዳይሰጥ ዋናዎቹ እንቅፋቶች ሆኑ:: በዶክመንት ላይ ስፍሮ እንደታየው የመርማሪው ኮሚሽን አባሎች ለዳኝነት ሥራ የተላኩበት ተግባር፤ በየአገሩ ያለው አብዛኛው ሕዝብ ለወደፊት ዕድሉ ምን እንደሚፈልግ ጠይቀው ለመረዳት ነበር እንጂ፣ እነሱ በሕዝቡ ስም ሆነው ለእነሱ የሚጠቅማቸውን ለመወሰን አልነበረም::

በልማዱ እንደሚታወቀው ፖለቲካና ዳኝነት አብረው ሊጓዙ አይችሉም:: በዳኝነት አሠራር ሁለትና ሁለት ሲደመር አራት ብቻ ነው መሆን የሚችለው ብሎ ሲቆም፣ በፖለቲካ ውሳኔ ሁለትና ሁለት፣ ሶስት ተኩል የመሆን ዕድል አለው:: የአራቱ ኃያላን መንግሥታቶችም አስከ 1945 ዓ.ም መጨረሻ ድረስ፤ በዓለም ላይ አንድነታቸውን አጽንተው በያዙት ወሰን የሌለው ሥልጣን፣ ለቀድሞዎቹ ለጣልያን ቅኝ ግዛቶች፣ የፈለጉትን የፖለቲካ ውሳኔ በማድረግ ፋንታ፣ አደባባይ ለበሰ የሆነ የዴሞክራሲ ፍርድ በመስጠት እንደነቃለን ብለው ሲጓተቱ፤ ያሰቡት ሁሉ አልተሳካላቸውም:: በመካከላቸው የተፈጠረው አለመግባባት፣ የኤርትራ፣ የሱማሌና የሊቢያ ሕዝቦች ፍላጐታቸው ምን እንደሆነ ለመርማሪው ኮሚሽን በገለጹት ሀሳብ ላይ ሳይሆን፤ የሕዝቡን ጥያቄ ወደ ጐን ትተው ለየራሳቸው የሚጠቅም ፍርድ ለመስጠት ሲጥሩ ነው:: እጅግ አስገራሚ የሆነውም፣ በመስከረም 1948 ዓ.ም የአራቱ ታላላቆች የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ፓሪስ ላይ ሲሰበሰቡ፣ ቀደም ሲል በመርማሪው ኮሚሽን አባሎች መካከል ከደረሰው የሀሳብ መለያየት የበለጠ የማይግባቡ ሆነው መገኘታቸው ነው:: በተመሳሳይ ሀሳብ አንድነታቸውን አፋፍመው የነበሩት ፈረንሣይና መስኩብ፣ በፓሪሱ ስብሰባ ላይ ተለያይተው ብቅ አሉ:: ምን ጉድ ፈላ ? ..... ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው፣ በሚያዝያ 1948 ዓ.ም በጣልያን አገር በተደረገው ጠቅላላ የፖለቲካ ምርጫ አሸናፊዎቹ ክርስቲያን ዴሞክራቶችና ሊበራሎች በመሆናቸው፤ ፈረንሣይ፣ እንግሊዝና አሜሪካ ሲደሰቱ፣ በኮሙኒስቶቹ መሸነፍ መስኩብ ትልቅ ሀዘን ላይ ወደቀ:: ስለዚህ፣ ፈረንሣይ ለጣልያን ጥያቄ የሰጠችውን ድጋፍ ስታጸና፣ ሶቪየት ሕብረት ሀሳቡን ለውጠ ለራሱ ጥቅም የሚሻለውን መንገድ ፈላጊ በመሆኑ፤ የሁለቱ አገሮች የሀሳብ አንድነት የማይቀጥል ሆነ:: አሜሪካና እንግሊዝም፣ ጣልያን ወደ ኤርትራና ወደ ሊቢያ መመለስ የለባትም ብለው የወሰኑትን አንለውጥም አሉ:: በመጨረሻው እነዚህ አራቱ የዓለም ኃያላኖች፣ የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የወደፊት ዕድል ለመወሰን ያቃታቸው መሆኑን በትክክል ሲገነዘቡ፣ በ 1946 ዓ.ም በፓሪሱ የሠላም ጉባኤ ውሳኔ መሠረት፤ ጉዳዩን ለተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ለማቅረብ ተስማምተው መለያየት ግዴታ ሆነባቸው::

ክፍል ሶስት

የኤርትራ ጉዳይ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በሶስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ (ሚያዝያ - ግንቦት 1949)

ገጽ

1. ከኃላፊነት መሸሽ 96
2. ሉግሌ ለጣልያን ትሰጥ፣ ኤርትራ በሁለት ትከፈል፣ (አሜሪካና እንግሊዝ) 97
3. የመስኮብ ውርጅብኝ 106
4. ስፎርሳ እና አክሊሉ 110
5. የአምሣለ ገነት ጉባኤና ውሳኔ 120
6. በኒውዮርክ ያልተጠበቀ ደስታ 126
7. አቶ አክሊሉ፣ የትኛውን ይከተሉ ? 129
8. ኢትዮጵያና ጣልያን 132
9. የላቲን አሜሪካ አገሮች፣ የጣልያን ጠበቆች 138
10. ኢትዮጵያና አራቱ ኃያላኖች 142
11. የቤቨንና ስፎርሳ ስምምነት 150
12. የቤቨን ስፎርሳ ስምምነት፣ በንዑስ ኮሚቴ "15" 158
13. የዋናው ኮሚሲዮን ውጤት 163
14. ጠቅላላው ጉባኤ፣ ከውሳኔው በፊት 168
15. የማክስኛ ግንቦት "17" ድራማ 172
16. ዕድሜ ለሀይቲ መልዕክተኛ 174
17. ጥሩው ዕድል አመለጠ 178
18. የጃንሆይ አመለካከት 181
19. የጓደኞች ትችት 188

ከኃላፊነት መሸሽ

መስከረም 15 ቀን 1948 ዓ.ም የአራቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች በአንድነት ፊርሙው ለተባበሩት መንግሥታት ዋና ጸሐፊ በላኩት ደብዳቤ፣ « .... ከጣልያን ጋር በተደረገው የዕርቅ ስምምነት በአንቀጽ 23 ቁጥር 3 አባሪ 11 ላይ የተገለጸውን መሠረት በማድረግ፣ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ አገሮች ጉዳይ መስከረም 21 ቀን 1948 ዓ.ም በሚከፈተው የድርጅቱ የሶስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ቀርቦ እንዲታይና እንዲወሰን ስንጠይቅ ክብር ይሰማናል .... » አሉ። ክብሩ የት ላይ እንደሆነ ለማወቅ አብዛኛዎቹ አባል መንግሥታቶች እርስ በርሳቸው ሳይጠያየቁ አልቀሩም።

የኤርትራን፣ የሊቢያንና የሱማሌን ሕዝቦች የወደፊት ዕድል፣ የግል ጥቅም በማይመለከተው በትክክለኛ ሚዛን ላይ ተመሥርተው ውሳኔ መስጠት አቅቷቸው፣ ኃላፊነታቸውን ለተባበሩት መንግሥታት ሲወረውሩ፣ የሚያሳፍራቸው እንጂ የሚያስከብራቸው አልነበረም።

ለዓለም ሕዝብ እልቂት በጥጋብ የተነሱትን ናዚስቶችንና ፋሽስቶችን ተባብረን ወግተን የጋራ ድልን እንደአገኘነው ሁሉ፣ ለወደፊቱም በዚች ምድር ላይ የሠላም ሕይወትና ፀጥታ፣ ዋስትና እንዲኖረው ኃላፊነታችንን እንፈጽማለን ብለው፣ እነዚህ ኃያላን የተባሉ መንግሥታቶች የሰጡት ቃል፣ በድሆች አገሮች ላይ ያሳደረው ተስፋ ወሰን አልነበረውም።

በሩዝቬልት፣ በቸርችልና በስታሊን መካከል የተደረጉት የያልታ ስምምነቶች፣ የጋራ ጠላቶቻቸውን ናዚስቶችንና ፋሽስቶችን ድል ከመቱ በኋላ፣ ዓለምን ተከፋፍለው ለመምራት ስለሆነ፣ በየክልላቸው ብሊበራሊዝምና በኮሙኒዝም አይዲዎሎጂ ኃይላቸውን ለማጠንከርና የሚመኙትን ለመፈጸም እሽቅድድም ቀጠሉ። ሁሉም ለየጥቅማቸው የተሰለፉ በመሆናቸው፣ እንኳንስ ከከፍተኛዎቹ የዓለም ፕሮብሌሞች ይቅርና፣ በአነስተኞቹም ጉዳዮች ላይ ተስማምተው መፍትሔ ለመስጠት የማይችሉ ሆኑ።

በ 1936 ዓ.ም የኢትዮጵያ ጉዳይ የዜኔቩን የመንግሥታት ማህበር ዓላማውን እንደአናጋው ሁሉ፣ የአራቱ ኃያላኖችም የአንድነት መንፈስና ትብብር ቋሚ መሠረት የሌለው መሆኑን ለመጀመሪያ ጊዜ ያጋለጣቸው የኤርትራ፣ የሊቢያና የሱማሌ ጉዳይ ነው። ለሶስት ዓመታት በግራና በቀኝ እያምታቱ ይዘዋቸው የቆዩትን የኤርትራ፣ የሊቢያና የሱማሌ ዶሴዎች፣ አንድ ዓይነት መፍትሔ ሊያስገኙላቸው ስላልቻሉ፣ አራቱ ኃያላን መንግሥታቶች እፍረትና ውርደት ሳይሰማቸው፣ ኃላፊነቱን ለተባበሩት መንግሥታት ማስተላለፍ ግዴታ ሆነባቸው። አራቱ ኃያላን የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ዶሴ ለተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ እንዲቀርብ ሲያደርጉ፣ በተለይ አሜሪካና እንግሊዝ ከአባል አገሮች መካከል በሚኖሯቸው ተከታዮችና ደጋፊዎች እነሱ በሚፈልጉት ዓይነት ጉዳዩ መፍትሔ ያገኛል ብለው ከፍ ያለ ተስፋ ሳያደርጉ አልቀሩም።

የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እነዚህን ለሶስት ዓመታት ሲንገላቱ የኖሩ ፋይሎች ከተረከበ በኋላ፣ በነማን ነገረ ፈጅነት፣ በነማን ዳኝነት፣ ሙግቱ ሲጧጧፍ እንደቆየና የመጨረሻው ውሳኔ አስኪሰጥ ድረስ ትርምሱ እንዴት እንደነበረ፣ በዝርዝር እንመለከታለን። የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት

የሶስተኛውን ዓመታዊ ጠቅላላ ጉባኤ በሁለት ደረጃ ከፍሎ ያከናወነው፣ የመጀመሪያውን በመስከረም 1948 ዓ.ም ፓሪስ ላይ ሲሆን፤ ሁለተኛውን በሚያዝያ 1949 ዓ.ም በኒውዮርክ ነበር::

መስከረም 24 ቀን 1948 ዓ.ም ፓሪስ ላይ የተከፈተው የመጀመሪያው ክፍል የሶስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ሥራውን ሲጀምር፣ በአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ መማክርት ቢሮ የተዘጋጁት የኤርትራ፣ የሊቢያና የሱማሌ ዶሴዎች፣ ብዙ ጽክመንቶች ታጭቀውባቸው፣ ክምራቸው ለዓይን ስለሚያስደነግጥ፣ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ የተሰበሰቡት የአባል መንግሥታት ወኪሎች፣ እነዚህን ጉዳዮች ዐአጭር ጊዜ ውስጥ መርምሮ ሀሳብ ለማቅረብ እጅግ ከባድ ሆነው ታይዋቸው:: ጉዳዩን ረጋ ብሎ ለማጥናትና የበሰለ ሀሳብ ለማቅረብ ጊዜ ስለሚጠይቅ፣ በሚያዝያ 1949 ዓ.ም በኒውዮርክ ሌክ ሌክ ሰክሴስ ላይ ለሚከፈተው ለሁለተኛው ክፍል ጠቅላላ ስብሰባ እንዲተላለፍ፣ አባል አገሮች ተስማምተው ተለያዩ::

በዚህ ሀሳብ መሠረት የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛት ሕዝቦች የወደፊት ዕድል ለመወሰን፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ረቡዕ ሚያዝያ 6 ቀን 1949 ዓ.ም ኒውዮርክ በተከፈተው በሁለተኛው ክፍል ስብሰባው ላይ ጥናቱን ጀመረ::

ሱማሌ ለጣልያን ትሰጥ፤ ኤርትራ በሁለት ትከፈል፤

(የአሜሪካና የእንግሊዝ አቋም)

« .... ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች የተባበሩት መንግሥታት የሚሰጠው ውሳኔ የሶስት ሚሊዮን ሕዝቦችን ጉዳይ ብቻ ሳይሆን፣ የድርጅቱንም የወደፊት ዕድል የሚመለከት ይሆናል ..... » ይህንን የማስጠንቀቂያ መንፈስ ያዘለ ቃል የወረወረው፣ የአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ ጆን ፎስተር ደለስ (JOHN F. DULLES) ነው::

ረቡዕ ሚያዝያ 6 ቀን 1949 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ዋና ኮሚሲዮን የኤርትራን፣ የሊቢያንና የሱማሌን ጉዳይ መመልከት ሲጀምር፣ ከአባል አገሮች መካከል የመጀመሪያው በር ከፋች ተናጋሪ፣ የአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ ነበር:: ሚስተር ደለስ (DULLES) በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ዘንድ የአሜሪካ ነዋሪ አምባሳደር ሆኖ ከሠራ በኋላ፣ ከ 1952 ዓ.ም ጀምሮ በሕመም ሕይወቱ እስከ አለፈበት እስከ 1959 ዓ.ም ድረስ፤ የዩናይትድ ስቴትስ ፕሬዚዳንት የጌኔራል አይዘንሐወር የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆኖ በዓለም ጉዳይ ላይ ከፍተኛ ቦታ ይዞ እንደተጫወተ ታሪክ ያስታውሰዋል::

« የአራቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ባለሥልጣኖች በሶስት ዓመት ጊዜ ውስጥ፣ ውሳኔ ለመስጠት ያልተስማሙበትን ከፍተኛ ጉዳይ፣ ለተባበሩት መንግሥታት ሲያቀርቡ ይህንን የሚያህል ከባድ ኃላፊነትና ሥልጣን ድርጅቱ የሚቀበለው በታሪኩ ለመጀመሪያ ጊዜ ነው:: » ካለ በኋላ፣ ጆን ፎስተር ደለስ ንግግሩን በመቀጠል « ..... ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች የተባበሩት መንግሥታት የሚሰጠው ውሳኔ የሶስት ሚሊዮን ሕዝቦችን ጉዳይ ብቻ ሳይሆን፣ የድርጅቱንም የወደፊት ዕድል የሚመለከት ይሆናል ..... » ሲል አስጠ ነቀቀ::

እነዚህን የቀድሞ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች፤ ካለፉት ስምንት ዓመታት ጀምሮ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ሲያስተዳድር ካገኘው ኤክስፔሪያንስ የሚስጠውን ሀሳብ፣ በጥሞና ማዳመጥ አስፈላጊ መሆኑን ካሳሰበ በኋላ፤ የአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ ለእያንዳንዱ አገር የሚጠቅም መስሎ የሚታየውን መፍትሔ ያቀረበው በሚከተለው አኳኋን ነበር::

1. ሲቢያ፤ የአገሩ አንድነት ተመሥርቶ ነፃነት እስከሚስጥበት ጊዜ ድረስ የሲረናይከ አውራጃ (CYRENAIQUE) በታላቋ ብሪታንያ መንግሥት አስተዳደር ሥር እንዲቆይ አስፈላጊነቱን የአሜሪካ መንግሥት ያምናል፤ ካለ በኋላ ለትሪፖሊታንያ እና ለፈዘን አውራጃዎች ምን መፍትሔ እንደሚገኝላቸው ጆን ፎስተር ደለስ አልተናገረም::

2. ኤርትራ፤ ይህ አገር እንዳለፉት ዘመናት ኢትዮጵያን ለማጥቃት ለሚፈልጉ ጠላቶች፣ የጦር ማከማቻና ማሸጋገሪያ መሆኑ እንዲቀር፤ የምሥራቁ አውራጃዎች በሙሉ፣ በቀጥታ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀሉ የአሜሪካ መንግሥት ይደግፋል:: ሌላው ከከረን በኋላ ያለውን የምዕራቡን አውራጃ፣ በሀይማኖቱና በባሕሉ ከሚመሳሰለው ከሱዳን ጋር ለመቀላቀል እንዲችል ተጠንቶ ቢወሰን ይበጃል::

3. ሱማሌ፤ ነፃነት ለመቀበልም ሆነ በኦቶኖሚ ለመተዳደር አገሩ ብቁ ካለመሆኑም በላይ፣ ለአካባቢው ሠላምና ፀጥታ አስጊ መስሎ ስለማይታይ፣ በተባበሩት መንግሥታት ስም አዲሲቷ የጣልያን ሬፑብሊክ በሞግዚትነት ለማስተዳደር እንዲስጣት የሚደገፍ ነው::

በጠቅላላው፤ የአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ ከሞላ ጐደል የጠቃቀሳቸው እነዚህ መፍትሔዎች፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ለተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ለማቅረብ ባዘጋጃቸው ረቂቅ ውሳኔዎች ላይ የተመሠረቱ መሆናቸውን፣ የእንግሊዝ ዋና መልዕክተኛ ከስጠው መግለጫ መረዳት ይቻላል::

ጆን ፎስተር ደለስ ያደረገው ዲስኩር ከእንግሊዝ በስተቀር፣ በሌሎቹ በተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች ላይ የሚማርክ ስሜት አልፈጠረም:: ስችግሮቹ መፍትሔ ያቀረበው ሀሳብ የተሟላና፣ በተረጋገጠ አቋም ላይ የተመሠረተ ባለመሆኑ፣ ሚስተር ደለስ የስነዘራቸው አስተያየቶች ጉባኤው እንዲመክርበት እንደ ረቂቅ ውሳኔ ሆኖ አልተቆጠረም:: የሆነ ሆኖ የአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ የገለጸው ሀሳብ፣ ምንጩ የፈለቀው ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት መሆኑን አባል አገሮች ተረድተውታል::

ኮሚሲዮኑ ሥራውን ሲጀምር፣ ከአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች የሚቀርቡትን መግለጫዎች ለማዳመጥ ቅድሚያ የስጠ ስለሆነ፣ ከአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ ቀጥሎ ፕሮግራም የተያዘለት ሁለተኛው ተናጋሪ፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዴታ ሄክቶር ሜክኒል (HECTOR McNEIL) ሆነ::

የግርማዊ የእንግሊዝ ንጉሥ መንግሥት መልዕክተኛ የንግግሩ መክፈቻ ያደረገው፤ ወዳጁ የአሜሪካ ተወካይ የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የነበሩትን አገሮች፣ ታላቋ ብሪታንያ በማስተዳደር ለምትፈጽመው መልካም ተግባር በማድነቁ፤ የምሥጋና መልስ በማበርከት ነበር:: የአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ ጆን

ፍስተር ደለስ ስጉባኤው ያቀረበው ሀሳብ፣ የታላቋ ብሪታንያን መሠረታዊ ዓላማ የተመረከዘ ስለሆነ፣ የእንግሊዙ መልዕክተኛ ስፋ ያለ ማብራሪያ ከመስጠቱ በስተቀር አዲስ ነገር አልጨመረም። ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች አስተዳደር መፍትሔ ለመስጠት የእንግሊዝ መንግሥት ሀሳቡን ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በይፋ የሚያቀርበው ለመጀመሪያ ጊዜ ስለሆነ፣ የጉባኤው ተካፋዮችና በተለይም የኢትዮጵያ መልዕክተኞች የሚያጸምጡት በጥንቃቄ ነበር።

1. ሲቢያ፣ « ..... ሶስቱ ዋና ዋና አውራጃዎች፣ ትሪፖሊታንያ፣ ሲረናይከና ፌዘን በአንድነት እንዲዋሀዱ የሚቀርበው ሀሳብ ተገቢ ነው ብላ ታላቋ ብሪታንያ ታምናለች። እስከዛሬ ድረስ የፌዘን አውራጃ በፈረንሣይ እጅ ከመሆኑ በስተቀር ትሪፖሊታንያን እና ሲረናይከን እንግሊዝ ስታስተዳድር ስድስት ዓመት ሆኗል።

..... የአሜሪካ መልዕክተኛ፣ ባቀረበው ሀሳብ እንዳመለከተው፣ ሲረናይከ በእንግሊዝ አስተዳደር እንድትቆይ የተባበሩት መንግሥታት ከወሰነ፣ መንግሥቱ ሊቀበል ይችላል። ትሪፖሊታንያ ግን፣ ሕዝቡም ከሲረናይከ የተለየ ስለሆነና በዚህ አውራጃ ታላቋ ብሪታንያም ለመቆየት ስለማትፈልግ፣ ሌላ መፍትሔ በአስቸኳይ እንዲሰጥ ያስፈልጋል። የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ግን የትሪፖሊታንያንም አስተዳደር እንግሊዝ እንድትቀጥል ያስፈልጋል ብሎ ከጠየቀ፣ የምንቀበለው ለጥቂት ዓመታት ብቻ ይሆናል። በነዚህ ጉዳዮች ላይ በትክክል መረዳት የሚያስፈልገው፣ የሲረናይከ ሕዝብ የጣልያን አስተዳደር ተመልሶ እንዳይመጣበት በጥብቅ ተቃውሞውን ያስማ መሆኑን ነው። ለሲሪናይከ፣ ከሕዝቡ ፍላጐት ውጭ ተወስኖ አስተዳደሩ ለጣልያን ይሰጥ ቢባል፣ ሕዝቡ ጦርነት ሊያነሣ ይችላል። ስለዚህ ሲረናይከ ለጣልያን እንዳይሰጥ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት በጥብቅ ያሳስባል።

2. ኤርትራ፣ ..... በመላው አስላም የሆነው የኤርትራ የምዕራባዊው ቆላ ሕዝብ፣ ግልጽ በሆነ መንገድ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀልን እንደማይፈልግ አመልክቷል። ይህ ሕዝብ በባሕሉም፣በሀይማኖቱም፣ በዘሩም ከሚቀራረበው ከሱዳን ጋር ቢቀላቀል፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ተገቢ የሆነ መፍትሔ ነው ብሎ ይገምታል።

..... በሕዝብ ቁጥር ብልጫ ያለው የምሥራቁ አውራጃና የደጋው ነዋሪ የሆነው ክፍል ግን፣ በዘርና በሀይማኖቱ ከትግራይ ሕዝብ ጋር ተመሳሳይ ስለሆነ፣ ከኢትዮጵያ ጋር መዋሀድን እንደሚደግፍ ታውቋል። ስለዚህ ከምዕራባዊው ቆላ አውራጃ በስተቀር የምሥራቁ የኤርትራ ግዛት ተከፍሎ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ይደግፋል። .... ለሕዝቡ ጥቅምና ለአካባቢው ሠላም በማሰብ ኢትዮጵያም ለደረሰባት ጥቃት መደጐሚያ እንዲሆናት፣ ይህ መፍትሔ ቢወሰን የተሻለ ይሆናል።

3. ሱማሌ፣ ..... ይህን አገር የጣልያን መንግሥት ለማስተዳደር እንዲሰጠ ው የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ይደግፋል። ...የፈረንሣይ መንግሥት ከዚህ ቀደም እንደገለጸውና የአራቱም ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን እንዳረጋገጠው፣ የሱማሌ ሕዝብ ነፃነትን ለመቀበል እልተዘጋጀም። እገሩንም በሞግዚትነት ለማስተዳደር ከጣልያን በስተቀር ሌላ ችሎታና

ኤክስፔሪያንስ ያለው አገር የለም ..... » ሲል፣ ሚስተር ሜክኒል (Mc NEIL) አዲሲቷ ለተባለችው ጣልያን የድጋፍ አስተያየቱን ሰጠ::

የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ ንግግር ሲፈጸም፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ከአሜሪካና ከእንግሊዝ በቀረቡት ሀሳቦች ላይ የመንግሥታቸውን አቋም ለማስረዳት የጉባኤውን ሊቀመንበር ጠየቁ:: ለኢትዮጵያ እጅግ አሳሳቢ በሆነው በኤርትራ ጉዳይ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥትና ቀደም ሲልም ከዩናይትድ ስቴትስ የቀረበውሀሳብ፣ የቀዳሚዊ ኃይለሥላሴን መንግሥት የሚያረካ እንጂ ቅር የሚያሰኝ ይሆናል ተብሎ አልተገመተም ነበር::

ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ መፍትሔ እንዲሆን ከሞላ ጐደል አሜሪካና እንግሊዝ ባቀረቡት ሀሳብ ላይ፣ ኢትዮጵያ የምትቃወመው ምን እንደሆነ አቶ አክሊሉ በንግግራቸው መግቢያ ላይ አልገለጹም:: በመጀመሪያ፣ በጥንታዊው ዘመን የኢትዮጵያንና የኤርትራን፣ እንደዚሁም የሱማሌን ሕዝቦች የአንድነት ታሪክ በማብራራት፣ ቀጥሎም እነዚህ በአንድ አገር አስተዳደር ተጠቃልለው ይኖሩ የነበሩትን ሕዝቦች ለሃምሣ ዓመታት የለያያቸው ኮሎኒያሊስት ጣልያን መሆኑን፣ በመጨረሻም ኤርትራና ሱማሌ ወደ ጥንት አገራቸው እንዲመለሱ የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት የጠየቀው፣ እንደ ጣልያን ግዛት ለማስፋፋት ሳይሆን፣ በሕዝቦች ታሪክ፣ በዘርና በባሕል አንድነት ላይ የተመሠረተ ትክክለኛ ጥያቄ ነው፣ በማለት ካስረዱ በኋላ፣ የቀዳሚዊ ኃይለሥላሴ መልዕክተኛ ከአሜሪካና ከታላቋ ብሪታንያ በቀረበው ሀሳብ ላይ የንጉሠ ነገሥቱን መንግሥት ቅሬታና ተቃውሞ የገለጡት በሚቀጥለው አኳኋን ነበር::

1. « ..... በምንም መንገድ ጣልያን ተመልሳ ሱማሌን እንድትይዝ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት አይቀበልም:: ዝም ብሎም አይመለከትም:: ..... ሱማሌን ለማስተዳደር ኃላፊነቱን መቀበል የሚገባት፣ ኢትዮጵያ መሆኗን መንግሥቱ በትክክል ያምናል::

2. ..... ስምንት ዓመት ሙሉ ፍርድ ለማግኘት በሚያሳዝን ሁኔታ ሲንገላታ የኖረው የኤርትራ ሕዝብ ጽኑ ፍላጐት፣ ከእናቱ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል እንጂ፣ ገሚሱ ተከፍሎ ለባዕድ አገር እንደ ዕቃ እንዲሸጥ አይደለም:: የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ደህና አድርጐ እንደተረዳው፣ የኤርትራ ሕዝብ ክርስቲያኑም ሆነ እስላሙ አንድነቱ እንዲነካበት አይፈልግም:: በዴሞክራሲ ሥርዓት ከሃምሣ በመቶ በላይ የሆነው የኤርትራ ሕዝብ፣ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀልን የጠየቀ መሆኑ መዘንጋት የለበትም::

3. ..... ከሁለተኛው የዓለም ጦርነት ፍጻሜ ጀምሮ፣ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የነበሩትን አገሮች ጉዳይ፣ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት ተስማምተው መፍትሔ መስጠት ስለአቃታቸው፣ ዛሬ ከተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የሚጠበቀው ውሳኔ ለመካከለኛው ምሥራቅና ለአፍሪካ ሕዝቦች ምን ያህል ከፍተኛ ጉዳይ እንደ ሆነ መታወቅ አለበት::

4. .....የተባበሩት መንግሥታት አባሎች እንዲገነዘቡት የሚያስፈልገው፣ የጣልያን መንግሥት ኤርትራና ሱማሌ ካልተመለሱልኝ ብሎ

የሚወተውተው፣ ለአገሩ ሕዝብ አስቦ ሳይሆን፣ ለዘለዓለም በማይሞተው ምኞቱ እነዚህን ሁለት አገሮች የጦር ማከማቻ በማድረግ፣ ለአራተኛ ጊዜ ኢትዮጵያን ለመውጋት መሆኑን ነው::

5. ..... በመጨረሻም የተባበሩት መንግሥታትን የምጠይቀው፣የታላላቅ አገሮችን ጥቅም ብቻ ሳይሆን፣ የታናናሽ አገሮችንም መብት በእኩል ደረጃ ለመጠበቅ ድርጅቱ የተጣለበትን ኃላፊነት በትክክል እንዲፈጽም ነው::

6. .....ሱማሌን መልሶ ለጣልያን ለመስጠት በያለበት የሚጠነሰሰውን ተንኮል ኢትዮጵያ አትቀበልም:: ..... ኢትዮጵያ፣ የኤርትራ ሕዝብ ሳይከፋፈል ወደ ጥንት አገሩ እንዲመለስ ተገቢ ነው ብላ ትክክለኛ ፍርድ መጠየቋን አታቋርጥም ..... »

ብለው አክሊሉ ሀብተወልድ ንግግራቸውን ደመደሙ::

የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ ይህን የመሠለ አስተያየት ከኢትዮጵያ ልዑክ ይሰነዘራል ብሎ አይጠብቅም ነበር:: « ..... በኤርትራ ግዛት ውስጥ ኢትዮጵያን ከማይፈልጉት እስላሞች ከሚኖሩበት ከምዕራባዊው አውራጃ በስተቀር፣ ሌላው በሙሉ የምዕዋና የአስብ የባሕር በር ጭምር፣ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀዱ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የሰጠውን ከፍተኛ ድጋፍና ያደረገውን ጥረት፣ አክሊሉ ሀብተወልድ ከቁም ነገር አለመቁጠሩ ያስገርማል:: የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የኢትዮጵያ ወዳጅ ባይሆን ኖሮ፣ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት ጉባኤ ላይ፣ መስከብና ፈረንሣይ ኤርትራ ለጣልያን ተመልሳ እንድትሰጥ የደከሙበትን ጉዳይ አያፈርስም ነበር:: ኢትዮጵያ በፋሽስት የደረሰባትን ጥቃት በመመዘን፣ በአንድ ነገር ልትካስ ይገባል በሚል ቅን አስተያየት፣ ከታላቋ ብሪታንያ ለቀረበው የድጋፍ ሀሳብ፣ በተባበሩት መንግሥታት ሸንጎ ላይ ምሥጋና መደርደር ባያስፈልግ እንኳን፣ እስከዚህ ድረስ ግምት ሳይሰጠው የሚታለፍ መሆን አልነበረበትም::

..... ታላቋ ብሪታንያ ከፋሽስት ጣልያን ጋር ተዋግታ፣ የኢትዮጵያን ነፃነት አስመልሳ፣ ከስምንት ዓመታት ጀምሮ ኤርትራንና ሱማሌን የምታስተዳድረው ሕዝቡ እየተሰቃየ አይደለም:: ይህ የተሰጠው አስተያየት ጉዳዩ በቀጥታ የሚመለከተው የኤርትራና የሱማሌ ሕዝብ ስሜት አለመሆኑ የታወቀ ነው:: የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ፣ ከታላቋ ብሪታንያ ጋር በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ የሀሳብ ግጭት እንዲኖር መፈለጉን አሳይቶናል:: በዚህ አነጋገሩ ለማስማት የሞከረው፣ ኢትዮጵያ ነፃነቷ የተሟላና ለታላቋ ብሪታንያ የተለየ ግምት የሌላት መሆኑ እንዲታወቅ ነው:: እንግዲህ ለወደፊቱ የሚጠቅመውን እሱ ያውቃል:: እኛም በያዝነው መንገድ እንቀጥላለን ..... » በማለት፣ የእንግሊዝ መልዕክተኞች መሪ በአቶ አክሊሉ ላይ አንድ ዓይነት ቅሬታ አሳደረ::

አቶ አክሊሉ፣ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ባስተላለፉት ረዥም የቴሌግራም መልዕክት ላይ፣ ከእንግሊዝ መንግሥት በተሰጠው መግለጫ በበኩላቸው ምን ያህል ትር እንደተሰኙ በስፊው አስረድተዋል:: በተለይ በጣም ያሳዘናቸው፣ ጠላታችን የሆነው ጣልያን እንደገና ተመልሶ ሱማሌን እንዲገዛ በይፋ መደገፉ ነው:: ሱማሌን ለማስተዳደር ከጣልያን የተሻለ መንግሥት ስለሌለ፣ አዲሱ የጣልያን ሬፑብሊክ ወኩሉኒ አስተዳደር ያለውን ኤክስፔሪያንስ በዚህ አገር ላይ ለማሳየት ይችላል፣ ሲል የእንግሊዝ መንግሥት የሰጠው መግለጫ በኢትዮጵያ በኩል የሚጠበቅ አልነበረም::

የእንግሊዙ መልዕክተኛ ሲናገር በሊቢያ፣ የሲረናይክ ሕዝብ የጣልያን አስተዳደር ተመልሶ እንዳይመጣበት ኃይለኛ ተቃውሞ ማድረጉን ገለጸ። የሱማሊያ ሕዝብ ግን የጣልያንን አስተዳደር ጨርሶ አንፈልግም፣ ጣልያን ተመልሶ ከሚመጣብን ሞታችንን እንመርጣለን፣ እያለ የሚያስማውን አቤቱታ ሚስተር ሜክኒል (McNEIL) በዝምታ አለፈው። ታላላቅ መንግሥታቶች የተባሉት ሁሉ መጀመሪያ የሚያስቡት ጥቅማቸውን እንደሆነ እናውቃለን። ይሁን እንጂ ለጥቅም ሲባል እንደዚህ የመሰለውን ሀቅ ዘግልጽ ለመሸፈጥ ሲሞከር ማየት ለምን አያሳዝንም ? ለምንስ አያበሳጭም ?

ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ ነው ብሎ የእንግሊዝ መንግሥት ያቀረበውን ሀሳብ፣ ኢትዮጵያ ለመቀበል አትችልም ። የእኛ ጥያቄ ኤርትራና ሱማሌ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀሉ ነው። የእንግሊዝ ሀሳብ፣ ሱማሌ አይገባችሁም። ለጣልያን መመለስ አለበት። ኤርትራ የምዕራቡ አውራጃ ተቆርጦ ለሱዳን ይሰጣል። ሌላው የምሥራቁና የደጋው ክፍል ከኢትዮጵያ ጋር ሊዋሀድ ይችላል የሚል ነው።

– <u>በሶማሊያ ጉዳይ፣</u> ላይ ጣልያን ተመልሳ እንድትመጣ ኢትዮጵያ አትቀበልም። ባላት አቅም ሁሉ ትታገላለች። አስፈላጊም ከሆነ በጦር ትዋጋለች።

– <u>በኤርትራ ጉዳይ፣</u> ከአሜሪካና ከእንግሊዝ የቀረበው ሀሳብ፣ የኢትዮጵያን ጥያቄ የሚያረካ አይደለም። የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን በሰጠው ራፖር ከኤርትራ አብዛኛው ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀልን ይፈቅዳል ብሏል። እንግሊዝ ግን ለራሱ በማሰብ፣ ሀይማኖትን ተመርኩዞ ኤርትራ በሁለት እንድትከፈል ያቀረበውን ሀሳብ፣ በሚቻለን ሁሉ ተከራክረን ለማስለወጥ መሞከር አለብን። አንድ ጊዜ የእንግሊዝ መልዕክተኛ ሚስተር ሜክኒል በሰጠው መግለጫ እራሱ ተናግሮታል። « ..... የሀይማኖት ነፃነታቸው የተጠበቀላቸው ብዙ እስላሞች በኢትዮጵያ መኖራቸው የታወቀ ነው ... » ብሏል። እንግዲህ የኢትዮጵያ መንግሥት አስተዳደር የሀይማኖት ነፃነትን የሚያከብር መሆኑ እየተረጋገጠ፣ በኤርትራ የምዕራቡ ክፍል ሕዝብ አብዛኛው እስላም በመሆኑ ብቻ፣ ለምን ተገንጥሎ ለሱዳን ዳረጐት ይሰጣል ?

የአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ንዴት በዚህ ጉዳይ ብቻ አይደለም። የእንግሊዙ መልዕክተኛ <u>ስለ ኤርትራ ጉዳይ</u> ያቀረበውን ሀሳብ ሲያብራራ በገለጻቸው ሁለት ዐረፍተ ነገሮች ላይ ቅር ተሰኝተዋል። የመጀመሪያው የምሥራቁና የደጋው ኤርትራዊ ሕዝብ በዘሩና በኦርቶዶክሳዊ ሀይማኖቱ ከትግራይ ሕዝብ ጋር ስለሚመሳሰል የሚለው ነው። ይህ አነጋገር ኢትዮጵያን በዘር ለመከፋፈል ከዚህ ቀደም እንግሊዞች ሞክረውት ያልተሳካላቸው ዕቅድ አሁንም ከሀሳባቸው ያልተሰረዘ መሆኑን የሚያመለክት ነው።

<u>ሁለተኛው ዐረፍተ ነገር፣</u> የምሥራቁና የደጋው የኤርትራ አውራጃ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ድጋፉን ሲሰጥ፣ <u>« ኢትዮጵያ በፋሽስት ጥቃት የደረሰባት ስለሆነ እንድትካስ ያስፈልጋል፣ »</u> ሲል የሰነዘረው ቃል ነው። ኢትዮጵያ ልጆቿን በአንድነት ለመሰብሰብ ያቀረበችው ትክክለኛ ጥያቄ፣ በካሣ መልክ ሊታይላት አይገባም፣ ብለው አቶ አክሊሉ ያምናሉ።

ሚያዝያ 7 ቀን 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የፖለቲካ ኮሚሲዮን ላይ፣ በታላቋ ብሪታንያና በኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪዎች መካከል የተፈጠረው የሀሳብ ልዩነት እንዴት እንደነበረ፤ ሪፖርቱ ከኒውዮርክ ወደ ሎንዶንና ወደ አዲስ አበባ በፍጥነት ተልኳል::

አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ለጃንሆይ እና ለጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ የላኩት የኮድ መልዕክት አዲስ አበባ ደርሶ እስኪፈታና ከዚያም ለጌቶቹ በቀም ጽሑፍ ተገልብጦ እስኪቀርብ፣ በእንግሊዞቹ በኩል ዜናው ቀድሞ ገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ደርሷል:: አዲስ አበባ ያለው የእንግሊዝ አምባሳደር ሚስተር ዳንኤል ላሴል (DANIEL LASCELLES) ከሎንዶን ጋር ያለው የመገናኛ መስመር የሰዓቱን በሰዓት የሚያቀርብ ስለሆነ፤ ኒውዮርኩን ዜና በፍጥነት ማግኘቱ አያስደንቅም:: ከዚህም በቀር የንጉሠ ነገሥቱ ልዩ ጸሐፊና የእንግሊዝ መንግሥት ታማኝ ወዳጅ የሆኑት አቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድ ስለአሉለት፣ አምባሳደሩ በፈለገው ቀንና በፈለገው ሰዓት ጉዳዩን ለጃንሆይ ለማትረብ የተለየ ዕድል አለው:: በኒውዮርክ ስለደረሰው ሁኔታ የእንግሊዝ አምባሳደር ወቀጥታ ከጃንሆይ ጋር ለመነጋገር አልፈለገም:: ወይም ደግሞ የመንግሥቱን አስተያየት የሚገልጽ የአፈሲየል ደብዳቤ አላቀረበም:: ወጌጥራንደም መልክ ለአቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድ አንድ ማስታወሻ ሲልክ፣ ወተዘጥዋሪ ጉዳና ጃንሆይ እንዲያውቁት ማድረጉ ነው:: በማስታወሻው ላይ የተጠቀሰው ቃል የሚከተለው ነበር::

« ..... ሚያዝያ 7 ቀን 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ መፍትሔ ለመስጠት ለፖለቲካ ኮሚሲዮን ሀሳብ አቀረበ:: ይኸውም፣

1ኛ/ ከኤርትራ አስላም ከሆነውና ኢትዮጵያን ከማይፈልገው ከምዕራቡ አውራጃ በስተቀር ሌላው በሙሉ፣ ሁለቱ የባሕር ወደቦች አስብና ምፅዋ፣ እንዲሁም ዋናው ከተማ አሥመራ ጭምር ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀዱ፤

2ኛ/ የጣልያን ሱማሌ ተብሎ የሚጠራው አገር ነፃነቱን ለመቀበል ብቁ ስላልሆነ፤ በተባበሩት መንግሥታት የበላይ ኃላፊነት ጣልያን በሞግዚትነት የወስነ ጊዜ እንድታስተዳድር የሚል ነው::

ይህ ሀሳብ ለኮሚሲዮኑ እንደቀረበ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ወከረረ ቃላት አስተያየቱን ሲገልጥ፣ ከታላቋ ብሪታንያ የቀረበውን ሀሳብ ውድቅ አድርጉታል:: የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት ስም የገለጻቸው ዋና ዋና ነጥቦች የሚከተሉት ናቸው::

1. <u>በኤርትራ ጉዳይ፤</u> ለሰምንት ዓመታት ሲሰቃይ የኖረው ሕዝብ አስቸኳይ ውሳኔ እንዲሰጠው ያስፈልጋል:: ይህም የሚጠበቀው ትክክለኛው ውሳኔ ሊያረካን የሚችለው፤ መላው የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር በሙሉ ሲዋሀድ ብቻ ነው::

2. <u>በሱማሊያ ጉዳይ፤</u> ጣልያን ተመልሶ አገሩን እንዲያስተዳድር ከተደረገ፣ የኢትዮጵያ መንግሥት አይቀበልም:: ደግሞም ዝም ብሎ አይመለከትም:: ሱማሌን ለማስተዳደር ይገባኛል ብላ ፍርድ የጠየቀች ኢትዮጵያ፣ ወአቋሟ እስከ መጨረሻው ትታገላለች ቢያስፈልግም ከጦር ትዋጋለች::

3. የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፣ የታላላቆቹን ብቻ ሳይሆን የታናናሾቹንም መንግሥታት መብት በእኩል ደረጃ መጠበቅ አለበት::

.... የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች ጉዳይ መፍትሔ እንዲሆን ሀሳብ ሲያቀርብ፣ ለኢትዮጵያም የሚጠቅመውን በትክክለኛው መንገድ አስቦ ነው:: የኢትዮጵያን መልዕክተኞች መሪ ሊያስቆጣ የቻለው ጉዳይ ምን እንደሆነ ለጊዜው አልታወቀም:: ለማናቸውም የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ ያቀረበውን ሀሳብ ቆገፋበታል:..... »

ከዚህ ሁኔታ መረዳት የሚቻለው፣ አዲስ አበባ ያለው የእንግሊዝ አምባሳደር አክሊሉ ሀብተወልድ ስለአደረጉት ንግግር፣ የመንግሥቱን ቅሬታ ለንጉሠ ነገሥቱ በኦፊሴል እንዲያቀርብ ከለንደን አልታዘዘም:: ይሁን እንጂ በተዘዋዋሪ ጉዳና ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የእንግሊዝን ቅሬታ እንዲያውቁና አክሊሉንም እንዲያርሙ፣ በይፋ የማይወጣ የዲፕሎማሲ ስልት እንዲጣወት ከሎንዶን ሳይፈቀድለት አልቀረም:: ከ 1943 ዓ.ም ጀምሮ፣ ለኢትዮጵያ ዲፕሎማሲ ሥራ ኃላፊነት የተሰጣቸውን እቶ አክሊሉን እንግሊዞች እንዳልወደዱ ጃንሆይ ያውቃሉ:: ምናልባት ይህች ኒውዮርክ ላይ የደረሰችው ግጭት አክሊሉን ከውጭ ጉዳይ ለማዛወር ትረዳ ይሆን ? የሚል የተሰፋ ጭላንጭል አልጠፋም:: እቶ አክሊሉ ሀብተወልድ እንግሊዞችን አስቀይሟል የሚል ወሬ ከገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ሲደርስ ጃንሆይን ሊያስቆጣ እንደሚችል ስለገመቱ፣ ለንጉሠ ነገሥቱና ለወልደጊዮርጊስ ሚያዝያ 7 ቀን 1949 ዓ.ም የደረሰውን ሁኔታ ዘርዝረው በኮድ ቴሌግራም ካስተላለፉ በኋላ፣ በቫሊዝ ዲፕሎማቲክ ለወንድማቸው ለእቶ መኩንን ሀብተወልድ በብዕራቸው በጻፉት ማስታወሻ ከገለጿቸው ሀሳቦች ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው::

« ..... ተዚህ ቀደም እንደነገርኩህ ጣልያን እኛን ለማጥቃት በኃይል ይሠራል:: ኤርትራንና ሱማሌን መልሼ ታልያዝኩ ብሎ ተንኮሉን ቀጥሏል:: ተሁሉ የሚያሣዝነው እንግሊዞች ወደ ጣልያን መዛራቸው ነው:: ሱማሌ ለጣልያን እንድትሰጥ የተባበሩት መንግሥታትን በኦፊሲያል ጠየቁ:: በዚህ በጣም ተናድጄ ኢትዮጵያ ይህን ሀሳብ አትቀበልም:: ጣልያን ሱማሌ ላይ ለትሰፍር ዝም ብላ አትመለከትም ብዬ፣ የእንግሊዙ መልዕክተኛ ለተናገረው መልስ ሰጠሁት:: ቀጥሎም ስለ ኤርትራ ጉዳይ ያው ተዚህ በፊት እንደነገርኩህ፣ የክርስቲያኑ ወገን ከኢትዮጵያ ጋር እንዲሆን፣ የእስላሙ ወገን ሱዳን ተቀላቅሎ እንግሊዞች እንዲያስተዳድሩት ይፈልጋሉ:: የእንግሊዙ መላክተኛ ሀሳቡን ሲያቀርብ እኛ ይህ እንዲሆን የምንፈልገው ኢትዮጵያ በፋሽስት በደረሰባት ጥቃት ካሣ እንዲሆናት ነው ብሎ ተናገረ:: በዚህም በጣም ተናደድኩ :: ኮሎኒያሊስት ጣልያን በሀይል ወግቶ የወሰደብን አገራችንና መሬታችን የሚመለስልን በፍርድ እንጂ በካሣ መልክ አይደለም:: በንዴት ተነስቼ በሰጠሁት መልስ፣ በእንግሊዞች አስተዳደር ተስምንት ዓመት ጀምሮ የሚሰቃየው የኤርትራ ሕዝብ የጠየቀው ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል ነው ብየዋለሁ:: በሱማሌ እና በኤርትራም ጉዳይ የተናገርኩትን የእንግሊዙም የአሜሪካኑም መላክተኞች ተቃወመን በማለት በእኔ ላይ ቂም መያዛቸውን አይቻለሁ:: እናንተም እስካሁን ድረስ እንደተለመደው በእንግሊዝ አምባሳደር በኩል ወሬው ተፋፍሞ ሳይደርሳችሁ አይቀርም:: እኔም ለጃንሆይ እና ለጸሐፊ ትእዛዝ የሆነውን ሁሉ እንዲያውቁት በረዥሙ ቴሌግራም አስተላልፌያለሁ:: እነዚህ ታላላቅ የሚባሉ አገሮች በተለይም አሜሪካና እንግሊዝ ትልቅ ቦታ ሆነው የትልቅ ሰዎች ሥራ ሲሠሩ ማየት አልቻልኩም:: እንግሊዝ የተንኮሉን መንገድ ይከፍታል:: አሜሪካ ምንም ሳያስብ አብሮ ይጓዛል:: በዚህ ምክንያት እኔ እነዚህን አገሮች ማመንም ማክበርም አቅቶኛል:: እንግሊዞችና አሜሪካኖች በእኔ ላይ ቅሬታቸው እየጨመረ ስለሄደ፣ ምንም ጸሐፊ ትእዛዝ ተእኔ ጋር ቢሆኑ ጃንሆይ ሠላም ለማግኘት፣ አክሊሉ ከውጭ ጉዳይ ቢዛወር ይሻላል ቢሉ አልገረምም:: የደረሰው ይድረስ፣

ለእነዚህ አገሮች ደካማ ሆኜ መታየት አልፈልግም። የኢትዮጵያን ክብርና መብት የሚነካ ነገር ታጋጠመኝ መቃወሜንና የማስበውን መናገሬን አልተውም። አሁንም በዚህ ሰሞን እሥራኤል ነፃ መንግሥት ሆና (የሰው አገር ቀምታ) የተባበሩት መንግሥታት አባል እንድትሆን በሚደረገው ድምፅ እኛ ከዓረቦቹ ጋር ተቃዋሚ ስለምንሆን፣ የአሜሪካ ወኪል በንዴት ሊቃጠል ይችላል። እነሱ ተመጀመሪያ ጥቅማቸውን እንደሚከተሉ እኛም ለራሳችን መሥራት አለብን። በል እንግዲህ ይሽን ሁሉ ስትሠራ ለምን ሳትነግረኝ ቀረህ ? ብለህ እንዳትቆጣኝ፣ እኩለ ሌሊት ድረስ አልጋዬ ላይ ሆኜ በረዥሙ ጻፍኩልህ። ጃንሆይ ካለሁበት ሚኒስቴር እንድዛወር ከወሰኑ፣ እኔ ምን እንደምፈልግ የነገርኩህን አስብበት .....»

ያንተው አክሊሉ ሀብተወልድ

አቶ አክሊሉ ለወንድማቸው በላኩት ማስታወሻ በኤርትራና በሱማሌ ጉዳይ ከታላላቆቹ መንግሥታቶች ጋር ያጋጠማቸውን ችግር ፣ ከጣልያንም ጋር የሚጠ ብቃቸውን ከፍተኛ ትግል፣ ብስጭትና ሥጋት በተቀላቀለበት መንፈስ ለማስረዳት ሞክረዋል። እንግሊዞችና አሜሪካኖች ጃንሆይን ገፋፍተው የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴርን ቢለቁ፤ የአቶ አክሊሉ ምርጫ በፓሪስ የኢትዮጵያ አምባሳደርነት መሆኑ የታወቀ ነበር። አንደ ሎሬንሶ ታዕዛዝ ወደ ሰታሊን አገር እንዳይወረወሩ በመጠኑ ሳይሰጉ አልቀሩም። ፓሪስ ቢሾሙ ብዙ ሰዎች ለሕይወታቸው ምቾት ለማግኘት ዕድሉ ተሰጣቸው ብለው ሀሜታ እንደሚነዙ ያውቃሉ። በዲፕሎማሲ ሥራ ኢትዮጵያን ለማገልገል ከፓሪስ በሰተቀር ሌላ የሚሆን ቦታ የለም ማለት አይደለም። ይሁን እንጂ፣ ከእንግሊዞችና ከአሜሪካኖች ጋር ያልተስማማ ሰው ሎንዶንም ዋሽንግተንም ሊመደብ አይችልም። በአገር ውስጥ ከውጭ ጉዳይ በሰተቀር ሌሎቹ የሚኒስቴር መሥሪያ ቤቶች፤ ከሥራ ልምዳቸውና ከዝንባሌያቸው ጋር የሚቀራረበው የትኛው እንደሆነ በግልጽ አይታያቸውም። በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ውስጥ፣ ከአስያም ሆነ ከአፍሪካ ከፍተኛ ቦታ የተሰጠው ሰው ስለሌለ፣ በዚያን ጊዜ አክሊሉ አጭቤ ሆነው ቢቀርቡ፤ የረዳት ዋና ጸሐፊነት ሥራ ማግኘቱ አያዳግታቸውም ነበር። ይህም ቢሆን የአሜሪካና የእንግሊዝ መልካም ድጋፍ ከሌለበት ሊፈጸም አይችልም። ስለዚህ፤ ዞሮ ዞሮ ከአንግሎ አሜሪካ ተፅዕኖ ነፃ የሆነው ቦታ ፓሪስ ብቻ ስለሆነ፤ የጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስና የአቶ መኩንን ሀብተወልድ የጋራ ድጋፍ ጉዳዩን ያስፈጽመው ይሆናል ብለው አቶ አክሊሉ በሀሳባቸው ሲያወጡና ሲያወርዱ ቆይተዋል።

ቀደም ሲል እንደተገለጸው፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ለጃንሆይና ለወልደጊዮርጊስ በለፈው የላኩት ሪፖርት፣ ኮዱ አየተፈታ በቁም ጽሑፍ በሚዘጋጅበት ጊዜ፣ በኒውዮርክ ስለደረሰው ሁኔታ አዲስ አበባ ካለው የእንግሊዝ አምባሳደር ለግርማዊነታቸው ልዩ ጸሐፊ የተላከው ሜሞራንደም ደርሷል። አቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድም፣ የደረሳቸውን ማስታወሻ በአማርኛ አዘጋጅተው ለንጉሠ ነገሥቱ ሲያቀርቡ፣ ለታላቁ ባለሥልጣን ለጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ፣ ግልባጭ አልሰጡም ነበር። ነገር ግን በልዩ ጽሕፈት ቤት ያለው ተርጓሚ « ከጽሕፈት ሚኒስትሩ » ጋር የተለየ ግንኙነት ስለአለው፣ በየጊዜው እንደሚያደርገው ሁሉ፣ ከእንግሊዝ አምባሳደር ለተፈራወርቅ የተላከውን ማስታወሻ ኮፒ አድርጐ ለጸሐፊ ትእዛዝ ሰጥቷል። ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስም ሁኔታው ስለአሳሰባቸው፣ ከአቶ አክሊሉ የተላከው ሪፖርት፣ በአስቸኳይ ተቀነባብሮ፣ የተፈራወርቅ ማስታወሻ ለጃንሆይ በሚደርስበት ሰዓት አብሮ እንዲቀርብና በአንድነት እንዲታይ አደረጉ።

የመስኮብ ውርጅብኝ

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ሚያዝያ 7 ቀን ስለደረሰው ሁኔታ ወደ አዲስ አበባ የላኩት ራፖር ታይቶ የንጉሠ ነገሥቱ ውሳኔ እስኪደርሳቸው፣ የሶቪየት ሕብረትና የጣልያን መልዕክተኞች፣ በኤርትራና በሱማሌ ጉዳይ የሚስጠ ትን መግለጫዎች በጥብቅ የሚከታተሉበትና ለመልሱ የሚዘጋጁበት ጊዜ ነበር::

በጉባኤው ፕሮግራም መሠረት ኃያላን መንግሥታቶች ውስጥ ሶስተኛው ተናጋሪ ሆኖ የተመዘገበው ሶቪየት ሕብረት ነው:: አንድሬ ግሮሚኮ የመስኮብ መልዕክተኞች መሪ፣ ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ በሚያደርገው ንግግር፣ በእንግሊዞችና በአሜሪካኖች ላይ የስድብ ውርጅብኝ እንደሚነዛ ተጠ ብቋል::የሶቪየት ሕብረት መልዕክተኛ ንግግር ምንም እንኳን ኢትዮጵያ ባቀረበቻቸው በኤርትራና በሱማሌ ጥያቄዎች ላይ፣ በአሰብ በኩል የባሕር በር እንዲሰጣት ያስፈልጋል፤ የሚል ሀሳብ ከመሰንዘሩ በስተቀር፣ ሌላውን በሙሉ የሚቃወም ቢሆንም፣ ታላላቅና ኃያላን የተባሉትን እንግሊዝንና አሜሪካንን በዓለም መልዕክተኞች ፊት ለማዋረድ ባደረገው ጥረት፣ አክሊሉ ሁብተወልድ ደስ ብሏቸዋል::

« ..... የኢጣልያ ቅኝ ግዛት የነበሩት አገሮች ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ፣ ካለፉት ሶስት ዓመታት ጀምሮ እስከ ዛሬ ድረስ ጉዳያቸው ሳይወሰን፣ በኮሎኒያሊስት እንግሊዝ አስተዳደር ሲስቃዩ የቆዩት በምን ምክንያት እንደሆነ፣ ለዚህም በኃላፊነት ተጠያቂዎቹ እነማን እንደሆኑ፣ የዓለም ጉባኤ ተገቢውን ጥያቄ ማቅረብ አለበት ..... » በሚል መግቢያ አንድሬ ግሮሚኮ ንግግሩን ጀመረ:: የሶቪየት ሕብረት መንግሥት የመልዕክተኞች መሪ፣ በተባበሩት መንግሥታት አዳራሽ ውስጥ ይህንን ጥያቄ አሰማምሮ እራሱ ካቀረበ በኋላ፣ መልሱንም እራሱ ተንትኖ ሰጥቷል::

« ..... ከ 1945 ዓ.ም እስከ 1948 ዓ.ም ድረስ፣ ኃላፊነት የተሰጣቸው አራቱ ኃያላን መንግሥታት (አሜሪካ፣ እንግሊዝ፣ ፈረንሣይና መስኮብ) የሊቢያን፣ የኤርትራንና የሱማሌን ጉዳይ ለመወሰን ያልቻሉት፣ ታላቋ ብሪታንያና አሜሪካ እንቅፋት በመሆናቸው ነው ..... » ሲል፣ አንድሬ ግሮሚኮ ለጉባኤው አስረዳ:: የሶቪየት ሕብረት ግን የእነዚህ የድሆች አገሮች ጉዳይ፣ በሕዝቡ ፍላጐት መሠረት ተገቢ የሆነ ውሳኔ እንዲሰጠው ብዙ ጥረት ማድረጉን ከጠቀሰ በኋላ፣ እንግሊዝ፣ አሜሪካና ፈረንሣይ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ምክር ቤት ውስጥ ይሠሩት የነበረውን ተንኮል፣ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች ማወቅ አለባቸው በማለት፣ ምሥጢሩን መተንተን ጀመረ::

1ኛ/ « .....መስከረም 13 ቀን 1945 ዓ.ም የአሜሪካ መንግሥት ለአራቱ ኃያላን መንግሥታት ባቀረበው ሀሳብ፣ የጣልያን ኮሎኒ የነበሩት ሶስቱም አገሮች፣ በታላቋ ብሪታንያ እና በፈረንሣይ፣ በመስኮብና በአሜሪካ የጋራ ሞግዚትነት ለተወሰነ ጊዜ ቢተዳደሩ ይሻላል አለ:: ይህ ሀሳብ ሲጠና ከቆየ በኋላ ፈረንሣይና መስኮብ የአሜሪካንን አቅድ ለመቀበል ሲሰናዱ፣ ታላቋ ብሪታንያ በድንገት ተገንጥላ፣ ልዩ ልዩ ምክንያቶች እየፈጠረች ስለአደናቀፈች፣ ለጉዳዩ መፍትሔ ሌላ ዘዴ ማጥናት ግዴታ ሆነ::

2ኛ/ ግንቦት 6 ቀን 1946 ዓ.ም ታላቋ ብሪታንያ፣ የኤርትራን ጉዳይ ወደ ጐን ትታ፣ ለሊቢያና ለሱማሌ አዲስ ሀሳብ አለኝ ብላ ቀረበች:: ይኸውም በሊቢያ ሲረናይከና ትሪፖሊታንያ የተባሉት አውራጃዎች በአንድነት ተዋህደው፣ ነፃ መንግሥት ለማቋቋም ይቻላል:: የጣልያን ሱማሌ፣ የእንግሊዝ ሱማሌ ላንድና በኢትዮጵያ ያለው የኦጋዴን አውራጃ በአንድነት ተጠቃለው፣ ትልቋ ሱማሌ የሚባል አገር ለመመሥረት እንዲቻል አና፣ ሞግዚትነቱም እንዲሰጣት፣ ታላቋ ብሪታንያ ያለ ሀፍረት ጥያቄዋን አቀረበች:: በተለይ እጅግ የሚያስገርመው የታላቋ ብሪታንያን ዕቅድ የአሜሪካም መንግሥት ደጋፊ ሆኖ ማጫፈሩ ነው:: የሶቪየት ሕብረት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሙሲ ሞሎቶቭ የታላቋ ብሪታንያን ውጥን፣ የቅኝ ግዛቶቿን ለማስፋፋት መሆኑን ስለተረዳው፣ በይፋ ተቃወመ::

3ኛ/ ግንቦት 10 ቀን 1946 ዓ.ም የሶቪየት ሕብረት ባቀረበው ሀሳብ ሊቢያ፣ ሱማሌና ኤርትራ፣ ለተወሰነ ጊዜ ጣልያን ሞግዚትነት እንዲተዳደሩ ቢደረግ ይሻላል አለ:: ወዲያው ፈረንሣይና አሜሪካ ሀሳቡን ደገፉት:: እንደተለመደው ታላቋ ብሪታንያ የተንኮል ተቃውሞዋን ስታቀርብ፣ አሜሪካም ዘላ ከእሷው ጋር ተሰለፈች:: እንግዲህ ይህ ሁሉ የሚያሳየው ምንድን ነው ? <u>ታላቋ ብሪታንያ እያምታታች በአፍሪካና በመካከለኛው ምሥራቅ የቅኝ ግዛቶቿን ለማስፋፋት አሜሪካ በታላቋ ብሪታንያ ቀያሽነት በዚህ አገሮች ላይ የጦር ኃይሏን ማከማቻ ለማድረግ፣ ፈረንሣይ በቅኝ ግዛቶቿ አካባቢ፣ የአገሮች ነፃነትና የሕዝብ መብት እንዳይመሠረት፣ ሁሉም ለየግል ጥቅማቸው ነቅተው የሚጥሩ መሆናቸውን ነው::</u>... » በማለት የሶቪየት ሕብረት መንግሥት መልዕክተኛ ምዕራባውያኖችን በሰፊው አወገዘ::

የአንድሬ ግሮሚኮ ዲስኩር በተጨማሪ ልማስገንዘብ የፈለገው፣ በዚህ ዓለም ለታናናሽ አገሮችና ለሕዝቦች ትክክለኛ መብት ተቆርቋሪና አለኝታ፣ ከሶቪየት ሕብረት በስተቀር ሌላ መንግሥት አለመኖሩን ነው:: በመጨረሻው ለሊቢያ፣ ለኤርትራና ለሱማሌ ጉዳይ መፍትሔ ይሆናል ብሎ ያቀረበው ሀሳብ፣ እነዚህ የቀድሞ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ለተወሰነ ጊዜ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት የጋራ ሞግዚትነት እንዲተዳደሩ ከዚህ ቀደም በመስከረም 13 ቀን 1945 ዓ.ም ከአሜሪካ ታቅዶ የነበረውን ፕላን በመደገፍ ነው::

ሶስቱ የምዕራብ ኃያላን መንግሥታት (አሜሪካ፣ እንግሊዝና ፈረንሣይ) በዓለም ላይ ለተደቀኑት ችግሮች ሁሉ መፍትሔ የሚፈልጉት ከየራሳቸው ጥቅም ጋር እያያያዙ ነው ብሎ፣ ግሮሚኮ የተናገረው ስህተት አይደለም:: በሌላ በኩል ደግሞ ሶቪየት ሕብረትም ከምዕራባውያኖች የተሻለ የራሱን ጥቅም ሳይመለከት ለባለጉዳዮቹ ብቻ የሚያስብ ነው ማለት አይቻልም:: የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ተስማምተው ተገቢ ውሳኔ ለመስጠት ባለመቻላቸው በተባበሩት መንግሥታት መወቀስ ያለባቸው በአንድነት አራቱም ኃያላን መንግሥታት ናቸው እንጂ፣ ግሮሚኮ ለማሳመን እንደሞከረው፣ ሶቪየት ሕብረት ተነጥሎ ቅዱስ የሚሆንበት ምክንያት የለም:: ከ 1945 እስከ 1949 ዓ.ም ድረስ ስለ ቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ፣ የሶቪየት ሕብረት መንግሥት በተለያዩ ጊዜያቶች ሶስት ጊዜ አቋሙን ሲለውጥ ታይቷል::

መጀመሪያ መስከረም 13 ቀን 1945 ዓ.ም የአሜሪካ መንግሥት ሊቢያ ኤርትራና ሱማሌ፣ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት ሞግዚትነት ለተወሰነ ጊዜ ቢተዳደሩ ይሻላል ሲል ያቀረበውን ሀሳብ ሶቪየት ሕብረት ደገፈ:: ቀጥሎ፣

የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ተመልሰው ለጣልያን እንዲሰጡ ከፈረንሣይ በቀረበው ሀሳብ እስማማለሁ አለ:: አሁን ደግሞ ለሶስተኛ ጊዜ፣ በዚህ በሚያዝያ 9 ቀን 1949 ዓ.ም ለተባበሩት መንግሥታት ያቀረበው መፍትሔ፣ ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ መስኮብ አባል በሆነበት በአራቱ ኃያላን መንግሥታት የጋራ ሞግዚትነት እንዲተዳደሩ ያስፈልጋል አለ:: በጠቅላላው ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ ጉዳይ፣ የሶቪየት ሕብረት መንግሥት ሀሳብ በእንድ አቋም ላይ ጸንቶ አልታየም:: የመስኮብ መልዕክተኞች መሪ ላደረገው ንግግር መልስ ለመስጠት በቁጣ መንፈስ መድረኩን የያዘው፣ የቋላቋ ብሪታንያ ልዑክ ሚስተር ሄክቶር ሜክኒል (HECTOR McNEIL) ነበር::

« ..... <u>ከሶስት ቀናት በፊት የኢትዮጵያ መልዕክተኛ ባደረገው ንግግር፣ ታላቋ ብሪታንያ ያቀረበችውን ሀሳብ አለመቀበሉን አመልክቷል::</u> ቀጥሎም የፈረንሣዩ መልዕክተኛ፣ ከታላቋ ብሪታንያ የተለየ ነው ብሎ የሚያምንበትን የራሱን ሀሳብ ለማሳመን ጥሯል:: እንደዚሁም ቀደም ሲል የብራዚሉ መልዕክተኛ ከታላቋ ብሪታንያ አስተያየት ጋር አለመስማማቱን ገልጿል:: ይሁን እንጂ እነዚህ ሁሉ መልዕክተኞች የተናገሩት፣ የተሰበሰብንበትን ጉዳይ በሚመለከት ነው፣ ብለን እንገምታለን:: የሶቪየት ሕብረት መልዕክተኛ ግን ያደረገው ዲስኩር፣ ሁላችንንም በሰድብ ለማጥቃትና የራሱን ፕሮፓጋንዳ ለመንዛት መሆኑን መገንዘብ ያስፈልጋል::

..... የሶቪየት ሕብረት በየጊዜው እንደ አየር አቋሙን እየለዋወጠ የሚያደርገው ማምታታት፣ ለተሰበሰብንበት ጉዳይ ቀና የሆነ መፍትሔ ለማበርከት ሳይሆን፣ በተቻለው መጠን ለጉባኤያችን የተወሳሰበ ችግር ለመፍጠር መሆኑን የአባል መንግሥታት እንደራሴዎች እንዲያውቁት እንጠይቃለን ..... » በማለት ሚስተር ሜክኒል (McNEIL) ማስጠንቀቂያ ስጥቶ ንግግሩን ፈጸመ::

አንድሬ ግሮሚኮ ባደረገው ንግግር፣ ለኢትዮጵያ በኤርትራ በኩል የባሕር በር ተከልሎ እንዲሰጣት ማስፈለጉን አስማማለሁ ከማለት በስተቀር፣ ለሌሎቹ ጥያቄዎቿ ተቃዋሚነቱን አልለወጠም:: የመስኮብ አስተያየት እንኳንስ ሱማሌን ለመጨመር ይቅርና፣ የታሪክ፣ የባሕልና፣ የዘር አንድነት መኖሩ በትክክል የሚታመንበት የኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ አጥብቆ የሚቃወም ነው:: የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የሶቪየት ሕብረት መንግሥት ስለ ኤርትራና ስለ ሱማሌ ጉዳይ ያቀረበውን መፍትሔ ተቃውመው መልስ ቢሰጡ ኖሮ፣ ከእንግሊዝና ከአሜሪካ ጋር የሻከረውን ግንኙነታቸውን ለማሻሻል ጥሩ አጋጣሚ አግኝተው ነበር:: ነገር ግን በአቶ አክሊሉ አስተያየት ከመስኮብ ጋር በይፋ ጠብ መፍጠሩ፣ የብዙዎቹን ታናናሽ አገሮች ጠላትነት ማብዛት ስለሆነ፣ ገና ለገና የእንግሊዝና የአሜሪካ መልዕክተኞች ይደሰታሉ ብለን፣ ከጥቅሙ ጉዳቱ እንዲያመዝንብን አንፈልግም ብለው ተውት::

የታወቀው የመስኮብ ዲፕሎማሲ መሪ ያደረገው ከፍ ያለ የዘለፋ ንግግር፣ ጠላቶቹን ምዕራባውያኖችን ያበሳጨ ቢሆንም፣ ከአብዛኛዎቹ መልዕክተኞች መካከል ብዙ ወዳጆች ለመማረክና ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ ነው ብሎ ላቀረበው ሀሳብ በቂ ደጋፊዎች ለማግኘት አልቻለም::

የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ከተቋቋመበት ከ 1945 ዓ.ም ጀምሮ በተደረጉት የዓለም አቀፍ ጉባኤዎች ላይ፣ ያገሩ መልዕክተኛ በመሆን ያለማቋረጥ የተሳተፈው አንድሬ ግሮሚኮ፣ ከምዕራባውያኖች ጋር አተካሮ ለመግጠም የተለየ

« ..... ታላቋ ብሪታንያ፣ አሜሪካና ፈረንሣይ ተባብረው፣ ሊቢያን ኤርትራንና ሱማሌን ተከፋፍለው የጦር ኃይሎቻቸው ማከማቻ ሊያደርጓቸው ነው ..... »

አንድሬ ግሮሚኮ የመስኮብ መልዕክተኛ
(ሚያዝያ 1949)
(ፎቶ U.N)

ስጠታ ነበረው:: ከ 1957 ዓ.ም እስከ 1985 ዓ.ም ድረስ (ክሙሴ ኒየት) ከሞሎቶቭ ቀጥሎ ለ28 ዓመታት የሶቪየት ሕብረት መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆኖ የምዕራባውያኖችን ልብ ሲያቆስል የኖረ በመሆኑ፣ የሀያኛው ክፍለ ዘመን ታሪክ በስፈው ያስታውስዋል::

ስፎርሳ እና አክሊሉ

ሰኞ ሚያዝያ 11 ቀን 1949 ዓ.ም በኒውዮርክ አቆጣጠር ከእኩለ ቀን በፊት በአራት ሰዓት የተባበሩት መንግሥታት የመጀመሪያው ኮሚሲዮን፣ የአዲሲቷ የጣልያን ሬፑብሊክ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኮምት ካርሎ ስፎርሳ "COMTE CARLO SFORZA" ስለ ኤርትራ፣ ሱማሊና ሊቢያ ጉዳይ፣ የመንግሥቱን አቋም እንዲገልጥ የተጋበዘበት ቀን ነበር:: የ 77 ዓመት (ሰባ ሰባት) ዕድሜ ያለው ካርሎ ስፎርሳ፣ በለሜን ጣልያን እጅግ ከታወቀውና ከተከበረው ከካስቴ ሳን ጆቫኒ ስፎርሳ "CASTE S.GIOVANNI SFORZA" ቤተሰብ ዘርፍ የተወለደ እና፣ አባቱ ዮሐንስ ስፎርሳ የታሪክ ሊቅ ተብሎ የተነገረለት ታላቅ ሰው ነው:: በ 1872 ዓ.ም የተወለደው ካርሎ ስፎርሳ ከ 24 ዓመት ዕድሜው ጀምሮ በዲፕሎማሲ ሞያ ሲያገለግል ቆይቶ፣ በ 1920 ዓ.ም የጂሊዎቲ (GILIOTTI) መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆኖ ነበር:: ሙሶሊኒ ጠቅላይ ሚኒስትር ሆኖ ከመሾሙ ከጥቂት ወራት በፊት፣ ካርሎ ስፎርሳ በፓሪስ የጣልያን አምባሳደር ሆነ:: የሹመት ደብዳቤውን ካቀረበ በኋላ፣ የአምባሳደርነት ሥራውን ለስድስት ወራት እንኳን መቀጠል አልቻለም:: በህዳር 1922 ዓ.ም የጣልያን ንጉሥ ቪክቶር ኢማኑኤል ሳልሣዊ፣ የጠቅላይ ሚኒስትርነትን ሥልጣን ለሙሶሊኒ ሲሰጥ፣ አምባሳደር ስፎርሳ የፋሽስት ተቃዋሚነቱን ገልጦ በፈረንሣይ አገር ስደተኛ ሆነ:: ከ 1922 ዓ.ም ጀምሮ ሙሶሊኒ ከሥልጣን እስከወረደበት እስከ 1943 ዓ.ም ድረስ፣ ካርሎ ስፎርሳ የሙሶሊኒን መንግሥት ለመጣል በተደረገው የፖለቲካ ትግል የተካፈለ ነው ተብሎ ይነገርለታል:: የሙሶሊኒ ዘመን ሲደመሰስ ካርሎ ስፎርሳ አገሩ ተመልሶ የፖለቲካ ሥራ ጀመረ:: ጣልያን እዲሲቷ ሬፑብሊክ ተብላ ከተቋቋመች በኋላ፣ በደጋስፐሪ የሚመራው የክርስቲያን ዴሞክራት ፓርቲ የመንግሥቱን የአስተዳደር ሥልጣን ሲይዝ፣ ከ 1947 ዓ.ም ጀምሮ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆኖ በሕመም ምክንያት እስከለቀቀበት እስከ 1951 ዓ.ም ድረስ ቆየ::

ሰኞ ሚያዝያ 11 ቀን 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት መድረክ ላይ እንዲናገር ፕሮግራም የተመደበለት፣ ኮምት ካርሎ ስፎርሳ የሚሰጠው መግለጫ፣ ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች ጉዳይ ስለሆነ፣ በሙሶሊኒ ዘመን በኮሎኒዎች አስተዳደር ከፍተኛ ሥልጣን የነበራቸው እነ ኤንሪኮ ቸሩሊ (ENRICO CERULLI) የአዲሲቷን ሬፑብሊክ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አጅበው መጥተዋል:: የሙሶሊኒ የምሥራቅ አፍሪካ ኮሎኒዎች ምክትል ጠቅላይ ገዥ ሆኖ ለሶስት ዓመት ለፋሽስቱ መንግሥት ቅን አገልግሎት ያበረከተው ቸሩሊ "CERULLI" ኮቱን ገልብጦ የኮምት ስፎርሳ አማካሪ ሆኖ ኒውዮርክ መምጣቱን፣ በመጀመሪያ ስምቶ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ለአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የነገራቸው፣ ልዩ ጸሐፊያቸው ልጅ እምሩ ዘለቀ ነበር:: በኢትዮጵያ ሕዝብ ላይ አስቃቂ የሆነ ግፍ የፈጸመ ወንጀለኛ በመሆኑ፣ ከጉባኤው አዳራሽ እንዲከለከል የአራቱ ኃያላን መልዕክተኞችን እርዳታ ለማግኘት በእነ አቶ አክሊሉ በኩል የተደረገው ሙከራ ሳይሳካ ቀረ:: ሆኖም ኢትዮጵያ በአንድ መንገድ ተቃውሞዋን ማስማት ስለአለባት፣ ምቹው ጊዜ ከኮምት ስፎርሳ መግለጫ በኋላ ቢሆን ይሻላል ተብሎ በኢትዮጵያ መልዕክተኞች በኩል ተወሰነ::

« ..... የሶቪየት ሕብረት በየጊዜው እንደ አየር አቋሙን እየለዋወጠ፣ በምዕራባውያኖች ላይ የሚነዛው ስድብ በተባበሩት መንግሥታት ላይ የተወሳሰበ ችግር ለመፍጠር መሆኑን አባል አገሮች እንዲገነዘቡት ያስፈልጋል ..... »

ሄክቶር ሜክኒል የእንግሊዝ መልዕክተኛ
(ሚያዝያ 1949)
(ፎቶ U.N)

ከጠዋቱ በአራት ሰዓት የተባበሩት መንግሥታት የዋናው ኮሚሲዮን ሊቀመንበር፣ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር እንዲናገር መድረኩን ሰጠው:: በዚያን ጊዜ ጣልያን የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አባል ለመሆን ገና ስላልተፈቀደላት፣ የተሰማውን ሀዘን ከገለጸ በኋላ፣ ካርሎ ስፎርሳ ንግግሩን የጀመረው « <u>አዲሲቷ የጣልያን ሬፐብሊክ፣ የፋሽስት አስተዳደር ላደረሰው ጥፋት በኃላፊነት አትጠየቅም</u> » ብሎ ነው:: ከዚህ ቀጥሎ የሀሳቡንና የምኞቱን ጠቅላላ ሁኔታ ፍንጭ ሲሰጥ « ..... አዲሲቷ ሬፐብሊክ ይዞታዎቿ የነበሩትን የአፍሪካ አገሮች ለማስተዳደር ኃላፊነቱ ከቱስጣት ያላትን አቅም ሁሉ ከንድታ፣ ለማልማትና በተቻለም ፍጥነት ለነፃነት ደረጃ ለማብቃት ቃል ትገባለች:: ..... አንዲሁም፣ ጣልያን ይህንን የተቀደሰ ተግባር ለመፈጸም ከተከለከለች፣ ጠቅላላውን የጋራ ዓላማችንን እና በተለይም ጉዳዩ የሚመለከታቸውን የአፍሪካን ሕዝቦች ጥቅም በብርቱ የሚጎዳር ይሆናል ..... » አለ:: .

የጣልያን ፍላጐቷና የምታደርገው ከፍተኛ ጥረት፣ የቀድሞዎቹን ቅኝ ግዛቶቿን፣ ሊቢያን፣ ኤርትራንና ሱማሌን መልሶ ለመረከብ መሆኑ፣ ከአራት ዓመታት በፊት የታወቀ ስለሆነ፣ የመጀመሪያው ክፍል የኮምት ካርሎ ስፎርሳ ንግግር፣ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች አዲስ ነገር ሆኖ አልታየም:: ትልቁ ጉድ፣ በተለይ ስለ ኤርትራ መሠረታዊ ታሪክ የተናገረው ነው:: « ..... <u>ኤርትራ መቸውንም ቢሆን የኢትዮጵያ ሆና አታውቅም</u>:: ..... ወደፊትም ኢትዮጵያ ኤርትራን ለማስተዳደር ከእቅሟ በላይ ስለሆነ አትችለውም:: ..... ኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር ማቀላቀል የችግሩ መፍትሔ አይደለም:: ይልቁንም የአገሩን ሕዝብ በማስተባበር እያለሙ የሚኖሩት ጣልያኖች፣ ለቅቀው አንዲወጡ የሚያደርግ ሁኔታ ስለሚፈጠር፣ የኤርትራ ኤኮኖሚ ከመጠን በላይ ይወድቃል:: ..... ስለዚህ ለኤርትራ ብቻ ሳይሆን ለኢትዮጵያም አንዲጠቅም በማስብ፣ አስተዳደሩ ለጣልያን አንዲሰጥ መንግሥቴ ይጠይቃል:: ..... » ይህንን በመስለ አነጋገር የኢትዮጵያን መልዕክተኞች ካበሳጨ በኋላ፣ ኮምት ስፎርሳ በራስ አምሩ ኃይለሥላሴ ስም በኒውዮርክ ታይምስ ጋዜጣ ላይ የተገለጸውን አስተያየት ጠቅሶ መውቀስ ጀመረ::

ጣልያን ወደ ኤርትራም ሆነ ወደ ሱማሌ አንድትመለስ፣ ኢትዮጵያ ጨርሶ የማትቀበለው መሆኑን ደጋግማ አስታውቃለች:: የኢትዮጵያ አቤቱታ ችላ ተብሎ የጣልያን ፍላጐት እንዲፈጸም፣ የተባበሩት መንግሥታት ቢወስን፣ አገራችን ነፃነቷን ለመከላከል እርምጃ መውስድ ትገደዳለች፣ በሚል መልክ የተዘጋጀ አንድ መግለጫ፣ በዋሽንግተን የግርማዊነታቸው ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ራስ አምሩ ኃይለሥላሴ ፈርመውበት፣ ለኒውዮርክ ታይምስ ጋዜጣ ተልኮ ነበር:: ይህ መግለጫ የኢትዮጵያን አቋም በግልጽ ሁኔታ የሚያስረዳ እና ከዚህም በላይ መግለጫው የታተመው በራስ አምሩ ፊርማ በመሆኑ፣ የኒውዮርክ ታይምስ ጋዜጣ፣ ኮምት ስፎርሳ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ቀርቦ ለመጀመሪያ ጊዜ በሚናገርበት ዕለት፣ <u>በዚህ በሰኞ ሚያዝያ 11 ቀን 1949 ዓ.ም</u> አትሞ አወጣው::

የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በጋዜጣው ላይ ስለተገለጸው ሀሳብ ሲናገር፣ « .... በዋሽንግተን የኢትዮጵያ ሚኒስትር በሰጠው መግለጫ፣ በኤርትራና አንዲሁም በኢትዮጵያ የኖሩት ጣልያኖች ምንም ዓይነት ስብዓዊ መንፈስ የሌላቸውና አረመኔዎች የነበሩ ሕዝቦች ናቸው ብሎ የዓለምን ሕዝብ ለማሳመን ይቃጣል:: ቀጥሎም የጣልያን መንግሥት ኤርትራን መልሶ ለመያዝ የሚጥረው፣ ኢትዮጵያን ለመውጋት የጦር መሣሪያ ማከማቻ ለማድረግ ነው ይላል:: ይህ ሁሉ አስተያየት ትክክል አይደለም:: የኢትዮጵያን በፋሽስት መጠቃት፣ ከራሴ ጀምሮ

ስፎርሳ ኤና አክሊሉ

« ..... ኤርትራ የኢትዮጵያ ሆና አታውቅም:: ኤርትራን የፈጠሪች ጣልያን ነች ..... »

« ..... ታሪክ አይሸፈጥም:: የጣልያን የሀሰት ፕሮፓጋንዳ የኤርትራን ኢትዮጵያነት አይደመስሰውም:: ..... »

ኒውዮርክ ሚያዝያ 11ቀን 1949 ዓ.ም

አብዛኛው የጣልያን ሕዝብ ተቃውሟል። የጣልያን ሕዝብ የፋሽስትን አገዛዝ ደምስሶ፣ ዴሞክራሲ መሥርቷል። የአዲሲቷ ጣልያን መንግሥት ኤርትራን ለማስተዳደር ኃላፊነት ከተሰጠው በምንም ምክንያት ኢትዮጵያን ለማጥቃት፣ እንደማይሞክር፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የበላይ ተቆጣጣሪነት፣ አስፈላጊውን ዋስትና መስጠት ይቻላል ..... » ካለ በኋላ፣ ኮምት ስፎርሳ ወደ ንግግሩ ማክተሚያ ላይ፣ ኢትዮጵያ ለኤኮኖሚ ዕድገቷ በአስብ በኩል የባሕር በር ተቀይሶ እንዲሰጣት የጣልያን መንግሥት የሚደገፍ መሆኑን ገለጸ። ይህንን ሀሳብ በመስንዘሩ የኢትዮጵያን መልዕክተኞ ንዴት ፈጠኑም ቢሆን ሊያበርደው የሚችል መስሎት ነበር። ኮምት ስፎርሳ እንደገመተው አልሆነም። የሠላሣ ስባት ዓመት ዕድሜ ካላቸው ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የቀረበለት መልስ የስባ ስባት ዓመት ዕድሜ ያለውን አዛውንት፣ ከጠበቀው በላይ ሆኖ ክፉኛ አበሳጭቶታል።

« ..... ከሁሉ ይበልጥ እጅግ አድርጌ የሚያሳዝነኝ፣ እውነተኛን ታሪክ ሸፍጠ በህስት ለመሸፈን ሙከራ ሲደረግ ማየቴ ነው። የአንድ ትልቅ የታሪክ ሊቃውንት ቤተሰብ ተወላጅ የሆነ ሰው፣ በከፍተኛ ዕድሜውም በዚህ ዓለም ብዙ የፖለቲካ ሁኔታዎች ሲለዋወጡ የተካፈለና፣ ስፊ ኤክስፔሪያንስ ያለው ነው ተብሎ ልዩ ዝና የተሰጠው ኮምት ስፎርሳ፣ « ኤርትራ የኢትዮጵያ ሆና አታውቅም » ብሎ ለመዋሸት ይደፍራል ብዬ ከቶ አልጠረጥርም ነበር። ምናልባት እዚህ የተሰበሰቡት የመንግሥታት መልዕክተኞች የኢትዮጵያንና የአካባቢዋን ታሪክ ጠ ልቀው ያልተከታተሉ ናቸው ብሎ በመገመት ነው እንዳልል፣ ይህንን የመስለው ስህተት ከኮምት ስፎርሳ የሚጠበቅ አይመስለኝም። ያም ሆነ ይህ፣ በዚህ እጅግ በተከበረ የዓለም መንግሥታት ስብስባ ላይ ከጣልያን መንግሥት የቀረበው መሠረት የሌለው መግለጫ ለዛሬም ሆነ ለወደፊቱ በማያዳግም ሁኔታ መታረም ያስፈልገዋል። ..... የሩቁን ታሪክ ለጊዜው ትተን የቅርቡን ዘመን ብቻ ብንመለከት እንኳን፣ በ1884 ዓ.ም የዛሬ ስልሣ አምስት ዓመት በኢትዮጵያ፣ በእንግሊዝና በጣልያን መንግሥታት መካከል በተፈረመው የሠላም ውል የኤርትራ ግዛት የኢትዮጵያ መሆኑ ስለተረጋገጠ፣ ዛሬ ይህንን ማስረጃ እንዴት አድርጌ መካድ ይቻላል ? ሁለተኛ በ1885 ዓ.ም የጣልያን ኮሎኒያሊስት መንግሥት የኤርትራን አውራጃዎች በቅኝ ግዛት የያዘው፣ ከኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት አስተዳደር ላይ በጦር ተዋግቶ በመንጠቅ መሆኑን ኮምት ስፎርሳ እንዴት ይረሳዋል ? ..... አንግዲህ እውነተኛውን ታሪክ ለመሸፈንና የተባበሩት መንግሥታት አባሎችን ለማሳሳት የአዲሲቷ ጣልያን መንግሥት ግብ ስለሆነ፣ እውነተኛውን የኢትዮጵያና የኤርትራን አንድነት መሠረታዊ ታሪክ ባጭሩ የሚገልጽ ዶክመንት በዛሬው ዕለት የሥራ ረዳቶቼ ለአያንዳንዱ መልዕክተኛ እንዲያቀርቡ ይደረጋል። በዚህ ዶክመንት በኮምት ስፎርሳ ዛሬ የተነገረው የታሪክ መግለጫ ምን ያህል ከእውነት የራቀ መሆኑን በቀላሉ መረዳት ስለሚቻል፣ ወደ ሌሎቹ ጉዳዮች እዛወራለሁ።

.....የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኮምት ስፎርሳ፣ ኤርትራ ለጣልያን መንግሥት እንዲመለስለት የሚጠይቀው፣ ኤርትራን ከችግሯ ለማዳን ብቻ ሳይሆን ለኢትዮጵያም ጥቅም በማሰብ ነው ብሏል። የተባበሩት መንግሥታት አባሎች እንደሚያስታውሱት፣ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ባቀረበው ራፖር፣ ከኤርትራ ሕዝብ ዘጠና በመቶው የጣልያን አስተዳደር እንዳይመለስበት አጥብቆ የሚቃወም መሆኑን አስገንዝቧል። በዚህ አንጻር ደግሞ ስንመለከተው፣ ሌላው የኢትዮጵያ ሕዝብ መቶ በመቶው ከጣልያን የሚፈልገው አንዳች ነገር አለመኖሩን ማረጋገጥ ይቻላል። ስለዚህ ብዙ ዝርዝር ውስጥ ሳልገባ ኮምት ስፎርሳን

አጥብቄ የምጠይቀው፣ የኢትዮጵያ ሕዝብ የራሱን ሕይወት ለመወሰን፣ የሚጠ ቅመውንና የሚጐዳውን ለመለየት፣ የሚበቃ ችሎታና ነፃነት ስለአለው፣ የጣልያን መንግሥት ለኢትዮጵያና ለኤርትራ ሕዝብ አሳቢነቱን ቢረሳው ይሻላል:: እስከዛሬ ድረስ የጣልያን መንግሥታቶች፣ ዴሞክራት ነን ባይዎቹም ሆኑ ፋሽስቶቹ፣ በአገሬ ላይ የተደጋገመ ወረራ የፈጸሙት፣ ለኢትዮጵያ ሕዝብ ሥልጣኔ በማሰብ ነው የሚል ፕሮፓጋንዳ እየነዙ መሆኑን፣ የዓለም ሕዝብ በጥልቅ እንዲገነዘበው ያስፈልጋል:: እኛ ኢትዮጵያውያኖች በሥልጣኔ ወደ ኋላም እንቅር ወደፊትም እንግፋ፣ ጉዳቱም ጥቅሙም የራሳችን ስለሆነ፣ የነፃነታችን ገፋፊና የታሪካችን ዳምሳሽ ለመሆን የሚጥረውን የኮሎኒያሊስት ምክርና ድጋፍ አንቀበልም:: ጥንትም ነፃነታችን ሰንሰዋ ኖረናል:: ዛሬም ለነፃነታችን እንሞታለን::

..... በጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አስተያየት ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር የተቀላቀለች እንደሆነ፣ በአገሩ ላይ የሚኖሩት ሰላሣ ሺህ ጣልያኖች በሙሉ ለቀው ይወጣሉ ተብሏል:: ..... በዚህ አነጋገር ማንን ለማስፈራራት፣ ወይም ለማስጠንቅቅ እንደተፈለገ አልገባኝም:: መጀመሪያ ሠላሳ ሺህ የጣልያን ዜጐች ወደኤርትራ የሉም:: ሁለተኛ በሚገባ መታወቅ ያለበት ወደ ኤርትራም ሆነ ወደ ኢትዮጵያ ተልከው፣ በሰው አገር ባለርስት ሆነው እንዲሰፍሩ የተደረጉት የጣልያን ዜጐች፣ ለራሳቸው የተመቻቸ ሕይወት እንዲያገኙ ታስቦ ነው እንጂ፣ ለኤርትራም ሆነ ለኢትዮጵያ ሕዝብ ጥቅም ይሰጣሉ ተብሎ አይደለም:: ሶስተኛ እነዚህ ጣልያኖች ወደ አገራቸው ቢመለሱ፣ የሥራ ዕድልና ምቾት ያለው የሕይወት ዋስትና የሚያገኙ ቢሆን ኖሮ፣ የፋሽስት ሥልጣን ከተባረረ በኋላ እስካሁን ድረስ ወደኤርትራም ሆነ በኢትዮጵያ አይቆዩም ነበር:: ኮምት ስፎርሳ ደህና አድርጐ ያውቀዋል:: ነፃነታችን ከተመለሰ በኋላ በኢትዮጵያ የሚኖሩት ጣልያኖች ንጉሠ ነገሥታችንን እየተማጸኑ፣ የመኖሪያ ፈቃድ እየተሰጣቸው እዚያው አሉበት ቀሩ እንጂ፣ ወደ አገራቸው ወደ ጣልያን ለመመለስ ጨርሶ አልፈለጉም:: በኤርትራም ያሉ ጣልያኖች፣ አንዳንዶቹ ወደ መሐል ኢትዮጵያ ተዛውረው ለመኖር፣ ሌሎቹም እዚያው አሉበት ለመቆየት ጠየቁ እንጂ፣ ወደ አገራቸው ወደ ጣልያን እንመለስ አላሉም:: ኤርትራ ከእናት አገሯ ከኢትዮጵያ ስትቀላቀል ደግሞ ወደኤርትራም ሆነ በኢትዮጵያ የሚኖሩት ጣልያኖች እጅግ የሚፈነጥዙ፣ ከሕዝቡም ከመንግሥቱም ጋር ጠባያቸውን አሳምረው ተስማምተው ለመኖር የሚፈልጉ ናቸው እንጂ፣ ይህንን የተመቸ ሕይወት ትተው በችግር ለመቆላት ወደ ጣልያን ሮሚመለሱ አይደሉም::

..... በዛሬው ዕለት በኒውዮርክ ታይምስ ጋዜጣ ላይ በዋሽንግተን ያ ኢትዮጵያ ሚኒስትር የሰጡት አስተያየት፣ ተገቢም ትክክልም አልነበረም በማለት ጣሊያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለጉብኤያችን ስለአስረዳ፣ አስፈላጊውን ማብራሪያ ማትረብ ግዴታ ሆኖብኛል::

በዋሽንግተን የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትርና ልዩ መልዕክተኛ የሆኑት ራስ አምሩ ኃይለሥላሴ፣ ጣልያን ኢትዮጵያን ወሮር ኃይል በወረረ ጊዜ፣ አስከ መጨረሻው በጀግንነት የተዋጉ ታላቅ የጦር መሪ የነበሩ ጄኔራል ናቸው:: የጣልያን ጦር በዓለም ሕግ የተከለከለውን የመርዝ ጢስና ጋዝ በሕዝቡ ላይ እየረጨና እያጥለቀለቀ የፈጸመውን አሰቃቂ የጭካኔ ሥራ፣ ራስ አምሩ በዓይናቸው ያዩ ናቸው:: የኢትዮጵያ ሠራዊት በጦር ሳይሆን በተነሰነሰበት መርዝ እና ጋዝ ድል ሲሆን፣ ራስ አምሩ በፋሽስቶች ተይዘው ጣልያን አገር ተወስደው ለሰባት ዓመታት በእሥር የተጉላሉና ብዙ መከራ የተቀበሉ ናቸው::

ስለዚህ ጣልያኖች በኢትዮጵያ ሕዝብ ላይ ስለአደረሱት የአረመኔነት ተግባር፣ በኤርትራና በኢትዮጵያም የተማሩትን ስዎች ሁሉ እያደኑ በመግደል የፈጸሙትን ወንጀል፣ ራስ አምሩ ጠቅሰው የተናገሩት ትክክለኛውን እና እራሳቸው የተካፈሉበትን ታሪክ ስለሆነ፣ በተለይ የፋሽስት ተቃዋሚና አርበኛ የተባለውን ኮምት ስፎርሳን የሚያስደስተው መሆን ነበረበት እንጂ የሚያሳዝነው ይሆናል ብዬ አልጠብቅም ነበር::

..... ራስ አምሩ ለኒውዮርክ ታይምስ የስጡት መግለጫ፣ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ካርሎ ስፎርሳ ከአሥር ቀን በፊት ስለ ኤርትራ ጉዳይ ለጋዜጠኞች ለሰጠ ው ኢንተርቪው መልስ ነው:: « ..... ኤርትራን ለማስተዳደር ኃላፊነቱ ለጣልያን መስጠት አለበት:: ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ማቀላቀል የሚያስከትለው አደጋ ብዙ ነው:: ..... » እያለ ኮምት ስፎርሳ የፈለገውን ሲናገር፣ ኢትዮጵያም በበኩሏ የምታስበውን ለመግለጽ መብቷ መሆኑ የሚያከራክር አይደለም:: በዋሽንግተን የኢትዮጵያ ሚኒስትር እንደገለጹት፣ የጣልያን መንግሥት በእንድ ትውልድ ዘመን ውስጥ ሶስት ጊዜ ኢትዮጵያን የወጋው፣ የኢትዮጵያ እካል በሆኑት በኤርትራና በሱማሌ በኩል ጦር እያደራጀ መሆኑን ዓለም እንዲገነዘበው ደጋግመን አስረድተናል:: የምናስማው ጩኸት ችላ ተብሎ፣ እንደገና ጣልያን ተመልሶ በኤርትራና በሱማሌ ላይ እንዲሰፍር ከተፈቀደለት፣ ኢትዮጵያ ለአራተኛ ጊዜ ከሚደርስባት ወረራ ለመከላከል አስፈላጊውን አርምጃ መውሰድ ትገደዳለች:: ኢትዮጵያ ነፃነቷ እንዳይነካ መጠንቀቅና መዘጋጀት አለባት ስንል፣ አንደ ጠብ ጫሪና እንደ ዛቻ ለፋፊ ሆነን መገመት የለብንም:: ኢትዮጵያ የተባበሩት መንግሥታት አባሎችን የምታሳስበው፣ ባለፉት ዘመናት የደረሱባት ፈተናዎች እንዳይደገሙባት፣ ለነፃነቷና ለግዛቶቿ ዋስትና ላቀረበችው ጥያቄ ትክክለኛ የሆነ ፍርድ እንዲሰጣት ነው:: ለነፃነታችን ዋስትና ..... ብለን ስንናገር፣ ኮምት ስፎርሳ ደጋግሞ የሰጠን መልስ « የፋሽስት አይዲዎሎጂና አስተዳደር ተደምስሶ አዲሷ የጣልያን ሬፑብሊክ ተወልዳለች:: ስለዚህ ኢትዮጵያን የሚያሠጋት ምንም ነገር የለም ..... » የሚል መሆኑን እናውቃለን::

..... እኛ ኢትዮጵያውያኖች በሰው እገር የውስጥ አስተዳደር ጉዳይ ገብቶ መተቸት ዓላማችንም ልማዳችንም አይደለም:: ነገር ግን ፋሽስቶችን በሚመለከት ጉዳይ ስቃዩን የተቀበልን በመሆናችን የፋሽዝምን ከዓለም ገጽ መጥፋት ለመከታተልም አስተያየት ለመስጠትም ተግባራችን ነው ብለን እናምናለን:: እርግጥ የፋሽስቶቹ መሪ የነበረው ቤኔቶ ሙሶሊኒ ፍርድ መቀበሉን እናውቃለን:: ነገር ግን አብረውት ተሰልፈው ያገለገሉትና በሥልጣን የጨፈሩት ፋሽስቶች ሁሉ «አዲሷ» ከተባለችው ከጣልያን ሬፑብሊክ መንግሥት አባልነት የተስረዙ ናቸው ለማለት አይቻልም:: ለምሣሌ በዛሬው ዕለት የኮምት ስፎርሳ የክብር ተከታዮች ሆነው በዚህ አዳራሽ ከፊታችን የሚታዩት የጣልያን ባለሥልጣኖች፣ እነማን መሆናቸውን፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች በጥንቃቄ እስተውለዋል:: የኢትዮጵያ ሕዝብ በመርዝና በጋዝ እየነደደ በሚያልቅበት ዘመን የሙሶሊኒ ወኪል ሆኖ በኢትዮጵያ ላይ በሥልጣን ሲፈነጭ የቆየው፣ ኋላም ፋሽስት ድል ሲሆን ለወንጀለኞች በተቋቋመው የጦር ፍርድ ቤት ስሙ ተመዝግቦ የነበረው፣ ኤንሪኮ ቸሩሊ (ENRICO CERULLI) ዛሬ የአዲሷ ሬፑብሊክ ጣልያን መልዕክተኛ ሆኖ በዚህ አዳራሽ ወንበር ይዞ ስናየው፣ ምን ያህል የሚያበሳጭ፣ ምን ያህል የሚያሳዝን፣ ምን ያህል አሳፋሪ ድርጊት መሆኑን የተባበሩት መንግሥታት አባሎች እንዲገነዘቡት ያስፈልጋል ..... » ብለው፣ አቶ አክሊሉ ንግግራቸውን ከመፈጸማቸው በፊት፣ የጣልያን መልዕክተኛ አምባሳደር ኢንሪኮ ቸሩሊ

መቀመጫውን ለቅቆ በሩጫ ከአዳራሹ ወጣ:: የቸሩሊ ከወንበሩ ዘሎ በሩጫ መውጣት ለአቶ አክሊሉ ህብተወልድ በሞቀ ሰሜት ጣልያን ከፋሽስት ነፃ አልወጣችም ብሎ ለመተንተንና ለማሳመን መልካም አጋጣሚ ከፈተላቸው::

« ..... የፋሽስቶቹ መሪ ቤኒቶ ሙሶሊኒ ተገድሎ በሉካንዳ ሜንጦ መንጠ ልጠሉ በጣልያን የፋሺዝም ፍጻሜ ሆኗል ማለት አይደለም:: «አዲሲቷ» የሚል ስያሜ የተቀጠለላት ጣልያን፣ ከንጉሣዊ ዘውድ ወደ ሬፑብሊክ መንበር ተዛወረች እንጂ፣ ፋሺስት የነበሩት አስተዳዳሪዎቿ አልተደመሰሱም:: የሙሶሊኒ ታማኝ የነበሩት አገልጋዮች ሁሉ ይኸው በዚህ አዳራሽ ዛሬ እንደታየው ሽሚዞቻቸውን እየለወጡ በየሥልጣኑ ዘርፍ ተሰግሰገዋል:: እንኳንስ የልብሶቻቸውን ቀለም ስማቸውንም ቢለውጡ፣ ያንን ሁሉ የፈጸሙትን ግፍ የሚከፍሉበት ቀን እንደሚመጣ አንጠራጠርም:: እንግዲህ አሮጊቷም ተባለች አዲሲቷ፣ በጣልያን መንግሥት ላይ ኢትዮጵያ ምንም ዓይነት እምነት እንዳይኖራት የሚያግዳት፣ ይህን ዛሬ ያየነውን የመሳሰሉት ሁኔታዎች መሆናቸውን፣ የዓለም ሕዝብ እንደሚረዳልን ተስፋችንን አንቆርጥም ..... »ካሉ በኋላ፣ አቶ አክሊሉ ህብተወልድ ንግግራቸውን የፈጸሙት በሚከተሉት ቃላቶች ነበር:: « ..... ኢትዮጵያ በኮሎኒያሊስት ጣልያን በጦር ኃይል የተወሰዱባት ሕዝቦቿና ግዛቶቿ ኤርትራና ሱማሌ፣ እንዲመለሱላት ተገቢና ትክክለኛ የሆነ ጥያቄዋን አቅርባለች:: ..... አዲሲቷ ሬፑብሊክ የተባለችውም ጣልያን እነዚህ አገሮች ካለፉት 60 ዓመታት ጀምሮ መጀመሪያ በአያቶቹ ቀጥሎም ፋሽስቶች በሆኑት አባቶቹ፣ ሲያያዙ የመጡ ቅኝ ግዛቶቹ ስለሆኑ፣ በውርስ ለኔ ይገባኛል ብላ ለሙግት ቀርባለች:: እንግዲህ በነዚህ ጉዳዮች ላይ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ታሪካዊና ትክክለኛ ውሳኔ ይሰጥበታል ብለን፣ በጽኑ ተስፋ ከመጠበቅ በስተቀር፣ እንደ ኢትዮጵያ ያለ ብቸኛና ፍርድ ሲነፈገው የኖረ አገር፣ ሌላ ምን ምርጫ ሊኖረው ይችላል ?..... »

አቶ አክሊሉ ከዚህ በላይ እንደተገለጸው ላደረጉት ሰፊ ንግግር፣ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር መልስ ሳይሰጥበት የዕለቱ ጉባኤ ተፈጸመ:: ምክንያቱ ለምን እንደሆነ በዚያን ጊዜ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር የነበረውና፣ የኮምት ስፎርሳ የመልዕክተኞች ቡድን አባል ሆኖ በተባበሩት መንግሥታት ስብሰባ ላይ የተካፈለው፣ ጁሴፔ ብሩዛስካ (GUISSEPE BRUSASCA) የሚከተለውን አስተያየት ሰጥቷል::

« ..... የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በዕድሜው ወጣት በመንፈሱ ንቁና በትምህርቱ የበሰለ መሆኑን እናውቃለን:: ነገር ግን አክሊሉ ህብተወልድ በየጉባኤው አዳራሽ የሚያደርገው ንግግር ሁሉ የኢትዮጵያን ፖሊሲ ለማስረዳት ሳይሆን፣ በተለይ በጣልያን መንግሥትና ሕዝብ ላይ ያለውን የግል ቂምና ጥላቻ ለመግለጽ ሲል በመሆኑ፣ ኮምት ስፎርሳና እኛም ረዳቶቹ እናዝንበት ነበር:: ..... ሚያዝያ 11 ቀን 1949 ዓ.ም ኮምት ስፎርሳ ላደረገው ንግግር የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ መልስ መስጠቱ አይቀርም ብለን ሁላችንም ጠብቀናል:: ነገር ግን የፋሽዝም ተቀዋሚና አርበኛ በሆነው፣ ኢትዮጵያ በሙሶሊኒ ዘመን ለደረሰባት ጥቃት ተቆርቋሪነቱን በይፋ በገለጸው፣ በዚህ ሁሉ ሥራው በዓለም ላይ ዝናው በታወቀለት በኮምት ስፎርሳ ላይ፣ ይህን ያህል ውርጅብኝ ያጉርፋል ብለን አላሰብንም:: ቀጥሎም ፕሮፌሰር ኤንሪኮ ቸሩሊን (PROF. ENRICO CERULLI) አዋርዳለሁ በማለት፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ተገቢ ያልሆኑ ቃላቶች ተጠቀመ:: ለምሣሌ በጠርነቱ ፍጻሜ ላይ በተቋቋመው የወንጀለኞች ፍርድ ቤት የቸሩሊ ስም ተመዝግቦ እንደነበረ የስማነው ከአክሊሉ ነው:: እኛ የምናውቀው

የለም:: ፕሮፌሰር ቸሩሊ በኢትዮጵያ በሥልጣን በቆየበት ዘመን የፈጸማቸውን የተደረገ አንድ ስህተት አለ:: ይኸውም ታሪክን በሚመለከት ጉዳይ፣ ኤርትራ የኢትዮጵያ ሆና አታውቅም የሚለው ቃል ነው:: ዲስኩሩ ሲዘጋጅ ይህችን ቃል ያከለበት፣ ኋላም አክሊሉ መዓቱን ያወረደበት ምስኪን ቸሩሊ ነበር:: የዚችን ስህተት ጫፍ በመያዝ፣ አክሊሉ እስከ ኮምት ስፎርሳ ቤተሰብ ድረስ እየተንደረደረ፣ ፀረ ጣልያን የሆነ ዲስኩሩን ለማስፋፋት ጥሩ መክፈቻ ሆነለት:: የአክሊሉ መልስ ሁሉም የሚነቀፍ ነው ባይባልም፣ አንዳንድ የሠነዘራቸው አስተያየቶች በጣም አስገርመውናል:: ለምሣሌ «ሙሶሊኒ» ሞተ እንጂ ፋሺዝም አልተነካም:: የአሁኖቹም ባለሥልጣኖች ሽሚዛቸውን ቀየሩ እንጂ ሁሉም የሙሶሊኒ አገልጋዮች የነበሩ ናቸው፤ ብሉ የተናገረው፤ በጣም የሚያሳዝን ነው:: በአጋጣሚ ቸሩሊን መልዕክተኛ ሆኖ በሞየቱ ብቻ፣ ሁላችንንም በአንድ ጉድጓድ ውስጥ መክተት አልነበረበትም:: ደግሞስ አክሊሉ መቼ እጣው? በሙሶሊኒ ዘመን በሥራ ላይ የነበረ ሁሉ እንዴት ወንጀለኛ ሊባል ይችላል ? እንደዚህ ከሆነማ፣ ሙሶሊኒ በኢትዮጵያ ላይ በነገሠበት ዘመን፣ ለፋሺስት ሲያገለግሉ የነበሩትን ኢትዮጵያውያኖች ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ተረክበው ለምን በሥልጣን ላይ አስቀመጣቸው ? ..... ለዚህ አክሊሉ የሚሰጠንን መልስ ለመስማት ደስ ይለን ነበር:: ነገር ግን ይህንን ጥያቄ ለማቅረብ ዕድሉ አልገጠመንም:: በጠቅላላው አክሊሉ ህብተወልድ በጣልያን መንግሥትና ሕዝብ ላይ ከፍ ያለ ጥላቻ ስለአለው፣ የምንስጣቸውን መግለጫዎች የሚተረጉማቸው በየሠረዝ ነጥቡና በየማሠሪያ ነጥቡ ስለሆነ፣ ንትርኩ እንዳይስፋፋ ለአክሊሉ መልስ መስጠት አያስፈልግም ብሎ ኮምት ስፎርሳ ወሰነ:: ..... »

ፀረ ፋሽስት በሚል ዝና ስሙ የተወደሰለት ኮምት ካርሎ ስፎርሳ፣ ለመጀመሪያ ጊዜ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን ላይ ተገኝቶ ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ የመንግሥቱን አስተያየት እንዲሰጥ ሲጋበዝ፣ የሚያደርገው ንግግር የተቆጠበና የተለቀመ መሆን ነበረበት:: ጁሴፔ ብሩዛውስካ፣ በኮምት ስፎርሳ ዲስኩር ላይ የነበረው ስህተት እንድ ብቻ ነበር ብሏል:: አንድ ብቻ ሳይሆን ብዙዎች ነበሩ:: ለምሣሌ ከብዙዎቹ በጥቂቱ « ኤርትራ ለጣልያን መንግሥት ብትሰጥ ጥቅሙ የኢትዮጵያም ነው » ብሎ መናገር ከፍ ያለ ድፍረት ነው:: ቀጥሎም በኒውዮርክ ታይምስ ጋዜጣ ላይ የኢትዮጵያ አስተያየት ለምን ታተመ ? ብሎ በተባበሩት መንግሥታት ሸንጐ ላይ ወቀሳ ማቅረብ ተገቢ አልነበረም:: ከዚህ ሁሉ አልፎ ደግሞ በተባበሩት መንግሥታት አዳራሽ ውስጥ በነቸሩሊ ታጅቦ መቅረቡ፣ የኢትዮጵያን መልዕክተኞች ቢያስቆጣ ምን ያስገርማል ? በጠቅላላው ኮምት ስፎርሳ በሰጠው መግለጫ፣ ከሁሉ በፊት የኢትዮጵያን መልዕክተኞች እጅግ ያናደደ ሲሆን፣ ወዳጆቹ የሚላቸውን የኃያላን መንግሥታቶችንም እንደራሴዎች አላስደሰተም::

የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር መግለጫውን በሰጠ ማግሥት ሚያዝያ 12 ቀን 1949 ዓ.ም የአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ ጆን ፎስተር ደለስና የፈረንሣይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሮበርት ሹማን (ROBERT SCHUMAN) ተገናኝተው፣ ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ሲወያዩ፣ በዋዜማው ኮምት ስፎርሳ ያደረገው ዲስኩር እንዳልጣማቸው አውስተዋል:: በተለይም የፈረንሣዩ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በሰጠው አስተያየት፣ የስፎርሳ መግለጫ በሚገባ ያልተዘጋጀና ያልተስተካከለ በመሆኑ ያሳዝናል ካለ በኋላ፣ ይህ ሁኔታ የሚያሳየው በድንገት ብልጭ የሚልላቸውን ሀሳብ በመዘርገፍ የታወቁትን የጣልያኖችን ችኩልነት ነው ብሏል::

የፈረንሣይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በኮምት ስፎርሳ ፍሬ ቢስ ዲስኩር ማዘኑን የገለጸው፣ በተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ላይ የጣልያንን አቋም አዳከመው ብሎ በመቆጨት ነው:: ሙሴ ሹማን ለፎስተር ደለስ እንደነገረው፣ ለአዲሲቷ ጣልያን ከቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቿ የሞቃዲሾ ሱማሌ ብቻ ቢመለስላት ይበቃል የሚባለውን ሀሳብ አይቀበልም:: ከኤርትራ በስተቀር፣ ከሊቢያም የትሪፖሊታንያ ክፍለ ሀገር ለጣልያን እንዲስጥ ያስፈልጋል ብሏል:: ይህ የሚያሣየው ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ የፈረንሣይ መንግሥት በመጠኑም ቢሆን የፖሊሲ ለውጥ ማድረጉን ነው:: ከጦርነቱ ፍጻሜ በኋላ ከ 1945 ዓ.ም ጀምሮ፣ ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ ለጣልያን መመለስ አለባቸው ብሎ የፈረንሣይ መንግሥት በያለበት ድምፁን ያሰማ እንደነበረ ይታወሳል:: ስለ ፈረንሣይ አቋም ጉዳይ፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ በሚያዝያ 1949 ዓ.ም ለጃንሆይ በላኩት ቴሌግራም እንዲህ ብለዋል::

« ..... ጃንሆይ እንደሚያስታውሱት ባለፈው ነሐሴ ወር ፓሪስ ሄጄ ከአዲሱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ከሙሴ ሹማን ጋር ባደረግኩት ንግግር፣ ፈረንሣይ እንደአለፈው እንደነ ጮርቸር ቢዶ ዘመን በኤርትራ ጉዳይ እንደማታስቸግረን ቃል ገብቶልኝ ነበር:: ዛሬም ኒውዮርክ ተገናኝተን ሳነጋግረው አስተያየቱ አለመለወጡን ተረድቻለሁ:: ሆኖም ጃንሆይ እንደሚያውቁት ተለዋዋጭ በሆነው በፈረንሣይ መንግሥት ፖሊሲ ላይ ብዙ መተማመን አይቻልም:: በኔ ግምት የፈረንሣይ መንግሥት ለጣልያን ጠበቃ እየሆነ በኤርትራ ጉዳይ ላይ በየኮሚሲዮኑ የሚያደርስብንን ተቃውሞ ካቆመልን፣ አንድ ትልቅ ነገር ነው:: የፈረንሣይ መንግሥት እርዳታ ከዚህ አልፎ፣ ከአቋርዳት አውራጃ በስተቀር ሌላው የኤርትራ ክፍል ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል እንግሊዞች ያቀረቡትን ሀሳብ ይደግፍ ይሆናል የሚል አስተያየት አለ:: በኒውዮርክ ስብሰባችን ላይ ሙሴ ሹማን ለረዥም ጊዜ ለመገኘት ስለማይችል፣ በእሱ ስም የፈረንሣይ መልዕክተኞች መሪ እየሆነ በየኮሚሲዮኑ የሚካፈለው የፖለቲካ ዋና ዲሬክተሩ ሙሴ ሞሪስ ኩቭ ደሙርቪል ነው:: (MORICE COUVE DE MURVILLES) ይህ ሰው በጦርነቱ ዘመን በቪሺ (VICHY) የተቋቋመውን የነ ላቫልን የፋሽስት መንግሥት የተቃወመና፣ ከጌኔራል ደጐል ጋር የተስለፈ በመሆኑ የተከበረ ታሪክ አለው:: በኢትዮጵያና በፈረንሣይ መካከል ስለአለን ጥንታዊ ግንኙነትና፣ በተለይም ስለ ኤርትራ ያቀረብነውን ጥያቄ በስፈው ነግሬው፣ በቀና መንፈስ አዳምጦኛል:: ኩቭ ደ ሙርቪል በጣም ጨዋና አርቆ አስተዋይ ስለሆነ፣ ጃንሆይን ሲያሳዝን የኖረውን የፈረንሣይን ግንኙነታችንን በጥሩ ወዳጅነት እንደሚያስተካክለው ተስፋ አድርጌያለሁ:: ..... »

አቶ አክሊሉ እንዳሉት ሮበርት ሹማን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርነቱን ከያዘ በኋላ፣ በቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ የፈረንሣይ መንግሥት በመጠኑ ያደረገው የፖሊሲ ለውጥ በከፊልም ቢሆን ለኢትዮጵያ ክፉ አልነበረም:: በጥር ወር 1949 ዓ.ም ሙሴ ሹማን ሎንዶን ሄዶ ከእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ከሚስተር ኧርነስት ቤቨን ጋር ሲነጋገር የገለጸው ሀሳብ እንዲህ የሚል ነበር:: «ጣልያኖች የሞቃዲሾ ሱማሌና ከሊቢያ የትሪፖሊታንያ ክፍለ ሀገር እንዲስጣቸው ያስፈልጋል:: እነዚህን አገሮች ካገኙ፣ በተጨማሪ ኤርትራን መጠየቅ ኢትዮጵያን ችግር ላይ መጣል ስለሆነ አያስፈልግም ብዬ ለኮምት ስፎርሳ በግልጽ ነግሬዋለሁ:: ኮምት ስፎርሳም ሠላሣ ሺህ የሚሆኑ ጣልያኖች የሚኖሩበት የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች ለጣልያን ከተስጡ፣ ሌሎቹ ደጋማ የሆኑት አውራጃዎችና የአስብ የባሕር በር ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀሉ ቢደረግ የጣልያን

መንግሥት ቅር እንደማይሰኝ አረጋግጠልኛል:: ..... የፈረንሣይ መንግሥት ባለው ጠቅላላ አመለካከት፣ የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች በጂኦግራፊና በታሪክ፣ በፖለቲካና በኤኮኖሚ ረገድ ልዩ ትኩረት የሚሰጣቸው ከፍተኛ ጉዳዮች መሆናቸውን ይገነዘባል:: ..... » ካለ በኋላ፤ ጣልያንና ኢትዮጵያ ተባብረው በጋራ ሞግዚትነት አሥመራንና ምፅዋን እንዲያስተዳድሩ ቢደረግ የተሻለ አይሆንም ወይ ? ሲል ሮበርት ሹማን የታላቋ ብሪታንያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጠየቀ:: ቤቨን ይህንን ሀሳብ አልተቀበለም:: « .... በዘርና በሀይማኖት የሚመሳሰለው የደጋው የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር ሲቀላቀል፤ ከዚሁ ውስጥ አሥመራና ምፅዋ ተቆርጠው ሊወጡ አይችሉም:: የጣልያን ሰጋት በአሥመራና በምፅዋ ለሚኖሩት ዜጐቿ ሲሆን፣ ኢትዮጵያም በዚያ ሠፈር የጣልያንን ሥልጣን ማየት አትፈልግም:: ለዚህ መፍትሔ የሚሆነው የጣልያን መንግሥት ኤርትራ እንዲመለስለት ያቀረበውን ጥያቄ ሠርዞ፣ ከኢትዮጵያ ጋር በኤኮኖሚና በልማት ረገድ ተባብሮ ለጋራ ጥቅም ለመሥራት የሚያስችል የሠላምና የወዳጅነት ስምምነት መመሥረት ነው:: ጣልያን ለዚህ ከተዘጋጀች፣ ኢትዮጵያም እንደምትቀበል አምናለሁ .... » ሲል ኧርነስት ቤቨን ሀሳቡን ደምድሟል::

የእንግሊዝና የፈረንሣይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ለንደን ላይ ከተነጋገሩ ከአራት ወር በኋላ፣ የኤርትራ ጉዳይ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት መታየት ሲጀምር፣ እንግሊዞች ሀሳባቸውን አልለወጡም:: ያው ደጋግመው በተናገሩት ከአቆርዳት በስተቀር ሌሎቹ የኤርትራ አውራጃዎች ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀሉ ዐሚለው ሀሳብ ረግተዋል:: የፈረንሣይ አቋም ግን የጠራ መልክ ይዞ አልታየም:: በእርግጥ ኤርትራ ለጣልያን ይመለስ ማለቱን አቁሟል:: ስለ አሥመራና ምፅዋ ከተሞች አስተዳደር ግን፣ የጣልያን እጅ የሚገባበትን ዘዴ ለማግኘት እንደሚጥሩ ይታይባቸው ነበር::

ሚያዝያ 12 ቀን 1949 ዓ.ም አቶ አክሊሉ ለጃንሆይ በላኩት ቴሌግራም፣ ምንም እንኳን በፈረንሣይ ፖሊሲ መተማመን ባይቻል በኒውዮርክ የፈረንሣይ መልዕክተኞች መሪ የሆነው ሞሪስ ኩቭ ደሙርቪል ጨዋና አርቆ አስተዋይ ስለሆነ፣ ሊረዳን ይችላል በማለት፤ ተስፋ ማድረጋቸውን ገልጸው እንደነበረ ይታወሳል:: እንደዚህ ጨዋና አስተዋይ እያሉ የገነቡትና አምነት የጣሉበት ሰው፣ አቶ አክሊሉ እንደ አሰቡት ሆኖላቸው ይሆን ? የኤርትራን ታሪክ አየተከተልን ስንጓዝ ወደፊት እናየዋለን::

የአምሳለ ገነት ጉባኤና ውሳኔ

ሐሙስ ሚያዝያ 7 ቀን 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን በታላቋ ብሪታንያ እና በኢትዮጵያ ዋና መልዕክተኛ መካከል ስለተደረገው የአስተያየት ልውውጥ፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ለጃንሆይ የላኩት ራፖርና የእንግሊዙ አምባሳደር ለአቶ ተፈራወርቅ የሰጠው ማስታወሻ ረቡዕ ሚያዝያ 13 ቀን 1949 ዓ.ም ሁለቱም በእንድነት ለንጉሠ ነገሥቱ ቀረቡ::

ዕድሜ ለሀይቲ መልዕክተኛ

የ1949 ዓ.ም የማክሰኞ ግንቦት 17 ዕለት፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ታሪክ ውስጥ ሊጠቀስ የሚገባ አንድ ድርጊት ሲፈጸም ታይቷል። ይኸውም ኮሎኒያሊስቶችና ኢምፔሪያሊስቶች፣ ሊበራሎችና ካፒታሊስቶች፣ ለግል ጥቅማቸው እርስ በርሳቸው ቢተባበሩና ቢረዳዱም፣ የድሆች አገሮች ሳይፈሩ አንድነታቸውን እጠንክረው ለጋራ አቋማቸው ከተሰለፉ፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ላይ የኃያላኖቹን ፍላጐት ለማክሸፍ የሚችሉ መሆናቸው ነው።

በቀድሞ የዜኔቭ የመንግሥታት ማህበር ዘመን፣ ዳኝነቱ የሚፈጸመው ለታላላቆቹ በሚመች ሕግ ስለነበረ፣ ኢትዮጵያ ያ ሁሉ ግፍ ሲፈጸምባት ፍርድ ይታይላት አልተባለም። ይኢትዮጵያ ላይ የደረሰው በደል ትምህርት ሆኖ በሁለተኛው የዓለም ጦርነት ፍጻሜ ላይ በ1945 ዓ.ም በሚያዝያ ወር፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እንደገና ሲወለድ፣ መብት ለሁሉም እኩል እንዲሆን የመተዳደሪያው ደንብ ቢገልጽም፣ የአንድ ትንሽና የድሀ አገር የተቃውሞ ድምፅ፣ የታላላቆቹን ጥቅም እስከዚህ የሚያዘላሽ ይሆናል ተብሎ የታሰበበት አይመስልም። በቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ፣ ግንቦት 17 ቀን 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት ሸንጐ የሀይቲ መንግሥት ዋና መልዕክተኛ ሴናተር ሰንት ሎት የወሰደው እርምጃና የደረሰው ሁኔታ ምሳሌነቱ ጠቃሚ ነው።

ሊቢያ በሶስት አውራጃ ተከፍላ፣ ሶስት የእውሮፓ ኮሎኒያሊስቶች፣ እንግሊዝ፣ ፈረንሣይና ጣልያን ከአሜሪካ እርዳታ ጋር እያንዳንዱን ክፍለ ሀገር፣ ለአሥር ዓመታት ይዘው እንዲቆዩ ተቀምጦ የቀረበው ሀሳብ፣ በተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ መጽደቅ ያልቻለው፣ የአንድ ትንሽ የድሀ አገር ወኪል ስለተቃወመና፣ በዚሁ የተነሣ፣ እንድ ድምፅ ስለጐደለ ብቻ ነው።

ሴናተር ሰንት ሎት (ST.LOT) የተባለው የሀይቲ ሬፑብሊክ ዋና መልዕክተኛ፣ ከአገሩ መሪ ከሚስተር ኤስቲሜ ዱ.ማርሴ (ESTIME DU MARSAIS) የተሰጠውን ትእዛዝ ጥሶ የኮሎኒያሊስቶቹን ዕድል ያከሸፈው፣ ጣልያን ወደ ሊቢያ እንዳትመለስ እጥብቀው የሚቃወሙት የዓረብ አገሮች በገንዘብ ገዝተውት ነው ተብሎ በሰፊው ታምቷል። የሀይቲው ዋና መልዕክተኛ ይህንን ከፍተኛ እርምጃ የወሰደው፣ እንደ ሐሜታው በገንዘብ ተደልሎም ከሆነ፣ የተገዛው በኮሎኒያሊስቶቹ ሳይሆን እነሱን የሚቃወሙ በመልማት ላይ በሚገኙ አገሮች ስለሆነ፣ ወገኖቹን ለመጉዳት ያደረገው ኃጢአት የለም። ወይም ደግሞ ጉቦ ሳይቀበል ለድሆች ሕዝቦች የመቆርቆር ስሜቱ ገፋፍቶት የወሰደው እርምጃ ከሆነ፣ ላስገኘው ውጤት በሊቢያ ምድር አንድ ሀውልት እንዲቆምለት ያስፈልግ ነበር። የዚህ ሰው ተቃዋሚነት ባልተጠበቀ መንገድ በድንገት ብቅ ባይል ኖሮ፣ ሊቢያ በሶስት ኮሎኒያሊስቶች ተከፋፍላ ቢያንስ ለአሥር ዓመታት የቅኝ አስተዳደርን እፍዳ ትቀበል ነበር። <u>በተለይም ያ እንደዚያ ከጣልያን እጅ አስጥሉን እያለ ጩኸቱን ያሰማው የትሪፖሊታንያ ሕዝብ፣ የሮማ መንግሥት ተመልሶ እንዳይገባበት በሩን የዘጋለት፣ የሀይቲ ዋና መልዕክተኛ መሆኑን ታሪክ ሊያስታውሰው ይገባል።</u>

የታሰበው ይበላሽብኛል ብሎ ያልጠበቀው የጣልያን መንግሥትና ሕዝብ፣ መራራው ዜና ሲደርሰው እውነት ነው ብሎ መቀበል ጨርሶ አልቻለም። ጣልያኖች ችኩል በሆነው መንፈሳቸው ገና ከመጀመሪያው፣ ኧርነስት ቤቨንና ካርሎ

ስፎርሳ ስለቀድሞዎቹ ኮሎኒዎች መፍትሔ ጉዳይ ሎንዶን ላይ በተሰማሙ ጊዜ፣ መንግሥታቸው ተዋግቶ ድል ያገኘ ይመስል በያለበት መፈንጠዝ ጀምረው ነበር::

« ..... ሱማሌና ትሪፖሊታንያ ተመልሰው እኛን ይሆናሉ ..... ከኤርትራም አሥመራንና ምፅዋን ዜጐቻችን ያስተዳድራሉ ..... » በማለት፣ በራዲዮ ያስተጋቡት ፕሮፓጋንዳ በመጨረሻው ተመልሶ ቅስማቸውን እንደሚሰብረው አርቀው አላሰቡም:: የደጋስፐሪም መንግሥት፣ ሙሶሊኒን በቅን በማገልገል በቅኝ አስተዳደር ሥራ ኤክስፔሪያንሳቸው የዳበረውን እኔ ኤንሪኮ ቸሩሊን ይዞ፣ ለሞቃዲሾ ሱማሌና ለትሪፖሊታንያ የሚደለደሉትን ሹማምንቶች መምረጥ ጀምሮ ነበር:: የተባበሩት መንግሥታት በተለይ ያቋቋመው «ንፁሕ ኮሚቴ 15» በቤቨን ስፎርሳ ስምምነት መሠረት ያዘጋጀው ረቂቅ ውሳኔ፣ ፀሎናው ኮሚሲዮን ጸድቆ ለጠቅላላው ጉባኤ የመጨረሻ ውሳኔ ሲቀርብ፣ በጣሊያኖች ፀኩል ያለቀለት ጉዳይ ሆኖ ስለተቆጠረ፣ በሮማ ከተማ የደስታው በዓል የሚከበርበት ፕሮግራም በሚገባ ተዘጋጅቶ፣ ርችቱን ለመተኮስ ከኒውዮርክ የሚተላለፈው ዜና ይጠበቅ ነበር:: ዕድሜ ለህይቲ፣ ባልታሰበ መንገድ ጣሊያን ለትሪፖሊታንያም ሆነ ለሱማሌ መመለስ በቂ ድምፅ ሳታገኝ ቀረች ተብሎ ሲነገር፣ በመንግሥቱና ፀሕዝቡ ላይ የደረሰውን ድንጋጤና ብስጭት መለካት አልተቻለም::

የጣሊያን ወዳጆች በሚገኙበት ፀላቲን አሜሪካ የጂዎግራፊ ክልል ውስጥ የሚኖር የአንድ ትንሽ ጥቁር አገር መልዕክተኛ በመቃወሙ ብቻ፣ የተባበሩት መንግሥታት ዳኞች የጣሊያንን ፍላጐት የማይፈጽሙበትን ምክንያት ለመረዳት ሕዝቡ አልተዘጋጀም:: ይህንንም የመሰለ ችግር ደርሶ የጣሊያን ዕድል ሊስናከል ይችል ይሆናል የሚል ጥርጣሬ አልነበረም:: በገሬኔቭ የመንግሥታት ማህበር ዘመን፣ የጣሊያን ሕዝብ የሚያስታውሰው፣ ኃይለኛው ደካማውን ሲያጠቃ እንጂ፣ የአንድ ትንሽ አገር አስተያየት የሚደመጥ ሆኖ፣ የታላላቆቹን ጥቅም ሲያስናክል አይደለም:: ሙሶሊኒ በኃይሉ ተመርኩዞ፣ ኢትዮጵያን በጦር ሲወጋና ነፃነቷን ሲገፍ፣ የመንግሥታት ማህበር አባሎች የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን አቤቱታ ለማዳመጥ አለመፈለጋቸውን፣ የጣሊያን ሕዝብ በትክክል ያውቃል:: ከገሬኔቭ ዘመን ከአሥራ ሶስት ዓመታት በኋላ፣ በተባበሩት መንግሥታት አቋም፣ አባል አገሮች ሁሉ ጌቶቹም ሆኑ ድሆቹ፣ እኩል ድምፅና እኩል መብት አላቸው ተብሎ የሚነገረውን፣ በፋሽስት ሲረገጥ የኖረው የጣሊያን ሕዝብ ጊዜው ያፈለቀው የዴሞክራሲ ሥርዓት ነው ብሎ ለመቀበል አልቻለም::

ጣሊያን ወደ ቅኝ ግዛቶቿ እንድትመለስ ሳይወሰን በመቅረቱ፣ በሮማ የፖለቲካ አደባባይ ላይ፣ ከቀኝ ፋሽስቶች፣ ከግራ ኮሚኒስቶች፣ የደጋስፐሪን መንግሥት አስጨንቀው በማንገላታት፣ ከምዕራባውያኖች፣ በተለይም ከአንግሎ አሜሪካኖች ጋር በማናቸውም ረገድ የሚያደርገውን ትብብር እንዲያቆም ጠየቁት:: የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ካርሎ ስፎርሳም ያደረገው ጥረት ሁሉ ስለከሸፈበት፣ የሥራ መልቀቂያ ደብዳቤዬን አቀርባለሁ እስከ ግለት ደርሶ ነበር:: በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በደረሰው ሁኔታ፣ ከሁሉ ይበልጥ የደጋስፐሪን መንግሥት ብስጭት ላይ የጣለው፣ ለኢትዮጵያ የታሰበው የኤርትራ ጉዳይ ከፍተኛ ድጋፍ ሲያገኝ፣ ጣሊያን ሊቢያንና ሱማሌን ለማስመለስ አስፈላጊው ድምፅ ሳይሟላለት ቀረ እየተባለ የተነዛው ወሬ ነው:: ካርሎ ስፎርሳ፣ በሮማ ላለው ለአሜሪካ አምባሳደር ሲያስረዳ፣ « ..... ለኤርትራ የቀረበው ሀሳብ ሁለት ሶስተኛውን የድጋፍ ድምፅ ሊያገኝ የቻለው፣ በኢትዮጵያ ምክንያት አይደለም:: ጣሊያንን ለመርዳት ለትሪፖሊታኒያ እና ለሱማሌ ጉዳይ፣ ወዳጆቻችን የላቲን አሜሪካ አገሮች

ድምፃቸውን ሊሰጡ፣ ኤርትራንም አብረው እንዲደግፉ እኛ በጠየቅናቸው መሠረት የተፈጸመ ነው ..... » ብሏል::

ስፎርሳ የተናገረው ሀሰት አይደለም:: የጣልያን መንግሥት ትሪፖሊታንያ እና ሱማሌ እንዲመለሱለት፣ ከወዳጆቹ ከላቲን አሜሪካ አገሮች የሚያገኘው ድጋፍ፤ የኤርትራንም ጉዳይ እንዲጨምር የቤቪን ስፎርሳ ስምምነት የሚጠይቅ ስለሆነ፣ ግንቦት 17 ቀን በጠቅላላው ጉባኤ ላይ የተካሄደው የድምጽ አሰጣጥ፣ ስፎርሳ እንደተናገረው መፈጸሙ እውነት ነው:: ይህም የተደረገው ኢትዮጵያን ለመርዳት ተፈልጐ ሳይሆን፣ ትሪፖሊታንያን እና ሱማሌን ለጣልያን ለመዳረግ፣ ለኤርትራም የቀረበው መፍትሔ አብሮ ከመጽደቅ በስተቀር ሌላ ምርጫ ስላልነበረ ነው:: በሌላ በኩል ደግሞ የኤርትራ ጉዳይ ደንቡ ከሚጠይቀው ከሁለት ሶስተኛው ድምፅ የበለጠ ቁጥር ለማግኘት የቻለው፣ በሮማ መንግሥት ወዳጆች ምክንያት ብቻ ሳይሆን፣ በኢትዮጵያ መልካም የፖለቲካ አቋም፤ ከዓረብ አገሮችም በተገኘዉ ድጋፍ መሆኑ መረሳት የለበትም::

በዚያን ዘመን የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የሚካሄደው፤ እንደነ አርጀንቲና የመሳሰሉት አገሮች በሚፈጽሙት የማወናበድ ዘዴ ባይሆን ኖሮ፤ ደንቡ የሚጠይቀውን ከፍተኛ የድምፅ ብልጫ ያገኘው የኤርትራ ጉዳይ ጸድቆ፣ ሌሎቹ ያልተሟላላቸው የሊቢያና የሱማሌ ጉዳዮች በቀጠሮ ሊተላለፉ በተገባ ነበር:: ነገር ግን <u>እኔ ከሞትኩ ሰርዶ አይብቀል እንደተባለው፣</u> የጣልያን ዕድል በመስናከሉ፤ የኤርትራ ጉዳይ ለብቻው ውሳኔ እንዲያገኝና ኢትዮጵያ አንድትደሰት ስላልተፈለገ፣ የሁሉም ጉዳይ ለመስከረም 1949 ዓ.ም እንደገና እንዲታይ በቀጠሮ ተላለፈ::

ጥሩው ዕድል አመለጠ::

« ጥሩው ዕድል አመለጠ » የሚለውን ቃል የተጠቀመው፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የታላቋ ብሪታንያ የመልዕክተኞች መሪ፣ የቤቪን ስፎርሳ ስምምነት ሳይጸድቅ የቀረበትን ምክንያት ለማስረዳት ባቀረበው ራፖር ነው::

በንዑስ ኮሚቴ «15» እና በዋናው ኮሚሲዮን ጸድቆ፣ ለጠቅላላው ጉባኤ የመጨረሻ ውሳኔ የቀረበው የቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች መፍትሔ፣ ሁለት ሶስተኛውን የአባል አገሮች የድጋፍ ድምፅ እንዲያገኝ፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት መልዕክተኞች ያደረጉት ድካም ወስን አልነበረውም::

የዓረብ መንግሥታት ከእስላም አገሮች ጋር ሆነው፣ በጣልያን ላይ የነዙት የጥላቻ ንግግር የሚማርክ በመሆኑ፤ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ድጋፉቸውን የሰጡ፣ ወይም አብስቴንሽን ያደረጉ አንዳንድ አገሮች፣ ጠቅላላው ጉባኤ ላይ ሲቀርቡ፣ በተለይ በትሪፖሊታንያ እና በሱማሌ ጉዳይ አቋማቸውን መለወጥ ፈለጉ:: የኤርትራ፣ የሲረናይከም ሆነ የፈዘን ጉዳይ አላሳሰባቸውም:: ይልቁንም ኤርትራን የሚመለከተው ክፍል፣ ኢትዮጵያ ከዓረብ አገሮችም ድጋፍ ስለቀረበላት፣ ከሁለት ሶስተኛው ቁጥር የበለጠ ድምፅ አግኝታ ነበር:: ትልቁ ችግር በጣልያን ላይ ያለው ጥላቻ በመሆኑ፣ እንግሊዞች ያላቸውን ኃይል በሙሉ በመጠቀም ብዙ ጥረት ቢያደርጉም፣ በትሪፖሊታንያ ጉዳይ ላይታሰብ በድንገት የተፈጠረው፤ የሀይቲ መልዕክተኛ ተቃውሞ አንድ ድምፅ ስለአስጐደለ ውሳኔው ወደቀ::

ኧርነስት ቤቨን የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር እና ረዳቱ ሄክቶር ሜክኒል ሚኒስትር ዴታ፤ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ፤

(ግንቦት 1949 ዓ.ም)

የታላቋ ብሪታንያ የመልዕክተኞች መሪ በሰጠው ራፖር « ..... የኛ አርዳታ ሳይጨመርበት የጣልያን ጉዳይ ብቻውን ቀርቦ ቢሆን ኖሮ፣ በአንድ ብቻ ሳይሆን አሥር ጊዜ እጥፍ በሆነ ድምፅ ይወድቅ ነበር ..... » ብሏል። ከታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች መካከል አንዳንዶቹ የደረሰውን ሁኔታ ሲመራመሩ፣ የቤቪን ስፎርሳ ፎርሙላ ሳይጸድቅ የቀረው፣ በሀይቲ መልዕክተኛ ምክንያት ብቻ ሳይሆን፣ ኢትዮጵያ፣ ሳይቤሪያና ሕንድ የወሰዱት አቋም አንትሩት ሆኖ ነው በማለት ቅሬታቸውን ገልጸዋል። « ..... በተለይ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ አክሊሉ ሀብተወልድ፣ ኤርትራን ማገነት የመጀመሪያው ግፊ ስለሆነ፣ በጣም ወዳጁ የሆነውን ላይቤሪያን አግባብቶ፣ በትሪፖሊታንያ ጉዳይ አብስቴንሽን በማድረግ ፋንታ ድጋፍ ቢሰጥ፣ በሱማሌ ጉዳይ ከመቃወም ይልቅ ድምፅ ሳይሰጥ ቢቀር ኖሮ፣ የሀይቲ በመጨረሻው ደቂቃ ክዳት፣ የሕንድ ግመሎች፣ የቀረበውን መፍትሔ ከመጽደቅ አያግደውም ነበር ..... » የሚል ትችት ሰጥተዋል። ይህ አስተያየት ትክክል አልነበረም ለማለት ቀላል አይሆንም። ሆኖም በኢትዮጵያ ከታ ቆሞ ጉዳዩን ማዘጠር ያስፈልጋል። ስለዚሁ ጉዳይ የእንግሊዝ መልዕክተኞች መሪ፣ ጥልቅ የሆነ ምርምር አድርጐ በራፖሩ ላይ የገለጸው አስተያየት ቢጠቀስ፣ መልሱን በሚገባ ያብራራል።

« ..... አክሊሉ ሀብተወልድ በትሪፖሊታንያ ጉዳይ ድምፁን ከተቃዋሚነት ወደ አብስቴንሽን የለወጠው፣ የታላቋ ብሪታንያ የመልዕክተኞች መሪ በጠየቀው መሠረት ነው። የሥራ ጓደኞቻችን እንደአጠኑት፣ አብስቴን በማድረግ ፋንታ ኢትዮጵያ ድጋፍ ሰጥታ ቢሆን ኖሮ፣ በአርግጥ የትሪፖሊታንያ ጉዳይ ያልቅ ነበር። ነገር ግን በኢትዮጵያ በኩል ይህ አርምጃ ቢመሰድ፣ በኤርትራ ጉዳይ የዓረቦቹንና የአሰላም አገሮቹን ጠላትነት ለመቋቋም አክሊሉ ሀብተወልድ የሚያጋጥመውን ከባድ ችግር መገንዘብ አለብን። ..... እንዲሁም በሱማሌ ጉዳይ፣ አክሊሉ ከተቃዋሚነት ወደ አብስቴንሽን ድምፁን ይለውጣል ለማለት ጨርሶ አይታሰብም። ስለዚሁ ጉዳይ ባለፈው ግንቦት 14 ቀን 1949 ዓ.ም አክሊሉ ሀሳቡን ሲገልጽልን « ..... የጣልያንን ወደ ሱማሌ መመለስ ኢትዮጵያ ካልደገፈች ኤርትራን አታገኝም ከተባለ፣ ግፉን እንቀበላለን እንጂ ሀሳባችንን አንለውጥም። ..... » ብሎናል። ..... በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ያሰብነውና የደከምንበት ጉዳይ የተሰናከለው፣ ምንም እንኳን የሀይቲ መልዕክተኛ ከአገሩ መሪ የተሰጠውን መምሪያ ጥሶ በመቃወሙ ምክንያት ቢሆንም፣ ከዚሁ ጋር አያይዘን መገንዘብ ያለብን፣ የድርጅቱ አባል አገሮች በጣልያን ላይ ያላቸው ጥላቻ እጅግ ከፍ ያለ መሆኑን ነው። ..... በሚቀጥለው መስከረም 1949 ዓ.ም በሚደረገው በአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፣ መንገዳችንን መለወጥ አለብን። ጥሩው ዕድል ስለአመለጠን፣ አስካሁን በደከምንበት ጉዳና መቀጠል አንችልም ... » ሲል አስተያየቱን ዘግቷል።

በሎንዶን የተቀመመው የቤቪን ስፎርሳ ስምምነት፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ሳይጸድቅ የቀረበት ምክንያት፣ ሲመረመር፣ የሀይቲ ክዳት፣ የሕንድ ማወላወል፣ የኢትዮጵያ ብሔራዊ ስሜት አስናክሎት ነው እየተባለ ከሚቀርበው ትችት ይልቅ፣ የዱቼ ሙሶሊኒ አገር በጣም የተጠላ ከመሆኑም በላይ፣ የአዲሲቷ ጣልያን መንግሥት አርቆ ባለማሰብ፣ ባደረገው ፍሬ ቢስ ፕሮፓጋንዳ ምክንያት ነው፣ ብለው እንግሊዞች አምነዋል። የተባበሩት መንግሥታት የሶስተኛው ዓመታዊ ጠቅላላ ጉባኤ ከተፈጸመ በኋላ፣ የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኧርነስት ቤቪን ግንቦት 31 ቀን 1949 ዓ.ም የጣልያንን አምባሳደር ጠ ርቶ የተሰማውን ቅሬታ እንደሚከተለው ገልጸለታል።

« ..... የቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ ያ ሁሉ ድካም ተደርጉበት መጨረሻው ላያምር የቀረው፣ በጣልያን መንግሥት በኩል የተነዙት ፍሬቢስ ፕሮፓጋንዳዎች ባመረቱት ውጤቶች ነው:: ለችግሩ መፍትሔ እንዲሆን፣ ኮምት ስፎርሳና እኔ ተወያይተን የተስማማንባቸው መሠረታዊ ቁም ነገሮች፣ በይፋ ተገልጠው የፕሮፓጋንዳ መጠቀሚያ እንዲሆኑ ግድረግ አይገባም ነበር:: ..... በትሪፖሊታንያ እና በሱማሌ፣ ጣልያን እንዲመለስ ስምምነት ስለተገኘ፣ በቅርቡ አስተዳዳሪዎቻችሁ ይመጡላችኋል ..... እየተባለ፣ በራዲዮ የተነዛው አጉል ፕሮፓጋንዳ፣ ሕዝቡ በጣልያን ላይ ያለውን የጥላቻ ስሜት በከፍተኛ ሁኔታ ስለአነፈለው፣ የዓረቦችንና የእስላም አገሮችን ተቃውሞ አስተባበረ:: በተለይ የዓረብ አገሮች፣ ታላቋ ብሪታንያ፣ ትሪፖሊታንያን ለጣልያን መልሳ ለመስጠት በመዶለቷ እናዝናለን በማለት፣ ከፍ ያለ ቅሬታ አድሮባቸዋል:: ..... » በብዙ ድካም ተቀነባብሮ ለተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ የቀረበው ውሳኔ የወደቀበትን ምክንያት፣ ከዚህ በላይ በተገለጸው አኳኋን ካስረዳ በኋላ፣ የእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሀሳቡን ሲዘጋ፣ « ..... <u>ከእንግዳህ ወዲህ በእኔና በኮምት ስፎርሳ መካከል የተደረገው ስምምነት፣ ሞቶ፣ ቀብሩ ተፈጽሟል</u> ..... » ብሏል::

የጃንሆይ አመለካከት

« ..... ስለ ኤርትራ ዋና ገንዘቦችን ይዝ የቤቪን ስፎርሳ መስማማት በተባለው ነገር ልባችን ሙሉ በሙሉ አለመደስቱን ታውቃለህ:: ሆናም ግማሹን እጃችን አድርገን፣ ሌላውን ወደፊት መታገል ይበጃል ብለህ ያቀረብከውን ሀሣብ ተመልክተን፣ እንድትገፋበት ፈቅደንልሃል ..... »

ቀ.ኃ.ሥ ግንቦት 12 ቀን 1949 ዓ.ም

ይህ ከዚህ በላይ የተጠቀሰውን የንጉሠ ነገሥቱን መሪ ቃል አቶ አክሊሉ ደህና አድርገው ያስታውሳሉ:: ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ሙሉ በሙሉ ባይደሰቱም፣ ኢትዮጵያ በግንቦት ወር 1949 ዓ.ም የቤቪን ስፎርሳን ፎርሙላ ከመቀበል በስተቀር ሌላ ምርጫ አልነበራትም:: ይሁን እንጂ በጃንሆይ አካባቢ የሚተራመሱ ልዩ ልዩ ሀሳቦች ነበሩ::

-- የአቶ አክሊሉን ሥራ ለማንኳሰስ፣ አንዳንዶቹ በሚስነዝሩት ሀሳብ፣ « ..... ኢትዮጵያ በዓለም ዳኞች ፊት የምታቆመው ደህና ጠበቃ ቢኖራት ኖሮ፣ የኤርትራ ግዛት በክርስቲያንና በእስላም ሀይማኖት ተከፋፍሎ እንዲኖር የቀረበውን ሀሳብ ማፍረስ ይቻል ነበር ..... » ብለው ይዳንታሉ::

-- ሌሎች ደግሞ፣ « ..... ኤርትራን ለማስመለስ ከእንግሊዞች ጋር የተሳሰረ የወዳጅነት ውል እንዲኖር ያስፈልጋል:: ኤርትራን እናንተ በሚመስላችሁ ዘዴ መልሱልን ተብሎ ለእንግሊዞች አደራ ቢሰጣቸው፣ እነሱ ይፈጽሙልን ነበር:: አሁን በወልደጊዮርጊስና በአክሊሉ የተያዘው ትልቁ ሥራ፣ ከእንግሊዞች ጋር መቃቃርን ማስፋፋት ስለሆነ፣ ጃንሆይ ብዙ ችግር ወድቆባቸዋል ..... » የሚል ሀሜታ ይነዛሉ::

-- በጣም ጥቂቶቹ፣ « ኤርትራን እናስመልሳለን እየተባለ የሚደረገው ሩጫና የሚፈሰው ገንዘብ አለአግባብ ነው:: ኢትዮጵያ የባሕር በር ከሌላት

ለመስልጠን አትችልም ተብሎ ከታመነበት፣በጦርነት ሆነ ወይም በሠላም ጉዳና፣ አስብን ከወሎ ጋር አቀላቅሎ መያዝ ብቻ ይበቃ ነበር። » እያሉ የሚደረገውን ጥረት ያጥላላሉ።

ንጉሠ ነገሥቱ በዙሪያቸው በከበቧቸው ሙያዎንቶችና መኳንንቶች፣ የሚስነዘሩትን አስተያየቶች ለመቀበል እርምጃ ሲወስዱ አልታዩም። ሆኖም ኤርትራ በሁለት መከፈል የለበትም የሚባለውና፣ ከእንግሊዞችም ጋር የጠበቀ ወዳጅነት ያስፈልጋል የሚለው አስተያየት ይማርካቸዋል። ጠቅላላውን ጉዳይ በሚመለከት ግን፣ ጃንሆይ ሳይስማሙበት፣ ይጥናው ባለሥልጣናቸው በወልደጊዮርጊስም ሆነ በውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው ይአክሊሉ ሀብተወልድ፣ ተወስኖ የሚፈጸም መሠረታዊ ፖሊሲ የለም። ለምሳሌ ኤርትራን በሁለት የሚከፍለውን የቤቪን ለፎርሳን ለምምነት መቀበል፣ ለኢትዮጵያ በዚያን ሰዓት ግዴታ እንደነበረ ንጉሠ ነገሥቱ ተረድተውታል። ቀጥሎም ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ጋር በወዳጅነት መንፈስ እየተባበርን መሥራት የምንችለው፣ እንደ ቅኝ ግዛት ሳይሆን፣ እንደ ነፃ መንግሥት ለንቆጠር ብቻ ነው እየተባለ፣ በየጊዜው ከወልደጊዮርጊስም ሆነ ከአክሊሉ ሀብተወልድ የሚቀርበው ሀሳብ ትክክል መሆኑን ጃንሆይ ያምናሉ። ስለዚህ፣ በዚያም ቢባል በዚህ፣ ወንጉሠ ነገሥቱ ዙሪያ ባሉት ሙያዎንቶችና መኳንንቶች፣ ስለ ኤርትራ ጉዳይ የሚቀርበው ትችት ብዙ የሚያስጋ ሊሆን አልቻለም።

አክሊሉ ሀብተወልድ ችግር አጋጥሟቸው የነበረው ይሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፣ የኤርትራ ጉዳይ ብዙ ድጋፍ ካገኘ በኋላ፣ ውሳኔ፣ ሳይሰጠው በቀጠሮ የተላለፈበትን ምክንያት፣ ጃንሆይ እንዲረዱትና እንዲያምኑበት ግድረጉ ነው። ራፖራቸውን አዘጋጅተው ከመላካቸው ይፊት፣ አንዳንድ ሀሳቦች ለማግኘት አብረዋቸው ሲደክሙ ከቆዩት ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች ጋር ተወያይተው ነበር። ይህችን ቀን አቶ አክሊሉ የሚያስታውሱት ይልዩ ትዝታ ነው። « ..... ከፀሐፊዬ ከአምሩ ዘለቀ በስተቀር፣ ሌሎቹ ይሙሉ፣ ይድምፅ አሰጣጥ ረገድ በኢትዮጵያ በኩል የተወሰደው አርምጃ ጉዳት አስከትሏል፣ የሚሉ ሆነው አገኘኋቸው። የእነሱ አስተያየት፣ « ..... የኢትዮጵያ ጥና ጥቅም በግማሹም ቢሆን ኤርትራን ማግኘት ስለሆነ፣ትሪፖሊታንያ እና የሞቃዲሾ ሱግሌ ለጣልያን ቢሰጡ፣ ምንቸገረን ብለን ድጋፍ ሰጥተን ቢሆን ኖሮ፣ ጉዳያችን በደህና አልቆ በደስታ ወደ አገራችን እንመለስ ነበር ..... » የሚል ነው። « ..... የሥራ ጓደኞቼ እንደዚህ ያስቡት፣ ለኤርትራ ጉዳይ የሚደረገው ትግል ብዙ ስለአዳከማቸው፣ ተማረው ይሆናል። ባይበሳጩና ባይሰላቹ ኖሮ፣ በተባበሩት መንግሥታት አደባባይ ላይ፣ ኢትዮጵያ ለፋሽስት ጣልያን ድጋፏን ብትስጥ ምን አለበት? የሚል አስተያየት አያድርባቸውም ነበር። እንግዲህ አብረውኝ ሌት ተቀን የደከሙት የሥራ ጓደኞቼ የወሰድነው አቋም ጉድተናል ብለው የሚያስቡ ከሆነ፣ አዲስ አበባ በጃንሆይ ዙሪያ ያሉትማ፣ ከዚህ በአሥር ጊዜ አጥፍ ወቀሳ ከምረው እንደሚጠብቁኝ እርግጠኛ ሆንኩ። በበኩሌ የተወሰደው አርምጃ ትክክል መሆኑን ስለማምንበት፣ በዚሁ ለመግፋት መወሰን ነበረብኝ። ጃንሆይም በጉባኤው ላይ የተካሄደውን እውነተኛውን ጉዳይ እንዲረዱት በቴሌግራም አጭር ራፖር እልካለሁ.... » ብለው አቶ አክሊሉ ወስኑ።

ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ለንጉሠ ነገሥቱ የተላከው ራፖር ፍሬ ነገሩ የሚከተለው ነበር።

« ..... በቤቨን ሰፍርሳ ስምምነት መሠረት፣ ለእያንዳንዱ የቀድሞ የጣልያን ቅኝ ግዛት፣ የተዘጋጀው መፍትሔ ለጠቅላላው ጉብኤ ሲቀርብ፣ የኤርትራ ጉዳይ ብቻውን በጣም ከፍተኛ የሆነውን (ከሁለት ሶስተኛ ቁጥር በላይ) የድጋፍ ድምፅ አግኝቶ ነበር። ነገር ግን ለሊቢያና ለሱማሌ የተዘጋጁት መፍትሔዎች፣ ደንቡ የሚጠይቀውን የሁለት ሶስተኛውን የድጋፍ ድምፅ ባለማግኘታቸው፣ የቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች ጉዳይ በጠቅላላው የኤርትራም ጭምር፣ በመጭው መስከረም ወር በሚከፈተው፣ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉብኤ ላይ፣ ውሳኔው እንዲሰጣቸው በቀጠሮ ተላልፈዋል።

..... ይህ ሊደርስ የቻለው በትሪፖሊታንያ እና በሱማሌ ጉዳይ፣ በዋናው ኮሚሲዮን ውሳኔዎቹን የደገፉ አንዳንድ አገሮች፣ በጠቅላላው ጉብኤ ላይ፣ ሀሳባቸውን ለውጠው ወደ ተቃዋሚነት በመዛወራቸው ነው።

ይኸውም፣ 1ኛ/ በሊቢያ ጉዳይ ትሪፖሊታንያ ለጣልያን እንዳይሰጥ፣ የሀይቲ መልዕክተኛ ከመንግሥቱ መሪ የተሰጠውን ትእዛዝ ጥሰ፣ ዓረቦቹን ለመደገፍ ድምጹን በመለወጡ ሲሆን፣ 2ኛ/ በሱማሌ ጉዳይ ደግሞ ሳይቤሪያና ሕንድ ከእኛ ጋር ሆነው ጣልያንን በመቃወማቸው ነው።

ለኢትዮጵያ ከፍተኛውን ድጋፍ ያገኘው የኤርትራ ጉዳይ፣ ከሌሎቹ ተለይቶ ለብቻው እንዲጸድቅ፣ አብዛኛዎቹ የመንግሥታት አባሎች ባለመስማማታቸው፣ ለመስከረም እንዲተላለፍ የተሰጠውን ቀጠሮ ከመቀበል በስተቀር ሌላ ማድረግ አልቻልንም። ..... በደረሰው ሁኔታ ኢትዮጵያ ብቻ ሳትሆን፣ እንግሊዞችም ብዙ የለፉበትን፣ የሲረናይከን አውራጃ ባለማግኘታቸው በጣም አዝነዋል። አሜሪካኖቹም እጅግ ተገርመዋል። በልማዱ፣ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ስምምነት ተገኝቶ የተወሰነ ጉዳይ፣ ጠቅላላው ጉብኤ ላይ ሲደርስ፣ እክል ይገጥመዋል ተብሎ አይታሰብም ነበር።

..... የኤርትራ ጉዳይ ከፍተኛውን የድጋፍ ድምፅ ሲያገኝ፣ ጣልያን ወደ ትሪፖሊታንያም ሆነ ወደ ሱማሌ አንዳትመለስ ስለታገደች፣ ንዴት ብቻ ሳይሆን ሀፍረትም አድሮባታል። ወዳጆቿ ፈረንሣይና የላቲን አሜሪካ አገሮችም፣ የጣልያን ግፊር የእነሱም ጭምር ሆኖ ስለታያቸው፣ ብስጭታቸው ወሰን አጥቷል። ዓረቦቹና የእስላም አገሮች፣ በትብብራችን ጣልያንን ድል አደረግን ብለው፣ ከመጠን በላይ ተደሰተዋል። ሶቪየት ሕብረትና ወገኖቹ፣ በእነሱ ተቃዋሚነት የእንግሊዝና የአሜሪካ ጥቅም ታገደ በማለት በሰፊው ፎክረዋል።..... በኒውዮርክ የተመደብነው የኢትዮጵያ መልዕክተኞች፣ ከጃንሆይ የተሰጠንን መምሪያ ተከትለን የተቻለንን ሁሉ የፈጸምን ይመስለኛል። በተባበሩት መንግሥታት ያደረግነው ሙግት፣ በኤርትራ ጥያቄያችን ከፍተኛውን ድጋፍ አግኝቶልን ነበር። ሳይጸድቅልን የተላለፈው በሌሎች ምክንያት ነው። አሁንም ቀጠሮአችን ለመስከረም ስለሆነ፣ ከዚያ በፊት ማድረግ የሚገባንን ፕላን አዘጋጅቼ፣ አዲስ አበባ እንደተመለስኩ ለጃንሆይ አቀርባለሁ። የጃንሆይ መልካም ፈቃድ ቢሆን፣ ወደ አዲስ አበባ ሰመለስ እግረ መንገዴን ሎንዶን ላይ ቆሜ፣ ለመስከረም ስለተቀበልነው ቀጠሮ፣ ከእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር ለመነጋገር አስቤአለሁ። ..... »

አክሊሉ ሀብተወልድ በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ጠቅላላ ስብሰባ ላይ፣ ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ የወሰዱት አቋም፣ ልዩ

ልዩ ትርጉም እየተሰጠው ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን እንዳያስቆጣ ሥጋት ቢያድርባቸውም፣ ወደ ገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ባስተላለፉት ራፖር፣ የደረሰውን ትክክለኛ ሁኔታ በሚገባ አስረድተዋል። አንድ ሳምንት ባልሞላ ጊዜ ውስጥ፣ ከንጉሡ ነገሥቱ ላቶ አክሊሉ የተሰጠው መልስ፣ የመራኸው ስህተት ነው ወይም ይህን አጉድለሃል የሚል፣ ግልጽ ወቀሳ ወይም ጥሪ የያዘ ባይሆንም፣ ጣልያንን ለማጥቃት ሲባል፣ በኢትዮጵያ መልዕክተኛ በኩል የተወሰደው አቋም፣ ጃንሆይን እንዳላረካቸው ይታያል።

<u>ይድረስ ላቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፣</u>

« ..... በሰፊው የላክልን ቴሌግራም ደረሰን። ስሊቢያና ሰሱማሌ የወደፊት ዕድል በተባበሩት መንግሥታት ሰብሰባ ላይ የቀረበው ሀሳብ በቂ ደጋፊ በማጣቱ ምክንያት፣ ሰንጨነቅበት የሰነበትነው የኤርትራም ዋና ጉዳያችን ሳይወሰንልን፣ በቀጠሮ መተላለፉን ሰምተን እኛም አዝነናል። የሊቢያ ጉዳይ የወደቀው የሀይቲ መልዕክተኛ በድንገት ተነሰቶ ድጋፍ በመንሳቱ ሲሆን፣ የሱማሌ ደግሞ፣ አንተና ሳይቤሪያ ሕንድን ጨምራችሁ በመቃወማችሁ መሆኑን ከቴሌግራምህ ተረድተነዋል። ..... የኤርትራ ዋና ጉዳያችን ከሁሉ የበለጠ ከፍተኛ ድጋፍ ያገኘ ቢሆንም፣ ሊቢያና ሱማሌ ሕጉ በሚጠይቀው በሁለት ሶስተኛ ድምፅ ካልተደገፉ፣ የሁሉም ጉዳይ የኤርትራን ጨምሮ ውሳኔ የማይሰጥበት ደንብ ካለ፣ ሕንድም፣ ሳይቤሪያም፣ አንተም፣ የተቃዋሚ ድምፅ መስጠታችሁ ማንን ጠቀመ ? ማንንስ ጉዳ ? ..... አንተ ከዚህ ቀደም እንደአሰረዳኸን፣ ጣልያን ወደ ቀድሞ ኮሎኒዎቿ ትመለስ የሚባለውን ነገር ሁሉ፣ ኢትዮጵያ መቃወም አለባት ያልከው ትክክለኛ መሆኑን እኛም ነግረንህል። ..... ይሁን እንጂ ጠላታችን የሆነውን ጣልያንን፣ አመቺ የሆነ ጊዜ ሳንመርጥ፣ ለማጥቃት ብለን የምንወስደው እርምጃ፣ በሌላ መንገድ ተመልሶ የራሳችንን ዋና ጉዳይ የሚያስናክልብን ከሆነ፣ ለአገራችን ጥቅም ሲባል፣ መቃወምም መደገፍም ሳይኖር፣ <u>ዝም ማለቱ ይረዳ ኖርዋል ወይ ?</u> ..... ይህንን አስበህበት አሁን የሆነውንና ለወደፊቱም የሚሻለውን፣ አጥንተህ ታቀርብልናለህ። ..... ከዚህ ሌላ ደግሞ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥትም ስለ ሲረናይክ የደከመበት ጉዳይ ሳይቀናው በመቅረቱ፣ በጣም ማዘኑን አንተ በመጠኑ ስትገልጥልን፣ የታላቁ ወዳጃችን የግርማዊ ንጉሥ ጆርጅ አምባሳደር ከልዩ መልዕክት ጋር እኛ ዘንድ ቀርቦ በሰፊው አስረድቶናል። በተባበሩት መንግሥታት ዘንድ ሰሁለቱ አገሮቻችን የተመደባችሁት መላክተኞቻችን እስከምን ድረስ በመተባበር እንደደከማችሁ ከአንተ በኩል አልሰማንም። ለማናቸውም፣ ለመስከረም የተሰጠን ቀጠሮ ይህን ያህል ሩቅ ስላልሆነ፣ እግዚአብሔር በቸርነቱ የሚፈጽመውን እንጠብቃለን። እስከዚያም መሥራት የሚያስፈልገውን በፕላን ማዘጋጀቱ ማለፊያ ነው። ወደዚህ ከመምጣትህም በፊት በሉንደን አልፈህ ከታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር ለመነጋገር ያሰብከው የተገባ ነው ..... »

ጃንሆይ፣ ላቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የላኩት መልስ፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ኤርትራን በሚመለከት ጉዳይ ስለተደረገው ውሳኔ፣ አዲስ አበባ በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት የተፈጠረውን ስሜት የሚያመለክት ነው። የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ በትሪፖሊታንያ እና በሱማሌ ጉዳይ፣ ጣልያንን አጠቃለሁ ብሎ የሰጠው ድምፅ፣ የኤርትራን ጉዳይ አበላሽቶበታል እየተባለ በያለበት የሚነፍሰው ትችት፣ በንጉሡ ነገሥቱም አካባቢ የደረሰ መሆኑን አቶ አክሊሉ ተረድተዋል። ቀጥሎም በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ካለው የታላቋ

ብሪታንያ መልዕክተኛ ጋር፣ አቶ አክሊሉ ጥሩ መግባባት ፈጥረው በሕብረት ሠርተዋል ወይ ? የሚለው ጥያቄ፣ መልስ የሚጠብቅ መሆኑ ግልጽ ነው::

አዲስ አበባ ያለው የእንግሊዝ አምባሳደር ዳንኤል ላሴል (DANIEL LASCELLES) ከግንቦት 14 ቀን 1949 ዓ.ም ጀምሮ፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ከእንግሊዝ መልዕክተኛ ጋር በቅርብ እየተባበሩ እንዲሠሩ፤ ከንጉሠ ነገሥቱ ትእዛዝ

ተላልፎላቸዋል እያለ በቴሌግራም ለሎንዶንና ለኒውዮርክ እየደጋገመ ይገልጽ ነበር:: ቀጥሎም አክሊሉ ሀብተወልድ በተሰጣቸው ትእዛዝ መሠረት እንዴት አድርገው እንደሚሠሩ በአስቸኳይ ይገለጽልኝ እያለ ይወተውት ነበር:: *

በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ዘንድ የታላቋ ብሪታንያ አምባሳደር ዳንኤል ላሴል፤ አዲስ አበባ በኖረበት ዘመን ለአቶ አክሊሉ ቅን መንፈስ አልነበረውም:: በአምባሳደሩ አስተያየት በታላቋ ብሪታንያ እና በኢትዮጵያ መካከል ላለው ግንኙነት፣ አስቸጋሪዎቹ (ወይም እንቅፋቶቹ) ወልደጊዮርጊስና አክሊሉ ሀብተወልድ ናቸው:: በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፤ የቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች ጉዳይ እንደታሰበው ሳይፈጸም የቀረው፣ በአቶ አክሊሉ አለመተባበር መሆኑን በኒውዮርክ ያለው የእንግሊዝ መልዕክተኞች መሪ በጽሑፍ ቢያስታውቅ፤ ንጉሠ ነገሥቱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸውን እንዲለውጡ ማድረግ ይቻላል ብሎ ያልማል:: በኢትዮጵያ ካሉት የተማሩ ወጣቶችም ውስጥ፤ አቶ ይልማ ዴሬሣ ከገንዘብ ወደ ውጭ ጉዳይ ቢዛወሩ ጥሩ ዕድል ነው ብሎ ያምናል:: ምስኪን ላሴል፤ በኢትዮጵያ ጉዳይ ይልማ ዴሬሣም ቢሆኑ፣ በእንግሊዞች ላይ ከፍ ያለ ቅሬታ ስላላቸው፤ የሚበገሩ አለመሆናቸውን አያውቅም:: አቶ አክሊሉን ከውጭ ጉዳይ ለማስነሳት ይረዳኛል ብሎ ከሎንዶን የሚጠብቀው ደብዳቤ፣ ስኔ 4 ቀን 1949 ዓ.ም በመካከለኛው ምሥራቅና በአፍሪካ ጉዳይ ዲሬክተር በሚስተር ክሉተን "CLUTTON" ተፈርሞ የተላከለት ቃል የሚከተለው ነበር::

« ..... አክሊሉ ከእኛ ጋር እየተመካከረ እንዲሠራ ከንጉሠ ነገሥቱ ትዕዛዝ የደረሰው ወይም ያልደረሰው መሆኑን ማወቅ አልቻልንም:: አክሊሉ ላይ ያየነው መንፈስ፣ ያው እንደ ድሮው እራሱ አየወሰነ የሚሠራ መስሎ ነው:: ሆኖም በጉባኤው ሥራ ላይ ከእንግሊዝ መልዕክተኞች ጋር ጥሩ ግንኙነት እንዲኖር አድርጓል:: ለምሣሌ በትሪፖሊታንያ ጉዳይ፣ በመቃወም ፋንታ የአብስቴንሽን ድምፅ ብትሰጥ ይረዳናል ብለን የጠየቅነውን ፈጽሞልናል:: ..... ስለ አክሊሉ ጉዳይ ከአሜሪካ መልዕክተኞች ጋር ስንነጋገር የተስማማነው አንድ ነገር አለ:: እስካሁን ድረስ አክሊሉ በየስብሰባው ላይ፣ የሚገልጻቸው አስተያየቶችና የሚወስዳቸው አቋሞች፣ የአገሩን ክብር ለመጠበቅ በብሔራዊ ስሜቱ ስለሆነ፣ እኛ የምንፈልገውን ሁሉ ባለመከተሉ፣ ልንወቅሰው አይገባም ብለናል:: ከዚሁ ጋር ደግሞ በእንግሉ አሜሪካኖች ላይ፤ አክሊሉ ከፍ ያለ ጥላቻ አለው እየተባለ የሚነፍስውን ወሬ

* « .... SHOULD BE GRATEFUL TO LEARN HOW AKLILU APPEARS TO INTERPRET HIS INSTRUCTIONS ..... » (FO 371-7387)

አልተቀበልንም:: የሚወራው ሁሉ መሠረት የሌለው መሆኑን፣ ለፈረንሣዩ መልዕክተኛ ለኩቭ ደ ሙርቪል የስጠው መልስ ያስረዳል:: በእኛ አስተያየት አክሊሉ እንዱን ከአንዱ እያበላለጠ የሚደግፍ ወይም የሚቃወም አለመሆኑን ተገንዝበናል:: ..... ዐጠቅላላው፣ እንተ በተለይ ላቀረብክልን ጥያቄ፣ በጉባኤው ሥራ ላይ አክሊሉ ከእኛ ጋር የነበረው ግንኙነት በወዳጅነት መንፈስ ላይ የተመሠረተ ስለነበረ፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት በተደረገው ትብብር መደሰቱን ለንጉሠ ነገሥት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እንድትገልጽላቸው እንጠይቃለን ..... »

ይህ ከዚህ በላይ የተገለጸው አስተያየት የእንግሊዝ አምባሳደር ሲደርሰው፣ ያልጠበቀውና ያላሰበው ዐመሆኑ፣ እጅግ ሳይገረምና ሳይደነግጥ አልቀረም::

ግንቦት 18 ቀን 1949 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ሥራውን ሲፈጽም፣ ከእንግሊዝ መልዕክተኞች መካከል እንዳንዶቹ ባቀረቡት አስተያየት፣ ኢትዮጵያ የወሰደችው አቋም ጉድፈል ማለታቸው ይታወሳል:: በአዲስ አበባ የታላቋ ብሪታንያ አምባሳደርም፣ ውጤቱ የተስናከለው አቶ አክሊሉ በትሪፖሊታንያ እና በሱማሌ ጉዳይ ከእንግሊዝ የቀረበውን መፍትሔ ሳይደግፉ በመቅረታቸው ነው ብሎ፣ ለንጉሠ ነገሥት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በረዥሙ አስረድቷል:: ጃንሆይም ላቶ አክሊሉ በላኩት መልዕክት « ..... ግልያንን ለማጥቃት የሚደረገው ጥረት በሌላ መንገድ ተመልሶ የራሳችንን ጉዳይ የሚያበላሽብን ከሆነ፣ ..... » የሚል ቃል የስነዘሩት፣ ስለ ጉዳዩ ከአምባሳደር ሳሌል በቀረበላቸው መረጃ መሠረት መሆኑ ግልጽ ነው:: በሁለት ሳምንት ጊዜ ውስጥ ከእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር፣ ስለ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዋና መልዕክተኛ ከፍተኛ ግምት የተሰጠበት ደብዳቤ ሲመጣ፣ አምባሳደሩ ደብቆ አሳስቀረም:: ዐዚያው የአቶ አክሊሉን ሥራ በነቀፈበት እንደበቱ፣ ከንጉሠ ነገሥቱ ዙፋን እንደገፍ ቀርቦ፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት፣ ስለ ኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የሰጠውን መልካም አስተያየት በሥርዓት አቅርቧል:: በዚሁ ስሞን አቶ አክሊሉም ዐዘኩላቸው ከኒውዮርክ ወደ እንግሊዝ አገር ሄደው፣ በሎንዶን ሰኔ 21 ቀን 1949 ዓ.ም ከውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ከአርነስት ቤቨንና ከምክትሉ ከሄክቶር ሜክኒል ጋር የኢትዮጵያን እና የታላቋ ብሪታንያን ወዳጅነት ለማፋፋም ሲሞክሩ ነበር:: « ..... በኒውዮርክ የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ የኤርትራ ጉዳይ ዐሚታይበት ጊዜ፣ ከታላቋ ብሪታንያ የመልዕክተኞች መሪ፣ ለኢትዮጵያ የተሰጠውን እርዳታ ዐንጉሠ ነገሥቱ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴና በመንግሥታቸው ስም፣ እንዳመስግን ተጠይቄአለሁ:: ..... » በሚል ቃል የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩን መልካም ስሜት ለማግኘት ጥረዋል::

አቶ አክሊሉ የዲፕሎማሲ ተግባራቸውን በሎንዶን ዐሚያከናውኑበት ስዓት፣ ከእንግሊዝ ውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር አዲስ አበባ ባለው አምባሳደር በኩል፣ ለጃንሆይ የሚቀርብ መልካም አስተያየት የተላለፈላቸው መሆኑን እያውቁም:: ከዚህም በላይ የሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ በሚካሄድበት ጊዜ፣ አቶ አክሊሉ ከታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ ጋር እየተመካከሩ እንዲሠሩ፣ ከጃንሆይ ትእዛዝ ተልኳል የተባለውንም ወሬ አልሰሙም:: በመሠረቱ ላቶ አክሊሉ የተሰጣቸው መምሪያ፣ ኋላም ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ እንደአብራሩላቸው፣ « ..... በስብሰባው ላይ ወዳጆቻችንን በቀጥታ የሚነቅፍ፣ ወይም የወዳጆቻችንን ጥቅም በቀጥታ የሚያበላሽ ነገር፣ በአንተ ግንባር ቀደምትነት እንዳይፈጠር አስብበት ..... » የሚል ነው እንጂ፣ እንግሊዞችን እያማከርክ ሥራ አልተባሉም:: ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ ምንም እንኳ በብዙ ረገድ የታላቋ ብሪታንያን መንግሥት

ማስቀየም ባይፈልጉም፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው ከእንግሊዞች መምሪያ እየተቀበለ ይሥራ ይላሉ ብሎ ማሰብ አይቻልም::

አቶ አክሊሉ፣ በዚህ በሎንዶኑ ጉብኝታቸው ቤቪንና ሜክሂል ያደረጉላቸው አቀባበል የሞቀ ሆኖ ስለአገኙት ይህችን መልካም አጋጣሚ ልጠቀምባት ብለው፣ በመስከረም 1949 ዓ.ም በሚከፈተው የተባበሩት መንግሥታት አራተኛ ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፤ ስለ ኤርትራ ጉዳይ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት አቋም ለውጥ ይኖረዋል ወይ ? ብለው ጠየቁ:: « ... የታላቋ ብሪታንያ የግርማዊ ንጉሥ መንግሥት፣ በኤርትራ ጉዳይ የአስልምና ሀይማኖት ከተሰፋፋብት ከምዕራቡ አውራጃ በስተቀር፣ ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር አንዲዋሀድ የተስማማበትን ሀሳብ አስከ መጨረሻው ይደግፋል ..... » በማለት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩና ምክትሉ የሚያበረታታ ቃል ሰጥተው ሸኟቸው::

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የሎንዶኑን ጉብኝት ፈጽመው አዲስ አበባ ሲገቡ፣ የተደረገላቸው የሞቀ አቀባበል ያልጠበቁት ነበር:: አንድ ጊዜ በታህሣሥ ወር 1967 ዓ.ም በደብረዘይት የዕረፍት ቤታቸው ሆነው፣ ስለዚሁ ጉዳይ አንስተው ትዝ የሚላቸውን ሲተርኩ፣ አክሊሉ ሀብተወልድ እንዲህ አሉ:: « ..... አዲስ አበባ የገባሁት በሰኔ (JUNE) መጨረሻ 1949 ዓ.ም ነበር:: አውሮፕላኑ ቆሞ በሩ ከመከፈቱ በፊት በመስኮት ሰመለከት፣ ሊቀበሉኝ ከመጡት ታላላቅ ሰዎች መካከል፣ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ እና አቶ መኮንን ሀብተወልድ፣ እጅ ለእጅ ተያይዘው እየተሳሳቁ ሲጨዋወቱ አየሁ:: የጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ አውሮፕላን ጣቢያ መገኘት እንግዳ ነገር አልሆነብኝም:: ከፍተኛ የሥራ ጉዳይ፤ ወይም የጤና ዕክል ካላጋጠማቸው በስተቀር፣ ሁልጊዜ ይሸኙኛል ብዙ ጊዜም ይቀበሉኛል:: አዲስ ነገር የሆነብኝ የአቶ መኮንን መጨመር ነው:: ለመልዕክት ወደ አውሮፓም ሆነ ወደ አሜሪካ በምሄድበት ጊዜ አልፎ አልፎ ይሸኙኝ እንደነበረ ትዝ ቢለኝም፣ በምመለስበት ጊዜ ሲቀበለኝ አላስታውስም:: በተለይ አሁን የኤርትራ ጉዳይ ባለመወሰኑ፣ ይኸ ቀረ ይኸ ጐደለ፣ የሚል ሙግት ተዘጋጅቶ የሚጠብቀኝ ቢሆን ኖሮ፣ ወይም ደግሞ ጃንሆይ የኔን ወደ አዲስ አበባ መመለስ የሚጠብቁት በቁጣ መንፈስ ቢሆን ኖሮ፣ አቶ መኮንን አውሮፕላን ጣቢያ ሊቀበለኝ አይመጣም ነበር ብዬ አስብኩ:: ስለዚህ በጃንሆይ በኩል የሚጠብቀኝ መጥፎ ነገር አለመኖሩ ገብቶኝ፣ ከተሳፈርኩበት አውሮፕላን በጥሩ መንፈስ ወርጄ፣ ከብዙ ወራት በኋላ የአገሬን መሬት ረገጥኩ:: ..... በቀጥታ ወደ ፕሬተ ልዑል ቤተ መንግሥት ሄጄ እጅ ከነሣሁ በኋላ፣ ጃንሆይ በቆይታ ለአንድ ሰዓት አነጋገሩኝ:: ከዚያም በመስብሰቢያው አዳራሽ፣ አልጋወራሹ፣ ጳጳሱ አቡነ ባስልዮስ፣ ራስ ካሣ፣ ልዑል መኮንን፣ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ፣ አቶ ተፈራወርቅና አቶ ገብረወልድ ባሉበት፤ በእነዚህ በአራት ወራቶች ውስጥ፣ በኒውዮርክ የኤርትራ ጉዳይ በምን አኳኋን እንደተካሄደ ከሁለት ሰዓት በበለጠ ጊዜ በረዥሙ አስረዳሁ:: ጃንሆይ እየደጋገሙ የሚጠይቁኝ ለትሬጌሊታንያ አብስቴንሽን ማድረጋችንና በሱማሌ ጉዳይ ተቃዋሚነታችን ምን ጥቅም አመጣልን ? እያሉ ነበር:: ይህንንም ጥያቄ የደጋገሙልኝ ከእንግሊዝ አምባሳደር በቀረበላቸው ራፖር መሠረት መሆኑ ገባኝ:: እኔም በተቻለኝ የእንግሊዞች ዋና ጥረት መጀመሪያ ለራሳቸው ጥቅም መሆኑን እየደጋገሙኩ ካስረዳሁ በኋላ፣ በዓለም ጉባኤ ላይ በትሬፖሊታንያ እና በሱማሌ ጉዳይ የጣልያን ደጋፊዎች ሆነን ብንታይ፣ ጃንሆይ የሚደክሙላት ኢትዮጵያ ምን ያህል ውርደት ላይ እንደምትወድቅ፣ መለካት አይቻልም ነበር አልኳቸው:: ከዚሁም ጋር አያይዜ የዓረቦችንና የአስላም አገሮችን ጠላትነት ማትረፍ ብዙ ጉዳት ላይ እንደሚጥለን ስገልጽላቸው፣ የሠራሁት ሁሉ ያለ

ምክንያት አለመሆኑን የተረዱ መስለኝ:: ..... በዚህ ስብሰባ ላይ ብዙዎቹ፣ ጳጳሱም ጭምር አንዳንድ አስተያየቶች መስንዘራቸው ይታወሰኛል:: እኔ ግን በአዕምሮዬ ቀድቼ ሁልጊዜ ትዝ የሚለኝ ራስ ካሣ የተናገሩትን ነው:: « ..... በዓለም ዳኞች ፊት ቀርቦ የተከራከረው ጠበቃችን አክሊሉ አንዳስረዳው፣ ውሳኔ ሳይሰጥበት በቀጠሮ የተላለፈው የኛ ጉዳይ ብቻ ሳይሆን፣ ወዳጃችን የሆነው እንግሊዝም፣ ማህል ቤት ያለው ፈረንሣይም፣ ጠላታችን የሆነው ጣልያንም ቢሆኑ፣ የሚፈልጉትን አላገኙም::

በዚህ ምክንያት የኛ ብዙ የተስፋብት ጉዳያችን ለምን ከሌሎቹ ተለይቶ አልተፈጸመልንም? ብለን መቅጨቱ ለዛሬው አይጠትመንም:: ..... አሁን የሚያስፈልገው፣ ለመስከረሙ ቀጠሮ ጠበቃችን ሙገቱን ለማዘጋጀት የሚያስፈልገውን ሁሉ ወስኖ አደራውን መስጠት ነው ..... » አሉ:: የራስ ካሣ ንግግር፣ በጣም ተንዛዝቶ የነበረውን ጉባኤ ባጭሩ ቆረጠው:: እኔ በዝርዝር በማስረዳት ረዥም ጊዜ የወስደብኝን እሳቸው በአንድ ዓረፍተ ነገር ሲቆርጡት በጣም ደስ አለኝ:: ራስ ካሣ እስከ መስከረሙ ቀጠሮ ድረስ ማስናዳት የሚያስፈልገውን ሁሉ መወስን ነው፣ ያሉትን ሀሳብ ወዲያው ቀልቤ በመጠቀም፣ በሐምሌና በነሐሴ ወራት በላቲን አሜሪካ አገሮች እየተዘዋወርኩ፣ የአገራችንን ጉዳይ እንዳስረዳ ያቀረብኩት ሀሳብ በፍጥነት ተወሰነልኝ:: ከምሽቱ አንድ ሰዓት ተኩል ላይ ስብሰባው በደህና ተፈጽሞ ተበተነ:: ..... »

የጓደኞች ትችት

በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት በጃንሆይ ሊቀመንበርነት ተተደረገው ስብሰባ፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፣ ስለ ኤርትራ ጉዳይ በሰፊው ያቀረቡት ራፖር አጥጋቢ ሆኖ ስለተገመተ፣ የጠነከረ ትችትም ሆነ ወቀሣ ሳይደርስ በደህና በመፈጸሙ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ጥሩ ሞራል አግኝተዋል:: ይልቁንም ከልዑል ራስ ካሣ የተሰጠው መልካም አስተያየት ስብሰባውን በአጭሩ ከመቁረጡም በላይ፣ እስከ መስከረም ወር ድረስ አቶ አክሊሉ ያቀዱት ፕላን በሥራ እንዲውል፣ የንጉሠ ነገሥቱን ፈቃድ አስገኝቶላቸዋል::

አቶ አክሊሉ ብዙ ክርክርና ትችት የገጠማቸው ከቤተመንግሥቱ ውጪ፣ ከአብሮ አደግ ጓደኞቻቸውና በዚያን ዘመን ወጣቶች እየተብሉ ከሚጠሩት ከነ ይልማ ዴሬሣ፣ መኩንን ደስታ፣ አምባዬ ወልደማርያም፣ ጌታሁን ተሰማ ..... ከመሳሰሉት ጋር ነው:: የእብዛኛዎቹ ትችት በኒውዮርክ ከታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች መካከል አንዳንዶቹ በግልጽ የተናገሩትንና፣ በአዲስ አበባም የእንግሊዝ አምባሳደር ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ከሰጣቸው መረጃ ጋር የተቀራረበ አስተያየት ነበር::

1ኛ/ ትሪፖሊታንያ በጣልያን እንድትተዳደር የቀረበው ረቂቅ ውሳኔ ሁለት ሶስተኛውን የድጋፍ ቁጥር ለመሙላት የጐደለው፣በአንድ በህይቲ ድምፅ ተቃዋሚነት ብቻ ስለሆነ፣ ኢትዮጵያ በህይቲ ቦታ ድጋፍ ስጥታ ቢሆን ኖሮ፣ ውሳኔው አንደሚጸድቅ ጥርጥር አልነበረውም::

2ኛ/ በሱማሌም ጉዳይ ጣልያን የሞግዚትነቱን ሥልጣን ለማግኘት የጐደላት፣ ሁለት ድምፅ ብቻ ስለሆነ፣ ኢትዮጵያ ከወዳጇ ከላይቤሪያ

እርዳታ ጠይቃ፣ ሁለቱ አገሮች በመቃወም ፋንታ አብስቴንሽን ቢያደርጉ ኖሮ፣ የቀረበው መፍትሔ ይጸድቅ ነበር::

3ኛ/ የትሪፖሊታንያና የሱማሌ መፍትሔ በደህና ካለቀ፣ ከሁሉም ከፍተኛ ድጋፍ ያገኘው የኤርትራም ጉዳይ ጸድቆ እንደሰት ነበር::

በፖለቲካ ውድማ ላይ የሚፈለገውን ምርት ለመሰብሰብ፣ አንዳንድ ጊዜ ከአቋምም ሆነ ከዕምነት ሽርተት ማለት ግዴታ ይሆናል:: የኤርትራን ጉዳይ ለማስፈጸም አደራውን የተቀበለው የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ፣ ጣልያንን ለማጥቃት የደገነውን መሣሪያ፣ ለጊዜው ኤፈሙዙን አዘቅዝቆ ለጥቅሙ ቢያስብ፣ ውጤቱ ያምርለት ነበር፣ በሚል አስተያየት የአቶ አክሊሉ አብሮ አደግ ወዳጆችና የሥራ ጓደኞች ስሜታቸውን ገለጹላቸው:: ይህን የመሳለለው አስተሳሰብ፣ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ አዲስ ነገር አልሆነባቸውም:: በቤተመንግሥቱ አካባቢ « አጉል ጀግንነት » እየተባለ መተቸቱን ያውቃሉ:: አንግሊዞችም ሆኑ አሜሪካኖች በአፈሌል አውጥተው አይናገሩት እንጂ፣ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ኢትዮጵያ የወሰደችው አቋም፣ ሬዞሉሽኑን ለማሳለፍ አልረዳም ብለው፣ ውስጥ ውስጡን መቆጨታቸውን ይገልጻሉ:: አብረዋቸው በመልዕክተኝነት የደከሙትም የሥራ ጓደኞቻቸው፣ ጣልያንን ለማጥቃት ስናተኩር፣ ጉዳያችን ላይ ሳይጸዳም ቀረ በማለት የተሰማቸውን ሀዘን ያስታውሳሉ:: ይሁን እንጂ ለነዚህ ሁሉ፣ በነቀፌታ ሆነ በትችታ መልክ ለቀረቡላቸው አስተያየቶች፣ አክሊሉ ህብተወልድ በሰጡት ሰፊ ማብራሪያ፣ አንድም ጊዜ የሠራሁት ይቆጨኛል ወይም ተሳስቻለሁ አላሉም::

« ..... የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ሆኜ በወሰድኩት አርምጃ ለደረሰው ሁሉ ሙሉ ሀላፊ ስለሆንኩ፣ የሚቀርብልኝን ትችት ማዳመጥና በተገቢው መንገድ የበኩሌን አስተያየት መስጠት እንዳለብኝ የታወቀ ነው:: በመጀመሪያ ደረጃ የታሪኩ መሠረት ምን እንደነበረ መመልከት ያስፈልጋል::

..... የኤርትራን በሁለት መከፈል፣ ያውም በሀይማኖት ረገድ የክርስቲያንና የእስላም ግዛት ተብሎ መደልደሉን፣ ማንም ኤርትራዊ፣ ማንም ኢትዮጵያዊ የሚደግፍ የለም:: በተለይ የኤርትራ ሕዝብ ስሜት እንደታየው፣ እንኳንስ ከኢትዮጵያ ጋር አንድነትን በሚያምኑት ወገኖች ቀርቶ፣ ኢትዮጵያን አንፈልግም የሚሉት ጥቂቶችም ቢሆኑ፣ የኤርትራን በሁለት መከፈል አጥብቀው ይቃወማሉ:: ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የተሰጠኝም ኃላፊነት፣ ኤርትራ ከእናት አገሯ ከኢትዮጵያ እንድትቀላቀል ነው እንጂ፣ አገሩን በሁለት ለማስከፈልና ገሚሱን ለሱዳን አስረክቦ ቀሪውን ለመውሰድ አልነበረም:: የቤቪን ስፎርሳን ስምምነት በኢትዮጵያ ስም የተቀበልነውም ግዴታ ሆኖብን ነው:: በዚያች ሰዓት ይህንን ስምምነት አንቀበልም ብለን ብንጋተር ኖሮ፣ እንግዲያውስ ጣልያን ኤርትራ ተመልሳ በሞግዚትነት ታስተዳድር ብለው እንግሊዝና አሜሪካ ያስወስኑብን ነበር:: አቅምና ምርጫ ስለሌለን፣ ለጊዜው ግማሹን ተቀብለን አለአግባብና አለ ሕዝብ ፈቃድ ወደ ሱዳን የተከለለው ግዛት፣ ወደ ጥንት አገሩ ወደ ኢትዮጵያ እንዲመለስ ትግላችንን እንቀጥላለን በሚል ተስፋ፣ የቤቪን ስፎርሳን ፎርሙላ ተቀበልን:: ከቤቪን ስፎርሳ ስምምነቶች ውስጥ፣ ኢትዮጵያ ሳትወድ በግዴታ የተቀበለችው፣ ኤርትራን በሚመለከተው ጉዳይ ላይ ብቻ ነው እንጂ፣ የጠላታችን የጣልያንን፣ ሱማሌና ሊቢያ መመለስ፣ አለመሆኑን መገንዘብ አለብን::

ሁለተኛ፣ ጠላታችን ጣልያን እንኳንስ አጠገባችን ሱማሌ ላይ ቀርቶ፣ ሩቅም ቢሆን ትሪፖሊታንያ ላይ ዝር እንዳይል፣ አጥብቆ መከላከል ከኢትዮጵያ የሚጠበቅ ግዳጅ ነው ብዬ አምናለሁ:: ይህንን መሠረታዊ የሆነ እምነታችንን ለውጠን፣ ጣልያን እንደገና አንሰራርቶ በተለይ ድንበራችን ሱማሌ ላይ እንዲነሣ ድጋፍ መስጠት፣ በእኔ ግምት ኢትዮጵያ እንደገና እንድትወረር መንገዱን ማዘጋጀትና፣ ለአገራችን ነፃነትና ክብር የሞቱትን የአባቶቻችንን ታሪክ ማዋረድ ነው::

ሶስተኛ፣ የኢትዮጵያ ዋና ዓላማ የሚዝት ማስፋፋት ጉዳይ ላይሆን፣ ታሪክን አቦታው ለመመለስ፣ ተለያይተው የኖሩትን ሕዝቦች ለማገናኘት ነው ተብሎ ተደጋግሞ ተነግሯል:: ነገር ግን ለጊዜው መፍትሔ ይሆናል በተባለው በቤቪን ሰፎርሳ ስምምነት መሠረት፣ የኤርትራን ግዛት በከፊል ለማግኘት ሲባል ብቻ፣ በተባበሩት መንግሥታት ሽንጐ ላይ፣ ኢትዮጵያ ክብሯን ስታ፣ ድጋፏን ለጣልያን ሰጥታ ቢሆን ኖሮ፣ ለመጭው ታሪካችን ምን ያህል የሚያሳፍር ምዕራፍ እንደምናዘጋጅላት መገንዘብ አለብን::

..... እኔ ይህን ሁሉ ስናገር፣ ከእናንተ ከወዳጆቼና ከወገኖቼ የበለጠ የማስብና የወደፊቷን ኢትዮጵያ ጉዳይ አርቄ የምመለከት እኔ ብቻ ነኝ ለማለት አይደለም:: በድምፅ አሰጣጥ ረገድ ከሥራ ጓደኞቼም ሆነ ከሌላው ቦታ፣ የተስነዘረው አስተያየትና ትችት፣ በተግባር ሊፈጸም የሚችል አልነበረም ብዬ አልከራከርም:: ይሁን እንጂ ሁሉም በየፊናው ይኸ ቢደረግ ኖሮ? ይኸ ቢሆን ኖሮ ? ..... ውጤቱ ያምር ነበር እያለ ህሳቡን ያመቻቸው፣ የጉባኤው ውጤት ከታየ በኋላ ነው:: ጉዳዩ በቀረበ ጊዜ፣ ለትሪፖሊታንያ አንድ ድምፅ፣ ለሱማሌ የሁለት አገሮች ድምፅ፣ ይጐድላል የሚል ሂሣብ አልተተመነም:: በትሪፖሊታንያ ጉዳይ የህይቲ መልዕክተኛ የመንግሥቱን መምሪያ ጥሶ፣ ከደጋፊነት ወደ ተቃዋሚነት የተለወጠው ሳይጠበቅ በድንገት ነው:: በሱማሌም ጉዳይ፣ ይኸው በጥባጩ የህይቲ መልዕክተኛ መደገፉን ትቶ ተቃዋሚ መሆኑ፣ ሕንድም ከአብስቴንሽን ወደ ተቃዋሚነት መዛወሩ ያልታሰበ ዱብዕዳ ነው:: አባል መንግሥታቶች ድምፅ እንዲሰጡ ጥያቄው ከመቅረቡ በፊት፣ የእንግሊዝና የአሜሪካ መልዕክተኞች ብርቱ ክትትል አድርገው፣ ውጤቱ የሚያረካቸው እንደሚሆን አርግጠኞች ነበሩ:: ለምሣሌ በትሪፖሊታንያ ጉዳይ ኢትዮጵያ በመቃወም ፋንታ አብስቴን ብታደርግልን፣ የሁለት ሶስተኛውን የድጋፍ ድምፅ ለማግኘት ዋስትና ይሰጠናል ብለው ሰለለመኑን፣ ጥያቄያቸውን ቅር እያለን ተቀብለን ፈጽመናል:: በሱማሌ ጉዳይ ግን ጣልያን ተመልሳ ትግዛ ብላ፣ ኢትዮጵያ በምንም ዓይነት ድጋፍ እንደማትሰጥ እንግሊዝና አሜሪካ በሚገባ ተረድተውላታል::

<u>ለኢትዮጵያ ክብር፣ ለኢትዮጵያ የወደፊት ታሪክ፣ በረዥሙ ማሰብና መጨነቁን ትቶ የጊዜውን ጥቅም ብቻ ተከትሎ፣ ጣልያንን አጨብጭቦ መደገፍ ይሻላል ከተባለ፣ ወቃሾቼ እንደተናገሩት፣ ኤርትራ በከፊል ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል የቀረበው ውሳኔ እንደሚጸድቅ እኔም አልክድም::</u> ነገር ግን እንዲታወቅልኝ የምፈልገው፣ በሱማሌ ጉዳይ በምንም አኳኋን የጠላታችን የጣልያን ደጋፊ ሆኜ በአገሬ ስም ድምፅ ለመስጠት ጨርሶ የማልሞክረው መሆኑን ነው:: በበኩሌ እስካሁን የሠራሁትና የተሰጠኝንም መምሪያ የተረጐምኩት፣ ለኢትዮጵያ በሚጠቅም መንገድ ነው ብዬ አምናለሁ:: እንግዲህ፣ ለሚወቅሱኝም ሆነ፣ እውነት አለህ ብለው ለሚደግፉኝ፣ ማስረዳት አስፈላጊ ነው ከተባለ፣ ከዚህ የበለጠ ማብራሪያ የለኝም:: ..... »

ከዚህ በላይ የተገለጸውን የአቶ አክሊሉን ዝርዝር ማስረጃ፣ በዚያን ዘመን ወጣት ከተባሉት ሚኒስትሮችና ከከፍተኛ ባለሥልጣኖች መካከል፣ አቶ ይልማ ዴሬሣና አቶ መኩንን ደስታ የሚያረካ ሆኖ ሲቀበሉት፣ እነ ዶክተር አምባዬ ወልደማርያም የሚያጠግብ ምክንያት አይደለም በማለት ነቀፌታቸውን ቀጠሉ:: አንዳንዶቹም « ..... ስለ ኤርትራ ጉዳይ ወልደጊዮርጊስና አክሊሉ የሚያስቡት፣ መቼ ተጋግሮ ገበታ ላይ እንደሚቀርብ አይታወቅም ..... » እያሉ ሲተቹ ከረሙ::

አቶ አክሊሉ በአገር ፍቅር ስሜት እየነደዱ የጠላቶቻችንን እና የአጫፋሪዎቻቸውን ተንኮል በመቋቋም፣ በዓለም ጉባኤ ፊት ያደረጉት ትግል ምን ያህል ከባድ እንደነበረ፣ በዚያን ዘመን የዛሬው የቴክኒዎሎጂ ጥበብ ባለመኖሩ፣ ሥዕሉ ኢትዮጵያ መጥቶ ሊታይና ሊመዘን አልቻለም:: ማየትና መስማትም የተለያየ በመሆኑ፣ በተባበሩት መንግሥታት ሸንጐ ላይ፣ ከነ ኮምት ስፎርሳ፣ ከነ ሄክቶር ሜክኒል፣ ከነ ዶክተር አርሴ፣ ከነ ኩቭ ደ ሙርቪል ጋር፣ አቶ አክሊሉ የገጠሙትን ሙግትና ያሳዩትን የሚያኩራ ኢትዮጵያዊነት፣ አዲስ አበባ ያሉት ወዳጆቻቸው ሆኑ ተወዳዳሪዎቻቸው ዓይናቸው ባለማየቱ የጆሮአቸውን ማመን አልፈለጉም:: በጠቅላላው በአቶ አክሊሉ ላይ ከየአቅጣጫው ይሰነዘሩ የነበሩት ትችቶች ሠላም የሚነሱ፣ አንዳንዴም ሞራል የሚነኩ ነበሩ:: ሳይደግስ አይጣላም እንደሚባለው፣ በዚያች በአስቸጋሪ ስዓት ንጉሠ ነገሥቱና ጸሐፊ ትእዛዛቸው፣ የአቶ አክሊሉን ብርቱ ጥረት ስለሚያውቁላቸው፣ ሐምሌ 4 ቀን 1949 ዓ.ም የአሰቃ ሀብተወልድ ልጅ፣ ከምክትልነት የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ሙሉ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆነው ሲሾሙ፣ ለኤርትራ ጉዳይ ከሙሉ ሥልጣን ጋር አሁንም ባለ አደራው እሳቸው መሆናቸው በአፈሰየል ተነገረ::

ክፍል አራት

የኤርትራ ጉዳይ በአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ
(መስከረም- ኅዳር 1949)

ገጽ

1. ለመስከረሙ ቀጠሮ የኢትዮጵያ ዝግጅት 193
2. የማልያን ሄራ 204
3. የአራቱ ኃያላኖች አቋም 209
4. ጠቅላላው ጉባኤ ሥራውን ሲጀምር 212
5. የኤርትራ ጉዳይ በዋናው ኮሚሲዮን 216
6. ኤርትራ! በኢብራሂም ሙልጣን አስተያየት 227
7. ኢብራሂም ሙልጣን ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች ጋር 229
8. ሕዝቡ የጠየቀው ኢትዮጵያዊነትን ነው 241
9. ንዑስ ኮሚቴ "17" 244
10. የዋናው ኮሚሲዮን ችሎት 255
11. የጠቅላላው ጉባኤ ውሳኔ 259
12. የአክሊሉ ምሬት " ..... ዳቦ ለጠየቀ ድንጋይ ..... " 264
13. በአዲስ አበባ እና በሮማ 271

ለክቡር ወዳጄ ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን፣

« ..... በላኩልኝ ማስታወሻ የገለጹትን አስተያየትና የሰጡኝንም ሀሳብ ተመልክቼዋለሁ። እርስዎ ያደረብዎ ሥጋት ከእኔ ስሜት ጋር ተመሳሳይ ነው። እርስዎ እንደአሉት ጉዳያችን እንደአለቀለት አድርገን እርግጠኞች ሆነን መቀመጥ አንችልም። ሆኖም ሞራላችንን ከፍ አድርገን ለትግሉ ዝግጁ መሆን አለብን። ወዳጆቻችን የሆኑት ዋና ዋናዎቹ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በገለጹልኝ አስተያየት፣ በመስከረሙ ጉባኤ ላይ ብዙ ጭቅጭቅ ሊፈጥር የሚችለው፣ የሲቢያና የሱማሌ ጉዳይ ነው እንጂ፣ ከፍተኛ ድጋፍ ያገኘው የኤርትራ ውሳኔ ያለ ችግር እንደሚጸድቅ፣ ተስፋ ሰጥተውኛል።

አሁን ያለውን ሁኔታ ስንመለከት፣ ይህ አስተያየት ትክክል ነው ማለት እንችላለን። ሆኖም የፖለቲካ ጉዳይ በተሰጠው ግምት ጸንቶ ይፈጸማል ማለት ስለማይቻል፣ ከኛ በኩል ይኸ ጉደለ የሚባል ነገር እንዳይኖር፣ ማናቸውንም ጥንቃቄና ዝግጅት ማድረግ እንገደዳለን። ..... ሁለተኛ፣ እርስዎ እንዳሉት የላቲን አሜሪካ አገሮች ዋና ዓላማ፣ ጣልያንን መርዳትና በማናቸውም ጉዳይ ለጣልያን መታዘዝ ስለሆነ፣ ጠላታችን በሚያዘጋጅልን ተንኮል ተባባሪነታቸው የማይቀር ነው። ..... እኛ አቅማችን የሚፈቅድልን ቢሆን ኖሮ፣ ለመጭው መስከረም ወር፣ የጣልያን መንግሥት ምን ዓይነት ተንኮል እንደአቀደብን በቅድሚያ ማወቅ በጣም ይጠቅመን ነበር። ነገር ግን የገንዘብና የሰው ኃይል ስለሚያጥረን፣ የጠላታችንን ተንኮል የምንሰማው ዝግጅቱ ሥር ከሰደደ በኋላ ነው። በዚህ ምክንያት የምናደርገው ጥረት ሁሉ በተከላካይ ቦታ ላይ ብቻ እንድንሆን ይወስነናል። አሁንም የተቻለንን ያህል መፍጨርጨር ስለሚያስፈልግ፣ ወደ ላቲን አሜሪካ አገሮች ረዥሙን ጉዞ እንዳደርግ የተወሰነው፣ አስካሁን ሲነዛብን የቆየውን የጠላታችንን የሐሰት ፕሮፓጋንዳ ለመከላከል ይረዳን ይሆናል ተብሎ ነው።

..... ከእኔ ጋር አብረውኝ እንዲጓዙ የተፈቀደው፣ ክቡር አቶ ተስፋዬ ተገኝ ቢፓሬስ የግርማዊነታቸው ሚኒስትር እና ከውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ልጅ እምሩ ዘለቀ ብቻ ስለሆኑ፣ እርስዎ ያሉት ለው አብሮኝ እንዲጓዝ አልታሰበም። ቢቻል ገብረመስቀል ከፍለጋዚአ ቢጨመርልኝ ደስ ይለኝ ነበር። ነገር ግን በገንዘብ ሚኒስቴር በኩል ወጭው ይከብዳል ስለሚባል፣ መሳካቱን አጠራጠራለሁ። ..... እርስዎ እንደአሳሰቡኝ ሁሉ፣ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ጉዳያችን በጥሩ ይፈጸምልናል ብለን ተስፋ ብናደርግም፣ በአለፈው ጊዜ እንደደረሰው፣ በጣም አስቸጋሪ ስለሆነ በሱማሌ ምክንያት፣ የምንጠብቀው ላይወሰን ወይም ሊጓተት እንደሚችል፣ ጸሐፊ ትእዛዝ ባሉበት ለቆንሆይ በሰፈው አሳሪድቻለሁ። እርስዎም አዲስ አበባ እንደተመለሱ በተጨማሪ ለማስረዳት እንደሚችሉ አምናለሁ።

በጠቅላላው ስለገለጹልኝ ቁም ነገር ያለው አስተያየት ከልብ እያመሰገንኩ፣ በየጊዜው ከርስዎ የሚደርሰኝ ምክርና አስተያየት በጣም የሚጠቅመኝ መሆኑን በዚህ አጋጣሚ ልገልጽልዎ እወዳለሁ።

ወዳጅዎ አክሊሉ ሀብተወልድ

አቶ አክሊሉ እና ብላታ ኤፍሬም የተለዋወጧቸው አስተያየቶች በግልጽ የሚያስረዱት፣ መስከረም 20 ቀን 1949 ዓ.ም በሚከፈተው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ፣ የኤርትራ ጉዳይ በቀላሉ ይፈጸማል ብሎ እርግጠኛ መሆን አለመቻሉን ነው። ከዚህም በቀር ለጉባኤው ዝግጅትም ሆነ ለሚያስፈልገው ሙግት፣ ኢትዮጵያ ብዙ ችግር እንደአለባት መገንዘብ ይቻላል። የገንዘብና የሰው ኃይል ስለሚያጥራት፣ በጠላት በኩል የሚጠነስስባትን ተንኮል ዝርዝሩን በቅድሚያ ለማወቅ አልቻለችም። የጣልያን መንግሥት ግን በቂ አቅም ስላለው፣ ከተባበሩት መንግሥታት አባሎች መካከል፣ አንዳንዶቹን በገንዘብ በመግዛት፣ ሌሎቹን

ለመስከረሙ ቀጠሮ የኢትዮጵያ ዝግጅት

በ1949 ዓ.ም በሰኔ ወር መጨረሻ በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ስለ ኤርትራ ጉዳይ ጃንሆይ በአደረጉት ከፍተኛ ስብሰባ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ አክሊሉ ሀብተወልድ ያቀረቡት ራፖር ከተደመጠ በኋላ፣ ልዑል ራስ ካሣ « ..... አሁን የሚያስፈልገን ጠበቃችን ለመስከረሙ ሙግት ደህና አድርጐ እንዲሰናዳ አደራውን መስጠት ነው ..... » ሲሉ በተናገሩት መሠረት፣ ንጉሠ ነገሥቱ መወሰናቸው ይታወሳል::

በግንቦት 17 ቀን 1949 ዓ.ም በተደረገው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፣ ከፍተኛውን ድጋፍ ያገኘው የኤርትራ ጉዳይ፣ በመጨረሻ ሳይጸድቅ ተንጠልጥሎ በቀጠሮ የተላለፈው፣ የጣልያን ወደ ትሪፖሊታንያ እና ሱማሌ የመመለስ ዕድል፣ በመሰናከሉ ምክንያት ስለሆነ፣ በመስከረሙ ስብሰባ ላይ ትክክለኛው ፍርድ ተገኝቶ፣ የኢትዮጵያና የኤርትራ ሕዝቦች ፍጹም ደስታ ይሆናል ተብሎ በናፍቆት ይጠበቃል:: ምንም እንኳን ጥቂት ሰዎች ከሐምሌ እስከ መስከረም ባለው ጊዜ ውስጥ፣ ምን እንደሚፈጠር አይታወቅም እያሉ ቢሰጉም፣ በንጉሠ ነገሥቱና በአካባቢያቸው፣ በጠቅላላውም በመንግሥት ከፍተኛ ባለሥልጣኖች ዘንድ፣ ከእንግዲህ ወዲህ፣ የኤርትራን ጉዳይ እንቅፋት ሊያጋጥመው ይችል ይሆናል የሚል ሀሳብ አላደረም:: እንደ እውነቱም ከሆነ፣ አዲስ አበባ ሆኖ ጉዳዩን ለተከታተለው፣ በዚያን ሰዓት ያለው ጠቅላላ ሁኔታ ሙሉ ተስፋ የሚሰጥ እንጂ፣ ጥርጣሬ የሚያሳድር ነገር አልታየበትም::

የሶስቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች፣ የአሜሪካኑ ዲን አቸሰን (DEAN ACHESON) የታላቋ ብሪታንያ ኤርነስት ቤቨን፣ (ERNEST BEVIN) የፈረንሣዩ ሮበርት ሹማን፣ (ROBERT SCHUMAN) በመስከረም 20 ቀን 1949 ዓ.ም በሚከፈተው የተባበሩት መንግሥታት አራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፣ ባለፈው ግንቦት ወር መንግሥቶቻቸው የተሰማሙበት የኤርትራ ውሳኔ እንዲጸድቅ፣ ሙሉ ድጋፍ የሚሰጡ መሆናቸውን፣ ለቀዳሚ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አረጋግጠዋል:: በዚህ ሁኔታ ሲታይ፣ በመስከረሙ ጉባኤ ላይ በአባል መንግሥታቶች መካከል ንትርክ የሚፈጥረውና፣ አንድ ዓይነት ስምምነት ላይ ለመድረስ የሚያስቸግረው፣ የሊቢያና የሱማሌ ጉዳይ ነው ብሎ ለማሰብ አያዳግትም:: ይሁን እንጂ በነዚህ በሁለቱ አገሮች ላይ ጣልያን ሞግዚት ሆና ማስተዳደር አይገባትም የሚለው የዓረቦቹና የእስያውያኖቹ ተቃውሞ፣ በዚህ በመስከረሙ ስብሰባ ላይ የበለጠ ተጠናክሮ ከመጣ፣ ሌላ ምን ዓይነት መፍትሔ ተገኝቶ አብዛኛዎቹ አባል መንግሥታቶች ሊስማሙ ይችላሉ ? .....

– ፕሮብሌሙ እየተወሳሰበ መጥቶ፣ የሊቢያና የሱማሌ ችግር የማይፈታ ከሆነ፣ ባለፈው ጊዜ በሰሉ ለውሳኔ ብቻ የቀረበውን የኤርትራን ጉዳይ እንደገና መልሶ ጥሬ አያደርገውም ወይ ? .....

በሶስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ምኞቷ ሳይሳካላት የቀረችው ጣልያን፣ የላቲን አሜሪካ ወዳጆቿን ይዛ፣ በዚህ በአራተኛው ስብሰባ ላይ፣ የኢትዮጵያን ዕድል ለማሰናከል ምን ዓይነት እንቅፋት ትደነቅር ይሆን ? ...

እቶ እክሊሉ ህብተወልድና ብላታኤፍሬም ተወልደመድህን፤ የአራተኛውን የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ቀጠሮ የሚጠብቁት፣ በዚህ ዓይነት የሥጋት መንፈስ እንደነበረ እንዳንድ ማስረጃዎች ያሳያሉ:: በሐምሌ 1949 ዓ.ም መጀመሪያ ላይ፤ ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በላኩላቸው የግል ማስታወሻ እንዲህ የሚል ቃል ይገኝበታል::

ወዳጀ ክቡር አቶ አክሊሉ፣

« ..... ጉባኤያችን ካለቀ ጀምሮ እስካሁን ድረስ፣ የመስከረሙ ቀጠሮአችን በአአምርዩ እየተመላለስ ማስጨነቁን አልተወንም:: እንደምታውቀው ነገር በቶሎ ሲቆረጥ ጥሩ ነው:: ውሉ ሲያድር ብዙ ጊዜ ለጠላትና ለክፉ ነገር ይበጃል:: ያ ሁሉ ድካም የተደረገበት ጉዳያችን፣ በግንቦቱ ስብሰባ ባለማለቁ ዕድለኞች ሳንሆን ቀርተናል:: ..... ለመስከረሙ ስብሰባችን፤ የየመንግሥታቱ መልዕክተኞች፤ ህሳባቸውን ሳይለውጡ የሚዘልቁና ጉዳያችን እንደሚጸድቅልን፤ እርግጠኞች መሆን የምንችል አልመስለኝም:: በተለይ ጣሊያን፣ ትሪፖሊታንያን እና የሞቃዲሾ ሱግሌን የግታገኝ ከሆነ፤ እነዚያ አፈኞች የላቲን አሜሪካ መንግሥቶች፣ ጉዳያችንን ለማስናከል ከጣልያን ጋር እንደሚሆኑ ጥርጥር የለውም:: በታላላቆቹ በእንግሊዞችና በአሜሪካኖች በኩል የሚኖረን ድጋፍ፣ ያድነን እንደሆነ አላውቅም:: የችግራችንን ክብደትት ሳወራህ፤ ለዚህ የሚበጀው ምን እንደሆነ፣ አንተ ካቀድከው የተለየ የግቀርብልህ ሀሳብ የለም:: በላቲን አሜሪካ አገሮች እየተዘዋወርክ አስተያየታቸውን እንዲለውጡ የምታደርገው ድካም እንዲባረክ፣ ሙሉ ምኞቴና ተስፋዬ ነው:: በመጨረሻም ሁለት ሀሳቦች ልገልጽልህ እወዳለሁ::

1ኛ/ ለመስከረሙ ቀጠሮአችን ብዙ ሥራ ስለሚጠብቀን፣ ጃንሆይ የኤርትራ ጉዳያችንን እንደአለቀ አድርገው በሙሉ ተስፋ እንዳይጠብቁ፤ አንዳንድ ችግር ሊኖር እንደሚችል አጥብቀህ ብታስረዳቸው አስፈላጊ ይመስለኛል::

2ኛ/ የላቲን አሜሪካ አገሮች፤ የዩናይትድ ስቴትስ መንግሥት ለኢትዮጵያ ደጋፊና ለጣልያን ተቃዋሚ ነው ብለው ስለጊያምኑ፣ወደ ላቲኖቹ ስትሄድ አማካሪው (ስፔንሰር) ባይከተልህ ጥሩ ነው:: ይኸ ሰው ቅን ህሳብ ያለውና ጥሩ አገልጋይ ቢሆንም፣ በላቲኖቹ ዘንድ እንደ ሰላይ ስለሚቆጠር፣ ለጉዞህ የሚረዳ ስለአልመስለኝ ነው::

በል ወዳጀ ክቡር አቶ አክሊሉ፣ እኔ ተጨንቄ አንተን የባስ ለማስጨነቅ ህሳቤ አይደለም:: የሚለማኝን ልንገርህ ብዬ ነው:: ..... ለሁሉም እግዚአብሔር ይርዳን ..... »

ወዳጅህ ብላታ ኤፍሬም ተወ/መድህን

በፖለቲካ ትግል ዛሬ በትልቁ የተገነባው፣ በማግሥቱ በቀላሉ እንደሚፈርስ፣ ዛሬ የፈረስውም ወዲያውኑ በፍጥነት እንደሚገነባ የታወቀ ስለሆነ፣ የኤርትራ ጉዳይ ባለፈው ግንቦት ወር የተስጠው ከፍተኛ ድጋፍ፤ እስከ መስከረም ጸንቶ ለመቆየቱ ዋስትና አለመኖሩን፣ ብላታ ኤፍሬም የገለጹት የሥጋት አስተያየት መሠረት ያለው ነው:: የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩም ወዲያውኑ በስጣቸው መልስ፤ ተመሳሳይ የሆነ ስሜታቸውን እንዲያውቁት አድርገዋል::

ለከቡር ወዳጄ ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድሀን፣

« ..... በላኩልኝ ማስታወሻ የገለጹትን አስተያየትና የስጡኝንም ሀሳብ ተመልክቼዋለሁ። እርስዎ ያደረብዎ ሥጋት ከእኔ ስሜት ጋር ተመሳሳይ ነው። እርስዎ እንደአሉት ጉዳያችን እንደአለቀለት አድርገን እርግጠኞች ሆነን መቀመጥ እንችልም። ሆኖም ሞራላችንን ከፍ አድርገን ለትግሉ ዝግጁ መሆን አለብን። ወዳጆቻችን የሆኑት ዋና ዋናዎቹ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በገለጹልኝ አስተያየት፣ በመስከረሙ ጉባኤ ላይ ብዙ ጭቅጭቅ ሊፈጥር የሚችለው፣ የሊቢያና የሱማሌ ጉዳይ ነው እንጂ፣ ከፍተኛ ድጋፍ ያገኘው የኤርትራ ውሳኔ ያለ ችግር እንደሚጸድቅ፣ ተስፋ ስጥተውኛል።

አሁን ያለውን ሁኔታ ስንመለከት፣ ይህ አስተያየት ትክክል ነው ማለት እንችላለን። ሆኖም የፖለቲካ ጉዳይ በተሰጠው ግምት ጸንቶ ይፈጸማል ማለት ስለማይቻል፣ ከኛ በኩል ይኸ ጉዳለ የሚባል ነገር እንዳይኖር፣ ማናቸውንም ጥንቃቄና ዝግጅት ማድረግ እንገደዳለን። ..... ሁለተኛ፣ እርስዎ እንዳሉት የላቲን አሜሪካ አገሮች ዋና ዓላማ፣ ጣልያንን መርዳትና በማናቸውም ጉዳይ ለጣልያን መታዘዝ ስለሆነ፣ ጠላታችን በሚያዘጋጅልን ተንኮል ተባባሪነታቸው የማይቀር ነው። ..... እኛ አቅማችን የሚፈቅድልን ቢሆን ኖሮ፣ ለመጭው መስከረም ወር፣ የጣልያን መንግሥት ምን ዓይነት ተንኮል እንደአቀደብን በቅድሚያ ማወቅ በጣም ይጠቅመን ነበር። ነገር ግን የገንዘብና የሰው ኃይል ስለሚያጥረን፣ የጠላታችንን ተንኮል የምንሰማው ዝግጅቱ ሥር ከሰደደ በኋላ ነው። በዚህ ምክንያት የምናደርገው ጥረት ሁሉ በተከላካይ ቦታ ላይ ብቻ እንድንሆን ይወስነናል። አሁንም የተቻለንን ያህል መፍጨርጨር ስለሚያስፈልግ፣ ወደ ላቲን አሜሪካ አገሮች ረዥሙን ጉዞ እንዳደርግ የተወሰነው፣ እስካሁን ሲነዛብን የቆየውን የጠላታችንን የሐሰት ፕሮፓጋንዳ ለመከላከል ይረዳን ይሆናል ተብሎ ነው።

..... ከእኔ ጋር አብረውኝ እንዲጓዙ የተፈቀደው፣ ከቡር አቶ ተስፋዬ ተገኝ ቢፖሬስ የግርማዊነታቸው ሚኒስትር እና ከውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ልጅ እምሩ ዘለቀ ብቻ ስለሆኑ፣ እርስዎ ያሉት ሰው አብሮኝ እንዲጓዝ አልታሰበም። ቢቻል ገብረመስቀል ከፍለእግዚእ ቢጨመርልኝ ደስ ይለኝ ነበር። ነገር ግን በገንዘብ ሚኒስቴር በኩል ውጭው ይከብዳል ስለሚባል፣ መሳካቱን እጠራጠራለሁ። ..... እርስዎ እንደአሳሰቡኝ ሁሉ፣ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ጉዳያችን በጥሩ ይፈጸምልናል ብለን ተስፋ ብናደርገም፣ በአለፈው ጊዜ እንደደረሰው፣ በጣም አስቸጋሪ በሆነው በሱማሌ ምክንያት፣ የምንጠብቀው ላይወሰን ወይም ሊጓተት እንደሚችል፣ ጸሐፊ ትእዛዝ ባሉበት ለቻንሆይ በስፊው አስረድቻለሁ። እርስዎም አዲስ አበባ እንደተመለሱ በተጨማሪ ለማስረዳት እንደሚችሉ አምናለሁ።

በጠቅላላው ስለገለጹልኝ ቁም ነገር ያለው አስተያየት ከልብ አያመሰገንኩ፣ በየጊዜው ከርስዎ የሚደርሰኝ ምክርና አስተያየት በጣም የሚጠቅመኝ መሆኑን በዚህ አጋጣሚ ልገልጽልዎ እወዳለሁ።

ወዳጅዎ አክሊሉ ሀብተወልድ

አቶ አክሊሉ እና ብላታ ኤፍሬም የተለዋወጧቸው አስተያየቶች በግልጽ የሚያስረዱት፣ መስከረም 20 ቀን 1949 ዓ.ም በሚከፈተው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ፣ የኤርትራ ጉዳይ በቀላሉ ይፈጸማል ብሎ እርግጠኛ መሆን አለመቻሉን ነው። ከዚህም በቀር ለጉባኤው ዝግጅትም ሆነ ለሚያስፈልገው ሙግት፣ ኢትዮጵያ ብዙ ችግር እንደአለባት መገንዘብ ይቻላል። የገንዘብና የሰው ኃይል ስለሚያጥራት፣ በጠላት በኩል የሚጠነሰሰባትን ተንኮል ዝርዝሩን በቅድሚያ ለማወቅ አልቻለችም። የጣልያን መንግሥት ግን በቂ አቅም ስላለው፣ ከተባበሩት መንግሥታት አባሎች መካከል፣ አንዳንዶቹን በገንዘብ በመግዛት፣ ሌሎቹን

በፕሮፓጋንዳ በማታለል፣ ብዙ ወገን አፍርቶ የሚፈልገውን ያደርጋል። ኢትዮጵያ በዚህ መልክ ለመወዳደር አትችልም። ከታላቋ ብሪታንያ እና ከአሜሪካ የምታገኘው እርዳታ፣ የአስተያየት ድጋፍ እንጂ፣ የጠላቶቿን ኃይል የምትቋቋምበት መሣሪያ አይደለም። ኃላፊነቱ የሚመለከታቸውና ጉዳዩን በትክክል የሚያውቁት አቶ አክሊሉና ብላታ ኤፍሬም የዛሬውንና የነገውን ሁኔታ እያዘጠሩ በተወያዩበት መንፈስ፣ አዲስ አበባ ያሉት አብዛኛዎቹ ከፍተኛ ባለሥልጣናት ከሥጋቱም ሆነ ከዝግጅቱ አይካፈሉም ነበር።

በአዲስ አበባ አስተያየት፣ እንግሊዞችን የሚያህል ደጋፊ እያለን የኤርትራ ጉዳይ የሚጠበቀውን ውሳኔ ከማግኘት አይታገድም። ግን የኤርትራ ግዛት ወደ ሱዳን እንዲቀላቀል የእንግሊዞች ጥቅም ስለሆነ፣ በእነሱ ጥረትና ኃይል ለኢትዮጵያ የታሰበውን የደጋውንና የክርስቲያኑን ክፍል በቀላሉ እንረከበዋለን። ..... ግብፆችና ሌሎቹም የዓረብ አገሮች፣ እነ አቶ አክሊሉ በፓሊቲክ የእሥራኤል መንግሥት እንዳይቋቋም የተቃወሙላቸውን ውለታ ቆጥረው፣ በመስከረሙ ጉባኤ ላይ ኢትዮጵያን እንዲደግፉ ማድረግ ነው። ..... ከሚሊያን ጋር ሆነው ኢትዮጵያን የሚያጠቋት የላቲን አሜሪካ አገሮች ናቸው ስለተባለ፣ አቶ አክሊሉ የጃንሆይን መልዕክትና የኒሻን ገጸ በረከቶች ይዘው በመንገዝ፣ ከሙሪዎቹ ጋር ተነጋግረው ጠላትነታቸውን በወዳጅነት መስወጥ ነው አያሉ፣ ሥራውን በማቃለል መህል ሠፋሪዎች እና መኳንንቶች ነን ባዮች የሚሰጡትን ትችት፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ብዙ ጊዜ ያስታውሱት ነበር።

እስከ ዛሬ ድረስ እንደታየው፣ የላቲን አሜሪካ አገሮች ኢትዮጵያን ሲተናኮሉ የቆዩት፣ ከጣልያን ጋር በዘርና በሀይማኖት ዝምድና ላይ ተመሥርተው ብቻ ሳይሆን፣ በኤርትራ ጉዳይ የሮማ መንግሥት የሚነዛላቸውን የሀስት ፕሮፓጋንዳ እውነት መስሎአቸው እየተቀበሉ ነው። ስለዚህ ይህንን የጠላት ፕሮፓጋንዳ ለመቋቋም፣ አንድ የመልዕክተኞች ቡድን ወደ ላቲን አሜሪካ ተልኮ፣ ኤርትራ እውነተኛው ታሪኳ ምን እንደሆነ እና የኢትዮጵያም ጥያቄ በምን ላይ እንደተመሠረተ፣ ለየአገሩ መሪዎችና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች እንዲያስረዳ የንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፈቃድ ሆነ።

<u>የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የበጐ ፈቃድ መልዕክተኞች፣</u>

- አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣
- አቶ ተስፋዬ ተገኝብ በፓሪስ የግርግዊነታቸው ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር፣
- ልጅ እምሩ ዘለቀ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ጽሕፈት ቤት ሹም፣

በሐምሌ 1949 ዓ.ም በመገናኛዎችና በአየር ትራንስፖርት በኩል በነበረው ከፍተኛ ችግር እየተስቃዩ፣ አምስቱን ዋና ዋና የተባሉት የላቲን አሜሪካ አገሮች ለመጐብኘት ረዥሙን ጉዞ ጀመሩ።

የአክሊሉ ሚሲዮን የሚጐብኛቸው ብራዚል፣ አርጀንቲና፣ ቺሊ፣ ቬንዙዌላ፣ ሜክሲኮ፣ በጠቅላላ አምስት አገሮች ብቻ እንዲሆኑ የተወሰነው፣ 1ኛ/ በመላው የላቲን አሜሪካ አገሮች የበጐ ፈቃድ መልዕክተኞች ለመላክ፣ በወጪም ሆነ በስው

ኃይል ረገድ የኢትዮጵያ አቅም ሰለማይፈቅድ፤ 2ኛ/ ከላቲን አሜሪካ አገሮች ውስጥ ዋና ዋና ቀንደኞቹ፤ እነዚህ አምስቱ ስለሆኑ፤ እነሱን አስረድቶ ማሳመን ከተቻለ፣ ሌሎቹ የእነዚህን የአምስቱን አገሮች ምክር ይከተላሉ ተብሎ ተጠንቶ ነው:: ከነዚህ ከአምስቱ አገሮች መካከል በአርጀንቲና የንግሡው የፋሽስቱ የፔሮን መንግሥት፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን መልዕክተኞች አልቀበልም ስለአለ፣ የተጐበኙት አራት አገሮች ብቻ ናቸው::

በኤርትራ ጉዳይ፤ ከጣልያን የሚነዛውን መሠረተቢስ ፕሮፓጋንዳ ለማጋለጥና እውነተኛውን ታሪክ ለማስረዳት፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ሪዥሙን ጉዞ ሲጀምሩ፤ ልክ በዚያኑ ጊዜ፤ በሊኔት ምክትል ፕሬዚዳንት በሳልቫቶሬ አልዲሲዎ (SALVATORE ALSDISIO) እና በውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር በጁሴፔ ብሩዛስካ፣ (GIUSEPPE BRUSASCA) የሚመራ አንድ ትልቅ የጣልያን መንግሥት የመልዕክተኞች ቡድን መላውን የላቲን አሜሪካ አገሮች ለመጐብኘት በልዩ አውሮፕላን ከሮማ ተነሡ:: የዚህ የሮማ መንግሥት ሚሲዮን ዋና ዓላማ፤ በመጀመሪያ ደረጃ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልዕክተኞች፣ የሚያደርጉትን ጉዞና ያቀዱትን ፕሮግራም በቅርብ እየተከታተለ፣ እነሱ ጉብኝታቸውን ጨርሰው አገሩን ሲለቁ፣ እሱ እየተተካ፣ በኢትዮጵያ በኩል የተገነባውን ዲፕሎማሲ ማፍረስ ሲሆን፣ በሁለተኛ ደረጃ ደግሞ፤ ለቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶች የጣልያን መንግሥት አዲስ የቀየስውን ፖሊሲ በማስረዳት፣ ለመስከረሙ ቀጠሮ፣ ሀያ አንዱን የላቲን አሜሪካ መንግሥታቶችን ማዘጋጀት ነበር::

በዚያን ዘመን አገራችን ኢትዮጵያ፣ በአንዳቸውም የላቲን አሜሪካ አገሮች ኤምባሲ ወይም ቆንስላ ስለሌላት፣ ጣልያን የሚሠራውን ተንኮል በትክክሉ ለማወቅ አልቻለችም:: ጣልያን ግን በመላው ላቲኖች ዘንድ የተሟላ መገናኛ ስለዘረጋችና ብዙም ወገን ስለአላት፣ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በዚህ ጉዞው ምን ዓይነት አቀባበል እንደተደረገለት፣ ከማን ባለሥልጣን ጋር እንደተነጋገረ፣ ምን ዓይነት ሀሳብ እንዳቀረበና፣ ምን መልስ ተሰጥቶት እንደተሸኘ፣ የጁሴፔ ብሩዛስካ ሚሽን ወዲያውኑ ያውቀው ስለነበረ፣ አቶ አክሊሉ የደከሙበትን አፍራሽ ዘዴ ለመፍጠር ችግር አልነበረበትም::

የደቡብ አሜሪካ አገሮች ከጣልያን ጋር በዘርና በሀይማኖት ባላቸው ግንኙነት መሠረት፣ በዚያን ጊዜ የፖለቲካውም ጉዳይ በይበልጥ ስለአስተባበራቸው፣ ፋሮማ መንግሥት እየፈተፈተ የሚያጐርሳቸውን ፕሮፓጋንዳ ከመቀበል በስተቀር፤ ከሌላ ምንጭ የሚሰሙት፣ ወይም ለማረጋገጥ የሚሞክሩት ምንም ነገር እንዳልነበረ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ለመገንዘብ ችለዋል:: ለምሣሌ ያህል አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ከብራዚል የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር ሲነጋገሩ ያጋጠማቸው ክርክር ሊጠቀስ የሚገባ ነው::

የብራዚሉ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሚስተር ፌርናንዴዝ፣ በ1949 ዓ.ም የሰባ ዓመት (70) ዕድሜ ነበረው:: ካቶ አክሊሉ ጋር የሚተዋወቁት ከ13 ዓመታት በፊት በ1936 ዓ.ም በጌኔቭ የመንግሥታት ማህበር ጉባኤ ላይ ነበር:: ከዚያም በኋላ በ1945 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ከተቋቋመ ጀምሮ፤ በየስብሰባው በመገናኘት ወዳጅነታቸውን የቀጠሉ በመሆናቸው፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ወደ ብራዚል የተጓዙት የሚስተር ፌርናንዴዝን ድጋፍ አገኛለሁ በሚል ተስፋ ነው::

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ሪዮ ደዣንየሮ (RIO DE JANEIRO) ሲደርሱ የተደረገላቸው አቀባበል የሞቀ ቢሆንም፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ፌርናንዴዝ በጣልያን ፕሮፓጋንዳ የተመለጠ ስለሆነ፣ አስተያየቱን ለማቃናት ቀላል አልነበረም። « ..... ኤርትራ ለኢትዮጵያ ካልተሰጠች ብላችሁ ስትሟገቱ፣ ከአያት ከቅድመ አያት ጀምሮ እንደ አገራቸው ቆጥረው ያሟገሩት፣ ሶስት መቶ ሺህ ጣልያኖች የት ይድረሱ ነው የምትሉት? ..... » ሲል የብራዚል የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጥያቄውን አቀረበ። አቶ አክሊሉ ሲመለሱ፣ « ..... በኤርትራ የሚኖሩት ጣልያኖች ሶስት መቶ ሺህ ኢሰመሆናቸውን እና ዛሬ ቢቆጠሩ ከሃያ ሺህ አለመብለጣቸውን እኔ ስናገር ልታምነኝ አትችልም። ነገር ግን በሚኒስቴርህ ውስጥ በጣልያንኛ የታተመ ኢንሳይክሎፔዲያ ቢኖርና፣ አብረን በኤርትራ የሚኖሩትን ጣልያኖች ቁጥር ብንመለከት ደስ ይለኝ ነበር ..... » አሉት። ፌርናንዴዝ ወዲያውኑ ከመጻሕፍት ቤቱ የጣልያን ኢንሳይክሎፔዲያ አውጥቶ ከአቶ አክሊሉ ጋር አብረው ገለጡት። ይህ የታሪክ መዝገብ የታተመው በ1935 ዓ.ም ነው። ሆኖም በ1934 ዓ.ም በኤርትራ ነዋሪ የሆኑት የጣልያን ዜጎች ከአንድ ሺህ (1000) የማይበልጡ መሆናቸውን እና፣ በሞቃዲሾ ሱግሌም ያሉት አምስት መቶ አለመሙላታቸውን ሲያመለክት፣ የብራዚሉ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የመገረም መንፈስ አሳየ። የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪም፣ የጣልያን መንግሥት በየጊዜው መዋሸት የማይታክተው መሆኑን በማስረዳት፣ አንዳንድ ምሳሌዎች ጠቀሱለት።
« ..... ባለፈው ሶስት ወር፣ በትክክለኛው ቀን ሰኞ ግንቦት 11 ቀን 1949 ዓ.ም የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኮምት ካርሎ ስፎርሳ ቀተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ፣ በኤርትራ የሚኖሩት የጣልያን ተወላጆች ብዙ በመቶ ሺህ ናቸው ብሎ ሲናገር፣ እኔ ተነስቼ ከሃያ ሺህ እንዳግደፍልው አስረድቼ ነበር። ታስታውሳለህ ወይ ? ብለው ጠየቁት። የሰባ ዓመቱ አዛውንት ትዝ የሚለው፣ በኤርትራ የሠፈሩት ጣልያኖች ሶስት መቶ ሺህ ሞሆናቸውን ከሮማ መንግሥት የተዘጋጀውን ዶክመንት ደጋግሞ ማንበቡን ብቻ ነበር። ከእንገዲህ ወዲህ ይህን የመስለውን ስህተት የብራዚል መንግሥት እንደማይቀበል ከገለጹ በኋላ፣ ስለ ኢትዮጵያ መልዕክተኞች ክብር ባደረገው ታላቅ የምግ ንብግ ላይ፣ የአድዋን ታሪክ በመጥቀስ የተናገረው ቃል የኢትዮጵያን ጥያቄ የማደገፍ መስሎ ታየ።
« .... የአድዋ ጦርነት ጊዜ የሀያ ዓመት ወጣት ተማሪ ነበርኩ። ጦርነቱ የሚካሄደው በጣልያን ኮሎኒያሊስትና በኢትዮጵያ ነፃ መንግሥት መካከል ሲሆን፣ ተማሪዎች በሁለት ወገን ተከፍለን እንጣላ ነበር። እኔ የድንልክ አድናቂና ደጋፊ ነበርኩ ..... » አለ።

..... የብራዚል የካቢኔ ሚኒስትሮችና የውጭ አገር መንግሥታት እንደራሴዎች፣ (ከጣልያን በስተቀር) በተካሄሉበት የምግ ግብዣ ላይ፣ ሚስተር ፌርናንዴዝ ይህንን ንግግር ያደረገው፣ ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የተላከለትን ኒሻን ከአንገቱ እስከ ወገቡ አንዣርግቶ ነው። ይህም ኒሻን አጋጣሚ ሆኖ የዳግማዊ ምኒልክ ታላቅ ኮርዶን ነበር። ከግብዣው ፍጻሜ በኋላ፣ የሁለቱ አገሮች የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች የመጨረሻውን ውይይት ሲያደርጉ፣ ሚስተር ፌርናንዴዝ ለአቶ አክሊሉ የገለጸላቸው አስተያየት፣ « .... እኛ ላቲኖች የቅኝ ገዥዎችን አስተዳደር የቀመስን ስለሆነ፣ ለሕዝቦች መብትና ለትክክለኛ ፍርድ እንዋጋለን። ..... አሁን እንደተረዳነው፣ በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያ ጥያቄ፣ መሠረታዊ እምነታችንን የሚመለከት ስለሆነ አንደግፋለን ..... » የሚል ነበር።

ሚስተር ፌርናንዴዝ የሚነገርለት ዝና፣ በቃሉ የማይረጋ፣ አንዱን ከአንዱ የሚያምታታ ከመሆኑም በላይ፣ ለጣልያን የጠለቀ ወዳጅነት አለው እየተባለ ነው።

የኢትዮጵያና የፈረንሣይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች አክሊሉ ሀብተወልድና ሮበርት ሹማን፡

(ፓሪስ ሐምሌ 1949)
(ፎቶ U.N)

በአርግጥም የብራዚሉ የዲፕሎማሲ መሪ፣ ለጣልያን መንግሥት የነበረውን ተቆርቋሪነት የሚያሳይ አሁን በቅርቡ (በ1990 ዓ.ም) የተገለጠ አንድ ደክመንት ተገኝቷል:: የጉዳዩ መነሻ፣ ጣልያን ትሪፖሊታንያን በሞግዚትነት ስለሚያስተዳድርበት ሁኔታ ነው:: ለዚህ ጉዳይ በ1949 ዓ.ም በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ክርክሩ በሚካሄድበት ጊዜ፣ ጣልያን ትሪፖሊታንያን ለማግኘት በጣም ስለፈለገች፣ ለአስተዳደሩ የሕዝብ ወኪሎች ተመርጠው የሚመክሩበት ፓርሰግ አቆማለሁ የሚል ሀሳብ አቅርባ ነበር:: በዚህ ጊዜ የብራዚል ዉጭ ጉዳይ ሚኒስትር የጣልያንን አምባሳደር ጠርቶ፣ « .... ይህ እናቋቁማለን የምትሉት ፓርሳግ፣ የጣልያንን የአስተዳደር ሥልጣን የሚቀንስ እንዳይሆንባችሁ መጠንቀቅ አለባችሁ .... » የሚል ምክር ሰጥቶ ነበር:: የጣልያን መንግሥት ለቀረበለት ለዚህ ጥቆማ የሆነ የወዳጅነት ምክር፣ ከፍ ያለ አድናቆቱንና ምሥጋናውን ለሚስተር ፈርናንዴዝ መግለጹን፣ ዛሬ በሮማ ከፋርኔዚና የተገለጠው ደክመንት ያስረዳል:: ይህ ግይነት በሐምሌ 1949 ዓ.ም የጣልያን መንግሥት ከፍተኛ ሚሽን ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች ቀጥሎ ሪዮ ደ.ዝንየሮ ሲገባ፣ ሚስተር ፈርናንዴዝ ለአቶ አክሊሉ የነገሯቸውን ተስፋ ወዲያውኑ ወርውሮ፣ ከጣልያን ጋር እንደተለጠፈ፣ የደጋስፐሪ ካቢኔ የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር ጄሲፔ ብሩዛስካ በራፖሩ ገልጠታል::

ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት አቅሙ በሚፈቅደው መጠን፣ የኢትዮጵያ የበጐ ፈቃድ መልዕክተኞች በላቲን አሜሪካ የጉብኝቸው አገሮች ብራዚልና ቺሊ፣ ቬንዙዌላና ሜክሲኮ ብቻ ናቸው:: የነዚሁም መንግሥታት መሪዎችና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች፣ ከኢትዮጵያ የቀረበላቸውን ሀሳብ አዳምጠው በኤርትራ ጉዳይ ድጋፍ ለመስጠት መስማማታቸውን ስለገለጹላቸው፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ወደ አዲስ አበባ የተመለሱት በጉዞአቸው ውጤት ተስፋ አሳድረው ነው:: እንግዲህ ይህ የተሰጣቸው ተስፋ፣ እስከ መስከረም 20 ቀን 1949 ዓ.ም ድረስ ጸንቶ ቆይቷል ? ወይስ ተለውጧል ? ትክክለኛውን ሁኔታ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ የተደረጉት ክርክሮችና በመጨረሻም የተሰጠው ውሳኔ አብራርቶ ይነግረናል::

ለመስከረሙ ቀጠሮ የኢትዮጵያ ዝግጅት በላቲን አሜሪካ አገሮች፣ የበጐ ፈቃድ ሚሲዮን በመላክ ብቻ አልተወሰነም:: አቶ አክሊሉ ህብተወልድ ከዚህ ከረዥሙ ጉዞአቸው ሲመለሱ፣

1ኛ/ የላቲን አሜሪካ አገሮች ጠላትነታቸው በጣም የሚጐዳን ስለሆነ፣ ይህንን ለመከላከል አጅግ ከፍ ባለ ፍጥነት በብራዚል፣ በቬንዙዌላና በሜክሲኮ የዲፕሎማቲክ ሚሲዮን እንዲከፈት፣

2ኛ/ ከመስከረሙ ቀጠሮ በፊት፣ በተቻለ ፍጥነት ግርማዊ ነጉሠ ነገሥት ለመላው የተባበሩት መንግሥታት አባል አገር መሪዎች፣ በኤርትራ ጉዳይ ለኢትዮጵያ ድጋፍ እንዲሰጡ ልዩ መልዕክት እንዲያስተላልፉ፣

3ኛ/ የጃንሆይን መልዕክት ለየመንግሥታቱ መሪዎች የሚያቀርቡ፣ ከአዲስ አበባ ልዩ መልዕክተኞች ለመሾም የሰውም ሆነ የገንዘብ ችግር ስለአለ፣ አሁን በውጭ አገር ያሉት የኢትዮጵያ አምባሳደሮችና ሚኒስትሮች፣ ለየተመደቡበትና በአካባቢያቸው ለሚገኙት አገሮች

መልዕክቱን እንዲያደርሱ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ያቀረቡት ሀሳብ እንዲፈጸም ንጉሠ ነገሥቱ አዘዙ::

በዚያን ዘመን በልዩ ልዩ የውጭ አገር መንግሥታቶች ዘንድ የተወከሉት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትሮችና ጉዳይ ፈጻሚዎች፣ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴነታቸውን፣ ከዚህም በላይ የኢትዮጵያን ታሪክና ባሕል በጨዋነት የሚያስከብሩ መሆናቸው የታወቀ ነው:: ነገር ግን አብዛኛዎቹ የሚሲዮን መሪዎች፣ የዲፕሎማሲው ተግባር የሚጠይቀው ሞያና ሰልት ስለሚያጥራቸው፣ ስለ ኢትዮጵያ የሚታሰበውን ለመከታተል፣ እንደየጉዳዩ ሁኔታ የኢትዮጵያን አቋም አብራርቶ ለማስረዳት፣ የተዛነፈውን አስተያየት ለማቃናት፣ ያለውን መልካም ሰሜትና ግምት እያዳበሩ፣ ለአገሪቱ የፖለቲካና የኢኮኖሚ ጥቅም ለማስገኘት ይቸገሩ ነበር:: በዚህ ምክንያት፣ ኢትዮጵያ በኢንተርናሽናል የዲፕሎማሲ መስክ ላይ በጣም የሚያስፈልጋትን ትክክለኛ መረጃ ስለማታገኝ ጉዳቷ ቀላል አልነበረም:: አብዛኛዎቹም የሚሲዮን መሪዎች የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩን ችላ እያሉ፣ በቀጥታ ለንጉሠ ነገሥቱ የሚያቀርቡት ራፖር ቁም ነገሩን እየሳተ፣ በወግ ሥርዓት ላይ የሚመረኮዝ ብቻ እንደነበረ ዘግልጽ ያሳያል::

በዚህ በኤርትራ ጉዳይ፣ ጃንሆይ ለመላው የተባበሩት መንግሥታት መሪዎች የላኩትን መልዕክት፣ ሁለት የኢትዮጵያ ሚሲዮን ኃላፊዎች ለየተወከሉበት አገር መሪዎች በምን አኳኋን እንደአደረሱ፣ ለንጉሠ ነገሥቱ የጻፉት ራፖር እንደ ምሣሌ ተወስዶ ቢጠቀስ፣ የጊዜውን የዲፕሎማሲ ሥራ አፈጻጸም የሚያሳይ ትክክለኛ ስዕል ሊሆን ይችላል:: እነዚህ ሁለት የሚሲዮን መሪዎች እነማን እንደነበሩና፣ የተወከሉበትም አገር የት መሆኑ ስለማይገለጽ፣ ራፖሮቹ <u>በቁጥር 1</u> እና <u>በቁጥር 2</u> ተለይተዋል::

<u>ከቁጥር 1. የተወሰደ፣</u>

« ..... ግርማዊነትዎ እንዳደርሰ ያዘዘኝን ታላቁን ንጉሣዊ መልዕክትዎን ይዤ ለ ..... አገር ..... መሪ ነሐሴ 20 ቀን 1941 ዓ.ም (በአውሮፓ አቆጣጠር መስከረም 3 ቀን 1949) በአፈሌል በማቅረብ በሰፊው ተነጋግሬአለሁ::

..... በግርማዊነትዎ መልካም ፈቃድና ትእዛዝ የተሰጠኝን የባለ ሙሉ ሥልጣን ሚኒስትርነቴን የክብር ልብስ ለብሼ፣ በአውቶሞቢሌ ላይ የኢትዮጵያን ስንደቅ ዓላማ አስደርጌ፣ አንደኛውንና ሁለተኛውን የሌጋሲዮኑ ፀሐፊዎቼን አስከትዬ፣ በተሰጠኝ ቀነ ቀጠሮና ሰዓት ከቤተመንግሥቱ ስደርስ፣ የግርማዊነትዎ እንደራሴ በመባል የተደረገልኝ ታላቅ አቀባበል፣ ይህ ነው የማይባል ሥርዓትና ክብር የሚታይበት ነበር::

..... እስከዚህ የደረሰ እጅግ የተከበረ አቀባበል የተደረገልኝ፣ ዓለም በሚያደንቀው በግርማዊነትዎ ታላቅነት ስለሆነ፣ ይህንን ከፍተኛ ዕድል ለኢትዮጵያ የሰጠውን ቸሩ ፈጣሪያችንን ላመሰግን ስንብቻለሁ::

..... የግርማዊነትዎ ልዩ መልዕክተኛ ሆኜ የቀረብኩላቸው የ ..... አገር ..... መሪ በታላቅ ክብር በተቀበሉኝ ጊዜ፣ ግርማዊነትዎ ለአገራችን ለኢትዮጵያ፣ ሌት ተቀን ስለሚደርጉት ጥረትና፣ እንዲሁም <u>ግርማዊነትዎ ስለወየቀው ዋና ነገር ደህና አድርጌ ሳስረዳቸው ከፍ ባለ ፈገግታ አዳምጠውኛል::</u> ..... እንህ የተከበሩ

ታላቅ መሪ የግርማዊነትዎን ልዩ መልዕክተኛ ይህን በመልካ ፀሊያስደስት አኳኋን በመቀበላቸውና፣ በደስታ መንፈስ በማነጋገራቸው፣ ከግርማዊነትዎ ምሥጋና ቢጻፍላቸው፣ ለአገራችን ከፍ ያለ ጥቅም መሆኑን መሬት ስሜ በታላቅ ትህትና አሳስባለሁ:: ..... »

ከቁጥር 2 የተወሰደ፣

« ..... ከግርማዊ ጃንሆይ የተሰጠኝን ከፍተኛ ትእዛዝ መሬት ስሜ ከተቀበልኩ በኋላ፣ ለአገሩ መሪ ..... ለማስረከብ ቀጠሮ ጠይቄ ለነሐሴ 27 ቀን ከቀኑ በአምስት ስዓት ቀጠሮ ተሰጥቶኝ ከቤተመንግሥቱ ስደርስ፣ የግቢው ዋና አዛዥና የፕሮቶኮሉ ሹም ተቀብለውኝ፣ በነጭ ሐር ጨርቅ የተጐለሙ ወንበሮች በተደረደሩት የማረፊያ ሳሎን አዳራሽ፣ ጥቂት ዕረፍት ካደረጉኩ በኋላ፣ በዋናው የእልፍኝ አስከልካዩና በፕሮቶኮሉ ሹም እማካይነት ..... መሪው ወደ አሉበት ትላቁ አዳራሽ ገብቼ ወንበር ከተሰጠኝ በኋላ፣ እሳቸውም (መሪው) በፍቅርና በወዳጅነት አነጋገር የግርማዊነትዎን ጤንነት ሲጠይቁኝ፣ ፀድገ ብዬ በታላቅ ትህትና ደህንነትዎን ከገለጽኩላቸው በኋላ፣ የጃንሆይን ልዩ መልዕክት በእጃቸው ስጥቼ፣ በታላቅ ደስታ ከተቀበሉ በኋላ፣ እጅግ ደስ የሚያሰኝ የሻይ ግብዣ ተደረገልኝ::

ባርያዎ ከዚህ ቀደም እንዳመለከትኩዎ፣ እኝህ ደግ መሪ ለግርማዊነትዎ ያላቸው ፍቅርና አድናቆት ከፍ ያለ ሲሆን፣ ጠቅላይ ሚኒስትራቸው ግን የተማረ ነው ቢባልም፣ ብዙ ጨዋነት ስለሚጐድለው፣ ግርማዊነትዎ ስለሚደክምበት ስለ ኤርትራ ወደ እናት አገር መመለስ ጉዳይ፣ ምን እንደሚያስብ አፍ አውጥቶ አልተናገረም:: ሆኖም ከአኳኋኑ እንደተረዳሁት ኤርትራ ወደ እናቷ ከመጣች፣ ሱማሌም ከተጨመረች፣ ገናናው መንግሥትዎ ኃይለኛ ይሆንብናል ብሎ የሚጨነቅ ሳይሆን አይቀርም:: ከአንዳንድ የቤተመንግሥቱ የቅርብ ሰዎች እንደሰማሁት፣ ይኽ ጠቅላይ ሚኒስትር፣ በአገሩም ውስጥ አንዳንድ የሚሠራው ተንኮል እየተደረሰበት ስለሆነ፣ ከእንግዲህ ቢበዛ አንድ ዓመት ቢቆይ ነው እንጂ፣ መቼሩ የማይቀር ነው:: የአምላክ ፈቃዱ ሆኖ እሱ ሲነቃል ለኢትዮጵያ ግለፊያ ነገር ይሆናል ብዬ አስባለሁ::

ረዥም ዕድሜና ጤና ለግርማዊነትዎ እንዲሰጥልኝ ፈጣሪዬን እየለመንኩ፣ ከዙፋንዎ ሥር ዝቅ ብዬ መሬት እስማለሁ:: ..... »

ከዚህ በላይ የተጠቀሱት ሁለቱ የኢትዮጵያ ዲፕሎማቲክ ሚሲዮን መሪዎች ባቀረቧቸው ራፖሮች፣ ለኤርትራ ጉዳይ ድጋፍ ለማግኘት ጃንሆይ ለየመንግሥታቱ መሪዎች ለላኩት ልዩ መልዕክት፣ ምን መልስ እንደተሰጠ አይናገሩም:: ይልቁንም በቁጥር 1 ላይ የተጠቀሰው ራፖር እንደሚያመለክተው፣ ጃንሆይ ለኤርትራ ጉዳይ የጠየቁትን ድጋፍ ብርቱ ምሥጢር አድርጐ በመያዝ « ..... ግርማዊነትዎ ስለጠ የቀው ዋና ነገር በሰፊው አስረድቻለሁ ..... » በሚል በተሰወረ ቃል የመልዕክቱ ውጤት ተገልጿል:: በቁጥር 2 የታየው ራፖር ደግሞ የበለጠ የሚያስገርም ሳይሆን አልቀረም:: ጃንሆይ ስለ ኤርትራ ጉዳይ የየመሪዎቹን ድጋፍ የጠየቁት፣ ከሶስት ሳምንታት በኋላ ለሚከፈተው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ሲሆን፣ ባለሙሉ ሥልጣን መልዕክተኛው ያቀረቡት ራፖር፣ አሁን ያለው ጠቅላይ ሚኒስትር ከአንድ

ዓመት በኋላ ይሻራል ተብሎ ስለሚወራ፣ እሱ ሲነቀል በዚያን ጊዜ ሙሉ እርዳታ እናገኛለን በሚል ተስፋ የተዘጋ ነው::

በጠቅላላ አነጋገር ኢትዮጵያን በልዩ ልዩ አገሮች የወከሏት የአብዛኛዎቹ ዲፕሎማቶች የተግባር እፈጻጸም፡ ከዚህ በላይ በቀረበው ምሣሌ ዓይነት ነው ቢባልም፣ ቁጥራቸው አነስተኛ ይሁን እንጂ፡ ጊዜው የጠየቀውን የዲፕሎማሲ ስልት የተከተሉ እንዳንድ ታላላቅ የሚሲዮን መሪዎች እንደነበሩ የታወቀ ነው:: በ1949 ዓ.ም በአምባሳደርነትና በሚኒስትርነት ደረጃ፣ በዋና ዋና ሥፍራዎች ከተመደቡት መካከል፣ ለምሣሌ ያህል በፓሪስ አቶ ተስፋዬ ተገኝ፣ በሎንዶን አቶ አበበ ረታ፣ በሕንድ አቶ አማኑኤል አብርሃም ያበረከቱት የዲፕሎማሲ ተግባር የሚዘነጋ አይደለም::

በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ፡ ፍርድ ለሚጠብቀው የኤርትራ ጉዳይ፡ ከሐምሌ እስከ መስከረም አጋማሽ 1949 ዓ.ም ድረስ፡ በኢትዮጵያ በኩል የተደረገው ዝግጅት ይህን ያህል ጠላትን ተቋቁሞ ድል ለመምታት የሚያስችል አልነበረም::

-- ከሶስቱ የምዕራብ ኃያላን መንግሥታቶች ውስጥ ምንም እንኳን በፈረንሣይ እርዳታ ሙሉ በሙሉ መተማመን ባይቻልም፣ የታላቋ ብሪታንያ እና የዩናይትድ ስቴትስ ድጋፍ እንደሚቀጥል ታውቋል::

-- የኢትዮጵያ የበጉ ፈቃድ መልዕክተኞች የጉብኝቸው፡ ብዙ ተከታዮች እሏቸው የተባሉት ኦራቱ የላቲን አሜሪካ አገሮች የኢትዮጵያን ጥያቄ ለመደገፍ የሰጡት ቃል ይፈጸማል ተብሎ ተስፋ ይደረጋል::

-- ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለመላው የተባበሩት መንግሥታት መሪዎች ያስተላለፉት መልዕክት፡ ለሁሉም ደርሶ የድጋፍ መልስ የሰጡት መሪዎች ቁጥር አሥራ አምስት ደርሷል::

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ ከሙሉ ሥልጣን ጋር የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ሆነው፣ ከአዲስ አበባ ወደ ኒውዮርክ ከመነሣታቸው በፊት፣ በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ንጉሣዊ ስብሰባ ተደርጐ የተነገራቸው፡ ኤርትራን ቢቻል በሙሉ፣ ሳይሆን በከፊሉ አስፈርደህ ይዘህልን ተመለስ፡ የሚል የጠነከረ አደራና ትእዛዝ የተሞላበት መምሪያ ነበር::

እዚህ ላይ ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን፡ በሐምሌ ወር ላቶ እክሊሉ ሀብተወልድ በገለጹት አስተያየት፣ « ..... የመስከረሙን ቀጠሮ ጃንሆይ እርግጠኛ የሆነ ተስፋ አድርገው አንዳይጠብቁ ማዘጋጀት ያስፈልጋል .... » ማለታቸው ይታወሳል:: የመስከረሙ ሙግት ቀላል አጀማማሪ ሆነ፡ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ከአሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ጋር ሆነው ለንጉሠ ነገሥቱ ከሰፈው ማስረዳታቸው አልቀረም ነበር:: ነገር ግን በአዲስ አበባ ነዋሪ የሆኑት የእንግሊዝ፣ የአሜሪካና የፈረንሣይ አምባሳደሮች፣ ገነተ ልዑል ቤተመንግሥት እየመጡ፣ በኤርትራ ጉዳይ የየመንግሥታቸው የድጋፍ አቋም የጸና መሆኑን እና፡ በአብዛኛዎቹም አገሮች ዘንድ፡ ምንም ዓይነት ችግር እንደማይኖር ስለሚነግሯቸው፣ ንጉሠ ነገሥቱ ባሳደሩት ትልቅ ተስፋ ላይ፣ የነ አክሊሉን ጥርጣሬ ማስገባት አልፈለጉም:: ይልቁንም የእነዚህ የሶስቱ ኃያላን መንግሥታቶች የተፈጠበጠ ድጋፍ ስለአለ፡ የባልያን ተንኮል አደናቃፊ ሊሆን የማይችል መስሎ ታያቸው:: በገነተ ልዑል

ቤተመንግሥት በተደረገው ታላቅ ስብሰባ፣ ተካፋይ የሆኑትም መሣፍንቶችና መኳንንቶች፣ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ጠንክረው እንዲከራከሩና አሸናፊ ሆነው እንዲመለሱ አደራ ብለዋቸዋል። ሁኔታው እንደሚያስረዳው የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ከአዲስ አበባ ተነስተው ረዥሙን ጉዞ ወደ ኒውዮርክ የቀጠሉት፣ እጅግ አሳሳቢና እንቅልፍ የሚነሣ፣ ኃላፊነት ተሸክመው ነው።

በተባበሩት መንግሥታት ሸንጐ ላይ፣ ምንም እንኳን ጣልያን ወዳጆቿን እነ አርጀንቲናን አስልፋ ጦርነት እንድምትገጥማቸው የሚጠቁቁት ቢሆንም፣ የጠላት ሴራ በምን ዘዴ ተስናድቶ እንደሚገጥማቸው፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መረጃ የላቸውም። ከሌሎቹም አባል መንግሥታት መካከል እነማን ብድግ ብለው፣ የጣልያን ደጋፊና የኢትዮጵያ ተቃዋሚ አንደሚሆኑ፣ በትክክል የሚያውቁት ዝርዝር አልነበረም። ደጋፊዎቻችን ሆነው ባለፈው ግንቦት ወር ድምፅ ከሰጡን አገሮች መካከል፣ እነማን ሀሳባቸውን ለውጠው ወደ ጣልያን እንደአጋደሉ አላወቁም። በጠቅላላው የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልዕክተኞች፣ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ተደራጅቶ የጠበቃቸው የጠላት ተንኮል፣ ከአስቡትና ከጠረጠሩት በላይ ነው።

የጣልያን ሤራ

ግንቦት 6 ቀን 1949 ዓ.ም ሎንዶን ላይ የተፈረመው የቤቪን ስፎርሳ ስምምነት፣ ሞቶ መቀበሩን የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር እንደገለጸው ሁሉ፣ ጣልያኖችም ይህ ስምምነት ከተቀበረበት ለምን ጊዜውም እንደገና ነፍስ እንዲዘራ እንፈልግም ብለው፣ በመስከረም ለሚከፈተው ለአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ፣ ያልተጠበቀ አዲስ አቋም ይዘው ለመቅረብ ወስኑ።

በውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ዋና ጸሐፊ በቪቶሪዮ ዾፒ (VITTORIO ZOPI) ስብሳቢነት፣ በፋሽስት ዘመን የሠለጠኑ ዲፕሎማቶች፣ እነ አልቤርቶ ታርኪያኒ አጥንተው ያቀረቧቸውና፣ በጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፐሪ ጸድቀው በሥራ ላይ እንዲውሉ የተሞከሩት፣ የጣልያን ዋና ዋና የተንኮል ፕሮግራሞች የሚከተሉት ነበሩ።

..... በጣልያን ዲፕሎማቶች አስተያየት፣ የሰባ ሰባቱ (77) ዓመት ሽማግሌ ካርሎ ስፎርሳ፣ ሎንዶን ላይ ከታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር ስለኮሎኒዎቹ የወደፊት መፍትሔ ያደረገው ስምምነት ከፍ ያለ ጣጣ አስከትሏል።

1. ከኤርትራ ግዛት አብዛኛዎቹ አውራጃዎች ለኢትዮጵያ እንዲሰጡ ካርሎ ስፎርሳ ያደረገው ስምምነት፣ የጣልያንን ጥቅም ጐድቷል። በዚህ ምክንያት የቀኝቹም ሆኑ የግራዎቹ የፖለቲካ መሪዎች፣ የደጋስፐሪን መንግሥት ክፉኛ አውግዘዋል።

2. በጣልያን ላይ እምነት ያላደሩትና ከጣልያንም ጋር በሕብረት ለመኖር፣ ጽኑ ፍላጐት ያላቸው አብዛኛዎቹ ኤርትራውያኖች፣ በዚህ አገራቸውን ለኢትዮጵያና ለሱዳን በሚከፋፍለው በቤቪን ስፎርሳ ስምምነት ጥልቅ ሀዘናቸውን

አስምተዋል። በተለይ የደጋውና የምሥራቅ አውራጃዎች ለኢትዮጵያ እንዲሰጡ የተደረገው ስምምነት፡ መላውን የኤርትራ ሕዝብ አስቆጥቷል። የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር መሆንን ጨርሶ አይፈልግም።

3. አሁን ግን፡ አጋላሚው ሬድቶን በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፣ የቤሽን ስፎርሳ መፍትሔ ባለመጽደቁ፣ የወደፊቱን የኤርትራን ሕዝብ ዕድል የሚያቃና እና፣ ለባልያንም ተገቢ የሆነ ሚና ለመጫወት የሚያስችላት ጥሩ መንገድ ከፍቷል።

4. ስለዚህ፡ ለቅኝ ግዛቶቻችን መፍትሔ እንዲሆኑ ባለፈው ጊዜ የደከምንባቸውን መንገዶች ለውጠን፣ በአዲሲቷ የባልያን ሬፑብሊክ ስም፡ በአዲስ መንፈስና በአዲስ ሀሳብ፣ አዲስ አቋምና አዲስ ፕላን አዘጋጅተን፣ ለአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ እንዲቀርብ ማድረግ አለብን።

5. ይህም በመሠረቱ መስከረም ዐሥረኛ የደረገው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ የሚቀርበው ሀሳብ፣ « .... ኤርትራና ሊቢያ በቀጥታ ነፃነታቸውን እንዲቀበሉ፣ ሱማሌ ለተወሰነ ጊዜ በባልያን ሞግዚትነት ከተዳደረች በኋላ ነፃነቷ እንዲሰጣት ... » የሚል መሠረታዊ አቋም የያዘ ከሆነ፣ ሁለት ሶስተኛውን የተባበሩት መንግሥታት አባሎች የድጋፍ ድምጽ ለማግኘትና ለመጽደቅ ይችላል። ይህንንም ሀሳብ አብስለን ለጉባኤው የምናቀርበው፡ ወዳጆቻችንን የላቲን አሜሪካ አገሮችን ቀደም ብለን በሚገባ አሰናድተን ነው። ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና እንድትቆም በማድረግ፣ ከኢትዮጵያ ወረራ እናድናታለን። በብዙ ሺህ የሚቆጠሩት በኤርትራ ያሉት ዜጐቻችንም በሠላምና ዐንነት መኖር ይችላሉ።

6. በሊቢያ፡ ለትሪፖሊታንያም ሆነ ለሲረናይክ ነፃነት መስጠት ያስፈልጋል ስንል፡ ዓረቦችና የአስላም አገሮች፣ ከቶ የማይጠብቁት የደስታ ዱብ እዳ ስለሚሆንባቸው፣ ወዲያው ጠላትነታቸውን ሠርዘው፡ ወዳጆቻችን ሆነው ከእኛ ጋር ይቆማሉ።

7. በሱማሌም ጉዳይ የሞግዚት አስተዳዳሪነቱ ለእኛ እንዲሰጥ ሀሳቡ በሚቀርብበት ጊዜ፡ የዓረብና የእስላም አገሮች ድጋፍ በቀጥታ ይጐርፍልናል። ኤርትራም በቤሽን ስፎርሳ ስምምነት መሠረት ግማሹ ኢትዮጵያ፣ ሌላው ወደ ሱዳን ይከፋፈላል ከሚለው ሀሳብ ይልቅ፣ ኤርትራ አንድነቷ ተጠብቆ ነፃነቷን እንድታገኝ የሚቀርበው ሀሳብ፣ ዓረቦቹንና አስላሞቹን ብደበልጥ እንደሚማርክ ጥርጥር የለውም። ኤርትራን እኛ ፈጥረን አሁን ካለችበት ደረጃ ካደረስናት በኋላ፣ አሥመራንም በዘመኑ ቴክኒዎሎጂ ገንብተን አውሮፓዊ ሥርዓት ያለው የባልያን ከተማ ካደረግናት በኋላ፣ እንዴት ለጎይለሥላሴ ፈዎዳል መንግሥት እናስረክባታለን ? ስለዚህ፡ ..... በመስከረሙ ጉባኤ ላይ ያለንን አቅም በሙሉ አስተባብረን፣የኤርትራን የወደፊት ዕድል ወጪ ነፃነት ማሸገር አለብን። .....

የአዲሲቷ ባልያን ሬፑብሊክ መንግሥት አዲሱ አቋም፡ ከዚህ በላይ በተገለጸው አኳኋን ከተመሠረተ በኋላ፣ በተለይ በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያን ጥያቄ ከዓለም መንግሥታት ሸንጐ ለማስረዝ፣ አንባቢን የሚማርክ የሀሰት ታሪክ ለመፍጠርና፣ አቀራረቡን ለማሳመር፣ ብዙ ሊቃውንቶች የተሰየሙበት የፕሮፓጋንዳ ኮሚቴ ተቋቁሞ፣ የተዘጋጁት ጽሑፎች፣ በያለበት መሠራጨት ጀመሩ።

..... በታሪክ ምን ጊዜም ኤርትራ፡ የኢትዮጵያ ግዛት ሆና አታውቅም፡፡ ..... የጣልያን መንግሥት በ1885 ዓ.ም፣ መላውን ኤርትራ ቅኝ ግዛት አድርጉ የያዘው፡ ከኢትዮጵያ መንግሥት ላይ ነጥቆ አይደለም፡፡ .... የጥንታዊ ታሪክ ተመራማሪዎች እንደደረሱበት፣ ይህች ኤርትራ የምትባል አገር፣ ከብዙ መቶ ዓመታት በፊት፣ ምንም አንኳ የጭለማ ሕይወት ተጋርዶባት የኖረች ቢሆንም፣ የራሷ የሆነ ባሕልና ቋንቋ እንደነበራት፣ የሚያመለክቱ ብዙ ማስረጃዎች ሲቀርቡ፣ ከኢትዮጵያ ታሪክና ካልቸር ጋር የሚያገናኙት አንዳች ምልክት አልተገኘም፡፡.....አክሱም ላይ ነግሠው ትግራይንና ኢትዮጵያን በአንድነት አስተዳድረው ነበር የሚባሉትም ነገሥታቶች፣ ግዛታቸውን ለማስፋፋት ወደ ኤርትራ ዘልቀው አያውቁም፡፡ ..... እርግጥ፡ አልፎ አልፎ አነዚህ የትግራይ ነገሥታቶች ከአሥመራ በስተደቡብ በኩል የሚገኙትን፣ ደጋግ ሥፍራዎች ይዘው እንደነበረ ይነገርላቸዋል፡፡

..... አድዋ ላይ፣ በኢትዮጵያና በጣልያን መካከል የደረሰው ግጭት በግዛት ምክንያት አይደለም፡፡ ሁለቱ መንግሥታቶች ውጫሌ ላይ በተፈራረሙት ውል፣ ጣልያን በኢንተርናሽናል ግንኙነቶች፣ ኢትዮጵያን ለመርዳት ዳግማዊ ምኒልክ ተስማምተዋል የሚለውን የውሉን 17ኛ አንቀጽ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ውሸት ነው ብለው በመካዳቸው ነው፡፡ ..... ከአድዋ ጦርነት በኋላ፣ በጣልያንና በኢትዮጵያ መንግሥታት መካከል የዕርቅ ስምምነት ሲደረግ፡ ከመረብ ምላሽ ያለው አገር በሙሉ የጣልያን ቅኝ ግዛት መሆኑን፣ አፄ ምኒልክ በፊርማቸው አረጋግጠዋል፡፡ በዚያን ጊዜ ንጉሥ ምኒልክ በሁለቱ አገሮች መካከል በደረሰው ግጭት አሸናፊ ሆነው ስለቀረቡ፣ ከመረብ ምላሽ ያለውና በጣልያን የሚተዳደረው የኤርትራ ግዛት፣ የኢትዮጵያ ስለሆነ ይመለስልኝ አላሉም፡፡ የዕርቁ ስምምነት ሲዘጋጅ፡ የንጉሠ ነገሥቱ ዋና ጥረት፣ ጣልያን በኢትዮጵያ አስተዳደር ውስጥ እንዳትገባ ቃሏን እንድትስጣቸው ብቻ ነበር፡፡

..... በኢትዮጵያና በጣልያን ግዛት መካከል ያለው ወሰን፣ በትክክሉ የመረብ ወንዝ መሆኑ በውል ተረጋግጦ ከኖረ ከሃምሣ ዓመት በኋላ፡ የኃይለሥላሴ መንግሥት በድንገት ተነስቶ፣ ኤርትራ የኢትዮጵያ ግዛት ስለሆነች፣ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀል አለባት ሲል፣ ያቀረበው ጥያቄ ተገቢ ያልሆነና መሠረት የሌለው ነው፡፡ በጥንታዊው ዘመን ኤርትራና ኢትዮጵያ በአንድ መንግሥት አስተዳደር የኖሩ ከመሆናቸውም በላይ፡ በዘርና በቋንቋ፣ በባሕልና በሀይማኖት ሁለቱ ሕዝቦች አንድ ዓይነት ናቸው በማለት፡ የኃይለሥላሴ መንግሥት ለተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች የሚያሠራጨውን የፈጠራ ሰነድ፣ የታሪክ ሊቃውንቶች አይተው ተገርመዋል፡፡ ..... ወደ ኋላ ተመልሶ ይዘን የኢትዮጵያ መንግሥት የሚያወራውን የጥንቱን ታሪክ መመርመር ቢያስፈልግ፣ የኤርትራን ግዛት በሙሉ ለማስተዳደሩ ማስረጃ ያለው፣ ከጣልያን በስተቀር ሌላ መንግሥት ሊኖር አይችልም፡፡ ..... እርግጥ በ1557 ዓ.ም ቱርኮች የምጽዋን ወደብ መያዛቸው ትክክል ነው፡፡ ቀጥሎም ግብፆች በቱርክ ስም ይህንኑ የምፅዋን ወደብ ይዘው፣ ለተወሰነ ጊዜ መቆየታቸው አይካድም፡፡ ይሁን እንጂ ቱርኮቹም ሆኑ ግብፆች፣ ከምፅዋ አልፈው ወደ ኤርትራ ግዛት አልገቡም፡፡ በትክክለኛው ታሪክ ከ1885 ዓ.ም ጀምሮ የኤርትራን ግዛቶች አጠቃልላ ያስተዳደረች ጣልያን ብቻ ነች፡፡ .... ስለዚህ፡ የኢትዮጵያ መንግሥት፣ በመስፋፋት ፖሊሲው ኤርትራን ለመያዝ ዋና ግቡ ስለሆነ፣ በየጊዜው የሚያቀርባቸው ጥያቄዎች ሁሉ፡ በፈጠራ ታሪክ ላይ የተመሠረቱ መሆናቸው በተባበሩት መንግሥታት ዘንድ መታወቅ አለበት፡፡ ..... እርግጥ ኢትዮጵያ የባሕር በር ስለሌላት በአስብ በኩል ሙተላለፊያ እንድታገኝ ይገባታል፡፡ ለዚህም የጣልያን

መንግሥት ከ1928 ዓ.ም ጀምሮ ድጋፉን አልነሳትም። ከዚህ ሌላ ግን ከጣልያን ጋር ለብዙ ዘመናት በመኖር፣ ቀጥሎም በአንግሊዝ አስተዳደር ለአሥር ዓመታት በመቆየት፣ በሥልጣኔ ከፍ ያለ የመሻሻል ዕድል ያገኘው የኤርትራ ሕዝብ፣ የኢትዮጵያ የፊውዳል አስተዳደር ቀንበር እንዳይወድቅበት፣ ለትክክለኛ ፍርድና ለዴሞክራሲ መብት የቆሙ አገሮች ሁሉ፣ በጥብቅ እንዲያስቡበት ያስፈልጋል።

..... ኤርትራን የፈጠረችና ምድረ በዳ የነበረችውን አገር አልምታ የሕዝቡን ኑሮ ወደ ሰብዓዊ ሕይወት ያሻገረችው ጣልያን ስለሆነች፣ ከአሷ በስተቀር የኤርትራን ሕዝብ ፍላጐት የሚያውቅና ለችግሩም መፍትሔው ምን እንደሆነ፣ ሁሳብ ማቅረብ የሚችል ሌላ አገር **የለም**። ስለሆነም፣ የኤርትራ ሕዝብ ነፃነቱን አግኝቶ ራሱን ችሎ እንዲተዳደር፣ **የአዲሲቷ** ጣልያን መንግሥትና ሕዝብ ጽኑ ድጋፉን ብቻ ሳይሆን፣ ከፍተኛ **የሞራልና የግቴሪያል** እርዳታውን ለማቅረብ ዝግጁ መሆኑን ያረጋግጣል።..... »

የሮማ መንግሥት ከሐምሌ 1949 ዓ.ም ጀምሮ ስለ ኤርትራ ጉዳይ የተገበሩት መንግሥታት አባል **አገሮችን** አስተያየት ለመለወጥ፣ በፕሮፓጋንዳ መስክ ያደረገው ዘመቻ ከዚህ በላይ **በተገለጸው** አኳኋን ነበር። ጣልያን ይህ በአዲስ መንገድ ጠንሰሶ የሚያስራጨው ሁሳብ፣ ሶስት ዓይነት ጥቅም ያስገኝልኛል ብሎ ሙሉ ተስፋ አድርጓል።

-- የመጀመሪያው፣ ኢትዮጵያ ኤርትራ ትመለስልኝ ብላ ያቀረበችው ጥያቄ ተገቢ አይደለም ተብሎ በተገበሩት መንግሥታት በድምፅ ብልጫ እንዲሠረዝ ነው።

-- ሁለተኛው፣ አዲሲቷ የጣልያን ሬፑብሊክ፣ ቅኝ ግዛቶቿ የነበሩት አገሮች ሊቢያና ኤርትራ ነፃነት ሊሰጣቸው ይገባል ብላ ስትቀርብ፣ በጠቅላላው ኮሎኒያሊስት ባልሆኑ አገሮች ዘንድ እድናቆትንና መልካም ግምትን ለማግኘት ነው።

-- ሶስተኛው፣ ኤርትራና ሊቢያ ነፃ ሲወጡ፣ በአድሚኒስትሬሽኑና በካልቸሩ ከጣልያን ጋር ተዋህደው የኖሩ በመሆናቸው፣ አዲስ ለሚያቋቁሙት መንግሥት አርዳታ ሰጭ ሆኖ ለመገባትና የተመቻቸ ቦታ ይዞ የንግድና የኤኮኖሚን ጥቅም ለማዳበር ነው።

ለቅርብና ለሩቅ ጊዜ የተነደፈውን ይህንን የጣልያን ሁሳብ በተግባር ላይ ለማዋል፣ ከሁሉ አስቀድሞ የኢትዮጵያን ጥያቄ ማስናከል አስፈላጊ ስለሆነ፣ የላቲን አሜሪካ አገሮችን ለማስጠናትና ለማስለፍ፣ በጆሴፔ ብሩዛስካ የውጭ ጉዳይ ም/ሚኒስትር የሚመራ የመልዕክተኞች ጓድ የተሰየመው ለዚህ ግብ ነበር።

እንደሚታወሰው፣ ኢትዮጵያ ባላት አቅም ወደ ላቲን አሜሪካ የላከቻቸው የበጐ ፈቃድ መልዕክተኞች፣ የጉብኝቸው አራት አገሮች ብቻ ናቸው። የጣልያን ሚሲዮን ግን በልዩ እውሮፕላን እየተጓዘ የሀያ እንዱን የላቲን አሜሪካ አገሮች በማባበል፣ የኢትዮጵያን ጥያቄ እንዲቃወሙና አዲሱን ያጣልያን ፖሊሲ እንዲከተሉ ከፍ ያለ ጥረት አድርጓል። በዚሁ ጉዞው፣ ጆሴፔ ብሩዛስካ በመንግሥቱ ስም ለየአገሩ መሪዎች ካቀረበላቸው ገጸ በረከቶች ሌላ፣ በኒውዮርክ የተገበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ፣ የጣልያን ነገረ ፈጆች ሆነው በየኮሚቴው ለሚጮሁትና

ለሚያምታቱት፣ ለአርጀንቲና፣ ለጓቴማላ እና ለብራዚል ቋሚ መልዕክተኞች፣ ዋጋ ያላቸው ስጦታዎችና የኒሻን ሽልማት ሰጣቸዋል።

በኒውዮርክ የአርጀንቲና ዋና መልዕክተኛ አምባሳደር ሆሴ አርሴ "JOSE ARCE" የሊቢያ፣ የኤርትራና የሱማሌ የወደፊት ዕድል፡ በተባበሩት መንግሥታት እንዲወሰን ጉዳዩ ከቀረበበት ከመስከረም 1948 ዓ.ም ጀምሮ፡ በይፋ የጣልያን ዋና ቃል አቀባይ ሆኖ፣ የሮማ መንግሥት በየጊዜው የሚሰጠውን ልዩ ልዩ መምሪያ በየነጥቡ እየተከተለ፡ የሮጫኸና ያታገለ ነው። በቅርቡም ጁላይ 1949 ዓ.ም፣ በአቶ አክሊሉ የሚመሩት የኢትዮጵያ የበጉ ፈቃድ መልዕክተኞች ኡሮጀንቲና ዋና ከተማ ቦነስ አይረስ (BUENOS AIRES) ሲደርሱ፡ መንገሥቴ አልቀበልም ብሎ በር እንዲዘጋባቸው ያደረገው አምባሳደር ሆሴ አርሴ ስለሆነ፣ ለደጋስጥሪ መንግሥት ያደረገው ውለታ በቀላል የሚታሰብ አይደለም። አምባሳደር አርሴ፣ በአርጀንቲና መንግሥትና በራሱ ሰም ሆኖ እስካሁን ለጣልያን መንግሥት ያበረከተው አርዳታና፣ ወደፊትም የሚያቀርበው አገልግሎት እጅግ ጠቃሚ ስለሆነ፣ አልፎ አልፎ በተለይ ከሚሰጠው ጉርሻ ውጭ፣ በአፈሴል የጣልያንን አንደኛ ደረጃ የክብር ኮከብ ታላቅ ኮርዶን ኒሻን ተሸልሟል። በዚህ ሽልማት ኩርማ መንግሥት የተሰጠውን ከፍተኛ ክብር ለማመስገን፡ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ለኖሞት ስፎርሳ በጻፈው ደብዳቤ፣ እንዲህ የሚል ቃል ይገኝበታል። «.....በፀኩሊ ለጣልያን መንግሥትና ሕዝብ ያለኝን ታማኝነትና የጋለ ስሜት ከመግለጽ ጦን ጊዜም እንደማልዋዝን አረጋግጣለሁ። ..... ጣልያን በአዲስ መልክ የጀመረችውን የትልቅነት እርምጃ እንድትቀጥል በእገሬ ሕዝብ ሰም ሆኜ የማቀርበው ምኞት፡ ጥልቅ የሆነና የወንድማማችነትን መንፈስ የያዘ ነው...»

ሁለቱ፡ በዘር ወንድማማቾችና፣ በፖለቲካም የፋሽስት ምርቶች የሆኑት፣ የጣልያን እና የአርጀንቲና መንግሥታቶች፡ ለሊቢያ፣ ለኤርትራና ለሱማሌ ጉዳይ፡ በመስከረም በሚከፈተው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ፣ ሕብረታቸውን ከመቼውም ጊዜ በበለጠ አጠንክረው አዲሱን ፕላን ለማስወሰን ተዘጋጅተዋል። እንዲሁም በኒውዮርክ ከሚገኙት የላቲን አሜሪካ አገሮች ቋሚ መልዕክተኞች መካከል፣ የጓቴማላው አምባሳደር ካርሎስ ግራሲያ (CARLOS GARCIA) እና የብራዚሉ አምባሳደር ካርሎስ ሙንዚ (CARLOS MUNIZ, ለአዲሱ የጣልያን ፕላን ከፍተኛ ጥረት ለማድረግ ቃል ስለሰጡ፣ እነሱም እንደ አርጀንቲናው መልዕክተኛ ከፍተኛ ኒሻንና ስጦታ ተቀብለዋል።

በጠቅላላው፡ በጣልያን የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር የሚመራው የመልዕክተኞች ቡድን፡ መላው የላቲን አሜሪካ አገሮችን በመጐብኘት በአዲስ መልክ ያዘጋጀውን ፕላን፡ ከዘይቲ በስተቀር ሌሎቹ በሙሉ ስለተቀበሉት፣ ፍሬያማ የሆነ ውጤት ይዞ ተመልሷል።

በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፡ የቤቨን ስፎርሳ ስምምነት እንዳይጸድቅ በድንገት ከደጋፊነት ወደ ተቃዋሚነት ተገልብጦ ያከሸፈው የዘይቲ ዋና መልዕክተኛ ሲናተር ኤሚል ሰንት ሎት፣ እሁንም በለመደው መልክ በመስከረሙ ስብሰባ ላይ ሌላ አዲስ ዕክል እንዳይፈጥር ጣልያኖች ለማባበል ሞክረው ነበር። ኋላ ግን ጉዳዩን ሲያጠኑት ኤርትራና ሊቢያ ነፃነታቸውን ይቀበሉ የሚል ዐሳብ ሲቀርብ፡ የዘይቲው መልዕክተኛ ለማን ሲል ማንን ይቃወማል ? የጥቁር ዘር የሆነው መንግሥት ኤርትራ ነፃ ይውጣ ሲባል፡ ከመደገፍ በስተቀር

ሌላ ምርጫ ስለሌለው፣ መለማመጥ አያስፈልግም ብለው ተውት። በመሠረቱ ሴናተር ሰንት ሎት፣ በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ደሀና አድርጉ ከዘለዘለ በኋላ፡ ለአራተኛው ስብሰባ ተካፋይ ሳይሆን ቀርቷል።

ከመስከረሙ ጉባኤ በፊት፡ የጣልያን ጥረት በላቲን አሜሪካ አገሮች ብቻ የተወሰነ አልነበረም። በዓረቦቹና በእስያውያኖቹም ዘንድ መልዕክተኞች እየላከ፣ ለቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቹ መፍትሔ ያዘጋጀውን አዲሱን ፕላን በማስረዳት፡ የሚያስፈልገውን ድጋፍ ሲሰበስብ ከርሟል። የዓረብ መንግሥታቶች ዋናው ዓላማቸው፡ የሊቢያ እንድነት ተጠብቆ በፍጥነት ነፃነት እንዲሰጥ ስለሆነ፣ ሱማሌ ለተወሰነ ጊዜ በጣልያን ሞግዚትነት እንዲተዳደር የቀረበውን ሀሳብ አይቃወሙም። በኤርትራም ጉዳይ፡ አገሩን ኢትዮጵያና ሱዳን ከሚከፋፈሉት ነፃነት እንዲሰጠው የታቀደውን የጣልያን ፕላን ለመደገፍ አይቸገሩም። የጣልያን መንግሥት ባቀረበው ሀሳብ ላይ፣ ዓረቦቹ ትንሽ ጥርጣሬ ያደረባቸው፡ ስለ ሊቢያ አገሮች ነፃነት ሲነገር፡ ትሪፖሊታንያ፣ ሲረናይክና ፈዛን በአንድነት ተዋህደው፣ መሆን አለመሆኑን፡ አጠናባጁ የሮማ መንግሥት በቂ ማብራሪያ ባለመስጠቱ ነው። በሊቢያ ጉዳይ የጣልያን እውነተኛው ፍላጐት፡ በተለይ ትሪፖሊታንያ እና ሲረናይክ የተለያየ መንግሥት እንዲቆምላቸው ነው። ጣልያን የተመቻቸ ቦታና ጥቅም ይኖረኛል ብሎ የሚያስበውም፡ በትሪፖሊታንያ ላይ መሆኑ የታወቀ ነው። ይሁን እንጂ ይህንን የውስጥ እቅዱን በይፋ ከማውጣት፡ እንዲሁ በደፈናው እያምታታ ለሊቢያ ነፃነት ደጋፊ ሆኖ መታየትን መርጧል።

በእስያውያኖቹም በኩል፣ የጣልያንን ሀሳብ በደፈናው የሚቃወም የለም። በተለይም በኢትዮጵያ ላይ፡ ጥላቻውን የሚያሳየው የታኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዛፍሩላህ ካን፡ በሐምሌና በነሐሴ ወራቶች ውስጥ ከሮማ መንግሥት ጋር ልዩ ወዳጅነት ሲገነባ ስለስነበተ፡ በመስከረሙ ጉባኤ ላይ የጣልያን አጨብጫቢ እንደሚሆን ሙሉ እምነት ተጥሎበታል።

የአራቱ ኃያላኖች አቋም

ለሊቢያ፣ ለኤርትራና ለሱማሌ የወደፊት ዕድል መፍትሔ ነው ተብሎ የቀረበው የቤቨን ስፎርሳ ስምምነት ከወደቀ በኋላ፡ የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ እንዲያጸድቀው ጣልያን ያዘጋጀውን አዲሱን ፕላን፣ ታላቋ ብሪታንያ ለጥቅሟ ስትል ሙሉ ድጋፏን እንደምትሰጥና፡ አሜሪካም እንደሚተባበር፡ የሮማ መንግሥት እርግጠኛ ነበር።

በሊቢያ ጉዳይ የጣልያን መንግሥት የቀየሰው አወናባጅ መፍትሔ፡ ሁለት ዓይነት ትርጉም እንዲኖረው ታስቦ የተቀናጀ ነው። የመጀመሪያው፡ ዓረቦቹንና እስያውያኖቹን ለማሞኘበርበር ሽፈንፈን ባለ አነጋገር፣ ለሊቢያ አሁኑኑ ነፃነት መስጠት ይገባል፡ የሚለው ቃል ነው። ሌላው የተደበቀው እውነተኛው ሀሳብ ግን፡ በሊቢያ ውስጥ ያሉት ሁለቱ ዋና ዋና አውራጃዎች፣ ትሪፖሊታንያ እና ሲረናይክ፣ ለየብቻቸው ነፃ መንግሥት ተብለው የመጀመሪያው በጣልያን፣ ሁለተኛው በታላቋ ብሪታንያ የበላይ መሪነት እንዲተዳደሩ ለማድረግ ነው። በመሠረቱ ለትሪፖሊታንያ እና ለሲረናይክ ለየብቻቸው የኦቶኖሚ እስከዳደር እንዲሰጣቸው፡ እንግሊዞች ቀደም ሲል የሚፈልጉትና አሁንም የሚመኙት መሆኑ የታወቀ ነበር። ይሁን እንጂ እነዚህ ሁለቱ አውራጃዎች ለየብቻቸው ነፃነት እንዲሰጣቸው፡

የጣልያን መንግሥት ልባዊ ምኞትና ጽኑ ፍላጐት መሆኑ ተብራርቶ የታወቀ እንደሆነ፣ ዓረቦቹ የሊቢያን አንድነት የሚፃረር ሀሳብ ነው ብለው እንዳያወግዙት፡ የሮማ መንግሥት ብልጥ ስመሆን እንግሊዞችን በይፋ እያናገረ፡ እሱ በጀርባ ሆኖ ስመግፋት ፈለገ፡፡ የሮማ መንግሥት በአዲስ መልክ የወጠነው ምኞት፣ በትሪፖሊታንያ እና በኤርትራ ላይ፣ የጣልያን ስሜት ያላቸው መንግሥታቶች ተቋቁመው፣ ከፍተኛ የኤኮኖሚና የሶሻል ጥቅም ለማግኘት ስለሆነ፡ በአራቱቹ የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ፣ ከታላቋ ብሪታንያ ጋር መረዳዳትና መቀራረብ፣ በጣም አስፈላጊነቱን አምኖበታል፡፡ እንግሊዞች ግን ይህን በአዲስ መልክ የተወጠነውን የተጐለበረበረ ሀሳብ ተቀብለው፣ የጣልያን ተባባሪ ሆነው መታየትን አልፈቀዱም፡፡

በስኔ ወር 1949 ዓ.ም፡ የሮማ መንግሥት ለሊቢያና ለኤርትራ ነፃነት እንዲሰጣቸው ለመጠየቅ ሀሳቡን በሚያውጠነጥንበት ጊዜ፡ እንግሊዞች ቦራሳቸው መንገድ በመንገዝ፣ ለሲረናይክ አውራጃ የኦቶኖሚ አስተዳደር እቋቁመናል ብለው መግለጫ ሰጥተዋል፡፡ ይህንንም እርምጃ ሲወስዱ፡ የቀድሞ አስተዳዳሪውን የጣልያንን መንግሥት ማማከር አስፈላጊ ሆኖ አላገኙትም፡፡ የመንግሥቱ መሪ ደጋስፕሪና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ካርሎ ስፎርሳ፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት እኛን ሳያማክር ወይም አስተያየታችንን ሳይጠይቅ፣ እንዴት ለሲረናይክ አውራጃ የኦቶኖሚ አስተዳደር ያቋቁማል ? በማለት ለመቀየምና ለማጉረምረም ሞክረው የሚያዳምጣቸው አጥተዋል፡፡ የታላቋ ብሪታንያ የዲፕሎማሲ መሪ ኧርነስት ቤቪን፡ ከጊዜ ወደ ጊዜ ስደጋስፕሪ መንግሥት ያስው ግምት ዘማም እየቀነሰ ስለሄደ፣ ከእንግዲህ ወዲህ ከጣልያኖች ጋር የተለየ ውይይትም ሆነ ስምምነት መደራደር አያስፈልግም ብሎ ዘገደል፡፡ በግንቦት 6 ቀን 1949 ዓ.ም የቤቪን ስፎርሳ ስምምነት ሎንዶን ላይ እንደተፈረመ፡ ጣልያኖች ችኩሎች በመሆናቸው፣ አጉል ፕሮፓጋንዳ ነዝተው ውጤቱን እንደአበላሹት ሁሉ፣ አሁንም አዲስ መፍትሔ አቅርበን እናስፈጽማለን በማለት የሚያደርጉትን ማምታታት፣ እንግሊዞች አላመኑበትም፡፡ የሮማ መንግሥት ኤርትራን በእጅ አዙር ለመግዛት፣ የሊቢያን አንድነትና ነፃነት እንደገፋለን እያለ፡ የዓረብ መንግሥታቶችን ሲያታልል እንደስነበተ፣ እንግሊዞች ደርሰውበታል፡፡ ስለዚህ፣ የታላቋ ብሪታንያ ዲፕሎማቶች፣ የጣልያንን የማጐለበርበር ሥራ ደህና አድርገው ስለተረዱት፣ ለመስከረሙ የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ፣ ከጣልያን ጋር ከመስለፍ ይልቅ፣ ራሳቸው የሚፈልጉትን አቋም ይዘው፡ ብቻቸውን ለመታገል ወስኑ፡፡

የዩናይትድ ስቴትስ መንግሥት ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ያለው አቋም፣ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ጋር በመሠረቱ አብሮ የሚጓዝ መሆኑ ምንጊዜም አልተሸሸገም፡፡ በተለይ በኤርትራና በሱማሌ ጉዳይ፣ አንግሎ አሜሪካኖች፣ በቤቪን ስፎርሳ ስምምነት መሠረት ባለፈው ግንቦት ወር ተስማምተውበት የነበረውን ውሳኔ ዛሬም ይደግፉታል፡፡ ለአራቱኛው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ዝግጅት ሲደረግ፣ በአሜሪካና በእንግሊዝ መካከል መጠነኛ ልዩነት የተፈጠረው፡ ሊቢያን በሚመለከት ጉዳይ ብቻ ነበር፡፡ ይኸውም፣ በሊቢያ አንድነት አመሠራረት ላይ እንግሊዞች በጥድፊያ መሆን አይችልም በማለት፡ ትሪፖሊታንያ እና ሲረናይክ ለየብቻቸው ነፃነታቸውን እንዲቀበሉ ያስፈልጋል ሲሉ፡ አሜሪካኖች የሊቢያን አውራጃዎች አንድነት አጥብዶ አንድ መንግሥት ለማቋቋም ጊዜ የሚፈጅበት ምክንያት ስላልታያቸው ነው፡፡ በኤርትራ ጉዳይ ግን አሜሪካና እንግሊዝ ያላቸው አቋም ኢትዮጵያን የሚረዳ እንጂ ጣልያንን የሚደግፍ አልነበረም፡፡

ከሶስቱ የምዕራብ ኃያላን መንግሥታቶች መካከል፣ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ የተሣመመ ሀሳብ ይዛ፣ ብቻዋን ተጣምማ የቀረችው ፈረንሣይ ነች። በ1945 ዓ.ም ገና ከጠዋቱ ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ ለቀድሞ ገዥዎቻው ለጣልያን መመለስ አለባቸው ብላ ፈረንሣይ የተሟገተችው፣ ከጓደኛዋ ከኮሎኒያሊስት ጣልያን ጋር በመተባበር፡ በስሜን አፍሪካ ባሉት ግዛቶቿ ውስጥ የነፃነት እንቅስቃሴ እንዳይፈጠር አፍኖ ለመያዝ ነበር። አሁን በ1949 ዓ.ም፣ ለሊቢያ የኦቶሞሚ አስተዳደር ወይም ነፃነት የተሰጠ እንደሆነ፣ የዚህ መንፈስ ወደ እነ ቱኒዚያ ተሻግሮ እንዳይበጠብጣት፡ ፈረንሣይ ስትሰጋበትና ስትከላከለው የቆየችው በሽታ እየተጠናከረ መጣት። በቅኝ ግዛት አስተዳደር ረገድ ምንም ዓይነት ልምድ የሌላቸው አሜሪካኖች፣ ለሊቢያ ነፃነት ቢሰጥ፣ ፈረንሣይ የምትፈራበትን ምክንያት ለመረዳት ብዙ ጊዜ ወስዶባቸዋል። በወዳጆቻቸው በእንግሊዞች በኩል የፈረንሣይ ችግር የት ላይ እንደሆነ ከተገነዘቡ በኋላ፣ « .... ፈረንሣይ በስሜን አፍሪካ፡ ቅኝ ግዛትም ሆነ በፕሮቴክቶራ ለያዘቻቸው አገሮች፣ ሕዝቡ ሳይጠይቃት ወይም ሳያምጽባት፣ ቀደም አድርጋ የኦቶሞሚ አስተዳደር መብት ብትሰጣቸው፣ በሊቢያ ነፃነት ምክንያት የሚቀስቀስባት ችግር አይኖርም ..... » የሚል ሀሳብ ወረወሩ። ይዘን ከአሜሪካኖች የቀረበውን አስተያየት፣ ፈረንሣይ ጨርሶ የማትቀበለው ስለሆነ፣ ሀሳቡ ወደመነጨበት ወደ ባለቤቱ እንዲመለስ ከማድረግ በስተቀር፣ ክርክርም ሆነ ውይይት አያስፈልገውም ብላ ዘጋች። አተኩሮ ለሚመለከተው፡ በሊቢያ ጉዳይ ፈረንሣይ በአሜሪካኖች ላይ ማዘኗና መበሳጨቷ ተገቢ ሆኖ አልታየም። ሊቢያ በቶሎ ነፃ መንግሥት ሆና መቆም አለባት ብላ አዲሱን መፍትሔ ያዘጋጀችው፡ የፈረንሣይ ዋና ወዳጅ ኮሎኒያሊስቷ ጣልያን ነች። ሀሳቡም በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ እንዲጸድቅ በላቲን አሜሪካ፣ በመካከለኛው ምሥራቅና በእስያ አገሮች ዘንድ፡ ከፍተኛ ጥረት አድርጋ ብዙ ድጋፍ የሰበሰበችው የፈረንሣይ ዋና ወዳጅ አዲሲቷ ጣልያን ነች። ስለዚህ፣ አጠገቧ ያለውን ከዳተኛ ጓደኛዋን የሮማን መንግሥት በመውቀስ ፋንታ፡ ዘዴ ወደ ዋሽንግተን ለምን እንደተጓዘ፣ ለማንም ግልጽ አልነበረም። በኤርትራ ጉዳይ ከመነሻው ጀምሮ እንደታየው፡ ፈረንሣይ አይኗን ጨፍና ያለ አንዳች ይሉኝታ ጣልያንን ስትደግፍ እንደኖረች ይታወሳል። በነሐሴ ወር 1949 ዓ.ም የተዳማሚ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ ከላቲን አሜሪካ ጉዞአቸው ሲመለሱ በፓሪስ አልፈው፡ የፈረንሣይን የዲፕሎማሲ መሪ ሮበርት ሹማንን ባነጋገሩበት ጊዜ፣ ከኤርትራ ግዛት ከምዕራባዊው ቆላ በስተቀር ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር አንዲቀላቀል፣ ከእንግሊዝና ከአሜሪካ ጋር ድጋፋችንን በድጋሚ እናጸናለን የሚል ቃል ተስጥቷቸው ነበር። አሁን ግን ኤርትራ ሳይከፋፈል የግዛቱ አንድነት ተጠብቆ ወዲያውኑ ነፃነቱን መቀበል አለበት ብላ፡ ጣልያን የወጠነችውን ሀሳብ፡ የፈረንሣይ ፊቲብሊክ በምን መልክ እንደምታየው፣ በጉባኤው ዋዜማ አስተያየቷን ፈጥና መስጠት አልፈለገችም።

የሶቪየት ሕብረት መንግሥት፣ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች፣ ለሶስተኛ ጊዜ የሚያቀርበው መፍትሔ፣ ከሌሎቹ ኃያላን መንግሥታቶች አቋም የተለየ እንዲሆን ፈልጓል።

1. ሊቢያ፡ አሁኑኑ እንድነቷ ተመሥርቶ ነፃነቷ ተስጥቷት መንግሥት እንድታቋቁምና፡ በእግሩም ላይ እስካሁን ሰፍረው የቆዩት የምዕራብ የሀር ኃይሎችና አስተዳዳሪዎች፣ በፍጥነት ለቅቀው እንዲወጡ፣

2. ኤርትራና ሱማሌ፡ ለአምስት ዓመታት በተባበሩት መንግሥታት ሞግዚትነት ከተዳደሩ በኋላ ነፃነታቸውን እንዲቀበሉ፣

3. በኤርትራ ግዛት ውስጥ ያለው የአሰብ የባሕር ወደብ፡ ለኢትዮጵያ መንግሥት እንዲሰጥ፡ ለመጨረሻ ጊዜ ከሶቪየት ሕብረት መንግሥት የተዘጋጀው ረቂቅ ውሳኔ ያመለክታል።

ይህ ለሶስተኛ ጊዜ ከጠቅላላ የተዘጋጀው ረቂቅ መፍትሔ፣ ምንም አንኳን የሊቢያ አንድነትና ነፃነት የጊዜ ገደብ ሳይወሰንበት በፍጥነት መፈጸም አለበት የሚል ቢሆንም፡ ዓረቦቹም ሆኑ እሰያውያኖቹ ከመስከብ ጋር ሆነው ማጨፋጨፍን አልፈለጉም። ለአንዳንድ ጥቅም ሲባል ከመስከብ ጋር እየተቀራረብን የከሙኒዝም ወባ ከሚነድፈን፡ በሩቁ ሆነን በጤና መኖር ይሻለናል ብለዋል። የሰታሊን መንግሥት ግን ተሰፋውን ሳይቆርጥ፣ በመልማት ላይ የሚገኙትን አገሮች ፀሙሉ ማርኑ ቀይ ባንዲራ ሰቅለው እንዲሰለፉለት ጥረቱን ይቀጥላል።

እንግዲህ፡ የተባበሩት መንግሥታት አራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ሥራውን ከመጀመሩ በፊት፣ በዋዜማው የሚታየው የአራቱ ኃያላን መንግሥታት አቋም ሲመዘን፣ በኤርትራ ጉዳይ ከእንግሊዝና ከአሜሪካ በስተቀር፣ ከሌሎቹ ከመስከብና ከፈረንሣይ፡ ኢትዮጵያ የምትጠብቀውን ድጋፍ እንደማያገኝ መገንዘብ ማዳጋቱ ነበር። የማይተኛላት ጠላቷ የባልያን መንግሥት ዋና ምኞት፣ የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ለኢትዮጵያ የአሰብን የባሕር በር ብቻ ሰጥቶ እንዲያሰናብታት ነው። ባልያን ይህንን ጽኑ ምኞቷን ከሠው ለማድረስ፣ ጭፍሮቹ የሆኑት የላቲን አሜሪካ አገሮች ከበር እየደለቁ ተሠልፈውላታል። ዓረቦቹና እሰያውያኖቹ፡ የሶቪየት ሕብረትና ሳቴሊቶቹ፡ ኤርትራ ነፃነቷን ትቀበል የሚል ህሳብ ሲቀርብ ለመቃወም ሰለሚችሉ፡ ወይዴም ጠሉም ድጋፍ ይሰጣሉ ብላ፣ ባልያን በሙሉ ተሰፋ ጠብቃለች።

ጠቅላላው ጉባኤ ሥራውን ሲጀምር

« ..... ነገር በቶሎ ሳይቆረጥ ውሉ ሲያይድር ብዙ ጊዜ ለጠላት ይመቻል፣ ለተንኮል ይበጃል ..... » ሲሉ ሞንቀታቸውን የገለጹት ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን፡ አንዳንዶቹ እንደሰሙት ትርጉም፣ ከፍርሃት የመነጨ ሰሜት ሳይሆን፣ አርቆ ከመገመት የተነሳ ነው።

የበጋው ወራት አልቆ የበልጉ ሲጀምር እንደተለመደጠው አየር፣ የኤርትራም ጴሴ ለአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ የቀረበው፣ ከአራት ወራት በፊት ከነበረበት ቦታ ተፈናቅሎ፣ በጠላት ተንኮል ተከበሪ ቆ ነበር። የባልያን መንግሥት የኢትዮጵያን ጥያቄ ለማሰናከል፣ በአራት ወራቶች ውስጥ ሌት ተቀን በመሥራት የጠመጠመው ተንኮልና የነባው ፕሮፓጋንዳ፣ የብዙዎቹን አባል አገሮች አቋም ለማቃወስ በቅቷል። ብዙዎቹ ሙስሊሞች፡ ባለፈው ግንቦት ወር በተካሄደው ጉባኤ ላይ፣ እጅግ ከፍ ባለ ድምፅ የደገፉትን የኤርትራን መፍትሔ፡ በመጀመሪያ ደረጃ አንዲታይ አልፈለጉም። ስምምነት አጥተው መወሰን አቅቷቸው የነበረውን፡ የሊቢያንና የሱማሌን ጉዳይ ባልያን እንደሚፈልገው በቅድሚያ ለመፈጸም ማዘጋጀታቸው ያልተጠበቀ ነበር።

ከግራ ወደ ቀኝ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፡ የ U.N የፖለቲካ ኮሚቴ ሊቀመንበር እና የእንግሊዙ በ U.N ነዋሪ መልዕክተኛ፡ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፡

(ጥቅምት 1949)

-- እንደ አርጀንቲናው አምባሳደር ሆሴ አርሴ የመሳሰሉት የላቲን አሜሪካ መልዕክተኞች፣ ከሮማ መንግሥት በተሰጣቸው ገጽ በረከትና መምሪያ፣ ጉባኤው ሲከፈት የኢትዮጵያ ጥያቄ እንዲሠረዝ ከመቸውም ጊዜ የበለጠ ተጠናክረው ቀርበዋል::

-- ከእስላምና ከእስያ አገሮች መካከል፣የሐምሌንና የነሐሴን ወራት ከጣልያኖች ጋር ሲወዳጅ የከረመው፣ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዛፍሩላህ ካን፣ (ZAFRULLAH KHAN) ኢትዮጵያን ከጠላቷ ጋር ሆኖ ለማጥቃት ተዘጋጅቶ መጥቷል::

በፓሌስቲን የተቋቋመው የእሥራኤል መንግሥት፣ የተባበሩት መንግሥታት አባል እንዳይሆን፣ ኢትዮጵያ ተቃውማ ያበረከተችላቸውን እርዳታ ዓረቦቹ ረስተውት፣ ለሊቢያ ነፃነት ፍለጋ፣ የጣልያን ደጋፊዎች ሆነው ተሠልፈዋል:: የኢትዮጵያ ድጋፍ የተነፈጋት እሥራኤልም ቁጭቷን ለመወጣት፣ በኤርትራ ጉዳይ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን መንግሥት ለማበሳጨት ወስናለች:: አቶ አክሲሉ ሀብተወልድ የአሜሪካኖቹን ቁጣ ችላ ብለው፣ የእስራኤልን የተባበሩት መንግሥታት አባልነት የተቃወሙት፣ ለኤርትራ ጉዳይ የዓረቦቹን ድጋፍ ማግኘት ለኢትዮጵያ ይጠቅማል ብለው ነበር:: ነገር ግን ከዓረቦች ጋር የሚደረግ ወዳጅነት፣ እንደተለዋዋጩ አየር፣ በየጊዜው የሚቀያየር ስለሆነ፣ በግንቦት 17 ቀን ለኢትዮጵያ የሰጡትን ድጋፍ፣ በመስከረሙ ስብሰባ ላይ ለጣልያን ሲለውጡ የሕሊና ችግር አላጋጠማቸውም::

ለኤርትራ ጉዳይ፣ ለጣልያን በኩል ሁለት ዓይነት መፍትሔዎች ተጠንስሰዋል:: የመጀመሪያው ምርጫ፣ ኤርትራ አሁኑኑ ነፃነቷ ተሰጥቷት መንግሥት እንድታቋቁም የተባለው ሀሳብ ነው:: ይህ የማይቻል ከሆነ፣ አምስት አባል አገሮች የሚሰየሙበት የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን፣ ወደ ኤርትራ ተልኮ የሕዝቡን ፍላጐት እንዲያጣራና፣ ለሚቀጥለው ዓመት ራፖሩን እንዲያቀርብ የሚል ሀሳብ ተወጥኗል:: ይህ ሁለተኛው ሀሳብ፣ በአብዛኛዎቹ አባል መንግሥታቶች ሲደገፍ፣ የሚመረጡት የመርማሪው ኮሚሽን አባሎች ከእነዚሁ ከጣልያን ጠበቆች መካከል እንዲሆኑ የሮማ መንግሥት ወገኖቹን አደራ ብሏል::

እንግዲህ፣ የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ዓመታዊ ጉባኤ ሲከፈት፣ ጠቅላላው ስዕል እንደሚያሳየው፣ የኤርትራ ጉዳይ መልኩን እየለወጠ፣ ኢትዮጵያ ከለፋችበት መንገድ እየሸሸ፣ ወደ አልተጠበቀ አቅጣጫ መጓዙን ነው:: የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልዕክተኞችም፣ በኒውዮርክ የትናንት ደጋፊዎቻቸው የነበሩት ዛሬ ተቃዋሚዎቻቸው ሆነው ሲመጡባቸው፣ እነዚህን ሁሉ ያልተጠበቁ ጠላቶች ለመቋቋም፣ ምን ያህል ከባድ ችግር እንደገጠማቸው መገመት ይቻላል::

ማክሰኞ መስከረም 20 ቀን 1949 ዓ.ም፣ የተባበሩት መንግሥታት አራተኛው ዓመታዊ ጠቅላላ ስብሰባ በኦፊሴል ሲከፈት፣ ከቀረቡለት አጀንዳዎች መካከል፣ በአሥራ ዘጠነኛው ቁጥር ላይ የተመደበው፣ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የሊቢያ፣ የኤርትራና የሱማሌ ጉዳዮች ነበሩ::

ጉባኤው ሥራውን በጀመረ ማግሥት መስከረም 21 ቀን 1949 ዓ.ም፣ የዩናይትድ ስቴትስ ኦፍ አሜሪካ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዲን አቸስን (DEAN

ACHESON) በሰጠው መግለጫ፣ « ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ መስጠት ከዚህ ስብሰባ የሚጠበቅ ትልቁ ተግባር ነው » በሚል ቃል ካስጠነቀቀ በኋላ፣ « ..... በሶስተኛው ጠቅላላ ስብሰባ ጊዜ፡ በሚገባ ተጠንቶ በጣም ከፍተኛ የሆነውን የአባል መንግሥታቶችን ድጋፍ ያገኘው የኤርትራ ጉዳይ፣ በዚሁ በታሰበለት መንገድ እንዲጸድቅ የአሜሪካ መንግሥት አጥብቆ ይጠይቃል ..... » አለ። ዲን አቸሰን ስለ ሌሎቹ ቅኝ ግዛቶች አስተያየቱን ሲሰጥ፣ ሊቢያ አንድነቷ ተመሥርቶ ከሶስት ወይም ከአራት ዓመታት በኋላ ነፃነቷን እንድታገኝ፣ ሱማሌም ለነፃነት ብቁ ለመሆን እስከምትችል ድረስ፣ ለተወሰነ ጊዜ በጣልያን ሞግዚትነት እንድትተዳደር፡ የአሜሪካ መንግሥት እምነትና ድጋፍ መሆኑን ገለጸ።

የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኧርነስት ቤቪንም ባደረገው ንግግር፡ ምንም አንኳን የሊቢያን አንድነት በመመሥረት ጉዳይ፣ ከወዳጁ ከአሜሪካ የተለየ አስተያየት ቢኖረውም፡ ኤርትራንና ሱማሌን በሚመለከት፡ ዲን አቸሰን ያቀረበውን ሀሳብ ሙሉ በሙሉ እንደሚስማማበት አስታወቀ።

ከኃያላን መንግሥታቶች እንዷ የሆነችው ፈረንሣይ፡ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ፣ ከጎደኞቿ ከእንግሊዝና ከአሜሪካ ጋር የሚስማማ አስተያየት ያላት <u>ሱማሌ በጣልያን ሞግዚትነት እንድትተዳደር</u> በቀረበው ሀሳብ ላይ ብቻ ነበር። በተቀሩት፡ በኤርትራና በሊቢያ ጉዳይ ግን፣ አስተያየቷ በተጣራ አቋም ላይ ያልተመሠረተ እና የተወሳሰበ ሆኖ ታይቷል። የፈረንሣይ መልዕክተኛ ሞሪስ ኩቭ ደ-ሙርቪል (MAURICE COUVE DE MURVILLES) ሲናገር፣ « ለኤርትራ የሚዘጋጀው መፍትሔ ኢትዮጵያን በሚያረካ መልክ ብቻ ሳይሆን፣ የኤርትራም ሕዝብ ምርጫና ፍላጐት በጥንቃቄ እንዲደመጥ፣ በኤርትራም ያለው የጣልያን ጥቅም እንዲጠበቅ፣ በአገሩ ለሚኖሩትም የጣልያን ዜጐች መብት ዋስትና እንዲሰጥ » በማለት፡ ቆሳልፎ ያቀረበው ሀሳብ፣ የውሳኔ ረቂቅ ለሚያዘጋጁት ኤክስፐርቶች ግልጽ አልነበረም። እንደዚሁም ለሊቢያ ጉዳይ ከፈረንሣይ የቀረበው ሀሳብ፣ ለየትኛውም ወገን የሚያረካ ሆኖ አልታየም። ለሊቢያ መፍትሔው፣ በመሠረቱ ነፃነት መስጠት መሆኑን የሚደግፍ ይመስልና፣ ይህንን ለመፈጸም ጊዜው መቼ እንደሆነ ዛሬ መወሰን አይቻልም በሚል ቃል ያደፈርስዋል። ወዲያው ከዚሁ ጋር አያይዞ፣ ሶስቱም የሊቢያ አውራጃዎች የተለያዩ እንደመሆናቸው መጠን፣ ለእያንዳንዳቸው መንግሥት እንዲቋቋምላቸው ሲጠይቅ፣ ዓረቦቹና እሥያውያኖቹ በጣም የሚፈልጉትን የሊቢያን አውራጃዎች በአንድ መንግሥት ጥላ ሥር እንዳይሰበሰቡ መቃወሙን ያሳያል። ከዚሁ ይቀጥልና ደግሞ፣ ጣልያን በትሪፖሊታንያ ላይ ያላት ጥቅም እንዲጠበቅላት ያስፈልጋል የሚል ሀሳብ ሲሰነዘር፡ ኮሎኒያሊስት ጓደኛውን/ለማስደሰት የሚጥር መሆኑን ያመለክታል። በጠቅላላው ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ ይሆናል በማለት፣ ከፈረንሣይ በኩል የቀረበው አስተያየት፣ <u>የተዘባረቀ አጀብ የበዛበት ሙሽራ</u> ስለመስለ፣ ከተባበሩት መንግሥታት አባል አሞች መካከል ሀሳቡን የሚከተል አልተገኘም።

በዚህ አኳኋን፣ ዳኞች በመብዛታቸው ምክንያት ፍርድ የዘገየባቸው፡ እነዚህ ያልታደሉ የቀድሞ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች፣ የተባበሩት መንግሥታት አራተኛው ዓመታዊ ጠቅላላ ስብሰባ ሲጀመር፣ አሁንም የወደፊት ዕድላቸው በቀላሉ የሚወሰን መስሎ አልታየም። ከአራቱ ኃያላን መንግሥታት ከተገለጹት ሀሳቦች በስተቀር፣ ከየአባል አገሮች እየተዘጋጁ የሚቀርቡት መፍትሔዎች፡ ቁጥራቸው ስለበረከተና

ሁኔታዎቹም ባለፈው ግንቦት ወር ከነበሩበት በይበልጥ የተወሳሰቡ በመሆናቸው፣ በፖለቲካ ዋና ኮሚሲዮን ተጣርተው ለውሳኔ እንዲቀርቡ ጠቅላላው ጉባኤ አዘዘ፡፡

ከሚያዝያ 5 እስከ ግንቦት 18 ቀን 1949 ዓ.ም ድረስ፡ በኒውዮርክ የተካሄደው የሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ፣ ለእነዚሁ አገሮች ጉዳይ ተጠንቶ ለውሳኔ እንዲቀርብ ያደረገው፡ በዚሁ በድርጅቱ የፖለቲካ ዋና ኮሚሲዮን እንደነበረ ይታወሳል፡፡ እነዚህ ዶሴዎች፡ አሁንም እንደገና ተመልሰው እንዲመረመሩና ተጣርተው ለውሳኔ እንዲቀርቡ፣ ወደ ፖለቲካው ኮሚሲዮን የተላለፉት፡ ባለያን ባከማቸው ተንኮል ምክንያት ስለሆነ፣ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች ድርጊቱ የሚያሳዝንና የሚያበሳጭም ነበር፡፡

የኤርትራ ጉዳይ በዋናው ኮሚሲዮን፣

ከጠቅላላው ጉባኤ የተላለፈለትን የኤርትራን፣ የሊቢያንና የሱማሌን ጉዳዮች ለማጥናት ዋናው ኮሚሲዮን የሥራው መክፈቻ ያደረገው፣ የእነዚህ አገሮች ቅኝ ገዢ የነበረው የባልያን መንግሥት የሚያቀርበውን ሀሳብ በማዳመጥ ነበር፡፡ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ኮምት ካርሎ ስፎርሣ፣ ከአራት ወራት በፊት በተካሄደው የተባበሩት መንግሥታት ሶስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ካደረገው ንግግር፣ በአሁኑ በአራተኛው ስብሰባ፣ ምን የተለየ አዲስ ሀሳብ ይዞ እንደሚቀርብ ለመስማት የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ተዘጋጅተው ጠብቀዋል፡፡
አዲሲቷ ሬፑብሊክ የተባለችው ባልያን፣ ለቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶ
ደህንነትና ሠላም፣ ዕድገትና ብልፅግና ከማሰብ አለማቋረጧን ከገለጸ በኋላ፣ ኮምት ካርሎ ስፎርሣ ባቀረበው አዲስ መፍትሔ፣ « ... ለሊቢያና ለኤርትራ አሁኑኑ « ነፃነት » እንዲሰጣቸው፤ ሱማሌም ለነፃነት ደረጃ እስከምትብቃበት ጊዜ ድረስ፣ በባልያን ሞግዚትነት እንድትተዳደር ያስፈልጋል .. » አለ፡፡ ንግግሩንም በመቀጠል፣ « .. የኤርትራ ሕዝብ ራሱን ችሎ ለማደር መብሰሉንና በኢኮኖሚም ረገድ በቂ ሀብት ያለው መሆኑን የባልያን መንግሥት ስለሚያረጋግጥ፣ የግዛቱ አንድነት ተጠብቆለት፣ ነፃነቱን ከመስጠት በስተቀር የተባበሩት መንግሥታት ሌላ አማራጭ መፍትሔ አይኖረውም ..... » ሲል፣ ካርሎ ስፎርሣ በአዲስ መልክ የተወጠነውን የባልያን ፕላን በዋናው ኮሚሲዮን ገበታ ላይ በአፈሌል አቀረበ፡፡

ዓረቦቹንና የአስላም አገሮቹን ለመማረክ ስለ ሊቢያ የወደፊት ዕድል ሲናገር፣ « ..... ትሪፖሊታንያ እና ሲረናይክ ነፃነታቸውን እንዲያገኙ ባልያን አጥብቃ የምትጠይቅ መሆኗን ካስታወቀ በኋላ፣ የሁለቱ ዋና ዋና እውራጃዎች ነፃነት በሚስጥበት ጊዜ ለወደፊቱ የጋራ ጥቅማቸው በማሰብ፡ በፌዴራል ሆነ ወይም በሌላ በሚመች መልክ አንድነታቸው የሚመሠረትበት ዘዴ አብሮ መስናዳት አለበት ..... » የሚል አስተያየት ሰነዘረ፡፡ በዚህ በሊቢያ ጉዳይ፣ የስፎርሣ አነጋገር ዓረቦቹን ለማምታታት በሚመች መልክ የቀረበ ሲሆን፣ የምኞቱ ትክክለኛው ትርጉም፣ የሊቢያ አንድነት ከመመሥረቱ በፊት ትሪፖሊታንያ እና ሲረናይክ ለየብቻቸው ነፃነታቸው እንዲሰጣቸውና፣ ባልያንም የትሪፖሊታንያ የነፍስ አባት ሆና መንግሥቱን ለመምራት እንዲያስችላት ነው፡፡ ከአራት ወራቶች ወዲህ የባልያን መንግሥት በሚነዛው ፕሮፓጋንዳ፡ ከእንግሊዞች ሀሳብ የተሻለ መስሎ ዓረቦቹን ሲያታልል የቆየው፡ የሊቢያ አንድነትና ነፃነት አሁኑኑ እንዲወሰን እደግፋለሁ እያለ ነበር፡፡ አሁንም ቢሆን በኮምት ስፎርሣ ንግግር ላይ እንደተጠቀሰው፣ የባልያን አቋም ሽርተት ማለቱ ለዓረቦቹ ግልጽ ሆኖ አልታያቸውም፡፡

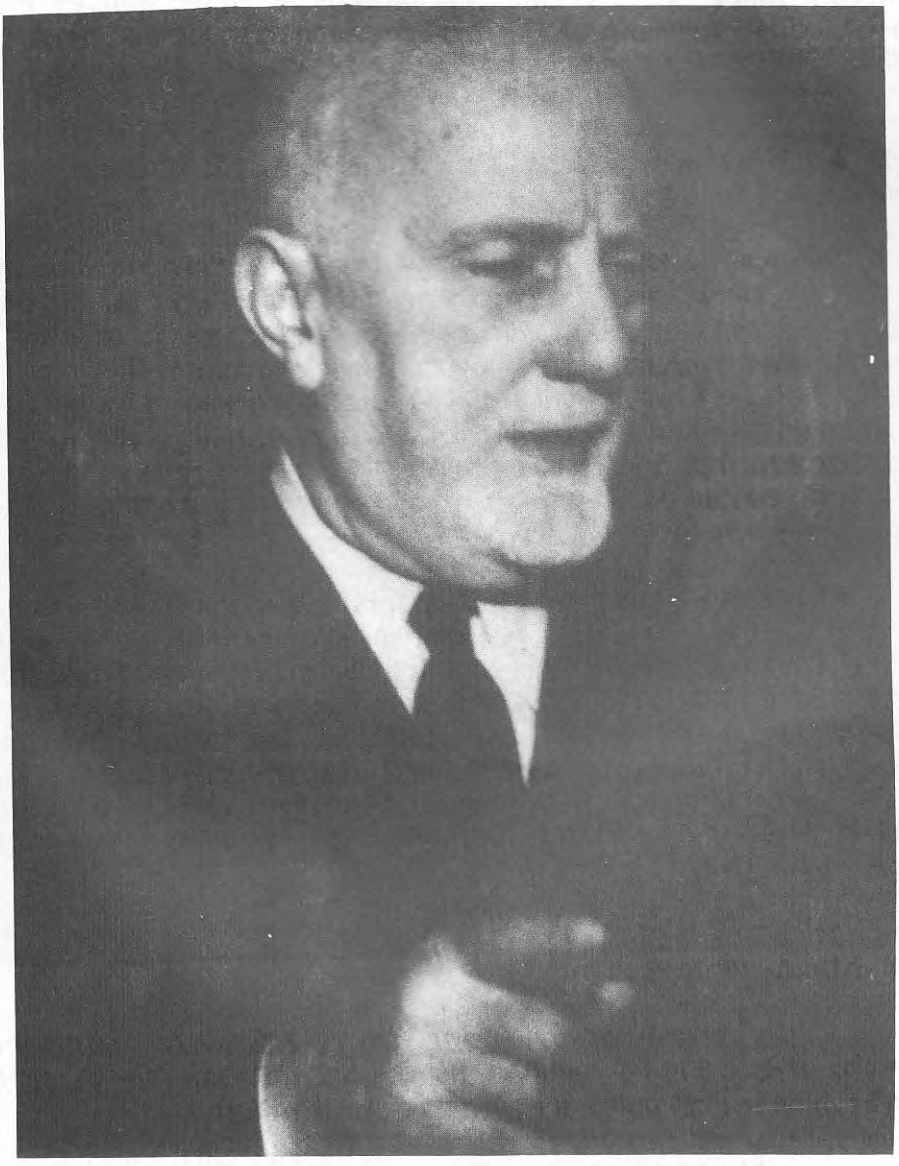

ካርሎ ስፎርሳ (የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር)

1. « ..... ኤርትራ ወደ ጣልያን ካልተመለሰች ሕይወት የላትም ..... » (ሚያዝያ 1949)

2. « ..... ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና መቋቋም አለባት ..... »
(ጥቅምት 1949)

« ..... ለሊቢያ ነፃነት ሲስጥ፣ የወደፊቱም አንድነት የሚመሠረትበት ዘዴ አብሮ መስናዳት አለበት ..... » የሚለው ቃል ስለአረካቸው፣ ዓረቦቹ ለጣልያን የሚለ ጡትን ድጋፍ ለመቀጠል እንጂ ለማቆም አላሰቡም። ኤርትራ ነፃነቷ አሁኑኑ እንዲሰጣት፣ ለሊቢያም ነፃነቷ ከወደፊቱ አንድነቷ ጋር እንዲዘጋጅላት፣ የሮማ መንግሥት ያቀረበው ሀሳብ፣ ለጋስ አስተያየት መስሎ ስለተቆጠረ፣ ተገቢውን ዋጋ ለማግኘት ሱማሌ ላልተወሰነ ጊዜ በጣልያን ሞግዚትነት እንድትተዳደር፣ ዓረቦቹና እስያውያኖቹ የተጠየቁትን ድጋፍ እንደሚፈጽሙ በአዲሷ ሪፐብሊክ ዘንድ ሙሉ ተስፋ ተደርጓል።

ከጣልያን እንደራሴ ቀጥሎ ለመናገር፣ ድምፅ ግሩሊያውን የጨበጠው፣ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርና የመልዕክተኞች ሙሪ ሰር ዛፍሩላህ ካን (SIR ZAFRULLAH KHAN) ነበር። ባለፉት የሐምሌና የነሐሴ ወራቶች፣ ከእስያ ግሩፖች ውስጥ የጣልያን ጠበቃ እንዲሆን የተመለመለ ስለሆነ፣ ወዲያውኑ ተነስቶ በለጠው መግለጫ፣ « ..... አሁን ከኮምት ስፎርሳ የስብሰባ ንግግርና የቀረበልን ሀሳብ፣ ስብዓዊ መንፈስ የተዋህደው ነው .... » ሲል ፀሐፊዎች አሞገሱ። ቀጥሎም ለሊቢያና ለኤርትራ አገሮች በቀጥታ ነፃነት እንዲሰጣቸው፣ ጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የቀረበውን ሀሳብ የፓኪስታን መንግሥት ያጠናግማበት መሆኑን፣ ዛፍሩላህ ካን በጋለ ስሜት አረጋገጠ።

ከፓኪስታኑ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ቀጥሎ የተነሱት ተናጋሪዎች፣ በተለይም የላቲን አሜሪካ ግሩፖች ከኮምት ስፎርሳ የተቀረፀውን ሀሳብ ሙሉ በሙሉ መደገፋቸውን በድምፃቸው ሲያስተጋቡ፣ ከዓረብ አገሮችም ብዙዎቹ፣ ለሊቢያ ብቻ ሳይሆን ለኤርትራም ነፃነት እንዲሰጥ፣ ጣልያን የታተደውን ፕላን አንስማማለን አሉ። በዚህ ሁኔታ የዋናው ኮሚሲዮን ሥራ አጀማመር የሚያመለክተው፣ የኤርትራ ጉዳይ ከኢትዮጵያ ጥያቄ እየወጣ፣ ጣልያን ፍላጎቱ መንገድ አያመራ ስለሆነ፣ በተቻለ መጠን ይህን በጠላት የተቀመመ ዴዲስ ሀሳብ ለማክሸፍና፣ ባለፈው ግንቦት ወር ወደነበረበት ቦታው ለመመለስ፣ የቀጳጳሳ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ስፊ ንግግር አደረጉ።

ያቶ አክሊሉ መግለጫ

« ..... የኮምት ስፎርሳን ንግግር በሚገባ አዳምጠናል። እንደሚታወቀው በመንግሥታት ግንኙነቶች መካከል፣ ከወዳጅ አገር ከሚገለጽ የሙገሳ አስተያየት ይልቅ፣ ከጠላት የሚነገረውን በጥንቃቄ ማዳመጥ ያስፈልጋል።

..... አኔ እንደተረዳሁት፣ የኛም ሆነ ከእኛ ቀጥሎ የሚመጣው ትውልድ፣ ስለ ኮሎኒያሊዝም ታሪክ በሚመራመርበትና በሚጽፍበት ጊዜ፣ ጣልያን ከሌሎቹ ጓደኞቿ የተለየች፣ በዴሞክራሲና በስብዓዊ እምነቷ ለቅኝ ግዛቶቿ የታገለች፣ ለሕዝቦቿም ደህንነትና የወደፊት ዕድል በቅን መንፈስ የተጨነቀች ተብላ፣ በዓለም ቤተሰብ ውስጥ ለመደነቅና ለመከበር ከፍ ያለ ምኞት የዘረጋች ይመስለኛል።

..... የሕዝቦችን ነፃነትና የእኩልነት መብት ለማስከበር ሬቮሉሲዮን የሚያካሂደው የሶቪየት ሕብረት መንግሥት፣ ኤርትራ፣ ነፃነት ለመቀበል የሚያስችል አቅም ለለሌላት፣ ከነፃነት በፊት በሞግዚት አስተዳደር መቆየት

ዛፍሩላህ እና ኤፍሬም

« ..... ኢትዮጵያ የሀይማኖትና የዘር ጭቆና የሚካሄድባት አገር ስለሆነች፡ የሰውን ልጅ እኩልነትና መብት ታክ ብራለች ተብሎ አይጠበቅም ..... »

(ዛፍሩላህ ካን)
ኒውዮርክ 1949

« ..... በኢትዮጵያ የሀይማኖትና የዘር ልዩነት እንደማይደረግ፡ የሰው ልጅ ነፃነትና መብት እንደሚከበር፡ በነብዩ መሐመድ የተመሰከረ መሆኑን፡ የታኪስታን መልዕክተኞች መሪ ባለማወቃቸው እናዝናለን ..... »

(ኤፍሬም ተወልደመድህን)
ኒውዮርክ 1949

የሚያስፈልጋት መሆኑን እጠንክሮ ሲያሳስበን፡ ... የለም፡ ኤርትራ ዛሬውኑ ነፃነቷን ለመቀበል ዝግጁ ነች ብላ የምትጮህብን ኮሎኒያሊስቷ ጣልያን ሆናለች::

..... ታሪክ በየጊዜው የሚለዋወጥና፣ የጊዜውን ሁኔታ እየተከተለ የሚጓዝ መሆኑን ሁላችንም እናምናለን:: ይሁን እንጂ የአንድ **አገር** እውነተኛው ታሪክ፣ ያለፈውንና የዛሬውን አማምሮ የሚይዝ እንጂ፣ የቀድሞውን የጎፍ ተግባሩን ከገጹ ላይ በቀላሉ ደምስሶ፣ አዲስ በሚፈጥረው የፕሮፓጋንዳ ታሪክ፣ መልኩን ለመለወጥና ቅዱስ ለመሆን አይችልም:: እኛ ኢትዮጵያውያኖች፡ ደህና አድርገን የምናውቃት ጣልያን፣ ኮሎኒያሊስትነቷንና ፋሺስታዊ ድርጊቷን፣ በተጨማሪም ግፈኛነቷንና ጨካኝነቷን ስለሆነ፣ እነዚህን ዝነኛ ስዕሎቿን ምንጊዜም ከታሪካችን ገጽ ላይ እንደማናጠፋላት እናረጋግጥላታለን::

..... ወደ ኋላ ጥቂት መለስ ብለን፣ ከዛሬ **አራት ዓመት** ጀምሮ፣ ጣልያን የቀድሞ ኮሎኒዎቿ ካልተመለሱልኝ ብላ ትወተውት **የነበረውን** አስልቺ ጥያቄ፣ ማስታወሱን ብንተወው እንኳን፡ የዛሬ አራት ወር **በዚሁ አዲራሽ** ውስጥ፣ ኤርትራ ለጣልያን ካልተሰጠች ሕይወት አይኖራትም እያለ፡ **የነሞት ስርርሳ** የመልዕክተኞች ቡድን ያደነቁረን አንደነበረ መዘንጋት **የለብንም**:: ..... ሁላችንም እንደምናስታውሰው፣ እስከ ዛሬ ድረስ ከጣልያን **መንግሥት** ያለማቋረጥ ይዘንብ የነበረው ፕሮፓጋንዳ፣ አንድም ጊዜ ኤርትራ **ነፃነት ተሰጥቷት** ራሷን ችላ ትኖራለች፡ የሚል ሀሳብ ተሰንዝሮ አያውቅም:: **ፕሮፓጋንዳው** እየደጋገመ ይናገር የነበረው፣

-- ኤርትራ ያለ ሞግዚት፣ ብቻዋን **መቆም እንደማትችል**፣

-- ወደ ኢትዮጵያ ከተቀላቀለች፣ **በሠላማ ሕይወት** እንደምትስታይ፣
-- ለጣልያን ከተሰጠች፣ የሃኔት ሕይወት እንደሚጠብቃት፣ ብቻ ነበር::

አንግዲህ በዚህ ሁኔታና በዚህ መልክ በጣልያን **ዲስኩር**፣ በዓለም አደባባይ ሲነገርላት የቆየችው፣ ያቺ፡ ያለ ጣልያን እርዳታ ብቻዋን **ለመቆም** የማትችለውና ያለ ጣልያን አስተዳደር ሕይወቷ አይንቀሳቀስም የተባለችው ኤርትራ፡ በአራት ወራት ውስጥ በተዓምር ተለውጣ፡ ነፃነቷን ለመቀበል የተዘጋጀች፡ በኢኮኖሚዋ ራሷን ችላ ለመኖር ብቁነቷን ያረጋገጠች አገር ሆና መገኘቷን፣ ከሞት ስርርሳ በፊፊው ዕለት አዲሱን ፕሮፓጋንዳ በአፈሴል አትርፈዋልናል::

..... በኢትዮጵያና በንጉሠ ነገሥቷ ስም ሆኜ፣ ለተከበራችሁ የመንግሥታት እንደራሴዎች የማሳስበው፡ ዛሬ የኮሎኒያሊስት ጣልያን መንግሥት ሀፍረት ሳይሰማው፡ ሕሊናው ሳይወቅሰው፣ ይህን የማታለያ ዲስኩር ያቀረበልን፣ እኛ የየመንግሥታቱ መልዕክተኞች፣ የትናንትናውን የማናስታውስ፡ ከዛሬው ጋር ልዩነቱን የማናተኩር፣ የወደፊቱ ግቡ ምን እንደሆነ መረዳት የማንችል፡ በምንሰማው ብቻ ተመርተን የምንፈርድ አድርጎ በመገመት ስለሆነ፣ ኢትዮጵያ ብቻ ሳትሆን ሁላችንም ልናወግዘው የሚገባ መሆኑን ነው::

..... የተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን ለዓለም ሠላምና ደህንነት፣ ዋስትና ለመስጠት የሚቋቋር እንጂ፣ አንዳንድ ግፈኞች ለጥቅማቸው ማዳበሪያ የሚያቀርቡለትን አሳሳች መፍትሔ የሚተበል አይደለም::

..... የተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን ለሕዝቦች መብትና ለአገሮች ነፃነት ትክክለኛ ፍርድ የሚዘጋጅበት ሽንጉ እንጂ፣ ውሸትና ማጭበርበር የሚመረትበት ፋብሪካ አይደለም።

ከዚህ በላይ ደግሞ በዓለም ላይ በፈጸመው ወንጀል የተጣለበትን ቅጣት ያልጨረሰና፣ የድርጅታችን የአባልነት መብት ያልተሰጠው መንግሥት፣ በአንዳንድ ጉዳይ አስተያየቱን እንዲያቀርብ ሲፈቀድለት፣ የውሳኔ ሙምሪያ ነድር « ሌላ ምርጫ የላችሁም » እያለ መርከር አይገባውም። የጣልያን መንግሥት አዲሱ ታክቲክ፣ ምን እንደሆነ ደበና አድርገን አውቀነዋል። ያረጀውን የኮሎኒያሊስት አቀራረብና አነጋገር፣ አብዛኛዎቻችን በዛሬው ሰዓት የማንቀበለው ስለሆነ፣ « በኔዎ ኮሎኒያሊዝም» ዘዴ አጭበርብሮ ለመጠቀም የጣልያን ምኞት መሆኑን የሚያሳዩን ማስረጃዎች አሉ።

..... ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና እንድትቋቋም ስንናገር፣ ከኢትዮጵያ ጋር ለመዋሀድ ፍላጐቱን የገለጸውን ሕዝብ አስከድተን፣ ወደ ጣልያን እንመልስዋለን። በአገሩም ላይ ያሉት ዜጐቻችን ህብቱ በእጃቸው ስለሆነ፣ የሚቋቋመውን አዲስ መንግሥት እንዲመሩት እናደርጋለን።

..... ለሊቢያም አሁኑ ነፃነት ይስጣት ስንል፣ ጽኑ ምኞታችን እንድነቷ እንዲመሠረት ሳይሆን፣ ትሪፖሊታንያ ለብቻዋ ነፃ መንግሥት እንድትሆንና ከአኛ ጋር ተሳስራ በአኛው እንድትመራ እናደርጋታለን። ..... ሱማሌን የሞግዚት አስተዳዳሪ ሆነን ስንረከባት፣ እንደተለመደው ለአራተኛ ጊዜ ኢትዮጵያን ለማጥቃት የጦር ማደራጃና ማሸጋገሪያ እንድትሆነን እንጠቀምባታለን። ..... የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ባደረገው ዲስኩር የተናገረው፣ ቃል በቃል እንደዚህ ነው ብዬ መጥቀሴ ሳይሆን፣ የኩምት ስርርሳን ሀሳብ ትክክለኛ ትርጉም ጉባኤው እንዲገነዘበው መሆኑን እንዲታወቅልኝ እፈልጋለሁ።

የተከበራችሁ መልዕክተኞች፣

በንግግሬ መጨረሻ ላይ ለዚህ ኮሚሲዮን የጠበቀ ማሳሰቢያ የማቀርበው፣ ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና መኖር ትችላለች ብሚለው በጣልያን አታላይ ዲስኩር ተመርቶ፣ ትልቅ ስህተት ላይ እንዳይወድቅ ነው። እውነትን ለመሸፈንና ለማሳሳት በቀረበው በጣልያን አታላይ ሀሳብ፣ ይህ ኮሚሲዮን የሚማረክ ከሆነ፣ ውጤቱ ለአካባቢው አገሮች ሠላምንና ጸጥታን የሚያደፈርስ፣ ብጥብጥና እልቂት የሚያስከትል መሆኑ መታወቅ አለበት። መላው የተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች እንዲያውቁት የሚያስፈልገው፣ ለኤርትራ ነፃነቷ ኢትዮጵያነቷ መሆኑን ብቻ ነው። ..... »

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ለዋናው ኮሚሲዮን ካደረጉት ሰፊ ንግግር፣ ፍሬ ነገሩ ባጭሩ ከዚህ በላይ እንደተገለጸው፣ የጣልያን መንግሥት ኢትዮጵያን በድሎ ራሱን ለመጥቀም የፈጠረውን አዲስ ፕላን ለማራከስና አቀራረቡንም ለማዋረድ በሰፊው ጥረዋል። ካለፉት አራት ዓመታት ጀምሮ የጣልያን መንግሥት፣ በኤርትራ ጉዳይ በየጊዜው እየቀላመደ የሚያቀርበውን የተለያየ ሀሳብ፣ ከነ ማስረጃው በመዝርዝርና ግቡም ምን እንደሆነ አብራርተው ሲያስረዱ፣ የብዙዎቹን መልዕክተኞች ድጋፍ ለማግኘት ተስፋ በማድረግ ነበር። ነገር ግን ንግግራቸውን በአድናቆት ያዳመጡላቸውና በጋለ ጭብጨባ ደስታቸውን

የገለጹላቸው ከአፍሪካ ሳይቤሪያ፣ ከምሥራቅ አውሮፓ ዩጉዝላቪያ እና ከእስያ ፊሊፒን ብቻ ነበሩ::

አቶ አክሊሉ ጣልያንን በኮሎኒያሊስትነቱ ለማጥቃት የጠቀሷቸው አስተያየቶች፣ በሌላ መንገድ ረዳታቸውን እንግሊዝንም የሚነካ በመሆኑ፣ መስኮብና ሳቴሊቶቹ ሲያጨበጭቡላቸው፣ ከምዕራባውያን መንግሥታቶች ሠፊር የፈገግታ ምልክት እንኳን አልተሰጣቸውም:: እንደ እውነቱም ከሆነ፣ ገና ለገና እንግሊዞችን ቅር ይላቸዋል ብለው የጣልያንን ኮሎኒያሊስትነት ከማሰረዳትና ከማውገዝ ቢቆጠቡም ኖሮ፣ ለኢትዮጵያ የተለየ ውጤት እንደማይገኝ የታወቀ ነበር::

የኮምት ስፎርሳ መልዕክተኞች፣ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ንግግር ለጉባኤው ሀሳብ የቀረበበት ሳይሆን ጣልያንን ለመዝለፍ ብቻ የተዘጋጀ ነው በማለት " TONO AGRESSIVO " እያሉ ቢበሳጩም፣ የአቶ አክሊሉ ዲስኩር ሲፈጸም፣ የአሜሪካና የእንግሊዝ መልዕክተኞች ደጋግመ የድጋፍ መልክ አለማሳየታቸው አስደስቷቸዋል:: ወዲያውም የጣልያን መልዕክተኛ ባደረገው ንግግር፣ ከኢትዮጵያ ሚኒስትር የቀረበውን ወቀሳ ወደመልኩ እየዘረዘረ መልስ መስጠት የሚያዋጣ መስሎ አልታየውም:: በጠላቶው የጣልያን መንግሥት በቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ ስለአቀረበው ሙግት፣ ከኢትዮጵያ በኩል የተነገረው ሁሉ ትክክል አለመሆኑን ሲያስረዳ፣ « ..... የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የራሱን አቋም በማስረዳት ብቻ ሳይወሰን፣ ሌሎች መልዕክተኞች የሚያደርጉትን ንግግር እየተረጐመ ለጉባኤው ለማብራራት በራሱ ኃላፊነት እርምጃ ወስዷል:: በዚህም መሠረት ከጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የተሰጠውን መግለጫ የየመንግሥታቱ መልዕክተኞች እንዲልክላቸው አስመስሎ፣ ትክክለኛው ትርጉም እንዲህ ነው እያለ ለማስረዳት ሲጥር ታይቷል:: የትርጉም ሥራ የተለየ ሞያን የሚጠይቅ ስለሆነ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የኮምት ስፎርሳን ዲስኩር ሲተረጉም፣ በጣም መሳሳቱን ጉባኤው እንዲያውቀው ከማረጋገጥ በስተቀር ሌላ የምጨምረው የለም ..... » አለ:: ይህ የጣልያን አሽሙር በአስቂኝ መልክ የቀረበ ስለሆነ፣ በጣልያን ደጋፊዎች በተለይም በነ « ሆሴ አርሴ » ሠፊር አንድ ዓይነት የማውካካት ድምፅ ተሰምቷል::

ከኮምት ስፎርሳና ካቶ አክሊሉ ሙገሳዎች በኋላ፣ አርጀንቲና እና ፓኪስታን የኮሚሲዮኑን መድረክ እየተቀባበሉ፣ ከጣልያን የቀረበውን ሀሳብ አምታተው ለማስወስን ብዙ ቢደክሙም፣ ከአሜሪካና ከእንግሊዝ፣ እንዲሁም ከሶቪየት ሕብረት የገጠማቸው ተቃውሞ ስለጠነከረባቸው፣ ምኞታቸውን ማስፈጸም አልቻሉም::

-- የሶቪየት ሕብረት መንግሥት፣ ለሊቢያ አሁኑኑ ነፃነት፣ ኤርትራና ሱማሌ ከአምስት ዓመታት የሞግዚት አስተዳደር በኋላ ራሳቸውን እንዲችሉ ይደረግ፣ ሲል ያቀረበውን ሀሳብ ለማስወስን፣ ሳቴሊቶቹን እነ ፖላንድን እና ቼኮስሎቫኪያን ይዞ ጥረቱን ቀጠለ::

-- ዩናይትድ ስቴትስና ታላቋ ብሪታንያ፣ ኤርትራ ከምዕራቡ ቆላ በስተቀር ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀድ፣ ባለፈው ስብሰባ በቂ ድጋፍ ያገኘው ውሳኔ እንዲጸድቅ ያስፈልጋል አሉ::

እነ ጆሴፍ ብሩዛስካ የጣልያን የበጐ ፈቃድ መልዕክተኞች፡ ለኅብረት አሜሪካ መሪዎች ገጸ በረከት ሲያቀርቡ

(ሐምሌ 1949)

-- ሳይቤሪያ፣ ፊሊፒንና ዩጉዝላቪያ፣ ለኤርትራ የሚዘጋጀው መፍትሔ የኢትዮጵያን ጥያቄ የሚያረካ መሆን አለበት ብለው በስፊው ተከራክሩ::

በዚህ ጊዜ የአርጀንቲናው መልዕክተኛ፣ የጣልያን ህሳብ ከአባል አገሮች ሁለት ሶስተኛውን ድጋፍ ሊያገኝ እንደማይችል ሲገልፅ፣ ለጉዳዩ መፍትሔ የቀረቡትን ልዩ ልዩ ህሳቦች አጣርቶ የሚያቀርብ «ንዑስ ኮሚቴ 17» እንዲቋቋም ያስፈልጋል አለ:: ወዲያው ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን በስጡት መልስ፣ « ..... ባለፈው ስብሰባ በዝርዝር ተጠንቶ ያለቀለትን የኤርትራን ጉዳይ የአሁኑ ጠቅላላ ጉባኤ በማጽደቅ ፋንታ፣ በድጋሚ በዋናው ኮሚሲዮን እንዲታይ መደረጉ ሲያስገርመኝ፣ ይኸው ኮሚሲዮን ደግሞ በበኩሉ፣ ሌላ አጥኚ ንዑስ ኮሚቴ ማቋቋሙ አጅግ ያሳዝናል ..... » ሲሉ ተቃውሞአቸውን ገለጡ:: ከብላታ ኤፍሬም መግለጫ በኋላ፣ የአሜሪካና የእንግሊዝ መልዕክተኞች ኢትዮጵያን በመደገፍ፣ በተለይ የኤርትራ ጉዳይ ከዚህ ቀደም ታይቶ ያለቀለት ስለሆነ፣ በንዑስ ኮሚቴ መጠናቸ የፈይዳም አሉ:: ወዲያው የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዛፍሩላህ ካን በቁጣ ተነስቶ፣ በኢትዮጵያ ላይ ያለውን ጥላቻ የሚገልጽ ከሥርዓት ውጭ የሆነ የዘለፋ ንግግር አደረገ::

« ..... ኢትዮጵያ በአማራ ዘር ተጨቁና የተያዘችና የዴሞክራሲንም ሥርዓት ከቶ የማታውቅ ስለሆነ፣ የሰውን ልጅ እኩልነትና መብት የምታከብር አገር ትሆናለች ተብሎ አይጠበቅም ..... » በሚል ቃል በጣልያን የፕሮፓጋንዳ ፓንፍሌቶች ውስጥ ከተጻፉት አንዱን ከረፍተ ነገር በመጥቀስ፣ «ዛፍሩላህ ካን» የንግግሩ መክፈቻ አደረገው:: « .... <u>እንግሊዞችና አሜሪካኖች እንደሰሙት አስተያየት፣ ኤርትራ ነፃ ሆና ለመኖር ብቁ ካልሆነች፣ ከእሳ ባልተሻለ ደረጃ ከምትገኘው ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል እንዴት ይታሰባል ? ..... ይህችን ችግረኛ የተባለች አገር ለባለ ችግረኛ ለመሬት ጠባቡን የሚደግፉት አገሮች በእውነት ለኢትዮጵያ አስበውላት ይሆን ? ..... ኤርትራን እንድትረከብ የሚታሰብላት ኢትዮጵያ ኃላፊነቱ ከአቅማ በላይ ሆኖ የራሳን ነፃነት አደጋ ላይ እንደሚጥለው እንዴት አይታያቸውም ? .....</u> » በማለት ልዩ ልዩ ጥያቄዎች አየደረደረ ካፈዘ በኋላ፣ ዛፍሩላህ ካን ንግግሩን ሲደጽም፣ « .... ለኤርትራ መፍትሔው ነፃነት መስጠት ነው:: ይህም የማይቻል ከሆነ፣ ሌላ መንገድ ይፈለጋል አንጂ፣ የኤርትራ ግዛት ተከፋፍሎ ለኢትዮጵያና ለሱዳን አይስጥም ..... » ሲል ከጣልያን ጋር አስተያየቱን አስተባበረ::

ዛፍሩላህ ካን፣ ከጣልያን ጋር ሆኖ ኢትዮጵያን ለማጥቃት የተነሳው፣ በኤርትራ ጉዳይ ብቻ ሳይሆን የኦጋዴንንም አውራጃ በሚመለከት ጉዳይ ነበር:: ጣልያንን ለመርዳት ዋና ግቡ ስለሆነ፣ የታላቋ ብሪታንያን መልካም ስሜት ለማግኘት ባደረገው ንግግር፣ « ..... በያለበት የተበታተኑት የሱማሌ ሕዝቦች በመጀመሪያ በኦጋዴን አውራጃ፣ ቀጥሎም በሌሎቹ በእንግሊዝና በፈረንሣይ የሚተዳደሩት ሁሉ ተጠቃልለው አንድ ሱማሌ የሚሆኑበት መንገድ ከአሁኑ መታሰብ አለበት ..... » አለ::

ከሥርዓትና ከዲፕሎማሲ መንፈስ አጅግ በራቀ መንገድ፣ ዛፍሩላህ ካን ኢትዮጵያን ዘመዝለፉ፣ ከብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን የተሰጠው መልስ ለጊዜውም ቢሆን ቅሰሙን ስብሮ አሳፍሮታል::

« ..... የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ባደረጉት ንግግር፣ ኢትዮጵያ የዲሞክራሲን ሥርዓት የማታውቅ፣ የሰውን የእኩልነት መብት የማታከብር፣ የኤኮኖሚ አቅሟም ኤርትራን ለማስተዳደር የማይፈቅድላት ከመሆኑም በላይ፣ የራሷን ነፃነት አደጋ ላይ የሚጥልባት ይሆናል ሲሉ አሹፈውብናል። ይህን የመሰለው የዘለፋ አስተያየት በአገሬ ላይ መስንዘሩ የሚያስገርም ብቻ ሳይሆን የሚያሳዝንም ነው። ..... በኢትዮጵያ የሀይማኖት እና የዘር ልዩነት የማይደረግበትና፣ የሰው ልጅ ነፃነትና መብት የሚከበርበት መሆኑን፣ የብዙ መቶ ዓመታት ታሪኮቻችን ምሥክርነታቸውን እጉልተው ማሳየታቸውን፣ እጅግ የተከበሩት ስር ዛፍሩላህ ካን ሳያስታውሱት በመቅረታቸው እናዝናለን .. » በሚል ቃል ብላታ ኤፍሬም ንግግራቸውን ጀመሩ።

« ..... የነቢዩ መሐመድ ደቀ መዝሙሮች፣ ከጠላቶቻቸው ከሚወርድባቸው መዓትና እልቂት ለመዳን፣ ነብዩ መክር የመራቸውና የተሰደዱት፣ ትክክለኛ ፍርድና ነፃነት ወደአለበት ወደ ኢትዮጵያ መሆኑን ለፓኪስታን መልዕክተኞች መሪ ማስታወስ አስፈላጊ ሆኖ አግኝተነዋል። ነቢዩ መሐመድ፣ የእምነት ተከታዮቹን ለስደት ወደ አገራችን ሲልካቸው፣ « ኢትዮጵያ በማንም ላይ በደል የማትፈጽም እውነትና ፍትህ የምትከተል አገር ነች » ብሎ ነግሯቸዋል። የነቢዩ ስደተኞች ኢትዮጵያ ከደረሱም በኋላ፣ ጠላቶቻቸው አሳድደው ሊይዟቸው በሞከሩ ጊዜ፣ በዘመኑ የነበረው የኢትዮጵያ ንጉሥ « ..... እኔንና ኢትዮጵያን አምነው የመጡትን እነዚህን ስደተኞች ጋሬውን የሚያለብስ ወርቅ ብታነጥፉልኝ እንኳን አላልፌ አልስጣችሁም ...» ሲል በቆራጥነት የተናገረው ቃል፣ የኢትዮጵያን መሠረታዊ የሆነ የትክክለኛ ፍትህ አቋም ያረጋግጣል። በመጨረሻም ነብዩ መሐመድ በሰጠው ድንጋጌ «ኢትዮጵያ እኛን ከበደሉን ከአረመኔ አገሮች መካከል የማትቆጠር ነች» ብሎ ማስተማሩን የተከበሩ ዛፍሩላህ ካን ቢያስታውሱት ኖሮ፣ ኢትዮጵያን የሰው ልጅ መብት የማይጠበቅባት አገር ነች ብለው ለመዝለፍ ባልቃጡ ነበር። ንግግሬን ከመፈጸሜ በፊት ለፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የማሳስበው ኢትዮጵያዊነቴን የማያምኑና የማጠይቀው፣ ባለጉዳዩ የኤርትራ ሕዝብ መሆኑን እንዲገነዘቡት ብቻ ነው ..... »

ከብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን በተሰጠው መግለጫ ውስጥ፣ ጐላ ብለው የተጠቀሱት የነቢዩ መሐመድ ድንጋጌዎች፣ የእስላም አገሮች መልዕክተኞችን መንፈስ ስለቀሰቀሰ፣ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለአንድ ሳምንት ያህል በየስብሰባው ላይ የሚያደርገውን ማስካካት ቀንሶ ነበር። ሆኖም የበላ ሆድ ማረፍ ስለማይችል፣ ከአንድ ሳምንት በኋላ የጣልያን ታማኝነቱን አክብሮ በኢትዮጵያ ላይ ልፈፋውን ቀጠለ።

ይህ ሁኔታ በደረሰበት ሰሞን የእንግሊዝ መልዕክተኛ ወደ ሎንዶን ባስተላለፈው መልዕክት « ..... በሊቢያ፣ በኤርትራና በሱማሌ ጉዳይ፣ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ከጣልያንና ከግብፅ መንግሥታት ጋር የተልከሰከሰ ስምምነት ማድረጉን የሚያሳምን ማስረጃ አግኝተናል። ይህም ዜና ትክክለኛ መሆኑን « የሲረናይከው ኤሚር ኢድሪስ » አረጋግጠውልናል። እኛም እንደአየነው፣ ዛፍሩላህ ካን በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያን ጥያቄ ለማበላሸት፣ በሊቢያ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የሚቀርበውን ሀሳብ ለማሰናከል ቆርጦ የተነሣ ነው ..... » * ሲል አስታውቋል። የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ እንደገለጸው፣ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለጣልያን ተገዝቶ ኒውዮርክ መምጣቱ አላጠራጠረም። የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኮምት ካርሎ ስፎርሳ

ታህሣሥ 18 ቀን 1949 ዓ.ም ለአገሩ ፓርላማ ባደረገው ንግግር፣ ስለ ዛፍሩላህ ካን የሰጠው አስተያየት ተጨማሪ ማስረጃ ሊሆን ይችላል::

« ... ስለ ኤርትራ ጉዳይ የጣልያንን አቋም ለተገበሩት መንግሥታት ጉባኤ ለማስረዳትና በተለይም ከፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ከሰር ዛፍሩላህ ካን ጋር የቅርብ ግንኙነት ለማድረግ ባለፈው ጥቅምት ወር ኒውዮርክ ሄጄ ነበር:: ..... የአንድ ትልቅ የእስላም መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የሆነው ዛፍሩላህ ካን፣ ከእስያ አገሮች በጣም ከተዳነቁት ብልህ ሰዎች መካከል አንዱ ነው:: የኤርትራን ጉዳይ መሠረታዊ ታሪኩንና አሁን ያለውንም ሁኔታ በዝርዝር አብራርቼ የሰጠሁትን መግለጫ በጥሞና ካዳመጠ በኋላ፣ ዛፍሩላህ ካን በሰጠኝ አስተያየት « .... የኤርትራ ሕዝብ በዘመናዊ ሥልጣኔ ከኢትዮጵያ ሕዝብ በበለጠ የተራመደ ስለሆነ፣ ኤርትራውያኖች ኢትዮጵያን ይመሩ እንደሆነ ነው እንጂ በጣም ወደ ኋላ የቀሩት ኢትዮጵያውያኖች ኤርትራን ማስተዳደር አይችሉም ... » አለኝ:: ..... የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ይህንን የነገረኝን መልካም አስተያየት በዲስኩሩ ውስጥ ጨምሮ ለጉባኤው እንዲናገር ወይቁው፣ ያለ አንዳች ማመንታትና በሚያስደንቅ ብርታት አስፈላጊውን ፈጽሟል:: .... * »

ከዚህ በላይ እንደታየው የኮምት ስፎርሳ ንግግር የሚያስገነዝበው፣ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለሮማ መንግሥት እንዲያገለግል በሚገባ የተመለመለ መሆኑን ነው:: ዛፍሩላህ ካን ለተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ስለ ኤርትራ ጉዳይ ያደረገው ንግግር፣ ምንም እንኳን ቃል በቃል ኮምት ስፎርሳ እንዳቀረበው ባይሆንም፣ መሠረታዊውን ሀሳብ የለቀቀ አይደለም:: « ..... ኤርትራ በነፃነት ራሷን ችላ ለማደር ብቁ ካልሆነች ከአሷ በላይ ደረጃ ላይ የምትገኘው ኢትዮጵያ፣ ኤርትራን ብትወስድ ከአቅሟ በላይ ሆኖ ነፃነቷን አደጋ ላይ አይጥለውም ወይ ? ..... » ሲል፣ በማሾፍ ያቀረባቸው ጥያቄዎች የጣልያንን አስተያየት በመመርኮዝ መሆኑ አያከራክርም::

ከመቶ ሀምሣ ዓመታት በላይ በኮሎኒያሊስቶች ሲገዛ ከኖረ በኋላ፣ ነፃነቱ ከተሰጠው ሁለት ዓመት ያልሞላው አገር የዲፕሎማሲ መሪ፣ ለኮሎኒያሊስት ጣልያን መሣሪያ ሆኖ፣ ኢትዮጵያን ለመጉዳት መሞከሩን ብዙዎቹ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በትዝብት ተመልክተውታል:: ዐዚያን ዘመን ህይማኖትን በመመርኮዝ የሕዝቦችን አንድነት አፍርሰው፣ በጭለማ ዓለም ውስጥ ከሚደናበሩት አገሮች መካከል፣ በግንባር ቀደም የሚታወቀው ማን እንደሆነ፣ ዛፍሩላህ ካን አያውቅም አይባልም:: ኢትዮጵያ ግን፣ ሌላው ቢቀር ለሕዝቧ ነፃነትና ክብር፣ ከኮሎኒያሊስቶች፣ በተለይም የዛፍሩላህ ወዳጅ ከሆነው ከጣልያን ጋር ያደረገችውን አስደናቂ ተጋድሎና ያገኘችውን ድል ዓለም ያከበረው ስለሆነ፣ እነዚህ ለጥቅም የተደለሉ ሰዎች የሚያደርጉት ወሽካታ ዲስኩር የሚያኮራ ታሪኳን ሊያጐድፈው አይችልም:: ይሁን እንጂ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፣ ፍርድ የሚከናወነው በአባል አገሮች የድምፅ ብልጫ ስለሆነ፣ ገንዘብ ያለው ጠላት፣ ብዙ ድምፅ እየገዛ፣ ኢትዮጵያን እንደሚበድላት የታወቀ ነበር:: የኔ ፓኪስታንና የነ አርጀንቲናም ጩኸት ግቡ፣ ፍርዱን ለጣልያን ማስገኘት መሆኑን ያልተረዳ የለም::

ዋናው ኮሚሲዮን፣ በአንድ በኩል እነ ዛፍሩላህ ካን እና እነ ሆሴ አርሴ በሚደልቁት የጣልያን ከበሮ እየደነቆረ፣ በሌላ በኩል ከየአቅጣጫው የሚጐርፉት የተወሳሰቡ መፍትሔዎች እያዋከቡት፣ ጠቅላላው ጉባኤ የጠየቀውን፣ የሁሉንም ሀሳብ በአንድ መልክ የሚያስተባብር ረቂቅ ውሳኔ ለማዘጋጀት የማይችል ሆነ::

በዚህ ጊዜ አብዛኛዎቹ የኮሚሲዮኑ አባሎች፡ ንዑስ ኮሚቴ እንዲቋቋም ቀደም ሲል ከአርጀንቲና መልዕክተኛ የቀረበውን ሀሳብ ወደ መደገፍ አዘነበሉ። የጣልያን ዋና አፈ ጉባኤ የሆነው አምባሳደር ሆሴ አርሴ፡ ይህችን ምልክት ሲያገኝ፡ ወዲያውኑ ላቲኖቹን፣ ዓረቦቹንና አስያውያኖቹን አስተባብሮ ከፍ ያለ የድጋፍ ድምፅ በማሰባሰብ የሚፈልገው ንዑስ ኮሚቴ እንዲቋቋም ተወስነለት። የሆሴ አርሴ ደስታ፣ ንዑስኮሚቴው በመቋቋሙ ብቻ ሳይሆን፡ ከብዙ ንትርክ በኋላ ከተመረጡትም ሀያ አንድ አባሎች መካከል፣ አብዛኞቹ የጣልያን ባለሚሎች እንዲሆኑ በማስደረጉ፣ ተጨማሪ ድል በማግኘቱ ነው። የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ አቶ

*(FO-317-37899) *(ARCHIVO DIPLOMATICO ROMA DEC . 1949)

አክሊሉ ሀብተወልድ፣ ከብስጭት ያተኮሩ ስለዚሁ ንዑስ ኮሚቴ አባሎች ምርጫ ለአንድ ጋዜጠኛ ስሜታቸውን ሲገልጹ፣ « የጣልያንያን ኮሚቴ » ተብሎ እንዲሰየም ያስፈልጋል እስከ ማለት ደርሰው ነበር። « ንዑስ ኮሚቴ 17 » ከተመረጡት 21 አባሎች ግፍቱን ሲያምር፣ ዋናው ኮሚሲዮን በበኩሉ፣ ከቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ገዛት አገሮች ውስጥ ያሉት፣ ልዩ ልዩ የፖለቲካ ፓርቲ መሪዎች የሚሰጡትን መግለጫ ሰማ ጀመሩ ማለት ነው።

በንዑስ ኮሚቴ አሥራ ሰባት (17) ከተመረጡት ሀያ አንድ (21) አባሎች መካከል፣ ለኢትዮጵያ ጥያቄ ድጋፋቸውን የገለጹት አገሮች አራት ብቻ ሲሆኑ፡ የጣልያንን ዕቅድ የሚቃወሙት ደግሞ ሰባት ናቸው። እነዚህም፡

ኢትዮጵያን የሚደግፉ አገሮች፡	የጣልያንን ዕቅድ የሚቃወሙ፡
1. ታላቋ ብሪታንያ	1. ሶቪየት ሕብረት
2. ዩናይትድ ስቴትስ ኦፍ አሜሪካ	2. ፖላንድ
3. ላይቤሪያ	3. ቼኮስሎቫኪያ
4. ዳንማርክ	

ከሌሎቹ አሥራ አራት አገሮች መካከል፡ ከሕንድ የአብስቴንሽን አቋም በስተቀር፡ አሥራ ሶስቱ አባሎች በአርጀንቲና እና በፓኪስታን መሪነት፡ የጣልያንን ፕሮዝ እንደሚደግፉ የታወቀ ነበር።

ኤርትራ በኢብራሂም ሡልጣን አስተያየት

አርብ ጥቅምት 7 ቀን 1949 ዓ.ም ከአኩስ ቀን በፊት በአራት ሰዓት ከአርባ አምስት ደቂቃ በካናዳ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በሚስተር ሌስተር ፒርሰን (LESTER B. PEARSON) ሊቀመንበርነት፣ ዋናው ኮሚሲዮን ሥራውን ሲያምር፣ የመጀመሪያው ተናጋሪ በቅርቡ በጣልያን መንግሥት በጀት አዲስ የተፈጠረው

የኤርትራ ነፃነት ጠያቂዎች ግንባር የተባለው ድርጅት፣ (BLOCCO INDIPENDENTE) ዋና ፀሐፊ፣ ግራዝማች ኢብራሂም ሙልጣን ነበር::

የኤርትራ ሕዝብ ከነፃነት በስተቀር ሌላ መፍትሔ እንደማይቀበል፣ የአራተኛውን የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ለማሳመን፣ በጣልያን መሪነት በኒውዮርክ ሀሳቡ ተጸንሶ፣ በሮማ ጸድቆ የተመረቀው፣ ይህ የነፃነት ጠያቂዎች ግንባር፣ በኤርትራ ውስጥ ያሉትን ልዩ ልዩ ተቃዋሚዎቹን ሁሉ የሚያጠቃልል ትልቅ ድርጅት እንዲሆን፣ የደጋፊዎ መንግሥት ብዙ ደክሞአል::

ለዚህ ለትልቁ ድርጅት መሪነት በጣልያን የተመለመለው ኢብራሂም ሙልጣን፣ ፓርቲውን ለማደራጀት በሮማ ከተማ በሚንፈላሰሱበት ሰሞን፣ ስለ አዲሱ ዕቅድ ከደጋፊዎቹ ጋር በቅድሚያ መመካከር፣ ከድርጅቱ ውስጥ ይዋሀዳሉ ከተባሉትም ፓርቲዎች ጋር ውል መደራደር፣ አስፈላጊ መስሎ አልታየውም:: ዕድሜ ለጣልያን መንግሥት እንደልብ የሚፈስ ሊሬ ስለአለ፣ በኤርትራ ያሉትን ዋና ዋና የተቃዋሚ ፓርቲዎች በነፃነት ግንባር ሥር ዐአንድነት ለማዋሀድ ችግር አይኖርም የሚል ዕምነት አደረበት:: ነገር ግን በነፃነት ግንባር ውስጥ ወዲያውኑ ይጠቃለላል የተባለው « የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ » ፓርቲ ተከታዮች፣ ኢብራሂም ሙልጣን ከጣልያን ጋር የሚፈተፍተው ምሥጢሩ ምን እንደሆነ ለመረዳት ጊዜ አልወስደባቸውም:: ሀሳቡ የጣልያን፣ ዝግጅቱ የጣልያን፣ ገንዘቡ የጣልያን፣ ጥቅሙ ለጣልያን መሆኑ ወዲያው ስለተገለጠ፣ ሼህ አሊ ራዳይ ዐምዕራቡ ቆላ፣ ቃዲ መሐመድ ዑመር በምሥራቁ ቆላ፣ የኢብራሂም ሙልጣንን ድርጅት አውግዘው በየክፍላቸው አዳዲስ የእስላም ሊግ ፓርቲ መሠረቱ::

አዲሱ « የነፃነት ግንባር » በነዚህ በምዕራቡና ዐምሥራቁ አውራጃዎች በተቋቋሙት ሁለት ፓርቲዎች ኃይል ድራሹ ከመጥፋቱ በፊት፣ ኢብራሂም ሙልጣን በቂ ገንዘብ ስለ አለው፣ (ዕድሜ ለጣልያን) መልዕክተኞች አስልፎ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ሰፊ ዲስኩር ለማድረግ ኒውዮርክ መጣ:: ከዚህ የነፃነት ግንባር በጣልያንኛ (BLOCCO INDIPENDENTE) ከተባለው የፖለቲካ ፓርቲ የሚቀርበው ሀሳብ፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ዘንድ የጠ ቅላላው የኤርትራ ሕዝብ ፍላጐት ነው ተብሎ እንዲደመጥና፣ የሚጠየቀውም ነፃነት እንዲሰጥ፣ በጣልያን መንግሥት በኩል ያልተደረገ ጥረት አልነበረም:: ለምሣሌም ያህል፣ ከአንድነቶች ፓርቲ ዋና ፀሐፊ ከአቶ ተድላ ባይሩ በፊት፣ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ የኢብራሂም ሙልጣን ዲስኩር እንዲቀድም መደረጉ፣ አንድ ማስረጃ ነው::

ጥቅምት 7 ቀን 1949 ዓ.ም የኤርትራ የነፃነት ግንባር ዋና ጸሐፊ፣ ለዋናው ኮሚሲዮን ያደረገው ንግግር፣ ቀደም ሲል የጣልያን መንግሥት በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያን ጥያቄ ለመቃወም፣ በአስራጫቸው የፕሮፓጋንዳ እትሞች ላይ የተጠ ቀሱትን ሀሳቦች የተመረኮዘ ነበር:: የነፃነት ግንባር አጠቃልሏቸዋል በተባሉት ልዩ ልዩ ፓርቲዎች አማካይነት፣ ከመቶ ዘጠናውን የኤርትራ ሕዝብ እወክላለሁ ብሎ የሚፎክረው ኢብራሂም ሙልጣን፣ ከስጠው መግለጫ ዋና ዋናዎቹ ነጥቦች የሚከተሉት ናቸው::

« ..... ኤርትራና ኢትዮጵያ አንድም ጊዜ አብረው ያልኖሩ የኢትዮጵያም ነገሥታቶች ወደ ኤርትራ ዘልቀው የማያውቁ፣ ሁለቱም ሕዝቦች የቋንቋ ሆነ የባሕል፣ የታሪክ ሆነ የሀይማኖት፣ ምንም ዓይነት ግንኙነት የሌላቸው ናቸው:: ..... በጥንታዊው የአባሲዶች (LES ABASIDES) ዘመን፣ በባግዳድ ካሊፋ

ከሚተዳደሩት የዓረብ አገሮች አንዷ ኤርትራ ነበረች፡፡ ..... የአባሲዶች ዘመን አልቆ የካሊፋ ሥልጣን ሲበታተን በየአገሩ የኢሚሮች ሥልጣን ተመሠረተ፡፡ ..... ከኤርትራ ግዛት አንደኛው ክፍል በአንድ ኢሚር ሥልጣን ተይዞ ሲቆይ፣ ሌላው ክፍል ደግሞ በአንድ የኤርትራ ተወላጅ በሆነ የእስላም መሪ ይተዳደር ነበር፡፡

..... ከፖርቱጋሎች ቀጥሎ፣ ቱርኮች ወደ ኤርትራ መጥተው ሥልጣናቸውን ከዘረጉ በኋላ፣ አገራችን በጣልያን ኮሎኒያሊስት እስከተያዘችበት ዘመን ድረስ (ማለት እስከ 1885 ዓ.ም ድረስ) በግብፅ ካዴቶች ስትተዳደር ቆይታለች፡፡ ..... የጣልያን መንግሥት ኤርትራን ዘቅኝ ግዛት የወሰደው ከግብፆች እጅ ነው እንጂ ከኢትዮጵያ አለመሆኑ ፍታሬክ የተረጋገጠ ነው፡፡ ..... ባሕር ነጋሽ የተባለውም የኤርትራ አስተዳዳሪ ታማኝነቱ ቀደም ሲል ለቱርኮች፣ ቀጥሎም ለግብፆች ነው እንጂ የኢትዮጵያን ነገሥታቶች አይመለከትም፡፡ ..... ስለዚህ የጣልያን ኮሎኒያሊስት የምናስተዳድረውን አገር ወስደብን ብለው፣ መናገርና መከራከር የሚገባቸው ግብፆች ናቸው እንጂ፣ ኢትዮጵያውያኖች አለመሆናቸው መታወቅ አለበት፡፡

..... ባለፉት አራት ወራቶች የቢቪን ሰርርሳ ሰምምነት ተብሎ፣ ከኤርትራ ግዛት የደጋው ክፍል በሙሉ ለኢትዮጵያ እንዲሰጥ የታሰበው ሳይወሰን ዘመቅረቱ፡ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ከአንድ ትልቅ ስህተት በተዓምር ድኗል፡፡ የቢቪን ሰርርሳ ሰምምነት፣ የኤርትራን ሕዝብ ለምን ጊዜውም የሚያበሳጭና ሠላም የሚነሣ ትልቅ ጠንት ነበር፡፡ የደጋው ክፍል የኤርትራ ግዛት፣ ከርስቲያኖች የሚኖሩበትና በባሕልም በቋንቋም፣ ከኢትዮጵያ ሕዝብ ጋር የሚመሳሰሉ ናቸው የተባለው ፍፁም ውሸት ነው፡፡ ..... በሠራዬና በሀማሴን ያሉት ነዋሪዎች፣ እንደ ምፅዋዎቹ ሁሉም እስላሞች ናቸው፡፡ በሙካከላቸው ጥቂት ክርስቲያኖች ቢኖሩም፣ ከጠቅላላው ነዋሪ ሕዝብ አሥር በመቶ ቢሆኑ ነው፡፡ ..... በኢትዮጵያ ነገሥታቶች በግዴታ ተነጥቆ የተወሰደው የትግራይ ሕዝብ፣ በባሕሉ፣ በዘሩና በቋንቋው አንድ ዓይነት ከሆነው ከኤርትራ ሕዝብ ጋር መቀላቀል አለበት፡፡ ..... » ካለ በኋላ፣ መላው የኤርትራ ሕዝብ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅትን የሚጠይቀው፣ ነፃነትን ብቻ መሆኑን አጠንክሮ በመግለጽ፡ የነፃነት ግንባር ድርጅት መሪ ንግግሩን ፈጸመ፡፡

‘ኢብራሂም ሡልጣን ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች ጋር*

የዋናው ኮሚሲዮን የውስጥ ደንብ እንደሚፈቅደው፣ የየአገሩ የፖለቲካ መሪዎች መግለጫቸውን ከሰጡ በኋላ፣ የስብሰባውን አዳራሽ ከመልቀቃቸው በፊት፣ ከየመልዕክተኞቹ ለሚቀርብላቸው ጥያቄዎች መልስ መስጠት አለባቸው፡፡ የኤርትራ « የነፃነት ግንባር » ተብሎ በአጭር ጊዜ ውስጥ የተፈጠረው ድርጅት ዋና ጸሐፊ፣ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የቀረቡለት ጥያቄዎችና፣ ግራዝማች ኢብራሂም ሡልጣን የሰጣቸው መልሶች ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው፡፡

* (በአዳራሹ የነበሩት አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፣ ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን፣ ብላታ ዳዊት ዕቁባእግዚእ፣ አቶ ገብረመስቀል ክፍለ እግዚእ፣ አቶ ጉይቶም ጴጥሮስ)

ኢትዮጵያ፣

..... በአባሲዶች የሥልጣን ዘመን የባግዳዱ ካሊፋ ከተተዳደራቸውአገሮች አንዱ ዛሬ ኤርትራ የምትባለው አገር ከሆነች፣ በዚያን ዘመን ይህች አገር የመጠሪያ ስሟ ማን ይባል ነበር ?..... ቀጥሎም የባግዳዱ ካሊፋ ሥልጣን ከተበታተነ በኋላ፣ በኤሚሮች ዘመን በከፊል የኤርትራን ግዛት ይመራ የነበረው እስላሙ ኤርትራዊ ማን ይባላል ? ....

ኢብራሂም ሡልጣን፣

..... እኛ ወደ ኒውዮርክ ስንመጣ የጥንት ታሪካችንን የሚያስረዳውንትልቁን መጽሐፍ ይዘን አልመጣንም:: ለተባበሩት መንግሥታት የተናገርነው ዋና ዋናውን ታሪካችንን ነው:: ዝርዝር ነገር ማወቅ ከተፈለገ፣ በዚህ ታሪክ ውስጥ ፈልጐ ማግኘት ይቻላል::

በአዳራሹ ውስጥ፣

..... ሳቅ .....

ኢትዮጵያ፣

..... ላቀረብኩት ጥያቄ መልሱን አላገኘሁም:: ግራዝማች ኢብራሂም መልሱን ያልስጡበት ምክንያት፣ ያነበቡልንን ታሪክ ከልባቸው ስለማያምኑበት ወይም በሚገባ ስላላጠኑት ይመስለኛል:: ..... በመሠረቱ ግራዝማች ኢብራሂም ያደረጉት ንግግር፣ የጣልያን መንግሥት ኢትዮጵያን ለመጉዳት ሲሠራው የሀሰት ፕሮፓጋንዳ ተደጋግሞ የታተመውን ቃል ስለሆነ፣ በጠቅላላ አቀራረቡ አዲስ ነገር አላየንበትም:: ይሁን እንጂ ስለ ጥንታዊ ታሪካችን ሲጠቀሱ « ..... በአባሲዶች ዘመን ..... ኤርትራ በባግዳዱ ካሊፋ ከተገዙት አገሮች አንዷ ነች .....» ብለው ስለተናገሩ፣ የዚህ ታሪክ ትክክለኛው ጊዜ መቼ እንደነበረና፣ በዚያንም ዘመን ኤርትራ ማን ተብላ ትጠራ እንደነበረ፣ እንዲገልጹልን ጥያቄ ያቀረብንላቸው፣ ማስረጃው ለሁላችንም ግልጽ ሆኖ እንደታየን በማሰብ ነበር:: ነገር ግን የነፃነት ግንባር ድርጅት መሪ፣ ጥንታዊ ታሪካችንን ሲያብራሩን ቅጥፈት አበላሽተው ሲናገሩ፣ማስረጃውን ለማቅረብ ባለመቻላቸው እርግጥ መስጠት መብታችንም ግዴታችንም ይሆናል::

..... በስምንተኛው መቶኛ ዓመት አባሲዶች የተባሉት የነቢዩ መሐመድ ቤተሰቦች ሥልጣናቸውን ባግዳድ ላይ መሥርተው፣ በመላው ዓረብ አገሮች ላይ በነገሡበት ዘመን፣ ከቀይ ባሕር እስከ ሕንድ ውቅያኖስ ያለው የኢትዮጵያ ግዛት የሚተዳደረው፣ መንበራቸው አክሱም ላይ በሆነው የኢትዮጵያ ነገሥታቶች መሆኑን ትክክለኛው ታሪክ ያረጋግጣል:: ..... ስለዚህ፣ ግራዝማች ኢብራሂምና መሪያቸው የጣልያን መንግሥት፣ አዲስ የፖለቲካ ፓርቲ ሲያቋቁሙ፣ ለኤርትራ አዲስ ታሪክ ፈጥሮ ለማሳሳት የሚያደርጉት ሙከራ ከንቱ መሆኑን እንዲያውቁት እናስጠነቅቃቸዋለን::

ኢብራሂም ሡልጣን፣

..... የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የኤርትራን ሕዝብ የሚወክለውን ፓርቲ መሪ፣ የአገሩን ታሪክ አያውቅም አያሉ ለመዝለፍ አይፈቀድላቸውም:: ከዚህ ቀደም እሳቸው በፈለጉት ዓይነት ኤርትራ ከኢትዮጵያ ውጭ ታሪክ የላትም እያሉ የፈጠራ ታሪክ ሲናገሩ፣ እኛ እየታዘብን መልስ አልስጠናቸውም:: አሁን ጊዜያችንን ከማጥፋት ስለ አገራችን ስለ ኤርትራ ታሪክ፣ በዝርዝር ማወቅ

የኤርትራ የነፃነት ግንባር መሪ ኢብራሂም ሙልጣን በU.N ንግግር ሲያደርግ፡
« .... በአባሲዶች ዘመን ኤርትራ በባግዳድ ካሊፋ የምትተዳደር የዓረብ አገር የነበረች ነች ..... »

(ጥቅምት 1949)

(ፎቶ U.N)

የሚፈልጉትን በጽሑፍ ቢያቀርቡልን፣ መልሱን አዘጋጅተን በቶሎ እንስጣቸው ነበር::

ኢትዮጵያ፣

..... ላቀረብኳቸው ግልጽ የሆኑ ሁለት ጥያቄዎች ተገቢውን መልስሊስጡኝ ባለመቻልዎ አዝናለሁ::ጥሩቱ የርስዎ ሳይሆን የዲስኩሩ አዘጋጅዎች (ጣልያኖች) መሆናቸውን ተረድቻለሁ:: ..... ግራዝማች ኢብራሂም ! እርስዎ ዛሬ ምንም እንኳ ለጠላታችን ለጣልያን መሣሪያ ቢሆኑም፣ ከሶስት ዓመታት በፊት ለኤርትራና ለኢትዮጵያ ያገር ፍቅር እንድነት ማህበር ያደረጉትን ጥረት አንዘነጋውም:: በዚህ ምክንያት እርስዎንም ደህና እድርገን እናውቅዎታለን:: እኔ የተናገርኩት፣ እርስዎ ያነበቡልን በጣም የተሳሳተ ታሪክ እንዲታረም ስመጠየት ነው እንጂ፣ በቀጥታ እርስዎን ለመዝለፍ አይደለም:: እኔም ስለ ታሪክ ስናገር የተሳሳትኩት ነገር ካለ፣ ከማስረጃ ጋር የሚቀርብልኝን እርማት የምቀበል መሆኔን አረጋግጥልዎታለሁ::

ኢብራሂም ሙልጣን፣

..... ከኢትዮጵያ በኩል፣ ሁልጊዜ ስለ ኤርትራ የሚነገረው ታሪክ፣ በሙሉ የተሳሳተ ስለሆነ፣ እኛም አስፈላጊውን መልስ አዘጋጅተን እንስጣለን::

ኢትዮጵያ፣

..... የነፃነት ግንባር «ብሎኮ ኢንዲፔንደንቴ»(BLOCO INDIPENDENTE) የተባለው ፓርቲ ስሙ እንደሚያመለክተው፣ በጣልያንኛ አስተሳሰብና ቋንቋ የተመሠረተ ይመስላል:: መቼ ኖርዋል የተቋቋመው?

ኢብራሂም ሙልጣን፣

..... ባለፈው ግንቦት ወር 1949 ዓ.ም በተካሄደው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ፣ ለኤርትራ ሕዝብ መጥፎ ጠንት ይሆን የነበረው የቢቨን ስፎርሳ ስምምነት ሲፈርስ፣ ለስብሰባው የመጣነው የኤርትራ ልዩ ልዩ የፖለቲካ መሪዎች እዚሁ ኒውዮርክ ተሰብስበን፣ ለአገራችን ችግር በአንድ ሀሳብና በአንድ ዓላማ ለመቆምና ለመታገል እንድንችል፣ ይህንን «የነፃነት ግንባር ፓርቲ» አቋቋምን:: ፓርቲው የኛ የኤርትራውያን ፓርቲ ነው:: የጣልያን ፓርቲ ነው እያላችሁ ፕሮፓጋንዳ የምትነዙት እናንተ ብቻ ናችሁ::

ኢትዮጵያ፣

..... የተለያየ የፖለቲካ አቋም የነበራችሁ ፓርቲዎች፣ የየአንዳንዳችሁን ሀሳብ ለተባበሩት መንግሥታት ለማቅረብ ኒውዮርክ ከመጣችሁ በኋላ፣ የወከላችሁን ሕዝብ ፈቃድ ሳትጠይቁ እንዴት በራሳችሁ ሥልጣን ልዩ ፓርቲ ማቋቋም ትችላላችሁ ?

ኢብራሂም ሙልጣን፣

..... ሕዝቡን በቴሌግራም ጠይቀን፣ አገሩ ውስጥ በሚታተሙትም ጋዜጦች ትክክለኛውን ሀሳባችንን እንዲረዳው ካደረግን በኋላ ነው ፓርቲው የተቋቋመው:: ሕዝቡም ሙሉ በሙሉ መስማማቱን ገልጾልናል::

ኢትዮጵያ፣

..... በብዙ መቶ ሺህ ለሚቆጠሩ የፓርቲ አባሎቻችሁ ቴሌግራም የላካችሁትና መልሱም የመጣላችሁ፣ እዚሁ ኒውዮርክ በቆያችሁበት ጊዜ ነው ? ወይስ ከጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፐሪ ጋር ለመመካከር ሮም በስነበታችሁበት ሰሞን ነው ?

ኢብራሂም ሡልጣን፣

..... ከሕዝባችን ጋር እንዴት እንደምንገናኝ እናንተን አይመለከትም:: ዘጠና በመቶው የኤርትራ ሕዝብ ነፃነቱን እንድናስጠው ወኪሉ አድርጐ መርጦናል::እናንተ ማወቅ የሚገባችሁ ይህን ብቻ ነው::

በአዳራሹ ውስጥ፣

..... ሳቅ .....

ኢትዮጵያ፣

..... ይህ « የነፃነት ግንባር » ፓርቲያችሁ፣ ዛሬ ምን ያህል አባሎች አሉት ?

ኢብራሂም ሡልጣን፣

..... በትክክለኛው መዝገባችን ላይ የተመለከተው የጠቅላላው የአባሎቻችን ቁጥር፣ አንድ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሠላሳ ስምንት ሺህ (1,338.000) ነው::

ኢትዮጵያ፣

..... የአባሎቻችሁ ተመዝጋቢዎች (1,338.000) አንድ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሠላሳ ስምንት ሺህ ከሆነ፣ ጠቅላላው የኤርትራ ሕዝብ ምን ያህል ቢሆን ነው?

ኢብራሂም ሡልጣን፣

..... የሕዝቡን ቁጥር መስጠት ያለበት ያስተዳደሩን ሥልጣን የያዘው መንግሥት (እንግሊዝ) ነው:: እኛ እስታቲስቲክ ይዘን እልመጣንም::

ኢትዮጵያ፣

..... ባለፈው ግንቦት ወር፣ ለዚሁ ኮሚሲዮን እርስዎ ቀርበው በራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ ስም ሲናገሩ፣ የኤርትራ ሕዝብ አንድ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሀምሣ ሺህ (1,250.000) ነው ብለው ነበር::

ኢብራሂም ሡልጣን፣

..... ታዲያ ምን ከሩ ? .....

በአዳራሹ ውስጥ፣

..... ሳቅ .....

ኢትዮጵያ፣

..... የፓርቲያችሁ አባሎች ቁጥር ከጠቅላላው ሕዝብ ቁጥር በጣም በልጠ የተገኘው፣ መግለጫችሁን በሚያዘጋጁላችሁ ጠላያኖች ስህተት ይሆን ?

ኢብራሂም ሡልጣን፣

..... እኛ ኤርትራውያኖች በአገራችን ጉዳይ፣ የውጭ አጅ አናስገባም:: ቁጥሩ የተሳሳተባችሁ እናንተ ናችሁ::

በአዳራሹ ውስጥ፣

..... ሳቅ .....

ኢትዮጵያ፣

..... ይህ አዲሱ ፓርቲያችሁ ከመፈጠሩ በፊት « የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ» ፓርቲ አባሎች ቁጥር ምን ያህል ነበር ?

ኢብራሂም ሡልጣን፣

..... በትክክለኛው ቁጥር፣ የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ አባሎች ስባት መቶ ስልሣ ዘጠኝ ሺህ (769.000) ነበሩ::

ኢትዮጵያ፣

..... ባለፈው ግንቦት ወር፣ እርስዎ ለዚሁ ኮሚሲዮን ሲያስረዱ፣ የአባሎቹ ቁጥር፣ ዘጠኝ መቶ ሀያ አምስት ሺህ (925.000) ናቸው ብለው ነበር:: ዛሬ ሲነግሩን ከአንድ መቶ ሀምሣ ሺህ በላይ ቁጥሩ ቀንሶ የተገኘው፣ ሕዝቡ እናንተን ትቶ ወደ አንድነት ፓርቲ አምርቶባችሁ ይሆን ?

ኢብራሂም ሡልጣን፣

..... « አንድነት » ከተባለው እናንተ ከምትመሩት ፓርቲ፣ ሕዝቡ እየለቀቀ ወደ እኛ ዘንድ መጣ እንጂ ከእኛ ወደ እናንተ አልሄደም::

በአዳራሹ ውስጥ፣

..... ሳቅ .....

ኢትዮጵያ፣

..... አንግዲያውስ ቁጥሩ ለምን እንደተቀነሰ ማስረዳት ይኖርብዎታል::

ኢብራሂም ሙልጣን ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች ጋር፡

« ..... ኤርትራ እና ኢትዮጵያ አይተዋወቁም። የኤርትራ ሕዝብ ዘጠና በመቶው እስላም ነው ..... »

(ኒውዮርክ ጥቅምት 1949)
(ፎቶ U.N)

ኢብራሂም ሙልጣን፣

..... ስታቲስቲኩን ሁሉ በቃል ማስታወስ ስለማይቻል ጥያቄዎቻችሁን በጽሑፍ ብታቀርቡልን እንመልስላችሁ ነበር። ለማናቸውም ቁጥሩን ከአንዱ ወደ አንዱ የምታማቱት እናንተ ናችሁ።

በአዳራሹ ውስጥ፣

..... ሳቅ .....

ኢትዮጵያ፣

..... ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና ለመቋቋም የተማሩ ሰዎች እንደሚያስፈልጓት እርስዎም ያምናሉ። አሁን ምን ያህል የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት የፈጸሙ ኤርትራውያኖች አሉ ?

ኢብራሂም ሙልጣን፣

..... ኤርትራ ያሏት የተማሩ ሰዎች ሁሉ ነፃነታችን ስላልተገኘ ለባዕድ አገሮች በማገልገል ላይ ይገኛሉ። የእናንተ መንግሥት ደጋግሞ እንደተናገረው፣ በአስተዳደራችሁ ሥልጣን ላይ ያሉት እንድ ሺህ ስድስት መቶ ኤርትራውያኖች (1.600) ኤርትራ ነፃ ስትወጣ ወደ አገራቸው ይመለሳሉ።

የላይቤሪያ መልዕክተኛ ጥያቄ፣

..... ባለፈው ስብሰባ ላይ በሰጡት መግለጫ፣ የኢትዮጵያ መንግሥት በሥልጣን ላይ ካለማራቸው ኤርትራውያን ውስጥ፣ አንድም አስላም የለም ብለው አውግዘው ነበር። አሁን ደግሞ ኤርትራ ነፃ ስትወጣ እነዚህ ኤርትራውያኖች ከኢትዮጵያ ለቅቀው አገራቸውን ለማገልገል ይመጣሉ ብለዋል። እዚህ ላይ በሀይማኖት ምክንያት አዝውጠት የነበረውን ጉዳይ፣ አሁን ካቀረቡት ሀሳብ ጋር እንዴት አድርገው ያስታርቁታል ?

ኢብራሂም ሙልጣን፣

..... እኛ የተናገርነው ያሉን የተማሩ ኤርትራውያኖች እንኳንስ ለአገራቸው ለኤርትራ ቀርቶ ለኢትዮጵያም አስተዳደር የተረፉ መሆናቸውን ለማስረዳት ነው። ሌላው ቢቀር አሁን በዚህ አዳራሽ ውስጥ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ሆነው የተደረደሩት፣ ዘጠና ዘጠኝ በመቶው ኤርትራውያን መሆናቸውን ማየት በቂ ማስረጃ ነው። እኛ በአዲሱ ፓርቲያችን ዓላማ ኤርትራውያንነታቸውን ካረጋገጡ ክርስቲያኖች ናቸው ብለን አናርቃቸውም። በፓርቲያችን ውስጥ ጥቂቶች ይሁኑ እንጂ፣ ክርስቲያኖችም አሉ።

ኢትዮጵያ፣

..... በኢትዮጵያ መንግሥት ውስጥ ለከፍተኛ ኃላፊነት የተመደቡት የኤርትራ ተወላጆች ለኢትዮጵያዊነታቸው ጥያቄ ስለሌለው፣ እነሱ እናንተን ተከትለው ያገራቸውን መሠረታዊ ታሪክ እንደማይለውጡ ማወቅ አለባችሁ።

<u>አብራሃም ሙልጣን፣</u>

..... ይህን የምትሉት እናንተ ናችሁ:: <u>እኔ ግን በኤርትራ ነፃነት ጉዳይ፣ ልባቸው ከእኛው ጋር ነው::</u>

<u>የፓኪስታን መልዕክተኛ፣</u>

..... ለፓርቲ መሪዎች ጥያቄ በማቅረብ ፋንታ ንትርክ መፍጠር የኮሚሲዮኑን የሥራ ጊዜ ማባከን ነው::

<u>የኮሚሲዮኑ ሊቀመንበር፣</u>

..... የሚደረጉት ጥያቄና መልሶች በተቻለ መጠን አጫጭር እንዲሆኑ እጠይቃለሁ::

<u>ኢትዮጵያ፣</u>

..... ለግራዝማች አብራሃም ሙልጣን አንድ የመጨረሻ ጥያቄ ማቅረብ አፈልጋለሁ:: በዛሬው ሰዓት በኤርትራ ውስጥ የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት የጨረሱ ስንት ሰዎች አሉ ? መቼም በዩኒቨርሲቲ ደረጃ የተማሩ አሉ ወይ ? ብዬ አልጠይቅም::

<u>አብራሃም ሙልጣን፣</u>

..... ኢትዮጵያ ራሷ ነፃ መንግሥት የሆነች፣ በአገሯ ውስጥ አንድም ዩኒቨርሲቲ የላትም:: እንግዲህ ነፃ የተባለችው ኢትዮጵያ የሌላትን፣ በኮሎኒ አስተዳደር ተጨቁና የኖረች ኤርትራ እንዴት ዩኒቨርሲቲ ሊኖራት ይችላል ?

<u>ኢትዮጵያ፣</u>

..... የኔ ጥያቄ ስለ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ነው::

<u>አብራሃም ሙልጣን፣</u>

(በግልፍታ) ..... ኤርትራ ኮሎኒ ሆኖ ተጨቁኖ የተገዛ አገር ስለሆነ፣ የለም ..... የለም ..... ብያለሁ::

<u>ኢትዮጵያ፣</u>

..... ይበቃኛል መልሱን አግኝቻለሁ:: ጣልያን የኤርትራን ሕዝብ ለሃምሣ ዓመታት ጨቁኖ ሲገዛ፣ ኤርትራውያኖች በገዛ አገራቸው ከአራተኛ ክፍል በላይ እንዲማሩ አይፈቀድላቸውም ነበር:: <u>ግራዝማች አብራሃም ! እርስዎ ራስዎ ትምህርት ሳያገኙ ጊዜው ያለፈብዎ በግፈኛው የጣልያን አስተዳደር ምክንያት ነው::</u> ጣልያን ይህን ሕዝብ ምን ያህል እንደጐዳው ሁላችንም ደህና እድርገን እናውቃለን:: ዛሬ ግን ጣልያን የኤርትራን ዕድል ለማሰናከል ከመጣር አላረፈም:: እኛ ኢትዮጵያውያን ጣልያንን አስከ መጨረሻው ለመቋቋም ተዘጋጅተናል:: የኤርትራም ሕዝብ ከእኛ ጋር ነው:: የምናዝነው፣ አንዳንድ በገንዘብ ተገዝተው የኤርትራን ጥቅም ለመሸጥ የሚጥሩ በመኖራቸው ብቻ ነው::

<u>የኮሚሲዮኑ ሊቀመንበር፣</u>

..... የኢትዮጵያ መልዕክተኛ! ቀደም ሲል ለጥያቄዬ መልሱን አግኝቻለሁ ስላሉ፣ ንግግርዎን እዚሁ ላይ እንዲያቆሙልን አጠይቃለሁ ..... »

-- ድንቁርና ለድፍረት፣ ፍቅረ ንዋይ ለክህደት፣ ይመቻል እንደተባለው፣ ኢብራሂም ሡልጣን በጣልያኖች ሊሬ ተሸሞንሙኖ፣ የኤርትራን መሠረታዊ ታሪክ ከኢትዮጵያ ነጥሎ፣ የዓረቦች ተገዥ የነበረች አድርጐ ሲያቀርባት ሕሊናው አልወቀስውም::

-- የኤርትራና የኢትዮጵያ ሕዝቦች ምንም ዓይነት የባሕል ሆነ የታሪክ ግንኙነት የሌላቸው፣ የማይተዋወቁ ባዕዶች ናቸው ብሎ ሲናገር አላፈረም:: ከሶስት ዓመት በፊት ግን የኤርትራና የኢትዮጵያ አንድነት ኦባል ሆኖ ለኢትዮጵያዊነት ሲጨፍር እንደነበረ ትዝ አላለውም::

-- በኮሎኒው ዘመን በቅን ያገለገለ ነው ብለው፣ ጉዞዎቹ የግራዝማችነት ማዕረግ የሰጡት፣ የኤርትራና የኢትዮጵያ ሕዝቦች ወንድማማችነት ባሕልና ወግ መሠረት መሆኑን ኢብራሂም ሡልጣን አላስበውም::

-- በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ጉባኤ ላይ ቀርቦ፣ ጣልያኖች ያዘጋጁለትን ዲስኩር ሲናገር፣ ደህና አድርጐ ሰግንዶብ መጣሩን ነው እንጂ፣ ከኢትዮጵያና ከሌሎቹም መልዕክተኞች፣ ጥያቄዎች እየጐረፉለት መልሱ እንደሚያስጨንቀው ጨርሶ አልጠበቀም::

በአባሲዶች ዘመን በባግዳዱ ካሊፋ አመራር ውስጥ የነበረችው ኤርትራ፣ በዚያን ዘመን ስሟ ማን ይባል እንደነበረ፣ እንዲሁም ከካሊፋው ሥልጣን መበታተንም በኋላ፣ የኤርትራን ግዛት በከፊል ይመራ የነበረው እስላሙ ኤርትራዊ ስሙ ማን አንደሚባል፤ ኢብራሂም ሡልጣን እጠየቃለሁ ብሎ አላስበም:: ይህንን የፈጠራውን ታሪክ ያዘጋጁለት የፋሽስት ሊቃውንቶች እነ ኤንሪኮ ቸሩሊ፣ ለመስቀልኛ ጥያቄዎች የሚያገለግሉትን መልሶች፣ አዘጋጅተውለት ቢሆን ኖሮ፣ ኢብራሂም፣ ባለው የተፈጥሮ የማጭበርበር ብልጭት፣ ጥያቄዎቹን በፍጥነት እየተቀበለ ወዲያውኑ ይመልስ ነበር:: ሌላው ደግሞ በኢብራሂም ሡልጣን ላይ የወደቀው ችግር፣ ባለፈው ግንቦት ወር በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠ ቅላላ ጉባኤ ላይ፤ የሰጠውን ዝርዝር መግለጫ አለማስታወሱ ነው:: በዚያን ጊዜ የኤርትራ ሕዝብ በጠቅላላው አንድ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሀምሣ ሺህ (1,250.000) መሆኑንና፣ ከዚህም ውስጥ ዘጠኝ መቶ ሀያ አምስት ሺህ (925.000) የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ አባሎች ናቸው ብሎ፣ ለዚሁ ዋና ኮሚሲዮን የተናገረው ቃል እንደሚመዘገብ አላወቀም:: ኢብራሂም ሡልጣን ይህንን ስታቲስቲክ ካቀረበ በኋላ፣ በጣልያን ገንዘብ የተቋቋመው «የነፃነት ግንባር» ፓርቲ፣ አንድ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሠላሣ ስምንት ሺህ (1,338.000) የተመዘገቡ አባሎች መኖራቸውን ሲናገር፣ ከጠቅላላው የኤርትራ ሕዝብ ቁጥር በልጠው መገኘታቸው አልታየውም::

በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ስብሰባ ላይ፣ በራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ስም፣ አሁን ደግሞ በአራተኛው ጉባኤ በነፃነት ግንባር ስም ሲናገር ያዳመጡት ብዙዎቹ መልዕክተኞች፤ ሡልጣን እሊ፣ እንኳንስ ዘጠና በመቶውን የኤርትራ ሕዝብ ይቅርና፣ ራሱንም ቢሆን በትክክል የሚወክል አለመሆኑን ከተረዱለት በኋላ፣ ከኮሚሲዮኑ ሊቀመንበር ተስናብቶ ከስብሰባው አዳራሽ ወጥቷል::

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች በከፊል፣

ከግራ ወደ ቀኝ፤ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የመልዕክተኞች መሪ፤
ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን -- መልዕክተኛ
አቶ ገብረመስቀል ክፍለእግዚእ -- መልዕክተኛ

(OCT. 1949)
(ፎቶ U.N)

የኢብራሂም ሙልጣን የፖለቲካ ታሪክ

1. በ1941 ዓ.ም የማህበረ ፍቅሪ ሀገር ተመሥርቶ ክርስቲያኑም ሆነ እስላሙ «ኢትዮጵያ ወይ ሞት» እያለ አንድነቱን ሲያስተባብር፣ ኢብራሂም ከመጀመሪያዎቹ አባሎች አንዱ የነበረና፣ የማህበሩን ዕድገት ለመግፋት ከሚጥሩት መካከል ሲሮጥ የታየ ሰው ነበር::

2. የ «ፍቅሪ ሀገር» አንድነት ማህበር መስፋፋትና መደርጀት እንግሊዞችን ስለእስጋቸው፣ የማህበሩን እርምጃ ለማዳከም የተቃዋሚ ፓርቲ ሲያዘጋጁ፣ ኢብራሂም ሙልጣን የተሻለ ጥቅም እገኛለሁ ብሎ ጥሩ መሣሪያ ለመሆን ቀረበላቸው::

3. የአንድነቶችን ማህበር ለመቃወም የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ (MOSLEM LEAGUE) ፓርቲ የተቋቋመው፣ ምንም እንኳን በታወቁትና እጅግ በተከበሩት የእስላም ሀይማኖት መሪ በሰይድ አቡበከር ኤልሞርጋኒ ሲቀመንበርነት ቢሆንም፣ በእንግሊዞች ድጋፍ ኢብራሂም ሙልጣን የፓርቲው ዋና ጸሐፊ ሆነ::

4. የአንድነቶች ማህበር አባል ሆኖ ለኢትዮጵያዊነት ካልሞትኩ ብሎ ይጋበዝ የነበረው ኢብራሂም ሙልጣን፣ በአንድ ጊዜ ተለውጦ፣ ..... <u>ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ምንም ዓይነት የዘር ሆነ የባሕል፣ የታሪክ ሆነ የአስተዳደር ግንኙነት ኖሯት አያውቅም</u> ..... ብሎ ካደ:: ..... ራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ ስም፣ ስለ ኤርትራ የወደፊት ዕድል ሲናገር፣ ..... ኤርትራ ከነፃነት በፊት ከአሥር እስከ አሥራ አምስት ዓመት ድረስ በታላቋ ብሪታንያ መንግሥት አስተዳደር መሠልጠ ንና መዘጋጀት አለባት ..... ሲል እንግሊዞችን ለማስደሰት ሞክሮ ነበር::

5. በ1949 ዓ.ም እንግሊዞች፣ ከኤርትራ ግዛት የምዕራባዊው ቆላ ወደ ሱዳን እንዲቀላቀል የምሥራቁና የደጋው ክፍል ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋህድ መፍትሔ ሲያሰናዱ፣ ኢብራሂም ሙልጣን በመጀመሪያ በዚህ ሀሳብ ከአንግሊዞች ጋር መቆም ጀመረ:: እያደር ሲያየው ጥቅም የማይሰጠው ሲመስለው፣ እንግሊዞቹን ትቶ ወደ ጣልያኖች ተዛወረ::

6. የኤርትራ ግዛት መከፋፈል የለበትም:: ለኤርትራ መፍትሔው ነፃነትን መስጠት ነው:: አገሩ ነፃነትን ለመቀበል አልደረሰም ከተባለ፣ የተባበሩት መንግሥታት በሚወስነው የሞግዚት አስተዳደር እንዲደረግልን እንጠይቃለን ሲል በራቢጣ ኤል ኢሥላሚያ ፓርቲ ስም ለሶስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ አመለከተ:: ..... ኢብራሂም ሙልጣን ይህንን ሀሳብ የወረወረው፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ጣልያን ኤርትራን በሞግዚትነት እንዲያስተዳድር ይመደባል በሚል ተስፋ ነበር::

7. የሞግዚት አስተዳዳሪ ለመሆን ጣልያን ምንም ዓይነት ዕድል የሌላት መሆኑ ሲታወቅ በሮማ መንግሥት ገንዘብ "BLOCCO INDIPENDENTE ERITREO" የተባለ የነፃነት ጠያቂዎች ግንባር ተቋቋመ:: ኢብራሂም ሙልጣን የዚህ አዲስ ፓርቲ ዋና ጸሐፊ ሆኖ በጥቅምት 1949 ዓ.ም በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ስብሰባ ላይ ለኤርትራ አሁኑኑ ነፃነት እንዲሰጥ ጠየቀ::

8. የነፃነት ግንባር ፓርቲ በጣልያን ገንዘብ መቋቋሙንና ግቡም ለጣልያን ጥቅም መሆኑን ሕዝቡ እየተረዳው ሲሄድ፣ ኢብራሂም ሙልጣንና ወገኖቹ ብዙ

ተቃዋሚዎች ገጠሟቸው:: በሼህ ዓሊ ራዳይ የሚመራው የምዕራቡ አውራጃ የእስላሞች ማህበር እና፣ በመሐመድ ዑመር ቃዲ ምፅዋ ላይ የተደራጀው የምሥራቅ እስላሞች ድርጅት፣ የኢብራሂም ሡልጣንን የነፃነት ግንባር ፓርቲ ባዶ ቀፎ እንዲሆን አደረጉት::

9. በታህሣሥ 1950 ዓ.ም ኤርትራ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ከወሰነ በኋላ፣ የፌዴሬሽኑ ሕገ መንግሥት በሚዘጋጅበት ጊዜ፣ ኢብራሂም ሡልጣን እንግሊዞችን ተለማምጦ የሕገ መንግሥት አደራጅ ምክር ቤት (CONSTITUENCY ASSEMBLY) አባል ሆኖ ተመረጠ::

10. ዘላኑ ፖለቲከኛ ኢብራሂም ሡልጣን፣ ከአንድነት ማህበር ወደ ራቢጣ ከራቢጣ ወደ ነፃነት ግንባር፣ አንድ ጊዜ ለእንግሊዞች፣ ሌላ ጊዜ ለጣልያኖች፣ ሲያሽረግድ ከኖረ በኋላ፣ በመጨረሻው አንዱም ሳይሳካለት ባዶ እጁን ቀረ:: በ1956 ዓ.ም በአሰፍሐ መንግሥት ጊዜ ተተደረገው የሁለተኛው የኤርትራ ፓርላማ ምርጫ ኢብራሂም ሡልጣን የሚመርጠው አጥቶ፣ በኤርትራ ውስጥ የፖለቲካ ሕይወቱ ማከተሚያ ሆነ::

ሕዝቡ የጠየቀው ኢትዮጵያዊነት ነው

ተድላ ባይሩ

የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት « የኤርትራ የነፃነት ግንባር » ተብሎ በጣልያን የተቋቋመው ድርጅት ወኪል፣ ያደረገውን ሰፊ ዲስኩር ካዳመጠ ከሶስት ቀናት በኋላ፣ ጥቅምት 10 ቀን 1949 ዓ.ም የኤርትራና የኢትዮጵያ አንድነት ፓርቲ ዋና ጸሐፊ የሚሰጡትን መግለጫ ለመስማት ወሰነ::

አቶ ተድላ ባይሩ በንግግራቸው መገቢያ ላይ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በኤርትራ ጉዳይ የአብዛኛውን ሕዝብ ፍላጐትና ጥያቄ፣ የአገሩን መሠረታዊ ታሪክና የኤኮኖሚ ሕይወት በሚገባ ተመልክቶ፣ በዴሞክራሲ ሥርዓት ትክክለኛ ፍርድ እንደሚሰጥ፣ ያላቸውን ጽኑ ተስፋ አስቀድመዋል:: የአንድነት ፓርቲ ዋና ጸሐፊ ከዚሁ አያይዘው የሰጡት መግለጫ፣ ኤርትራ በኮሎኒያሊስት ጣልያን ከመያዟ በፊት የኢትዮጵያ አካል የነበረች አገር መሆንዋን ታሪኩን ተንትነው በማስረዳት ነበር:: ቀጥሎም እነ ኢብራሂም ሡልጣን የሮማ መንግሥት መሣሪያ በመሆን፣ የኤርትራ እውነተኛ ታሪኳ ተደምስሶ በአዲስ የፈጠራ ታሪክ እንዲለወጥ፣ የኤርትራ ሕዝብ ፍላጐት ተሰርዞ፣ የጣልያን ምኞት እንዲፈጸም የሚያደርጉትን ጥረት፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እንዲገነዘበው እጥብቀው ጠይቀዋል:: ተድላ ባይሩ፣ በረዥሙ ከገለጿቸው ክሳቦች ዋና ዋናዎቹ ቀጥሎ የተመለከቱት ናቸው::

1. ..... በጨካኝነቱና በግፈኛነቱ አጅግ በታወቀው በጣልያን ኮሎኒ አስተዳደር ለሃምሣ ዓመታት ሲሰቃይ የኖረው የኤርትራ ሕዝብ፣ ነፃነቱንና ሠላሙን የሚያገኘው ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር ሲቀላቀል ብቻ ነው:: ..... ይህ አስተያየት የአብዛኛውን የኤርትራን ሕዝብ ስሜትና ፍላጐት የሚገልጽ መሆኑን፣

የጎያላን መንግሥታቶች መርማሪ ኮሚሽን በሰጠው ራፖር የተነገረ ስለሆነ፣ ዝርዝሩ ውስጥ በመግባት ጊዜያችሁን አልወስድም::

2. ..... በሁለተኛው የዓለም ጦርነት ዘመን፣ የፋሽስትን ሥልጣን ከምሥራቅ አፍሪካ ለማባረር፣ የታላቋ ብሪታንያ ጦር በአገራችን ላይ ውጊያውን ባካሄደ ጊዜ፣ ሠላም ሲመለስ « ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ትተሳሰሳለች » ብሎ የሰጠውን ቃል ሕዝባችን በጋለ መንፈስ ተቀብሎ፣ ከእንግሊዝ ጦር ሠራዊት ጋር በመለስለፍ የተጠየቀውን በሚገባ ፈጽሟል:: ... ቀጥሎም የኢትዮጵያ ነፃነት በተመለሰበት ዕለት፣ እንደ ኢትዮጵያውያን ዘመን አቆጣጠር ሚያዝያ 27 ቀን 1933 ዓ.ም (5/05/41) ይህ የአገር ፍቅር አንድነት ማህበራችን አሥመራ ላይ ተመሠረተ::

3. ..... የድርጅታችን ዋና ዓላማ፣ ከቅኝ ግዛት ጭቆና ነፃ ሆነን በዘራችንና በባሕላችን፣ በቋንቋችንና በማህበራዊ ኑሮአችን፣ አንድ ዓይነት ባሕርይና አንድ ዓይነት ታሪክ ካለን፣ ከጥንታዊት አገራችን ከኢትዮጵያ ጋር ለመዋህድ የተመሠረተ ነው:: ..... አሁን ያሉን ሰባት መቶ ሺህ (700.000) የሚሆኑት አባሎቻችን፣ ጠላቶቻችን እንደሚያስወሩት ክርስቲያኖች ብቻ ሳይሆኑ፣ ወንድሞቻችን እስላሞችም በብዛት መኖራቸውን ማረጋገጥ እንወዳለን:: ..... ለምሣሌም ያህል፣ ከእስላሞች ወንድሞቻችን መካከል፣ ዛሬ ተቃዋሚያችን ሆኖ ከጠላታችን ከጣልያን ጋር የተሰለፈው ኢብራሂም ሡልጣን፣ ከ1941 እስከ 1946 ዓ.ም ድረስ የአንድነት ፓርቲያችን አባል ሆኖ፣ ከፍ ያለ ጥረት ያደርግ የነበረ ሰው መሆኑን ሳንጠቅሰው አናልፍም::

4. ..... የአንድነት ማህበራችን ታጋይ የነበረው ይኸው ኢብራሂም ሡልጣን፣ ባለፈው ግንቦት ወር በዚሁ የስብሰባ አዳራሽ፣ በራዲዮ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ ስም በሰጠው መግለጫ፣ ለኤርትራ ሕዝብ ከነፃነት በፊት ሞግዚት አስተዳዳሪ እንደሚያስፈልገው ማመልከቱ ይታወሳል:: ኢብራሂም፣ ዐዚያን ጊዜ ይህን ሀሳብ ያቀረበው ሞግዚት አስተዳዳሪው ጣልያን ሊሆን ይችላል ብሎ ተስፋ ነበር::

5. ..... የጣልያን መንግሥት፣ ሞግዚት ሆኖ በሥልጣን ወደ ኤርትራ እንደማይመለስ ሲያውቀው፣ እነ ኢብራሂም ሡልጣንን ወገንዘብ በመደለል፣ ኤርትራ ነፃ መንግሥት መሆን አለባት የሚል አዲስ የግታለያ ዕቅድ ዘረጋ:: ይህንንም ሀሳብ ለማስፈጸም በኤርትራ ምድር ሳይሆን፣ በኒውዮርክ ከተማ « የነፃነት ጠያቂዎች ግንባር » የሚል ፓርቲ በጥድፊያ አቋቁሞ፣ ሕዝቡ የማያውቀውንና ያልሰማውን ሀሳብ፣ በፕሮፓጋንዳ በማስራጨት ላይ ይገኛል:: ስለዚህ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት መጠንቀቅና በጥልቅ መገንዘብ ያለበት፣ ይህ « የነፃነት ግንባር » የተባለ ፓርቲ የኤርትራ ሕዝብ ያልተካፈለበትና ፍጹም ጣልያናዊ ድርጅት መሆኑን ነው:: የጣልያን መንግሥት ዋና ዓላማ፣ ኤርትራ ወደ እናት አገሯ ወደ ኢትዮጵያ እንዳትመለስ ለማገድና፣ የተባበሩት መንግሥታትን አጭበርብሮ የነፃነት መፍትሔ በማስወስን፣ አሥመራ በሚኖሩት ዜጐቹ አማካይነት የአስተዳደሩን ሥልጣን በእጁ ይዞ የፈለገውን ለማድረግ ነው::

6. ..... የኤርትራ ሕዝብ ግን፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የዴሞክራሲ አሠራርና ትክክለኛ ፍርድ ስለሚያምን፣ ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል እንዲችል፣ ያቀረበው አቤቱታ ጊዜ ሳይወስድ እንዲፈጸምለት በሙሉ ተስፋ ይጠብቃል:: ..... »

አቶ ተድላ ባይሩ፣ በረዥሙ ያደረጉት ንግግር፣ መሠረት የጨበጠና የኤርትራን ጉዳይ በትክክል የሚያብራራ ስለነበረ፣ በኮሚሲዮኑ ገበታ ላይ የተሰገሰጉት የጣልያን ነገረ ፈጆች፣ የመስቀልኛ ጥያቄ እያደራረቡ ለማምታታት ዕድል አላገኙም። ከሮማ መንግሥት ክብድ አደራ የተጣለባቸው እነ አምባሳደር ሆሴ አርሴ፣ ከአንድነት ፓርቲ መሪ የተሰጠውን መግለጫ ለማራከስ ዘዴ እጥተው በሚጨነቁበት ሰዓት፣ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዛፍሩላህ ካን፣ እንደ ምንም ብሎ አንድ ጥያቄ አቀረበ።

ጥያቄ፣
(ዛፍሩላህ ካን)

..... ለኤርትራ ነፃነት የሚጠይቀው « የነፃነት ግንባር ፓርቲ » እና ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀል አለብን የሚለው የናንተ ፓርቲ፣ የሰጣችሁንን መግለጫዎች አዳምጠናል። ሁላችሁም የአብዛኛውን የኤርትራን ሕዝብ እንወክላለን ትሉናላችሁ። ..... የተባበሩት መንግሥታት የአብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ተወካይ የሆነው ፓርቲ የትኛው እንደሆነ፣ እንዴት ማረጋገጥ ይችላል ? .....

መልስ፣
(ተድላ ባይሩ)

..... የአብዛኛውን ኤርትራ ሕዝብ የሚወክለው ፓርቲ የትኛው እንደሆነ ለመለየት፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የፓርቲዎቹ መሪዎች በሚያደርጉት ዲስኩሮች ላይ መመዘን ይችላል ብለን እኛም እንጠብቅም። በእኛ አስተያየት የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የዓለም ሠላም ዳኛ ስለሆነ፣ የሚቀርብለትን በሚገባ ለመዳኘት፣ ማስረጃዎቹን መርምሮ የሚለይበት የአሠራር ዘዴ ሊኖረው ይገባል ብለን እናስባለን። ከተቋቋመ ስምንት ዓመት የሆነው የአንድነት ፓርቲያችን፣ የአብዛኛውን የኤርትራ ሕዝብ ፍላጐት የያዘ ሆኑን፣ በአራቱ ኃያላን ኮሚሽን ተመርምሮ ውጤቱ ቀርቧል። ባለፈው ግንቦት ወር፣ የሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤም፣ ከምዕራባዊው ቆላ በስተቀር ሌላው የኤርትራ ግዛት በሙሉ፣ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል ከፍተኛ የድጋፍ ድምፅ ሰጥቶ የነበረው አለምክንያት አይደለም። አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር ለመዋህድ የሚፈልግ መሆኑ ስለተረጋገጠ ነው።

... ዛሬ በድንገት ተነስቶ አብዛኛውን የኤርትራ ሕዝብ እወክላለሁ ብሎ የሚፎክረው ይህ « የነፃነት ግንባር » የተባለ ድርጅት፣ መቼ እንደተፈጠረ፣ የት ከተማ ወይም ቦታ ላይ እንደተመሠረተ፣ ለማን መሣሪያ ሆኖ እንደሚጥር፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በሚገባ ለመረዳት ይቸገራል ብለን እናምንም። በተጨማሪም የእኛ ያገር ፍቅር አንድነት ድርጅታችንን፣ እጅግ አብዛኛው የሆነውን የኤርትራን ሕዝብ እንደምንወክል ለመገንዘብ የሚያስቸግር ነገር የለም። ..... »

አቶ ተድላ ባይሩ ለኢትዮጵያና ለኤርትራ መዋሃድ የአብዛኛው ሕዝብ ጽኑ ፍላጐት መሆኑን ለማሳመን የሰጡት መልስ፣ የኢትዮጵያ ጠላት የሆነውን የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ ጥያቄዎቹን ከማንዛዛት እንዲገታ አድርገውታል። የአንድነት ድርጅት ዋና ጸሐፊ መግለጫቸውን ከፈጸሙ በኋላ፣ ከዛፍሩላህ ካን በስተቀር፣ ከሌሎቹ ከላቲን አሜሪካ አገሮች ሆነ ከዓረቦቹ፣ እንዳችም ተጨማሪ ጥያቄ ሳይቀርብላቸው የጉባኤውን ሊቀመንበር ተሰናብተው ወጡ።

ከሶስት ቀናት በፊት የኤርትራ ነፃነት ጠያቂ ኢብራሂም ሙልጣን ቀርቦ በተናገረበት ጊዜ፣ ከኢትዮጵያ መልክተኞች ጋር በገጠመዉ ክርክር የኮሚሲዮኑ አዳራሽ በሳቅ ግሎ እንደነበረ ይታወሳልዕሠ:: በተድላ ቤይሩ ፕሮግራም ላይ ግን እጅግ ጸጥ ያለ መንፈስ ይታይ ነበር::

ንዑስ ኮሚቴ «17»

ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የቀረቡትን ልዩ ልዩ መፍትሔዎች አጥንቶ፣ ለዋናው ኮሚሲዮን ረቂቅ ውሳኔ እንዲያዘጋጅ የተቋቋመው « ንዑስ ኮሚቴ 17 » ሥራውን ሲጀምር፣ መጀመሪያ የሊቢያን፣ ቀጥሎ የሱማሌን፣ በመጨረሻ የኤርትራን ጉዳይ ለማየት ፕሮግራሙን አወጣ:: ባለፈው ግንቦት ወር በተካሄደው የሶስተኛው የተብበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፣ በከፍተኛ ድምፅ ብልጫ ተደግፎ የመጨረሻውን ውሳኔ የሚጠብቀው የኤርትራ ጉዳይ ስለሆነ፣ ከሊቢያና ከሱማሌ ዶሴዎች በፊት እንዲታይ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ያደረጉት ሙከራ ደጋፊዎች በማጣት ሳይሳካ ቀረ:: ይህ ንዑስ ኮሚቴ 17 ተቋቁሞ አባሎቹ በተመረጡ ጊዜ፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ በብስጭት መንፈስ « የጣልያን ኮሚቴ » ብለው የስየሙት አለአግባብ አልነበረም:: የንዑስ ኮሚቴው አባሎች ከሆኑት ውስጥ፣ ኢትዮጵያን ይደግፉ የሚባሉት አሜሪካና ታላቋ ብሪታንያ፣ ሳይቤሪያና ዴንማርክ፣ በድምሩ አራት አገሮች ብቻ ናቸው::

-- ዓረቦቹ ኢትዮጵያን ለመደገፍ ባለፈው ግንቦት ወር የስጡትን ቃል፣ በዚህ በመስከረሙ ጉባኤ ወደ ጣልያን ስለአዛወሩት፣ ሕሊናቸው አስጨንቋቸው ወደ ኢትዮጵያ ይመለሳሉ ተብሎ ተሰፋ አልተደረገም:: -- ሕንዶች፣ ምንም እንኳ እንደ ፓኪስታኑ የጣልያን « ካቫሊየሬ » (ፈረሰኛ) ሆነው ባይሰለፉም፣ ኢትዮጵያ ተበደለች ብለው ይሟገቱ ይሆናል የሚል ግምት አልተሰጠም:: -- ፈረንሣይ ለጣልያን ጥቅም ከመቆም ይልቅ ኢትዮጵያን ትረዳለች ተብሎ አይጠበቅም:: -- ደቡብ አፍሪካ በዘር ልዩነት ፖሊሲ የታወቀ ግፈኛ መንግሥት ስለሆነ፣ ለጣልያን ደጋፊ እንደሚሆን አላጠራጠረም:: -- የሶቪየት ሕብረት፣ ፖላንድንና ቼኮዝሎቫኪያን አስከትሎ አሱ ራሱ ካቀረበው ሀሳብ በስተቀር ኢትዮጵያን ለመርዳት ይሞክራል ተብሎ አልታሰበም::

እንግዲህ የተመረጡት የ « ንዑስ ኮሚቴ 17 » አባሎች አቋም ከዚህ በላይ የተጠቀሰው ስለሆነ፣ በአርጀንቲና አማካይነት የሚቀርበውን የጣልያንን ረቂቅ ውሳኔ የሚቃወሙት፣ ኢትዮጵያና አራቱ ደጋፊዎቿ፣ ከሶስቱ ማርክሲስቶች ጋር ሲደመሩ ስምንት አገሮች ብቻ ይሆናሉ ማለት ነው:: በዚህ አኳኋን ከሃያ አንዱ አባሎች መካከል ቀሪዎቹ አስራ ሶስቱ አገሮች የሚደግፉት መፍትሔ፣ የሮማን መንግሥት የሚያረካ እንደሚሆን ስለሚጠበቅ፣ ኢትዮጵያ ከዚህ ከጣልያን ኮሚቴ ፍርድ እንደማታገኝ ገና ከጠዋቱ አውቃዋለች:: ጥቅምት 11 ቀን 1949 ዓ.ም «ንዑስ ኮሚቴ 17» ሥራውን ሲጀምር፣ በመስብሰቢያው ጠረጴዛ ላይ የቀረቡት ሶስት ዓይነት ረቂቅ መፍትሔዎች ነበሩ::

<u>የመጀመሪያው፡</u>

ሊቢያ ከተወሰነ ጊዜ በኋላ ነፃ እንድትወጣ፣ ሱማሌ ለነፃነት ብቁ አስከትሆን ድረስ በጣልያን ሞግዚትነት እንድትቆይ፣ ኤርትራ ግን ከምዕራቡ አውራጃዎች በስተቀር ሌሎቹ በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሃዱ፣ ከእንግሊዝና ከአሜሪካ ተደጋግሞ የቀረበው መፍትሔ ነው::

<u>ሁለተኛው፡</u>

ሊቢያ አሁኑኑ ነፃነቷ እንዲሰጣት፣ ኤርትራና ሱማሌ ግን መስኮብ አባል በሆነበት በተባበሩት መንግሥታት ዐሞግዚትነት፣ ለአምስት ዓመታት እንዲቆዩ ከሶቪየት ሕብረት የቀረበው ሀሳብ ነው::

<u>ሶስተኛው፡</u>

የሮማ መንግሥት ሀሳቡን ነድፎ በታወቀው ወኪሉ በአርጀንቲና አማካይነት የቀረበው መፍትሔ፣ ሱማሌ ለጣልያን ተመልሳ፣ ሊቢያና ኤርትራ አሁኑኑ ነፃነታቸውን ይቀበሉ የሚለው ነው::

ከነዚህ ከቀረቡት ሶስት ረቂቅ ውሳኔዎች ውስጥ በሁለተኛ ደረጃ የተጠቀሰው የሶቪየት ሕብረት ሀሳብ፣ ከፖላንድና ከቼኮዝሎቫኪያ በስተቀር ማንም ስለማይደግፈው፣ ንግግር ሳይደረግበት ከአጀንዳው እንዲሠረዝ ተደረገ:: አርጀንቲና እና ፓኪስታን፣ ጣልያን የቀየስላቸውን መንገድ በመከተል፣ ለዳኝነት ከመመረጣቸው በፊት ፍርዳቸውን በቅድሚያ ያዘጋጁ ስለሆኑ፣ ምንም ዓይነት እንቅፋት ሳይገጥማቸው፣ ሀ/ ሊቢያ ከሁለት ዓመት በኋላ ነፃነቷን እንድትቀበል፣ ለ/ ሱማሌ ለሚቀጥሉት አሥር ዓመታት ጣልያን በሞግዚትነት እንዲያስተዳድራት፣ አስፈላጊውን ሁለት ሶስተኛ ድምፅ አስባስበው ረቂቁን ውሳኔ አሳለፉ:: ወዲያው፣ በታላቋ ብሪታንያ እና በአሜሪካ ተደግፎ በድጋሚ የቀረበው የኤርትራ ጉዳይ ሲጀመር፣ የጣልያን ሠልፈኞች ነፃነት ..... ነፃነት ..... በሚል ቃል ድምፃቸውን ማስተጋባት ጀመሩ::

በዚህ በንሁስ ኮሚቴ 17 ላይ፣ ኢትዮጵያን የወከሉት ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን፣ እነ አርጀንቲና በሚያዘጋጁት የተሳሳተ ውሳኔ የተስማቸውን ሀዘንና ቅሬታ ለኮሚቴው አባሎች ገለጹ:: « ..... ኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ እንዳትቀላቀል መንገዱን ዘግታችሁ፣ ጣልያን ሱማሌን መልሶ እንዲይዝ የምታቀርቡት ውሳኔ፣ በቀጥታ በኢትዮጵያ ሕይወት ላይ አደጋ መጣል መሆኑ አይታያችሁም ወይ ? ..... ጣልያን ኢትዮጵያን ወግቶ በሕዝቧ ላይ ያንን ሁሉ ዕልቂት ለማድረስ የቻለው፣ የጠሩን ዝግጅት ሱማሌና ኤርትራ ላይ አደራጅቶ መሆኑን አታስታውሱም ወይ ? ..... የውሳኔአችሁ ዓላማ ኢትዮጵያን በድሎ፣ ጠላቷ ጣልያንን መጥቀም ከሆነ፣ ከአንግዲህ ወዲህ ኢትዮጵያ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ላይ አምነት አጥታ የራሷን አቋም ብትወስድ፣ አጠፋች ብላችሁ ለመውቀስ ወይም ለመደነቅ ትሞክሩ ይሆን ? ..... ጠላታችንን ጣልያንን ለመርዳት ብላችሁ በምታደርጉት ውሳኔ፣ የሚያስከትለውን አደጋ ለማየት ካልቻላችሁ፣ ከአንግዲህ ወዲህ ኢትዮጵያ በድጋሚ መስዋዕትነት እንደማትቀበል መገንዘብ አለባችሁ:: ..... »

ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን ሕሊና ለመቀስቀስ ብለው የተናገሩትን ቃል በቁም ነገር የሚያዳምጥ መልዕክተኛ አላገኙም:: በመሠረቱ ሰው ሕሊናው የሚወቅሰው ሕሊና ሲኖረው ነው:: ሆሴ አርሴ፣ ወደፊት በታሪክ ተወቃሽ

እሆናለሁ ብሎ ከማስብ ይልቅ፣ የዛሬው ጥቅሙ ስለሚወልጥበት፣ የሕሊና ችግር አላደረበትም። ዛፍሩላህ ካን፣ የቅኝ ግዛት ቀንበር የወደቀባቸው ሕዝቦች የነፃነት ምሣሌና ተስፋ ከሆነችው ከኢትዮጵያ ይልቅ፣ ኮሎኒያሊስት ጣልያንን የመረጠው ለዛሬው ጥቅሙ ስለሆነ፣ የሕሊና ወቀሣ ይደርስብኛል ብሎ አልተጨነቀም። ሌሎቹም እንደዚሁ ናቸው። በንዑስ ኮሚቴ 17 ውስጥ የታጉሩት እነዚህ የጣልያን ወዳጆች፣ በተለይ በሱማሌ ጉዳይ የእነ ኮምት ስፎርሳን ፍላጐት ካሟሉ በኋላ፣ ወደ ኤርትራ ዶሴ ለመሻገር ሲዘጋጁ፣ የዩናይትድ ስቴትስ ዋና መልዕክተኛ አምባሳደር ጀሴፕ (JESSEP) በአራት ኢጋሮች ታጅቦ ለኤርትራ መፍትሔ አዲስ ሀሳብ ይዞ ቀረበ።

የአሜሪካኖች የፌዴሬሽን መፍትሔ

ከኤርትራ ግዛት የምሥራቁና የደጋው ክፍል ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል፣ የምዕራባዊው ቆላ ወደ ሱዳን እንዲገባ፣ አሜሪካኖች ከእንግሊዞች ጋር ተባብረው ካሰፈው ሚያዝያ ወር 1949 ዓ.ም ጀምሮ ውሳኔ ለማግኘት ያደረጉት ጥረት የሚጠብቁትን ውጤት ሳይሰጣቸው ቀረ። በተለይም « ንዑስ ኮሚቴ 17 » ከተቋቋመ ጀምሮ ላቲኖቹና እስያውያኖቹ ከዓረቦቹ ጋር አንድነት ገጥመው፣ ጣልያን እንደሚፈልገው ኤርትራ ነፃ መንግሥት እንድትሆን፣ በድምፅ ብልጫ ለማስወሰን ዝግጅታቸው እየጠነከረ መጣ። የአሜሪካና የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ባደረጉት ክትትል፣ ለኤርትራ ነፃነት እንዲሰጥ ከአርጀንቲና መልዕክተኛ የቀረበው መፍትሔ፣ በኮሚቴው ውስጥ ሁለት ሶስተኛውን የድምፅ ብልጫ እንደሚያገኝ መረጃ አገኙ። እንግዲህ ምን ይሻላል ?

-- የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች በንዑስ ኮሚቴ 17 የሚዘጋጀው ረቂቅ ውሳኔ፣ ሰዋናው ኮሚሲዮን በሚቀርብበት ጊዜ፣ ተቃዋሚ የሚሆኑ አገሮችን እያሰናዳን፣ እንዳይጸድቅ ለማድረግ ከአሁኑ መሥራት ያስፈልጋል አሉ።

-- አሜሪካኖች ደግሞ የጣልያንን እጫፋሪዎች፣ እዚሁ ንዑስ ኮሚቴው ላይ ሀሳባቸውን ካላፈረሰን፣ « ለኤርትራ ነፃነት » የሚለውን ረቂቅ ውሳኔ ይዘው ዋናው ኮሚሲዮን ላይ ከቀረቡ፣ ሶቪየት ሕብረትና ሳቴሊቶቹ ተረባርበው ጉድ ሊሠሩን ስለሚችሉ፣ አሁኑኑ አንድ እርምጃ ከመውሰድ መዘግየት የለብንም ብለው ተጨነቁ።

እንግሊዞች፣ ንዑስ ኮሚቴ ስለሚሰጠው ውሳኔ ከመጨነቅ ይልቅ፣ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ እንዳይጸድቅ ከአሁኑ ጥረታችንን እናስተባብር የሚሉትን ሀሳብ፣ አሜሪካኖች አላመኑበትም። ስለዚህ፣ ጉዳዩ ከዚሁ ከንዑስ ኮሚቴ እጅ ሳይወጣ በራሳቸው መንገድ ለኤርትራ አንድ አዲስ መፍትሔ ለመፍጠር ወሰኑ። ከኮሚቴው አባሎች መካከል፣ ብራዚልን እና ሕንድን፣ ላይቤሪያንና ኢራቅን አስተባብረው፣ ኤርትራን በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር የሚያስተሳስር አዲስ ፕላን ጥቅምት 19 ቀን 1949 ዓ.ም « ለንዑስ ኮሚቴ 17 » አቀረቡ። ይህ የፌዴሬሽን ፕላን በስውር ሲዘጋጅ የስነበተው በአሜሪካ ዲፕሎማቶችና ኤክስፐርቶች ቢሆንም፣ እነሱ

በኒውዮርክ የተባበሩት መንግሥታት በአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ
የተካፈሉት ያገር ፍቅር አንድነት ማህበር መሪዎች፤

ከግራ ወደ ቀኝ፤ ደጃዝማች በየነ ባራኪ -- ፕሬዚዳንት፤
ሼህ ሱሌማን አልዲን አህመድ -- አባል
አቶ ተድላ ባይሩ ዋና -- ጸሐፊ፤

(ጥቅምት 1949)

(ፎቶU.N)

ብቻቸውን ያስናዱት ነው ተብለው እንዳይታሙ፤ ፕሮዜው የቀረበው በአምስት አገሮች ስም ሆኖ ነው:: የፌዴሬሽኑን መልክ ለማብራራት ለንዑስ ኮሚቴ 17 በቀረበው መግለጫ ላይ የተጠቀሱት መሠረታዊ ጉዳዮች የሚከተሉት ነበሩ::

1. ኤርትራ የግዛቶቿ አንድነት ተጠብቀውላት፣ ለውስጥ አስተዳደር ሙሉ ሥልጣን ተሰጥቷት፣ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘውድ ሥር በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር ትቀላቀላለች::

2. በፌዴሬሽኑ አቋም፣ የውጭ ጉዳዩና የመከላከያው ሥልጣን የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ሲሆን፣ በኤርትራ የሚቋቋመው መንግሥት ደግሞ፣ የአገሪቱን የውስጥ አስተዳደር ለመምራት ሙሉ ሥልጣን ይኖረዋል::

3. ኤርትራ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር የምትቀላቀልበትንና፣ ያውስጥ አስተዳደሯን የምትመራበት ሕገ መንግሥት፣ በአንድ ልዩ ኮሚሲዮን ይዘጋጃል:: ከዚህ ቀጥሎ የተዘረዘሩት፤

ሀ/ ከተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ተመርጦ የሚሾም አንድ ኮሚሽነር (የኮሚሲዮኑ ሰብሳቢ)

ለ/ በኤርትራ ውስጥ ያሉትን ክርስቲያኖቹን፣ እስላሞቹንና የጣልያን ተወላጆቹን ለመወከል የሚመረጡ ሶስት ሰዎች፣

ሐ/ ከተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አባሎች፣ የታላቋ ብሪታንያ፣ የኢትዮጵያና የጣልያን፣ የብራዚልና የኢራቅ አገሮችን የሚወክሉ አምስት ሰዎች፤

በድምሩ ዘጠኝ ሰዎች፣ የሕገ መንግሥቱ አዘጋጅ ልዩ ኮሚሲዮን አባሎች ይሆናሉ:: የሚዘጋጀው ሕገ መንግሥት በመላ ኤርትራ፣ የዘርና የሀይማኖት ልዩነትን የሚያስወግድ፣ የሕዝቦችን እኩልነት የሚያረጋግጥ፣ ሰብዓዊ መብትንና መሠረታዊ ነፃነትን የሚጠብቅ እንዲሆን ከፍተኛ ትኩረት ይሰጠዋል::

ይህንን ለኤርትራ መፍትሔ እንዲሆን በአምስት አገሮች ስም፣ (አሜሪካ፣ ብራዚል፣ ሕንድ፣ ኢራቅ፣ ላይቤሪያ) የተዘጋጀው የፌዴሬሽን ፕላን፣ ጥቅምት 19 ቀን 1949 ዓ.ም ለንዑስ ኮሚቴ 17 ሲቀርብ፣ ከዋሽንግተን የስቴት ዴፓርትመንት ባለሥልጣኖች ደግሞ፣ ሮም ባለው አምባሳደራቸው በኩል፣ የጣልያን መንግሥት እንዲያውቀውና ድጋፉንም በቶሎ ስብስባው ውስጥ ላሉት ወዳጆቹ እንዲያስተላልፍ ጠየቁ:: አሜሪካኖች ይህንን የፌዴሬሽን መፍትሔ የፈጠሩት፣ የኢትዮጵያን ጥያቄና የጣልያንን ፍላጐት የሚያረካ፣ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅትም ክብር የሚሰጥ፤ ለራሳቸውም ለአሜሪካኖች በኢንተርናሽናል መስክ ላይ የተለየ ዝና የሚያስገኝላቸው ይሆናል ብለው ተስፋ በማድረግ ነው:: የኤርትራ ሕገ መንግሥት ሲዘጋጅ፣ በአገሩ ላይ ያሉት የጣልያን ተወላጆች፣ ወኪላቸውን መርጠው የሚካፈሉበት ስለሆነ፤ ቀጥሎም የአስተዳደሩ መንግሥት ከውጭ ጉዳይና ከመከላከያ በስተቀር፣ በሌላው በኩል ሙሉ ሥልጣን ስለሚኖረው፤ በኢትዮጵያ መንግሥት ጥቃት ሊደርስብን ይችላል ብለው የሚስጉበት ጉዳይ ይወገድላቸዋል::

ስኢትዮጵያ ደግሞ የኤርትራን ግዛት በከፊል ከማግኘት ይልቅ፤ መላ ኤርትራን በፌዴሬሽን መቀበል የበለጠ ጥቅም የሚሰጥ ይሆናል። ንጉሠ ነገሥቱ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም የውጭ ጉዳይ ፖሊሲውና የመከላከያው ኃይል ሥልጣን በእጃቸው ስለሆነ፤ በዓለም ላይ የተሰየ ክብር ያገኙበታል። ከዚህም በቀር ጣልያን ወደ ኤርትራ እንዳይመለስ ኢትዮጵያ የምትስጋበትን፣ ይህ የፌዴሬሽን አስተዳደር በሩን ስለሚዘጋላት፣ ከዚህ የተሻለ መፍትሔ መጠበቅ የለባትም። የተባበሩት መንግሥታትም እየተወሳሰበ የመጣውን የኤርትራን ፕሮብሌም ለመፍታት ከማይችልበት ደረጃ ላይ ስለደረሰ፤ ይህ የፌዴሬሽን መፍትሔ ሲጸድቅ፣ ድርጅቱ ከወደቀበት ትልቅ ችግር ይገላገላል።

እንግዲህ፤ የኤርትራ ጉዳይ ለሚመለከታቸው ሁሉ፣ በየመልኩ አጥጋቢ መልስ የሚሰጥና፤ በሁሉም ዘንድ ተቀባይነት የሚኖረው ዓይነተኛ መፍትሔ ነው ብለው፣ አሜሪካኖች ይህን የፌዴሬሽን ፕላን ሲያቀርቡ፤ ከሁሉ ይበልጥ አስገራሚ ሆኖ የታየው፣ እንግሊዞች በምክራም ሆነ በዝግጅቱ ተካፋይ ሳይሆኑ መቅረታቸው ነው። ሀሳቡን ሲጸንሱና ሲያቀናብሩ፣ ጉዳዩ በቀጥታ የሚመለከታትን ኢትዮጵያን፣ እኛ የምናስብላትን መቀበል ይናርቢታል ብለው ተካፋይ እንድትሆን ባያደርጉም፤ ታላቋ ብሪታንያ የመፍትሔው ዝግጅትና የአቀራረቡ አጃቢ አለመሆኗ፣ የሁለቱን ወንድማማች አገሮች ሕብረት፣ ምን ያህል እንደሚያሻክረው አሜሪካኖች ሳያስቡበት ቀርተዋል። እንግሊዞችን ወደ ጉን ትተው፣ ከላቲን ግሩፖች ብራዚልን፣ ከእስያ ሕንድን፣ ከዓረቦች ኢራቅን፣ ከአፍሪካ ላይቤሪያን ይዘው፣ በእነሱም አማካይነት የአብዛኛዎቹን አባል አገሮች የድጋፍ ድምፅ በመስብሰብ ድል የሚመቱ መስሎ ታይቷቸው ነበር።

ኧርነስት ቤቨን (ERNEST BEVIN) ለጓደኛው ለአሜሪካዊው ዲን አቸሰን (DEAN ACHESON) በላኩው መልዕክት፤ የጠለቀ ጥናት ሳይደረግና ሳይመከርበት፣ ለኤርትራ መፍትሔ ተብሎ በድንገት የቀረበውን ሀሳብ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት አስመደገፉን ከገለጸ በኋላ፣ የሁለቱ ኃያላን መንግሥታት አንድነት ሆኖ አለመሥራት፣ ሶቪያት ሕብረት ወደ አፍሪካ እንዳገባ በር መክፈት መሆኑ መታወቅ አለበት፤ ሲል አስጠነቀቀ። የእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በዚህ ብቻ አልቆመም። በተባበሩት መንግሥታት ዘንድ ላለው መልዕክተኛ በስጠው መምሪያ፣ የታላቋ ብሪታንያ አቋም ከአሜሪካ የተለየ መሆን እንዳለበት አስታውቆታል። «.....ኤርትራን በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር ለማቀላቀል ከአሜሪካ መንግሥት የቀረበው ሀሳብ፣ አስፈላጊ ያልሆኑ ብዙ ችግሮች የሚፈጥርና፣ በሥራም ላይ ለማዋል የማይመች ስለሆነ፣ ታላቋ ብሪታንያ አትስማማም። ..... እንደስማሁት የፌዴሬሽኑ ዓላማ የኤርትራን ግዛት በአንድነት የሚያጠቃልል ስለሆነ፤ የምዕራባዊው ቆላ ከሱዳን ጋር እንዲዋሀድ ከዚህ ቀደም የተስማማንበትን ያፈርሳል። ..... በዋሽንግተን ያለው የግርማዊ የእንግሊዝ ንጉሥ አምባሳደር፣ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ለዲን አቸሰን እስተያየቶችንን በመግለጽ እንዲነጋገርበት እድርጌአለሁ። ..... በአሁኑ ሰዓት በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ያለውን ሁኔታ በመመልከት፣ የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ የሚወስደው እርምጃ፣ በሚከተለው መልክ እንዲሆን እጠይቃለሁ።

1. « ..... ከኤርትራ ግዛት የምዕራባዊው ቆላ ወደ ሱዳን ገብቶ ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል፣ ከዚህ ቀደም የተስማማንበት መፍትሔ፣ የመጀመሪያ ምርጫችን ስለሆነ፤ አሁንም ብርቱ ጥረት እንዲደረግበት ያስፈልጋል።

2. ይህ የማይሳካ ሆኖ ለኤርትራ ነፃነት እንዲሰጥ፣ የጣልያን ወዳጆች እየጠ ነከሩ ከመጡ፣ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ልኮ የሕዝቡን ፍላጐት ያጣራ የተባለው ሀሳብ እንዲጸድቅ፣ ብርቱ ጥረት ማድረግ ነው::

3. ይህ በሁለተኛ ደረጃ የተጠቀሰው ሀሳብ በሚጸድቅ ጊዜ፣ ሌላው ጥንቃቄ የሚጠይቀው፣ ከሚመደቡት የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ቡድኖች መካከል፣ ከመስኮብም ሆነ ከሳቴሊቶቹ አንድም **አባል** እንዳይመረጥ፣ብርቱ ጥረት እንዲደረግ ያስፈ**ል**ጋል ..... »

ከዚህ በላይ የተጠቀሰው የቤቨን መምሪያ **ወገልጽ** የሚያስረዳው፣ የአሜሪካኖች የፌዴሬሽን ፕላን፣ እንኳንስ እንዲጸድቅ፣ **ንግግር**ም እንዲደረግበት የማይፈለግ መሆኑን ነው:: የአሜሪካኖቹን መፍትሔ **አንተቀልም** ያሉት እንግሊዞች ብቻ ሳይሆኑ፣ ኢትዮጵያና ጣልያንም አልፈለጉትም:: **ከሁሉ** ይበልጥ የዋሽንግተንን መንግሥት ያናደደው፣ የፌዴሬሽኑን ሀሳብ አልቀበልም **ለማለት**፣ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ካርሎ ስፎርሳ የሰጠው የዕብሪት **መልስ ነው**:: « ..... የዩናይትድ ስቴትስ መንግሥት ለኤርትራ ጉዳይ መፍትሔ **እንዲሆን** በማሰብ፣ ያደረገውን ሙከራ እናመሰግናለን:: ..... የጣልያን መንግሥት **ለኤርትራ** ነፃነት ከመስጠት በስተቀር ሌላ መፍትሔ አይቀበልም:: ..... የኤርትራ **ሕዝብ** ነፃነቱን ለመቀዳጀት የተዘጋጀ ከመሆኑም በላይ፣ በሥልጣኔ ረገድ **ከኢትዮጵያ** ሕዝብ ይበልጥ ወደፊት የተራመደ ስለሆነ፣ የውጭው ፖሊሲና **የመከላከያው ጉዳይ የንጉሡ** ሥልጣን ሆኖ፣ የውስጥ አስተዳደር መንግሥት ይቋቋምለታል **የተባለው** እይጠቅመውም:: ..... ከዚህ ይልቅ ኤርትራ ነፃነቷን ካገኘች በኋላ፣ ከኢትዮጵያ ጋር ሰፊ የሆነ የኤኮኖሚ ግንኙነት እንዲኖር ቢታሰብ፣ የጣልያን መንግሥት ሙሉ ድጋፉን ይሰጣል:: ..... »

ይህን በመስለ እነጋገር የስባ ሰባቱ ዓመት ሽግግሌ ካርሎ ስፎርሳ፣ የዩናይትድ ስቴትስን መንግሥት እስከዚህ መዳፈሩ፣ ብዙዎቹን የፖለቲካ ታዛቢዎች አስገርሟል:: የአሜሪካኑ የዲን አቸሰን ቁጣ እና የእንግሊዙ የኤርነስት ቤቨን ኩርፊያ ቢደመርም፣ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ለጣልያን የተሰለፉላት ደጋፊዎች የሚያስተማምኑ ስለሆኑ፣ ካርሎ ስፎርሳ እልተበገረም:: የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የአሜሪካኖችን ሀሳብ ወርውሮ መጣሉ ኒውዮርክ እንደተሰማ፣ በንዑስ ኮሚቴ 17 ስብሰባ ላይ ዋናዎቹ ጠበቆቹ ፓኪስታንና አርጀንቲና « ..... የኤርትራ ሕዝብ ፈቃደኛነቱ ሳይጠየቅ፣ የፌዴሬሽን እስተዳደር እንዲቀበል ለመወሰን የተባበሩት መንግሥታት ሥልጣን የለውም ..... » የሚል ዲስኩራቸውን መለፈፍ ጀመሩ::

የፌዴሬሽኑ ፕላን ሲቀርብ፣ ከአሜሪካ ጋር ተባባሪ ደራሲዎች በመባል ከተሰለፉት አገሮች መካከል፣ ብራዚል እና ሕንድ፣ ለኤርትራ ጉዳይ ከዚህ የተሻለ መፍትሔ አይገኝም አያሉ ወገኖቻቸውን ለማሳመን ቢሞክሩም፣ የሚደግፋቸው አላገኙም:: የአሜሪካኖች ፕላን ባልተጠበቀ ሰዓት በድንገት የቀረበ በመሆኑ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ጉዳዩን በኮድ ለጃንሆይ አሰረድተው መልስ ለማግኘት ጊዜው ስለአጠረ፣ በራሳቸው ኃላፊነት እንድ አቋም መውሰድ ግዴታቸው ነበር::

የታላቋ ብሪታንያ እና የአሜሪካ መልዕክተኞች ኧርነስት ቤቨንና ፎስተር ደለስ፣
በኤርትራ ጉዳይ ስለሚወስዱት እርምጃ ሲወያዩ፤

(ጎዳር 1949)
(ፎቶU.N)

መጀመሪያ፣ ፌዴሬሽን የተባለው አሠራር፣ ለኢትዮጵያ በጣም አንግዳ ነገር ስለሆነ፣ በአገራችን ካለው የአስተዳደር ሥርዓት ጋር ለማጣጣምና በተግባር ላይ እንዲውል ለማድረግ፣ ሰፊ ጥናትና ዝግጅት ይጠይቃል። ሁለተኛ፣ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን የምትቀላቀለው፣ ለአስተዳደሯ የራሷ የሆነ መንግሥት አቋቁማ ስለሆነ፣ የንጉሠ ነገሥቱ ሥልጣን በውጭ ጉዳይና በመከላከያ ብቻ መወሰኑን ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ አይቀበሉትም። ሶስተኛ፣ የፌዴሬሽኑ ሕገ መንግሥት የሚዘጋጀው፣ በአሥመራ ያሉት ጣልያኖች እንደ አገሩ ሕዝብ አኩል ተቆጥረው በሚካፈሉበት ኮሚሲዮን አንዲሆን መታሰቡን፣ የኤርትራ ሕዝብ አይቀበለውም። ስለዚህ፣ ኢትዮጵያ ምንም አንኳን እንደ ጣልያን የዕብሪት መንፈስ በተዋህደው አነጋገር፣ አሜሪካንን ማስቀየም ጥቅሟ ባይሆንም፣ የቀረበውን ሀሳብ ለማጥናት ረዘም ያለ ጊዜ ስለሚጠይቅ፣ ለመቀበል አልተዘጋጀንም የሚል መልስ ብትሰጥ ይሻላል ተብሎ፣ በዚሁ ተፈጸመ።

አሜሪካኖች በታሪካቸው ብዙ ጊዜ እንደታየው፣ የረቀቀ ዲፕሎማሲ ኖርዋቸው አያውቅም። አንደተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በመሳሰሉት የኢንተርናሽናል ጉባኤዎች ላይ፣ ለሚደቀኑት ችግሮች መፍትሔ ለማቅረብ የፈለጉ እንደሆነ፣ ከታላቁ ከዩናይትድ ስቴትስ ኦፍ አሜሪካ የሚመነጭ አስተያየት በታላቅ ክብር መደመጥ አለበት የሚል ስሜት ይስጣሉ። ብዙ ተቃዋሚዎች የሚያጋጥማቸው፣ ሀሳባቸው ሁልጊዜ የሚነቀፍ ነው ተብሎ ሳይሆን፣ አብዛኛው በአቀራረባቸው የሚያሳዩት የበላይነት መንፈስ ነው። ከዚህ በቀር ደግሞ በዓለም ጉዳይ ላይ የሚያቀርቡት ሀሳብ አንዲሰምር፣ የየአገሮቹን መንግሥታት የማስተባበርና የማግባባት፣ ቀደም አድርገው ጊዜውን የማዘጋጀት ጥበብ ይጐድላቸዋል። በተለይም ወደ ኋላ የቀረውን ሕዝብ ለመርዳት በጐ ፈቃድ የላቸውም ማለት ቢያስቸግርም፣ ችግሩ የት ላይ እንደሆነ፣ የጠለቀ ጥናት በማድረግ ተረድተውለት አያውቁም። ስለ ችግረኛው ዓለም ሕዝብ ጉዳይ መፍትሔ ፍለጋ ውይይት በሚደረግበት ጊዜ፣ ከአገሩ የተፈጥሮ ሀብት አቅምና፣ ከሕዝቡ የሕይወት ልማድ ጋር የሚጣጣም ሀሳብ ሲሰነዝሩ፣ ታይተው አያውቁም። በተመቻቸና ድሎት ባጠቃው ዓለም ላይ የሚኖሩ ስለሆኑ፣ ዳቦ ብርቁ ለሆነው ሕዝብ፣ አንደ ማሪ አንቱዋኔት (MARIE – ANTOINETTE) ኬክ ለምን አይቀርብለትም ? ለማለት ምንም ያህል አይቀራቸውም።

የድህው አገር መንግሥት የነፃነት ባንዲራውን እያውለበለበ፣ ለተራበው ሕዝቡ እርዳታ ለማግኘት ከአሜሪካኖች ጋር ከሚያደርገው ውይይት ይልቅ፣ ከቀድሞ ገዥዎቹ ከኮሎኒያሊስቶቹ ጋር ሲከራከር፣ የበለጠ ግልጽ ይሆንለታል። የቋንቋና የአስተሳሰብ መቀራረብ ስለአለ፣ የኮሎኒያሊስቶቹን ተንኮላቸውንም ሆነ በጐ ፈቃዳቸውን ለመገንዘብ ጊዜ አይወስድበትም። የቀድሞ ገዥዎቹም፣ ከባለቤቱ ያላነሰ አንዳንድ ጊዜም በበለጠ፣ የአገሩ ችግር አምን ላይ አንደሚገኝና መድኃኒቱም ምን አንደሆነ፣ በትክክል ያውቁታል። በተጨማሪም ቅን ሲሆኑ ለመርዳት፣ ሲጣመሙ ለማጥቃት፣ የተንኮላቸው ጥበብ የረቀቀ ስለሆነ፣ የቀድሞ ተገዥዎች ከቀድሞ ገዥዎቻቸው፣ ለአገራቸው ልማት ለማስገኘት ልበ ሰፊና አርቆ ተመልካች መሆን ይገደዳሉ። አለበለዚያ አንደ ጊኔው ሴኩ ቱሬ (SEKOU TOURE) በር ዘግቶ፣ ነፃነት በድህነት በሚል ጨኸት ለሀያ አምስት ዓመታት፣ አገሩም ሳይለማ ሕዝቡም ሳያልፍለት ባዶ ቤት ይቀራሉ። አሜሪካኖች ቀደም ሲል አንደተጠቀሰው፣ የችግረኛው ዓለም ሕዝብ ፕሮብሌም በአጭርና በረዥም ጊዜ ውስጥ አንዴት አንደሚፈታ፣ በትክክል አይታያቸውም። ለልማት ፕሮጀክት በማዘጋጀት አንርዳ ብለው የተነሱም እንደሆነ፣ አነሱ ከደረሱበት ደረጃ የሚጀምር፣

ወይም እነሱ የተጠቀሙበትን ዘዴ እየጎደፉ ወጭውን ከመጠን በላይ ከማሳበጥ በስተቀር፣ በአገሩና በድሀው ሕዝብ አቅም ሊሠራ የሚችል ፕላን መወጠን አይሆንላቸውም::

ለምሣሌ፣ ለኤርትራ የወደፊት ዕድል የሚሻለው፣ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን ማቀላቀል ነው ብለው ሲነሱ፣ ስለ ሕገ መንግሥቱ አዘገጃጀትና፣ ስለ አቶኖሚው አስተዳደር ሥልጣን ያቀረቡት ፕላን፣ ቀጥሎም በድምፅ ብልጫ እንዲጸድቅላቸው፣ እንግሊዞችን ችላ ብለው ብቻቸውን የወሰዱት እርምጃ፣ የአሜሪካኖችን የአሠራር ጠባይ የሚያሳይ ነው:: የኤርትራ ሕዝብ በቅኝ ገዥዎች በሚሰቃይበት ዘመን፣ በገዛ አገሩ የበር ልዩነት እየተደረገበት ከአራተኛ ክፍል በላይ እንዳይማር ክፉ ግፍ የተፈጸመበት ስለሆነ፣ በ1949 ዓ.ም የአቶኖሚውን መንግሥት ለመምራት የሚችል የሰው ኃይል የሌለው መሆኑን አሜሪካኖች አሳስታወሱም:: በኤርትራ ያሉት የኩሉኒያሊስት ጣልያን ርዝራዦች፣ ለሃምሣ ዓመታት በሕዝቡ ላይ የፈጸሙት ወደል አንሶ፣ የአገሪቱ የወደፊት ዕድል ሲመሠረት፣ የሕገ መንግሥት አዘጋጆች እንዲሆኑ ሲያሳስቡ፣ የአቶኖሚውንም መንግሥት የምትመሩት እናንተ ናችሁ እንደ ማለት የሚቆጠር መሆኑን አሜሪካኖች አልተረዱትም:: እንግሊዞችን በምክሩ ውስጥ ሳያስገቡ፣ ኢትዮጵያና ጣልያን መስማማታቸው ሳይታወቅ፣ ወነ ሕንድና ወነ ብራዚል ታጅበው፣ ጥቅምት 19 ቀን 1949 ዓ.ም ከእኩለ ቀን ወጋላ ወአሥር ሰዓት፣ በንዑስ ኮሚቴ 17 ገበታ ላይ የዘረጉት የፌዴሬሽን ፕላን፣ የሚቀወለው እጥቶ እዚያው ጠረጴዛ ላይ እንደተወተነ ወድቆ ቀረ::

የሙሶሊኒ ወራሾች እነ ኮምት ስፎርሳ አርቀው የሚያዩ ቢሆን ኖሮ፣ በኤርትራ ለሚኖሩት ዜጐቻቸው ሰፊ ዕድል ለማስገኘት፣ ከዚህ አሜሪካኖች ከለፉበት የፌዴሬሽን ፕላን የተሻለ መፍትሔ አልነበረም:: ጣልያኖች፣ ድፎ ዳቦ ካልቀረበልን እንቀምስም ብለው ሲንቀባረሩ ሙልሙሉ አመለጣቸው:: የአሜሪካኖች ፕላን ሰፋ ያለ ሙግት እንኳን ሳይደረግበት፣ ተድበስብሶ መና የቀረበት ዋናው ምክንያት፣ እንግሊዞች ስለተቀየሙ፣ ኢትዮጵያ ስለአዘነች፣ መስኮቦች ከነ ወገኖቻቸው ስለተቃወሙ አይደለም:: <u>የጣልያን መንግሥት አሜሪካኖች የነደፉለትን ጥቅም ባለመገንዘብ፣ አልፈልግም ብሎ ስለጣለው ብቻ ነው::</u>

የአሜሪካ የፌዴሬሽን ፕላን፣ ብዙም ሳያጣጥር በቶሎ ከሞተ በኋላ፣ በንዑስ ኮሚቴ 17 ውስጥ የጣልያን ወዳጆች፣ ለኤርትራ ነፃነት ለማስወሰን ጊዜው አሁን ነው ብለው መሯሯጥ ሲጀምሩ፣ በሌላ በኩል ደግሞ በሎንዶንና በዋሽንግተን መካከል የተፈጠረው ቅሬታ በፍጥነት ተወግዶ፣ የዩናይትድ ስቴትስና የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ሕብረት እቀድሞ ቦታው ተመልሶ ብቅ አለ:: የአሜሪካ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዲን አቸሰን፣ በዋሽንግተን የእንግሊዝን አምባሳደር ባነጋገረበት ጊዜ፣ ለኤርትራ የፌዴሬሽን መፍትሔ ሲዘጋጅ፣ ከታላቋ ብሪታንያ ጋር ምክክር ሳይደረግ መቅረቱ ስህተት መሆኑን ስለአመነበት፣ ከይቅርታ ጋር የሁለቱን አገሮች ግንኙነት ወደነበረው የወንድማማችነት መንፈስ በፍጥነት እንዲመለስ አደረገ::

አርጀንቲና እና ፓኪስታን ከአሜሪካ ቀርቦ የነበረውን መፍትሔ በተቃወሙ ጊዜ፣ « .... <u>የኤርትራ ሕዝብ ፈቃዱ ሳይጠየቅ የፌዴሬሽን ቀንበር ሊጫንበት አይገባም</u> .... » የሚል መግለጫ መስጠታቸው ይታወሳል:: ይህንን የተቃውሞ ዘዴ በመጠቀም፣ እንግሊዞችና አሜሪካኖች ከአንዳንድ እስያውያኖችና ከኮመንዌልዝ

አገሮች ጋር ሆነው፣ ለኤርትራ ነፃነት እንዲሰጥ ፀላቲኖቹ ስም፣ አርጀንቲና ያቀረበው መፍትሔ « ሕዝቡ ነፃነት መፈለግ አለመፈለጉ ሳይጠየቅ ሊወሰን አይቻልም » አሉ::

የኤርትራ ግዛት ለኢትዮጵያና ለሱዳን እንዲከፈል ተደጋግሞ የቀረበው ሀሳብ፣ በአሁኑ ሰዓት ለመጽደቅ ምንም ዓይነት ዕድል እንደሌለው አሜሪካና እንግሊዝ ተስፋ ሲቆርጡ፤ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ልኮ የሕዝቡን ፍላጐት እንዲያጣራ፣ ከዚህ ቀደም በአውስትራሊያ ቀርቦ የነበረውን ሀሳብ እንደገና ለመቀስቀስና ደጋፊዎች ለመሰብሰብ እርምጃ ወስዱ:: እነዚህ ሰጣልያን ያደሩ የላቲን አሜሪካ በጥባጮች በአሁኑ ሰዓት የሚያደርጉትን ተንኮል ለማገድና የአንድ ዓመት ጊዜ ለማግኘት፤ ከዚህ የተሻለ ዘዴ ሊኖር እንደማይችል አርግጠኞች ሆኑ:: በመሠረቱ የጣልያንም መንግሥት ቢሆን ቀደም ሲል ለደጋፊዎቹ የሰጠው መምሪያ፣ ለኤርትራ የነፃነቱ ጉዳይ የግይሰካ ከሆነ፣ የሕዝቡ ፍላጐት ይታወቅ ተብሎ መርማሪ ኮሚሽን እንዲላክ ማስደረግ መሆኑ ይታወሳል:: ስለዚህ ነፃነት ይሰጥ ከሚለው ግሩፕ፣ የሕዝቡ ፍላጐት ይጠየቅ የሚለው ወገን አንዲያሸንፍ፤ አንግሎ አሜሪካኖች በሕብረት የሚያደርጉት ጥረት፣ ዞሮ ዞሮ የጣልያንን ሁለተኛ ምርጫ ለማስወሰን ስለሆነ፤ እነ ኮምት ስፎርሳ እያሾፉ ከመተረክ በስተቀር ተጐዳን ብለው አልጮሁም::

ለኤርትራ ነፃነት ይሰጥ የሚባለውንና በሌላ በኩል ደግሞ መርማሪ ኮሚሽን እንዲላክ የሚታሰበውን በብርቱ የተቃወመች ኢትዮጵያ ብቻ ነበረች:: አራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ልኩው አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀልን መፈለጉ ስለተረጋገጠ፣ ፀድጋሚ ሌላ መርማሪ ያስፈለገበት እውነተኛው ምክንያት ምንድን ነው ? በማለት የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ደጋግመው ቢጠይቁም መልስ አላገኙም:: የንዑስ ኮሚቴ 17 ዲክታተሮች የውስጥ ደንብ አንደሚያስረዳው፤ የተፈረደበት ጥያቄ ማቅረብ የለበትም:: ዳኛውም መልስ እንዲሰጥ አይገደድም::

ከጥቅምት 11 ቀን እስከ ኅዳር 1 ቀን 1949 ዓ.ም ድረስ « ንዑስ ኮሚቴ 17 » ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ለሊቢያ፣ ለሱማሌና ለኤርትራ መፍትሔ ለማቀናበር ሲያማታ እና ሲያምታታ ከሰነበተ ፀኋላ፣ በመጨረሻ አዘጋጅቶ ያወጣው ረቂቅ ውሳኔ፣ ኢትዮጵያ አንደጠበቀችው ጣልያንን የሚያረካና የቀ.ኃ.ሥን መንግሥት የሚያሳዝን ሆነ::

1. ሊቢያ፣ የትሪፖሊታንያ፣ የሲረናይክና የፈዘን አውራጃዎቿ በአንድነት ተዋህደው ከጥር 1 ቀን 1952 ዓ.ም ፀሬት ነፃነቷ እንዲሰጣት፣

2. ሱማሌ፣ ለሚቀጥሉት አሥር ዓመታት ጣልያን በሞግዚትነት እንዲያስተዳድራት፣

3. ኤርትራ፣ አምስት የተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች የሚስየሙበት ኮሚሲዮን ወደ ኤርትራ ተልኮ፣ የሕዝቡ ፍላጐት ምን እንደሆነ መርምሮ የሚያቀርበው ራፖር ከታየ በኋላ፣ በመጭው ዓመት በሚደረገው ጠቅላላ ስብሰባ ላይ ውሳኔ እንዲሰጠው፤ በንዑስ ኮሚቴ 17 ገበታ ላይ ወንበር ከያዙት ሀያ አንድ አገሮች፣ አሥራ ስባቱ ተስማምተው፣ ለዋናው ኮሚሲዮን አስተላለፉ:: ይህ « ንዑስ ኮሚቴ 17 » ሥራውን

ከመጀመሩ በፊት ጥቅምት 10 ቀን 1949 ዓ.ም አባሎቹ ሲመረጡ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ « የጣልያን ኮሚቴ » ብለው እንደሰየሙት ሁሉ፣ በእውነትም የጣልያን ኮሚቴ መሆኑን በአሠራሩ ደህና አድርጉ አረጋገጠ::

የንዑስ ኮሚቴው ረቂቅ ውሳኔ መጀመሪያ በዋናው ኮሚሲዮን ቀጥሎ በጠቅላላው ጉባኤ መታየት ስለአለበት፣ እስከ መጨረሻው ተጯግቶ ለማስለወጥ ተሰፋ አንቆርጥም ብለው የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ትግላቸውን ቀጠሉ::

የዋናው ኮሚሲዮን ችሎት

መላው የተባበሩት መንግሥታት አባሎች የሚካፈሉበት የዋናው ኮሚሲዮን ጉባኤ፣ በንዑስ ኮሚቴ «17» ተዘጋጅቶ የቀረበለትን ረቂቅ ውሳኔ በሚመረምርበት ጊዜ፣ ለትክክለኛ ፍርድ የቆሙ አንዳንድ አገሮች በሚሰጡት አስተያየት፣ የጣልያንና የግሩፖቹ ሄራ ሊፈርስ ይችላል በማለት የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ተሰፋ አድርገው ነበር::

ጉባኤው ሥራውን ሲጀምር፣ የዩጉዝላቪያና የኒውዚላንድ፣ የላይቤሪያና የፊሊፒን መልዕክተኞች በንዑስ ኮሚቴ 17 የተዘጋጀው መፍትሔ ኢትዮጵያን ለማሳዘን የተሰነዘረ በመሆኑ፣ ዋናው ኮሚሲዮን ለውሳኔ እንዳይቸኩል አስጠነቀቁ:: እንደዚሁም የታላቋ ብሪታንያ እና የአሜሪካ እንደራሴዎች በሰጡት መግለጫ፣ ንዑስ ኮሚቴ 17 እንደጠየቀው ለሁለተኛ ጊዜ መርማሪ ኮሚሲዮን ወደ ኤርትራ መላክ፣ ጊዜ ለመፍጀት ካልሆነ በስተቀር፣ ከዚህ ቀደም በአራቱ ኃያላን መንግሥታት ቡድኖች የተደረገውን ጥናት ሊለውጠው አይችልም በማለት ጉባኤውን ለማሳመን ሞክሩ:: በተለይም የኒውዚላንድ መልዕክተኞች መሪ፣ ሰር ካርል በረንድሰን (SIR CARL BERENDSEN) በገለጸው አስተያየት፣ « .... በዘር፣ በባሕልና በታሪኩ ያለውን አንድነት አምኖበት፣ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር እንቀላቀል ብሎ ሲጠይቅ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አንቅፋት መሆን አይገባውም ... » የሚል አስተያየት ሰጥቶ ነበር:: ነገር ግን በብዛትም ሆነ በአፈኛነት የኮሚሲዮኑን ገበታ አንቀው የያዙት የጣልያን ወገኖች፣ መድረኩን እየተቀባበሉ የንዑስ ኮሚቴ 17 የሥራ ውጤት እጅግ የሚደነቅና የሚመስገን ከመሆኑም በላይ፣ ከዚህ ከቀረበው ሌላ የተሻለ መፍትሔ አይገኝም እያሉ፣ በጩኸት አዳራሹን ስለአፈኑት፣ በጣም ጥቂቶቹ የኢትዮጵያ ደጋፊዎች አስተያየት አልተደመጠም::

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ባደረጉት ንግግር፣ « የንዑስ ኮሚቴ 17 » አባሎች ሆነው የተመረጡት የጣልያን ወገኖች፣ የሮማ መንግሥት የሰጣቸውን መምሪያ ነጥብ በነጥብ ተከትለው ያዘጋጁትን ሕገ ወጥ የሆነ ረቂቅ ውሳኔ፣ እነሱ ራሳቸው አድናቂዎች፣ እነሱ ራሳቸው አመስጋኞች ሆነው፣ የሚያደርጓቸውን የማወናበጃ ዲስኩሮች፣ ኮሚሲዮኑ እንዲገነዘበው በሰፊው ጥረው ነበር:: እንደተባለውም የጣልያን አፈ ጉባኤዎች በአርጀንቲናና በፓኪስታን ተቀዳሚነት « ..... ለኤርትራ ጉዳይ ተገቢው መፍትሔ ነፃነትን መስጠት ነበር:: ነገር ግን እንዳንድ አገሮች የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ልኮ፣ የሕዝቡን ትክክለኛ ፍላጐት አጣርቶ ያቅርብልን ብለው ስለአመለከቱ፣ ሁላችንም በዚህ ሀሳብ

ከመጀመሩ በፊት ጥቅምት 10 ቀን 1949 ዓ.ም አባሎቹ ሲመረጡ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ « የጣልያን ኮሚቴ » ብለው እንደሰየሙት ሁሉ፣ በእውነትም የጣልያን ኮሚቴ መሆኑን በአሠራሩ ደህና አድርጐ አረጋገጠ::

የንዑስ ኮሚቴው ረቂቅ ውሳኔ መጀመሪያ በዋናው ኮሚሲዮን ቀጥሎ በጠቅላላው ጉባኤ መታየት ስለአለበት፤ እስከ መጨረሻው ተሟግቶ ለማስለወጥ ተስፋ አንቆርጥም ብለው የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ትግላቸውን ቀጠሉ::

የዋናው ኮሚሲዮን ችሎት

መላው የተባበሩት መንግሥታት አባሎች የሚካፈሉበት የዋናው ኮሚሲዮን ጉባኤ፣ በንዑስ ኮሚቴ «17» ተዘጋጅቶ የቀረበለትን ረቂቅ ውሳኔ በሚመረምርበት ጊዜ፣ ለትክክለኛ ፍርድ የቆሙ አንዳንድ አገሮች በሚሰጡት አስተያየት፤ የጣልያንና የግሩፖቹ ሄራ ሊፈርስ ይችላል በማለት የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ተስፋ አድርገው ነበር::

ጉባኤው ሥራውን ሲጀምር፣ የዩጐዝላቪያና የኒውዚላንድ፣ የላይቤሪያና የፊሊፒን መልዕክተኞች በንዑስ ኮሚቴ 17 የተዘጋጀው መፍትሔ ኢትዮጵያን ለማሳዘን የተስነዘረ በመሆኑ፣ ዋናው ኮሚሲዮን ለውሳኔ እንዳይቸኩል አስጠነቀቁ:: እንደዚሁም የታላቋ ብሪታንያ እና የአሜሪካ እንደራሴዎች በስጡት መግለጫ፣ ንዑስ ኮሚቴ 17 እንደጠየቀው ለሁለተኛ ጊዜ መርማሪ ኮሚሲዮን ወደ ኤርትራ መላክ፣ ጊዜ ለመፍጀት ካልሆነ በስተቀር፣ ከዚህ ቀደም በአራቱ ኃያላን መንግሥታት ቡድኖች የተደረገውን ጥናት ሊለውጠው አይችልም በማለት ጉባኤውን ለማሳመን ሞከሩ:: በተለይም የኒውዚላንድ መልዕክተኞች መሪ፣ ሰር ካርል በረንድሰን (SIR CARL BERENDSEN) በገለጹው አስተያየት፣ « .... በዘር፣ በባሕልና በታሪኩ ያለውን እንድነት አምኖበት፤ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር እንቀላቀል ብሎ ሲጠይቅ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እንቅፋት መሆን አይገባውም ... » የሚል አስተያየት ሰጥቶ ነበር:: ነገር ግን በብዛትም ሆነ በአፈኛነት የኮሚሲዮኑን ገበታ እንቀው የያዙት የጣልያን ወገኖች፣ መድረኩን እየተቀባበሉ የንዑስ ኮሚቴ 17 የሥራ ውጤት እጅግ የሚደነቅና የሚመሰገን ከመሆኑም በላይ፣ ከዚህ ከቀረበው ሌላ የተሻለ መፍትሔ አይገኝም እያሉ፣ ስጨቋኝት አዳራሹን ስለአፈኑት፣ በጣም ጥቂቶቹ የኢትዮጵያ ደጋፊዎች አስተያየት አልተደመጠም::

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ባደረጉት ንግግር፣ « የንዑስ ኮሚቴ 17 » አባሎች ሆነው የተመረጡት የጣልያን ወገኖች፣ የሮማ መንግሥት የስጣቸውን መምሪያ ነጥብ በነጥብ ተከትለው ያዘጋጁትን ሕገ ወጥ የሆነ ረቂቅ ውሳኔ፣ እነሱ ራሳቸው አድናቂዎች፤ እነሱ ራሳቸው አመስጋኞች ሆነው፣ የሚያደርጓቸውን የማወናበጃ ዲስኩሮች፣ ኮሚሲዮኑ እንዲገነዘበው በስፊው ጥረው ነበር:: እንደተባለውም የጣልያን አፈ ጉባኤዎች በአርጀንቲናና በፓኪስታን ተቀዳሚነት « ..... ለኤርትራ ጉዳይ ተገቢው መፍትሔ ነፃነትን መስጠት ነበር:: ነገር ግን አንዳንድ አገሮች የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ልኮ፣ የሕዝቡን ትክክለኛ ፍላጐት አጣርቶ ያቅርብልን ብለው ስለአመለከቱ፤ ሁላችንም በዚህ ሀሳብ

ተስማምተን ይህንን ውሳኔ አቅርበናል ..... » በማለት በየዲስኩራቸው መራቀቃቸውን ቀጠሉ::

የሶቪየት መንግሥትም፣ በተለይ ቼኮዝሎቫኪያንና ፖላንድን አስከትሎ በንዑስ ኮሚቴ 17 ተዘጋጅቶ የቀረበው ሙፍትሔ የተቀነባበረው፣ የኮሎኒያሊስቶቹን ጥቅም ለመዳበር በሚያስችል መንገድ መሆኑን በመተንተን፣ በስፊው ማውገዙ አልቀረም ነበር:: ይሁን እንጂ የሶቪየት መንግሥት መልዕክተኛ ባደረገው ንግግር፣ ምንም እንኳን ጣልያን በሞግዚትነት ወደ ሱማሌም ሆነ ወደ ኤርትራ መመለስ የለበትም ብሎ፣ አጥብቆ የሚቃወም ቢሆንም፣ በተለይ በኤርትራ ጉዳይ ስለ ኢትዮጵያ ጥያቄ የሰጠው የመጨረሻው አስተያየት፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን መንግሥት እጅግ ቅር የሚያሰኝ ሆነ:: ኤርትራና ሱማሌ፣ መስኮብ አባል በሆነባት በተባበሩት መንግሥታት የሞዝዚት አስተዳደር፣ ለአምስት ዓመታት ቆይተው ነፃነታቸውን ቢቀበሉ ይሻላል በማለት፣ የሶቪየት መንግሥት ያለማቋረጥ ሲደክም እንደሰነበተ ይታወሳል:: የሶቪየት መልዕክተኛ ያቀረበውን ሬዞሉሽን ለማስረዳት ባደረጋቸው ዲስኩሮች ሁሉ፣ እስከዛሬ ድረስ የኢትዮጵያን ጥያቄ በቀጥታ የሚቃወም ንግግር ሲሰነዝር አልተሰማም ነበር:: አሁን ግን በኅዳር 7 ቀን 1949 ዓ.ም፣ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ በሰጠው ስፊ መግለጫ ውስጥ፣ በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያ ጥያቄ ተገቢ አይደለም በማለት፣ ፊት ለፊት ተቃውሞውን በመግለጹ፣ ለአቶ አክሊሉ ሀብተወልድና ለመልዕክተኞቻቸው ያልጠበቁት አዲስ ነገር ሆነባቸው:: የማርሻል ስታሊን ልዑክ፣ በሰጠው መግለጫ፣
« ..... የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ደጋግሞ ሲናገር እንደሰማነው፣ ለኤርትራ ነፃነት ከኢትዮጵያ ጋር መዋህዷ ነው ይላል:: ..... የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልዕክተኛ በዚህ ሀሳቡ የሚጸና ከሆነ፣ በመጀመሪያ ለኤርትራ ሕዝብ ነፃነቱ ከተሰጠው በኋላ፣ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል፣ ወይም ራሱን ችሎ ለብቻው ለመኖር መወሰን ያለበት፣ ራሱ ሕዝቡ ነው እንጂ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አለመሆኑን እንዲገነዘብ ያስፈልጋል:: ..... የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ዛሬውኑ መወሰን የሚገባው፣ ለኢትዮጵያ በአሰብ በኩል የባሕር በር እንዲሰጣት ማድረግ ብቻ ነው:: ለዚህ የሶቪየት ሶሻሊስት ሬፑብሊክ መንግሥት ሙሉ ድጋፉን ይሰጣል ..... » ሲል አስተያየቱን አቀረበ::

የኤርትራ ጉዳይ ወደ ተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ከተዛወረበት ጊዜ አንስቶ፣ የመስኮብ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሙሴ ሞሎቶቭ፣ አቶ አክሊሉን ብዙ ጊዜ ሲያነጋግራቸው፣ የሶቪየት መንግሥት ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል በቀጥታ ባይደግፍም፣ እንደጠላት እየተከታተለ በቀጥታ ለማጥቃት እንደማይፈልግ ተስፋ ስጥቷቸው ነበር:: በኢትዮጵያም በኩል እስከዚህ እስከ ኅዳር 7 ቀን 1949 ዓ.ም ድረስ፣ ከመስኮብ የሚሰጠውን መግለጫ፣ ቀጥታ የሆነ የተቃውሞ መልስ ተሰጥቶ አያውቅም:: አሁን ግን የመስኮብ መልዕክተኛ የተናገረው፣ ጠላት የሆነው ጣልያን ከሚያደርገው ዲስኩር ጋር የተመሳሰለ እና፣ በተለይም በዚህ የኤርትራ ጉዳይ በተፋፋመበት ኮሚሲዮን ላይ ይህን የመሰለ አስተያየት የተሰነዘረው፣ ኢትዮጵያን ለመጉዳት ታስቦ ስለሆነ፣ አክሊሉ ሀብተወልድ መልስ መስጠት አለብኝ አሉ::

« ..... ሁለት ዓመት በማይሞላ ጊዜ ውስጥ የአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች፣ የመስኮብና የአሜሪካ፣ የእንግሊዝና የፈረንሣይ ዳኞች ኤርትራ

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች፤

(ከግራ ወደ ቀኝ) ብሳታ ኤፍሬም ተወልደመድህን፣ አቶ ተስፋዬ ተገኝ፤

(SEPT. 1949)
(ፎቶU.N)

ተልከው፣ የሕዝቡን ፍላጐት በመረመሩ ጊዜ፣ አብዛኛዎቹ ኤርትራውያኖች ወደ ጥንት አገራቸው ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ መጠየቃቸውን የሶቪየት መንግሥት ይዘነጋዋል ብለን አናስብም ነበር:: ..... የኢትዮጵያም ጥያቄ በትክክለኛ የታሪክ ማስረጃ እና፣ በትክክለኛ የሕዝብ ፍላጐት ላይ ተመሥርቶ የቀረበ መሆኑን፣ ጠላታችን ከሆነው ከጣልያን መንግሥት በስተቀር፣ በሌሎቹ እንደ ሶቪየት ሕብረት በመሳሰሉት ታላላቅ አገሮች ዘንድ፣ አጠራጣሪ ሆኖ ይገመታል ብለን አልጠበቅንም:: ..... የመስኮብ መልዕክተኛ እንደተናገረውም በአርና በባሕል የሚመሳሰሉ አገሮች ሁሉ፣ ያለ ሕዝቡ ፍላጐትና ያለ ሕዝቡ ጥያቄ በግዴታ መዋህድ አለባቸው ብላ፣ ኢትዮጵያ የማታምን መሆኗን ማረጋገጥ እንወዳለን:: ..... የሩቁን ትተን በቅርቡ ዘመን የተፈጸሙትን ታሪኮች እንኳን ብንመለከት፣ ባለፉት ሠላሣ ዓመታት በመስኮብ አገር ከተካሄደው ሬቮሊሲዮን በኋላ፣ የልዩ ልዩ አገር ሕዝቦች በምን አኳኋን፣ በሶቪየት ሕብረት መንግሥት አስተዳደር ውስጥ እንደተዋህዱ፣ ማስታወስ እንችላለን:: ያንድ አገር ሕዝብ ከሌላው ጋር የሚቀላቀለው፣ በሕዝቡ ፈቃድና ፍላጐት ብቻ መሆኑን ከተማመንበት፣ የዛሬ ስባት ዓመት በ1941 እና 42 ዓ.ም፣ እነ ኤስቶኒ (ESTONIE) ሌትዋኒ (LETTOINIE) እና ሊቱዋኒ (LITUANI) የተባሉት የመንግሥታት አገሮች፣ ብሔራዊ ነፃነታቸውን መስዋዕት አድርገው፣ በሶቪየት መንግሥት ውስጥ የተጠቃለሉት፣ በሕዝቦቻቸው ጥያቄ ወይስ በመሪዎቻቸው ፍላጐት ? መሆን አለመሆኑን መመራመር ያስፈልጋል ማለት ነው:: ..... እኔ ይህንን ስናገር፣ በሰው አገር የውስጥ ጉዳይ ለመግባት ወይም የመስኮብ ሬቮሊሲዮን፣ ለሰው ልጅ ነፃነትና ብልፅግና አዲስ በር ከፍቷል ብለው የሚያምኑትን አገሮች፣ ለመተቸት ወይም ተቃዋሚ ለመሆን አይደለም:: ማንም አገር፣ ማንም ሕዝብ፣ የሚበጀውንና የሚጠቅመውን የአስተዳደር ሥርዓት ለመምረጥ፣ ነፃነትና መብት አለው:: በዚህ አኳኋን እነ ኤስቶኒ በሶቪየት ሕብረት ውስጥ የተጠቃለሉት፣ በሕዝቦቻቸው ፈቃድና ፍላጐት ነው ከተባለ፣ ኮሎኒያሊስት ጣልያን በጦር ኃይል ገንጥሎ የወሰዳቸው ወንድሞቻችን ኤርትራውያኖች፣ ወደ እናት አገራቸው ወደ ኢትዮጵያ እንመለስ ብለው ሲጠይቁ፣ የተለየ ምርመራ ሊደረግባቸው አይገባም:: ..... በዚህ ኮሚሲዮን ላይ የሚካፈሉትን የተባበሩት መንግሥታት አባሎች፣ ኢትዮጵያ አጥብቃ የምትለምነው፣ ፍርድ አንዳይዛባ ብርቱ ጥንቃቄ አንዲደረግ ነው:: ኤርትራውያኖች ከእናታቸው ጋር ለመሆን፣ ኢትዮጵያም ልጆቿን ለመቀበል፣ እጅግ የተነፋፈቁና በጋለ ስሜት የሚጠባበቁ መሆናቸውን፣ የዓለም ዳኞች ማተኮር ይኖርባቸዋል:: ..... ኢትዮጵያ ቀደም ሲል እንዳመለከተችው « ንዑስ ኮሚቴ 17 » ለሀያ ቀናቶች ደክሜበታለሁ ብሎ ያቀረበው ረቂቅ ውሳኔ፣ የጣልያንን መንግሥት ለማስደሰት የተዘጋጀ ስለሆነ፣ ይህ ኮሚሲዮን ስህተት ላይ እንዳይወድቅ በጥብቅ አሳሰባለሁ:: .... »

ከዚህ በላይ እንደታየው የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለሶቪየት መልዕክተኛ የሰጡት መልስ፣ በመስኮባቹ እና በወገኖቻቸው ዘንድ የጠነከረ ሆኖ መገመቱ የማይካድ ነው:: ሆኖም በዚያን ሰዓት፣ በሶቪየት መልዕክተኞች መሪ ወንበር ላይ የነበረው ሚስተር አሩቲኡኒያን (AROUTIOUNIAN) ለአቶ አክሊሉ ንግግር መልስ ለመስጠት አልፈለገም:: በመሠረቱ ሶቪየት ሕብረትና ሳቴሊቶቹ፣ ለኢትዮጵያ የአሰብን የባሕር በር ስጥቶ ከኤርትራ ጥያቄ ማስናበት ነው ብለው የወሰኑ ስለሆነ፣ የአቶ አክሊሉ ንግግር ከዚህ የለሰለሰም ቢሆን የመስኮብን አቋም ሊለውጠው እንደማይችል የታወቀ ነበር::

በዚህ ኮሚሲዮን ሥራ ላይ የተካፈሉት፣ ብዙዎቹ የመንግሥታት ወኪሎች፣ የጣልያን አፈ ጉባኤዎች በሚያስሙት የፕሮፓጋንዳ ጩኸት ስለደነቆሩ፣

የኢትዮጵያን አቤቱታ መመራመር አልቻሉም:: ሌሎቹም እንደ እንግሊዝና አሜሪካ የመሳሰሉት አገሮች፣ በዚያን ሰዓት «ንዑስ ኮሚቴ 17» ያቀረበውን ሬዞሉሽን ከመቀበል በስተቀር ሌላ መንገድ አልታይ አላቸው:: በዚህ ሁኔታ ኢትዮጵያ ብቻዋን የምታደርገው ትግል፣ ጉዳዩን ሊለውጠው አንደማይችል ተረጋገጠ:: በመጨረሻ፤ ኅዳር 7 ቀን 1949 ዓ.ም « ንዑስ ኮሚቴ 17 » ባዘጋጀው ረቂቅ ውሳኔ፣

1. ሊቢያ፤ ሶስቱም አውራጃዎቿ ሳይነጣጠሉ በመጭው ሁለት ዓመት ውስጥ ነፃነቷን እንድትቀበል፣

2. ሱማሌ፤ በተባበሩት መንግሥታት ስም ለአሥር ዓመታት፣ ጣልያን በሞግዚትነት ካስተዳደራት በኋላ፣ ነፃነቷ እንዲሰጣት፣

3. ኤርትራ፤ የተባበሩት መንግሥታት አምስት አባሎች ያሉበት መርማሪ ኮሚሽን ተልኮ፣ የሕዝቡ ፍላጐት ምን እንደሆነ እንዲታወቅና፣ በመጭው ዓመት የወደፊት ዕድሉ እንዲወሰን፣ ከሃምሣ ዘጠኝ አባል መንግሥታቶች ውስጥ፣ በእርባ ሰባት ድምፅ ብልጫ ተደግፎ፣ ሬዞሉሽኑ በጠቅላላው ጉባኤ እንዲጸድቅ ተላለፈ:: የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ በዚህ በተደረገው ውሳኔ የተሰማቸውን ከፍተኛ ቅሬታና ሀዘን ከገለጹ በኋላ፣ የመጨረሻ ዕድላቸውን ለመሞከር በጠቅላላው ጉባኤ ላይ ይግባኝ ለመጠ የቅ፣ የኮሚሲዮኑን የስብሰባ አዳራሽ በትካዜ መንፈስ ለቀው ወጡ::

የጠቅላላው ጉባኤ ውሳኔ

ቅዳሜ ኅዳር 19 ቀን 1949 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በኋላ በዘጠኝ ሰዓት፤ በአጀንዳ ቁጥር 19 የተመዘገበው፣ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ዶሴ፣ የመጨረሻውን ውሳኔ እንዲያገኝ ለጠቅላላው ጉባኤ ቀረበ::

በፊሊፒን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በጌኔራል ካርሎስ ሮሙሎ (CARLOS ROMULO) ሊቀመንበርነት የሚመራው፣ የአራተኛው ዓመታዊ ጠቅላላ ጉባኤ፣ በዋናው ኮሚሲዮን ተጠንቶ የቀረበለትን ረቂቅ ውሳኔ፣ የየመንግሥታቱ እንደራሴዎች አስተያየታቸውን እንዲሰጡበት ጠየቀ:: የመጀመሪያዎቹ ተናጋሪዎች የሆኑት የሶቪየት ሕብረትና ሳቴሊቶቹ፣ በዋናው ኮሚሲዮን 'የተዘጋጁትን መፍትሔዎች ከተቃወሙ በኋላ፣ በተለይ ሱማሌ ለጣልያን እንድትሰጥ፣ ወደ ኤርትራም መርማሪ ኮሚሽን እንዲላክ፣ የተባለው ሀሳብ ለምዕራባውያኖችና ለኮሎኒያሊስቶች ጥቅም ሲባል በመሆኑ፣ የተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች ሊያወግዙት ይገባል አሉ::

በሶቪየት ሕብረት መሪነት አራቱ አገሮች፣ ፖላንድና ቼኮዝሎቫኪያ፣ ቢሎሩሲያና ኡክሬን በአንድነት ሆነው ባቀረቧቸው ሀሳቦች ውስጥ፤

1ኛ/ ኤርትራና ሱማሌ መስኮብ ተካፋይ በሚሆንበት በተባበሩት መንግሥታት የሞግዚት አስተዳደር ኮሚቴ፣ ለአምስት ዓመታት ሲደራጁ ከቆዩ በኋላ፣ ነፃነታቸውን እንዲቀበሉ፤

2ኛ/ ለኢትዮጵያ በፋሽስት ዘመን ተደረሰባት ጥፋት መካሻ እንዲሆናት፣ የአስብ የባሕር በር ወደብ ተከልሎ እንዲሰጣት፣ የተሻለ መፍትሔ ነው ሲሉ፣

የአባል መንግሥታቶችን ድጋፍ ጠየቁ::

አምስቱም አገሮች በየተራ አየተነሱ ከሰጧቸው መግለጫዎች፣ ኮሎኒያሊስቶችና ኢምፔሪያሊስቶች በሆኑት በአሜሪካ፣ በእንግሊዞችና በፈረንሣዮች ተንኮል፣ የእነዚህ የድሆች አገሮች ዕድል አስካሁን ሳይመሰን ጊዜ የፈጀበትን ምክንያት በሰፊው አስረድተዋል:: በተለይ የፖላንድ መልዕክተኛ ኮሎኒያሊስቶች የተባሉትን አገሮች ሲወቅስ የተናገረው ዘለፋ ብዙዎቹን መልዕክተኞች አስቋቸዋል:: « ..... ባለፉት ሁለት ሳምንታት በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ተሰብስበን በኃበረ ጊዜ፣ የአንድ አባል መንግሥት መልዕክተኛ መግለጫውን ሲሰጥ፣ በሕዝቦች ላይ የግፍ አስተዳደር መሥርቶ ሲያንሰራራ የኖረው ኮሎኒያሊዝም፣ በጠና ታሞ ለሕይወቱ ፍጻሜ በማጣጣር ላይ ይገኛል:: ..... » ብሎን ነበር:: ይሁን እንጂ ይኸው ተናጋሪ የዘነጋው፣ ይህንን ሰሞት የሚያጣጥረውን ኮሎኒያሊስት፣ እንደ ምንም አድነው የቀድሞዎቹን ቅኝ ግዛቶቹን ለመረከብ እንዲችል፣ ፕሬዚዳንት እና ጀሲፕ የተባሉት፣ ሁለት የታወቁ የእንግሊዝና የአሜሪካ ሐኪሞች ብርቱ ጥረት በማድረግ ላይ መሆናቸውን ነው፣ ብሎ ሲናገር፣ ሰጊዜው አዳራሹ ፍላት ሆሆታ ሞቆ ነበር:: እንግሊዝና አሜሪካ፣ ሱማሌ ለጣልያን እንድትሰጥ ከመደገፋቸው፣ ዛሬ የፖላንድ መልዕክተኛ ተቃዋሚ ሆኖ እንደዚህ ሲያፈዝ፣ እሱ ራሱ ከጥቂት ጊዜ በፊት ሱማሌን ብቻ ሳይሆን ኤርትራና ሊቢያም፣ ለጣልያን ኮሎኒያሊስት ካልተመለሱለት ብሎ ይጮህ እንደነበረ ጨርሶ ረስቶታል:: ፖላንድ፣ ከመሰከብ ጋር ሆኖ ለጣልያን ሶስቱም የቀድሞ ቅኝ ግዛቶቿ እንዲሰጧት ከሚደነፋበት ጊዜ፣ አሜሪካና እንግሊዝ ተቃዋሚዎች እንደነበሩ ትዝ አላለውም::

ሶቪየት ሕብረትና አራቱ ተከታዮቹ፣ ለዋናው ኮሚሲዮን ውሳኔ የቀረቡት መፍትሔዎች፣ መጽደቅ የለባቸውም ብለው ያደረጉትን ተቃውሞ፣ ኢትዮጵያ የምትስማማበት ቢሆንም፣ በለውጡ ከመስከብ የሚቀርበው ሀሳብ አያረካትም:: ኢትዮጵያ በኤርትራ ጉዳይ የምታደርገው ተጋድሎ፣ የአስብን የባሕር በር ተቀብሎ ለመስናበት ሳይሆን፣ መሠረተ ታሪኳን እስታው ለመመለስ መሆኑን እነዚህ አምስቱ የሶሻሊስት አገሮች አልተረዱላትም:: ከሁለተኛው የዓለም ጦርነት ፍጻሜ በኋላ፣ ሁኔታዎቹ እንደአሳዩት፣ ኢትዮጵያ ኤርትራን ማግኘት የለባትም የሚል ጠላት ቢበዛባትም፣ አስብን ለመውሰድ አንዳችም ተቃዋሚ አልነበራትም::

ሶቪየት ሕብረትና ተከታዮቹ ያላቸውን ተቃውሞ በሰፊው ካስረዱ በኋላ፣ በአርጀንቲና እና በፓኪስታን ግንባር ቀደምትነት የጣልያን ወገኖች በየተራ እየቀረቡ፣ በዋናው ኮሚሲዮን ተባርከው የቀረቡት መፍትሔዎች ያለ አንዳች ለውጥ በፍጥነት እንዲጸድቁ ጩኸታቸውን ማቀጣጠል ጀመሩ:: ሩጫው በዚህ አኳኋን ከቀጠለ፣ የጎዳር 19 ቀን ቅዳሜ ሳይመሽ፣ የጣልያን ወገኖች የሚፈልጉትን

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች አቶ አበበ ረታ እና ብላታ ዳዊት ዕቁባ እግዚእ፣ ከየመን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር፣

« ..... ኤርትራ ለኢትዮጵያ መመለስ የለባትም ብላችሁ ድምፃችሁን ለማሰማት ስትወስኑ፣ በኢትዮጵያ የሚኖሩትን ሀያ ሺህ የየመን ተወላጆች አብራችሁ አስቧቸው ..... »

(አበበ ረታ ኅዳር 1950 ኒውዮርክ)
(ፎቶ U.N)

በከፍተኛ ድምፅ ብልጫ፣ ድል እንደሚመቱ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች ግልጽ ሆኖ ታያቸው::

ባለፈው ግንቦት ወር በተደረገው የሶስተኛው ዓመታዊ ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፣ ተጠንቶ ያለቀለት የኤርትራ ጉዳይ ሳይጸድቅ የቆየው፣ ለውሳኔ ችግር በፈጠሩት በሊቢያና በሱማሌ ጉዳይ እንደነበረ አቶ አክሊሉ ህብተወልድ ካስታወሱ በኋላ፣ « ... ከግንቦት እስከ መስከረም ባሉት አራት ወራት ውስጥ ምን ተዓምር ደርሶ፣ የኤርትራ ጉዳይ እንደገና ይመርመር የተባለበትን እውነተኛውን ምክንያት፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፣ ለአባሎቹ ማስረጃ መስጠት አለበት ..... » ሲሉ ጠየቁ:: የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አንድ ሰዓት ያህል በፈጀው ንግግራቸው፣ በንዑስ ኮሚቴ 17 እና በዋናው ኮሚሲዮን የተዘጋጁት መፍትሔዎች፣ ምን ያህል የተዛቡና ከትክክለኛ ፍርድ የራቁ መሆናቸውን በመረዳት ጠቅላላው ጉባኤ እንዲሰርዘው፣ የመጨረሻ ዕድላቸውን በሞከሩ ጊዜ፣ ያቀረቧቸው ማሳሰቢያዎች በሚከተሉት ነጥቦች ላይ የተመረኮዙ ነበሩ::

1. የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ባለው የአሠራር ሕግ መሠረት፣ ትናንት በከፍተኛ ድምፅ ብልጫ የተስማማበትን ጉዳይ ዛሬ በቀላሉ ያለእንዳች ምክንያት የሚያፈርሰው ከሆነ፣ ለዓለም ሠላም ደህንነት፣ ለአገሮችና ለሕዝቦች ነፃነት፣ ተጎጂውን የሚፈጽም ነው ተብሎ እንዴት ሊታመን ይችላል ?

2. በዓለም ላይ ባደረሰችው ጥፋት ምክንያት እስከ ዛሬ ድረስ የተባበሩት መንግሥታት አባል ለመሆን ያልተፈቀደላት ጣልያን፣ ዛሬ በምን ሕግ ? በምን ደንብ ? በተባበሩት መንግሥታት ስም፣ ሱማሌን በሞግዚትነት እንድታስተዳድር ሥልጣን ይሰጣታል ? .....

3. በ1946 ዓ.ም በተካሄደው በፓሪሱ የሠላም ጉባኤ ውሳኔ መሠረት፣ ጣልያን የቀድሞ ቅኝ ግዛቶቿን መልቀቂን እረጋግጣ የፈረመችውን ውል እንድታከብር የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለምን አያስገድድም ? ..... እንግዲህ፣ የተፈረደበት አቅሙን እየተማመነ ፍርዱን ካልተቀበለ፣ ፍርድ ስጭውም ደካማ ሆኖ የፈረደውን ማስፈጸም ካልቻለ፣ የዳኝነቱ ጠቃሚነት ወይም አስፈላጊነት እምን ላይ ነው ?

የመንግሥታት እንደራሴዎች ሆይ

..... የጣልያን ወገኖች ከፍ ያለ ትብብር በማድረግ፣ የሮማ መንግሥት የሚፈልገውንና ኢትዮጵያን አደጋ ላይ የሚጥለውን መፍትሔ አዘጋጅተው አቅርበውላችኋል:: ዛሬ ይህ ውሳኔ ጸድቆ ጣልያን በቀላሉ ወደ ሱማሌ ከተመለሰች፣ ነገ ወደ ኤርትራ በአንድ መንገድ ለመሻገርና ከዚያም እንደለመደችው ኢትዮጵያን ለማጥቃት እንደምትሞክር፣ ባለፉት ሃምሣ ዓመታት ሶስት ጊዜ ተደጋግመው የደረሱት ሁኔታዎች በቂ ማስረጃዎች ናቸው::

..... የኤርትራ ሕዝብ፣ የታሪኩንና የዘሩን አንድነት ተመርኩዞ ኢትዮጵያዊነትን ሲጠይቅ፣ የሱማሌ ሕዝብ ለግፈኛው ጣልያን እንዳትሰጡን እያለ ሲጮህ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን እንዴት አድርጐ የቆመበትን መሠረት ጥሶ፣ ያለበትን ኃላፊነት ስቶ፣ ከሕዝቦች ፍላጐትና ጥያቄ ውጭ የሆነ ፍርድ ያዘጋጃል ? ..... ብለው ከጠየቁ በኋላ ንግግራቸውን ሲፈጽሙ፣

-- በሕዝቦች መብትና በትክክለኛ ፍርድ ለሚያምኑ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች፣ ሕግና መብት ለሁሉም እኩል እንዲከበር ለሚታገሉ መንግሥታቶች፣ ለምንኖርበት አስቸጋሪ ዓለም ለዛሬውም ሆነ ለወደፊቱ የሠላም ዋስትና እንዲኖር ኃላፊነቱ ለሚመለከታቸው ለአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች፣ ኢትዮጵያ የአቤቱታ ድምጿን ደጋግማ ከማሰማት አታቋርጥም ..... » አሉ::

ከዚህ በላይ ባጭሩ የተገለጸውን የአቶ አክሊሉን ንግግር ያዳመጡ የመንግሥታት እንደራሴዎች፣ ኢትዮጵያ፣ እንዲጸድቅ በቀረበው ውሳኔ ምን ያህል እንደተጨነቀች፣ ከዚህም በላይ የገለጸችው አስተያየት ሁሉ፣ እውነትንና ትክክለኛ መሠረትን የጨበጠ መሆኑን ሳይጠራጠሩት አልቀሩም:: ነገር ግን የተባበሩት መንግሥታት የኤርትራንና የሱማሌን ጉዳይ ለመወሰን የተዘጋጀው፣ ሕግንና እውነትን ተመርኩዞ ሳይሆን፣ ዘጠኝም በተሳሰሩ ወገንተኞች ተወጥሮ ስለሆነ፣ የኢትዮጵያን አቤቱታ አዳምጦ የተገባውን ፍርድ ለማቃናት አንዳችም እርምጃ ለመውሰድ አልሞከረም::

በንዑስ ኮሚቴ 17 እና በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ኢትዮጵያን ሲረዱ የስነበቱት አገሮች ሁሉ፣ ጉዳዩ በጠቅላላው ጉባኤ መታየት ሲጀምር ድምፃቸውን ፀጥ አድርገው፣ የታዛቢነት አቋም የያዙ መስለው ታዩ:: ከዚህም በላይ በዋናው ኮሚሲዮን ተዘጋጅተው የቀረቡት መፍትሔዎች ሳይጸድቁ ቢወድቁ፣ የጣልያን ወገኖች « ለኤርትራ ነፃነት » የተባለውን ጉዳይ እንደገና ቀስቅሰው ጉባኤውን ሊያደፈርሱት ይችላሉ የሚል ሥጋት አደረባቸው:: በተለይ እንግሊዞች፣ መርማሪ ኮሚሽን ወደ ኤርትራ ቢላክ፣ የኢትዮጵያን ዕድል አያበላሽውም፤ ወደ ሱማሌም ጣልያን የምትመለስው ለተወሰነ ጊዜ ስለሆነ፣ እኛ አያለን በኢትዮጵያ ላይ የሚሰነዘር አደጋ የለም እያሉ፣ አቶ አክሊሉን ለማጽናናት ሞከሩ:: የኢትዮጵያን አቋም ከልባቸው ሲደግፉ የኖሩት የላይቤሪያ፣ የዩጉዝላቪያና የፊሊፒን መልዕክተኞችም የቀረበውን ሬዞሉሽን ከመቀበል በስተቀር ሌላ ምርጫ የለም ብለው ተስፋ ቆረጡ:: በዚህ ሁሉ ሁኔታ፣ ኢትዮጵያ ምንም ዓይነት ተዓምር ይፈጠራል ብላ እንደማትጠብቅ የተረጋገጠ ሆነ::

በበደል ላይ በደል

ሱማሌ ለጣልያን እንድትሰጥ፤ የኤርትራ ሕዝብ እንደገና በአዲስ መርማሪ ኮሚሽን ፍላጐቱ እንዲታወቅ መወሰኑ አንሶ፣ በበደል ላይ በደል ተጨምሮ ኢትዮጵያን የበለጠ ያሳዘናት፣ ከአምስቱ መርማሪ ዳኞች መካከል አራቱ የጣልያን ወገኖች እንዲመረጡ መቅረባቸው ነው::

ከእስላም አገሮች ፓኪስታን፣ ከላቲን አሜሪካ ጓቴማላ፣ ከእስያ በርማ፣ ከአውሮፓ ኖርዌይ፣ ከእንግሊዝ ኮመንዌልዝ አገሮች በዘር ልዩነት ፖሊሲ የሚመራው ደቡብ አፍሪካ፣ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን አባሎች እንዲሆኑ ቀረቡ:: ወዲያው ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን ተነስተው፣ ለጠቅላላው ጉባኤ በስጡት መግለጫ፣ በኤርትራ ጉዳይ ፍርዳቸውን አስቀድመው የሰጡ አገሮች ለዳኝነት ሥራ መመረጥ የማይገባቸው መሆኑን ካስረዱ በኋላ፣ « ..... በተለይ የፓኪስታኑ ወኪል፣ በዚህ በተሰበሰብንበት አዳራሽ ኢትዮጵያን በመቃወም ያደረጋቸውን ንግግሮች ጉባኤው እያወቀ፣ እንዴት ዳኛ አድርጐ ይሾመዋል ? ..... » ሲሉ ጠየቁ:: እንደተለመደው አሁንም የኢትዮጵያን አቤቱታ አዳምጠ፣ የቀረው

ቢቀር የተባበሩት መንግሥታት ትዝብት ላይ እንዳይወድቅ፣ የዳኞቹን አመራረጥ ለማስለወጥ ሳይሞክር ቀረ::

ስኞ ኅዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት በኒውዮርክ የተሰበሰበው የተባበሩት መንግሥታት የአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ፤

- የኤርትራ ጉዳይ በድጋሚ እንዲመረመር፣
- ሱማሌ ለጣልያን እንድትሰጥ፣
- ሊቢያ እንድነድ ተጠብቆ፣ ከሁለት ዓመት በኋላ ነፃነቷን እንድትቀበል፣

በንዑስ ኮሚቴ 17 እና በዋናው ኮሚሲዮን የጣልያን ወገኖች ያዘጋጁትን ውሳኔ በድምፅ ብልጫ አጸደቀ::

የ አ ክ ሊ ሉ ም ሬ ት

« ..... ዳቦ ለጠየቀ ድንጋይ ..... »

አራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ዓመታዊ ጠቅላላ ጉባኤ፤ በኤርትራና በሱማሌ ጉዳይ፣ በጣልያን ጥረት የተዘጋጀውን ረቂቅ ውሳኔ ባጸደቀ ጊዜ፤ ኢትዮጵያ ምን ያህል እንደተበሳጨችና እንዳዘነች፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለመላው የመንግሥታት እንደራሴዎች የመረረ ስሜታቸውን የገለጹት በሚከተለው መልክ ነበር::

« ..... አገሬ ኢትዮጵያ በዓለም ሸንጐ ላይ ፍርድ ተነፍጓት ስታዝን፣ ለመጀመሪያ ጊዜ አይደለም:: በ1936 ዓ.ም ፋሽስት ጣልያን ነፃነቷን ሲደፍርና ሕዝቧን በመርዝ ጋዝ ሲጨርስ፣ የዜኔቩ የመንግሥታት ማህበር የኃይለኛውንና የግፈኛውን ጥቅም ለመጠበቅ፣ ፍርድ የነፈጋት መሆኑን ታሪክ ለዘለዓለሙ ሲያስታውሰው ይኖራል:: ዛሬም ከአሥራ ሶስት ዓመታት በኋላ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የታናናሽ አገሮችን መብት በመጣስና ለኮሎኒያሊስቶች ጥቅም በማስብ፣ ያጸደቀው የተሳሳተ ውሳኔ፤ በነገው ታሪኩ በስፈው የሚተችበትና ትዝብት የሚደረግበት እንደሚሆን አልጠራጠርም::

..... የኮሎኒያሊዝም ዘመን ተፈጽሟል በተባለበት ሰዓት፣ ጣልያን ዓይነ ደረቅ ሆና፣ ቅኝ ግዛቶቼ ካልተመለሱልኝ ብላ፣ ያቀረበችውን የግፍ ጥያቄ፣ እንኳንስ የሚደግፍላት ይቅርና፣ ይህን ህሳብ ለተባበሩት መንግሥታት ሸንጐ እንድታቀርብ የሚፈቅድላት አይኖርም ብላ፣ ኢትዮጵያ ከፍተኛ እምነት ነበራት:: ለካስ ጣልያን የምታስበውን ለማስፈጸም ምን ማድረግ እንዳለባት ደህና አድርጋ ታውቅ ኖርዋል:: የዛሬው የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እንዳለፈው የዜኔቩ የመንግሥታት ማህበር፣ እቅም ያላቸው አገሮች ደጋፊዎቻቸውን እያስፋፉ፣ ጉዳያቸውን በፈለጉት መልክ የሚያስፈጽሙበት ሸንጐ እንደሚሆን፣ እርቀን ያልተመለከትን እኛ የድሆች አገሮች ብቻ ነን::

« ..... ሀገሬ ኢትዮጵያ በዓለም ሸንጐ ላይ ፍርድ ተነፍጓት ስታዝን የመጀመሪያ ጊዜ አይደለም:: ..... ኢትዮጵያ ያለፉት ታሪኳቿ በትክክል እንዳስረዱት፣ ለነፃነቷና ለመብቷ፣ በኮሎኒያሊስት ጣልያን ጋር በየጊዜው ስትዋጋ፣ ያሸነፈችው ብቻዋን ነው:: የተጠቃችውም ብቻዋን ስለሆነ፣ አገሬ መቸውንም ለሚደርስባት አደጋ ከማንም እርዳታ አገኛለሁ ብላ አትጠብቅም:: ዛሬም ሆነ ነገ ነፃነቷን ለመጠበቅ፣ ታሪኳን ለማስከበር አስፈላጊውን ዝግጅት ማድረግ ያለባት፣ እሷ ራሷ ብቻ ነች:: ..... »

አክሊሉ ሀብተወልድ
(ኅዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም)
(ፎቶ U.N)

..... ዕድሜ ለአርጀንቲና መንግሥትና ለላቲን አሜሪካ አገሮች፣ ኮሎኒያሊስት ጣልያን በተባበሩት መንግሥታት ባንዲራ ታጅባ፣ ሱማሌ ላይ ተመልሳ እንድትነግሥ ተበይኖላታል። የሱማሌ ሕዝብ ግን የኮሎኒያሊስት ጣልያንን አስተዳደር አልቀበልም፣ ሲል ያሰማውን እቤቱታ ግዳመጥ አያስፈልግም ተብሎ ሙብቴ ተነፍጐታል።

..... ዕድሜ ለአርጀንቲናና ለፓኪስታን መንግሥታት፣ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል የገለጸው ስሜት፣ በቂ አይደለም ተብሎ፣ የጣልያን ወዳጆች የተስየሙበት የዳኞች ክለብ እንዲመረምሩት ተወሰኖበታል።

..... የኤርትራ ሕዝብ ፍላጐት ምን እንደሆነ፣ በድጋሚ መመርመር አለበት ተብሎ ሲወሰን፣ የሱማሌ ሕዝብ ኮሎኒያሊስት ጣልያንን መቀበል አለመቀበሉን ለምን አይጠየቅም ? ..... ይህ ሁኔታ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የሚካሄደው ፍርድ የተዛባና የተሳሳተ ለመሆኑ በቂ ማስረጃ አይሆንም ወይ ? ..... ለነዚህ ለማቀርባቸው ጥያቄዎች፣ የጣልያን ወገኖች ሆነው ፍርዳቸውን ከሰጡት አገሮች መልሱን ባገኝ፣ ምን ያህል ደስ ባለኝ ነበር። ነገር ግን ፍርዱ የተሰጠው በቀጥታ ለባለጥቅሙ ታሰቦ ስለሆነ፣ ለተበደለው መልስ መስጠት ያስፈልጋል ተብሎ እንደማይታሰብ አውቃለሁ።

..... እኛ በጣም ጥቂቶች የሆንን፣ የአንድ እጅ የጣት ቁጥሮች የማንሞላ አፍሪካውያን፣ በዛሬው ሰዓት ከተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ትክክለኛ ፍርድ እናገኛለን ብለን መጓጓት የለብንም። ጊዜው ያመቸው ለነ አርጀንቲና እና ለመሳሰሉት መሆኑን ማመን አለብን። ጊዜው ፈቅዶ የወንድሞቻችን የአፍሪካውያን ነፃነት ቁጥሩ በየጊዜው እየጨመረ፣ ከላቲኖች ሕብረት እጥፍ ሆኖ፣ አስተያየታችን የሚደመጥበት ዘመን እንደሚመጣ ተስፋችንን ማጽናት ይኖርብናል። ይህን ዕድል እኛ ባንደርስበት ከእኛ ቀጥሎ የሚመጣው ትውልድ እንደሚጠቀምበት እንጠራጠርም። እስከዚያ ድረስ ግን፣ ከአንዱ ወገን ወደ ሌላው እየተገለባበጡ፣ የፈለጉትን ለመጥቀም፣ የፈለጉትን ለመበደል፣ ጊዜው የፈቀደላቸው ዛሬ አንድነታቸውን አጠንክረው፣ ከጣልያን ጋር ተሰልፈው፣ በድምፃቸው ኃይል ያጠቁን አገሮች ናቸው።

የመንግሥታት አባሎች ሆይ፣

በጣልያን መንግሥት ፍላጐትና ብርቱ ጥረት፣ በአርጀንቲናና በፓኪስታን ደራሲነት፣ ተቀምሞ የተዘጋጀላችሁን ውሳኔ አጽድቃችኋል። ..... የአገሬ ህዘኗና ከፍተኛው ቅሬታዋ፣ በድጋሚ የመርማሪ ኮሚሽን ወደ ኤርትራ እንዲላክ መወሰኑ የሚያሰጋት ሆኖ አይደለም። ኢትዮጵያ፣ ልጆቿ የሆኑት ኤርትራውያኖች፣ ዛሬም ሆነ ነገ፣ የኢትዮጵያዊነት ስሜታቸውንና የአንድነት ፍላጐታቸውን የበለጠ እንደሚያረጋግጡ አትጠራጠርም። ነገር ግን፣ የአገሬ ህዘኗና ቅሬታዋ፣ የዛሬ አራት ዓመት ለሁላችንም ሚዛኑ እኩል የሆነ ዳኛ ተመሠረተልን ብለን፣ ተስፋችንን የጣልንበት ይህ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፣ እንደአለፈው የዝሬኔቩ የመንግሥታት ማህበር፣ የጣልያን መሣሪያ ሆኖ፣ ጣልያን በሚፈልገው ዓይነት ፍርዱን ሲሰጥ በማየቷ ነው። ለዚህም ትልቁ ማስረጃ በተባበሩት መንግሥታት ስም ሆነው የኤርትራን ሕዝብ ፍላጐት እንዲመረምሩ የተስየሙት የኮሚሲዮኑ አባሎች፣ ኢትዮጵያን ሲዘልፉና ሲቃወሙ ከሰነበቱት መካከል፣ እንደ ፓኪስታን የመሳሰሉት መሆናቸው ነው። ..... ከሁለት ባለጋራዎች መካከል፣

አንዱን መርጠ ለመርዳት የተሰለፈውንና የተሟገተውን፣ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ዳኛ አድርጐ ሲሾመው የታየው፣ በክፍለ ዘመናችን ታሪክ ውስጥ ለመጀመሪያ ጊዜ ነው ብዬ ብናገር፣ ተሳስተሃል የሚለኝ እንደማይኖር እርግጠኛ ነኝ።

..... የተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን አሠራሩ፣ አሁን በተነገረው መልክ ትክክል ነው ከተባለ፤ ኢትዮጵያ አንድ ነገር ጐድሎ በጉልህ የሚታያት፣ ለኤርትራ ጉዳይ፣ ጣልያን የመርማሪው ኮሚሽን አባል ሆና አለመመረጧ ነው። በዚህ ደንብ መሠረት ከሆነ፣ እንዲያውም የኮሚሽኑ አባል ሆኖ መመደብ ብቻ ሳይሆን፣ የመልዕክተኞቹም መሪ መሆን የሚገባት ጣልያን ነበረች። በጨካኙ የፋሽዝም ዘመን፣ የሙሶሊኒ እንደራሴዎች ሆነው በኢትዮጵያ ሕዝብ ላይ ግፍ የፈጸሙትና፣ ዛሬም አዲሷ ለተባለችው ጣልያን፣ ታላላቅ ባለሥልጣኖች ሆነው በዚህ ሰብሰባችን ላይ ሳያፍሩ አብረውን የሰነበቱት እነ ኤንሪኮ ቸሩሊ፣ ለምን ሳይመረጡ እንደቀሩ አልገባኝም። የጣልያን መንግሥት በሚፈልገው ዓይነት ለመርማሪው ኮሚሽን ሥራ አፈጻጸም፣ ከነ ቸሩሊ የተሻለ የፋሽስት ሊቃውንት ሊኖር አይችልም ነበር።

የተከበራችሁ መልዕክተኞች

ጣልያን ተመልሶ ሱማሌን ሲይዝ፣ የነገ ትልሙ ምን እንደሆነ፣ ኢትዮጵያ የስጋችበትን ምክንያት ለመረዳት አልፈለጋችሁም። እንደዚሁም ለኤርትራ በድጋሚ መርማሪ ኮሚሽን እንዲላክ፣ በንዑስ ኮሚቴ 17 እና በዋናው ኮሚሲዮን የተደረገው ጥረት ሁሉ፣ ለጣልያን ፍላጐት ማስፈጸሚያ መሆኑን፣ ኢትዮጵያ ያቀረበችው ማሳሰቢያና ማስረጃ በቂ ሆኖ አልታያችሁም። ስለዚህ፣ በኤርትራም ሆነ በሱማሌ ጉዳይ፤ ድል የተሰጠው ለኮሎኒያሊስት ጣልያን ስለሆነ፣ « ዳቦ ለጠየቀ ድንጋይ » እንደተባለው፣ በደሉ የተጣለው በአገሬ በኢትዮጵያ ላይ መሆኑን እንድትረዱት አጠይቃለሁ።

----- የአራተኛው ዓመታዊ ጉባኤ ከተጀመረበት ካለፉት ሁለት ወራቶች ጀምሮ እስከ ዛሬ ድረስ፣ ከየመንግሥታቱ እንደራሴዎች በየጊዜው የተሰጡትን አስተያየቶች በጥልቅ እናስታውሳቸዋለን።

---- ብዙዎቹ፣ በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያ ጥያቄ ትክክል ነው እያሉ በየዲስኩሮቻቸው ሲያረጋግጡ ከከረሙ በኋላ፣ አሁን በመጨረሻው በጣልያን ወገኖች የተዘጋጀውን ውሳኔ ለማጽደቅ ድምፃቸውን ሲሰጡ አይተናል።

----- አንዳንዶቹም አዲሷ ጣልያን ከእንግዲህ ወዲህ ኢትዮጵያን እንዳታጠቃ የተባበሩት መንግሥታት እርምጃ ይወስዳል እያሉ፣ የቴዎሪ ዋስትና ሲሰጠዝሩ ሰምተናል። እንደዚሁም ኢትዮጵያን ቀሚረዳ ይሆናል በማለት፣ በቂ ጥናት ያልተደረገበትና ያልበሰለ መፍትሔ በድንገት አቅርበው፣ ተቀባይ በማጣት አየር ላይ ተንጠ ልጥሎ ሲቀርባቸው ተመልክተናል።

---- ሌሎች ደግሞ ከልባቸው የሚደግፉት ኮሎኒያሊስት ጣልያንን መሆኑ የማይታወቅባቸው እየመሰላቸው፣ « አዲሷ ጣልያን » « አዲሷ ሬፑብሊክ » « አዲሷ ዴሞክራሲ » በሚል ቀለም እየቀባቡ፣ የተባበሩት መንግሥታት የኢትዮጵያን ጥያቄና የጣልያንን ጥቅም የሚያረካ መፍትሔ ማግኘት አለበት በማለት፤ የቅጥፈት ዲስኩር ሲናገሩ ሰምተናቸዋል።

---- ኢትዮጵያ የረዥም ዘመን መራራ የሆነ ኢክስፕሪያንስ ስለአላት፣ ጣልያን የመጠሪያ ስሟ ሲለዋወጥ፣ በታሪክ ላይ ጥቁር ሆኖ የተመዘገበው ግፈኛው ሥራዋ፣ በአዲስ ምዕራፍ ይሸፈናል እያሉ፣ ወገኖቿ የሚነዙላትን ከንቱ ዲስኩር እታዳምጥም:: የድሮዋ ተባለች የዛሬይቷ ጣልያን፣ ኮሎኒያሊስቷ ሆነች ፋሽስቷ ጣልያን፣ ምን ጊዜም ጠላታችን መሆኗን ያስመስከረች ስለሆነ፣ የሚደረግላትን የሰም መለዋወጥ በቁም ነገር አትመለከተውም::

---- በዚህ ጉባኤ ላይ ከላቲን አሜሪካ አገሮች ጋር ሆነው፣ ጓደኛቸው ለሆነችው ለኮሎኒያሊስት ጣልያን ሲለፉ የሰነበቱት እነማን መሆናቸውን፣ ደህና አድርገን ተገንዝበናል:: እነዚህ አገሮች፣ በጀርባ እየሮጡ ለኢትዮጵያ የሚያስቡ መስለው ለመታየት፣ ያደረጉትንም ሙከራ በትዝብት አተኩረን መዝግበናል:: ..... ኢትዮጵያ ያለፉት ታሪኮቿ በትክክል እንዳስረዱት፣ ለነፃነቷና ለመብቷ፣ ከኮሎኒያሊስት ጣልያን ጋር በየጊዜው ስትዋጋ፣ ያሸነፈችው ብቻዋን ነው:: የተጠቃችውም ብቻዋን ስለሆነ፣ አገሬ መቸውንም ለሚደርስባት አደጋ ከማንም አርዳታ አገኛለሁ ብላ አትጠብቅም:: ዛሬም ሆነ ነገ ነፃነቷን ለመጠበቅ፣ ታሪኳን ለማስከበር አስፈላጊውን ዝግጅት ማድረግ ያለባት፣ እሷ እራሷ ብቻ ነች:: በዚህ እቋማችን የበለጠ እንድንጸና እና እንዳችም ተሰፋ እንዳያሞኘን፣ ይህ የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ስብሰባችን ደህና አድርጐ አስተምሮናል::

የተከበራችሁ መልዕክተኞች

---- ዛሬ ከፊታችሁ ቀርቤ ስናገር የምታዩኝ፣ ከዛሬ አሥር ዓመታት በፊት ፈራርሶ የተበተነው የዜኔቩ የመንግሥታት ማህበር፣ በ1936 ዓ.ም የፋሽስት ተገን ሆኖ፣ በአገሬ ላይ የፈጸመውን የግፍ በደል፣ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች አንዱ ሆኜ ከፍተኛ ሀዘን በዋጠው ስሜት የተመለከትኩ ነኝ::

---- ከዚያም ወዲህ በ1945 ዓ.ም ይህ የተባበሩት መንግሥታት ሲመሠረት፣ የአገሬ መልዕክተኛ ሆኜ ለድርጅቱ አቋም በልዩ ልዩ ኮሚቴዎች በሥራ የተካፈልኩና፣ በመጨረሻም በኢትዮጵያ ሰም ቻርቴን የፈረምኩ ነኝ:: ..... በ1945 ዓ.ም፣ እንደዚያ ብዙ ተስፋ ያደረግንበትና የለፋንበት ድርጅታችን፣ ከአራት ዓመታት በኋላ፣ ዛሬ በአሠራሩና በዳኝነቱ የተቀላተ አቅጣጫ ይዞ፣ አገሬን ከፍ ያለ ቅሬታና ሀዘን ላይ ይጥላታል ብዬ አላስብኩም ነበር::

---- በጥንታዊው ዘመን የዳኝነት ሥራ የሚፈጸመው፣ የጌቶቹንና የኃያላኖቹን ፍላጐት ለማርካት ስለሆነ፣ ደካማን መበደል አስፈላጊ እንደነበረ፣ ታሪክ እያወዝ አስተምሮናል:: ዛሬ በአለንበት በሀያኛው ክፍለ ዘመን እጋማሽ ላይ፣ ሥልጣኔ ተስፋፍቶ ዴሞክራሲ ድል መታ እየተባለ በሚጨፈርበት ዘመን፣ ፍርድ የሚሰጠው ለኃያላኖቹ ጥቅም መሆኑ ካልቀረ፣ የዛሬው ዓለም ከጥንቱ የሚለየው በምን መልኩ ነው ? ብለን መጠየቅ ያስፈልገናል:: ለዚህ ጥያቄ ተገቢው መልስ በቶሎ ተገኝቶ ካልታረመ፣ የዛሬው የተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን እንደ አለፈው እንደ ዜኔቩ የዓለም ማህበር የመሰበር ዕድሉ ሰፊ መሆኑ መታወቅ አለበት::

---- በዚህ በአራተኛው ዓመታዊ ጉባኤያችን ላይ፣ ፍርድ እንዳይጓደልና በኢትዮጵያ ላይ በደል እንዳይደርስ ያለማቋረጥ የታገሉትን የመንግሥታት

ሱማሌ ለጣልያን እንድትመለስ፣ ኤርትራ ልዩ መርማሪ ኮሚሽን እንዲላክባት፣ ለሮማ መንግሥት ድሉን ያስገኙት፣ አርጀንቲናው ሆሴ አርሴና ፓኪስታኑ ዛፍሩላህ ካን ደስታቸውን ሲገላለጡ፣

(ኅዳር 21 ቀን 1949 ኒውዮርክ)
(ፎቶ U.N)

እንደራሴዎች፤ በተለይም የላይቤሪያን፣ የዩጐዝላቪያንና የፊሊፒንን መልዕክተኞች ከልብ አመስግናለሁ:: እንዲሁም የኤርትራ ጉዳይ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ከቀረበበት ጊዜ ጀምሮ፣ የኢትዮጵያን ጥያቄ ተገቢነቱን በማመን ከፍተኛ ድጋፍ የሰጡንን የታላቋ ብሪታንያን መልዕክተኞች ላመሰገን አወዳለሁ:: ኢትዮጵያ በጣልያን ፋሽስት በተጠቃችበት ጊዜ፣ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥትና ሕዝብ፤ ነፃነቷን ለማስመለስ የተሰጣትን ከፍተኛ እርዳታ መቼውንም አትዘነጋውም::

የተከበራችሁ የመንግሥታት እንደራሴዎች፤

ንግግሬን የምፈጽመው በአንድ ቃል ነው:: ይኸውም ኢትዮጵያ ውሳኔያችሁን የምትቀበለው እጅግ ከፍ ባለ ቅሬታና ዘገነ መሆኑን እንድትረዱት ብቻ ነው:: ..... »

የአክሲሉ ሀብተወልድ የምሬትና የብስጭት ንግግር፣ ኢትዮጵያ በተባበሩት መንግሥታትና በምዕራባዊያኖች ዘንድ ያላትን ዕምነት ያጨለመች መሆኑን ያሳያል በማለት፣ የአሜሪካና የታላቋ ብሪታንያ የፖሊቲካ ታዛቢዎች ገምተዋል:: የጣልያን ወገን መሆናቸውን ፊት ለፊት እያሳዩ፣ ኢትዮጵያን ሲያጠቁ የስነበቱትን አገሮች ብቻ ሳይሆን፣ ወዳጅ መስለው ጠላት የሆኑትንም አንዳንድ መንግሥታቶች፣ አቶ አክሲሉ ከወቀሳው አልዘለሏቸውም:: የእነዚህን አገሮች ሰም ባይዘረዝሩትም ትዝብታቸውን የወረወሩት እነማን ላይ እንደሆነ ለመረዳት አያስቸግርም::

..... ያልበሰለና የተፍረከረከ መፍትሔ አትርፎ ተቀባይ በማጣት አየር ላይ ተንጠልጥሎ የቀረው፣ አሜሪካኖች ንዑስ ኮሚቴ 17 ላይ ያቀረቡት የፌዴሬሽን ፕላን መሆኑ ግልጽ ነው:: እንዲሁም ለኢትዮጵያ ወዳጅ መስለው እየታዩ ድጋፋቸውና ጥረታቸው ለጣልያን መሆኑ የተከሰተባቸው፣ ፈረንሣዮችና ቤልጊኮች ናቸው:: የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በንግግራቸው መጨረሻ ላይ፣ ለታላቋ ብሪታንያ ምሥጋና ሲሰጡ፣ አሜሪካኖችን በዝምታ በማለፋቸው፣ ለብዙዎቹ ተመልካቾች እስገራሚ ነገር ሆኖ ታይቷል:: በኒውዮርክ ያለው የእንግሊዝ ሚሲዮን ስለዚሁ ጉዳይ ለሎንዶን ሬፖርት ሲያደርግ
« ..... አክሲሉ ሀብተወልድ ለታላቋ ብሪታንያ የላቀ ምሥጋና ሰጥቶ አሜሪካኖችን የተዋቸው፣ ኢትዮጵያ የማትፈልገውን የፌዴሬሽን ሀሳብ በማቅረባቸው ምክንያት ነው:: ..... » ሲል አስተያየቱን ሰጥቷል::

አክሲሉ ሀብተወልድ በአሜሪካኖች ላይ ካሳደሩት ቅሬታዎች አንዱ፤ በቂ ምክክርና ዝግጅት ሳይደረግበት ለጉባኤው የቀረበው የፌዴሬሽን ፕላን ቢሆንም፤ ዋናው መሠረታዊው ጉዳይ፣ በላቲን አሜሪካ አገሮች ኦርኬስትራ የሮማ መንግሥት ኢትዮጵያን ሲበድል፣ አሜሪካኖች በቸልታ ተመልክተዋል በማለት ነው:: አዲሲቷ የተባለችው ጣልያን፣ ምዕራባዊነቷና የኔቶ ድርጅት አባልነቷ፣ ለአሜሪካኖች ትልቅ ቁም ነገር በመሆኑ፣ ዋሽንግተን፣ ኢትዮጵያን ከልቡ ለመርዳት አልፈለገም ብለው፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር እጅግ አዝነዋል::

የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ግን፣ ምንም እንኳ ቀደም ሲል በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ላይ የፈጸማቸው በደሎች የማይረሱ ቢሆኑም፣ በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያ ጥያቄ በከፊልም ቢሆን እንዲወሰን ድጋፉን በሚገባ ሰጥቷል::

ሄክቶር ሜክኒል የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዴታ ባደረገው ንግግር፣ ኢትዮጵያን የሚያረካ ውሳኔ ባለመደረጉ ያዘነ መሆኑን ከገለጸ በኋላ፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የመልዕክተኞች ቡድን ያሳየውን የተከበረ አቋም አመስግኗል:: ከዚህም አያይዞ፣ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለጠቅላላው ጉባኤ ያሰሙት የመረረ ቃል ከደረሰው ሁኔታ ጋር ስንመዝነው ሊያስደንቀን አይገባም ብሏል::

ከአክሊሉ ሀብተወልድ የመጨረሻ ንግግር በኋላ፣ አንዳንድ አገሮች እየተነሱ የኢትዮጵያ ቅሬታ ትክክል መሆኑን መቀበል አለብን የሚል ቃል ሲወረውሩ ይሰማ ነበር:: ሆኖም ፍርዱ ከተሰጠ በኋላ፣ እነዚህን የመሳሰሉት መልካም ቃላቶች የሚሰጡት ጥቅም አንደሌለ የታወቀ ነው::

ሰኞ ኅዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም ከአኩለ ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በኤርትራና በሱማሌ ጉዳይ በሰጠው ውሳኔ፣ ኢትዮጵያ በከፍተኛ ቅሬታ፣ ጣልያን በጋለ ደስታ፣ የተባበሩት መንግሥታትን የስብሰባ አዳራሽ ለቅቀው ወጡ::

በአዲስ አበባ እና በሮማ

ኅዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፣ ለኤርትራና ለሱማሌ ጉዳይ የሰጠው ውሳኔ ኢትዮጵያን እጅግ ያሣዘነ በመሆኑ፣ በአዲስ አበባ ከፍ ያለ ቁጣና ብስጭት ሲነፍስ፣ በሮማ ከተማ የአልቺዴ ደጋስፐሪ መንግሥትና ደጋፊዎቹ፣ ፍርዱ ትክክል ነው እያሉ በየአደባባዩ የፈንጠዝያ ከበሮ ሲደልቁ ስነበቱ::

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በተደረገው ውሳኔ የተሰማቸውን ከፍተኛ ቅሬታ፣ ለመላው የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በልዩ መልዕክት ሲያስገነዝቡ፣ የጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ደግሞ በበኩሉ፣ አዲሲቷ ሬፑብሊክ ምንም እንኳን የአባልነት መብቷን ያልተቀበለች ብትሆንም፣ የተባበሩት መንግሥታት ባደረገው ውሳኔ፣ የተሰማትን ጥልቅ ደስታና በድርጅቱም ላይ ያላትን የጸና ዕምነት አሚሙቆ ገለጸ::

በአሜሪካ የጣልያን አምባሳደር አልቤርቶ ታርኪያኒ፣ ለጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፐሪ እና ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኮምት ስፎርሳ፣ ከኒውዮርክ ወደ ሮም ባስተላለፈው የደስታ መግለጫ ቴሌግራም፣ «.... በዚህ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፣ የተመኙት ሁሉ ያልተሳካላቸው ኢትዮጵያውያኖች ናቸው:: ከእንግሊዞች ጋር ተስማምተው ኤርትራን ለሁለት ለመካፈል ያደረጉት ዝግጅት ከሽፎባቸዋል:: ..... ከእንግዲህ ወዲህ አክሊሉ ሀብተወልድ በዚያ በሚያታክት ዲስኩሩ፣ በጣልያን ላይ የሚያወርደውን ስድብ ማቆም ይገደዳል ..... » ብሏል::

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ በኒውዮርክ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ስለአደረገው ውሳኔ፣ ለንጉሠ ነገሥቱ በረዥም ቴሌግራም የላኩት ራፖር እንደደረሰ፣ የኢትዮጵያን አቋም ለመወሰን፣ ጃንሆይ በገነተ ልዑል ዘተመንግሥታቸው ከፍተኛ ስብሰባ አደረጉ:: ልዑል አልጋወራሽ መርዕድ አዝማች አስፋወሰን፣ ልዑል መኮንን መስፍነ ሐረር ልዑል ራስ ካሣ ኃይሉ፣ ቢትወደድ

መኩንን እንዳልካቸው ጠቅላይ ሚኒስትር፣ ራስ አበበ አረጋይ የአገር ግዛት ሚኒስትር፣ ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ የጽሕፈትና የፍርድ ሚኒስትር፣ አቶ ገብረወልድ እንግዳ ወርቅ የጽሕፈት ሚኒስቴር ዋና ዲሬክተር የስብሰባው ተካፋዮች ነበሩ። ስብሰባው ሲጀመር፣ በቅድሚያ ከኒውዮርክ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የላኩት ራፖር፣ ለጉባኤው እንዲገለጥና ከዚያ በኋላ አስተያየት ቢሰጥበት ይሻላል ሲሉ፣ የጽሕፈት ሚኒስትሩ ያቀረቡት ሀሳብ እንዲፈጸም፣ የንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፈቃድ ሆነ።

« ..... የላቲን አሜሪካ፣ የዓረቦችና የእስያ አገሮች ስጥቅማቸው ሲሉ የጠላታችን የጣልያን ደጋፊዎች በመሆናቸውና በጉባኤው ላይ ከፍተኛ የድምፅ ብልጫ ስላላቸው፤ በመጨረሻ ስለ ኤርትራና ስለ ሱማሊ ጉዳይ የተሰጠው ውሳኔ ግርማዊነትዎ የሚደክምላትን ኢትዮጵያ በብዙ ረገድ አሳዝኗል ..... » ሲሉ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ በራፖራቸው መግቢያ ላይ የተሰማቸውን ከፍተኛ ሀዘን ገለጠ ።:: የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ከኒውዮርክ ባስተላለፉት ቴሌግራም ለጃንሆይ ያስረዱት ዋና ዋናዎቹ ነጥቦች የሚከተሉት ነበሩ።

1. ግርማዊነትዎ ገና ከመጀመሪያው እንደተመለከተው፣የዛሬው የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እንደአለፈው ዮኒዬኑ የመንግሥታት ማህበር፣ ዳኝነቱን የሚያከናውነው ስኃይለኞችና ሉዓላውያኖች ጥቅም ስለሆነ፤ በአሁኑ ሰዓት ከዚህ ሽንጉ ትክክለኛ ፍርድ መጠበቅ አልተቻለም። ዛሬ፣ የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ የሰጠው ውሳኔ፣ ይህንን ደህና አድርጉ ያስገነዝበናል።

2. አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ፤ከኢትዮጵያ ጋር አንድ መሆንን እንደፈለገ፣ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ከተረጋገጠ በኋላ፣ በድጋሚ እንደገና የጠላታችን ደጋፊዎች የሆኑ እንደ ፓኪስታን የመሳሰሉት ዳኞች፣ የሕዝቡን ሀሳብ ይመርምሩ ተብሎ ተወሰነ።

3. አብዛኛው የሱማሌ ሕዝብ፤ በሞዝዚት መተዳደር አለባችሁ ከተባልን፣ ለማንም አገር ስጡን፤ ጣልያንን ግን እንፈልግም አያለ ሲወተውት፣ የሚያዳምጠው አጥቶ እንደገና በቀድሞ ጠላቱ እጅ እንዲወድቅ ተፈረደ።

4. አብዛኛው የሊቢያ ሕዝብ፤ ለነፃነቱም ሆነ ለአንድነቱ፣ ለወሬ የሚመች እንኳን እንቅስቃሴ ሳያደርግ፣ ዓረቦቹንና የእስላም አገሮችን ለማስደሰት ሲባል፣ ሶስቱም አውራጃዎች በአንድነት ተዋህደው ከሁለት ዓመት በኋላ ነፃነቱ እንዲሰጠው ተሰየነ።

5. በስብሰባው ላይ ከዩናይትድ ስቴትስ አፍ አሜሪካ ያገኘው እርዳታ አጥጋቢ አለመሆኑን፣ በተለይ ደግሞ የፈረንሣይና የቤልጊክ አቋም እጅግ የሚያበሳጭ እንደነበረ ለግርማዊነትዎ የምገልጸው ከፍ ባለ የቅሬታ ስሜት ነው። አሜሪካኖች ከልባቸው ሊረዱን ቢፈልጉ ኖሮ፣ የላቲን አሜሪካ አገሮች ከጣልያን ጋር ሆነው የሚያደርሱብንን ጥቃት ለማቆም ይችሉ ነበር። ፈረንሣዮች ለጣልያን ሲሠሩ፣ አሜሪካኖች ችላ ሲሉን፣ ካለፉት ስድስት ወራቶች ጀምሮ በኤርትራ ጉዳይ የወስዱትን አቋም፣ እስከ መጨረሻው ለማስፈጸም የሞከሩት እንግሊዞች በመሆናቸው፣ ስጉባኤው

ባለማሁት የመጨረሻው ንግግር ላይ፣ የግርማዊነትዎን መንግሥት ምሥጋና አቅርቤላቸዋለሁ::

6. ወደ ኤርትራ መርማሪ ኮሚሽን አንዲላክ መደረጉ፣ጉዳዩን ለአንድ ዓመት ከግዘግዩቱ በስተቀር፣ ዞሮ ዞሮ የኢትዮጵያ ጥያቄ እንደሚፈጸም የታወቀ ነው እያሉ፣ የአሜሪካና የፈረንሣይ መልዕክተኞች ሊያጽናኑን ሞክረዋል:: እኔም የመረጣችኋቸው ዳኞች የሚሰጡትን ፍርድ በቅድሚያ ካወቃችሁት ግሩም ነው:: ኢትዮጵያ ግን የሚፈረድባትን ሆነ ወይም የሚፈረድላትን ከዳኞቹ እስከምትሰማ ከመጠበቅ በስተቀር፣ የትንቢት አስተያየት መስጠት አትፈልግም ብያቸዋለሁ::

ግርማዊ ጃንሆይ፣

ብዙ የተደከመበትንና ብዙ የተጠበቀውን ተገቢ ፍርድ ባለማግኘታችን፣ በራሴና አብረውኝ በተሠለፉት የግርማዊነትዎ መልዕክተኞች ስም ሆኜ፣ የተሰማንን ጥልቅ ሀዘን እገልጣለሁ:: በተለይ በሱማሌ ጉዳይ የተደረገው ውሳኔ በዝምታ ሊታለፍ የማይገባ ስለሆነ፣ የግርማዊነትዎ ከፍተኛ የቅሬታ አስተያየት ለመላው የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በአስቸኳይ እንዲላክ ዝቅ ብዬ በታላቅ ትህትና አሳስባለሁ:: ..... »

ይህ ካቶ አክሊሉ የተላከው ራፖር ለጉባኤው ከተነበበ በኋላ፣ የመጀመሪያው ተናጋሪ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ እንዲሆኑ ንጉሠ ነገሥቱ ፈቀዱ::

« ..... የኤርትራ ጥያቄ በዓለም ዳኞች ፊት ቀርቦ መታየት ከጀመረበት ጊዜ አንስቶ፣ ግርማዊ ንጉሠ ነገሥት ያለእንዳች እረፍት ጉዳዩን ዕለት በዕለት በመከታተል፣ ምን ያህል እንደደከሙበት፣ የደረሱትን ችግሮች ሁሉ ምን ያህል እንደተቋቋሙት፣ በጠቅላላ አነጋገር ከመጥቀስ በስተቀር፣ ዝርዝሩን በመተንተን አንዘልቀውም::

..... አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ለግርማዊነትዎ እንዳመለከተው ሁሉ፣ የተባበሩት መንግሥታት፣ ዳኝነቱን የሚያከናውነው ከፖለቲካና ከኤኮኖሚ ጥቅም ጋር አያይዞ ስለሆነ፣ ሕግን በተመረኮዘ ሀቅ፣ ፍርድ ሊገኝ የሚቻል አልሆነም:: በዚህ አኳኋን ጠላታችን ጣልያን የላቲን አሜሪካ አገሮችን፣ ዓረቦችንና የእስላም መንግሥታቶችን በጥቅም እየደለለ ብዙ ወገኖች ስለተስለፉለት፣ በዚህ በአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ለውሳኔ በሰሉ የቀረበውን የኤርትራን ጉዳይ አሰናክሎብናል:: ከዚህም በላይ ይኸው ጠላታችን እንደገና ጉሪዬታችን ሆኖ፣ የተለመደ ተንኮሉን ለማጥመድ እንዲመቸው ወደ ሱማሌ የመመለስ ዕድሉ ተቃንቶለታል:: በዚህ ሁሉ ምክንያት በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ስብሰባ ላይ ፍርዱ የተሳካለት ጣልያን በመሆኑ፣ በዓለም የፍርድ ሽንጉ ላይ ኢትዮጵያን አሸነፍኩ እያለ ጠላታችን በፕሮፓጋንዳ ቢሸልልብን አይገርመንም:: ..... ይሁን እንጂ ግርማዊነትዎ በሚያምንበት ዓላማ የቆረጠ ስለሆነ፣ በዘመነ መንግሥትዎ እናትና ልጅ የሆኑት ኢትዮጵያና ኤርትራ፣ እቀድሞ ታሪካቸው ተመልሰው አንድ እንደሚሆኑ አንጠራጠርም:: እንዲሁም በግርማዊነትዎ ታላቅ መሪነት የኢትዮጵያ ሕዝብ አንድነቱን

የበለጠ አጽንቶ፣ የጠላታችንን ጉርብትና ለመቋቋምና ነፃነታችንን ለመጠበቅ እንደምንችል እርግጠኞች ነን::

..... በዚህ በተመሳቀለው ዓለም ላይ፣ ትክክለኛ ፍርድን ማጣት፣ መከራንና ችግርን መቋቋም፣ ለግርማዊነትዎ አዲስ ነገር አይደለም:: አገራችንን ከፋሽስት ቀንበር ነፃ ለማድረግ፣ ቀጥሎም በፕሮቴክቶራ (PROTECTORA) አስተዳደር እንድንታሠር፣ የቃል ኪዳን ወዳጅ ከተባለ መንግሥት፣ ከተጐነጐነብን ክፉ ጠንቅ ለማላቀቅ የቻሉት፣ <u>በፊፊው ትእግስትዎ እና በጠንካራው ዕምነትዎ ነው</u>:: ስለዚህ ዛሬም ሆነ ነገ፣ አገራችን የሚደርስባትን ችግር ሁሉ ለመመከት የምንችለው፣ ይህንኑ የግርማዊነትዎን ዓላማና ቆራጥ መንፈስ በመከተል ስለሆነ፣ ለሥጋትና ለብስጭት ቦታ አንሰጠውም::

..... በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ዘንድ የግርማዊነትዎን መምሪያና ከፍተኛ አደራ የተቀበለው የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ቡድን፣ በዓለም ጉባኤ ላይ ያሳየውን አስደናቂ የሆነ ያገር ፍቅር ተጋድሎ ጃንሆይ በየዕለቱ ተከታትለውታል:: ቀደም ሲል እንደተገለጸው፣ ከዓለም ማህበር ሽንጉ ፍርድ የሚገኘው እውነትን በተከተለ መንገድ ቢሆን ኖሮ፣ የግርማዊነትዎ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፣ ባለው የረቀቀ የሕግ ችሎታ ከጠላቶቻችን ጋር ያደረገው ያ ሁሉ ሙግት ድልን እንደሚያስገኝለት አይጠረጠርም ነበር:: ምን ይሆናል ? ጻኝነቱ የሚካሄደው ለተለየ ግብ ስለሆነ፣ « እውነት » አሸናፊ እንዳይሆን፣ የኢትዮጵያ ጥያቄ ለጊዜው ተሰናክሎ እንዲዘገይና፣ የጣልያን ፍላጐት እንዲፈጸም ተደርጓል:: ይሁን እንጂ ይህ በዚህ ሳምንት የተካሄደው የተባበሩት መንግሥታት ችሎት፣ ለኤርትራ ጉዳይ፣ ባለፈው ስብሰባው ስምምነት የተደረሰበትን ውሳኔ፣ አላጸድቅም ብሎ ሌላ እክል ፈጠረበት እንጂ፣ የመጨረሻ ፍርዱን አልሰጠም:: ፍርዱ የሚሰጠው፣ መርማሪዎቹ ጻኞች ወደ ኤርትራ መጥተው የሕዝቡን አስተያየት ካጻመጡ በኋላ፣ በመጭው ዓመት ስለሆነ፣ እኛም ሌት ተቀን መሥራትና መጠንከር ያለብን በዚሁ ጊዜ ውስጥ ነው:: ..... በመጨረሻም የግርማዊነትዎን መልካም ፈቃድና ትዕዛዝ የምለምነው፣

1ኛ/ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ባቀረበው ሀሳብ መሠረት፣ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አባሎች ከጃንሆይ የሚላክላቸው ልዩ መልዕክት በአስቸኳይ እንዲተላለፍ፣

2ኛ/ በአገር ውስጥና በውጭ አገር በቅደም ተከተል ለሚፈጸመው ተግባር፣ ፕሮግራሙን የጽሕፈትና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች አዘጋጅተው፣ በአስቸኳይ ሥራው እንዲጀመር አስፈላጊ መሆኑን በታላቅ ትህትና አሳስባለሁ:: ..... »

በጃንሆይ ስብሳቢነት የሚካሄደው ጉባኤ ሥራውን ሲጀምር ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ የሰጡት ማብራሪያ ሁለት ዓይነት ግብ እንዳለው በትክክል ያሳያል:: የመጀመሪያው፣ በኒውዮርክ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ቡድን፣ በተለይም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ያደረጓቸው ጥረቶች እንከን እንደማይገኝባቸው ለማስገንዘብ ነው:: ሁለተኛው ደግሞ፣ በኤርትራ ጉዳይ፣ ከጽሕፈትና ከውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች በስተቀር የጠቅላይ ሚኒስትሩም ሆነ የአገር ግዛት ሚኒስትሩ እጅ እንዳይገባበት በሩን ለመዝጋት ነው:: ከጽሕፈት ሚኒስትሩ መግለጫ በኋላ፣ በስብሰባው ተካፋይ

የሆኑት ታላላቅ ሰዎች፣ አስተያየታቸውን እንዲያቀርቡ የንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፈቃድ ስለሆነ፣ የመጀመሪያው ተናጋሪ ልዑል ራስ ካሣ ኃይሉ ሆኑ::

« ..... አሁን ከሁሉም በኩል እንደሰማነው፣ ከዓለም ማህበር የተደረገብን ውሳኔ በጣም የሚያሳዝን ነው:: ይኸ ትልቅ የተባለ ማህበር፣ በአገራችን ላይ በደል እየሠራ ጠላታችንን ጣልያንን ይጠቅማል ተብሎ አይታሰብም ነበር:: ነገሩ እንደዚህ ከሆነ ማህበርተኛነታችን የሚጠቅመን ለምኑ ነው ? ..... ማለት የተገባ ይሆናል:: የሀማሌን ሕዝብ፣ መሠረቱም ታሪኩም ኢትዮጵያ መሆኑ የታወቀ ነው:: ሀማሌኖች ለብዙ ዘመን ጣልያን ቢገዛቸውም፣ የታላላቅ መንግሥታት ዳኞች አገራቸው ድረስ መጥተው ሲያነጋግሯቸው « ኢትዮጵያ ነን » ብለው መቆማቸውን ሰምተናል:: እንግዲህ ይኸ ሁሉ ከሆነ በኋላ፣ የታላላቆቹ ዳኝነት የማይበቃ ሆኖ ሌሎች ከያለበት የተለቃቀሙ ዳኞች፣ ጫያናች ሳይቀሩ፣ ነገሩን እንደገና ይመርምሩት ተብሎ መፈረዱ፣ የዓለም ማህበር ከኛ ወገን አለመሆኑን ያረጋግጥልናል:: ..... አሁን ለዚህ ምን ይበጃል ? ብለን ልናስብ፣ ጸሐፊ ትእዛዝም እንደተናገረው እነዚህን ተመርጠዋል የተባሉትን ዳኞች፣ በወግ ከመቀበል በስተቀር ሌላ ነገር ማድረግ አይቻልም:: ሁለተኛም ጠላታችን ጣልያን ወደ መቅደሶ (ሱማሌ) እንዲመለስ የተፈረደውን በይግባኝም ለማስለወጥ አልተቻለም ተብሏል:: ሆኖም ጠላታችን ጣልያን፣ ከድንበራችን አጠገብ የሚሰፍረው ለጦርነት መሆኑን ዓለም እንዲሰማው ማድረግ ይሻላል የተባለውን ሀሳብ በቶሎ መፈጸም ያስፈልጋል:: ሌላው መጨመር ያለበት፣ በዛሬው ሰዓት ከአጋዴን ግዛታችን ብዙው ክፍል በእንግሊዞች እጅ እንዲቆይ የተደረገ ስለሆነ፣ እኛም ወዳጆቻችን ስለሆኑ፣ በወሰናችን ላይ ጣልያኖች የሚያደርጉብንን ሁሉ እየተከታተሉ እንዲነግሩን አደራውን ማጥበቅ የተገባ ነው::

..... መቼም ይኸ « ኤርትራ » የተባለው ነገር አንድ ጊዜ ተዝምሯል:: የተዝመረ ነገር እጫፍ እስኪደርስ መቀጠል አለበት:: ስለዚህ፣ የሀማሌኑ ሕዝብ ሌላ ዳኛ ከዓለም ማህበር የተላከበት መሆኑን አውቆ እንዲጠብቅ ማድረግ አስፈላጊ ነው:: ከዚህ ሌላ የሚታየኝ ነገር የለም::.... »

ጠቅላይ ሚኒስትር ቢትወደድ መኩንን

« ..... ከጦርነቱ ፍጻሜ ጀምሮ፣ በኤርትራና በሱማሌ ጉዳይ ግርማዊነትዎ ያደረገው ያልተቆጠበ ጥረት፣ ምን ያህል አስቸጋሪና ምን ያህል አድካሚ እንደሆነ ሁላችንም በቅርብ ሆነን ያየነው ነው:: ከግርማዊነትዎ ተመርጠው ከፍተኛ መምሪያና ኃላፊነት ተሰጥቷቸው የተላኩት መልዕክተኞችም፣ በማይጠረጠር ብዙ ደክመውበታል:: የዚህ የመጨረሻው ስብሰባ ውጤት የሚያሳዝንና የሚያስገርም ቢሆንም፣ ተስፋ አያስቆርጥም:: ከእንግዲህ፣ ሁሉንም በምን አኳኋን ጥረት ማድረግና መሥራት እንደሚያስፈልገን ጃንሆይ ውሳኔውንና መምሪያውን እንዲሰጠ ን እንጠብቃለን:: ..... በተጨማሪ ለማስታወስ የምፈልገው፣ ልዑል ራስ ካሣ ስለተናገሩት በአጋዴን በኩል ስለአለው ስለ እንግሊዞች ጉዳይ ነው:: ጣልያኖች በአጋዴን በኩል እንግሊዞችን አታልለው በዚያ ሰፈር ድንበር እያለፉ ግዛት ለማስፋፋት፣ ከዚያም አልፎ ኢትዮጵያን ለማጥቃት መሞከራቸው እንደማይቀር የታወቀ ነው:: በአውሮፓ አቆጣጠር በ1885 ዓ.ም፣ ጣልያኖች መጀመሪያ ምፅዋን ለመያዝ የቻሉት ከዚያም ቀስ በቀስ ወደ መላው ኤርትራ የዘለቁት፣ የእንግሊዞችን ድጋፍና ወዳጅነት ይዘው ነው:: አሁንም ይህን የመሰለው ታሪክ በሌላ አኳኋን

እንዳይደገም፣ በግርማዊነትዎ ጥረት እንግሊዞች እንደሚረዱን ተስፋ እናደርጋለን፡፡ ..... ቀደም ሲል ጸሐፊ ትእዛዝ እንደተናገረው፣ ለኤርትራ ጉዳይ ከዛሬ ጀምሮ ለሚሠራው ሥራ ፕሮግራም ማዘጋጀቱ የተገባ ነው፡፡ ይኼ የሚዘጋጀው ፕሮግራም ግን፣ በጽሕፈትና በውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች **ብቻ** ሳይወሰን ሁላችንም የምንካፈልበት እንዲሆን ያስፈልጋል፡፡ ሁሉም **በየበኩሉ** ኃላፊነት ተቀብሎ ድርሻውን ከፈጸመ ውጤቱ ሊያምር ይችላል፡፡ .... »

ራስ አበበ አረጋይ ያገር ግዛት ሚኒስትር

« ..... ከእኔ በኩል የሚጨመር ነገር ቢኖር **በጣም** ጥቂት ነው፡፡ እሱም ከዚህ ቀደም ያልታሰበበት ነው ለማለት አይደለም፡፡ **በዚህ** በዓለም ማህበር በኩል የተወሰነውን የኤርትራ አገር ሕዝብ እንዲስማና፣ **መርግሪዎቹ** ዳኞቹም በሚመለከበት ጊዜ የሚሆነውን ሁሉ ተዘጋጅቶ እንዲጠብቅ **ያስፈልጋል**፡፡ መቼም ሀማሴኖች ከዚህ ቀደም ሊመረምሯቸው የመጡትን የ**ታላላቅ** መንግሥታት ዳኞች በመቀበልም፣ ስለ ኢትዮጵያዊነት የተባለውንም **በመገለጽ**፣ ልምድ ስለወስዱ፣ አሁን ለሁለተኛ ጊዜ ሥራው ሊደናገራቸው እይችል**ም**፡፡ ቅድም እንደተነገረው፣ ይህን ለመስለ ትላቅ የፖለቲካ ሥራ መድህኒቱ **ትዕግሥት** ነው ቢባልም፣ ከዚሁ ጋራ በቆረጠ መንፈስ ታጥቆ ካልተሠራ ትዕግሥት **ብቻ**ውን ፍሬ ሊያመጣ አይችልም፡፡ እስካሁን የጃንሆይ ድካም ስፊ ስለሆነ፣ **የመደፊቱ**ም ሥራ ድካም ሳይጫነው በደህና እንዲፈጸም፣ ለየሚኒስቴሩ የ**ኃላፊ**ነት ድርሻውን እየለዩ በአደራ መስጠት ይጠቅማል፡፡ በተለይም ዳኞቹ በ**ሚመጡበት** ጊዜ፣ በኩሎኔል ነጋ ኃይለሥላሴ (ሳይዘን አፈሰር) ላይ የሚወድቀው ሥራ እና ኃላፊነት ከባድ ስለሆነ፣ በሥራ ሪዳቶችም ሆነ በማናቸውም ጉዳይ፣ ከአሁኑ እንዳታሰብለት ያስፈልጋል፡፡ በተረፈ ሁሉም የተነገረ ስለሆነ፣ በእኔ በኩል ሌላ **የሚጨመ**ር ነገር የለም፡፡ ..... »

የጃንሆይ ውሳኔ

« ..... ሁላችሁም በየበኩላችሁ ከተናገራችሁት ውስጥ፣ እንዳንድ የሚስቀም ፍሬ ነገር አለ፡፡ ራስ ካሣ እንዳልከው ጣልያን ወደ ሱማሌ እንዲመለስ ስለተደረገ፣ አጋዴን የሚገኘው የቃል ኪዳን ወዳጃችን የታላቋ ብሪታንያ ጦር፣ ማናቸውንም የጠላት ተንኮል እንዲከታተልልን እንጠይቃለን፡፡ በዚህ በኩል የተናገርከው ከእኛም ሀሳብ ጋር የሚገጣጠም በመሆኑ ደስ ተስኝተናል፡፡

..... የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ስለ ኤርትራ ውሳኔውን በስጠ ጊዜ፣ አክሊሉ ሀብተወልድ የመጨረሻውን ንግግር ሲያደርግ፣ ምንም እንኳን አሜሪካንን ነጥሎ ማስቀረቱ የተገባ ባይሆንም፣ የወዳጃችንን የታላቋ ብሪታንያን መንግሥት በእኛ ስም ሆኖ ማመስገኑ ማለፊያ ሠርቷል፡፡ ስዚህም በአጋዴን በኩል ለምናስበው ጉዳይ የሚረዳን ይሆናል፡፡ ..... ስለ ኤርትራ ዋና ጉዳያችን የምናዝነው፣ ለብዙ ጊዜ የደከምንበት ጉዳይ ካለቀ በኋላ፣ የተባበሩት መንግሥታት እንደገና ይመርመር ብሎ ውሳኔውን ስለአዘገየብን ነው እንጂ፣ ኤርትራን እንድናጣት ፈርዶብናል ብለን እደለም፡፡ ሁላችሁም ጨረፍ አድርጋችሁ ተናግራችሁታል፡፡ አሁን እኛ ተነስተን በተባበሩት መንግሥታት የተወሰነውን እሻፈረን እንቀበልም ብንል፣ ተጠቃሚው ጠላታችን ጣልያን እንጂ እኛ አደለንም፡፡ ስለዚህ ምንም እንኳ

ፍርዱ በአድልዎ መፈጸሙን **በትክክል** ብናውቀውም፣ አክሊሉ ለጉብኤው እንዳስረዳው፣ በምር ሀዘናችንን ከ**ማገለጽ** **በ**ስተቀር ሌላ ማድረግ አንችልም::

..... ቀደም ሲል ራስ ካሣ ተናግረዋል:: የኤርትራን ሕዝብ ለመመርመር ከያለበት የተለቀሙት ዳኞች ሲ**ሙ**ት፣ ምንም እንኳን የጠላታችን ወገኖች መሆናቸውን ብናውቅም፣ ከእኛ **በኩል ግልፅ** አቀባበል ማድረግና የሚጠይቁትን መመለስ የተገባ ነው:: ሁለተኛ**ም** **በ**ሱ**ማሌ** ጉዳይ አክሊሉ እንዳመለከተን፣ በተደረገው ውሳኔ እኛ የተስማንን **ከፍተኛ ቅሬ**ታ ለዓለም መንግሥታት መሪዎች፣ በአስቸኳይ እንዲነገራቸው አስፈላጊ**ውን** ግድረግ ነው::

..... መቼም ሁላችሁም **ዛሬ ያለ**ንበትን ከባድ ችግር ተረድታችሁታል:: በእኛም በኩል ደህና አድርጋችሁ **እንድታውቁ**ት የምንፈልገው አንዳንድ ነገር አለ:: ..... ከሁሉ በፊት እንድታውቁት **የሚያ**ስፈልገውም ይኸንን የኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ ዋና ጉዳይ **አድርገን** ስ**ን**ዝ**ም**ረው፤ እስከ መጨረሻው ድረስ ለመድከምና ከጫፍ ለማድረስ **ቆርጠ**ን የተነሳንበት ነው እንጂ፣ እንቅፋት ሲያጋጥመን ማህል ላይ **ለመቆም ሁ**ላ**ችን** አለመሆኑን ነው:: ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ ቆርጠን **ከተነሳንበ**ት ዋናው ጉዳይ አንዱ፣ ከኮሎኒያሊስት የተወሰደብን ግዛታችን ለዘለ**ዓለ**ሙ **በ**ባዕድ እጅ ተይዞ፣ ታሪካችንም ተቆርጦ እንዳይቀር ብለን ስለሆነ፣ የ**ዝ**ሙ**ርነ**ውን **እስ**ከ ጫፍ እንደምናዘልቀው የተረጋገጠ ነው::

..... እስከ አረጋይ **በተናገ**ር**ከ**ው ውስጥ፣ ለዚህ ወደፊት ለሚጠብቀን ከባድ ሥራ የትዕግሥት መሣሪያነቱ **የታመ**ነ **ቢ**ሆንም፣ ቆራጥነት ከሌለ ትዕግሥት ብቻውን ድል እንደማ**ይመ**ታ **ከማ**ንም **የ**ል**ለ**ጠ የምናውቀው ስለሆነ፣ በዚህ በኩል የተጨነቅክበት ነገር አስፈላጊ **አይሆ**ንም:: ..... በዓለም ጉብኤ የተወሰነብንን፣ የኤርትራ ሰዎች በቶሎ **እንዲያውቁ**ት ያልከውም ቀደም ብሎ ታስቦበት አስፈላጊው ተደርጓል:: አሥመራ ያለው ላይዘን ኦፊሰራችን ነጋ ኃይለሥላሴ እንደነገረን፣ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ዳኞች እንዲመጡ መደረጉን፣ የኤርትራ ዋና ዋና ሰዎች **በደ**ስ**ታ** መቀበላቸውን አረጋግጠልናል:: በደስታ ይቀበላሉ የተባለውም፣ የኤርትራ ሕዝ**ብ ከ**ልቡ ኢትዮጵያዊ መሆኑን ዳኞቹ በበለጠ እንዲረዱት ለመደራጀት ይመቻል **ብ**ማለት መሆኑን ነጋ ኃይለሥላሴ ገልጸልናል:: እኛም እንደምንገ**ም**ተው፣ የኤርትራ ሕዝባችን ምንም የጠላታችን ተንኮል ቢበዛበትና የውጭ እጅ እየገባ ቢያስቸ**ገ**ረ**ውም** ኢትዮጵያዊነቱን ያስክደዋል ብለን አናስብም:: ..... ወልደጊዮርጊስም፣ ገብረመስቀል ሀብተማርያምንና አስፍሐ ወልደሚካኤልን አነጋግሮ የእነሱ**ም** ሀሳብ ከ**ነ**ጋ ኃይለሥላሴ ጋር የሚስማማ ሆኖ እግኝቶታል:: ..... ዳኞቹ በሚመጡ ጊዜ፣ ነጋ ኃይለሥላሴ ላይ ስለሚወድቀው ከባድ ሥራ ተጠቅሷል:: ነጋን ለዚያ ቦታ መርጠን የሾ**ም**ነው እኛው ራሳችን ስለሆንን፣ የጣልንበትን ኃላፊነት ደህና አድርገን እናውቀዋለን:: ዳኞቹ**ም** ሲ**መ**ጡ ሥራው ስለሚጨ**ም**ር፣ በሠራተኛ**ም** ሆ**ነ** በ**ሌ**ላ በኩል የሚ**ቸገ**ርበት ነገር ካለ፣ ነጋ ራሱ ለእኛ በቀጥታ ማመልከት ይገ**ባ**ዋል::

..... በዚህ በኤርትራ ዋና ጉዳያችን ወደፊት ለሚጠብቀን ከባድ ሥራ የእያንዳ**ን**ዱ የኃላፊነት ድርሻ እየተለየ እንዲሰጥ፣ መኩ**ን**ን እንዳልካቸውና አበበ አረጋይ፣ ሀሳባ**ች**ሁን አስማ**ም**ታ**ች**ሁ ጠይቃ**ች**ኋል:: ..... በእኛ በኩል ይኸ ጥያቄ **በ**ዚህ ስብሰባ ለምን እንደተነሳ አስፈላጊ**ነ**ቱ ገልታየ**ን**ም:: ሆ**ኖ**ም እስካሁ**ን** ስ**ን**ሠራ እንደቆ**የ**ነው፣ ማናቸ**ው**ም ጉዳይ የሚካሄ**ደ**ው በእኛ መሪ**ነ**ት ስለሆ**ነ**፣ ችግር

አጋጥሞን አያውቅም:: በየዕለቱ ለምንደክምባቸው ሥራዎች አንደ አሰፈላጊነቱ በጽሕፈት ሚኒስትራችን በኩል ትእዛዝ ስለምንሰጥ፣ እናንተንም የሚመለከተው ነገር አይጐድልባችሁም::

..... ወልደጊዮርጊስ እንደተናገርከው ለተከበሩት መንግሥታት ዋና መላክተኛችን አድርገን ከፍተኛ አደራና እምነት የጣልንበት አክሊሉ ሀብተወልድ፣ ከአሱም ጋር አብረውት የተላኩት ኤፍሬም ተወልደመድህንና ተስፋዬ ተገኝ፣ እንዲሁም ሌሎቹም ምን ያህል በብርቱ እንደደከሙ እናውቃለን:: የስጠነውን መምሪያ በሚገባ ተከትሉ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራችን ይኸ ቀረ በማይባል አኳኋን፣ በዓለም ጉባኤ ፊት በስፊው ተከራክሮበታል:: አንዳንድ መንግሥቶች የኤርትራ ጉዳያችን እንዲሰናከል የሚያቀርቧቸውን የተንኮል ጥያቄዎች በሚገባ በመመለስ፣ በተለይም ከጠላታችን ከጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር፣ ሳይታክት ፊት ለፊት ተሟግቶ ዝም በማስኘት ፍሬሩ ሁሉ ተደሰተናል:: ጠ ቅላላው ጉባኤም ያልተገባውን ውሳኔ ሲያጸድቅብን፣ አክሊሉ ያደረገው ንግግር የኛን ሀሣብ ደህና አድርጐ የተከተለ በመሆኑ ግሩሪያ አድርጓል:: ለወደፊቱም ይኸው የመልዕክተኞቻችን የጠነከረ መንፈስ እንዲቀጥልና የድካማችንን ውጤት ፈጣሪያችን እንዲባርክልን አጥብቀን እንለምነዋለን:: ..... »

ከዚህ በላይ እንደታየው በጃንሆይ የግጠቃለያ ንግግር የተገለጹት ሁሉ፣ በስብሰባው ላይ ለቀረቡት ህሳቦች መልሱን የሚሰጡ ናቸው:: በተለይ ራስ ካሣ በሰጡት አስተያየት፣ « ..... መቼም ይኸ የኤርትራ ጉዳይ አንድ ጊዜ ተጀምሯል:: የተጀመረ ነገር አጫፍ አስኪደርስ መቀጠል አለበት::... » ሲሉ የወረወሩት ቃል የተሰየ ትርጉም ያለው መሆኑን ያስቶት አንዳንድ ሁኔታዎች ያመለክታሉ:: ንጉሠ ነገሥቱም የወንድም ግድናቸው መሠረታዊ አስተያየት ምን እንደሆነ ከማንም የበለጠ ስለሚያውቁ፣ የኤርትራን ጉዳይ ስንጀምረው እጫፍ ለማድረስ ቆርጠን ስለሆነ፣ እንቅፋት በገጠመን ቁጥር ማህል ላይ ለማቆም አናስብም የሚል መልስ ሰጥተዋል::

ገና ከጠዋቱ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ክስደት እንደተመለሱ፣ ኤርትራና ሱማሌን ወደ ኢትዮጵያ ለማቀላቀል የመጀመሪያው ሥራዬ ነው ብለው በተነሱ ጊዜ፣ ራስ ካሣ እነዚህ ጉዳዮች ቅድሚያ የሚሰጣቸው ሆነው አልታዩዋቸውም:: ራስ ካሣ የሚያስቡትን ለጃንሆይ አልደበቁም:: አስተያየታቸውም የተመረኮዘው በሚከተሉት ነጥቦች ላይ እንደነበረ ይነገራል::

..... ጥንታዊ ታሪክንና የገዛት ድንበርን እነዉረበት ለመመለስ ብርቱ ጥረት ማድረግ ተገቢ ቢሆንም፣ ለአገር ጥቅም ለሚታሰቡት ሥራዎች ሁሉ ቅደም ተከተል መስጠት ያስፈልጋል:: በጠላት ወረራ ምክንያት የተለየነው አገርና ሕዝብ፣ ከአምስት ዓመት በኋላ ስንመለስ ያገኘነው፣ መልኩንና አኳኋኑን ለውጦ ነው:: በተለይ ይኸ በአርበኝነት ጫካ ሳይገባ፣ ለስደት አውጭ ሳይወጣ የኖረው ሕዝብ፣ በጣልያን የአስተዳደር ዘመን ድሮ ያላየውን ክልማዱ ውጭ የሆነ አንዳንድ ነገሮችን ቀምሷል:: አሁን አፍ አውጥቶ አይናገረው እንጂ፣ በአስተዳደር በኩል ቢሆን፣ በዳኝነትና በኑሮም አኳኋን ቢሆን፣ በጣልያን ዘመን ለአኔ የሚጠቅም ነገር ነበር ብሎ፣ በልቡ የሚያሰብ ብዙ ሰው መኖሩ የማይታበል ነው:: አሁን እንደምናየው፣ ከአንግዲህ ወዲህ የኢትዮጵያን ሕዝብ እንደ ጥንቱ አንድ አድርጐ፣ በሥልጣን ለመግዛት ብዙ ችግር መኖሩ የሚካድ አይደለም:: ..... በዚህ ሁሉ ነገር ላይ፣ በአለንበት በአሁኑ ሰዓት የመንግሥት ዋና የመጀመሪያ ሥራ መሆን ያለበት፣

1ኛ/ በጠላት ምክንያት የተበላሸውን ያገር ልማድና አስተዳደር አቦታው መመለስ፣

2ኛ/ የአገሩ አንድነትና የንጉሠ ነገሥቱ ሥልጣን እንዳይናጋ፣ መሠረት እንዲጨብጥ ማድረግ፣

3ኛ/ ዳኝነት ሳይጓደል ክርስቲያንነትንና ሥርዓትን ማጥበቅ፣

4ኛ/ ሕዝቡን ማሠራትና የአገሩ ሀብት እንዲዳብር ማድረግ ነው::

..... አሁን በአጃችን ያለው የኢትዮጵያ ግዛትና ሕዝብ፣ አንድነቱ በማይላላ አኳኋን ሲጠብቅ፣ በአንድ ንጉሠ ነገሥት ሥልጣንና በአንድ ስንደቅ ዓላማ ከጫፍ እስከ ጫፍ በትክክል የሚገዛ መሆኑ ሲረጋገጥ፣ አገሩም ለምቶ ጥጋብ ሆኖ፣ የመንግሥቱ ቋት ሲሞላ፣ በመጀመሪያ ሀማሌኖች፣ ቀጥሎም እንደ አኳኋኑ ታይቶ ሱማሌዎች ወደ ኢትዮጵያ እንዲመጡ መጠየቅ፣ ወይም እነሱ እንምጣ ቢሉ መቀበል፣ የተገባ ነው:: እንደዚህ ከሆነ፣ መንግሥትም አገሮቹን ተረክቦ ለማስተዳደር፣ ሕዝባችንም የጥንት ወንድሞቹንና ወገኖቹን ተቀብሎ ለማላመድ የሚከብድ አይሆንም:: ይኸ ሁሉ ሳይደራጅና በተለየም የአገሩ ሀብት ሳይዳብር፣ ግዛት ቢሰፋ፣ የሕዝብ ቁጥር ቢጨምር፣ አሁን ያለውን ችግር የበለጠ ከማባባስ በስተቀር የሚጠቅም ነገር የለም:: ..... እየተደጋገመ የሚነገረው፣ ኢትዮጵያ፣ የፈረንጆቹን ሥልጣኔ ዐቶሎ ለማግኘት ያልቻለችው፣ በባሕር በር እጦት ምክንያት ነው እየተባለ ነው:: ሕዝባችንን ለማሠልጠን ዋና ቁልፉ የባሕር በር ከሆነ፣ በእንግሊዞች እርዳታ፣ አስብ ከወሎ ጋር እንዲሆን ለምን ከአሁኑ እይደከምበትም ? ..... አሁን ባለው ችግር ላይ ሌላ፣ ተጨማሪ የአስተዳደር ጣጣ ለመሸከም ከመቸኮል፣ ይኸ ሁሉ በእርጋታ ቢታሰብበት ይሻላል:: .... »

ከዚህ በላይ እንደተጠቀሰው የራስ ካሣ ሀሳብ በአፍ ታሪክ እንደሚነገረው «ኤርትራውያኖች ለኢትዮጵያ ጠንቀኞችና መርዘኞች ስለሆኑ እዚያው አሉበት ይቅሩ» የሚል አልነበረም:: የመስፍኑ አስተያየት ባጭሩ ሲጠቃለል፣ የአገራችን አስተዳደር ሳይጠነክር፣ የመንግሥት ሀብት ሳይዳብር፣ ተለያይተው የኖሩትን ሕዝቦች ለመሰብሰብ መቸኮል አያስፈልግም የሚል ነው:: እርግጥ፣ በዚህ አመለካከት የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ኤርትራን ለማስመለስ መሥራት ያለበት፣ ኢትዮጵያ ከበለጸገችና የአስተዳደር ኃይሏም ከጠነከረ በኋላ ነው ከተባለ፣ አስከዚያ ድረስ፣ ወንድሞቻችን ኤርትራውያኖች በማን እጅ ተይዘው እንደሚቆዩ የተሰጠ ሀሳብ የለም:: ታሪኩ እንደሚያሳየው፣ በዚያን ዘመን በጣም አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ኢትዮጵያዊነቱን ለማግኘት ቆርጦ የተነሣ ነው:: በዚያን ጊዜ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የዚህን ሕዝብ ስሜት በማጋል ፋንታ ችላ ቢል ኖሮ፣ ኤርትራ ተመልሳ የጣልያን ኮሎኒ እንድትሆን ጥርጥር አልነበረውም:: እንዲሁም በዚያን ሰዓት ጠላታችን ጣልያን፣ ኢትዮጵያን የሚያህል ጠንካራ ታጋይ ባይገጥማት ኖሮ፣ ኤርትራን መልሶ የመያዝ ዕድሏ የተረጋገጠ ይሆንላት ነበር:: ስለዚህ፣ ማናቸውም ጉዳይ መመዘንና መታየት ያለበት በዘመኑ ካለው የፖለቲካ ሁኔታ ጋር ነው::

የራስ ካሣ ሥጋት፣ ምንም እንኳ ቤቱ ሳይሰናዳ፣ ጓዳው ሳይሟላ፣ የጥንት ተወላጆችን ለመሰብሰብ መጣደፍ አያስፈልግም የሚል ቢሆንም፣ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በኩል ደግሞ፣ ቤተዘመዱ እንደገና ለጠላት ተስጥቶ፣ አገሩ የጠላት

ጦር ማደራጃ አንዳይሆን፣ ባለው አቅም ተሟግቶ ማስጣልና፣ ስብስቦ መያዝ ያስፈልግ ነበር። እንደ አውነቱም ከሆነ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት፣ የሁለተኛው የዓለም ጦርነት ተፈጽሞ የሠላም ድርድር ሲደረግ፣ ወዲያውኑ የኤርትራን ጥያቄ ማቅረቡ ትክክል ብቻ ሳይሆን ግዴታውም ጭምር ነበር። ራስ ካሣ ኃይሉ የኤርትራ ጉዳይ ሲጀመር አስተያየታቸውን እንደገለጡት ሁሉ፣ በአፈጻጸሙም ላይ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር የምትቀላቀለው « ፌዴሬሽን » በተባለ የአስተዳደር ሥርዓት በመሆኑ፣ ያላቸውን ቅሬታ አልሸሸጉም።

በዚህ በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ታላቅ ስብስባ ላይ፣ ጠቅላይ ሚኒስትሩና የአገር ግዛት ሚኒስትሩ፣ በኤርትራ ጉዳይ ለሚከናወኑት ሥራዎች፣ የየሚኒስትሩ የኃላፊነት ድርሻ እየተለየ አንዲሰጥ ያቀረቡት ሀሳብ፣ ንጉሠ ነገሥቱን ያልጣማቸው መሆኑን በማጠቃለያ ንግግራቸው አስምተዋል። በመሠረቱ የቢትወደድ መኩንን እና የራስ አበበ ሙከራ፣ ሌላው ቢቀር በአገር ውስጥ የሚሠራው የኤርትራ ጉዳይ፣ በሙሉ ተጠቃልሎ ከተያዘበት ከጽሕፈት ሚኒስትሩ እጅ በመጠኑም ቢሆን ተቀንሶ፣ ለጠቅላይ ሚኒስትሩ እና ለአገር ግዛት ሚኒስትሩ እንዲሰጥ ለማስደረግ ነበር። ነገር ግን አጅሬ ወልጊዮርጊስ በእጃቸው ያለውን ሥልጣን፣ እንኳንስ ለማካፈል ይቅርና፣ ጠቅላይ ሚኒስትሩ እና አገር ግዛት ሚኒስትሩ ዘንድ ቢኖር እንኳ፣ ካጋጠማቸው ለመውሰድ የማይመለሱ ስለሆነ፣ የተደረገው ሙከራ ውጤት አለመስጠቱ አያስደንቅም።

የአገር ግዛት ሚኒስትሩ ሲናገሩ በስጡት አስተያየት፣ የንጉሡ ነገሥቱን ትዕግሥት በማድነቅ ብቻ ሥራው ካልተሠራ፣ ትዕግሥት ብቻውን ጀግና ሆኖ አያሸነፍም የሚል ስሜት በጃንሆይ ላይ አሳድሮ ስለነበረ፣ የፖለቲካውን ጥበብና የትዕግሥትን መሣሪያነት ከማንም የበለጠ የሚያውቁት ራሳቸው ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መሆናቸውን ሳያስገነዝቡ ማለፍ አልፈለጉም። በመሠረቱ፣ ራስ አበበ አረጋይ ጃንሆይን የሚዳፈሩና የሚጋፉ ሰው አልነበሩም። በንግግራቸው ውስጥ ስለ « ትዕግስት » ጉዳይ የጠቀሱት ያላስቡት ትርጉም ተስጥቶበት ነው እንጂ፣ አበበ አረጋይ እጅግ የሚያከብሯቸውን ንጉሠ ነገሥት በአግቦ ለመንካት ይናገራሉ ተብለው የሚጠረጠሩ አይደሉም።

በዚህ ስብስባ ላይ በተደረገው የሀሳብ መለዋወጥ፣ ስለ ኤርትራ የተባበሩት መንግሥታት የወሰነውን ከመቀበልና፣ በሱማሌም ጉዳይ የንጉሡ ነገሥቱን ከፍተኛ ቅሬታ ለአባል መንግሥታቶች በቴሌግራም እንዲገለጽ የቀረበውን ከማጽደቅ በስተቀር፣ ሌላ አዲስ ፖሊሲ አልተቀየስም። በኤርትራ በተለይም በሱማሌ ጉዳይ፣ የተባበሩት መንግሥታት ያሳየው ሁኔታ በአለፈው ዘመን በአሠራሩ ጉድለት ከፈረሰው ከገፍኔቩ የመንግሥታት ማህበር ጋር መመሳለሉንና፣ አሁን ደግሞ እሱም በተራው ለመጥፋት አደጋው የሚያንገብብበት መሆኑ በጠነከረ ቃል እንዲገለጽ፣ ከኒውዮርክ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ በጥብቅ አሳስበው ነበር።

የጃንሆይ መልዕክት ከልማዱ አነጋገር ወጥቶ የከረረ እንዲሆን ንጉሠ ነገሥቱ አልተስማሙም። ዞሮ ዞሮ ፍርዱን ማስለወጥ አለመቻሉ የተረጋገጠ ስለሆነ፣ በጠነከሩ ቃላቶች፣ ከድርጅቱ ጋር መቃቃሩ ለምን ይጠቅማል ? የሚለው ሀሳብ ስለአሸነፈ፣ ከኒውዮርክ የተዘጋጀው ረቂቅ ቴሌግራም፣ በገነተ ልዑል ቤተ መንግሥት ብዙ እርማት ተደርጉበታል።

« ..... እኔ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ታማኝ አባል፣ ጣልያን፣ ሱማሌ ተመልሳ አስተዳዳሪ እንድትሆን በመወሰናችሁ፣ በጥልቅ የተሰማኝን ቅሬታ እንድትገነዘቡት ድምፄን አሰማችኋለሁ:: .... » በሚል ሙግቢያ፣ ለሀምሣ ዘጠኝ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በተላከው ንጉሣዊ መልዕክት ላይ፣ የተገለጹት ዋና ዋናዎቹ ጉዳዮች የሚከተሉት ነበሩ::

« ..... የዛሬ አሥራ ሶስት ዓመት፣ ለማዕትነትን የተቀበለችው አገሬ፣ ዕድሏ በጠመለገበት ሰዓት፣ በተወደደው ሕዝቤ ላይ የደረሰውን መከራ ለማመልከት፣ በመንግሥታት ማህበር ፊት የቀረብኩ፣ የነፃ አገሮች መሪዎች ከሆኑት ነገሥታት መካከል የመጀመሪያው ነኝ ብል ያኮራኛል::

..... ፍርድ ሲጓደል ጠንቁ ምን እንደሚያስከትል፣ በዚያን ጊዜ ለመንግሥታት ማህበር ያደረግኩት ንግግር፣ ትንቢት ሆኖ በሁለተኛው የዓለም ጦርነት ዘመን ታላቅ ጥፋትና ጉዳት መድረሱን አሳይቷል:: ..... ዛሬ ደግሞ ለተባበሩት መንግሥታት የማሰማው ቃል፣ ለሁለተኛ ጊዜ የሚነገር ትንቢት ተብሎ እንዲቆጠርልኝ ሳይሆን፣ ለትክክለኛ ፍርድ፣ የሕሊና መቀስቀሻ እንዲሆን አስቤ መሆኑን እንድታውቁልኝ እፈልጋለሁ::

..... የዜኔቭ የመንግሥታት ማህበር፣ ለትክክለኛ ፍርድ ሳይሠራ ቀርቶ ስለፈረሰ፣ ከዛሬ አራት ዓመት በፊት አዲስ በተቋቋመው የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ላይ፣ እኔና ሕዝቤ ያደረግነው ዕምነትና ተስፋ ወሰን አልነበረውም::

..... ጣልያን ተመልሳ ሱማሌን እንድትይዝ ሲወሰንላት፣ በአገሬ በኢትዮጵያ ላይ የሚደርሰው አደጋ ባለመታሰቡ፣ እኔና ሕዝቤ ከፍ ያለ ሥጋት እንዲያድርብን አስገድዶናል:: ባለፉት ዘመናት ተደጋግመው የደረሱት ታሪኮች እንደመሰከሩት፣ ጣልያን ወሰን እየጣሰች፣ አገሬን ለመውረር ጦር ያዘጋጀችው፣ መነሻዋን ከዚሁ ከጐረቤት አገር አድርጋ መሆኑን የተባበሩት መንግሥታት የፍርድ ሸንጐ ሊሰተው አይገባም ነበር::

..... ጣልያን ወደ ሱማሌ እንድትመለስ ከተደረገ፣ ለአገሬ ይቀራል ተብሎ የማይታሰብ ታላቅ አደጋ መሆኑ፣ በመልዕክተኛዬ አንደበት በተጣራ አኳኋን ከተገለጠ በኋላ፣ ድጋፋቸውን ለጣልያን የሰጡት አባል አገሮች፣ በጊዜው ላይ የሚታያቸውን ጥቅም በመሻማት፣ መሠረታዊ የሆነውን የታሪክ ኤክስፔሪያንስ ረስተውታል:: ..... ትክክለኛን ፍርድና የኮሌክቲፍ ሴኪውሪቴ መሠረታዊን ህሳብ ይፈጽማል ተብሎ ተስፋ የተጣለበት የተባበሩት መንግሥታት፣ ይህን የመሰለ አደገኛ ውሳኔ በማድረጉ፣ መላው አባል አገሮች ቅሬታዬንና ጥልቅ ሀዘኔን እንዲገነዘቡት ማድረግ ግዴነተኛ ተግባሬ ነው::

..... በመንግሥታት ማህበር አባሎች መካከል የሚፈጸመው ጥቃቅን ጥቅም፣ ትክክለኛ ፍርድን እንዴት እድርጐ እንደሚያዛባ፣ አንድ ቀን «እውነት» የተሸፈነውን ገልጦ ድል የሚመታበትን ጊዜ ለማየት እንደምበቃ፣ ያለኝን ጽኑ ዕምነት፣ የመልዕክቴ መደምደሚያ አደርገዋለሁ::..... »

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ንጉሠ ነገሥት

በፕሬት ልዑል ቤተመንግሥት በዚህ መልክ ተዘጋጅቶ ለተባበሩት መንግሥታት አባሎች የተላከው ቴሌግራም በኒውዮርክ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች እንደጠበቁት አልሆነላቸውም:: ..... በአቶ አክሊሉ አስተያየት፣ ዛሬ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለኤርትራና ለሱማሌ የሰጠው ፍርድ፣ የአባልነት መብት የሌላትን የግሬኛዋን ጣልያንና የአጃቢዎቿን የላቲን አሜሪካ አገሮችን መምሪያ ተቀብሎ መሆኑን፣ ንጉሠ ነገሥቱ የዓለም ሕዝብ እንዲያውቀው ማጋለጥ ነበረባቸው:: ባለፈው ያገኘኔቹ የመንግሥታት ማህበር፣ ፍርድ የተነፈጋቸው ንጉሠ ነገሥት፣ በጠለቀ የህዘን ስሜት የተናገሩት ትንቢት ደርሶ የታየላቸው ስለሆነ፣ የዓለም የዜና ማሠራጫ ድርጅቶች የጃንሆይን መግለጫ የሚያጸምጡት በጥንቃቄና በአክብሮት ነው:: በዚህ መልካም ዝናቸው በመጠቀም፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የአባል አገሮችን የእኩልነት መብት አያፈረስ፣ በጥቅም ለተሳሰሩ ወገኖች መሣሪያ ሆኖ መገኘቱን በሚገባ አጋልጠው ቢያወግዙት፣ በዓለም ላይ ኢትዮጵያ ብዙ ተቆርቋሪዎችና ደጋፊዎች እንደምታገኝ አይጠረጠርም ነበር::

ይሁን እንጂ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ምንም እንኳን የውጭውን ዓለም አስተሳሰብና የፖለቲካውን እካሄድ ቢያውቁትም፣ በዚያን ዘመን እንደ እነ ቲቶ እና ኔህሩ በምዕራብና በምሥራቅ ኃያላን መካከል፣ ወዲያና ወዲህ እያሉ መጠቀምን የሚፈልጉ አልነበሩም:: ከዚህም በላይ በአካባቢያቸው ያሉት ሁሉ፣ ጃንሆይ ለዓለም መሪዎች የሚልኩት መልዕክት ሆነ፣ ወይም የሚያቀርቡት ሀሳብ፣ እያንዳንዱ ቃል የተመዘነና፣ የንጉሠ ነገሥቱን የክብር ደረጃ የያዘ እንዲሆን፣ በጥብቅ የሚቆጣጠሩ ናቸው:: እንግዲህ፣ በዚህ ዓይነት በነበረው በዘመኑ አስተሳሰብ፣ አቶ አክሊሉ እንደተመኙት፣ የተባበሩት መንግሥታት የፈጸመውን ፍርደ ገምድል ሥራ፣ በዓለም ላይ ለማጋለጥና ከዚህም ጋር የድርጅቱ ሕይወት ሥጋት ላይ እንዲወድቅ የተለየ ጥረት ማድረግ፣ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ ጨዋ የሆነ መሪ ተግባር ሆኖ አልታያቸውም:: የኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ፣ የአምላክ እርዳታ ተጨምሮበት ከፍጻሜ እንዲደርስ የተቻለውን ከማድረግ በስተቀር፣ ስኞ ኅዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም ኒውዮርክ ላይ የታየውን አሳዛኝ ፍርድ ማጋጋሉ፣ ጠቃሚ አይደለም ብለው፣ ንጉሠ ነገሥቱ ሠላማዊውን መንገድ መረጡ::

የተባበሩት መንግሥታት በሰጠው ፍርድ፣ ኢትዮጵያ ከፍተኛ ቅሬታ ሲያድርባት በሮማ መንግሥት ዘንድ የታየው ደስታ ወሰን አልነበረውም:: « .... ጣልያን የኢትዮጵያን ምኞች ውድቅ አስደርጋ ድል መታች ..... » በሚል ቃል፣ ሕዝቡን ለመቀስቀስና ከፍተኛ ድጋፍ ለማግኘት የደጋስፐሪ መንግሥት ብዙ ጥረት አድርጓል::

« ..... በፋሽስትነቷ በፈጸመችው ግፍ ምክንያት፣ አስከዛሬ ድረስ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የአባልነት መብት የተነፈጋት ጣልያን፣ ዝነኛውን መሠረታዊ ታሪኳንና የሥልጣኔ ዕድገቷን የሚያከብሩላትና የሚያውቁላት ብዙ ወዳጆች ስለአሏት፣ የጠላቷን ቅስም መስበር አላቃታትም:: ዛሬ የሱማሌ ግዛቷ ተመልሶላታል:: በመጭውም ዓመት ኤርትራ በእጂ እንደምትሆን አይጠረጠርም:: ለሊቢያ ነፃነት እንዲሰጥ ሲወሰን፣ በመማከርቱ ጉባኤ ጣልያን ከፍተኛ ቦታ ስለተሰጣት፣ በአገሩ ላይ የሚኖሩትን የዜጐቿን መብትና ደህንነት ለመጠበቅ የምትችልበትን መንገድ አግኝታለች ..... » እየተባለ፣ በአልቺዴ ደጋስፐሪ መንግሥት የሚነዛውን ፕሮፓጋንዳ፣ አብዛኛው የጣልያን ሕዝብ አምኖ በመቀበል በደስታ ሲጨፍር ከርሟል::

ክፍል አምስት

የኤርትራ ጉዳይ በአምስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ

(የካቲት - ታህሣሥ 1950)

ገጽ

1. መርማሪው ኮሚሽን በኤርትራ 284
2. መርማሪው ቡድን ከኢትዮጵያ ጋር 288
3. የኤርትራ ጉዳይ ይመለከተናል የሚሉ አገሮች 291
4. የአምስቱ ኮሚሽነሮች ዳኝነት 292
5. የፌዴሬሽን መፍትሔ 299
6. የአምስተኛው ጉባኤ ሂደት 306
7. የመጨረሻው ውሳኔ 313
8. ደስታና ቅሬታ 321
9. ለኤርትራ ሕገ መንግሥት ዝግጅት ኮሚሽነር ተመረጠ 329
10. በአሥመራ አዲስ ሳይዘን ኦፊሰር 330
11. የማቲየንሶ ሕገ መንግሥት 333

መርማሪው ኮሚሽን በኤርትራ፤

የኤርትራ ሕዝብ ለመደፊት ዕድሉ ምርጫው ምን መሆኑ፣ በድጋሚ ተጣርቶ እንዲቀርብ ስለተወሰነ፡ ጎዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም ከተባበሩት መንግሥታት የተመረጡት አምስቱ መርማሪ ዳኞች፡ ከጥቅምት 14 ቀን እስከ ሚያዝያ 6 ቀን 1950 ዓ.ም ድረስ ለሰባት ሳምንታት የመረብ ምላሽ ሕዝቦችን ፍላጐትና ስሜት ሲያጠኑ ከረሙ፡፡

ከነዚህ ከአምስቱ የመርማሪ ኮሚሽን አባሎች መካከል፣ ትክክለኛና ሚዛን ያለው አስተያየት ሊሰጥ ይችላል ብላ፡ ኢትዮጵያ ዕምነቷን የጣለችው በኖርዌዩ መልዕክተኛ ላይ ብቻ ነበር፡፡ ጉቴማላና ፓኪስታን ጉዞአቸውን ወደ ኤርትራ ከመጀመራቸው በፊት፣ የጣልያን መንግሥት የሚፈልገውን ሪፖር አዘጋጅተው እንደአጠናቀቁ፡ እንዲሁም በዘር መድልዎ የተመሠረተው የደቡብ አፍሪካ ወኪልም፣ የኤርትራን ጉዳይ ጣልያንን ዘሚረዳ መልክ እንደሚያጠና ኢትዮጵያ እርግጠኛ ነበረች፡፡ አምስተኛው የቡድኑ አባል የሆነው የበርማ መልዕክተኛ፣ የመጨረሻው አቋሙ ምን እንደሚሆን በግልጽ ባይታወቅም፡ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ከሚሰጠው ትችት እንደተገመተው፡ ለኢትዮጵያ ደጋፊ ይሆናል ተብሎ ተሰፋ አልተደረገበትም፡፡

በዚህ አኳኋን የምርመራው ሥራ ከመጀመሩ በፊት የአምስቱ ዳኞች አቋም ሲታይ፡ አብዛኛዎቹ አባሎች ጣልያን ለኤርትራ የነደፈውን ፕላን የሚደግፉ ስለሚሆኑ፡ የኢትዮጵያ ተስፋ የመነመነ ሆኖ ይታያል፡፡ ይሁን እንጂ በኤርትራ ምድር እነ ራስ ኪዳነ ማርያም እና እነ ደጃች በዮን ባሪኪ፡ እነ መላከ ሠላም ዲሚጥሮስና እነ ተድላ ባይሩ፡ እነ ከንቲባ ያስማንና እነ ሼህ አላሚን ባሉበት፡ ጠላቶቻችን እነ ኢብራሂም ሙልጣንና እነ ወልደአብ ወልደማርያም እንዴት እሸናፊ መሆን ይችላሉ ? የሚል ተስፋ እየተደረገ፡ በተለይ በኃይተ ልዑል ቤተመንግሥት አካባቢ ሞራልን ለማጠንከር ሙከራ መደረጉ አልቀረም፡፡

የሮማ መንግሥትም በበኩሉ፡ ጉቴማላ፣ ፓኪስታንና ደቡብ አፍሪካ የኔው ናቸው ብሎ ፍጹም እርግጠኛ ሲሆን፡ ከኖርዌይ መልዕክተኛ አርዳታ እንደሚያገኝ ያውቅ ነበር፡፡ እንዲሁም በበርማው መልዕክተኛ ላይ ሙሉ ዕምነት አላሳደረም፡፡ ከአምስቱ ዳኞች መካከል አራቱ፡ የጣልያን ዘላብ ደጋፊዎች ሆነው ፍርዳቸውን እንዲሰጡ፣ የበርማን መልዕክተኛ በገንዘብ ለመደለል፣ የሮማ መንግሥት እርምጃ ወስደ፡፡ ስለዚሁ ጉዳይ በጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር የቢያን ዘመን የዲፕሎማቲክ ኮሬስፖንዳንሶች ውስጥ የተገኘው ይትመንት፡ ለበርማ መልዕክተኛ ማባበያ የተወሰነ ገንዘብ ለመስጠት ከበላይ ባለሥልጣን መወሰኑን ይገልጻል፡፡ የጣልያን መንግሥት በኤርትራ ጉዳይ የሚፈልገውን ለማግኘት ከፍተኛ ጥረት ያደረገው፡ የኮሚሽኑን አባል በገንዘብ በመማለት ብቻ ሳይሆን፣ ለበርማ መንግሥት የኤኮኖሚና የቴክኒካል አርዳታ አንስጣለን የሚል የማታለያም ዕቅድ እንደነበረው ይትመንቱ አመልክቷል፡፡ በመጨረሻ ውጤቱ እንደታየው፡ የበርማ ወኪል የተመደበለትን ጉቦ ይቀበል አይቀበል፡ ለተባበሩት መንግሥታት በሰጠው አስተያየት፡ የጣልያን ታማኞች ከሆኑት ከጉቴማላ እና ከፓኪስታን ጋር አልተሰለፈም፡፡

የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን አሥመራ ከመድረሱ በፊት፣ በጣልያን መንግሥት በኩል የተደረገው ዝግጅት፣ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እና ለካቢኔአቸው

አጅግ የሚያሳስብ ነበር። የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት፣ ኮሎኔል ነጋ ኃይለሥላሴን በአሥመራ ላይዘን አፈሰር አድርገው እንደሾሟቸው ሁሉ፣ የጣልያኑ መሪ አልቺዴ ደጋስፐሪም በበኩሉ፣ ኮምት ዲ ግሮፔሎ (COUNT DI GROPELLO) የተባለውን ሠብታም ፋሽስት መርጠ፣ በኤርትራ የሮማ መንግሥት ዋና ወኪል አድርጉ መደበው።

ኮምት ዲ ግሮፔሎ ከሮማ ጭናት የመጣው የጣልያን ሊሬና የእንግሊዝ ፖውንድ ወሰን የሌለው በመሆኑ፣ የማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባሎችን በገንዘብ እየደለለ፣ ለነ ኢብራሂም ሡልጣን ፓርቲ እንዲሰለፉ ለማድረግ ዋና ዓላማው ሆነ። በእውነትም በዚህ ረገድ ያደረገው ጥረት፣ ጥሩ ውጤት የሚስጥ ምልክት አገኘበት። ከአንድነት ወገኖች መካከል አንዳንዶቹ ገንዘቡ ስለአታለላቸው ወደ ነፃነት ግንባር ፓርቲ እየሄዱ ሲመዝገቡ ታዩ። ጥቃቅኖቹ በኤርትራ የሚኖሩት ጣልያኖችና ክልሶቹም፣ ድሉ የኛ ነው እያሉ መፎከራቸውን ቀጠሉ። በኮምት ዲ ግሮፔሎ የተነደፈው ፕሮግራም፣ የተባበሩት መንግሥታት የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን ኤርትራ ሲደርስ፣ ስማንያ ፐርሰንት የሚሆነው የኤርትራ ሕዝብ የሚፈልገው፣ በጣልያን የኤኮኖሚ አርዳታ ነፃነትን አግኝቶ ለመኖር መሆኑን ለማሳመን ነበር።

የማህበረ ፍቅሪ ሀገር መሪዎች አንደ ጣልያን መንግሥት ፓውንድና ሊሬ በቁና አየሰፈረ የሚረጭላቸው ስለሌለ፣ ጠላታቸውን የሚቋቋሙበት ሌላ ዘዴ መፍጠር ግዴታቸው ሆነ። እዚህ ላይ የንጉሠ ነገሥቱ ላይዘን አፈሰር ኮሎኔል ነጋ ኃይለሥላሴ፣ የአንድነቶች ኃይል ደክሞ ለጠላት ምቹ እንዳይሆን፣ ያደረጉት ጥረትና ያሳዩት ጠንካራ ሞራል የሚደነቅ ነበር። ነጋ ኃይለሥላሴ ከውትድርና ሞያቸው ጋር በተፈጥሮ መንፈስ ጠንካራና በሚያምኑበት የሚጸኑ በመሆናቸው፣ ኮምት ዲ ግሮፔሎ በገንዘብ ኃይል የሚያጠምድባቸው ሜራ ጨርሶ አላስጋቸውም። « ..... የኤርትራ ሕዝብ መሠረታዊ በሆነው በኢትዮጵያ ታሪኩ የሚኮራና ለነፃነቱ የቆረጠ በመሆኑ፣ ተመልሶ የጣልያን አሽከር ለመሆን በገንዘብ አይደለልም ..... » የሚለው የነጋ ኃይለሥላሴ አቋም፣ የአንድነት ወገኖችን ሞራልና ኃይል አጠናክሮ፣ የጠላትን ተንኮል ለመቋቋም ትልቅ መሣሪያ ይሆነናል ብለው፣ የማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባሎች አርምጃ ወሰዱበት። የነጋ ፕላን በዚህ ብቻ አይቆምም። ኮምት ዲ ግሮፔሎ በገፍ የሚበትነው ገንዘብ በአውነትም የፍቅሪ ሀገርን ድርጅት የሚያዳክምና የተቃዋሚዎቹን ወገኖች የሚያጠነክር ከሆነ፣ አንድነቶች ጣልያኖቹንና ርዝራዥቻቸውን ለማስደንገጥ፣ ኃይልን ከመጠቀም በስተቀር ሌላ መንገድ አይኖራቸውም የሚል ነበር።

ኮምት ዲ ግሮፔሎ በደረሰው መረጃ፣ ከአንድነቶች ጀርባ ሆኖ ሽፍቶች አየመለመለ የሚያስለጥንና በጣልያኖችና በወገኖቻቸው ላይ አደጋ የሚያስጥለው፣ የንጉሠ ነገሥቱ ላይዘን አፈሰር ኮሎኔል ነጋ ኃይለሥላሴ ስለሆነ፣ አሱን አስገድለን ካልተገላገልን ፕሮግራማችን ሊከናወን አይችልም አለ። በዚያን ዘመን የጣልያን የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር የነበረው ሴናተር ብሩዛስካ ከብዙ ዓመታት በኋላ ሲያጫውተኝ፣ « ..... ነጋ ኃይለሥላሴን ለማስገደል፣ ዲ ግሮፔሎ ያቀረበውን ሀሳብ አልተቀበልነውም። ኮሎኔል ነጋ፣ በጣት ከሚቆጠሩት የንጉሠ ነገሥቱ ከፍተኛ መኰንኖች አንዱ የነበረ፣ በአርበኝነትም የተካፈለ፣ ኢትዮጵያ ነፃነቷ በተመለሰም ጊዜ የጦር ሚኒስቴርን በዋና ጸሐፊነት በማቋቋም የታወቀ ሰው ስለሆነ፣ አሱን ማስገደል፣ በኢትዮጵያና በኤርትራ በሚኖሩት በመላ የጣልያን ዜጐች ሕይወት ላይ፣ ማስፈራድ ይሆናል ብለን፣ የዲ ግሮፔሎን ዕቅድ አፍርሰናል ..... ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኮሎኔል ነጋን በአሥመራ ላይዘን አፈሰር አድርገው በሾሙ ጊዜ፣

እንግሊዞች እንዳይቀበሉ ወይም አግሪመንቱን እንዲያዘገዩ ብዙ ደክመን ነበር:: ኩሎኔሉ፣ ጣልያንን አምርሮ የሚጠላ ከመሆኑም በላይ፣ በተፈጥሮም ደፋርና ኃይለኛ ሰው ነው እየተባለ ስለሚነገር፣ በኤርትራ ላሉት ዜጐቻችን ሕይወትና እኛም ለምንከተለው ፖሊሲ አስጊ እንደሚሆንብን እናውቅ ነበር ..... ለምሣሌ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ኤርትራ ሲደርስ፣ የነፃነት ግንባር ደጋፊዎች ህሳባቸውን ለመግለጽ እንዳይችሉ ሞራላቸውን ለመስበር፣ ሃምሣ ስድስት (56) የጣልያን ዜጐች በአንድነት ፓርቲ ሽፍቶች የተገደሉት በነጋ ኃይለሥላሴ ዝግጅት ነው ብሎ የመረጃው ክፍላችን አመልክቶን ነበር:: ..... ለማናቸውም እኛ በንጉሠ ነገሥቱ ላይዘን ኦፊሰር ላይ አንዳችም እርምጃ አልወስድንም ..... » አለኝ:: ምን ዓይነት እርምጃ ? ጣልያኖች ሊያደርጉ የሚችሉት ማስገደል ብቻ ነበር:: እሱንም ፈርተው አልሞከሩትም:: ሃምሣ ስድስት ጣልያኖች ከተገደሉ በኋላ፣ ኮምት ዲ ግሮፔሎ ኮሎኔል ነጋን ገና በሩቅ ሲያያቸው በፍርሃት ሲንቀጠቀጥ ይታይ እንደነበረ ይነገራል::

ቀደም ሲል እንደተገለጸው የማህበረ ፍቅሪ ህገር ድርጅት የገንዘብ ደህ ቢሆንም፣ መንፈሰ ጠንካራ ሆኖ ለውጊያ በመዘጋጀቱ የነፃነት ግንባር የተባለው በሮማ መንግሥት የተቋቋመው ፓርቲ ቅስሙ ተሰብሮ ፍርክርኩ ወጣ:: እነ ኢብራሂም ሙልጣንም የነፃነቱን ግንባር ለቅቀው የተድሞውን «የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ» የተባለውን ባንዲራ ለማጥለቅ ሲሯሯጡ ታዩ:: የአንድነት ማህበር አባሎችም ደጋፊዎቻቸው ስለተጠናከሩላቸውና አትም ስለተሰማቸው፣ ይህ የነፃነት ግንባር የተባለው የጣልያን ድርጅት፣ ከኤርትራ ምድር ውስጥ እንዲጠፋ ከተደረገ፣ ከወንድሞቻችን ከራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ አባሎች ጋር ጦርነት እንከፍትም አሉ:: ራቢጣዎችም የጣልያኑን ድርጅት ለማጥፋትና የተድሞ አቋማቸውን ይዘው ለመቀጠል መስማማታቸውን አስታወቁ:: በዚህ ሁኔታ በኤርትራ ውስጥ እጅግ ተፋፍሞ የነበረው የርስ በርስ ውጊያ በቶሎ መብረድ ቻለ:: *

የእንግሊዝ ወታደራዊ አስተዳደር ኃላፊዎች፣ የነፃነት ግንባር የተባለው የጣልያን ድርጅት፣ የአብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ምኞት ገላጭ መስሎ የመርማሪ ኮሚሽኑን ቡድን እንዲያታልል አይፈቅዱም ነበር:: እንዲሁም የአንድነት ወገኖች ተቃዋሚዎቹን ሁሉ ደምስሰው የኤርትራን ሕዝብ የሚወክሉት እነሱ ብቻ እንዲሆኑ አለመፈለጋቸው ግልጽ ነበር:: በዚያን ዘመን እንግሊዞች መፍትሔ ነው ብለው የሚያምኑት፣ የኤርትራ ምዕራቡ ቆላ ከሱዳን ጋር ተቀላቅሎ፣ ሌላው በሙሉ ወደ ኢትዮጵያ እንዲዋህድ ስለሆነ፣ የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን በዚህ አስተያየት እንዲመራ የተቻላቸውን ከመድረግ አልተቆጠቡም::ለዚህም ግብ «የነፃነት ግንባር » የተባለው የጣልያን ድርጅት ተበትኖ የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ እንደገና ማንሰራራቱን አልጠሉም::

ከሶስት ዓመት በፊት፣ የአራቱ ኃያላን መርማሪ ቡድኖች ወደ ኤርትራ ሲመጡ እንዳደረገው ሁሉ፣ አሁንም የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ዳኞች ሲደርሱ፣ የተቀበላቸውና አስፈላጊውንም የሥራ ፕሮግራም ደልድሎ ያዘጋጀላቸው፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ወታደራዊ አስተዳደር ነው:: መርማሪዎቹ ዳኞችም

* ቃለ መጠይቅ አስፍሐ ወልደሚካኤል

በኤርትራ ግዛት እየተዘዋወሩ የሕዝቡን አስተያየት በማዳመጥና፣ ቀጥታ በሆነም መንገድ ከሕዝብ ወኪሎች ጋር በመነጋገር ሁለት ወር ያህል በቆዩበት ጊዜ፣ በሥራቸው ላይ አንዳችም እንቅፋት አላጋጠማቸውም፡፡

« ኢትዮጵያ ወይ ሞት » ብለው የተነሱት የአንድነት ወገኖችም፣ ከመቼውም ጊዜ በበለጠ ተጠናክረው የአብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ የሀሳብ ገላጮች መሆናቸውን ለማሳመን በቅተዋል፡፡ ከአምስቱ መርማሪ ኮሚሽን አባሎችም መካከል፣ ከጓቴማላና ከፓኪስታን በስተቀር፣ ሌሎቹ ኖርዌይ በርማና ደቡብ አፍሪካ፤ የማህበረ ፍቅሪ ሀገር ድርጅት የአብዛኛውን የኤርትራን ሕዝብ ስሜት ያቀፈ መሆኑን ለመረዳት ችለዋል፡፡ ስምዓሌም ያህል የሠራዊ አውራጃ ሕዝብ በተለይ አዘጋጅቶ ለመርማሪው ኮሚሽን ቡድን ያቀረበላቸው ትርዕይት፣ እጅግ የሚደነቅ መሆኑን ከጓቴማላና ከፓኪስታን በስተቀር ሌሎቹ ኮሚሽነሮች አምነውበታል፡፡

..... በአንድ ሰፊ ሜዳ ላይ ዙሪያውን ብዙ ሺህ ሕዝብ የጨፈቃ አጥር መስሎ ተሰብስቦ፣ በየአራቱ ማዕዘን ማህል ላይ፣ ዋና ዋና ያገር ሽማግሌዎች ባገር ልብስ ጃኖ ኩታ አሸብርቀው ቦታ ይዘው ይጠባበቃሉ፡፡ በስተደቡብ በኩል አንዲት በቅርብ ቀን የወለደች ላም ከልጇ ተነጥላ ታሥራለች፡፡ በስተሰሜን በኩል ያች ከእናቷ የተነጠለች ጥጃ ታሥራ፣ ወላጇን ፈሩቅ እያየች ትጮሃለች፡፡ እናት ላም ደግሞ ልጇን ፍለጋ አምጢ እያለች ድምጿን ታሰማለች፡፡ ዝግጅቱ በዚህ ዓይነት ከተጠናቀቀ በኋላ፣ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ዳኞች ከሥፍራው ደርሰው በሕዝቡ የተመረጡትን ዋና ዋና ሰዎች ሲያነጋግሩ፣ ይህ የላሚቷና የጥጃዋ ትርዕይት ተጀመረ፡፡ ስገጥ መስሎ ከተሰበሰበው ሕዝብ ማህል ቦታ ይዘው ከሚጠ ባበቁት ታላላቅ ያገር ሽማግሌዎች መካከል፣ ቀደምትና አንጋፋ የሆኑት ራስ ኪዳነማርያም ገብረመስቀል፣ ከሥፍራው በስተሰሜን በኩል ታሥራ ወደ ምትጮኸው ጥጃ ዘንድ ሄደው፣ የታሠረችበትን ገመድ በመቀስ ሲቆርጡ፣ ጥጃዋ ሮጣ እናቷ ዘንድ ሄዳ ተለጠፈች፡፡ ይህ ትርዕይት የመረብ አጥር ፈርሶ እናትና ልጅ እንዲገናኙ የኤርትራ ሕዝብ ጽኑ ፍላጐት መሆኑን፣ ኮሚሲዮኑ እንዲረዳው ከመጠየቅ በስተቀር፣ ዲስኩርና ሀተታ በማብዛት ጊዜያችሁን አናጠፋባችሁም ብሎ፣ የሠራዊ አውራጃ ሕዝብ ከተባበሩት መንግሥታት የተጠየቀውን ስሜቱንና ፍላጐቱን አስረዳ፡፡

ቀደም ሲል እንደተገለጸው፣ የጣልያን መንግሥት የኤርትራንና የኢትዮጵያን አንድነት ማህበር አባሎችን በገንዘብ ኃይል እያስከዳ፣ የነፃነት ጠ ያቂዎችን ቁጥር አበራክቶየመርማሪ ኮሚሲዮኑን የድጋፍ አስተያየት ለማግኘት ያደረገው ጥረት ሁሉ አልተሳካለትም፡፡ ብዙ ሰዎች ከኮንት ዲ ግሮፔሎ በገፍ የሚበተነውን ገንዘብ ቢቀበሉም፣ በመጨረሻው የጣልያን ወኪል እንደተመኘው፣ ማህበረ ፍቅሪን ለቅቀው ወደ እነ ኢብራሂም ሡልጣን አልሄዱም፡፡ የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን በሚያልፍባቸው መንገዶች ጣልያኖቹና ክልሶቹ እየተሰለፉ የሮማን መንግሥት ባንዲራ ለማውለብለብ ባደረጉት ዝግጅት ላይ ሕዝቡ አልተባበራቸውም፡፡ እንዲያውም ዲ ግሮፔሎ አሠርቶ በብዛት ያሠራጨውን አረንጓዴ ነጭ ቀይ የሆነውን የጣልያንን ባንዲራ፣ ሕዝቡ ነጩን ቀለም ወደ ቢጫ አየለወጠ መንገዶቹና መንደሮቹ ሁሉ፣ በኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ እንዲያሸበርቁ አድርጐባቸዋል፡፡ በጠቅላላው በጣልያን በኩል የተዘጋጀው ሜራ አንዳችም ውጤት አላመጣም፡፡ ያ ሁሉ ገንዘብ ተበትኖ ብዙ የተለፋባቸው የጣልያን አሽከሮች የሆኑት እነ ኢብራሂም ሡልጣን፣ የመጨረሻው ባዶ ቀፎ ይዘው ብቻቸውን ቀሩ፡፡ ድር

ቢያብር አንበሳ ያሥር እንደሚባባለው፣ አንድነቶች በይፋልጥ ተጠናክረው፣ ገንዘብ ሳያታልላቸው ማናቸውም ኃይል ሳያሰጋቸው፣ «ኢትዮጵያ ወይ ሞት» ብለው የቆረጡበትን ዓላማ የተባበሩት መንግሥታት ለላካቸው መርማሪ ዳኞች በትክክል አሰረድተዋል::

መርማሪው ቡድን ከኢትዮጵያ ጋር

ከየካቲት 14 ቀን እስከ ሚያዝያ 6 ቀን 1950 ዓ.ም ድረስ፣ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽነሮች መላውን የኤርትራን ግዛት እየተዘዋወሩ፣ የሕዝቡን ፍላጐትና ስሜት ሲያጸምጡ ከከረሙ በኋላ፣ ጉዳዩ በቀጥታ የሚመለከታትን የኢትዮጵያን አስተያየት ለመሰማት ከአሥመራ ወደ አዲስ አበባ ተጓዙ::

አምስቱ የቡድኑ አባሎች አዲስ አበባ በደረሱ ጊዜ፣ አክሊሉ ሀብተወልድ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የተቀበሏቸው፣ « ..... ኮሎኒያሊስት ጣልያን ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ፸ንጥሎ፣ ለብዙ ዓመታት ሲያሰቃየው የኖረውን የኤርትራን ሕዝብ የወደፊት ዕድል ለመወሰን፣ በተባበሩት መንግሥታት የተመረጣችሁትን ዳኞች፣ አገሬ እንኳን ደህና መጣችሁ ብላ አክብሮቷንና ደስታዋን ትገልጥላችኋለች ..... » በሚል ቃል ነበር::

በመሠረቱ በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያ ጥያቄና አቋም ምን መሆኑ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤዎች ላይ በሰፊው ተደጋግሞ ስለተገለጸ፣ የመርማሪው ኮሚሽን አባሎች ያልሰሙት ወይም ያልተረዱት ነገር ይኖራል ማለት አይቻልም:: ሆኖም ጥያቄው የቀረበው በቀጥታ ከኮሚሽነሮቹ ስለሆነ፣ የኤርትራ ሕዝብ ሕይወት ከኢትዮጵያ ተነጥሎ ሊኖር እንደማይችል፣ የንጉሠ ነገሥቱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በሰፊው ለማስረዳት መልካም አጋጣሚ ሆኖላቸዋል:: ከአንድ ሰዓት በላይ በፈጀው ሰፊ መግለጫቸው ውስጥ፣ አክሊሉ ሀብተወልድ መርማሪዎቹን ዳኞች ለማሰገንዘብ የሞከሩት፣ እንደሚከተለው ነበር::

« ..... በኤርትራ ውስጥ በልዩ ልዩ ሥፍራዎች በተንዛዛችሁበት ጊዜ፣ ለብዙ ሺህ ዓመታት « ኢትዮጵያ » በሚለው መጠሪያ ስማችን፣ በጥንታዊው ታሪክ ያወቃችሁትን አገር፣ በውን ለማየትና ሕዝቡንም ለማስጋገር ዕድል አግኝታችኋል::

..... በአዲሮሰና በአዲ ሳቅጠ፣ በዘመነ ሳባ የነበረውን የኢትዮጵያን ሥልጣኔ የሚመሰክሩትን ሐውልቶችና፣ ከምፅዋ አቅራቢያ በሚገኘው በአዶሊሰ ከተማ፣ ገናናውን የአክሱምን ንጉሠ ነገሥታዊ ግዛት የሚያመለክቱትን ጥንታዊ ቅርሶች ተመልክታችኋል:: በምፅዋ አቅራቢያም በነበራችሁበት ጊዜ፣ በ1886 ዓ.ም ዛሬ ኤርትራ ተብሎ በኮሎኒያሊስት የተሰየመው፣ ቀድሞ መረብ ምላሽ የተባለው አውራጃ ገዥ የነበሩት ራስ አሉላ፣ አገሩን ለመውረር የመጣውን የጣልያንን ጦር ድል የመቱበትን፣ ሰሐጢንና ዶጋሊን ጐብኝታችኋል::

..... ምንም እንኳ ኮሎኒያሊስት ጣልያን ለሃምሣ ዓመታት ቢለያየንም፣ ኤርትራውያንና ኢትዮጵያውያን፣ በዘር ሆነ በባሕል፣ በቋንቋ ሆነ በኑሮ ጠባይ፣ ምን ያህል የተሳሰሩና ተመሳሳይ ሕዝቦች መሆናቸውን ተገንዝባችኋል:: ..... በኤርትራ ግዛት በየገጠሩ ስትዘዋወሩ፣ ከኢትዮጵያ ጋር የሚመሳሰሉትን አንድ ዓይነት የመኖሪያ ቤቶችን አሠራር፣ አንድ ዓይነት የሆኑትን የኑሮ ጠባዮች፣ አንድ ዓይነት

የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን አባሎች ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር፤
ከግራ፡ በርማ፡ ኖርዌይ፤ የU.N ወኪል
ከቀኝ፡ ጉቴማላ፡ ደቡብ አፍሪካ፡ ፓኪስታን፡
(ግንቦት 1950)

የሆኑትን አለባበሶች፣ አንድ ዓይነት የሆኑትን የባሕልና የአነጋገር ዘይቤዎች፣ አንድ ዓይነት የሆኑትን የመጠሪያና የማዕረግ ስሞች ተመልክታችኋል::

..... ከኢትዮጵያ ጋር ከምንሆን ጣልያን እንደገና ጉዝታ ለነፃነት ታብቃን፣ የሚሉትን፣ ከራሳቸው በስተቀር የሕዝብ ተወካይነት የሌላቸውን፣ የነ ደጃዝማች አብርሃ ተሰማንና የነ ግራዝማች ኢብራሂም ሡልጣንን መግለጫዎች ስምታችኋል:: እንደዚሁም የአብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ እንደራሴዎች የሆኑትን፣ እጅግ የተከበሩትን የራስ ኪዳነማርያም ገብረመስቀልን፣ የደጃዝማች በየነ ባራኪንና በምዕራቡ ቆላ ሕዝብ ዘንድ እጅግ የታወቁትን የስንቲባ ያስማንን አስተያየት አዳምጣችኋል:: ታላቁ አርበኛ ራስ ኪዳነማርያም፣ በዶጋሊና በአድዋ ጦር ሜዳዎች ላይ ከግፈኛው ጣልያን ጋር የተደረጉትን ውጊያዎች በመተንተን፣ የስጧችሁን ትክክለኛ የምስክርነት ቃል ስምታችኋል::

የኤርትራ ሕዝብ ምንም እንኳ ያለ ውዴታው ከአገሩ ከኢትዮጵያ ተለይቶ እንዲኖር ቢገደድም፣ ሰው ሠራሽ የሆነውን የመሬቱን ወሰን እያቋረጠ ወደ ኢትዮጵያ ገብቶ ለመኖር አንዳችም አገዳ አይደረገበትም:: በአሁኑ ጊዜ በኢትዮጵያ ውስጥ በእርሻና በንግድ ሥራ የሚተዳደሩት ኤርትራውያኖች ቁጥራቸው ከሁለት መቶ ሺህ (200.000) በላይ ሲሆን፣ እንደዚሁም አንድ ሺህ ሰድስት መቶ የሚሆኑት በንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ውስጥ ከፍተኛ ኃላፊነት ይዘው በኢትዮጵያዊነት ያገለግላሉ::

የተከበራችሁ መልዕክተኞች፣

ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና ራሷን ችላ መተዳደር ትችላለች ብሎ ሕዝቡን በዚህ ዓላማ ለማሠለፍ፣ ብዙ ሚሊዮን ሊሬ የሚሬጨው የጣልያን መንግሥት፣ የአገሪቱ ኤኮኖሚ አቅም እጅግ የጠበበ መሆኑንና፣ ሕዝቡም ከኢትዮጵያ ተለይቶ ለመኖር አለመቻሉን ደህና አድርጉ ያውቃል:: ከአንድ ዓመት ጊዜ በፊት ይኸው የጣልያን መንግሥት በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ በሰጠው መግለጫ፣ ኤርትራ በድህነት የተቆራመደችና ድንቁርና ያጠቃት አገር በመሆኗ፣ ያለ ጣልያን እርዳታ መኖር ስለማትችል፣ የሮማ መንግሥት ተረክቦ ሕይወት እንዲሰጣት ያስፈልጋል እያለ፣ ይነዛው የነበረውን የትጥፈት ፕሮፓጋንዳ፣ ሁላችሁም እንደምታስታውሱት እርግጠኛ ነኝ:: እንደዚሁም ያለ ጣልያን እርዳታ እና ያለ ጣልያን የኤኮኖሚ ድጐማ ሕይወቷ ሊንቀሳቀስ አይችልም ብሎ ከፍ ያለ ዲስኩር ይነዛበት የነበረችውን አገር፣ ከአራት ወራት በኋላ፣ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ፣ ይኸው የሮማ መንግሥት አንዳችም ሀፍረት ሳይሰማው፣ ኤርትራ ነፃነቷን ለመቀበል ያላት የኤኮኖሚ አቅም በቂ ነው ሲል ያቀረበውን የቅጥፈት አስተያየት፣ በትዝብት አዳምጣችኋል:: ..... ዛሬም በኤርትራ እየተዘዋወራችሁ የሕዝቡን ፍላጐትና የአገሩንም ሁኔታ በምታጠኑበት ጊዜ፣ « የነፃነት ግንባር » ተብሎ በጣልያን ገንዘብ የተቋቋመውን ፓርቲና የሕዝብ ድጋፍ የሌላቸው መሪዎቹም ይህንኑ የጣልያን ሀሳብ ገላጮች ሆነው የሚያደርጉትን ጥረት ተመልክታችኋል::

..... አሁን የፖለቲካውን ጉዳይ ትተን በኤርትራ የኤኮኖሚ ሕይወት ላይ በመጠኑ ለማተኮር ብንሞክር፣ ወደ ኤርትራ ለሚገቡት የምግብና የንግድ ዕቃዎች ዋንኛዋና ብቸኛዋ ምንጭ ኢትዮጵያ መሆንዋን በግልጽ ታዩታላችሁ:: በኤርትራ ውስጥ ከሚንቀሳቀሰው የንግድ ልውውጥ ውስጥ፣ ስማንያ አራት በመቶ (84 %) የሆነው

የምግብና የጥራጥሬ እህል የሚላከው ከኢትዮጵያ ነው:: እነዚህ ወደ ኤርትራ የሚላኩትም የምግብ ሸቀጦች ለዳቦና ሊፓስታ ተፈላጊ የሆነው የስንዴ እህል ብቻ ሳይሆን፣ በተለይ ለአብዛኛው ሕዝብ ተፈላጊ የሆነው ጤፍ፣ ገብስ፣ ማሽላ፣ በቆሎ፣ ምሥር፣ ባቄላና ሌሎቹም እንደ በርበሬ የመሳሰሉት ሁሉ ናቸው:: በዚህ አኳኋን የኤርትራ የኤኮኖሚ ሕይወት ከኢትዮጵያ ጋር እጅግ የተሳሰረ መሆኑን ስትመለከቱ፣ የጣልያን መንግሥት ኤርትራ ራሷን የቻለች ነፃ መንግሥት ትሆናለች እያለ የሚለፍፈው ሁሉ፣ የትጥፈት ፕሮፓጋንዳ መሆኑን ለመገንዘብ አያዳግታችሁም:: ..... እኔ ይህን ሁሉ ስናገር፣ ለተባበሩት መንግሥታት ለምታቀርቡት ራፖር ማስተካከያ ሊሆን ይገባል ብዬ ተፅዕኖ ለማድረግ አይደለም:: የተጣለባችሁን ከፍተኛ ኃላፊነትና፣ ፍፍርድ እስጣጥም ረገድ ሊኖራችሁ የሚገባውን የአስተዋይነት ነፃ መንፈስ የማከብር ነኝ:: ሆኖም በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያን አስተያየት መስማት አለብን ብላችሁ ስለጠየቃችሁኝ፣ የማስበውን ለማስረዳት ስሞክር ጊዜያችሁን በመውሰዴ ይቅርታ እጠይቃለሁ:: ኢትዮጵያ ምንጊዜም፣ የተባበሩት መንግሥታት ትክክለኛ ጽኑ እንዲሆን ስትሟገት የኖረች ስለሆነ፣ የእናንተን አስተያየትና ውሳኔ ለመስማት የምትጠብቀው እጅግ ከፍ ባለ ናፍቆት ነው:: ..... »

የኤርትራ ጉዳይ ይመለከተናል የሚሉ አገሮች አስተያየት

የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን አዲስ አበባ መጥቶ የኢትዮጵያን አቋም በዝርዝር ካዳመጠ በኋላ፣ ራፖሩን ከማጠናቀቁ በፊት፣ በመጀመሪያ ለኤርትራ የወደፊት ዕድል የሚደረገው ውሳኔ በቀጥታ ይመለከተኛል ከሚለው ከጣልያን መንግሥት፣ ቀጥሎም በሁለተኛ ደረጃ፣ ከእንግሊዝና ከፈረንሣይ እንዲሁም ከግብፅ፣ በጽሑፍ የቀረቡለትን አስተያየቶች መዝግቧል::

የአዲሲቷ ሬፑብሊክ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ ሚያዝያ 17 ቀን 1950 ዓ.ም ለመርማሪው ኮሚሽን በላከው ደብዳቤ፣ ለኤርትራ ጉዳይ መፍትሔው ነፃነትን ከመስጠት በስተቀር ሌላ ምርጫ አለመኖሩን አጠንክሮ ከገለጸ በኋላ፣ በጣልያን ክፍተኛ እርዳታ ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና ብትቋቋም፣ ኢትዮጵያን የሚጐዳ ዒላማ ቅር የሚያሰኝ ምክንያት ሊኖር አይችልም አለ:: ካርሎ ስፎርሳ አስተያየቱን ሲመቀጠል፣ ጣልያን ኤርትራን ቅኝ ግዛቷ አድርጋ የያዘችው፣ ከኢትዮጵያ ቀምታ አለመሆኑን እና፣ አገሪቱም ሠልጥና ከዚህ ደረጃ ለመድረስ የበቃችው፣ ከብዙ ትውልድ ጀምሮ ተያይዘው በመጡት በጣልያን ዜጐች መስዋዕትነት መሆኑን፣ ኮሚሲዮኑ እንዲገነዘብለት ጠይቋል::

እንግሊዝና ፈረንሣይ ለመርማሪው ኮሚሽን በላኳቸው ደብዳቤዎች፣ የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ በተካሄደ ጊዜ፣ ሁለቱም አገሮች በየበኩላቸው ከገለጿቸው አቋሞች የተለየ ሀሳብ የሌላቸው መሆኑን እመልክተዋል:: ይኸውም፣ እንግሊዞች፣ ከኤርትራ ግዛት ውስጥ ወደ ሱዳን እንዲቀላቀል ከሚፈለጉት ከምዕራባዊው ቆላ በስተቀር፣ ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀድ ባቀረቡት ሀሳብ የሚጸኑ መሆናቸውን ሲያረጋግጡ፣ ፈረንሣዮች ደግሞ፣ ለኤርትራ የሚዘጋጀው መፍትሔ፣ የጣልያንን እና የኢትዮጵያን ጥያቄዎች በእኩል ደረጃ የሚያረካ መሆን አለበት የሚሉትን የተለመደውን ጠማማ

አስተያየታቸውን በድጋሚ አሳስበዋል። በተጨማሪም እንግሊዞች በጽሁፍ በሰጡት አስተያየት ውስጥ፣ ለኤርትራ ጉዳይ መፍትሔው « ነፃት » ነው ተብሎ በጣልያን በኩል የቀረበው ሀሣብ፣ የአገሩ ኤኮኖሚ አቅም የማይችለው መሆኑን ካስረዱ በኋላ፣ ጣልያን በምንም ዓይነት ወደ ኤርትራ እንድትመለስ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት አለመደገፉን አስታውቀዋል።

በሐምሌ 1946 ዓ.ም በፓሪስ በተደረገው የሰላም ጉባኤ ላይ፣ ከኤርትራ ግዛት የምዕዋ ወደብ ባለቤትነት እኔን ይመለከታል ፈረንሣት ቀርባ የነበረችውና፣ ለማመልከቻዋ ተቀባይ አጥታ የተመለሰችው ገብፅ፣ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን አስተያየቷን ለማዳመጥ ጠይቋት ነበር። ወዘሙ የነበረው የንጉሥ ፋሩክ መንግሥት በስጠው መግለጫ፣ የኤርትራ ሕዝብ የወደፊት ዕድሉን ራሱ እንዲወስን ግብፅ መደገፏን ከገለጸ በኋላ፣ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ሥራውን አጠናቅቆ ራፖሩን ከማቅረቡ በፊት፣ አስተያየት መስጠት ተገቢ አይሆንም ብሏል። ይሁን እንጂ፣ መርማሪው ኮሚሽን የሚያቀርበው ሀሳብ፣ ባለፈው ጊዜ የአራቱ ኃያላኖች መርማሪ ቡድን ከሰጠው አስተያየት የተለወጠ እና፣ የኤርትራን ሕዝብ ፍላጐት የማይከተል ሆኖ ከተገኘ፣ ግብፅ በጉዳዩ ላይ፣ የራሷን አቋም ከመውሰድ አትቆጠብም ሲል የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ሳላህ ኤል ዲን (SALAH EL-DIN) አስታውቋል።"

የመርማሪ ኮሚሽኑ ቡድን ተገቢ የሆነ አስተያየት ካቀረበ፣ ግብፅ የራሰዋን አቋም ትወስዳለች ተብሎ የተሰጠዉ ሀሳብ፣ ምን ለማለት እንደሆነ ግልጽ ሆኖ አልታየም። በዚያን ሰሞን የግብፅና የኢትዮጵያ የዉጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ሲወያዩ፣ የንጉሥ ፋሩክ መንግሥት በተቻለዉ መጠን ለኢትዮጵያ ጥያቄ ድጋፉን እንደሚሰጥ ቃል ስጥተቷል።

የአምስቱ ኮሚሽነሮች ዳኝነት

ሀ/ ጉቴሚላና ፓኪስታን

ቀደም ሲል እንደተነገረው፣ ጉቴማላና ፓኪስታን የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን አባሎች ሆነው ሲመረጡ፣ የሚሰጡት ፍርድ የጣልያንን ፍላጐት የሚያሟላ እንደሚሆን በግልጽ የታወቀ ነበር። በዚሁ መሠረት ኤርትራን እየተዘዋወሩ በመጐብኘትና ከሕዝቡ የሚቀርበውን አስተያየት በማዳመጥ ለሁለት ወራት ቢቆዩም፣ ከጉዳዩ መነሻ ጀምሮ የጣልያን ደጋፊዎች ሆነው ሲታገሉበት የቆየውን ሀሳብ፣ ለማሻሻል ወይም ለመለወጥ አልሞከሩም።

በእነሱ ምርምር፣

ኢትዮጵያና ኤርትራ አንድ አገር የነበሩ እና፣ በሁለቱ ሕዝቦች መካከል ያሉት የዘርና የባሕል ግንኙነቶች እጅግ የተሳሰሩ ናቸው እየተባለ የሚነገረው ሁሉ መሠረት የለውም። ኤርትራውያኖች፣ በኢትዮጵያውያኖች ላይ መራራ የሆነ ጥላቻ ስለአላቸው፣ ምንም ዓይነት ግንኙነት አለን ብለው አያምኑም። ወደፊትም አንዲኖራቸው አይፈልጉም።

በእነሱ ጥናት፣

እጅግ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ በተለይም ስባ በመቶ (70%) የሚሆኑት እስላሞች የሚጠይቁት ነፃነት ነው እንጂ፣ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀልን አጥብቀው የሚቃወሙ ናቸው።በብዛት ክርስቲያኖች ይኖሩበታል በተባለውም በደጋው አውራጃ ውስጥ ያሉት ኤርትራውያኖች፣ አብዛኛዎቹ ነፃነትን የሚጠይቁ ናቸው።

በእነሱ አመለካከት፣

እስከዛሬ ድረስ ለኤርትራ ኢኮኖሚ ሕይወት ጣልያኖች ያደረጉት አስተዋፅኦ፣ ከፍተኛ ግምት የሚሰጠው ነው። በአገሩ ውስጥ የተዘረጉት አውራ ጐዳናዎችና የባቡር መስመሮች፣ የወደብ ሥራ ዝግጅቶችና ለሕዝብ አገልግሎት እንዲውሉ የተገነቡት ሕንፃዎች፣ ጣልያን ለኤርትራ ዕድገት የመሠረተውን ዘመናዊ የቴክኒዎሎጂ ጥበብ የሚመስክሩ ናቸው። .....ለእንዱስትሪም አገልግሎት የተቋቋሙት የኤሌክትሪክ ኃይል ማመንጫዎችና፣ ለአገሪቱ የኢኮኖሚ ሕይወት አስፈላጊ የሆኑት ልዩ ልዩ ፋብሪካዎች የሚሰጡት ጥቅም እጅግ የሚደነቁ ናቸው። ከዚህም በላይ ጣልያኖች ለኤርትራ ሕዝብ ያቋቋሙት የእርሻ ምርት ዝግጅቶችና የከብት እርባታዎች ዘመናዊውን የልማት ሥራ ቅልጥፍና የተከተሉ በመሆናቸው፣ ኋላ ቀር ለሆኑ አገሮች ሁሉ ምሳሌነታቸው በጣም ጠቃሚ ነው።

በእነሱ አስተያየት፣

የኤርትራን ግዛት ለኢትዮጵያ እና ለሱዳን ለማከፋፈል፣ ከዚህ ቀደም በታላቋ ብሪታንያ የቀረበው ሀሳብ፣ ከፍተኛ አደጋ የሚያስከትልና ጠንቁም ለአካባቢው በሚገኙት አገሮች ላይ ተዛምቶ ሠላምን የሚነሳ ነው። ኤርትራውያኖች፣ እስላሞቹም ሆኑ ክርስቲያኖቹ፣ አገራቸው ለባዕድ መንግሥታት እንድትከፋፈል አይፈቅዱም።

በእነሱ ሙሉ ዕምነት፣

ለኤርትራ ጉዳይ ትክክለኛው መፍትሔ፣ አገሪቱ በተባበሩት መንግሥታት የበላይ መሪነት ለአሥር ዓመታት በሞግዚት አስተዳደር ከቆየች በኋላ፣ ነፃነቷን ማግኘት ብቻ ነው።

ከዚህ በላይ እንደታየው ጓቴማላና ፓኪስታን በስጡት አስተያየት፣ ምን ያህል የጣልያንን ስሜትና ፍላጐት እንደተከተሉ መገንዘብ ይቻላል። የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ሊፈጸም ባደረጉት ንግግር፣ ለመርማሪው ኮሚሽን አባልነት ጣልያን ለምን እንዳልተመረጠ አልገባኝም፣ ሲሉ የገለጹት የምሬት አስተያየት ይታወሳል። አቶ አክሊሉ እንደተናገሩት፣ በዚያን ጊዜ፣ ጣልያን ዳኛ ሆኖ ባይመረጥም፣ እንደ ጣልያን ሆነው የሚፈርዱለትን ጓቴማላንና ፓኪስታንን ስለአስመረጠ፣ ቅሬታ አልተሰማውም።

እነዚህ ሁለት አገሮች በሕብረት ሆነው ስለ ኤርትራ የወደፊት ዕድል ባቀረቡት መፍትሔ፣ አገሪቱ ነፃነቷን ከመቀበሏ በፊት ለአሥር ዓመታት በተባበሩት መንግሥታት የበላይነት በሞግዚት መተዳደር አለባት ሲሉ፣ ልክ ለሱማሌ እንደተደረገው በተባበሩት መንግሥታት ባንዲራ፣ ሞግዚት አስተዳዳሪው ጣልያን እንደሚሆን አርግጠኞች ሆነው ነው።

ለ/ በርማ፣ ደቡብ አፍሪካና ኖርዌይ፣

እነዚህ ሶስት አገሮች፣ ለኤርትራ መፍትሔ በዝርዝር ያደረጉት ጥናትና በመጨረሻም ያቀረቡት ራፖር ሙሉ በሙሉ አንድ ዓይነት ነው ባይባልም፣ አንድ ዓይነት በሆነ መሠረታዊ አቋም ላይ መገኘታቸውን ያሳያል። ሶስቱም አገሮች የኤርትራን ጉዳይ የመረመሩት ቅንና እውነተኛ በሆነ መንገድ እንጂ፣ ጓቴማላና ፓኪስታን እንዳደረጉት፣ ለግል ጥቅም ሲሉ ጆሮአቸውን ከዓይናቸው አስበልጠው የጠላት መሣሪያ አልሆኑም።

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኢትዮጵያ፣ ገና ከመጀመሪያው ትክክለኛ ፍርድ የሚገኘው ከኖርዌይ ብቻ ነው ብላ ዕምነቷን ስታጸና፣ በደቡብ አፍሪካ ዳኝነት ምንም ዓይነት ተስፋ አለማድረጓና፣ በበርማም መልዕክተኛ ላይ ጥርጣሬ ማሳደሯ ይታወሳል። ነገሩ ያልተጠበቀ ሆነ። የጣልያን ደጋፊነቱ ሳይታለም የትፈታ ነው የተባለው የደቡብ አፍሪካ ኮሚሽነር፣ ለኤርትራና ለኢትዮጵያ ሕዝቦች የአንድነት ሕይወት የሚጎዳፍ አስተያየት ሰጭ ሆኖ ተገኘ። እንደዚሁም የበርማ መልዕክተኛ የድጋፍ አስተያየቱን ለሮማ መንግሥት እንዲሸጥ፣ ለግል ችግሩ ማቃለያ የሚሆን የአሜሪካ ዶላር ቢዘጋጅለትም፣ በመጨረሻው መብላት ከሁለት፣ መፍረድ ለእውነት እንደተባለው፣ በእውነት ያመነበትን፣ የኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር መተሳሰር አስፈላጊነት በሚገባ አረጋገጠ። ከሁሉ ይበልጥ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ያስደነቃቸው የደቡብ አፍሪካ አቋም ነበር። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አክሊሉ ሀብተወልድ በዚያን ጊዜ ፓሪስ ስለነበሩ፣ ስለዚሁ ጉዳይ ለንጉሠ ነገሥቱ በላኩት ልዩ ማስታወሻ እንዲህ ብለዋል።

« ..... ግርማዊነትዎ በሚደክምበት በኤርትራ ጉዳይ፣ ከመሪማሪው ከሚሲዮን አባሎች መካከል የደቡብ አፍሪካ መልዕክተኛ ድጋፍ ማግኘታችን ጠቃሚ ነው። ሆኖም ይህን የድጋፍ አስተያየት ያገኘነው፣ በዘር ልዩነት ፖሊሲ ላይ ከተመሠረተው ከደቡብ አፍሪካ መንግሥት አለመሆኑን ግርማዊነትዎ እንዲያውቀው በትህትና አሳስባለሁ። እንዲሁም አንዳንድ ሰዎች እንደሚሉት አስተያየት ይህ ድጋፍ የተገኘው ታላቋ ብሪታንያ በደቡብ አፍሪካ መንግሥት ላይ ፕሬሲዮን PRESSION (ተጽዕኖ) በማድረጓ ምክንያት ነው፣ የሚባለው ሁሉ ትክክል አይደለም። እኔ ባገኘሁት ኸንፎርማሲዮን (መረጃ) የደቡብ አፍሪካ መልዕክተኛ የሆነው ጌኔራል ቴህሮን (THERON) በአገሩ ላይ ያለውን የዘር ልዩነት ፖሊሲ የሚቃወም ሰው በመሆኑ፣ በራሱ ዕምነት የወሰደው እርምጃ ነው እንጂ፣ ከደቡብ አፍሪካ መንግሥት የተሰጠው መመሪያ የለም። ስለዚህ ለግርማዊነትዎ ለማሳሰብ የምፈልገው፣ ጌኔራል ቴህሮን የሰጠን እርዳታ ጠቃሚያችን ቢሆንም፣ የግርማዊነትዎ ኢትዮጵያ በደቡብ አፍሪካ መንግሥት ተደገፈች ተብሎ ተፋፍሞ ቢወራ በጥቁር ሕዝብ ዘንድ መልካም ግምት ስለማይኖረን፣ ጃንሆይ ዘንድ ለሚቀርቡት ለእንግሊዝ አምባሳደርም ሆነ ለሌሎቹ፣ ስለደቡብ አፍሪካ ጉዳይ ምንም ዓይነት መልካም አስተያየት እንዳይስጥ ነው። ..... ጃንሆይ ከጥቂት ጊዜ በኋላ ይመለከቱታል። በኤርትራ ጉዳይ የአቆርዳት ግዛት ወደ ሱዳን እንዲቀላቀል የታሰበው፣ በመርማሪው ኮሚሽን አለመደገፉን እንግሊዞች ሲያውቁት፣ ለኢትዮጵያ ከዚህ ቀደም ያሳዩትን ድጋፍ ያቀዘቅዛሉ የሚል ሥጋት አለኝ። ለማናቸውም ሁኔታውን በግልጽ ለመረዳት የአምስቱ ዳኞች ራፖር ተዘጋጅቶ በአፊሲየል አስኪቀርብ ብንጠብቅ ይሻላል። ..... » እንደተለመደው የጃንሆይም መልስ በፍጥነት ፓሪስ ተልኳል።

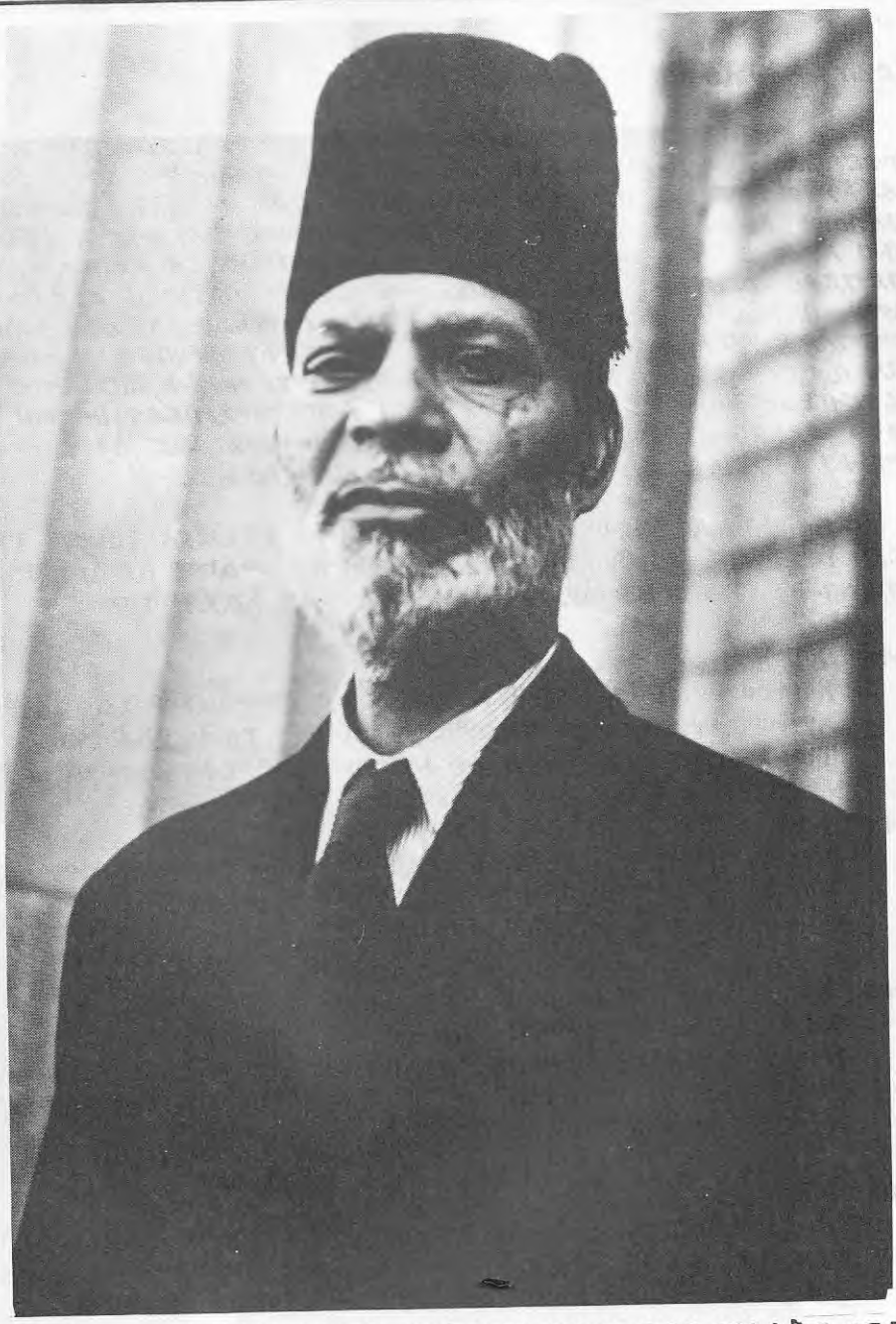

የኢትዮጵያ ዋና ተቃዋሚ የሆነው፤ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዛፍሩላህ ካን፤

(ፎቶ U.N)

ይድረስ ካቶ አክሊሉ፣

« ..... ስለ ደቡብ አፍሪካ ጉዳይ ያደረግከው መከታተል ደስ አስኝቶናል። ይኸ በጥቁር ሕዝቦች ላይ የነገሠው የፈረንጅ መንግሥት መልፅከተኛ፣ አስተያየቱን ወደ ወዳጃችን ወደ ኖርዌይ በግስጢሩ የተገ ጻኝነት ቢሠራም፣ በእኛ በኩል ምሥጋና እንዲስጠው አልፈቀድንም። የታላቋ ብሪታንያም አምባሳደር እኛ ዘንድ ሲቀርብ፣ ስለ ደቡብ አፍሪካ ጻኝነት አንሥቶ አስተያየታችንን ቢጠይቀን፣ ግለፊያ አድርጓል ማለታችን እንደማይቀር ትረዳዋለህ። ግዜህ ላይ የሚጨመር እንዲኖር በእኛም በኩል የታሰበ ነገር የለም። በእንግሊዞች በኩል ስለአደረብህ ሥጋት የገለተከልን እኛንም አሳስቦናል። ከመርማሪዎቹ ጻኞች ራፖር በኋላ፣ የኤርትራ ዋና ጉዳያችን በተባበሩት መንግሥታቶች ጉባኤ ሲታይ፣ ወዳጆቻችን እስከ ዛሬ የስጡንን ድጋፍ የሚያቋጭት ከሆነ፣ ከባድ ችግር ሊፈጥርብን አይችልም ወይ ? ይኸ ጉዳይ አሳሳቢ ስለሆነ፣ የሚያስፈልጋ ከመስለህ እኛው ራሳችን ወደ እንግሊዝ አገር ሄደን ከመሪዎቹ ጋር ከመነጋገር ወደ ኋላ ስለማንል ጠ ቃሚነቱን አጥንተህ የምታስበውን በቶሎ እንድታቀርብልን ይሁን ..... »

አቶ አክሊሉ ለንጉሠ ነገሥቱ እንደአሳሰቡት፣ የኖርዌይ፣ የበርማና የደቡብ አፍሪካ ኮሚሽነሮች ያዘጋጁት መፍትሔ፣ ለኢትዮጵያ መልካም ሲሆን፣ እንግሊዞች የሚፈልጉትን የአቆርዳትን ወደ ሱዳን መቀላቀል ጉዳይ አልደገፉትም።

ሶስቱም አገሮች፣

አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ወደ ኢትዮጵያ መመለስን የሚፈልግ መሆኑን አምነውበታል።በተለይም በደጋዎቹ አውራጃዎች ያሉት የኤርትራ ተወላጆች ራሳቸውን ኢትዮጵያዊ አድርገው እንደሚቆጥሩ ተመልክተዋል።

ሶስቱም አገሮች፣

ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር መሆን የለባትም ብለው የሚጥሩት፣ የምዕራቡ ቆላ የእስላም ሊግና የነፃነት ግንባር የተባሉት ፓርቲዎች፣ በቂ የሆነ የሕዝብ ድጋፍ እንደሌላቸው ተገንዝበዋል።

ሶስቱም አገሮች፣

ኤርትራ ራሷን ችላ ለመኖር የግትችል አገር መሆንዋንና፣ የወደፊቱም ተስፋዋ በእርሻ ሀብት በበለጸገችው በኢትዮጵያ ላይ የተመሠረተ ስለሆነ፣ የሁለቱ አገሮች በፖለቲካና በኢኮኖሚ መተሳሰር እጅግ አስፈላጊነቱን ተስማምተውበታል።

ሶስቱም አገሮች፣

ከኢትዮጵያ ሕዝብ ጋር እጅግ ጥብቅ የሆነ የዝምድና ሐረግ ያለውን የኤርትራ ሕዝብ፣ ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር ለማዋሀድ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ያቀረበው ጥያቄ ተገቢ ሆኖ አግኝተውታል።

እነዚህ ሶስት አገሮች በእነዚህ በተዘረዘሩት አራት ነጥቦች ላይ የምርመራቸውን ውጤት ካስተባበሩ በኋላ፣ ኤርትራና ኢትዮጵያ አብረው በሠላምና በሕብረት ሊኖሩ የሚችሉበትን የመተዳደሪያ ዘዴ ሲያመቻቹ በመካከላቸው የሀሳብ ልዩነት ተፈጠረ። በርማና ደቡብ አፍሪካ ለኤርትራና ለኢትዮጵያ አንድነት ለዘለቄታው ጥሩ መፍትሔ የሚሆነው፣ በፌዴሬሽን

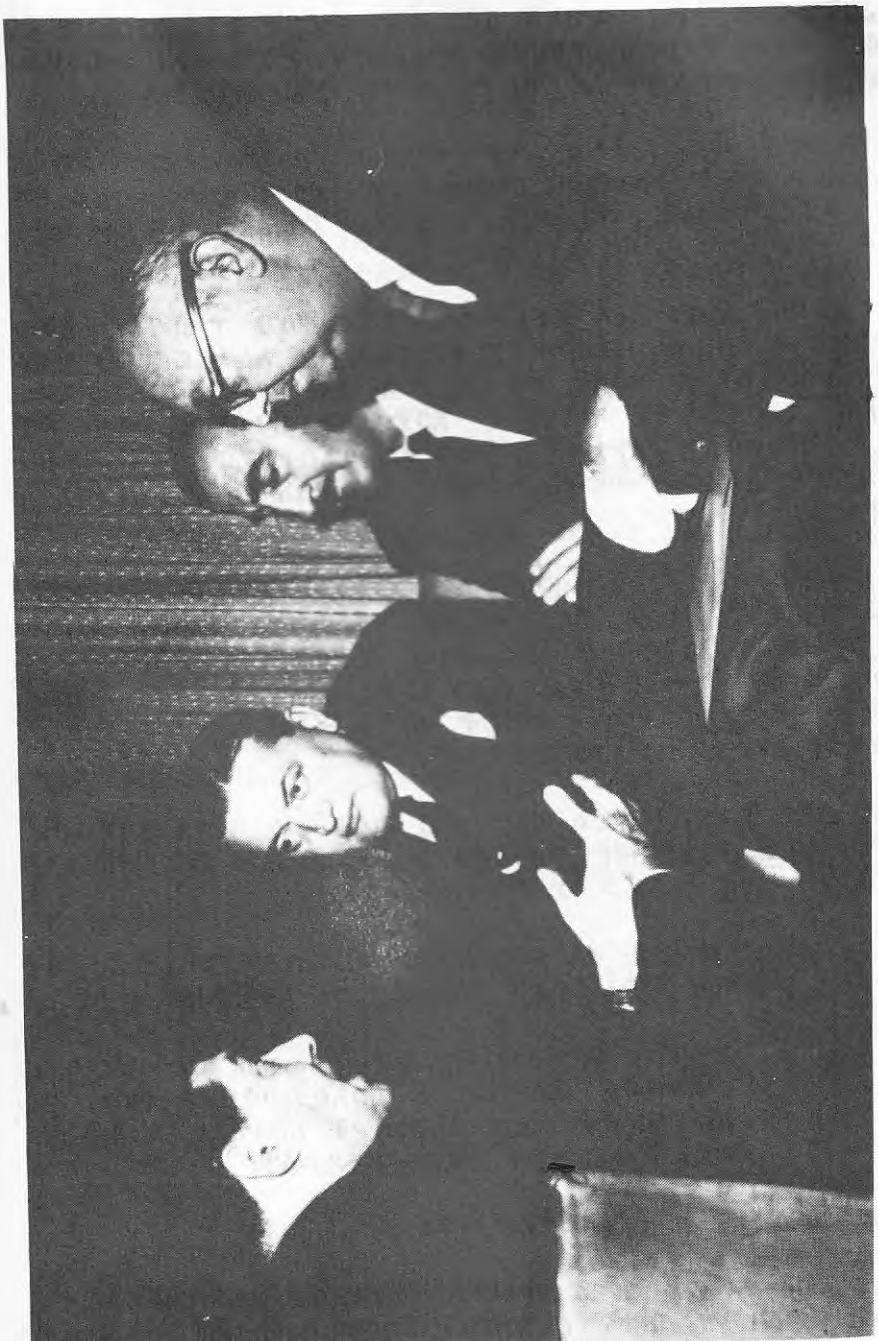

ከወርማና ከደዉብ አፍሪካ በቀረበው የፌዴሬሽን መፍትሔ ላይ፤ የብራዚል፣ የሜክሲኮና የቸሊ መልዕክተኞች፣ የተባበሩት መንግሥታት ጊዚያዊ ኮሚቴ ሲወያዩ፤ (ሐምሌ 1952)
(ፎቶ U.N)

አስተዳደር ሲወሰን ነው ሲሉ፤ የኖርዌይ መልዕክተኛ ለሁለቱ አገሮች አንድነት የፌዴሬሽን ሕግ አያስፈልግም አለ::

የኤርትራና የኢትዮጵያ ውህደት በፌዴሬሽን ሥርዓት እንዲሆን በርግ እና ደቡብ አፍሪካ ካቀረቡት ሀሳብ፤ የኖርዌይ መልዕክተኛ የደገፈበትን ምክንያት፣ በዝርዝር ከገለጻቸው መሠረታዊ ጉዳዮች፤ ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ነበሩ::

1. ኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ የምትመለሰው፤ ደ.ኢትዮጵያዊነት ነፃነትና የእኩልነት መብት ተሰጥቷት፣ በመንግሥቱም አመራር ሙሉ ተካፋይ ሆና ነው እንጂ፤ ለባዕድ መንግሥት አስተዳደር የተሰጠች ሆና መገመት የለባትም::

2. ኤርትራ ራሷን ችላ ነፃ መንግሥት ለመሆን የኢኮኖሚ አቅሟ አይፈቅድም ተብሎ ከታመነባት፤ የፌዴሬሽንም አስተዳደር ለመቀበል ያላቸው ጋይልና የውስጥ መተዳደሪያ ገቢ ቢቂ ነው ግለት አይቻልም:: ስለዚህ፤ ኤርትራ ነፃ መንግሥት እንድትሆን ተተባለው ሀሳብ እና፤ በፌዴሬሽን የውስጥ መንግሥት አቋቁማ የራስ አስተዳደር መብት እንዲኖራት በቀረበው መፍትሔ መካከል፤ ልዩነት አለው ለግለት የሚያጠግብ ምክንያት የለም::

3. አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር ልቀላቀል ብሎ ሲጠይቅ፤ ከዚህም ባሻገር የኤርትራ የኢኮኖሚ ሕይወት አሁንም ከኢትዮጵያ ጋር ተቆራኝቶ ስለሚገኝ መሆኑ ሲታወቅ፤ እነዚህ ወንድማማች ሮነቡ አገሮች ያሚያካፍ ፌዴሬሽን አስተዳደር መሆን አለበት ተባሎ በግዴታ ሊሰጠ ሙከራ ወደፊት በሁለቱ ሕዝቦች መካከል ግጭትና አለመግባባት ሊፈጥር ይችላል::

4. የኤርትራ የወደፊት ዕድል ከጎንድ ተገቢ የሆነ ውሳኔ ሳያገኝ እንደዚሁ አሁን ባለበት ሁኔታ ከቀየ፤ ይሄገራቱን ሕይወት ይብርቴ የሚያስከፍለውና የሕዝቡንም ደህንነት አደጋ ላይ ሊጥለው ስለሆነ፤

1ኛ) ከምዕራብ [illegible] በስተቀር፤ ሌሎቹ የኤርትራ ግዛት በሙሉ ከኢ[illegible] አስተዳደር ጋር እንዲ[illegible]

2ኛ) አብዛኛው የምዕራቡ ቆላ ዝቅተኛ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል አለመፈለጉን ስለአስታወቀ፤ ለተወሰነ ጊዜ አሁን ባለበት ሁኔታ በእንግሊዞች አስተዳደር እንዲቆይና፤ ወደፊት ልዩ ጥናት ተደርጐ እንዲወሰን፤

ሲል የኖርዌይ መልዕክተኛ አስተያየቱን ደምድሟል::

ስለ ምዕራቡ አውራጃ ጉዳይ የመርማሪው ኮሚሽን ሥራ እንደተጀመረ ለሞን፤ የደቡብ አፍሪካ መልዕክተኛ የእንግሊዞችን ሀሳብ በመከተል፤ መፍትሔው ከሱዳን ጋር መቀላቀል ነው ብሎ ነበር:: ነገር ግን መርማሪው ቡድን የኤርትራን ግዛት እየተዘዋወረ በሚጐበኝበት ጊዜ፤ የቆላውም ሆነ የደጋው ሕዝብ፤ የአቆርዳትን አውራጃ ወደ ሱዳን መቀላቀል አጥብቆ የሚቃወም በመሆኑ፤ የእንግሊዞች ምኞት

ተስፋ እንደሌለው የደቡብ አፍሪካው መልዕክተኛ በፍጥነት ተገነዘበ። ወዲያውም የበርማ ኮሚሽነር ለኤርትራ ጉዳይ መፍትሔው፣ የአገሪቱ ግዛት ሳይነጣጠል፣ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር ቢቀላቀል ነው ሲል ያቀረበውን ሀሳብ፣ ጄኔራል ቴህሮን መስማማቱን ገለጸ።

እነዚህ የበርማና የደቡብ አፍሪካ መልዕክተኞች ለፌዴሬሽን መፍትሔ አስተያየታቸውን ያስተባበሩት የሚከተሉትን ምክንያቶች በመደርደር ነበር።

1. ምንም እንኳን ከጠቅላላው የኤርትራ ሕዝብ መካከል አብዛኛው፣ ከኢትዮጵያ ጋር አንድነትን የሚፈልግ ቢሆንም፣ እርባ ከመቶ የሚደርሰው ሕዝብ ደግሞ፣ ከኢትዮጵያ ጋር መሆን እንደማይፈልግ መዘንጋት ስለማይቻል፣

2. ኤርትራ ከኢትዮጵያ ተለይታ አሁኑኑ ወይም ወደፊት ነፃ ትሆናለች ቢባል፣ በኤኮኖሚ ረገድ ራሷን ለማስተዳደር የማትችል ከመሆኗም በላይ፣ ኢትዮጵያዊነትን የጠበቀው የኦርቶዶክስ ሀይማኖት ተከታይ የሆነውና የደጋው ነዋሪ ሕዝብ ከፍ ያለ የፖለቲካ ብጥብጥ ሊፈጥር ስለሚችል፣

3. ኤርትራ በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር መዋሀድ አለባት ተብሎ የተወሰነ እንደሆነ፣ ብዛት ያላቸውን የእስላሞቹን ጥላቻ ሊያባብስና፣ በውጭም አገሮች ጣልቃ ገብነት ወደ እርስ በርስ ግጭት የሚያመራ ስለሚሆን፣

ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ሕይወቷን የምታስተሳስረው በሕግ በተመሠረተ በፌዴሬሽን አስተዳደር ከሆነ፣ በውስጥም ሆነ በውጭ አመለካከት ትክክለኛ ሚዛን ያለው ፍርድ ሆኖ፣ ተቀባይነትን ያገኛል ሲሉ <u>የበርማና የደቡብ አፍሪካ መልዕክተኞች፣ ውሳኔያቸውን አቀረቡ።</u>

እንደሚታወስው ዩናይትድ ስቴትስ፣ ከጥቅምት 1949 ዓ.ም ጀምሮ ለኤርትራ ጉዳይ መፍትሔ ነው ብሎ ያስበው፣ አገሩን ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን በማቀላቀል ነው።

ታላቋ ብሪታንያ ግን የፌዴሬሽን መንፈስና አስተዳደር፣ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ትርጉሙ የማይታወቅ እጅግ አስቸጋሪ ነገር ይሆናል ብሎ ከማመኑም በላይ፣ ከብዙ ጊዜ ጀምሮ ሲጥርበት የቆየውን የኤርትራን ምዕራብ ቆላ ከሱዳን ጋር የማቀላቀል ዕቅድ፣ ከበርማና ከደቡብ አፍሪካ የቀረበው መፍትሔ እንደሚያስናክልበት፣ ግልጽ ሆነ።

የፌዴሬሽን መፍትሔ

የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ቡድን ጥናቱን ከፈጸመ በኋላ፣ ያዘጋጀውን ራፖር ሰኔ 28 ቀን 1950 ዓ.ም ለጊዚያዊ ኮሚቴ (INTERIM COMMITEE) አቀረበ።

ቀደም ሲል እንደተገለጸው፣ የበርማና የደቡብ አፍሪካ ኮሚሽነሮች በሕብረት ሆነው ባቀረቡት ራፖር፣ ኤርትራ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ዘውድ ሥር በፌዴሬሽን ተቀላቅላ የውስጥ አስተዳደሯን የምትመራበት መንግሥት ይኖራታል ብለው ነበር። ይህን መፍትሔ ከሌሎቹ ቅድሚያ በመስጠት ጊዚያዊው ኮሚቴ እንዲነጋገርበት ዶክመንቱ ሲቀርብ፣ በበርማና በደቡብ አፍሪካ ራፖር ላይ ተገልጾ የነበረው የፌዴሬሽን ዓይነት መልኩን ለውጦ ተገኘ። ይኸውም ንጉሠ ነገሥቱ ምንም ዓይነት ሥልጣን ሳይኖራቸው ለወጉ ብቻ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር የበላይ መሪ ተብለዉ፣ በኤርትራ የሚቋቋመው መንግሥት በሙሉ ሥልጣን አገሩን ይመራል የሚል ሆነ። የፌዴሬሽኑ ትርጉም አስከዚህ ድረስ በተጭበረበረ ሁኔታ ተለዋውጦ ለጊዚያዊው ኮሚቴ የቀረበው፣ ጣልያኖች በተለመደ ተንኮላቸው በጀርባ ገብተው፣ የበርማን መልዕክተኛ ይዘው በቀመሙት ተንኮል ሳይሆን እልቀረም ተብሎ ተጠርጥሯል። ለዚህም ማስረጃ የሆነው፣ በመጀመሪያ ከተጻፈው ተለውጦ የቀረበውን የፌዴሬሽን አሠራር ትርጉም፣ የበርማ መልዕክተኛ ሲስማ፣ ልክ አይደለም ብሎ አለመቆጣቱ፣ ወይም ቢያንስ በግልጽ አለመቃወሙ ነው።

ንጉሠ ነገሥቱ ያለ እንዳች ሥልጣን ለፕሮቶኮል ብቻ የበላይ መሪ እንዲሆኑ የታቀደው የፌዴሬሽን ፎርሙላ፣ ለኤርትራ ነፃነት ይስጣት ከሚለው ከጣልያን ምኞት ጋር የሚመሳሰል ስለሆነ፣ ኢትዮጵያ በምንም መንገድ የማትቀበለው መሆኑን የንጉሠ ነገሥቱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አስታወቁ።

« ..... ስብዙ ሺህ ዓመታት በዓለም ላይ የተከበረ ነፃነቷን ይዛ የኖረች ኢትዮጵያ ከሕዝቦቿ መካከል ነፃ ሆና ከማታውቀው እና፣ በሕዝብ ቁጥር ከጠ ቅላላው ኢትዮጵያውያን አንድ ሀያኛ ከማትሆነው፣ ከኤርትራ ግዛት ጋር በፌዴሬሽን አትተሳሰርም። ከኢትዮጵያ ጋር ተቀላቅላ በፌዴሬሽን የምትተዳደረው ኤርትራ መሆኗ በግልጽ መታወቅ አለበት ..... » ካሉ በኋላ፣ አቶ አክሊሉ ንግግራቸውን ሲፈጽሙ፣ « ..... በዚህ የተባበሩት መንግሥታት የጊዚያዊ ኮሚቴ ውስጥ የሚደረገው ሙከራ፣ ከዚህ ቀደም በኤርትራ ሕዝብ ዘንድ ተቀባይ እጥቶ የወደቀው የጣልያን የነፃነት ፎርሙላ፣ እንደገና ነፍስ እንዲዘራ ከሆነ፣ ኢትዮጵያ ብሔራዊ ደህንነቷ አደጋ ላይ እንደወደቀ ቆጥራ፣ አስፈላጊውን እርምጃ ከመውሰድ አትቆጠብም ..... » ሲሉ አስጠነቀቁ።

በዚህ አኳኋን አቶ አክሊሉ የሰጡትን መግለጫ የጊዜያዊው ኮሚቴ ሊቀመንበርና ምክትሉ ስለደገፉት፣ በፌዴሬሽኑ አስተዳደር ንጉሠ ነገሥቱ ምንም ዓይነት ሥልጣን እንዳይኖራቸው፣ ባልታወቀ መንገድ በተንኮል ተቀነባብሮ የቀረበው ሀሳብ እንዲሰረዝ፣ ስምምነት ተደረገ። ወዲያውም፣ ..... <u>ኤርትራ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር የምትቀላቀለው በንጉሠ ነገሥቱ የዘውድ ሥልጣን ሥር ነው</u> ..... ብለው፣ ስኔ 28 ቀን 1950 ዓ.ም በርማና ደቡብ አፍሪካ በራፖራቸው ላይ የዳኝነት አስተያየት የሰጡበት፣ አሪጅናሉ ዶክመንት ቀርቦ ንግግር እንዲደረግበት ኮሚቴው ወሰነ።

የበርማ፣ የደቡብ አፍሪካና የኖርዌይ ኮሚሽነሮች፣ ጣልያን ለጥቅሙ ሲል ለኤርትራ ነፃነት ካልተሰጠ ብሎ ያደረገውን ጥረት፣ ሕዝቡ እንደማይደግፈው ቢያረጋግጡለትም፣ የላቲን አሜሪካ ወዳጆቹን ይዞ፣ በተባበሩት መንግሥታት ጓዳ እንዳንድ ተንኮል በመጠምጠም፣ ምኞቱን ለመፈጸም ተስፋውን አልቆረጠም። የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ወደ ኤርትራ እንዲልክ የተደረገው እና አብዛኛዎቹም ዳኞች የተመረጡት፣ በጣልያን ፍላጐትና ብርቱ ጥረት መሆኑን

እናስታውሳለን:: አሁንም የመርማሪው ኮሚሽነሮች ቡድን ራፖር በጊዜያዊው ኮሚቴ ሲጠና እንደታየው ሁሉ፣ ቀጥሎም ጉዳዩ በፖለቲካ ኮሚሲዮን ተመርምሮ በጠቅላላው ጉባኤ አስከሚወሰንበት ጊዜ ድረስ፣ የጣልያን የተንኰል ስንስለት አየተቀጣጠለ አብሮ ከመጓዝ አያቋርጥም::

የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን ራፖር ተጠናቅቆ ለተባበሩት መንግሥታት ከቀረበበት ጊዜ ጀምሮ፣ የኤርትራ ጉዳይ በመጨረሻ ውሳኔ የሚያገኘው፣ በርግ እና ደቡብ አፍሪካ በስጡት የፌዴሬሽን ሀሳብ እንደሚሆን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አክሲሉ አርግጠኛ ነበሩ:: የፌዴሬሽን አስተዳደር ለኢትዮጵያም ሆነ ለኤርትራ ሕዝብ፣ ፍጹም እንግዳና የባዕድ ሥርዓት ስለሆነ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እንዲቀበሉት ለማድረግ አቶ አክሲሉ ከባድ ችግር ገጠማቸው:: በዚያን ዘመን በንጉሠ ነገሥቱ ዙሪያ ያለው የወልደጊዮርጊስና የመኩንን ሀብተወልድ የሕብረት ሥልጣን ማንም የማይደፍረው ስለሆነ፣ የፌዴሬሽኑን ሀሳብ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ያለ ቅሬታ እንዲቀበሉት የጸሐፊ ትዕዛዙንና የገንዘብ ሚኒስትሩን አርዳታ ጠየቁ::

ለወልደጊዮርጊስና ለመኩንን ሀብተወልድ አቶ አክሲሉ ባጭሩ ያመለከቱት፣ « ..... አሁን በተባበሩት መንግሥታት ኮሚቴ ላይ ንግግር የሚደረግበት የኤርትራ ጉዳይ፣ ውሳኔ የሚያገኘው በፌዴራሲዮን መልክ ካልሆነ በስተቀር፣ ሌላ አማራጭ መንገድ የለም:: በእኔ በኩል ብርቱ ጥረት ለማድረግ የምሞክረው፣ በፌዴራሲዮኑ አሠራር የጃንሆይ ሥልጣን በዋና ዋና ጉዳዮች ላይ፣ በተለይ በውጭ ጉዳይ ፖሊሲ፣ በመከላከያ፣ በፊናንስና በመገናኛዎች በኩል በሕግ የተረጋገጠ እንዲሆን ነው:: ከዚህ ውጭ ማድረግ የሚቻል አይመስለኝም:: ..... ፌዴራሲዮኑን አንቀበልም ብለን ብንሟገት፣ ለጣልያን የታሰበውን የሞግዚት አስተዳደር ሀሳብ ለማስፈጸም መንገድ እንከፍታለን:: ስለዚህ፣ ጃንሆይ በሰፈው አስተያየታቸው ጉዳዩን እንዲረዱትና፣ የፌዴራሲዮኑን ሀሳብ እንዲቀበሉት አርዳታ አለምናስሁ:: ይህን ሁሉ የማስቸግረው፣ የኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ፣ ፍጹም በሆነ የአንድነት አስተዳደር እንዲሆን፣ ጃንሆይ የጣሉብኝ አደራ አጅግ ስለከበደኝ ነው:: አንደ እውነቱ ከሆነ፣ እስከዛሬ ድረስ ጠላቶቻችንን ተቋቁመን ከዚህ ደረጃ መድረሳችን ትልቅ ነገር ሆኖ መታየት አለበት:: በእኔ የግል አስተያየት፣ በታላላቅ ጉዳዮች ላይ፣ የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ሥልጣን በሕግ ታውቆ፣ ለኤርትራ የፌዴሬሽን አስተዳደር መመሥረቱ፣ ኢትዮጵያን የሚጐዳት አይመስለኝም ..... » የሚል ነበር:: ከጥቂት ቀናቶች በኋላ፣ ከጽሕፈት ሚኒስትሩና ከገንዘብ ሚኒስትሩ ላቶ አክሲሉ የተላኩት መልሶች ደረሱ::

ሀ/ ከጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ

« ..... ስለ ኤርትራ ጉዳይ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን ላይ የሚደረገው ንግግር፣ የመጨረሻው ውሳኔ በፌዴራሲዮን አስተዳደር መሆኑ እንደማይቀር፣ ዘርዝረህ የላክልኝ ደርሶኛል:: መቼም ይኸ ሀሳብ ዛሬ የተፈጠረ አደለም:: ባለፈው ዓመት አሜሪካኖች አቅርበውት፣ አንተም ታግለህ፣ እዚያ ተንኮለኞች እንግሊዞችም ረድተውህ፣ ሳይሳካ መቅረቱን ሁላችንም እናስታውሳለን:: ዛሬ ደግሞ የተባበሩት መንግሥታት በመረጣቸው ሁለት ዳኞች፣ የፌዴራሲዮኑ ሀሳብ ተደግፎ ሲቀርብ፣ በአዝሁሁ በአሜሪካኖች ኃይልና እርዳታ፣ በዋናው ጉባኤ ላይ መወሰኑ የማይቀር ነው ያልከው፣ እኔም እዚህ ሩቅ ሆኜ ይታየኛል:: መቸም አንድ ነገር ማመን ያለብህ፣ በአንተ በኩል ይኸ ቀረ፣ ይኸ ጉደለ የሚባል ነገር አለመኖሩን ነው:: እዚህ ላይ በቁም ነገር መታየት ያለበት፣ በፌዴራሲዮንም ሆነ ወይም በሌላ የአስተዳደር መንገድ፣ ኤርትራ ለኢትዮጵያ ትመለሳለች እንጂ፣

ከእንግዲህ ወዲህ ለጠላታችን ለጣልያን አትዳረግም። የድካምህ ውጤቱ ይኸ ነው። የፌዴራሊዮኑ ውሳኔ እየገፋ ስለመጣ መቀበል ያስፈልጋል ብለህ ባመለከትከው መሠረት፣ ከጌቶቹ ጋር በሰፈው ተነጋግሬበታለሁ። አንተ ያለብህን ችገር ከማናችንም በበለጠ የሚያውቁት እሳቸው ናቸው። እርግጥ፣ የፌዴራሊዮኑን ሀሳብ በቶሎ ከመቀበላችን በፊት፣ አንዳንድ ነገር ማድረግ ትችል እንደሆነ ? ብለው ተስፋ ያደርጉብሃል። ይኸውም፣ የኖርዌዩ ዳኛ እንደሰጠው አስተያየት፣ የአቆርዳቱ ጉዳይ ለጊዜው ቆይቶ፣ ሌላው ግዛት በሙሉ ያለ አንዳች ሀተታ ወደ እኛ እንዲመጣ፣ ከእንግሊዞችና ከአሜሪካኖች እርዳታ ለማግኘት ትሞክር እንደሆነ ? ብለው ያስባሉ። መቸም የሚሆነውንና የማይሆነውን የምታውቀው እንተ ነህ። ..... በእኔ በኩል የምመክርህ ሁለት ነገር ነው። 1. ጌቶቹ ሀሳብ ምን እንደሆነ ስለምታውቀው፣ ከኖርዌዩ የቀረበው ሀሳብ እንዲወሰን የተቻለህን አድርግ። 2. በዚህ አኳኋን የማይቻል ሆኖ የፌዴራሊዮኑ ጉዳይ ገፍቶ ከመጣ በቶሎ መቀበል ነው። በተረፈ ጤናህን ጠብቅ። ..... »

ለ/ ካቶ መኩንን ሀብተወልድ፣

« ..... ትናንት ጌቶቹን ሳነጋግራቸው፣ በዚህ ፌዴራሊዮ በተባለው ነገር አክሊሉ እንደምንም ታግሎ ያስቀረው ይሆናል ብለው ተስፋ ያደርጋሉ። እንደምታውቀው የኛንሆይ ሀሳብ ትክክል ነው። ይኸ ፌዴራሊዮ የሚባል ሕገ፣ በአንድ አካል ላይ ሁለት ዓይነት ቀለም መለጠፍ ከመሆኑ በቀር፣ አንድነታችንን የሚገነባ ሊሆን አይችልም። አንተ እስካሁን የምትደክምበትን ጌቶቹ ደህና አድርገው ስለሚያውቁ፣ ከአትዮ በላይ የሆነ ነገር ለምን አልሠራሁም ? አትባልም። እኔ የማስጨንቀህ አንድ ነገር እንድትሞክር ነው። በመጀመሪያ እንግሊዞችን፣ ከዚያም አሜሪካኖችን በወዳጅነት ይዘህ፣ ይኸን ለኛንሆይ አመራርና ለኢትዮጵያ አንድነት ማጠናከሪያ ምቹ ያልሆነ ነገር ለማስተረፍ፣ የተለየ ድካም ብታደርግ የሚሳካልህ ይመስለኛል። ኤርትራ በሙሉ ቢፌዴራሊዮ ወደ ኢትዮጵያ ይግባ ከሚባል፣ ይኸ ቀድሞውንም ኢትዮጵያ አደለሁም የሚለው የአቆርዳት አውራጃ ሕዝብ ቀርቶብን፣ ሌላው ኤርትራ፣ ሙሉ ኢትዮጵያ ሆኖ ቢመጣልን ይሻለናል። ስለንተ በኩል ይህ ሀሳብ እንዲሳካ ፊት ለፊት መሟገት፣ ወደፊት በታሪክ ያስወቅሰናል የሚል ግምት እንዳለህ ትዝ ይለኛል። ኢትዮጵያን አልፈልጋትም፣ በታሪክም ስህተኞች ብሎ፣ በአደባባይ የቆመውን ሕዝብ፣ እኛም አንፈልገውም ብንለው፣ ታሪክ ለምን እንደሚወቅሰን ለእኔ አይታየኝም። የሆነ ሆኖ ለፖለቲካው ዘዴ ኃላፊው እንተ ስለሆንክ፣ በዚህ በኩል አልሞግትህም። እኔ የምናገረው የመሰለኝን ነው። ጃንሆይ እንደሚፈልጉት ቢፈጸም፣ ከብዙ ጣጣ ስለምንድን በብርቱ ድከምበት። ካልሆነ ደግሞ ፌዴራሊዮ መቀበሉ አስፈላጊ ስለሆነ፣ ጸሐፊ ትዕዛዝም ደህና አድርጉ አሰረድቷልና በዚህ በኩል ሥጋት አይደርብህ ..... »

ከዚህ በላይ እንደታየው ከጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስም ሆነ ካቶ መኩንን ሀብተወልድ የተሰጠው ምክርና አስተያየት፣ አቀራረቡ ይለይ እንጂ፣ መሠረቱ አንድ ዓይነት ነው። ሁለቱም ከፍተኛቹ ባለሥልጣኖች፣ የፌዴሬሽኑን መፍትሔ ከመቀበል በፊት፣ ቢቻል ከኖርዌይ የቀረበው ሀሳብ ደጋፊዎች አግኝቶ እንዲፈጸም ይደከምበት የሚል ነው። አቶ አክሊሉም ይህንኑ በኃይተ ልዑል ቤተመንግሥት ያስውን መንፈስ በመከተል ልዩ ጥረት ማድረጋቸውን አላቋረጡም ነበር። የኤርትራን እና የኢትዮጵያን ጉዳይ፣ በፌዴሬሽን መፍትሔ ብቻ መመልከት በቂ አስመሆኑን፣ የተባበሩት መንግሥታት ኮሚቴ እንዲገነዘበው፣ አቶ አክሊሉ ሙከራ ያደረጉት የሚከተለውን አስተያየት በማቅረብ ነበር።

« ..... ከአምስቱ የመርማሪ ኮሚሲዮን አባሎች መካከል ሶስቱ፣ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ መሆንን እንደሚፈልግና፣ በኤኮኖሚም ረገድ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ካልሆነች በስተቀር፣ ራሷን ችላ ለመኖር እንደማትበቃ አረጋግጠዋል።

..... ኤርትራ ለአሥር ዓመታት በሞግዚት አስተዳደር ከቆየች በኋላ፣ ነፃነቷን ማግኘት ይገባታል ያሉትም፣ የጓቴማላና የፓኪስታን ዳኞች፣ የአገሪቱ የኤኮኖሚ ሕይወት ከኢትዮጵያ ተለይቶ ብቻውን መቆም እንደማይችል መስክረዋል። እነዚሁ ዳኞች ከዚህም አልፈው፣ ኤርትራ ነፃ መንግሥት በምትሆንበት ጊዜ፣ በኤኮኖሚ ረገድ ሁለቱ አገሮች (ኢትዮጵያና ኤርትራ) በቅርብ የሚተሳሰሩበት ስምምነቶች እንዲደረጉ አስፈላጊነቱን እጠንክረዋል። በዚህ አቀራረባቸው የጓቴማላና የፓኪስታን መልዕክተኞች አስተያየት፣ ትክክለኛውን የዳኝነት መስመር አለመከተሉን ለመረዳት አያስቸግርም። ..... በእንድ በኩል ኢትዮጵያ ለኤርትራ አናድ አይደለችም ብለው አየካዱ፣ በሌላ በኩል ደግሞ ልጇ እይደለችም የሚሏት፣ ይህች ባዕድ ኤርትራ ነፃ መንግሥት እንድትሆን ሲጠይቁ፣ በኤኮ ኖሚ ረገድ ኢትዮጵያ መመገብ አለባት ይላሉ። የእነዚህ የሁለት አገሮች መልዕክተኞች የፍርድ ሚዛን፣ ምን ያህል መዛባቱን ለመገንዘብ ከዚህ የበለጠ ግልጽ ማስረጃ የለም። ኢትዮጵያ፣ እናትነቷ ለታወቁላት ልጆቿ ያላትን ማካፈልና መመገብ ሰብዓዊ ግዴታዋ ቢሆንም፣ እናትነቷ ለተካዱባት ልጆቿ ማሳደጊያ ወተት መለገስ አለባት ብለው፣ ፍርዳቸውን የሰጡትን የጓቴማላንና የፓኪስታንን ዳኝነት፣ በቀም ነገር ለመመልከት አይቻልም።

..... የበርማና የደቡብ አፍሪካ ኮሚሽነሮች፣ በኤርትራ ውስጥ ምንም እንኳ አብዛኛው ሕዝብ ለኢትዮጵያዊነቱ የቆረጠ መሆኑን ቢያረጋግጡም፣ በምዕራቡ ቆላ ነዋሪ ከሆነው ሕዝብ ውስጥ፣ የሚበልጠው ክፍል ኢትዮጵያን እንፈልግም ስላለ፣ ለሁሉም ወገን አስታራቂ እንዲሆን፣ የፌዴሬሽን እስተዳደር ቢመሠረት ይሻላል ብለዋል። የበርማና የደቡብ እፍሪካ ኮሚሽነሮች ያቀረቡትን ይህንን የፌዴሬሽን መፍትሔ ለመቃወም ወይም ውድቅ እንዲሆን ለመጠየቅ ሳይሆን፣ ለኤርትራ ሕዝብ ዕድልና ሕይወት፣ ኢትዮጵያ በበኩሏ ጠቃሚ ይሆናል ብላ የምታምንበትን አስተያየት መግለጽ ትፈልጋለች።

..... የፌዴሬሽን አስተዳደር ትክክለኛ ትርጉሙና የአሠራሩ ዘዴ፣ በኤርትራ ሕዝብ ዘንድ ከዚህ ቀደም ተስምቶ የማይታወቅና፣ ፍጹም አንግዳ ነገር ስለሆነ፣ ኮሚቴው ወደ ውሳኔ ከማምራቱ በፊት፣ የሕዝቡ የትምህርት ደረጃና የሥራ ኤክስፒሪያንስ፣ የውስጡን አስተዳደር ኃላፊነት ለመቀበል በቂ መሆን እለመሆኑን ጠለቅ ብሎ ማተኮር ያስፈልገዋል። የተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች እንደሚያውቁት፣ ኤርትራ በጣልያን ቅኝ አስተዳደር ታሥራ በተሰቃየችበት በሃምሣ ዓመታት ውስጥ፣ ሕዝቡ በትምህርት ከአራተኛ ክፍል እንዳያልፍ በሕግ ተመሰኖበት የኖረ ስለሆነ፣ የፌዴሬሽን ሕግ የሚሰጠውን የውስጥ አስተዳደር ሥልጣን ለመቀበል የሚችሉ፣ አንኳንስ የዩኒቨርሲቲ ቀርቶ የሁለተኛ ደረጃን እንኳ የፈጸሙ ኤርትራውያኖች፣ አለመኖራቸው መታየት አለበት።

..... የዴሞክራሲ ትርጉሙ የአብዛኛውን ሕዝብ ፍላጐት መፈጸም ከሆነ፣ አብዛኛው ሕዝብ የጠየተው ኢትዮጵያዊነትን መሆኑ ለማንም ግልጽ ነው። እንግዲህ ይኸ ሕዝብ ወደ ጥንት አገሩ መመለስን እንደሚፈልግ፣ በወዳጅም በጠላትም ከተመሰከረ በኋላ፣ በማያውቀውና ባልተረዳው ሥርዓት፣ የተለየ አስተዳደር ያስፈልግበል ብሎ መወሰን ወይም ማስገደድ፣ ጠቃሚ አለመሆኑን ኢትዮጵያ ታሳስባለች። ..... እኔ ይህን ሁሉ ስናገር፣ የበርማ እና የደቡብ አፍሪካ ኮሚሽነሮች፣ ለኤርትራ ትክክለኛ መፍትሔ ፍለጋ ያደረጉትን ጥረት ሳልገነዘብ ቀርቼ አይደለም። በርማና ደቡብ አፍሪካ የፌዴሬሽን መፍትሔ ይበጃል ያሉት፣ ቀደም ብዬ እንደገለጽኩት የምዕራቡ ቆላ ነዋሪዎች፣ ከኢትዮጵያ ጋር መዋህድን

ሰለሚቃወሙ፣ አስታራቂ መንገድ በመፈለግ መሆኑን ሁላችንም አናውቃለን። ይሁን እንጂ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር የምትቀላቀለው በፌዴሬሽን ነው ሲባል፣ ይህች በቅኝ ገዥዎች ስትከፋፈይ የኖረች አገር፣ ኦቶኖሚው በሚሰጣት መብት የውስጥ አስተዳደሯን ለመምራት፣ የሰው ኃይልና ያገር ውስጥ የገቢ ምንጭ ስለሚያጥራት፣ ከባድ ችግር ላይ እንደምትወድቅ መታወቅ አለበት።

ከዚህ ሁሉ ጣጣ ለመዳን፣ የኖርዌዩ መልዕክተኛ እንዳሳሰበው፣ በጣሊያን ፕሮፓጋንዳ የተወናበዱት የጦሪራቡ ቆላ ነዋሪዎች፣ ትክክለኛ ፍላጐታቸውን አጥንተው ለመወሰን ጊዜ እንዲስጣቸውና፣ ሊሳሙ፣ ሳያመነታ በቀጥታ ኢትዮጵያዊነትን የመረጠው ሕዝብ፣ አሁኑ በቀጥታእንዲቀላቀል ቢደረግ፣ የተሻለ መሆኑን ኢትዮጵያ ታሳስባለች ..... »

የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ይህን አስተያየት ለኮሚቴው ባቅረቡ ጊዜ፣ የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ ድጋፍ ይሰጥ ይሆናል የሚል ተስፋ ተደርጐ ነበር። በመሠረቱ፣ የኖርዌዩ ኮሚሽነር ባቀረበው ራፖር፣ የኤርትራ የምዕራባዊው ቆላ አውራጃ ጉዳይ፣ ሰጊዜው አሁን ባለበት ሁኔታ ቆይቶ፣ ወደፊት በሕዝቡ ፍላጐት እንዲወሰን አሳስበ እንጂ፣ አንግሊዞች እንደሚፈልጉት ከሱዳን ጋር ይቀላቀል የሚል ፍርድ አልሰጠም። ከዚህም ይላይ፣ አምስቱም የመርማሪው ኮሚሽን አባሎች ስአንድ ቃል የተሰማሙበት አንድ ነገር ቢኖር፣ የምዕራቡ ቆላ አውራጃ ወደ ሱዳን አንዲቀላቀል በአንግሊዞች የቀረበውን ሀሳብ፣ መላው የኤርትራ ሕዝብ መቃወሙን በየራፖራቸው መግለጻቸው ነው። ስለዚህ፣ አንግሊዞች ከሚያዝያ ወር 1949 ዓ.ም ጀምሮ ሲደክሙበት የቆየው ጉዳይ፣ በአሁኑ ጊዜ አንደማይፈጸም ስስተገነዘቡ፣ ከኢትዮጵያ መልዕክተኛ የተሸከሙረውን አስተያየት መደገፍ አልፈለጉም።

የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ በተካሄደበት ጊዜ፣ በጥቅምት 1949 ዓ.ም፣ ስኤርትራ ጉዳይ መፍትሔው በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር ማቀላቀል ነው ብለው፣ አሜሪካኖች ያቀረቡትን ረቂቅ ውሳኔ፣ አጅግ አድርገው የተቃወሙት እንግሊዞች አንደነበሩ ይታወሳል። በዚያን ጊዜ፣ የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኧርኔስት ቤቪን፣ የአሜሪካኖችን የፌዴሬሽን ዘዳብ አልቀበልም ያለበት ዋናው ምክንያት፣ ከኤርትራ ግዛት የምዕራቡ ቆላ አውራጃ ወደ ሱዳን አንዲቀላቀል የታሰበውን የሚያፈርስ በመሆኑ ነበር። አሁንም የበርማና የይቡብ አፍሪካ መፍትሔ፣ እንግሊዞች የሚፈልጉትን የአቆርዳትን አውራጃ፣ ወደ ሱዳን የማቀላቀሉን ጉዳይ የሰረዘው መሆኑን አሜሪካኖች እያወቁ፣ የቀረበው የፌዴሬሽን ፎርሙላ ድጋፍ አንዲያገኝ ብርቱ ጥረት አደረጉ።

የተባበሩት መንግሥታት ጊዚያዊ ኮሚቴ፣ በአሜሪካኖች እርዳታ የፌዴሬሽኑን መፍትሔ ለመቀበል ሲዘጋጅ፣ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ካርሎ ሰፎርሳ፣ በድንገት አንድ ችግር ፈጥሮ ለማስናከል ተነሳ። የኤርትራን ሕዝብ ፍላጐት አንዲመረምር አደራ የተሰጠው የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን፣ በአንድ ዓይነት ሀሳብ ለመስማማት አለመቻሉ እጅግ የሚያሳዝን መሆኑን ከገለጸ በኋላ፣ ካርሎ ሰፎርሳ ባቀረበው አዲስ ሀሳብ፣ ..... ወደፊት የጠለቀ ጥናት ተደርጐ ለሁሉም ተስማሚ የሆነ መፍትሔ እስኪገኝ ድረስ፣ ላልተወሰነ ጊዜ መላው የኤርትራ ግዛት፣ በታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አስተዳደር እንዲቆይ ያስፈልጋል..... » አለ።

እንግሊዞችም ከዚህ ቀደም ታላቋ ሱማሌ ብለው በነደፉት ፕላን፣ የኦጋዴንን አውራጃ ሳያገኙ በመቅረታቸው፣ ቀጥሎም የኤርትራን የምዕራብ ቆላ እውራጃ ከሱዳን ጋር እቀላቅለው ለመያዝ የተመኙት ሰላልተሳካላቸው፤ በብስጭት መንፈስ ይኸንን ከካርሉ ስፎርሳ የተነገረውን የጣልያንን ሀሳብ ለመደገፍ ፈለጉ። ወዲያውም በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ዘንድ የተመልካችነት (OBSERVER) ቦታ ያለው፣ የጣልያን አምባሳደር እልቤርቶ ታርኪያኒ፣ ስፎርሳ የሰጠውን መግለጫ፣ የድርጅቱ አባል አገሮችና በተለይም የላቲን አሜሪካ ግሩፖች እንዲደግፉት ከፍ ያለ ጥረቱን ቀጠለ።

አሜሪካኖች ደግሞ በበኩላቸው፣ የጣልያንን የተንኮል ዕቅድ ለመስበር ቆርጠው ስለተነሱ፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ዲን አቸሰን (DEAN ACHESON) ራሱ፣ በኮሚቴው ስብሰባ ላይ ተገኝቶ፣ በፌዴሬሽኑ መፍትሔ አባሎቹን ካስማማ በኋላ፤ በደንቡ መሠረት ጉዳዩ ለዋናው የፖለቲካ ኮሚሲዮን እንዲተላለፍ አስደረገ። የንጉሠ ነገሥቱ ሥልጣን በውጭ ጉዳይና በመከላከያ ብቻ ሳይወሰን፣ በፊናንስና በውጭ ንግድ፣ በመገናኛዎችና በወደብ አስተዳደር ጭምር አንዲሆን የቀረበው ሀሳብ፣ ብዙ ድጋፍ እያገኘ በመሄዱ፣ ጣልያኖች የበለጠ ተናደዱ። ይህንን የፌዴሬሽን እቅም ኮሚቴው ተቀብሎ፣ ለውሳኔ ወደ ፖለቲካው ኮሚሲዮን ከማስተላለፉ በፊት አስናክሎ ለማስቀረት፣ ጣልያኖች ላቲኖቹን ይዘው ያደረጉትን ሙከራ፣ የዩናይትድ ስቴትስ መልዕክተኞች ፈጥነው ባይደርሱበት ኖሮ፣ በቀላሉ እይከሽፍም ነበር። ዕድሜ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዲን አቸሰን የፌዴሬሽኑ ፎርሙላ በኮሚቴው ተደግፎ ለፖለቲካው ኮሚሲዮን ተሳለፈ።

የኤርትራ ጉዳይ የሚወስነው በፌዴሬሽን መልክ መሆኑ እየተረጋገጠ ሲመጣ፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ለጃንሆይ በላኩት ቴሌግራም፣ « ..... ያለን ምርጫ ኤርትራን በፌዴራሲዮን አስተዳደር መቀበል ብቻ ስለሆነ፣ የግርማዊነትዎ ውሳኔ በአስቸኳይ እንዲደርሰኝ እጠብቃለሁ ..... » አሉ። ወዲያው፣ ንጉሠ ነገሥቱ በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ትልቁን ስብሰባ አድርገው፣ ልዑል እልጋወራሽ፣ ልዑል ራስ ካሣ ኃይሉ፣ ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ፣ አቶ ዘውዴ ገብረሕይወት (በዚያን ጊዜ የውጭ ጉዳይ ም/ሚኒስትር) በተገኙበት «... ኤርትራን በፌዴራሲዮን አስተዳደር እንድንቀበል ከተባበሩት መንግሥታት ስለተጠየቅን፣ እኛም መስማማታችንን ዛሬ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትራችን መልዕክት ስለምንልክለት፣ አንድታውቁት ነው ..... » ብለው መግለጫ ሰጡ።

ራስ ካሣ የፈሩት ደረሰ። በእንድ ኢትዮጵያ ላይ ሁለት መንግሥት ተቋቁሞ ሊካሄድ ነው። ኤርትራውያኖች የራሳቸውን መንግሥት አቋቁመው የሚተዳደሩ ከሆነ፣ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ ሆኑ የሚባለው በምኑ ነው ? እንደዚህስ የመስለውን ፍርሃ መቀበሉ ጥቅሙ ምንድን ነው ? በማለት እጅግ ማዘናቸውን ገለጡ። ጃንሆይ ራስ ካሣ በተናገሩት እልተደሰቱም። « ..... አንተ እኮ ያልተረዳኸው ብዙ ነገር አለ። ዋና መላኩተኞችንና ከእሱም ጋር አብረውት እንዲሠሩ የመደብናቸው ሰዎች፣ የሰጠናቸውን ትዕዛዝ ተከትለው በሚገቡታ አኳኋን በዓለም ገባኤ ፊት በብዙ ተሟግተውበታል። አሁን ለብዙ ዘመን ደክመን ጉዳዩ እዚህ ደረጃ ከደረሰ በኋላ አንቀበልም ብንል፣ ጣልያን ተመልሶ እንዲመጣ በሩን ከመክፈት በስተቀር የምናገኘው ጥቅም የለም። ይኸንን የኤርትራን ጉዳይ ስንዘምረው፣ በፌዴራሲዮን ይሰጠን ብለን እኛ አሳመለከትንም። የኤርትራም ሕዝብ እልጠየቀም። በተለይም የኤርትራ ሕዝብ ለኢትዮጵያ እንደኑቱን፣ ለኛም ታማኝነቱን የገለጠው በስፈው ነበር። ምን ይሆናል ? የተባበሩት መንግሥታት

ዳኞች ለአንዳንድ ጥቅም በጠላቶቻችን እየተገፉ፣ ይኸን ፌዴራሲዮን የሚባል ነገር ደነቀሩብን። ሆኖም የፌዴራሲዮን ነገር ሲታይ፣ ራስ ካሣ በተናገርከው ዓይነት አደለም። በኢትዮጵያና በኤርትራ ሁለት መንግሥት የለም። መንግሥቱ እኛው ነን። ፌዴራሲዮን የተባለው፣ ለኤርትራ የምንሰጠው የውስጥ መተዳደሪያ ደንብ ነው። ይኸውም፣ ኤርትራውያኖቹ በመሬታቸው ላይ የሚያገኙትን ማናቸውንም ገቢ ስራሳቸው መተዳደሪያ አድርገው፣ በጤናም፣ በትምህርትም፣ በርሻም ነገር ስመሥራት እንዲችሉ የታሰበ ነው። ከዚህ በቀር በፖለቲካም፣ በጦር መከላከያም፣ በኢንተርናሲዮናልም፣ በገንዘብም፣ በመገናኛዎችም፣ በንግዱም፣ ትልቁ ኃላፊነት የሚወድቀው እኛው ላይ ነው። ስለዚህ ሌት ተቀን ደክመን ብዙ ፈተናዎች ደርስውብን የተገኘውን ዕድል ማቃለሉ የተገባ አደለም። በኛ ምኞትና በኛ ፍላጐት ቢሆን ኖሮ፣ ከአንድ ዘርና ከአንድ ታሪክ በመጡ ሕዝቦቻችን መካከል ፌዴራሲዮን የሚባል ነገር መታሰብ አልነበረበትም ነበር ..... » በማለት፣ በራስ ካሣ ላይ ያደረውን ሥጋት ለማስወገድ በስፊው ተናገሩ።

ልዑል ራስ ካሣም የጃንሆይን ሁኔታ ሲያዩ አስተያየታቸውን ረገብ አደረጉ። « .... እንግዲያውማ የኛን ሀሳብ ተረድቶ ፀሀት የሚፈርድልን ዳኛ ነዋ! ያጣነው ? ... » አሉ። ጃንሆይም « ..... እምን ! ፀውነት የሚፈርድልን ዳኛ በማጣት ነው ..... » ብለው መለሱ።

የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ፣ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትቀላቀል በሚወስን ጊዜ፣ ኢትዮጵያ ውሳኔውን አክብራ አንደምትፈጽም የንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፈቃድ መሆኑን፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ እንዲያውቁት ትዕዛዝ ተሰጥቶ፣ የሹተ ልዑል ቤተመንግሥት ስብሰባ ተፈጸመ።

የአምስተኛው ጉባኤ ሂደት

ሀ/ <u>የኢትዮጵያ አስተያየት</u>

መስከረም 28 ቀን 1950 ዓ.ም የአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠ ቅላላ ጉባኤ በተከፈተ ጊዜ፣ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለመላው የአባል መንግሥታት አንደራሴዎች ያደረጉት ንግግር፣ በዘመኑ በነበረው ዓለምን በሚያሠጋው ፕሮብሌም ላይ ያተኮረና፣ ስመሠረታዊው የኤርትራ ጉዳይ ስመጨረሻ ጊዜ ትክክለኛን ፍርድ የሚጠይቅ ነበር።

« ..... የሁለተኛው የዓለም ጦርነት ከተፈጸመ፣ ይኸው ዛሬ አምስት ዓመት ሆነ። በነዚህ ጊዚያቶች ውስጥ በዓለም ሕዝብ ላይ ስደረሰው አስቃቂ ዕልቂት፣ ተጠያቂዎቹ ከሆኑት ከጀርመንና ከጃፓን ጋር፣ አስፈላጊው የሠላም ስምምነት አስከዛሬ አልተፈረመም። ይህም ባስመሆኑ መላው ዓለም ቋሚ በሆነ በጦርነት ሕይወት ላይ እንደሚገኝ ተደርጐ ተቆጥሯል።

..... በአሥራ ዘጠነኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያዎቹ ዓመታት ላይ፣ ዓለምን ስብዙ ጊዜ ያስቃዩት የናፖሊዮን ጦርነቶች ሲፈጸሙ፣ የፓሪስና የቪየና ስምምነቶች ሠላምን ባጭር ጊዜ ውስጥ አንደመሠረቱ ስናስታውስ፣ አንዲሁም ከመጀመሪያው የዓለም ጦርነት በኋላ በጥቂት ወራቶች ውስጥ የተከናወነውን የቪርሳይን የሠላም

ውል ስናስብ፡ በዘመናችን የደረሰው የሁለተኛው የዓለም ጦርነት ፍጻሜ ስምምነት፣ ከአምስት ዓመታት በኋላም አስመፈረሙ ሊያስገርመንና ሊያሳስበንም ይገባል፡፡

..... በዛሬው ስዓት በተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን ላይ፣ የተደቀኑት አብዛኛዎቹ የዓለም ዋና ዋና ፕሮብሌሞች፡ ከነዚህ ከሠላም ስምምነቶች መጣደል የተነሣ መሆኑን መገንዘብ አለብን፡፡ ይህን መሠረታዊ ምክንያት ቢጥልቅ አውቀነው ይሁን ሳናውቅ፡ ከጦርነቱ ፍጻሜ በኋላ የአሥር ጊዜም ቢሆን አስተማማኝ ሠላም ሳናገኝ፡ በቀጥታ ወደ ቀዝቃዛው ጦርነት ተሸጋገረናል፡፡

..... እኛ ታናናሽ አገሮች፡ የዚህ የተዘቃዛው ጦርነት የተካፋይነት ደረጃ ባይስጠንና፡ ድምፃችንም የመስማት ዕድል ባይኖረው፡ የተመልካችነትና የሩቅ ታዛቢነት መብት የተነፈገን አይመስለኝም፡፡ የኛ የታናናሾች ትግልና ጥረት፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለዓለም ሠላም ዋስትና እንዲሰጥልንና፣ በሕዝቦች መካከል ለሚፈጠረው ማናቸውም ችግር፣ ትክክለኛ ፍትሕ እንድናገኝበት ስለሆነ፡ ይህን አቋማችንን ኃያላን መንግሥታቶች እንዲያውቁልን እንወይታለን፡፡

..... በዓለም ላይ ተደጋግመው የደረሱት አስቃቂ ጦርነቶች ሁሉ፣ መነሻዎቻቸው በአምባገነኖችና በዲክታተሮች እብሪት መሆኑ እየታወቀ፣ ካለፈው ስህተት በመማር ስግፈኞችና ለአጥፊዎች በታ እንዳይኖር ለማድረግ፣ ችግሩ ምን ላይ እንደሆነ ለመከረኛው ሕዝብ ግልጽ ሆኖ እልታየውም፡፡ በአገሮችና በሕዝቦች መካከል በነፍለ ዘመናችን ለሚፈጠረው ችግር፡ ዳኛችንና ፍትሕ ሰጪያችን ይሆናል ብለን የመሠረትነው የተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን፣ ኃላፊነቱን በትክክል እንዲወጣ ለማድረግ፡ የኃያላን መንግሥታቶች ሙሉ እምነትና በጐ ፈቃድ ብቻ ሳይሆን፣ የኛም የታናናሽ አገሮች ሕብረትና ጥንካሬ መታየት ነበረበት፡፡ በዚህ ረገድ በኛም በኩል የታየብንን ጉድለት ለማረም፣ ባለፉት ጊዚያቶች የተደረጉት ስህተቶች ትምህርት እንዲሆኑን ያስፈልጋል፡፡

..... ባለፈው ዓመት በዚሁ በኒውዮርክ በተካሄደው በእራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ፣ የሱማሌ ሕዝብ፣ ግፈኛው ጣልያን አስተዳዳሪው ሆኖ እንዲያመለስበት፣ ያተረበውን ያን ሁሉ አሳዛኝ አቤቱታ አልስማም ብሎ፡ ለተድሞው ኮሎኒያሊስት መልሶ እንዳስረከበው ሁላችንም እናስታውሳለን፡፡ እንደዚሁም አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ፣ ኢትዮጵያዊነትን መጠየቁ በአራቱ ኃያላኖች ተመርምሮ ከታወቀ በኋላ፡ የጣልያን ወዳጆች ዳኞች ሆነው በተመረጠ ብት፣ በተባበሩት መንግሥታት ልዩ ኮሚሲዮን በድጋሚ እንዲመረመር መወሰኑን ሁላችንም እናውቃለን፡፡

..... ወደ ኋላ ተመልሰን ይህን ሁሉ ሁኔታ በምናስተውልበት ጊዜ፣ ባለፈው ዓመት አቤቱታቸው ያልተደመጠውና ተገቢ ያልሆነ ውሳኔ የተጫነባቸው የሱማሌ ሕዝቦች፡ ዛሬ ምን እንደሚያስቡ ብናተኩር፡ ያሰ ጥርጥር ህዘናቸውና ምሬታቸው ስሕሊናችን ሠላም የማይሰጡ ሆነው እናገኛቸዋለን፡፡ እንደዚሁም፣ ለወደፊት ዕድላቸው ምን እንደሚፈልጉ ሀሳባቸውን በሚገባ ከገለጹ በኋላ፡ በድጋሚ እንዲመረመሩ አለአግባብ የተበየነባቸው ኤርትራውያኖች፣ ዛሬ በምን መንፈስና በምን አኳኋን ፈታቸውን ወደ ኒውዮርክ መልሰው፣ የሚሰጣቸውን ፍርድ እንደሚጠባበቁ እናያቸዋለን፡፡

..... የተባበሩት መንግሥታት ከሳካቸው ከአምስቱ መርማሪ ዳኞች ውስጥ ሶስቱ፣ ኖርዌይ፣ በርማና ደቡብ አፍሪካ፣ የኤርትራን ሕዝብ ስሜትና አቋም በትክክል አዳምጠው፣ አስተያየታቸውን አቅርበዋል። ሁለቱ ዳኞች ጉቴማላና ፓኪስታን ደግሞ፣ ገና ከጠዋቱ ለጣልያን መንግሥት ጥብቅና የቆሙ በመሆናቸው፣ የኤርትራን ሕዝብ ስሜትና አስተያየት አነሱ በሚፈልጉት መልክ ተርጉመው፣ ኢትዮጵያን ለመጉዳትና ጠላቷን ለመጥቀም፣ ታሪካዊ የሆነ የተዛባ ፍርዳቸውን ሰጥተዋል። እንግዲህ የአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤያችን የትኛውን ይከተላል ? የአብዛኛዎቹን ዳኞች ? ወይስ የጥቂቶቹን ? ..... ይህን የኅሊም ሕዝብ አተኩሮ የሚመለከተውን የተባበሩት መንግሥታት የመጨረሻ ውሳኔ ለመስማት፣ ህገሬ የምትጠባበቀው ከፍ ባለ ናፍቆት ነው ..... »

አቶ አክሊሉ ይህን አስተያየት ለጠቅላላው ጉባኤ ከገለጹ በኋላ፣ ከአንገዲህ ወዲህ የመጨረሻው ፍርድ አስከሚሰጥበት ጊዜ ድረስ፣ በትዕግሥትና ዝዝምታ ከማዳመጥ በስተቀር፣ ምንም ዓይነት ንግግር ወይም ሙግለጫ ላለማድረግ ቆርጠው ነበር። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ እስከዚህ ለመወሰን የደረሱት፣ የኤርትራ ጉዳይ ከተጀመረ አንስቶ፣ በየምክንያቱ ለሚቀርቡት ጥያቄዎች ማብራሪያ ለመስጠት ሆነ ወይም በኢትዮጵያ ላይ ለሚሰነዘሩ የተዛቡ አስተያየቶች መልስ ለማቅረብ፣ ያደረጓቸው ንግግሮች በመቶ የሚቆጠሩ በመሆናቸው፣ አንደ አንዳንዶቹ የላቲን አሜሪካ ተናጋሪዎች « አስልቺ » አንዳይባሉ ነበር። ነገር ግን በዚያኑ ሳምንት ውስጥ፣ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤዎች ላይ በተመልካችነት (OBSERVER) የሚካፈለው የጣልያን ወኪል አልቤርቶ ታርኪያኒ፣ ስለ ኢትዮጵያ ሕዝብ አንድነት ጉዳይ ጠቅሶ የተናገረው ስለአናደዳቸው፣ አንደገና ተመልሰው መድረክ ላይ መታየት ግዴታ ሆነባቸው። የጣልያን ወኪል የተናገረው፣ የአንድ አገር ሕዝብ አንድነት ሊከበርና ሊታወቅ የሚችለው፣ በሕዝቦች ሙሉ ፈቃድ መፈጸሙ ማስረጃ ሲገኝለት አንጂ፣ በግዴታ የተደረገ፣ ወይም በፈጠራ ታሪክ የተገነባ ሲሆን፣ ተቀባይነት አንደሌለው የኢትዮጵያ መንግሥት መገንዘብ ያስፈልገዋል የሚል ነው። በመሠረቱ የአምባሳደር ታርኪያኒ ንግግር፣ ኮሚሲዮኑ ከሚያጠናው ከፈዴሬሽኑ መፍትሔ ጉዳይ ጋር የሚገናኝ አልነበረም። « ..... ኤርትራና ኢትዮጵያ አንድ ዓይነት ሕዝቦች ናቸው የሚባለው፣ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የፈጠራ ታሪክ ውስጥ ብቻ ሲሆን፣ የሌላው የኢትዮጵያ ሕዝብ ደግሞ አንድነቱ የተመሠረተው በቅርቡ ዘመን ዳግማዊ ምኒልክ ከጣልያን መንግሥት የጦር መሣሪያ አርዳታ አያገኙ፣ ባደረጉት ዘመቻ ነው። ..... » በማለት፣ ከ1945 ዓ.ም ጀምሮ የሮማ መንግሥት የሚያስራጨውን የተለመደ ፕሮፓጋንዳ፣ አምባሳደር ታርኪያኒ በድጋሚ ከሙገለጹ ዘለተተር፣ ለጉባኤው አዲስ ነገር አላቀረበም። ሆኖም፣ ይህን የተደረገውን የአጭቲ ንግግር ስምቶ በዝምታ ማለፍ ስለማይቻል፣ በማያዳግም ሁኔታ መልሱን መስጠት ከኢትዮጵያ የሚጠበቅ ስለሆነ፣ የጉባኤው ሊቀመንበር የሆነው የኢራኑ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሚስተር ናስሮላህ ኢንተዛም፣ (NASROLLAH – ENTEZAM) ለአቶ አክሊሉ የመልስ መስጠት መብታቸውን ጠበቀላቸው።

የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ንግግራቸውን የጀመሩት፡ « .... አገሬ ለብዙ ሺህ ዓመታት ነፃ ሆና በቆየው የሕይወት ዘመኗ፡ የፈጠራ ታሪክን የማዘጋጀትና፣ አውነተኛ ታሪክን በቅጥፈት የመሸፈን ችሎታም ልምድም አንደሌላት፡ ለታወቀው የኢትዮጵያ ወዳጅ ለጣልያን መልዕክተኛ ማረጋገጥ አወዳለሁ ..... » * በሚል ቃል ነበር::

« ..... በዚህ በተስበሰብንበት የተባበሩት መንግሥታት አንደራሲዎች ገበታ ላይ፣ ስለ ኤርትራ አዳዲስ ታሪክ እየፈጠረ፣ በቅጥፈት አባል አዝሮችን ለማሳሳት ሲጥር የከረመው ግን አንደሆነ፡ ባለቤቱ ራስ አዚሁ ስለአለ፡ (በጣታቸው ታርኪያኒን አየጠቆሙ) የተለየ ማስረጃ ማቅረብ የሚያስፈልግ አይመስለኝም:: ..... ስለ ኢትዮጵያ አንድነት የሚነገረው፣ የጣልያን መንግሥት በኤርትራ ጉዳይ ላይ አንደሚያሠራፈፈው የፈጠራ ታሪክ ዓይነት አለመሆኑን፣ የተከበረው የጣልያን መልዕክተኛ አንዲረዳው ተፈላጊውን መረጃ ልንስጠው አንችላለን:: ..... የኢትዮጵያ አንድነት የተመሠረተው፣ በኢትዮጵያውያኖች ብቻ ሲሆን፡ የመቶ ዓመት ዕድሜ ያልሞላው የጣልያን አንድነት ግን የተፈጠረው፣ ከውጭ በመጡ ወታደሮችና፣ የማዛት ጉቦ ተሰጥቶ ከፈረንሣዩ ናፖሊዮን ሶስተኛ፡ በተገኘው የጦር ኃይል ዘመቻ መሆኑን፣ ለአምባሳደር ታርኪያኒ ማስታወስ የሚያስፈልግ ይመስለኛል:: .....

..... የዛሬ ዓመት በዚሁ አዳራሽ አምባሳደር ታርኪያኒ ስለአኔ ሲናገር፣ ..... የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የአንድን አገር አስተያየት፡ በሌላ አነጋገር ትክክለኛውን ስሜት ለመተርጐም ችሎታው በቂ አይደለም ..... ብሎኝ ነበር:: የአኔ የችሎታ አጥረት የተተቸው በትርጉም ሥራ ስለሆነ፡ አኔም የዚህ ሞያ አለኝ ብዬ አልተከራከርኩም:: ዛሬ ደግሞ አኔም በተራዬ አንዳደረግኩት አመለካከት፣ ክቡር የጣልያን ወኪል፡ ስለ ዘመናዊው የመቶ ዓመት ታሪክ ያለው አውቀትና አስተያየት፣ አጅግ የጠበበ መሆኑን መግለጽ አወዳለሁ ..... » ብለው ንግግራቸውን ፈጸሙ::

ከአንድ ዓመት ወፊት በመስከረም 1949 ዓ.ም የኤርትራ ጉዳይ በዋናው ኮሚሲዮን ቀርቦ በሚታይበት ጊዜ፣ « ኤርትራ ነፃ መንግሥት መሆን አለባት » ብሎ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ካርሎ ስፎርዛ ሀሳቡን ሲያቀርብ፣ በጀርባ የተጠመጠመው ተንኮል ትክክለኛው ትርጉም ምን አንደሆነ አቶ አክሊሉ ለጉባኤው በስፊው አስረድተው ነበር:: በዚሁ ጊዜ የጣልያን መልዕክተኛ አልቤርቶ ታርኪያኒ መልሱን ሲስጥ፣ « ..... የትርጉም ሥራ የተለየ ሞያን የሚጠይቅ ስለሆነ፡ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የክብት ስፎርዛን ዲስኩር ሲተረጉም በጣም መላላቱን ለጉባኤው ከማረጋገጥ በስተቀር ሌላ የምጨምረው የለም ..... » ብሎ ሲናገር፣ በጣልያን ደጋፊዎች ዘንድ ከፍ ያለ የሚሠጠኳት ድምፅ ተስምቶ አንደነበረ ይታወሳል:: አሁን ደግሞ ከአንድ ዓመት በፊት፡ አቶ አክሊሉ አጋጣሚ አግኝተው፣ የአላቸው የትርጉም ችሎታ አንደተተቸባቸው ሁሉ፣ የታርኪያኒም የታሪክ ዕውቀት ቢጣም ውስን መሆኑን ሲናገሩ፡ በጉባኤው አዳራሽ አንድ ዓይነት የሳቅ ድምፅ ተስምቶ ነበር::

* « የታወቀው የኢትዮጵያ ወዳጅ የሚለው ቃል የጉባኤው ተካፋዮችን አጅግ አስቋቸው ነበር »

ለ/ የጣልያን አስተያየት፣

ባለፈው ዓመት ስኛ ህዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት፣ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ፍጻሜ ላይ፣ ለኤርትራ ሕዝብ መርማሪ ኮሚሽን እንዲመደብለት፣ ሱማሌን፣ ጣልያን በሞግዚትነት እንዲያስተዳድራት በተወሰነ ጊዜ፣ የሮማ መንግሥት ዋና ወኪል አምባሳደር አልቤርቶ ታርኪያኒ፣ ለደጋስፐሪ ባስተላለፈው ቴሌግራም፣ « ..... ድሉ ለጣልያን ! ..... ህዙኑ ለኢትዮጵያ ! ..... » ሆኗል ሲል፣ የጎለጸውን አስተያየት ታሪክ ለመቸውም አይረሳውም። በመሠረቱ እልቤርቶ የተናገረው ከእውነት የራቀ አይደለም። ከዚያ ሁሉ ድካምና ከዚያ ሁሉ ጥረት በኋላ፣ የተባበሩት መንግሥታት፣ ጣልያን በነደፈው ህሳብ ተመርቶ የሰጠው ውሳኔ፣ ለኢትዮጵያ እጅግ የመረረ ቅሬታ፣ ለሮማ መንግሥት ገደብ የሌለው ደስታ እንደሰጠ አይካድም።

ጣልያን፣ ምንም እንኳ የተባበሩት መንግሥታት የአባልነት መብት ባይኖራት፣ በጀርባ ሆና የምትተበትበው ተንኮል ሁሉ የምትፈልገውን ውጤት ስለሰጣት፣ በዚህ በህዳር 21 ቀን የአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ባደረገው ውሳኔ፣ ምን ያህል እንደተደሰተችና ወደፊትም በድርጅቱ ላይ ከፍተኛ ዕምነት እንደምታሳድር በመግለጽ፣ የመንግሥቱ መሪ አልቺዴ ደጋስፐሪ ለኒውዮርክ ያስተላለፈው ቴሌግራም እጅግ የጋለ እንደነበረ እናስታውሳለን።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም በበኩላቸው ለተባበሩት መንግሥታት ዋና ጸሐፊ በላኩት ቴሌግራም፣ « ..... በመንግሥታት ማህበር አባሎች መካከል የሚፈጸመው ጥቃቅን ጥቅም፣ ትክክለኛ ፍርድን እንዴት አድርጉ እንደሚያዛባ፣ እንድ ቀን « እውነት » የተሸፈነውን ገልሎ ድል የሚመታቸትን ጊዜ ለማየት እንደምበቃ፣ ያለኝን ጽኑ ዕምነት የመልዕክቴ መደምደሚያ አደርገዋለሁ ..... » ብለው ነበር። በመሠረቱ፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በኩል፣ ተፈርዶለት ለሚዝናናውም ሆነ ተፈርዶበት ለሚበሳጨው፣ የስሜት ተካፋይነት መግለጫ ወግና ልምድ ስለሌለ፣ ለሚደርሱት ለማናቸውም መልዕክቶች የድርጅቱ ዋና ፀሐፊ መልስ አይሰጥም። የዚህ ዓለም ሂደት እንደሚያሳየው ዛሬ የተደሰቱት ነገ ምን ህዘን ላይ እንደሚወድቁ፣ ዛሬ ያዘኑት ደግሞ ነገ ምን ደስታ እንደሚያገኙ መተንበይ ስለማይቻል፣ ጊዜው የሚፈጥረውን ለማየት፣ ትዕግሥትና እርጋታ ከሁሉም የበለጠ መድኃኒት ይሆናል።

የሮማ መንግሥት፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ጀርባ ሆኖ በሚሠራው ተንኮል፣ ለኤርትራ መርማሪ ኮሚሽን አባል ሆነው ከተመረጡት አምስቱ ዳኞች መካከል፣ ጓቴማላ፣ ፓኪስታንና ደቡብ አፍሪካ ደጋፊዎቹ እንደሚሆኑ እርግጠኛነት ተሰምቶት፣ አራተኛውን የበርማን ወኪል በጉቦ ስመግዛት በሚዘጋጅበት ጊዜ፣ ኢትዮጵያ ትክክለኛ ፍርድ ይሰጠኛል ብላ የተማመነችው በአንድ በኖርዌዩ ዳኛ ብቻ ነበር። ኢትዮጵያ ! ታበዕህ እደዊሐ ኀበ እግዚአብሔር እንደተባለው፣ ለዚች አገር አምላክ የሚሠራላት ተአምሩ ብዙ ስለሆነ፣ የጣልያን ወገን ነው ተብሎ እምነት የተጣለበት ደቡብ አፍሪካና፣ በገንዘብ ጉቦ ፍርዱን እንዲሸጥ ዶላር የተዘጋጀለት የበርማ ኮሚሽነር፣ ከኖርዌይ ጋር ሆነው አስተያየታቸውን በማስተባበር የሮማን መንግሥት ዕቅድ አፈረሱበት።

ጓቴማላና ፓኪስታን፣ ጣልያን የስጣቸውን መምሪያ ተከትለው፣ ኤርትራ ከነፃነት በፊት ለአሥር ዓመታት የሮማ መንግሥት በሞግዚትነት እንዲያስተዳድራት ቢታገሉም፤ አብዛኛዎቹ ዳኞች፣ የኤርትራ ሕይወት ከኢትዮጵያ ተለይቶ መኖር እንደማይችል የሰጡት አስተያየት፣ በዓለም ጉባኤ ፊት ትክክለኛ ሆኖ ተደመጠ:: የተባበሩት መንግሥታት ጊዚያዊ ኮሚቴ (INTERIM COMMITTE) ከበርማና ከደቡብ አፍሪካ የቀረበውን የፌዴሬሽን መፍትሔ ተስማምቶ ለዋናው የፖለቲካ ኮሚሲዮን ሲያቀርብ፤ እዚያም ላይ የሮማ መንግሥት ሀሳቡን የሚከተሉለት ሊያገኝ አልቻለም::

የፖለቲካው ኮሚሲዮን ጉዳዩን በሚመረምርበት ጊዜ፤ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር ጁሴፔ ብሩዛስካ፣ (GIUSEPPE BRUSASCA) በቀቢጸ ተስፋ፣ ያደረገው ንግግር፣ የጣልያንን መንቀዥቀዥና ጤና ማጣት የሚያመለክት ነበር:: ጓቴማላና ፓኪስታን፣ ለኤርትራ ነፃነት የሚገባት መሆኑን ያረጋገጡት፤ በርማ እና ደቡብ አፍሪካ የፌዴሬሽን መፍትሔ ይሻላል ያሉት፤ ኤርትራ፣ በኢትዮጵያ አስተዳደር ውስጥ እንዳትዋጥ አስበው መሆኑን ኮሚሲዮኑ እንዲገነዘበው፤ ጁሴፔ ብሩዛስካ በዲስኩሩ አየተዝናና ሲናገር፣ የሚታዘበኝ ይኖር ይሆን ? ብሎ አልተጨነቀም ነበር:: የጣልያን መልዕክተኛ በዚሁ መግለጫው ውስጥ፤ ከአምስቱ መርማሪ ኮሚሽን አባሎች መካከል አራቱ፣ የኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር መዋህድ ተቃውመዋል ብሎ ያለ እፍረት ሲናገር፤ ለወጉ አንኳን፣ አምስተኛው ዳኛ የኖርዌዩ ኮሚሽነር፣ ምን አስተያየት እንዳቀረበ ሊጠቅስው አልፈለገም::

ጓቴማላና ፓኪስታን የሰጡት ፍርድ፣ ለኤርትራ የወደፊት ዕድል ምን ያህል ጠቃሚና ትክክለኛ መሆኑን ካሚሚቀ በኋላ፤ በርማ፣ ደቡብ አፍሪካና ኖርዌይ ያቀረቡትን ሀሣብ፤ ጁሴፔ ብሩዛስካ በራሱ አመለካከት ተርጉሞ የኮሚሲዮኑን አባሎች ለማወናበድ የመጨረሻ ጥረት ያደረገው፤ የፌዴሬሽኑ መፍትሔ ተቀባይነትን እንዲያጣ ለማድረግ ነበር:: መጀመሪያ፣ ጉዳዩ በጊዚያዊ ኮሚቴ ተጠንቶ የተደረገው ስምምነት፣ እሁን ደግሞ በዋናው የፖለቲካ ኮሚሲዮን ላይ የሚዘጋጀው ውሳኔ፣ ከሮማ መንግሥት ምኞትና ፍላጐት አጅግ እየራቀ መሄዱን ሲያውቀው፤ ስለ ፌዴሬሽኑ መፍትሔ የጣልያን አስተያየት ሊደመጥ ይገባል በማለት፣ ብሩዛስካ በመጨረሻ ያቀረበው ሀሣብ የሚከተለው ነበር::

« ..... የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የኤርትራን ጉዳይ ለመወሰን፣ ከኢትዮጵያ ጋር የፌዴሬሽን አስተዳደር መመሥረቱ ይሻላል ብሎ ካመነበት፣ በኤርትራ የሚኖሩት ጣልያኖች ውሳኔውን የሚያከብሩና በትክክል የሚፈጽሙ መሆናቸውን እናረጋግጣለን:: ..... ነገር ግን የፌዴሬሽን አስተዳደር የሚደገፈው፣ ራሱን በራሱ የሚያስተዳድር እውነተኛ የኤርትራ መንግሥት እንደሚቋቋምና፣ ሕዝቡም በፖለቲካና በኢኮኖሚ ልማት በትክክል የሚካፈልበት እንደሚሆን ተስፋ በማድረግ ነው:: ..... በፌዴሬሽኑ ሕግ፣ ለኤርትራ መንግሥት የሚሰጠው ሥልጣን፣ በውስጥ አስተዳደር ላይ የተወሰነ ብቻ ሳይሆን፣ በውጭ ፖለቲካና በውጭ ንግድ ግንኙነት ጉዳይ፣ ተገቢውን መብት የሚያገኝና፣ በመከላከያም ረገድ የውጭ ጠላት ቢመጣበት ለመመከት የሚያስችል ኃይል ሊኖረው ይገባል ..... »

ከዚህ በላይ እንደታየው የጣልያን የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር፣ ስለ ፌዴሬሽኑ አሠራር የሰጠው አስተያየት፤ በበርማና በደቡብ አፍሪካ የቀረቡትን

መሠረታዊ ነጥቦች የሚደመስስና፣ አንድ አዲስ አገር ነፃ መንግሥት ሆኖ ሲቋቋም የሚኖረውን፣ ያገር ውስጥና የውጭ ፖሊሲን ሥልጣን የሚተነትን ስለሆነ፣ ኮሚሲዮኑ ከሚያዘጋጀው ከፌዴሬሽን መፍትሔ ጋር የሚቀራረብ አልሆነም::

ሴናተር ብሩዛስካ፣ በአንድ በኩል ለኤርትራ ጉዳይ፣ ከነፃነት በስተቀር ሌላ መፍትሔ የለም አያለ፣ በሌላ በኩል ደግሞ ፌዴሬሽኑን መቀበል አንደሚቻል ሲያረጋግጥ፣ በሁለቱ መፍትሔዎች መካከል ያቀረባቸው የተወሳሰቡ ሀሳቦች ከብስጭትና ከተስፋ መቁረጥ የተነሣ ስለሆነ፣ ኮሚሲዮኑ ብቁም ነገር ሊመለከተው አልቻለም::

በፖለቲካው ኮሚሲዮን ላይ ጓቴማላና ፓኪስታን፣ ለኤርትራ ነፃነት አያሉ ሲጮኹ፣ ቀድሞ ለጣልያን ሲሟገቱ ከነበሩት፣ የላቲን አሜሪካ አገሮች መካከል አሥራ ሁለቱ፣ ጥንታዊ አቋማቸውን ለውጠው የፌዴሬሽን መፍትሔ ደጋፊዎች ሆኑ:: ይህም ሊሆን የቻለው የብራዚልና የሜክሲኮ መልዕክተኞች አምባሳደር ሙንዚ እና አምባሳደር ኔርቮ (MUNZI AND NERVO) የጊዚያዊው ኮሚቴ ሊቀመንበርና ምክትል ሆነው የኤርትራን ጉዳይ ባጠኑበት ጊዜ፣ የኢትዮጵያን አቋም ትክክለኛነት ስለተገነዘቡ፣ የአብዛኛዎቹንም ዳኞች አስተያየት መከተል ተገቢ መሆኑን ስለአመኑበት፣ እነዚህ ሁለት ሰዎች በወገኖቻቸው በላቲኖቹ ዘንድ ባደረጉት የማግባቢያ ጥረት መሆኑ ይነገራል::

ለኤርትራ ጉዳይ መፍትሔ ናቸው እየተባሉ ከልዩ ልዩ አባል አገሮች ለፖለቲካው ኮሚሲዮን የቀረቡት ረቂቅ ውሳኔዎች፣

1. የተለመደው የሶቪየት ሕብረትና የፖላንድ የተቃውሞ ሬዞሉሽን፣

2. የፓኪስታንና የጓቴማላ የነፃነት ጥያቄ፣

3. የኤርትራ ሕዝብ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር ከመሆንና ነፃነትን ከመቀበል የትኛው እንደሚሻለው <u>በድጋሚ እንዲጠየቅ ከኢራቅ የቀረበው ሀሳብ፣</u>

4. ኤርትራ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘውድ ሥር፣ የውስጥ አስተዳደር መንግሥት አቋቁማ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትዋሀድ፣ ዩናይትድ ስቴትስና ሰባት የላቲን አሜሪካ አገሮች ተካፋይ የሆኑበት፣ <u>የአሥራ አራት አባል መንግሥታቶች የጋራ ረቂቅ ውሳኔ፣</u> ናቸው::

ይህ በአራተኛ ተራ ቁጥር የተጠቀሰው፣ በቦሊቪያ፣ በብራዚል፣ በበርማ፣ በካናዳ፣ በዳንማርክ፣ በኤኳዶር፣ በግሪክ፣ በላይቤሪያ፣ በሜክሲኮ፣ በፓናማ፣ በፓራጓይ፣ በፔሩ፣ በቱርክ እና በዩናይትድ ስቴትስ ኦፍ አሜሪካ፣ ተቀነባብሮ የቀረበው የጋራ ረቂቅ ውሳኔ፣ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን የምትዋሀድበትን ዝርዝር ሁኔታ አብራርቶ የሚገልጽ ነበር:: ይኸውም፣ የፌዴራሉ መንግሥት የሆነችው ኢትዮጵያ፣ በመከላከያና በውጭ ጉዳይ፣ በፊናንስና በንግድ፣ በመገናኛዎችና በወደብ አስተዳደር ሙሉ ሥልጣን ሲኖራት፣ የኤርትራ የውስጥ መንግሥት ደግሞ፣ ከነዚህ ለፌዴራሉ መንግሥት ከተዘረዘሩት ድርሻዎች ውጭ በሆኑት ጉዳዮች ላይ በሙሉ ኃላፊነት ያስተዳድራል የሚል ነው::

በእነዚህ በአሥራ አራት አባል አገሮች ተዘጋጅቶ፣ ለፖለቲካው ኮሚሲዮን የቀረበው የጋራ መፍትሔ፤ ከሌሎቹ ጋር ተወዳድሮ በሠላሳ ስምንት (38) የአባል አገሮች ድምፅ ብልጫ አሸናፊ በመሆኑ፤ የመጨረሻውን ውሳኔ እንዲያገኝ ህዳር 30 ቀን 1950 ዓ.ም ለጠቅላላው ~~ጉባኤ ተላለፈ~~:: የጣልያን መንግሥት በቅኝ ግዛትም መልክ ሆነ በሞግዚት አስተዳደር፤ ኤርትራን መልሶ ለመያዝ ለአምስት ዓመታት ያለማቋረጥ ሲደክምበትና ሲታገልበት የኖረው ትልቁ ምኞቱ ሞቶ፤ ግብዓተ መሬቱ የተፈጸመው በዚህ ህዳር 30 ቀን 1950 ዓ.ም የፖለቲካው ኮሚሲዮን ባደረገው ውሳኔ ነው ማለት ይቻላል::

የመጨረሻው ውሳኔ

በኢትዮጵያ አቆጣጠር ቅዳሜ ህዳር 23 ቀን 1943 ዓ.ም፣ (በአውሮፓ ዘመን አቆ/ታህሣሥ 2 ቀን 1950) የአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ የኤርትራን የወደፊት ዕድል በድምፅ ብልጫ የሚወስንበት ታሪካዊ ዕለት ነበር::

የጉባኤው ሊቀመንበር የኢራን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሚስተር ናስሮላህ ኢንተዛም፤ (NASROLLAH ENTEZAM) ስብሰባውን ሲከፍት በለጠው አጭር መግለጫ፤ « .... ለኤርትራ ጉዳይ የመጨረሻውን መፍትሔ ለመስጠት፣ የፖለቲካው ኮሚሲዮን አጥንቶ ያቀረበልንን ረቂቅ ውሳኔ፣ እንዲሁም ከሶቪየት ሕብረት፣ ከፖላንድ እና ከኢራቅ በቀረቡት ህሳቦች ላይ፣ ጉባኤው በየተራ ድምፅ እንዲሰጥበት እጠይቃለሁ ..... » አለ:: ወዲያው ከሊቀመንበር ናስሮላህ መግለጫ በኋላ፣ ጉባኤው ሥራውን ከመቀጠሉ በፊት፣ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የመጀመሪያው ተናጋሪ ሆነው፣ ለውሳኔ በቀረበው ጉዳይ ላይ የንጉሠ ነገሥቱን መንግሥት አቋምና አስተያየት ለማስረዳት እንዲፈቀድላቸው ጠየቁ:: ቃሉም የሚከተለው ነበር::

« ..... ለብዙ ዓመታት ፋታ ያልሰጠ ምርምርና ጥናት ሲደረግበት የኖረው የኤርትራ ሕዝብ የወደፊት ዕድል፤ ብዙ ፈተናዎችና መስናክሎችን ካሳለፈ በኋላ፣ ዛሬ በዚህ እጅግ በተከበረው የዓለም ሸንጎ ላይ፣ የተባበሩት መንግሥታት እንደራሴዎች የመጨረሻ ፍርዳቸውን እንዲሰጡበት ተጠይቀዋል:: ይህንን በዛሬው ዕለት የሚሰጠውን ፍርድ ለመስማት፤ እጅግ በጋለና በተጨነቀ መንፈስ የሚጠባበቀው፣ ባለጉዳዩ የሆነው ወንድማማቹ የኤርትራና የኢትዮጵያ ሕዝብ ብቻ ሳይሆን፤ ነፃነትና ትክክለኛ መብት ለማግኘት በትዕግሥትና በተስፋ የሚኖሩት ወገኖቻችን፣ አፍሪካውያኖች ጭምር መሆናቸውን የምናገረው፤ ከልብ በመነጨ እውነተኛ ስሜት ነው::

ሊቀመንበራችን የጉባኤውን ሥራ ከከፈቱ በኋላ፣ የተከበራችሁ የዓለም መንግሥታት እንደራሴዎች የመጨረሻ ፍርዳችሁን ከመስጠታችሁ በፊት፣ የመናገር ዕድል እንዲሰጠኝ ያመለከትኩት፣ ከፖለቲካው ኮሚሲዮን ተዘጋጅቶ በቀረበላችሁ ውሳኔ ላይ፣ የኢትዮጵያንና የሕዝቦቿን፣ የንጉሠ ነገሥቷንና የመንግሥቷን አስተያየት በቅድሚያ እንድታውቁት በማሰብ ስለሆነ፤ የተነሳሁበትን ዓላማ ቅን በሆነ መንፈስ እንደምትረዱልኝ ሙሉ ዕምነት አለኝ::

..... ለውሳኔ ተዘጋጅቶ ከፊታችሁ የቀረበው መፍትሔ፣ የአብዛኛውን የኤርትራ ሕዝብ ፍላጐትና የኢትዮጵያን ጥያቄ ፍጹም የሚያረካ አለመሆኑን፣ ከጥቂት ቀናቶች በፊት ለፖለቲካው ኮሚሲዮን መናገሬን፣ ዛሬ ስዚህ ለተከበረው ጠቅላላ ጉባኤ መደበቅ አልፈልግም:: ይሁን እንጂ፣ አሁን ባለንበት ጊዜ የኤርትራን ጉዳይ ለመወሰን፣ ከዚህ ከቀረበው የፌዴሬሽን መፍትሔ የተሻለ፣ ለማናቸውም ወገን አስታራቂና አግባቢ የሆነ፣ አማራጭ መንገድ አለመኖሩን በጥልቅ ስለተገነዘብኩ፣ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥትና በሕዝቡ ስም ሆኜ፣ ያለ አንዳች ቅሬታ በሙሉ የምቀበለው መሆኔን ለተከበረው ጉባኤ በይፋ አረጋግጣለሁ:: ..... በፖለቲካው ኮሚሲዮን ከብዙ ውይይትና ከብዙ ጥናት በኋላ፣ በአሥራ አራት መንግሥታቶች የተቀነባበረው ሀሳብ፣ እጅግ ከፍተኛ በሆነ የድምፅ ብልጫ አሸናፊ ሆኖ የቀረበላችሁን፣ ይህን የፌዴሬሽን መፍትሔ ለማጽደቅ የቆረጣችሁ ከሆነ፣ ኢትዮጵያና የንጉሠ ነገሥቷ መንግሥት፣ የተባበሩት መንግሥታትን ውሳኔ እንከን በማይወጣለት ሥርዓት የሚያከብሩትና በትክክል በተግባር ላይ የሚያውሉት መሆኑን የምገልጽላችሁ፣ በማያጠራጥር እውነተኛ በሆነ ስሜት ነው::

..... ለዚህ ለተከበረው ጠቅላላ ጉባኤ፣ ኢትዮጵያና የንጉሠ ነገሥቷ መንግሥት በተጨማሪ ዋስትና ለመስጠት የሚፈልጉት፣ ከአንግዲህ ወዲህ በኤርትራ ውስጥ ያሉት እስላሞች እና ክርስቲያኖች፣ በቁጥር አነስተኛ የሆኑ የውጭ አገር ዜጐችና ተወላጆች፣ የተባበሩት መንግሥታት በሚያምንበት የዴሞክራሲ ሥርዓት፣ በሕግ የተረጋገጠው መብታቸውና ነፃነታቸው በትክክል የሚከበርላቸው መሆኑን ነው::

..... በትግሉ ዘመን በልዩ ልዩ የፖለቲካ ፓርቲዎች፣ ስለ ኤርትራ የወደፊት ዕድል የተለያዩ አቋሞች ይዘው፣ አንድነታችንን የደገፉትም ሆኑ የተቃወሙት፣ ምንም ዓይነት ልዩነት ሳይደረግባቸው፣ በኤርትራ ውስጥ ሆነ በኢትዮጵያ፣ በማናቸውም የመንግሥት የሥራ መስክ ላይ ሆነ የግል ድርጅት፣ መብታቸው የሚፈቅድላቸውን ለማግኘት አንዳችም እንቅፋት እንደማይገጥማቸው ለማረጋገጥ እወዳለሁ::

..... በኤርትራ ውስጥ ከእንግዲህ ወዲህ በሕዝቡ መካከል፣ አብዛኛዎችና አነስተኞች ተብሎ የሚከፈል ግሩፕ፣ የእስላምና የክርስቲያን እየተባለ የሚለይ የአውራጃና የወረዳ ግዛት፣ በትግሉ ዘመን የአንድነት ደጋፊ ሆኖ የዘለቀ፣ ወይም የተቃዋሚዎች መሣሪያ የነበረ በሚል ስያሜ የሚከፋፈል ወገን፣ ጨርሶ እንደማይኖር መታወቅ አለበት:: መላው የኤርትራ ሕዝብ፣ በዘርና በሀይማኖት ሳይለያይ፣ በወንድማማችነት መንፈስ ተሳስሮ፣ በአኩልነትና በጋራ ኃላፊነት፣ ለአገሩ ልማትና ለራሱ ዕድገት እንዲጥር፣ የተባበሩት መንግሥታት የቀየስለትን መንገድ፣ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት መልካም አስተያየቱንና እምነቱን እንደአሳረፈበት ለማስገንዘብ እፈልጋለሁ:: ..... ለዚህ ሁሉ መሠረቱ፣ እኛ ኢትዮጵያውያን ለኤርትራውያን ወንድሞቻቸው በመሆናችን፣ ኤርትራውያኖችም የኛ የኢትዮጵያውያን ወንድሞቻችን በመሆናቸው፣ የጋራ የሆነው ታሪካችንና የእንድነት ስሜታችን ብርታትና ቆራጥነት ስጥቶን፣ ያን ሁሉ የመከራ ዘመን አሳልፈን እንደገና ለመገናኘት እንድንበቃ፣ የተባበሩት መንግሥታት የሚቀይስልንን መንገድና የሚከፍትልንን አዲስ ምዕራፍ የምንቀበለው፣ ወስን በሌለው ደስታና ጽኑ በሆነ ተስፋ ነው:: ፍቅራችንና ሕብረታችን መሣሪያ ሆኖን፣ የምናደርገው ጥረትና የምናመርተው ውጤት፣ በዚህ በተስቃየ ዓለም ውስጥ

ለሚኖሩት ወገኖቻችን፣ ምላሌነታችን ይጠቅም ይሆናል ብዬ ከልብ የማደርገውን ተስፋ ሳልጠቅስው ማለፍ አልፈልግም::

..... በመጨረሻም ለመናገር የምፈልገው፣ በኤርትራ ውስጥ ስለአሉት የጣልያን ዜጐችና የእነሱ ተወላጆች ጉዳይ ነው:: ከዚህ ቀደም በየኮሚቴው ደጋግሜ እንደተናገርኩት፣ አሁንም ለጠቅላላው ጉባኤ የማረጋግጠው፣ በኤርትራ የሚኖሩት የጣልያን ዜጐችና ተወላጆቻቸው፣ የተባበሩት መንግሥታት በወሰነው መሠረት፣ መብታቸው የሚከበርላቸውና ነፃነታቸው የሚጠበቅላቸው መሆኑን ነው:: ይህን በመስለው ጉዳይ፣ ከፍ ያሉት ገዢዬ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ጠላትን ድል አድርገው አገራቸው በገቡበት ዕለት፣ የኢትዮጵያን ሕዝብ ለማጥቃት ተልከው የመጡት የጣልያን ዜጐችና ተወላጆቻቸው በሙሉ፣ ደህንነታቸው እንዲጠበቅና የሠላም ሕይወታቸው እንዲቀጥል የሰጡትን አዋጅና የፈጸሙትን ሰብዓዊ ተግባር፣ የዓለም ታዛቢዎችና በተለይም የጣልያን ሕዝቦች ምንጊዜም የሚዘነጉት አይመስለኝም:: ..... ቀደም ብዬ እንደተናገርኩት ሁሉ፣ ለሰው ልጅ የሚሰጠው መብትና ነፃነት ለሁሉም በእኩል ደረጃ መከበር እንዳለበት፣ የኢትዮጵያ መሠረታዊ አቋምና ዓላማ ስለሆነ፣ የትናንት ጠላት የዛሬ ወዳጅ እየተባለ፣ የሚፈጸም አድሎና ጥቃት እንደማይኖር ዋስትና መስጠት እፈልጋለሁ::

የተከበሩ ሊቀመንበር፣

..... ለንግግሬ ማክተሚያ በአንድ ዓረፍተ ነገር ሀሳቤን ለማጠቃለል እንድችል ፈቃድዎን እጠይቃለሁ:: ይኸውም፣ ለብዙ ዓመታት የቆየው፣ የስደትና የስቃይ ሕይወት ከተፈጸመ በኋላ፣ ኤርትራውያኖች ከኢትዮጵያውያን ወንድሞቻቸው ጋር፣ አንድነታቸው ተመልሶላቸው፣ የጋራ ሕይወታቸውን የሚመሠርቱበት ዕድል የሚከፈተው፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን ትክክለኛ ፍርድ ስለሆነ፣ አዲስ የምንከፍተው የታሪክ ምዕራፋችን ይህን ሁሉ አጉልቶ ለተከታዩ ትውልድ እንደሚያስተላልፍልን እምነቴ ጽኑ መሆኑን ነው .....
»

ከዚህ በላይ የተገለጸው የአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ንግግር፣ ለጠቅላላው ጉባኤ እንዲቀርብ በፕሮግራም የተመደበ አልነበረም:: ለኤርትራ የተዘጋጀውን ሙፍትሔ፣ የአባል መንግሥታት እንደራሴዎች ድጋፋቸውን ሆነ ተቃውሞአቸውን ለመግለጽ ከመጀመራቸው በፊት፣ ጉባኤው ስለሚሰጠው ውሳኔ፣ ባለጉዳዩ የሆኑት አቶ አክሊሉ በቅድሚያ አስተያየታቸውን በዚህ እኳኋን ዘርዝረው ለማቅረብ፣ የውስጥ ደንቡ አይፈቅድላቸውም ነበር:: ከዚሁ የተነሣ፣ ሊቀመንበሩ የኢራን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በሰጠው መግለጫ፣ « ..... ምንም እንኳ በውስጥ ደንባችን ለውሳኔ በቀረበልን ጉዳይ ላይ ንግግሩ ከመጀመሩ በፊት፣ የባለጉዳዩ አስተያየት በቅድሚያ እንዲቀርብ የተፈቀደ ወይም የተሰመደ ባይሆንም፣ ከኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ተብራርቶ የቀረበልንን ዋስትና የሚሰጥ ንግግር፣ ሁላችንም ያዳመጥነው በጋለ እና ጥልቅ በሆነ ስሜት መሆኑን ተረድቻለሁ:: ..... በበኩሌም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አክሊሉ ንግግር፣ ደስ የሚያሰኝ በመሆኑና ለሥራችንም ጠቃሚ እንደሆነ በመገመት የውስጥ ደንባችንን መከተል አስፈላጊ ሆኖ አላገኘሁትም:: ..... » ካለ በኋላ፣ የጉባኤው ሥራ እንዲቀጥል አደረገ:: ጉባኤው ሥራውን እንደጀመረ ከስልሣዎቹ የመንግሥታት እንደራሴዎች መካከል የመጀመሪያው ተናጋሪ ሆኖ የቀረበው የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ ስለሆነ፣ ምን

አስተያየት እንደሚሰጥ ለመሰማት፣ በተለይ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ከፍ ያለ ጉጉት አድሮባቸው ነበር። እንደተፈራው አልሆነም። የእንግሊዝ መልዕክተኞች መሪ ሰር ፍራንክ ሶስኪሰ፣ (SIR FRANK SOSKICE) በንግግሩ መግቢያ ላይ፣ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የሰጡትን መግለጫ ካመሰገነ በኋላ፣ የኤርትራ ጉዳይ ብዙ ምርምሮች የተካሄዱበት እና በተለይም በፖለቲካው ኮሚሲዮን በጥልቀት የተጠና ስለሆነ፣ ጠቅላላው ጉባኤ እንዲያጸድቀው የቀረበው መፍትሔ፣ ከፍተኛ የሆነ የድምፅ ድጋፍ ማግኘት ይገባዋል ሲል አስተያየቱን ገለጸ። ሰር ፍራንክ ሶስኪሰ ንግግሩን ቀጠለ፣ ኤርትራ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል የቀረበውን ሀሳብ፣ የኢትዮጵያ መንግሥት ሙሉ በሙሉ ተቀብለውና ጣልያንም ሊቃወመው እንደማይችል ከጠቀሰ በኋላ፣ ይህ መፍትሔ ፍሬያማ ውጤት ይሰጣል ተብሎ ከፍ ያለ ተስፋ የሚደረገው፣ ጉዳዩ በቀጥታ ለሚመለከታቸው አገሮች ብቻ ሳይሆን፣ ምሳሌነቱ ለአፍሪካ አገሮች ጭምር እንደሚሆን ታላቋ ብሪታንያ ያላትን ሙሉ ዕምነት ለጠቅላላው ጉባኤ አስረድቷል።

የአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ዝግጅት ሲደረግ፣ እንግሊዞች ለኢትዮጵያ የሚሰጡትን ድጋፍ በማቀዝቀዛቸው ከዚህ ቀደም በጃንሆይና በመንግሥታቸው ዘንድ ሥጋት አድሮ እንደነበረ ይታወሳል። የዚህም ዋና ምክንያት፣ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን፣ እንግሊዞች አጥብቀው የሚፈልጉትን የአቆርዳትን አውራጃ ወደ ሱዳን ማቀላቀል ጉዳይ፣ የኤርትራ ሕዝብ በሙሉ ይቃወማል ሲል ያቀረበው ራፖር ስለአበሳጫቸው መሆኑ ታውቋል። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም የእንግሊዞች ድጋፍ መቀዝቀዙ ሲነገራቸው፣ እራሳቸው ወደ ሎንዶን ሄደው የመንግሥቱን መሪዎች ለማነጋገር እስከ ማሰብ ደርሰው ነበር። ነገር ግን የመርማሪው ኮሚሲዮን ራፖር በጊዜያዊው ኮሚቴ በሚጠናበት ጊዜ እና ከዚያም በፖለቲካው ኮሚሲዮን የፌዴሬሽን መፍትሔ ሲዘጋጅ፣ እንግሊዞች ምንም እንኳ ከአሜሪካኖች ጋር ሆነው የሞቀ እርዳታ ሲሰጡ ባይታዩም፣ የተቃውሞ ሀሳብ ባለመስጠታቸው፣ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እና በመንግሥታቸው ላይ ያደረው ሥጋት እየቀነሰ ሄደ።

አቶ አክሊሉ ለንጉሡ ነገሥቱ ካቀረቡት ማስታወሻ ለመረዳት እንደተቻለው፣ እንግሊዞች የኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ መቀላቀል ሲደግፉ የቆዩት፣ በሁለት ዋና ዋና ምክንያቶች ነበር። የመጀመሪያው፣ « ታላቋ ሱማሌ » የሚባል ግዛት ለመፍጠር የኦጋዴንን አውራጃ ቆርጦ ለመውሰድ በመፈለጋቸው፣ ለማካካሻ የኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ እንደግፋለን አሉ። ከጥቂት ጊዜ በኋላ፣ የታላቋ ሱማሌ መፈጠር ጉዳይ እንደማይሳካ ሲያውቁት፣ ከኤርትራ ግዛት የምዕራባዊው ቆላ አውራጃ ወደ ሱዳን እንዲከለልና ሌላው ግዛት ከኢትዮጵያ ጋር እንዲሆን ለሁለት ዓመታት ያለማቋረጥ ታገሉ። እሁን በመጨረሻው፣ እነሱ ያቀዱት ሀሳብ ሁሉ አንዱም የማይፈጸም መሆኑን አውቀው ተስፋ ሲቆርጡ፣ የመላ ኤርትራን ግዛት በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር ማቀላቀል፣ ምንም እንኳ ፊት ለፊት መቃወም ባይፈልጉም እስከ መጨረሻው ቀን ድረስ፣ እንደ አሜሪካና እንደ አንዳንድ መንግሥታቶች ድጋፋቸውን በሞቀ መንፈስ መስጠት አልፈለጉም።

የአንድ አገር የፖለቲካ አቋም በጥቅም ምክንያት እንደ አየር ጠባይ ተለዋዋጭ በመሆኑ፣ ወደ ኋላ ተመልሶ የነበረውን ማስታወስና ከዛሬው ሁኔታ ጋር ማገናዘብ ጠቃሚ ይሆናል። ኤርትራ ወደ ጥንት አገሯ እንድትመለስ ኢትዮጵያ ያቀረበችው ማመልከቻ፣ በመስከረም 1945 ዓ.ም ሎንዶን ላይ በተደረገው የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባ በሚታይበት ጊዜ፣ ጥያቄው ተገቢነት

ስለሌለው፣ ከምክር ቤቱ አዠንዳ ላይ እንዲሰረዝ ፈረንሣይ፣ መስኮብና አሜሪካ የውሳኔ ሀሳብ ሲሰጡ፤ ኤርትራ ያለ ኢትዮጵያ ሕይወት ስለማይኖራት፣ ጉዳዩ በጥልቅ መመርመር አለበት ብሎ ከመሰረዝ ያዳነው፣ የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኧርኔስት ቤቪን ነበር። ከዚያም በኋላ ለብዙ ዓመታት፣ ጣልያን በምንም ምክንያት ወደ ኤርትራ መመለስ የለበትም ብሎ በማገድ እና ከምዕራቡ ቆላ አውራጃ በስተቀር ሌላው ግዛት ሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሐድ፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ያሳየው አቋም፣ ለኢትዮጵያ ድጋፍ መሆኑ አይካድም። አሁን ደግሞ በ1950 ዓ.ም መጨረሻ ላይ፣ እንግሊዞች ኢትዮጵያን የመርዳት ፍላጐታቸው የተዳከመበት ምክንያት ከላይ እንደተገለጸው ሲሆን፣ አሜሪካኖች ደግሞ ከተጠበቀው በላይ ድጋፋቸውን ያጋሉት ለምንድን ነው ? የሚል ጥያቄ ቀርቦ ነበር።

የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ዲን አቸሰን ራሱ በየኮሚቴው እየተገኘ፣ የቀረበው መፍትሔ እንዲጸድቅ ያን ሁሉ ጥረት ያደረገው፣ ዩናይትድ ስቴትስ በአሥመራ ላይ ያቋቋመው « ራዲዮ ማሪና » የተባለው የመገናኛ ማዕከል፣ ያለአንዳች እንቅፋት ለመቀጠል እንዲችል ከኢትዮጵያ መንግሥት ዋስትና ስለተሰጠው ነው ሲሉ፣ አንዳንድ የፖለቲካ ታዛቢዎች ተችተዋል። በእርግጥ « ራዲዮ ማሪና » (ኋላ ቃኘው ሻለቃ) የተባለው የመገናኛዎች ድርጅት፣ ለአሜሪካኖች አጅግ ጠቃሚያቸውና አስፈላጊያቸው መሆኑ እይካድም። ይሁን እንጂ በዚያን ዘመን እንደነበረው የፖለቲካ ሂደት፣ ኤርትራ ነፃ ትውጣ ! ወይም ከነፃነት በፊት ጣልያን ለአሥር ዓመታት በሞዝሊትነት ያደራጃት ! ተብሎ ቢወሰን እንኳ፣ ለራዲዮ ማሪና እንቅስቃሴ አሜሪካንን ደፍሮ እንቅፋት ለመፍጠር የሚሞክር እንደማይኖር የታመነ ነው። ከጦርነቱ በኋላ፣ አሜሪካኖች ቀስ በቀስ ወደ ኢትዮጵያ እየተጠጉ፣ የአገሪቱን ጠቅላላ ሁኔታ ሲያጠኑ፣ ከነፃነት በኋላ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት በእንግሊዞች ምን ያህል እንደተሰቃየ፣ ከዚህም ሌላ ጣልያን ወደ ኤርትራ ተመልሶ ጉረቤት ቢሆን፣ ንጉሡ ነገሥቱ የሰጉበትን ምክንያት ተረድተው፣ ይህችን ችግረኛ አገር ቢያንስ በሞራል ለመርዳት ሳያስቡ እንዳልቀሩ ማመን ይቻላል። እንደዚሁም፣ ኢትዮጵያ፣ ኤርትራን በፌዴሬሽን አስተዳደር አንድትቀበል ሲደግፉ፣ ለራዲዮ ማሪና ጉዳይ ብቻ ሳይሆን፣ በቀይ ባሕር አካባቢ አገሮች ሠላምና ደህንነት ተመስርቶ፣ የዩናይትድ ስቴትስ ጥቅም ይጠበቃል ብለው ማስባቸው የማይጠረጠር ነው።

አሜሪካኖች፣ አሥራ አራት አገሮችን አሠልፈው ያዘጋጁት መፍትሔ በፖለቲካው ኮሚሲዮን ድል ያገኘ ቢሆንም፣ ጉዳዩ ለጠቅላላው ጉባኤ ሲቀርብ፣ ከስልሳ (60) የመንግሥታት እንደራሴዎች መካከል፣ በዩናይትድ ስቴትስ ድጋፍና እርዳታ ብቻ ሊጸድቅ ይችላል ብላ ኢትዮጵያ አልጠበቀችም። ጠቅላላው ጉባኤ ለሚያደርገው ውሳኔ፣ የአንድ መንግሥት እንደራሴ አቅም አንድ ድምፅ ብቻ ስለሆነ፣ የፌዴሬሽኑን መፍትሔ ለማጽደቅ፣ ከሚሆነው አባል አገሮች ሁለት ሶስተኛ የሆነው የድጋፍ ድምፅ ያስፈልግ ነበር። ጉባኤው እንደተከፈተ፣ አቶ አክሊሉ ህብተወልድ በቅድሚያ የሰጡት ሰፊ ማብራሪያ፣ ስለ ፌዴሬሽኑ ሕግ መከበር ከኢትዮጵያ የሚፈለገውን ዋስትና የሚያረጋግጥ በመሆኑ፣ የብዙዎች አገሮችን መልካም አስተያየት ማርኳል።

የቻይና መልዕክተኞች መሪ ሚስተር ሱን ቺ ዩ (TSUNE CHI YU) ድጋፉን ከመስጠቱ በፊት ለጉባኤ በገለጸው አስተያየት፣ « ..... የኢትዮጵያ የውጭ

ጉዳይ ሚኒስትር፣ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር በተግባር ላይ እንዴት እንደሚውል፤ አግባቢና አስተማማኝ የሆነ ዋስትና ያለው መግለጫ በስጠን ጊዜ፣ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በመካከላችን ተገኝቶ አዳምጦት ቢሆን ኖሮ፣ ሙሉ በሙሉ ተስማምቶ በተመሳሳይ አነጋገር ትብብሩን ይገልጽልን ነበር ብዬ አስባለሁ ..... » ብሏል። እንደዚሁም የሊባኖስ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሚስተር አሙን (AMMOUN) ባደረገው ንግግር፤ « አክሊሉ ሀብተወልድ በኢትዮጵያና በንጉሠ ነገሥቱ ስም ሆኖ፣ ፌዴሬሽኑ በተግባር ላይ ስለሚውልበት ሁኔታ በስፊው የገለጸልን መጪ ታዊ ጉዳይ፤ ሁላችንንም ስለአረካን፣ የሊባኖስ መንግሥት ለቀረበው መፍትሔ ሙሉ ድጋፉን ይሰጣል» ካለ በኋላ፤ « ..... የታወቁትና የተከበሩት የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት፣ በዘመናቸው ለነፃነትና ለትክክለኛ ፍርድ የተሰዉ እና፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅትም፣ ዓላማውንና ግቡን እንዲፈጽም ጥረታቸውን ያላጓደሉ ስለሆኑ፣ ጉባኤያችን ለኤርትራ አስተዳደር የሚሰጠው ውሳኔ፣ በተግባር ላይ እንደሚገለጽ ዕምነታችን የተሟላ ነው ...፤... » ብሏል።

ከየመንግሥታቱ እንደራሴዎች ይህን በመሰለ መልክ ከተገለጹት አቋሞች ውስጥ፣ ከሁሉም ይበልጥ አስደናቂ ሆኖ የታየው፣ የፌዴሬሽኑን መፍትሔ ለመቃወም ተዘጋጅቶ የመጣው የኢራቅ መልዕክተኛ ሚስተር ሞሐመድ ፋድሒል ዣማሊ (M.FADHIL JAMALI) ሀሳቡን ለውጦ ደጋፊ ሆኖ መገኘቱ ነው። አል ዣማሊ፣ ስለመሰደው አቋም ለጉባኤው ሲያስረዳ፤
« ..... የፌዴሬሽኑ አስተዳደር በትክክል በተግባር ላይ እንደሚፈጸምና፣ ከዚህም በላይ በኤርትራ ያሉት እስላሞች እንደ ክርስቲያኖቹና እንደሌሎቹ ሁሉ፣ የእኩልነት መብታቸውና ነፃነታቸው የሚጠበቅላቸው መሆኑን፣ ከኢትዮጵያ የተሰጠ ው ዋስትና የሚበቃ ሆኖ አግኝቼዋለሁ። ..... ከዚህም በቀር የጉባኤውን ሥራ ለመከታተል ኒውዮርክ የመጣው የኤርትራ የእስላሞች ሊግ መሪ፣ ከኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በተሰጠው መግለጫ መደሰቱን ገልጾልኛል። እንደዚሁም፤ በኢትዮጵያና በኤርትራ የሚኖሩት እስላሞችና የዓረብ ተወላጆች ሁሉ፣ የታሰበውን የፌዴሬሽን መፍትሔ የሚቀበሉት መሆኑን ስምቻለሁ። በነዚህ ሁሉ ምክንያቶች፣ ከዚህ በፊት ለፖለቲካው ኮሚሲዮን አቅርቤው የነበረውንና አሁንም በጠቅላላው ጉባኤ እንዲታይልኝ ያዘጋጀሁትን ረቂቅ ውሳኔ ሰርዜ፤ በአስራ አራት አገሮች ተቀነባብሮ በፖለቲካው ኮሚሲዮን ተቀባይነት ካገኘ በኋላ፣ ጉባኤያችን እንዲያጸድቀው የተጠየቀውን የፌዴሬሽን መፍትሔ ለመደገፍ ወስኛለሁ ..... » አለ። የኢራቅ መልዕክተኛ ከዚህ ቀደም ለፖለቲካው ኮሚሲዮን አቅርቦት ተቀባይነት ሳያገኝ የቀረውና አሁንም ጠቅላላው ጉባኤ እንዲያይለት አዘጋጅቶት የነበረው ረቂቅ ውሳኔ፤ « ..... የኤርትራ ሕዝብ ነፃነትን ከማግኘትና በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር ከመቀላቀል፤ የትኛውን እንደሚመርጥ በሬፌራንዶም መጠየቅ አለበት ..... » የሚል ሀሳብ ነበር።

ቀደም ሲል እንደተገለጸው ሁሉ፣ ጠቅላላው ጉባኤ ስለ ኤርትራ ጉዳይ ለውሳኔ በቀረበለት መፍትሔ ላይ መነጋገር ከመጀመሩ በፊት፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ለመላው የተባበሩት መንግሥታት እንደራሴዎች የሰጡት የዋስትና ቃል፣ በብዙዎቹ መልዕክተኞች ላይ የነበረውን ጥርጣሬ ለማስወገድና ብዙ ደጋፊዎች ለማፍራት ችሏል። የተባበሩት መንግሥታት በሚያጸድቀው የፌዴራል አክት መሠረት፣ መብትና ነፃነት ለሁሉም ወገን በእኩል ደረጃ እንዲከበር፣ የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት እንከን በሌለው ሥርዓት በተግባር ላይ ያውለዋል ሲሉ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ የሰጡት ማረጋገጫ፣ ከስልሣዎቹ አባል መንግሥታት መካከል፣

ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ የተባበሩት መንግሥታት ሲወስን፣ ለአክሊሉ ሀብተወልድ የመጨረሻ እፎይታ ነበር::

(ኒውዮርክ ታህሣሥ 1950)

የአርባ ስድስቱን አገሮች ዕምነትና ሙሉ ድጋፍ አስገኝቷል። ጉባኤው እንደተከፈተ ክርክሩ ሳይጀመር፣ አቶ አክሊሉ ይህን በመሰለ መልክ ከኢትዮጵያ የሚፈለገውን ዋስትና አስፋፍተውና አብራርተው ባያቀርቡት ኖሮ፣ በአፈጻጸሙ ላይ ኢትዮጵያ ለግዴታዎቿ የምትሰጠው ዋስትና እንዴት ነው ? እያሉ የጠላት ወገኖች በሚያጉርፉት ጥያቄዎች፣ ጉዳዩን ለማወሳሰብና ውሳኔውን ለማዘግየት ይችሉ ነበር። ነገር ግን የኢትዮጵያ ዲፕሎማሲ መሪ፣ ባላቸው ሰፊ ኤክስፔሪያንስ፣ ሳይቀደሙ በመቅደም፣ በድፍረት የወሰዱት እርምጃ፣ የተንኮለኞቹን ቅስም ከመስበሩም ሌላ፣ የጉባኤውን ሥራ ለማፍጠንና የመጨረሻውን ውጤት ለማሳመር ረድቷል።

ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም በቅዳሜ ምሽት፣ የአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ሊቀመንበር የኢራን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ናስሮላህ ኢንተዛም፣ (NASROLLAH ENTEZAM) ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትቀላቀል ከስልሣ (60) አባል መንግሥታቶች ውስጥ በአርባ ስድስት (46) ድምጽ ድጋፍ፣ መወሰኑን የሚያበስር የፍርድ ደወል ሲያሰማ፣ በስብሰባው አዳራሽ የተገለጸው ደስታና ጭብጨባ እጅግ የጋለ ነበር። ከአንድ ዓመት በፊት በ1949 ዓ.ም በተደረገው በአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ፣ ለውሳኔ በሰሉ የቀረበው የኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ ጉዳይ ተሰናክሎ፣ በድጋሚ መርማሪ ኮሚሽን እንዲያጣራ ካስወሰኑት የላቲን አሜሪካ አገሮች መካከል አራት መንግሥታት፣ (አርጀንቲና ጭምር) ለፌዴሬሽኑ መፍትሔ የድጋፍ ድምፃቸውን ሲሰጡ ማየት፣ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች እጅግ አስደናቂ ነበር። ከላቲኖቹ ውስጥ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር መሆን የለባትም ብለው አሁንም በተቃዋሚነታቸው የቀጠሉት፣ ኩባ እና ጓቴማላ፣ ሳልቫዶር እና ዶሚኒከን ሪፐብሊክ በድምሩ አራት አገሮች ብቻ ሆኑ።

በሶስተኛውና በአራተኛው ጠቅላላ ስብሰባ ላይ የተካፈለው፣ የአርጀንቲና መልዕክተኛ ሆሴ አርሴ (JOSE ARCE) የማልያን አሽከርነቱን በይፋ ያስታወቀና የአገሩንም ክብር ያዋረደ መሆኑ ስለተመስከረበት፣ የፋሽስቱ የጌኔራል ፔሮን መንግሥት ለአምስተኛው ጉባኤ መልዕክተኛው አላደረገውም። በአራተኛው ጉባኤ ዘመን ሆሴ አርሴ ምንም እንኳ የኢትዮጵያን ጥያቄ በማስናከል ድል አስገኝቻለሁ ብሎ ከማልያን ጋር ቢሮክራም፣ የሊቢያ የወደፊት ነፃነት በተወሰነ ጊዜ፣ ሕገ መንግሥቱን ለማዘጋጀት የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ሆኖ ለመመረጥ ያደረገው ጥረት አልተሳካለትም ነበር። የሆሴ አርሴ እጩ ኮሚሽነርነት የከሸፈበት ዋናው ምክንያት፣ ብዙዎቹ አባል አገሮች በኤርትራ ጉዳይ የኮሎኒያሊስት መሣሪያ ሆኖ ይፈጽመው የነበረውን አሳፋሪ ሥራ በማየት ድጋፋቸውን ስለነሱት ብቻ ሳይሆን፣ በአሽከርነት ከልቡ ያገለገለውም የሮማ መንግሥት፣ ለሊቢያ ሕገ መንግሥት አዘጋጅነት ከአርጀንቲናው ይልቅ የሆላንዱን መልዕክተኛ በመምረጡ ነበር። የኤርትራ ጉዳይ የመጨረሻ ውሳኔ በተሰጠበት በዚህ ስብሰባ ላይ፣ የአምባሳደር አርሴ ተካፋይ አለመሆን እና የአርጀንቲና መንግሥት ደጋፊነት፣ ኢትዮጵያ የምትጠብቀው አልነበረም።

ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠ ቅላላ ጉባኤ፣ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትዋህድ እጅግ ከፍ ባለ ድምፅ ብልጫ ሲያጸድቅ፣ ስለ ፌዴሬሽኑ አስተዳደርና የሥልጣን ድርሻ፣ በሰጠው ዝርዝር ውሳኔ ውስጥ (RESLOUTION N 390V) መሠረታዊ የሆኑት ነጥቦች የሚከተሉት ናቸው።

1. ኤርትራ፤ በንጉሠ ነገሥቱ ዘውድ ሥር ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን ተቀላቅላ የራሷ የሆነ የውስጥ አስተዳደር መንግሥት ታቋቁማለች::

2. የፌዴራሉ መንግሥት የሆነችው ኢትዮጵያ፣ በመከላከያ እና በውጭ ጉዳይ ፖሊሲ፣ በአገር ውስጥ እና በውጭ ንግድ ጉዳይ፣ በአገር ውስጥ እና በውጭ መገናኛዎች፣ በፋይናንስ እና በባሕር ወደቦች አስተዳደር ሙሉ ሥልጣን ይኖራታል:: እንዲሁም የፌዴሬሽኑን የግዛት ክልል ደህንነት የመጠበቅ ኃላፊነትና ሥልጣን፣ የፌዴራሉ መንግሥት ድርሻ ስለሆነ፣ ለዚህ ተግባርና አገልግሎት የሚያስፈልገውን ወጭ ለመሸፈን በመላው የኤርትራ ግዛት የፌዴራል ታክስ ይታወጃል::

3. የኤርትራ የውስጥ አስተዳደር ደግሞ፣ የፌዴራሉ መንግሥት ለሆነው ለኢትዮጵያ ከተዘረዘሩት የኃላፊነት ድርሻዎች ውጭ የሆኑትን ጠቅላላ ጉዳዮች፣ በሙሉ ሥልጣን ያከናውናል:: እንደዚሁም ለውስጥ አስተዳደር አገልግሎት የሚውል ታክስና ግብር የመተመንና የማስከፈል፣ የውስጥ አድሚኒስትሬሽኑን በጀት የመወሰን ሥልጣን ይኖረዋል:: ለኤርትራ የውስጥ አስተዳደር፣ በሕዝብ የተመረጡ መማክርቶች የሚመደቡበት የሕግ አውጭ ምክር ቤት የሚመሠረት ከመሆኑም በላይ፤ ለመንግሥቱ አመራር ከፓርለማው ኃላፊነትና ሥልጣን የሚቀበለው የሕግ አስፈጻሚ ክፍል እና የፍትሕ አካላት ይቋቋማሉ::

4. እነዚህን መሠረታዊ ነጥቦች ተመርኩዞ በተባበሩት መንግሥታት የሚመረጠው « ኮሚሽነር » የኤርትራን መተዳደሪያ ሕገ መንግሥት ያዘጋጃል::

5. በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር የሚዘጋጀው ሕገ መንግሥት፣ በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ተጠንቶ ከተወሰነ በኋላ፣ በንጉሠ ነገሥቱ ጸድቆ በሥራ ላይ እስከሚውልበት እስከ መስከረም 15 ቀን 1952 ዓ.ም ድረስ፣ በኤርትራ ያለው የታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አስተዳደር በሥልጣን ይቆያል::

ደስታና ቅሬታ

የፌዴሬሽን ሥርዓት ትርጉሙና ግብሩ በትክክል ተብራርቶ በማይታወቅበት ዓለም፣ የተባበሩት መንግሥታት የሰጠውን ውሳኔ ለማክበር ቃል ገብቶ ከመቀበል በስተቀር፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴና መንግሥታቸው ሌላ ምርጫ አልነበራቸውም::

በኒውዮርክ ስለተደረገው ውሳኔ፣ በንጉሠ ነገሥቱ አካባቢ ያሉት መሳፍንትና መኳንንት ደስታና ቅሬታ በተሞሀደው መንፈስ አስተያየታቸውን ቢገልጡም፣ ከሁሉ ይበልጥ ንጉሠ ነገሥቱን ያሳስባቸው፣ ኤርትራ ወደ እናት አገሯ የምትመለሰው ያለአንዳች ውል መሆን አለበት ብለው፣ ለብዙ ዓመታት ሲዋጉ የኖሩት ኤርትራውያን የአንድነት ወገኖች የተገኘው ፍርድ የሚጠቅመን እንጂ የሚጐዳን አለመሆኑን ተረድተው በደስታ መንፈስ እንዲቀበሉት ማድረጉ ነበር:: ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ባላቸው የመከበርና የመፈራት ኃይል፣ የፌዴሬሽኑን

ውሳኔ ተቀብለነዋል በማለት ፋንታ አልተቀበልነውም ቢሉ ኖሮ፣ የአንድነት ወገኖች በደም ፍላት ሕዝቡን አነሳስተው፣ ከማን ጋር እንደሚዋጉ በትክክል ባይታወቅም፣ ለጦርነቱ ከመዘጋጀት አይመለሱም ነበር::

የፌዴሬሽኑ መፍትሔ እንደሚጸድቅ፣ ንጉሡ ነገሥቱ ቀደም አድርገው የሚያውቁት ስለሆነ፣ በማህበረ ፍቅሪ ህገር ያሉት ዋና ዋና የአንድነት መሪዎች፣ የፍርዱን አካሄድ እንዲገነዘቡት፣ ከታማኞቻቸው አንዱ የሆኑትን አስፍሐ ወልደሚካኤልን በአፈረጅነት ወደ ኤርትራ ልከው ስለነበረ፣ የኒውዮርኩ የመጨረሻ ውሳኔ አሥመራ በተሰማ ጊዜ፣ እንደተፈራው አልሆነም:: በእርግጥ፣ የአንድነት ወገኖች፣ የጠየቅነው ተሟልቶ አልተፈረደልንም በማለት ያደረባቸውን ቅሬታ ባይሸሽጉም፣ የንጉሠ ነገሥቱን መሪ ትዕዛዝ በአክብሮት ተቀብለው ስለተሰጠው ውሳኔ የኤርትራ ሕዝብ ደስታውን እንዲገልጥ ከማስደረግ ችላ አላሉም:: የታወቁት ያገር ፍቅር አንድነት መሪዎች፣ ራስ ኪዳነማርያም ዝብረመስቀል፣ ደጃዝማች በየነ ባራኪ እና አቶ ተድላ ባይሩ፣ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በአስፍሐ በኩል ባቀረቡት ልዩ መልዕክት፣ የገለጹት አስተያየት የሚከተለው ነበር::

> « ..... ታሪክና ትውልድ በሃምሳ ዓመታት የቅኝ ግዛት አስተዳደር አይደመሰስም:: እኛ ኤርትራውያን ጥንትም ሆነ ዛሬ፣ ነገም ሆነ ወደፊትም፣ ኢትዮጵያዊነታችንን የሚፍቀው የለም:: ይህንንም ለተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን፣ ከዚያም በፊት ለአራቱ ኃያላን መንግሥታት መልዕክተኞች አስረድተናል:: እነሱም ለገለጽነው ሀሳብና ላሳየነው መንፈስ ምሥክሮቻችን ናቸው:: ነገር ግን አሁን የመጨረሻ ፍርዳቸው እንደተነገረን፣ ከእኛ የተገለጸው ሀሳብና የልብ ስሜት ሙሉ በሙሉ አልተደመጠልንም:: የዓለም ታላላቆች የሚባሉትና
>
> የዓለም ማህበር ዳኞች ሆነው የተሰየሙት፣ የሚሠሩት ሁሉ የዳኝነት ነገር አለመሆኑን፣ በሚገባ ተመልክተን ታዝበናቸዋል::
>
> ..... እኛ ኤርትራውያኖች በታሪካችን፣ በዘራችን ሆነ በባሕላችን፣ ለኢትዮጵያዊነታችን ጥያቄ አይቀርብበትም ብለን ስናረጋግጥ፣ ኢትዮጵያዊነታችሁ ከአንድ ሁለቴ መመርመር አለበት የተባለውን ውሳኔ ተቀብለን፣ በሚገባ አሰረዳን:: በሚገባም አረጋግጠን ስሜታችንን ገለጥን:: ..... አሁን ደግሞ፣ እኛ የምንጠይቀው በእናት አገራችን እና በንጉሠ ነገሥታችን ጥላ ሥር መጠቃለል ነው ብለን ስናመለክት፣ የለም ከእናታችሁ ጋር ብትሆኑም ለየት ባለ አኳኋን ማደር ያስፈልጋችኋል ተባልን:: ይኸ ሁሉ የሚደረገው በጠላቶቻችን ተንኮል መሆኑን ደህና አደርገን ደርሰንበታል:: በእኛ በኤርትራውያን ዜጐችዎ አምነትና ሀሳብ ቢሆን ኖሮ፣ ለአገራችንና ለሕይወቷ የሚጠቅማትን ለመምረጥ፣ ከእኛ ከልጆቹ በስተቀር የማንንም የባዕድ አገር ዳኛ አንቀበልም ብለን፣ ሁላችንም ወደ ዘመቻ እናመራ ነበር:: ነገር ግን የግርማዊነትዎ ኃላፊነት ለኛ ለታማኝ ዜጐችዎ ብቻ ሳይወሰን፣ ለዓለም ሠላም ደህንነት ጭምር በመሆኑ፣ እኛ የምንከተለው፣ ከርሰዎ ከምንወድዎ ንጉሠ ነገሥታችንና ጌታችን የሚሰጠንን ትዕዛዝ እንጂ፣ የራሳችንን ስሜት መሆን የለበትም ብለን ወስነናል:: ..... አሁንም ጃንሆይ መላክተኛዎን አቶ አስፍሐን ልከው፣ ጉዳዩን በተዘረዘረ ሁኔታ አንድንረዳውና፣ የተወሰነውንም አንድናከብር፣ የሰጡንን ትዕዛዝ በታላቅ ደስታ ተቀብለን፣ ከእናታችን ከኢትዮጵያ ጋር አንድ ሆነን እቀድሞው በታችንና ታሪካችን መመለሳችንን፣ የሚያበሰርልንን ታላቅ በዓል በከፍተኛ ናፍቆት እንጠብቃለን ..... »

የተባበሩት መንግሥታት የሰጠውን ይህን ፌዴሬሽን የተባለ የአስተዳደር ውሳኔ፣ ባለጉዳዮቹ ኤርትራውያኖች ስምን ስሜትና በምን መልክ እንደሚቀበሉት አሳሳቢ ሆኖ ስለነበረ፣ ጃንሆይ ቀደም አድርገው ለአስፍሐ ወልደሚካኤል የሰጡት ሚኒዮን ከዚህ በላይ በተገለጸው አኳኋን በጥሩ ሁኔታ በመከናወኑ በጣም ደስ ብሏቸዋል::

ከኒውዮርክ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ለንጉሠ ነገሥቱ ባስተላለፉት ቴሌግራም፣ የተባበሩት መንግሥታት ያደረገው ውሳኔ ታሪካዊነት ያለውና የሚያስደስት ቢሆንም፣ የፌዴሬሽኑን አስተዳደር በተግባር ላይ ለማዋል፣ ጊዜ የሚጠይቁ ዝርዝር ሥራዎች መኖራቸውን አስረድተዋል::

« ..... በዛሬው ምሽት (ቅዳሜ ታህሣሥ 2 ቀን) የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ፣ ኤርትራ በግርማዊነትዎ ዘውድ ሥር በፌዴራሊዮን እንድትቀላቀል፣ ከአልማ አባል መንግሥታቶች መካከል በአርባ ስድስት ድምፅ ብልጫ ውሳኔውን ሰጥቷል:: ለብዙ ዓመታት በግርማዊነትዎ መሪነት ቋርቱ ድካም የተደረገበት የኤርትራ ጉዳይ፣ የመጨረሻውን ውሳኔ ማግኘቱ የሚያስደስት መሆኑን የምገልጸው በልዩ ስሜት ነው:: በድምፅ አሰጣጥ ላይ እንደታየው፣ የተቃወሙን አገሮች በድምር አሥር ብቻ ሲሆኑ፣ አብስታንሲዮን (ABSTANTION) ያደረጉት ደግሞ አራት አገሮች ናቸው:: ከነዚህም ከአራቱ መካከል የሰዊድንና የላውዲ ዝዲያ አገሮች መገኘት የግርማዊነትዎን መልዕክተኞች አስገርሞናል:: ሌሎቹ ሶቬየት ኤብረትና ተከታዮቹ፣ እንዲሁም ፓኪስታንና ንቴግላ ተቃዋሚዎቻችን እንደሚሆኑ ስለጠበቅናቸው አላስደነቁንም:: ሆኖም በጠቅላላው ሲታይ የተቃዋሚዎቻችን ቁጥር በጣም አነስተኛ ነው ማለት ይቻላል:: ..... ቀደም ብዬ ለግርማዊነትዎ ሁኔታውን እንደገለጽኩት፣ የተባበሩት መንግሥታት በሰጠው ውሳኔ መሠረት፣ የኤርትራ አዲሱ የፌዴራሊዮን አስተዳደር ከመጀመሩ በፊት፣ ሰሚተዋሉት አስራ ስምንት ወራቶች የሚጠብቁን ከፍተኛ ሥራዎች ይኖራሉ:: ከነዚህም ዋና ዋናዎቹ፣ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ተዘጋጅቶ በመጨረሻ ግርማዊነትዎ የሚያጸድቀው የኤርትራ ሕገ መንግሥት እና፣ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ጋር የሚደረገው የሥልጣን እርከክብ ስምምነት ነው::

ከዚህ ቀጥሎ ለግርማዊነትዎ የምመለከተው፣ ከእኔ ጋር የተመደቡት መልዕክተኞችም፣ ከቡር ብላታ ኢፍሬም ተወልደመድህን፣ ከቡር አቶ አበበ ረታ፣ ከቡር ብላታ ዳዊት ዕቁበአግዚእ፣ አቶ ገብረመስቀል ከፍለአግዚእ፣ አቶ ሐዲስ ዓለማየሁ፣ ልጅ እምሩ ዘለቀ፣ አማካሪያችን ሚስተር ጆን ስፔንሰር ያለ ዕረፍት ያደረጉትን ድካም ጃንሆይ እንዲያውቁላቸው እሰምናለሁ:: ..... በተጨማሪም ለግርማዊነትዎ የምገልጸው፣ የኤርትራ ጉዳይ ኅብተመረበት ጊዜ አንስቶ፣ በድንገተኛ ሞት እስከተሰዩን እስከ አሰፈው ዓመት ድረስ፣ ከቡር አቶ ተስፋዬ ተገኝ ቢፓሬስ የግርማዊነትዎ ሚኒስትር፣ የሰጡትን ከፍተኛ አገልግሎት እዚህ ያለነው መልዕክተኞችዎ ጥልቅ በሆነ የሀዘን ስሜት የምናስታውሳቸው መሆኑን ነው:: ..... በመጨረሻም ሳልጠቅሰው ለማለፍ የማልፈልገው፣ የኤርትራ ጉዳይ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት ምክር ቤት በፍርድ እንዲታይልን በምንጥርበት ጊዜ፣ በ1946 ዓ.ም በፓሪስ የሠላም ጉባኤ ላይ ተካፋይ የነበሩት፣ ከቡር ብላቴን ጌታ ሎሬንሶ ታእዛዝ በሞስኮ የግርማዊነትዎ ሚኒስትር፣ በስብሰባው ላይ ለጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ለደጋስፐሪ የሰጡትን ታሪካዊ መልስ እና፣ ያላቸትን እጅግ የሚያከራ የኢትዮጵያዊነት መንፈስ ለምንጊዜውም የማንረሳው መሆኑን ነው:: በ1936 ዓ.ም ግርማዊነትዎ በጠፈኔሽ የመንግሥታት ማህበር ትሪቡን ላይ ተገኝተው በአገርዎ በኢትዮጵያ ላይ የሚፈጸመውን የፋሽስት ግፍ ለመላው ዓለም በሚናገሩበት ሰዓት፣ በአዳራሹ የነበሩት የጣልያን ፋሽስቶች ስለፈጸሙት ብልግና እና፣ ታላላቅ መንግሥታቶችም ስለአላዩት ግዴለሽነት፣ ብላታ ሎሬንሶ የዓይን ምሥክርነታቸውን ለጉባኤው ሲያስረዱ፣ ያልተደነቀና ያላዘነ እልክበረም:: ..... በዚህ እጅግ አስቸጋሪ በሆነው እና የብዙ ዓመታት ድካም በጠየቀው በኤርትራ ጉዳይ፣ በማናቸውም መስክ አገልግሎት ያበረከቱትን እና የሩጹትን ሁሉ ከእኔ ይበልጥ

ጃንሆይ ዝክርዝር ስለሚያውቋቸው፣ የእኔ አስታዋሽነት ይህን ያህል ይጠቅማል ብዬ አላስብም። አንዳንዱን ጉዳይ በዚህ ቴሌግራም ለመጥቀስ የተገደድኩትም ትዝታዬ እያዛቀስቀሰ ስለአሰቸገረኝ ብቻ ነው። ..... በዛሬው ዕለት በከኩሊ ትልቅ ደስታ እና እርካታ የሚሰማኝ፣ ለአገራችን ለኢትዮጵያ ታሪክ ጠርጥሮትዎ የማለብኝን ዕምነት እንደታሰበውም ያህል ባይሆንም፣ የተቻለውን የመፈጸም ዕድል ስለአጋጠመኝ ነው ..... »

የግርማዊነትዎ አሣሊጋይ
አክሊሉ ሀብተወልድ

የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ለጃንሆይ በላኩት ቴሌግራም እንደገለጹት፣ የኤርትራን ፌዴሬሽን ሕገ መንግሥት የሚያዘጋጀው እና፣ ከዚያም በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ተወስኖ በንጉሡ ነገሥቱ እስኪጸድቅበት ጊዜ ድረስ፣ ሥልጣኑ ወይም ኃላፊነቱ የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር መሆኑ ታውቋል። ጃንሆይ፣ ፌዴሬሽኑን በተግባር ላይ ለማዋል ብዙ ውጣ ውረድ መኖሩን በቅሬታ ቢቀበሉትም፣ በመጨረሻው ሕገ መንግሥቱ የሚጸድቀውና የሚታወጀው፣ በንጉሡ ነገሥታዊ ፈርማቸው መሆኑ ተደጋግሞ ስለተገለጸላቸው፣ « ..... የእኛን መልካም ፈቃድ በቶሎ እንድንሰጥ የተሾመው ኮሚሽነር በቶሎ መጥቶ ዝግጅቱ መፋጠን አለበት ..... » ከማለት በስተቀር ለጊዜው የተለየ ትእዛዝ አልሰጡም።

ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል በተባበሩት መንግሥታት ስለተወሰነ፣ ማክሰኞ ታህሣሥ 5 ቀን 1950 ዓ.ም ዐመሳ ኢትዮጵያ በዓል ሆኖ እንዲከበርና፣ በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ንጉሡ ነገሥቱ ለመላው ሕዝባቸው መግለጫ እንዲሰጡ ተደረገ። በዚያን ዘመን የአዲስ አበባ ራዲዮ፣ በሀገር ፍቅር ማህበር ድምፃዊ ተጫዋቾች አማካይነት ሰፋ ያለ የምሽት ፕሮግራም የሚያሰናዳው፣ ዘላምንት ሶስት ጊዜ፣ ማክሰኞ፣ ሐሙስና ቅዳሜ ስለሆነ፣ ብዙ አድማጭ ባለበት ቀን፣ የማክሰኞውን በዓል ዜና ለሕዝቡ በዝርዝር ለማቅረብ ጥሩ አጋጣሚ አግኝቷል። በጋዜጦችም በኩል በዚያን ዘመን የዕለት አትም አልነበረም። በየሳምንቱ ሮብ የሚወጣው ስንደቅ ዓላማችን የተባለው ጋዜጣ የማክሰኞውን በዓል አሟልቶ ለማተም በቂ ጊዜ ስለሌለው፣ ዕድሉ በየሳምንቱ ቅዳሜ ለሚዘጋጀው ለአዲስ ዘመን ጋዜጣ ሆኖ ነበር።

ማክሰኞ ታህሣሥ 5 ቀን ከጠዋቱ በአራት ሰዓት ተኩል፣ በገነተ ልዑል ቤተ መንግሥት ግቢ ውስጥ በብዙ ሺህ የሚቆጠር የአዲስ አበባ ሕዝብ በተሰበሰበበት ክብረ በዓል ላይ፣ ንጉሡ ነገሥቱ ንግግራቸውን የከፈቱት፣«.... መላው ሕዝባችን እንደሚያውቀው፣ የኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ በዘመነ መንግሥታችን ያለ ማቋረጥ የደከምንበት ነው..... » በሚል ቃል ነበር። ጃንሆይ እንደተናገሩት ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ ለብዙ ዘመናት በለው ኃይልና በገንዘብ ወጪ ምን ያህል ከባድ ጥረት እንደተደረገ፣ መላው የኢትዮጵያ ሕዝብ፣ ጉዳዩን በሚገቡ ያህል ተረድቶታል ማለት አይቻልም። ሆኖም ከሰሌሣ ዓመታት በፊት፣ በጠላታችን በጣልያን ተቆርጠው የተወሰዱብን የመረብ ምላሽ ኤርትራውያን ወንድሞቻችን ወደ ጥንት አገራቸው ወደ ኢትዮጵያ እስኪሙን አለመመለሳቸውን ያውቃል። የሀገር ፍቅር ማህበር ድምፃውያን በልዩ ልዩ ዜማዎችና ግጥሞች ተወዳጁ ንጉሡ ነገሥታችን፣ ወንድሞቻችን ኤርትራውያኖች እንዲመለሱልን በዓለም ሸንጉ ላይ ፍርድ አስገኝልን እያሉ፣ የሕዝቡን መንፈስ በራዲዮ ስለቀሰቀሱት፣ በዓሉ በአዲስ አበባ ብቻ ሳይሆን፣ በየጠቅላይ ግዛቱም በደመቀ ሁኔታ ተከብሯል።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ በገነተ ልዑል ቤተመንግሥታቸው ስገነት ላይ ሆነው ለመላው የኢትዮጵያና የኤርትራ ሕዝቦች ማስረዳት የፈለጉት፣ ሁለት ዋና ዋና ጉዳዮችን ነበር፡፡ ይኸውም፣ 1ኛ/ ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ ጉዳዩን በቀጥታ ራሳቸው እየመሩት በውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው አማካይነት በዓለም ጉባኤ ፊት የተደረገውን አስቸጋሪ ክርክር ሲሆን፣ 2ኛ/ በተባበሩት መንግሥት አሁን በመጨረሻ የተሰጠው ውሳኔ፣ ከኤርትራ ሕዝብ በጣም የሚበዛው ወገን <u>ያለአንዳች ሁለታ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ ለመሆን የገለጸውን ፍላጐትና፣ ኢትዮጵያም ያቀረበችውን ጥያቄ የሚያረካ አለመሆኑን ነው</u>፡፡ ከዚህም አያይዘው ይህ ውሳኔ ኢጥጋቢ ስላልሆነ አንቀበልም ብንል፣ አርባ አምስት ዓመት በተሰፋ፣ አሥር ዓመት በትግል፣ ሲንገላቱ የቆዩትን ኤርትራውያን፣ ለኢትዮጵያዊነት ያላቸውን ናፍቆት ከማዘግየት በስተቀር ሌላ ጥቅም አልመኖሩን አስረድተዋል፡፡ ከዚህም ጋራ፣ የተባበሩት መንግሥታት በወሰነው መሠረት፣ የኤርትራ መተዳደሪያ ደንብ በጥንቃቄ ተዘጋጅቶ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ራሳቸው በመልካም ፈቃዳቸው፣ እስከሚያጸድቁት ድረስ፣ ብዙ የሚከናወኑ ዝርዝር ሥራዎች መኖራቸውን ከጠቀሱ በኋላ፣ በንግግራቸው ፍጻሜ ላይ፣ « ..... <u>ኤርትራውያኖች ለራሳቸው ደህንነት ሲሉ፣ ወደፊት ያለባቸውን የጋራ ኃላፊነት እንዲያስተውሉና ይህም የዓለም መንግሥታት የሰጠው ውሳኔ፣ በተቻለ ፍጥነት ፍጻሜ እንዲያገኝ፣ የርስ በርስ ፍቅራቸውንና ሕብረታቸውን እንዲያጠነክሩ፣ አደራ እንላቸዋለን</u> ..... » ብለዋል፡፡

ንጉሠ ነገሥቱ ለመላው ሕዝባቸው ባደረጉት በዚህ ታላቅ ንግግር፣ ኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ እንድትመለስ በተባበሩት መንግሥታት የተወሰነው፣ <u>በፌዴሬሽን መሆኑን ጨርሶ አልወቀሱም</u>፡፡ በዚያን ጊዜ በራዲዮም ሆነ በየጋዜጦቹ የተገለጸው፣ <u>ኤርትራ በንጉሠ ነገሥቱ ዘውድ ውስጥ ሆና እንድትተዳደር መወሰኑን ብቻ ነበር</u>፡፡ የፌዴሬሽኑ ጉዳይ በይፋ የተገለጸው፣ የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር አሥመራ ላይ ትልቅ ቢሮ ከፍቶ የኤርትራን ሕገ መንግሥት ማዘጋጀት ከጀመረበት ጊዜ አንስቶ ነው፡፡

ማክሰኞ ታህሣሥ 5 ቀን 1950 ዓ.ም በአዲስ አበባና በመላው ኢትዮጵያ በተደረገው ትልቅ በዓል ላይ፣ በኤርትራ ጉዳይ ለብዙ ዓመታት ያለማቋረጥ የታገሉትና፣ በመጨረሻም የገጠሟቸውን ጠላቶች ሁሉ አሸንፈው ይህን ውጤት ያስገኙት፣ የንጉሠ ነገሥቱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ በሕመም ምክንያት አዲስ አበባ ተገኝተው ተካፋይ ለመሆን ሳይችሉ ቀሩ፡፡ የኤርትራን ጉዳይ፣ አራቱ የዓለም ኃያላን አገሮች መወሰን አቅቷቸው፣ ዳኝነቱን ለተባበሩት መንግሥታት ካዛወሩበት ጊዜ ጀምሮ፣ የደረሰውን ፋታ ያልሰጠ እጅግ አስቸጋሪ ሙግት በድጋሚ መዘርዘር ባያስፈልግም፣ በተለይ የአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ሂደት፣ ለአክሊሉ ሀብተወልድ ከወሰን ያለፈ የመንፈስ ጭንቅ እና ሥቃይ የሰጠ መሆኑን መጥቀስ ይገባል፡፡ ጉዳዩ በጊዜያዊው ኮሚቴ መጠናት ከጀመረበት ቀን አንስቶ፣ በዋናው ኮሚሲዮን ሙሉ ድጋፍ ካገኘ በኋላ፣ ለጠቅላላው ጉባኤ ቀርቦ የመጨረሻ ውሳኔ እስከተሰጠበት ሰዓት ድረስ፣ ለአምስት ወራቶች የቀን ሠላም፣ የሌሊት እንቅልፍ አልነበራቸውም፡፡ ፍርድ የሚከናወነው በወገን ብዛትና በአድልዎ በሆነበት የዓለም ሸንጐ ላይ፣ የኢትዮጵያና የንጉሠ ነገሥቷ አደራ እየከበዳቸው፣ ያለማቋረጥ ለሶስት ዓመታት ከብዙ ጠላቶች ጋር የተጋፈጡት ሙግትና የተቀበሉት ሥቃይ፣ በምን ቀንና በምን ሰዓት ፍትሕ እንደሚያስገኝላቸው፣ አክሊሉ ሀብተወልድ መተንበይ አይችሉም ነበር፡፡

-- በግንቦት 17 ቀን 1949 ዓ.ም በተደረገው በሶስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ፣ የኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ ጉዳይ፣ እጅግ ከፍተኛ የሆነውን የአባል መንግሥታት ድጋፍ ካገኘ በኋላ፣ በመጨረሻዎቹ ደቂቃዎች ላይ በጠላት ተንኮል ፍርዱ እንዳይጸድቅ በቀጠሮ ሲተላለፍባቸው፤

-- በህዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም በአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ደግሞ፣ ይኸው ለውሳኔ በስሎ የነበረው የኤርትራ ጉዳይ፣ በጠላታችን በጣልያን እና በወገኖቹ ተንኮል ተሰናክሎ፣ እንደገና ምርመራ እንዲደረግ ያለአግባብ ሲፈረድባቸው፣ በኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ላይ የደረሰው ስቀቀን እና ብስጭት ምን ያህል እንደሆነ መገንዘብ ይቻላል። ከሁሉም ይበልጥ እጅግ አሳዛኝ የነበረው በዚህ በአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ዘመን የደረሰው ሁኔታ ነው። ከዚያ እጅግ አድካሚና አስቸጋሪ ከነበረው ከላቲን አሜሪካ ጉዞ እና ዝግጅት በኋላ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ወደ ኒውዮርክ ለሙሄድ ከአዲስ አበባ በተነሱ ጊዜ ከንጉሠ ነገሥቱ የተነገራቸው፣ « ..... ስለ ኤርትራ ዋና ጉዳያችን በጣልንብህ አደራ፣ በአሁኑ ስብሰባ ሲሆን ሲሆን ኤርትራን በሙሉ፣ ላይሆን ደግሞ እንግሊዞች እንዳዘጋጁት በከፊሉ፣ አስፈርደህ በደህና ተመለስ ..... » የሚል ነበር። የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ኒውዮርክ ከደረሱ በኋላ፣ የኤርትራ ጉዳይ በጠላት ተንኮል ተመርዞና ተወሳስቦ ሲያገኙት፣ ፍርድና እውነት በወገንና በገንዘብ መሸሸግ የለበትም ብለው ቢታገሉም፣ ዳኛ እና ረዳት ለማግኘት ላይችሉ ቀሩ።

በዚያች በዕለተ ሰኞ ሕዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት፣ የአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ፣ ጣልያንና ወገኖቹ በቀየሱትና በፈለጉት መንገድ ውሳኔውን ሲሰጥ፣ በአክሊሉ ሀብተወልድ ላይ የደረሰውን ህዘንና ምሬት መለካት የሚቻል አልነበረም። ኤርትራ እንደገና እንድትመረመር፣ ዳኞቹም የኢትዮጵያ ወ ላቶች እነ ፓኪስታን እንደሆኑ፣ ሱማሌ ለጣልያን ተመልሳ እንድትሰጥ፣ የሚለው ይህ አሳዛኝ ውሳኔ ከጸደቀ በኋላ፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር መድረኩ ላይ ወጥተው፣ « ..... አገሬ ኢትዮጵያ በዓለም ሸንጐ ላይ ፍርድ ተነፍጓት ስታዝን ለመጀመሪያ ጊዜ እይደለም። ..... በኤርትራም ሆነ በሱማሌ ጉዳይ ፍርዱን የሰጣችሁት ለማፈኛው ጣልያን ስለሆነ፣ «ዳቦ ለጠየቀ ድንጋይ» እንደተባለው፣ በደሉን የጣላችሁት በአገሬ በኢትዮጵያ ላይ መሆኑን እንድትረዱት እጠይቃለሁ ..... » ብለው፣ የስብሰባውን አዳራሽ ለቅቀው ሲወጡ፣ ተመልሰው የሚያዩት አልመስላቸውም ነበር።

ይህ ሁሉ ከደረሰ ከአንድ ዓመት በኋላ፣ በታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም፣ ለብዙ ዓመታት የተጨነቁበትና የተንገላቱበት የኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ የመጨረሻውን ውሳኔ ሲያገኝ፣ እቶ አክሊሉና አብረዋቸው የደከሙት የኢትዮጵያ መልዕክተኞች፣ እርስ በርሳቸው ደስታቸውን የተገላለጹት፣ እንባ በተናነቀው ስሜት ነበር። ብዙ ጊዜ ትዕግሥትና ጥንካሬ ከብልህነት ጋር ሲተባበሩ፣ በመጨረሻው ፍሬያማ ስለሚሆኑ፣ በአምስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ እንድትመለስ ፍርድ ሲሰጥ፣ በአገራችን ታሪክ ላይ አንድ አዲስ ምዕራፍ ተከፍቶ በኢትዮጵያ ሰማይ የደስታ ፀሐይ ስታሸበርቅ ታየቻቸው። ከዚህ መልካም ውጤት በኋላ፣ አክሊሉ ሀብተወልድ ወደ አገራቸው ተመልሰው፣ ከንጉሠ ነገሥቱ የተዘጋጀላቸውን ልዩ ሽልማትና፣ አድናቆትን የተመላ ምሥጋና ተቀብሎ በመደሰት ፋንታ፣ ለብዙ ጊዜ በአአምሮአቸውና በሰውነታቸው ላይ ሲከማች የቆየው ጭንቀትና ድካም ጤናቸውን ስለአወከው፣ ሥራቸውን ሲጨርሱ ወደ ሆስፒታል ማምራት ግዴታ ሆነባቸው።

የኤርትራና የኢትዮጵያ መቀላቀል እንደተመከሩ፣ ከአዲስ አበባ፣ ከንጉሠ ነገሥቱ ጀምሮ ግርማዊት እቴጌ ጥምር፣ ለአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ወደ ኒውዮርክ የተላኩት የደስታ መግለጫ ቴሌግራሞች እጅግ ብዙዎች ሲሆኑ ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ነበሩ፡፡

ሀ/ <u>ከግርማዊ ጃንሆይ፤</u>

ይድረስ ካቶ አክሊሉ ሀብተወልድ

« ..... ለአገራችን ለኢትዮጵያ ይጠቅማል ብለን ከተደሞ ጀምሮ ስንደክምበት የነበረውን የኤርትራን ጉዳይ፣ ፈጣሪያችን በዘመናችን እንዲወረስ ስለፈቀደ፣ ደስታችንን የምንገልጸው ይህን ቸርነት ላደረገልን እግዚአብሔር፣ ምሥጋና ውዳሴ ነው፡፡ .....

አንተም ለዚህ ድካማችን ተካፋይ ሆነህ፣ ትዕግሥትህን በመከተል ያደረግከውን ድካም፣ በተለይም በተባበሩት መንግሥታት ለጉዳዩ ሙሉ ኃላፊነት ስጥተንህ፣ ለመልዕክተኞቻችን መሪ ሆነህ፣ ብዙ ጊዜ ተጉዘህ፣ የፈጸምከውን አንዘነጋውም፡፡ ..... ወደ አዲስ አበባ በቶሎ እንድትመጣ ያስብነውም በደስታው ከጐል እኛው አጠገብ እንድትሆን ስለነበረ፣ መታመ
ምህን ስንሰማ እጅግ አዘነናል፡፡ አሁንም ከጤናህ ጐሚብክ ነገር ስለሌለ፣ የሚያስፈልገውን ሕክምና ሁሉ አድርገህ እንድትመለስ እንወዳለን ..... »

ለ/ <u>ከግርማዊት እቴጌ መነን፤</u>

ይድረስ ካቶ አክሊሉ፣

« ..... ጤና ግጣትህን ስሰማ በጣም አድርጌ አዘንኩ፡፡ እኛ ሀሳባችን እዚህ መጥተህ ደስታውን አንድ ላይ እንድንካፈል ነበር፡፡ ድካምህን ሳይቆጥርልህ እንደዚህ በመታመምህ የሚያሳዝን ነው፡፡ አሁንም እግዚአብሔር መሐሪ ነውና በቸርነቱ ምርህ በደሆና ለመገናኘት ያብቃን፡፡..... »

ፊርማ እቴጌ መነን

ሐ/ <u>ከጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ፤</u>

« ..... አንዳንድ ጊዜ እውነተኛ ደስታን ቡሚበቃ ቃላት መግለጥ ያስቸግራል፡፡ ለብዙ ዓመታት የደከምክበት ጉዳይ ፍሬውን ስለለጠ፣ ከአንተ የበለጠ የተደሰትነው እኛ ነን፡፡ ይህችን ፍርድ ያገኘህባትን ቀን፣ ላንተ የሠላምና የደስታ ዘመን መክፈቻ አድርገህ ልትደሰትባት ይገባል፡፡ ይህን የምለው፣ ለአገራችን ለኢትዮጵያ ስትደክም፣ ያሳለፍከው ጭንቅና ፈተና ትዝ እያለኝ ነው፡፡ ከዚህ ቀደም ደጋግሜ ነገሬሃለሁ፡፡ እንደ አንተ ያለ ጥሩ (AVOCAT) ጠበቃ ተሟግቶ ፍርድ በማግኘቱ ብቻ ሥራው ተፈጸመለት ማለት አይደለም፡፡ እኛም ዘንድ ባለው አስተያየት የተፈረደውን ማስፈጸምም የጠበቃው ኃላፊነት ነው፡፡ ስለዚህ የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር የኤርትራን አስተዳደር ለማዘጋጀት ከመምጣቱ በፊት፣ እዚህ በስፈው የሚጠብቅህን ሥራ አውቀህ፣ ከመመለስህ በፊት ደህና አድርገህ ታከም፡፡ የተቻለውንም ያህል ዕረፍት አድርግ፡፡ የልብ ደስታዬን የምገልጥልህ ሳገኝህ ነው፡፡ ከሙሉ ጤና ጋር እንዳይህ በፀሎት አስብሃለሁ ..... »

መ/ ካፒ ይልማ ዴሬሣ፣ (የንግድና የኢንዱስትሪ ሚኒስትር)

BRAVO - AKLILU (ብራቮ አክሊሉ)

« ..... በኤርትራ ጉዳይ የተጣለብህን ሚሲዮን በሚያኮራ መንገድ ደክመህ ፈጸምክ:: የሞቀ ደስታዬንና ስለ ጤናህም መልካም ምኞቴን የምልክልህ፣ ከተለየ የወንድምነት ስሜት ጋር ነው:: ስለ አንተ ያልተደሰተ የለም:: ሁሉም አድንቆሃል:: አበዛው ባትለኝ፣ ያ ሙግት ገጥመህ የረታኸው ወዳጅህ ካርሎ ስፎርሳም፣ የደስታ መግለጫ ቢልክልህ የተገባ ነው
እላለሁ .....»

ሠ/ ከደጃዝማች መኮንን ደስታ፣ (የወለጋ ጠቅላይ ገዥ)

ለወንድሜ ወዳጄ አቶ አክሊሉ፣

« ..... የኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መቀላቀልና ለኢትዮጵያም የባሕር በር ባለቤትነቷ መመለሱ፣ የደኅምህ ፍሬ ነው:: የሠራኸው ሁሉ ለአገርህና ለንጉሠ ነገሥትህ፣ ለኛም ለኢትዮጵያውያን ወገኖችህ የሚያስደስት ብቻ ሳይሆን የሚያኮራም ነው:: የተሟላ ጤና ይዘህ በሠላም ተመለስልን ..... »

ረ/ ከአቶ ተድላ ባይሩ፣ (ያገር ፍቅር እንድነት ዋና ጸሐፊ)

ለክቡር አቶ አክሊሉ፣

« ..... በገርግዊ ንጉሠ ነገሥታችን ታላቅ መሪነት፣ ለኛ ለኤርትራውያን ኢትዮጵያዊነታችንን ለማስገኘት፣ በኒውዮርክ ላይ የነበረዎት የሥራ ድካምና እንደዚሁም ከጠላቶቻችን ጋር የነበረዎትን ሁሉ በዓይኔ አይቼ ስለአዘንኩልዎ፣ አሁን በተገኘው ፍርድ ሠላም ያገኛሉ ብዬ በጣሙ ተስፋ አድርጊያለሁ:: እዚህ ኤርትራ፣ ለኛም ለኤርትራውያኖች የደረሰን ደስታ በጣም ብዙ ስለሆነ፣ በደሃና ሲመለሱ ያዩታል:: የተባበሩት መንግሥታትም ወደፊት ለኛ የሚሠራው ብዙ ነገር አለ ስለተባለ፣ እኛም ለመዘጋጀትና ለመሥራት የርስዎ መምጣት በደስታ ያስፈልገናል:: የአንድነት ያገር ፍቅር መሪዎቻችን፣ ክቡር ራስ ኪዳነማርያም፣ ክቡር ደጃዝማች በየነ ባራኪ፣ ክቡር ጋሻ ሳላህ አህመድ ኪኪያ እና ሌሎቹም፣ ደስታቸውና ሰላምታቸው እንድነግርላቸው ጠይቀውኛል:: ..... »

ለኤርትራ ሕገ መንግሥት ዝግጅት ኮሚሽነር ተመረጠ

ታህሣሥ 14 ቀን 1950 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት ባካሄደው በአምስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፣ ከአባል አገሮች መካከል የቦሊቪያ መልዕክተኞች መሪ ኤድዋርዶ አንሴ ማቲየንሶ (EDOARDO ANZE MATIENZO) በድምፅ ብልጫ የኤርትራ ኮሚሽነር ተብሎ፣ የፌዴሬሽኑን ሕገ መንግሥት እንዲያዘጋጅ ተመረጠ:: ከቀረቡት እጩዎች መካከል የበርማው ወኪል ቢመረጥ ለኢትዮጵያ የተሻለ እንደሚሆን ተገምቶ ነበር:: እንደሚታወስው የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን አባል የነበረውን የበርማ መልዕክተኛ፣ ጣልያኖች በገንዘብ

ለመደለል ቢሞክሩትም፣ የኤርትራ ሕይወት ያለ ኢትዮጵያ ብቻውን ሊዘልቅ አለመቻሉን ተገንዝቦ፣ የሮማን መንግሥት ህሳብ አልተከተለም:: ከዚህም በላይ፣ የኤርትራ መፍትሔ በፌዴሬሽን እንዲሆን፣ የደቡብ አፍሪካን መልዕክተኛ ያግባባው ይኸው የበርማ ወኪል ነበር::

ከላቲን አሜሪካ አገሮች ውስጥ አንዱ የሆነው ቦሊቪያ፣ የኤርትራ ጉዳይ ከተጀመረበት ጊዜ አንስቶ ሙሉ የጣልያን ደጋፊ ስለነበረ፣ አሁንም በሕገ መንግሥቱ ዝግጅት ላይ፣ የጣልያኖችን ምኞት በመከተል ያስቸግረን ይሆናል በማለት፣ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ከፍ ያለ ሥጋት አደረባቸው:: ተመራጩ አንሴ ማቲየንሶና አክሊሉ ሀብተወልድ የሚተዋወቁት፣ ከሀያ ዓመታት በፊት ከ1930 ዓ.ም ጀምሮ በፓሪስ የፖለቲካ ሳይንስ ትምህርት በሚያጠኑበት ጊዜ ነበር:: ሆኖም፣ የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ምክር ቤት የኤርትራን ዶሴ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ካዛወረ በኋላ፣ አንሴ ማቲየንሶ የአገሩ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በነበረበት ጊዜ እና ኋላም የመልዕክተኞች መሪ እየሆነ ኒውዮርክ ሲመጣ፣ ለጣልያን መንግሥት ደጋፊነቱን በግልጽ ሲያሳይ የቆየ ስለሆነ፣ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ጋር በወዳጅነት መቀራረብ አልቻሉም:: በመጨረሻው፣ በታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም ጠቅላላው ጉባኤ የኤርትራን ጉዳይ ሲወስን፣ የቦሊቪያ መልዕክተኛ በአገሩ ስም ሆኖ የድጋፍ ድምፁን ቢሰጥም፣ አቶ አክሊሉ በወጣትነት ዘመን በተማሪ ቤት የሚያውቁት ወዳጃቸው ጣልያናዊ ስሜቱን ለውጧል ብለው አላመኑትም:: ስለዚህ፣ ለኤርትራ ሕገ መንግሥት አዘጋጅነት የተሾመው ሰው ከጣልያን ደጋፊዎች መካከል አንዱ ስለሆነ፣ ለኢትዮጵያ ምቹ እንደማይሆን በመገመት ብርቱ ጥንቃቄ እንዲደረግ ተሞከረ:: በመጀመሪያ መደረግ ያለበት ከሚሾነር አንሴ ማቲየንሶ አሥመራ ደርሶ በተባበሩት መንግሥታት ስንደቅ ዓላማ ጽሕፈት ቤቱን ከማቋቋሙ በፊት፣ አዲስ የንጉሠ ነገሥቱ ላይዘን ኦፊሰር መሾም ነው ተባለ::

በአሥመራ አዲስ ላይዘን ኦፊሰር

« ..... በኤርትራ ጉዳይ እስካሁን ድረስ፣ በአገር ውስጥና በውጭ አገር የተደረገው ትግልና የተፈጸመው ሞያ፣ እስከምን እንደነበረ ለመመራመርና፣ ለታሪክ ለማቅረብ ወደፊት በቂ ጊዜ ስለሚኖረን፣ አሁን የመጀመሪያው ምዕራፍ እንደተዘጋ ቆጥረን፣ አዲስ የሚጀመረው የሁለተኛው ምዕራፍ፣ እጅግ የሚያሳስበን መሆኑን መረዳት አለብን ..... » በሚል መግቢያ፣ አቶ አሰፍሐ ወልደሚካኤል ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ባቀረቡት ማስታወሻ፣ በኮሎኔል ነጋ ቦታ አዲስ ላይዘን ኦፊሰር እንዲሾም አሳሰቡ:: በመሠረቱ፣ የኮሎኔል ነጋ ኃይለሥላሴን መዛወር አስፈላጊነት፣ ካቶ አሰፍሐ ቀደም ብለው በዚያን ጊዜ የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር የነበሩት አቶ ዘውዴ ገብረሕይወት (ኋላ ቢትወደድ) ከጃንሆይና ከጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ ጋር ተነጋግረውበት ነበር:: አዲስ ላይዘን ኦፊሰር እንዲሾም አስፈላጊነቱን አቶ ዘውዴ ገብረሕይወትና አቶ አሰፍሐ አስተያየታቸው ተመሳሳይ የሆነው፣ ሁለቱም ስዎች በኮሎኔል ነጋ ላይ ቂም ኖርዋቸው ወይም እስካሁን የተሠራው ሥራ ሁሉ የሚነቀፍ ነው በማለት አይደለም::

ነጋ ኃይለሥላሴ ለአምስት ዓመታት ያህል፣ የንጉሠ ነገሥቱ ላይዘን ኦፊሰር ሆነው ኤርትራ በቆዩበት ጊዜ፣ የአንድነቶች ትግል ዋና መሪ ናቸው በመባል፣

ለኤርትራ ሕገ መንግሥት አዘጋጅነት የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ሆኖ የተመረጠው፣ ኤድዋርዶ አንሴ ማቲየንሶ የቦሊቪያ መልዕክተኞች መሪ፣

(ኒውዮርክ ታህሣሥ 1950 ዓ.ም)
(ፎቶ U.N)

የተቃዋሚዎቹ ወገኖችና ጣልያኖቹ፣ በጠላት መልክ ሲመለከቷቸው ኖረዋል። ኮሎኔል ነጋም ለዚህ ሳይበገሩ፣ የሚደረግባቸውን ዛቻና የሚጠመድባቸውን አደጋ ፊት ለፊት መክተው ሚሲዮናቸውን በትክክል ፈጽመዋል። አሁን የዚያ አጅግ አስቸጋሪ የነበረው የትግል ዘመን ተዘግቶ፣ አዲሱ የዲፕሎማሲ ሥራ ሲጀመር፣ ከተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ጋር በቅርብ ሆኖ ወሕገ መንግሥቱ ዝግጅት ላይ የሚካፈል አዲስ ላይዘን ኦፊሰር መሾም፣ አስፈላጊነቱን የተስማሙበት ብዙዎች ናቸው። ኮሎኔል ነጋም የኤርትራ ጉዳይ በፌዴሬሽን መልክ የተወሰነው ከሕዝቡ ፍላጐትና ስሜት ውጭ ነው በማለት አጅግ ቅር የተሰኙ ስለሆኑ፣ ከተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ጋር ባላመኑበት የፌዴሬሽን አስተዳደር ዝግጅት ላይ መተባበር ያዳግታቸዋል ተብሎ ተገምቷል።

አቶ አስፍሐ ወልደሚካኤል ለጃንሆይ በጻፉት ደብዳቤ፣ በኮሎኔል ነጋ ኃይለሥላሴ ቦታ የሚሾመው ላይዘን ኦፊሰር፣ በኤርትራ ውስጥ ባሉት የፖለቲካ ፓርቲዎች ዘንድ፣ ከዚህ በፊት ቀጥታ ግንኙነት ያልነበረው አዲስ ሰው እንዲሆን አመልክተዋል። ከዚህም ጋር አያይዘው አዲሱ ተሿሚ ምንም እንኳን በሕዝቡ ዘንድ እንግዳ መስሎ እንዲታይ ቢያስፈልግም፣ የኤርትራን ጉዳይ በቅርብ የተከታተለ፣ በተባበሩት መንግሥታት ባለሥልጣኖችና በእንግሊዞቹ ዘንድ ተደማጭነት የሚኖረው ሰው እንዲሆን አሳስበዋል። የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር ዘውዴ ገብረሕይወትም፣ አዲሱ ላይዘን ኦፊሰር የጋዜጣና ማስታወቂያ ዋና ዲሬክተር አቶ አምደሚካኤል ደሣለኝ እንዲሆኑ እጩ አድርገው አቀረቧቸው። የአምደሚካኤል ሹመት በይፋ ከመገለጹ በፊት፣ በዚያን ጊዜ ለሕክምና አውሮፓ የሚገኙት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፣ አስተያየታቸውን እንዲሰጡ በቴሌግራም ተጠየቁ። ከገነተ ልዑል ቤተመንግሥት የተላከላቸውም መልዕክት፤

« ..... የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር አሥመራ መጥቶ ሥራውን ከመጀመሩ በፊት፣ በነጋ ኃይለሥላሴ ቦታ አዲሱ ላይዘን ኦፊሰር አምደሚካኤል ደሣለኝ እንዲሆን ስለቀረበልን፣ ያንተን ሀሳብ በቶሎ ግለጥልን ..... » የሚል ነበር። አቶ አክሊሉ አዲስ ስለሚሾመው ላይዘን ኦፊሰር የተለየ አስተያየት አቀረቡ።

« ..... ግርማዊነትዎ እንደሚያውቀው ከእንግዲህ ወዲህ አሥመራ ላይ የሚገጥመን ትልቁ ሥራ የሕግና የዲፕሎማሲ ጉዳይ ነው። የወደፊቱ የላይዘን ኦፊሰር ሚሲዮን፤ ካለፈው ኃላፊነትና የሥራ ዓይነት ጋር የተለያየ ስለሆነ፤ በኮሎኔል ነጋ ቦታ ሌላ ሲቪል ሰው መታሰቡ ጥሩ ነው። ሆኖም ኮሎኔል ነጋ የሚዘወረሩ እስከዛሬ የፈጸመው አገልግሎት ሁሉ በጣም ጥሩ ሥራ መሆኑ ታውቆለትና ተመስግኖ እንዲሆን፤ የበኩሌን አስተያየት በትህትና አቀርባለሁ። አዲስ ስለሚሾመው ላይዘን ኦፊሰር ጃንሆይ ቢፈቅዱልኝ፣ የኔ ምርጫ አቶ ገብረመስቀል ክፍለእግዚእ ዋና ሆኖ፣ አቶ አምደሚካኤል ደሣለኝ ምክትል ቢሆን ነው። ገብረመስቀል፣ በተባበሩት መንግሥታት ከእኛው ጋር በቅርብ የሠራ እና የኤርትራን ጉዳይ አወሳስን በዝርዝር ስለሚያውቀው፣ የዩናይትድ ኔሽን ኮሚሽነር ሊያከብረውም ሊያደምጠውም ይችላል። አምደሚካኤልም በፕሮፓጋንዳ ሥራ ደህና ልምድ ያለውና የጣልያኖቹንም ተንኮል መከታተል ስለሚያውቅበት፣ የሁለቱ ሰዎች የችሎታ ትብብር ደህና ውጤት ሊሰጥ ይችላል የሚል እምነት አለኝ ..... »

ስለ ገብረመስቀል ክፍለእግዚእ፤ ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስም መልካም አስተያየት ስላላቸው፣ ከውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ የቀረበውን ሀሳብ ደግፈው፣ ሹመቱ

እንዲታወጅ የጃንሆይም መልካም ፈቃድ ተገኝቶ ነበር፡፡ ነገር ግን፡ ልጁ የኤርትራ ተወላጅ በመሆኑ አንዳንድ ተንኳሾች አደጋ ሊጥሉበት ይችላሉ ብለው፣ አባታቸው ብላታ ከፍሰአዝጊአ ይሕደጉ ስለተጨነቁና ስለአመለከቱ፣ የገብረመስቀል ሹመት ሳይፈጸም ቀረ፡፡ ወዲያው፡ ብላታ ኪዳነማርያም አበራ (የጃንሆይ ባለሟል) በጻፉት ልዩ ማስታወሻ፣ ለሳይዘን አፈስርነቱ ቦታ 1ኛ/ ኮሎኔል ኢያሱ መንገሻ፣ 2ኛ/ አቶ ሠረቀ ብርሃን ገብረ አዝጊአ እጩዎች እንዲሆኑ ሀሳብ ስለአቀረቡ፡ የጽሕፈት ሚኒስትሩ አስተያየት እንዲሰጡበት ንጉሠ ነገሥቱ አዘዙ፡፡ ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስም ስለእነዚህ ሁለት እጩዎች የሚከተለውን ትችት ሰጡ፡፡

1. ኮሎኔልን በኮሎኔል መተካት ያስፈልጋል ካልተባለ በስተቀር፣ በአሥመራ የላይዘን አፈስርነት ሥራ ለኢያሱ ተስማሚ ነው ብዬ አላምንም፡፡ ኢያሱም ቢጠየቅ፣ ሥራው ይስማማኛል እንደማይል የታወቀ ነው፡፡

2. አቶ ሠረቀ ብርሃን ገብረአዝጊአ፣ ኢትዮጵያዊነቱና አገር መውደዱ እንከን የማይገኝለት ነው፡፡ ነገር ግን እጅግ ቁጡ እና ፈጥኖ ፈራጅ በሆነው ጠባዩ፣ ለዚህ ብዙ ትዕግሥት ለሚጠይቅ ሥራ ጥሩ ምርጫ አይሆንም፡፡

..... በዚህ ሁሉ ምክንያት አሁን ጊዜ እንዳይጠፋብን፣ አቶ ዘውዴ ገብረሕይወት የበላይ ሆኖ በቅርብ እየተቆጣጠረው፣ አምደሚካኤል ደግለኝ ላይዘን አፈስር ቢሆን ይሻላል ሲሉ፡ ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ ያቀረቡትን ሀሳብ ጃንሆይ አጽድቀው ሹመቱ ተፈጸመ፡፡

የአንድነት ወገኖች የኮሎኔል ነጋ ኃይለሥላሴ መዛወርና የአቶ ዓምደሚካኤል ደግለኝ መተካት ምክንያቱ ለምን እንደሆነ በዝርዝር የሚያውቁት አልነበራቸውም፡፡ የተባበሩት መንግሥታት የስጠው ፍርድ በሥራ እስኪገለጥ ድረስ ብዙ ድካም አለባችሁ ከተባልን፣ ከለመድናቸው ከነጋ ኃይለሥላሴ ጋር መቀጠሉ አይሻልም ኖርዋል ወይ ? የሚሉም አልጠፉም፡፡ ሆኖም አርበኛው ኮሎኔሉን በወግ ሸኝተው፣ የጣልያኖችን ተንኮል በማወቅ ባለሞያ ናቸው የተባሉትን ዓምደሚካኤልን በወግ ተቀብለዋል፡፡

የማቲየንሶ ሕገ መንግሥት

የኤርትራን መተዳደሪያ እንዲያዘጋጅ በተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ተመርጦ የተሾመው፣ የቦሊቪያ ተወላጅ አንሴ ማቲየንሶ (ANZE MATIENZO) የተሰጠው ሥልጣን አጅግ ከፍ ያለ መሆኑ ተስምቶታል፡፡ በተለይም አንድ የላቲን አሜሪካ አገር ተወላጅ ከኢንተርናሽናል ሽንጉ ይዘን የመስለ ኃላፊነት ሲቀበል ለመጀመሪያ ጊዜ ስለሆነ፣ ውጤቱ ያማረና መልካም ዝና የሚኖረው አንዲሆን ከልቡ ተመኝቷል፡፡ ሆኖም የሚያስበውና የሚመኘው ሁሉ በጥሩ ሁኔታ ሊሳካለት የሚችለው፣ ከቀዳሚዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት እና ኤርትራን ከሚያስተዳድሩት ከታላቁ ብሪታንያ ባለሥልጣኖች ጋር፣ እንደሚኖረው መልካም ትብብር መሆኑን፣ ማቲየንሶ በመጀመሪያው ደረጃ አልተረዳም ነበር፡፡ ሥራውን ለመቀጠል አሥመራ ከመድረሱ በፊት፣ በሚያዘጋጀው የሕገ መንግሥት ረቂቅ ለፌዴራሉ መንግሥት ለኢትዮጵያና፣ ለፌዴሬሽኑ አስተዳደር ስለሚከፋፈለው

የሥልጣን ድርሻ፣ ከጣልያኖችና ከአንዳንድ ተንኮለኞች ልዩ ልዩ ምክር ሲቀርብለት እንደሰነበተ እንዳንድ መረጃዎች አመልክተዋል::

ጣልያኖች የሚጥሩት፣ ማቲየንሶን በእጅ አዙር ይዘው፣ በሕገ መንግሥቱ ዝግጅት ላይ፣ የንጉሠ ነገሥቱ ሥልጣን በተቻለ መጠን እንዲዳከምና፣ የአቶኖሚው አስተዳደር በአገር ውስጥም ብቻ ሳይሆን በውጭ ጉዳይ እና በውጭ ንግድ በኩል፣ የሥልጣን ድርሻ እንዲኖረው ለማስደረግ ነው:: የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ደግሞ በቢኩላቸው ከኮሚሽነሩ የሚጠብቁት፣ ፀታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት የሰጠውን የፌዴራል አክት ውሳኔ ተመርኩዞ፣ ከኢትዮጵያም ጋር በቅርብ እየተመካከረ፣ የሕገ መንግሥቱን ዝግጅት እንዲያጠናቅቅ ነው:: ይህንን መሠረታዊ ጉዳይ ችላ ብሎ፣ ማቲየንሶ በግል አስተያየቱና የጠላት አገሮች በሚሰጡት ምክር የሚመራ ሆኖ ከተገኘ፣ ኢትዮጵያ የራሷን አቋም በፍጥነት መውሰድ አንደሚገባት፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ንጉሠ ነገሥቱ በቅድሚያ እንዲያውቁትና እንዲዘጋጁበት አድርገዋል::

የማቲየንሶ አስተያየት፣ ኤርትራ በንጉሠ ነገሥቱ ዘውድ ሥር በፌዴራሲዮን መቀላቀሏና፣ ፌዴራል የሆነውም የኢትዮጵያ መንግሥት የመላውን የኤርትራን ግዛት ደህንነት ለመጠበቅና፣ የባሕር በሮቹንም በቀጥታ ለማስተዳደር በቂ ሥልጣን ስለተሰጠው፤ የአቶኖሚው መንግሥት በውስጥ አስተዳደሩ ሰፋ ያለ

መብት ቢኖረው፣ ኢትዮጵያን ቅር የሚያሰኝ ነገር አይታየኝም የሚል ነው:: ይህን አስተያየት ውጭ ውጭውን አየነዛ፤ ውስጥ ውስጡን ግን ጣልያኖቹንና የአንድነት ተቃዋሚዎቹን ለማስደሰት አንዳንድ ተንኮል ሲያዘጋጅ ሰንብቷል::

የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር አሥመራ ደርሶ የተዘጋጀለትን ቢሮ ከተረከበ በኋላ፤ የመጀመሪያ ሥራው አዲስ አበባ መጥቶ፣ ንጉሠ ነገሥቱንና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩን ማነጋገር ነበር:: የካቲት 19 ቀን 1950 ዓ.ም፣ በኢትዮጵያ ዋና ከተማ መልካም አቀባበል ከተደረገለት በኋላ፣ በፕሬተ ልዑል ቤተመንግሥት ከንጉሠ ነገሥቱ ዙፋን ቀርቦ ካደረገው ንግግር ፍሬ ነገሮቹ የሚከተሉት ናቸው::

« ..... በግርማዊነትዎ ዘውድ ሥር ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትተዳደር የተባበሩት መንግሥታት ያደረጉት ውሳኔ፣ የሕዝቦቹን ምኞት የሚያሟላና አዲስ የሕይወት ብርሃን የሚሰጥ ነው:: ..... በታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የተደረጉት እነዚህ ውሳኔዎች፣ በትክክል እንደሚከበሩና በተግባር ላይ እንደሚገለጡ፣ የተባበሩት መንግሥታት በግርማዊነትዎ ላይ ከፍ ያለ ዕምነት ጥለዋል:: ..... እኔም የተባበሩት መንግሥታት የጣሉብኝን ከፍተኛ አደራ የተቀበልኩት፣ በታላቅ ክብርና ስሜት ስለሆነ፣ በማናቸውም አኳኋን የተሰጠኝን ኃላፊነት በትክክል ለመፈጸም የተዘጋጀሁ መሆኔን፣ ለግርማዊነትዎ ማረጋገጥ እወዳለሁ:: ..... ይህንንም ከፍተኛ አደራ በተግባር ላይ ማዋል የሚቻለው፣ ከግርማዊነትዎ መንግሥት በማገኘው ሙሉ እርዳታና ሕብረት ነው:: ..... »

ከዚህ በላይ የተገለጸው የማቲየንሶ አነጋገር በትክክል የሚያሳየው፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኢትዮጵያን የሚገዟት፣ በፌዎዳል ሥርዓት ስለሆነ፣ ዴሞክራቲክ የሆነውን የፌዴሬሽን አስተዳደር አይቀበሉም በማለት፣ የኢትዮጵያ ጠላቶች ደህና አድርገው በፕሮፓጋንዳ ያደነቆሩት መሆኑን ነው:: በዚህ ምክንያት፣

ኮሎኔል ነጋ ኃይለሥላሴ (ኋላ ሌፍትናንት ጌኔራል)
በአሥመራ የንጉሠ ነገሥቱ ላይዘን ኦፊሰር፡

(1946 - 1950)

የተባበሩት መንግሥታት ለኤርትራ ሕገ መንግሥት ዝግጅትና ለአፈጻጸሙ፣ በግርማዊነትዎ ላይ ከፍ ያለ ዕምነት ጥለዋል እያለ፣ ወዲያኩሩ ውስጥ ይህችን « ዕምነት » የምትባል ቃል ደጋግሞ እያጠነከረ ቴናንፖል። ኮሚሽነሩ ወደ ኢትዮጵያ ሲመጣ፣ የጠላት ወገኖች በሚያምታቱት ሀሳብ አእምሮው የተጨናነቀ መሆኑ ቀደም ብሎ ታውቆ ስለነበረ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በሰጡት መልስ፣ በትክክሉ የሚያሰቡትን አልሸሸጉም። የተባበሩት መንግሥታት ይህን ውሳኔ የሰጠው፣ የኤርትራ ሕዝብ ፍላጐቱ ምን መሆኑ መታወቅ አለበት ተብሎ፣ ሁለት ጊዜ መርማሪ ኮሚሽን ከተላከ በኋላ፣ ጉዳዩ በየጉባኤው ብዙ ክርክር ሲደረግበትና ከአንዱ ስብሰባ ወደ ሌላው በቀጠሮ አየተላለፈ፣ ረጅም ጊዜ ፈጅቶ መሆኑን፣ ኮሚሽነሩ ትልቅ ትኩረት እንዲሰጠው፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በሰፊው አስገንዝበዋል። ከዚህም አያይዘው፣ ኢትዮጵያ በአምስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ የተደረገውን ውሳኔ እንድትቀበል፣ ለመልዕክተኛቸው ሥልጣን የሰጡት፣ የተባበሩት መንግሥታት ኃላፊነቱን ለመፈጸም፣ ከዚህ ሌላ ማድረግ የማይችል መሆኑን በመረዳት ነው ካሉ በኋላ፣ ይህ የፌዴሬሽን ውሳኔ ሙሉ በሙሉ ባያስደስታቸውም፣ ለኮሌክቲፍ ሴኩሪቲ ባላቸው መሠረታዊ አቋም፣ የተባበሩት መንግሥታት ውሳኔ እንደሚከበር ለኮሚሽነሩ አረጋገጡለት። ንጉሠ ነገሥቱ፣ ለኤርትራ አስተዳደር የተደረገውን ውሳኔ በሥራ ለማስፈጸም፣ በመንግሥታቸው በኩል የተቆረጠ መሆኑን ካስታወቁ በኋላ፣ እንደዚሁም በተባበሩት መንግሥታት ባለሥልጣኖች በኩል፣ መተማመን፣ መተባበርና እውነተኛውን የአገሩን ሕዝብ ጉዳይ በጥልቅ በመረዳት፣ ጥረት እንዲደረግ ወይቀዋል።

ከዚህ በላይ እንደተመለከተው፣ ጃንሆይ ስለስውየው ደህና መረጃ ደርሷቸው ስለነበረ፣ ትክክለኛ ዕምነታቸውንና አስተያየታቸውን ነግረውታል። ኮሚሽነሩ አዲስ አበባ በቆየበት ሰሞን፣ በተለይ ከንጉሡ ነገሥቱና ከውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ጋር በስፊው ሲነጋገር፣

1ኛ/ የሚዘጋጀው ሕገ መንግሥት፣ ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም በቁጥር 390 V የተባበሩት መንግሥታት ባወጣው ውሳኔ መሠረት ብቻ መሆን እንዳለበት፣

2ኛ/ የፌዴሬሽኑ ውሳኔ ትክክለኛ ትርጉሙ፣ ለኤርትራውያኖች የውስጥ አስተዳደር መብት እንዲሰጣቸው ነው እንጂ፣ በሁለት በተለያዩ አገሮች መካከል እንደሚደረግ የፌዴሬሽን ግንኙነት፣ የኢንተርናሽናል ታዋቂነት የሌላቸው መሆኑ በትክክል እንዲረጋገጥ፣

የኢትዮጵያ መሠረታዊ ዕምነት መሆኑን እንዲገነዘበው፣ ስፋ ያለ ማብራሪያ ተሰጥቶታል። ይሁን እንጂ ኮሚሽነር ማቲየንሶ የኢትዮጵያን ሀሳብ ሙሉ በሙሉ ማዳመጥ አልፈለገም። በተለይ ከጣልያን መንግሥትና ከአንዳንድ የላቲን አሜሪካ ወገኖቹ የሚደረግበት ተፅዕኖ ብዙ ስለሆነ፣ እየደጋገመ የሚናገረው፣ የሕገ መንግሥቱ አንቀጾች የሚፈለቀቁት፣ በተባበሩት መንግሥታት ውሳኔ መሠረት ቢሆንም፣ የኤርትራ የውስጥ መንግሥት ለአገሩ ዕድገትና ልማት አንዲጠቅመው፣ ስፋ ያለ ሥልጣን ሊኖረው ይገባል እያለ ነው። ምን ዓይነት ሥልጣን ?

የተባበሩት መንግሥታት ውሳኔ፣ ለፌዴራሉ መንግሥት መሪ ለንጉሠ ነገሥቱ ከተዘረዘሩት የኃላፊነት ድርሻዎች ውጭ የሆኑትን ጠቅላላ ጉዳዮች፣ የኤርትራ የውስጥ መንግሥት በሙሉ ሥልጣን እንደሚያከናውን ግልጽ እድርጐ

አቅርበለታል። ይህንን መሠረት አድርጐ ሕገ መንግሥቱን በመተንተን ፋንታ፣ የኦቶኖሚውን ሥልጣን ማስፋፋትና ግጠንከር ያስፈልጋል የሚባለው ደረቅ ሀሳብ ትርጉም የለውም ተብሎ፣ ከኢትዮጵያ በኩል አቋም ተወስዷል። የጣልያን መንግሥት ደግሞ በበኩሉ ማቲየንሶን ወጥሮ የያዘው፣ በተቻለ መጠን የሚዘጋጀው ሕገ መንግሥት፣ የንጉሡ ነገሥቱን ሥልጣን ሽፈንፈን አድርጐ፣ የኦቶኖሚውን ሥልጣን የሚያጐላ እንዲሆን ነው። ይኸውም፤ ኤርትራውያኖች በኢንተርናሽናል ግንኙነት በኩል የሥልጣን በር ሳይዘጋባቸው፤ ለአገራቸው ልማትና ዕድገት የውጭ እርዳታ ለማግኘትና፤ ለኢኮኖሚያቸውም የውጭ ንግዳቸውን ለማዳበር የሚያስችላቸውን ዕድል እንዲያገኙ ነው። ማቲየንሶ፣ በዚህ ሀሳብ ተመርቶ ሕገ መንግሥቱን ካዘጋጀ በኋላ፤ ኢትዮጵያ አልቀበልም ብላ ጉዳዩ ለዩናይትድ ኔሽን የቀረበ እንደሆነ፤ ለኤርትራ መፍትሔው ነፃነት ነው ተብሎ ይወሰናል፣ የሚል ተስፋ ጣልያኖች አሳድረዋል።

ኮሚሽነሩ፣ ከኢትዮጵያ የተሰጠውን አስተያየት በጥሞና እንዳላዳመጠው ሁሉ፤ ከጣልያንም የቀረበለትን ሀሳብ ሙሉ በሙሉ ለመቀበል አልተመቸውም። ከአሜሪካና ከእንግሊዝ፣ ከፈረንሣይና ከሶዊስ አገሮች አራት የሕግ አዋቂዎች በብዙ ገንዘብ ቀጥሮ፣ ዜኔቭ ላይ የሕገ መንግሥቱ ረቂቅ ከመዘጋጀቱ በፊት፤ በአሥመራ ቢሮው የኤርትራን ሕዝብ እየተቀበልኩ፣ አስተያየቱን በቀጥታ ማዳመጥ አለብኝ ብሎ የጀመረው ፕሮግራም ውጤት ሳያገኝ ቀረ። ሕዝቡ ለሳስተኛ ጊዜ ለወደፊት ዕድሉ ሀሳቡን እንዲገልጽ መርማሪ ኮሚሽን የተላከበት ስለመስለው፤ የኮሚሽነሩን ቢሮ አጥለቅልቆ ሲይዘውና ብዙ ትርምስ ሲፈጠር፣ ያቀደውን ፕሮግራም ወዲያውኑ መስረዝ ግዴታ ሆነበት። ማቲየንሶ፤ የሕዝቡን አስተያየት ማዳመጥ አለብኝ ያልኩት፣ ለሕገ መንግሥቱ ዝግጅት የተባበሩት መንግሥታት ከወሰናቸው መሠረታዊ ጉዳዮች ውጭ፤ ባልተብራሩት አንዳንድ ነጥቦች ላይ ነው ብሏል። እነዚህንም መብራራት ያስፈልጋቸዋል የሚላቸውን ጥያቄዎች ያቀረበው፤ በሚከተለው መልክ ነበር።

1. ለኤርትራ <u>ሁለት ምክር</u> ቤት፣ የሕግ መምሪያና የሕግ መወሰኛ ያስፈልጋል ወይ ?

2. የሕዝብ ምክር ቤት አባሎች የሚመረጡት፤በቀጥታ በሕዝቡ ነው? ወይስ ቀጥታ ባልሆነ መንገድ በሕዝብ ዋና ዋና ተወካዮች ?

3. የኤርትራ መንግሥት መሪ ሥልጣን የሚቀበለው በሹመት ነው? ወይስ በፓርላማ ምርጫ ?

4. የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት በኤርትራ መሪ አሿሿም ወይም አመራረጥ ላይ ምን ዓይነት ሚና ሊኖራቸው ይገባል ?

5. የኤርትራ ሕዝብ አፈሲየል ቋንቋዎች የሚሆኑት የትኞቹ ናቸው?

6. ለኤርትራ የተለየ ባንዲራ ያስፈልጋታል ወይ ?

ማቲየንሶ፣ የሕዝቡን አስተያየት ማወቅ አለብኝ ያለው፤ በእነዚህ ዝርዝር ጉዳዮች ላይ ከሆነ፤ በቀጥታ ከሕዝቡ ጋር መነጋገርና ተደማምጦ መልሱን ማግኘት በጣም አስቸጋሪ መሆኑን መገመት ነበረበት። አንኳንስ በኤርትራ ቀርቶ፣ በሥልጣኔ አጅግ በገፉትም አገሮች ዘንድ፣ እነዚህን በመሳሰሉት ጥያቄዎች ላይ

ሀሳብ መለዋወጥ የሚቻለው ከሕዝብ ተመራጮች ጋር ብቻ መሆኑ የታወቀ ነው። ማቲያስ ከሕዝቡ ጋር ቀጥታ ለመወያየት ያጋጠመውን ችግር ከተረዳ በኋላ፣ በኤርትራ ካሉት ልዩ ልዩ የፖለቲካና የሀይማኖት መሪዎች፣ እንደዚሁም በየገጠሩ ካሉት ያገር ሽማግሌዎች ጋር በመነጋገር አንዳንድ አስተያየት መቃረም ይቻላል ብሎ ሞከረ።

እንደሚታወቀው፤ በኤርትራ ውስጥ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ ለመሆን ሲታገል የኖረው ሕዝብ፣ እንኳንስ ስለ መንግሥት መሪ ምርጫ እና ስለ አዲስ ባንዲራ ጉዳይ ለመወያየት ቀርቶ፣ በጠቅላላው የሕገ መንግሥት ዝግጅት የሚባለውንም ሀሳብ መስማት አይፈልግም። በአንድነት ወገኖች አስተያየት፤ ለኤርትራ የተለየ ሕገ መንግሥት እንዲዘጋጅ የተወሰነው፣ ከእናት አገር ጋር የአስተዳደር ልዩነት በመፍጠር የሁለቱን ሕዝቦች አንድነት ለማራራቅ የታሰበ የጠላት ተንኮል ነው ተብሎ ታምኖበታል። ከጠቅላላው ሕዝብ በጣም አነስተኛ የሆነው የተቃዋሚው ክፍል ደግሞ፣ አስተዳደሩ በምን መልክ ይሁንልኝ? ተብሎ እንደገና የመጠየቅ ዕድል ካጋጠመው፤ አስተያየቱ ከማቲየንሶ ፍላጐት እጅግ ርቆ፣ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ሥልጣን በተቻለ መጠን ከኤርትራ ግዛት እንዲርቅ ይደረግልን እንደሚል የታወቀ ነው። ሌሎቹ ሊበራል ተቃዋሚዎች የሆኑትና የጣልያን ተወላጆች፤ በእርግጥ በኮሚሽነሩ ሥልጣን ብቻ የምንፈልገውን ሁሉ እናገኛለን ብለው አያልሙም። ሆኖም ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው ተስፋ የሚያደርጉት፣ እንሴ ማቲየንሶና እክሊሉ ሀብተወልድ ተጣልተው ጉዳዩ ለተባበሩት መንግሥታት ሲቀርብ፣ የነፃነት ደጋፊዎች ሊያሸንፉ ይችላሉ ብለው ነው።

የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ለልዩ ልዩ የፖለቲካ መሪዎችና የሀይማኖት አባቶች ላቀረባቸው ጥያቄዎች፤ ከአብዛኛዎቹ ያገኛቸው መልሶች፤ እሱ እንደተመኘው ለአቶኖሚው መንግሥት ሥልጣን ማስፋፊያ ወይም ማጠንከሪያ የሚረዱት ሳይሆኑ ቀሩ። ይህም ሊሆን የቻለው፤ ዓምደሚካኤል ደሣለኝ የንጉሠ ነገሥቱ ላይዘን አፈሰር፣ ባላቸው የተፈጥሮ ብልህነትና የሕዝብ ግንኙነት የሥራ ልምድ፤ የአንድነት ወገኖችን በሙሉ አስተባብረው፣ ለቀረቡላቸው ጥያቄዎች በሚያምኑበት ተገቢውን መልስ በብዛት እንዲሰጡ በማድረጋቸው ነው። የአንድነት ወገኖች፣ ጥያቄዎቹ ተዘርዝረው በደረሷቸው ጊዜ፣ መልስ አያስፈልግም ብለው በሩን እንደዘጉት ቀጥለውበት ቢሆን ኖሮ፤ ማቲየንሶ ከጥቂቶቹ ተቃዋሚዎች በሚያገኘው አስተያየት ብቻ ተመርኩዞ፣ ሥራውን ለማከናወን ይሞክር ነበር። በአቶ ዓምደሚካኤል መልካም ጥረት ከአንድነቶች በብዛት የተላከው መልስ የማቲየንሶን የተንኮል ሩጫ እንዲያዘግም አስደረገው።

ሀ/ ለኤርትራ አስተዳደር የሚቋቋመው፤ ከሕግ መምሪያ ምክር ቤት በስተቀር፣ ኮሚሽነሩ የጠቀሱት የሕግ መወሰኛው (ሴነት) አያስፈልግም።

ለ/ ከአሥመራ ከተማና ከምፅዋ ነዋሪዎች በስተቀር፤ የሌሎቹ አውራጃዎች ሕዝብ የፓርላማ መማክርቶችን በቀጥታ ለመምረጥ ችሎታው አይፈቅድለትም። ስለዚህ፤ በየአውራጃውና በየወረዳው ባሉት፣ ሕዝቡ በሚያከብራቸውና በሚከተላቸው ያገር ሽማግሌዎች አማካይነት፣ መማክርቶቹ ሊመረጡ ይችላሉ።

ሐ/ የመንግሥቱ መሪ የተባለው የኤርትራ አስተዳዳሪ፣ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መሾም አለበት። አስተዳዳሪው ለፓርላማው ተጠያቂ ቢሆንም፣ በይበልጥ ኃላፊነቱ

ኤድዋርዶ አንሴ ማቲየንሶ ለኤርትራ ኮሚሽነር ሆኖ ከተመረጠ በኋላ፣ ከኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር፣

« ..... የሚዘጋጀው ሕገ መንግሥት፣ ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም በቁጥር 390 V የተባበሩት መንግሥታት ባወጣው ውሳኔ መሠረት መሆን አለበት ..... »

(አክሊሉ ሀብተወልድ ታህሣሥ 1950)
(ፎቶ U.N)

ለንጉሠ ነገሥቱ ነው:: አንድ ከባድ ስሕተት ደርሶ አስተዳዳሪው ከሥልጣን እንዲወርድ ባለፈለገ ጊዜ፡ ምክር ቤቱ ለንጉሠ ነገሥቱ አቅርቦ ያሽረዋል::

ሠ/ የኤርትራውያን የሥራ ቋንቋ ትግርኛ ሆኖ፣ የፌዴራሉ መንግሥት እስከ ቋንቋ የሆነው አማርኛ መማባት አለበት:: ዓረብኛ እንዲጨመር ከአንዳንድ ወገኖች የሚተርበው ሀሳብ ሀይማኖትን ተመርኩዞ ስለሆነ፣ የአገሩ ሥራ ቋንቋ መሆን አይችልም::

ሠ/ የኢትዮጵያዊት ኤርትራ ሰንደቅ ዓላማ፣ ኤረንጓዴ ብጫ ቀይ የሆነው የአናታችን የጥንቱ ባንዲራችን ነው:: ለዚህች ባንዲራ ብዙ ኤርትራውያን ደማቸውን ያፈሰሱትና የተሰዉባት ስለሆነ፣ አዲስ ሰንደቅ ዓላማ ቢፈጠር የኤርትራ ሕዝብ አይቀበልም::

እጅግ አብዛኛው የሆነው የኤርትራ ሕዝብ የሚከተላቸውና የሚያምናቸው፣ የፖለቲካና የሀይማኖት መሪዎች፣ በዝርዝር የሰጡት አስተያየት ከዚህ በላይ የተመለከተው ሲሆን፣ በጣም ጥቂቶች የሆኑት የተቃዋሚዎች ወገኖች ደግሞ፣ በበኩላቸው ባቀረቡት ሀሳብ፣ ከእንድነቶች የሚለዩት በሚከተሉት ነጥቦች ላይ ነበር::

1. ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት በሰጠው ውሳኔ ላይ፣ ለንጉሠ ነገሥቱ ተዘርዝሮ የተሰጣቸው ሥልጣን በቂ ስለሆነ፣ ተጨማሪ አያስፈልግም::

2. የሚቋቋመው ፓርለማ፣ ሕግ ለማውጣት ብቻ ሳይሆን፣ የኤርትራን መንግሥት መሪ ለመምረጥና ለመሻር፣ ሥልጣን እንዲኖረው ያስፈልጋል::

3. የኤርትራ የሥራ ቋንቋዎች፣ ትግርኛና ዓረብኛ እንዲሁም ጣልያንኛ መሆን አለባቸው::

4. ለኤርትራ ከኢትዮጵያ የተለየ የፌዴሬሽን ባንዲራ ያስፈልጋታል::

የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር በዚህ አኳኋን ከኤርትራ ሕዝብ ተጠሪዎች የአብዛኛዎቹንና የአነስተኞቹን ሀሳብ ሲያዳምጥ ከከረመ በኋላ፣ ወደ ጋፍኤቭ ሄዶ ከአሜሪካና ከእንግሊዝ፣ ከፈረንሣይና ከሰዊስ፣ አውጣጥቶ ከቀጠራቸው የሕግ ባለሞያዎች ጋር፣ የኤርትራን ሕገ መንግሥት አረቀቀ::

የማቲየንሶ ሕገ መንግሥት መጀመሪያ በአሥመራ፣ ቀጥሎ በጋፍኤቭ፡ ሲፈተግና ሲበጠር ለአንድ ዓመት ያህል ከቆየ በኋላ፣ ለኤርትራ ሕዝብ ተወካዮች ከመቅረቡ በፊት በረቂቁ ላይ ሰፍረው የታዩት ዋና ጉዳዮች፡ በኢትዮጵያ በኩል ጨርሶ ተቀባይነት የማይኖራቸው ሆኑ:: እነዚህም፡ የመጀመሪያው አንቀጽ፣ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር በሥራ ላይ መዋል ከጀመረ በኋላ፣ በፌዴራሉ አክት ላይ ወደፊት የሚሻሻል ነገር ቢኖር፣ ወይም ፌዴሬሽኑ እንዳፈርስ ቢፈለግ፣ ውሳኔው የሚጸድቀው በተባበሩት መንግሥታት ነው የሚለው ሲሆን፡ ሁለተኛው ደግሞ፣ የኤርትራ ፓርለማ የሚያወጣቸው ሕጐች ከመታወጃቸው በፊት፡ ንጉሠ ነገሥቱ የቬቶ ሥልጣን ይኖራቸዋል የሚለው አንቀጽ ተስርዞ በመቅረቡ ነው:: የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ይህን የሕግ ረቂቅ ይዞ ከጋፍኤቭ ወደ አሥመራ

እንደተመለሰ፤ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በንጉሠ ነገሥቱ ልዩ አውሮፕላን ከአዲስ አበባ መጥተው፤ እጅግ አስቸጋሪ የሆነውን ድርድር ከመጀመራቸው በፊት፤ ስለ ኢትዮጵያ ኦቋም የሚከተለውን መግለጫ ሰጡ::

« ..... የኢትዮጵያንና የኤርትራን ሕዝቦች መሠረታዊ አንድነትና፣ አብሮ የመኖር አስፈላጊነት የተገበሩት መንግሥታት አምኖበት፣ የፌዴሬሽን አስተዳደር እንዲቋቋም ሲያደርግ፣ ሁለቱ አገሮች ኢትዮጵያና ኤርትራ በዩናይትድ ኔሽን ሞግዚትነት የሚተዳደሩ ናቸው ብሎ አይደለም:: ኤርትራውያኖች እንደ ወንድሞቻቸው እንደ ኢትዮጵያውያኖች ሙሉ ነፃነት አላቸው:: ወደፊትም ሁለቱ ወንድማማች ሕዝቦች፣ በጋራ ጉዳዮቻቸው ላይ ተነጋግረውና ተስማምተው፣ የሚያደርጉት ማናቸውም ውሳኔ ጸኖር፣ የተገበሩት መንግሥታትን አይመለከተውም:: ..... ዩናይትድ ኔሽን፤ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትቀላቀል የሰጠውን ረኮማንዴሽን (RECOMMANDATION) አክብረን መቀበላችንን በሚገባ አረጋግጠን ቃል ሰጥተናል:: ነገር ግን ከዚህ ውጭ ወደፊት ስለሚኖረን አስተያየትና አሠራር፤ የዩናይትድ ኔሽን ጥገኛ እንድንሆን በሕገ መንግሥቱ ረቂቅ ላይ የቀረበውን ሀሳብ፣ ኢትዮጵያ አትቀበለውም:: ..... ባለፈው ዓመት በኒውዮርክ ስብሰባችን ላይ የተገበሩት መንግሥታት ውሳኔ በሚጸድቅበት ጊዜ፤ አሁን በተባለው መልክ ከጣልያን ወገኖች የተሰነዘረውን የተንኮል ሀሳብ፣ ኢትዮጵያ እንደማትቀበለው በሚገባ አስረድታ ጉዳዩ ተዘግቶ ነበር:: አሁን ደግሞ ይኸው ጣልያን የሚጭረው ሀሳብ፣ በሌላ በር ዞሮ ቀርቦ ስለአየነው፣ እለመቀበላችን ብቻ ሳይሆን፤ አጥብቀን የምናወግዘው መሆናችንም እንዲታወቅ እንፈልጋለን:: ከሕገ መንግሥቱ አዘጋጅ ከኮሚሽነር ማቲየንሶ ጋር በጠለቀ አስተያየት ተነጋግረንበት ችግሩን ብናስወግደው ደስ ይለኛል:: ይህ የማይቻል ከሆነ ደግሞ፣ ከፍ ካለ ቅሬታ ጋር በተገበሩት መንግሥታት ሽንጐ ላይ ቀርበን፤ በጀርባ አየተጐነጐነ የሚመጣብንን የጠላት ተንኮል ለመቋቋም ዝግጁ ነን:: ..... ሁለተኛ፤ ፓርለማው የሚያወጣቸው ሕጐች በንጉሠ ነገሥቱ መጽደቅ አለባቸው:: በተለይም አንዳንዶቹ ሕጐች የፌዴራሉን የኢትዮጵያን መንግሥት የሥልጣን ድርሻዎች የሚመለከቱ ሆነው ከተገኙና፣ ንጉሠ ነገሥቱ የማይስማሙበት ከሆነ፤ የቬቶ ሥልጣን እንደሚኖራቸው፤ ቀደም ሲል ከኮሚሽነሩ ጋር ተስማምተንበት ነበር:: አሁን ይህን ሀሳብ፤ ዜሬኔቭ ሆነው ባሻሻሉት ረቂቅ ላይ ስርዘውት በማየቴ በጣም አዝኛለሁ:: በዚህ ጉዳይ የንጉሠ ነገሥቱን የቬቶ ሥልጣን መሰረዝ፣ ጠቅላላውን የፌዴሬሽኑን የአስተዳደር መንፈስ የሚያናጋው ስለሆነ አንቀበለውም:: ..... »

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ይህን ጠንካራ አቋም ይዘው፤ ከተገበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ጋር ለሁለት ሰዓት በዝግ ስብሰባ ባደረጉት ድርድር፤ በመጨረሻ ከስምምነት ላይ ደርሰው፤ በመግባባትና በመከባበር መንፈስ ተለያዩ:: ይህ ውጤት በመገኘቱ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን እጅግ አስደስቷቸው ነበር:: የሁለቱ ሰዎች እለመግባቢ በተፈጠረ ሰሞን፣ በአሥመራ ያሉት የፖለቲካ ታዛቢዎች በነበራቸው አስተያየት፣ የአክሊሉና የማቲየንሶ አቋም እጅግ የተራራቀ ስለሆነ፣ ኮሚሽነሩ ተናዶ የአሥመራ ቢሮውን እንደሚለቅና ወደ ኒውዮርክ ሄዶ ጉዳዩን ለተገበሩት መንግሥታት እንደሚያቀርብ ይጠብቁ ነበር:: በተጨማሪም፣ የሁለቱ ሰዎች አለመግባባት የኤርትራን ጉዳይ እንደሚያበላሸው እና ኢትዮጵያም ብዙ ለፍታ ያገኘችውን ውጤት እንደሚያስናክልባት ተገምቶ ነበር::

ኮሚሽነር ማቲየንሶ ምንም እንኳ የጣልያን መንግሥትና የወገኖቹ የሳቲኖች ድጋፍ እንደሚኖረው ቢተማመንም፤ በተባበሩት መንግሥታት ሸንጐ ላይ፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር መቋቋም እንደሚያዳግተው ያውቃል። እነ ኮምት ስፎርሳና እነ ኤንሪኮ ቸሩሊ፤ እነ ዮሴ እርሴና እነ አልቤርቶ ታርኪያኒ፤ በዓለም ማህበር አደባባይ ላይ ኢትዮጵያን ለማጥቃት ሲሞክሩ፤ ምን እንደደረሰባቸው አንሴ ማቲየንሶ በዓይኑ አይቷል። በጆሮውም ሰምቷል። ስለዚህ ምንም እንኳ የፌዴራሉን ሥልጣን ለማዳከምና የኢትዮጵያን መንግሥት ቅር ለማለትና ቢሞክርም፤ «ከጠበቃ» አክሊሉ ጋር ሙግት ለመግጠም ወደ ኒውዮርክ መመለስ አይፈልግም።

አንሴ ማቲየንሶ፤ በኤርትራ ሕዝብ ተወካዮች ተመርምሮ እንዲወሰንና ከዚያም በንጉሠ ነገሥቱ እንዲጸድቅ ባዘጋጀው ረቂቅ ሕገ መንግሥት ዝርዝር ውስጥ፤ የእንድነት ወገኖች ያመለከቷቸውን ሶስት ዋና ዋና ጉዳዮች አላቀረባቸውም። እነዚህም፤ <u>አንደኛ/ ንጉሠ ነገሥቱ የኤርትራን የውስጥ መንግሥት መሪ እንዲሾሙና እንዲሽሩ፤ ሁለተኛ/ የኤርትራ የሥራ ቋንቋዎች ትግርኛና አማርኛ እንዲሆኑ፤ ሶስተኛ/ የኢትዮጵያዊት ኤርትራ ሰንደቅ ዓላማ አረንጓዴ ቢጫ ቀይ የሆነው የእናት አገር ባንዲራ እንዲሆን፤ የተባሉት ናቸው</u>። በእነዚህ ሶስት ጉዳዮች ላይ ኮሚሽነሩ የተከተለው ከተቃዋሚዎቹ ወገኖች የቀረቡለትን ሀሳብ መሆኑ፤ በረቂቁ ሕገ መንግሥት ላይ ሠፍሮ ታይቷል።

ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም፣ የተባበሩት መንግሥታት ባደረገው ውሳኔ፤ አገሪቱን የሚያስተዳድረው የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት፣ የመላ ኤርትራን ሕዝብ ተወካዮች አስመርጠ፤ ሕገ መንግሥቱን ለመወስን እንዲሰበሰቡ እንዲያደርግ፣ አደራ የተጣለበት መሆኑ ይታወሳል። በዚሁ መሠረት፣ በመጋቢት እና ሚያዝያ ወራት 1952 ዓ.ም የመማክርቶቹ ምርጫ ሲከናወን ሰነበተ። ቀደም ሲል የአንድነት ወገኖች እንዳሳሰቡት፤ የኤርትራ ሕዝብ ወኪሎቹን በቀጥታ የመምረጥ፣ ችሎታውም ልምዱም ስለሌለው፤ ከአሥመራና ከምፅዋ ነዋሪዎች በስተቀር፣ በሌሎቹ ሥፍራዎች መማክርቶቹ የሚመረጡት፤ በታወቁ የሕዝብ ተጠሪዎችና ያገር ሽማግሌዎች አማካይነት እንዲሆን ተደረገ። አንደሚታወቀው አንግሊዞች ለእንድ አገር ምንም እንኳ አልፎ አልፎ ቅን ለማሰብ ቢያዘነብሉም፣ አንዳንድ የተንኮል ጥበባቸው የማይለያቸው ስለሆኑ፤ የሕዝቡን መማክርቶች ሲያስመርጡ፣ በሀይማኖት ረገድ አገሩን በሁለት ከፍለው፤ ተመራጮቹ ሠላሣ አራት (34) ክርስቲያኖችና ሠላሣ አራት (34) እስላሞች እንዲሆኑ አደረጉ። ከእስላሞቹም መካከል፤ በዚያን ሰዓት ከማንም ወገን ድጋፍ አጥቶ ሜዳ ላይ የቀረውን ኢብራሂም ሡልጣንን፤ ለተንኮል መጠቀሚያ ይሆነናል ብለው በእነሱ ከፍተኛ ድጋፍ አስመረጡት። በዚህ አሠራር፣ የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነርም ከእንግሊዞቹ አስተዳዳሪዎች ጋር በሚገባ ተባብሯል። የእስላሞቹና የክርስቲያኖቹ ተመራጮች እኩል ለእኩል በመሆናቸው፣ (34 + 34) የእንድነቶችን ኃይል ለመቀነስና፣ የማቲየንሶ ሕገ መንግሥት ያለ ችግር ተቀባይነት እንዲያገኝ የሚረዳ ሆኗል። የመማክርቶቹ ምርጫ የተከናወነው፣ በየአውራጃው ባለው የሕዝብ ብዛት መሠረት ተደልድሎ ቢሆን ኖሮ፤ የቆላው ዘላን ሕዝብ ተመራጮች፤ ቁጥራቸው እጅግ ያንስ ነበር። ይህ በሚሆንበት ጊዜ ደግሞ፣ በምክር ቤቱ አዳራሽ ከተዘጋጁት ስልሣ ስምንት (68) ወንበሮች ውስጥ፤ አብዛኛውን መቀመጫ የሚይዙት እንድነቶች ስለሚሆኑ፤ በሕገ መንግሥቱ ላይ በተለይ ስለ ለኤርትራ መሪ አመራረጥ ወይም አሿሿም፣ በቋንቋዎችና በባንዲራው ጉዳይ፤ በማቲየንሶ ተደግፎ የቀረበው የተቃዋሚዎቹ ሀሳብ፤ ሊለወጥም ሊስረዝም ይችል ነበር።

ስለ ሕገ መንግሥቱ ዝግጅት ከማቲያንሶ ጋር ለመነጋገር አክሊሉ ሀብተወልድ አሥመራ ሲደርሱ ኮሚሽኑ ሲቀበላቸው፤

« ..... ስለ ፌዴሬሽኑ አሠራር የዩናይትድ ኔሽን ጥገኛ እንድንሆን፣ በሕገ መንግሥቱ ረቂቅ ላይ የተገለጸውን ሀሳብ፣ ኢትዮጵያ አትቀበለውም ..... »

(አክሊሉ ሀብተወልድ የካቲት 1950 አሥመራ)

የቋንቋና የባንዲራው ጉዳይ

በኤርትራ ታሪክ ለመጀመሪያ ጊዜ የተመረጡት የስልሣ ስምንቱ የሕዝብ ተወካዮች ስብስባ፣ በእንግሊዙ አስተዳዳሪ በጌኔራል ደንከን ካሚንግ (GENERAL DUNCAN CUMMING) ሚያዝያ 29 ቀን 1952 ዓ.ም በኦፊሰየል ከተከፈተ በኋላ፣

1. አቶ ተድላ ባይሩ -- የአንድነት ማህበር ዋና ጸሐፊ፣ የምክር ቤቱ ፕሬዚዳንት፣

2. ሼህ ዓሊ ሙሣ ራዳይ -- የምዕራባዊው ቆላ የእስላም ሊግ መሪ፣ የምክር ቤቱ ምክትል ፕሬዚዳንት፣ እንዲሆኑ፣ የመጀመሪያዉ በ49፣ ሁለተኛው በ48 ድምፅ ብልጫ ተመረጡ::

በማቲየንሶ ከተዘጋጁት ዘጠና ዘጠኝ (99) የሕገ መንግሥት አንቀጾች ውስጥ፣ የመማክርቶቹን ስምምነት ለማግኘት አጅግ አጨቃጫቂና አስቸጋሪ ሆነው የተገኙት፣ ለኤርትራ ስለሚወስነው የኦፊሲየል ቋንቋና የፌዴሬሽኑን ባንዲራ የሚመለከቱት ጉዳዮች ነበሩ:: ለኤርትራ ሕዝብ የሚያገለግሉት የሥራ ቋንቋዎች፣ ትግርኛ፣ ዓረብኛና ጣልያንኛ እንዲሆኑ ከልዩ ልዩ ሰዎች ፀቀረቡት ሀሳቦች ላይ፣ ከመማክርቶቹ ውስጥ የመጀመሪያው ተናጋሪ በመሆን፣ መላከ ሠላም ዲሚጥሮስ ገብረማርያም የሚከተለውን አስተያየት ሰጡ::

« ..... ክቡር ኮሚሽነር ደህና አድርገው እንደሚያውቁት፣ ዓረብኛና ጣልያንኛ ለኛ ለኤርትራውያኖች የባዕድ ቋንቋዎች ናቸው:: በተለይ ጣልያንኛ ከቁም ነገሩ ውስጥ ተጠቅሶ ማየቴ እጅግ አሳዝኖኛል:: ..... ክቡር ኮሚሽነር እንደሚያውቁትና፣ በዓለም ታሪክ ላይ እንደሚታየው፣ የጥንቶቹ ቅኝ ገዥዎች የስው አገርና ሕዝብ በኃይል ይዘው በጭቆና ከመግዛታቸውም በላይ፣ የአገሩ ሕዝብ ባሕሉንና ቋንቋውን አጥቶ፣ የገዥዎቹን ባሕልና ቋንቋ ለብሶት ለዘለዓለሙ እንዲኖር አድርገውታል:: ..... ፈጣሪ ይመሥገን፣ በእኛ በኤርትራውያኖች ላይ የደረሰው የጣልያን የቅኝ አገዛዝ፣ መሠረታዊ ባሕላችንን እና ቋንቋችንን አጥፍቶ በጣልያንኛ ለመተካት አልቻለም:: ስለዚህ፣ በምንም ምክንያት የጠላታችን የጣልያን ቋንቋ እና እንዲሁም ለኛ ለኤርትራውያኖች ባዕድ የሆነው ዓረብኛ፣ ሕገ መንግሥታችን ውስጥ መግባት የለባቸውም:: ..... ክቡር ኮሚሽነር እንደሚያውቁት አሁንም ፈጣሪ ይመሥገን፣ የተባበሩት መንግሥታት ለኛ ለኤርትራውያን ባዘጋጀልን የአስተዳደር ሕግ፣ ከእናታችን ከኢትዮጵያ ጋር አንድ መሆናችንን አረጋግጦልናል:: ሁላችንም የአንዲት ኢትዮጵያ ዜጐች መሆናችን በሕግ ተወስኖልናል:: ስለዚህ፣ የኛ የኤርትራውያኖች የውስጥ አስተዳደራችን ቋንቋ ትግርኛ ሆኖ፣ የፌዴራል መንግሥታችን የኢትዮጵያ መሥሪያ ቋንቋ የሆነው አማርኛ ቢገባ፣ የተባበሩት መንግሥታት ከሰጠው ውሳኔ ጋር የሚስማማ ስለሆነ፣ ሀሳቤ እንዲመዘገብልኝ አጠይቃለሁ ..... »

መላከሠላም ዲሚጥሮስ፣ ይህን አስተያየታቸውን በሚገልጡበት ጊዜ ከተቃዋሚዎቹ ከእነ ኢብራሂም ሡልጣን ስፈር ጩኸትና ፉጨት ቢሰማም፣ የአንድነቶች ጭብጨባ የስብስባውን አዳራሽ አግሎት ነበር:: ኮሚሽነሩም ለቀረበለት ጥያቄ መልስ ሲሰጥ፣ « ..... የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት አሁን በሚሠራበት ሕገ መንግሥት ላይ፣ አማርኛ የኢትዮጵያ የኦፊሲየል ቋንቋ ነው

አክሊሉና ማቲያንሶ ከብዙ ክርክር በኋላ፣ በሕገ መንግሥቱ ረቂቅ ላይ ተስማምተው፣ ደስታቸውን ሲገላለጡ።

(አሥመራ የካቲት 1950 ዓ.ም)

አልተባለም:: ..... የኤርትራ ሕዝብ በተሰጠው የኦቶኖሚ መብት፣ ለውሰጥ አስተዳደሩ ትግርኛን እና ዓረብኛን እንዲጠቀምበት የበኩላችንን ምክር አንሰጣለን ..... » የሚል አስተያየት አቀረበ::

መላከሠላም፤ የተሰጣቸውን መልስ አጥጋቢ ሆኖ አላገኙትም:: በመሠረቱ ለአንድ አገር ሕዝብ የሚያስፈልገውን የሥራ ቋንቋ፣ የተባበሩት መንግሥታት መራጭና መካሪ መሆን አይገባውም ነበር:: በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ አማርኛ የየንጉሥታቱና ሚኒስትሮ ሀገሩ አስተዳዳሪዎች መገናኛ ቋንቋ ሆኖ የኖረ ነው:: ለምሣሌም ያህል ጣሊያ ኢትዮጵያን፣ ለአሰራ ሰባት ዓመታት የገዙት ንጉሠ ነገሥት ዮሐንስ አራተኛ፣ የመንግሥታቸው አፈሲየል ቋንቋ አማርኛ ነበር:: በ1930 ዓ.ም ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ከመጡት ሕገ መንግሥት፣ አማርኛ የሥራ ቋንቋ መሆኑ አልተጠቀሰም ተብሎ፣ ኮሚሽነሩ የቀረበው ምክንያት በተንኮለኞች የተጠነሰሰ ነው በማለት መላከ ሠላም እና ወገኖቻቸው አዝነዋል:: በመጨረሻው በብላታ ደምሣሽ ወልደሚካኤል ጠያቂነት፤ የጣልያንኛ ቋንቋ አንዲሰረዝ ቢደረግም፤ ከብዙ ክርክር በኋላ በድምፅ ብልጫ ዓረብኛን አስቀርቶ አማርኛን ለመተካት አልተቻለም:: ዓምደሚካኤል ደግሰኝ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በላኩት ቴሌግራም፣ ዓረብኛን አስቀርቶ ትግርኛን ብቻ የሥራ ቋንቋ ለማድረግ ትንሽ ዕድል እንደነበረ ጠቁመው፤ ነገር ግን የአጥባቂ አንድነት ወገኖች፣ በዓረብኛ ቦታ አማርኛን ለማስገባት ብዙ ሰለታገሉ፣ የእስላሞቹ ኃይል መዝኖ በመጨረሻ ትግርኛና ዓረብኛ የአፈሲየል ቋንቋዎች እንዲሆኑ በመጠነኛ ድምፅ ብልጫ መወሰኑን ገልጸዋል::

ትልቁ ብጥብጥ በባንዲራው ጉዳይ ነበር

የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ከጣልያኖች የተሰጠውን ምክር ተቀብሎ እሳቱን ባይጭር ኖሮ፣ በመላ ኤርትራ የሚውለበለበው፣አረንጓዴ ቢጫ ቀይ ከሆነው ከኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ በስተቀር፣ ሌላ ባንዲራ አይታሰብም ነበር:: የተባበሩት መንግሥታት የሰጠው ውሳኔ፣ ኤርትራ በኢትዮጵያ ዘውድ ሥር ኦቶኖሚ ያለው አስተዳደር እንዲኖራት ነው እንጂ፤ በሁለት የባዕድ አገሮች መካከል እንደሚዋቀር ፌዴሬሽን ዓይነት ታስቦ አልነበረም:: የኤርትራ ሕዝብ፣ የቅኝ አስተዳዳሪዎቹን ግፍ በሚቀበልበት ዘመን፣ ለሀዘኑም ሆነ ሰደስታው የኢትዮጵያዊነቱን ስሜት የሚገልጸው፣ አረንጓዴ ቢጫ ቀይ የሆነውን ባንዲራ አንግቦ ነው:: ሰው ሲሞት የአስከሬኑ ሣጥን የሚጐናፈጸው፣ ሠርግና ልዩ ልዩ የሕብረሰብ በዓላት በሚፈጸምበት የዳሰ አዳራሽ ላይ፤ ተንዣርግጐ ድምቀት እንዲሰጥ የሚደረገው፣ በኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ ነበር:: የኮሎኒያሊስትና የፋሽስት ካራቢኒየሬ ወታደሮች፣ ይህን ባንዲራ ሰምን ይዛችሁ ታያችሁ ? እያሉ፤ ሕዝቡን በሚያስቃዩበት ጊዜ፣ « ..... እነዚህ ሰሰቱ ሕብረ ቀለማት፣ የሀይማኖታችን ምልክቶች ስለሆኑ አንለውጣቸውም ..... » በማለት፣ በድፍረት ሲታገሉ የተጉላሉት ኤርትራውያኖች እጅግ ብዙዎች ናቸው::

የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር፣ ስለ ሰንደቅ ዓላማው ጉዳይ የሕዝቡ መሠረታዊ ስሜት ምን እንደሆነ በሰፊው ቢገለጽለትም፣ በጣም ጥቂቶች የሆኑትን ተቃዋሚዎችና በተለይም ጣልያኖቹን ለማስደሰት፣ ለኤርትራ የተለየ ባንዲራ እንዲኖራት፣ በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ ሀያ አንድ ላይ (21) አርቅቆ አቀረበ::

በማቲየንሶ የተዘጋጀው የኤርትራ ሕገ መንግሥት ለሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት በኦፊሲየል በቀረበበት ዕለት፣

ከግራ ወደ ቀኝ አንሴ ማቲየንሶ፣ እንግሊዛዊው አስተዳደሪ ጌኔራል ካሚንግ፣ የጃንሆይ ላይዘን ኦፊሰር ዓምደሚካኤል ደግለኝ፣

(አሥመራ መጋቢት 1952)

አንድነቶች፣ ኤርትራ ከእናቷ ከኢትዮጵያ፣ የተለየ ባንዲራ የላትም ብለው በንዴት ሲግሉ፣ እስላሞቹ ደግሞ በተንኮለኞች እንደተመከሩት፣ የተባበሩት መንግሥታት ለኤርትራ ሕዝብ ለሰጠው መብት ዋና ምልክት የሆነው የፌዴሬሽኑ ባንዲራ ካልኖረ አሻፈረን አሉ። ቀደም ሲል የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ወደ ኤርትራ በመጣ ጊዜ፣ በሁለቱ ወገኖች በአንድነቶቹና በአስላም ሊግ አባሎች መካከል፣ ሁለቱም በየአቋማቸው ተከባብረው በሠላም ለመኖር የደረጉት ስምምነት ደፍርሶ ሁኔታው ወደ ጠብ አመራ። አንድነቶች፣ በቆፍጣናው ቄስ ዲሚዋሮስ ተቀዳሚነት፣ የስብሰባውን አዳራሽ ለቀው ወጡ። መፈክሩም፣
« ..... ያንድነት ወገን የሆንክ ሁሉ እጅህን አንሳ ! እስከ ዛሬ ድረስ ደምህን እያፈሰስክ ጠብቀህ ለያዝካት የኢትዮጵያ ባንዲራ፣ ዛሬም መስዋዕት ለመሆን ተዘጋጅላት ..... » የሚል ነበር። ጠቅላላው ሁኔታ እጅግ የሚያሳስብ ሆነ። አሥመራ፣ ባሩድ ባሩድ ለመሸተት የተቃረበች ሆነች። ከአዲስ አበባ ከአቶ አስፍሐ ወልደሚካኤል ጋር ሽማግሌዎች እየገሰገሱ አሥመራ ደርሰው፣ ጠቡን አብርደው ሠላም ለመፍጠር ጥረታቸውን ቀጠሉ።

አቶ ዓምደሚካኤል ደግለኝ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ላይዘን ኦፊሰር፣ አንድነቶች ወደ ተሰበሰቡበት እደባባይ ቀርበው በስጡት ማብራሪያ፣ « ..... በረቂቁ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 21 ላይ እንደተጠቀሰው፣ ሶስቱ ቀለማት የሆነው የኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ በመላ ኤርትራ የተከበረ ሆኖ ይውለበለባል። ይህ ለኤርትራ የተባለው ባንዲራ ለፌዴሬሽኑ አስተዳደር ምልክት እንዲሆን ከኢትዮጵያ ባንዲራ አጠገብ የሚሰቀል ነው እንጂ፣ ሌላ ትርጉም እንደሌለው አረጋግጣለሁ። እኛም ይህንን የተቀበልነው፣ በለውጡ ለኤርትራ የውስጥ መንግሥት መሪ ሆኖ የሚመረጠው፣ ከአንድነቶች ወገን እንዲሆን፣ ከራቢሳዎቹ ጋር የውስጥ ስምምነት በማድረግ ስለሆነ፣ የፌዴሬሽኑ ምልክት ለተባለው ባንዲራ ጉዳይ ቅም ነገር መስጠት እይገባም ..... » አሉ። ወጣቱ ዓምደሚካኤል ደግለኝ፣ የጌፈለውን ቁጣ ለማብረድ ብለው የሰጡት ማብራሪያ፣ እንድነቶችን የበለጠ ወደ ብስጭት መራቸው። ወዲያው፣ የእምቢተኞቹ አፈ ጉባኤ የሆኑት መላከሠላም ዲሚጥሮስ ገብረማርያም፣ እንባ እየተናነቃቸው፣ « ..... እኛ ኤርትራውያን ዕድሜያችንን ሙሉ ስቃይ ስንቀበልና ስንሰዋ ያኖርነው ለማን ነው ? ..... ለኢትዮጵያዊነት ምልክታችን፣ ለአረንጓዴ፣ ቢጫ ቀይ ባንዲራችን አልነበረም ወይ? ..... ሕይወታችን እድርገን የምናመልክባትን ባንዲራችንን ይዘን፣ ለምን የመንግሥት መሪነቱን ሥልጣን እነ ኢብራሂም ሙልጣን አይረከቡትም ? ..... ለእኛ ከሁሉም የምትበልጥብን ኢትዮጵያዊቷ ባንዲራችን ስለሆነች፣ ለጊዜያዊ ሥልጣን አንለውጣትም። ..... ለካስ ውስጥ ውስጡን ከጠላቶቻችን ጋር እየመከራችሁ፣ እዚህ ውርደት ላይ የምትጥሉን እናንተ ኖርዋችኋል ? ..... » ብለው ዓይናቸውን ዓምደሚካኤል ላይ ሲተክሉ፣ አንድነቶች እጅግ በጋለ ድምፅ ፣ « ..... ኮሎኔል ነጋን መልሱልን። ዓምደሚካኤልን ውሰዱልን ..... » የሚል ጩኸት ማቀጣጠል ጀመሩ። በዚህ መልክ የተቀሰቀሰውን ንዴት፣ የንጉሠ ነገሥቱ ላይዘን ኦፊሰር ለመመከት የማይችሉ መሆናቸውን ሲረዱት፣ ለጊዜው ዘወር ማለት አስፈላጊያቸው ሆነ። ወዲያው፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ « ንጉሠ ነገሥቱ ለአንድነቶች የሳኩትን ልዩ መልዕክት እንዳነብላችሁ ፍቀዱልኝ » ብለው ቀረቡ። ቃሉም የሚከተለው ነበር።

« ..... ከዚህ ቀደም ደጋግመን እንደገለጽንላችሁ፣ የሕይወታችንን መቆየት የምንመኘው፣ ተለያይተው የሚኖሩትን እናትና ልጆች ኢትዮጵያንና ኤርትራን አንድ ለማድረግ ነው። ለሰልሳ ዓመታት የኤርትራ ሕዝባችን ከእናት አገሩ

ተለይቶ በኮሎኒያሊስት ጣልያን የጦፍ አገዛዝ ያሳለፈው ሥቃይ፣ ራሱን የቻለ አንድ ትልቅ ታሪክ ስለሆነ፣ በዚህ ጥቂቱ በምንልክላችሁ መልዕክት ሊዘረዘር አይችልም። ከአራቱ ኃያላን አገሮችና ስልጣ ከሚሆኑት ከተባበሩት መንግሥታት ጋር ታግለን ያገኘነው ውጤት፣ በእናንተ በታማኝ ዜጐቻችን ቆራጥነትና መስዋዕትነት እየተረዳን መሆኑን ልንጠቅስው እንወዳለን። እንደምታውቁት ፌዴራሲዮን የተባለው ነገር፣ የኛና የመንግሥታችን፣ የናንተም የታማኝ ዜጐቻችን ጥያቄም ፍላጐትም አይደለም። ጊዜ በማጥፋት ለጠላቶቻችን ዕድል እንዳንሰጥ በማለት፣ ይህን ያልተሟላ ፍርድ ከተባበሩት መንግሥታት የተቀበልነው፣ ወደፊት ሁኔታው በሚፈጥረውና በሚኖረን መንገድ፣ ከፈጣሪያችን እርዳታ እና ከእናንተም ከታማኞቻችን ቆራጥነት ጋር፣ ከምናስበው ለመድረስ እንደምንችል ጽኑ ዕምነት ስለአለን ነው። ስለዚህ፣ አንደኛ/ አሁን ኤርትራን በሥልጣን የሚያስተዳድረው መንግሥት፣ (እንግሊዝ) አስፈላጊውን ሁሉ በሠላምና በወዳጅነት አስረክቦን ኤርትራን እስከሚለቅበት ድረስ፣ ሁለተኛ/ ከተባበሩት መንግሥታት ጋር ባለን ግንኙነት፣ የተሰጠውን ውሳኔ በተግባር ለማዋል የሚያስችለንን ድርድር ጨርሰን፣ በሠላም እስከምንለያይበት ጊዜ ድረስ፣ ለማናቸውም ጉዳይ ትዕግሥታችሁ የጠ ነከረ፣ አቋማችሁ ለፍርድ የሚመች ጨዋ የሆነ መንገድ የተከተለ፣ እንዲሆን አደራ እንላችኋለን። የናንተ ሀሳብና ምኞት ምን እንደሆነ፣ በሚገባ እንደተረዳነው ሁሉ፣ እናንተም እኛ በምንሰጣችሁ መሪያ ዕምነታችሁ የጸና መሆኑን በሚገባ እናውቃለን። የምናስበው ሁሉ ጊዜውን ጠብቆ እንደሚፈጸም፣ ሁሉን የሚችል አምላክ አይለየንም ብለን ተስፋ እናደርጋለን ..... »

አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ በተለይ ከንጉሠ ነገሥቱ የታዘዝኩት ንጉሣዊ መልዕክት ነው ብለው፣ በብዕራቸው ጽፈው ያነበቡት ቃል፣ ጠቡን ወደ ሠላም ለመለወጥ ፍቱን መድኃኒት ሆኑ። ወዲያውም፣ አንድነቶች ቁጣቸውን አብርደው፣ የንጉሠ ነገሥታችንን ትዕዛዝ ማክበር አለብን ብለው ከወሰኑ በኋላ፣ ወደ ስብሰባው አዳራሽ በሠላም ተመልሰው መንፈሮቻቸውን ያዙ። ጉባኤውም፣ ያችን ስለ ባንዲራ ጉዳይ በማቲየንሶ የተዘጋጀችውን አንቀጽ ሀያ አንድ፣ (21) በአንድነቶች ዝምታ፣ በራቢጣዎች የድጋፍ ሆሆታ አጽድቆ፣ ወደ ሌሎቹ ጉዳዮች በሠላም ተሻገረ።

በዘጠና ዘጠኝ (99) አንቀጾች በተተነተነው ሕገ መንግሥት ውስጥ፣ የማቲየንሶ ሥልጣን፣ የኢትዮጵያን መንግሥት ቅር አሰኝቶ ጣልያኖቹንና ራቢጣዎቹን ማርካት የቻለው፣ የተባበሩት መንግሥታት ባወጣው የፌዴራል አክት ሬዞሉሽን ላይ፣ ተብራርተው ባልተጠቀሱት ሶስት ዋና ዋና ጉዳዮች ላይ ነው። እነዚህም ቀደም ሲል ተደጋግመው እንደተገለጹት፣

አንደኛ/	ስለ ኤርትራ የውስጥ መንግሥት መሪ አሻሻም፣
ሁለተኛ/	ለመንግሥቱ አመራር የሥራ ቋንቋዎች አመራረጥ፣
ሶስተኛ/	ስለ ፌዴሬሽን ባንዲራ መኖር አለመኖር፣ ናቸው።

በሥራ ቋንቋዎች አመራረጥ ላይ ከትግርኛ ቀጥሎ ዓረብኛ እንዲገባ፣ በመማክርቶቹ ጉባኤ ላይ የማቲየንሶ ምክር ስጭነት፣ ትክክል አለመሆኑን የታዘቡት ብዙዎች ናቸው። የኤርትራ እስላሞች ትግረ እና ትግርኛ የሚናገሩ ናቸው እንጂ፣ ለሀይማኖታቸው ጉዳይ ካልሆነ በስተቀር ዓረብኛ ቋንቋቸው አይደለም። በኤርትራ አስተዳደር ከፍተኛ ለሆኑት ጉዳዮች ባለሥልጣን የሆነውን የፌዴራሉን የኢትዮጵያን መንግሥት የሥራ ቋንቋ፣ የኦፊሳሚው አስተዳደር እንዲቀበል አለመደረጉ፣ እጅግ አስገራሚ ሆኖ ተገምቷል። የሆነ ሆኖ የማቲየንሶ ሕገ

መንግሥት የኤርትራ የሥራ ቋንቋዎች ትግርኛ እና ዓረብኛ ብቻ እንዲሆኑ ቢወስንም፣ በአሥሩ ዓመታት የፌዴሬሽን አስተዳደር ዘመን እንደታየው፣ ከፌዴራሉ መንግሥት ጋር ላሉት ግንኙነቶች በሙሉ፣ አማርኛ የአፈሲየል ቋንቋ ሆኖ ተሰርቶበታል። ቀጥሎም የፌዴሬሽን ባንዲራ እንዲኖር ሀሳቡ የመነጨው ከኤርትራውያኖች ሳይሆን፣ ከጣልያን አማካሪዎቹ የተጫረሰትን እሳት አራግቦ ለፍም ያደረሰው ማቲየንሶ ነው። ቀደም ሲል እንደታየው ከሁሉ ይበልጥ የአንድነቶችን አንጀት አጅግ ያሳረረው፣ የባንዲራ መለዮ በመደረጉ ነበር።

ዓምደሚካኤል ደሣለኝ፣ ለንጉሠ ነገሥቱና ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በላኩት ራፖር፣ በሕገ መንግሥቱ ላይ ከተመዘገቡት ዘጠና ዘጠኝ አንቀጾች ውስጥ፣ ለፌዴራሉ መንግሥት ለኢትዮጵያ በጣም ጠቃሚዎች ናቸው የሚሏቸው ሁለት ጉዳዮች ነበሩ። እነዚህም፣ አንደኛው ለኤርትራ በጃንሆይ የሚሾመው የዘውድ እንደራሴ፣ ፓርለማው የሚደነግጋቸው ሕጐች ሁሉ ከመታወጃቸው በፊት፣ በንጉሠ ነገሥቱ ስም ሆኖ ለመፍቀድም፣ ለማገድም፣ ሥልጣን እንዲኖረው መደረጉ ሲሆን፣ ሁለተኛው፣ ደግሞ በመማክርቶቹ መካከል በተደረገው የውስጥ ስምምነት መሠረት፣ የኤርትራ መሪ የሚመረጠው ከአንድነቶች ወገን ብቻ እንዲሆን በመታሰቡ ነበር።

ሕገ መንግሥቱ በንጉሠ ነገሥቱ ጸድቆ የፌዴሬሽኑን አስተዳደር የሚሸከመው ባቡር፣ ሀዲዱ ላይ መሽከርከር ሲጀምር፣ እነዚህ እንግሊዞች ያስመረጧቸው መማክርቶች ወደየቤታቸው እንዲመለሱ፣ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች ጽኑ ፍላጐት ነበር። የእነሱ አስተያየት፣ እንግሊዞች ሥልጣናቸውን አስረክበው ኤርትራን እንደለቀቁ ወዲያውኑ ምርጫ ቢደረግ፣ የፓርላማው ወንበሮች የእስላምና የክርስቲያን እየተባለ መከፋፈሉ ቀርቶ ስማንያ በመቶው የአንድነቶች፣ ሀያ በመቶው የጥቂቶች ራቢጣዎች ይሆናል የሚል ነው። በላይዘን ኦፊሰሩ ግምት ደግሞ፣ በመላ ኤርትራ ያሉት የእስልምና ተከታዮች፣ የአንድነት ደጋፊዎች ሆኑ ተቃዋሚዎች፣ ከክርስቲያኖች ወንድሞቻቸው ጋር በፓርለማው እኩል ወንበር እንዲያገኙ ካልተደረገ፣ የሚፈጠረው ችግር አጅግ ከባድ ይሆናል ተብሎ ታስቧል። በኤርትራ ያሉት እስላሞች ቁጥራችን ከክርስቲያኖቹ ያነስ ነው ብለው ጨርሶ አያምኑም። የየሀይማኖቱ ተከታዮች ቁጥራቸው ምን ያህል መሆኑ በትክክል ባይታወቅም፣ በብዙ ሰዎች አስተያየት የሚነገረው፣ እስላሞቹና ክርስቲያኖቹ እኩል ለእኩል ናቸው ተብሎ ነው። በዚህ አኳኋን የዓምደሚካኤል ደሣለኝ አስተያየት መሠረት እንደነበረው መገመት የሚያስችለው፣ ከአራት ዓመታት በኋላ፣ በመስከረም 1956 ዓ.ም የኤርትራ መንግሥት መሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ የሁለተኛውን የፓርለማ ምርጫ ሲያስፈጽሙ፣ ስልሣ ስምንቱን የምክር ቤት ወንበሮች ለክርስቲያኖቹና ለአስላሞቹ እኩል ለእኩል (34+34) እንዲከፋፈል ማስደረጋቸው ነው።

ሕገ መንግሥቱ ሲጸድቅ፣ ማቲየንሶ ጣልያኖችን አመሰገነ

ነሐሴ 11 ቀን 1952 ዓ.ም አዲስ አበባ በታላቁ ቤተ መንግሥት አዳራሽ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለኤርትራ ፌዴሬሽን መተዳደሪያ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ተዘጋጅቶ የሕዝቡ ምክር ቤት በድምፅ ብልጫ የተቀበለውን ሕገ መንግሥት በንጉሠ ነገሥታዊ ፊርማቸው አጸደቁት። በዚህ ከፍተኛ ሥነ ሥርዓት

« ..... የታገልነውና የተሰዋነው ለባንዲራችን ነው:: የኢትዮጵያ ባንዲራችንን ይዘን፤ ለምን ጠቅላይ ሚኒስትር እነ ኢብራሂም ሠልጣን አይሆኑም ..... »

መላከሠላም ዲሚጥሮስ ገ/ማርያም
(አሥመራ ሐምሌ 1952)

ላይ፣ የሕገ መንግሥቱ ደራሲ የሆነው ኮሚሽነርና፣ የኤርትራ የታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አስተዳደር መሪ የሆነው ጌኔራል ካሚንግ ተገኝተዋል::

ኤድዋርዶ አንሴ ማቲየንሶ (EDOARDO ANZE MATIENZO) ንግግሩን የከፈተው፤ « ..... ለኢትዮጵያ ዘውድ ሥልጣንና ለኤርትራ ሕዝብ የውስጥ አስተዳደር ነፃነት፣ መሠረት የሆኑትን ሁለቱን የግዕዘን ድንጋዮች በተባበሩት መንግሥታት ስም ሆኜ ለተክላቸው፣ የግርማዊነትዎ መንግሥት እንደሚያከብራቸውና የፌዴራሉንም ድንጋጌዎች እንደሚሠራባቸው በሚገባ ተገንዝቤ ነው ..... » በሚል ቃል ነበር:: ይህ አነጋገር የሚያመለክተው፣ ማቲየንሶ ከአሥራ ስምንት ወራት በኋላ አሁንም፤ የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት የፌዴራሲዮኑን አስተዳደር ሊያፈርሰው ይችላል የሚለው በአእምሮው ውስጥ የሚጉላላው ጥርጣሬ አለመወገዱን ነው:: የሕገ መንግሥቱን ረቂቅ ሲያዘጋጅ፤ የፌዴራሉን አክት ሆነ የፌዴሬሽኑን አስተዳደር፣ ወደፊት ለመለወጥም ሆነ ለመስረዝ፣ ሥልጣኑ የተባበሩት መንግሥታት ይሆናል የሚል አንቀጽ ባተረበ ጊዜ፣ ኢትዮጵያ እንደማትቀበለውና ማቲየንሶም ይህን ሀሳብ ያመነጨው ከተሰጠው መምሪያ ውጭ ነው ተብሎ የጠነከረ አቋም ስለተወሰደበት፣ ዕቅዱን እንደሰረዘ ይታወሳል::

በዚህ በታላቁ ሥነ ሥርዓት ላይ ማቲየንሶ ባደረገው ንግግር፣ « ..... በግርማዊነትዎ ዘውድ ሥር፣ ኤርትራ ፌደሬሲዮን ከኢትዮጵያ ጋር ተቀላቅላ፣ ዛሬ የውስጥ አስተዳደር ነፃነቷን ያገኘችበትን፣ ይህንን የተባበሩት መንግሥታት ውሳኔ፣ መላው የኤርትራ ሕዝብ በእውነተኛነትና በታማኝነት መቀበሉን በጥልቅ ተረድቼዋለሁ ..... » አለ:: በንግግሩም ማክተሚያ ላይ፣ ኤርትራን ሲያስተዳድሩ ለቆዩት ለታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ባለሥልጣኖች መልካም አስተያየቱን ከገለጸ በኋላ፣ ማቲየንሶ ያለ እንዳች ይሉኝታ ለዲስኩሩ መደምደሚያ ያደረገው፣ የተባበሩት መንግሥታት የሰጠውን ውሳኔ በመከተል፣ ከፍተኛ ትብብርና እርዳታ ለሰጡት ለጣልያን መንግሥትና፣ በኤርትራ ለሚኖሩት የጣልያን ዜጐች፣ ጥልቅ የሆነ ምሥጋናውን በግዴርክት ነበር::

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በማቲየንሶ ስሜት እንላለጽ ቢገረሙም፣ ማንኛውም ጉዳይ በሠላም አልቆ እንዲሸኝ፣ አስፈላጊነቱን እምነውበት ስለነበረ፣ ሕገ መንግሥቱን በማዘጋጀት የቦሊቪያው ተወላጅ የፈጸመውን ተግባር፣ በዲፕሎማሲ ቃላት ከማመስገን አልተቆጠቡም:: ንጉሠ ነገሥቱ በንግግራቸው ውስጥ፣ የኤርትራን ምክር ቤት በፕሬዚዳንትነት ለመሩት ለአቶ ተድላ ባይሩ እና ለምክትል ሊቀመንበሩ ለሼህ ዓሊ ሙሣ ራዳይ፣ ችሎታቸውንና ትጋታቸውን በማድነቅ ካመሰገኗቸው በኋላ፣ « ..... ይህን የመተዳደሪያ ሕግ ለሰጠናቸው ለኤርትራውያን ዜጐቻችን የወደፊት ዕድል፣ ሁሉን የሚችል አምላክ በረከቱን እንዲስጥ እንለምነዋለን ..... » ብለው፡ ሕገ መንግሥቱን በንጉሠ ነገሥታዊ ፊርማቸው አጸደቁ::

በኤርትራ የንጉሠ ነገሥቱ የዘውድ እንደራሴ

የማቲየንሶ ሕገ መንግሥት በሚዘጋጅበት ጊዜ፣ ለኤርትራ የሚሾመው የንጉሠ ነገሥቱ የዘውድ እንደራሴ ስለሚኖረው ሥልጣን ብዙ ክርክር ተፈጥሮ እንደነበረ ይታወሳል::

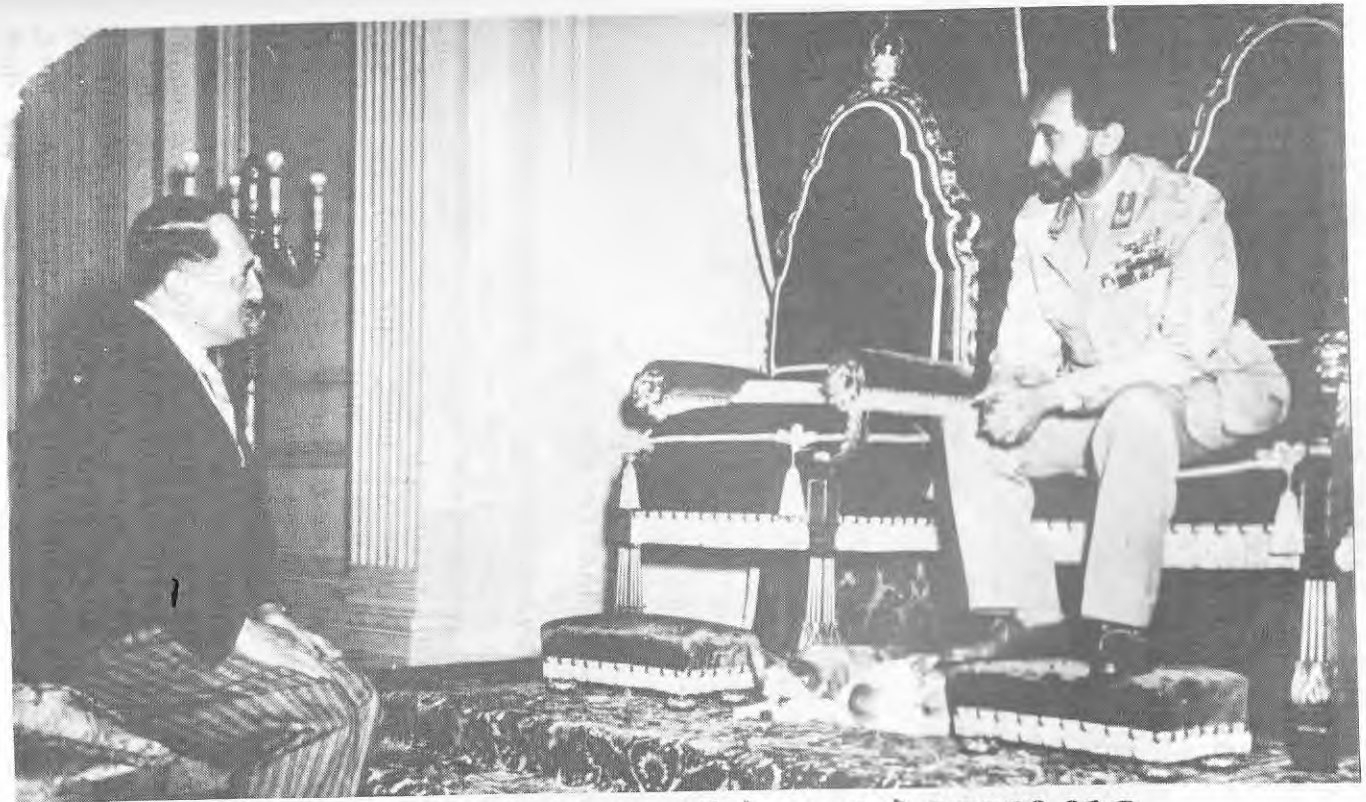

ቀ.ኃ.ሥ በጣልያንና በኢትዮጵያ መካከል የዲፕሎማቲክ ግንኙነት ለመዘርጋት የመጣውን የውጭ ጉዳይ መክትል ሚኒስትር ጁሴፔ ብሩዛስካን ተቀብለው ሲያነጋግሩ::

« ..... በድል አድርጊነት ስንመለስ፡ በአገራችን የነበሩትን በብዙ ሺህ የሚቆጠሩ ጣልያኖች፡ በክርስቲያን መንፈስ በመመራት አደጋም ሆነ ጉዳት እንዲያደርስባቸው፡ የሰጠነውን ትእዛዝ ሕዝባችን በሚገባ ፈጽሟል::

..... »

(ቀ.ኃ.ሥ መስከረም 7 ቀን 1951 ዓ.ም)

የአንድነቶች ፍላጐት፣ የኤርትራን የውስጥ መንግሥት መሪ ንጉሡ ነገሥቱ እንዲሾሙና ባስፈለገም ጊዜ የመሻር ሥልጣን እንዲኖራቸው ስለሆነ፣ በመጀመሪያው ስሞን የዘውዱ እንደራሴ ስለሚኖረው ሥልጣን አልተጨነቁም ነበር። በመጨረሻው ያስቡት የሚሳካ አለመሆኑን ሲያውቁት፣ የዘውዱ እንደራሴ ሥልጣን እንዲጐላ ያስፈልጋል ብለው ተነሱ። የግብፆቹ ሀሳብ ደግሞ፣ የንጉሡ ነገሥቱ የዘውድ እንደራሴ፣ የፕሮቶኮል ሥነ ሥርዓት አድግቂ ከመሆን በስተቀር ሌላ ሚና ሊኖረው አይችልም የሚል ሆነ። ከብዙ ክርክር በኋላ፣ በሕገ መንግሥቱ ከ 10 እስከ 15 ድረስ ባሉት አንቀጾች ላይ እንደተጠቀሰው፣ የዘውዱ እንደራሴ የተወሰኑ ሥልጣኖች እንዲኖሩት ተደረገ።

ከእነዚህም ዋና ዋናዎቹ፣

1. የሕዝቡ ምክር ቤት የሚደነግጋቸው ሕጐች፣ የፌዴራሉን ሥልጣን የማይነኩ መሆናቸውን መርምሮ ካጣራ በኋላ እንዲታወጅ ያደርጋል። የተዘጋጀው የሕግ ረቂቅ ከፌዴራሉ መንግሥት ሥልጣን ጋር የሚጋጭ ከሆነ ደግሞ፣ እንዳይታወጅ ለማገድ ይችላል።

2. አዲስ ለሚሾመው የመንግሥት መሪ፣ (ቺፍ ኤግዜኩቲፍ) በፓርለማ የተደረገው አመራረጥ በተገቢው ሥነ ሥርዓት መሆኑን ካረጋገጠ በኋላ፣ ሹመቱን በንጉሡ ነገሥቱ ስም ተቀብሎ መሠላውን ያስፈጽማል። በጠ ላላውም የኤርትራ የውስጥ መንግሥት፣ በአስተዳደርና በልማት በኩል የሚያጋጥመውን ችግር እየመዘነ፣ ከአስተያየት ጋር ለፌዴራሉ መንግሥት ያቀርባል።

3. በዓመት ሁለት ጊዜ የፓርለማውን የሥራ ወቅት በንጉሡ ነገሥቱ ስም፣ የዘውድ ዲስኩር አድርጐ በአፈሲየል ይከፍታል።

በዚህ አኳኋን ሕገ መንግሥቱ ጸድቆ በሥራ ላይ ለመዋል ሲቃረብ፣ ንጉሡ ነገሥቱ እንደራሴያቸውን እስኪመርጡና ተሿሚው ግን መሆኑ አስኪታወቅ ድረስ፣ በአዲስ አበባ እና በኤርትራ ከፍ ባለ ጉጉት ይጠበቅ ነበር። የኤርትራን ሕዝብ ስሜትና መንፈስ በመመርከዝ፣ የንጉሡ ነገሥቱ እንደራሴ ልሁል አልጋወራሽ መርሰድ አዝማች አስፋወሰን እንዲሆኑ፣ አቶ ዘውዴ ገብረሕይወት የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር ለጃንሆይ አቀረቡ። በዚህ ሀሣብ፣ ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስና አቶ መኩንን ሀብተወልድ ተስማምተዋል። ነገር ግን ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ልጃቸውን ልዕልት ተናኘወርቅን በማስብ በዚያን ጊዜ የጐንደር ጠቅላይ ገዥ የነበሩትን ቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይን ለኤርትራ እንደራሴነት ማዘጋጀታቸው ስለተስማ፣ እነዚህ ሁለቱ ታላላቅ ባለሥልጣኖች ዘውዴ ገብረሕይወት አንዳደረጉት፣ በቀጥታ ከጃንሆይ ጋር ተነጋግረው አልጋወራሽን ለማሾም አልሞከሩም። ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ፣ የጃንሆይ አማች በሆኑት በቢትወደድ አንዳርጌ ጉዳይ፣ ለንጉሡ ነገሥቱ አስተያየት መስጠት አልፈለጉም። መኩንን ሀብተወልድ ደግሞ፣ በሁለቱ የጃንሆይ ልጆች መካከል -በተናኘወርቅና በአስፋወሰን? ለሚደረግ ምርጫ፣ ሳልጠየቅ ሀሳብ አቅራቢ አልሆንም አሉ። ዘውዴ ገብረሕይወት ግን የሥራ ረዳታቸውን ዓምደሚካኤል ደሣለኝን ይዘው ጣዕም ባለው አቀራረብ፣ የአልጋወራሽ የዘውድ እንደራሴነት ለፓለቲካውም ሆነ ለኤርትራ ሕዝብ ስሜት፣ በጣም ጠቃሚ መሆኑን ንጉሡ ነገሥቱ እንዲያምኑበት ለማድረግ በስፈው ታገሉ። ስለ አልጋወራሽ እጩነት ተባራሪ ወሬ እየተናፈሰ አሥመራ ሲደርስ፣

አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ከፊታውራሪ ሐድጉ ፒሳጋብር (ኋላ ደጃዝማች) ጋር፣

« ..... ለኤርትራ ጉዳይ፣ የፌዴሬሽን መፍትሔ ከመቀበል በስተቀር፣ ኢትዮጵያ ሌላ ምርጫ አልነበራትም ..... »

አክሊሉ ሀብተወልድ
(አሥመራ የካቲት 1952 ዓ.ም)

እንኳንስ የአንድነት ወገኖች ተርተው፣ ተቃዋሚዎች ነን የሚሉት የነ ራስ ተስማ አስበሮም ቤተሰቦች ጭምር የድጋፍ አስተያየት መስጠት ጀመሩ፡፡ መርዕድ አዝማች አስፋ ወሰንን፣ የኤርትራ ሕዝብ በቀጥታ አያውቃቸውም፡፡ ሆኖም፣ ንጉሠ ነገሥቱ አልጋ ወራሻቸውን እንደራሴያቸው አድርገው ቢሾሟቸው፣ በኤርትራ ባሉት የፖለቲካ መሪዎችና በሕዝቡ ዘንድ የሚሰማቸው አክብሮት እጅግ ከፍ ያለ እንደሚሆን ታውቆ ነበር፡፡

ዘውዴ ገብረሕይወት፣ ዓምደሚካኤል ደግለኝንና አስፍሐ ወልደሚካኤልን ይዘው፣ ለአልጋወራሽ ዙመት የሚያደርጉት ጥረት፣ መሠረት ባለው ቁም ነገር ላይ ተመርኩዘው መሆኑን ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በሚገባ ተረድተውታል፡፡ ነገር ግን ለዚህ ታላቅ ቦታ አንድ ጊዜ አንዳርጋቸው ሙግይን መርጠው ስለወሰኑ፣ ሀሳባቸውን መለወጥ አልፈለጉም፡፡ እጅግ ቅርቦቻቸው የሆኑት የወልደጊዮርጊስና የመኩንን ሀብተወልድ ዝምታ፣ ምክንያቱ ለምን እንደሆነ ያውቃሉ፡፡ ስለዚህ፣ አራሳቸው ያስቡትን ለመፈጸም በሚያስችላቸው ሬቲቅ በሆነው በተለመደ ጥበባቸው፣ ዘውዴ ገብረሕይወትን፣ እንዲሁም ዓምደሚካኤልንና አስፍሐን በአንድነት በመሰብሰብ ሳይሆን፣ ለየብቻ እየጠሩ ማነጋገር ጀመሩ፡፡ ለእያንዳንዳቸው የሚያቀርቡትም ጥያቄ፣ « ..... ለኤርትራ እንደራሴያችን አድርገን ለመሾም፣ በልጆቻችን በተናኘወርቅና በአስፋወሰን መካከል ልዩነቱ ምንድን ነው ሕ .... » የሚል ነበር፡፡ ዘውዴ ገብረሕይወት ከጠዋቱ በቆሙበት ሀሳብ ጸኑ፡፡ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ በሁለቱ የጃንሆይ ልጆች መካከል የኤርትራ ሕዝብ ልዩነት አያደርግም አሉ፡፡ ከሁሉ ይበልጥ ወሳኙ፣ የዓምደሚካኤል አስተያየት ነበር፡፡ ክቡር ቢትወደድ የእንደራሴነቱን ተግባር በትክክል እንደሚፈጽሙ የታወቀ ነው፡፡ ልዕልት ተናኘወርቅ ደግሞ፣ በሕዝቡ ዘንድ ከሚኖራቸው የተለየ አክብሮት ሌላ፣ እኩልነት ተነፍጓቸው በጭቆና ለሚኖሩት የኤርትራ ሴቶች፣ እንደ እህቶቻቸው እንደ ኢትዮጵያውያኖች መብታቸውን ለማስከበር የልዕልትን እርዳታ ማግኘት ይችላሉ በማለት፣ ዓምደሚካኤል የተናገሩት ልብ የሚነካ ቃል፣ ንጉሠ ነገሥቱን ማበረታታት ብቻ ሳይሆን የበለጠም አስደሰተ፡፡ የዘውዴ ገብረሕይወት ሀሳብ ብቻውን ሆነ፡፡ ዓምደሚካኤልና አስፍሐ የጃንሆይን ስሜት በመከተል ከውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትሩ ስለተለዩ፣ የአልጋወራሽ የዘውድ እንደራሴነት ቀርቶ፣ የቢትወደድ አንዳርጋቸው ሙግይ ዙመት ተወስኖ በአዋጅ ተገለጠ፡፡

ለኤርትራ የፌዴሬሽን መፍትሔ በተባበሩት መንግሥታት ከተወሰነ በኋላ፣ የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር አቶ ዘውዴ ገብረሕይወት የምዕራቡን ቆላ ሕዝብ ለማረጋጋትና ለማስተባበር አቆርዳትን በሚጐበኙበት ጊዜ፣ ከተቃዋሚው ወገን ከኢብራሂም ሙልጣን ጋር የተለዋወጧቸው ቃላቶች የሚጠቀሱ ሆነው አግኝተናቸዋል፡፡

ዘውዴ ገ/ሕይወት፡ « ..... ፈረስን ወደ ጅረት ያደርሱታል እንጂ፣ ውሃ አያጠጡትም ..... »

ኢብራሂም፡ « ..... በእኛ በኩል ፈረስን ጅረት ማድረስ ብቻ አይደለም፡፡ ውሃውን እንዲጠጣ አፍባብለዋለን ..... እናጋጭለታለን ..... »

ክፍል ስድስት

መንግሥቲ ተድላ የተድላ ባይሩ መንግሥት

(መስከረም 1952 - ሐምሌ 1955)

ገጽ

1. ተድላ ባይሩ የመጀመሪያው የኤርትራ መሪ 360
2. የበዓሉ አከባበር 366
3. ንጉሠ ነገሥቱ መረብን ከፈቱ 370
4. መንግሥቲ ተድላ 372
5. ተድላና ወልደአብ ሁለት ባለጋራዎች 378
6. ኤርትራ የኢትዮጵያ አይደለችም (ወ.ወ.ማ) 382
7. የተከበሩ ስደተኛ 384
8. ድፎ ዳቦ 391
9. ደጃዝማች ፌዴራሊስት 399
10. ያዝልቅልዎ ! 405
11. ጫማ በእግር ልክ ካልሆነ 408
12. ፌዴሬሽኑ በሕይወት አለ ወይ? 413
13. ፌዴሬሽኑ ቢፈርስልኝ? (ተድላ ባይሩ) 417
14. ፌዴሬሽኑ ይቀጥል ..... (የጃንሆይ ውሳኔ) 422
15. ብቸኛው ተድላ 437
16. ተድላ ከወልደጊዮርጊስ በኋላ! 440
17. የመስናበቻው ዋዜማ 441
18. አልቻልኩም! ያውላችሁ 445
19. ወራሽ ማን ነው? 450
20. ደጀጠኒው ደጃዝማች 453

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የኤርትራን ሕገ መንግሥት ሲያጸድቁ፤

(ነሐሴ 1952)

ተድላ ባይሩ
የመጀመሪያው የኤርትራ መሪ

« ..... የኤርትራን ሕገ መንግሥት ለማክበርና ፍጹም በሆነ ታማኝነት ለማገልገል በእግዚአብሔር ስም ቃሌን አስማለሁ:: ..... »

ይህ ቃል የተገለጸው የመጀመሪያው የኤርትራ መሪ ሆነው የተመረጡት አቶ ተድላ ባይሩ፣ ካቢኔያቸውን ካቋቋሙ በኋላ፣ መስከረም 13 ቀን 1952 ዓ.ም በአሥመራ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ በተገኙበት፣ ፓርላማው አዳራሽ ሥርዓተ መህላቸውን ሲፈጽሙ ነው::

ይህች የመስከረም 13ቀን 1952 ዓ.ም ቅጽጊ፣ ለተድላ ባይሩ «የአዲስ ዓለም» መጀመሪያ ዕለት ተብላ ልትሰየም ይገባል ሲሉ እንድ የህማሴን አዛውንት ተናግረው ነበር ይባላል:: እንደ እውነቱ ከሆነም፣ የአዲስ ዓለም መጀመሪያ የሆነው፣ ለተድላ ባይሩ ብቻ ሳይሆን፣ በሕገ በተመሠረተ አቶኖሚ ባለው መንግሥት እንዲተዳደር ለተደረገው፣ ለኤርትራ ሕዝብ ጭምር ነው ቢባል ስህተት አይሆንም:: ኤርትራ ተብሎ ከሰልሣ ዓመት በፊት በኮሎኒያሊስት ጣልያን ለተሰየመውና ከዚያም በፊት « መረብ ምላሽ » ወይም « ብሀረ ህማሴን » ይባል ለነበረው ሕዝብ፣ ይህን የመሰለ አስተዳደር ሲመሠረትለት በታሪኩ ለመጀመሪያ ጊዜ መሆኑን የሚክድ የለም:: ያገር ፍቅር ግሩር ዋና ጸሐፊ በመሆን፣ ለኤርትራና ለኢትዮጵያ አንድነት ያደረጉት ተጋድሎና የፈጸሙት ሥራ፣ ተድላ ባይሩን የመጀመሪያው የኤርትራ አስተዳዳሪ እንዲሆኑ ሊያስመርጣቸው ይገባል በማለት፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴና መንግሥታቸው ከልብ የሆነ ጥረት አድርገውበታል::

ኤርትራ በፌዴራሲዮን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት ሲወስን፣ የፍጹም አንድነት ታጋይ የሆኑት አቶ ተድላ ባይሩ፣ የኤርትራ ሕዝብ ጥያቄ ይኸ አልነበረም በማለት ቅሬታቸውን በይፋ የገለጹ ናቸው:: ኋላም ሕገ መንግሥቱ በሚተገበርበት ጊዜ፣ የኤርትራ አስተዳደር ከኢትዮጵያና ከንጉሠ ነገሥቷ ሥልጣን የተለየ ወይም ያፈነገጠ አንዳይሆን፣ በፓርላማው ላይ ያደረጉት ጥረት የተደበቀ አልነበረም:: በዚህ፣ ተድላ ባሳዩት ቀጥታ የሆነ የኢትዮጵያዊነት አቋም፣ አንኳንስ ተቃዋሚዎቻቸው አንግሊዞቹም ቢሆኑ አልተደሰቱም:: ይህ ሰው፣ በዚህ መንፈሱ የኤርትራን መሪነት ሥልጣን ሲያገኝ፣ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ፈረስ አቅራቢ ይሆናልና ተጠንቀቁ የሚል ፕሮፓጋንዳ በስፊው ተነዛ::

ሕገ መንግሥቱ ጸድቆ፣ ለቺፍ ኤግዜኩቲፍነት ምርጫ ሲደረግ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እንደተመኙት ተድላ ባይሩ ብቸኛ ተወዳዳሪ አልነበሩም:: ከዚሁ የተነሳ የምርጫው የመጀመሪያው ዙር ሲከናወን፣ ተድላ ባይሩ 38 ሠላሣ ስምንት? አብርሃ ተሰማ 28 (ሀያ ስምንት) የድጋፍ ድምፅ በማግኘታቸው፣ የአንድነቶች እፊቴ፣ ሕጉ የሚጠይቀውን የሁለት ሶስተኛውን ቁጥር ብልጫ ማምጣት ሳይችሉ ቀሩ:: የሁለተኛው ዙር ሲደረግ ግን፣ አንድነቶች ከመቸውም የበለጠ የውስጥ ኃይላቸውን ለማስተባበርና ከተቃዋሚዎቹም ወገኖች አንዳንዶቹን ለመማረክ

ተድላ ባይሩ
የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ

(1952 - 1955)

እንደ አውሮፓ ዘመን አቆጣጠር በ1914 ገደማ በሀማሴን አውራጃ የተወለዱት አቶ ተድላ ባይሩ፡ በጣልያን ኮሎኒያሊስት ዘመን በትምህርት ለመማሩት ዕድል አላገኙም። ለጥቂት ጊዜ ጣልያኖች ወደ ፍሎራንስ የላኳቸው፡ ጠቅላላ ትምህርት ለመቅሰም እንጂ ለአካዳሚ ትምህርት አልነበረም። በሥራ ዓለም ኤክስፔሪያንሳቸው የዳበረው በአንደኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች መምህርነትና በአድሚኒስትራሲዮን ነው። ከ1941 ዓ.ም እስከ 1952 ድረስ ለኤርትራና ለኢትዮጵያ አንድነት ያደረጉት ተጋድሎ ከፍ ያለ ዝና ሰጥቷቸዋል። ከመስከረም 12ቀን 1952 እስከ ሐምሌ 29 ቀን 1955 ዓ.ም ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ሆነው ኤርትራን አስተዳድረዋል። ይህን ሥልጣን በፈቃዳቸው ለቅቀው ከወጡ በኋላ፡ በስዊድን የግርማዊነታቸው ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ሆነው ተሾመዋል። በመጨረሻም ኢትዮጵያን እስከ ለቀቁበት እስከ 1964 ዓ.ም ድረስ የሕግ መመሰኛ ምክር ቤት አባል ነበሩ።

በመቻላቸው፣ ተድላ ባይሩ በ42 ድምፅ ብልጫ ባለጋራቸውን ደጃዝማች አብርሃ ተስማን አሸንፈው፣ የቺፍ ኤግዜኩቲፍነቱን ሥልጣን አገኙ::

ዓምደሚካኤል ደሣለኝ በኤርትራ የግርማዊነታቸው ላይዘን አፈስር፣ የተድላ ባይሩአሸናፊነት በተረጋገጠ በጥቂት ደቂቃዎች ውስጥ፣ ለገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ባስተላለፉት ቴሌግራም፣ «..... ጃንሆይ! ድሉ አሁንም የርስዎ ነው..... » በሚል ቃል መልካሙን ዜና አቀረቡ:: ከዚህም አያይዘው፣ ኮንስቲቱሽኑ በሚጠናበት ጊዜ፣ የምክር ቤቱ ምክትል ፕሬዚዳንት ሆነው ለኢትዮጵያ መልካም አስተያየት ያሳዩት: የቀድሞው ተቃዋሚያችን ሼህ ዓሊ ሙሣ ራዳይ፣ አሁን የፓርላማው ፕሬዚዳንት ሆነው በከፍተኛ ድምፅ መመረጣቸውን ገለጹ:: የተድላ ባይሩና የዓሊ ራዳይ መመረጥ ለኢትዮጵያ በጣም ጥሩ ዜሞሆኑ፣ ንጉሠ ነገሥቱ፣ ንጉሣዊው ቤተሰባቸውና ሚኒስትሮቻቸው፣ እጅግ ደስ አላቸው::

እዲሶቹ የሕዝብ ተመራጮች፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ እና የፓርላማው ፕሬዚዳንት፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የፌዴሬሽኑን አክት በፊርማቸው በሚያጸድቁበትና መላው ኢትዮጵያ የአንድነቱን ታላቅ በዓል በሚያከብርበት ዕለት ተካፋይ ለመሆን እዲስ አበባ ሲገቡ፣ ስለሚደረግላቸው አቀባበል፣ የግርማዊነታቸው ልዩ ጽሕፈት ቤት ብዙ ተጨነቀበት:: እቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር እና ምክትላቸው ብላታ ዳዊት እቁበ እግዚእ፣ አውሮፕላን ጣቢያ ሄደው ቢቀበሏቸው የተገባ ይመስለኛል ሲሉ፣ የጃንሆይ ልዩ ፀሐፊ ያቀረቡትን ሀሳብ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ሳያመነቱ፣ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስንም ሳይጠይቁ፣ በቀጥታ በዚሁ ይፈጸም አሉ:: ወዲያውኑ በዚያን ጊዜ ሲሣይ ለውጤ የተባለው ረዳት ልዩ ጸሐፊ፣ አቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድን ይቀድምና ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ስልክ ደውሎ « ..... ከብላታ ዳዊት እቁበ እግዚእ ጋር ሆናችሁ መስከረም 10 ቀን 1952 አውሮፕላን ጣቢያ ተገኝታችሁ፣ አቶ ተድላ ባይሩንና ሼክ ዓሊ ራዳይን አንድትቀበሉ ከጌቶቹ መታዘዙን አስታውቃለሁ ... » ይላቸዋል:: አቶ አክሊሉ በስውየው አነጋገር ይበሳጨና፣ « ..... የኤርትራን ቺፍ እግዜኩቲፍ እንደ ውጭ አገር የክብር እንግዳ፣ የንጉሠ ነገሥቱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አውሮፕላን ጣቢያ ሄዶ አይቀበልም:: ለነ ተድላ የተለየ አቀባበል ሊደረግላቸው ያስፈልጋል ከተባለ፣ ተገቢውን ተቀባይና አውቶሞቢል መመደብ ያለበት የግቢ ሚኒስቴር ነው:: ..... » ብለው ስልኩን ይዘጉበታል::

ይህ ያቶ አክሊሉ የእልህ አነጋገር ከጃንሆይ ጆሮ የደረሰው፣ የበለጠ ተጨማምሮና ተቀምሞ፣ ትእዛዝ አልቀበልም ባይ መስሎ ስለሆነ፣ ንጉሠ ነገሥቱ በጣም ተቆጥተው አክሊሉን ጥሩት ይላሉ:: በዳቦ ላይ ሙልሙል እንደሚባለው፣ አቶ አክሊሉ ተፈልገው ሳይገኙ ይቀራሉ:: ይኸው የፍሙ አራጋቢ የሆነው ረዳት ልዩ ፀሐፊ፣ እንደገና ወደ ጃንሆይ ይሄድና፣
« ..... ሚኒስትሩ ከቢሮአቸው የሉም:: ዋና ለመዋኘት ወደ ቢሾፍቱ ሳይሄዱ አልቀሩም:: የሚመለሱትም ለበዓሉ ፕሮግራም ለመገኘት ነው እንጂ፣ ከዚያ በፊት አይደለም ይባላል ..... » የሚል፣ የበለጠ የሚያናድድ ዜና ያቀርብላቸዋል::

ጃንሆይ በቁጣ የጽሕፈት ሚኒስትራቸውን ያስጠራሉ:: ለተድላ ባይሩ እንደ ውጭ አገር እንግዳ የተለየ አቀባበል ሊደረግለት አይገባም ብለው፣ አቶ አክሊሉ የተናገሩት ትክክለኛ አስተያየት መሆኑን ለማሳመን፣ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ከጃንሆይ ጋር በብዙ ይከራከራሉ:: ከዚያም አያይዘው የኤርትራ በዓል አከባበር፣

ቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ በኤርትራ የግርማዊ ንጉሠ ነገሥቱ
የመጀመሪያው እንደራሴ፤

(1952 - 1959)

ፕሮግራሙ አምስት ሙሉ ቀናት ስለሚፈጅና አቶ አክሊሉም 1ኛ/ የፌዴራሉን አክት ግርማዊነትዎ በአፊሴል እንዲፈርም አስፈላጊውን ንግግር በማስናዳት፣ 2ኛ/ ከዓለም የመንግሥታት መሪዎች ለግርማዊነትዎ የሚጐርፉትን የደስታ መግለጫዎች በመቀበልና ወዲያውኑ መልስ በመስጠት፣ 3ኛ/ በተለይ ከተባበሩት መንግሥታት የተላኩትን ከፍተኛ መልዕክተኞችና ኤርትራን ሲያስተዳድሩ የቆዩትን የእንግሊዝ ባለሥልጣኖች አነጋግሮ በግስናበት፣ 4ኛ/ ለኢትዮጵያ የተወከሉ የውጭ አገር መንግሥታት አምባሳደሮችንና ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትሮችን አንድ በአንድ እየተቀበሉ በማነጋገር፣ ፋታ የማይሰጡ ሥራዎች ተደራርበው ስለሚጠብቁት፣ ለ24 ሰዓት ቢሾፍቱ ንፋስ ተቀብሎ እንዲመጣ፣ ጃንሆይን ሳላማክር፣ ጃንሆይ ፈቅደዋል ብዬ የገፋፋሁት እኔ ስለሆንኩ፣ ጥፋት ከሆነ እኔ እቀበላለሁ አሉ::

ቀዳማዊ ኃይሥላሴ ምንም እንኳን ወልደጊዮርጊስ እንዳሰረዱት፣ የአክሊሉ አስተያየት ትክክል መሆኑን ቢገነዘቡም፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው ቤተመንግሥት መጥተው ሀሳባቸውን በቀጥታ ለጃንሆይ ሳያስረዱ በመቅረታቸውና፣ ከዚያም አልፎ ጃንሆይን ሳይጠይቁ፣ በጽሕፈት ሚኒስትሩ ፈቃድ፣ ቢሮአቸውን ትተው ወደ ቢሾፍቱ በመሄዳቸው የተሰማቸውን ቅሬታ ሊሰርዙት አልቻሉም::

ለታላቁ በዓል፣ ንጉሠ ነገሥቱ ለመላው ሕዝቦቻቸውና ለዓለም የሚያሰሙት ንግግር፣ የመጨረሻው አርማት ተጠናቅቆ፣ በቁም ጽሑፍ ተገልብጦ ሲደርሳቸው፣ አንድ ዐረፍተ ነገር እንዲታረም፣ በቀይ አርሳስ አሻሽለው ምልክት አደረጉበት:: ይኸውም፣ « ..... የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራችን አክሊሉ ሀብተወልድ፣ የጣልንበትን አደራ እና የሰጠነውን ትእዛዝ በሚገባ ተከትሎ፣ የኤርትራን ጉዳይ ለሰባት ዓመታት በዓለም ጉባኤ ፊት በሰፊው ተከራክረበት ..... » የሚለው ዓረፍተ ነገር ተሰርዞ፣ « ..... <u>የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራችን ወደ ጉባኤው እየተመላለሰ ለትክክለኛው ፍርድ ያለንን ጥያቄ በእኛ ስም እንዲያቀርብ አዘዝን</u> ..... » በሚል ቃል እንዲለወጥ የጃንሆይ ውሳኔ ሆነ::

አክሊሉ ሀብተወልድ በኤርትራ ጉዳይ የፈጸሙት አገልግሎት፣ በታላቁ ዲስኩራቸው ውስጥ እንዲጠቀስ፣ በዝግጅቱ ጊዜ ትእዛዝ የሰጡት ራሳቸው ጃንሆይ ቢሆኑም፣ ካንዴም ሁለቴ በቀረበላቸው ረቂቅ ላይ «..... የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራችን ለሰባት ዓመታት በዓለም ጉባኤ ፊት በሰፊው ተከራክረበት .... » የምትለዋን ቃል ሳያርሟት ያሳለፉት ቅር እያላቸው መሆኑ አይጠረጠርም:: ነገር ግን በበዓሉ ዋዜማ ማታ፣ የመጨረሻው ዝግጅት ተጠናቅቆ ሲቀርብላቸው፣ በአክሊሉ ላይ የተበሳጨበት ጊዜ ስለሆነ፣ ያችን የማይወዷትን አቀራረብ ለማዳከምና ለመለወጥ አመቻቸው::

አቶ አክሊሉ ከዚያ ከረዳት ልዩ ጸሐፊ ጋር በረዥሙ ከመነጋገር ይልቅ ሀሳባቸውን በቀጥታ ለጃንሆይ ቢገልጹ ኖሮ፣ ቀጥሎም ሳያስፈቅዱ ለመዝናናት ወደ ቢሾፍቱ ከመሄድ ቢታገሡ ኖሮ፣ የኤርትራን ጉዳይ ለሰባት ዓመታት በዓለም ጉባኤ ፊት በሰፊው መከራከራቸውን ንጉሠ ነገሥቱ ለኢትዮጵያ ሕዝብ ያስረዱላቸው ነበር:: ሆኖም በልማድ እንደሚታወቀው ይህን የመሰለ ከፍተኛ ዲስኩር ሲደረግ፣ ማናቸውንም ጉዳይ ንጉሠ ነገሥቱ መሥራታቸውን እንጂ፣ ከሚኒስትሮቻቸው መካከል ስም እየተጠራ ገብረማርያም ይህን አደረገ፣ ወልደማርያም ይህን ፈጸመ፣ እየተባለ አይነገርም:: በኤርትራ ጉዳይ ግን ንጉሠ ነገሥቱ ባደረጉት ታሪካዊ

ሼህ ዓሊ መሐመድ ሙሳ ራዳይ
የኤርትራ ፓርለማ ፕሬዚዳንት

(1952 - 1955)

እጅግ የታወቁት የኤርትራ ምዕራባዊ ቆላ ተወላጅ፡ ሼህ ዓሊ ሙሣ ራዳይ በ1952 ዓ.ም ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ስትቀላቀል ዕድሜያቸው አርባ ዓመት እንዳልደረሰ ይነገራል::

ዓሊ ራዳይ በትግሉ ዘመን የኢትዮጵያንና የኤርትራን አንድነት ይቃወሙ እንደነበረ የታወቀ ነው:: የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሲዮን እንድትቀላቀል ከወሰነ በኋላ ተቃዋሚነታቸውን አቋርጠው ኢትዮጵያዊነታቸውን አምነውበታል:: ጃንሆይ የኤርትራን ፓርለማ ሲጐበኙ፡ ፕሬዚዳንት ዓሊ ራዳይ የተቀበሏቸው « ..... <u>ከሞት ወደ ሕይወት የተሻገረው የኤርትራ ሕዝብ፣ ለዚህ ዕድል የበቃው በታላቁ መሪነትዎ ነው</u> ..... » በሚል ቃል ነው::

ዲስኩር ውስጥ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸን ወደ ጉባኤው እየተመላለሰ በእኛ ስም እንዲሠራ አደረግን ብለው መናገራቸው፣ በዘመነ መንግሥታቸው ለማንም ያላደረጉት ስለሆነ፣ በዚህ ረገድ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የተለየ ዕድል አግኝተዋል ለማለት ይቻላል::

የበዓሉ አከባበር

ሐሙስ መስከረም 11 ቀን 1952 ዓ.ም (በኢ.ት.አ.መስከረም 1ቀን 1945) የኤርትራን የፌዴራል አክት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በፊርማቸው ሲያጸድቁ፣ አዲስ አበባ በዳግማዊ ምኒልክ ቤተመንግሥት የተደረገው በዓል፣ በስፋቱም ሆነ በድምቀቱ ከዚህ ቀደም ታይቶ የማይታወቅ ነበር::

አዲሱ የኤርትራ መሪ አቶ ተድላ ባይሩ፣ በሕይወታቸው ዘመን ለመጀመሪያ ጊዜ በሞርኒግ ኮት ልብስ ደምቀው፣ « ክቡር » ተብለው፣ ከሚኒስትሮቹና ከመኳንንቶቹ የተለየ የፕሮቶኮል ቦታ ተሰጣቸው:: እንደዚሁም የፓርላማው ፕሬዚዳንት ሆነው የተመረጡት ክቡር ሼህ ዓሊ ሙሣ ራዳይ፣ በነጭ ደበላ ጥምጥማቸውን አሳምረው፣ ከቺፍ ኤግዜኩቲቭ ቀጥሎ ሥፍራቸውን ያዙ:: ከንጉሠ ነገሥቱና ከእቴጌይቱ ጀምሮ ንጉሣዊው ዲፕሎማ በሙሉ፣ መሣፍንቱና መኳንንቱ፣ ሚኒስትሮቹና የጦር አለቆቹ፣ የውጭ አገር መንግሥታት እንደራሴዎችና የተባበሩት መንግሥታት ባለሥልጣኖች በተገኙበት፣ በምኒልክ አዳራሽ ውስጥ ሥነ በዓሉ ሲከናወን፣ የጃንሆይ ፕሮቶኮል ለተድላ ባይሩና ለዓሊ ራዳይ የሚያደርግላቸው መንከባከብ ከዚህ ቀደም ተደርጐ የማይታወቅ ነው ተባለ:: ባጭሩ፣ ተድላ ባይሩ የተሰጣቸው የፕሮቶኮል ደረጃ ሲታይ፣ ለመላዋ ኢትዮጵያ ሥልጣን የተጐናጸፉ እንጂ፣ ለአንዲቷ የኢትዮጵያ አካል ለሆነችው ለኤርትራ ግዛት ብቻ የተመረጡ አይመስሉም ነበር::

በሻምፓኙ ግብዣ ላይ፣ ተድላ ባይሩ እና ዓሊ ራዳይ ተራ በተራ እየተጠሩ ከጃንሆይ ጋር ለመነጋገር ሲቀርቡ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የሚያደርጉላቸው ፈገግታ፣ ንጉሣዊው ቤተሰብና መሣፍንቱ የሚያሳዩዋቸው የደስታ ገጽታ፣ ከዚህ ቀደም ለማንም ያልተደረገ በመሆኑ ያልተገረመ አልነበረም:: በተለይ የምዕራባዊው ቆላ ሕዝብ ተጠሪ ሼህ ዓሊ ራዳይ፣ ይህን ሁሉ የተሰጣቸውን ክብርና ወግ ሲያዩ፣ በዚያ በትግሉ ዘመን ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀል የለባትም በማለት፣ ሲቃወሙ መኖራቸው፣ ትክክል አልነበረም ብለው ራሳቸውን ሳይወቅሱ አልቀሩም:: ከብዙ ዓመታት በኋላ ቢትወደድ አስፍሐ የዘመኑን ታሪክ ሲያስታውሱ፣ « ..... የቆላ ሰዎች አንድ ጊዜ ካመኑ አይክዱም:: በዚያ በዳግማዊ ምኒልክ አዳራሽ በተከናወነው የኤርትራና የኢትዮጵያ መቀላቀል ክብረ በዓል ላይ፣ ሼህ ዓሊ ራዳይ የተሰማቸውን ፍጹም ኢትዮጵያዊነት እስከ መጨረሻው ጠብቀው የኖሩ ናቸው .. » ብለዋል::

ለዚህ ታላቅ በዓል በተዘጋጀው ሰፊ በሆነው ፕሮግራም መሠረት፣

1.--- ንጉሠ ነገሥቱ፣ ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ፣ በዘመነ መንግሥታቸው ያደረጉትን ድካም ለሕዝባቸውና ለመላው ዓለም ለማሰማት፣

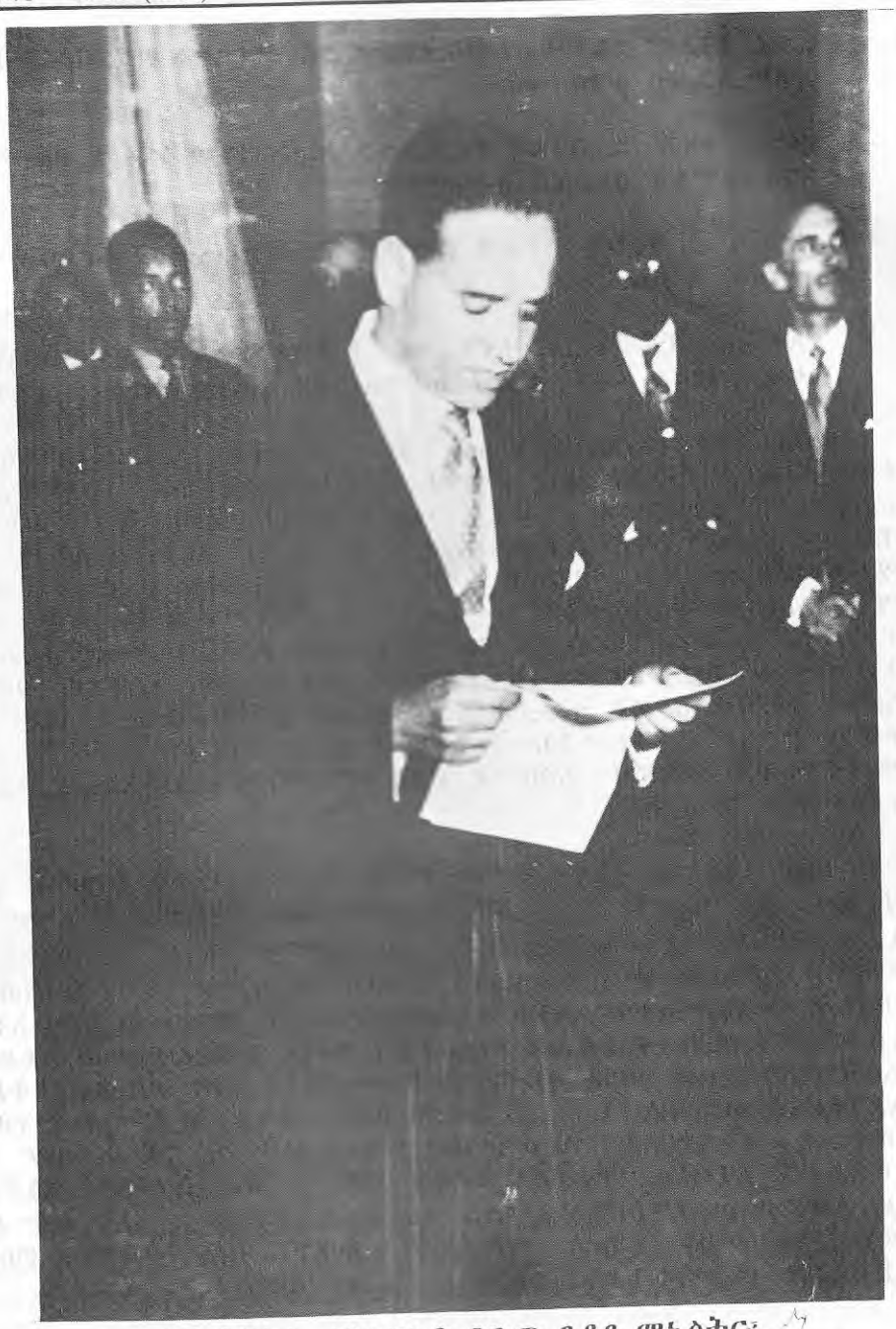

አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣

« ..... የፌዴራሉን አዋጅ የሚያጸድቀው ፍሉፍና እንዲሁም የኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን መቀላቀል የሚገልጠው አዋጅ የግርማዊነትዎን መልካም ፈቃድና ፊርማ ይጠ ብቃል ..... »

2.— ጸሐፊ ትእዛዙ፣ የኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀል የሚያበስረውን አዋጅ ለሕዝብ ለማስታወቅ፣

3.— የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ፣ የፌዴራሉን አክት ንጉሠ ነገሥቱ በፊርማቸው እንዲያጸድቁት በአፊሴል ለመጠየቅ፣

4.— የኮር ዲፕሎማቲኮች ተቀዳሚ የውጭ አገር መንግሥታቶችን የደስታ መግለጫ ለማቅረብ፣ ~

5.— የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ፣ ዛሬ ኢትዮጵያኖችም የተመለሰላቸውን የመረብ ምላሽ ሕዝቦች ስሜት ለመግለጽ፣ልዩ ልዩ ዲስኩሮች ተደርገዋል::

ከነዚህ ሁሉ ዲስኩሮች ውስጥ፣ ንጉሠ ነገሥቱና አቴጌይቱ በተጠንቀቅ በቆሙበት በዚያ በደመቀ ሥነ ሥርዓት ላይ፣ ፡ከፍተኛ ሁኔታ የተደመጠው፣ የተድላ ባይሩ ንግግር ነበር:: « ..... የበልግ ሰባቱን ዓመት ትግል ፈጽመን፣ ይኸው ዛሬ ፍሬውን ስናይ፤ ኤርትራ አንደገና ተፈጠረች:: ወይም ተወለደች:: ብሎ የሚያሳምን ሆኗል ..... » በማለት አዲሱ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ የኤርትራን ሕዝብ ስሜት ገለጡ:: ንጉሠ ነገሥቱም ሲመልሱ፣ ሕገ መንግሥቱ በሚመክርበት ጊዜ፣ ተድላ ባይሩ የሕዝብ አንደራሴዎቹ ፕሬዚዳንት ሆነው ያሳዩትን የመሪነት ችሎታና ቅን አስተያየት ካደነቁ በኋላ፤ « .... አሁንም የኤርትራ ዋና አስተዳዳሪ በመሆን ያለበትን ኃላፊነት በታላቅ ችሎታው አንደሚፈጽም እናምናለን .... » አሉ:: ይህ በቀዳሞዊ ኃይለሥላሴ ንጉሠ ነገሥት አንደበት ለተድላ ባይሩ የተሰጠው « ታላቅ የመሪነት ችሎታ » ግምት፤ አስከመቼ ድረስ እየታመነበት እንደሚቀጥል ወደፊት እናያለን::

በዚህ በዓል ላይ ተካፋይ የሆነው የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር አንሴ ማቲየንሶ፤ (ANZE MATIENZO) ለተድላ ባይሩ የተሰጠው ፕሮቶኮል በጣም ከፍ ያለ የሆነበት ምክንያት ምንድን ነው ? ሲል የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩን ጠ የቃቸው:: አቶ አክሊሉም ሲመልሱለት፣ « የቤተ መንግሥቱ ፕሮቶኮል ያከበረው የተባበሩት መንግሥታትንና አንተ የደከምክበትን ሕገ መንግሥት ነው አንጂ፣ አዲሱን ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ከሌሎቹ ሚኒስትሮች የተለየ ለማድረግ ታስቦ አይደለም » አሉት:: አንደዚሁም በበዓሉ ላይ ከተገኙት መኳንንት፣ አንዱ ወደ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ጠጋ ብለው፣ « ..... ከሚገባ በላይ፣ ትግሬን ሲያቃብጡት የበለጠ አሸሹት..... » አንደተባለው፣ ለዚህ ሀሣቤን የሚደረገለት ሽር ጉድ አልበዛም ወይ ? ወደፊትስ አንደዚህ መቀጠል ይቻላል ወይ ? ብዬ ስግቻለሁ አሏቸው:: አንደተለመደው ወልደጊዮርጊስ ለመልሱ ጊዜ አልፈጁም:: « ..... አኛ ቤት እኮ፣ ስንወድ መሸከሙን፣ ስንጠላ ማውረዱን፣ በሚገባ ስለምናውቅበት የዛሬው አይከብደንም፤ የነገውም አያስጨንቀንም ..... » አሉ ይባላል::

ከሐሙስ መስከረም 11 ቀን እስከ ሰኞ መስከረም 15 ቀን 1952 ዓ.ም ድረስ፣ ለአምስት ቀናት ስለ ኤርትራ መቀላቀል በመላ ኢትዮጵያ የተደረገው በዓል ወደር አልነበረውም:: በንጉሠ ነገሥቱ ቤተመንግሥት እና በተለይም በኢትዮጵያ ሕዝብ ያገር ፍቅር ማህበር የተደረጉት ግብዣዎችና የደስታ መግለጫዎች ከዚህ ቀደም ያልታዩ ናቸው::

ንጉሠ ነገሥቱ የኤርትራን ፌዴራል አክት ሲያጸድቁ፡

« ..... ዛሬ በወንድማማችነት የተቀላቀላችሁ ታማኞቻችን እናንተ የኢትዮጵያና የኤርትራ ተወላጆች ዜጐቻችን፡ እኛ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥትነታችን፣ የኤርትራንና የኢትዮጵያን በፌዴራሲዮን መቀላቀል ዛሬ ለታማኝ ዜጐቻችን የምንገልጽበት ጊዜ ታሪካዊ የሆነ ሰዓት ነው:: ..... ይህን ቀን አባቶቻችንና አባቶቻችሁ ለማየት ተመኙ፡ አልቻሉም:: ለመስማትም ለመኙ አልሆነላቸውም:: እኛና እናንተ ግን፡ ለማየትም ልንደርስበትም ስለቻልን ታላቅ ዕድል አገኘን ..... »

(ቀ.ኃ.ሥ መስከረም 11 ቀን 1952 ዓ.ም)

አዲሲቷ ሬፑብሊክ ከተባለችው ከጣልያን በስተቀር፣ የዓለም መንግሥታት መሪዎችና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች፣ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እና ላቶ አክሊሉ ሀብተወልድ በላኳቸው የደስታ መግለጫ መልዕክቶች፣ ለኢትዮጵያና ለኤርትራ ሕዝብ ደህንነት መልካም አስተያየታቸውንና ስሜታቸውን ገልጸዋል። በዚያን ጊዜ ምንም እንኳ በጣልያንና በኢትዮጵያ መካከል ዕርቅ ተመሥርቶ የዲፕሎማቲክ ግንኙነት የተዘረጋ ቢሆንም፣ የሮማ መንግሥት በኢትዮጵያ ላይ የሚፈጽመውን ከፍተኛ ተንኮል አላቆመም። በዋሽንግቶን ያለው የጣልያን አምባሳደር አልቤርቶ ታርኪያኒ፣ የአሜሪካ ፕሬዚዳንትና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ፣ ለንጉሠ ነገሥቱና ላቶ አክሊሉ የደስታ መግለጫ መልዕክት እንዳያስተላልፉ ለማገድ ልዩ ጥረት አድርጐ እንደነበረ የፈረንሣይ አምባሳደር ለአገሩ በላከው ልዩ ራፖር ገልጾታል። ነገር ግን ፕሬዚዳንት ትሩማንና የዲፕሎማሲው መሪ ዲን አቸሰን፣ የሮማን መንግሥት ፍላጐት አልተከተሉም። ለንጉሠ ነገሥቱና ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በላኩት ቴሌግራም፣ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በመቀላቀሏ የተሰማቸውን ደስታና መልካም ምኞታቸውን ገልጠዋል።

ንጉሠ ነገሥቱ መረብን ከፈቱ

የኤርትራንና የኢትዮጵያን ግዛት ለመለየት በጣልያን የተከለለውን የመረብን ወስን ሰርዘው፣ ወደ ኤርትራ ከመሻገራቸው በፊት፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለመጀመሪያ ጊዜ አክሱምን ተሳለሙ።

« ..... ህገረ ሙላድዎና ብሔረ ነገድዎ የሆነውን አክሱምን፣ ለመሳለም እንኳን አበቃዎ ..... » በሚል የቡራኬ ቃል ንቡረዕድ ገብረመስቀል ተቀበሏቸው። የአክሱም ንቡረዕድ ባደረጉት ንግግር፣ መሠረታዊውን የኢትዮጵያን ታሪክ ባጭሩ አበጥረው የሚያስረዱ ቃላቶች ስለአሉበት፣ ዋና ዋናዎቹን መመልከት ጠቃሚ ይሆናል።

« .... አክሱም፣ የእናትዎ የማክዳ፣ የአባትዎ የምኒልክ፣ የመንግሥታቸው መንበር ብቻ ሳትሆን የትውልድ አገራቸውም ናት። ..... አክሱሞች መንግሥታቸውን ለማስፋፋት በዚያን ዘመን ሸዋን ሁለተኛ የዙፋን መንበራቸው አድርገውታል። ከዚህም የተነሣ፣ አብርሃ በትግሬ፣ አጽብሃ በሸዋ ሆነው፣ መንግሥታቸውን ሲያስከብሩ ኖረዋል። ..... በአፄ ድልነዓድ ዘመነ መንግሥት፣ ጉዲት (ዮዲት) የቀዳማዊ ምኒልክን ዘር ለማጥፋት ዘጠላችነት ተነስታ፣ ብዙ ደም ስታፈስና የታሪክ ምስክር የሆኑትን ቅርሶች ሁሉ ስታጠፋ፣ አፄ ድልነዓድ ሕይወታቸው ለመዳን የቻለው ከትግሬ ተነስተው፣ ወደ ጥንት አገራቸው ወደ ሸዋ ሄደው በመስፈር ነው። ..... ቀጥሎም የድልነዓድ ልጅ አፄ አንበሳ አውድም፣ ከሸዋ ወደ ትግሬ ተመልሶ ጉዲት ያቃጠለቻቸውን ቤተክርስቲያኖችና የታሪክ ቅርሶች እንደገና ለመሥራትና ለማደስ ችሏል። ..... ግራኝ መሐመድም አክሱምን ባቃጠለ ጊዜ፣ አፄ ፋሲል ከጐንደር መጥተው የጥንት አገራቸውን የአክሱምን አብያተ ክርስቲያናት እንደገና ለመሥራትና ለማደስ በቅተዋል።

..... ይህን ሁሉ ታሪክ ለመናገር ያነሳሳኝ፣ አክሱምና ሸዋ ከጥንት ጀምረው የኢትዮጵያ ነገሥታቶች መዲና መሆናቸውን ግለታሪክ ተገዚ ስለሆነ ነው። ..... የቅርቦቹ ዘመን አባቶችም፣ አፄ ዮሐንስና አፄ ምኒልክ በሥጋ ቢሞቱም፣ በነፍስ

ሕያዋን ስለሆኑ፣ ደማቸውን አፍስሰው ከጠላት እጅ ያላዳኗትን ኤርትራን ዛሬ እርስዎ ልጃቸው፣ አቀድሞ ታሪኳና እቦታዋ መመለስዎን መለኮት ሲያስማቸው፣ ምን ያህል ይደንቃቸው ይሆን ? ከእነሱ ዕድል የበለጠ ለርስዎ የተሰጠው ዕድል እንደምን ያስገርማቸው ይሆን? ..... ነዚዩ መንገድህን የሚጠርግ መልዓክ፣ በፊትህ እልክልሃለሁ እንዳለው፣ ንጉሠ ምድር ሆነው የኖሩት ንጉሠ ነገሥት፣ ዛሬ ንጉሠ ባሕርም ለመሆን ገጽዎን ወደ ምፅዋ ስለመለሱ፣ እግዚአብሔር ጉዞዎን እንዲባርከልዎ እንለምነዋለን:: .... »

ንቡረዕድ ገብረመስቀል ያዘጋጁት የደመቀ አቀባበልና የተናገሩት ውበት ያለው ታሪክ፣ እጅግ የሚደነቅ ቢሆንም፣ ለኤርትራ አቴ ዮሐንስና አቴ ምኒልክ ደማቸውን አፍስሰው ያልሆነላቸውን እርስዎ በዕድል አገኟት የሚል ትርጉም የሚሰጠው ንግግር፣ ንጉሠ ነገሥቱን አላስደሰተም:: ..... አቴ ዮሐንስ ኤርትራን ከጣልያን ለማዳን ያቀዱትን ውጊያ ሳይፈጽሙ ሞቱ:: አቴ ምኒልክ ደግሞ በኃይል የተወሰደችውን ኤርትራን ለማስመለስ አልሞከሩም:: ታሪክን እቦታው ለመመለስ ለብዙ ዓመታት የፖለቲካ ጦርነት ያደረግኩት እኔ ብቻ ነኝ፣ ብለው አባ ጠቅል ስለሚያምኑ፣ ንብረዕዱ የጠቀሱት ከታሪኩ ውጭ ሆኖ አግኝተውታል:: ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በልማዳቸው በዙፋናቸው ፊት ለሚደረግ ዲስኩር ሁሉ መልስ ሳይሰጡ አያልፉም:: ለንቡረዕድ ገብረመስቀል ታሪካዊ ንግግር መልስ ሳይሰጡ፣ ለአክሱም መተዳደሪያ ሠላሣ ጋሻ መሬት ስጠታ አበርክተው በዝምታ መመለሳቸው፣ ቅሬታ ስለተሰማቸው ነው ተብሎ ታምኖበታል::

ጥቅምት 4 ቀን 1952 ዓ.ም ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በመረብ ድልድይ ላይ የተዘረጋውን ጥብጣብ በወርቅ መቀስ ቆርጠው ስው ስራሹን ወስን ሲደመስሱ፣ « ..... ለብዙ ዓመታት የሁለቱን ወንድማማች ሕዝቦች የለየውን የመከራ ምዕራፍ ዐዛሬው ቀን ለዘለዓለሙ እንዘጋለን ..... » አሉ:: አባ ጠቅል ይህችን ቃል ከተናገሩ ከአርባ ዓመታት በኋላ፣ መረብ ተመ[illegible]ላ የኢትዮጵያና የኤርትራ ወስን መሆንዋን፣ እንደ ንቡረዕድ ገብረመስቀል አስተሳሰብ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በሥጋ ቢሞቱም፣ ነፍሳቸው ሕያው ስለሆነ መለኮት ሲነግራቸው፣ ምን ብለው ይሆን ? የሚል ጥያቄ ያስቀርባል::

ጃንሆይ መረብን ተሻግረው የኤርትራን መሬት በጫማቸው ሲረግጡ፣ በመረብ ምላሽ ሕዝብ ስም ሆነው ለመቀበል የተገኙት ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ተድላ ባይሩ፣ በድንገተኛ አፒንዲክስ (APPENDIX) ሕመም ይሰቃዩ ነበር:: ይሁን እንጂ ይህ መረብ ላይ የተዘጋጀው በዓል በታሪክ ላይ ከፍተኛ ቦታ ያለው ነው በማለት፣ አቶ ተድላ ሕመሙ እያስቃያቸው ፕሮግራሙን ለመፈጸም ጠነከሩ::

ቺፍ ኤግዜኩቲፉ ለንጉሠ ነገሥቱ የክብር አቀባበል ያደረጉት፣
« ..... ባለፈው የባርነትና የመከራ ዘመን፣ ይታሰጠው ክፉ ስም ተፍቆለት፣ የአዲስ ሕይወት መክፈቻ ለመሆን በታደለው በዚህ ታሪካዊ ስፍራ ተገኝቼ፣ በታማኝ ዜጐችዎ በኤርትራውያኖች ስም ሆኜ፣ እንኳን ደህና መጡልን እላለሁ:: ..... » በሚል ቃል ነበር:: አቶ ተድላ በንግግራቸው መጨረሻ ላይ፣ « ..... ወስን በሌለው የአብሮነት ቸርነትዎ እያጽናኑን፣ ተወዳዳሪ በሌለው ዕውቀትዎ እየመሩን፣ ለዚህ ታላቅ ክብር ስለአደረሱን፣ ለዛሬውና ለመጭው ትውልዳችን ግርማዊነትዎ የጣለብንን ውለታ ለዘለዓለሙ እንረሳውም .... » አሉ:: ጃንሆይም ለተድላ ሲመልሱ፣ ለሁለቱ ወንድማማች ለሆኑት ሕዝቦቻችን የከፈትነው ነፃ መገናኛ፣

ዘለዓለማዊ የተቀደሰና ምንጊዜም የማይደመሰስ መሆኑን ለመላው ዓለም ገልጦ የሚያሳይ ነው ብለዋል::

መረብ ተከፍቶ ንጉሣዊው ጉዞ ወደ አሥመራ ሲያመራ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ተድላ በተዘጋጀላቸው ልዩ ሔሊኮፕተር፣ « ራዲዮ ማሪና » (ኋላ ቃኘው ስቴሽን) በተባለው የአሜሪካኖች ኮሙኒኬሽን ሴንተር ከሚገኘው ክሊኒክ ተወስደው፣ በአስቸኳይ ኦፕራሲዮን ተደረጉ:: ንጉሠ ነገሥቱም ሳይውሉ ሳያድሩ በዚያኑ ዕለት ከተጐበኙበት ክሊኒክ ሄደው ሲጠይቋቸው፣ ለሕመምተኛው ትልቅ ሞራልና ደስታ ሆነ::

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በታላቅ እጀብ ከመረብ ተነስተው አሥመራ አስኪደርሱ፣ እጅግ የጋለ አቀባበል ያደረገላቸው ሕዝብ፣ ከብዛቱ የተነሣ ቁጥሩ ምን ያህል እንደሆነ ትክክለኛ ግምት መስጠት አልተቻለም:: ከዜተመንግሥቱ ስገነት ላይ ሆነው፣ « .... ከአፄ ዮሐንስ ወዲህ፣ ዛሬ ለመጀመሪያ ጊዜ፣ ከፍተኛ ገዢያችሁ፣ የኤርትራና የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ሆነን፣ በኤርትራ መሬት ላይ እንገኛለን .... » የሚለውን ንጉሣዊ ቃል በድምፅ ማጉሊያ ባሰሙት ጊዜ፥ ያ ሰፍር ቁጥር የሌለው ሕዝብ የደስታ መግለጫ ጭብጨባውንና እልልታውን ያለማቋረጥ ስለቀጠለ፣ ጃንሆይ የጀመሩትን ዲስኩር መፈጸም ሳይችሉ ቀሩ:: በሰፊው የተዘጋጀው የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዲስኩር ዋና ግቡ፣ የኤርትራን ኢትዮጵያነት መሠረታዊ ታሪክ ለሕዝቡ ለማስረዳትና፣ በንጉሠ ነገሥትነት ዘመናቸውም፣ ይህን ጥንት ምድረ ሀማሴን፣ ዛሬ ኤርትራ እየተባለ የሚጠራውን ሕዝብ፣ ወደ እናት አገሩ ለማስመለስ ያደረጉት ጥረት እንዲታወቅ ለማድረግ ነበር::

ጃንሆይ ኤርትራን ለመጀመሪያ ጊዜ በኦፊሴል በመጐብኘት ለሀያ አምስት ቀናት በቆዩበት ስሞን፣ በየአውራጃውና በየከተማው ሲዘዋወሩ በብዛት የተደረጉት ዲስኩሮች ሁሉ፣ ይህንኑ የሁለቱን ሕዝቦች የአንድነት ታሪክ በየመልኩ የሚያወሱ በመሆናቸው፣ ጥቅምት 4 ቀን 1952 ዓ.ም ከሕዝቡ የደስታ መግለጫ ብዛት የተቋረጠው ንጉሣዊ መልዕክት በትክክል ደርሶላቸዋል::

መንግሥቲ ተድላ

የኤርትራ ሕገ መንግሥት በተዘጋጀበት ጊዜ፣በእንግሊዘኛ" GOVERNMENT OF ERITREA" የሚለው ቃል ወደ ትግርኛ ሲተረጐም «መንግሥቲ ኤርትራ» ተብሎ ነው:: ኤርትራውያኖች በተድላ ባይሩ እስተዳደር ዘመን፣ ተቃውሞእቸውን ወይም ድጋፋቸውን በሚገልጡበት ጊዜ «መንግሥቲ ተድላ» እያሉ እንደነበር ይታወሳል::

ተድላ ባይሩ፣ መስከረም 13 ቀን 1952 ዓ.ም፣ ካቢኔያቸውን አቋቁመው መህላቸውን ከፈጸሙ በኋላ፣ የመንግሥቲ ተድላን ተግባር በቀጥታ ከመጀመራቸው በፊት፣ ለስድስት ሣምንታት በሁለት ዋና ዋና ጉዳዮች ተይዘው ነበር:: ይኸውም፣ የመጀመሪያው ሁለት ሳምንት ተኩል፣ የኤርትራና የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት የሆኑት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ ለሚያደርጉት ታሪካዊ ጉብኝት አስፈላጊዎቹን ፕሮግራሞች በማዘጋጀት፣ ቀጥሎ ደግሞ ለሶስት ሳምንት ተኩል ንጉሠ ነገሥቱ በመላ ኤርትራ በሚዘዋወሩበት ጊዜ፣ ከእሳቸው ሳይለዩ ፕሮግራሞቻቸውን

ንጉሠ ነገሥቱ አሥመራ ሲገቡ

« ..... ከአጼ ዮሐንስ ዘመን ወዲህ ገና ዛሬ ለመጀመሪያ ጊዜ፤ ንጉሠ ነገሥታችሁና ከፍተኛ ገዥያችሁ፤ የኢትዮጵያና የኤርትራ ንጉሠ ነገሥት በመሆናችን በኤርትራ መሬት ላይ እንገኛለን፡፡ ..... »

(ቀ.ኃ.ሥ ጥቅምት 1952)

በማስፈጸም፣ ፋታ የማይሰጡ ሥራዎች አጋጥሟቸው ነበር። በነዚህ ምክንያቶች ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ተድላ፣ አዲሱን የኤርትራ አስተዳደር ማህደር ከፍተው ሥራቸውን የጀመሩት፣ ከተሾሙ ከአንድ ወር ተኩል በኋላ ነው።

በመጀመሪያዎቹ ወራቶች ተድላ ባይሩ ያሳዩት እንቅስቃሴ፣ የወገኖቻቸውን የአንድነት ፓርቲ አባሎችን ምክር ለመከተልና ከፍተኛ አስተያየት ያሳደሩባቸውን የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ልባዊ ምኞት ለማክበር ቆርጠው የተነሱ መስለው ነው። የኤርትራው መሪ በጃንሆይ ብቻ ሳይሆን፣ በትልቁ ባለሥልጣን በወልደጊዮርጊስም እጅግ የተደገፉ በመሆናቸው፣ ከአዲስ አበባ የሚፈልጉትን ሁሉ እንደልብ ከማግኘት በስተቀር፣ አንዳችም እንቅፋት እንደማይገጥማቸው እርግጠኛ ሆኑ። ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስም ከቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ ጋር ስለማይጣጣሙ፣ በኤርትራ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ፣ በቺፍ ኤግዜኩቲቭ ሥራ ውስጥ እየገቡ አንዳያስቸግሩ፣ እኔ አለሁልህ በማለት የተድላን ሞራልና ተስፋ አዳብረዋል። በመሠረቱ ጸሐፊ ትእዛዝ አውነት አላቸው። በሕገ መንግሥቱ አንደተገለጸው የግርማዊነታቸው እንደራሴ፣ በቺፍ ኤግዜኩቲቭ የሥልጣን ክልል ውስጥ መግባት አይችልም። ተድላ ግን፣ ከቢትወደድ አንዳርጋቸው ይልቅ በጣም የሚፈሩት ፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤልን ነበር። ገና ከመጀመሪያው የታወቁት የቀድሞ የናዚ አነጋጋሪ፣ እንዴት በኤርትራ የዘውዱ እንደራሴ ምክትል ሆነው ይሾማሉ ? ..... በማለት ተድላ ቅሬታቸውን አልሸሸጉም። ከዚህም በላይ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ በኤርትራ ውስጥ የክርስቲያኑም የእስላሙም ባላባቶች ወዳጅ፣ በተለይ ደግሞ የሸዋ መኳንንት ባለሟል፣ በተጨማሪም ታሪክ አዋቂና ተንኮል አርቃቂ፣ ናቸው በማለት ተድላ ባይሩ እጅግ ይስጋሉ።

ፊታውራሪ አስፍሐ ደግሞ፣ ተድላ ባይሩ ምንም እንኳን በሌለው ኢትዮጵያዊነት ለአንድነት ከፍተኛ ተጋድሎ ያደረጉ ቢሆንም፣ የፖለቲካ ስልትና ከስዎች ጋር የመቀራረብ ዘዴ የሌላቸው፣ የሥልጣን አያያዝና የአመራር ችሎታ የሚያጥራቸው ናቸው በማለት፣ የሥራ ፍሬያቸውን ይጠራጠራሉ። ስለዚህ ከቢትወደድ አንዳርጋቸው ጋር ሆነን እኛ በምክርና በዘዴ እየመራናቸው፣ ፌዴሬሽኑ ሳይዘገይ በቶሎ እየላላ ፍጹም የሆነውን አንድነት፣ ከግቡ ማድረስ አለብን ብለው፣ ዓላማቸውን መሥርተዋል። ፊታውራሪ ቢትወደድን ይዘው ይህን ዕቅድ የወጠኑት፣ ከራሳቸው በመነጨ ህሳብ ? ወይስ ከንጉሠ ነገሥቱ በተስጣቸው አደራ ነው ? ለሚለው ጥያቄ መልስ የሚሰጥ ማስረጃ አልተገኘለትም። ስለ ኤርትራ አስተዳደር፣ ጉዳዩ በቀጥታ የሚመለከታቸው ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስም ሆኑ አቶ አክሊሉ ህብተወልድ፣ በሥራ ላይ መዋል የጀመረው የፌዴሬሽን አመራር የሚፈርስበት መንገድ እንዲጠና፣ ከጃንሆይ እንዳልተጠየቁ ተረጋግጧል። ይሁን እንጂ የልዕልት ተናኘወርቅ ኃይለሥላሴ ባለቤት፣ በንጉሣዊ ቤተሰብነታቸው፣ አስፍሐ ወልደሚካኤልም ከአሥር ዓመት ጀምሮ በተመሠረተው ባለሟልነታቸው፣ የፌዴሬሽኑን መፍረስ ወይም ማላላት በሥውር መንገድ አማክረው፣ ከአባ ጠቅል መምሪያ ሳይቀበሉ አልቀሩም ተብሎ ይነገራል። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ግን፣ ስለ ኤርትራ ጉዳይ በይፋ በሚያደርጉት ንግግር ሁሉ፣ በተባበሩት መንግሥታት የተዘጋጀውና በእሳቸው የጸደቀው ሕገ መንግሥት መከበር እንዳለበት ከማስገንዘብ አላቋረጡም።

ፌዴሬሽኑ ሩቅ ሳይጓዝ ባጭሩ አንዲቀጭ ውስጥ ውስጡን ለሚዘጋጀው ፕላን፣ መሐንዲስ የሆኑት አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ በዚያን ዘመን ትልቁ ሥጋታቸው ምን እንደነበረ ሲያስረዱ፣ « ..... ፌዴሬሽኑን እያዳከምን የኤርትራ

ሕዝብ ከእናቱ ከኢትዮጵያ የተለየ አስተዳደር የሌለው መሆኑን እንዲሰማው ካሳደረግን፤ የማተየንሰ ከንስተቴሽን እየተለመደና እየጣመ፤ በመጨረሻም ያፍጹም ኢትዮጵያዊነት መንፈስ እየቀዘቀዘ ቅለሚሄድ ነው:: ..... » ብለዋል:: በመሠረቱ በዚህ ሀሳብ የጃንሆይ ምክትል እንደራሴ ብቻቸውን የቆሙ አልነበሩም:: የተብበሩት መንግሥታት ይህን «ፌዴሬሽን» የተባለ እንቅፋት ተከለብን በማለት፣ እጅግ ያዘኑት የኤርትራ መኳንንቶችና ወይዛዝርቶች፣ ለምሣሌ ያህል እነ ራስ ኪዳነማርያም ገብረመስቀል፣ እነ ራስ ወዳጅ ባራኪ፣ እነ ራስ ኃይሌ ተስፋማርያም፣ እነ ከንቲባ አስማን፣ እነ ሼህ ኡል ኢሚን አብድልቃድር፣ እነ መላከሠላም ዲሚጥሮስ ገብረማርያም፣ እነ ወይዘሮ ኢስኩልማርያም የማነ እና ሌሎቹም፣ ከአስፍሐ ወልደሚካኤል ጋር ይተባበራሉ:: ይሁን እንጂ፣ ይህ በማህበረ ፍቅሪ ህገር አባሎች የሚውጠነጠነው የፌዴሬሽን. አስተዳደር ፕሮብሌም፣ በኤርትራና በኢትዮጵያ ሕዝቦች ዘንድ፣ ጥቅምና ጉዳቱ ተለይቶ የሚታወቅ አልነበረም::

ከሸዋ ሕዝብ ከመቶ ዘጠናው፣ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀሏን እንጂ፣ ፌዴሬሽን .... ፌዴራል አክት ..... ቺፍ ኤግዜኩቲፍ እየተባሉ የሚጠሩት ቃላቶች ሁሉ እያንዳንዳቸው ምን ትርጉም እንዳላቸው አልተረዳም:: በታሪክና በባሕል የሚራቀቀው የጉጃምና የጉንደር ሕዝብ «ሀማሌኖች ወደ እኛ መጥተዋል» እያለ የተለመደ ትችቱን ወረወረ እንጂ፣ ስለ ሕገ መንግሥቱ ሆነ፣ ስለአለተዳደሩ ያለውን ጣጣ አልሰማም:: ወሌሎቹም ጠቅላይ ግዛቶች በከፋ ሆነ በወለጋ፣ በአሩሲ ሆነ በሲዳሞ ያለው ሕዝብ፣ ኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ ተቀላቀለች ተብሎ የሚነገረውን ከመስማት በስተቀር፣ ሌላውን ጉዳይ አላወቀም:: ከንጉሠ ነገሥቱ ሚኒስትሮችና ከፍተኛ ባለሥልጣኖች መካከል አብዛኛዎቹ፣ ይህ ኤርትራ ላይ የተፈጠረ ፌዴሬሽን የተባለ ሕግ፣ ለአንዲት ኢትዮጵያ ተብሎ በብዙ ችግር ለተቋቋመው የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ አስተዳደር፣ አጉል ምሣሌ የሚሰጥ ነው ብለው ይጨነቃሉ:: በጣም ጥቂቶቹ ደግሞ፣ ዕድሜ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፣ ይህ ለኤርትራ የተሰጠው የውስጥ አስተዳደር መብት፣ ለሌሎቹም የኢትዮጵያ አውራጃዎች ዕድሉ እንዲሰጥ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ስለሚያስገድዳቸው፣ በአገራችን ላይ የሚያንሰራራውን የፊውዳልን ዳመና ለመጥረግና የልማት እድገትን ለማፋጠን ይረዳል ብለው ይደሰታሉ:: ዞሮ ዞሮ የእነዚህ የጥቂቶች አዲስ መጥ ኢንተሌክቱዋሎች፣ ሀሳባቸው ወደ ሕዝቡ የሚዛመትበት መንገድ ስለሌለውና፣ ምኞታቸውም እዚያው እቴጌ ሆቴል በሚሰበሰቡበት ባር ቀልጦ የሚቀር ስለሆነ፣ መንግሥት የእነሱን አስተያየት በቁም ነገር ለማጥናት አልተጨነቀበትም::

መስከረም 11 ቀን 1952 ዓ.ም (በኢት.አቆ. ዘመነ ማቴዎስ መስከረም 1 ቀን 1945 ዓ.ም) የኤርትራ ፌዴራል አክት ሲፈረም፣ አዲስ አበባ በተከበረው ሰፊው በዓል ላይ እና፣ ከዚያም ቀጥሎ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መራብን አቋርጠው በከረሙባቸው ጊዜያቶች፣ የተደረጉት ወሰን የሌላቸው ዲስኩሮች ሁሉ፣ አንድነትንና ታሪክን ከሚመለከት ውጭ፣ ስለፌዴሬሽኑ ሥርዓትና ስለ ሕገ መንግሥቱ የሚያብራሩ ቃላቶች አልተሰሙባቸውም:: ተድላ ባይሩና ካቢኔያቸውም ሥልጣን በተረከቡበት ወራት፣ የኤርትራና የኢትዮጵያ መቀላቀል በሕዝቡ ላይ ያሳደረውን ደስታ ከማፋፋምና የኢትዮጵያዊነት ስሜቱን ከማጋል በስተቀር፣ የፌዴሬሽኑ ሥርዓት ከአዲስ አበባ የተለየ አስተዳደር መሆኑን የሚያሳይ ምልክት አልሰጡም:: ሆኖም ፌዴሬሽኑ እየተዳከመ ወደ ፍጹም የውህደት ጉዳና በፍጥነት እንዲያመራ የአንድነት ታጋዮች የሚፈልጉትን፣ ሙሉ በሙሉ ለመከተልና አብሮ ለመሮጥ ተድላ ባይሩና ካቢኔያቸው አልተዘጋጁም::

የተድላ ደስተያየት፣ ፌዴሬሽኑን ሰርዘን አንድነትን ለማዋህድ በአርጋታና በጠንካራ ሁኔታ በስተቀር፣ ሲሮጡ የታጠቁት ሲሮጡ ይፈታል እንደሚባለው፣ ተጥድፈን የምንጨባበው ድልድይ ሳያሻግረን፣ ገደል ውስጥ ሊጥለን ይችላል፣ የሚል ነው። ግን አሰፍሐ ወገኖች ደግሞ ይህንን በአርጋታ እንራመድ የሚባለውን ነገር አይቀበሉም። እነሱ የሚሉት፣ ጊዜ መፍጀቱ የሚጠቅመው ጠላቶቻችን እንዲዘጋጁብን ዕድል ለመስጠት ብቻ ነው። ጠላቶቻችን ጊዜ ሲያገኙ፣ አሁን ባጋለው በሕዝባችን ኢትዮጵያዊነት ስሜት ላይ፣ በፕሮፓጋንዳቸው ክፉ መርዝ ለመነስነስና ቅን ዓላማውን ለማሰለፍ ይችላሉ። ስለዚህ፣ የተድላ ባይሩ አስተዳደር በአሠራሩና በአፈጻጸሙ ፌዴሬሽኑን ለመደምሰስና የሕዝቡን አንድነት ስሜት ለማፋፋም እርምጃ መውሰድ ያለበት፣ ዛሬ ነው እንጂ ነገ አይደለም። ..... ፌዴሬሽን የኤርትራ ሕዝብ ጥያቄ አይደለም። ንጉሠ ነገሥት ኃይለሥላሴ ይህን በተንኮል የተቀመመ የተባበሩት መንግሥታት ውሳኔ የተቀበሉት፣ ግዴታ ሆኖባቸው ነው። አሁን ለአምላክ ምሥጋና ይግባው፣ ከአንግሊዞች በሠላም ተገላግለናል። ነፃነታችንን ተቀብለን ኢትዮጵያዊነታችንን ተረክበናል። ከእንግዲህ ወዲህ የሕዝቡን ፍላጐት ተከትለን ከግባችን ለመድረስ ሥልጣኑም መብቱም የኛው የኤርትራውያኖች ስለሆነ፣ ከውጭ ድንበራችንን ጥሶ ማንም ሊጠይቀን አይችልም። ..... በማለት ቺፍ ኤግዜኩቲቭን ወጥረው ያዙ።

አቶ ተድላ ለዚህ መልስ ለመስጠትና በአቋማቸው ለመርጋት ከአዲስ አበባ ከስድስት ኪሎ ሠፈር* መካሪም ደጋፊም አላጡም። « .... ከፍጹም ኢትዮጵያነት ግባችን ለመድረስ ደረጃ በደረጃ እንራመድ ሲባል፣ ለጠላቶቻችን ምቹ እንሆናለን ማለት አይደለም። ..... ይልቅስ ጠላቶቻችን የውጭ አገር መንግሥታቶችን እርዳታ በማግኘት ኃይላቸውን ለማጠንከር የሚችሉት፣ እኛ አንድነቶች በሚገባ ሳንዘጋጅ ተሸቀዳድመን የተባበሩት መንግሥታትን ውሳኔ አፍራሽ ሆነን ስንገኝ ነው። ..... ይህንን ስሕተት የፈጸምን እንደሆነ፣ አጅግ አድርገን የምንጐዳው አገራችንን ኢትዮጵያን ብቻ ሳይሆን፣ በዓለም ላይ ከፍተኛ አክብሮትና አድናቆት የተሰጣቸውን የንጉሠ ነገሥታችንን ክብር ጭምር ነው ..... » በሚል አቀራረብ፣ ፌዴሬሽኑን በጥድፊያ ለማፍረስ እልሞከርም አሉ።

እንግዲህ « መንግሥቲ ኤርትራ » ሥራውን በጀመረ በጥቂት ወራቶች ውስጥ፣ በአንድነት አጥባቂ ወገኖችና በአንድነት ሞዴሬት ግሩፖች መካከል፡ የተፈጠረውን የሀሳብ ልዩነት ማን እቀራርቦ መፍትሔ ይሰጠው ?

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ ፈታውራሪ አሰፍሐና መላከ ሠላም ዲሚጥሮስ፣ የኤርትራን ዋና ዋና ያገር ሽማግሌዎች ይዘው የሚያቀርቡላቸውን ሀሳብ፣በይፋ ሳይሆን ውስጥ ውስጡን ያበረታቷሉ እየተባለ ይነገራል። ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ደግሞ ካቶ አክሊሉ ሁለተወልድ ጋር ሆነው፣ ተድላ ባይሩ ያላቸው አቋም ትክክለኛ እና ሊደገፍ የሚገባው ነው አያሉ ለንጉሠ ነገሥቱ በየጊዜው ማስረዳታቸውን አላቋረጡም። ወልደጊዮርጊስ ተድላ ባይሩን መደገፋቸውና ፌዴሬሽኑም ቢቀሉ እንዲፈርስ የሚባለው ሀሳብ እንደማይጥማቸው ለማንም ግልጽ ነበር። አቶ አክሊሉም « ..... ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ግርማዊነትዎ ቢፈቅድ፣ ታላላቅ መንግሥታቶች፣ ገና ከመጀመሪያው የተናገርነውና የፈራነው ደረሰ በማለት፣ በብዙ ረገድ እንደሚጐዱን መታወቅ አለበት። በኤርትራ ውስጥም ቢሆን

* ከጽሕፈት ሚኒስትሩ

የውጭ አጅ ስለሚገባበት፣ ብዙ ብጥብጥ ተፈጥሮ ሕዝቡ ሊከፋፈልና ሠላም ሊጠፋ ይችላል ..... » ብለው ለጃንሆይ በየጊዜው ሀሳብ ማቅረባቸው ምሥጢር አልነበረም::

የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ጃንሆይን በዚህ አኳኋን የመምከራቸው ዜና አሥመራ ደርሶ፣ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች ሲሰሙት፣ በአቶ አክሊሉ ላይ እጅግ አድርገው አዘኑ:: በጃንሆይ መልካም ፈቃድ የራስ ወርቅ ያሠሩትና የደጃዝማችነት ወርቀዘቦ ካባ ያጠለቁት፣ ታላላቆቹ የኤርትራ መኳንንቶች ወዲያውኑ ለጃንሆይ በላኩት መልዕክት፣ ስለ ውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ የገለጹት አስተያየት ዋና ዋናው የሚከተለው ነበር::

« ..... እኛ ኤርትራውያን ታማኝ ዜጐችም፣ ዕድሜ ለግርማዊነትዎ እያልን ያስአንዳች ሀተታ ኢትዮጵያዊነታችንን እንልበሰ፣ ኢትዮጵያዊነታችንን እናጥብቅ ስንል፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የውጭ መንግሥቶች አገራችንን ይጉዳሉ እያለ የሚያስፈራራንን ስምተን እጅግ አዝነናል:: ፈረንጆች ምን ጊዜም ለኢትዮጵያ የማይተኙላት መሆናቸውን በቂ የታሪክ ምስክር አለን:: አቶ አክሊሉም ደህና አድርጐ ያውቀዋል:: ደግሞስ እኛ የመረብ ምላሽ ሕዝቦች፣ መሠረታችን የሆነውን ኢትዮጵያዊነታችንን ብናጠብቅ፣ የፈረንጆቹ ጥቅም የሚነካው እምኑ ላይ እንደሆነ አቶ አክሊሉ አላስረዳንም:: አቶ አክሊሉ የታላቁ ጌታችንን መልዕክት አደራ ይዞ፣ በዓለም በመዞር ብዙ እንደሠራ፣ ብዙ እንደደከመ፣ ብዙ እንደተሟገተ እናውቃለን:: ነገር ግን እኛ ለኢትዮጵያዊነት ያገር ፍቅር የምንታገል የኤርትራ ሕዝቦች፣ ዓላማችንና ሀሳባችን ምን እንደሆነ አቶ አክሊሉ በትክክሉ አልተረዳልንም:: የዚህ ፌዴራሲዮን የተባለው ጣጣ፣ ከእናታችን ከኢትዮጵያ የተለየን አድርጐ በማሳየት ያደረስብንን ስቃይ አቶ አክሊሉ እዚህ መጥቶ ከእኛ ጋር በሰፊው በመነጋገር አንዲገነዘብልን የጃንሆይን ፈቃድ በታላቅ ትህትና እንለምናለን:: አቶ አክሊሉ እዚህ ሲመጣ፣ አንደ ጌታችን መልዕክተኛ እና አንደ ልጃችን አድርገን በመቀበል ሁሉንም ነገር ስናስረዳው፣ በትልቁ የፈረንጅ ዕውቀቱ ላይ የኛን ትምህርት ሲጨምርበት፣ ወደፊት ለጃንሆይም ለኢትዮጵያም የሚያደርገው አገልግሎት የበለጠ እና የተባረከ ይሆናል:: ..... »

ታላላቆቹ የአንድነት ወገኖች ይህን ማስታወሻ በእስፍሐ ወልደሚካኤል በኩል ቢልኩም፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸውን ወደ አነሱ ልከው ፊት ለፊት ለማጋፈጥ ጃንሆይ አልፈለጉም:: በመሠረቱ ከንጉሠ ነገሥቱ ሚኒስትሮች ለጃንሆይ በተለይ የሚቀርቡት ማስታወሻዎች ሁሉ ከግዛተ ልዑል ቤተ መንግሥት መውጣት የለባቸውም:: ይህ የአቶ አክሊሉ አስተያየት በዘዴ ወደ አሥመራ ተልኮ ወደ አንድነት አጥባቂዎች ጆሮ እንዲደርስ የተደረገው፣ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ የሚቀርበውን ሀሳብ ምክንያት እየፈጠሩ የሚያስናነሱና፣ ጃንሆይን የሚያስቸግሩ ሰዎች አሉ ተብሎ እንዲወራ ታስቦበት የተደረገ ዘዴ ነው ይባላል::

በዚህ አኳኋን ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ እርምጃችን ይፍጠን ብለው ፀተኑሉትና፣ በእርጋታ እናስብበት በሚሉት መካከል፣ የተፈጠረውን ልዩነት ግቀራረብና መፍትሔ መስጠት የሚችሉት ንጉሠ ነገሥቱ ብቻ ሲሆኑ፣ እሳቸውም አንዳችም እርምጃ ሳይወስዱ ስነበቱ:: በዚህ ማህል፣ የአንድነት ወገኖች እርሳ ፀርሳቸው ሲነዛነዙ፣ የኤርትራን ፌዴሬሽን አጠንክረው ወደ ነፃነት ለማሻገር አጅግ የሚጥሩት ወልደአብ ወልደማርያም፣ ፕሮፓጋንዳቸውን አያፋፋሙ መጋቢት 14

ቀን 1952 ዓ.ም በከፊል ለሚደረገው የፓርላማ ምርጫ ተወዳዳሪ ሆነው ብቅ አሉ::

በየአራቱ ዓመት የፓርላማ ጠቅላላ ምርጫ ከመደረጉ በፊት፣ አንዳንድ አባሎች ለካቢኔ ሴክረተሪነትና ለከፍተኛ ሹመት መንግሥት ሲመድባቸው፣ ወይም ደግሞ በድንገት ሲሞቱ፣ የፓርላማ ወንበራቸው ለሌሎች ተወዳዳሪዎች ክፍት ሆኖ፣ በከፊል የፓርላማ ምርጫ እንዲደረግ ሕገ መንግሥቱ ይጠይቃል::

በመጋቢት 1952 ዓ.ም የኤርትራን ሕገ መንግሥት ለማዘጋጀት የሕዝብ እንደራሴዎች ጠቅላላ ምርጫ ቢተደረገ ጊዜ፣ ወልደአብ ወልደማርያም ከተሸነፉት ተወዳዳሪዎች አንዱ መሆናቸው ይታወሳል:: በዚያን ጊዜ ተድላ ባይሩና ወዳጆቻቸው በእንግሊዞች እርዳታ የኢብራሂም ሙልጣንን መመረጥ ከምንም ሳይቆጥሩት፣ በወልደአብ መሸነፍ እጅግ ተደስተው ነበር:: አሁን ከአንድ ዓመት በኋላ በዚህ በመጋቢት 1953 ዓ.ም ለተወሰኑ ቦታዎች የከፊል የፓርላማ ምርጫ ሲደረግ፣ ወልደአብ አሥመራ ላይ ቀርበው ለመወዳደር ያደረጉት ዝግጅት አሸናፊ እንደሚሆኑ ተገመተ:: በዚህ ጊዜ፣ ተድላ ባይሩና ካቢኔያቸው ይህን የወልደአብን ምርጫ ባለው አቅም ሁሉ ለማስናከል፣ ብርቱ ጥረት ማድረግ ስለነበረባቸው፣ ስለ ፌዴሬሽን ሕይወት ከአንድነት አጥባቂዎች ጋር የሚያደርገውን የሀሳብ ልውውጥ አቆመ::

ከአዲስ አበባም፣ ከገነተ ልዑል ቤተመንግሥት በኩል፣ ወልደአብ ወልደማርያም ለፓርላማው ተመርጠ ቢገባ ልተድላ ባይሩ መንግሥትና ለአንድነት ወገኖች፣ ጤና የሚነሳ መሆኑ ስለታመነበት፣ እጅ አስፍሐ ወልደሚካኤል ከቺፍ ኤግዜኩቲፍ ጋር ሆነው በወልደአብ ቦታ የፍትሪ ሀገር ወገን የሆነ ሰው እንዲመረጥ፣ ብርቱ ጥረት አንዲያደርጉ ተጠየቁ::

ተድላና ወልደዓብ ሁለት ባለጋራዎች

በተድላ ባይሩና በወልደዓብ ወልደማርያም መካከል የተፈጠረው የከረረ ጠብ፣ በኤርትራ ጉዳይ ባላቸው የተለያየ አቋም ምክንያት ብቻ ሳይሆን፣ ሁለቱ ሰዎች በግል የማይጣጣሙና የሚጠላሉ በመሆናቸው ነው::

ተድላና ወልደአብ ለመጀመሪያ ጊዜ የተዋወቁት፣ በ1941 ዓ.ም አሥመራ ላይ የኤርትራና የኢትዮጵያ ያገር ፍቅር አንድነት ማህበር በተቋቋመ ጊዜ ነው:: አንዳንድ ሰዎች እንደሚሉት፣ ከዚያ በፊት በመኖሪያም ሠፈር ሆነ በትምህርት ቤት ተያይተው አያውቁም:: በዕድሜ አቶ ተድላ ይበልጣሉ:: አቶ ወልደአብ ግን በቀለም ትምህርት በመግፋትና በተጨማሪም « የብዕር ሰው » በመሆን እበልጣለሁ በማለት ለተድላ ዝቅተኛ አስተያየት ነበራቸው::

ዝነኛው ያገር ፍቅር አንድነት ማህበር፣ በአቶ ገብረመስቀል ወልዱ ሊቀመንበርነት በሚመራበት ጊዜ፣ ተድላና ወልደዓብ ለማህበሩ ዓላማና ዕድገት የሚጠየቁትን የየድርሻቸውን ተግባር ከመፈጸም በስተቀር፣ እርስ በርሳቸው ፊት ለፊት የሚጋጨበት ምክንያት አልነበራቸውም:: ማህበሩ በተቋቋመ በሶስተኛው ዓመት ላይ፣ ለዚህ እጅግ ከፍ ላለው ለኤርትራና ለኢትዮጵያ እንድነት ጉዳይ፣ በመሪነቱ ቦታ የኤርትራ ታላላቅ መኳንንቶችና የሀይማኖት መሪዎች ግንባር ቀደም ቢሆኑ፣ ሕዝቡን በይበልጥ ለማሰባሰብና ዓላማውን እንዲከተል ለማድረግ ይረዳል

ተብሎ፣ በመማከርቱ ጉባኤ ተወሰነ:: በዚህ ጊዜ ተድላ ባይሩ ሙሉ ድጋፋቸውን ገልጠው ለአፈጻጸሙ ጥረት ሲያደርጉ፣ ወልደአብ ወልደማርያም ከእምነቴ ጋር አይገናኝም ብለው ሀሳቡን ሳይቀበሉት ቀሩ::

ራስ ኪዳነማርያም ገብረመስቀል የኩበር	ፕሬዚዳንት፣
ደጃዝማች በየን ባራኪ	ፕሬዚዳንት
ሻላህ አህመድ ኪኪያ	ም/ፕሬዚዳንት
አቶ ተድላ ባይሩ	ዋና ጸሐፊ

<u>እንዲህም፣ ለየአውራጃቸ፣</u>

ለሠራዬ አውራጃ	ራስ ኃይሌ ተስፋማርያም
ለአካለ ጉዛይ	ደጃዝማች ዘውዴ ሀጐስ
ለምዕራባዊው ቆላ	ከንቲባ ያስማን
ለምሥራቃዊው ቆላ	ሼህ አላሚን

ሆነው ሲመደቡ፣ ወልደዓብ ወልደማርያም እላቸው የሚያምኑበትን ሀሳብ ለማስፋፋትም ሆነ ለመገንባት፣ ምንም ቦታ እንደሌላቸው ተገነዘቡ:: ከዚህም በላይ ዋና ጸሐፊ ሆነው ከተመረጡት ከተድላ ባይሩ ጋር በምንም አኳኋን ተግባብቶ ለመሥራት አይቻልም ብለው ተስፋ ቆረጡ:: ሆናም የማህበረ ፍቅሪ ህገርን ከመልቀቃቸው በፊት ስለ ኤርትራ የወደፊት ዕድል የራሳቸው ሀሳብ ምን እንደሆነ አንዲታወቅላቸው ብዙ ጥረት አደረጉ:: ይኸውም « ..... <u>ኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር ለማቀላቀል፣ መጀመርተያ ከአጼ ኃይለሥላሴ ጋር አንድ ውል ማድረግ ያስፈልጋል:: ይህም ውል ለኤርትራ የሚያስፈልገውን የአቶኖሚና የተለየ አስተዳደር የማዘረዝር መሆን አለበት</u>..... » የሚል መሆኑ ተነገረ::

የማህበረ ፍቅሪ ህገር መሪዎቹም ሆኑ አባሎቹ፣ ለዚህ ከወልደአብ ወልደማርያም ለቀረበው ሀሳብ ከመገረም በስተቀር ምንም ዓይነት ግምት አልሰጠ-ትም:: አንድ ጊዜ በአሥመራና በምፅዋ መካከል በሚገኘው « ቤተ ጊዮርጊስ » በተባለ ሥፍራ፣ ጥቂቶች ያገር ፍቅር ማህበር መሪዎችና አባሎች ተሰብስበው ሲወያዩ፣ ተድላና ወልደአብ የተለዋወጧቸው ቃላቶች የሁለቱን ሰዎች በሀሳብ መራራቅ ብቻ ሳይሆን፣ መጠላላታቸውንም በትክክል ያሳያል:: እንደተለመደው ወልደአብ ወልደማርያም፣ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር የምትቀላቀለው በሕግ ከተደነገገ ውል መሆን አለበት፣ የሚሉትን ሀሳብ እየደጋገሙ ይናገራሉ:: የአንድነት ማህበር ዋና ጸሐፊ ደግሞ፣ ተለያይተው ያደጉ እፍትና ልጆች ብዙ እፍዳ ደርሶባቸው፣ ከብዙ ዓመታት በኋላ ሲገናኙ ምን ውል ያስፈልጋቸዋል ? ከማለት ለማስረዳት ሲሞክሩ፣ ወልደአብ ፊታቸውን እጥቁረው ለማዳመጥ የማይጥማቸው መሆኑን ያሳያሉ:: በዚህ ጊዜ ተድላ ግልፍ ይላቸውና፣ ኧረ ለመሆኑ እርሰዎ መሠረተ ትውልድዎ የት ነው ? ብለው ይጠይቋቸዋል:: ትውልዴ አክሱም አጠገብ ከምትገኝ «ዓዲ ክልተ» ከምትባል ቀበሌ ነው ብለው፣ ወልደአብ ይመልሳሉ:: አቶ ተድላ ቀጠል ያደርጉና፣ ትውልድዎ አክሱም ከሆነ፣ ታዲያ የኤርትራ ጉዳይ ምን ይመለከትዎታል ? ይሏቸዋል:: ወልደአብ በፕሬሊ ስሜት « ... <u>እንኳን እኔ አክሱም አገሬ፣ በኩሪ ኑማ የሚሸተው ትውልዴ ቀርቶ፣ ከናይጀሪያ የመጣ ጀግሌ፣ ከየመን የመጣ ጀቦሊ፣ በኤርትራ ናሬአለሁ ብሎ፣ ስለ ኤርትራ ዕድል ለመናገር ችሎ የለም ወይ ?</u> ..... » ብለው መለሱላቸው:: የአቶ ተድላ ወላጆች ሥሪታቸው ከናይጀሪያ የመጣው እየተባለ ስለሚነገር፣ የወልደአብ

አሸሙር ይህንን ለመንካት ነው ተብሎ ይተረካል:: በዚህ የእገር ፍቅር ማህበር ዓላማ ውስጥ « ኢትዮጵያ ወይም ሞት » እንጂ፣ በውል የሚፈጸም የእናትና የልጅ ግንኙነት ይኖራል ተብሎ ስለማይታሰብ፣ የወልደአብ ፅቅድ ተከታይ ሳያገኝ ቀረ::

ማህበረ ፍቅሪ ሀገርን ለቅቀው ከወጡ በኋላ፣ ላይ ላዩን ኤርትራ ለኤርትራውያን እያሉ በመፎከር፣ ውስጥ ውስጡን ግን እንግሊዞች ኤርትራንና ትግራይን አጠቃለው እንዲያስተዳድሩ ከሚመኙት፣ ከፊ ራስ ተሰማ አስበርም ጋር ሲቀላቀሉ፣ « የወልደአብ ጉድ » እየተባለ በተለይ በደገኛውና በክርስቲያኑ ሕዝብ ዘንድ በብዙ ተሸቀሉ:: የእንድነት ወገኖችና ጋዜጠኞቸውም፣ « ወልደአብ ኤርትራንና እናት ኢትዮጵያን የከዳ፣ ለውጭ ጠላት በገንዘብ የተሸጠ » እያሉ በሰፊው ሲያወግዟቸው፣ ጉዳቱ ብርቱ መሆኑ ተሰማቸው:: ይህ ሁሉ የሚነዛባቸው ፕሮፓጋንዳ ሀሰት መሆኑን እና ትክክለኛውም አቋማቸው ምን እንደሆነ፣ የሚገልጽ ደብዳቤ አዘጋጅተው ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ላኩ::

የወልደዓብ ወልደማርያም ደብዳቤ፣ አሳቸው ልክ እንደተጠቀሙባቸው ቃላቶችና ዓረፍተ ነገሮች ሳይሆን፣ ባልከወደ አማርኛ በመጠኑ ሲብራራ መሠረታዊው ሀሳባቸው የሚከተለው ይሆናል:: « .... ኢትዮጵያና መንግሥቷን፣ ታላቋ ንጉሠ ነገሥቷን አፄ ኃይለሥላሴ ሥዩመ እግዚአብሔርን፣ የሚጠላ ነው እየተባለ የሚነገርብኝን፣ ሁሉን ከሚሰሙ ከገርማዊነትዎ ጆሮ ሳይደርስ አልቀረም::..... እኔ በንጹሕ ያገር ፍቅርና በመጽሐፍ ቅዱስ ትምህርት ያደግሁ ስለሆንኩ፣ ይህንን የመሰለው ..... ሰይማናዊ ሀሳብ ፀልዬ ሊመሠረት እይችልም::

..... ግርማዊነትዎ በድል አድራጊነት ወደ ኢትዮጵያ እንደተመለሱ፣ ከጥቂቶች ባልንጀሮቼ ጋር ሆኜ፣ ይህችን ዛሬ ሰፊ የሆነችውን የኤርትራንና የኢትዮጵያን እንድነት ማህበር መሠረትኳት:: ..... ከሦስት ዓመት በበለጠ ዘመን፣ የዚች ማህበር መሪ ከተባሉት ሰዎች አንዱ ሆኜ ፀታማኝነት አገለገልኳት:: ..... የኤርትራ ሕዝብ ከጣልያን ከተላቀቀ በኋላ ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት መናፈቅ የጀመረው፣ ለራሴ ምሥጋና በመፈለግ ሳይሆን፣ አብዛኛው ምክንያት እኔ ባደረግኩት የጋዜጣ ስብከት ነው::

..... በ1945 ዓ.ም ከባልንጀሮቼ ጋር ሆኜ አንድ አዲስ ማህበር በማቋቋም ለኤርትራ (15) አሥራ አምስት ዓመት የትራስት ሺፕ (የሞግዚት) አስተዳደር መላመድ ያስፈልጋል ያልኩት፣ ..... የኤርትራና የኢትዮጵያ አንድነት እንዲስምር በቂ ጊዜ ለማግኘት ነው እንጂ፣ ሀሳቡ በጠላት የታቀደና እኔም የጠላት መሣሪያ ሆኜ እይደለም:: ..... »

ይህ ወልደዓብ የጻፉት ደብዳቤ፣ ግቡ በትክክል ምን እንደሆነ አልታወቀም:: የጽሑፉ አቀራረብና የገለጹት ሀሳብ ሲታይ፣ የንጉሠ ነገሥቱን መልካም አስተያየት አግኝቶ ለመቅረብም ሆነ ከአንድነት ማህበር ጋር ያላቸውን ጠብ ለማብረድ የሚረዳ አይደለም::

የኤርትራንና የኢትዮጵያን እንድነት ማህበር የመሠረትኩትና ዛሬ ለደረስበት ደረጃ ያበቃሁት እኔ ነኝ ለሚሉት፣ ከራሳቸው በስተቀር ሌላ ምሥክር አልተገኘላቸውም:: « ኤርትራ ለአሥራ አምስት ዓመት በባዕድ መንግሥት የሞግዚት አስተዳደር እንድትቆይ ያቀረብኩት ሀሳብ ወደፊት ከኢትዮጵያ ጋር

ወልደአብ ወልደማርያም

ለኤርትራና ለኢትዮጵያ አንድነት ለመጀመሪያ ሶስት ዓመት ደጋፊ፣
ለአርባ ዓመታት ተቃዋሚ ሆነው የኖሩ እምቢተኛ፣

የሚደረገው አንድነት እንዲሰምር ብዬ ነው » የሚሉትን፣ ማንም ሰው ሊያምናቸው አይችልም:: ማህበረ ፍቅሪ ሀገርን ለቅቀው የወጡበት የመጀመሪያው ምክንያት « አንድነት በውል » ለሚለው ሀሳባቸው የሚተባበራቸው በማጣት ሲሆን፣ ሁለተኛው ደግሞ የተድላን ዋና ጸሐፊነት ባለመቀበል መሆኑ የታወቀ ነው::

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በልማዳቸው፣ ለሚጻፍላቸው ሁሉ ወዲያውኑ መልስ ስጭነታቸው የታመቀ ሲሆን፣ ከወልደአብ ለደረሳቸው ማመልከቻ ምን እንዳሉ የሚገልጽ መረጃ እስካሁን አልተገኘም:: በቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል አስተያየት ግን ወልደአብ ለንጉሠ ነገሥቱ የጻፉት ማስታወሻ ቅን አስተያየትና እውነትን የጨበጠ አይደለም በማለት፣ በጽሑፍም ሆነ በቃል ከገነተ ልዑል ቤተመንግሥት መልስ እንዲሰጥ አልተደረገም:: እንግዲህ ለጉዳዩ አልባት ለመስጠት፣ ወልደአብ ወልደማርያም ኢትዮጵያንና መንግሥቷን፣ ሸዋ .... አማራ .... እያሉ የሚጠሉ፤ የኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ የማይፈልጉ ናቸው ተብሎ የታመነበትን፣ ይህ የጻፉት ደብዳቤ ሊያሻሽለው ቀርቶ ሊለውጠው አልቻለም፣ ብሎ ከመዝጋት በስተቀር፤ ሌላ መንገድ የለም::

ኤርትራ የኢትዮጵያ አይደለችም

(ወልደአብ ወልደማርያም)

በእንግሊዞች ገንዘብና እርዳታ ራስ ተሰማ አስበርምና ልጃቸው ደጃዝማች አብርሃ ተሰማ «የሊበራል ፕሮግሬሲስት ፓርቲ» መሪዎች ተብለው አደባባይ ሲቆሙ፣ ወልደአብ ወልደማርያም ዋና ፕላን ነዳፊና በጀርባ መሪ ሆነው፣ የመሠረትኩት እኔ ነኝ እያሉ፤ የሚፎክሩበትን የማህበረ ፍቅሪ ሀገርን ዓላማ በብርቱ ማጥቃት ቀጠሉ::

የታወቁት ፊውዳሎችና ለኩሊያሊስቶች ተገዥ የሆኑት የተሰማ አስበሮም ቤተሰቦች፣ ኤርትራን ከኢትዮጵያ ለማስጣል የቆምን ነን ብለው ካባ ደርበው በያለበት ቢፎክሩም፣ ሕዝቡ ሊያምናቸውም ሊከተላቸውም ሳይፈልግ ቀረ:: ይህ በተንኮል የተቋቋመው ፓርቲ፣ ከቀን ወደ ቀን እየተዳከመና እየመነመነ ሲሄድ፣ በጣልያን ገንዘብ አዲስ በተቋቋመውና በኢብራሂም ሡልጣን በሚመራው፣ የነፃነት ግንባር በተባለው ፓርቲ ውስጥ ተዋህዶ ለኤርትራ ነፃነት ጠያቂ ሆነ::

የአንድነትን ማህበር ከለቀቁበት ምክንያቶች አንዱ፣ የመሪዎቹ የነ ተድላ ባይሩ ችሎታ ማጠር ነው እያሉ ሲተቹ የነበሩት ወልደአብ ወልደማርያም፤ በፋሽስቶች ገንዘብ ከተቋቋመውና በታወቀው ቀላማጅ በኢብራሂም ሡልጣን በሚመራው ፓርቲ አባል ሆነው መታየታቸው፣ የሚያኮራቸው አልነበረም:: ይህ በብዙ ሚሊዮን የጣልያን ሊሬ የተቋቋመው የነፃነት ግንባር ፓርቲ ከሽፎ፣ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል ሲወስን፤ ወልደዓብ ወልደማርያም ኤርትራ የኢትዮጵያ አይደለችም ብለው የጀመሩትን ትግል አላቋረጡም::

የኤርትራን ሕገ መንግሥት ለማዘጋጀት የሕዝብ እንደራሴዎች ምርጫ በተደረገ ጊዜ፣ ኢብራሂም ሡልጣን ቶሎ ብሎ ጣልያኖችን ከድቶ፣ እንግሊዞችን በመማፀን፣ ለፓርላማው ተመርጦ ሲገባ፤ ገትጋታው ወልደዓብ ወልደማርያም

ሁሉንም እቃወማለሁ ሲሉ፣ ሳይሳካላቸው ተሸንፈው እውጭ ቀሩ። ተድላ በይሩ ግን፣ ገና ከጠዋቱ ያመኑበት የኤርትራንና የኢትዮጵያን አንድነት እውን ለማድረግ ባለማቋረጥ በመታገላቸው፣ የኤርትራ የመጀመሪያው የኦቶኖሚ መንግሥት መሪ ሆነው ለመመረጥ በቁ። የተድላ ዋና ባለጋራ የሆኑት ወልደአብ ወልደማርያም፣ በሚቀጥለው ጊዜ ፓርላማ ተመርጠ ለመግባትና፣ ተድላ ባይሩን በፖለቲካ ትግል ለማስቃየት ሙሉ ተስፋ አደረጉ።

ተድላ ባይሩ፣ በዚያን ዘመን ከፍተኛውን የሕዝብ አስተዳደር ኃላፊነት በመቀበል ከሥልጣን ጋር ትውውቅ ያደረጉት ለመጀመሪያ ጊዜ በመሆኑ፣ በአሠራራቸው የፖለቲካና የተንኮል ጥበብ እንደጐደላቸው በግልጽ ይታይ ነበር። ከዚህ ኤክስፔሪያንስ እጥረት የተነሳ፣ የታወቁት ባለጋራቸውን ወልደአብ ወልደማርያምን በፖለቲካ ሜዳ ታግሉ በመጣል ፋንታ፣ ሕይወታቸውን በሥውር አጥፍቶ ለመገላገል፣ ሰባት ጊዜ ያስደረጉት ሙከራ ሳይሰምርላቸው ቀረ። አልሞት ባይ ተጋዳይ ወልደአብ ወልደማርያምም፣ ከባለጋራቸው በየጊዜው በሚጣልባቸው የፈንጂ አደጋ፣ እየቆሰሉ መታከሙን ስለለመዱት፣ ድነው ሲወጡ ያንኑ የተቃውሞ ሥራቸውን ከመቀጠል ወደ ኋላ አላሉም። ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው፣ የተድላ መንግሥት በተቋቋመ በስድስተኛው ወር፣ ለፓርላማው በሚደረገው የከፊል ምርጫ ተወዳድሮ ለማሸነፍ ወልደአብ ወልደማርያም በስፊው ተዘጋጅተው ነበር።

« ..... የኤርትራ ሕዝብ ስማ ! ..... የመንግሥትህ መሪ የሆነው ተድላ ባይሩ፣ ከጥቂቶች የፖርላማ አባሎች ጋር በገንዘብ ተደልሎ፣ የተባበሩት መንግሥታት የስጠህን የነፃ አስተዳደር መብት አፍርሶ፣ ለሸዋው መንግሥት ሊያስረክብህና፣ የአማሮች ተገዥ ሊያደርግህ በመዘጋጀት ላይ ነው ..... የኤርትራ ሕዝብ ንቃ ! አንድ ጊዜ ከሸዋ ወጥመድ ውስጥ ከገባህ በኋላ ለዘለዓለሙ መውጫ አይኖርህም። የዓለም ጉባዔ ፈርዶ የስጠህን የፌዴሬሽን መብት ለማስከበር፣ ቆርጦ የሚዋጋልህን ቀጥተኛ ኤርትራዊ ለፖርላማው አባልነት ምረጥ ..... » በሚል ቃል ወልደአብ ወልደማርያም አያዘጋጁ የሚያስበትኗቸው ጽሑፎች ብዙ ደጋፊ ስበስበላቸው።

መጋቢት 14 ቀን 1953 ዓ.ም በአሥመራ ከተማ "CARAVANSERAI " ከተባለው ቀበሌ በተደረገው ውድድር ወልደአብ ወልደማርያም ከፍተኛውን የድምፅ ብልጫ ማግኘታቸው ሲታወቅ፣ ተድላ ባይሩ ወዲያውኑ የፍርደ ገምድል እርምጃ በመውስድ፣ ምርጫው የተጭበረበረ ነው ብለው አገዱት።በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 46 እንደተገለጸው፣ የተጭበረበረ ነው ተብሎ ክስ የቀረበበት ምርጫ ሊሠረዝም ሊድንም የሚችለው፣ ለፓርላማው ቀርቦ በሁለት ሶስተኛ የድምፅ ብልጫ ሲፈረድ ነው። ተድላ ባይሩ ግን ባለጋራቸው በፓርላማ ውስጥ ወንበር ይዞ ሲሞግታቸው ማየት ስለሚዘገንናቸው፣ ሕገ መንግሥቱን በመጣስ፣ የወልደአብ ምርጫ የተጭበረበረ ለመሆኑ በቂ ዶክመንት ተገኝቶበታል ብለው፣ በራሳቸው ሥልጣን ውድቅ አደረጉት። የተድላ አርምጃ በዚህ ብቻ አልቆመም። ወልደአብ ወልደማርያም ሕዝቡን አርስ በርሱ የሚያፋጅ፣ በአገሩ ላይ ጸጥታ የሚያደፈርስና ሁከት የሚፈጥር ሴራ ሲያዘጋጁና፣ ወረቀት ሲበትኑ ተደርሶባቸዋል በማለት፣ ከፍ ያለ የወንጀል ክስ መሥርተው ወህኒ ቤት ለመጨመር ፈለጉ። በዚያን ስዓት ፓርላማው ዝግ ስለነበረ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ የሚፈልጉትን ለማድረግ፣ የአስቸኳይ ጊዜ ሕግ በትዕዛዝ አዋጅ ለማውጣትና ለመፈጸም ሥልጣን አለኝ አሉ። እንግሊዛዊው የሕግ አማካሪያቸው፣ ወልደአብን ለማጥቃት በዚህ መጠቀም እንደማይችሉ አስረዳቸው። የሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 77 በትክክል ሲታይ፣

ፓርላማው ለዕረፍት በሚዘጋበት ጊዜ ቺፍ ኤግዜኩቲቩ፣ ለአንዳንድ አስቸኳይ ጉዳዮች ጊዜያዊ የትዕዛዝ አዋጅ አውጥቶ ከተጠቀመበት በኋላ፣ ከሁለት ወር በግይበልጥ ጊዜ ውስጥ፣ ፓርላማው እንዲያጸድቀው ማቅረብ አለበት ይላል እንጂ፣ ተድላ እንደሚሉት የፖለቲካ ባለጋራዎቻቸውን በፈለጋቸው ዓይነት እንዲያጠቁ ዲክታተራዊ ሥልጣን አይስጣቸውም:: መቼም ይህ ሁሉ ፀቲዎሪ ቢነገርም፣ በዚያን ዘመንና በዚያን ሰሞን፣ በወልደአብ ወልደማርያም ላይ የተፈጸመው ሁሉ፣ ተድላ እንደፈለጉት እንጂ « የማቲየንሶ » ሕገ መንግሥት እንደሚለው አልሆነም::

ይህ በመጋቢት ወር 1953 ዓ.ም በከፊል የሚደረገው የሕዝብ እንደራሴዎች ምርጫ ከተከናወነ ከአርባ ቀናት በኋላ ፓርላማው ሲከፈት፣ የአሥመራን ሕዝብ ሲያተራምስ የሰነበተው የወልደአብ ወልደማርያም ጉዳይ እንዴት እንደነበረ፣ በምን አኳኋን እንደተወሰነ፣ አንድም የሕዝብ እንደራሴ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቩን ለመጠየቅና ክርክር ለመክፈት የፈለገ አልነበረም:: በመሠረቱ ፀፓርላማው ያሉት፣ የአንድነት ፓርቲዎች ሆኑ የተቃዋሚዎቹ የነ ኢብራሂም ሙልማን ወገኖች፣ የወልደአብ ወልደማርያም የፓርላማ ወንበር ማጣት፣ ይቀረቱራቸዋል ወይም ያሳዝናቸዋል ተብሎ አይጠበቅም:: በተለይም እስላሞቹ የተድላና የወልደአብ ጠብ ክርስቲያን ለክርስትያን ስለሆነ፣ በዚህ ማህል መግባቱ አይጠቅማቸውም ባዮች ሆኑ:: ይሁን እንጂ የተድላ ባይሩ የሥልጣን አጠቃቀም፣ ነገ ፀእነ ኢብራሂም ሙልማን ላይ የሚደርስ ነው በማለት፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቩን ለመውቀስም ሆነ ለማሰጠንቀቅ፣ ፓርላማው ሳይነጋገረበት በመቅረቱ ብዙውን ተመልካች አስገርሟል::

የተከበሩ ስደተኛ

በመጋቢት 14 ቀን 1953 ዓ.ም ለፓርላማ አባልነት በአሥመራ ከተማ ተወዳድረው ያሸነፉት ምርጫ፣ በተጭበረበረ የድምፅ ብልጫ ነው ተብሎ ሲሠረዝባቸው፣ ወልደዓብ ወልደማርያም ከእንግዲህ ወዲህ በኤርትራ ውስጥ፣ የፖለቲካ ሕይወት ለመቀጠል እንደማይችሉ ተገነዘቡ:: ለሕይወታቸውም ምንም ዋስትና እንደሌላቸውና ማናቸውም አደጋ በማናቸውም ሰዓት ሊደርስባቸው እንደሚችል ስለተሰማቸው፣ አገሩን ለቅቆ ወደ ስደት ከማምራት በስተቀር፣ ሌላ መንገድ የለም ብለው አርግጠኛ ሆኑ::

ባለጋራቸው ተድላ ባይሩ፣ በሥልጣን ፈረስ ላይ ሆነው የፈለጋቸውን ስለሚያደርጉ፣ ወልደአብ የኤርትራን መንግሥት መሪ ለመቋቋምና የሕዝብ ድጋፍ ለማግኘት እንደማይችሉ አወቁት:: ቀደም ሲል ሕይወታቸውን ለማጥፋት ሰባት ጊዜ የተደጋገመ ሙከራ ሲደረግባቸውና፣ በየጊዜው እየቆሰሉ ሆስፒታል ሲተኙ፣ በመጨረሻም ለፓርላማ ተወዳድረው ያሸነፉትን ወንበር ከሕገ መንግሥቱ ድንጋጌ ውጭ ሲታገድባቸው፣ በኤርትራ ያሉት የፖለቲካ መሪዎች ሆኑ የሕዝብ ድርጅቶች፣ ተገን ሆነው ስላልቆሙላቸው፣ ወልደአብ እጅግ የመረረ ህዘንና ብስጭት አደረባቸው:: ከኤርትራ ወጥተው ወደ ሱዳን ለመስደድ ስለሚችሉበት ጉዳይ እርዳታ የጠየቁት፣ አሥመራ የሚገኙትን የተባበሩት መንግሥታት ወኪልን እና የአሜሪካንን ቆንስል ነበር::

የተባበሩት መንግሥታት ወኪል በስጣቸው ምክር፣ ከኢትዮጵያ መንግሥት ፓስፖርትና የመውጫ ቪዛ በኦፊሴል ጠይቀው ካልተከለከሉ በስተቀር፣ በሰውር አገሩን ለመልቀቅ የሚያደርጉት ሙከራ አደገኛ መሆኑን አሰጠነቀቃቸው:: ነገር

ግን የኢትዮጵያ መንግሥት፣ የጠየቁትን ያለ በቂ ምክንያት አይቻልም ብሎ ፓስፖርት ከነፈጋቸው፣ የተባበሩት መንግሥታት ወኪል ሌላ ዘዴ ፈልጐ እንደሚረዳቸው ሙሉ ተስፋ ሰጣቸው:: ወልደአብ ይህንን ምክር ባመከተል፣ ለፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል በኤርትራ የግርማዊነታቸው ምክትል እንደራሴ፣ ሰኔ 10 ቀን 1953 ዓ.ም ባቀረቡት ማመልከቻ፣ በሕይወታቸው ላይ የደረሰባቸውን ከባድ ችግር ከተነተኑ ፀኋላ፣ ወደ ውጭ አገር ተሰደው ለመኖር ፓስፖርትና የመውጫ ቪዛ እንዲሰጣቸው ጠየቁ:: አልሞት ባይ ተጋዳይ፣ አገራቸውን ለቅቀው ስደት መሄድን ሲመርጡና፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን መንግሥት ፈቃድ ሲጠይቁ፣ እሳቸው እንዳቀረቡት ምክንያት፣ ለሕይወታቸው ዋስትና ለማግኘት ብቻ ሳይሆን፣ ከውጭው ዓለም የፖለቲካ ትግላቸውን ለመቀጠል መሆኑን ለመረዳት አስቸጋሪ አልነበረም::

ፊታውራሪ አስፍሐ የኢትዮጵያና የኤርትራን አንድነት የሚቃወመውንና እያፈነገጠ የሚያስቸግረውን፣ በፖለቲካ ጥበብ ማቃናትና መመለስ ይቻላል ብለው ስለሚያምኑ፣ ለወልደአብ ማመልከቻ መልስ ከመስጠታቸው በፊት፣ ለጃንሆይ አንድ ሀሳብ አቀረቡ:: ወደ ኹተ ልዑል ቤተ መንግሥት በላኩት ማስታወሻ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ አውቆ ያጠፋን በመማር፣ የተሳሳተን ወደቀና በማስማራት፣ በመሪነታቸው የሚፈጽሙትን የተቀደሰ ሐዋርያ ተግባር ከዘረዘሩ በኋላ፣
« <u>ወልደአብ ወልደማርያም አዲስ አበባ ተጠርተው የጋዜጣና የማስታወቂያ ምክትል ሚኒስትርነት ቢሾሙ በብዙ ረገድ ልንጠቀምባቸው እንችላለን</u> » አሉ:: ፊታውራሪ አስተያየታቸውን በመቀጠል፣ « ..... አገር ለቅቀው ለመሄድ የጠየቁትን ፈቃድ ብንከለክል፣ በኢትዮጵያ የሰው መብት የማይጠበቅና በኤርትራም፣ ሕገ መንግሥቱ የሰጠው ዴሞክራሲ የማይከበር ነው እየተባለ፣ ለጠላቶቻችን ፕሮፓጋንዳ ምቹ እንሆናለን:: ፓስፖርቱን ሰጥተን ካገር እንዲወጡ ብንፈቅድ ደግሞ፣ ወልደአብ ለፕሮፓጋንዳ ጽሑፍ ዝግጅት ሞያ ስላላቸው፣ በየጠላቶቻችን አገር እየተዘዋወሩ በኤርትራ ጉዳይ እኛን ከማጥቃት እንደማይተኙ ማወቅ አለብን:: ለዚህ ሁሉ መድኃኒት የሚሆነው ለወልደአብ ወልደማርያም ከፍተኛ ኃላፊነት በመስጠት፣ በፖለቲካና በፕሮፓጋንዳ ሜዳ እኛን ለማጥቃት የሚያዘጋጁልንን ብዕር፣ ወደ ጠላቶቻችን አዙረው እንዲዋጉልን ብናደርግ ይሻላል:: ..... » ሲሉ አስፍሐ አስተያየታቸውን ደመደሙ::

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ የምክትል እንደራሴያቸውን ማስታወሻ ከተመለከቱ በኋላ፣ በዚያን ጊዜ ከገንዘብ ሚኒስትርነታቸው ጋር አማምረው የጋዜጣና የማስታወቂያ መሥሪያ ቤትን ለሚመሩት ላቶ መኩንን ሀብተወልድ « .... <u>አስፍሐ ወልደሚካኤል ይኸን ብርቱ የሆነ አስቸኳይ ሀሳብ አቅርበልናል:: ያንተን ተናገር</u> ..... » ብለው ላኩላቸው::

ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ፣ ከኤርትራ፣ እንደራሴ ሆነ ከምክትሉ፣ ለሚቀርቡት ጉዳዮች ሁሉ ግምት የማይሰጡ መሆናቸውንና፣ በተለይም ተድላ ባይሩን በወዳጅነት መመልከታቸውን ጃንሆይ ደህና አድርገው ስለሚያውቁ፣ ስለ አስፍሐ ሀሳብ አስተያየታቸውን አልጠየቋቸውም:: መኩንን ሀብተወልድ፣ ጃንሆይ በብዕራቸው የጠቀሱት « ብርቱ የሆነ አስቸኳይ » የሚለው ቃል በአስፍሐ ሀሳብ ለመስማማት ማዘንበላቸውን ስለሚያመለክት፣ የተጠየቁትን ከመመለሳቸው በፊት፣ ስለወልደአብ ጉዳይ የወንድማቸውን ያቶ አክሊሉን ምክር ጠየቁ::

የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ አስተያየታቸውን ሲሰጡ፣ « ..... ወልደአብ ወልደማርያም በተፈጥሮው " REBELLE " እምቢተኛ የሆነ ሰው ነው:: እንደዚህ የመሳሰሉት ሰዎች ሕይወታቸውን ሙሉ ማንኛውንም ነገር ሲቃወሙ የሚኖሩ ከመሆናቸው የተነሣ፣ አንዳንድ ጊዜ ከመሠረቱ ሲጥሩበት ከነበረው፣ የራሳቸው ከሆነውም ሀሳብ ጋር ሲጣሉ ይገኛሉ:: እኔ ወልደዓብን የማየው በዚህ መልክ ነው:: ስለዚህ በሹመትና በገንዘብ ተደልሎ ኢትዮጵያን ይወዳል፣ ኤርትራ መቀላቀሏን ይደግፋል ብሎ ማሰብ ከንቱ ነው:: ይልቁንም እንሹምህ፣ እንሽልምህ ቢባል፣ ተቃዋሚነቱንና ቁልቻውን የበለጠ ያጠነክራል እንጂ አይለውጠውም:: እንደ እኔ ከሆነ፣ ከአስፍሐ የቀረበውን ሀሳብ በብዙ ምክንያት ጃንሆይ መቀበል የለባቸውም:: አንተም አጠንክረህ የማይጠቅም መሆኑን ብትነግራቸው ይሻላል ..... » አሏቸው::

አቶ መኮንን ምንም እንኳን ከወንድማቸው የስሙት፣ ብዙ ነጥብ ያለው ቢሆንም፣ ጃንሆይን እንደዚህ በደረቀ ቃል አይሆንም ማለቱ ስለከበዳቸው፣ አጥጋቢ የሆኑ ምክንያቶችን ለመደርደር ብዙ ተጨነቁበት:: አንድ ሌሊት ሙሉ አውጥተው አውርደው፣ ያገኙትን ሀሳብ ለጃንሆይ ያቀረቡላቸው፣ በሚከተለው መልክ ነበር::

« ..... ኢትዮጵያ ሌላ ነች:: ኤርትራ ልዩ ነች:: ሁለቱም ሕዝቦች አንድ መሆን አይችሉም እያለ፣ የግርማዊነትዎን ድካም ሲቃወም የቆየው ሰው፣ ዛሬ ለጋዜጣና ለማስታወቂያ መሥሪያ ቤት ምክትል ሚኒስትር ሆኖ እንዲሾም የቀረበልዎትን ሀሳብ በጥልቅ አጠናሁት::

..... ግርማዊነትዎ ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ ያለማቋረጥ በሚደክሙበት ዘመን፣ አንድነታችንን ለማግኘት እስከሞት አንሰዋለን ብለው፣ ያንን ሁሉ መከራ የሚቀበሉትን የኤርትራ ያገር ፍቅር ሰዎች፣ አቶ ወልደአብ ሲነቅፋቸውና ሀሳባቸውን ሲያወግዝ ከኖረ በኋላ፣ የጃንሆይ ጋዜጣና ራዲዮ ሚኒስትር ሆነ ሲባል፣ ሕዝቡ ምን ይላል ? ብዬ ተጨነቅሁ:: አቶ ወልደአብስ ቢሆን፣ ትናንት አላውቅሽም ብሎ የከዳትን ኢትዮጵያ፣ ዛሬ እናቴ ነሽ ብሎ፣ ልጓፍ ልናገር ቢል፣ ማን ያነብለታል? ማንስ ይሰማዋል ? ..... መቼም ያጠፋ ሰው ምህረት አይገባውም፤ የተሳሳተውም ተመልሶ ቀና መሆን አይችልም አይባልም:: <u>አቶ ወልደአብ እስከዛሬ ባደረገው ከተጸጸተና ወደ ጃንሆይ ልመለስ ብሎ በይፋ ካመለከተ፣</u> ሥራም ሆነ የኑሮ መደገፊያ በጃንሆይ ቸርነት ሊሰጠው ይገባል:: ነገር ግን ለሹመት የተስነዘረለት ደረጃ እና የተጠየቀው የሥራ ዓይነት፣ የጃንሆይ ታማኞች የሆኑትን የኤርትራን ያገር ፍቅር ሰዎች በብርቱ ስለሚያሳዝን፤ የማይቻል መሆኑ ለፊታውራሪ አስፍሐ እንዲነገረው፤ ባሪያዎ አስተያየቴን በታላቅ ትህትና አቀርባለሁ ..... »

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ ከመኮንን ሀብተወልድ ከቀረበላቸው ሀሳብ ውስጥ አቶ ወልደአብ እስካሁን በሠራው ተጸጽቶ፣ ወደ ጃንሆይ ለመመለስ ካመለከተ የሚለውን ስለተስማሙበት፣ አስፍሐን በለልክ ጠርተው « .... <u>ወልደአብ፣ የምህረት ደብዳቤ በይፋ እንዲጽፍልን አድርግና፣ አዲስ አበባ አስመጥተን አስፈላጊውን እናደርግለታለን</u> ..... » አሏቸው::

ለፊታውራሪ አስፍሐ፣ « አስፈላጊውን » የሚለው ንጉሣዊ ቃል፣ የጋዜጣና የማስታወቂያ ም/ሚኒስትርነቱን ይሁን፣ ወይም ደግሞ ሌላ ሥራ አልተብራራላቸውም:: ሆኖም ወዲያውኑ አቶ ወልደአብን እቢሮአቸው አስጠርተው፣ ወደ ውጭ አገር ተሰዶ በችግር ከመጠበስ ይልቅ፣ ለደጉ ንጉሠ ነገሥታችን

ችግርዎን አመልክተው አዲስ አበባ ከፍተኛ የሆነ የኃላፊነት ሥራ ቢያገኙ አይሻልም ወይ ? ብለው ጠየቋቸው:: ወልደአብ፣ እምቢ ለማለት የሴኮንዶች ጊዜ አልወስዱም:: አገሩን ለቅቀው ከመሰደድ ሌላ የሚፈልጉት ነገር አለመኖሩን በመሀላ አረጋገጡላቸው::

የግርማዊነታቸው ምክትል እንደራሴ፣ ባለጉዳዩን ሳያማክሩ፣ ሀሳባቸውን በቀጥታ ለጃንሆይ ያቀረቡት፣ ወልደአብ ወልደማርያም ሹመትና ሽልማት ሲሰጣቸው፣ በቀላሉ ወደ ኢትዮጵያዊነት ይመለሳሉ በሚል ተስፋ ነበር:: በመጨረሻው፣ የወልደአብ መልስ ያልጠበቁት ሆኖ ቢያስደነግጣቸውም፣ ፊታውራሪ ዘዴኛና ጌታቸውን የመደለል ተሰጥዎ ስላላቸው፣ « እምቢተኛው ኤርትራን ለቅቆ መውጣቱ የሚጐዳው ራሱን ነው አንጂ እኛን አይደለም » የሚል ቴዎሪ በመፍጠር፣ ፓስፖርትና የመውጫ ቪዛ ለወልደአብ እንዲሰጥ፣ ከንጉሡ ነገሥቱ አስፈቀዱ::

የወልደዓብ ወልደማርያም ተቃዋሚነት፣ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እና ለአንድነት ተዋጊዎች ሠላም የሚነሳ መሆኑ ቢታመንበትም፣ ተድላ ባይሩ በስውየው ላይ በየጊዜው በወሰዱት የጭካኔ አርምጃ፣ ንጉሡ ነገሥቱ አለመስማማታቸውን፣ አስፍሔ ወልደሚካኤል ያረጋግጣሉ:: ምክትል እንደራሴው፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ በወልደአብ ላይ የሚያደርጉት ሁሉ ትክክል አለመሆኑን በወዳጅነት ለመምከር በሞከሩበት ጊዜ፣ አንዳንድ ትዝ የሚላ
ቸውን እንደሚከተለው ገልጸዋል::

« ..... ፈረስ ጥሎ ይደነግጣል:: አህያ ጥሎ ይረግጣል:: እንደሚባለው ሁሉ፣ እባክዎ ፈረስ ሆነው ይታዩ ? ..... » ብዬ ተድላን ብመክራቸው « አህያ » ብለህ ስደብከኝ ብለው በጣም ተቀየሙኝ:: እኔም በዚህ ሳልጨነቅ ወልደአብ ከአገር ለመውጣት የጠየቁት ፈቃድ እንዲሰጣቸው ደገፍኩ:: እቶ ተድላ ይህን ሲሰሙ ዱታ ነኝ ብለው እሣት ጐርሰው ሊያነጋግሩኝ መጡ:: እረጋ ብዬ የሚናገሩትን ሳዳምጥ፣ በጠላት ዘመን በጐጃሜዎች የተዘፈነች አንዲት ግጥም ትዝ አለችኝ:: ..... ስደደኝ አልስድም፣ ውደደኝ አልወድም፣ እንዴት እኖራለሁ ከዲያቢሉስ ወንድም፣ የሚባለውን አወጋኋቸው:: በዚህም፣ በዲያቢሉስ አስመስለህ ስድበኸኛል በማለት የበለጠ ተቆጡ:: እኔ ግን የማምንበትን ቀጠልኩ:: ታላቁ ጌታዬ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ቅን ሀሳቤን ያውቁልኝ ስለነበረ፣ የምጠይቀውን ሁሉ አልከለከሉኝም:: በጃንሆይ ፈቃድ የወልደአብ ከአገር የመውጣት ጉዳይ በሠላም በማለቁ በጣም ደስ አለኝ:: ..... »

በሐምሌ 1953 ዓ.ም፣ ሀያ ኪሎ የማይሞላ፣ ለሱዳን ከባድ የሙቀት አየር የሚያገለግሉ ስስ ልብሶች በአንድ መጠነኛ ሻንጣ ቀርቅበው፣ በኢትዮጵያ አየር መንገድ ለመሣፈር አሥመራ ኤርፖርት ሲጠባበቁ፣ አቶ ገብረአምላክ ኃይሌ የተባለ የቺፍ ኤግዜኩቲቭ ጸሐፊ፣ ስደተኛው ተቃዋሚ መሣፈራቸውን ለማየት መጣ:: አቶ ወልደአብ ጠጋ ብለው የሞቀ ሽላምታ ከስጡት በኋላ፣ ..... ይኸውልህ ወንድሜ ! እድሜ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴና ለመንግሥታቸው፣ ደንበኛ ፓስፖርት ተሰጥቶኝ አገር ለቅቄ መሄዴ ነው:: ..... እንግዲህ የኔ ጉዳይ አንድ መንገድ ይዟል:: ወደፊት ጊዜው መቼ መሆኑን አላውቅም እንጂ፣ የዛሬዎቹ የኤርትራ መሪዎች እንደ እኔ ፈቃድ ሳያገኙ፣ ተሹለክልከው የሚሸሹ ይኖራሉ የሚል ስሜት አለኝ ..... አሉት:: ገብረአምላክ ኃይሌ በቁጣ ግሎ፣ መራህ መንግሥቲ ተድላን (የመንግሥቱ መሪ ተድላን) ተሳድቧል በማለት፣ የመውጫ ቪዛቸውን በፖሊስ ለማገድ ቀንጣ ቀንጣ አለ:: የቢትወደድ አንዳርጋቸው መሳይ የፀጥታ ሹም እድፍጠ

ይመለከተዋል:: የኤርፖርቱ የይለፍ ክፍል በቺፍ ኤግዜኩቲፉ እንደማይታዘዝ ገብረአምላክ አልገባውም ነበር:: ወልደዓብ « የተከበሩ ስደተኛ » ስለሆኑ፣ አገሩን ለቅቀው እስኪወጡ ድረስ መብታቸው የተጠበቀ ነው:: ከብዙ ዓመታት በኋላ ቢትወደድ እስፍሐ ይህን ጉዳይ ሲያስታውሱ፣ የወልደዓብ ነቢይነት ደርሶ መታየቱ አስደንቋቸዋል:: ወልደአብ ከተሰደዱ ከአሥር ዓመት በኋላ፣ ተድላ ባይሩ ተቃዋሚ ስመሆን አገር ለቅቀው የወጡት፣ በይፋ ሳይሆን ተሾልከው ነበር::

በኤርቅራ ጉዳይ የፖለቲካ ትግላቸውን ለመቀጠል በወግ ፈቃ!: ተስጥቷቸው፣ አገር ለቅቀው የወጡት ወልደአብ ወልደማርያም፣ በታሪክ ላይ የመጀመሪያው ስደተኛ ተቃዋሚ ተባሉ:: ኤርትራ ከጣልያን ኮሎኒነት ወጥታ ወደ አንግሊዝ ወታደራዊ አስተዳደር ከተዛወረችበት ከ 1941 ዓ.ም ጀምሮ፣ በአሥራ ሁለት ዓመታት ውስጥ፣ የወልደአብ ወልደማርያም የፖለቲካ አቋም፣ በአንድ መሠረት ላይ የቆመ እንዳልነበረ ይታወሳል::

ኤርትራ፣ በታሪኳም በባህሏም፣ ከኢትዮጵያ ጋር የተሳሰረች ስለሆነች፣ ለሁለቱ ሕዝቦች አንድነት የቆመውን ያገር ፍቅር ግህበር « እኔ መሠረትኳት » ለሚሉት ምሥክርና ተቀባይ ባይኖራቸውም፣ የማህበሩ ሙሉ አባል ሆነው ለሶስት ዓመታት ማገልገላቸውን የከዳቸው የለም:: በመጀመሪያ ለአንድነት ዓላማ የቆምኩ ነኝ ካሉ በኋላ፣ ድንገት ፈንገጥ ብለው፣ የኢትዮጵያና የኤርትራ ውህደት የሚከናወነው በሕግ በተሰመረ ውል መሆን አለበት አሉ:: በዚህ ህሳባቸው የሚከተላቸው ሲያጡ፣ ማህበረ ፍቅሪ ህገርን ለቅቀው፣ ኤርትራ በእንግሊዝ የሞግዚት እስተዳደር ስአሥራ አምስት ዓመት ከቆየች በኋላ፣ ነፃነቷን ብታገኝ ይሻላል ከሚሉት፣ ከነራስ ተሰማ እስበሮም ጋር ተሰለፉ:: በዚህም ዓላማ ረዥም ጉዞ ማድረግ አልቻሉም:: ዋና ግቡ ኢትዮጵያን ማጥቃት በሆነው፣ በጣልያን ሲሬ በተጠነሰሰው « የነፃነት ግንባር » በተባለው ፓርቲ፣ ከኢብራሂም ሡልጣን ጋር ተደባልቀው ለኤርትራ ነፃነት ለመጠየቅ፤ ኒውዮርክና ሮም ሲመላለሱ ሰነበቱ:: ይህ ሁሉ ድካምና ጥረት ውጤት ሳይሰጥ ቀርቶ፣ ኤርትራ በፌዴራሲዮን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል የተባበሩት መንግሥታት ሲወስን፤ በሽንበቆ ላይ የተመሠረተው ፓርቲያቸው ተበታትኖ ብቻቸውን ቀሩ:: ሆኖም እምቢተኛው ወልደዓብ በዚህ ተስፋ ቆርጠው ለፖለቲካ ውጊያ የታጠቁትን ቀበቶ እልፈቱም:: በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር የተዘጋጀውን የኤርትራን ሕገ መንግሥት ለማጽደቅ፣ በመጋቢት 1952 ዓ.ም የሕዝብ እንደራሴዎች ምርጫ በተደረገ ጊዜ፣ አጭበርባሪዎቹ እነ ኢብራሂም ሡልጣን ተመርጠው የፓርላማ ቦታ ሲይዙ፣ ገትጋታው ወልደአብ ደጋፊ እጥተው እውጭ ቀሩ::

የአቶኖሚው መንግሥት ተቋቁሞ ሥራውን በጀመረ በሶስተኛው ወር፣ ወልደአብ የኤርትራ ሠራተኞች ማህበር ፕሬዚዳንት ሆነው ሲመረጡ፤ ድርጅቱን የፖለቲካ መሣሪያ አድርገው የቺፍ ኤግዜኩቲፉን ማንቁርት ለመያዝ ይበጀኛል ብለው ደስ አላቸው:: የባለጋራቸው የተድላ መንግሥት ግን፣ ዴሞክራሲን የሚከተል ነው አንዲባል፣ የወልደአብን መመረጥ ሆነ ብሎ ቢያሳልፈውም፣ በድርጅቱ ውስጥ የሚያደርጉትን እንቅስቃሴ የሚቆጣጠር ወጥመድ ስለዘረጋባቸው፤ በዚህም በኩል የተመኙት ሁሉ ባጭሩ ተቀጠፈባቸው::

ቀደም ሲል « የነፃነት ግንባር » የተባለው የጣልያን ፓርቲ ከተበታተነ በኋላ፣ እነ ኢብራሂም ሡልጣን « የዴሞክራቲክ ግንባር » እያሉ በፓርላማው ውስጥ የሚያንቀሳቅሱት ፓርቲ፤ ደህና መሠረት የሚያስጨብጠው ሰው እግኝቶ

ጉልበት ቢያገኝ፣ ኤርትራን ከፌዴሬሽን ወደ ሙሉ ነፃነት ሊያሻግር ይችላል በማለት፣ ወልደአብ ሌላ አዲስ ተስፋ ቀየሱ:: ከዚህም ግብ ለመድረስ፣ በመጋቢት 53 ዓ.ም በከፊል በሚደረገው የሕዝብ እንደራሴዎች ምርጫ ተወዳድረው አሸናፊ መሆናቸውን፣ ከምርጫው ጣቢያ ሲሰሙ የተሰማቸውን ደስታ ለመለካት አስቸጋሪ ነበር:: ነገር ግን ቀደም ሲል ተዘርዝሮ እንደተገለጸው፣ ባለጋራቸው ተድላ ባይሩ እንኳንስ የፖለቲካ ትግላቸውን ለመቀጠል ዕድል ሊሰጣቸው ይቅርና፣ ሕይወታቸውም በሠላም እንዲቆይ አልተኙላቸውም:: ተድላ ባይሩን የሚያጅቡትም ተቃዋሚዎቻቸው በየጊዜው የለቀቁላቸውን የፖለቲካ አቋሞች በመዘርዘር « <u>ወልደአብ በአንድ ራስ አራት ምላስ</u> »: እያሉ በየጋዜጣው አወገዟቸው:: ብዙዎቹም የወልደአብን ተቃዋሚነት ሲተርኩ፣ ሥልጣን አጣሁ ብለው በመቆጨት ነው እያሉ ነቅፈዋቸዋል:: እንደ እውነቱ ከሆነ ለውጥ ያንን ሁሉ የፖለቲካ ትግል ሲያደርጉ የኖሩት፣ ለሥልጣን ፍለጋ ነበር የተባለው ትክክለኛ አስተያየት አይደለም:: ወልደዓብ ሥልጣን ፈላጊና ጥቅም አባራሪ ቢሆኑ ኖሮ፣ በያለበት ከሚጠነስሱት የተቃዋሚ ፓርቲዎች ጋር በሚስለፉበት ጊዜ፣ ለሥልጣን ግንባር ቀደም ለመሆንና ምቾት ያለው ሕይወት ለማግኘት ሲጥሩ በታዩ ነበር:: ለምሣሌ የሊበራል ፕሮግሬሲስት ፓርቲ የተቋቋመው በወልደአብ ፕላንና መሪነት ነው እየተባለ ይነገርላቸዋል:: የዚህ ፓርቲ መሪዎች፣ መርማሪ ኮሚሽን ዘንድ በቀረቡ ጊዜ፣ ታላላቅ ከተባሉት ከእነ ራስ ተሰማ እና ከነ ደጃች አብርሃ ቀጥሎ የዋና ፀሐፊነቱን ደረጃ የያዙት ግራዝማች ሰዩም መሣሾ ሲሆኑ፣ የወልደዓብ ስም በአባልነት ደረጃ አንኳን ለመርማሪው ኮሚሽን አልተጠቀሰም:: ከዚያም በኋላ በነፃነት ግንባር ፓርቲ ዘመን፣ በኢብራሂም ሡልጣን መሪነት ወልደአብ ኒውዮርክ ለሙግት ሲመጡ፣ ከዋና ዋና መልዕክተኞች መካከል ወንበር ይዘው አልታዩም:: የቀረው ቢቀር፣ በ1953 ዓ.ም ተቃዋሚው ወልደአብ ወደ አዲስ አበባ ሄደው ከንጉሠ ነገሥቱ ሹመትና ሽልማት እንዲያገኙ ሲመከሩ፣ <u>በህልሜም በውኔም የማላስበው ነው</u> በማለት እምቢ ማለታቸው፣ ለሥልጣንም ሆነ ለጥቅም አለመጓጓታቸውን ያሣያል:: ይልቅስ፣ አቶ አክሊሉ ህብተወልድ ወልደአብ፣ " REBELLE " ሆነው ስለተፈጠሩ፣ የሚስማሙበትንና የሚያረካቸውን ነገር ሳያገኙ፣ ለምንጊዜም በተቃዋሚነት የሚኖሩ "እምቢተኛ" ናቸው ያሉት፣ ከእምቢተኛው የታሪክ አካሄድ ጋር ሲታይ ትክክለኛ አስተያየት ነው ማለት ይቻላል::

የመጀመሪያው ኤርትራዊ ስደተኛ ሆነው አገር ለቅቀው ሲወጡ፣ ፓስፖርት ሰጥቶ መልካም መንገድ ብሉ፣ በበር ያስናበታቸው የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ነው:: ይህን ያደረገው፣ የወልደአብ የፖለቲካ ትግል ምንጊዜም የማይሳካ ነው ብሎ በማመን ይሆን ? ወይስ በውጭው ዓለም፣ በተለይም በእንግሊዞችና በአሜሪካኖች ዘንድ የዴሞክራሲን ሥርዓት አክባሪ ሆኖ ለመታየት ? ትክክሉ የትኛው እንደሆነ ቢትወደድ አስፍሐ ሲጠየቁ፣ የመጀመሪያው መሆኑን አምንበታለሁ ብለዋል:: ጉዳዩን ወደ ኋላ መለስ ብለን ብናስታውስ፣ የግርማዊነታቸው ምክትል እንደራሴ፣ ወልደዓብ አገር ለቅቀው እንዲወጡ የጠየቁት እንዲፈቀድላቸው፣ ለንጉሠ ነገሥቱ ሲያመለክቱ፣ « ..... <u>እምቢተኛው ኤርትራን ለቅቆ መውጣቱ የሚጐዳው ራሱን እንጂ እኛን አይደለም</u> ..... » የሚል ቃል ስለተጠቀሙ፣ ፈቃዱ የተሰጠው በዚህ አስተሳሰብ ነው ማለት ይቻላል::

ታጋይ ወልደአብ ወልደማርያም ለአርባ ዓመታት፣ ከሁሉም ቀደምት ሆነው በባዕድ አገሮች ሲንከራተቱና ሲቃትቱ በቆዩበት ዘመን፣ ለኤርትራ የወደፊት ዕድል በአላቸው የፖለቲካ እምነት የተቋቋመና በእላቸው በቀጥታ ተመርቶ፣ አገራቸውን ለነፃነት ያበቃ ድርጅት አለመኖሩ ሳያሳዝናቸው አልቀረም:: ከእላቸው

በኋላ በውጭው ዓለም ለኤርትራ ነፃነት እንዋጋለን ብለው ከተነሱት ከነ ፀጋዬ ካህሣይ፣ ከነ ዑመር ቃዲ፣ ከነ ኢድሪስ አዱም፣ ከነሣልህ ሳቤህ እና ከሌሎቹም ጋር አለሁ አለሁ ቢሉም በየፖለቲካው ድርጅት ውስጥ ግንባር ቀደም ሆነው ታይተው አያውቁም::

በእሳቸው የፖለቲካ ሕይወት ዘመን የተወለዱት እነ ኢሳያስ አፈወርቅ፣ የራሳቸውን እምነት መሥርተውና ተከታዮች አስባስበው፣ በዱር በጫካ ተዋግተው የኤርትራን ነፃነት ሲመሠርቱ፣ ወልደአብ ሲመኙት የነበረውን የአገራቸውን የነፃነት ችቦ ለማብራት አልታደሉም::

እምቢተኛው፣ ከአርባ ዓመት ስደት በኋላ ወደ አገራቸው ሲመለሱ፣ ---
« ..... <u>አንቺ መሬት! የዛሬ አርባ ዓመት ለነፃነትሽ መስዋዕት እሆናለሁ ብዬ ስለይሽ፣ ደሜን እያፈሰስኩልሽ ነበር:: ዛሬ ደግሞ ከአርባ ዓመት በኋላ ነፃ ሆነሽ ስመለስልሽ፣ የደስታ እንባዬን አፈሰልሻለሁ</u> ..... » ብለው ተናገረው ነበር:: ውለው ሲያድሩና የኤርትራን ሁኔታ ሲመለከቱት፣ ምን ተስፋቸው ይሆን ተብሎ ቢጠየቅ፣ ምናልባት ሕይወታቸውን ሙሉ የታገሉበትን የኤርትራን ከኢትዮጵያ መገንጠል ለማየት ከመብቃታቸው በስተቀር፣ እሳቸው ይተመኙት ዓይነት የተቋቋመና ለራሳቸውም የሚጠብቁትን ያገኙበት ስላልሆነ፣ ትሬታና ሀዘን ሳይፈራረቁባቸው አልቀሩም::

የሕይወታቸውም ዘመን ፍጻሜው ሲደርስ፣ ምንም እንኳን የደረሰባቸውን ሁሉ፣ ተናዝዘው ባይሞቱ፣ <u>ያች ይመጀመሪያ እናቴ ነሽ ብለው ኋላ የከዷት ኢትዮጵያ፣ ያች ከጠላቶቿ ጋር ሆነው ሊጉዷት የሞከሯት ኢትዮጵያ፣ እሳቸው በደሳት እንጂ እሳ ምንም ዓይነት በደል እንዳልፈጸመችባቸው፣</u> ሳይረዱት እንዳልቀሩ ማሰብ ይቻላል::

ድሮ ዳቦ

በ1953 ዓ.ም የተድላ ባይሩ መንግሥት የተወለደበትን የመጀመሪያውን ዓመት የሚፈጽመው፣ በተደራረቡና እጅግ አስቸጋሪዎች በሆኑ ፕሮብሌሞች ተወጥሮ ነው:: በተለይ የመጋቢትና የሚያዝያ ወራቶች ጨርሶ ፋታ ያልሰጡ ነበሩ::

እየተደራጀና እየተጠናከረ ለመሄድ ከፍ ያለ ጥረት የሚያደርገውን የተቃዋሚውን ክፍል መቋቋም ብቻ ሳይሆን፣ ከደጋፊዎቹ ከአንድነት ወገኖችም ጋር፣ የተድላ መንግሥት ስምና ወርቅ ሆኖ ለመሥራት አልቻለም:: በዳቦ ላይ ሙልሙል እንደሚባለውም፣ የአዲስ አበባ መንግሥት ደግሞ፣ የፌዴሬሽኑን ሕግና መብት ለይቶ ባለማወቅ ይሁን ወይም በማወቅ፣ በተድላ ባይሩ የሥልጣን ክልል ውስጥ ጣልቃ እየገባ የሚያደርገው ዝብርቅ ተጨማሪ ፕሮብሌም ሆነበት:: በአሥመራ ከተማ « በቆንስል ጀኔራል » ስም ባንዲራ የሚያውለበልቡት የታላላቆቹ መንግሥታት ወኪሎች ደግሞ፣ የዲክታተሩ የተድላ ባይሩ አስተዳደር፣ ግቡ ፌዴሬሽኑን አፍርሶ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ለመገዛት ነው:: ..... » እያሉ፣ ለተቃዋሚዎቹ ድጋፍ በማሳየት አንድ ሌላ ችግር ፈጠሩበት::

ወልደአብ ወልደማርያም ከሠላሳ ስምንት ዓመታት የስደት ዘመን በኋላ ኤርትራ ሲመለሱ፤

« ..... አንቺ የኤርትራ ምድር ለነፃነትሽ ለመታገል ስለደድ ደሜን አፍስሼልሽ ነበር። ነፃ ሆነሽ ስመለስ የናፍቆት አንባዬን አፈስልሻለሁ ..... »

(ሰኔ 1991)

ቀደም ሲል እንደተገለጸው፣ የአንድነት ወገኖች፣ የምክክሩን ምክርና መምሪያ የተድላ መንግሥት አልተከተለልንም በማለት ቅሬታ ስለአደረባቸው፣ ተቃዋሚዎቹ ከያለበት የሚያራግቡትን እሣት ለማጥፋት እርዳታ መስጠት አልፈለጉም። የተድላ መንግሥት ሥራውን ሲጀምር ይህ ሁሉ ጣጣ የደረሰበት፣ መጀመሪያ ከአንድነት ወገኖች አስፈላጊውን ሕብረትና ድጋፍ ባለማግኘቱ፣ ሁለተኛ ከእዲስ አበባ የሚጠ ብቀው እርዳታ እንደአስበው ሳይደርስለት በመቅረቱ ነው ብለው የሚያምኑ አንዳንድ ሰዎች፣ አስተያየታቸውን ለንጉሠ ነገሥቱ እቅርበዋል። ከነዚህም እንዱ፣ በመንግሥቱ ንዋይ ኩ ዴታ ጊዜ የተገደሉት ብላታ ዳዊት ዕቁባአግዚእ፣ በዚያን ጊዜ ምክትል የሙጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበሩ ናቸው። ብላታ ዳዊት አስተያየታቸው ለጃንሆይ እንዲደርስላቸው በሚያዝያ ወር 1953 ዓ.ም መጀመሪያ ላይ፣ ላቶ መኩንን ሀብተወልድ የገንዘብ ሚኒስትር ባቀረቡት ማስታወሻ የሚከተለውን ገልጸዋል።

« ..... የተድላ ባይሩ መንግሥት እየተዳከመ ሲሄድ የተቃዋሚው ወገን እየበረታ እንደሚሄድ፣ የአንድነት የአገር ፍቅር ማህበር ዋና ዋና አባሎች፣ በተለይም እነ ፊታውራሪ አስፍሐ የተገነዘቡት አልመስለኝም። ይህ ጉዳይ አሳሳቢ ስለሆነ፣ አንድነቶች በተድላ አስተዳደር ውስጥ እየገቡ ችግር እንዳይፈጥሩ፣ ልጅ እክሊሉ፣ ለግርማዊነታቸውና ለጸሐፊ ትእዛዝ ደጋግሞ አመልክቶ ነበር። አሁን ልጅ እክሊሉ በጉዞ ላይ ባለበት በዚህ ሰሞን፣ ሁኔታው እየተባባሰ መሄዱን አይቼ ስለተጨነቅኩ፣ ከዚህ ቀደም እንደማደርገው ሁሉ፣ ያለኝን ቅንና የግል አስተያየት በጌታዬ በኩል ለግርማዊ ጃንሆይ እንዲቀርብልኝ እለምናለሁ። ..... በእኔ አስተያየት፣ ተድላ ባይሩ ወልደዓብ ወልደማርያም አይደለም። ከዚህም በላይ አብርሃ ተስማ ወይም ኢብራሂም ሡልጣን አይደለም። ተድላ እንድም ጊዜ ሳያመነታ፣ ላንዲት ኢትዮጵያ ከልቡ የታገለና የሠራ መሆኑን በሚገባ ያስመስከረ ነው። ከእኔ ጀምሮ እንደማናችንም በአንዳንድ ረገድ የችሎታ እጥረት፣ ወይም የአሠራር ጉድለት ያለውም ብዬ አልከራከርም። ነገር ግን ለፍጹም ኢትዮጵያዊነቱና ለቅን አሳቢነቱ ጥያቄ የለውም ብዬ እቆማለሁ። ጌታዬ እንደሚያውቁት ምንም እንኳን እንድ አስተዳዳሪ በሥራው አጀማመርና አመራር ብዙ ትችት ቢደርስበትም፣ በጥቂት ቀናት ኤክስፔሪያንስ ተመሥርቶ፣ እጥፊ ነው ብሎ ፍርድ መስጠት ተገቢ አይሆንም። እኔ እንደዚህ ስናገር፣ ተድላ አስካሁን አንድም ስህተት አልፈጸመም። ወደፊትም አይሳሳትም ብዬ ቃል ለመስጠት አይደለም። አኔ የማሳስበው ተድላ በአሁኑ ሰዓት ብዙ ፕሮብሌሞች ስለከበቡት፣ ለአንድ ሰሞን ሠላም እግኝቶ ከችግሮቹ ለመውጣት እንዲችል እርዳታና ዕድል እንዲሰጠው ነው።

..... የአንድነት ሰዎች እየተሰበሰቡ እንምራህ እያሉ ከሚያስቸግሩት፣ እንርዳህ ቢሉት ኖሮ፣ በአሁኑ ሰዓት በኤርትራ ላይ ብዙ የተሻለ ሁኔታ በታየ ነበር። ጌታዬ እንደሚያውቁት፣ ትናንት በባንዳነት ጠላትን በቅን ያገለግሉ የነበሩት ሰዎች፣ ዛሬ ከንጹህ ኢትዮጵያዊው የበለጠ ኢትዮጵያዊ ሆኖ ለመታየት የሚያደርጉት ጥረት፣ ሊታመንም ሊደነቅም አይገባም። የእነዚህ ሰዎች እጉል ጥረት፣ ያ ሁሉ ድካም የተደረገበትን ጉዳይ እደጋ ላይ እንዳይጥለው በቶሎ እርምጃ መውስድ ያስፈልጋል። ይኸውም፣ 1ኛ/ እነዚህን ፌዴሬሽኑን በችኮላ ለማፍረስ የሚታገሉትን ዋና ዋና ሰዎች ሩጫቸውን እንዲያቆሙ ማገድ፣ 2ኛ/ ፓርላማው በቅርብ ቀን ውስጥ ሲከፈት በጃንሆይ ስም በሚደረገው የመክፈቻ ንግግር፣ የተቃዋሚዎቹ ክፍሎች በያለበት የሚነዙት ወሬ ሁሉ ፈጽሞ መሠረት የሌለው መሆኑን ማረጋገጥ፣ ነው።

አስካሁን ድረስ ልጅ አክሊሉ ደጋግሞ ያመለከተው፣ ክቡር ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስም ከሙሉ ድጋፍ ጋር ያደረጉት ጥረት፣ በእነ ቢትወደድ አንዳርጋቸውና በእነ ፊታውራሪ አስፍሐ ዘንድ ተቀባይነት አላገኘም ብዬ ደፍሬ ለመናገር በቅቻለሁ:: ስለዚህ፣ ለችግሩ መድኃኒቱን መስጠት የሚችሉት በቀጥታ ራሳቸው ጃንሆይ ብቻ ስለሆኑ፣ ጊታዬ ባለዎት ዘዴና መንገድ አስረድተው እንዲያስወስኑ፣ ከልብና ከንጹህ ኢትዮጵያዊ መንፈስ ጋር አመለክትዎታለሁ:: ... »

ይህን የብላታ ጸዊትን ግስታወሻ አቶ መኩንን ሲደርሳቸው የወሰዱት እርምጃ ምን እንደሆነ፣ የሚያመለክት መረጃ አልተገኘም:: ሆኖም የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትሩ፣ በጊዜው ላይ ያለው የኤርትራ ሁኔታ ምን ያህል አስጊ መሆኑን ብቻ ሳይሆን፣ የነ ፊታውራሪ አስፍሐም አቋም አደገኛነቱን ገልጠው አስተያየታቸውን ስለሰጡ፣ መኩንን ህብተወልድ ባላቸው ልዩ አቃቤ ሰዓት ለጃንሆይ አቅርበው ማስረዳታቸውና አንዳንድ እርምጃዎች እንዲወሰዱ ማድረጋቸው የማይጠረጠር ነው::

ከየካቲት አስከ ግንቦት 1953 ዓ.ም ድረስ ባለው ጊዜ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፉ መንግሥታቸውን ያጠነከሩና ያስከበሩ መሰላቸው፣ ኃይልን በመጠቀም በወሰዷቸው እርምጃዎች፣ ከወገኖቻቸው አንዳችም ድጋፍ አለማግኘታቸው እጅግ አሳዝኗቸዋል:: ቀደም ባለው ምዕራፍ በሰፊው እንደተገለጸው፣ በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 46 የተደነገገውን ጥሰው፣ የወልደንብን የፓርላማ ምርጫ ውጤት ሲሰርዙ፣ ሕገ ወጥ የሆነ የዲክታተር ተግባር ነው እያሉ በሰፊው የተቿቸው፣ ከተቃዋሚዎቹ አባሎች ይልቅ የአንድነት ወገኖች ነበሩ::

በዚሁ በመጋቢት ወር "SWAT - ERITREA" የተባለው በትግሪኛና በዓረብኛ የሚታተመው ጋዜጣ፣ የነ ኢብራሂም ሡልጣንን ፕሮፓጋንዳ በሰፊው በመደገፍ፣ የአገሩን ሠላም የሚያደፈርስ ጽሑፍ አትሟል በማለት ፖሊስ ልከው ሲዘጉት፣ ከአንድነት ወገኖች፣ ተድላ የሠራኸው የሚገባ ነው ብሎ የደገፋቸው አንድም ሰው አልነበረም:: " SWAT-ERITREA " በአቶ ተድላ ትእዛዝ ከመዘጋቱ በፊት፣ ለመጨረሻ ጊዜ አትሞ ያወጣው ጽሑፍ፣ የኢትዮጵያ መንግሥት በአሠራሩ ፌዴሬሽኑን በማፍረስ ላይ ነው በማለት፣ እነ ኢብራሂም ሡልጣን እና ዑመር ቃዲ ለተባበሩት መንግሥታት ያቀረቡትን ማመልከቻ ነበር:: የተድላ ባይሩ መንግሥት በተቋቋመ በስድስተኛው ወር፣ የተቃዋሚዎቹ ወገኖች ለተባበሩት መንግሥታት፣ በኢትዮጵያ መንግሥት ላይ ያቀረቧቸው ክሶች ዋና ዋናዎቹ ነጥቦች የሚከተሉት ነበሩ::

« ..... በተባበሩት መንግሥታት ጥረትና ዝግጅት መስከረም 11 ቀን 1952 ዓ.ም የጸደቀው የኤርትራ የፌዴራል አክትና ሕገ መንግሥት፣ በተግባር ላይ መዋል አልቻለም:: ..... የኢትዮጵያ መንግሥት ለኤርትራ በሕግ የተሰጠውን የአስተዳደር መብት ነጥቆ፣ በቀጥታ የራሱን ሥልጣን በማስፈጸም ላይ ይገኛል:: ..... በኤርትራ መንግሥት የሥልጣን ክልል ውስጥ የሚገኙትን ስድስት ዋና ዋና የሥራ ዘርፎች፣ ኤርትራውያኖች ሊያካሂዱት ሲገባ፣ የኢትዮጵያ መንግሥት በሥልጣኑ ከአዲስ አበባ ስድስት አማሮች መርጦ በመሾም በየመስኩ መድቧቸዋል::

1. ለፊናንስ	አቶ ሠይፉ ገብረዮሐንስ
2. ለፖስታና ለመገናኛ	አቶ በፈቃዱ ወልደሚካኤል
3. ለውጭ ንግድ	አቶ ፋንታዬ ወልደዮሐንስ

4. ሎሮደብ — አቶ አበበ ቢተው (ኋላ ፊታውራሪ)
5. ለገምሩክ — አቶ ተክሉ ድልኑሁ
6. ለባቡር — አቶ ያዕቆብ ዛኒምስ

..... እነዚህ ባለሥልጣኖች ቺፍ ኤግዚኩቲቩ ለመንግሥቱ እመራር ከሾማቸው ሴክረተሪዎች (ሚኒስትሮች) የበለጠ ሥልጣን ይዘው ትዕዛዙን በቀጥታ ከአዲስ አበባ እየተቀበሉ የፈለጉትን በማድረግ ላይ ናቸው::

..... በተጨማሪ ደግሞ፣ የኦቶኖሚውን ሕግ በመጣስ፣ ፓርላማው ሳይመክርበትና ሳያውቀው፣ በኤርትራ ላይ የፌዴራሉ መንግሥት ከፍተኛ ፍርድ ቤት እንዲቋቋም፣ ንጉሠ ነገሥቱ በሥልጣናቸው አውጀዋል:: ..... እኛ የኤርትራ ሕዝብ እንደራሴዎች፣ ለኤርትራ ሕዝብ የተሰጠውን ነፃነትና የአስተዳደር መብት አለአግባብ በመግፈፍ፣ የኢትዮጵያ መንግሥት የሚፈጽምብንን ግፍ፣ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ልኮ እንዲያይልን፣ ይህም የማይቻል ከሆነ መልዕክተኞቻችን በጉባኤው ላይ ተገኝተው ለማስረዳት እንዲፈቀድላቸው እንለምናለን ..... » የነ ኢብራሂም ሡልጣን ወገኖች ላቀረቡት ለዚህ ማመልከቻ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እንዳችም አርምጃ እልወስደበትም:: ከኢትዮጵያም በኩል ነገሩን በዝምታ ከማሳለፍ በስተቀር፣ ማስተባበያ ለመስጠት አልተፈለገም::

ከየካቲት መጀመሪያ አንስቶ ለዕረፍት የተዘጋው የኤርትራ ፓርላማ፣ የሁለተኛውን ወቅት ሥራውን ለመጀመር በመጋቢት ወር እጋማሽ ላይ መከፈት ሲገባው፣ በቺፍ ኤግዜኩቲቩ ሥልጣን እስከ ሚያዝያ 27 ቀን ድረስ እንዲቆይ ተደረገ:: ተድላ ባይሩ የፓርላማው ሕንፃ በመታደስ ላይ ነው በሚል ሰበብ ይህን ያህል ጊዜ ያዘገዩት፣ ይጠቅመኛል ብለው በሚያስቡት በሁለት ምክንያቶች መሆኑን፣ የእንደራሴው ጽሕፈት ቤት ለንጉሠ ነገሥቱ ባቀረበው ራፖር አስረድቷል:: ይኸውም 1ኛ/ በተሠረዘው በወልደአብ ወልደማርያም ምርጫ እና፣ በተዘጋው የ " SWAT-ERITREA " ጋዜጣ ምክንያት፣ ከመጋቢት 15 ቀን ጀምሮ በእሥመራ ከተማ አጅግ እየተሟሟቀ የሚነፍስው ወሬ፣ ሚያዝያ ሲጋመስ ሊበርድ ይችላል ብሎ ተስፋ በማድረግ፣ 2ኛ/ በሚያዝያ ወር መጨረሻ ስሞን፣ የአስላሞች የረመዳን ጾም ስለሚገባ፣ በፓርላማው ውስጥ ለረዥም ስዓቶች ብዙ ክርክር እንዳይቀጥል፣ በየዕለቱ አኩለ ቀን ላይ እስላሞቹ የሚያደርጉት ስላት (ስግደት) ያቋርጠዋል በማለት ነው:: በዚህ አኳኋን ቺፍ ኤግዜኩቲቩ፣ ከወዳጃቸው ከፓርላማው ፕሬዚዳንት ከዓሊ ሙሣ ራዳይ ጋር ሆነው፣ ምክር ቤቱ ሲከፈት ከየአቅጣጫው የሚነሳባቸውን ጦርነት በቆራጥነት እንገጥማለን ብለው ሲዘጋጁ ስነበቱ::

ምክር ቤቱ በወግ የሚከፈተው በንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ስለሆነ፣ ሚያዝያ 27 ቀን 1953 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በፊት በአምስት ስዓት፣ ከፍ ያለ ሥነ ሥርዓት በተዘረጋበት በፓርላማው አዳራሽ፣ ቢትወደድ እንዳርጋቸው መሣይ ያደረጉት የዘውድ ዲስኩር፣ ከሚጠበቀው በላይ የተድላ ባይሩን ፍላጐት የሚያሟላ ሆኖ ተገኘ::

በእንዳንድ ቦታዎች፣ መሠረት የሌላቸው የፈጠራ ወሬዎች የሚነዙ መሆናቸውን ቢትወደድ እንዳርጌ ከጠቀሱ በኋላ፣ ..... የኤርትራ ፌዴሬሽን

<u>አስተዳደር ምንጊዜም የማይዳከምና፣ ያለ ኤርትራውያኖችም ፈቃድ ማንም ሊነካው የማይችል መሆኑን፣ በንጉሡ ነገሥቱ ስም አረጋገጡ</u>:: .....

የኤርትራ ተቃዋሚዎች ድርጅት ነን የሚሉ አንዳንድ ሰዎች፣ ለተባበሩት መንግሥታት ሳቀረቡት ሰፊ **የክስ ግመ**ልከቻ፣ ቢትወደድ በቀጥታ ሳይሆን በተዘዋዋሪ መንገድ መልሱን ሲሰጡ፤ ..... ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ <u>ለኤርትራ አስተዳደር የተሰጠው ሕገ መንግሥት ተከብሮ፣ ለሕዝቡ ደህንነትና ብልፅግና ፍሬያማ ውጤት እንዲሰጥ፣ **ጽኑ ምኞታቸው** ብቻ ሳይሆን፣ ሰፊ ቸርነታቸውንም የሚሰጣቸ መሆናቸውን አስገነዘቡ</u>:: **ከዚህም** ጋር አያይዘው፣ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር ከተጀመረ አንስቶ እስከ ዛሬ ድረስ **ባሉት ስድስት ወራቶች** ውስጥ፣ በግርዊነታቸው <u>ልዩ ትዕዛዝ ለኤርትራ ሕዝብ **ልግት ሰባት ሚሊዮን** አምስት መቶ ሺህ ብር (በዚያን ጊዜ U.S.D 1,400,000) **እርዳታ መስጠቱን** አስታወቁ</u>:: ይህም ገንዘብ፣ 1ኛ/ በባቡር ትራንስፖርት **ላይ** ለደረሰው **የበጀት** እጥረት ማሟያ፣ 2ኛ/ ለትምህርት ቤቶችና ለሆስፒታሎች ማሠሪያ፣ እንዲሁም ለአንዳንድ አብያተ ክርስቲያናትና መስጊዶች መጠገኛ እንዲሆን መደልደሉን ዘረዘሩ:: ከዚህም በቀር የኤርትራ መንግሥት በሚያደርገው ጥረት የአገሩ ኤኮኖሚ እስከሚሻሻልበት ጊዜ ድረስ፣ ለዚህ ዓመት የንጉሠ ነገሥቱ የጦር ሚኒስትር አንድ ሺህ (1000) ኤርትራውያን ለውትድርና ሞያ እንዲቀጥር ከጃንሆይ መታዘዙን ገለጹ::

ቢትወደድ አንዳርጋቸው ንግግራቸውን በመቀጠል፣ የውጭ ጠላቶች፣ አንዳንድ ያገር ውስጥ ተንኮለኞችን በገንዘብ እየደለሉ የሚያሰራጯቸው ወሬዎች ሁሉ፣ ምን ያህል ከእውነት የራቁ ለመሆናቸው በማስረጃ ጠቀሱ::

« ..... ኤርትራ ወደ እናት አገሯ በመመለሷ፣ በኤርትራ ውስጥ የሚኖሩት ጣልያኖች በሙሉ ለቅቀው ይወጣሉ ተብሎ በሰፊው መወራቱን የሚክድ የለም:: ይኸው ካለፉት ስድስት ወራቶች ጀምሮ እንደ አተኮርነው፣ እስከ ዛሬ ድረስ አንድም ጣልያን አገሩን የለቀቀ ወይም ለመልቀቅ ሻንጣውን የቀረቀበ አላየንም:: ቀጥሎ ደግሞ፣ ከጣልያኖችና ከኤርትራውያኖች የተወለዱት ቁጥራቸው እስከ ሀያ ሺህ የሚደርሰው (20.000) ክልሶች፣ የኢትዮጵያ መንግሥት በሚፈጥርባቸው ችግር ምክንያት፣ የዜግነታቸው ጉዳይና የወደፊት መኖሪያቸው እጅግ አሳሳቢ ነው ተብሎ፣ በሰፊው ሲተችበት እንደነበረ እናስታውሳለን:: ካለፉት ስድስት ወራቶች ጀምሮ፣ እነዚሁ ክልሶች የጣልያንን ወይም የኢትዮጵያን ዜግነት መርጠው በሚፈልጉበት አገር እንዲኖሩ ዕድሉ ስለተሰጣቸው፤ እስካሁን ድረስ ወደ ጣልያን ዜግነት ያመሩት፣ <u>ቁጥራቸው ከሁለት ሺህ መብለጥ አልቻለም</u>:: የቀሩት እስራ ስምንቱ ሺህ ግን፣ ኢትዮጵያዊነትን ስለመረጡ፣ የሠላምና የነፃነት ኑሮአቸውን እንዲጀምሩ መንገዱ ተከፍቶላቸዋል:: እነዚህ ክልሶች በሙሉ፣ ከእነሱም ጋር የጣልያን ወታደሮች ሆነው ያገለገሉት ጡረተኞች፣ ኤርትራ ተመልሳ የጣልያን ቅኝ ግዛት እንድትሆን **ጮኑ** ያህል የታገሉ እንደነበሩ፣ የአገሩም ሆነ የውጭው ዓለም ሕዝብ በትክክል ያስታውስዋል:: ..... ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በስብዓዊ አመለካከታቸው፣ ከዚህ ቀደም ለፋሽስት ርዝራዦች እንዳደረጉት ሁሉ፣ ዛሬም በእነዚህ የባለጋራችን ወገኖች በነበሩት ሰዎች ላይ፣ አንዳችም የቂም በቀል አስተያየት እንዳይሞከርባቸው በስጡት ጥብቅ ትእዛዝ መሠረት፣ ዛሬም ሆነ ነገ የእነዚህ ሰዎች መብት በሚገባ እንደሚጠበቅላቸው እናረጋግጣለን ..... »ቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ ንግግራቸውን ሲፈጽሙ፤ የኤርትራ ፌዴሬሽን አስተዳደር ተከብሮ እንዲቀጥል የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት መሠረታዊ ዓላማ መሆኑን

ወድጋሚ [illegible] በኋላ፣ « ..... ስዚች አገር የወደፊት ሕይወት የሚጠቅማትን ለይቶ [illegible]ንላት፣ የኤርትራ ሕዝብ ብቻ ነው..... » ብለዋል::

ፓርላማውን ለመከፈት አርባ አምስት ደቂቃ የፈጀው የዘውድ ዲስኩር፣ በዚያን ስዓት በተድላ ባይሩ መንግሥት ላይ የወደቀውን ችግር ለማቃለል፣ ተጠንቶ የተዘጋጀ መሆኑን ያሣያል:: የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት፣ የኤርትራን ፌዴሬሽን ማንም ሊያፈርስው እንደማይችል ከማረጋገጡም በላይ፣ ለኤርትራ ልማት በስድስት ወር ጊዜ ውስጥ ሶስት ሚሊዮን አምስት መቶ ሺህ ብር መስጠቱ ሲነገር፣ ተቃዋሚዎቹ ምንም እንኳን ደስታቸውን በጭብጨባ ይገልጣሉ ተብሎ ባይጠበቅ፣ በጃንሆይ መንግሥት ላይ ለማልቀስና ከፍተኛ ሮሮአቸውን ለማስማት ያስቡትን፣ ይህ የዘውዱ ዲስኩር ዕድል ሳይሰጣቸው ቀረ::

የፓርላማው መክፈቻ በዓል ላይ ተካፋይ የሆኑት፣ የኤርትራን ጉዳይ በጥብቅ የሚከታተሉት የታላላቅ መንግሥታት ቆንስሎችም፤ የቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ የዘውድ ዲስኩር፣ ለተቸገርንባቸው ጉዳዮች ለዋና ዋናዎቹ፣ መልስ እንኙተንበታል በማለት መደስታቸውን ገለጡ:: የአንድነት አጥባቂ ወገኖችም፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለኤርትራ ሕዝባቸው ልማት የገንዘብ እርዳታ በመስጠታቸውና እንዲሁም በኢትዮጵያ ጦር ውስጥ አንድ ሺህ ኤርትራውያኖች እንዲቀጠሩ በማዘዛቸው ሲደሰቱ፣ የኤርትራ ፌዴሬሽን ተከብሮ እንዲቆይ ይደረጋል የተባለው መልዕክት፣ ከዕምነታቸው ጋር የሚሄድ ሆኖ አላገኙትም::

ተድላ ባይሩ እና ዓሊ ራዳይም፣ 1ኛ/ በወልደዓብ ጉዳይ ሆነ በ "SAWT" ጋዜጣ ምክንያት በምክር ቤቱ ከፍ ያለ ትርምስ ሊፈጠር ይችላል ብለው የፈሩት ምንም ሳይደርስ በመቅረቱ፣ 2ኛ/ የኢትዮጵያ መንግሥት ተድላን አስገብሮ ፌዴሬሽኑን ሲያፈርስ ነው ለተባለው ወሬ፣ ሕገ መንግሥቱ እንዲከበር የዘውዱ ዲስኩር ዋስትና በመስጠቱ፣ በጠላቶቻችን ላይ ትልቅ ድል መታን ብለው ፈነደቁ:: የዘውዱ ዲስኩር መንግሥቲ ተድላን የሚደግፍና የተቃዋሚዎቹን ዕቅድ የሚያከሽፍ ሆኖ ጥሩ ውጤት የስጠው፣ በጸሐፊ ትእዛዝ ከፍተኛ እርዳታ ስለሆነ፣ ከእንግዲህ ወዲህ « ዕድሜ ለወልደጊዮርጊስ » የአንዳርጌንና የአስፍሐን ተንኮል ለመስበር አቅማችን ብርቱ ነው፤ በማለት ተድላና ዓሊ ሞራላቸውን አዳበሩ::

እዚህ ላይ፣ ብላታ ዳዊት እቁበእግዚእ ከሶስት ሳምንት በፊት በእቶ መኮንን ሀብተወልድ በኩል፣ ለጃንሆይ እንዲቀርብላቸው የገለጹት አስተያየት ሊታወስ ይገባል:: የተድላን ካቢኔ ለማዳን፣ የጸሐፊ ትእዛዝ ሙሉ ድጋፍና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ጥረት ተቀባይነት አለማግኘቱን ከገለጹ በኋላ፣ ዳዊት እቁበእግዚእ፣ ለችግሩ መድኃኒቱን መስጠት የሚችሉት ራሳቸው ጃንሆይ ብቻ ናቸው ብለዋል:: በመጨረሻ ተድላ ባይሩ የተደስቱበት ውጤት እንዴት እንደተገኘ፣ ጥቂት ምርምር ሲደረግ፣ « የወልደጊዮርጊስ ድጋፍ » ነው ብሎ መቆም አልተቻለም:: በ 1993 ዓ.ም ስለዚሁ ጉዳይ ቢትወደድ አስፍሐ ሲጠየቁ፣ « ... ምንም እንኳን የብላታ ዳዊትን አይገቡ ገብቶ ትችት የሰማሁት፣ በጭምጭምታ ሆኖ ትክክለኛ ዝርዝሩን ባላውቀውም፤ የዚያን የ1953 ዓ.ም የፓርላማ መክፈቻ ዲስኩር ጃንሆይ ራሳቸው ይከታተሉት እንደነበረ፣ ዝግጅቱም የተከናወነው አዳስ አበባ በውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር በኩል መሆኑን አስታውሳለሁ ..... » ብለዋል:: ስለዚህ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በታማኞቻው በመኮንን ሀብተወልድ በኩል የቀረበላቸው የዳዊት እቁበ እግዚእ ሀሳብ፣ ጠቃሚ ሆኖ

አግኝተውት በዚሁ እንዲፈጸም ትእዛዝ ባይሰጡ ኖሮ፣ « የኤርትራን ፌዴሬሽን ማንም አይነካውም » የሚለው ቃል በዲስኩሩ ውስጥ አይገለጽም ነበር::

ለብዙ ጊዜ ተዘግቶ የከረመው የሕዝብ ምክር ቤት፣ ያለአንዳች ችግር በሥርዓትና በወግ በመከፈቱ፣ ተድላ ባይሩ ቢደሰቱም፣ በመንግሥታቸው አመራር ላይ የተከማቹት ፕሮብሌሞች ሁሉ መፍትሔ አገኙ ማለት አልነበረም::

ለፓርላማው የቀረበው የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ንጉሣዊ መልዕክት፣ ባንድ ወገን ለተድላ ባይሩ መንግሥት ድጋፍ ሰጭ ሆኖ ቢታይም፣ በሌላ በኩል ደግሞ ቺፍ ኤግዜኩቲቩ፣ በተሰጠው የሕገ መንግሥት ሥልጣን ላይ፣ ከኢትዮጵያ በኩል ምንም ዓይነት እንቅፋት እንደሌለበት አጋልጦታል:: ከዚህም በላይ፣ የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ፌዴሬሽኑን ወላቂ፣ የሕዝቡን የዴሞክራሲ መብት አክባሪ፣ ሆኖ በይፋ ቀርቧል:: እንግዲህ የኢትዮጵያ አቋም እንደዚህ ከሆነ፣ የተድላ ባይሩ ችግር እምን ላይ ነው ? እያሉ የፖለቲካ ታዛቢዎች ግውጠንጠን ጀመሩ:: ብዙዎቹ በተለይም ሞዴሬቶቹ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቩ በችሎታ እጥረትና በመንፈስ ደካማነት ካልሆነ በስተቀር፣ የኤርትራ ሕገ መንግሥት የሰጠውን መብት ተከትሎ አገሪቱን በሚገባ ለመምራት፣ የሚቸገርበት ምክንያት አይታየንም አሉ:: በአሥመራ ያሉት የታላላቆቹ መንግሥታት ቆንስሎችም፣ ፓርላማው ሲከፈት የተሰጠው ንጉሣዊ መግለጫ፣ ምንም እንኳን ልባዊነቱን በአንዳንድ ረገድ ቢጠራጠሩም፣ ከአንግዲህ ወዲህ የተድላ ባይሩ ካቢኔ ሕገ መንግሥቱን ተመርኩዞ፣ በሥልጣን ለመሥራት መቁረጡን ካላሳየን፣ እንዲሁ በደፈናው ችግር አለብኝ ማለት በቂ አይደለም፣ የሚል አስተያየት ያዙ::

ተቃዋሚዎቹ የአሥላም ሊግ አባሎችም፣ ምንም እንኳን በረመዳን ጾም በተዳከመው ድምፃቸው ብዙ ለመጮህ ባይችሉም፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ፌዴሬሽኑን በአሠራር ዘዴ ለመሠረዝ ጥረቱን እንደቀጠለ ነው የሚል እምነታቸውን አልተዉም::

ዋና ዋናዎቹ የአንድነት አጥባቂ ወገኖችም፣ ለጊዜው የገነተ ልዑል ቤተ መንግሥትን አዝማሚያ እየተከተሉ ፀጥ ያሉ መስለው ቢታዩም፣ የፌዴሬሽኑ ሕይወት እየረዘመ፣ በዚሁ አሠራር የተድላ መንግሥትም እየጠነከረ እንዲሄድ፣ ከእምነታቸው ውጪ ስለሆነ፣ ድጋፍ ለመስጠት አይሞክሩም::

እነዚህን በመሳሰሉ ችግሮች፣ ድፎ ዳቦ ሆኖ ከየአቅጣጫው እሣት የሚነድበት የተድላ ባይሩ መንግሥት፣ የሚያዝያን ወር በሥጋት ጨርሶ፣ ግንቦትን በሠላም ለመፈጸም ሲያልም፣ ባልጠበቀው ሰዓት የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ሳያማክረው፣ ወይም ቢያንስ ቀደም አድርጐ ሳያስጠነቅቀው፣ አንድ ተጨማሪ የፖለቲካ ችግር የሚፈጥር ውሳኔ ወረወረበት:: ይኸውም የፌዴራል ክሶችን በይግባኝ እያየ ፍርድ የሚሰጥ የከፍተኛ ፍርድ ቤት፣ በኤርትራ ተቋቁሞ እንዲሠራ መደረጉን የሚያበስረው ዜና ነበር::

በመሠረቱ የፌዴራሉ መንግሥት የሆነው ኢትዮጵያ፣ ይህንን የከፍተኛ ፍርድ ቤት አሥመራ ላይ ማቋቋሙ፣ የኤርትራን የኦቶኖሚ ሥልጣን በቀጥታ የሚነካ አለመሆኑን ተድላ ባይሩና ዓሊ ሙሣ ራዳይ ይገነዘባሉ:: ነገር ግን፣ 1ኛ/ ለወጉም ሆነ ለሥርዓቱ በሕግ የተቋቋመው የኢትዮጵያና የኤርትራ ፌዴራል ካውንስል ሳይመክርበት፣ 2ኛ/ ስለ ፍርድ ቤቱ ሥልጣንና አሠራር በሕግ እዋቂዎች

ተዘጋጅቶ ለሕዝቡ ተብራርቶ ሳይገለጽለት፣ 3ኛ/ ቺፍ ኤግዜኩቲፉ ጉዳዩ በቅድሚያ ተነግሮት፣ ተቃዋሚዎቹን ለመከላከያ አስፈላጊውን ዝግጅት ሳያስናዳ፣ በድንገት የከፍተኛው ፍርድ ቤት የመቋቋሙና የመክፈቻው በዓል በአንድነት ተጣምሮ በመደረጉ፣ ተድላንና ካቢኔውን እጅግ አድርጐ አሳዘኑ:: ከዚህ ቀደም ሲል የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት በኤርትራ ላይ ስለሚያቋቁመው ስለዚሁ ከፍተኛ ፍርድ ቤት፣ በነጋሪት ጋዜጣ መታወጁ በተስማ ጊዜ፤ የተቃዋሚው ክፍል ለተባበሩት መንግሥታት ካቀረባቸው ክሶች ውስጥ፣ አንዱ አርእስት እንደነበረ ይታወሳል:: የግርማዊነታቸው እንደራሴም ሚያዝያ 27 ቀን 1953 ዓ.ም ፓርላማውን በከፈቱበት ጊዜ ስለዚሁ ጉዳይ እንስተው ሲናገሩ፣ « ..... <u>በኤርትራ የከፍተኛ ፍርድ ቤት ለማቋቋም የታሰበው፤ አንዳንድ ተቃዋሚዎች እንደተናገሩት ከሕግና ከሥርዓቱ ውጪ ሆኖ የአቶኖሚውን መብት የሚነካ አይደለም:: ..... የፌዴራሉ መንግሥት ከፍተኛ ፍርድ ቤት መቋቋም፣ ከተባበሩት መንግሥታት ውሳኔ እና፣ የፌዴራሉን አክት ተመርኩዞ ከወጣው የንጉሠ ነገሥቱ አዋጅ ጋር የሚገባባ መሆኑ ስለተረጋገጠ፤ የታሰበው ከሕግ ውጭ ነው ማለት አይቻልም:: .... ሆኖም፣ ይህ ፍርድ ቤት የሚከፈተው የኢትዮጵያና የኤርትራ የሕግ አዋቂዎች ከመከሩበት በኋላ ነው</u> ..... » ሲሉ ማረጋገጫ ሰጥተው **ነበር**::

ይህ ቃል በተነገረ በሶስተኛው ሳምንት፣ የተሰጠው ተስፋ ሁሉ ተዘንግቶ ምንም ዓይነት ምክክር ሳይደረግበት፣ **በጥድፊያ የከፍተኛው** ፍርድ ቤት መክፈቻ በዓል በእንደራሴው ተዘጋጅቶ፣ ቺፍ **ኤግዜኩቲፉ** በእንግድነት አንዲጋበዙ ጥሪ ደረሳቸው:: ይህ ድርጊት የተፈጸመባት ያች **የግንቦት** 15 ቀን 1953 ዓ.ም ምሽት፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፉን ምን ያህል እንዳበሳጨች **መገመት** ይቻላል:: ከአዲስ አበባ ውሳኔ ይበልጥ፣ በእንደራሴው በቢትወደድ አንዳርጋቸውና በምክትላቸው በፊታውራሪ አስፍሐ የተፈጸመው ሥራ፤ ተገቢ **አለመሆኑን** የታዘቡና ያዘኑ፣ ተድላ ባይሩ ብቻ አልነበሩም::

መቼም በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመነ መንግሥት በአንዳንድ ጉዳዮች ላይ የነበረው አሠራር፣ ትክክለኛ ምሥጢሩና ግቡ ምን እንደሆነ በቀላሉ ለመረዳት ያስቸግራል:: በግንቦት 15 ቀን ተድላ ባይሩን የሚያበሳጭና የሚያሳዝን ሥራ ከተሠራ በኋላ፣ «ይውጋህ ብሎ ይማርህ» እንደሚባለው ዓይነት፣ በማግሥቱ <u>ግንቦት 16 ቀን 1953 ዓ.ም በግርማዊ ንጉሠ ነገሥት መልካም ፈቃድና ትዕዛዝ፤ አቶ ተድላ ባይሩ « ደጃዝማች » ተብለው የኢትዮጵያን የክብር ኮከብ ታላቅ ኮርዶን ኒሻን አነገቱ</u>:: ይህ ከፍተኛ ሹመትና ሽልማት ተደራርቦ በአንድ ጊዜ ከስለሞናዊው ዙፋን የወረደላቸው ተድላ ባይሩ፤ ህዘናቸውን በደስታ ለመለወጥና ብስጭታቸውን አውልቀው ለመጣል፣ ብዙ ችግር አላጋጠማቸውም:: በግርማዊ ንጉሠ ነገሥት ልዩ ትዕዛዝ፣ ከአቶነት በአንድ ጊዜ ደጃዝማችነትን የተጐናጸፈው የመጠሪያ ስማቸው፣ ከትከሻቸው እስከ ወገባቸው የሚንዠረገገው ታላቁ ኒሻናቸው፣ ክብሩ ለተድላ ብቻ ሳይሆን፤ ለኤርትራ ሕዝብ ጭምር ነው በሚል ስሜት እጅግ ተደሰቱ::

ሹመት ያዳብር ለማለት እቤታቸው ከመጡት ታላላቅ ሰዎች መካከል፣ ማዕረጉ « <u>የራስነት</u> » መሆን ነበረበት የሚሉ አንዳንድ ሰዎች ቢኖሩም፣ አብዛኛዎቹ ደጃዝማችነቱ ትልቅ ሹመት ነው ብለው ደስታቸውን ገልጸውላቸዋል:: ተድላም ከራስ በፊት ደጃዝማችነት መቅደም እንዳለበት ተገንዝበዋል::

ደጃዝማች ፌዴራሊስት

የኢትዮጵያና የኤርትራ መቀላቀል የመጀመሪያው ዓመት በዓል በሚከበርበት ዋዜማ ስሞን፣ « የመንግሥቲ ተድላ » እቋምና አሠራር ፌዴሬሽኑን ሕያው አድርጐ ለማኖር ፈልጓል ዐግለት፣ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች ሥጋት አደረባቸው:: የፌዴሬሽኑ አስተዳደር ይቆየ ቁጥር ሕዝቡ ነገሩ እየገባው፣ ከሌላው ኢትዮጵያ የተሻለ ዴሞክራቲክ የሆነ ሕገ መንግሥት አለን ብሎ ለማሰብ እንደሚችልና፣ ጓላ ለማፍረስ አስቸጋሪ እንደሚሆን አንድነቶች ገና ከመጀመሪያው እንደተጨነቁ ይታወሳል:: ተድላ ባይሩ ግን፣ በእርጋታና ቀስ በቀስ በመራመድ ወደ ግባችን እንደርሳለን እያሉ፣ ይሰነዝሩት የነበረውን አስተያየት ከደጃዝማችነቱ ሹመት በጓላ ጨርሶ የረሱት ሆነው ይታዩ ጀመር:: ከሕዝቡም ይልቅ ተድላ ባይሩ ራሳቸው ቀስ በቀስ የመሪነቱን ሥልጣን ሲላመዱት፣ ክብርና ወግ እያገኙበትና እየጣማቸው ስለሄዱ፣ የፌዴሬሽኑን ማፍረስ ጉዳይ ከአንድነቶች ጋር መነጋገሩ የማይጥማቸው ነገር ሆኖ ታየ:: አንድነቶችም ምንድነው የሞቀውን ውሃ እንደዚህ በቶሉ ያበረደው ? እያሉ በጥያቄ ሲወጥሯቸው፣ « ..... ሚያዝያ 27 ቀን ስለፌዴሬሽኑ ጉዳይ፣ ለፓርላማው የተገለጸው ንጉሣዊ መልዕክት መከበር ስለአለበት፣ የማፍረሱን ዕቅድ ለማሰብም ሆነ ለማጥናት ጊዜው አይደለም ..... » የሚል መልስ ወረወሩ:: በመሠረቱ ይህ መልስ አንድነቶችን የሚያስቆጣ ወይም የሚያሳዝን ይሆናል ለማለት አያስደፍርም:: ትናንት « የኤርትራን ፌዴሬሽን ማንም አይነካውም » በሚለው የዘውድ ዲስኩር ከታወጀ በኋላ፣ ዛሬ ለማፍረስ እንነጋገርበት ማለት የጨዋ ተግባር አለመሆኑ ትክክል ነው:: በዚህ ጉዳይ ቢትወደድ አስፍሐ ተጠይቀው፣ በሰጡት አስተያየት፣ « ..... በዚያን ጊዜ አንድነቶችም ቢሆኑ፣ የዘውዱን ዲስኩር በማግሥቱ መሻር እንደማይቻል ከማንም የበለጠ እንደሚያውቁ ጥርጥር አልነበረውም:: አንድነቶች የሰጉት፣ ተድላ ባይሩ የደጃዝማችነቱን ካባ ከለበሱ በኋላ፣ በአገር ፍቅር ማህበር ዋና ዋና መሪዎችና፣ በተለይም በእንደራሴው ላይ የሚያሳዩት የትዕቢት መንፈስ፣ አቋማቸውን ለመለወጥ ያዘነበሉ ሆነው ስለታይዋቸው ነው:: ስለዚህ፣ ስውየውን በመተነኳኮስ ትክክለኛ ሀሳቡን ለማወጣጣት፣ « ፌዴሬሽኑን የምናፈርሰው መቼ ነው ? » በሚል ጥያቄ ማዋከባቸውን ቀጠሉበት:: ሆኖም የቺፍ ኤግዜኩቲፉ ዓላማ ፌዴሬሽኑ ሳይነካ እንዲኖር፣ እሳቸውም « ቀዳማይ መራህ መንግሥቲ » (የኤርትራ ቀዳማዊ መሪ) እየተባሉ እስከ ዕድሜ ልካቸው ለመቆየት መሆኑን ለመረዳት፣ ተድላ በዲስኩር እስኪገልጹት ድረስ መጠበቅ አላስፈለገም:: ከዚህም በቀር አዲስ አበባ፣ ትልቁን ባለሥልጣን ወልደጊዮርጊስን በመማፀን የምፈልገውን ሁሉ አስፈጽማለሁ ብለው ሙሉ ተስፋ ማሳደራቸውን ያልተገነዘበ የለም ..... » ብለዋል::

በንጉሡ ነገሥቱ እንደራሴና በቺፍ ኤግዜኩቲፉ፣ እንዲሁም በምክትል እንደራሴውና በቺፍ ኤግዜኩቲፉ መካከል እየገቡ፣ ያንዱን ሀሳብ ለአንደኛው በማቀባበል የሚያምታቱና የሚያጋጩ፣ የሶስቱ ምዕራባውያን ኃያላን መንግሥታት ቆንስሎች መሆናቸው ዘግይቶ ተደረሰበት:: በተለይ የእንግሊዝና የፈረንሣይ ወኪሎች፣ የኤርትራን ጉዳይ በጥብቅ ለመከታተልና፣ ለአገሩም ስለሚያስፈልገው እርዳታ ሀሳብ እንድናቀርብ ከየመንግሥታችን ስለተጠየቅን፣ በአስተዳደሩም ሆነ በልማቱም በኩል ያለባችሁን ችግር ገልጣችሁ ንገሩን እያሉ፣ የሚፈተፍቱት ተንኮል የሚያሳዝን ነበር:: ለምሣሌ ያህል የአሠራራቸውን ዘዴ ለመጥቀስ፣ እንዱ ቆንስል የንጉሡ ነገሥቱን እንደራሴ ቀጠሮ ይጠይቅና « ቺፍ ኤግዜኩቲፉን አነጋግሬ፣ ቢትወደድ አንዳርጋቸው በኤርትራ መንግሥት ሥልጣን ውስጥ እየገቡ

በሚፈጥሩብኝ ችግር ምክንያት መሥራት አልቻልኩም » ብሎኛል:: የርስዎ አስተያየት ምንድን ነው ? ብሎ ይጠይቃቸዋል:: በማግሥቱ ደግሞ ወደ ደጃዝማች ተድላ ቢሮ ይመለሰና፣ ቢትወደድ እንደነገሩኝ፣ « ..... ተድላ ባይሩ የመሪነት ችሎታና ቆራጥነት ስለአጠረው ነው እንጂ፣ ሕገ መንግሥቱ የሰጠውን መብት ተከትሎ ለመሥራት ምንም ዓይነት ችግር የለበትም ..... » ተብያለሁ ይላል:: ተድላ ግልፍ ይላቸውና፣ እንደራሴውና ምክትላቸው ከተሰጣቸው ኃላፊነት ውጭ በአስተዳደሩ ውስጥ እየገቡ፣ የኤርትራን ፌዴሬሽን ለማፍረስና ሥልጣኑን ለራሳቸው ለማድረግ የሚሠሩትን ሁሉ፣ በዝርዝር ይተነትናሉ:: ከዚያ ደግሞ ቆንስሉ ቀጠሮ ይጠይቅና ምክትል እንደራሴው ቢሮ ይሄዳል:: « ..... ቺፍ ኤግዜኩቲቭን አነጋግሬው፣ እኔ የአንድነቶች ወይም የፌዴራሊስቶች ወገን በመሆን፣ በንትርክ ጊዜዬን አላባክንም:: ሕገ መንግሥቱን ተመርኩዜ የኤርትራን ሕዝብ ለማገልገል ወስኛለሁ ..... » ብሎኛል:: ምን ይመስልዎታል ? ብሎ ይጠ ይቃል:: ፊታውራሪ አሰፍሐም፣ « ..... ቺፍ ኤግዜኩቲቭ የማንም ወገን አይደለሁም ብሎ ከገለጠልዎ፣ በዲሞክራሲ አሠራራችን ፓርላማው ውስጥ በማን ወገን ተደግፎ መንግሥቱን ለመምራት እንደሚችል፣ እሱ ራሱ ቢያስረዳዎ ይሻላል..... » ብለው ያሰናብቱታል:: እነዚህ በአሉብላታ ዲፕሎማሲ የለለጠኑ ቆንስሎች፣ በእንደራሴው ጽሕፈት ቤትና በተድላ ባይሩ መንግሥት መካከል እያማቱ የሚቃርሟቸውን ወሬዎች፣ ለየመንግሥታቸው ሲያቀርቡ፣ የኤርትራ ፌዴሬሽን ሕይወት፣ በወር የሚቆጠር እንኳን ዕድሜ የሌለውና፣ ቀብሩም የተዘጋጀለት አድርገው ነበር::

መስከረም 11 ቀን 1953 ዓ.ም (ወኢት. መስከረም 1 ቀን 1946 ዓ.ም) ኤርትራ በፌዴራሊዮን ከኢትዮጵያ የተቀላቀለችበት የመጀመሪያው ዓመት፣ አሥመራ ላይ እጅግ ከፍ ባለ የደመቀ ሥነ ሥርዓት እንዲከበር፣ ቢትወደድ አንዳርጋቸውና ፊታውራሪ አስፍሐ ስፋ ያለ ፕሮግራም ማዘጋጀት ጀመሩ:: ደጃዝማች ተድላ ይህንን መስናዶ ሲስሙ፣ የመጀመሪያውን ዓመት ትልቁ በዓላችንን ማክበር ያለብን፣ ስዚህ ዕድል ላበቁንና ነፃነታችንን ባስገኙልን በንጉሠ ነገሥታችን ዙፋን ፊት ተሰብሰበን ነው ሲሉ፣ በወዳጃቸው በጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ በኩል ለጃንሆይ አመለከቱ::

የቢትወደድን እና የፊታውራሪን ምኞት አሰናክሎ ማበሳጨት ደስታው የደጃዝማች ብቻ ስላልሆነ፣ በጽሕፈት ሚኒስትሩ አማርኛ አምሮና ተቀምሞ የቀረበው የተድላ ባይሩ ማመልከቻ የጃንሆይን መልካም ፈቃድ እንዳገኘ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ ወዲያውኑ ወደ አዲስ አበባ ፈተለኩ:: በአሥመራ የኤርትራው መንግሥት መሪ በሌለበት እንደታሰበው በዓሉን በዲስኩር ለማድመቅ ስላልተቻለ፣ እንደራሴውና ምክትሉ የወጡት ፕሮግራም ባለመሳካቱ በማዘን፣ ለተድላ ብድር መላሽ እንዲያደርጋቸው እየጸለዩ አውደ ዓመቱን ብቻቸውን አሳለፉ::

ደጃዝማች ተድላ ወደ አዲስ አበባ የመጡት፣ በዓሉን ከእንደራሴው ጋር ከማክበር ይልቅ ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር የሚያደርጉት የዲስኩር ልውውጥ፣ የተለየ ክብር የሚሰጣቸውና የሚያስደስታቸውም ከመሆኑም በላይ፣ በዚሁ አጋጣሚ ሁለት ዋና ዋና ጉዳዮችን አስፈጽሞ ለመመለስ ከፍተኛ ተስፋ አድርገው ነው:: ይኸውም፣ 1ኛ/ የመጀመሪያውን ዓመት የእናትና ልጆች መገናኘት በዓል ምክንያት በማድረግ፣ ግርማዊ ንጉሠ ነገሥት ለኤርትራ ሕዝባቸው አንድ ልዩ ችሮታ እንዲያደርጉ፣ 2ኛ/ ቢትወደድ አንዳርጋቸው እና ፊታውራሪ አሰፍሐ፣ በሥራቸው ላይ ጣልቃ እየገቡ ከባድ ችግር ስለሚፈጥሩባቸው፣ በጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ

እርዳታ ሁለቱም ባለሥልጣኖች ከአሥመራ እንዲዛወሩ ለማመልከት ነበር:: በበዓሉ ዋዜማ ወደ ኄተ ልዑል ቤተመንግሥት ሄደው ንጉሠ ነገሥቱን እጅ ሲነሱ፣ « ተድላ እንዴት ሰነበትክ ? » ተብለው ፈካ ያለ አስተያየት ከተደረገላቸው በኋላ፣ስለ በዓሉና ስለመጡበት ጉዳይ ዝርዝሩን ለመነጋገር፣ ወደ ጽሕፈት ሚኒስትሩ ቢሮ ሄዱ:: የበዓሉ አከባበር፣ በየዓመቱ ሐምሌ 16 ቀን የጃንሆይ ልደት በሚከበርበት ዓይነት በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ቅጥር ግቢ እንዲፈጸም ስለተወሰነ፣ ዝርዝር ሥነ ሥርዓቶቹ የሚከተሉት ነበሩ::

- ከጠዋቱ በሶስት ሰዓት ጃንሆይና እቴጌ በአገር ባሕል ልብስ፣ ከንጉሣዊ ቤተሰቦቻቸው ጋር ሆነው፣ እንኳን ለአዲሱ ዓመት አደረሳችሁ ! ለማለት የሚመጡትን መሣፍንቶችና መኳንንቶች፣ ሚኒስትሮችና የጦር ሹማምንቶች፣ በአረንጓዴ ሳሉን ተቀብለው እጅ ያስነሳሉ:: <u>ደጃዝማች ተድላ ባይሩም</u> ከእነዚሁ ታላላቆች መካከል የፕሮቶኮል ሥፍራ ተሰጥቷቸው ይገኛሉ::

- ከሶስት ሰዓት ጀምሮ የመንግሥት ሠራተኞችና ወታደሮች፣ ቤተክህነቶችና ነጋዴዎች፣ መምህራኖችና ተማሪዎች፣ በጠቅላላውም የአዲስ አበባ ነዋሪዎች በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ግቢ ይሰበሰባሉ::

- በአራት ሰዓት ተኩል፣ የኤርትራው መሪ ክቡር ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ከቆሙበት ሰገነት ፊት ለፊት ባለው፣ ሕዝብ በተሰበሰበበት አደባባይ ማህል፣ ፀተዘጋጀላቸው ልዩ መድረክ ላይ ወጥተው፣ በኤርትራ ሕዝብና ፀራሳቸው ስም ንግግር ያደርጋሉ::

- ግርማዊ ንጉሠ ነገሥት መልስ ይሰጣሉ::

- በቤተ መንግሥቱ ግቢ የተሰበሰበው ሕዝብ ደስታውን ከገለጸ በኋላ የበዓሉ ፍጻሜ ይሆናል::

ፕሮግራሙ እንደሚያሳየው፣ ዋናው አክተር ተድላ ባይሩ እንዲሆኑ የተሰጣቸው ክብርና ወግ፣ የሚጠብቁትን የመጀመሪያውን ግባቸውን አርክቶላቸዋል:: ሁለተኛው ጥያቄ፣ ለኤርትራ ሕዝብ የሚሰጥ « ንጉሣዊ ችሮታ » እያሉ ደጃዝማች ተድላ የሚደጋግሙት ቃል፣ ትክክለኛው ትርጉም ምን እንደሆነ ለመረዳት ጸሐፊ ትዕዛዝ ተቸግረው ነበር:: በመጨረሻው የቺፍ ኤግዜኩቲቭ ሀሳብ፣ የኤርትራ መንግሥት በበጀት እጥረት ምክንያት ብዙ ችግር ስለገጠመውና፣ በአንዳንድ ቦታም ለሠራተኞች ደሞዝ ለመክፈል ስለሚያቅተው፣ የገንዘብ እርዳታ እንዲደረግ መሆኑን፣ የጽሕፈትና የፍርድ ሚኒስትሩ ሲረዱት፣ በቀጥታ የገንዘብ ሚኒስትሩን አቶ መኩንን ሀብተወልድን አማከሩ::

« ..... የዛሬ ዓመት እንግሊዞች የኤርትራን አስተዳደር ለነ ደጃች ተድላ ሲያስረክቡ፣ እንድንከፍላቸው ካስገደዱን ወደ ሰባት ሚሊዮን ከሚጠጋው ሂሣብ ጋር ሲደመር፣ በዚሁ ዓመት ውስጥ ጃንሆይ ለኤርትራ ሕዝባቸው የሰጡት ችሮታ <u>ወደ አሥራ ሁለት ሚሊዮን ብር</u> ይደርሳል:: ይህ ወጪ ከኢትዮጵያ አቅም በላይ ነው:: <u>እስከ ዛሬ ድረስ፣ አሥራ ሁለቱ የኢትዮጵያ ጠቅላይ ግዛቶች በአንድነት ሆነው፣ በአንድ ጊዜ አሥራ ሁለት ሚሊዮን ብር የማግኘት ዕድል አጋጥሟቸው አያውቁም::</u> ይህንን የምጠቅሰው ጃንሆይ ለኤርትራ ሕዝባቸው ያደረጉት እርዳት

አይገባም ብዬ ለማዘን ሳይሆን፣ በጣም ብዙ መሆኑን ለማስረዳት ነው:: ..... ከሚቀጥሉት ሶስት ወራቶች በኋላ፣ ጃንሆይ ኤርትራ ሄደው እንደሚሰነብቱ ታውቋል:: በየአውራጃውና በየወረዳው እየተዘዋወሩ ሲጐብኙ፣ ለሕዝቡ አንድ ነገር ካላደረግኩለት ማለታቸው የማይቀር ነው:: በዚህ ጊዜ ምን ያህል ወጪ እንደሚጠ ብቀን ስለማናውቅ፣ ከአሁኑ ለድንገተኛ ወጭ የሚሆነውን ማሰብ አለብን:: ስለዚህ በአሁኑ ስዓት የገንዘብ ችሮታ ለማድረግ የገንዘብ ሚኒስቴር ቋቱ ስለአጠረው፣ ደጃች ተድላ በዓሉን በደህና አኳኋን አክብሮ ወደ ሥራው ቢመለስ ይሻላል ..... » በማለት አቶ መኩንን ሀብተወልድ የተጠየቀው የማይቻል መሆኑን አስታወቁ::

ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ካቶ መኩንን ሀብተወልድ አስተያየት ጋር የሚተባበሩ ቢሆንም፣ በአንድ በኩል ተድላ ባዶ እጁን አሥመራ ሲመለስ፣ የቢትወደድ አንዳርጌን ግልምጫ፣ በተለይም የኑ አስፍሐን አሽሙር፣ መመከት አይችልም፤ ብለው ተጨነቁ:: የገንዘብ ሚኒስትሩ የማይችገርበት፣ ዛሬውኑ የገንዘብ ክፍያ የማይጠይቅ ችሮታ ለመወሰን ሲያስላስሉ፤ የመላ ኢትዮጵያ የትምህርት ሚኒስትሩ ጃንሆይ በመሆናቸው፣ ለበዓሉ መታሰቢያ እንዲሆን ለኤርትራ ሕዝባቸው አንድ ከፍተኛ የተግባረዕድ ወይም የእርሻ ትምህርት ቤት እንዲቋቋም ችሮታ ቢያደርጉ፣ የተሻለ መስሎ ታያቸው:: ወዲያውም አቶ መኩንን ሀብተወልድን ምን ይመስልሀል ? ብለው ጠየቁ:: የገንዘብ ሚኒስትሩ ሀሳቡ በጣም ጥሩ መሆኑን ከገለጹ በኋላ፣ 1ኛ/ ደጃች ተድላ የሚቋቋመውን የተማሪ ቤት ዓይነት እንዲመርጥ ክብሩ እንዲጠው፣ 2ኛ/ የተመረጠው ተማሪ ቤት (የርሻ ሆነ የቴክኒክ) በንጉሠ ነገሥቱ ቸርነት እንዲቋቋም፤ በኤርትራ ሕዝብ ስም ሆኖ ልመናውን በዳስኩሩ ውስጥ እንዲያቀርብና፣ ጃንሆይም በይፋ በሚሰጡት መልስ በደስታ መፍቀዳቸውን እንዲገልጹለት ቢደረግ ይሻላል አሉ:: በዚህ ካቶ መኩንን ሀብተወልድ በቀረበው ሀሳብ፣ ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ ተስማምተው ወዲያውኑ ለንጉሠ ነገሥቱ አቅርበው አስፈቀዱ::

መስከረም 11 ቀን 1953 ዓ.ም (ፀኢት. አቶ. መስከረም 1 ቀን 1946 ዓ.ም) በጦነተ ልዑል ቤተመንግሥት ግቢ ውስጥ፣ ሥፍር ቁጥር የሌለው ሕዝብ በተሰበሰበበት የተካሄደው ሥነ ሥርዓት፤ በየዓመቱ የሚከበረውን የሐምሌ 16 የንጉሠ ነገሥቱን ልደት በዓል የሚያስታውስ ሆኖ ይታያል:: በየዓመቱ ሐምሌ 16 ቀን፣ በዚያን ዘመን የታወቁት የአዲስ አበባ ኩተግ ገዥ ፊታውራሪ ደምሴ ወልደአማኑኤል፤ (ኋላ ደጃዝማች) በሞርኒግ ልብስ በሕዝብ ማህል በተዘጋጀ መድረክ ላይ ወጥተው፣ ለኢትዮጵያ ብርሃን እንደሚያቀርቡት መልካም ምኞት፤ ደጃዝማች ተድላም በጥበብ ኩታ አደግድገው፣ የኤርትራ ሕዝብ ለንጉሠ ነገሥቱ ያለውን ባለውለተኛነት የገለጹት ተመሳሳይ በሆነ ሥነ ሥርዓት ነበር::

ንጉሠ ነገሥቱና አቴጌይቱ ከንጉሣውያን ቤተሰቦቻቸው ጋር ሆነው፣ በቤተመንግሥቱ ስገነት ላይ ብቅ ሲሉ፣ያ በወልደጊዮርጊስ ተጸንሶ በመኩንን ሀብተወልድ የተቀናበረውን ሀሳብ፣ የኤርትራው መሪ በዲስኩራቸው ያቀረቡት እንደሚከተለው ነበር::

« ..... ግርማዊነትዎ እንደሚያውቀው፣ የኤርትራ ሕዝብዎ በመከራው ዘመን የጠፉ ንብረቱን ለማቋቋም በመታገል ላይ ነው:: ነገር ግን ለእርሻ የሚሆነው ለም መሬት እጅግ ያነስ ስለሆነ፣ በድካሙ መጠን የሚያገኘው ፍሬ፤ ከችግሩ የሚያድነው አልሆነም:: ግርማዊነትዎ ይህን ተመልክቶ በተለመደ ቸርነቱ፣ እዚያው አገሩ ላይ አንድ የእርሻ ትምህርት ቤት ተከፍቶለት፣ በዘመናዊ የእርሻ

ጥበብ ዘዴ የመሬቱን ጠባይ ለማሻሻል የሚፈቅድለትን ትምህርት እንዲያገኝ በታላቅ ትህትና እለምናለሁ ..... » በሚል ቃል ዝቅ ብለው እጅ ነሱ:: ወዲያው ንጉሠ ነገሥቱም በሰጡት መልስ « .... በኤርትራውያን ዜጐቻችን ስም ሆነህ እንድናቆምላቸው የለመንከውን የርሻ ትምህርት ቤት በታላቅ ደስታ ፈቅደንልሃል.... » አሉ::

በዚህ የንጉሠ ነገሥቱ የችሮታ ቃል በዓሉ ሲፈጸም፣ ትችቱ በያለበት መቀጣጠል ጀመረ:: አንዳንዶቹ ለመላው ኢትዮጵያ ያሉት የርሻ ትምህርት ቤቶች ሁለት ብቻ ሲሆኑ (አምቦ እና ጅማ) በምን ምክንያት ለአሥመራ ቅድሚያ ተሰጠ ? በማለት ሲያጉረመርሙ፣ ሌሎች ደግሞ ጃንሆይ በአደባባይ ልመና ሲቀርብላቸው፣ እምቢ ማለት አይችሉም እያሉ ይከራከሩ ነበር:: ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው፣ የመኩንን ሀብተወልድ ሥጋት በአንድ በኩል ሕዝቡ ምን ይላል ? ብሎ በማሰብ ሲሆን፣ በሌላ በኩል ደግሞ፣ « ..... እናት ከብዙ ዘመን መለያየት በኋላ ልጄን ስትቀበል፣ ያላትን ሁሉ አራቁታ አንተ ትብስ በማለት ለማስደሰት ብትሞክርም፣ ከአቅሟ በላይ በየቀኑ ምን ላድርግለት ? እያለች መጨነቅና መጠበብ የለባትም ..... » የሚል ነበር::

እንደሚታወሰው የቺፍ ኤግዜኩቲቩ ሁለተኛው ምኞት፣ በኤርትራ ያሉት የግርማዊነታቸው እንደራሴና ምክትላቸው እንዲነሱላቸው፤ ሁለቱንም በአንድነት ማንሳት ካልተቻለ ደግሞ፣ ዋና ቀንደኛ አድርገው የሚቆጥሯቸው ፊታውራሪ አስፍሐ ወደ አዲስ አበባ እንዲዛወሩላቸው ነበር:: ሀሳቡን ጸሐፊ ትዕዛዝ ቢደግፉትም በእሳቸው በኩል የልዕልት ተናኘወርቅን ባለቤት ከሥልጣን ይነሱ ብሎ ለጃንሆይ ማቅረቡ ስለሚያስቸግራቸው፣ ቢትወደድና ፊታውራሪ አላሠሩኝም በማለት ተድላ ባይሩ በቀጥታ ለአባ ጠቅል እንዲያመለክቱ አደፋፈሯቸው:: ደጃዝማችም ሲፈሩ ሲቸሩ፣ ስም ለመጥቀስም ሳይደፍሩ፣ በደፈናው የእንደራሴው ቢሮ እኔን በማገዝ ፋንታ እኔ እንድጐዳ ይሠራል፣ የሚል ለከስከስ ያለ አቤቱታ አቀረቡ:: ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በእንደራሴያቸውና በቺፍ ኤግዜኩቲቩ መካከል፣ እንዲሁም ከአስፍሐ ጋር ያለው አለመግባባትና መቃቃር በምን ምክንያት እንደሆነ ደህና አድርገው ያውቁታል:: በመሠረቱ በጃንሆይ የአመራር ጥበብ፣ ሁለቱም ወገኖች እንዲተባበሩና እንዲወዳጁ አይፈለግም:: አንዳንድ ጊዜም ውስጥ ውስጡን የሚያጫውሷቸው አራሳቸው ባለቤቱ ስለሆኑ፣ በፍርዳቸው የነ አንዳርጌ ወይም የተድላ ደጋፊ ሆነው አይታዩም:: የደጃዝማቹም አቤቱታ በሌላ አነጋገር፣ አንዳርጌና አስፍሐ ይሻሩልኝ እንደሆነ በትክክል ገብቷቸዋል:: ስለዚህ ለቀረበላቸው አቤቱታ፣ « ..... እኛ እያለን ሥራህ አይበላሽም:: ባለጋራም አያጠቃህም:: የእንደራሴያችን ጉዳይና ያንተም ኃላፊነት እየታየ፣ ወደፊት እንደሚሆን አናደርገዋለን .... » በሚል ትክክለኛ ትርጉሙ አስቸጋሪ በሆነ ቃል፣ የኤርትራውን መሪ ጫማ አስመው አስናበቷቸው:: የዚህን አነጋገር ምሥጢሩን ለመረዳት፣ ለደጃዝማች አማርኛ እጅግ የሚጠጥር ቢሆንም፣ « ..... እኛ እያለን ሥራህ አይበላሽም፣ ባለጋራም አያጠቃህም ..... » ብለው፣ ንጉሠ ነገሥቱ የተናገሩት፣ የተድላን ሞራል ከፍ አንዳደረገው ይነገራል:: ይሁን እንጂ፣ ተድላን ያስደሰታቸው ምኑ እንደሆነ ሊታወቅ አልቻለም:: በኤርትራ ሕገ መንግሥት መሠረት የተድላ ኃላፊነት ቢታይ፣ ፓርላማው ቺፍ ኤግዜኩቲቩን ለመደገፍ ወይም ለመሻር በሚወስደው አርምጃ የጃንሆይ ሥልጣን አይገባበትም:: ስለዚህ እኛ እያለን .... ባለጋራ አያጠቃህም ..... የተባለው፣ ምናልባት የአንድነት አጥባቂ ወገኖችን ለማስታገስ ስለሚችሉ ነው ተብሎ ካልታሰበ በስተቀር፣ ተድላ ባይሩን ከሌሎች ባለጋራዎች ጥቃት፣ ንጉሠ ነገሥቱ የሚያድኑበት ሥልጣን እንደሌላቸው ግልጽ

ነው:: በመጨረሻው ..... የእንደራሴያችን ጉዳይና ያንተም ኃላፊነት ..... እንደሚሆን እናደርገዋለን ብለው የተናገሩት ምን ለማለት እንደሆነ፣ አንኳ አስ ተድላ ባይሩ፣ የገነተ ልዑል አካባቢ ሰዎችም ቢሆኑ ሊገባቸው አይችልም:: የጽሕፈት ሚኒስቴር ሰዎች እንደተረጐሙት፣ « ያቀረብከው ወደፊት ታይቶ ይመሰናል » ለማለት ብቻ የተነገረ ቃል ነው ብለዋል:: ለማናቸውም ደጃዝማች እንደተመኙት ቢትወደድ አንዳርጌንና ፊታውራሪ አሰፍሐን ለማሻር አልሆነላቸውም::

የዘመን መለወጫና የኤርትራ መቀላቀል በዓል የዋለው አርብ ቀን ስለሆነ፣ በዚያን ዕለት ንጉሠ ነገሥቱ ግብር አልሰጡም:: ደጃዝማች ተድላ ከበዓሉ ፍጻሜ በኋላ ወደ ማረፊያቸው ወደ ራስ ሆቴል ሲመለሱ፣ ከዚተመንግሥቱ የተላከላቸው መስተንግዶ በሚያምር መልክ ተዘጋጅቶ ጠበቃቸው:: ደጃዝማች በወትሮአቸው፣ የአርብንና የረቡዕን ጉዳይ ባይከታተሉም፣ ከተስናዳላቸው የጾም ምግቦች ውስጥ፣ የሽንብራው አሣ ወጥ፣ ስልጆውና የሱፍ ውሃ ፍትፍቱ በጣም እንደተስማማቸው አቅራቢዎቹ ያስታውሳሉ:: በዚሁ ዕለት ከእኩለ ቀን ወኋላ ጀምሮ አስከ ማግሥቱ ምሣ ስዓት ድረስ፣ ደጃዝማች ፕሮግራማቸውን የመደቡት፣ አዲስ አበባ የሚኖሩትን ኤርትራውያን ታላላቅ ሰዎች እየተቀበሉ ስለ ኤርትራ ፌዴሬሽንና ስለ አንድነት ጉዳይ የሚሰጣቸውን ምክር በማዳመጥ ነበር::

በንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ከፍተኛ ሥልጣን ላይ የሚገኙት ኤርትራውያኖች፣ በጣም አብዛኛዎቹ (ወይም ዘመና ዘመቶው) የፌዴሬሽኑ አስተዳደር እንዲቀጥል የሚያተጉ ናቸው:: በእነሱ አስተያየት፣ ኤርትራ የኦቶኖሚ መብት በማግኘቷ፣ ኢትዮጵያዊነቷን አይቀንስም:: ዩናይትድ ስቴትስ እና አሜሪካ በፌዴራል ሲስተም የሚተዳደር ነው:: ሕዝቡ ግን አሜሪካዊ ነው:: ለኤርትራ የተሰጠው ሕገ መንግሥት በትክክል እንዲሠራ ከተደረገ፣ ጥቅሙ ላገሩ ተወላጅ ብቻ ሳይሆን፣ ለሌላውም በአሥራ ሁለት ጠቅላይ ግዛቶች ተደልድሎ ለሚተዳደረው የኢትዮጵያ ሕዝብ ጥሩ ምሣሌ የሚሆን ነው:: የኤርትራ ሕዝብ ሳያስበውና ሳይጠይቅ፣ በተባበሩት መንግሥታት ተዘጋጅቶ የተሰጠው የፌዴሬሽን አስተዳደር መብት፣ በተዓምር የመጣለት ዕድል ስለሆነ፣ እንዲጠነክርና ፍሬውን እንዲያሳይ መጣር ያስፈልጋል:: አሰበሰዚያ ፌዴሬሽኑ ቢፈርስና ፍጹም መዋሀድ ቢደረግ፣ ሌላው የኢትዮጵያ ሕዝብ እንደደረስበት ሁሉ፣ ኤርትራውያኖችም በአዲስ አበባ የአገር ግዛት ሚኒስቴር የጭለማ አስተዳደር ውስጥ፣ ተጨፍልቀው እንደሚስቃዩ ማሰብ ያስፈልጋል:: ስለዚህ፣

1ኛ/ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር ኢትዮጵያዊነትን የሚጠብቅ እንጂ የሚያዳክም አለመሆኑን፣

2ኛ/ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን የንጉሠ ነገሥትነት ሥልጣን በምንም ረገድ እንደማይቀንሰው፣ ደህና አድርጐ በማስረዳት፣

የፌዴሬሽኑ ሕይወት እንዲቀጥል ከመታገል በስተቀር፣ ለቺፍ ኤግዜኩቲፉ ሌላ ምርጫ እንደማይኖራቸው፣ የአዲስ አበባዎቹ ኤርትራውያኖች የጠበቀ ምክራቸውን ሰጧቸው::

ከጥቂት ወራቶች ጀምሮ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፉ የፌዴራሊስትነትን ሽሚዝ በይፋ ለማጥለቅ ዳርዳሩን ይሞካክሩ ስለነበረ፣ በዚህ በአዲስ አበባው ጉዞአቸው

ከወገኖቻቸው ያገኙት ምክርና አስተያየት፣ ሀሳባቸውን በበለጠ ሊያጠናክርላቸው ቻለ:: ከንጉሠ ነገሥቱና ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ጋር ለረዥም ስዓቶች ሲነጋገሩ፤ አንድም ጊዜ ፌዴሬሽን ስለማፍረስ ሆነ ስለማላላት ጥያቄ አለመነሣቱ፣ አዲሱ ፌዴራሊስት የሆነውን ዕቅዴን ከገቡ ለማድረስ ችግር አይገጥመኝም ብለው አመኑ::

በጣም ያስቸግሩኛል የሚሏቸው ቢትወደድ አንዳርጋቸውና ፊታውራሪ አስፍሐ፣ አንዲሻሩላቸው የተመኙት ባይፈጸምላቸውም፤ ከጃንሆይና ከወልደጊዮርጊስ የተሰጣቸው ክብርና መልካም አስተያየት እጅግ አድርጐ አስደስቷቸዋል:: በዚህ አካኋን ተድላ ባይሩ የአዲስ አበባ ጉብኝታቸውን ፈጽመው አሥመራ የተመለሱት፣ የኤርትራ ፌዴሬሽን እንዲጠነክርና፣ ለመቼውም እንዲቆይ ለማድረግ ስለሆነ፣ የአንድነት አጥባቂ ወገኖቻቸውን ችላ ማለት የመጀመሪያው እርምጃቸው ሆነ::

ያዝልቅልዎ !

አንደ ኢትዮጵያ አቆጣጠር በዘመነ ማርቆስ 1946 ዓ.ም (በአውሮፓ 1953-1954) ደጃዝማች ተድላ ባይሩ የኤርትራን ፌዴሬሽን አጠንክሮ ለማቆየት የወሰኑት፣ አንዳችም የፖሊሲ መግለጫ ሳያደርጉ፣ በአሠራር ዘዴ ብቻ በመጠቀም አንዲሆን ነበር:: ከዚህም ግብ ለመድረስ፣

1ኛ/ ከአንድነት አጥባቂ ወገኖች ጋር፣ ፌዴሬሽኑ ይፍረስ ወይም አይፍረስ የሚል ንትርክ ሳይክፈት፤

2ኛ/ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር ስለሚሰጠው ጥቅም፣ የቺፍ ኤግዜኩቲፉ አስተያየት በዲስኩርም ሆነ በጋዜጣ ሳይገለጥ አንዲከናወን፤ ብርቱ ጥንቃቄ ማድረግ ነበረባቸው::

ደጃዝማች እንደተመከሩት፤ ድምፃቸውን ፀጥ አድርገው ለአቀዱት ዓላማ በሚጥሩበት ጊዜ፣ ከአንድነቶች በኩል አንዳችም አንቅፋት አንዳይደነቀርባቸው፣ « ..... <u>ለኤርትራ እናቷ ኢትዮጵያ ነች::</u> ..... <u>መሪዋም ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ናቸው::</u> ..... » አያሉ በየዲስኩራቸውና በየመግለጫቸው ጐላ አድርጐ ለማቅረብ ፕሮግራም አቀዱ:: በንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ውስጥ በከፍተኛ ሥልጣን ላይ የሚገኙት የአዲስ አበባዎቹ ኤርትራውያኖች፣ በትምህርትም ሆነ በሥራ ኤክስፔሪያንስ እጅግ የላቁና የታወቁ በመሆናቸው፣ ከእነሱ የተሰጠው የፖለቲካ ቴክኒክ ፍቱን መድኃኒት ነው ብለው ከልብ አመኑበት:: ይሁን እንጂ አሥመራም ያሉት የማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባሎችና፣ በተለይም የአንድነት አጥባቂ ወገኖች በቀላሉ የሚበገሩ አለመሆናቸውን፣ ደጃዝማች አልተረዱትም:: ከአዲስ አበባ ጠቅላላ የመንፈስ አደላ ተደርጐላቸው፣ አሥመራ በተመለሱ በሁለተኛው ሳምንት መጀመሪያ ላይ፤ <u>ከአንድነት አጥባቂ ወገኖች ለቺፍ ኤግዜኩቲፉ በተጻፈላቸው ልዩ ማስታወሻ የሚከተለው አስተያየት ቀረበላቸው::</u>

« ..... ኮሎኒያሊስት ጣልያን ከኢትዮጵያ የነጠላት አገራችን ኤርትራ፣ ተመልሳ ከአናቷ ጋር አንድትዋህድ ከእኛ ጋር ሆነው፣ ከአሥር ዓመታት በላይ ያደረጉትን ከፍተኛ ተጋድሎ ለመመስከር እኛ ወንድሞችዎ ወደ ኋላ አንልም::

ከወገኖቻቸው ያገኙት ምክርና አስተያየት፣ ሀሳባቸውን በበለጠ ሊያጠናክርላቸው ቻለ:: ከንጉሠ ነገሥቱና ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ጋር ለረዥም ሰዓቶች ሊነጋገሩ፣ አንድም ጊዜ ፌዴሬሽን ስለግፍረስ ሆነ ስለማላላት ጥያቄ አለመነሣቱ፣ አዲሱ ፌዴራሊስት የሆነውን ዕቅዴን ከገፉ ለማድረስ ችግር አይገጥመኝም ብለው አመኑ::

በጣም ያስቸግሩኛል የሚሏቸው ዒትወደድ አንዳርጋቸውና ፊታውራሪ አስፍሐ፣ እንዲሻሩላቸው የተመኙት ባይፈጸምላቸውም፣ ከጃንሆይና ከወልደጊዮርጊስ የተሰጣቸው ክብርና መልካም አስተያየት እጅግ አድርጐ አስደስቷቸዋል:: በዚህ አኳኋን ተድላ ባይሩ የአዲስ አበባ ጉብኝታቸውን ፈጽመው አሥመራ የተመለሱት፣ የኤርትራ ፌዴሬሽን እንዲጠነክርና፣ ለመቼውም እንዲቆይ ለማድረግ ስለሆነ፣ የአንድነት አጥባቂ ወገኖቻቸውን ችላ ማለት የመጀመሪያው እርምጃቸው ሆነ::

ያዝልቅልዎ !

እንደ ኢትዮጵያ አቆጣጠር በዘመነ ማርቆስ 1946 ዓ.ም (በአውሮፓ 1953-1954) ደጃዝማች ተድላ ባይሩ የኤርትራን ፌዴሬሽን አጠንክሮ ለማቆየት የወሰኑት፣ አንዳችም የፖሊሲ መግለጫ ሳያደርጉ፣ በአሠራር ዘዴ ብቻ በመጠቀም እንዲሆን ነበር:: ከዚህም ግብ ለመድረስ፣

1ኛ/ ከአንድነት አጥባቂ ወገኖች ጋር፣ ፌዴሬሽኑ ይፍረስ ወይም አይፍረስ የሚል ንትርክ ሳይከፈት፤

2ኛ/ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር ስለሚስጠው ጥቅም፣ የቺፍ ኤግዜኩቲፉ አስተያየት በዲስኩርም ሆነ በጋዜጣ ሳይገለጥ እንዲከናወን፤ ብርቱ ጥንቃቄ ማድረግ ነበረባቸው::

ደጃዝማች እንደተመከሩት፤ ድምፃቸውን ፀጥ አድርገው ለአቀዱት ዓላማ በሚጥሩበት ጊዜ፣ ከአንድነቶች በኩል አንዳችም እንቅፋት እንዳይደነቀርባቸው፣ « ..... ለኤርትራ እናቷ ኢትዮጵያ ነች:: ..... መሪዋም ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ናቸው:: ..... » እያሉ በየዲስኩራቸውና በየመግለጫቸው ጐሳ አድርጐ ለማቅረብ ፕሮግራም አቀዱ:: በንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ውስጥ በከፍተኛ ሥልጣን ላይ የሚገኙት የአዲስ አበባዎቹ ኤርትራውያኖች፣ በትምህርትም ሆነ በሥራ ኤክስፔሪያንስ እጅግ የላቁና የታወቁ በመሆናቸው፣ ከእነሱ የተሰጠው የፖለቲካ ቴክኒክ ፍቱን መድኃኒት ነው ብለው ከልብ አመኑበት:: ይሁን እንጂ አሥመራም ያሉት የማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባሎችና፣ በተለይም የአንድነት አጥባቂ ወገኖች በቀላሉ የሚበገሩ አለመሆናቸውን፣ ደጃዝማች አልተረዱትም:: ከአዲስ አበባ ጠ ቅላላ የመንፈስ እደላ ተደርጐላቸው፣ አሥመራ በተመለሱ በሁለተኛው ሳምንት መጀመሪያ ላይ፤ ከአንድነት አጥባቂ ወገኖች ለቺፍ ኤግዜኩቲፉ በተጻፈላቸው ልዩ ማስታወሻ የሚከተለው አስተያየት ቀረበላቸው::

« ..... ኮሎኒያሊስት ጣልያን ከኢትዮጵያ የነጠላት አገራችን ኤርትራ፤ ተመልሳ ከእናቷ ጋር እንድትዋሀድ ከእኛ ጋር ሆነው፣ ከአሥር ዓመታት በላይ ያደረጉትን ከፍተኛ ተጋድሎ ለመመስከር እኛ ወንድሞችዎ ወደ ኋላ አንልም::

..... ከባዕድ አስተዳደር ተላቀን ነፃነታችንን አግኝተን፣ ወደ አገራችን ወደ ኢትዮጵያ እልክ ተቀላቀልንበት ጊዜ ድረስ፣ የአንድነት ያገር ፍቅር ማህበራችን ዋና ጸሐፊያችን አድርገን የጣልንብዎትን ኃላፊነት፣ በሚያስደንቅ ትጋት መፈጸምዎን ምንጊዜም አንረሳውም:: .....

..... ከእኛ ከኤርትራውያኖች ጥያቄና ፍላጐት ውጪ፣ ከእናታችን ጋር የምንቀላቀለው « ፌዴሬሽን » በተባለ በባዕድ በተፀነሰ ሕገ እንዲሆን የተባበሩት መንግሥታት በፈረደብን ጊዜ፣ ሌላ ምርጫ ስላልነበረን፣ ለጊዜው ተቀብለን፣ ለትልቁ የአንድነት ግባችን እንደምንቀጥል ስንወስን፣ እርስዎ ወንድማችን ያሳዩንን እና ያሳደሩብንን የቆራጥነት መንፈስ፣ ለመቼውም አንዘነጋውም::

..... ይህንንም በግዴታ የተጣለብንን የፌዴሬሽን አስተዳደር ለመምራት ከርሰዎ የተሻለ አርቆ ተመልካችና አዋቂ አይኖርም ብለን፣ ለከፍተኛው የመሪነት ሥልጣን ያበቃንዎ እኛ ወንድሞችዎ መሆናችንን፣ ይስቱታል ብለን አንጠራጠርም::

..... ይህ « ፌዴራሲዮን » የተባለ በውጪ ተንኮለኞች የተቀመመ አስተዳደር፣ ከኢትዮጵያውያን ወንድሞቻችንና እህቶቻችን የተለየን አድርጐ የሚያሳየን በመሆኑ፣ መርዙ ሳያጠፋን ቀድመን እንድናጠፋው፣ አብረን ሆነን በስፊው የመከርነውን ይዘነጉታል ብለን አናስብም::

..... ባላሰብነውና ባልጠበቅነው ሰዓት የአስተዳዳሩ ወንድማችን አኳኋን እየቀዘቀዘ፣ ከእኛም ጋር ያለውን ግንኙነት እያዳከመ ሲሄድብን፣ ምክንያቱን እስከምንረዳው ድረስ፣ ምን ያህል ጭንቅና ሀሳብ ላይ እንደከረምን ሳይረዱት ቀርተዋል ብለን አናምንም::

..... አሁን ግን፣ ልባዊ ሀሳብዎን፣ አኳኋንዎ ቁልጭ አርጐ እንዳቀረበልን፣ ይህንን በጊዜያዊነት የተቀበልነውን የፌዴሬሽን አስተዳደር፣ ሕያው አድርጐ ለማኖር የወሰኑ ስለሆነ፣ እኛን ወንድሞችዎን ትተው፣ ብቻዎን የመረጡትን ረዥም ጉዞ፣ « ያዝልቅልዎ » ከማለት በስተቀር የምንጨምረው የለም:: ..... »

ተድላ ባይሩ ይህን ማስታወሻ አይተው፣ ምንም ዓይነት ሥጋት አላደረባቸውም:: መጀመሪያ፣ ጽሑፉ የተላከው በመላ የማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባሎች ስም ሳይሆን፣ በጥቂቶቹ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች የተፈረመ በመሆኑ፣ ሁለተኛ፣ አቀራረቡ የቅሬታን መንፈስ የሚገልጥ እንጂ ዛቻ ሆኖ የሚቆጠር ስላልሆነ፣ ሶስተኛ ጽሑፉ የተዘጋጀውና የተቀናበረው በፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል ተንኮል ነው ብለው በማመን፣ ደጃዝማች፣ ለጉዳዩ ቁም ነገር መስጠ ት የሚያስፈልገው መስሎ ሳይታያቸው ቀረ::

ተድላ በተፈጥሮአቸው ግልጽ የሆነ ጠባይ የሌላቸውና፣ ወዳጅ አጥባቂም ባለመሆናቸው፣ ቅን የሆነ ምክር ለማግኘት የታደሉ አልነበሩም:: ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ሆነው ከተመረጡ በኋላ፣ ከሁሉም ይበልጥ መጠንቀቅ የሚያስፈልጋቸው ምክትል እንደራሌውን መሆኑን፣ አጐታቸው አቶ ዘካርያስ ተክሌ ደጋግመው ይመክሯቸው እንደነበረ ይነገራል:: የንጉሡ ነገሥቴ ምክትል እንደራሌ ፊታውራሪ አስፍሐ፣ በፋሽስት ዘመን የናዚ አስተርጓሚ ሆነው የሰሩ፣ ሮማ ተጋብዘው በሙሶሊኒ የተሸለሙ፣ የጁካ ጻውስታን መልካም አስተያየትና ሹመት የተቀበሉ፣ የፋሽስቱ

ሊቀ ሊቃውንት የኤንሪኮ ቸሩሊ አማካሪ የነበሩ፣ ከፋሽስት ውድቀት በኋላም የጐንደርን፣ የትግሬንና የሸዋን መኳንንት አስተዳደርና ዘዴ ጠጋ ብለው ያጠኑ፣ በጠቅላላውም በጥንቱም ሆነ በዘመኑ ሥራ ብዙ ኤክስፔሪያንስ ያከማቹ ስለሆኑ፣ የፌዴራሊስቶችን ዕቅድና ፕሮግራም ለማፍረስ ጥበቡ በእጃቸው እንደሚሆን፣ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ አልታያቸውም:: በአንድነት አጥባቂዎች ስም የተላከላቸውን ደብዳቤ በተንኮለኛው በአስፍሐ የተጻፈ ነው ብሎ ከማራከስና ንቆ ከመጣል፣ ዓላማውና ግቡ ምን እንደሆነ ቢመራመሩ ከብዙ ጥቃት ይድኑ ነበር:: <u>ለንጉሠ ነገሥቱ ታማኝነቴን፣ ለኢትዮጵያ ያገር ፍቅር ስሜቴን፣ በአደባባይ እየገለጽኩ፣ የኤርትራን አቶኖሚ በአሠራር አጠክረዋለሁ</u> ብለው፣ ተድላ ባይሩ አንደፎከሩት ሁሉ፣ እነ አስፍሐም ፌዴሬሽኑን የምንገድለው በአሠራር ዘዴ አንጂ፣ በዲስኩር አይደለም ብለው ውስጥ ውስጡን መዘጋጀታቸውን፣ ደጃዝማች አልሰሙም::

ቺፍ ኤግዜኩቲፉ የሚያደርጉላቸውን ክትትል ለማደናበርና መስመሩን ወደ ሌላ አቅጣጫ ለማስለወጥ፣ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች፣ ውጭ ውጭውን የሚነዙት ፕሮፓጋንዳ፣ ..... እኛ ከእንግዲህ ወዲህ ስለ ኢትዮጵያዊነታችንና ስለ ባለውለተኛው ንጉሠ ነገሥታችን ስሜታችንን ከመግለጽ በስተቀር፣ በደጃዝማች ተድላ መንግሥት ውስጥ ገብተን፣ ስለ አቋሙ ሆነ ስለ አመራሩ፣ ለመምከርም ሆነ ለመውቀስ፣ ጨርሶ አንሞክረውም ..... » የሚል ነበር:: ይህንን አነጋገር ደጃዝማች ተድላ የተረጐሙት የብስጭትና የኩርፊያ አድርገው ስለሆነ፣ እነ አስፍሐ በምመራው መንግሥት ውስጥ እየገቡ እስካላስቸገሩኝ ድረስ፣ እንደፈለጋቸው ይሁኑ በማለት ችላ አሉዋቸው:: የቅርብ አማካሪዎቻቸው፣ አጐታቸው አቶ ዘካርያስ ተክሌ፣ የካቢኔያቸው ዲሬክተር አቶ መስፍን ገብረሕይወት (ኋላ ፊታውራሪ) ከወዳጆቻቸውም መካከል ብላታ ደምሣስ ወልደሚካኤልና ፊታውራሪ ሐድጉ ጊላ ጋብር፣ (ኋላ ደጃዝማች) « .... ቺፍ ኤግዜኩቲፉ ሕገ መንግሥቱን አክብሮ፣ አቶኖሚው የሰጠውን መብት በሥራ ላይ ቢገልጠው ፌዴራሊስት አያስኝውም:: ..... ከዚህ በላይ ደግሞ አስካሁን እንደተደረሰበት፣ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የሚጥሩት ቢትወደድ አንዳርጋቸው አና ፊታውራሪ አስፍሐ ናቸው እንጂ ንጉሠ ነገሥቱ የሉበትም:: ..... ጃንሆይ ቢፈልጉ ኖሮ፣ በጣም የሚያምኑትንና የሚወዱትን ተድላ ባይሩን ጠርተው ይነግሩት ነበር እንጂ፣ ከነ አስፍሐ ጋር ሆነው ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ አይዶልቱም ..... » እያሉ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፉ ያለ ሥጋት ጠንክረው ሥራቸውን እንዲቀጥሉ አበረታቷቸው::

ተድላ ባይሩ በዚህ በአዲሱ አቋማቸው፣ ከማህበረ ፍቅሪ ህገር አባላት መካከል ሞዴሬቶቹን በመሰብሰብ፣ ከእስላም ሊግ ሠፈር ፌዴራሊስቶቹን በመያዝ፣ የጠነከረ ሥልጣን ይኖረኛል ብለው ተነሱ:: ይሁን እንጂ የተድላ ባይሩ የሥልጣን አጠቃቀም፣ አስተዳደሩን በሚመለከቱ በማናቸውም ጉዳዮች ላይ ውሳኔ ለመስጠት ብዙ ጊዜ ሲፈጁ፣ ባለጋራዎቻቸውን ለማጥቃት ከሆነ፣ ሕግ አየጣሱ ፈጣን እርምጃ ሲወስዱ ይታያሉ:: ከስምንት ወራት በፊት በወልደዓብ ወልደማርያም ላይ አንዳደረጉት ሁሉ፣ ከራስ ተሰማ አስበሮም ልጆች ውስጥ፣ አቶ ኢያሱ የተባለው እኔን ለመግደል ሲዝት ተሰምቷል በማለት፣ ደጃዝማች አብርሃ ተሰማን፣ አዝማች ገብረኪዳን ተሰማንና ኢያሱ ተሰማን፣ በፖሊስ አሳድነው ወህኒ ቤት ጨመሯቸው:: በሕጉ መሠረት ቢሆን ኖሮ፣ አዝማች ገብረኪዳን የፓርላማው አባል በመሆናቸው፣ ምክር ቤቱ ሳይጠየቅ መታሰር አልነበረባቸውም:: ደጃዝማች ተድላ በዚህ ብቻ አልቆሙም:: የራስ ተሰማንና የቤተሰቦቻቸውን የምስለኔነት ሹመት ነጥቀው ለሌሎች ወዳጆቻቸው አከፋፈሏቸው:: በመጨረሻው የታሠሩት ሰዎች ለተከሰሱበት ጉዳይ ምንም ዓይነት ማስረጃ ሊቀርብ ስላልቻለ፣ ፍርድ ቤቱ በነፃ ለቀቃቸው::

ቺፍ ኤግዜኩቲቭ ከሕጉ ውጭ በደም ፍላት ተነሳስተው፣ ይህን የመሳሰለ እርምጃ በመውሰዳቸው፣ « ተድላ ዲክታተሩ » የሚል ስም ተነዛባቸው:: የአንድነት አጥባቂ ወገኖችም፣ ምንም እንኳን ከተስማ አስበሮም ቤተሰቦች ጋር የከረረ ጠብና ጠላትነት ቢኖራቸውም፣ ፍርድ በሥርዓቱ መካሄድ ነበረበት እያሉ፣ ውስጥ ውስጡን ወረውን በማናፈስ፣ በተድላ ካቢኔ ላይ ሀሜታ ሲነዙ ከርመዋል::

« ..... ጫማ በእግር ልክ ካልሆነ ..... »

ቀ.ኃ.ሥ የካቲት 6 ቀን 1954 ዓ.ም

በጥርና በየካቲት ወራት 1954 ዓ.ም፣ ንጉሠ ነገሥት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኤርትራን ሲጐበኙ በቆዩበት ጊዜ ውስጥ፣ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች የፌዴራሊስቱን የተድላን ካቢኔ እያቆስሉ፣ ሕዝቡን ወደ እነሱ ለመሳብ የሚያመች ጥሩ ዕድል አገኙ::

የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ የመንግሥታቸውን የገቢ ምንጭ ከፍ አድርገው፣ የወጪ በጀታቸውን ለማስተካከል፣ ከእንግሊዞች አስተዳደር ዘመን ጀምሮ ሕዝቡ ሲከፍል የቆየው የመሬትና የቦታ ግብር፣ በእጥፍ እንዲያድግ አዋጅ አወጡ:: ለምሣሌ በዓመት ሃምሣ ብር ይከፍል የነበረው ባለ መሬት፣ ዛሬ በአንድ ጊዜ መቶ ብር ገብር ሲባል፣ ሕዝቡ በየአውራጃውና በየወረዳው መንጫጫት ጀመረ:: አገራችን ከባዕድ አገዛዝ ወጥታ የራሷን ነፃ አስተዳደር አገኘች ብለን የተደሰትነው፣ እኛን መልሶ በችግር ለመጥበስ ከሆነ፣ ጥቅሙ እምን ላይ ነው ? ..... እያለ፣ ሕዝቡ እርስ በርሱ ሲወያይ፣ አንድነቶች በየምስለኔዎቹ በኩል እየሠረጉ፣ የሕዝቡን ንዴት ለማባባስና፣ የራሳቸውን እምነት ለማሳመን መልካም አጋጣሚ ሆነላቸው::

« ..... የተባበሩት መንግሥታት ፌዴራሲዮን በተባለ ሕግ ከኢትዮጵያ ጋር አንድንቀላቀል ያደረገን፣ ከእኛ ከኤርትራውያኖች የሚሰበሰበው ግብርና ታክስ አገሩን ለማስተዳደር ይበቃል በሚል ፈረንጆች ባቀረቡት የተንኮል ሀሳብ ነው:: ..... አናንተ አሁን ያዘናችሁት ለኤርትራ መንግሥት የምትከፍሉት ግብር ከቀድሞው እጥፍ በመሆኑ ነው:: ይህ ፌዴራሲዮን የተባለው አሠራር እናንተ ገና ያልለማችሁት፣ የሚያመጣባችሁ ተጨማሪ ዕዳ አለ:: ይኸውም የፌዴራሲዮኑ መንግሥት ለተባለችው ኢትዮጵያ፣ ሌላ ተጨማሪ ታክስ እንድትከፍሉ በቅርብ ጊዜ ውስጥ ትጠየቃላችሁ:: ይኸ ፌዴራሲዮን የተባለ ነገር ባይመጣብንና ሁላችንም ከመጀመሪያው በጠየቅነው መሠረት፣ አንድ ኢትዮጵያ አንድንሆን ተፈቅዶልን ቢሆን ኖሮ፣ 1ኛ/ ለሁለት መንግሥት (ለኤርትራና ለኢትዮጵያ) ታክስ አንድንከፍል አንጠየቅም:: 2ኛ/ የምንከፍለው ግብር በአንድ ጊዜ እጥፍ እንዲሆንብን አይሞከርም ነበር:: አሁን ለዚህ ሁሉ ችግር ሕዝቡ ማድረግ ያለበት፣ ደህና ወኪል መርጦ ለንጉሠ ነገሥቱ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ማመልከት ብቻ ነው ..... » እያሉ አንድነቶች በያለበት የሚነዙትን ወሬ፣ የተድላ መንግሥት ለመመከት አልቻለም::

የካቲት 6 ቀን 1954 ዓ.ም ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የሠራዊን አውራጃ ሲጐበኙ፣ የኤርትራ መንግሥት ከሕዝቡ አቅም በላይ በእጥፍ እንዲከፍል የወሰነውን የመሬት ግብር፣ ንጉሠ ነገሥቱ እንዲያሻሽሉት የሕዝብ አቤቱታ ቀረበላቸው:: በዲስኩር ተዘጋጅቶ በሕዝቡ ስም ለጃንሆይ የተነበበው አቤቱታ፣

የአንድነት አጥባቂ ወገኖች ምን ያህል እንደቀመሙት በትክክል ሊያሰረዳ ይችላል::

« ..... እኛ የኤርትራ ታማኝ ዜጐችዎ፣ በግርማዊነትዎ ከፍተኛ ድካም ኢትዮጵያዊነታችንን እና ነፃነታችንን ካገኘን በኋላ፣ ያደረጉልን አባታዊ ችሮታዎችዎ ልባችንን የሚነኩ ናቸው:: ..... በዚህ በአንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ በአገራችን ላይ የተሠሩልን፣ ትምህርት ቤቶችና ሆስፒታሎች፣ መስጊዶችና ቤተክርስቲያኖች ከፍ ያለ ግምት የሚሰጣቸው ናቸው:: ..... አሁን በቅርቡም ኤርትራን ሲያስተዳድር የነበረው የእንግሊዝ መንግሥት፣ ለኤርትራውያን መልካም አኗኗር ያወጣሁት ወደ ስባት ሚሊዮን ብር (7,000.000) የሚጠጋ ወጪ ካልተመለሰልኝ ብሎ በመጠየቁ፣ በግርማዊነትዎ መልካም ፈቃድ ከንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ሣጥን መከፈሉን ሰምተናል:: ..... እንግዲህ ኤርትራ ግርማዊነትዎን የመስለ አባትና አሳቢ ባይኖራት ኖሮ፣ አገራችን በዕዳ የተያዘች ንብረት ሆና፣ ሰብዓዊ መብታችንን አጥተን እንቀር እንደነበረ ጉልህ እድርጐ ያስኝዝበናል:: ..... እኛ ብቻችንን ራሳችንን ችለን እንድንተዳደር የተወሰነብን፣ ራሳችን ከምንከፍለው ግብር በሰተቀር ሌላ የገቢ ምንጭ እንደሌለን እየታወቀ፣ ከወዴት አምጥተን ዕዳችንን እንድንከፍል ታስቦ ይሆን ? ..... በዚህ በአሁኑ ሁኔታችን ላይ እንደምንወድቅ እየታወቀ፣ የውጭ ባዕዶች በዘረጉልን የአስተዳደር ገመድ እንድንታሰር አድርገውን ሄደዋል:: ..... ነፃነታችንን አገኘን በምንልበት ሰዓት ይኸው በአንድ ዓመት ውስጥ እንደሚታየው፣ የምንከፍለው ግብር መቶ በመቶ ታጥፎ ዕዳ ላይ ወድቀናል:: ከዚህም በቀር ገና ያልከፈልነውና ወደፊት ለመክፈል የምንገደድበት የፌዴራል ግብር አለባችሁ እየተባለ ሲነገርብን ሰምተናል:: ..... ይህንን ሁሉ ስናስበውና ስንመለከተው፣ እጃችንን ለማስር የተደረገብን ያስተዳደር ሥርዓት ባስከተለው ችግር ምክንያት ስለሆነ፣ ከዚህ ችግር ውስጥ ሊያወጣን የሚችለው ግርማዊነትዎ ብቻ ነው:: ..... ኤርትራ በሀብትና በገንዘብ ራስዋን እንደማትችል እዋቂዎች መርምረው የደረሱበት ነው:: ይህ መሆኑ እየታወቀ፣ ..... ከአቅማችን በላይ የሆነ ወግና ግዳጅ የሚያከብር አስተዳደር ይዞ ለመኖር እኛም መሬታችንም የማይችለው ነው:: ..... ስለዚህ፣ ዘንድሮ የተጣለብንን ግብር ለመክፈል ጨርሶ የማንችለው ስለሆነ፣ ምሕረት እንዲደረግልን፣ ለሚመጣውም ዓመት እንደ አቅማችን እንድንገብር እንዲደረግልን፣ የግርማዊነትዎን ሰፊ ችሮታና ትእዛዝ እንለምናለን:: ..... »

እንደሚታየው በዚህ ዲስኩር የተገለጸው ሀሳብ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ለግብሩ ምሕረት እንዲያደርጉ የሚጠይቅ ብቻ ሳይሆን፣ 1ኛ/ የኤርትራ ትልቁ ችግር ራሷን ችችላለች ተብሎ የተሰጣት የፌዴሬሽን ሥርዓት የጐዳት መሆኑን፣ 2ኛ/ ወግና ግዳጅ እክባሪ የተባለው የተድላ ባይሩ አስተዳደር፣ የሕዝቡን ጉዳት በቅርቡ ሆኖ ለመረዳት አለመቻሉን የሚያመለክት ነው:: ለዚህ ለቀረበላቸው አቤቱታ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ወዲያውኑ የሰጡት የቃል መልስ፣ በፌዴሬሽኑ ሕግ መሠረት፣ በቺፍ ኤግዜኩቲፍ የውስጥ አስተዳደር ሥልጣን በቀጥታ ለመፍረድ እንደማይችሉ፣ ሽፈንፈን አድርገው በጨረፍታ ከጠቀሱ በኋላ፣ « ..... አሥመራ እንደተመለስን፣ ደጃዝማች ተድላን አነጋግረን መልሱን እንሰጣችኋለን .... » አሉ::

የመሬትና የቦታ ግብር በአጠፋታ እንዲከፈል በመወሰኑ፣ የኤርትራ ሕዝብ በጠቅላላው ማዘኑና መነጫነጩ እውነት ነው:: ፌዴሬሽኑ ለኤርትራ ሕዝብ የሚሰጠውን መብት ለመጠበቅና፣ በተግባር ላይ ውሎ ጥቅም እንዲሰጥ መጣር አለብኝ የሚል መንግሥት፣ በአንድ ጊዜ ግብሩን በማጠፍ በሕዝቡ ላይ ጉዳት

ግድረል [illegible]ትም:: የአንድነት አጥባቂ ወገኖችም፣ ወደ ሕዝቡ በመጠጋት የተድላን አመራር ለማስጠላት የቻሉት፣ ይህ በአጠፈታ የተተመነ ግብር የቀስቀሰውን የቁጣ ስሜት በመጠቀም ነው:: ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም፣ በአንድ በኩል የነ አሰፍሐን ዘዴና ፕሮግራም በሚገባ እየፈጸሙ፤ በሌላ በኩል ደግሞ የፌዴሬሽኑን ሕግ የሚጠብቁ እየመሰሉ፣ ደጃዝማች ተድላን አነጋግረን መልስ እንስጣለን በማለታቸው፣ የዋሁ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ እጅግ ተደሰቱ::

ጃንሆይ አሥመራ ከተመለሱ በኋላ፣ በቤተመንግሥቱ ጽሕፈት ቤታቸው ሆነው እንደራሴውና ምክትሉ ባሉበት፣ ስለ መሬት ግብር አከፋፈል ጉዳይ ከሕዝብ ስለቀረበላቸው አቤቱታ፤ ቺፍ ኤግዜኩቲፉ ሀሳብ እንዲሰጡ ጠየቋቸው::

ተድላ፣

..... የግብሩ አዋጅ የወጣው ብዙ ጥናት ተደርጉበት ነው:: ሕዝቡ ድሮ የሚከፍለው በጣም ትንሽ ስለነበር አሁን የተጠየቀው እንደማይከብደው ተጠንቶ ታውቋል:: ..... ስለዚህ ግርማዊነትዎ አቤቱታውን ችላ ከማለት በስተቀር መልስ መስጠቱ የሚጠቅም አይመስለኝም::

አሰፍሐ፣

..... ለኤርትራ ሕዝብ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ከፍተኛ ገኖው እና ንጉሠ ነገሥቱ ብቻ ሳይሆኑ፣ አባቱ ናቸው:: ልጅ አባቱን እባክህ አባቴ ችግር ወደቀብኝ ብሎ ሲለምን፣ አባት የሚችለውን ያደርግለታል እንጂ ችላ ብሎ አያልፈውም:: እንደዚሁም የኤርትራ ሕዝብ፤ ችግር ተጫነኝ መከራ ደረሰብኝ ብሎ ለንጉሠ ነገሥቱ አቤቱታውንና ልመናውን ሲያቀርብ፣ ቸል ተብሎ የሚታለፍ ነገር አይደለም:: ..... አሁን ግርማዊ ጃንሆይ ቺፍ ኤግዜኩቲፉን የጠየቁት፤ ከሕዝብ ለቀረበላቸው አቤቱታ ምን ማድረግ እንደሚሻል አስተያየት ለመስማት እንጂ፣ የግብሩ አዋጅ የወጣው በሕጉ መሠረት ነው ? ወይስ ከሕግ ውጪ ? ተብሎ ንግግር እንዲደረግበት አይደለም::

ተድላ፣

..... እኔ ጃንሆይ ችላ ቢሉት ይሻላል ያልኩት ሕዝባቸውን ሳይሆን፣ ለግብሩ አከፋፈል ስለወጣው አዋጅ ብዬ ነው::

አሰፍሐ፣

..... መቼም ሕዝቡ ለንጉሠ ነገሥቱ አቤቱታ ሲያቀርብ፣ አንድ ነገር አገኛለሁ ብሎ እንደሚጠብቅ ለሁላችንም ግልጽ ነው:: ስለዚህ፣ እንደተለመደው ጃንሆይ ለሚወዱት ሕዝባቸው፣ አንድ ዓይነት ችሮታ እንዲያደርጉለት ብናስቸግራቸው፣ ክቡር ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ምን ያስባሉ ?

ተድላ፣

..... ለእኔ ጥሩ ሀሳብ ነው የምለው::

ጃንሆይ፣

..... <u>ማለፊያ ነው</u> በዚሁ ይፈጸም::

..... በዚሁ ይፈጸም ተብሎ በፍጥነት የተሰጠው ውሳኔ፣ ለኤርትራ ሕዝብ ንጉሣዊ ችሮታ ለማድረግ መሆኑ የታወቀ ነው:: ምን ዓይነት ችሮታ? ..... ለጊዜው

« ..... ጫማ በእግር ልክ ካልሆነ እንደማያራምድ ሁሉ አስተዳዳሪም በሕዝቡ አቅም መጠን ካልሠራ አስቸጋሪነቱ የማይካድ ነው ..... »

(ቀ.ኃ.ሥ የካቲት 1954 ዓ.ም አሥመራ)

አልተገኘም ነበር:: ምክትል እንደራሴው ፊታውራሪ አስፍሐ አጥንተው ባቀረቡት **ዘገባ መሠረት**፣ የካቲት 8 ቀን 1954 ዓ.ም ጃንሆይ **ለመላው** የኤርትራ ሕዝብ **የሚያደርጉትን** ስፊ ችሮታ ሲገልጹ፣ ባደረጉት ንግግር **እንዲህ** አሉ::
« ..... ያመለከታችሁትን ስምተን ችግራችሁን ተገንዝበናል:: ..... በማናቸውም ጊዜ ችግራችሁን ለማቃለል የዘወትር ህሳባችን ስለሆነ፣ **በእጥፍ** <u>እንድትከፍሉ የወደቀባችሁን የግብር ዕዳ ለዘንድሮው እኛ እንከፍልላችኋለን</u>:: ..... የፌዴራሉ የኢትዮጵያ መንግሥት ድርሻ የሆነውንም ግብር፣ ባለፈው ዓመት ከንጉሠ ነገሥቱ ግምጃ ቤታችን እንዲከፈልላችሁ በተደረገው ዓይነት **የዘንድሮውም** እንደዚሁ ይቀጥላል ... »

ይህ ትልቅ የምሥራች ቃል በሕዝቡ ላይ ምን ያህል ከፍተኛ ደስታ እንደፈጠረ መገመት ያስቸግራል:: ..... ይህ **ፌዴሬሽን** የተባለ አስተዳደር የግብሩን ሂሣብ በአንድ ጊዜ እጥፍ አድርጐ በሕዝቡ ላይ ያደረሰውን ሥቃይ፣ ሩህሩህ የሆኑት ንጉሠ ነገሥቱ በድንገት ደርሰው ከመከራው አላቀቁት:: ..... ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በሚወዱት የኤርትራ ሕዝባቸው ላይ የደረሰው ጉዳት ስለአሳዘናቸው፣ <u>በአጠፊታ የተጠየቀው የግብር ሂሣብ፣ ከንጉሠ ነገሥቱ ግምጃ ቤት ወጪ ሆኖ በሕዝቡ ስም ለኤርትራ አስተዳዳሪ እንዲከፈል አዘዙ</u>:: ..... በተጨማሪም ኤርትራውያኖች መክፈል የነበረባቸውን የፌዴራል ታክስ ባለፈው ዓመት እንዳደረጉት ቸርነት ዘንድሮም ምሕረት አደረጉላቸው ..... » <u>እያሉ፣ አንድነቶች ዓላማቸውን በሕዝቡ ለማሳመን ደህና አድርገው ሠሩበት</u>::

ጃንሆይ በኤርትራ በቆዩባቸው ጊዜያቶች ውስጥ ለሕዝቡ ካደረጓቸው ንግግሮች መካከል፣ በሁለቱ ዲስኩሮቻቸው ውስጥ በአንዳንድ ግረፍተ ነገሮች የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ቅር ተስኝተዋል እየተባለ ይነገራል:: ይኸውም፣ የመጀመሪያው የሠራዬን አውራጃ በጐበኙ ጊዜ፣ « ..... ወደ ኤርትራ በመምጣታችን በጣም ደስ የሚለን ችግራችሁን ለማቃለል ነው እንጂ <u>ለተድላና ለደስታ አይደለም</u> ..... » ሲሉ የተናገሩት ነው:: ለተድላ ሲባል ምቾት ለማለት ስለሆነ፣ ከአማርኛ አጥረት ካልሆነ በቀር ደጃዝማች ተድላን የሚነካ እንዳልሆነ ግልጽ ነው:: ሁለተኛው ደግሞ ስለ አጠፊታው ግብር ለሕዝቡ ንጉሣዊ ችሮታ ሲያደርጉ በተናገሩት ውስጥ፣ እንዲህ የሚል ቃል ይገኝበታል:: « ..... <u>አስተዳዳሪ እንደ አደረጉት ነው:: ሆኖም፣ ጫማ በእግር ልክ ካልሆነ እንደማያሯሩጭ ሁሉ፣ አስተዳዳሪም በሕዝቡ አቅም መጠን ካልሠራ አስቸጋሪነቱ የማይካድ ነው</u>:: ..... » ይህ ንግግር በቀጥታ የተድላ ባይሩን መንግሥት አይመለከትም ብሎ መከራከር አይቻልም:: የጃንሆይን ዲስኩር ያዘጋጁት ፊታውራሪ አስፍሐ፣ ይህችን ቃል የቀመሟት ለማን ኖርዋል ? ብዬ ደጋግሜ ብጠይቃቸው፣ ..... እኔ ብጽፈውም መምሪያው የወረደው ከላይ ነው:: ከዚህ ሌላ የምጨምረው የለም ..... » ብለውኛል:: ያም ሆነ ይህ፣ ቃሉ የተስነዘረው የተድላን መንግሥት የሚመለከት ለመሆኑ አላጠራጠረም:: ንጉሠ ነገሥቱ በኤርትራ የሚያደርጉትን ጉብኝት ፈጽመው ከተመለሱ በኋላ፣ አንድነቶች የተድላ ባይሩን ሞራል ለመንካት፣ ..... <u>ጫማ በእግር ልክ፣ አስተዳዳር በአቅም መጠን፣</u> ካልሆነ ..... የሚለውን ቃል በስፊው ተጠቅመውበታል::

እንደሚታወስው፣ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች፣ ውስጥ ውስጡን ከንጉሠ ነገሥቱ የሞራል ድጋፍ እያገኙ፣ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር የሚያደርስውን ጉዳት ሕዝቡ ተረድቶት ለማፍረስ እንደሚቻል ሙሉ ተስፋ አድርገዋል:: ደጃዝማች ተድላና ወገኖቻቸው ደግሞ፣ ፌዴሬሽኑ ለኤርትራ ሕዝብ ያስገኘለትን መብት

በተግባር እያሳየን፣ ቋሚ መተዳደሪያ እንዲሆን እናደርጋለን ብለው ተነስተዋል። ይሁን እንጂ በእነዚህ በጥቂት ወራቶች ውስጥ እንደታየው ከሆነ፣ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች አንድ እርምጃ ወደፊት ሲጓዙ፣ የተድላ ካቢኔ ደግሞ የግብሩና የታክሱ ጉዳይ እንዳመለከተው፣ ሁለት እርምጃ ወደ ኋላ የተራመዱ ሆኖ ተገኝቷል።

ፌዴሬሽኑ፣ በሕይወት አለ ወይ?

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለብዙ ሳምንታት በኤርትራ በከረሙበት ሰሞን፣ ሕዝቡ የፌዴሬሽኑን አስተዳደር እያወዝ ወደ ፍጹም መዋህድ እንዲያመራ፣ የአንድነት ወገኖች በያለበት የለኳኳሉት እሣት፣ ቀስ በቀስ እየተቀጣጠለ የተድላን መንግሥት መለብለብ ያዘ።

ጃንሆይ ወደ አዲስ አበባ ከተመለሱ በኋላ፣ የካቲት 22 ቀን 1954 ዓ.ም ሀያ ስድስት (26) የአስላም ሊግ ወገኖች የሆኑ የፓርላማ አባሎች፣ ንጉሠ ነገሥቱ የሕዝቡ የግብር ዕዳ ከፋይ የሆኑት በኤርትራ የውስጥ አስተዳደር ገብተው ስለሆነ፣ አስቸኳይ ልዩ ስብሰባ እንዲደረግ ቺፍ ኤግዜኩቲቩን ጠየቁ። ደጃዝማች ተድላ ወዲያውኑ በስጡት መልስ፣ ፓርላማው የሁለተኛውን ዓመት መደበኛ ስብሰባ ከሶስት ሳምንት በኋላ ስለሚጀምር፣ ከዚያ በፊት አስቸኳይ ስብሰባ ማድረግ አያስፈልግም አሉ። ቺፍ ኤግዜኩቲቩ ይህን እርምጃ የወሰዱት፣ ከጠቅላላው አባሎች ውስጥ አንድ ሶስተኛውን ቁጥር የሚሞሉ መማክርቶች፣ ልዩ ስብሰባ ለመጠየቅ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 49 ንዑስ ቁጥር 2 የሚሰጣቸውን መብት በመጣስ ነበር። እነዚህ ሀያ ስድስት መማክርቶች በዚያን ሰዓት መብታቸው አስከምን ድረስ አንደሚፈቅድላቸው በትክክል ስላላወቁት፣ ፓርላማው እስኪከፈት ሶስት ሳምንት ጠብቁ የተባሉትን የፍርደ ገምድል ውሳኔ ሳያንገራግሩ ተቀበሉ።

በአሥመራ ነዋሪ የሆኑት የሶስቱ ታላላቅ መንግሥታት ቆንስል ጄኔራሎች (የአንግሊዝ፣ የአሜሪካና የፈረንሣይ) ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የኤርትራን የውስጥ አስተዳደር መብት እየጣሱ የሚያደርጉት ውሳኔ ሁሉ ለፌዴሬሽኑ ሕይወት እጅግ አስጊ መሆኑን ለየመንግሥቶቻቸው አስታወቁ። ከሎንዶን የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አዲስ አበባ ላለው አምባሳደሩ በላከው ደብዳቤ፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የኤርትራን ፌዴሬሽን አፍርሶ አስተዳደሩን ለመጠቅለል ማስቡ በስፊው ስለሚነገር፣ ንጉሠ ነገሥቱን ለማስጠንቀቅ ማስፈለግ አለማስፈለጉን በቶሎ መወሰን አለበን። ስለዚሁ፣ ያንተን አስተያየት እንጠብቃለንና በቶሎ ግለጽልን ሲል ጠየቀው። « ..... በአሁኑ ጊዜ እየተበላሸ የሚታየውን የኤርትራ ፌዴሬሽን አስተዳደር፣ የተቃዋሚዎቹ ወገኖች ጉዳዩን ለተባበሩት መንግሥታት ያቀረቡ እንደሆነ፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ኢትዮጵያን እንደማትደግፍ ማስጠንቀቂያ መስጠቱ ተገቢ ይሆናል። ..... ነገር ግን ይህንን አቋማችንን ለንጉሠ ነገሥቱ ከማቅረባችን በፊት፣ የኢትዮጵያ መንግሥት ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የወሰዳቸውን እርምጃዎች የሚያሳዩ አጥጋቢ ማስረጃዎች ከተስበሰቡ በኋላ ቢሆን ይሻላል .... » በማለት፣ አምባሳደሩ አስተያየቱን አቀረበ። በዚህ ሀሳብ መሠረት አሥመራ ያለው የታላቋ ብሪታንያ ቆንስል የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ውስጥ ውስጡን የሚጐነጉነውን ፈልጐ በማስረጃ ለመጨበጥ ጥረቱን ቀጠለ። ሆኖም፣ እነ ፊታውራሪ አስፍሐ ያጠሩትን ክልል ጥሶ ለመግባትና የሚመኘውን ለማግኘት ሙከራው ሊሳካለት አልቻለም።

መጋቢት 8 ቀን 1954 ዓ.ም ፓርላማው ከመከፈቱ ከአንድ ሣምንት በፊት፣ የታላቂ ብሪታንያ ቆንስል ጄኔራል ወደ ቺፍ ኤግዜኩቲቩ ቢሮ ሄዶ፣ የገለጻላቸው ሚስጥር ደጃዝማችም የሰጡት መልስ የሚከተለው ነበር:: በአንድነቶችና ፌዴራሊስቶች መካከል ካለፉት ወራቶች ጀምሮ የተፈጠረው ጠብ እንደዚሁ እየቀጠለ ከሄደ፣ ለአገሩ ሠላም አስጊ እንደሚሆን ስሜቱን ከገለጸ በኋላ፣ የተድላ ባይሩ መንግሥት ዓላማውንና እምነቱን ለሕዝቡ ማብራራት ይገባዋል ሲል፣ የእንግሊዙ ወኪል በጥብቅ አሳሰበ:: ከዚህም በቀር ቆንስሉ እንዳስተዋለው፣ ከኢትዮጵያ መንግሥት የተላኩት ባለሥልጣኖች ከሚዝባቸው ሥልጣን አያለፉ፣ በኤርትራውያኖች ላይ የሚያሳዩት የበላይነት መንፈስ፣ የፖለቲካውን ፕሮብሌም የበለጠ እንዳባባሰው ተመልክቻለሁ አለ:: በጠቅላላው በኤርትራ ውስጥ ያለውን ሁኔታ በራሱ አመለካከት የመስለውን ዘርዝሮ ከተናገረ በኋላ፣ 1ኛ/ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ በሚጥሩትና ፌዴሬሽኑን ለማጠንከር በሚፈልጉት መካከል፣ የተድላ መንግሥት እውነተኛው አቋሙ ምን እንደሆነ፣ 2ኛ/ በንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴና በቺፍ ኤግዜኩቲቩ መካከል፣ የተፈጠሩት ችግሮች ምንና ምን መሆናቸውን፣ 3ኛ/ በዚህ ሁሉ ጉዳይ፣ ንጉሠ ነገሥቱ የራሳቸው ሀሳብ ምን እንደሆነና፣ የኤርትራንም የውስጥ ችግር አስከምን ድረስ የተረዱ መሆናቸውን፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቩ እንዲገልጹለት ቆንስሉ ጠየቀ::

ደጃዝማች ተድላ ለቀረቡላቸው ጥያቄዎች፣ ቆንስሉ እንደጠበቀው መልሱን በየጉዳዩ እየለዩ በዝርዝር መስጠት አልፈለጉም:: ሆኖም እንደራሴው ቢትወደድ አንዳርጋቸውም፣ ከሥልጣን ወሰናቸው ውጪ በቺፍ ኤግዜኩቲቩ ሥራ ውስጥ እየገቡ የሚፈጽሙትን ተገቢ ያልሆኑ ሥራዎች አልደበቁም:: በእንደራሴው ጣልቃ ገብነት ምክንያት በሥራቸው ላይ ብዙ እንቅፋቶች ቢያጋጥሟቸውም፣ ለቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ያላቸው ዕምነትና አክብሮት የማይዛባ መሆኑን፣ በስፊው አስረድተዋል::

እንዲሁም ለልዩ ልዩ የፌዴራል መንግሥት የሥልጣን ዘርፍ ተደልድለው ከአዲስ አበባ የመጡት ባለሥልጣኖች ሁሉም ሥራቸውን ያከናወኑት በጨዋነትና በመግባባት መንፈስ መሆኑን እና፣ ከእነሱም መካከል አቶ ፋንታዬ ወልደዮሐንስ፣ አቶ በፈቃዱ ወልደሚካኤል የረቀቀ ችሎታቸው የሚመሰገን ነው ሲሉ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቩ አስተያየታቸውን ሰጥተዋል:: ቆንስሉም በንጉሠ ነገሥቱ ላይ ይህን ያህል እምነት ካለ፣ በአሁኑ ሰዓት ኤርትራ የምትገኝበትን ሁኔታ ሕዝቡ እንዲያውቀው ለምን እውነቱ ተገልጦ አይነገረውም ? ብሎ ሲጠይቃቸው፣ በቅርብ ጊዜ ውስጥ ለፓርላማው የፖሊሲ መግለጫ ንግግር እንደሚያደርጉ አስታወቁት:: የታላቋ ብሪታንያ ቆንስልም ቺፍ ኤግዜኩቲቩ ባሳዩት የተዝናና መንፈስና ዕምነት ተገርሞ፣ ከአንድ ሳምንት በኋላ ፓርላማው ሲከፈት፣ የኤርትራው መሪ የሚሰጠ ትን መግለጫ ለመስማት በናፍቆት የሚጠብቅ መሆኑን ገልጾ ተሰናበታቸው::

ከዚህ በላይ እንደታየው፣ደጃዝማች ተድላ ለቆንስሉ በሰጡት መልስ ውስጥ በአንድነቶችና በፌዴራሊስቶች መካከል ባለው ትግል፣ የእሳቸው መንግሥት ከማን ወገን አንደሆነ አልገለጹለትም:: ከቢትወደድ አንዳርጌ ጋር ያላቸውንም አለመግባባት ሲገልጡ፣ የአንድነቶች ዋና ሰው የሆኑትንና የተድላን መንግሥት በልዩ ልዩ ዘዴ የሚያጠቁትን ፊታውራሪ አስፍሐን ጨርሶ አልጠቀሷቸውም::

መጋቢት 15 ቀን 1954 ዓ.ም የኤርትራ ፓርላማ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ በሚያደርጉት የዘውድ ዲስኩር፣ በሥነ ሥርዓት የሚከፈትበት ዕለት ነበር:: ባለፈው ዓመት ሚያዝያ 27 ቀን 1953 ዓ.ም የፓርላማው መደበኛ ስብሰባ ሲከፈት፣ የንጉሠ ነገሥቱ መልዕክት ያለ ሕዝቡ ፈቃድ ፌዴሬሽኑን ማንም እንደማይነካው ዋስትና ሰጥቶ ስለነበረ፤ ዘንድሮ ደግሞ ምን አዲስ ነገር እንሰማ ይሆን ? በማለት በጉጉት የሚጠብቁት ጥቂቶች አልነበሩም::

ፌዴራሊስቶቹ፤ የኤርትራ ኦቶኖሚ በሕጉ መሠረት እንዲሠራበት፣ ከአዲስ አበባና ከእንደራሴው ጽሕፈት ቤት የሚደረገው ጣልቃ ገብነት እንዲቆም፣ ንጉሠ ነገሥቱ በመልዕክታቸው ማረጋገጥ ይኖርባቸዋል ብለው ያምናሉ:: አንድነቶች፤ የኤርትራ መንግሥት የአገሩን አቅምና መጠን ሳይመዝን በግብር አከፋፈል በሕዝቡ ላይ የሚያደርሰውን ጉዳት እንዲያቆም፣ በዘውዱ ዲስኩር መነገር አለበት ይላሉ:: የውጭ አገር መንግሥታት ወኪሎች ደግሞ፣ ስለ ፌዴሬሽኑ ሕይወት ከመንግሥቱ መሪ የሚሰጠው የፖሊሲ መግለጫ፣ ምን እንደሚሆን ለማወቅ ይጠብቃሉ:: በዚህ አኳኋን ሁሉም በየበኩሉ የሚመኘውን ለመስማት ሲዘጋጅ፤ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ በፓርላማው ስነ ስት ላይ ወጥተው ያነበቡት የዘውድ ዲስኩር፣ የፖለቲካውን ጉዳይ በሙሉ ሠርዞ በልማት ሥራዎች ላይ ብቻ ያተኮረ ሆኖ ቀረበ::

የፌዴሬሽኑ አስተዳደር በተጀመረ በአሥራ ስምንት ወራት ውስጥ፣ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልካም ፈቃድ ለኤርትራ ሕዝብ ልማት፣ ከኢትዮጵያ በኩል የተሰጠው እርዳታ ሀምሣ ሚሊዮን የኢትዮጵያ ብር ($50.000.000) መድረሱን የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ለፓርላማው ሲያስታውቁ፤ ከአንድነት ወገኖች በስተቀር፣ ሌሎቹ በሙሉ የደስታ መግለጫ ጭብጨባ ለማድረግ ፈቃደኛ ሳይሆኑ ቀሩ:: በዚያን ዘመን ኢትዮጵያ በነበራት አቅም፤ በአንድ ዓመት ተኩል ጊዜ ውስጥ ሀያ ሚሊዮን የአሜሪካን ዶላር ለአንድ ክፍለ ሀገር ልማት ስትከፍል፣ ምን ያህል ከባድ ወጭ መሆኑን ለማድነቅ አልፈለጉም:: የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ባጭር ጊዜ ውስጥ ለኤርትራ ያደረጉት ይህ ታላቅ ችሮታ፣ እስካሁን በምን አኳኋን በተግባር ላይ እንደዋለና እንደሚውል፤ የመንግሥቱ መሪ ተድላ ባይሩ ያስረዳሉ ተብለው ሲጠበቁ፤ የልማት ሥራዎቹን በቀጥታ የሚያካሂዱትና ራፖሩንም ለፓርላማው የሚያቀርቡት የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ሆነው ተገኙ::

- በግርማዊነታቸው መልካም ፈቃድና ትዕዛዝ፣ አሥመራ ላይ ለስባት መቶ ተማሪዎች የሚሠራው የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት ሕንፃ፣ በመፋጠን ላይ ነው:: .....

- የምዕራቡን ቆላ ሕዝብ ለመርዳት፣ ሆስፒታልና የሕክምና ጣቢያዎች አንዲቋቋሙ የጃንሆይ ትእዛዝ ስለደረሰኝ፣ ጥላኑን በማዘጋጀት ላይ ነኝ:: .....

- በናቅፋና በቃሮራ አውራጃ ያለው ሕዝብ፣ ለጤናው መጠበቂያና ልጆቹን ለማስተማሪያ ምን እንደሚያስፈልገው አጥንቼ እንዳቀርብ በታዘዝኩት መሠረት፣ ጥናቱን በማጠናቀቅ ላይ ነኝ:: .....

- በአስብ አውራጃ መስጊድና ሆስፒታል እንዲሠራ ግርማዊነታቸው ስለአዘዙኝ፤ የሕንፃዎቹ ሥራ እንዲጀመር ከተቋራጩ ጋር ውሉን በመፈራረም ላይ ነኝ:: ....

– **ዐኤፍትራ**፣ አማካይ በሆነ ሥፍራ ከፍተኛ የርሻ ትምህርት ቤት አንዲቋቋም፣ የግርማዊነታቸው ትእዛዝ ስለደረሰኝ ፕላኑን በማፋጠን ላይ ነኝ:: ..... ወዘተ ....

ከዚህ በላይ በተገለጸው አኳኋን፣ ቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ በንጉሠ ነገሥቱ ትዕዛዝ በኤርትራ የተፈጸሙትንና ወደፊትም በመሠራት ላይ ያሉትን የልማት ፕሮግራሞች ሲዘረዝሩ፤ <u>የተድላ ባይሩ መንግሥትና ፌዴሬሽኑ በሕይወት አሉ ወይ ? ብሎ መጠየቅ በጣም አስፈላጊ ሆኖ ነበር</u>:: ኤርትራ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር የተቀላቀለችው በሕግ የተዘረዘረ የውስጥ አስተዳደር ሥልጣን ተሰጥቷት መሆኑ የታወቀ ነው:: በመከላከያና በውጭ ጉዳይ፣ በፊናንስና በውጭ ንግድ፣ በመገናኛዎችና በወደብ ጉዳይ ካልሆነ በስተቀር፤ ሌሎቹ የርሻው ልማት ሆነ የጤናው፣ የትምህርቱ ሆነ የማህበራዊ አገልግሎቱ በጠቅላላውም ለየአውራጃው ልማት ኃላፊነቱ የሚመለከተው ቺፍ ኤግዜኩቲቩን አንጂ፤ ክቡር እንደራሴውን አልነበረም:: በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 13 መሠረት ለፓርላማው መክፈቻ የሚደረገው የዘውድ ዲስኩር፣ ኢትዮጵያንና ኤርትራን በሚያገናኙ የጋራ ጉዳዮች ላይ ብቻ የተመሠረተ መሆን ነበረበት:: « ..... እኛ ፌዴሬሽኑን በአሠራር ዘዴ አንገድለዋለን አንጂ፣ በዲስኩር አናፈርስውም ..... » ሲሉ፣ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች እንደተናገሩት ሁሉ፣ የንጉሠ ነገሥቱም አንደራሴ ከአንድነቶች ጋር በመሆን፣ የቺፍ ኤግዜኩቲቩን ሥልጣንና መብት በተግባር የነጠቁ ሆነው ተገኝተዋል::

በዚህ በመጋቢት 15 ቀን 1954 ዓ.ም ለፓርላማው መክፈቻ የተደረገውን የዘውድ ዲስኩር በጥሞና ያዳመጡ ሁሉ፣ ከአንግዲህ ወዲህ የኤርትራ ፌዴሬሽን በሕይወት ይቀጥላል ለማለት ተስፋ የለም አሉ:: የንጉሠ ነገሥቱ አንደራሴ በኤርትራ መንግሥት ሥልጣን ውስጥ ገብተው፣ የፕላንና የልማት ሪፖርት አቅራቢ ሲሆኑ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቩ አንዳችም አርምጃ አለመውሰዳቸው፣ የተቃዋሚዎቹ ክፍሎች « ተድላ የፌዴሬሽኑ ተባባሪ አፍራሽ » ነው የሚል ስም ሰጧቸው:: የኃያላኖቹ መንግሥታት ወኪሎችም፣ ለየመንግሥታቶቻቸው ባስተላለፉት ዜና፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የኤርትራን ፌዴሬሽን ለማፍረስ መወሰኑ፣ አያጠራጥርም አሉ::

አንግዲህ ለተድላ የሚበጃቸው ምንድን ነው? አንድነቶች ተቀይመዋቸዋል:: የአስላም ሊግ አባሎች ተቃውሞአቸውን አጠንክረውባቸዋል:: ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር የነበራቸው የሞቀ ባለሟልነት ተቀንሶባቸዋል:: በኤርትራ ጉዳይ፣ አለን አለን የሚሉት፣ የታላላቆቹ መንግሥታት ወኪሎች፣ ለሥልጣን ብቁ ያልሆነ ደካማ ሰው አድርገው ቆጥረዋቸዋል:: ከርስዎ ጋር ነን ብለው ከሚያጨበጭቡላቸው ሞዴሬቶች የሚያገኙት ድጋፍ፣ የሸንበቆ ምርኩዝ ሆኖባቸዋል:: በዚህ ሁሉ ሁኔታ ተድላ ባይሩ፣ የኤርትራ « መራህ መንግሥቲ » ነኝ ብለው ብዙ ለመኖር ስለማይችሉ፣ አንድ ውሳኔ ማድረግ ይኖርባቸዋል እየተባለ፣ ወሬው በስፈው ሲፋፋም ከረመ:: ምን ዓይነት ውሳኔ ? .....

ፌዴሬሽኑ ቢፈርስልኝ?.....

ተድላ ባይሩ

የኤርትራ ፌዴሬሽን እየጠነከረ እንዲኖር ለማድረግ፣ ከአንድ ዓመት በፊት ደጃዝማች ተድላ ሲወስኑ፣ ወገኖቻቸው አንድነቶች « እኛን ትተው የመረጡትን ረዥም ጉዞ ያዝልቅልዎ » ብለው በብስጭት የተመረዘ ምኞት እንደአቀረቡላቸው ይታወሳል::

አዲሱ የተድላ ፌዴራሊስት ፕላን በሥራ ላይ መዋል በጀመረ በአሥራ ሁለት ወራቶች ውስጥ፣ በሕዝቡ ዘንድ ጥላቻና ቅያሜ እየተስፋፋ፣ በፓርላማ የተቃዋሚዎች ቁጥር እየበረከተ፣ አንድነቶች በየቦታው የሚጠምዱት ተንኮል ብዙ ችግር እየፈጠረ፣ አዲስ አበባ ከንጉሠ ነገሥቱ ይገኝ የነበረው መልካም አስተያየት እየቀነሰ፣ የቢትወደድ አንዳርጌና የፊታውራሪ አስፍሐ ሥልጣን እየጨመረ በመሄዱ፣ ተደራርበው የመጡትን ፕሮብሌሞች ለመቋቋም « መንግሥቲ ተድላ » አቅምና ዘዴ የሌለው ባይተዋር ሆኖ ተጋለጠ::

ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፣ በነዚህ በተዘረዘሩት ምክንያቶች፣ አምና ዘመነ ማርቆስ ሲጀመር የወጡትን የፌዴሬሽን ማጠናከሪያ ዕቅድ፣ ልክ በዓመቱ የዘመነ ሉቃስ ጉሕ ሲቀድ፣ መቀልበስ ግዴታ ሆነባቸው:: ለአሥራ ሁለት ወራት ያህል ከፌዴራሊስቶች ጋር ሲጋልቡ የነበሩት ደጃዝማች፣ ወደ አንድነቶች ለመመለስ ፍላጐታቸውን የገለጹት፣ መስከረም 11 ቀን 1954 ዓ.ም (በኢትዮጵያ አቆ. መስከረም 1 ቀን 1947 ዓ.ም) የኤርትራ ከኢትዮጵያ መቀላቀል የሁለተኛው ዓመት በዓል በተከበረበት ዕለት ነበር:: ተድላ ባይሩ ታሪካዊ ዲስኩራቸውን የከፈቱት « ..... በየዓመቱ በታላቅ ደስታ የምናከብረው ይህ ዕለት፣ የኛ የኢትዮጵያውያኖች የድል ቀን ነው፣ ብለን ልንጠራው ይገባናል..... » በሚል ማሳሰቢያ ሆነ::

ቺፍ ኤግዜኩቲቭ በዚህ በረዥሙ ዲስኩራቸው ውስጥ፣ ባለፉት ሁለት ዓመታት የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ለኤርትራ ሕዝባቸው የፈጸሟቸውን ታላላቅ ሥራዎች በማስታወስ፣ የኢትዮጵያዊነትን ጥቅምና የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን መሪነት እያጋነኑ ስሜታቸውን በሰፈው ገለጹ:: ቀጥለውም ባለንበት ዓለም ፌዴሬሽን የተባለው የአስተዳደር ሥርዓት፣ በተለይ በአሜሪካን አገር በተግባር የዋለው እንዴት እንደሆነ፣ ከኤርትራ ፌዴሬሽን ጋር እያስተያዩ፣ ልዩነቱን ለማስረዳት ከሞከሩ በኋላ፣ የኤርትራ ጉዳይ በዓለም ማህበር የተወሰነው፣ በምን መንፈስና በምን ዓይነት አስተሳሰብ እንደነበረ ለማስታወስ፣ ዛሬ የምናከብረው በዓል ይጠ ይቀኛል አሉ::

« ..... የተባበሩት መንግሥታት ኤርትራን በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል ያደረገው፣ በሁለቱ አገሮችና ሕዝቦች መካከል ከጥንት ጀምሮ ያለውን የዘርና የባሕል፣ የታሪክና የጂዎግራፊ ግንኙነታቸውን፣ ከዚህም በላይ ለብዙ ሺህ ዓመታት አንድ ሆነው በአንዲት ኢትዮጵያ ስም የኖሩ መሆናቸውን አምኖበት ነው:: ..... የተባበሩት መንግሥታት የኤርትራን ጉዳይ ለመወሰን የረዥም ጊዜ ጥናት ባከናወነ ጊዜ፣ የአገራችንን የወደፊት ዕድል ከጣልያን ወይም ከእንግሊዝ፣ ከሱዳን ወይም ከግብፅ፣ ከዚያም ርቆ ከፓኪስታን ጋር እንዲሆን አላሰበም:: የኤርትራን ጉዳይ የወሰነው፣ ፍርዱ ትክክል ለመሆኑ ከማያጠራጥረው

ከኢትዮጵያ ጋር በማቀላቀል ነው:: ..... ስለዚህ፣ ከእናት አገራችን ከኢትዮጵያ ለይቶን ያስበረው የመረብ ድንበር ተሰብሮ ኢትዮጵያዊነታችን ከተመለሰልን በኋላ፣ ሌላ አዲስ መረብ ለመፍጠር የሚፈልጉት ጠላቶቻችን፣ ተቀባይ የሌላቸው መሆናቸውን እንዲገነዘቡት እንፈልጋለን:: እንዲሁም የሱዳንን፣ የግብፅንና የፓኪስታንን እርዳታ አግኝተን፣ የተገነባውን አንድነታችንን እናፈርሳለን ብለው ለሚያልሙት ባለጋራዎቻችን፣ ምኞታቸው ሁሉ ከንቱ መሆኑን እንዲያውቁት እንመክራቸዋለን:: ..... »

ደጃዝማች ተድላ እንደዚህ እያሉ ሲናገሩ፣ የዲስኩራቸው ማስሪያው ወይም መደምደሚያው ምን ይሆን ? እያሉ፣ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴና ምክትሉ፣ የፓርላማው አባሎችና እንግዶቹ፣ በተለየ ስሜት ስለተጠባበቁ፣ በጣም ረዥም የሆነውን ንግግር ለማድመጥ የተስላቸ አልነበረም:: በልማድ እንደሚታወቀው፣ የፓለቲካ ዲስኩር ከአጀማመሩ የመጨረሻውን ግብ የሚያመለክት ስለሆነ፣ በበዓሉ ላይ የተገኙት የእንግሊዝ፣ የአሜሪካና የፈረንሣይ ቆንስሎች፣ ካሁን ካሁን የፌዴሬሽኑ መፍረስ ሊገለጥ ነው በማለት፣ ከአገሩ ስዎች ይልቅ እነሱ ሲቁነጠነጡ ይታዩ ነበር:: በዚህ አኳኋን የበዓሉ ተካፋዮች ሁሉ ፍጻሜውን ለመስማት ከፍ ባለ ጉጉት ሲጠባበቁ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ተድላ በዲስኩራቸው መደምደመያ ላይ ያጮሁት ጥይት እንደተፈራው ባይሆንም ማስደንገጡ አልቀረም::

« ..... የኤርትራ መንግሥት መሪ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፣ ስለአገራችን የወደፊት ዕድል ምን ይሆን የሚያስበው ? እያሉ ብዙ ስዎች መጨነቃቸውን ስለማውቅ፣ ለዚህ ከፍተኛ ጥያቄ በዛሬው ዕለት መልሱን ለመስጠት ወስኛለሁ:: ..... የተጣለብኝን ከፍተኛ ኃላፊነት ተቀብዬ፣ ንጉሠ ነገሥቴንና አገሬን ከልብ በማገልገል በቆየሁበት በእነዚህ በሁለት ዓመታት ውስጥ፣ አንድ መሠረታዊ የሆነ ዕምነት አድሮብኛል:: ይኸውም፤ ..... ያገሬ የመረብ ምላሽ ሕዝብ፣ ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን ከማደር ይልቅ፣ ፍጹም የሆነ ውህደት እንዲደረግ ቢመርጥ፤ ለደስታዬ ወሰን አልሰጠውም ..... » በሚል ቃል ታሪካዊ ንግግራቸውን ፈጸሙ::

ደጃዝማች ተድላ ሥልጣን ከያዙበት ካለፉት ሀያ አራት ወራቶች ወዲህ፣ ፌዴሬሽኑን በሚመለከት ጉዳይ አስተያየታቸውን በይፋ የገለጹት ለመጀመሪያ ጊዜ በመሆኑ፣ ባቀረቡት አስተያየት ያልተደነቀ አልነበረም:: በገለጹት ሀሳብ በጣም የተገረሙትም፣ ከቅርብ ጊዜ ወዲህ በወዳጅነት ያሟሟቋቸው የፌዴራሊስት ግሩፖች ብቻ ሳይሆኑ፤ የጥንቱ ወገኖቻቸው፣ የማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባሎች ጭምር ናቸው:: ይሁን እንጂ አንድነቶችም ቢሆኑ፣ ምንም እንኳን የተደረገው ንግግር የሚያስደስት ቢሆንም፣ ደጃች ተድላ ብቻቸውን ተነጥለው በችኮላ የወረወሩት ሀሳብ፣ በድንገት ሳያስቡት የባረቀ ጥይት ስለሆነባቸው፣ በዚያች ሰዓት የጋለ ጭብጨባ ከማድረግ በስተቀር፣ ብድግ ብለው የድጋፍ አስተያየት ለመስጠት አልተዘጋጁም:: እንዲሁም በፌዴራሊስቶቹ ሠፈር፣ የተድላ ባይሩ ንግግር ጨርሶ ያልተጠበቀ ከመሆኑም በላይ፣ የስውየውንም ከግሩፕ ውስጥ መስናበት የሚነግር መርዶ ስለሆነ፣ በማናቸውም መልክ መግለጫ ለመስጠት አልቻሉም:: በኤርትራ የውስጥ ጉዳይ እየገቡ የሚፈተፍቱት የምዕራባውያን አገሮች ቆንስሎችም፣ የቺፍ ኤግዜኩቲቭ ንግግር ፌዴሬሽን እንዲፈርስ ሀሳብ የሚያቀርብ ነው ? ወይስ ፍላጐት

« ..... ያገሬ የመረብ ምላሽ ሕዝብ፣ ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን ከማደር ይልቅ፤ ፍጹም የሆነ ውሕደት እንዲደረግ ቢመረጥ፤ ለደስታዬ መሰን አልሰጠውም ..... »

(ደጃዝማች ተድላ ባይሩ)
መስከረም 11 ቀን 1954 ዓ.ም

የሚገልጽ ? የትኛው እንደሆነ ትርጉሙ በትክክል ስላልገባቸው፣ በተምታታ አስተያየት እየተደናበሩ ወደየቤታቸው ተመለሱ::

ከበዓሉ ፍጻሜ በኋላ፣ በኤርትራ የግርማዊነታቸው እንደራሴ ቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይና ምክትሉ ፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ በየበኩላቸው ለንጉሠ ነገሥቱ በላኩት ማስታወሻ፣ ስለ ዲስኩሩ የገለጹት አስተያየትና ስሜት በአቀራረቡ የተለያየ መልክ የሚያሳይ ነበር::

« ..... ደጃዝማች ተድላ ልብ እየገዛ፣ ምክራችንንም መከተል የሚጠቅመው መሆኑን ስለተረዳው፤ ይህንን የመሰለ ጠቃሚ ዲስኩር ለመናገር በቅቷል ..... » ሲሉ ቢትወደድ አንዳርጌ አድናቆታቸውን ገለጡ:: ምክትሉ እንደራሴ ፊታውራሪ አስፍሐ ደግሞ፣ « ..... ደጃዝማች ተድላ ለዚህ ከፍተኛ ደረጃ ያበቋቸውን የግርማዊ ጃንሆይን ውለታ ለማስታወስና፣ የኤርትራውያኖችንም ኢትዮጵያዊነት መንፈስ ለመከተል መንቃታቸውን ያሣያል ..... » አሉ:: አስፍሐ አስተያየታቸውን በመቀጠል « ..... ዛሬ የገለጹትን መልካም ሀሳብ፣ ቀደም ብለው ከአንድነት ሰዎች ጋር በመመካከር የተለየ ዝግጅት ቢያደርጉ ኖሮ፣ ውጤቱ በጭብጨባ ብቻ ተወስኖ አይቀርም ነበር:: አሁንም የተወረወረው ሀሳብ አየር ላይ ተንጠልጥሎ እንዳይቀር፣ በተግባር የሚገለጽበትን ጉዳና ለማዘጋጀት፣ ደጃች ተድላ መፍጠን ይኖርባቸዋል:: በኛ በትሁት አገልጋይዎችዎ በኩል የሆነ እንደሆነ፣ ግርማዊነትዎ እንዳስተማረን፣ የተሳሳተን በትዕግሥት መምከር፣ የታረመን በደስታ መቀበል ዓይነተኛ ተግባራችን ስለሆነ፣ ወደ ምድረ ፍጹ ካመሩት ጉዞአቸው በደህና ከተመለሱልን ወንድማችን ጋር፣ ለመተባበርና አብሮ ለመሥራት ዝግጁ መሆናችን የተረጋገጠ ነው ..... » ብለዋል::

የተቃዋሚዎቹ ወገኖች እነ ኢብራሂም ሙልማንና እነ ዑመር ቃዲ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቩ፣ የኤርትራን ኮንስቲቱሽን ለማፍረስ ግስጋቸውን ስለገለጹልን፣ በሕገ መንግሥት አንቀጽ 75 መሠረት፣ (GRAVE VIOLATION OF THE CONSTITUTION) ተድላን ከሥልጣን ለማውረድ መነጋገር አለብን ብለው ተፍጨረጨሩ:: አዲስ አበባ ያሉት፣ የእንግሊዝ የአሜሪካና የፈረንሣይ አምባሳደሮች፣ የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ በፌዴሬሽኑ ጉዳይ ስላደረጉት ንግግር፣ የንጉሠ ነገሥቱን መንግሥት አስተያየት ለማወቅ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ተቀብለው ባስቸኳይ ካላነጋገረን ብለው አስቸገሩ:: አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ በዚህ ጉዳይ እያንዳንዱን አምባሳደር ተቀብሎ ማነጋገር አያስፈልግም በማለት፣ በዚያን ጊዜ የሚኒስቴሩ የፕሮቶኮል ሹምና ዋና ዲሬክተር የነበሩት ልጅ እንዳልካቸው መኮንን፣ ስለ ተድላ ዲስኩር የኢትዮጵያን አስተያየት ለዲፕሎማቶቹ እንዲያስረዱ ወከሏቸው::

« ..... ኤርትራ በፌዴሬሽን ከምትተዳደር ይልቅ፣ ሕዝቡ ፍጹም መዋሀድ እንዲደረግ ቢመርጥ፣ ምን ያህል ደስ እንደሚላቸው፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቩ ምኞታቸውን ገለጹ እንጂ፣ ፓርላማው ተነጋግሮ ውሳኔ እንዲያሳልፍበት ያቀረቡት ሬዞሉሽን የለም ..... » ሲሉ፣ ልጅ እንዳልካቸው መኮንን ለየአምባሳደሮቹ መግለጫ ሰጡ:: የፕሮቶኮል ሹሙ ማብራሪያቸውን በመቀጠል፣ « ..... የኤርትራ ፌዴሬሽን አስተዳደር እንዲሻሻል ወይም እንዲለወጥ፣ ከዚያም አልፎ እንዲሠረዝ፣ ለጉዳዩ አወሳሰን ኃላፊነቱ በቀጥታ የሚመለከታቸው ኤርትራውያኖችን መሆኑን፣ የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት መሠረታዊ እምነት ነው ..... » ካሉ በኋላ፣ እስካሁን

1/ « ..... ደጃዝማች ተድላ ልብ እየገዛ፣ ምክራችንንም መከተል የሚጠቅመው መሆኑን ስለተረዳው፣ ይህንን የመሰለ ጠቃሚ ዲስኩር ለመናገር በቅቷል ..... »

አንዳርጋቸው መሣይ
መስከረም 11 ቀን 1954 ዓ.ም

2/ « ..... አሁን የተወረወረው ሀሳብ ዓየር ላይ ተንጠልጥሎ እንዳይቀር በተግባር የሚገለጽበትን ጐዳና ለማዘጋጀት፣ ደጃች ተድላ መፍጠን ይኖርባቸዋል ..... »

አሥፍሐ ወልደሚካኤል
መስከረም 11 ቀን 1954 ዓ.ም

ድረስ እንደታየው የኤርትራ ሕገ መንግሥት ተከብሮ እንዲሠራበት፣ የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ድጋፉንና እርዳታውን አለማቋረጡን በተጨማሪ አስገነዘቡ::

የልጅ እንዳልካቸው መግለጫ፣ በትግሪኛና በጣልያንኛ ቋንቋዎች ተዘጋጅቶ በጣልያን ራዲዮ ጣቢያ ከሮማ ወደ አሥመራ ሲተላለፍ፣ ምንም እንኳን መሠረተ ሀሳቡን የለቀቀ ነው ባይባልም፣ የጣልያን ዜና አዘጋጅዎች አቀራረቡን በተለየ አኳኋን ስለአፋፋሙት፣ በአሥመራ ከተማ ሲንሳፈፍ የነበረውን ፖለቲካ ከግራና ከቀኝ አነቃነቀው::

የተቃዋሚዎቹ ወገኖች ተድላን ከሥልጣን ለማውረድ ጥረታቸውን ለመቀጠል ቢወስኑም፣ ከዚሁ ጋር እያይዘው የኢትዮጵያን መንግሥት ለማውገዝ የሚያዘጋጁትን ዶክመንት ይህ የልጅ እንዳልካቸው ኮሙኒኬ፣ አከሸፈባቸው:: አንድነቶች ግን እጅግ አድርገው ተበሳጩ:: « ..... ከውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር የተስጠው መግለጫ፣ የሕዝቡን የሞቀ መንፈስ በአንድ ጊዜ አቀዝቅዞታል:: አቶ አክሊሉ ይህን መግለጫ ያወጡት ማንን ለማስደሰት፣ ማንስ ለመጉዳት ነው? .. » በማለት በጣም ቅር መስኘታቸውን ለጃንሆይ በቴሌግራም አመለከቱ::

ፌዴሬሽኑ ይቀጥል

የጃንሆይ ውሳኔ

በአውደ ዓመቱ ማግሥት መስከረም 12 ቀን 1954 ዓ.ም፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በገነተ ልዑል ቤተ መንግሥታቸው ከፍተኛ ስብሰባ ተደርጐ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ስለገለጹት ሀሳብ ምክር እንዲደረግበት ትዕዛዝ ሰጡ::

ልዑል አልጋወራሽ፣ ልዑል መኮንን መስፍነ ሐረር፣ ልዑል ራስ ካሣ ኃይሉ፣ ቢትወደድ መኮንን እንዳልካቸው ጠቅላይ ሚኒስትር፣ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ የጽሕፈትና ያፍሮድ ሚኒስትር፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ አቶ ተፈራ ወርቅ ኪዳነወልድ የግርማዊነታቸው ልዩ ፀሐፊ፣ አቶ ገብረወልድ እንገዳ ወርቅ የጽሕፈት ሚኒስቴር ዋና ዲሬክተር የስብሰባው ተካፋዮች ነበሩ::

ስብሰባው ከመጀመሩ ጥቂት ጊዜ በፊት፣ የልጅ እንዳልካቸው መኮንን መግለጫ በዓለም ራዲዮ በተለይም በቢ.ቢ.ሲ. (B.B.C) ተወራ የሚል፣ ሪፖርትና ከአሥመራ የተላከው የአንድነቶች ቴሌግራም ገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ሲደርስ፣ ንጉሠ ነገሥቱን የሚያናድድ ሆነ:: የጃንሆይ ቁጣ፣ አክሊሉ ሀብተወልድ ይህን መግለጫ ማውጣት ለምን አስፈለገው ? ሁለተኛ ዋና ዋና የሆኑትን አምባሳደሮች እራሱ ተቀብሎ ለምን አላነጋገረም ? የሚል ነበር:: የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በቤተ መንግሥቱ የደረሱት ልክ በተጠሩበት ሰዓት ስለሆነ፣ የጃንሆይ የቁጣ ወላፈን ሳይነካቸው ሰብሰባው ተጀመረ::

ግርማዊ ንጉሠ ነገሥት ለኤርትራ ሕዝባቸው ደህንነትና ብልጽግና በቸርነታቸው የፈጸሟቸውን ሁሉ በመዘርዘር፣ ደጃዝማች ተድላ የተናገረው ልብ የሚነካ ከመሆኑም በላይ፣ ሳይፈራ ሳያመነታ ፌዴሬሽኑ እንዲሠረዝ የእውነተኛ ኢትዮጵያዊነቱን ስሜት አስመስክሯል በማለት፣ ብዙዎቹ መሣፍንቶች ከፍ ያለ

አድናቆት ያደረባቸው መሆኑ ታውቆ ነበር:: ንጉሠ ነገሥቱ ስብሰባውን ሲከፍቱ፣ ከደጃዝማች ተድላ ባይሩ ስለ ፌዴሬሽኑ ጉዳይ በተገለጸው ሀሳብ ላይ መተቸት የሚፈልግ ሁሉ እንዲናገር መልካም ፈቃዳቸው ሆነ::

ጸ.ት ወልደጊዮርጊስ፣

የደጃዝማች ተድላ ንግግር በፖለቲካ ረገድ ሲመዘን፣ ፍሬ ነገሩ እስከምን ድረስ እንደሆነ፣ ከዚህም በላይ በተባበሩት መንግሥታት በታላላቆቹም አገሮች ዘንድ ምን አስተያየት እንደሚፈጥር፣ የግርማዊነትዎ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር እንዲያስረዳ ቢጠየቅ የተሻለ ይመስለኛል::

ጃንሆይ፣

(በቁጣ ቃል) ወልደጊዮርጊስ ያልከው ማለፊያ ነው:: አክሊሉ ተናገር ! ..... የምትናገረውም ስለ ተድላ ዲስኩር ብቻ ሳይሆን፣ ካንተ ቢሮ እንዳልካቸው መኮንን አምባሳደሮችን እየጠራ በመንግሥታችን ስም፣ የተድላን ዲስኩር ዋጋ እንደሌለው እድርጐ የሰጠው ቃል በምን ምክንያት እንደሆነ ማስረዳት አለብህ::

አቶ አክሊሉ፣

ደጃዝማች ተድላ ያደረገው ዲስኩር ቁም ነገሩ እስከ ምን ድረስ እንደሆነ ከብላታ ዳዊት እቁበእግዚእ ጋር ሆነን በረዥሙ እጥንተነዋል:: በእኛ አስተያየት የኤርትራ ሕዝብ ቢፈቅድና ፌዴሬሽኑ ቢፈርስ ደስታዬ ከስው ሁሉ የበለጠ ይሆን ነበር ብሎ በመናገሩ፣ ለኤርትራ የወደፊት ዕድል አዲስ መንገድ ከፈተ እያስኝም:: ደጃዝማች ተድላ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ከልቡ የሚያምንና የቆረጠ ቢሆን ኖሮ፣ « ቢፈርስ ደስ ይለኝ ነበር » የሚል የምኞት ዲስኩር ከማድረግ ይልቅ፣ አደባባይ ወጥቶ በእሱ ኤክስፔሪያንስ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር ያስከተለውን ችግር በማስረዳት፣ ሕዝቡ ቢድምፁ ውሳኔ እንዲያደረግ ሬፈራንዶም መጠየቅ ነበረበት:: ይህንን አላደረገም:: ፌዴሬሽኑ ቢፈርስ ጥሩ ነበር በሚል ቀለም ቀባብቶ ያቀረበው ዲስኩር፣ ግቡ ከአንድነት ፓርቲዎች ጋር ያስታርቀኛል ብሎ ነው እንጂ፣ ከዚህ ውጭ ሌላ ፕላን አስቦ ወይም አዘጋጅቶ አይደለም:: ግርማዊነትዎ እንደሚያውቀው፣ በዚያ በትግሉ ዘመን ተድላ ባይሩ ከእኔ ጋር ብዙ ሠርቷል:: « ..... <u>ለኤርትራ የታሰበውን የፌዴሬሽን አስተዳደር አንቀበልም:: እኛ ኢትዮጵያውያኖች ነን:: የኤርትራ ሕዝብ የጠየቀው ኢትዮጵያዊነትን ነው</u> ..... » በማለት ተድላ ባይሩ ምን ያህል እንደታገለ ከምስክሮቹ አንዱ ነኝ:: እንዲሁም የኤርትራ ሕገ መንግሥት በጃንሆይ ጸድቆ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ከሆነ በኋላ፣ ተድላ ባይሩ በፌዴሬሽን የሚያምን እንጂ፣ እንዲፈርስ የሚፈልግ አለመሆኑን ደህና እድርገው ካጠኑት ሰዎች አንዱ ነኝ:: ስለዚህ በእኔ አስተያየትና በእኔ እምነት ተድላ ባይሩ፣ ዛሬም ነገም፣ ወደፊትም ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ይደግፋል፣ እሱም በትግሉ ይካፈላል ብዬ አላስብም:: ጃንሆይ ከማንም የበለጠ ያውቁታል:: ተድላ ባይሩ ይህንን ዲስኩር ለማድረግ የተገደደው የአንድነት ፓርቲዎች በየቦታው የሚያደርጉበትን ኧንትሪገ ለመቋቋም ስለአቃተው ብቻ ነው:: እሱ እንደተመኘው ሞዴሬቶቹንና አብዛኛዎቹን እስላሞች አስባስቦ በሚያገኘው ድጋፍ፣የአንድነት ፓርቲዎችን አሸንፋለሁ ብሎ ቢያምን ኖሮ፣ ይህን ዲስኩር ለማድረግ አይሞክርም ነበር:: ..... ስለዚህ፣ በዚህ ዲስኩር ውስጥ ግርማዊነትዎና መንግሥትዎ አንድ ዓይነት እርምጃ ለመውሰድ የሚያመች ነገር የሌለበት መሆኑን፣ የራሴንና ኃላፊ የሆንኩበትን የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴርን አስተያየት በትህትና አቀርባለሁ::

ጃንሆይ፣

እንዳልካቸው መኩንን፣ ባንተ ውስጥ ሆኖ ሳለ፣ በመንግሥታችን ስም እንዲናገር ያደረክበትን ከነ ምክንያቱ፣ ዳግም፣ ይህን መናገር ለምን እንዳስፈለገ አስረዳ ! .....

አቶ አክሊሉ፣

ልጅ እንዳልካቸው የተናገረው እኔ በስጠሁት ዲሬክቲፍ (መምሪያ)ነው። በጃንሆይ ፈቃድ የፕሮቶኮል ዋና ሹምና የአውሮፓ ጉዳይ ዋና ዲሬክተር ከሆነ ስንብቷል። በሌላው አገር እንደሚደረገው፣ ለየአምባሳደሮች ለሚሰጠው መግለጫ ዋናው ኃላፊ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ቢሆንም፣ እሱ ደግሞ በስሙ ሆነው ከሙኒኬ የሚስጡትን እንደ ጉዳዩ ዓይነት ከዴፓርተማ ኃላፊዎች ውስጥ አንዱን ይወክላል። እኔም ይህን ሚሲዮን ለእንዳልካቸው የስጠሁት የእሱ ደረጃና ሥራ ለጉዳዩ የሚስማማ ስለሆነ፣ በተጨማሪም በሁለት ቋንቋዎች በእንግሊዝና በፈረንሣይ ደህና አድርጐ ማስረዳት ስለሚችል ነው።.....

የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ስለአደረገው ንግግር የግርማዊነትዎን መንግሥት አስተያየት ማወቅ እንፈልጋለን ብለው ለውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ጥያቄ ያቀረቡ አምባሳደሮች ብዙ ናቸው። በተለይ የአሜሪካ፣ የእንግሊዝና የፈረንሣይ አምባሳደሮች፣ የኤርትራን ጉዳይ በቅርብ መከታተል አለብን እያሉ በየጓዳው ወሬ ሲለቅሙ እንደሚውሉ እናውቃለን። እንደ እውነቱ ከሆነ፣ እነዚህ አምባሳደሮች ተንኮል ባያስቡ ኖሮ፣ የተድላ ባይሩ ዲስኩር ምን እንደሚል፣ ከአሥመራ ቆንስሎቻቸው ያገኙት ነበር። ሁለተኛም የጃንሆይ መንግሥት በዲስኩሩ ላይ ስላለው አስተያየት መጠየቅ አልነበረባቸውም። ነገር ግን እነሱ በየቀኑ የሚከታተሉን ከነገ ዛሬ፣ ጃንሆይ ፌዴሬሽኑን ያፈርሳሉ በሚል እምነት ስለሆነ፣ እኛ ስዚህ ምቹ ላለመሆን፣

1ኛ/ ተድላ ባደረገው ዲስኩር ፌዴሬሽን እንዲፈርስ በአፊሴል አለመጠየቁን፣

2ኛ/ የፌዴሬሽኑ መፍረስ የሚወስነው በኤርትራ ሕዝብ እንጂ፣ በጃንሆይ መንግሥት አለመሆኑን፣

3ኛ/ የኤርትራ ሕገ መንግሥት በትክክል ሥራ ላይ አንዲውል ጃንሆይ ድጋፉቸውን ከመስጠት አለማቋረጣቸውን፣ መናገር ግዴታችን ነበር። ልጅ እንዳልካቸውም ደህና አድርጐ ያስረዳው ይህንኑ ነው። ..... ከዚህ ቀጥዬ ግርማዊነትዎ ቢፈቅድልኝ ስለፌዴሬሽኑ ጉዳይ ያለኝን ሀሳብ ለማቅረብ እፈልጋለሁ።

ጃንሆይ፣

ተናገር !

አክሊሉ፣

በእኔ አስተያየት በአሁኑ ሰዓት የኤርትራ ፌዴሬሽን ላይነካ እንደዚሁ እንዳለ ቢቆይ ይጠቅመናል ብዬ አስባለሁ። የኤርትራ ፌዴሬሽን በሥርዓት ከቀጠለና ውጤቱ ፍሬያማ ከሆነ፣ ከዛሬ ስድስት ዓመታት በኋላ፣ የሞቃዲሾና የሐርጌሣ ሱማሌዎች ከጣልያንና ከእንግሊዝ አስተዳደር ሲወጡ፣ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንተዳደር ብለው ለመጠየቅ ይሰባቸዋል። የወጣት ሱማሌዎች የፖለቲካ መሪ

የሆነው አብዱላሂ ኢሣ፣ በቅርብ ጊዜ መጥቶ ሲያነጋግረኝ፣ የኤርትራ ፌዴሬሽን እኛንም ስለሚያጓጓን አሠራሩን በቅርብ በመከታተል ላይ ነን ብሎ የነገረኝን፣ ለጃንሆይ አመልክቻለሁ። ይህንን የጠቀስኩት ግርማዊነትዎ እንደሚያውቀው ወደፊት የሱማሌ ጉዳይ እጅግ የሚያሳስብ በመሆኑ ነው። የዛሬ ስምንት ዓመት እነ ኧርነስት ቤቪን ትልቅ ሱማሌ ለመፍጠር የለኩት እሳት ተዳፈነ እንጂ አልጠፋም። ስለዚህ የኤርትራን የፌዴሬሽን ሞዴል ደህና አድርገን በመያዝ፣ ሱማሌዎች እንዲከተሉ ብናደርግ ለመጭው ፕሮብሌማችን መፍቻ ይሆነናል ብዬ አስባለሁ።

ከዚህ በቀር ደግሞ የኤርትራ ፌዴሬሽን ሳይነካ መቆየቱ ሌላ ጥቅም አለው። ከጥቂት ቀናቶች በኋላ ግርማዊነትዎ ታላቋ ብሪታንያን፣ ፈረንሣይን፣ ጀርመንንና ሌሎቹንም የአውሮፓ አገሮች በስፊው መጐብኘት የሁለት ወር ፕሮግራም ታቅዷል። ይህ የጃንሆይ ረዥም ጉዞ፣ ስለ ኢትዮጵያ ጠቅላላ ጉዳይ፣ በዓለም ጋዜጣና ራዲዮ እንዲነገር ትልቅ ምክንያት ይሆነናል። በተለይ እንግሊዞችና ፈረንሣዮች በኤርትራ ጉዳይ አዋቂዎች ነን ስለሚሉ፣ አሁን አሥመራ ላይ የሚነፍሰው የፌዴሬሽን መፍረስ ወሬ፣ በንጉሠ ነገሥቱ የተዘጋጀ ነው ተብሎ የጠላት ፕሮፓጋንዳ ቢነዛብን፣ በዚህ ብዙ በታስበበት የጃንሆይ ጉዞ ለኢትዮጵያ ዕድገት ብዙ እርዳታ እናገኛለን ብለን የምንጠብቀውን ሁሉ ሊያበላሽብን ይችላል። ጃንሆይ እንደሚያውቁት ፕሮፓጋንዳ ቀድሞ ካጠቃ በኋላ፣ ለመከላከል የሚደረገው ጥረት የልብ አያደርስም። ጃንሆይ ! ብዙ በመናገር የግርማዊነትዎን ጊዜ በመፍጀቴ ይቅርታ እየለመንኩ፣ በእኔ በኩል የቀረበውን ሀሳብ፣ በሶስት መልክ ከፍዬ አጠቃልላለሁ።

1ኛ/ ደጃዝማች ተድላ ያደረገው ዲስኩር፣ የኤርትራን ፌዴሬሽን አሁን ካለበት ሁኔታ ምንም የሚለውጠው ነገር እስመኖሩ እንዲታወቅ ያስፈልጋል። ግርማዊነትዎ እንደሚያውቀው ፌዴሬሽን መልዕክት በሌለው ዲስኩር አይፈርስም።

2ኛ/ በአሁኑ ሰዓት ፌዴሬሽኑን ከማፍረስ ይልቅ ማቆየቱ ይጠቅማል ብዬ ባቀረብኩት ሀሳብ ውስጥ ያልተዘረዘሩ ብዙ ነገሮች ስላሉ፣ በልዩ ኮሚቴ ተጠንቶ ለጃንሆይ ውሳኔ ቢቀርብ ይሻላል ብዬ እመለክታለሁ።

3ኛ/ እኔ በማላውቀው ከፍተኛ የፖለቲካ ጉዳይ፣ ፌዴሬሽኑ በቶሎ መፍረስ አለበት ከተባለ፣ ለማፍረስ ሕጉንና ሥርዓቱን መከተል አስፈላጊ መሆኑን በብርቱ አሳስባለሁ። ይኸውም፣ ሬፈራንዶም ተደርጐ ሕዝቡ በድምፅ ብልጫ ይፍረስ ብሎ መወስኑ፣ ታዛቢዎች ባሉበት ሲረጋገጥ ነው። ይህንን ሥርዓት ባልተከተለ መንገድ ፌዴሬሽኑ ቢፈርስ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅትና ኃያላን አገሮች፣ በተለይም ጠላቶቻችን እንደሚቃወሙንና ከባድ ችግር እንደሚያደርሱብን በትህትና እገልጻለሁ። በመጨረሻም ለጃንሆይ ማመልከት የምፈልገው፣ የኤርትራ ፌዴሬሽን ጉዳይ ቢፈርስም ቢቆይም፣ ጉዳዩ መከናወን ያለበት በኤርትራውያኖቹ እንጂ የጃንሆይ መንግሥት እጅ እንዳይገባበት መጠንቀቅ ያስፈልጋል።

<u>ጃንሆይ፣</u>

እንተ የኤርትራን ጉዳይ የምታውቀው በዚያ በሙግቱ ዘመን የሆነውን ነው። በታላላቆቹ መንግሥታቶች ዘንድ እና በዓለም ማህበር ጉባኤዎች ላይ ለብዙ ዓመታት የኛን አደራ ተቀብለህ፣ ብዙ መድከምህን፣ ብዙ መሥራትህን እኛም አውቀን ሕዝባችንም እንዲያውቀው ማድረጋችንን ታስታውሳለህ። የተባበሩት

መንግሥታቶች እኛ ያልጠ የቅነውን፣ የኤርትራም ሕዝብ ተጠይቆ ያልተናገረውን፣ **ይህንን የፌዴራሲዮን** ነገር በግዴታ ከጫኑብን በኋላ፣ በኤርትራ ውስጥ የሆነውን **ነገር ሁሉ ወንይን** አለማየትህን አሁን የምትናገረው ያስረዳል::

..... ከሁለት ዓመት ዝምሮ፣ የኤርትራ ሕዝባችንን በየከተማው ያለውን **ብቻ** ሳይሆን፣ በየገጠሩም አየተጓዝን ሕዝቡ የሚለውን ስናዳምጥና ስናነጋግር፣ ይኸ ፌዴራሲዮን የተባለ ነገር ምን ያህል ደንቃራ ሆኖበት የባዕድ መንፈስ ያሳደረበት መሆኑን ደህና አድርጐ ገልጠልናል:: የሚቆጨን፣ በዚህ ጉዞአችን አንተን ባለማስከተላችን ነው አንጂ፣ አንተው ራስህ ብታየው ኖሮ ይኸን ጊዜ ፍርዱን አስማምሮ ለማቅረብ የሚያህልህ አይኖርም ነበር:: ከዚህ ሌላ አንድ ሁልጊዜ ትዝ የሚለን ነገር አለ:: ስለ እገራችን አስተዳደር ጉዳይ አልፎ አልፎ ሀሳብህን ስንጠይቅ፣ ማናቸውም ነገር መደረግ ያለበት ከሕዝቡ መንፈስና ፍላጐት ጋራ ተስማሚ መሆኑ ሲታይ ነው፤ አያልክ የምትናገረው ዛሬ ትዝ አለን:: ዛሬ እኛ የኤርትራ ሕዝባችንን መንፈስና ብርቱ ፍላጐት እዚያው አገሩ ድረስ ሄደን አይተን፣ ይህንን ፌዴራሲዮን የተባለውን ሕግ ምን ያህል እንደጠላውና እንዳዘነበት፣ ከአቅሙም በላይ ግብርና ታክስ እንደተጫነበት፣ በዲስኩርም በአቤቱታም የገለጸልንን ተረድተን፣ ከዚህ ከተቸገረበት ወጥመድ እንዴት እንደምናላቅቀው ስናጠና፤ <u>ፌዴራሲዮኑ መነካት የለበትም:: እንዲያውም ለምን ጊዜውም መኖር አለበት</u> የሚል ሀሳብ በመናገርህ በጣም ተገርመናል:: ደግሞስ እንተ የስጋህበት ሌላው ነገር፣ የዓለም ታላላቅ መንግሥታቶችም ቢሆኑ፣ የተባበሩት መንግሥታቶችም ቢሆኑ፣ አንተ ስትነግረን እንደነበረው፣ ሕዝቡ <u>የሚፈልገውን ነገር በመሥራታችን ለምን ይቃወሙናል ? ጠላቶቻችንስ እኛን ለማጥቃት ምን መንገድ ይኖራቸዋል ?</u> ስለዚህ ይህን ሀሳብህን እንደገና ብታስብበት ሳይሻል የሚቀር አይመስለንም::

ስለ ሱማሌ የተናገርከው ልክ አይደለም አይባልም:: ቢሆንም ገና የዛሬ ስድስት ዓመት ምናልባት ሊረዳን ይችላል ለሚባል ነገር፣ ዛሬ የኤርትራ ሕዝባችን የወደቀበትን ችግር ችላ ማለት አይገባም:: ..... ስለ ተድላ ንግግር በረዥሙ ያስረዳኸው የተገባ ነው:: በፌዴራሲዮንም መንገድ እኔ መሪ ነኝ ብሎ ለመኖር መፈለጉ እርግጥ ነው:: ከአገር ፍቅር ሰዎችም ጋር ተራርቆ ከሌሎች ጋር ሲሠራ ከቆየ በኋላ፣ በመጨረሻው ብቻውን ስለአስቀረው፣ አሁን ማጣፊያው ሲያጥርበት አቀድሞ ቦታው ለመመለስ ማሰቡ አውነት ነው:: ሆኖም አንተ ያልታየህ፣ ተድላ አንድ የጫረው እሳት አለ:: ፌዴራሲዮኑ ቢፈርስ ደስ ይለኛል፡ ያለውን ከዜህ ቀደም ተናግሮት አያውቅም:: አሥመራ ያሉት ታማኝ አገልጋይዎቻችን፣ ተድላ የስጠው ፍንጭ ሕዝቡን የሚቀሰቅስ መሆኑን አመልክተውናል:: እንግዴህ፣ ሕዝቡ አደባባይ ወጥቶ ፌዴራሲዮን አንፈልግም፣ ንጉሠ ነገሥታችን አንድ ነገር ያድርጉልን ብሎ ቢጠይቅ፣ ምን ማድረግ እንዳለብን ተዘጋጅቶ መጠበቅ የተገባ መሆኑን ሁላችሁም ታውቃላችሁ:: ይህንንም ስብስባ ያደረግነው ለዚሁ ብለን ነው:: አሁን እዚህ ያላችሁት ሁሉ፣ እኛም የተናገርነውን፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራችንም በረዥሙ ያስረዳውን እንደሰማችሁት፤ የሚጠቅም ነው የምትሉትን፣ የሚጨመርም አለ ብላችሁ የምታስቡትን እንድትናገሩ ይሁን::

<u>ራስ ካሣ፣</u>

ይኸ የኤርትራ ነገር ሙሉ በሙሉ በአንድ ኢትዮጵያ፣ በአንድ ንጉሠ ገሥት እንዲገዛ ሳይሆን፣ ለራሱ የተለየ መንግሥት እንዲሰጠው መደረጉ፣ ለሌላው ኢትዮጵያ ክፉ ጠንቅ አይሆንም ወይ ? ብዬ፣ ከሁለት ስት ዓመት በፊት አክሊሉን

ልዑል ራስ ካሣ ኃይሉ

« ..... የውጭ ጉዳዩን አክሊሉን በማም አደራ የምለው፡ የኢትዮጵያ አንድ መሆን ከሁሉ በላይ ትላቅ ነገር መሆኑን ነው:: ..... በኤርትራ ነገር የሆነው ሲገርመኝ፡ አሁን ደግሞ የመቅደሶም የሠርጊሣም ሱማሌዎች በኤርትራው ዓይነት መተዳደሪያ ፌዴሬሽን ወደ እኛ እንዲመጡ መድከም አለብን ብሎ አክሊሉ ሲናገር ሰማሁ:: ..... ሱማሌዎች ወደ እኛ መምጣት ካመለከቱ፡ ሙሉ በሙሉ ኢትዮጵያ ሆነው ነው እንጂ፡ መተዳደሪያቸው ግማሽ በግማሽ ሆኖ አይለም:: ግማሽ በግማሽ የሆነ መተዳደሪያ ትላቋን ኢትዮጵያን ስለማይጠቅማት፡ እዚያው አለበት ይኑሩ ..... »

ራስ ካሣ ኃይሉ መስከረም 1954
(Phto AAU)

መወሰን አቅቶኝ ሳለሁ፡፡ በዚያን ጊዜ አክሊሉ የነገረኝ የወደፊቱ ሁኔታ ተስፋ ያለው አድርጎ ነበር፡፡ ሕዝቡ ከጥቂት ጊዜ በኋላ በአንድ ኢትዮጵያና በጃንሆይ መሪነት ብቻ ለማደር ሕጉን ሊለውጠው ስለሚችል አያሳስብም ብሎኝ ነበር፡፡ ዛሬ ግን የምስማው በጣም የተለየ ሆነብኝ፡፡ ይኸ የኤርትራ ማደሪያ ሕግ እንኳን መለወጥ አንዲያውም ቢቆይልን ይሻላል ሲባል ሰማሁ፡፡ አክሊሉ በዚህ ብቻ አልቆመም፡፡ ወደፊትም ሱማሌዎች ከመቅደሾም ከሀርጌሣም ወደ እኛ ሲመጡ፤ በዚህ በኤርትራው መተዳደሪያ ዓይነት እንድንቀበላቸው መድከም አለብን የሚል፣ አዲስ ነገር ከዜህ ቀደም ያልሰማሁት ሀሳብ ጨምሮበታል፡፡ እንግዴህ እንደ አክሊሉ አባባል ከሆነ፣ በዕድሜያችን የጥንቷ ኢትዮጵያን፣ በስሜን፣ በደቡብ በማህሉ እየተባለ በሶስት ዓይነት የመተዳደሪያ መንግሥት ተከፋፍላ ልናያት ነው፡፡ እንደዜህ ከሚሆን እግዚአብሔር በቸርነቱ አገራችንን ከዚህ መከፋፈል ይሰውራት ማለት ይገባል፡፡

..... አሁን የሩቁን ችግር ትተን እዚሁ እፊታችን ያለውን ጉዳይ እንነጋገርበት፡፡ ስለዚሁ ስለ ኤርትራ ጉዳይ አክሊሉ ያስረዳው አንድ ትልቅ ነገር አለ፡፡ በዓለም ማህበር ተፈርዶ፣ በጃንሆይ ማህተም ጸድቆ ለሀማሌኖች መተዳደሪያ የተሰጠውን ሕግ ለማፍረስ ተጽፈው የተቀመጡ ሕጐች አሉ ብሏል፡፡ ቀጥሎም ሲያስረዳ፣ እነዚህን ሕጐች ተከትለው፣ ይኸንን አንወደውም ብለው፣ ከዓለም ማህበር የተሰጣቸውን መተዳደሪያ ማፍረስ ያለባቸው ሀማሌኖቹ ራሳቸው ናቸው እንጂ፣ የጃንሆይ ስም መግባት የለበትም ብሏል፡፡ በእውነቱ ይኸ ጉዳይ በጣም መታሰብ ያለበት ትልቅ ነገር ነው፡፡ መቼም ፈረንጆች የማይሠሩት የስም፡፡ ሕግ የሚቆመው ለማስተዳደሪያ፣ ለዳኝነት ለሥርዓት ማስከበሪያ ብቻ ሳይሆን፣ ለማፍረሻም የተለየ ሕግ ታስቦ መዘጋጀቱ ድንቅ ነው፡፡ እንግዴህ ይኸ ከሆነ፣ አክሊሉ እንዳለው፣ ባለጉዳዮቹ የሆኑት ሀማሌኖቹ፣ በዓለም ማህበር ተፈርዶ የተሰጠ ን መተዳደሪያ እጅግ የሚጐዳን ስለሆነ፣ አፍርስን ሙሉ በሙሉ ኢትዮጵያ ሆነናል ብለው በዳኛ እና በምስክሮች ፊት እስኪወስኑ ድረስ፤ ዛሬ በእኛ በኩል የሚዘጋጅም የሚሠራም ነገር የለም ማለት ነው፡፡

..... በመጨረሻ የውጭ ጉዳዩን አክሊሉን በጣም አደራ የምለው፣ የኢትዮጵያ አንድ መሆን ከሁሉ በላይ ትላቅ ነገር መሆኑን ነው፡፡ ጃንሆይ ከልጅነት ጀምሮ የሚደክሙት ይህን ከአባቶች የተወረሰውን የኢትዮጵያን አንድ መሆን ለመጠበቅና፣ ለትውልድ ለማስያዝ ነው፡፡ .... በጠላት ተቆራርጠው የተወሰዱብን ግዛቶቻችን፣ በስሜኑም ሆነ በደቡቡ ያሉት ሕዝቦቻችን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ የሚገባቸው ሙሉ በሙሉ ኢትዮጵያ ሲሆኑ ነው እንጂ፣ መተዳደሪያቸው ግማሽ በግማሽ ሆኖ አይደለም፡፡ መቸም የኤርትራ ጉዳይ አንድ ጊዜ ሆኗል፡፡ በአምላክ ፈቃድ በጃንሆይ ድካም ወደፊት ይስተካከላል ብለን እናስባለን፡፡ ስለ ሱማሌ የተባለው ግን፣ የኤርትራን ዓይነት መተዳደሪያ ይዘን አንምጣ ካሉ፣ የሚበጀው አለመቀበሉ ነው፡፡ ጥንት በኢትዮጵያ ተገዝተው የኖሩ መሆናቸውን ካመኑበት፣ ሙሉ ኢትዮጵያ ሆነው ይምጡ፡፡ አለበለዚያ ግማሽ ለግማሽ የሆነ መተዳደሪያ ትላቋን ኢትዮጵያ ስለማይጠቅማት እዚያው አሉበት ይኑሩ፡፡

ቢትወደድ መኮንን፣

የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በስፊው የተናገረው፣ መጀመሪያ የኤርትራ ፌዴሬሽን መፍረስ የሚችለው በሕጉ መሠረት ሕዝቡ በድምፅ ብልጫ ሲወስን መሆኑን፤ሁለተኛ ያለ ሕጉ ቢፈርስ በአገራችን የውጭ ፖለቲካ ላይ

የሚያስከትለውን ችግር ነው:: በመሠረቱ ጃንሆይም ያሉት፣ የደጃዝማች ተድላን ዲስኩር ሕዝቡ ተከትሎ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስለት ለንጉሠ ነገሥቱ አቤት ቢል፣ ምን ማድረግ እንደሚገባ ተዘጋጅቶ መጠበቁ ይጠቅማል በማለት ነው እንጂ፣ አግባብ በሌለውና ሕግ ባልተከተለ መንገድ እንዲፈርስ አይደለም:: እኔ ካቶ አክሊሉ ሀሳብ ጋር የማልስማማቸው ሁለት ነገሮች አሉ:: አንደኛው የፌዴሬሽኑ መቆየት ይጠቅማል ያለው ነው:: የኤርትራ ሕዝብ ፌዴሬሽኑ ይፍረስልኝ ብሎ ከጠየቀ፣ የለም ቢቆይ ይሻላል የሚል መልስ አይሰጠውም:: ከሕዝቡ ጥያቄ ካልቀረበ ደግሞ ጃንሆይ ከሕጉ ውጭ እንዲሆን ስለማይፈልጉ፣ ፌዴሬሽኑየዴታ መቆየት ይኖርበታል:: ሁለተኛው ጉዳይ፣ ደጃች ተድላ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ጨርሶ አይፈልግም ብሎ የተናገረው ነው:: ምናልባት ደጃዝማች ተድላም አቶ አክሊሉ እንደሰጠው አስተያየት የፌዴሬሽኑ መቆየት ለፖለቲካ ሊጠቅም ይችላል ብሎ አስቦ እንደሆነ፣ ቢታወቅ ጥሩ ነበር:: በእኔ ግምት እስካሁን በታየው ደጃች ተድላ ከኢትዮጵያዊነት መንፈስ የሚርቅ አይደለም::

<u>ልዑል መኩንን፣</u>

ደጃዝማች ተድላ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ አይፈልግም ብሎ አቶ አክሊሉ ነግሮናል:: ለነገሩ አቶ አክሊሉም ቢሆን የፌዴሬሽኑን መፍረስ አይደግፍም:: ሁኔታው እንደዚህ ከሆነ፣ በደጃዝማች ተድላ ቦታ ያገሩ ተወላጆች ከሆኑት ለምሣሌ እንደ ፊታውራሪ አሰፍሐ የመሳሰሉት ሰዎች፣ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ቢያደርጉ፣ የታላላቅ መንግሥታቶችና የተባበሩት መንግሥታት፣ አገራችን ላይ ምን ዓይነት ችግር ሊያደርሱ ይችላሉ ? ለዚህ ጥያቄ አቶ አክሊሉ ቢመልስልኝ ደስ ይለኛል::

<u>ጃንሆይ፣</u>

አክሊሉ ! መልስለት::

<u>አቶ አክሊሉ፣</u>

ጃንሆይ ከፈቀዱልኝ ከሁሉ በፊት ማስረዳት የምፈልገው፣ በኤርትራ ጉዳይ እኔ በተለይ የፌዴሬሽን አድናቂ አለመሆኔ እንዲታወቅልኝ ነው:: ይህ ዓይነት አስተያየት ስለተሰጠኝ አዝናለሁ:: በሙግቱ ዘመን የፌዴሬሽን ሀሳብ በቀረበ ጊዜ ይህን ለማስቀረት ምን ያህል እንደጣርኩ፣ ከስንት መንግሥታቶች ጋር ጠብ ላይ እንደደረስኩ፣ ጃንሆይ ስለሚያውቁት ዝርዝሩ አያስፈልግም:: አሁንም ፌዴሬሽኑን አለመንካት ጠቃሚ ነው ብዬ የማምንበትን ሀሳብ ከነ ምክንያቶቹ ቀደም አድርጌ ስለተናገርኩ፣ እንደገና በመድገም የጃንሆይን ጊዜ አላጠፋም:: አሁን ልዑል የሐረር መስፍን ለጠየቁኝ መልሱን አቀርባለሁ:: የኤርትራ ፌዴሬሽን ሥርዓቱን ሳይከተል በአንዳንድ ሰዎች ዲስኩር እንዲፈርስ የተፈቀደ እንደሆነ፣ የተባበሩት መንግሥታትና ታላላቆቹ አገሮች በኢትዮጵያ ላይ ጥቃት ሊያደርሱ ይችላሉ ብዬ ስናገር፡ እንደ ኮሪያ ጉዳይ መንግሥታቶችን አስተባብረው በጦር ይወጉናል ማለቴ አይደለም::የተባበሩት መንግሥት፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የሕዝቦችን መብት ጥሷል በማለት መጀመሪያ በሬዞሉሽን ያወግዘናል:: ሁለተኛ ደግሞ ምናልባት በመላው ዓለም የኢኮኖሚ ጭቆና እንዲደረግብን ይወስን ይሆናል:: ይኸ ከሆነ አገራችንን በባም እንደሚጐዳት ጥያቄ የለውም:: ያንኑ አገራችን የሚያመርተውን ቡና እና ቆዳ በመጠኑም የቅባት እህሎች ለውጭ ገበያ ለማቅረብ እንከለከላለን::ከውጭ የምናስመጣቸውን ዕቃዎች ሁሉ ሌላው ቢቀር፣ እንደ መድኃኒቶች የመሳሰሉትንም የሚሸጥልን አናገኝም ይሆናል:: ታላላቆቹ መንግሥታቶች ደግሞ በኤርትራ ውስጥ ለሚነሱት ተቃዋሚዎች መሣሪያ በማደል የሽፍቶች ጦርነት ያስከፍቱብናል:: ነገር ግን ፌዴሬሽኑ የሚፈርስው ሬፈራንደም

ተዘጋጅቶ፡ የተባበሩት መንግሥታት ታዛቢዎች ባሉበት ሕዝቡ በድምፅ ብልጫ **ፌዴሬሽን** አለመፈለጉ ከተረጋገጠ፣ የጃንሆይ መንግሥት የዴሞክራሲን ሥርዓት **በትክክል** ለትግበራ ተብሎ ይደነቃል እንጂ ጥቃት እይታሰብበትም፡፡ አሁን ትልቁ ጉዳይ፣ ይህንን የዴሞክራሲ ሥርዓት ተከትሎ፣ የሕዝብ ድጋፍ ለመሰብሰብና ለማስፈጸም የሚችለው ሰው ማን ነው ? የሚለው ጥያቄ ነው፡፡ ..... ደጃዝማች ተድላ በኤርትራ የፖለቲካ መሪ ሆኖ በአራቱ ኃያላን አገሮችና በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የታወቀ ሰው በመሆኑ፣ ለዚሁ ጉዳይ ተቀባይነት የሚኖረው እሱ ነበር፡፡ እሱ ግን ይህንን እርምጃ አይወስድም ብዬ የተናገርኩትን አለውጥም፡፡በዚህ ጉዳይ ቀደም ሲል ክቡር ጠቅላይ ሚኒስትሩ አስተያየታቸውን ሲሰጡ፣ ደጃዝማች ተድላ ከኢትዮጵያዊነት መንፈስ የሚርቅ አይደለም ብለዋል፡፡ እኔም ፌዴሬሽኑን ማጠንከር እንጂ ማፍረስ አይፈልግም ብዬ ስናገር፣ ኢትዮጵያዊነቱን ጥያቄ ውስጥ አለማስገባቴን በዚህ አጋጣሚ ክቡርነታቸው እንዲረዱት እፈልጋለሁ፡፡ ..... ልዑል የሐረር መስፍን የመረጣቸው ፊታውራሪ አስፍሐ፣ እስከዛሬ ድረስ በፖለቲካው ሜዳ የኤርትራ ሕዝብ እንደራሴ ሆነው ተመርጠው አያውቁም፡፡ በትግሉ ዘመን ለኤርትራና ለኢትዮጵያ አንድነት ከፍ ያሉ ሥራዎች የፈጸሙት፣ እኔ በምመራው ሚኒስቴር ውስጥ የክፍል ዋና ዲሬክተር ሆነው ነው፡፡ ዛሬም የጃንሆይ ምክትል እንደራሴ በመሆናቸው፣ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ መሪ ሆነው ቢቀርቡ፣ በጃንሆይ የታዘዙ ናቸው በመባል ውጠ ,ቱ እንደምንመኘው አይሆንም፡፡ በአሁኑ ሰዓት በኤርትራ ያሉት የታላላቆቹ መንግሥታት ቆንስሎች፣ ለየአገራቸው በሚያቀርቡት ራፖር የጃንሆይ እንደራሴና የምክትላቸው የአስፍሐ ዋና ሚሲዮን፣ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ስለሆነ፣ ቸኍ ኤግዜኩቲፉን አላሠራ ብለውታል እያሉ፣ በሰፊው የሚስጡትን ትችት አላቆሙም፡፡ ደጃዝማች ተድላም ከቆንስሎቹ ጋር ሲነጋገር፣ ይህንን ጥሩ እድርጐ ተጠ ቅሞበታል፡፡

..... ስለ ኤርትራ ፌዴሬሽን በሥራ ላይ መዋል ኢትዮጵያ የተጠረጠ ረችው ገና ከመነሻው እንደነበረ ለማስታወስ እንዲፈቀድልኝ ጃንሆይን እለምናለሁ፡፡ የዛሬ አራት ዓመት የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ፌዴሬሽኑ ለመጽደቅ ሲቀርብ፣ የደረሱብንን ችግሮች መርሣት አንችልም፡፡ የኢትዮጵያ መንግሥት የፌዴሬሽኑን አስተዳደር ያከብራል የሚል ዕምነት ስለሌለን፣ፌዴሬሽኑ በትክክል ሥራ ላይ መዋሉን ለሚቆጣጠሩ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ወኪሎች፣ አሥመራ ላይ ቢሮ ማቆም ያስፈልጋል፤ የሚል ሬዞሉሽን በማርቀቅ፣ ተንኮል ያጠመዱብን አገሮች ጥቂቶች አልነበሩም፡፡ በዚያች አስቸጋሪ ሰዓት ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን፣ አቶ አበበ ረታ፣ ብላታ ዳዊት ዕቁበአግዚእ እና እኔ ሆነን፣ በአራት መንታ የየመንግሥታቱን እንደራሴዎች ተከፋፍለን፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ገና ከገሬኔቩ የመንግሥታት ማህበር ዘመን ጀምሮ ለኮሌክቲፍ ሴኪውሪቴና ለተባበሩት መንግሥታት ቻርተር እምነታቸውንና ታማኝነታቸውን ያስመሰከሩ መሆናቸው እየታወቀ፣ እንዴት በዚህ በፌዴራል አስተዳደር ጉዳይ ተቆጣጣሪ ይመደብባቸዋል ? በማለት፣ ጠንክረን በማስረዳታችን ጠላቶቻችን ያሰናዱልን ሬዞሉሽን ወድቆ ቀረ፡፡ ይህንን ለማስታወስ የተገደድኩት፣ በዚህ በኤርትራ ጉዳይ ዛሬም አሰፍስፈው የሚጠባበቁን ጠላቶቻችን ብዙ ስለሆኑ፤ የንጉሠ ነገሥታችን ስም በዓለም ላይ ተከብሮ እንዲቆይ፣ የኢትዮጵያ ታሪክና ዝና እንዲጠ በቅ ብርቱ ጥንቃቄ ማድረግ እንዳለብን ለማሳሰብ ነው፡፡

<u>ጸት ወልደጊዮርጊስ፤</u>

ጃንሆይ እንደሚያውቁት ባለንበት የፖለቲካ ዓለም ውስጥ ትናንት የተሰጠ ው ቃል ለዛሬ የማይከበር፣ የዛሬው ለነገ መከበሩ የማይረጋገጥ ሆኖ እናየዋለን፡፡

ልዑል ራስ ካሣ፣ ከሶስት ዓመት በፊት ስለ ኤርትራ ፌዴሬሽን አቶ አክሊሉ የንገራቸውን ሲያስታውሱ፣ ዛሬ የቀረበው ሀሳብ ልዩነት ያለው ሆኖ ያገኙት፣ በዚህ ተለዋዋጭ በሆነው የዓለም ፖለቲካ ምክንያት ነው::

..... የዛሬ ሁለት ዓመት በዚሁ ጊዜ፣ የኤርትራን ሕገ መንግሥት ጃንሆይ ሲያጸድቁ፣ አብዛኛዎቻችን ስንናገር፣ የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ የተለየ አስተዳደር፣ ከኢትዮጵያ የተለየ ባንዲራ፣ ከኢትዮጵያ የተለየ የመጠሪያ ስም፣ አንፈልግም ብሎ በግዴታ የተጣለበትን ፌዴሬሽን የተባለ ሕግ ለማፍረስ ከስድስት ወር የበለጠ ጊዜ አይወስድበትም ብለን ነበር:: ነገር ግን በዚህ በሁለት ዓመት ውስጥ ነገሩ እንደአሰብነው አልሄደም:: ለዚህም ምክንያቶች አሉት:: ለኤርትራ የአስተዳደሩን ኃላፊነት የተቀበሉት ሰዎች፣ የፌዴሬሽኑ ሥልጣን እየጣማቸው ስለሄደ፣ ሕዝቡን አነሳስተው ፌዴሬሽኑን ማፍረስ አልፈለጉም:: ፌዴሬሽኑ በቶሎ እንዲፈርስ የፈለጉት ሰዎች ደግሞ፣ የሕዝብ ወኪሎች ባለመሆናቸው፣ ውስጥ ውስጡን ከመጐንጐን በስተቀር አደባባይ ወጥተው ሕዝቡን ማነሳሳት አልቻሉም::

..... የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርዎ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ በአንዳንድ ምክንያት ፌዴሬሽኑ በጥድፊያ ቢፈርስ፣ በግርማዊነትዎ መንግሥት ላይ የሚያስከትለውን ችግር፣ ቀጥሎ ደግሞ ፌዴሬሽኑ መፍረስ አለበት ተብሎ ከተወሰነ፣ ለአፈራረሱ ያለውን ወግና ሥርዓት መከተል አስፈላጊ መሆኑን ዘርዝሮ አስረድቷል:: <u>እኔም ይህን ሀሳብ መደገፍ ብቻ ሳይሆን ተጨማሪም አስተያየት እንዳቀርብ የጃንሆይን ፈቃድ እጠይቃለሁ::</u> ይኸውም፣ ፌዴራሲዮኑ ነገ ቢፈርስ፣ የግርማዊነትዎ መንግሥት በአንድ ጊዜ የኤርትራን የውስጥ አስተዳደር ተረክቦ ለመሥራት፣ ምንም ዓይነት ዝግጅት ስለሌለ፣ ከባድ ችግር የሚፈጥር መሆኑን ነው::

..... ግርማዊነትዎ እንደሚያውቀው፣ ኤርትራ ለሀምሣ ዓመታት በጣልያን የኮሎኒ አገዛዝና ለአሥር ዓመታት በእንግሊዞች ይዞታ በመቆየቷ፣የተለያየ አስተዳደር ስትቀምስ የኖረች ነች:: አሁን በመጨረሻውም፣ ስትጠቀምበት የቆየችው የሁለት ዓመት የፌዴራሲዮን አስተዳደር፣ ከውጪው ዓለም መንፈስ የተወረሰ ስለሆነ፣ አሠራሩ ከእኛ ጋር ሲተያይ የተለየ መልክ አለው:: ይህንን ከእኛ ጋር የማይዛመድ የአስተዳደር ሲስተም በአንድ ጊዜ ተረክቦ፣ በግርማዊነትዎ መሪነት ከተመሠረተው አድሚኒስትራሲዮን ጋር ለማዋሃድና ለመምራት ብዙ የተወሳሰቡ ፕሮብሌሞች ስለሚገጥሙን እንቸገራለን:: ስለዚህ ጊዜ ወስዶ ማጥናትና አስፈላጊውን ማደራጀት ግዴታ ስለሚሆን፣ የፌዴራሲዮኑ አስተዳደር እንዳለ መቆየቱ፣ በዓለም ላይ ስለሚያስከትለው የፖለቲካ ፕሮብሌም ብቻ ሳይሆን፣ ለዚህም ለውስጥ ችግራችን የሚረዳ መሆኑን በጥልቀት አጥንቼ አምኜበታለሁ::

..... ይህንን ሀሳብ ሳቀርብ እኔም እንደ አቶ አክሊሉ የፌዴሬሽን ደጋፊ ተብዬ እንደግልቆጠር ተስፋ አደርጋለሁ:: አቶ አክሊሉ ከእኔ በፊት ሲናገር የፌዴራሲዮኑን መፍረስ እንደ ደጃች ተድላ ተቃዋሚ ነው ተብሎ በመገመቱ ምን ያህል እንዳዘነ ለጃንሆይ አመልክቷል:: በዚህ ረገድ በውጭ ጉዳይ ሚኒስትርዎ ላይ የተወሰደው አስተያየት ቅር የሚያሰኝ መሆኑን እኔም መደበቅ አልፈልግም:: ጃንሆይ ብዙ ጊዜ የመከሩንና አደራ ያሉን፣ ይህን በመስለ ከፍተኛ ስብሰባ ላይ የግርማዊነትዎ ታማኝ አገልጋይ የሆነ ሁሉ ሀሳቡን ሳይሸሽግ ገልጦ ከተናገረ የጉባኤው ውጤት በቁም ነገር ይፈጸማል ብለው ነው:: እኔም ይህንኑ የጃንሆይን መምሪያ ከሚከተሉት አንዱ ነኝ:: .....አቶ አክሊሉ የፌዴራሲዮኑ አስተዳደር ሳይነካ

ዲቶይ ለግርማዊነትዎ መንግሥት ይጠቅማል ብሎ ያቀረባቸው ምክንያቶችና፡ ደጃች ተድላ ፌዴራሲዮኑን ይዞ ለመኖር የሚያደርገው ጥረት፡ እንደ መልደግርያምና ገብረማርያም የመጠሪያ ስሞች ልዩነት የላቸውም ተብሎ መገመቱ ተገቢ አይደለም፡፡ የሁለቱ ስዎች የህሳብ ልዩነት እጅግ የተራራቀ መሆኑን ለመረዳት ይህን ያህል አስቸጋሪ አልነበረም፡፡ የሆነ ሆኖ ትልቁ ቁም ነገር ግርማዊነትዎ የሁላችንንም አስተያየት እንኳን ተናግረነው፣ ገና ስናስበው ምን መሆኑን አበጥረው ስለሚያውቁን፣ ያልጠበቅነው ግምት ይወድቅብናል ብለን አንስጋም፡፡

..... አሁን በእኔ በኩል ለግርማዊነትዎ ውሳኔ የማቀርባቸው አራት ዋና ዋና ሀሳቦች አሉኝ፡፡

1ኛ/ በአገር ውስጥና በውጭው ዓለም ያለው የፖለቲካ ሁኔታ፣ የሚያመች መሆኑ እስኪረጋገጥ፣ ፌዴራሲዮኑ ሳይነካ እንዲቀጥል፣

2ኛ/ በአገር ፍቅር ስሜታቸው ተገፋፍተው ፌዴራሲዮኑ እንዲፈርስ ለሚጥሩት ታላላቅ ኤርትራውያኖች፣ በኃያላኖቹ መንግሥታቶችና በዓለም በኩል የሚፈጠረውን ችግር በማስረዳት በትዕግሥት እንዲጠብቁ ማድረግ፣

3ኛ/ በኤርትራ የግርማዊነትዎ እንደራሴና ምክትል እንደራሴው ፌዴራሲዮኑ እንዲፈርስ የሚሠሩት ሁሉ፣ ብዙ የፖለቲካ ችግር ስለሚፈጥር፣ ወደፊት ከሚላክላቸው መምሪያ አንዳይወጡ ትዕዛዝ እንዲተላለፍላቸው፣ በተጨማሪም የኤርትራ ፌዴራሲዮን መፍረስ ጉዳይ፣ የሚከናወነው በኤርትራውያኖቹ ብቻ መሆኑን እንዲገነዘቡት መምሪያ እንዲደርሳቸው፣

4ኛ/ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ እንደተናገረው፣ የኤርትራ ሕዝብ በሬፈራንደም ፌዴራሲዮኑን ቢያፈርስ፣ እስተዳደሩን ለመረከብ ዱብዕዳ እንዳይሆንብን፣ ጥናቱ በከፍተኛ ምሥጢር ከአሁኑ እንዲጀምር አስፈላጊ መሆኑን አመለክታለሁ፡፡

ጸሐፊ ትእዛዙና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ከወትሮው ልማድ ትንሽ በጠነከረ አነጋገር በስፊው የገለጿቸውን ሀሳቦች፣ ንጉሠ ነገሥቱ ብዙም ሳይቆጡ በሙሉ ካዳመጡ በኋላ፣ በስብሰባው መጨረሻ ላይ የተናገሩት ቃልና የሰጡት ውሳኔ፣ የሚከተለው ነበር፡፡

« ..... እያንዳንዳችሁ የምታስቡትን ገልጣችሁ በመናገራችሁ ማለፊያ አድርጋችኋል፡፡

..... ራስ ካሣ የተናገርከው ትላቅ ነገር ነው፡፡ ስኢትዮጵያ እንድ መሆን፣ በአንድ አስተዳደር እንዲሆን ማድረግ፣ ከልዥነት ዝምሮ ስንደክምበት የቆየውን ካንተ ሌላ የሚያውቅ ምስክር ስለሌለ፣ የተናገርከው ሁሉም ፍሬ ነገር ነው፡፡ ስለ ኤርትራም ስለ ሱማሌም እንተ የተጨነቅክበት ጉዳይ እኛንም ምን ያህል እንዳስጨነቀን ታውቃለህ፡፡ ጊዜ ተለዋዋጭ ስለሆነ፣ ነገ፣ ጊዜ የሚፈጥረውን እናውቀውም፡፡ ለሁሉም ሁሉን የሚችል እምላክ ብርታቱን እየስጠን የምንደክምበት ሁሉ፣ ለኢትዮጵያ ፍሬ እንዲሆን ተስፋ እናደርጋለን፡፡

ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ፣ የጽሕፈትና የፍርድ ሚኒስትር፤

« ..... የኤርትራ ፌዴራሲዮን ቢፈርስ፤ በታላላቅ መንግሥታቶችና በዓለም ማህበር በግርማዊነትዎ መንግሥት ላይ የሚያስከትለውን ችግር፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርዎ ዘርዘሮ አስረድቷል። ..... እኔም ይህን ሀሳብ መደገፍ ብቻ ሳይሆን በተጨማሪም የማሳስበው፤ ፌዴራሲዮኑ በጥድፊያ ቢፈርስ፣አስተዳደሩን ለመረከብ ስላልተዘጋጀን፤ ዱብ ዕዳ እንዳይሆንብን መጠንቀቅ አለብን ..... »

ወልደጊዮርጊስ መስከረም 1954

..... **ዛሬ** ባደረግነው ስብሰባ ላይ የተገለጠው ሀሳብ ሁሉ ደስ አሰኝቶናል። **ደስ ብሎናል** የምንለውም፤ ሁላችሁም የምታስቡትን ሳትሸሽጉ በመናገራችሁ፣ **አንዳንድ** የሚስቀም ፍሬ ነገር ስለአገኘንበት ነው። ለዚህም እክሊሉ ዘርዝሮ **በመናገሩ** ብዙ ነገር ተገሳልጦ ሊታወቅ ችሏል።

..... ወልደጊዮርጊስ በገለጥክልን ሀሳብ ውስጥ ጠቃሚ ነገር መኖሩን ተመልክተናል። ሆኖም፣ የኤርትራ ፌዴራሲዮን የሚፈርስው ከተባበሩት መንግሥታት ሕግ ጋር በሚስማማ አኳኋን እንዲሆን እክሊሉ የተናገረውን እኔም እደግፋለሁ ያልከው፣ ለእኛ የማናውቀው አዲስ ሀሳብ ሆኖ አላገኘነውም። የኤርትራ ፌዴራሲዮን ሕግ ባልያዘና ሕዝብ ባልጠየቀው መንገድ እንዲፈርስ፣ እኛም የማንፈቅድ መሆናችንን መኩንን እንዳልካቸው ተናግሮታል። አንተም ይኸንን እንዴት እንደሳትከው አልገባንም። ከዚህ ሌላ ደግሞ የፌዴራሲዮኑ መፍረስ ጉዳይ፣ የሚታስበውም የሚዘጋጀውም በኤርትራውያኖቹ ብቻ መሆን አለበት እያላችሁ፤ አንተም እክሊሉም የተናገራችሁት፣ ከምን የተነሳ እንደሆነ አልተረዳነውም። በእኛ በኩል ለፌዴራሲዮኑ አፍራሾች እንዲሆኑ ከሌሎቹ ግዛቶቻችን ሰው እየመለመልን ወደ ኤርትራ እየሄዱ እንዲያስፈሱ አስማድረጋችንን፣ ካንተ ከጽሕፈት ሚኒስትራችን የተሻለ የሚያውቅ የለም። <u>እንደራሴያችንና ምክትሉም ቢሆኑ፤ ፌዴራሲዮኑን ለማፍረስ በብርቱ እንዲሠሩ ከእኛ ትእዛዝ አለመሰጠቱን አንተ የምታውቀው ነው።</u> እነሱም ተድላን እላሠራም ብለው አስቸግረውታል እየተባለ በውጭ መንግሥታቶች የሚወራ ከሆነ፣ እክሊሉ ሀብተወልድ ይኸ ጉዳይ እንተን ስለሚመለከት፤ አሁን አዲስ በፈጠርከው አሠራርህ፣ ያንኑ እንዳልካቸውን እየወከልክ፣ በእንደራሴያችን ላይ የሚነገረው ሁሉ ፍሬ የሌለው መሆኑን ለየአምባሳደሮቹ ማስረዳት ነው። ..... ፌዴራሲዮኑ ቀርቶ ሙሉ በሙሉ መዋህድ እንዲሆን፣ ወደፊት በተድላ ቦታ አስፍሐ ወልደሚካኤል በሕዝብ የተመረጠ ባለመሆኑ አይችልም ብለህ እክሊሉ የተናገርከውን በጥሞና አዳምጠናል። መቸም ፖለቲካ ተለዋዋጭ ነውና ነገ ጊዜው የሚፈጥረውን ማወቅ ስለማይቻል፣ ስለዚሁ ጉዳይ ወደፊት የሚሆነውን እናያለን። አንተም እንድታየው ይሆናል ..... »

የንጉሠ ነገሥቱ ውሳኔ

1. ኤርትራውያኖቹ፣ የፖለቲካዎቹም ሆኑ የፓርላማዎቹ፣ ከሕዝቡ ጋር ሆነው፣ አገራቸው በእስተዳደር ከኢትዮጵያ ውስጥ ቢሆን የሚጠቅማቸው መሆኑን አውቀው፣ ለእኛ እስኪያመለክቱን ድረስ፣ የፌዴራሲዮኑ ሥራ ሳይነካ እንዳለ እንዲቆይ ይሁን፣

2. ወልደጊዮርጊስ፣ ፌዴራሲዮኑ እንዲፈርስ ሕዝቡ በሚያመለክተን ጊዜ ተዘጋጅቶ ለመጠበቅ፣ የእስተዳደሩ ሁኔታ ይጠና ያልከው ማለፊያ ሀሳብ ስለሆነ፣ በእንተ ስብሳቢነት ለጉዳዩ የሚሆኑት ሚኒስትሮች ገብተውበት የሚያስፈልገው እንዲስናዳ ይሁን።

ደጃዝማች ተድላ በድንገት ተነስተው ያደረጉት የይስሙላ ዲስኩር ምክንያት ሆኖ፤ ስለ ኤርትራ ፌዴሬሽን መኖርና መጥፋት ጉዳይ በጃንሆይ ቢሮ በለፈው የተካሄደው ስብስባ፣ በመጨረሻ ያስገኘው ውሣኔ በጊዜው ላይ ለተፈጠሩት ችግሮች መፍትሔ ሰጥቷል።

« ..... ሬፌራንዶም ሳይደረግ፣ ዓለም የሚያምንበትን ሥርዓት ሳይከተል፣ የኤርትራ ፌዴሬሽን በአንዳንድ ሰዎች ዲስኩር እንዲፈርስ የተፈቀደ እንደሆነ የተባበሩት መንግሥታትና የኃያላን አገሮች ብዙ ጥቃት ሊያደርሱብን ይችላሉ ብዬ ስናገር፣ እንደ ኮሪያ ጉዳይ በጦር ይወጉናል ማለቴ አይደለም። ..... ነገር ግን አሰፍስፈው የሚጠባበቁን ጠላቶቻችን ሁሉ በፖለቲካ ሚዳና በኤኮኖሚ ጭቆና የሚያደርሱብን ጉዳት ቀላል አይደለም ብዬ እገምታለሁ ..... »

አክሊሉ ሀብተወልድ
መስከረም 12 ቀን 1954

« ..... የኤርትራ ሕዝብ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ቢመርጥ ለደስታዬ ወሰን አልሰጠውም ነበር ..... » ብሎ መናገር፣ የግልን ምኞት መግለጥ እንጂ፣ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ሥርዓቱንና ሕጉን ተከትሎ ስሕዝብ ውሳኔ የቀረበ ጥያቄ አለመሆኑን፣ በዚህ በጃንሆይ ቢሮ በተደረገው ስብሰባ ደህና እድርጐ ሊብራራና ሊታወቅ ተችሏል። እባ ጠቅል ኃይሌ፣ ኤርትራን ጠቅልሎ በአንዲት ኢትዮጵያ አስተዳደር ሥር ለማድረግ፣ የተድላ ባይሩ ዲስኩር የሚያፋጥነው መስሎ ታይቷቸው ነበር። ነገር ግን ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ጣጣው እጅግ ብዙ መሆኑን ከእክሊሉ ህብተወልድ የቀረበው ስፊ ማብራሪያ፣ ወልደጊዮርጊስም ይህንኑ በመደገፍ አያቀጣጠሉ የጨመሩት ሀሳብ፣ የጠቅል ምኞት ጉዞውን እንዲገታ አስደርጐታል። ንጉሠ ነገሥቱ ጸሐፊ ትእዛዛቸውና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው ያደረጉት ንግግር ሁሉ ብዙም ባይጥማቸው፣ ያቀረቡትን መሠረታዊ ሀሳብ አስመቀበል ችግር እንደሚሆንባቸው ስለተረዱት፣ በመጨረሻው የኤርትራ ፌዴሬሽን ሳይነካ ይቆይ አሉ።

ጃንሆይ ስብሰባውን ሲዘጉ፣ ለጸሐፊ ትእዛዝና ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ የሰጡት መልስ፣ በቁጣና በቅሬታ መንፈስ የተደባለቀ መሆኑ በግልጽ የሚታይ ነው። ከስብሰባው በፊት ስለ ተድላ ዲስኩር ጉዳይ፣ ለውጭ አገር እምባሳደሮች የተሰጠውን መግለጫ፣ አክሊሉ ህብተወልድ ለምን በቅድሚያ አላስፈቀደም ? እንደዚሁም እሱ ራሱ እምባሳደሮቹን ለምን አላነጋገረም ? በማለት ስለተናደዱ፣ ቁጣው በቶሎ እልበረደላቸውም ነበር። እንደዚሁም በዚያን ሰሞን ኃይለኛ የሆኑባቸውን ጸሐፊ ትዕዛዛቸውን ቀስ በቀስ ከባለሟልነታቸው ለማግለል ያዘነበሉበት ጊዜ ስለሆነ፣ ይህ መንፈስ እንዲስማቸው ለማድረግ፣ ከወልደጊዮርጊስ የቀረበውን አስተያየት ከአክሊሉ ጋር እየደረቡ በማቃለል ተችተውበታል። ይሁን እንጂ በዚህ ስብሰባ ለጃንሆይ ብዙ ነገሮች እንደተገለጡላቸው ጥርጥር የለውም። ዓለም የሚያምንበትን ሥርዓት ባልተከተለ መንገድ የኤርትራ ፌዴሬሽን ቢፈርስ፣ የተባበሩት መንግሥታትና ኃያላን አገሮች በኢትዮጵያ ላይ ከባድ ችግር ለማድረስ እንደሚችሉ ንጉሠ ነገሥቱ በትክክል የተረዱት በዚህ ስብሰባ ላይ ነው ማለት ይቻላል። ከዚህ በፊት ግን የኤርትራ ፌዴሬሽን ፈርሶ አስተዳደሩ ወደ አዲስ አበባ ቢዛወር፣ አንዳንድ የዓለም ጋዜጦች ዜናውን በወቀሳ ከማቅረባቸው በስተቀር፣ ሌላ ከባድ ችግር የሚኖር መስሎ አይታያቸውም ነበር።

የኤርትራን ግዛት እየተዘዋወሩ በጐበኙ ጊዜ፣ ከሕዝቡ የሚጐርፍላቸው እጅግ የጋለ እቀባበል፣ ከባላባቶቹና ከሽማግሌዎቹ የሚደረግላቸው ያገር ፍቅር አንድነት ዲስኩር፣ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የሕዝቡ ድጋፍ ማረጋገጫው ነው ብለው እምነዋል። ለምሳሌ በስብሰባው ማህል ላቶ አክሊሉ በሰጡት በመጀመሪያው መልሳቸው ላይ፣ ሕዝብ የሚፈልገውን ነገር በመሥራታችን የዓለም መንግሥታቶች ለምን ይቃወሙናል ? ብለው የጠየቁት፣ በዚህ እምነት ተመርኩዘው ነበር። አሁን ግን የኤርትራ ፌዴሬሽን በዓለም መንግሥታት ዘንድ ብዙ ጥያቄዎች የሚቀርቡበት መሆኑን ሲረዱት፣ ለአፈራረሱም ሕጉንና ሥርዓቱን መከተል ግዴታ እንደሆነ ሲያውቁት፣ ሚኒስትሮቻቸው ተጨንቀው ተጠበው ያቀረቡትን ሀሳብ በመቅለብ፣ ለውሳኔው መምህሩና አስረጂው ራሳቸው ሆነው ቁጭ አሉ። የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የተፈጥሮ ብልህነትና በስው የመጠቀም ችሎታ እጅግ የላቀ ስለሆነ፣ ..... አንተ ያልከው፣ ቀደም ሲል እኛ ያሰብንበት ነው። ..... አንተም ያቀረብከው፣ የማናውቀው አዲስ ሀሳብ ሆኖ አላገኘነውም። ..... አንተም የደገፍከው፣ ቁም ነገሩ የት ላይ እንደሆነ አልታየንም። ..... እያሉ ሞራልን

የሚኮረኩም ትችት በመስጠት፣ የመጨረሻውን ውሳኔ ከራሳቸው የመነጨ ሀሳብ አድርገው አጸደቁት::

ወደፊት ታሪኩ ፈለጉን እየተከተለ እንደሚያስረዳው፣ ከዚህ ስብሰባ በኋላ የኤርትራ ፌዴሬሽን ግብዓተ መሬት እስከተፈጸመበት እስከ ህዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም ድረስ፣ ንጉሡ ነገሥቱ ከአፍራሾቹ የሚቀርብላቸውን ልዩ ልዩ ሀሳቦች፤ ሕጉ ይፈቅዳል ወይ ? ..... ነገሩስ በአርጋታ ተወንቷል ወይ? እያሉ ከመጠያየቅና ጉዳዩን ከማስታመም በስተቀር በግልጽ በርቱ ! ፍጠኑ ! ብለው በይፋ ሲገፋፉ አልታዩም::

ብቸኛው ተድላ

ደጃዝማች ተድላ ባይሩ በመስከረም 11 ቀን 1954 ዓ.ም ዲስኩራቸው፣ ኤርትራና ኢትዮጵያ ከፌዴሬሽን ወደ ፍጹም መዋህድ የሚሻገሩበትን ትልቅ ድልድይ ዘርግቻለሁ ብለው፣ ከንጉሠ ነገሥቱ ከፍ ያለ አድናቆት እንደሚያገኙ እርግጠኛ ነበሩ:: ነገር ግን የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ባደረጉት ንግግር፣ የፌዴሬሽኑን አስተዳደር አሁን ካለበት ሁኔታ የሚለውጥ መሠረታዊ ሀሳብ አላቀረቡም ተብሎ ስለተወሰነ፤ የጠበቁት አድናቆትና ምሥጋና ሊደርሳቸው አልቻለም:: ደጃዝማች ተድላ ስለአደረጉት ዲስኩር፣ መልስ እንዲላክላቸው፣ ጃንሆይ ለጽሕፈት ሚኒስቴር ዋና ዲሬክተር ለአቶ ገብረወልድ እንግዳወርቅ መምሪያ የሰጡት፣ ታላቁን ስብሰባቸውን እንደፈጸሙ ስለሆነ፣ በዚያን ሰዓት በነበራቸው መንፈስ የወረወሩት ሀሳብና የተጠቀሙባቸው ቃላቶች እጅግ የጠነከሩ መሆናቸው በግልጽ ይታያል::

ይድረስ ከደጃዝማች ተድላ ባይሩ፤ እንደምን ሰንብተሃል ? ከሚለው ከተለመደው ሰላምታ በኋላ፣ በመጀመሪያው ዐረፍተ ነገር ላይ የተገለጸው የንጉሠ ነገሥቱ መልዕክት፤ « ..... ስለ ፌዴሬሽኑ ጉዳይ መልካም ንግግር ማድረጉ ተገቢ ነው ቢባልም፣ የሚታሰበው ሁሉ በመልካም ቃላቶች ብቻ ይፈጸማሉ ማለት አይቻልም:: እንተ የተናገርከውን በተግባር እንዲገለጥ ለማድረግ፣ በመዝመሪያ ብዙ የሚሠሩ ሥራዎች መኖራቸው መታወቅ ነበረበት ..... » የሚል ስለሆነ፣ ተድላ ባይሩ ባልጠበቁትና ባላሰቡት መንገድ የወደቀባቸውን ሞራል የሚነካ ትችት መቀበል አዳግቷቸው ነበር:: ይሁን እንጂ ንጉሣዊው መልዕክት በዚህ ብቻ አልቆመም:: « ..... የኤርትራ ሕዝባችንን እዚያው አየመጣን ስንጐበኘው፣ በእኛ ላይ ያሳደረውን ዕምነት ከትላቅ ፍቅር ጋር በሰፊው ገልጦልናል:: ይኸው የሚወደንና የምንወደው ሕዝባችን በልቡ ዘወትር የሚያስበውን፣ ደህና አድርገን ስለምናውቅ የሚመኘው የሚፈጸምለት በትዕግሥት መሆኑን እንዲረዳው ያስፈልጋል:: »

በዚህ መልዕክት ንጉሠ ነገሥቱ ተድላ ባይሩን የገሰጹት፣ በሌላ አነጋገር ሕዝቡን ሳታደራጅ ብድግ ብለህ፣ ፌዴሬሽኑ ቢፈርስ የሚስማህን ደስታ በመግለጥህ ብቻ፣ ቁም ነገር አለመሥራትህን ማወቅ አለብህ ብለው ነው:: ደጃዝማች በዚህ በተሰጣቸው መልስ እንደዚያ ሲያዝኑ ያያቸው ሰው፣ በገነተ ልዑል ስብሰባ ላይ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ በተድላ መተማመን አይቻልም እየተባለ፣ በእሳቸው ቦታ ሌላ ሰው ሲታጭ እንደነበረ ቢሰሙ ኖሮ፤ ብስጭቱ ከባድ ሕመም ላይ ሳይጥላቸው

እደተርም ገጽ። የዚህ መልዕክት ግልባጭ ለንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ሲደርስ፣ **የሚገባ ቃል** ትክክለኛ ትርጉሙ፣ ከእንግዲህ ወዲህ ተድላ በቺፍ ኤግዜኩቲፍነት **መቆየቱ**፣ **ጥቅም** እንደሌለው የሚያመለክት ነው በማለት፤ ቢትወደድና ፊታውራሪ **እጅግ** ተደሰቱ።

የግርማዊነታቸው እንደራሴና ምክትሉ፣ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የሚሠሩት ሁሉ ብዙ የፖለቲካ ችግር ስለሚፈጥር፣ ወደፊት በዚህ ጉዳይ እንዳይገቡ ትእዛዝ እንዲስጣቸው ወልደጊዮርጊስ በስብሰባው ላይ ያቀረቡት ሀሳብ፣ በንጉሠ ነገሥቱ ከተሰጡት ውሳኔዎች መካከል ሳይመዘገብ ቀርቷል።አንዳርጋቸው መሣይና አስፍሐ ወልደሚካኤል ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ እንዲሠሩ ከዚህ ቀደም ትእዛዝ አለመስጠቱን ንጉሠ ነገሥቱ ተናገሩ እንጂ፣ ከጸሐፊ ትእዛዙ የቀረበው ሀሳብ ይፈጸም አላሉም፤ በማለት አቶ ገብረወልድ እንግዳ ወርቅ የጽሕፈት ሚኒስቴር ዋና ዲሬክተር ማዘገየ አይተላለፍም ብለው አገዱ። ይህ ሁኔታ በጥልቀት ሲታይ፣ የጽሕፈት ሚኒስትሩ ሀሳብ እልተፈቀደም ብሎ የሚያግደው ዋና ዲሬክተሩ ከሆነ፤ የዘመነ ሉቃስ መስከረም ከጠባ በኋላ፣ የአጅሬ የወልደጊዮርጊስ ሥልጣን ቀስ በቀስ እያዘቀዘቀ መሄዱን ያመለክታል ማለት ነው። እንደዚሁም ኤርትራን በሚመለከት ጉዳይ፣ ቢትወደድ አንዳርጋቸውና ፊታውራሪ አስፍሐ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስም ሆነ ተድላን ለማስቸገር የሚሠሩት ሁሉ፣ በስውር ጃንሆይን እያማከሩ ነው የሚባለውን ለማመን ያስችላል።

የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ አንድ ዓመት ሙሉ ፌዴራሲስት ለመሆን ያደረጉት ሙከራ ባለመሳካቱ፣ ወደ ጥንቶቹ ወገኖቹ ወደ አንድነቶች ልመለስ ብለው፣ መስከረም 11 ቀን 1954 ዓ.ም ያደረጉት ዲስኩር፣ ያልጠበቁትን ልዩ ልዩ ችግሮች አደራርቦ አወረደባቸው።

-- ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ከዲስኩር በፊት ሥራ መቅደም ነበረበት ብለው ሲገስጿቸው፣

-- የንጉሠ ነገሥቱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር፤ ዲስኩራቸው የፖለቲካ መልዕክት የሌለው፣ የምኞት ንግግር ነው ብሎ መግለጫ ሲያወጣባቸው፣

-- አንድነቶች ምን አስኬደህና ምን መልሶ አመጣህ ? አያሉ ሲራቀቁባቸው፣

-- በፓርላማው ፌዴሬሽን ለማፍረስ አስበዋል በመባል፣ የተቃዋሚው ክፍል ከሥልጣን እንዲወርዱ ሲዶልትባቸው፣

-- ቢትወደድ አንዳርጌና ፊታውራሪ አስፍሐ፤ ተድላ ከሥልጣን ካልወረደ አይሆንም በማለት በያለበት ሲገዘግዟቸው፤

አቦይ ተድላ ይህን ሁሉ መዓት ብቻቸውን እንዴት አድርገው ይሸከሙት ? እንዴትስ አድርገው ይገላገሉት ? ..... ከነዚህ ፕሮብሌሞች ውስጥ በቀላሉ ለማሸነፍ የሚችሉት፣ እነ ኢብራሂም ሡልጣን በፓርላማው ውስጥ፣ በእሳቸው ላይ ሁከት ለመፍጠር ያደረጉትን ዝግጅት አስቀድሞ በማገድ ብቻ ነበር። ይኸውም፣ ሕገ መንግሥቱ የሚስጣቸውን ሥልጣን በመጠቀም፣ ከወዳጃቸው ከፓርላማው ፕሬዚዳንት ከዓሊ ራዳይ ጋር ተስማምተው መስከረም 15 ቀን 1954 ዓ.ም ምክር ቤቱን ለሀያ ቀን ዘጉት። ይህ በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 48 ንዑስ ክፍል 5 ላይ የተመለከተው፣ በምክር ቤቱ ውስጥ ከባድ ችግር የተፈጠረ እንደሆነ፣ ጉዳዩ

አስኪበርድ ፓርላማውን ለሀያ ቀን አንዲዘጋው፣ ለቺፍ ኤግዜኩቲፉ ሥልጣን የሚስጥ ነበር:: ደጃዝማች ግን፣ መንግሥታቸው በሚፈጽመው ተግባር የምክር ቤቱ አባሎች አንስማማም ብለው ጥያቄዎች ለማቅረብና፣ ስፋ ያለ ክርክር ለመክፈት በተሰናዱ ቁጥር፣ ከውዝግቡ ለመሸሽ ተሽቀዳድመው ፓርላማውን ለሀያ ቀን መዘጋት አዘውትረዋል:: በዚህ አኳኋን ሕገ መንግሥት አንቀጽ 48 የሚስጣቸውን ሥልጣን ለሆነ ላልሆነው መጠቀሙን ስለአብዙ፣ ይህ አድራጉታቸው አንድ ቀን የሥልጣናቸው ማክተሚያ ያደርግባቸው ይሆናል አያሉ፣ አንዳንድ ሰዎች ይስጉ ነበር:: ነገር ግን ተድላ ባይሩ ምክር ተቀባይ ባለመሆናቸው፣ ብቻቸውን የሚያስቡት ሁሉ ትክክል ነው ብለው እርምጃ በወስዱ ቁጥር፣ ፕሮብሌሞቹ ከጊዜ ወደ ጊዜ እየተከመሩ ሲይጠቋቸው ኖሩ::

በመጋቢት ወር 1955 ዓ.ም ደጃች ተድላ በድንገት ብድግ ብለው፣ የየአውራጃ ገዥዎችን ከአንዱ ወደ አንዱ በማዘዋወር፣ ለሚያምኗቸው አስተዳዳሪዎች፣ የፌዴሬሽኑ ሕግ የሚስጣችሁን መብት በመከተል በሙሉ ሥልጣን ሥሩበት፣ የሚል ትእዛዝ አስተላለፉ:: ይህ ሁኔታ እንደገና ወደ ፌዴራሊስትነት ለማፈትለክ የታሰበ ሳይሆን አይቀርም የሚል ወሬ መስራጨት ጀምሮ ነበር:: ፊታውራሪ አስፍሐንም የጉዱ መስሏቸው፣ ዘመዳቸውና ዋና የአንድነት ወገን የሆኑትን፣ አዝማች ባራኪ ሐብለእግዚእን፣ ከአካለ ጉዛይ አውራጃ ገዥነት አንስተው ምፅዋ ላኳቸው:: የግርማዊነታቸው ምክትል እንደራሴ፣ የተድላን ጉዳይ የሚመለከቱበት ስፋ ያለ ፕላን ስላላቸው፣ በዘመዳቸው ላይ በተወሰደው እርምጃ የተነኩ ወይም ያዘኑ መስለው መታየት አልፈለጉም:: ከጥቂት ጊዜ በኋላ የተድላ ባይሩ ብቸኝነትና ደካማነት እየባሰበት በመሄዱ፣ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ጽሕፈት ቤት፣ የቺፍ ኤግዜኩቲፉ ሥልጣን መኖር አለመኖሩን ጨርሶ እንደረሳው ይታይ ነበር:: በተለይም የጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ የሥልጣን ዕድሜ የጥቂት ቀናት ጉዳይ መሆኑን፣ የንጉሠ ነገሥቱ አማች አንዳርጋቸው መሣይ እርግጠኛ ሲሆኑ፣ መንግሥቲ ተድላንም አብሮ ለመሸኘት ዝግጅታቸውን ማፋጠን ጀመሩ::

መጋቢት 28 ቀን 1955 ዓ.ም የኤርትራን ፓርላማ መደበኛ ስብሰባ ሲከፍቱ፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እንደራሴ ያደረጉት የዘውድ ዲስኩር፣ ከዚህ ቀደም ተስምቶ የማይታወቅ፣ የፌዴሬሽኑን ሕግ የሚዳፈር፣ የቺፍ ኤግዜኩቲፉንም ሥራ የሚያንኳስስ ሆኖ ቀረበ::

አንዳርጋቸው መሣይ በኤርትራ የውስጥ አስተዳደር እየገባ አስቸግሯል እየተባለ የሚነገረው መሠረተ ቢስ ወሬ፣ ከየት እንደመነጨ፣ ፊት ለፊት ቢወጣ ምን ያህል ደስ እንደሚላቸው ካስገነዘቡ በኋላ፣ « በማናቸውም ረገድ ለእንደራሴው ጽሕፈት ቤት በኤርትራ ጉዳይ፣ የውስጥና የውጪ የሚባል ነገር አለመኖሩን እና፣ ወደፊትም እንዲኖር የማንፈቅድ መሆኑ መታወቅ አለበት » አሉ:: ወዲያውም ከዚሁ ጋር አያይዘው « ..... ምንም እንኳን ኤርትራ የውስጥ አስተዳደር መብት አንዳላት ብናውቅም፣ በአሠራር ረገድ ጥሩ አስተዳዳሪና ጥሩ ሕብረት ከሌለ፣ ኢትዮጵያ በጠቅላላ፣ ኤርትራ በከፊል የሚጠቀሙበት ነገር አይኖርም:: ..... » ብለው፣ የጃንሆይ እንደራሴ ይህን እጅግ የናረ መግለጫ ሲሰጡ፣ ከቺፍ ኤግዜኩቲፉም በኩል ሆነ ከፓርላማው መልስ ለመስጠት የደፈረ አልነበረም::

እንግዲህ፣ ቢትወደድ አንዳርጌ እንደተናገሩት፣ በኤርትራ ጉዳይ የውስጥና የውጭ ሥልጣን የሚባል ነገር ከሌለ፣ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር ምን ሊያደርግ ይቀጥል ተባለ ? በዚህ መግለጫ ምክንያት፣ ከስልሣዎቹ የፓርላማ አባሎች ውስጥ፣

በተለይ የእስላም ሊግ ወገኖች፡ በምክር ቤቱ ውስጥ ከፍ ያለ ሁከት ሊፈጥሩ ይችላሉ ተብለው ሲጠበቁ፣ የንጉሡ ነገሥቱ እንደራሴ ተድላ ባይሩን ለማጥቃት ማዘጋጀታቸውን እንደግፉለን በሚል ሀሳብ ጸጥ አሉ። ከዚህም አልፈው፣ የንጉሡ ነገሥቱ እንደራሴ ቺፍ ኤግዜኩቲቩን ከሥልጣን ለማስነሳት ከፍ ያለ ጥረት ካደረጉ፣ የምክር ቤቱ አባሎች ደግሞ ተድላን ሲያንቀባርሩበን የኖረውን፣ የፓርላማውን ፕሬዚዳንት ዓሊ ራዳይን እንሽራለን በማለት ውስጥ ውስጡን መነጋገር ጀመሩ።

የፓለቲካ ሥራ ብዙ ጊዜ ስብዓዊነት የሌለው፣ ወዳጅነትንና ታማኝነትን በጥቅም የሚለውጥ በመሆኑ፡ ተድላ ባይሩን ከሥልጣን ለማውረድ ሲባል ብቻ፣ የአንድነት ወገኖች፡ የኢትዮጵያ ጠላቶች ከሆኑት ከነ ኢብራሂም ሡልጣን ወገኖች ጋር መተባበርን መረጡ። ከአንድነት ወደ ፌዴራሊስትነት፣ ከፌዴራሊስትነት ወደ ፍጹም አንድነት፣ የተንቆራጠጡት ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፣ ከሁለት ያጣ ጐመን እንደሚባለው በቺፍ ኤግዜኩቲፍነት የሥልጣን ዘመን፡ ከየትኛውም ወገን የጠበቀ መሠረት ሳይጨብጡ በብቸኝነት ብዙ ተስቃዩ።

ተድላ ከወልደጊዮርጊስ በኋላ

ሚያዝያ 25 ቀን 1955 ዓ.ም፣ (እንደ ኢትዮጵያ አቆ. ሚያዝያ 17 ቀን 1947 ዓ.ም) ከአኩለ ቀን በኋላ በስምንት ሰዓት ከሩብ፣ የአዲስ አበባ ራዲዮ « ታላቅ ሹመት » በሚል አርእስት፣ የወልደጊዮርጊስን ሽረት ሲያዘጋጅ፣ በደጃዝማች ተድላ ባይሩ ላይ የደረሰው ድንጋጤ መጠን አልነበረውም። እውነት መሆኑን ማመን ስለአቃታቸው፣ በኩርፊያ ሳያነጋግሯቸው የስነበቱትን ፈታውራሪ አስፍሐን ስልክ ደውለው እስከ መጠየቅ ደረሱ። አስፍሐም እልፎ አልፎ ማሾፋን ስለሚያውቁበት « ..... ሹመቱ እውነት ነው። ቢታላቁ ወዳጃችን መሻር ቢትወደድ እንዳርጌና እኔ እጅግ ተከዘናል .... » አሏቸው። የዚህ አነጋገር ትክክለኛ ትርጉሙ፣ እንተ አዝነሃል እኛ ተደስተናል መሆኑን ተድላ ሊሳናቸው አይችልም። አሁንም ደጃዝማች እርግጠኛ መሆን አልቻሉም። ስስሙ የጽሕፈትና የፍርድ ሚኒስትር ይባሉ እንጂ፣ በኃይለሥላሴ ዘመን መንግሥት ማንም ጠቅላይ ሚኒስትር የማይኖረውን ሥልጣን ይዘው፣ መላ ኢትዮጵያን ያንቀረቅቡ የነበሩት ስው፣ በማይጠበቅ አኳኋን ወደ አሩሲ ይላካሉ ለማለት፣ እንኳንስ ተድላ ባይሩ፣ የቅርቦቹም የጃንሆይ ሚኒስትሮች፣ የሚያስቡት አልነበረም። ቀኑ አልፎ ምሽቱ ሲገባ፣ የአጅሬ የጸሐፊ ትእዛዝ ሽረት እየገነነ ስለተረጋገጠ፣ ከዚያች ዕለት ጀምሮ ብቸኛው ተድላ፣ የኤርትራ መሪ ሆኖ ለመቆየት ያላቸው ዕድል የመነመነ መሆኑ ተሰማቸው። ከእንግዲህ ወዲህ ቢትወደድ እንዳርጋቸው መሣይና ፈታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ በብዙ ረገድ እንደሚያጠቋቸው ግልጽ ሆኖ ታያቸው። ወልደጊዮርጊስ ቢኖሩ ምንም እንኳ በየዕለቱ እንዳርጌና አስፍሐ የሚጐነጉኑባቸውን ተንኮል በቀጥታ ባይከላከሉላቸውም፣ ከቺፍ ኤግዜኩቲፍነቱ ሥልጣን እንዲወርዱ የሚዘጋጅላቸውን ወጥመድ እንደሚስብሩላቸው ደጃዝማች ጽኑ እምነት ነበራቸው።

ተድላ ባይሩ የገነተ ልዑልን ፖለቲካ ለመረዳት ጥበቡ ስላልነበራቸው፣ በተለይ ከህዳር 1954 ዓ.ም ወዲህ፣ የወልደጊዮርጊስ ሥልጣን በአራቱም ማዕዘን ጠ ብመንጃ እንደተደገነበት፣ ጨርሶ አልታያቸውም። መጋቢት 28 ቀን 1955 ዓ.ም በቢትወደድ እንዳርጌ ዲስኩር ውስጥ፣ ..... ለኤርትራ ጥሩ አስተዳዳሪ ከሌለ ..... የሚል ቃል የተወረወረው፣ በወልዴ መውደቂያ ዋዜማ ላይ መሆኑን

አልገባቸውም:: ልጅ ተድላ፣ በአንድ ጊዜ ከፍተኛውን የኤርትራን መሪነት ሥልጣን ካገኙበት ከሁለት ዓመት ተኩል ወዲህ፣ ከጃንሆይ ከፍተኛ ሚኒስትሮች መካከል፣ ከጸሐፊ ትእዛዝ በስተቀር ሌላ ወዳጅ ለማፍራት እልሞከሩም:: አስፈላጊነቱንም አስበውበት አያውቁም:: አጅሬ ወልደጊዮርጊስ ካለ፣ ሌላው ትርፍ ነው በማለት፣ ሌሎቹን ሚኒስትሮች ከቁም ነገር አልቆጠሩም::

በዚያ በትግሉ ዘመን ኒውዮርክ ለተባበሩት መንግሥታት ስብሰባ ሲሄዱ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አክሊሉን ሲያከብሩ እንዴት ባለ ትህትና እንደነበረ፣ ብዙ ሰዎች ያስታውሳሉ:: ሥልጣን በየረድፉ ሳይሆን በተለይ በድንገት ዱብ ብሎ ጣሪያውን ሲይዝ፣ የሰውን አቋምና ጠባይ ባልታሰበ ሁኔታ የሚለውጥ በሽታ በመሆኑ፣ ልጅ ተድላ የኤርትራ መሪ ከተባሉ በኋላ ብዙ ተለወጡ:: ለሥራ ጉዳይ አዲስ አበባ በሚመጡ ጊዜ፣ ከጃንሆይና ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ጋር ከተነጋገሩ በኋላ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩን ለማየት እቢሮአቸው መሄድ ይኖርብኛል ወይ ? ብለው ፕሮቶኮል እስከ ማማከር ደርሰው ነበር:: በመሠረቱ ከሆነ፣ አንድ የፖለቲካ መሪ የፕሮቶኮል ክብሩ የላቀ እንዲሆንለት ከሚያደርገው ጥረት ይልቅ፣ የሥልጣኑ ሕይወት እንዲረዝምለት ብዙ ታታሪና ንቁ መሆን ነበረበት:: ተድላ ባይሩ ግን በራቸውን ዘግተው ብቻቸውን በመኮፈሳቸው፣ በደጋፊዎች ቦታ ተቃዋሚዎች በርክተው፣ በወዳጆች ፋንታ ጠላቶች በዝተው፣ ሠላምና ደስታ ሳያገኙ ጊዜያቸውን ጨረሱ:: <u>የወልደጊዮርጊስ መውደቅ ለተድላ ባይሩ የሥልጣን ዕድሜ ማጠር አንዱ ምክንያት ነው::</u>

የመሰናበቻው ዋዜማ

ቀደም ባለው ምዕራፍ እንደተጠቀሰው፣ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ጽሕፈት ቤትና አብዛኛዎቹ የምክር ቤት አባሎች፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቩና የፓርላማው ፕሬዚዳንት ከሥልጣናቸው እንዲወርዱ ስምምነት እድርገዋል:: ይህም ሀሳብ በምን ዓይነት ዘዴ እንደሚፈጸም፣ በፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል የተዘጋጀውን ምሥጢራዊ ፕላን ሁሉም በደስታ ተቀብለውታል::

ሕገ መንግሥት አንቀጽ 75 በሚጠይቀው መሠረት፣ ፓርላማው ደጃዝማች ተድላን ከሥልጣን ለማውረድ በዚያን ሰዓት በቂ ምክንያት አልነበረውም:: ወደፊትም ባጭር ጊዜ ውስጥ ለመሻር፣ ተፈላጊውን ምክንያት ፓርላማው ያገኛል ብሎ ማሰብ አይቻልም:: በአንቀጽ 75 እንደተጠቀሰው፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቩ ሕገ መንግሥቱን የሚፃረር ከባድ ጥፋት ካልፈጸመ በስተቀር ከሥልጣኑ አይወርድም:: ስለዚህ፣ ፓርላማውና የእንደራሴው ጽሕፈት ቤት ከተድላ መንግሥት ለመገላገል ያላቸው ዕድል፣ <u>ተድላ ራሳቸው የተድላን ሥልጣን አውልቀው ሲጥሉ ብቻ ሆኖ</u> ተገኘ:: በሌላ አነጋገር <u>ተድላ ዴሞሲዮን</u> ካልሰጡ በስተቀር የተመረጡበትን የአራት ዓመት ጊዜ እስኪፈጽሙ ድረስ፣ ማንም ሊነካቸው አይችልም ማለት ነው:: ያለው ዕድል ይህ ብቻ ከሆነ፣ ተድላ በገዛ ፈቃዳቸው ሥልጣናቸውን እንዲለቁ መገፋፋት የሚቻለው በምን ዘዴ ነው ? ..... እስካሁን እንደታየው የምክር ቤቱ ፕሬዚዳንት ዓሊ ራዳይ በሥልጣን ላይ ከሌሉ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቩ የመንግሥቱ መሪ ሆነው መቆየት አይችሉም:: ፓርላማው ነገ ተነስቶ ፕሬዚዳንቱን በድምፅ ብልጫ ቢሽራቸው፣ ያን ጊዜ ተድላ ባይሩ በእልህ ተነስተው፣ ወዳጄ ወንድሜ ለምን ይነካብኛል ? በማለት ሕገ መንግሥቱን የሚፃረር ከባድ ስህተት ሊፈጽሙ

ይችላሉ:: **በዚህ** ጊዜ ፓርላማው አንቀጽ ስባ አምስትን (75) በመጠቀም፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቭን ከሥልጣን ያስናብታል:: ይህ አንዱ ዘዴ ነው:: ሁለተኛው ዘዴ ደግሞ፣ ፓርላማው ዓሊ ራዳይን ሲሽር፣ ግልፍተኛው ተድላ በድንገት ይነሱና፣ እኔም በራሴ ፈቃድ ሥልጣኔን ለቅቄያለሁ ብለው መግለጫ ሲያወጡ ይችላሉ:: ይህ ሁለተኛው ጥላን በእርግጥ ውጤት የሚሰጥ ነው ተብሎ ስለታመነበት፣ አርባ አራት የምክር ቤት አባሎች፣ ሰኔ 17 ቀን 1955 ዓ.ም በሚደረገው የፓርላማ ጠቅላላ ስብሰባ ላይ ፕሬዚዳንታቸውን ለመሻር ሙሉ ስምምነት አደረጉ:: ብዙ ጊዜ መማክርቶቹ ከፓርላማው አዳራሽ ውጭ የሚነጋገሩበትን ጉዳይ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ በመረጃ ስለሚደርሰበት፣ እሳቸውም በበኩላቸው በቅድሚያ የመከላከያ መሣሪያቸውን ያዘጋጃሉ::

ሰኔ 17 ቀን 1955 ዓ.ም ከጠዋቱ በአራት ሰዓት፣ ምክር ቤቱ የሚነጋገርበትን አጀንዳ ከመጀመሩ በፊት፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ እንደለመዱት ከፕሬዚዳንቱ ጋር በመስማማት ሕገ መንግሥት አንቀጽ 48 የሚሰጣቸውን መብት ጠቅሰው ፓርላማውን ለሀያ ቀን መዝጋታቸውን አስታወቁ:: ሁለቱ ባለሥልጣኖች ተስማምተው ምክር ቤቱን ከዘጉ በኋላ፣ ደጃዝማች ተድላ በአውሮፕላን ወደ አዲስ አበባ ሲሳፈሩ፣ ሼህ ዓሊ ራዳይ ደግሞ የእርሻ ምርታቸውን ለመቆጣጠር ወደ አገራቸው ወደ ተሰነይ ሄዱ:: ለነገሩ ፓርላማው የተዘጋው በዓሊ ራዳይ ላይ የተጠነሰሰውን እድማ ለማፍረስ ስለሆነ፣ በነዚህ በሀያ ቀናቶች ውስጥ ሁለቱም ባለሥልጣኖች ከመማክርቶቹ ጋር በመደራደር፣ መፍትሔውን በማግኘት ፋንታ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ ወደ አዲስ አበባ፣ ፕሬዚዳንቱ ወደ ቆላ መንሸርሸር አልነበረባቸውም:: አርባ አራቱ የምክር ቤቱ አባሎች ግን፣ በዚህ በሀያ ቀናት ውስጥ ፕሬዚዳንቱን ለመሻር ባቀዱት ሀሳብ ትብብራቸውን እጠነከሩ እንጂ፣ ተድላና ዓሊ እንዳሰቡት በመካከላቸው መለያየት ተፈጥሮ አልተዳከሙም::

ሰኔ 17 ቀን የተዘጋው ፓርላማ፣ በደንቡ መሠረት ከሀያ ቀን በኋላ የሚከፈተው ሐምሌ 6 ቀን ስለሆነ፣ በዚሁ ዕለት ከጠዋቱ በሶስት ሰዓት ተኩል ጀምሮ የምክር ቤቱ አባሎች ያለናዱትን <u>የሽረት ነጋሪት</u> ለማስተጋባት ወንበሮቻቸውን ይዘው ሲጠባበቁ፣ ተሻሪው ሼህ ዓሊ ራዳይ በተከበረው የሊቀመንበርነት ወንበራቸው ላይ አልተገኙም ነበር:: ምክትሉ ፕሬዚዳንት ብላታ ደምሳስ ወልደሚካኤል በዓሊ ራዳይ ቦታ ሆነው፣ በሕገ መንግሥት አንቀጽ 48 መሠረት ቺፍ ኤግዜኩቲቭ ከፓርላማው ፕሬዚዳንት ጋር ተስማምተው ለሁለተኛ ጊዜ ምክር ቤቱን ለሀያ ቀናት መዝጋታቸውን የሚገልጽ ደብዳቤ ካነበቡ በኋላ፣ በጥድፊያ የመሰብሰቢያውን አዳራሽ ለቅቀው ወጡ:: በዚሁ ጊዜ የምክር ቤቱ አባሎች እጅግ ተናደው፣ እኛም የበኩላችንን እርምጃ እንወስዳለን አሉ:: ይኸውም፣

1ኛ/ ከሰኔ 17 ቀን 1955 ዓ.ም ጀምሮ፣ የፓርላማውን ፕሬዚዳንት ሼህ ዓሊ ራዳይን በአርባ አራት (44) ድምፅ ብልጫ ሽረናቸዋል::

2ኛ/ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ ከተሻረው ከቀድሞው ፕሬዚዳንት ጋር ተስማምተው ምክር ቤታችንን በድጋሚ ዘግቻለሁ የሚሉት፣ ሕገ ወጥ ሥራ ስለሆነ እንቀበለውም::

3ኛ/ በዛሬው ስብሰባችን አዲስ ፕሬዚዳንት መርጠን፣ ከሕዝብ የተቀበልነውን ኃላፊነት በተግባር ማዋል አለብን::

በማለት፣ የጽሑፍ መግለጫ ለማዘጋጀት ሲሞክሩ፣ በቺፍ ኤግዜኩቲፉ ትእዛዝ የፖሊስ ኃይል ተጠርቶ መማክርቶቹ ፓርላማውን ለቀው እንዲወጡ ተደረገ፡፡ በዚሁ ዕለት የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ለንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ በላኩት ደብዳቤ፣ « ..... አንዳንድ የምክር ቤት አባሎች ከሰኔ 17 ቀን ጀምሮ የፓርላማውን ፕሬዚዳንት ሽረነዋል በማለት ሁከት ለመፍጠር ሲሞክሩ በመገኘታቸው በሕገ መንግሥት አንቀጽ 48 መሠረት ፓርላማው ለሀያ ቀን ተዘግቷል፡፡ ..... የምክር ቤቱ ፕሬዚዳንት የሚመረጠውም የሚሻረውም በፓርላማው በሚደረገው ጠቅላላ ስብሰባ ላይ፣ ሥርዓቱን ተከትሎ ነው እንጂ፣ ከፓርላማው ውጪ በሚዘጋጅ አድማ አይደለም፡፡ በሰኔ 17 ቀን እና ከዚያም ወዲህ እስከዛሬ ድረስ ፓርላማው በይፋ ተሰብስቦ የወሰደው አርምጃ ስለሌለ፣ የተከበሩ ሼህ ዓሊ ሙሣ ራዳይ አልተሻሩም፡፡ ዛሬም በሥልጣን ላይ ናቸው ..... » ሲሉ አስታወቁ፡፡

ቺፍ ኤግዜኩቲፉ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 48 የሰጣቸውን ሥልጣን እያከታተሉ መጠቀሙን በማብዛታቸው የደረሰባቸው ወቀሣ እጅግ ብዙ ነው፡፡ ነገር ግን ሁለት ጊዜ ፓርላማውን አከታትለው የዘጉት፣ መማክርቶቹ ፕሬዚዳንታቸውን ለመሻር ስብሰባቸውን ከመጀመራቸው በፊት ስለሆነ፣ ሼህ ዓሊ ሙሣ ራዳይ ዛሬም በሥልጣን ላይ ናቸው ሲሉ የሰጡትን መግለጫ መቃወም አይቻልም፡፡ ቢትወደድ አንዳርጋቸውና ፊታውራሪ አስፍሐ ግን ከአርባ በላይ የሆኑት የሕዝብ እንደራሴዎች፣ የቺፍ ኤግዜኩቲፉን ሥልጣን አጠቃቀም በማውገዝ የሚወስዱትን እርምጃ የሚደግፉ በመሆናቸው፣ ይህንን የደጃዝማች ተድላን ማብራሪያ እንቀበላለን ማለት አልፈለጉም፡፡ ከዚህ ሁሉ ችግር ለመላቀቅና ፓርላማው በቶሎ እንዲከፈት፣ የምክር ቤቱ አባሎች አቤቱታቸውን ለታላቁ መሪያቸው ለግርማዊ ጃንሆይ እንዲያቀርቡ በመገፋፋትና፣ የተጫረውም እሣት እንዳይጠፉ በማራገብ፣ የእንደራሴው ጽሕፈት ቤት ያደረገው ጥረት የሚመኘውን ውጤት የሚሰጠው ሆነ፡፡ አድመኞቹ አርባ አራቱ መማክርቶች፣ በመጀመሪያ እንደራሴው ዘንድ ቀርበው፣ የደረሰባቸውን እንዲያመለክቱ ከተደረገ በኋላ፣ ከመካከላቸው አሥር ሰዎች መርጠው (አምስት ክርስቲያኖችና አምስት እስላሞች) ወደ አዲስ አበባ በመላክ፣ ለንጉሠ ነገሥቱ አቤቱታ እንዲያቀርቡ አስፈላጊው ዝግጅት ተጠናቀቀ፡፡

..... በግርማዊነትዎ ታላቅ ቸርነት የጸደቀልንን ሕገ መንግሥታችንን በመጣስ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፉ በየጊዜው በሚወስዱብን እርምጃዎች ከሕዝብ የተቀበልነውን ኃላፊነት ለመፈጸም አላስቻለንም፡፡ ..... ከሰኔ 17 ቀን 1955 ዓ.ም ጀምሮ የመንግሥቱ መሪ (ደጃች ተድላ) ከሕጉ ውጭ በራሳቸው ሥልጣን ፓርላማችንን እያከታተሉ ለአርባ ቀናት ዘግተውታል፡፡ ይህ አርባ ቀን ሲፈጸምም፣ ሌላ ሀያ ቀን በመጨመር ምክር ቤታችንን ለመዝጋት ማቀዳቸውን ደርሰንበታል፡፡ ..... አሁን በመጨረሻው ፓርላማው የተዝጋበት ምክንያት፣ እኛ የምክር ቤቱ አባሎች የሾምነው ፕሬዚዳንታችን፣ የሰጠነውን አምነት አጉድሎ ስለአገኘነው፣ ከሥልጣኑ እንዲነሳ በአርባ አራት (44) የድምፅ ብልጫ ስለሻርነው፣ ይህን ማድረግ አትችሉም ተብለን ነው፡፡ ግርማዊነትዎ እንደሚያውቀው፣ የመንግሥቱ መሪ በእኛ በሕዝብ ወኪሎች የተመረጡ ሲሆኑ፣ የተሰጣቸውን ከፍተኛ የአስተዳደር ኃላፊነት ትተው፣ በምክር ቤታችን የውስጥ ሥራ እየገቡ ለማስቸገር ሕጉ አይፈቅድላቸውም፡፡ ..... ሕገ መንግሥት አንቀጽ 48 የሚለውን በትክክል ስንመለከተው፣ የመንግሥቱ መሪ፣ ምክር ቤቱን ለሀያ ቀን ለመዝጋት የሚችሉት፣ ከፓርላማው ፕሬዚዳንት ጋር ሲስማሙ ነው ይላል፡፡ እኛ የምክር ቤቱ አባሎች ከሰኔ 17 ቀን ጀምሮ ፕሬዚዳንታችንን የሻርነው ስለሆነ፣ አሁን ሐምሌ 6 ቀን

ለሁለተኛ ጊዜ ፓርላማውን የዘጉት ከማን ጋር ተስማምተው ነው ? የሚል ጥያቄ **ሲተርፍ ሙልስ** የላቸውም:: ይህ በመንግሥቱ መሪ የተወሰደው እርምጃ በቀጥታ **ሕገ መንግሥቱን** የጣሰ በመሆኑ፣ የንጉሡ ነገሥታትን መልካም ፈቃድ ሆኖ፣ **ፓርላማው** እንዲከፈትና እኛም ኃላፊነታችንን እንድንፈጽም በታላቅ ትህትና **እናመለክታለን**:: ..... » የሚል ማመልከቻ ይዘው፣ የተመረጡት አሥሩ የፓርላማው መልዕክተኞች በአዲስ አበባ በአምሳለ ገነት ጽ/ቤት ለንጉሡ ነገሥቱ አቀረቡ::

ይህ አቤቱታ ከመቅረቡ በፊት ንጉሡ ነገሥቱ ቺፍ ኤግዜኩቲቭንና የፓርላማውን ፕሬዚዳንት አዲስ አበባ አስጠርተው ሲጠይቋቸው፣ ምክር ቤቱ የተዘጋው በቂ በሆነ ምክንያትና ሕገ መንግሥቱ የሚያዘውን ተከትለው መፈጸማቸውን ዘርዝረው አስረድተዋል:: ሆኖም በዚያን ሰዓት በነበረው ሁኔታ ጉዳዩ የሚታየው በፖለቲካው መስክ እንጂ፣ በአስተዳደርና በሕግ ረገድ ስላልሆነ፣ ከምክር ቤቱ ጠቅላላ አባሎች ሁለት ሶስተኛውን ያስተባበረውን ሀሳብ ከመደገፍ ይልቅ፣ የተድላንና የዓሊን ሮሮ ማዳመጡ፣ ለጃንሆይ የሚጠቅማቸው አልነበረም:: ከአሥመራም በየዕለቱ የሚደርሳቸው ራፖር የተድላ ባይሩ ከሥልጣን መነሳት፣ ለኤርትራና ለኢትዮጵያ ያስተዳደር ውዘደት ምን ያህል በር ከፋች መሆኑን ስለሚደጋግምላቸው፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ይህን አጋላሚ ለመጠቀም አስፈላጊነቱን አመኑበት::

በእንደራሴው ጽሕፈት ቤት ቴክኒካል አርዳታ፣ ከኤርትራ ሕዝብ ወኪሎች የቀረበላቸውን አቤቱታ በአምሳለ ገነት ቢሮአቸው ካዳመጡ በኋላ፣ ጃንሆይ ውሳኔያቸውን ሲሰጡ፣ « ..... <u>እንኳን ተድላ እኛም ብንሆን ምክር ቤቱን በዚህ አኳኋን ለመዝጋት አንችልም:: አሁንም ፓርላማው እንዲከፈት ስለአዘዝን፣ እናንተም ወደ ሥራችሁ ተመለሱ::</u> ..... » አሏቸው:: መማከርቶቹ ይህን ከፍተኛ ፍርድ ሲያገኙ ለደስታቸው ገደብ ስላልነበረው፣ ከቤተ መንግሥቱ ሲወጡ ያገኙትን ሰው ሁሉ፣ የሚያውቁትንም ሆነ የማያውቁትን እያነቁ ሲስሙ ይታዩ ነበር:: ወዲያውም አሥመራ ስልክ ደውለው « ..... ጃንሆይ፣ የተድላንና የዓሊን ሀሳብ አልተቀበሉም:: ምክር ቤቱ እንዲከፈት አዘዙ ..... » የሚል የምሥራች ቃል በማስተላለፋቸው፣ በወገኖቻቸው ዘንድ ትልቅ ፈንጠዝያ ሆነ:: መልዕክታቸውን በዚህ አኳኋን ፈጽመው ከአዲስ አበባ ተነስተው አሥመራ አውሮፕላን ማረፊያ በደረሱ ጊዜ፣ በጦር ሜዳ ጀብዱ ሠርተው እንደተመለሱ ጀግኖች፣ የተደረገላቸው አቀባበልና የተገለጸላቸው የአድናቆት ስሜት እጅግ የጋለና የደመቀ ነበር:: ቺፍ ኤግዜኩቲቭና የፓርላማው ፕሬዚዳንት ከአዲስ አበባ ወደ አሥመራ በአውሮፕላን የተጓዙት፣ አጋላሚ ሆኖ ከእነዚሁ የምክር ቤቱ መልዕክተኞች ጋር ነበር:: አንድ ሰዓት ተኩል በፈጀው የአየር ጉዞአቸው፣ አንድም ቃል ሳይለዋወጡ እንደተኳረፉ አሥመራ ሲደርሱ፣ ስገጥ መስሎ በአውሮፕላን ጣቢያ የተሰለፈው ሕዝብ፣ በተድላና በዓሊ ላይ የሚያሳየው የጥላቻ መንፈስ፣ ለፓርላማው መልዕክተኞች የሚገልጸው የጋለ ደስታ ያልተጠበቀና ያልታሰበ ቴያትር ሆነ::

ሁለቱ የወንድማማች ፍቅር ያደረባቸው የሥራ ወዳጆች፣ ክቡር ደጃዝማች ተድላ ባይሩና የተከበሩ ሼህ ዓሊ መሐመድ ሙሣ ራዳይ፣ የሥልጣናቸው ዘመን ያከተመ መሆኑን ከልባቸው የተረዱት፣ በዚያች ዕለትና በዚያች ሰዓት መሆኑ አያጠራጥርም::

አልቻልኩም ያውላችሁ!

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ፓርላማው አንዲከፈት የሰጡትን ውሳኔ አክብሮ ከመፈጸም ዘለተተቀር፣ ለደጃዝማች ተድላ ባይሩ ሌላ ምርጫ አልነበረም፡፡

« ..... እንኳን ተድላ እኛም ብንሆን ምክር ቤቱን በዚህ አኳኋን ለመዝጋት አንችልም ..... » ሲሉ ጃንሆይ የተናገሩት ቃል ተድላን እጅግ ቢያሳዝንም፣ የተድላ ተቃዋሚዎች ሆነው በተሰለፉት በአርባ አራቱ መማክርቶች ዘንድ ተወዳጅነትንና አድናቆትን አስገኝቶላቸዋል፡፡ ይሁን እንጂ በኤርትራ ሕገ መንግሥት ውስጥ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ፓርላማውን ለመዝጋት ይችላሉ፡፡ እንዲሁም በቺፍ ኤግዜኩቲቭ የተዘጋውን ፓርላማ እንዲከፈት ያዛሉ፡፡ የሚል አንቀጽ ስለሌለ፣ « እንኳን ተድላ እኛም ብንሆን» የሚለው ቃል፣ መሠረቱ ምን እንደሆነ አይታወቅም፡፡ ነገር ግን የሚያስቡትን በሚፈልጉት አኳኋን የሚናገሩት አባ ጠቅል ስለሆኑ፣ ሁሉም እጅ ነስቶ ከመቀበል በስተቀር ሕጉን መመራመር የሚሞክር የለም፡፡ ጃንሆይ ይህን ንግግር ባደረጉበት ዕለት፣ በፕሬስ ቴሌፎን ተገኝተው ያዳመጡት፣ አቶ ሠረቀ ብርሃን ገብረእግዚእ የፖስታ ቴሌፎን ቴሌግራፍ ምክትል ሚኒስትር፡ ወዲያውኑ የማስታወቂያ መሥሪያ ቤትን ለሚመሩት ላቶ መኮንን ሀብተወልድ ስልክ ደውለው፣ ለመማክርቶቹ የተነገረው ንጉሣዊው ቃል ብዙ ችግሮች የሚያስከትል መሆኑን አሳሰቡ፡፡ በዚህ መሠረት፣ « እንኳን ተድላ እኛም ብንሆን » የሚለው ዐረፍተ ነገር በአዲስ አበባ ራዲዮና ጋዜጦች ላይ ሳይገለጽ ቀረ፡፡

ዘጃንሆይ ትዕዛዝ፣ ሐምሌ 26 ቀን 1955 ከእኩለ ቀን በፊት በአራት ሰዓት፣ ለአርባ ቀናት የተዘጋው ፓርላማ ሲከፈት፣ አርባ አራቱ መማክርቶች ዘመጀመሪያ የወሰዱት እርምጃ የፕሬዚዳንታቸውን የኅሊ ራዳይን ሽረት ማጽደቅና ዘምትካቸው ኢድሪስ መሐመድ አዱምን በመሾም ነበር፡፡

ሼህ ኅሊ መሐመድ ሙጣ ራዳይ ከሥልጣናቸው እንዲወርዱ የተፈረደባቸው፣ በጨዋነታቸውና በቅንነታቸው እንከን የተገኘባቸው ሰው ሆነው አልነበረም፡፡ ቀደም ብሎ እንደተገለጸው የአሳቸው ትልቁ ኃጢያት፣ የቺፍ ኤግዜኩቲቭ ፍጹም ወዳጅ በመሆን፣ ፓርላማውን በማስከበር ፋንታ አስጠ ቅተውታል፡፡ ደጃዝማች ተድላንም በሥልጣን ለማንቀባረር ምቹ ሆነዋል በመባል ነው፡፡ እኝህ የቆላ ሰው ሐምሌ 26 ቀን ፓርላማው ከመከፈቱ በፊት፣ በገዛ ፈቃዴ የፕሬዚዳንትነቱን ሥልጣን ለቅቄያለሁ ብለው ቢያስታውቁም አርባ አራቱ መማክርቶች « ሲስሟት ትታ ሲስቧት » የተባለውን ምሳሌ በማፌዝ እየጠቀሱ፣ « እኛ ከሻርንህ ስንብድል » በማለት ማመልከቻቸውን አልተቀበሏቸውም፡፡

በዓሊ ራዳይ ምትክ የፓርላማው ፕሬዚዳንት ሆነው ስለተመረጡት ኢድሪስ መሐመድ አዱም፣ ቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል በሰጡኝ ማስታወሻ ውስጥ፣ አንዲህ የሚል ቃል ይገኝበታል፡፡ « ..... ኢድሪስ መሐመድ አዱም ጨርሶ ያልተማረና ዘላን የሆነ ሰው ነበር፡፡ ይህን መሀይማን በጊዜያዊነት ፕሬዚዳንት አድርገን ብንጠቀምበት ይሻላል ብዬ ሀሳቡን ስስነዝር ተቃዋሚ አልጠፉም ነበር፡፡ እኔ ግን ሳልበገር ተወጣሁት ..... ይህን ሀሳብ ያመጣሁት በሁለት ምክንያቶች ነበር፡፡ ይኸውም፣

1ኛ/ ለፕሬዚዳንትነቱ ሥልጣን የሚታጨው፣ ያው ከቆላው ተወካዮች ውስጥ መሆን ስላለበት ፣ አንድ ባላባት ነኝ የሚል የታወቀ ሰው የተመረጠ እንደሆነ፣ ችግር ፈጥሮ ሊለያየን ይችላል የሚል ሥጋት አደረብኝ::

2ኛ/ ከዝቅተኛ ክፍል የመጣ፣ ሞያ የሌለውን እንደ ኢድሪስ የመስለውን ሰው ያደረግን እንደሆነ፣ለጊዜው የምንፈልገውን ሁሉ እያዘዝን ለመፈጸም ይመቸናል ብዬ አሰብኩ::

በዚህ መሠረት መማከርቶቹ ተስማምተው የተባለውን ሰው መረጡ ..... »

እንግዲህ ቢትወደድ አስፍሐ እንደገለጡት የዓሊ ራዳይ ሽረት ብቻ ሳይሆን የኢድሪስ መሐመድ አዱም መመረጥም፣ በደጃዝማች ተድላ ላይ ችግር ለመፍጠር የታቀደ መሆኑን ያረጋግጣል:: በዚህ በሐምሌ 26 ቀን 1955 ዓ.ም በፓርላማው የተወሰደው እርምጃ ሁሉ እጅግ አድርጉ ስለአበሳጫቸው፣ ከዚሁ ዕለት ጀምሮ ደጃዝማች ተድላ የሚሠሩት ሁሉ በጥሞና ያልታሰበበትና ያልተመዘነ መሆኑን ያሣያል:: የፓርላማው ፕሬዚዳንት ሽረት በይፋ እንደተገለጸ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፉ በድንገት ተነስተው ዓሊ ራዳይ የካቢኔያቸው አባል እንዲሆኑ መሾማቸውን የሚገልጽ ደብዳቤ ላኩላቸው::

« ..... የኤርትራ ምክር ቤት ፕሬዚዳንት ሆነው ለኤርትራ ሕዝብ እንደፈጸሙት ታላቅ አገልግሎት፣ ለኤርትራም መንግሥት እንዲለግሱት፣ በእኔ ካቢኔ « የውስጥ ጉዳይ ሴክረተሪ » (ያገር ግዛት ሚኒስትር) ኃላፊነት ስስጥዎ ደስታዬ ከፍ ያለ ነው:: ከርሶም በኩል የሚያስደስት መልስ አገኛለሁ ብዬ እጠ ብቃለሁ:: >>

ፊርማ ተድላ ባይሩ
የመንግሥት መሪ

ሳያስቡትና ሳይጠብቁት፣ በተለይም ሳያማክሯቸው፣ ውድ ወዳጃቸው የኤርትራ መንግሥት መሪ ላቀረቡላቸው ሹመት፣ ዓሊ ራዳይ የስጡት መልስ የደጃዝማችን ሞራል የበለጠ አዳከመው::

« ..... ከጥቂት ቀናት በፊት አዲስ አበባ ሄጄ ከግርማዊ ንጉሠ ነገሥት ጋር እንድገናኝ ክብር ባገኘሁበት ዕለት፣ ..... የእኔ አገልግሎት በመንግሥታቸው በኩል የሚፈለግ መሆኑን ግርማዊነታቸው ስለነገሩኝ፣ አሁን ክቡርነትዎ ያቀረበልኝን ኃላፊነት ልቀበለው አለመቻሌን እንድገልጽልዎ ይፍቀዱልኝ:: ..... »

ፊርማ ዓሊ መሐመድ ሙሣ ራዳይ

ወዳጄ ወንድሜ እያሉ በደጉም ሆነ በክፉው ጊዜ የሚተማመኑባቸው ሼህ ዓሊ ራዳይ የላኩላቸው የእምቢታ ደብዳቤ ሲደርሳቸው፣ ከእንግዲህ ወዲህ የኤርትራ መንግሥት መሪ ሆኖ ለመቀጠል ጨርሶ እንደማይቻል፣ ደጃዝማች እርግጠኛ ሆኑ:: « ዓሊ ራዳይ እቦታው ከሌለ፣ ተድላ ባይሩ ብቻውን አይቀጥልም » እየተባለ በጀርባቸው ሲጐነጐንና ሲወራ የነበረው፣ እውነት እየሆነ መጣ:: የቆላ ሰዎች ወዳጅ ከሆኑ እስከ መጨረሻው አይከዱም ተብሎ የሚነገርላቸው፣ ለካስ

ከንቱ ውዳሴ ኖርዋል ? በማለት ደጃዝማች እጅግ ተገረሙ:: ከዓሊ ራዳይ ጋር አዲስ አበባ አብረው ከርመው፣ ወደ አሥመራ የተመለሱትም አብረው ሲሆን፣ ከጃንሆይ ጋር በተለይ ተገናኝተው ስለ ወደፊቱ ሥራ ጉዳይ መነጋገራቸውን አንዳችም ፍንጭ አልሰጧቸውም:: ይህንን ለማወቅ የቻሉት በዚህ በጻፉላቸው ደብዳቤ በመሆኑ፣ ተድላ ከወሰን ያለፈ ሀዘን ተሰማቸው::

ዓሊ ራዳይ ደግሞ በበኩላቸው ከሌሎች ወዳጆቻቸው ጋር ሲወያዩ፣ « ..... ለተድላ ስል ብዙ ታግያለሁ:: ወዳጅነቴን አላጐድልም ብዬ እስከ መጨረሻው መስዋዕትነትን ተቀብያለሁ:: ..... ከእንግዲህ ወዲህ ከተድላ ወዳጄ ጋር የማደርገው ጉዞ፣ የት እንደሚጥለኝ ስለማላውቀው፣ እኔም በመንገዴ እሱም በመንገዱ ተለያይተን ለየራሳችን ብናመራ ይሻላል ብዬ ወሰኛለሁ ..... » ይላሉ:: ተድላ ባይሩ የኤርትራ መሪ ከሆኑበት ጊዜ ጀምሮ በሠላሣ አራት ወራቶች ውስጥ፣ የዓሊ ራዳይን ወዳጅነት ለሥልጣናቸው ምን ያህል እንደተጠቀሙበት አስረጂ ናቸው ተብለው የተዘረዘሩት ዋና ዋና ጉዳዮች የሚከተሉት ናቸው::

1. በሕገ መንግሥት አንቀጽ 56 እንደተገለጸው ምክር ቤቱ የቺፍ ኤግዜኩቲፉን ሥራ ለመቆጣጠር የተሰጠውን መብት እንዳይጠ ቀምበት፣ ጃዝማች ተድላ በአንቀጽ 48 መሠረት አየተሸቀዳደሙ ፓርላማውን ለሀያ ቀናት በመዝጋት እንደልባቸው ሲከላከሉ የቆዩት የፕሬዚዳንቱን ድጋፍ ይዘው ነው::

2. በመጋቢት 1953 ዓ.ም ደጃዝማች ተድላ፣ የባለጋራቸውን የወልደአብ ወልደማርያምን ምርጫ፣ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 46 የሚያዘውን ሳይከተሉ በራሳቸው ሥልጣን የሰረዙት፣ የዓሊ ራዳይን ትብብር በመጠቀም ነው::

3. በታህሣሥ 1953 ዓ.ም ቺፍ ኤግዜኩቲፉ፣ እነ ደጃች አብርሃ ተስማን እስር ቤት ሲጨምሩ፣ በሕገ መንግሥት አንቀጽ 54 የተመለከተውን በመጣስ፣ የፓርላማውን አባል አዝማች ገብረኪዳን ተስማን አብረው በማስር፣ የፈጸሙት ሕገ ወጥ ተግባር አንዳያስጠይቃቸው ነገሩ ተሸፋፍኖ የተዘጋው በፕሬዚዳንት ዓሊ ራዳይ እርዳታ ነው::

ከዚህ በላይ እንደታየው፣ ዓሊ ራዳይ ይህን ሁሉ አገልግሎት ከሰጠሁ በኋላ መጨረሻው እኔን የሚያስወቅስና ከሥልጣኔም እንድወርድ የሚያስፈርድ ነው ከተባለ፣ ከወዳጄ ጋር አንድ ላይ መቆሙ ለሁለታችንም አይበጅም ብዬ መንገዴን ለውጫለሁ በማለታቸው፣ ደጃዝማች ተድላን ሊያሳዝን አይገባም ይባል ይሆናል:: ሆኖም በዓሊ ራዳይ በኩል፣ ይህ የተለወጠው መንገድ በየትኛው አቅጣጫ እንዳመራና ከማን ማህበር ውስጥ እንደገባ መመልከቱም አስፈላጊ ይሆናል::

የንጉሠ ነገሥቱን እንደራሴ ፊት ፊት አያስቀደሙ፣ እሳቸው ከጀርባ ሆነው ፖለቲካውን የሚነድፉትና የሚያጠነጥኑት ፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ ገና ከእንግሊዞች ዘመን ጀምሮ ከቆለኛው ከዓሊ ራዳይ ጋር የዘረጉት ልዩ የወዳጅነት ግንኙነት ተቋርጦ አያውቅም:: የዓሊ ራዳይ ከሥልጣን መነሣት ተድላ ባይሩን ለማባረር ትልቅ ቁልፍ ነው በማለት ብዙ ጥረት ቢያደርጉም፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል በቆላው ሕዝብ ዘንድ እጅግ የታወቁትን ሰው፣ ምንጊዜም ለኤርትራ ጉዳይ ጠቃሚነታቸውን ስለሚያምኑበት፣ በሽረት ወድቀው እንዲቀሩ አልፈለጉም:: ከዚህም በላይ፣ ዓሊ ራዳይን ፓርላማው የሚሽራቸው የአንድነት ወገኖች ባከማቹት

ድምፅ ኃይል ስለሆነ፣ ወሬው ለጠላት ምቹ ሆኖ የእስላሞችና የክርስቲያኖች ጠብ መጫሪያ እንዳይሆን አስፍሐ አንድ መፍትሔ ፈጥረው ተሳካላቸው:: ሼህ ዓሊ ሙሣ ራዳይ በሚኒስትር ዴታ ማዕረግ በኤርትራ የግርማዊ ንጉሠ ነገሥት እንደራሴ ዋና አማካሪ ሆነው ቢሾሙ፣ በምዕራባዊው ቆላ ሕዝብ ዘንድ የሚፈጥረውን ልዩ ስሜትና ደስታ ተንትነው በመግለጽ ፈታውራሪ አስፍሐ ለጃንሆይ ያቀረቡት ሀሳብ ወዲያው ተፈቀደላቸው:: ዓሊ ራዳይ ከፓርላማ ፕሬዚዳንትነታቸው የሚለቁት በክብር እንጂ በውርደት አለመሆኑን፣ ከዚህም በላይ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ራሳቸው አስበው የዘውድ እንደራሴያቸው ዋና አማካሪ እንዲሆኑ የሰጧቸውን ሹመት፣ የምዕራባዊው ቆላ ሕዝብ በትክክል እንዲያውቀው ለማድረግ አስፈላጊው ዝግጅት ተጠናቀቀ::

እንግዲህ በቆላው ሕዝብ ዘንድ ወገኑ ብዙ ለሆኑት ለሼህ ዓሊ ራዳይ ይህ ሁሉ ሲዘጋጅ፣ ለብቸኛው ተድላ ፍጻሜ ምን ታስቦለት ይሆን ? ተብሎ ሲጠየቅ፣ መልሱ ምንም የታሰበ ነገር የለም ከማለት አላለፈም:: ከተድላ የሚጠበቀው ትልቁ ቁም ነገር፣ ዓሊ ራዳይ ሲወጡ እኔም ሥልጣኑን አልቻልኩትም ብለው በቶሎ እንዲለቁ ብቻ ነው:: ለባለጋራዎቻቸው ምቹ የሆኑት ብቸኛው ተድላ፣ ከዓሊ ራዳይ እምቢታ በኋላ በ24 ሰዓቶች ውስጥ ስለራሳቸው አንድ ውሳኔ ማድረግ አለብኝ ብለው ተነሱ::

1. ፓርላማውን የዘጉበትን ምክንያት ለማስረዳት አዲስ አበባ በሄዱ ጊዜ፣ ጃንሆይ ጉዳዩን የተመለከቱበት አኳኋንና፣ በመጨረሻም ቺፍ ኤግዜኩቲፉን ተቆጥተው የሰጡት ውሳኔ እጅግ ቅር አሰኝቷቸዋል::

2. ከእንደራሴው ጽሕፈት ቤት ጋር በመተባበር፣ ባላጋራ ሆነው ያበሩባቸው አርባ አራቱ የምክር ቤት አባሎች፣ የሚፈልጉትን ሁሉ ለማድረግ መቻላቸው ከፍያለ ብስጭት አሳድሮባቸዋል::

3. ወዳጃቸው ዓሊ ራዳይ የካቢኔያቸው አባል ሆነው ችግሩን አብረው ለመግፋት የጠየቋቸውን አለመቀበል ብቻ ሳይሆን፣ ተድላን ሸሽተው ከነ አስፍሐ ጋር መግጠማቸው እጅግ አሳዝኗቸዋል::

እንግዲህ በዚህ ሁሉ ሁኔታ እንደምን እድርጌ ኃላፊነቴን መቀጠል እችላለሁ ? .... የቆምኩት ብቻዬን ስለሆነ፣ ሁሉም ተባብረው የበለጠ ችግር ላይ ከሚጥሉኝ፣ በገዛ ፈቃዴ ሥራዬን መልቀቅ ይሻለኛል ብለው መረጡ:: ይህንንም ውሳኔ በይፋ ለማስታወቅ፣ ሐምሌ 29 ቀን 1955 ዓ.ም በአሥመራ ከተማ በሚገኘው በሲኒማ ካፒቶል፣ የከተማው ሕዝብ እንዲሰበሰብላቸው ጠየቁ::

ዮሐንስ ተስፋ እግዚእ፣ በዚያን ጊዜ የግርማዊነታቸው እንደራሴ የፕሬስ ሹም፣ ደጃዝማች ተድላ በሲኒማው አዳራሽ ባደረጉት የሕዝብ ስብሰባ ላይ ከተገኘ በኋላ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፉ ለመሰናበቻ ካደረጉት ንግግር ውስጥ፣ ባጭሩ ለቢትወደድ አንዳርጋቸው ያቀረበላቸው ራፖር የሚከተለው ነበር:: « ..... የኤርትራ መንግሥት መሪ ሆኜ የተቀበልኩትን ከባድ ኃላፊነት ለመፈጸም እንዳልችል፣ ብዙ ችግሮች ስለአጋጠሙኝና ወደፊትም ለመሥራት እንደማልችል ስለተረዳሁት፣ በዛሬው ቀን ሥልጣኔን በገዛ ፈቃዴ ለቅቄያለሁ:: ..... በእኔ ቦታ የሚሆነውን መምረጡ የፓርላማው ሥልጣን ነው:: ..... እኔ ግን ዕድሜ ለንጉሠ ነገሥታችን

ተድላ ባይሩ ለቺፍ ኤግዜኩቲፍነት፣ ዓሊ ራዳይ ለፓርለማው ፕሬዚዳንትነት፡ በመስከረም 1952 ዓ.ም ሁለቱም በአንድ ቀን ተመርጠው ነበር:: በሐምሌ 1955 ዓ.ም ሁለቱም በአንድነት ሥልጣን ለቀቁ::

ለተዳጋሚ ቃይለሥላሴ ለሕይወቴ መግፊያ የሚሆን ሥራ አላጣም ..... » በሚል ቃል ንግግራቸውን ፈጽመዋል አለ::

እንደሚታየው ቺፍ ኤግዜኩቲፉ የኤርትራ ሕዝብ እንዲያውቅላቸው የፈለጉት መንግሥታቸውን ለመምራት የሚያደርጉትን ጥረት ሁሉ የሚያደናቅፉና የሚተናኮሉ ጠላቶች በመብዛታቸው፣ ኃላፊነታቸውን ለመቀጠል አለመቻላቸውን ነው:: ደጃዝማች ተድላ ችግራቸውን ለሕዝቡ ሲያስረዱ፣ ከሥልጣን እስከ መልቀቅ ያደረሳቸውን ትክክለኛ ምክንያት መተንተን **አልፈለጉም**:: በሥራቸው ጣልቃ እየገቡ አስቸግረውኛል የሚሏቸውንም ስዎች ስም **አልጠቀሱም**:: ዕድሜ ለጃንሆይ ለራሴ ሕይወት አልጨነቅም በሚል ቃል የኤርትራን ሕዝብ በተስናበቱ ማግሥት፣ ሻንጣቸውን ይዘው አዲስ አበባ ገቡ::

ለወደቀ ዛፍ ምሣር ይበዛዋል እንደሚባለው፣ ደጃዝማች ተድላ ሥልጣናቸውን በለቀቁ ማግሥት፣ የኤርትራ ጋዜጦች በየዓይነቱ የወቀሳ አጐዳ አወረዱባቸው:: ..... ከሕዝቡ በአደራ የተሰጣቸውን ሥልጣን «ኤርትራ አትችልም» ሳትላቸው፣ « አልችልሽም » ብለው ጥለዋት ሄዱ:: ..... አገሪቱን ገረማት ..... ሕዝቡንም ገረመው ..... የሚሉ ልዩ ልዩ ርዕሰ አንቀጾች በየጋዜጦቹ አምድ ላይ ተቀጣጠሉ:: ከዚህም ጋር አያይዘው ስለወደፊቱ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ አመራረጥ ጉዳይ፤ የሕዝቡን ስሜት ተርጉመን ነው በግለት፣ ጋዜጦቹ የገለጿቸው አስተያየቶች፣ ቀድሞውንም ቢሆን ደጃች ተድላ ያልተወደዱ ነበሩ ለማለት የሚቃጡ ናቸው:: « ..... በተድላ ቦታ የሚመረጠው ሰው፣ ከአዋቂነቱ በላይ ኢትዮጵያዊነቱ የተመሰከረለት፤ አንተ የጴጥሮስ አንተ የጳውሎስ ብሎ አድሎ የማይሠራ፤ ትህትናና ትዕግሥት እንጂ፣ ዕብሪትና ኩራት የሌለው መሆን አለበት ..... » የሚሉ ቃላቶች ተሰንዝረዋል::

ደጃዝማች ተድላ « አልቻልኩም ያውላችሁ ! » ብለው ሥልጣናቸውን ለቅቀው ሲወጡ፣ ይህን ያህል ወቀሳና ትችት ይደርስብኛል ብለው አልጠበቁም ነበር:: ይልቁንም በዴሞክራሲ ሥርዓት፣ እኔ አልቻልኩምና እናንተ ሞክሩት ማለታቸው፣ ለታሪካቸው አንድ ዓይነት ግምት እንደሚያሰጣቸው ሳይመኙ አልቀሩም:: ከዚህ ዓለም ችግር ጋር ለመቋቋም፤ ጀኛ ሲገኝ ተናገር፤ ውሃ ሲጐድል ተሻገር፤ የሚባለውን ለመጠቀም፤ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ በማናቸውም መልክ አልተመቻቸውም::

ወራሽ ማን ነው?

በመስከረም 1952 ዓ.ም ተድላ ባይሩ ለኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍነት፣ ከአብርሃ ተሰማ ጋር ተወዳድረው ባሸነፉ ጊዜ፤ ዓምደሚካኤል ደሳለኝ « ... ጃንሆይ ! ድሉ አሁንም የርስዎ ነው:: የአንድነቶች መሪ ተመረጠ ...» በሚል ቃል ዜናውን እንደአበሰሩት ሁሉ፤ የሐምሌውን 1955 ዓ.ም ታሪክ ደግሞ፣ ቢትወደድ አንዳርጋቸው ለንጉሠ ነገሥቱ ሲገልጹ፣ « .... ያሰብነው ሁሉ በደህና እንዲፈጸምልን የጃንሆይ አምላክ ረድቶናል:: ደጃዝማች ተድላ በገዛ ራሱ ሥልጣኑን ለቀቀ ..... » ብለዋል::

እንግዲህ፣ በ1952 ዓ.ም የአቶ ተድላ ባይሩ ለኤርትራ መሪነት መመረጥ ጠቃሚነቱ ታምኖበት እንደተደከመበት ሁሉ፤ በ1955 ዓ.ም ደግሞ የደጃዝማች

ከሥልጣን መውረድ በጣም አስፈላጊ ሆኖ ምን ያህል ጥረት እንደተደረገበት መገንዘብ ይቻላል:: ቺፍ ኤግዜኩቲቭን ገፋፍቶ ከሥልጣን ለማስለቀቅ፣ እነ ቢትወደድ እስከዚህ ድረስ የጃንሆይን አምላክ ሲማጸኑ ከስነበቱ፣ ስውየው የሚቀረኝን የአንድ ዓመት የሥልጣን ዘመን ከመፈጸም የሚያግደኝ የለም ብለው፣ በሥራቸው ላይ ቢቆዩ ኖሮ፣ ብዙ ችግር ሊፈጥሩ ይችሉ ኖርዋል ወይ ? ያስኛል:: ከመሠረቱ ሲታይ ተድላ ባይሩ ጨርሶ አስጊ ስው አልነበሩም:: እንደ ፊታውራሪ አስፍሐ በፖለቲካው ጥበብ የተካኑ ቢሆኑ ኖሮ፣ መጀመሪያ በምክር ቤቱና በመንግሥታቸው መካከል የተፈጠረው ጠብ፣ እስከዚህ ድረስ መካረር አልነበረበትም:: ሁለተኛ/ በብስጭት ሥልጣናቸውን አውልቀው ከመጣል ይልቅ፣ በሚቀራቸው የአንድ ዓመት የሥልጣን ዘመን ውስጥ፣ መንገዳቸውን ለውጠው ከአርባ አራቱ መማክርቶች ጋር አዲስ የመግባባት በር በመክፈት፣ የባለጋራዎቻቸውን ቅስም መስበር ይችሉ ነበር:: ነገር ግን፣ አቦይ ተድላ ግልፍተኛ እና ብቸኛ በመሆናቸው፣ ስለወደፊቱ የፖለቲካ ሕይወታቸው አርቀው በጥልቅ ሳይመረምሩ፣ በችኮላ ሥልጣናቸውን « ያውላችሁ » ብለው ፈረጠጡ::

የንጉሡ ነገሥቱ መልካም ፈቃድ ከጫንቃቸው ላይ እያንዣበበ፣ ፊታውራሪ አስፍሐ የደከሙበት ፕላን በተግባር ላይ ውሉ ተፈላጊው ውጤት ከተገኘ በኋላ፤ ወራሹ ማነው ? የሚለው ጥያቄ ጋራውን አህሉ ብቅ አለ:: የእንደራሴው ጽሕፈት ቤትና አርባ አራቱ መማክርቶች፤ በሐምሌው ክረምት ተድላን ለመጣል ያንን ሁሉ ጥረት ሲያደርጉ፣ ወራሹ ማን እንደሚሆን ተነጋግረው ያዘጋጁት እጩ አልነበረም::

ከማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባሎች መካከል፣ በተለይ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች፣ በመላክ ሠላም ዲሚጥሮስ ገብረማርያም መሪነት ፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤልን እጩ ሲያደርጉ፣ ሞዴሬቶቹ ደግሞ የተድላ ካቢኔ የኤኮኖሚ ሴክረተሪ የሆኑትን ፊታውራሪ ሐረጐት አባይን ጠየቁ:: የእስላም ሊግ ወገኖች የፓርላማውን ፕሬዚዳንትነት ካገኙ በኋላ፣ ለመንግሥቱ መሪነት ከማህበረ ፍቅሪ ሀገር የሚቀርበውን ተወዳዳሪ የምንደግፈው እንደ ግለሰቡ እቋምና ሁኔታ አይተን ነው አሉ::

ፊታውራሪ አስፍሐ በዚህ ሁሉ ማህል ከምኑም ውስጥ እንደሌሉ ለማስመሰል፣ <u>የማህበረ ፍቅሪ ሀገር ፕሬዚዳንት የሆኑት ደጃዝማች በየነ ባራኪ</u> ቺፍ ኤግዜኩቲቭነቱ ይገባቸዋል በማለት፤ ቢትወደድ አንዳርጌን እሳምነው፣ ማስታወሻ ለጃንሆይ እንዲቀርብ አስደረጉ:: ንጉሡ ነገሥቱም ገና ቀደም ሲል ለተድላ ወራሽ አስፍሐን አዘጋጅተው ስለነበረ፤ ደጃች በየነ እንዲሆኑ ከእንደራሴያቸው ለቀረበው ሀሳብ፣ ምንም መልስ ሳይሰጡ የነሐሴ ወር የፍልስታው ጾም ደርሶ ወደ ድሬደዋ ሄዱ::

አስፍሐ ወልደሚካኤልን ለማስመረጥ የነ መላክ ሠላም ዲሚጥሮስ ጥረት እያየለ መጣ:: ከአንድነቶችም አልፎ ከእስላም ሊግ ወገኖችም፣ ደጋፊዎች መጠ ራቀም ጀመሩ:: በተለይም ከአሥራ አምስት እስከ ሀያ የሚደርሱት የዓሊ ራዳይ ተከታዮች ለአስፍሐ ድምፅ ለመስጠት መዘጋጀታቸውን በይፋ አስታወቁ:: በዚህ ጊዜ የግርማዊነታቸው አንደራሴ፣ የምርጫው ውድድርና የእጩዎቹ ጉዳይ ከቁጥጥራቸው ውጪ እየሆነ ሲመጣ፣ ወደ ድሬዳዋ ቤተ መንግሥት ለጃንሆይ አስቸኳይ የሆነ ልዩ መልዕክት ላኩ::

« ..... እነ መላከ ሠላም ዲሚጥሮስ ከእኔ ጋር ሳይመካከሩ፣ ፈታውራሪ አስፍሐን ለቺፍ ኤግዜኩቲፍነት ለማስመረጥ ልዩ ጥረት በማድረግ ላይ ናቸው። እኔ እንደማውቀው ፈታውራሪ አስፍሐ ለቦታው ልወዳደር ብሎ አላመለከተም። ለመወዳደር ቢመኝ እንኳን የግርማዊነትዎ ምክትል እንደራሴ በመሆኑ፣ ለኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍነት ለመቅረብ ከሕጉና ከሥርዓቱ ውጭ ሆኖ ይገመታል ብዬ አስባለሁ። በተጨማሪም የፈታውራሪ ሐረጉት አባይ ተወዳዳሪነት አንድነቶችን ሊከፋፍል ይችላል ብዬ ስግቻለሁ። ስለዚህ፣ ቀደም ብዬ ለጃንሆይ እንዳመለከትኩት፣ ያገር ፍቅር አንድነት መሪ በመሆን እጅግ የተከበሩት ደጃዝማች በየን ባራኪ እጩ ሆነው እንዲቀርቡ ብናደርግ ከብዙ የተወሳሰበ ችግር ያድነናል። ጊዜው በጣም ስለአጠረ፣ የግርማዊነትዎን መሪ ትዕዛዝ በትጋት እጠ ብቃለሁ..... »

ቢትወደድ አንዳርጌ፣ ከጃንሆይ የሚጠብቁት መልስ ውሉ ሳያድር በፍጥነት ደረሳቸው።

« ..... በእኛ በኩል ለኤርትራ አስተዳዳሪነት አስፍሐ እንዲሆን መልካም ፈቃዳችን ብቻ ሳይሆን አጥብቀን የምንፈልገው ነው። ሕጉ ሳይፈቅድ ይችላል ብለህ ለጠቀስከው ነገር፣ ጉዳዩን ቀደም አድርገን ያሰብንበት በመሆኑ፣ አክሊሉ ሀብተወልድን አነጋግረነው፣ በሕገ መንግሥቱ መሠረት የሚመረጠው የኤርትራ አስተዳዳሪ በግዴታ ከፓርላማው አባሎች ውስጥ መሆን የለበትም ብሎናል። አስፍሐ ምክትል እንደራሴያችን መሆኑ፣ ኃላፊነትን ለመቀበል የበለጠ የሚረዳው እንጂ የሚቀንስበት እንደማይሆን የታወቀ ነው። ከዚህ ውጪ ሌላ ችግር አለ ካልክ፣ የአስፍሐ ነገር በእኛ በኩል የተቆረጠ ስለሆነ፣ እዚያው ጠንክረህ እንደሚሆን ማስተካከልና ማስፈጸም ነው። ለበየን ባራኪ አገልግሎቱ ትላቅ ስለሆነ፣ ከዚህ ቀደም አስፍሐ እንዳመለከተን ራስ ተብሎ የራስ ወርቅ እንዲያስር በቅርቡ እንፈቅድለታለን። ሐረጉት አባይም የሠራውን ግለፊያ ነገር ሁሉ ስለምናውቅለት፣ የሚገባውን ወደፊት እናስብለታለን። በማናቸውም አኳኋን ሁላችሁም ተጋግዛችሁ አስፍሐ ወልደሚካኤል እንዲመረጥ ይሁን። ..... »

ቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ ይህ መልዕክት ሲደርሳቸው ፈታውራሪ አስፍሐን ክፉኛ ጠረጠሯቸው። ለካስ በእኔ ጀርባ እየተነጋገረ መንገዱን እዘጋጅቶ ኖረዋል ? ብለው አሰቡ። ሆኖም የንጉሡ ነገሥቱን ትዕዛዝ መፈጸም ስለአለባቸው፣ ፈታውራሪ ሐረጉት አባይን ጠርተው የአስፍሐ ምርጫ እንዲሳካ የተወዳዳሪ ቦታቸውን አንዲለቁ ጠየቋቸው። የቀድሞው የተድላ ካቢኔ የኢኮኖሚ ሴክረተሪ፣ ውድድሩ ውስጥ የገባሁት አቅሜን ለክቼ፣ እንደማሸንፍም እርግጠኛ ስለሆንኩ አልለቅም አሉ። ቢትወደድም ለማስፈራራት፣ ምርጫው በገንዘብ ኃይል የሚከናወን ከሆነ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ላለመቀበል የሚችሉ አይመስልዎትም ? ብለው ጠየቋቸው። እኔ ሐረጉት በገንዘብ ኃይል አመረጣለሁ ብዬ አልተናገርኩም። አለእግባብ ይህን የሚሉት እርስዎ ነዎት። መብቴ በሕግ የተጠበቀ ስለሆነ የጀመርኩትን እገፋበታለሁ ብለው፣ ከቢሮአቸው ወጡ።

መላከ ሠላም ዲሚጥሮስ ገብረማርያም በአንድነቶች በኩል፣ ሼህ ዓሊ ራዳይ በቆላው ሕዝብ መማክርቶች በኩል ሆነው፣ ምርጫው ለአስፍሐ ወልደሚካኤል እንዲሆን የውድድሩን ትግል አፋፋሙት። የአስላም ሊግ መሪ የተባለው አብራሂም ሡልጣን፣ በድንገት ብድግ ብሎ፣ ከሐረጉት አባይ አስፍሐ ይሻሉኛል አለ። ነገሩ ለሰሚው ግራ የሚያጋባ ሆነ። የፌዴሬሽኑ አስተዳደር ሕጉን ተከትሎ እንዲቀጥል

ያደርጋሉ ተብለው ተሰፋ የተጣለባቸውን ሐረጉት አባይን ተቃውሞ፣ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የመጡ ናቸው የሚባሉትን አስፍሐ ወልደሚካኤልን መደገፍ፣ ከኢብራሂም ሡልጣን ጨርሶ የሚጠበቅ አልነበረም::

ነሐሴ 8 ቀን 1955 ዓ.ም፣ በአዲሱ ፕሬዚዳንት በኢድሪስ መሐመድ አዱም ሊቀመንበርነት በተደረገው የፓርላማው ጠቅላላ ስብሰባ ላይ፣ በኤርትራ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ምክትል እንደራሴ የሆኑት ፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ ከስልሣ ሰባት (67) መማክርቶች ውስጥ አርባ ስምንት (48) የድጋፍ ድምፅ በማግኘት የተድላን የአንድ ዓመት የሥልጣን ዘመን ለመፈጸም የኤርትራ መንግሥት መሪ ሆነው ተመረጡ::

ደጀጠኒው ደጃዝማች

ሐምሌ 30 ቀን 1955 ዓ.ም ሥልጣናቸውን መልቀቃቸውን ባስታወቁ ማግሥት፣ ከአሥመራ አዲስ አበባ ሲደርሱ፣ ለደጀጠኒው ደጃዝማች ያ የተለመደው ታርጋ የሌለው የቤተመንግሥት ጥቁር ካዲላክ አምሮ ተወልውሎ አልጠበቃቸውም:: ከአውሮፕላኑ ሲወርዱም፣ ያ ጀብ ጀብ እያለ ኮሮጆአቸውን የሚቀበልና ወደ አውቶሞቢሉ የሚመራቸው የጸጥታ መቶ አለቃ አልነበረም::

በአውሮፕላን ጣቢያው መግቢያ ላይ ከተደረደሩት ታክሲዎች አንዱን ይዘው፣ አዲስ አበባ በመጡ ቁጥር ወደሚያርፉበት ወደ ራስ ሆቴል በመሄድ፣ አንድ ክፍል መኝታ ቤት ያዙ:: በማግሥቱም ጠዋት በአንድ የወዳጅ አውቶሞቢል ወደ ገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ሄደው እጅ ሲነሱ፣ ንጉሡ ነገሥቱ ለሶስት ደቂቃ ያህል ካነጋገሯቸው በኋላ፣ « ስለ ሥራህ የሚሆነውን እስክናስታውቅህ ድረስ እዚሁ ቆይ » አሏቸው:: ይህ ቃል በሌላ አነጋገር ከአዲስ አበባ ሳትወጣ ደጅ ጥናትህን ቀጥል ማለት ነው:: ደጃዝማች ተድላ በዚች ሶስት ደቂቃ ጊዜ ውስጥ፣ ችግራቸውን ሁሉ ለጃንሆይ ለመግለጽ አልደፈሩም:: አቶ አክሊሉ ስለሌሉ፣ ብላታ ዳዊት እቁበአግዚእ የውጭ ጉዳይ ተጠባባቂ ሚኒስትር በመሆናቸው፣ ወዲያው ጃንሆይ ቢሮ ገብተው፣ ለቀድሞው የኤርትራ መሪ የሆቴል ወጪና አውቶሞቢል አንዲፈቀድላቸው አመለከቱ:: ከመንግሥት ጋራዥ (በዚያን ጊዜ ኦርማ ጋራዥ) አንድ መለስተኛ አውቶሞቢል ከነ ሾፌሩ እንዲመደብላቸው፣ ሥራ እስከሚሰጣቸው ድረስ፣ የሆቴል አበል እና በየወሩም በኤርትራ መሪነት ያገኙት የነበረው ደሞዛቸው እንዲከፈላቸው የንጉሡ ነገሥቱ መልካም ፈቃድ ሆነ::

ደጀጠኒው ደጃዝማች አዲስ አበባ በከረሙበት ሰሞን ብዙ ነገሮች ለማስብና ለማሳላስል ሰፋ ያለ ጊዜ አግኝተው ነበር:: ..... የሚተማመኑባቸው ወዳጃቸው ዓሊ ሙሣ ራዳይ፣ የግርማዊነታቸው እንደራሴ ዋና አማካሪ ሆነው በመሾማቸው በመገረም ላይ እንዳሉ፣ የአስፍሐ ወልደሚካኤልን ለቺፍ ኤግዜኩቲፍነት መመረጥ ነሐሴ 8 ቀን 1955 ዓ.ም ከፍ ባለ ድንጋጤ ሰሙ:: ሥራዬን ለማደናቀፍ ብዙ ተንኮል ፈጽመውብኛል የሚሏቸው ሰው፣ በውድድሩ ላይ ሐረጉት አባይን ማሸነፍ አይችሉም የሚል ተስፋ ነበራቸው:: ድል አድራጊው አስፍሐ የተመረጡት፣ በአርባ ስምንት (48) ድምፅ ብልጫ በመጀመሪያው ዙር መሆኑንም ሲሰሙ የበለጠ ተደነቁ:: በ1952 ዓ.ም ተድላ ባይሩ አብርሃ ተሰማን አሸንፈው የተመረጡት በሁለተኛው ዙር በአርባ ሁለት (42) ድምፅ ብልጫ ብቻ ነበር:: አስገራሚው ነገር

ይህ ብቻ አልነበረም። ኢብራሂም ሙልጣንና ዋና ዋና ቀንደኞች የተባሉት የእስላም ሊግ አባሎች ከሐረጐት አባይ አስፍሐ ይሻሉናል ግስታቸው ነው። ከዚህ በቀር ደግሞ በአዲስ አበባ፣ በታላላቅ የመንግሥት ሥራ ላይ ያሉት ኤርትራውያኖችም ንፋሱ ወደ አለበት በማዘንበል፣ የፌታውራሪ አስፍሐን መመረጥ በሞቀ ደስታ ተቀብለናል ብለው ሲፎልሉ ተመለከቱ። ስለ ፌታውራሪ አስፍሐም አዋቂነትና ከፍተኛ ችሎታ፣ ስለመልካም ጠባያቸውና አርቆ ተመልካችነታቸው፣ በአዲስ አበባ ራዲዮና ጋዜጦች ላይ አስተያየት ለመስጠት፣ የሚሻሙት ሰዎች ብዙ መሆናቸውን አዩ። እንግዲህ በዚህ ሁሉ ትርምስ ላይ ደጃች ተድላ አንድ ቃል ቢናገሩ፣ ብዙ ጉዳት እንደሚደርስባቸው ስለተረዱት፣ ዝምታን መረጡ።

ክቡር አቶ ሠረቀብርሃን ገብረእግዚአ የፖስታ ቴሌፎን ቴሌግራፍ ምክትል ሚኒስትር፣ በኤርትራ የተደረገው ምርጫ ውጤት ከታወቀ በኋላ፣ በአዩትና በተመለከቱት የተሰማቸውን ለአቶ መኮንን ሀቁቲመልድ የገንዘብ ሚኒስትር በስፊው ገልጸዋል። ከሠረቀብርሃን አስተያየቶች ውስጥ የተቃረሙት ዋና ዋናዎቹ ሀሳቦች የሚከተሉት ናቸው።

« ..... በአሁኑ ሰዓት በኤርትራ የተካሄደው ምርጫ ጉዳዩ የተድላና የአስፍሐ ይመስል፣ በያለበት የሚደረገው ትችት በጣም አስገርሞኛል። ቀም ነገሩ የእነዚህ ሁለት ሰዎች ትልቅነት ወይም ጨዋነት፣ ደካማነት ወይም አዋቂነት አልነበረም። እንደሚታወቀው፣ በትምህርትና በችሎታ ረገድ በተድላና በአስፍሐ መካከል ልዩነት የለም። ሁለቱም የጣልያን አራተኛ ክፍል ምሩቆች ናቸው። ከዚያ ወዲህ ተድላ ፍሎራንስ፣ አስፍሐ ሮማ ሄደው ነበር የሚባለው፣ በአካዳሚ ትምህርት ለመታገዝ አይደለም። ለዚህም ደረጃ የሚበቁ አልነበሩም። እርግጥ አስፍሐ በተፈጥሮው ቀልጣፋ ልጅ ስለሆኑና የታወቁ ፋሽስቶችንም በማገልገል ብዙ ነገሮች ስለቀሰመ፣ የፖለቲካን ጠባይ ቢመጡ አውቋል ማለት ይቻላል። ከፊደል አስቆጣሪነት በቀጥታ ተነስቶ የመጣው ተድላ ግዴሉ ግን፣ የፖለቲካ ሥራ የሚካሄደው በእልህና በሥልጣን ስለመሰለው፣ አለአግባቡ ሲጮህ፣ ለጠላቶቹ ምቹ ሆኖ ወደቀ። አስፍሐ የሚበልጠው እዚህ ላይ ነው። ተድላ ደጋፊዎቹ ጭምር ሲቃቃር፣ አስፍሐ ተቃዋሚዎቹን ወገኖቹ አድርጐ ይለውጣቸዋል። በዚህ ምርጫ ላይ የኢትዮጵያ ተውላኮች እነ ኢብራሂም ሙልጣን ጭምር አስፍሐን መደገፋቸው በቂ ማስረጃ ነው።

..... አሁን ይህንን ሁሉ ለታሪክ አዘጋጆች ልተውና ወደ ዋናው ሀሣቤ ልመለስ። « ..... ጃንሆይን መርዳት በቀጥታ ኢትዮጵያን መርዳት ነው። ይህን ቀም ነገር ለመፈጸም ደግሞ፣ ሀሳብን ሳይደብቁ በቀጥታ ማቅረብ ነው። ..... » እያሉ ጌታዬ ወዳጄ፣ በዮጊዜው የሚመክሩኝን አስታውሳለሁ። ዛሬም ሀሳቤን የምገልጽልዎ በዚህ በተከበረው ቃልዎ ተመሥርቼ ነው።

..... በተድላ በታ ተተኪው አስፍሐ መሆኑ ቢሣም አሳስቦኛል። ይቀድሞ የዱካ ጸውስታ ፌታውራሪ፣ ኢትዮጵያዊነቱን የበለጠ ለማሳየት ተንደርድሮ ፌደሬሽኑን ለማፍረስ፣ እሳት እንዳይጭር እስጋለሁ። የኤርትራ ሕዝብ የፌዴሬሽኑ ጥቅም ገብቶት መፍረሱን ይቃወማል ብዬ አላስብም። ነገር ግን ፌዴሬሽኑ ቢፈርስ የኤርትራ ሕዝብ በኢትዮጵያ አስተዳደር ሕይወቱ በአንድ ጊዜ፣ እንደሚሻሻልለት አስመስለው፣ እነ አስፍሐ የሚነዙት ፕሮፓጋንዳ፣ በመጨረሻው ውጤቱ ከደስታ ወደ ከፉ ሀዘን እንደሚለወጥ በሚገባ መታሰብ አለበት። እንደዚህ በችኮላ ፌዴሬሽኑ የሚፈርስ ከሆነ ደግሞ፣ የኤርትራ ፕሮብሌም ተዳፍኖ ለብዙ ዘመን የጃንሆይን መንግሥት ሠላም የሚነሳ ከፉ በሽታ ይተከልለታል። ..... ኧረ ለመሆኑ ጌታዬ እስቲ ያስቡት? የኤርትራ ፌዴሬሽን ቢፈርስ ለኢትዮጵያ የሚያመጣው ጥቅም ምንድን ነው? የጃንሆይስ መንግሥት አሁን ባለበት ሁኔታ የኤርትራን የውስጥ

ፕሮብሌም ለመደረብ፣ አቅሙ የት ላይ ነው ? አሁን ማን ይሙትና የደኃች መስፍን ያገር ግዛት ሚኒስቴር ነው የኤርትራን የተወሳሰበ አስተዳደር የሚረከበው ? * ..... እንደዚህ ከሆነ የሚታሰበው በእውነቱ ቀልድ ነው:: እኔ እንደርስዎ ወጻጅ ጌታዬ፣ ለጃንሆይና
ለኢትዮጵያ ቀንና ሌሊቱን በመጨነቅ ባላላልፍም፣ ከቀኑ ውስጥ አብዛኛዎቹን ሰዓቶች ስለ አገሬ ስለ ኢትዮጵያ ማሰቤ የተረጋገጠ ነው:: ስለዚህ፣ የስጋሁበትን ጉዳይ፣ ጌታዬ በቀም ነገር እንዲመለከቱት አጥብቄ እለምናለሁ:: አስፍሐ ብዙ ደጋፊዎች አሉኝ ብሎ ፌዴሬሽን ለማፍረስ ሩጫውን እንዳይቀጥል ጃንሆይ አንድ ልጓም ሊያደርጉለት ይገባል ..... » ::

ፊርማ
ቀናተኛው ኢትዮጵያዊ ሠረቀ ብርሃን ገ/እግዚእ

በዚያን ዘመን አቶ ሠረቀ ብርሃን፣ ኢትዮጵያን በሚመለከት በማናቸውም ጉዳይ፣ የኔ አስተያየት ካልተደመጠ ብለው ከብዙ ሚኒስትሮች ጋር በቀላሉ የሚጋጩ ሰው በመሆናቸው፣ ብዙዎቹ ከሩቁ ይሸሿቸዋል:: አንዳንዶቹም በቅርብ የሚያውቋቸው ሠረቀ ብርሃን በአቴና ዩኒቨርስቲ ፍልስፍና ለመማር ገብቶ ስክራትን ለማጥናት ያሳለፈው ጊዜ፣ ጢባሮሳም አድርጐ መርቆታል፤ አያሉ በቀልድ ይተቻሉ:: ሰውየው ትዕግሥት የሚያጥራቸውና በጣም ቁጡ በመሆናቸው ነው እንጂ፣ የተማሩና የበሰለ አስተያየት እንዳላቸው የታወቀ ነው:: ለኢትዮጵያም ያላቸው ፍቅርና ኩራት ወሰን የለውም:: ቀናተኛው ኢትዮጵያዊ አያሉ የሚፈርሙትም፣ ስሜታቸው በዚህ መልክ ተመሥርቶ ነው:: የኤርትራና የኢትዮጵያ መቀላቀል በዓል በአገር ፍቅር ማህበር አዳራሽ ሲከበር፣ «ኢትዮጵያ

ተሟላች ልጇን ተረከበች» በሚል ዜማ መድረኩ ላይ ወጥተው ለሕዝብ ንግግር ሲያደርጉ፣ ከስሜታቸው የተነሳ እንባቸው አልታገድ ብሎ እንዳስቸገራቸው ታይቷል::

አቶ መኩንን ሀብተወልድ፤ ከሠረቀ ብርሃን የቀረበውን ሀሳብ ምን እርምጃ እንደወስዱበት ባይገልጡትም፣ በማስታወሻው ላይ « ከተናገረው ውስጥ የማይታበል ፍሬ ነገር አለበት » የሚል ቃል አሳርፈውበታል:: ይህም ፍሬ ነገር የሚሉት ምናልባት የፌዴሬሽኑ መፍረስ፣ የጓላ ጓላ ለኢትዮጵያ ትግር ይፈጥራል የተባለውን ሳይሆን አይቀርም:: የአስፍሐን ዘመነ መንግሥት በምንመለከትበት ጊዜ ሁኔታውን ለመገንዘብ ስለምንችል አሁን ወደ ደጃዝማች ታሪክ፣ እንመለሳለን::

ተድላ ባይሩ አዲስ አበባ ከደረሱበት ዕለት ጀምሮ፣ ምንም እንኳን አልፎ አልፎ ብቅ እያሉ የሚያነጋግሯቸው አንዳንድ ወዳጆች ባይታጡም፣ አብዛኛውን ጊዜያቸውን የሚያሳልፉት ብቻቸውን በትካዜ መሆኑን የጸጥታው ክፍል ሳይቀር፣ በዕለት ሪፖርቱ ይገልጠው ነበር:: አንድ ጊዜ አሥሙራ ላሉት ወዳጆቻቸው፣

* በዚያን ጊዜ ያገር ግዛት ሚኒስትሩ ደጃዝማች (ጓላ ራስ) መስፍን ስለሺ ነበሩ::

ለፊታውራሪ ሀድጉ ጊላጋብርና ለብላታ ደምሣስ ወልደሚካኤል በትግርኛ የጻፏቸውን ደብዳቤዎች የጸጥታው ክፍል ስለደረሰበት፣ ወደ አማርኛ ተርጉሞ ለንጉሠ ነገሥቱ ሲያቀርብ፣ ላቶ መኩንን ህብተወልድ ግልባጩን ልኮላቸው ነበር:: ተድላ ባይሩ ለሁለቱም ወዳጆቻቸው የጻፏቸው ደብዳቤዎች ተመሳሳይ ሲሆኑ፣ ሀሳባቸውን የገለጡት በሚከተለው አኳኋን ነበር::

..... ለጤናዬ ደህና ነኝ:: ሥራ ስለሌለኝ ይሠናል ትንሽ ሳልወፍር አልቀረሁም:: አዲስ አበባ እንደ ድሮው አልተቀበለኝም:: እኔም ይህን ያህል አልጠ ብቅም ነበር:: ሆኖም እስከዚህ ደግሞ ችላ እባላለሁ ብዬ አላሰብኩም:: እላቸው (ጃንሆይ) ያነጋገሩኝ በትንሹ ነው:: ስለ ሥራዬ ታስቦ እስኪሚነገረኝ እዚሁ ጠብቅ ተብያለሁ:: እንዳንድ ሰዎች እንደሚሉኝ ከአዲስ አበባ መውጣት የለብኝም ማለት ነው:: እንግዲህ ቀኑ እስኪደርስ መጠበቅ ነው:: ..... ጊዜ ስላለኝ ከአሥር ዓመት በላይ ለአገራችን ለኤርትራ አብረን የታገልነውን ሁሉ ሳስታውስ፣ በተለይ እኔ የተሳሳትኩት የት ላይ እንደሆነ፣ እስካሁን ፈልጌ ማግኘት አልቻልኩም:: ምንም አላጠፋሁም ለማለት አይደለም:: ኃላፊነት ተቀብሎ የማይሳሳት የለም:: ..... እዚህ፣ ስለእኔ የሚወራው፣ ተድላ ፌዴሬሽኑን አላፈርስም በማለቱ ጠላት በዝቶበት፣ ሥራውን ለቀቀ እየተባለ ነው:: ሁሉም የሚያምነው እንደዚህ ከሆነ ጥፋተኛ እይደለሁም ማለት ነው:: የተባበሩት መንግሥታት ያዘጋጀውን፣ የኤርትራ ሕዝብ ወኪሎች የተስማሙበትን፣ ንጉሠ ነገሥታችን ያጼደቁትን ሕገ መንግሥት አክብሬ ለመሥራት፣ በመህላ የተቀበልኩትን ኃላፊነት በትክክል ለመፈጸም ያደረግኩትን ጥረት፣ ሕዝቡ ካወቀልኝ ከዚህ የበለጠ መደስቻ የለኝም:: ..... ወዳጆቼ እንደሚያውቁት ሁሉ፣ ፌዴሬሽን የሚፈርስው በእኛ ለእስተዳደር በተመረጥነው ሰዎች ሳይሆን፣ በቀጥታ ሕዝቡ ሲፈቅድ ነው ብዬ በመታገሌ፣ ብዙ ጠላት እንደተፈጠረብኝ እልክድም:: ሕዝቡ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ከተስማማ ግን በመጀመሪያ የምደስት እኔ ነኝ ብዬ ተናግሬ ነበር:: ይኸ ዛሬ ተረስቷል:: ማንም አያስታውሰውም:: ..... እኔ ሁሉም ነገር ሕጉን ተከትሎ ይፈጸም በማለቴ፣ ኢትዮጵያዊነቴ ላይ ጥርጣሬ እንዲገባ ያደረጉት ሰዎች፣ በእኔ ቦታ አስተዳዳሪ ሆነው መመረጣቸው በጣም ያሳዘነኝ መሆኑን አልደብቅም:: ሆኖም የእኔ ኢትዮጵያዊነት ከእነሱ የሚቀነስ አለመሆኑን፣ አንድ ቀን ታሪክ ያወጣዋል ብዬ ተስፋ አደርጋለሁ:: ለኤርትራም ሕዝብ፣ እነሱ እናደርግልሃለን የሚሉት፣ እኔ መሥራት ያልቻልኩትን ከሆነ፣ ከዚህም በቀር እኔ የማስበው መጥፎ ሆኖ፣ እነሱ ለወደፊት ዕድል የሚሠሩት ጥሩ ነው ተብሎ ሕዝቡ ደስ ካለው፣ እኔም ደስ ይለኛል:: ..... »

ከዚህ በላይ እንደታየው ደጃዝማች ተድላ በደብዳቤያቸው ላይ ንጉሠ ነገሥቱን አልወቀሱም:: በቀጥታ ሳይሆን በተዘዋዋሪ መንገድ ምሬታቸውን የገለጹት በእነ ፊታውራሪ አስፍሐ ላይ ነው:: በሥልጣን በቆዩበት ዘመን የተሳሳትኩት እምን ላይ ኖርዋል ? ብለው ለመመራመር መሞከራቸው ግምት የሚሰጠው ነው:: ብዙ ጊዜ ባለሥልጣኖች ከሥራቸው ሲፈናቀሉ ወይም ሲለቁ፣ ጥሩ በመሥራቴና በመትጋቴ ምቀኛው እላሠራም ብሎኝ ነው ይላሉ እንጂ፣ አጥፍቼ ይሆን ወይ ? ብለው ራሳቸውን ለመጠየቅ ሲሞክሩ አይታዩም:: አቦይ ተድላ በዘመናቸው የፈጸሙትን ስህተት እራሳቸው ፈልገው ባያገኙትም፣ የቅርብ ወዳጅ እስቦ ባይነግራቸውም፣ ጥፋታቸውን የሚተነትኑላቸው ሰዎች አላጡም:: እነዚህ የትናንት ወዳጆች የዛሬ ተቃዋሚዎች የሆኑት፣ ስለደጃች ተድላ እየተራቀቁ ሲያወሩ፣ ካባ ማንዘርፈፉ፣ በፖሊስ ሞተር መታጀቡ፣ በወጡ በገቡ ቁጥር ጀብ ጀብ ማብዛቱ፣ ከሕዝብ የሚያራርቅ፣ ከወዳጅ የሚለይ መሆኑን ደህና አድርገን መከረን ነበር::

ከዚህ ሁሉ በላይ ደግሞ፣ ቀን ከአንድነቶች ጋር ሲያዜሙ እየዋሉ፣ ማታ ከፌዴራሊስቶች ጋር ሲጨፍሩ የሚያነጉት፣ አንድ ቀን ተጋልጠው ቅሌት ላይ እንደሚጥላቸው አስረድተን ነበር ይላሉ። እነዚህ ሰዎች ይህን ምክራቸውን ለባለ ጉዳዩ ሲለግሱ የሰማቸው ምስክር የለም። እርግጥ ደጃች ተድላን ከሥልጣናቸው እስከ መፈናቀል ያደረሳቸው፣ የፌዴሬሽኑን አስተዳደር ለማቆየት ስለፈለጉና የፖለቲካውንም ጥበብ ስላላወቁበት መሆኑ ጥርጥር የለውም።

ንጉሠ ነገሥቱም፣ « ..... ተድላ ያንን ያህል ስናቀርበውና ዕምነታችንን ስንጥልበት፣ ዘወር ብሎ በፌዴሬሽኑ አስተዳደር መመካቱ ያሳዝናል... » ብለው ቅር መሰኘታቸው እውነት ነው። አቶ ተድላ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ሆነው እንደተመረጡ « ..... ተድላ የተቀበለውን ኃላፊነት በታላቅ ችሎታው እንደሚፈጽም እናምናለን። ..... » በማለት ጃንሆይ ያደረጉት ንግግር፣ የፌዴሬሽኑን አስተዳደር እንዲያጠነክሩት ለማበረታታት አልነበረም። አቶ ተድላም በዚያን ሰሞን ለንጉሠ ነገሥቱ ያሳዩት መንፈስ ፌዴሬሽኑን ወደዚያ ወርውሮ፣ የአንድነት ውህደቱን ለመገንባት እንደነበረ አይካድም። ነገር ግን ጉዳዩን እያደር በጥልቅ ሲያዩት፣ በአሥመራም ሆነ በአዲስ አበባ፣ የኤርትራን መሪ ደረጃና ሥልጣን፣ እጅግ እንዲከበር ያደረገው፣ « አዚ ፌደራሲዮነ ዝተባሕለ ሕገ » (ይህ ፌዴራሲዮን የተባለ ሕግ) ስለሆነ፣ አቦይ ተድላ እንኳንስ ማፍረሱ ማላላቱም አይገባም አሉ።

ከ1941 እስከ 1952 ዓ.ም ድረስ፣ ኤርትራ ያለምንም ሀተታ ፍጹም ኢትዮጵያ ነች ብለው፣ ያለማቋረጥ ባደረጉት ከፍተኛ ተጋድሎ፣ እንዳሰቡት ተፈጽሞ ቢሆን ኖሮ፣ በመጨረሻ ተድላ ምን ዕድል ይጠብቁ ነበር ? ያለጥርጥር፣ የኤርትራ መንግሥት መሪ ተብዬ፣ ካቢኔ አቋቋሜ፣ ተድላ ተድላ እየተባልኩ አጀቤ ይደምቃል፤ ግርማ ሞገሴ ያሸበርቃል፤ ባለሥልጣን መሆኔ ከሩቅ ይከበራል፤ ብለው አላሰቡም። ያለ ምንም ሀተታ ኤርትራ ፍጹም የኢትዮጵያ እንድትሆን ተፈርዶ ቢሆን ኖሮ፣ ከዚያ ሁሉ መልካም ሥራ፣ ከዚያ ሁሉ ድካም፣ ከዚያ ሁሉ ጥረት በኋላ፣ ተድላ ከሕይወታቸው የኑሮ መሻሻል ጋር (በሽልማትና በዳረጐት) ከደጃዝማችነት ማዕረግና ከአንድ አውራጃ ገዥነት በስተቀር ሌላ ምንም ሊደረግላቸው እንደማይችል፣ እላቸውም እንደማይጠብቁ ይታመናል። በደጅ ጥናት አዲስ አበባ በከረሙበት ጊዜ፣ ይህን ሁሉ ሳያስላስሉት አልቀሩም። አሁንስ ? ..... የማህበረ ፍቅሪ ሀገር ዋና ጸሐፊ፣ ለሕገ መንግሥት ዝግጅት የፓርላማ ፕሬዚዳንት፣ የመጀመሪያው የኤርትራ መንግሥት መሪ፣ ከሆኑ በኋላ፣ ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ምን ይሆን የሚጠብቁት ? ..... እድሜ ለጃንሆይ ለሕይወቴ መማፊያ አንድ ነገር አላጣም፣ ብለው ሻንጣቸውን ይዘው አዲስ አበባ ሲመጡ፣ ያለጥርጥር ከሙሉ እምነትና ተስፋ ጋር ነው። በገቡ ማግስት በወዳጅ ተሸከርካሪ ተጉዘው ቤተመንግሥት ሲደርሱ፣ ያ « ተድላ እንዴት ሰነበትክ ? » የማለው ንጉሣዊ ቃል በለመዱት አኳኋን ሞቅ ብሎ ከጆሮአቸው ጥልቅ አላለም። ሆኖም « ስለ ሥራህ አስበን እናስታውቅሀለን » የተባለው የንጉሠ ነገሥቱ ቃል፣ እንደ ጤና ጥበቃና እንደ ፖስታ ለመሣሰሉት መሥሪያ ቤቶች፣ የካቢኔ ሚኒስትርነት ደረጃ ነው ብለው አንዳንድ ሰዎች ስለተረጐሙላቸው፣ ተስፋቸውን አላደከሙም። የሚኒስትርነቱ ቦታ የማይመች ከሆነ ደግሞ፣ በዚያን ጊዜ ሹመቱ የጃንሆይ ሥልጣን የሆነው የሕግ መምሪያ ምክር ቤት ፕሬዚዳንትነት ይሆናል፤ የሚል ወሬ በድንገት ሽው አለ። ይህ ሹመት ከዚህ ቀደም ለብላቴን ጌታ ሎሬንሶ ታእዛዝ ተስጥቶ የነበረ የክብር ቦታ በመሆኑ፣ ለሕግ መወሰኛው ፕሬዚዳንት ለደጃዝማች መንገሻ ውቤ እንደተደረገው ሁሉ፣ ለደጃዝማች ተድላም « እጅግ የተከበሩ »

የሚለው የመጨረያ ግዕረግ ተቀጥሎበት ይሰማቸዋል እየተባለ በለፈው መወራቱን ቀጠለ::

ለደጃዝማች ተድላ፣ ሥራ ስለ መስጠት ጉዳይ እጥንተው ሀሳብ እንዲያቀርቡ ክጃንሆይ የታዘዙት፣ ቢትወደድ መኩንን እንዳልካቸው ጠቅላይ ሚኒስትር፣ ራስ አበባ አረጋይ የመከላከያ ሚኒስትር፣ አቶ መኩንን ሀብተወልድ የገንዘብ ሚኒስትር፣ እቶ ገብረወልድ እንግዳወርቅ ምክትል ጸሐፊ ትእዛዝ ነበሩ:: እነዚህ ታላላቅ ባለሥልጣኖች ጉዳዩን በሚያጠኑበት ጊዜ፣ ስለ ደጃች ተድላ ሹመት የሚወራውን ሁሉ መስማታቸው ባይቀርም፣ አዲስ አበባ ከሚነፍስው ወሬ ይልቅ፣ ከአሥመራ « የሕዝብ አስተያየት » እየተባለ፣ በእንደራሴው ጽሕፈት ቤት በኩል የሚደርስው ራፖር ይጠቅማል ብለው አሰቡ:: እንደ እውነቱ ከሆነ፣ ከአሥመራ የእንደራሴው ጽሕፈት ቤት ብዕር የነካው ራፖር፣ በትክክሉ ከሕዝብ የተቃረመ አስተያየት ነው ማለት አይቻልም:: የሆነ ሆኖ ከብዙ ጥናት በኋላ፣ የጠቅላይ ሚኒስትሩ ኮሚቴ ለጃንሆይ ውሳኔ ያቀረበው ሀሳብ የሚከተለውን ነበር::

1. ደጃዝማች ተድላ ሥልጣናቸውን በፈቃዳቸው ለቀቁ የተባለው፣ በፓርላማው የኤርትራ ሕዝብ ወኪሎች አስተዳዳሪነታቸውን በብርቱ ስለነቀፉት፣ ወደፊት ለመቀጠል ባለመቻላቸው መሆኑን ተረድተናል::

2. ሥልጣናቸውን ሲለቁ፣ በወጉና በሥርዓቱ ለፓርላማው በማቅረብ ፋንታ፣ በሲኒማ ቤት የየመንገዱን ሕዝብ አስባስበው ዐንግግር ስንብት ማድረጋቸው፣ መልካም ሞያ እንደፈጸሙ አያስገምታቸውም::

3. ደጃች ተድላ የተመረጡበትን ጊዜ በሙላም ፈጽመው፣ በውጣ ተስናብተው ቢሆን ኖሮ፣ ጃንሆይ ለሚኒስትርነት ደረጃ ወይም ለፓርላማው ፕሬዚዳንትነት ሊያበቋቸው ይችሉ ነበር:: የደረሰው ሁኔታ ግን፣ በዚህ አኳኋን ለማስብ የሚያመች ሆኖ አላገኘነውም::

3. በሁሉም በኩል ጉዳዩን በለፈው ካጠናን በኋላ፣ ደጃች ተድላ ከዚህ ተደም የሰጡትን ከፍተኛ አገልግሎት በማሰብ፣

ሀ/ የኑሮ መደገፊያ የሚሆን የጃንሆይ ልዩ ችሮታ እንዲሰጣቸው::

ለ/ አሁን በኤርትራ ውስጥ ያለው የፖለቲካ ሁኔታ እስኪረጋጋ እና፣ የደጃዝማች ተድላም ጉዳይ እስኪዘነጋ ድረስ፣ አዲስ አበባ ከሚቆዩ፣ በውጭ አገር የኢትዮጵያ ሌጋሲዮን የጃንሆይ መልዕክተኛ ሆነው፣ እንዲ መደቡ ቢደረግ ይሻላል ብለን በታላቅ ትህትና እናቀርባለን:: ..... »

ንጉሡ ነገሥቱ የቢትወደድ መኩንን እንዳልካቸው ራፖር ከደረሳቸው በኋላ፣ « አክሊሉ ! አንተስ ምን ታስባለህ ? » ..... የሚል ጥያቄ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው ላኩላቸው::

አቶ አክሊሉ ለጃንሆይ ባቀረቡት ሀሳብ « ..... የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ የነበረውን ስው የእንድ የሌጋሲዮን ሚሲዮን ኃላፊ ማድረግ፣ በውጭውም ዓለም ሆነ በአገር ውስጥ ብዙ ትዝብት ይፈጥራል ..... » አሉ:: አስተያየታቸውንም በመቀጠ ል፣ ..... ደጃዝማች ተድላ የኤርትራ መሪ ሆኖ በተመረጠ ጊዜ፣ በተባበሩት

መንግሥታት ባለሥልጣኖችና በኮር ዲፕሎማቲኮች ፊት ከጃንሆይ ሚኒስትሮች በላይ የተሰጠውን ከፍተኛ ፕሮቶኮል፣ የሚያስታውሱ ብዙዎች ናቸው:: ..... ስለ ደጃዝማች ተድላ በአፊሴል የሚታወቀው፣ ሥልጣኑን በገዛ ፈቃዱ ዴሚሲዮን እድርጉ መልቀቁን ነው እንጂ፤ በፓርላማ ተሽሯል ተብሎ እይደለም:: ከነበረበት ደረጃ ጋር የተመጣጠነ ሹመት ቢሰጠው፣ ታላላቆቹ እንዳቀረቡት ህሳብ የኤርትራ ሕዝብ ይቀየማል ማለት እይቻልም:: ቅር የሚሰኙ ሰዎች ቢኖሩ በጣት የሚቆጠሩ ጥቂቶች ናቸው:: ..... ስለዚህ ዐኔ አገልጋይዎ አስተያየት የካቢኔ ሚኒስትርነቱ እንዲሰጠው እደግፋለሁ:: ይህ የማይቻል ከሆነ፣ ለጊዜው የሕግ መምሪያ ምክር ቤት ፕሬዚዳንትነት እንዲሰጠው ሀሳቤን ዐታላት ትህትና እቀርባለሁ:: ..... »

ጃንሆይ የአክሊሉን ሀሳብ አልተቀበሉም:: ለተድላ ምኑ ነው የሚያንሰው ? ራስ እምሩ እንኳን በውጭ አገር መንግሥታት ዘንድ ልዩ መልዕክተኛችን ሆኖ ይሠራ የለም ወይ? ይኸ እንዴት ተዘነጋ ? ..... በማለት ቀደም ሲል የጠቅላይ ሚኒስትሩ ኮሚቴ አጥንቶ ያቀረበውን ሀሳብ አጸደቁ::

ቀድሞ በአቶ ገብረመስቀል ክፍለእግዚእ ተይዞ የነበረውን ቦታ፤ ከዘጠኝ ወራት ደጅ ጥናት በኋላ፣ ግንቦት 9 ቀን 1956 ዓ.ም ደጃዝማች ተድላ ባይሩ በስዋድን የግርማዊነታቸው ልዩ መልዕክተኛና ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ሆነው ተሾሙ::

ክፍል ሰባት

የአስፍሐ ወልደሚካኤል መንግሥት

(ነሐሴ 1955 - ኅዳር 1962)

ገጽ

1. አስፍሐ ማን ነው? 461
2. ዳግማይ መራህ መንግሥቲ 466
3. የመጀመሪያው ዓመት 469
4. ሁለተኛው የአስፍሐ ዘመን 484
5. ባንዲራው የኢትዮጵያ ሆነ 486
6. በኢትዮጵያ ሁለት መንግሥት የለም 488
7. ሶስተኛው ዘመነ አስፍሐ 490
8. የፌዴሬሽኑ መፍረስ አስፈላጊ ነበር 492
9. ባይ ባይ ፌዴሬሽን 502

አስፍሐ ማን ነው?

አንደ አውሮፓ አቆጣጠር መጋቢት 13 ቀን 1914 ዓ.ም በአካለ ጉብዩ አውራጃ በስገነይቲ ከተማ የተወለዱት አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ በከረን ከተማ ዘርዓ ክህነት ከተባለው የጣልያን ትምህርት ቤት የተመረቁ ናቸው::

ከልጅነታቸው ጀምሮ የኢትዮጵያዊነት ያገር ፍቅር ስሜት ያደረባቸው መሆኑን አጋጣሚ ዕድል ባገኙ ቁጥር ለማሳየት ይሞክሩ ነበር:: በ1930 ዓ.ም የጣልያን አልጋ ወራሽ ልዑል ዑምቤርቶና የዱካ ዳኦስታ እናት ከረንን ለመጐብኘት ሲመጡ፣ ከዘርዓ ክህነት ተማሪዎች መካከል፣ አንድ የመጽሐፍ ቅዱስ ጥቅስ መርጠው እንዲያነቡ አስፍሐ ተመደቡ:: ወጣቱ ተማሪ በታዘዙት መሠረት፣ ከመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ « ዮሴፍን ወንድሞቹ ለአላፊ ነጋዴዎች እንደሸጡት » የሚገልጸውን ጥቅስ መርጠው በጋለ መንፈስ አነበቡት:: እንግዶቹም በተማሪው ንቃትና በቋንቋ አቀራረቡ መደስታቸውን ገለጡ:: ጉብኝቱ ከተፈጸመ በኋላ፣ የትምህርት ቤቱ ዲሬክተር አስፍሐን ለብቻ ጠርቶ ይህን ጥቅስ ለምን መረጥክ ? ብሎ ጠየቃቸው:: « ..... <u>እኛ ኤርትራውያኖች ንጉሥ ምኒልክ ለጣልያን ሸጠውን ነው እንጂ፣ ኢትዮጵያውያን ነን</u> ..... » ብለው መለሱለት:: መንፈሳዊው መምህር በወጣቱ አስፍሐ አስተሳሰብ ከመደነቅ በስተቀር ለምን ፖለቲካ ውስጥ ገባህ? ብሎ እርምጃ አልወሰደባቸውም:: የኤርትራ ሕዝብ የጣልያን ኮሎኒ ሆኖ ከተያዘበት ጊዜ ጀምሮ፣ አፄ ምኒልክ ሸጡን ለወጡን በሚል ፕሮፓጋንዳ የተመረዘ በመሆኑ፣ እንኳንስ በዚያን ጊዜ፣ ዛሬም ቢሆን ይኸው አስተሳሰብ አልተለወጠም::

አስፍሐ ወልደሚካኤል በካቶሊክ ሀይማኖት የተጠመቁና በሚሲዮን ያደጉ በመሆናቸው፣ ጣልያንኛቸው በጣም ጥሩ ነው ተብሎ ይደነቅላቸዋል:: ከዚህ የቋንቋ ችሎታቸው የተነሳ፣ ከአሥራ ስምንት ዓመት ዕድሜያቸው ጀምሮ፣ ለአሥር ዓመታት የሥራ ኤክስፔሪያንሳቸው የዳበረው በአስተርጓሚነት ሥራ ላይ ነው:: በ1936 ዓ.ም ጣልያን መላ አገራችንን ከያዘ በኋላ፣ በሙሶሊኒ ለተሾሙት የኢትዮጵያ ገዥዎች፣ ለዱካ ዳኦስታና (DUCA DAOSTA) በተለይም ለገዘኔራል ናዚ በቅርብ ለማገልገል የበቁት በዚሁ በአስተርጓሚነት ሞያቸው ነበር:: በነዚሁ የፋሽስት ባለሥልጣኖች ድጋፍ ወደ ሮማ ተልከው፣ በቅኝ ግዛት ጉዳይ ሚኒስቴር ውስጥ፣ ለጥቂት ጊዜ የአድሚኒስትራሲዮን የሥራ ልምድ ካደረጉ በኋላ፣ ለግዘትና ለአሥር ወደ ጣልያን አገር ተይዘው ለተላኩት፣ የኢትዮጵያ መኳንንቶችና ከፍተኛ ባለሥልጣኖች፣ ጉዳይ ፈጻሚና አነጋጋሪ ሆነው ሠርተዋል:: በዚሁ ጊዜ አሥረኞቹ በዕለት ሕይወታቸውና በመኖሪያቸው መንገላታት አንዳይደርስባቸው፣ አስፍሐ ለቅኝ ግዛት ጉዳይ ሚኒስትሩ በጥሩ ሁኔታ በማስረዳት፣ ከፍ ያለ እርዳታ ማበርከታቸውን ብዙዎቹ ኢትዮጵያውያኖች ያስታውሱላቸዋል::

በ1937 ዓ.ም የታወቀው የፋሽስት መምህር ኤንሪኮ ቸሩሊ (ENRICO CHERULLI) የኢትዮጵያ ገዥ የዱካ ዳኦስታ ምክትል ሆኖ ሲሾም፣ አስፍሐን የካቢኔው አባልና አማካሪ አድርጐ መደባቸው:: በዚያን ጊዜ የአስፍሐ ፍላጐት ሮማ ቆይቶ ከፍተኛ ትምህርት ለመቀጠል ነበር:: ቸሩሊ ግን ለኢትዮጵያ አድሚኒስትራሲዮን ችሎታህ በቂ ነው ብሎ አገዳቸው:: ወደ አዲስ አበባ ከመመለሳቸው በፊት፣ በቸሩሊ አማካይነት በቬኔሲያ ቤተመንግሥት (PALAZZO

VENEZIA) ሙሶሊኒ ዘንድ ቀርበው በጥቂት ዓመታት ውስጥ ለፈጸሙት መልካም አገልግሎት፣ « ካቫሊየሬ » የተባለውን የፈረሰኛ ደረጃ ኒሻን ተሸልሙ። ኒሻኑን ደረታቸው ላይ ያንዠረገገላቸው እራሱ ሙሶሊኒ መሆኑንና እጃቸውንም ጨብጠ ምሥጋና እንዳጐረፈላቸው፣ አስፍሐ በሰፊው አስረድተውናል። በግራሲያኒ (GRAZIANI) ቦታ የተተካው ዱካ ዳአስታም፣ አስፍሐ ከሮም ሲመለሱ የፊታውራሪነት ማዕረግ ሰጥቷቸዋል።

አስፍሐ ወልደሚካኤል በወላትነታቸው ዘመን፣ በብልህነታቸውና በትጋታቸው በፋሽስት መሪዎች ዘንድ ከፍተኛ ግምት የተሰጣቸው መሆኑንና፣ ከዚህም በላይ ሹመትና ሽልማት ማግኘታቸውን አንድም ቀን ምሥጢር አድርገውት አያውቁም። በዚህ ዓለም በኖሩበት በሰማኒያው ዓመታት ውስጥ፣ በዚያ በጨለማ የፋሽስት ዘመን የወገናቸውን የብዙውን ኢትዮጵያዊ ሕይወት ለማትረፍ በፈጸሙት በጐ ሥራ፣ የሚደሰቱና የሚኰሩ ነበሩ። « ..... ኢትዮጵያን የያዘነው ሕዝቡን ለማሠልጠንና ከጨለማ ወደ ብርሃን ለማሻገር ነው ብላችሁ፣ ለዓለም የተናገራችሁት ቃል ዛሬ የት ደረሰ ..... በኢትዮጵያ ሕዝብ ላይ የሚፈጸመው ሁሉ፣ አለፍርድ መገደል፣ ከሰብዓዊ መንፈስ ውጭ ማሰቃየት ከሆነ፣ ማን ይቀበላችኋል ? ..... አገሩንስ አለ ሕዝቡ መሬቱን ብቻ መግዛት ትችላላችሁ ወይ ? ..... » በማለት፣ አስፍሐ ስዜኔራል ናዚ እና ለዱካ ዳአስታ የሚያቀርቡት ሀሳብ ቀስ በቀስ ተደማጭነትን እያገኘ፣ ብዙ ኢትዮጵያውያኖች ከሞትና ከሥቃይ፣ ከአሥራትና ከመጉላላት መዳናቸው በሰፊው ተመስክሯል። በአሳቸው እርዳታ ከሞት የተረፉት አንዳንዶቹ ኢትዮጵያውያኖችም፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል በዚያ በክፉ ዘመን ለወገናቸው ለኢትዮጵያ ሕዝብ ያሳዩት ተቆርቋሪነትና የፈጸሙት ሰብዓዊ ሥራ « የውስጥ አርበኝነት ማዕረግ » ሊያሰጣቸው ይገባል የሚል ሀሳብ ያቀረቡ ነበሩ። ሌሎች ደግሞ ይህን ሀሳብ በመቃወም ሲተቹ፣ « ..... ፋሽስቶች በሕዝቡ ላይ የሚፈጽሙት ግፍ አሳዘኗቸው፣ ብዙዎቹን ወገኖቻቸውን ከሞትና ከስቃይ ለማዳን አስፍሐ ወልደሚካኤል ያደረጉት ጥረት ትልቅ ሰብዓዊ ሥራ ሆኖ መቆጠሩ የተገባ ነው። ይሁን እንጂ የፋሽስት ገዥዎች የአስፍሐን ምክር አዳምጠ ው፣ የግፍ አገዛዛቸውን በመለወጥ፣ ሠላማዊ የሆነ አስተዳደር ሲመሠርቱ፣ ይህ ፖሊሲያቸው የኢትዮጵያን የነፃነት ንቅናቄ ለማዳከምና፣ እያታለለ የታጋሮን ሕዝብ ቁጥር ለመቀነስ አልረዳም ወይ ? ..... ለምሣሌ ብዙ ሕዝብ ወደ ጫካ ገብቶ መራራውን የአርበኝነት ሕይወት መቀበል የጀመረው፣ ጨካኙ ግራሲያኒ በየካቲት 1937 ዓ.ም ከፈጸመው አስቃቂ ዕልቂት በኋላ አይደለም ወይ ? ..... ስለዚህ፣ እነ አስፍሐ የፈጸሟቸውን አንዳንድ በጐ ሥራዎች ለይቶ የሚገባውን መልካም አስተያየት ከማድረግ በስተቀር፣ የውስጥ አርበኝነት ደረጃ መስጠት ተገቢ አይደለም ..... » የሚል አስተያየት ሰጥተዋል። ጥቂቶች ደግሞ የአስፍሐን የፋሽስት ዘመን ታሪክ የሚያሳፍር አድርጐ ለማሳየት፣

የናዚ አስተርጓሚ፣ የሙሶሊኒ ተሸላሚ
የዱካ ዳአስታ ፊታውራሪ፣ የቮሩሊ ዋና አማካሪ

እያሉ፣ በግጥም መልክ በመጻፍ የበተኑ ነበሩ። አስፍሐ ግን በዚህ ምንም አልተነኩም። ይልቁንም የተጻፈው ሰበብት የማይገኝበት ትክክል ነው በማለት ሊያሳፍሯቸው የደከሙትን ጠላቶቻቸውን አሳፍረው መልሰዋቸዋል። ይህን በመሰለ ሁኔታ እኔ ራሴ ምስክር ሆኜ ያየሁት፣ አንድ የደረሰ ነገር ትዝ ይለኛል። ጊዜው ግንቦት 1966 ዓ.ም ነው። ቢትወደድ አስፍሐ፣ በአዲሱ የጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉ ካቢኔ የፍርድ ሚኒስትርነታቸውን ለአቶ ማሞ ታደሰ አስረክበው፣ አቶ አበበ ረታን

ፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል
(ኋላ ደጃዝማች፣ ቢትወደድ)

በኤርትራ የንጉሠ ነገሥቱ ም/አንደራሴ 1952 - 1962

የኤርትራ ጠቅላይ አስተዳዳሪ (ቺፍ ኤግዜኩቲፍ) 1955 - 1962

በመተካት ጤና ጥበቃ የተዛወሩበት ስሞን ነው:: ቢትወደድ አስፍሐ በተገኙበት በአንድ ወዳጅ ቤት የራት ግብዣ ላይ፣ ኢትዮጵያውያን ሐኪሞች በቀድሞው የጤና ጥበቃ ሚኒስትር አሠራር አልተደሰቱም የሚል ስፊ ክርክር ተይዞ ነበር:: ቢትወደድ የሚደረገው ውይይት አልጣማቸውም:: ሆኖም « ..... እኔ እስካሁን ድረስ ኢትዮጵያውያን ሐኪሞች የተበሳጨበት ጉዳይ መኖሩን የሚያመለክት መረጃ አልደረሰኝም:: ..... » አሉ::ወዲያው በአርበኝነታቸው በጣም የሚከሩ አንድ ደጃዝማች፣ ድንገት ብልጭ ብሉባቸው ጨዋ ባልሆነ መንገድ፣ « .... አናንተ፣ ባንዶች ሆናችሁ ለጣልያን ስታገለግሉ፣ የኢትዮጵያ አርበኞች በያለበት የሚያዘጋጁትን የጦር ኃላን በመረጃ የምትሰበስቡበት ዘዴ እንዴት ነበር ? .... » ብለው ጠየቋቸው:: በድንገት ያ የሞቀ ጨዋታ ቀዝቅዞ ለጥቂት ደቂቃ በኑሉም ዘንድ ድንጋጤ ታየ:: ቢትወደድም የረጋ መንፈሳቸውን ሳያደፈርሱ በረቀቀና ጨዋ በሆነ አነጋገር መልሱን በፍጥነት ሰጡ:: « ..... ማንም ሰው እንደሚያውቀው እኔ ለፋሽስት መንግሥት ደንበኛ አስተርጓሚው ሆኜ ሠራሁ እንጂ፣ ፊርማቶረው አልነበርኩም:: ..... ሆኖም አንዳንድ አርበኞች ነን ባዮች፣ ገንዘብ ከተሰጠን ለጣልያን ገብተን እናገለግላለን እያሉ የሚጽፏቸውን ደብዳቤዎች፣ ከአማርኛ ወደ ጣልያንኛ በመተርጐም አንዳንድ ምሥጢር የማውቅ መሆኔን አልክድም ..... » አሏቸው:: ይህንን ውርጅብኝ የተከናነቡት ደጃዝማች ምንም ሳይናገሩ ብድግ ብለው ከግብዣው ቤት ወጡ::

አስፍሐ ወልደሚካኤል ለፋሽስት መንግሥት የስጡትን አገልግሎት ምን ጊዜም ስመደበቅ የሞከሩበት ጊዜ አልነበረም:: « .... ባንዳ በተባለው ሰሜ ኢትዮጵያውያን ወገኖቼን በመርዳት ብዙ ሰብዓዊ ተግባር የፈጸምኩበት በመሆኔ፣ ሕሊናዬ ንፁሕ ነው ..... » እያሉ፣ እስከ ሕይወት መጨረሻቸው ድረስ ይናገሩ ነበር:: እኔም ከብዙ ዘመን ጀምሮ ስለሚያውቁኝ ወዳጅነቴን በመተማመን አንድ ቀን ደፍሬ « ... በፋሽስት ዘመን ብዙዎቹን ወገኖችዎን ለማዳን የቻሉት፣ ለጠላቶችዎ ጥሩ አገልግሎት በመስጠት እምነት ስለተጣለብዎ መሆኑ ግልጽ ነው:: አንዳንድ ጊዜ ብቻዎን ከሕሊናዎ ጋር ሲሟገቱ፣ በስጡት አገልግሎት ውስጥ አንዳንድ የሚቆጭዎ ነገር ያጋጥሞዎታል ወይ ? .....» ብዬ ጠይቄያቸው ነበር:: ባጭሩ በስጡኝ መልስ፣ «... መቸም እንዳልኩው ከበላይ አለቃ ከጠላትም ሆነ ከወዳጅ፣ ጠቃሚ ነገር ለማግኘት፣ ጠቃሚ የሆነ አገልግሎት መስጠት አስፈላጊነቱ አይካድም:: ትልቁ ቁም ነገር አንተ ያገኘኸው ከሰጠኸው የበለጠ ከሆነልህ፣ የበለጠ ትደሰታለህ እንጂ የሚቆጭህ ነገር አይኖርም ..... » አሉኝ::

ፋሽስት ከኢትዮጵያ ተባርሮ ነፃነት ሲመለስ፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል ወደ ትውልድ አገራቸው ወደ ኤርትራ አልተመለሱም:: ከልዑል አልጋ ወራሽ መርሶድ አዝማች አስፋወሰን ጋር ተዋውቀው፣ በመጀመሪያ በጐንደር፣ ቀጥሎ በወሎ፣ ለአራት ዓመታት በጸሐፊነት ተመድበው ሠርተዋል:: ከነፃነት መመለስ በኋላ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ስለ አስፍሐ ችሎታና መልካም ሥራ ብዙ ስምተው ስለነበረ፣ ጥቅምት 9 ቀን 1945 ዓ.ም የትግሬ ዋና ጸሐፊ አድርገው ሾሟቸው:: በዚያን ጊዜ ጠቅላይ ግዛቱን በተጠባባቂነት ለሚያስተዳድሩት ለራስ አበበ አረጋይ ጃንሆይ በላኩት ደብዳቤ፣ «.....አስፍሐ ወልደሚካኤል በተመልካችነቱና በአርጋታው፣ ከዚህ ቀደም በጠላትም ዘመን በሠራው መልካም ሥራ የስመስከረ ነው ..... » ብለዋል:: የትግሬ ጠቅላይ ግዛት ዋና ጸሐፊ ሆነው ለሶስት ዓመታት በሠሩበት ጊዜ፣ ከዚያም ወደ አዲስ አበባ ተዛውረው፣ ለአንድ ዓመት የመንግሥት ንብረት ዋና ዲሬክተር ሲሆኑ፣ ቀጥሎም ለአራት ዓመታት በውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር የክፍል ዋና ዲሬክተር ተብለው ሲመደቡ፣ ትልቁ ሥራቸው፣ የኤርትራና

የኢትዮጵያ አንድነት እንቅስቃሴ ዋና አማካሪና የሥራ አስተባባሪ በመሆን ነበር። ብዙ ጊዜ ወደ ኤርትራ እየተጓዙ ከማህበረ ፍቅሪ ሀገር የአንድነት ድርጅት መሪዎች ጋር በስፊው በመወያየት፣ ለንጉሡ ነገሥቱ እና ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ የሚያቀርቧቸው ሀሳቦች በቁም ነገር የተደመጡና የተመሩባቸው ናቸው።

ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት፣ ኤርትራ በፌዴራሲዮን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትተሳሰር በወሰነ ጊዜ፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ከአሥመራ በጻፋት ደብዳቤ፣ « ..... የኤርትራ ሕዝብም ያን ሁሉ ተጋድሎ ያደረገው ለፍጹም አንድነት እንጂ ለፌዴራሲዮን አስተዳደር አልነበረም። ..... ነገር ግን በወገንና በአድልዎ መንፈስ ከሚመራው የዓለም ሸንጎ፣ ከዚህ የተሻለ ፍርድ ማግኘት ካልተቻለ፣ አንድ ቀን ምናልባትም በቅርብ ቀን፣ እዋናው ግባችን እንደምንደርስ ካለን ጽኑ ተስፋ ጋር፣ በሕገመንግሥት ተቀብለነዋል ..... » የሚል አስተያየት ገልጸው ነበር።

በ 1952 ዓ.ም የኤርትራ ፌዴሬሽን አስተዳደር ሲጀመር፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል የግርማዊነታቸው ምክትል እንደራሴ ሆነው እንዲሾሙ ያቀረበ፣ ወይም ሊሆኑ ይገባል ብሎ ያሰበ አንድም ባለሥልጣን አልነበረም። ለዚህ ደረጃ ከፊታውራሪነት ማዕረግ ጋር የመረጧቸውና የሾሟቸው ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ናቸው። ለኤርትራ ምክትል እንደራሴነት፣ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ የመረጡት፣ የራስ ኃይሌ ተስፋማርያምን ልጅ ፊታውራሪ ኪዳነማርያም ኃይሌን ነበር።

ፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ ከትውልድ አገራቸው ከኤርትራ ሌላ፣ በጉንደር በሸሞ፣ በወሎ በትግሬ፣ እየተዘዋወሩ የኢትዮጵያን መሠረተ ታሪክ፣ ባሕሉንና ሥርዓቱን ደህና አድርገው ያጠኑ ናቸው። አንደበታቸው የተፍታታ፣ ብዕራቸው የተስተካከለ ከመሆኑም በላይ፣ ለእርጋታና ለአስተዋይነት በተመቸው መልካም ጠባያቸው፣ ንጉሡ ነገሥቱ ይወዷቸው ነበር። ለምክትል እንደራሴነት ጃንሆይ ብቻቸውን መርጠው ሲሾሟቸው፣ ያለ ጥርጥር አንድ ቀን፣ የተድላ ባይሩ ወራሽ ሊሆን ይችላል ብለው ሳያስቡ አልተሩም። ለሶስት ዓመታት ያህል በቆየው በተድላ ባይሩ የአስተዳደር ዘመን፣ ንጉሡ ነገሥቱ የውስጡን ጉዳይ የተከታተሉትና የሚመስላቸውንም እርምጃ የወሰዱት፣ አብዛኛውን ጊዜ ከታማኛቸው ከአስፍሐ ወልደሚካኤል በሚቀርብላቸው ራፖር መሆኑን የሚያረጋግጡ ብዙ ማስረጃዎች አሉ። ከተድላ ባይሩ መስናበት በኋላ፣ የምርጫው ውድድር በሚካሄድበት ጊዜ፣ « ..... በእኛ ዘዴል አስፍሐ እንዲመረጥ መልካም ፈቃዳችን ብቻ ሳይሆን፣ አጥብቀን የምንፈልገው ነው ..... » ብለው፣ ንጉሡ ነገሥቱ ለእንደራሴያቸው ለዚትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ የሰጡት ትእዛዝ፣ በአስፍሐ ላይ ያላቸውን ሙሉ እምነት የሚያረጋግጥ ነው። አስፍሐም ለስባት ዓመታት፣ የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ሆነው አስተዳደሩን በመምራት በቆዩበት ዘመን፣ ንጉሡ ነገሥቱ የሚሉባቸውን ዕምነት በትክክል የፈጸሙና ያስደሰቱ ናቸው። ለብዙ ጊዜ የታገለበት የኤርትራ ፌዴሬሽን ፈርሶ፣ የፍጹም አንድነቱ ውህደት ከተከናወነ በኋላ፣ ወደ አዲስ አበባ ተዛውረው፣ በመጀመሪያ የፍርድ ሚኒስትር፣ ቀጥሎም የጤና ጥበቃ ሚኒስትር፣ በመጨረሻም የዘውድ ምክር ቤት አባል ሆነው ሠርተዋል።

በደርግ ዘመን፣ አንዳንድ የቀድሞ ባለሥልጣኖች፣ ደርግ ራሱ እስኪታዘዝባቸው ድረስ ሲቀላምዱና ሲቀልሉ፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል ስንጉሡ ነገሥቱ ያላቸውን ታማኝነት አልለወጡም። በብዕራቸው ለጃንሆይ በሚጽፏቸው

ደብዳቤዎች፣ « ..... የግርማዊነትዎን ውለታ መመለስ የምንችለው፤ እስከለተ ሞታችን ድረስ ታማኝዎችዎ ሆነን ስንገኝ ብቻ ነው ..... » ይሉ ነበር:: በእኔ ዐቢይ መጽሐፍ አዘጋጅ ምርምር፣ ቢትወደድ፣ እስከ ሕይወታቸው ፍጻሜ ድረስ፣ ለቀጻሚ ኃይለሥላሴ ታማኝነታቸውን፤ ለኢትዮጵያና ለኤርትራ አንድነት የጠነከረ ዕምነታቸውን የጠበቁ፤ ታላቅ ሰው ናቸው::

ጻግማይ መራሕ መንግሥቲ

የፍልስታ ጸም በተጀመረ ማግሥት ነሐሴ (August) 8 ቀን 1955 ዓ.ም፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ሆነው መመረጣቸው በድሬደዋ የሠላም አዳራሽ ቤተመንግሥት በተሰማ ጊዜ፣ ንጉሠ ነገሥቱ በጣም ደስ አላቸው:: አጠገባቸው የነበሩት የሐረር ጠቅላይ ግዛት እንደራሴ ኮሎኔል ክፍሌ አርገቱ (ኋላ ደጃዝማች) ሲናገሩ፣ በዚያን ቀን በጃንሆይ ላይ የታየው የደስታ ስሜት የመረብን ወስን ካቋረጡበት ዕለት የበለጠ ነበር ብለዋል::

የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ የላኩት ቴሌግራም፤ « ..... የግርማዊነትዎ መልካም ፈቃድ የሆነበት የፊታውራሪ አስፍሐ ምርጫ በአርባ ስምንት ድምፅ ድጋፍ መከናወኑን በታላቅ ትህትና እገልጻለሁ ..... » በሚል ቃል ብቻ ሲወስን፣ ተመራጩ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ያስተላለፉት መልዕክት የጃንሆይን ስሜት እጅግ የሚነካ ሆነ:: « ..... ለዚህ ከፍተኛ ኃላፊነት ያስመረጠኝ ምን ይሆን ? ቢባል፤ የግርማዊነትዎ ታማኝ አገልጋይ ከመሆኔና ከፍጹም ኢትዮጵያዊነቴ በስተቀር፣ ሌላ ሞያ እንደሌለኝ የታወቀ ነው ..... » ሲሉ ፊታውራሪ አስፍሐ የጋለ ደስታቸውን ከልብ ለሚወዷቸው ንጉሠ ነገሥት ገለጡ::

የሚያጠግብ እንጀራ ከምጣዱ ያስታውቃል እንደሚባለው፤ የአስፍሐ የስሜት አገላለጽና አቀራረብ፣ ጃንሆይ የሚጥሉባቸውን ዕምነት የበለጠ የሚያጠነክረው ሆነ:: ፊታውራሪ፣ የኤርትራን መንግሥት መሪነት ሲረከቡ፣ የንጉሠ ነገሥቱ ምክትል እንደራሴነታቸውን ይዘው እንዲቀጥሉ የጃንሆይ መልካም ፈቃድ ስለሆነ፣ ሥልጣናቸው ከተድላ ባይሩ የተሻለና የተመቻቸ ሆነላቸው:: « ጻግማይ መራሒ መንግሥቲ » (ጻግማዊ የመንግሥት መሪ) ተብለው በሕገ መንግሥቱ መሠረት ሥርዓተ መሐላቸውን ሲፈጽሙ፣ ለኤርትራ ከአስፍሐ በኋላ ሌላ፤ « ሳልሳይ መራሒ መንግሥቲ » (ሳልሳዊ የመንግሥት መሪ) እንደማይኖር እርግጠኛ ነበሩ:: ሹመታቸው በተመረቀበት ዕለት ለፓርላማው ያደረጉት ንግግር፣ የአዲሱ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ዓላማና ግብ ምን መሆኑን በግልጽ የሚያበስር አንደነበረ ይታያል::

« ..... ኤርትራ ከሌሎቹ የኢትዮጵያ አውራጃዎች የተለየ አስተዳደር አላት ቢባልም፣ ከኢትዮጵያ ቤተሰብነት የተለየች አለመሆንዋን መዘንጋት የለብንም:: ..... እኛ ኤርትራውያን በንጉሠ ነገሥታችን በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ልብ ውስጥ፣ የተስጠንን የመወደድ ደረጃ አጥብቀን መያዝ አለብን:: ..... ለኤርትራና ለኤርትራውያን የሚጠቅመውን ሁሉ፣ በእኝህ በተቀደሱ አባት ንጉሠ ነገሥታችን እጅ ብናስቀምጠው እንጂ፣ እያንዳንዳችን ተነስተን ይህን እንሠራለን፣ ይህን እናደርጋለን ብንል ጥቅማችንን አለማወቅ ይሆንብናል ..... »

ከዚህ በላይ የተመለከተው የአዲሱ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ አስተያየት፣ ኤርትራ **ከምንም** ረገድ ከኢትዮጵያ ቤተሰብነት የማትለይ መሆንዋንና የአገሪቱም የወደፊት ዕድል **ከ**ንጉሡ ነገሥቱ ብቻ እንዲወሰን አጥብቆ የሚያሳስብ ነው። ከዚህም አልፎ የአስፍሐ መንግሥት የመነሻ ዓላማውና የመጨረሻ ግቡ፣ የኤርትራን ፌዴሬሽን ሰርዞ አስተዳደሩን ከኢትዮጵያ ጋር ለማዋህድ መሆኑን **በግልጽ** ያመለክታል። ይህ ካቢኔ፣ በምን አኳኋን ከአሰበው ግብ ለመድረስ እንደጣረ፣ በጉዞው ላይ ያጋጠመውን ልዩ ልዩ ፕሮብሌም እንዴት አድርጐ ለመፍታት እንደሞከረና፣ ምንስ ያህል ጊዜ እንደፈጀ ወደፊት እናያለን።

ሌላው በአስፍሐ የሥልጣን ምረቃ ዲስኩር ውስጥ እጅግ አስደናቂና የማይጠበቅ ሆኖ የተገኘው፣ <u>ስለቀድሞው የኤርትራ መሪ ስለ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፣</u> ከአዲሱ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ በረዥሙ የተገለጸው አስተያየት ነው። የተድላ ባይሩ ባለጋራ እንዳልነበሩና ዛሬም እንዳልሆኑ፣ በሕዝቡ ዘንድ እንዲታወቅላቸው፣ ስለ ቀድሞው ቺፍ ኤግዜኩቲፍ አሰፍሐ ያደረጉት ዲስኩር፣ እጅግ ከፍ ያለውን አክብሮታቸውንና ፍቅራቸውን እንዲገልጽላቸው ሞክረዋል።

<u>ተድላ ወንድሜ ፤</u> ..... የአምላክ ፈቃዱ ሆኖ ወንድም በወንድሙ መተካት ስለአስፈለገ፣ በኤርትራ ሕዝብ መልዕክተኞች ተመርጬ፣ የተከበሩትንና እጅግ የማፈቅራቸውን ወንድሜን ደጃዝማች ተድላ ባይሩን ለመተካት እዚህ እገኛለሁ። ..... ደጃዝማች ተድላ የማፈቅራቸው ወንድሜ ናቸው ብዬ ስናገር፣ በዚች ሰዓት ላይ የሚነፍሰውን ወሬ በማስብ ከአናንተ ማህል የሚገረም ሰዎሩ የታወቀ ነው። ነገር ግን የማፈቅራቸው ወንድሜ ናቸው ስል፣ በእውነት ወንድሜ መሆናቸውን ማረጋገጥ እፈልጋለሁ። .....

..... በዚያ ጨለማ በሆነው በትግሉ ዘመን፣ እንደ አንድ እናት ልጆች ፍጹም በሆነ ወንድማማችነት፣ <u>በሁለት አካል ውስጥ አንድ ትንፋሽ ያነበረን ነን።</u> ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የነበረኝን ባልንጀራነትና ዕምነት፣ ምንጊዜም ላጐድለው አልፈልግም። ..... ወንድሜ ደጃዝማች ተድላ በእውነትና ከልብ በመነጨ አስተሳሰብ፣ ለኢትዮጵያና ለኤርትራ አንድነት የተሰጡ፣ በሚያስደንቅና በሚያኮራ መልክ እስከ መጨረሻው የታገሉ ናቸው። ደጃዝማች ተድላ የአንድነት ማህበራችን መሪ ሆነው በሚጥሩበት ዘመን፣ ንፁህ ህሳባቸውንና የቆሙበትን ዓላማ ለማወናበድ፣ ከግራም ከቀኝም የሚሞክራቸው አልጠፉም ነበር። ..... ደጃዝማች ተድላ ግን ምንም ሳይዛነፉ፣ ከጠዋቱ ላመኑበት ለኢትዮጵያና ለኤርትራ አንድነት፣ ከአገር ፍቅር ማህበር የተጣለባቸውን <u>አደራ በትክክል መፈጸማቸውን</u> በአድናቆት የሚመለከርላቸው እንጂ፣ የሚከዳቸው ከቶ አለ አልልም። ..... ወንድሜ ደጃዝማች ከዚያ ከታላቁ ትግል በኋላ፣ ኤርትራን ባስተዳደሩበት ዘመን፣ በተለይ ስለ አንድ ትልቅ ጉዳይ የፈጸሙትን ላልጠቅስ ማለፍ አልፈልግም። ደጃዝማች ተድላ፣ በኤርትራ አውራጃዎች መካከል ምንም ዓይነት የአስተዳደር ልዩነት እንዳይኖር፣ ያሳዩትን እቅም ከልቤ አደንቃለሁ። ..... መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ፣ እኔ <u>አሪትንና ነቢያትን ፍጹም ለማድረግ እንጂ ልሽራቸው አልመጣሁም</u> እንዳለው ሁሉ፣ በዚህ ረገድ <u>እኔም የወንድሜን የደጃዝማች ተድላን እምነት የምከተል መሆኔን ላረጋግጥላችሁ እወዳለሁ</u> ..... » ብለው ንግግራቸውን ፈጸሙ።

የዚህ ዓለም የፖለቲካ ሕይወት ከመንፈሳዊና ከስብዓዊ ተግባር ምን ያህል የተለየ መሆኑን መረዳት የሚቻለው ይህን በመሳሰለው ታሪክ ነው። አሰፍሐ

ወልደሚካኤል በወጣትነታቸው ዘመን በቃፈሙት ኤክስፔሪያንስ ብቻ ሳይሆን፣ በተፈጥሮአቸውም ብልህ የሆኑ የፖለቲካ ሰው ናቸው:: ተድላ ባይሩን « የማፈቅራቸው ወንድሜ አካሌ » እያሉ በማቃበጥ ካደረጉት የፖለቲካ ዲስኩር ውጪ፣ የቀድሞው ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ለኢትዮጵያና ለኤርትራ አንድነት ስለአደረጉት ተጋድሎ የተናገሩት፣ ትክክል መሆኑ አይካድም:: ሆኖም አስፍሐ እንዳሉት፣ ወንድም በወንድሙ የተተካው፣ በተዓምርና በመለኮት ፈቃድ ሳይሆን፣ ወንድም በወንድሙ ተፈንቅሎ መሆኑ ሳይገለጽ ተደብቆ መኖር አይችልም:: ደጃዝማች ተድላ፣ የፌዴሬሽኑን ማፍረስ ጉዳይ ችላ እያሉ፣ ኦቶኖሚውን ለማጠንከር ስለፈለጉ፣ ከሥልጣናቸው ስቅስቀው ካብረሯቸው ወገኖች፣ ዋናው መሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል መሆናቸውን ራሳቸው አስፍሐም አልካዱም::

በግንቦት 1987 ዓ.ም ቢትወደድ አስፍሐ ሮም መጥተው እኔ ዘንድ በሰነበቱበት ጊዜ፣ ከደጃዝማች ተድላ ባይሩ ጋር ስለነበራቸው አለመግባባት የነገሩኝን አስታውሳለሁ:: « ..... ስለ አገር ጉዳይ የሀሳብ መለያየት ሲፈጠር፣ እንኳንስ ወዳጅ ወንድም ከሚባል ሰው ይቅርና፣ ከወለዱትም ልጅ ጋር የፖለቲካ ባለጋራነትን መፍጠሩ የማይቀር ነው:: እኔ የወዳጄ ወንድሜ ተድላን ፌዴራሊስትነት መቃወሜንና፣ በዚህም ምክንያት ከሥልጣን እንዲወርዱ የበኩሌን እርዳታ ማበርከቴን አልክድም:: በሠራሁትም አልፀፀትም:: ወንድሜ ተድላ በተንኰለኞች ምክር ተመርዘው፣ ኤርትራን ከኢትዮጵያ አስተዳደር የተለየች ለማድረግ በተነሱ ጊዜ፣ « ..... እባክዎ ? ያ ሁሉ የሚያምረው ታሪክዎ ከኢትዮጵያዊት ኤርትራ ጋር ተዋቅሮ ለዘለዓለሙ እንዲኖር አድርጉ ..... » ብዬ ለምኛቸው ነበር:: ምን ይሆናል ? አልስሙኝም:: ..... እኔ ለአገር ጉዳይ ብዬ የሠራሁትንና እሳቸውንም የተቃወምኩበትን አልደብቅም:: እሳቸው ግን እኔን ከምክትል እንደራሴነት እንድሻር፣ በወዳጃቸው በጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ በኩል ያደረጉትን ሙከራ እና፣ ለጃንሆይም ማመልከታቸውን ይክዱ ነበር ..... » ብለዋል::

የፖለቲካ ሰው የሆኑት አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ በሥልጣን ምረቃ ዲስኩራቸው ላይ ባለጋራቸውን ደጃዝማች ተድላን ብቻ ሳይሆን፣ እንዳይመረጡ ተቃውመዋቸው የነበሩትን ቢትወደድ አንዳርጋቸውንም አሞግሰዋል:: «..... የታላቁ መሪያችን የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ሀሳብ ገላጭ ሆነው፣ ወገንና ሀይማኖት ሳንለይ፣ በኢትዮጵያዊ መንፈስ አንድንጣመር ሌት ተቀን ለሚደክሙት ለክቡር ቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ የጠለቀ ምሥጋናችንን ምክር ቤቱ እንዲገልጽልን እጠይቃለሁ:: ..... » ብለው ቺፍ ኤግዜኩቲፉ ያቀረቡትን ሀሳብ ፓርላማው ድጋፉን በጭብጨባ አሰማላቸው:: ይህ አነጋገር የአስፍሐ ልባዊ አስተሳሰብ ሳይሆን ፖለቲካዊ አቀራረብ መሆኑን ያልተረዳ የለም::

የመጀመሪያው ዓመት

1955 - 1956

ፊታውራሪ አስፍሐ የኤርትራን መንግሥት ሥልጣን እንደተረከቡ፣ የካቢኔ አባሎቻቸውን ቁጥር፣ በተድላ ጊዜ ከነበረው ከአምስት ወደ ስድስት ከፍ አድርገው፣ የሥራውን መደብ ለሶስት ክርስቲያኖችና ለሶስት እስላሞች እኩል

ዐግስፈሎቻቸው፡ በፓርላማውና በየአውራጃው ያሉትን የፖለቲካ ታዛቢዎች **አስደስተዋል**፡፡ በተጨማሪም የቺፍ ኤግዜኩቲፉ ሥልጣን፣ በሕዝብ ፊት የጐላ **መስሉ** እንዳይታይ፣ በሚዘዋወሩባቸው ቦታዎች ሁሉ የፕሮቶኮል ግርግር እንዳይበዛ፣ በአውቶሞቢላቸው ላይ ስንደቅ ዓላማ እንዳይውለበለብ፣ ቢሮአቸውም ለባለ ጉዳይ ዝግ እንዳይሆን በማድረጋቸው፣ በአጭር ጊዜ ውስጥ አድናቆትንና ተወዳጅነትን አሰገኝቶላቸዋል፡፡

አዲስ አበባ ለሥራ ጉዳይ ሲሄዱ፣ ለደጃዝማች ተድላ ይደረግ እንደነበረው በአውሮፕላን ጣቢያ የፕሮቶኮል አቀባበል እንዲደረግላቸው፣ ከቤተመንግሥቱ ካዲላክ እንዲላክላቸው፣ ሳሎን ያለው የማረፊያ ሆቴል እንዲዘጋጅላቸው፣ የፀጥታ መኩንን ኮሮጆአቸውን እየያዘ እንዲጠብቃቸው አልፈልግም አሉ፡፡ የቤተመንግሥቱ ባለሟል፣ የሚኒስትሮቹ ወዳጅ፣ የአዲስ አበባ ቤተኛ በመሆናቸው፣ የአንግድነት መልክ አይታይባቸውም ነበር፡፡ በደጃዝማች ተድላ ባይሩ ዘመን፣ በፖለቲካም ሆነ በአስተዳደር ረገድ ቅሬታ የፈጠሩትን ጉዳዮችና፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፉንም ከሥልጣን እስከ ማስለቀቅ ያደረሱትን ምክንያቶች፣ አስፍሐ ደህና አድርገው ስለሚያውቁ፣ በአዲሱ አመራር ብዙ ነገሮችን ለማሻሻልና የተለየ መልክ ለመስጠት አልተቸገሩም፡፡

ንጉሠ ነገሥቱ ከተድላ ባይሩ ጠብቀው ያጡትን እንዲያገኙ፣ ፓርላማው በተድላ አመራር የጐደለበት እንዲሟላለት፣ የተቃዋሚው ወገን ሕገ መንግሥቱ የሚሰጠው መብት እንዲከበርለት፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል የሚወስዷቸው እርምጃዎች ሁሉ፣ በሁሉም ዘንድ ሙሉ ተስፋ የሚያሳድሩ ሆኑ፡፡ በፓርላማውና በኤግዜኩቲፉ ሥልጣን መካከል መቀራረብንና መተማመንን በጥቂት ቀናት ውስጥ ከመሠረቱ በኋላ፣ በአንዳንድ ጉዳዮች ላይ በአስቸኳይ የሚያስፈልጓቸውን ሁሉ ማግኘት ጀመሩ፡፡

መስከረም 24 ቀን 1955 ዓ.ም ሥልጣን በተረከቡ በአንድ ወር ተኩል ጊዜ ውስጥ፣ የተድላ ባይሩ የቅርብ ወዳጅና ዋና ደጋፊ ሆነው የኖሩት፣ የፓርላማው ምክትል ፕሬዚዳንት ብላታ ደምሣስ ወልደሚካኤል ተሸረው፣ መላከ ሠላም ዲሚጥሮስ ገ/ማርያም እንዲሾሙ አስደረጉ፡፡ ብላታ ደምሣስ ሥልጣናቸውን በፈቃዳቸው እንዲለቁ የቀረበላቸውን ዘላብሃ አለቀበልም ብለማለታቸው፣ ፓርላማው በድምፅ ብልጫ እንዲወስን ሲጠየቅ፣ ከተቃዋሚ በስተቀር አንድም ደጋፊ ሳያገኙ ቀሩ፡፡ በምትካቸው የታጩት መላከ ሠላም ዲሚጥሮስ ግን፣ አንድም ተቃዋሚ ሳይቀርብባቸው በሙሉ የድጋፍ ድምፅ የፓርላማው ምክትል ፕሬዚዳንት ሆነው ተመረጡ፡፡

መላከ ሠላም ዲሚጥሮስ ገብረማርያም፣ ዕድሜያቸውን ሙሉ ለኢትዮጵያዊት ኤርትራ ያደረጉት ተጋድሎ ወስን የሌለው ነው፡፡ ዲሚጥሮስ ዘንድ፣ « ኢትዮጵያ ወይ ሞት » የተባለው የአንድነቶች መመሪያ ዓላማ፣ ቃሉ በግልጽ ከሚያስረዳው ውጭ የተለየ ትርጉም አልነበረውም፡፡ በዚያ በትግሉ ዘመን፣ « ..... ኤርትራ ያለ እናቷ ያለ ኢትዮጵያ ሕይወት አይኖራትም፡፡ ከእናት አገር ተለይተን የኖርን እና በባዕድ አገዛዝ ሥቃይ የተቀበልን ሁሉ፣ ለኢትዮጵያዊት ኤርትራ ብንሞት፣ ሞታችን ጽድቅ እንጂ ኩነኔ የለውም ..... » እያሉ ወገኖቻቸውን ለማንቃትና ለማዘጋጀት የፈጸሙት ድካም ባጭሩ ተወስቶ የሚያልቅ አይደለም፡፡ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን በ1950 ዓ.ም ኤርትራ መጥቶ በከረመበት ጊዜ፣ « ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል የማይቻል ከሆነ፣ ሌላው

ምርጫችሁ ምንድን ነው ? ..... » የሚል ጥያቄ ከፓኪስታኑ ወኪል ሲቀርብላቸው፣ መላከ ሠላም ዲሚጥሮስ የሰጡት መልስ ጠያቂውን አስደንግጦት ነበር:: « በእኛ በኩል ኢትዮጵያ ወይ ሞት ብለናችኋል:: በሥልጣናችሁ ኢትዮጵያዊ መሆንን ትከለክሉን ይሆናል:: ሞትን ግን ልትከለክሉን አትችሉም:: ስለዚህ፣ ሁለተኛው ምርጫችንን ለእኛ ተዉልን:: እናንተን አይመለከትም » ብለው፤ በቆረጠ መንፈስ በመናገራቸው፣ የኢትዮጵያ ጠላት የሆነው የፓኪስታኑ ወኪል ተጨማሪ ጥያቄ ለማቅረብ አልሞከረም:: እኝህ ታላቅ ኢትዮጵያዊ ለአንድነት ያደረጉት ትግል ራሱን የቻለ መጽሐፍ የሚያስፈልገው ስለሆነ፣ በየአጋጣሚው አንዳንዱን ሁኔታ ለመጥቀስ ካልሆነ በስተቀር፣ ታሪኩን በሙሉ ለመዘርዘር አይቻልም:: ወደ መነሻ ጉዳዩ እንመለስና፣ የመላከሠላም ዲሚጥሮስ የፓርላማው ምክትል ፕሬዚዳንት ሆኖ መመረጥ፣ ለአንድነቶች ብቻ ሳይሆን፤ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴና ለመንግሥታቸውም ከፍ ያለ ደስታ ሰጥቶ ነበር:: እንግዲህ አስፍሐ ብቻውን አይደለም:: በኢትዮጵያና በኤርትራ ሕዝቦች መካከል አንድነት በይበልጥ እንዳይተሳሰር፤ እስካሁን ደንቃራ ሆኖ ያስቸገረውን የፌዴሬሽን ሕገ መንግሥት በቶሎ ለማጥፋት፤ በፓርላማው ለመላከሠላም የተሰጠው ሥልጣን ወሳኝ ነው ተብሎ ከፍ ያለ ዕምነት ተደረገ::

የአስፍሐ ካቢኔ ሥራውን ከጀመረ ከሁለት ወር በኋላ፣ ለጥቅምት ጊዮርጊስ (2/11/55) ለሚከበረው የንጉሠ ነገሥት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የብር ኢዮቤልዩ የዘውድ በዓል፣ የኢትዮጵያና የኤርትራ የአስተዳደር ውህደት ሊፈጸም ይችላል ብለው በጣም የተጣደፉ፤ ጥቂቶች የአንድነት ወገኖች ተንቀሳቅሰው ነበር:: ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም በዚህ በኢዮቤልዩ የዘውድ በዓላቸው አዲስ ሕገ መንግሥት የሚያውጁበት ጊዜ ስለሆነ፤ ኢትዮጵያዊት ኤርትራም የፌዴሬሽን ልብሷን ጥላ፣ የታላቋ ኢትዮጵያ ዕድል ተካፋይ ብትሆንላቸው፣ መልካም ፈቃዳቸው ብቻ ሳይሆን፣ ታላቅ ደስታም እንደሚሰጣቸው ጥርጥር አልነበረውም:: ነገር ግን በሩቅ በቀላል የገመቱት፣ ሲሸሙት ይከብዳል እንደሚባለው ሁሉ፣ « መንግሥቲ አስፍሐ » በሩቅ የገመተውን በቅርብ ሲመዝነው፣ የኤርትራን ፌዴሬሽን ለማፍረስ ከፍ ያለ ዝግጅትና ረዥም ጊዜ እንደሚጠይቀው ተገነዘበ:: ጉዳዩ በጥልቅ ሲመረመር፤ እንኳንስ ከሁለት ወር በኋላ ለሚከበረው የዘውድ ኢዮቤልዩ ቀርቶ፤ ከሁለት ዓመት በኋላም ለሚደረገው በዓል ለማድረስ እርግጠኛ መሆን እንደማይቻል ተገመተ:: ስለዚህ፣ የአስፍሐ መንግሥት ከጠዋቱ አስቦት የነበረውን ትልቅ ጉዳይ በቶሎ ለመፈጸም የማይችልበትን ምክንያት፣ ለአንድነት ወገኖቹ ከፍ ባለ ምሥጢር አብራርቶ ማስረዳት አስፈለገው::

1.- « ..... ነሐሴ 8 ቀን 1955 ዓ.ም ፊታውራሪ አስፍሐ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ሆነው የተመረጡትን፤ የተድሳ ባይሩን የአንድ ዓመት የሥልጣን ዘመን ለመፈጸም ነው::

2.- ይህ አንድ ዓመት ከማለቁ በፊት፣ የፓርላማው የሁለተኛው ተርም ጠቅላላ ምርጫ መዘጋጀትና መከናወን አለበት::

3.- ይህ ወጊዜያዊነት ለአንድ ዓመት ተመርጦ የተቋቋመው መንግሥት፣ የኤርትራን አስተዳደር ከኢትዮጵያ ጋር ለማዋህድ፣ ከጊዜው ማጠር የተነሣ የማይቻለው ሆኗል:: ይህን የታሰበውን መሠረታዊ ዓላማ ያለ ችግር ከገቡ ለማድረስ እንዲቻል፣ ለሁለተኛው ጠቅላላ የፓርላማ ምርጫ

ተመጻጻሪዎች የሚሆኑት የአንድነት ወገኖች፣ በብዛት ወንበር እንዲያገኙ ከአሁኑ በብርቱ መዘጋጀትና መደራጀት ያስፈልጋል::

4.- ይህ እስከሚፈጸምበት ጊዜ ድረስ፣ የአስፍሐ መንግሥት ፌዴሬሽኑን በአሠራር ዘዴ አያዳከመ፣ ከኢትዮጵያ ጋር ለሚደረገው የአስተዳደር ውህደት፣ ግንባር ቀደም በሆኑት መሠረታዊ ጉዳዮች ላይ፣ በየመልካቸው አስፈላጊውን አርምጃ ለመውስድ ወስኗል:: .... »

እንግዲህ ይህ በምሥጢር የተሰራጨው ማብራሪያ እንደሚያስረዳው፣ በ1953 ዓ.ም ደጃዝማች ተድላ ባይሩ « ..... ኢትዮጵያዊነቴን በይፋ እያረጋገጥኩ፣ የኤርትራን ሕገ መንግሥት በተግባር አጠናክረዋለሁ ..... » ብለው አንደፎከሩት ሁሉ፣ በ1955 ዓ.ም ደግሞ፣ ፊታውራሪ አስፍሐም ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ምቹ ጊዜ እስካገኝ፣ ሕጉን በአሠራር እያዳከምኩ አንድነቱን በተግባር አራምዳለሁ የሚል አቋም፤ ለወገኖቻቸው ማሳየት ግዴታ ሆኖባቸዋል ማለት ነው::

አስፍሐ ወልደሚካኤል ሀሳባቸውን አፍታተው እና አጣፍጠው ለማስረዳት፤ የተለየ ስጦታ ስላላቸው፣ በአሁኑ ሰዓት ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ፓርላማውን መጠየቅ፣ ለሞት የሚያጣጥረውን ጠላት፣ ነፍስ እንዲዘራ መቀስቀስ ይሆንብናል ብለው፣ ያቀረቡትን ምክንያት፣ የአንድነት ወገኖች በጥሩ መንፈስ ተቀበሉላቸው:: ንጉሠ ነገሥቱም አይዞህ በርታ ከማለት በስተቀር፤ በዝርዝር ፕላናቸው ውስጥ ገብተው ጥያቄ አላከታተሉባቸውም:: ሆኖም ትልቁን ጉዳይ ለጊዜው በቀጥታ አለመንካት ይሻላል ቢባልም፣ ፊታውራሪ አንዳቀረቡት ሀሳብ፣ ከኢትዮጵያ ጋር አስተዳደሩን ለማዋሀድ የሚያስችሉትን ግንባር ቀደም ጉዳዮች ለማከናወን፣ ጊዜ መፍጀት አያስፈልግም ሲሉ አንድነቶች አስጠንቅቀዋል::

በአንድነት እጥባቂነታቸው እጅግ በታወቁት በደጃዝማች ገብረዮሐንስ ተስፋማርያም የአስፍሐ ካቢኔ የኢኮኖሚ ሴክረተሪ መሪነት፣ አሥር የምክር ቤቱ የአንድነት ወገኖች ተሰብስበው ለአስተዳደሩ ፍጹም ውህደት ዋና ዋና ተቀዳሚ ቁም ነገሮች ናቸው የሚሏቸውን አራት ጉዳዮች አጥንተው አቀረቡ::

1. አማርኛ ከትግርኛ ቀጥሎ የኦፊሴል ቋንቋ እንዲሆን፣

2. የኤርትራ ባንዲራ ተሰርዞ፤ የኢትዮጵያ ስንደቅ ዓላማ ብቻ እንዲሆን፣

3. ለኤርትራ የተለየ ማህተም ቀርቶ ታላቁ የኢትዮጵያ ማህተም ብቻ እንዲሠራበት፣

4. የኤርትራን ቺፍ ኤግዜኩቲፍ፣ በየተራ አንድ ጊዜ ከክርስቲያኖች ማህል፤ በሚቀጥለው ጊዜ ከአስላሞች ወገን፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እየመረጡ እንዲሾሙ፤

የሚል ሀሳብ ነበር::

እነዚህን አራት ዋና ዋና ጉዳዮች ፓርላማው በፍጥነት ካጸደቃቸው በኋላ፣ ለንጉሠ ነገሥቱ ሀያ አምስተኛ የዘውድ ኢዮቤልዩ በዓል ቀርበው፣ ኢትዮጵያዊት

ስለሆነና፣ አሁንም በዚሁ ለመቀጠል መፈለጉን ስለአስመሰከረ፤ ፌታውራሪ አስፍሐ መጀመሪያ እንዳስመረጡት ሁሉ፣ ዛሬም መልሰው ከሥልጣን ለማውረድ ልዩ ጥረት ግድረግ አስፈላጊያቸው ሆነ። ኢድሪስን ከሥልጣን ለማውረድ የሚችለው ፓርላማው ስለሆነ፣ የመማክርቶቹን ድጋፍ ለማግኘት የአስፍሐ ሀሣብ የሚከተለው ነበር።

« ..... ከሰኔ እስከ ሐምሌ 1955 ዓ.ም ድረስ ደጃዝማች ተድላ ፓርላማውን አከታትለው ለአርባ ቀናት በዘጉበት ጊዜ፣ በምክር ቤቱ ገበታ ላይ የተከመሩት ሥራዎች ምን ያህል አሳሳቢ እንደነበሩ ሁላችንም እናስታውሳለን። በዚያን ጊዜ ከሥልጣን በተነሱት በዓሊ ራዳይ ቦታ በጨዋነቱና በችሎታው የታወቀ ሰው፣ በእርጋታ ተፈልጌ እስኪመረጥ ድረስ፣ ኢድሪስ መሐመድ አዱም ለጊዜው ፕሬዚዳንት ሆኖ እንዲመደብ መደረጉን ሁላችንም እናስታውሳለን። አሁን ፈጣሪ ይመሥገን ፓርለማችን ያንን ሁሉ ችግር አሳልፎ ኃላፊነቱንና ተግባሩን ለመፈጸም ሙሉ ሁላም አግኝቷል። ስለዚህ፣ ለፓርለማችን በጠባዩና በምግባሩ፣ በችሎታውና በአቋሙ፣ የተከበረ ፕሬዚዳንት መርጠ መሾም የሚያስፈልግበት ጊዜ ነው። በበኩሌ፣ በቆሳው ሕዝብ ዘንድ ከፍተኛ ግምት የተሰጣቸውን፣ እኛም በጨዋነታቸውና በአዋቂነታቸው የምናከብራቸውን፣ ሼህ ሐሚድ ፈረጅ ሐሚድን ፓርለማችን በሙሉ ድምፅ እንዲመርጣቸው እጠይቃለሁ ..... » ብለው፣ ፌታውራሪ አስፍሐ ያቀረቡት ሀሳብ ብዙዎቹን የፓርላማ አባሎች የሚማርክ ሆነ። ሼህ ኢድሪስ ደግሞ በበኩሉ ፌታውራሪ የሚጠነሰሱለትን ሳይሰማ፣ በፕሬዚዳንትነት ለመቆየት ይረዳኛል በማለት፣ ከራቢጣዎች ጋር ውስጥ ውስጡን ሲወሳሳት ሰነበተ። በሰኔ 1956 ዓ.ም በህርጊጉ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ትምህርት ቤት ሲመረቅ፣ እንደራሴውና ቺፍ ኤግዜኩቲፉ፣ የፓርላማው አባሎችና ከፍተኛ የመንግሥት ባለሥልጣኖች በተካፈሉበት በዓል ላይ፣ ጥቂቶች የራቢጣዎች ወገኖች ነን የሚሉ፣ « ኢድሪስን እንደግፋለን » የሚል ሠሌዳ ልጥፈው ሲዘዋወሩ ታዩ። ይህንን በሥፍራው ተገኝተው የተመለከቱት የፓርላማ አባሎች በጣም ተናደው ስለነበረ፣ አሥመራ እንደተመለሱ ኢድሪስን ሽረው፣ አስፍሐ እንደጠቆሙት ከዓሊ ራዳይ ወገኖች አንዱ የሆኑትን፣ ሼህ ሐሚድ ፈረጅ ሐሚድን ለፕሬዚዳንትነት መረጡ።

ደጃዝችማች ተድላ በሥልጣን በነበሩበት ዘመን በፓርላማው ውስጥ የተመከባቸውና ያመኗቸው፣ ፕሬዚዳንቱን ዓሊ ራዳይን እና ምክትል ፕሬዚዳንቱን ብሳታ ደምሳስ ወልደሚካኤልን እንደነበረ ይታወሳል። እንደዚሁም፣ ፌታውራሪ አስፍሐ በብሳታ ደምሳስ ቦታ ከተመረጡት፣ ከመላከሠላም ዲሚጥሮስ ጋር እንደ ወንድማማች የሚፈቃቀሩ ሲሆን፤ በራቢጣው ኢድሪስ ቦታ የተተኩት ሼህ ሐሚድም የቅርብ ወዳጃቸው ስለሆኑ፣ የሚተማመኑባቸው ደጋፊዎች አግኝተዋል።

የተድላ ባይሩን የአንድ ዓመት የሥልጣን ዘመን ለመፈጸም የተመረጡት ፌታውራሪ አስፍሐ፣ እንደተመኙትና ብዙም ሰዎች እንደጠበቁት፣ በአጭር ጊዜ ውስጥ ፌዴሬሽኑን አፍርሰው ኤርትራን በጃንሆይ አስተዳደር ለማዋሀድ የሚቻል ባለመሆኑ ቅር ብሏቸዋል። ቀጥሎም ምንም እንኳን የታሰበውን ሙሉ በሙሉ ለመፈጸም ባይቻል፣ በዓረብኛ ቦታ እማርኛን አፊሴል ቋንቋ ለማድረግ፣ የኤርትራን ባንዲራ በኢትዮጵያ ለመለወጥና ቺፍ ኤግዜኩቲፉን ጃንሆይ እንዲሾሙ፣ በነ ደጃች ገብረዮሐንስ ተቻኩሎ የቀረበው ሀሳብ እክል ሰለገጠመው፣ ፌታውራሪ አልተደሰቱም። ሆኖም ይህ የአንድ ዓመት ሥልጣን ቁም ነገር ያለው ታሪክ ሳይፈጸምበት ሲያልፍ አይገባም በማለት፣ የቀረው ቢቀር የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ በፓርላማ በመመረጥ ፋንታ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እንዲሾም፣

የተባለውን ሀሳብ እንደገና አድሶ ለማስፈጸም፣ በሚያዝያ 1956 ዓ.ም አስፍሐ ወልደሚካኤል ቆርጠው ተነሱ። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የኤርትራን ቺፍ ኤግዜኩቲፍ እየመረጡ እንዲሾሙ የምክር ቤቱን አባሎች ለማስማማት ከፌታውራሪ የቀረበው ሀሳብ በሚከተለው መልክ ነበር።

1- ንጉሠ ነገሥቱ የኤርትራን ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ከፓርላማው አባሎች መካከል ለአንድ ተርም ክርስቲያን፣ ለሚቀጥለው ተርም አስላም እየመረጡ ይሾማሉ።

2- ንጉሠ ነገሥቱ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ አድርገው የሚሾሙት፣ ተራው የክርስቲያን በሚሆንበት ጊዜ፣ በመጣክርቶቹ የሚመረጠው የፓርላማው ፕሬዚዳንት አስላም ይሆናል። እንደዚሁም የሚሾመው ቺፍ ኤግዜኩቲፍ አስላም ሲሆን፣ የፓርላማው ፕሬዚዳንት ከክርስቲያን ወገን ይመረጣል።

3- ለቺፍ ኤግዜኩቲፉ ምክትል እንዲሆን የሚመደበውና፣ ለፓርላማው ምክትል ፕሬዚዳንትነት የሚመረጠው፣ ለዋናዎቹ ቦታዎች በሚደረገው አኳኋን ይከናወናል። ይህም ማለት በሌላ አነጋገር፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፉ አስላም ሲሆን፣ ምክትሉ ክርስቲያን፣ የፓርላማው ፕሬዚዳንት ክርስቲያን ከሆነ፣ ምክትሉ አስላም፣ ይሆናል ማለት ነው።

4- በንጉሠ ነገሥቱ የሚሾመው ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ቀጥታ ኃላፊነቱ፣ ለፓርላማውና ለንጉሠ ነገሥቱ ስለሆነ፣ <u>በኤርትራ የዘውድ እንደራሴ እየተባለ የሚሾመው ይሰረዛል።</u>

5- ይህ ዓይነቱ አሠራር በተግባር ላይ ከዋለ፣ ለመላው የኤርትራ ሕዝብ እንድነትንና ፍቅርን፣ በሀይማኖት መከባበርንና መተማመንን የሚፈጥር ይሆናል። እስከ ዛሬ ድረስ በቀጠለው አሠራር፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፉ ክርስቲያን፣የፓርላማው ፕሬዚዳንት አስላም አንዲሆን ተከፍሎ መመደቡ፣ የዲሞክራሲ ሥርዓትን አያሟላም ..... ።

ይህ ከዚህ በላይ የተተነተነው የፌታውራሪ አስፍሐ ሀሳብ፣ በምክር ቤቱ ውስጥ ሁለት ሶስተኛውን የድጋፍ ድምፅ እንደሚያገኝ ከተረጋገጠ በኋላ፣ ፓርላማው ውሳኔውን ከማጽደቁ በፊት፣ አንድ የመልዕክተኞች ቡድን (ከክርስቲያኖችና ከአስላሞች የተውጣጣ) ወደ አዲስ አበባ ተልኮ የጃንሆይን መልካም ፈቃድ አንዲጠይቅ ስምምነት ተደረገ። በዚህ ጊዜ፣ የግርማዊነታቸው እንደራሴ ቢትወደድ አንዳርጌ፣ ጉዳዩ በጣም ከፍተኛ ስለሆነ፣ መልዕክተኞች ከመላክ እኔው ራሴ ለጃንሆይ አቅርቤ ባስፈቅድ ይሻላል ብለው፣ በአስቸኳይ ወደ አዲስ አበባ ሄዱ። ንጉሠ ነገሥቱም እንደራሴያቸው ይዘው የመጡትን ጉዳይ አይተው ከተደሰቱ በኋላ፣ ራስ አበበ አረጋይ የመከላከያ ሚኒስትር፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ ጸሐፊ ትእዛዝ ተፈራወርቅ የጽሕፈት ሚኒስትር፣ አቶ ገብረወልድ አንግዳወርቅ ም/ጸሐፊ ትእዛዝ ቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ በአስረጅነት በሚገኙበት ተሰብስበው፣ ጃንሆይ ለጉዳዩ አፈጻጸም የሚሰጡትን ውሳኔ በአስቸኳይ አጥንተው አንዲያቀርቡ አዘዙ።

የመከላከያ ሚኒስትሩ ስብስባውን ሲከፍቱ፣ « ..... የኤርትራን ጉዳይ ከሁላችን የወለጠ የሚያውቀውና ብዙ የደከመበት አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፣ በጃንሆይ ለታዘዝነው ጉዳይ ሀሳብ እንዲሰጠን አጠይቃለሁ ..... » አሉ። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩም፣ በአራት ነጥቦች የተከፈሉ አስተያየቶች አቀረቡ።

1. የኤርትራ ፌዴራሲዮን አስተዳደር፣ አሁን ባለው ሕገ መንግሥት እስከቀጠለ ድረስ፣ በምንም ምክንያት ጃንሆይ ቺፍ ኤግዜኩቲፉን ለመሾም አይችሉም።

2. የኤርትራ መንግሥት መሪ የግዴታ በጃንሆይ መሾም አለበት ከተባለ፣ ሕገ መንግሥቱ መሻሻል አለበት።

3. ሕገ መንግሥቱን ለማሻሻል የሚቻለው፣ በመጀመሪያ መሻሻል የሚያስፈልገው ጉዳይ፣ ከፌዴራሉ አክት ጋር የማይጋጭ መሆኑ በሕግ አዋቂዎች ተጠንቶ እንዲረጋገጥ ያስፈልጋል።

4. የሚሾመው ቺፍ ኤግዜኩቲፍ፣ እንደተባለው ክርስቲያንም ሆነ እስላም፣ በፓርላማ ከተመረጠ በኋላ ከሆነ፣ ጃንሆይ ሿሚ መሆናቸው ለወጉ ካልሆነ በስተቀር፣ የተለየ ሥልጣን እንደማይጨምርላቸው መታወቅ አለበት። ከዚህም በቀር የኤርትራ ፓርላማ ቺፍ ኤግዜኩቲፉን እየመረጠ ሲያቀርብ ጃንሆይ ሿሚ ከሆኑ፣ በኢትዮጵያም ጠቅላይ ሚኒስትር የሚሆነውን ፓርላማው እየመረጠ ጃንሆይ ሹመቱን ስጭ እንዲሆኑ ለምን አይደረግም? የሚል ጥያቄ መቅረቡ ስለማይቀር፣ ስመልሱ መዘጋጀት ያስፈልጋል።

5. ፊታውራሪ አስፍሐ ከዚህ ቀደም እንደነገሩኝ፣ የሚሾመው ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ኃላፊነቱ በቀጥታ ለፓርለማውና ለጃንሆይ ስለሚሆን፣ <u>በኤርትራ የንጉሠ ነገሥቱን እንደራሲ መሾም አያስፈልግም። በዚህ በኩል ብዙ ወጪ ይቀንሳል። ለሥራውም ቅልጥፍና ይሰጣል።</u> የሚል ሀሳብ ነው። ይሁን እንጂ አሁን ባለው ሁኔታ ይህን ሀሳብ በሥራ ላይ ለማዋል የኤርትራን ሕገ መንግሥት የሚያናጋና ለጃንሆይም አመራር ምቹ አለመሆኑን ዘርዝሬ ለፊታውራሪ አስፍሐ ነግሬያቸው ነበር። አሁን እንደገና ይኸው ሀሳብ ከቀረበ በፊተኛው ጊዜ የሰጠሁት አስተያየት አልተደመጠም ማለት ነው። ..... በእኔ በኩል ክቡር ራስ የጠየቁኝን ለማጠቃለል፣

1ኛ/ የቀረበው ሀሳብ በሥራ ላይ ለማዋል ብዙ የሕግ ችግር ስለአለበት፣

2ኛ/ ይህ ዓይነቱ መሻሻል ለጃንሆይ አመራር ምቹም፣ ጠቃሚም ስለማይሆን፣

" ..... OH ! MON DIEU PROTEGE - MOI DE MES AMIS ..... "

« ..... አባክህ አምላኬ ከወዳጆቼ ሰውረኝ ..... »

አንዳርጋቸው መሣይ
ሚያዝያ 1956 ዓ.ም

3ኛ/ [redacted] ሕገ መንግሥት ሳይነካ መቆየቱ፣ ከአራት ዓመት በኋላ ከጣልያን የሞግዚት አስተዳደር የሚላቀቁትን ሱማሌዎች ከኢትዮጵያ ጋር እንዲሆኑ ይስባቸዋል ብለን ስለምናስብ፣

4ኛ/ በተጨማሪም የኤርትራ ሕገ መንግሥት ተከብሮ እንደሚቆይ፣ ጃንሆይ ለተባበሩት መንግሥታት የሰጡትን ቃል መጠበቅ ግዴታ ስለሚሆን፣

ይህን የቺፍ ኤግዜኩቲፍ አሻሻም ጉዳይ መቀበል አያስፈልግም እላለሁ:: ..... »

ጃንሆይ ቺፍ ኤግዜኩቲፉን የሚሾሙ ከሆነ፣ <u>በኤርትራ ያለው የግርማዊነታቸው እንደራሴ ቢሮ እንደሚዘጋ፤ ከፊታውራሪ አስፍሐ ሀሳብ መቅረቡን ቢትወደድ እንደርጌ ለመጀመሪያ ጊዜ የሚሰሙት፣ ከዚህ ካቶ አክሊሉ ንግግር ስለሆነ፤ ከፍ ያለ ድንጋጤና መገረም ደረሰባቸው::</u> በፈረንሣይ የተማሩ በመሆናቸው ወደ አቶ አክሊሉ መለስ ብለው፣ " - OH MON DIEU PROTEGE-MOI DE MES AMIS " <u>« እባክህ አምላኬ ከወዳጆቼ ሰውረኝ »</u> የሚለውን የጥንታዊውን የጀርመን ንጉሥ የዳግማዊ ፍሬዴሪክን ድርስት ጠቀሱላቸው:: በዚያን ሰዓት ቢትወደድ የተስማቸው፣ አስፍሐ ምክትሌ ብቻ ሳይሆን ወዳጄም ስለሆነ፣ ሳይነግረኝ በጀርባዬ ይህን ተንኮል ይሠራብኛል ብዬ አልጠበቅኩም የሚል ነው::

ይህ ሀሳብ አሥመራ በተጠናበት ጊዜ እንደራሴው በምን ምክንያት ሳይስሙት እንደቀሩ ቢትወደድ አስፍሐን ጠይቂያቸው ነበር:: ቢትወደድ በሰጡኝ መልስ፣ « .... <u>ችግሩ የተፈጠረው በመስማትና ባለመስማት ሳይሆን፣ ነገርን በጥልቅ በመረዳትና ባለመረዳት</u> መካከል ይመስለኛል:: እኛ እየተሰበሰብን በኮሚቴ ስናጠና፣ እንደራሴው የፕሬስ ሹማቸውን ወክለው በእሱ በኩል በየቀኑ ሪፖርት ይቀርብላቸው እንደነበረ አስታውሳለሁ:: እንግዲህ ቢትወደድ አንዳርጌ ያተኮሩት በዋናው መሠረታዊ ጉዳይ ላይ ብቻ ሆኖ፣ ዝርዝሩን አልተከተሉት ይሆናል እንጂ፣ በእኛ በኩል ምሥጢር አድርገን የያዝነው ነገር አልነበረም ..... » ብለዋል:: በዚያን ዘመን የቢትወደድ አንዳርጋቸው የፕሬስ ሹም የነበረውን አቶ ዮሐንስ ተስፋእግዚእን ጠይቄው፤ እሱ የሚያስታውሰው የሚከተለውን ነው:: «..... ጃንሆይ ቺፍ ኤግዜኩቲፉን በቀጥታ በሚሾሙ ጊዜ፣ ለኤርትራ እንደራሴ አያስፈልግም የሚለው የነ አስፍሐ ፕላን በምሥጢር የተያዘ አልነበረም:: ቢትወደድ አንዳርጌ ይህንን እንዴት ሳይሰሙት እንደቀሩ በሕይወቴ ሲገርመኝ ይኖራል:: ሀሳቡ በሚጠናበት ጊዜ፣ የፖለቲካውን ሁኔታ እየተከታተልኩ ለእንደራሴው ሪፖርት የማቀርብ እኔ ነበርኩ:: እርግጥ <u>ባቀረብኳቸው ማስታወሻዎች ሁሉ፣ የነ አስፍሐ ፕላን የእንደራሴውን ቢሮ እንደሚያዘጋ፣ ሪፖርት ማድረጌ ትዝ አይለኝም::</u> ቢትወደድ አንዳርጌ አለመስማታቸውን የተረዳሁት፣ ከአዲስ አበባ ሲመለሱ በጣም ተናደው በተለይ በእኔ ላይ ከፍ ያለ ወቀሳ በማውረዳቸው ነው:: ..... »

እንግዲህ ከቢትወደድ አስፍሐ መግለጫ ሆነ፣ ከዮሐንስ ተስፋእግዚእ ማስታወሻ እንደምንረዳው፣ በኤርትራ የግርማዊነታቸው እንደራሴ መሠረታዊ የሆነውን ጉዳይ እንጂ ዝርዝሩን እንዲያውቁት አለመደረጉ ግልጽ ነው:: የፊታውራሪ አስፍሐ ፕላን መዘዙ የእንደራሴውንም ሥራ የሚሰርዝ መሆኑ ባልተጠበቀ መንገድ የተገለጠው፣ በራስ አበበ አረጋይ ስብሰባ ላይ ስለሆነ፣ ቢትወደድ አንዳርጌ በጣም ተናደው የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ

ለጉባኤው ያቀረቡትን ሀሳብ ሙሉ በሙሉ እደግፋለሁ ኤሉ። እንደሚታወስው ቢትወደድ አንዳርጌ ወደ አዲስ አበባ በፍጥነት የመጡት፣ ጉዳዩን በቀጥታ ለጃንሆይ አቅርበው ካስፈቀዱ በኋላ፣ ከፍ ባለ የደመቀ አጀብ አሥመራ ለመመለስ ነበር እንጂ፣ የነ አስፍሐ ፕላን እንዳይፈጸም ዋና ተቃዋሚ ለመሆን አልነበረም። ከአሥመራ ወደ አዲስ አበባ ከመነሳታቸው በፊት፣ ቢትወደድ ጉዳዩን የደገፉት፣ የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ በጃንሆይ ከተሾመ በኋላ፣ ኃላፊነቱ በቀጥታ ለንጉሠ ነገሥቱና ለፓርላማው ይሆናል ሲባል፣ በሥራ አፈጻጸም ረገድ፣ የጃንሆይ እንደራሴ በጃንሆይ ስም ሆነው፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፉን ለመቆጣጠርና መምሪያ ለመስጠት ሥልጣን የሚያገኙ ስለመስላቸው ነው። ነገር ግን በተንኮለኞቹ ጥበብ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፉን ጃንሆይ ከሾሙ በኋላ፣ የክቡር እንደራሴው ቦታ እንዲዘጋ መታሰቡን አንዳርጋቸው መሣይ ገና ከመነሻው አውቀውት ቢሆን ኖሮ፣ አዲስ አበባ ድረስ አይጓዙም ነበር።

በመከላከያ ሚኒስትሩ ሊቀመንበርነት በተካሄደው ስብሰባ ላይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ያቀረቡትን ሀሳብ በኤርትራ ቢትወደድ አንዳርጌ ድጋፋቸውን ሲሰጡ የተናገሩት ቃል፣ የራስ አበበ ኮሚቴ ጉዳዩን ባጭሩ ለመወሰን የሚያመቸው ሆነ። « ..... ክቡር አቶ አክሊሉ በሰፊው የተናገረውን አድምጬ በጣም ደስ ብሎኛል። እነ ፊታውራሪ አስፍሐ ይህን ሀሳብ ከየፓርለማ አባሎች ጋር አጥንተው ሲያቀርቡ፣ በኤርትራ ሕገ መንግሥት ላይ ምን ችግር እንደሚፈጥርና፣ በኢንተርናሲዮናል የፖለቲካ ጉዳይም፣ የጃንሆይን መልካም ስም የሚያስነካ መሆኑን አልተረዱትም። ከዚህም በላይ ጃንሆይ ቺፍ ኤግዜኩቲፉን ይሾማሉ ቢባልም፣ መጀመሪያ ፓርላማው ከመረጠው በኋላ ስለሆነ፣ ጠቃሚነት የለውም። ይህ ዓይነቱ አሠራር እንግሊዝ አገር ለንግሥት ኤልሳቤጥ የተሰጠውን ሥልጣን የሚመስል ነው። ..... አቶ አክሊሉ በተናገረው ላይ እኔ የምጨምረው ቢኖር፣ አሁን የሚሠራበት የኤርትራ ሕገ መንግሥት ለጃንሆይ የፈጠረው አንዳችም ችግር አለመኖሩን ነው። ስለዚህ ፌዴራሲዮኑ ላይነካ እንዳለ በሠላም እንዲቀጥል ማድረጉ ለብዙ ነገር በጣም ጠቃሚ መሆኑን አቶ አክሊሉ ካቀረበው ሀሳብ ጋር በሙሉ እተባበራለሁ። ..... » ይህ ከቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ የተሰጠው መግለጫ፣ ሳይጠበቅ በድንገት እንደፈነዳ ቦንብ የሚቆጠር ሆነ። ይህን ሁሉ ካዳመጡ በኋላ፣ የብዙ ሰዎችን ሀሳብ በማስተባበርና ፍሬ ነገሩን ጨምቆ በማቅረብ፣ እጅግ የታወቁትና የተከበሩት ራስ አበበ አረጋይ፣ ለጉዳዩ ማስሪያ የተናገሩት ቃል የሚከተለው ነበር።

« ..... ኤርትራን የሚያስተዳድረው ዋናው ኃላፊ፣ በፊት እንደሚደረገው በዚያው በእነሱ ፓርላማ መመረጡ ቀርቶ፣ ጃንሆይ ቢሾሙት ይሻላል የተባለው ሀሳብ እዳር እንዲደርስ፣ ቢትወደድ የደከምክበት ዋና ነገር ነው ብለን ነበር። ጃንሆይም ዛሬ እዚህ የተሰበሰብነውን ያዘዙን፣ ለጉዳዩ አፈጻጸም የሚበጀውን አሟልተን እንድናቀርብ ነው እንጂ፣ ሀሳቡ ውድቅ እንዲሆን፣ ቢትወደድም ትስማማበታለህ ብለን አልነበረም። መቸም ሁላችንም በልማድ እንደምናውቀው፣ ከመነጋገርና ሀሳብ ከመለዋወጥ የተነሣ፣ አንዳንድ በመጀመሪያ ያልታየ ተደብቆ የቆየ ፍሬ ነገር ብቅ ስለሚል፣ አቶ አክሊሉ በሰፊው የነገረን፣ ሁላችንንም ከመነሻችን ወደ ተለየ ሀሣብ ላይ አንድናመራ ያደረገን ይመስለኛል። ..... ይኸ የኤርትራ መተዳደሪያ ሕግ እንደዚሁ እስካሁን ባለበት አኳኋን ቢቆይ፣ በዓለም ማህበርና በታላላቆቹ መንግሥታቶች ዘንድ፣ የጃንሆይ የተከበረ ስም እንደሚጠበቅ፣ ከዚህም በቀር የወደፊቱ ነገራቸው ያልተለየላቸው ሱማሌዎች፣ ከጣልያን ሲወጡ

ወደ እኛ እንዲመጡ ይረዳል እያለ፣ አቶ አክሊሉ በየጊዜው ማስረዳቱን አላቆሙም:: ለዚህ ሁላችንም ምስክሮች ነን:: ዛሬም ነገሩን ደህና አድርገን እንድናብላላው፣ በሰሬው አስታውሰናል:: ..... አቶ አክሊሉ ባቀረባቸው ሀሳቦች ውስጥ (አራት ይመስሉኛል) በእኔ በኩል በጣም አዲስ ሆነው የታዩኝ ሁለት ዋና ዋና ነገሮች ተይዘዋል::

..... የመጀመሪያው፣ አሁን የሚሠራበት ሕግ ካልተለወጠ፣ ጃንሆይ ሠግሲኑን የኤርትራውን አለቃ ለመሾም የማይችሉ መሆናቸውን ነው:: ሁለተኛው ሕጉ ቢለወጥም ተሿሚውን ከመካከላቸው የሚመርጡት ፓርላማዎቹ ስለሆኑ፣ ለወግ ካልሆነ በስተቀር፣ ለጃንሆይ ሥልጣን ጠቃሚ አይደለም የተባለው ነው:: በዚህ ነገር ላይ ቢትወደድም ስታስረዳ ከእንግሊዝ አገር በማመሳሰል የጠቀስከው ይኸንን በማሰብ ሳይሆን አይቀርም:: እነዚህ ሁለቱ ጉዳዮች በጣም የሚታሰቡ ናቸው:: ነገሩ ሁሉ ወዚህ በተባለው አኳኋን ላይ የሚገኝ መሆኑን ስንመለከት፣ እስከ ዛሬ የሚሠራበትን የኤርትራን ሕግ ማስለወጡ ለምንም እንደማይጠቅም ለሁላችንም በግልጥ የታየ መስሎኛል:: አሁን ዋናው ቁም ነገር፣ ጃንሆይ ከሠግሲኖቹ ለቀረበላቸው ማመልከቻ፣ ጉዳዩ አለመፈቀዱን ገልጠው መልስ ሲሰጡ፣ የትኛውን ምክንያት በማስቀደም፣ የትኛውን በማስከተል እንደሚሻል፣ አቶ አክሊሉ ሀሳብ ሰጥቶን ስብሰባውን ብናቆም ይሻላል::

<u>አቶ አክሊሉ፣</u>

ከሁሉ አስቀድሜ ክቡር ራስ፣ስብሰባችንን ሲከፍቱ ለተናገሩትና አሁንም ለስብሰባችን መዝጊያ ለገለጹት ጥልቅ አስተያየት ከፍ ያለ ምሥጋናዬን እንዲቀበሉኝ አለምናለሁ:: ዕድል አጋጥሞኝ አርስዎ በሚመሩት ሰብሰባ በተገኘሁ ቁጥር፣ ብዙ ትምህርት እማራለሁ:: እንደዚሁም ባልጠበቅኩትና ባላሰብኩት መንገድ፣ ስለ ኤርትራ ጉዳይ ያቀረብኩት ሀሳብ በክቡር ቢትወደድ አንዳርጋቸው ስለተደገፈልኝ ትልቅ ደስታ ተሰምቶኛል:: አሁን ክቡር ራስ ወደ ጠየቁኝ ልመለሰና፣ ለኤርትራ ፓርላማ አባሎች ከጃንሆይ የሚሰጠው መልስ በጣም ማጠር አለበት የሚል አስተያየት አለኝ::
«.....በኢትዮጵያዊነት ተጨንቃችሁ፣ለአስተዳደሩ መሻሻል ያቀረባችሁልን ሀሳብ በጣም የሚያስደስት ነው:: ጉዳዩን ካጠናነው በኋላ፣ በዛሬው ሰዓት ይህን ሀሳብ በሥራ ላይ እንዲውል የፈቀድን ጊዜ፣ ጠላቶቻችን የፖለቲካ መሣሪያ አድርገው በዓለም ማህበር በኩል ሊያጠቁን ይችላሉ:: ከዚህም ወቀር በሱማሌ በኩል ያለውን ዓላማችንንስ ለሚያበላሽብን፣ ይኸ ያቀረባችሁልን ሀሳብ ለጊዜው እንዲቆይ ይሁን ..... » ተብሎ ቢጸፍላቸው ይሻላል::

<u>ቢትወደድ አንዳርጋቸው፣</u>

አቶ አክሊሉ የሰጠው ሀሳብ በቂ ነው:: ሌላ መጨመር አያስፈልግም:: ሆኖም የጃንሆይ መልስ በጽሑፍ ከሚሰጥ፣ ቃሉ ይኸው የተባለው ሆኖ፣ እኔ መማከርቶቹን ቤተመንግሥት ጠርቼ ብነግራቸው ይሻላል::

<u>ራስ አበበ አረጋይ፣</u>

« ..... ማለፊያ ሀሳብ ነው:: ቢትወደድ አንተም እዚህ ድረስ መጥተህ ብዙ ከደከምክ በኋላ ጉዳዩ ያልተፈቀደበትን ምክንያት በቤተመንግሥቱ ሰብስበህ ብታስረዳቸው ይሻላል:: ..... አሁን ሁላችንም በዚሁ ስለተስማማን፣ አቶ ገብረመልድ በአንተ በኩል የሚጨመር ሀሳብ ከሌለ፣

ጉዳዩ በቶሎ ለጃንሆይ ቀርቦ እንዲወስን አንተው እንደሚሆን እንደሚሆን አድርገው:: ..... »

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ በምክትል ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረወልድ እንግዳወርቅ፣ ተዘጋጅቶ የቀረበላቸውን ቃለ ጉባኤ ከተመለከቱ በኋላ፣ የተጠናውን ሀሳብ ሲያጸድቁ፡ የሰጡት መሪ ቃል የሚከተለው ነበር::

« ..... አክሊሉ ለሱማሌም ሆነ ለሌላ ጉዳይ ምክንያት እየደረደረ፣ የዚህ የኤርትራ ፌዴራሲዮን ነገር እንዳይነካ መወትወቱ፣ መቼም የማይቀር ነገር ሆኗል:: ..... እኛ የምንሾመው የኤርትራ አስተዳዳሪ፣ አለማህ አጠፋህ ብለን የምንጠይቀው እኛ ብቻ ነን እንጂ፣ ፓርላማውም ከእኛ ጋር ጠያቂ እንዲሆን አንፈቅድም:: በዚህ በኩል አክሊሉ የተናገረው የተገባ ነው:: አንዳርጋቸውም ፓርላማዎቹ ይኸን ነገር ሲያቀርቡለት፣ ጠቃሚነቱንና ጉጂነቱን በመገመመሪያ አዚያው ማጣራት ነበረበት:: እዚህም ለማስፈቀድ ከመጣ በኋላ፣ የአክሊሉን ሀሳብ ሲያሞቅ መታየቱ የተገባ አደለም:: ..... እዚህ ላይ አስፍሐ የሚጨነቀውና በየቀኑ የሚደክመው፣ ከቅንነት ጋር ከልቡ መሆኑ መታወቅ አለበት:: ..... አሁን በአበሰ አረጋይ ተጠንቶ የቀረበልን ሀሳብ እንዲፈጸም ይሁን ..... »

የግርማዊነታቸው እንደራሴ አሥመራ ከተመለሱ በኋላ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቭንና የሠላቡ ደራሲዎች የሆኑትን ዋና ዋናዎቹን የፓርላማ መማክርቶች በቤተመንግሥቱ ሰብስበው፡ ጉዳዩ ያልተፈቀደበትን ምክንያት ሲያስረዱ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አክሊሉ በዓለም ማህበር በኩል እና በተለይም በሱማሌ ጉዳይ ችግር ይፈጥራል ብለው በመቃወማቸው ነው አሉ:: ቢትወደድ እንደዚህ የተናገሩት፣ የመማክርቶቹ ሀሳብ በጃንሆይ በኩል ዋጋ የተሰጠው መሆኑንና ሳይፈቀድ የቀረበት ምክንያት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ስለተቃወሙ ነው ብሎ ለማሳመን ነበር:: በዚህ ጊዜ እርስዎስ ክቡር እንደራሴ፣ አስከ ምን ድረስ ተሟገቱልን ? ብሎ ደፍሮ የሚጠይቃቸው ቢኖር፣ የሚሰጡትን መልስ በእድናቆት ለመስማት የማይጓጓ አልነበረም:: መላከ ሠላም ዲሚጥሮስ ገብረማርያምና ደጃዝማች ገብረዮሐንስ ተሰሩ ማርያም፡ « ..... <u>እኛ ለፍተን የምናግለውን ምድጃ አቶ አክሊሉ በየጊዜው በረዶ የማለቁበት በምን ምክንያት ነው</u> ? ..... » ብለው ጠየቁ አሉ:: የተሰበሰቡት መማክርቶቹም ብስጭታቸው እየጋለ ሲመጣ፣ ዘዴኛው አስፍሐ ቶሎ ብድግ ብለው የተፋፋመውን እሳት አበረዱት::

« ..... የኤርትራ ሕገ መንግሥት ጉዳይ የተባበሩት መንግሥታትና የኃያላን ኣገሮች አጅ ያለበት መሆኑን ሁላችንም እናውቃለን:: ፌዴራሲዮኑን የሚነካ አንድ እርምጃ በወሰድን ቁጥር፣ ብዙ ጥያቄዎች ይቀርባሉ:: ለዚህ መልሱን የሚሰጡትና የሚሟገቱት፡ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ናቸው:: ግርማዊ ንጉሠ ነገሥታችንም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸውን ጠይቀው፣ በቀረበላቸው አስተያየት መሠረት ለጊዜው እንዲቆይ ያዘዙት፣ በእውነት ችግር የሚፈጥር መሆኑን ቢያምኑበት ነው አንጂ፣ እኛን ቅር አስኝተው የአቶ አክሊሉን ሀሳብ ለመቀበል ብለው አይደለም:: አቶ አክሊሉ ደግሞ የአንድነታችን ተዋጊ ሆነው የፈጸሙትን ሁሉ እኛም መርሳት የለብንም:: ዛሬ ለኤርትራ ጉዳይ ኃላፊዎቹ እኛ ነን፡ ጉዳዩን የምናውቀው እኛ ነን፡ እያሉ የሚመጻደቁት ሁሉ፣ በዚያ በትግሉ ዘመን ሌላ ቦታ የነበሩ አንዳች አስተዋፅኦ ያላደረጉ፣ የሙግቱን ታሪክ እንኳን በሚገባ ያልተከተሉ ናቸው:: አቶ አክሊሉ ግን የንጉሠ ነገሥታቸውን አደራ ይዘው የኤርትራን ጉዳይ

የጀመሩትና ያስፈጸሙት አሳቸው በመሆናቸው ችግሩን ከማንም የበለጠ ያውቁታል:: ..... ግርማዊ ንጉሠ ነገሥታችን በክቡር እንደራሴያቸው አንደበት የላኩልን ንጉሣዊ መልዕክት፣ ስፖለቲካው ጉዳይ ሲባል፤ ህዝባችን ለጊዜው ይቆይ አሉ እንጂ፤ ይውደቅ አላሉም:: ይህንን መሪ ቃል እንደተለመደው በደስታ አክብረን እንቀበላለን:: አሁን እፊታችን የተደቀነ አንድ ትልቅ ሥራ አለ:: ይኸውም ከሶስት ወር በኋላ የሚደረገው የፓርላማችን የሁለተኛው ተርም ምርጫ ነው:: ባለን አቅም ሁሉ በርትተን፣ የአንድነት ወገኖቻችን በያለበት ድጋፍ አግኝተው እንዲመረጡልን ማድረግ አለብን:: ለዚህ ግባችን፤ የተወደዱት ንጉሠ ነገሥታችንና የክቡር እንደራሴያቸው እርዳታ እንደማይለየን የታወቀ ነው:: ኢትዮጵያዊት ኤርትራ ኢትዮጵያዊነቷን የሚነካባት የለም:: አንድ ቀን ምናልባትም በቅርብ ጊዜ ከግባችን እንደርሳለን ..... » ብለው፤ ፊታውራሪ አስፍሐ የሰጡት ማብራሪያ መማክርቶቹን ስለአረካቸው፣ ምንም ዓይነት ጥያቄ ሳያቀርቡ እንደራሴውን ተሰናብተው ከቤተ መንግሥቱ ወጡ::

ቢትወደድና ፊታውራሪ ልብ ለልብ ተዋውቀዋል:: በአስፍሐ መሪነት በኤርትራ ፓርላማ ውስጥ የተፀነሰውን ፕላን ጃንሆይ ፈቅደው ቢሆን ኖሮ፣ ቢትወደድ ሥራ ፈት እንደሚሆኑ የተረዱት፣ አዲስ አበባ በራስ አበበ ስብሰባ ላይ መሆኑ ይታወሳል:: ወዲያውም፤ ከጃንሆይ ለማስፈቀድ በሞቀ መንፈስ ይዘውት የሄዱትን ዶሴ፣ እንዳይጸድቅ ዋና ተቃዋሚ ሆነው ያደረጉትን ንግግር፡ ፊታውራሪ ሰምተዋል:: ከዚህም በላይ በዚያ በትግሉ ዘመን ምንም ዓይነት አስተዋፅኦ ያላደረጉ፤ አሁን የኤርትራ ጉዳይ ይመለከተናል ባዮች የሆኑት፣ ሌላ ቦታ የነበሩ ናቸው በማለት ፊታውራሪ አስፍሐ በአግቦ የተናገሩት፣ የቀድሞውን የበጌምድርና የስሜን ጠቅላይ ገዥ፣ የዛሬውን በኤርትራ የጃንሆይ እንደራሴ ለመንካት ሳይሆን አልቀረም::

ከእንግዲህ ወዲህ ከዚህ ከግንቦት እስከ መስከረም 1956 ዓ.ም ድረስ ባሉት ወራቶች፣ ፊታውራሪ አስፍሐ የተጠመዱበት ትልቁ ሥራ፣ የሁለተኛውን ተርም ጠ ቅላላ የፓርላማ ምርጫ ማዘጋጀት ስለሆነ፣ ለአስተዳደሩ መዋሀድ የታሰቡትን ጉዳዮች ሁሉ ለመፈጸም፣ ለመጭው የሥልጣን ዘመን እንዲተላለፉ ማድረግ ግዴታ ሆኖባቸዋል:: በ1952 ዓ.ም እንግሊዞች ባዘጋጁት የመጀመሪያው ፓርላማ ምርጫ፣ ከመላው ኤርትራ ግዛት ሠላሣ አራት (34) ክርስቲያኖችና ሠላሣ አራት አስላሞች (34) እንዲመረጡ ስለተደረገ፣ አሁንም ለሁለተኛው ጊዜ ይኸው ድልድል እንዲከበር የፊታውራሪ ዋና ጥረት ነበር:: በፓርላማው ውስጥ ለተዘጋጁት ስልሣ ስምንት (68) ወንበሮች የአስላሞቹ ወኪሎች ከክርስቲያኑ እንደራሴዎች ቁጥር ያነሱ ሆነው ከተገኙ፤ የሀይማኖት ልዩነት ተደረገ የሚል የጠላት ፕሮፓጋንዳ እንዳይነሳ በብርቱ ታስቦበታል:: እንዲሁም ፌዴሬሽኑ ተሰርዞ ኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር ለማዋሀድ እንዲቻል፣ ለምርጫው ከሚወዳደሩት ከክርስቲያኖቹም ሆነ ከአስላሞቹ ውስጥ፣ የአንድነት ደጋፊዎች የሆኑት በብዛት እንዲመረጡ፣ ብዙ ጥረት ተደርጉበታል:: የአስላም ሊግ ወገኖችም እነ ኢብራሂም ሡልጣንና እነ ዑመር ቃዲ፣ ለመጀመሪያው ፓርላማ የተመረጡት በእንግሊዞች እርዳታና በጣልያኖች ገንዘብ እንደነበረ ይታወሳል:: አሁን በዚህ በሁለተኛው የምርጫ ዘመን እንግሊዞች ስለሌሉ፣ ጣልያኖችም ስለተዳከሙ፣ አንዳንድ ኢትዮጵያን ከሚጠሉ የዓረብና የአስላም አገሮች እርዳታ በመፈለግ፣ ወገኖቻቸውን በብዛት ለማስመረጥ በብርቱ ደክመው ነበር::

በዚህ አኳኋን በአንድነት ደጋፊዎችና በተቃዋሚዎቹ መካከል ውድድሩ ለአንድ ወር ያህል ሲጦፍ ከከረመ በኋላ፣ የምርጫው ውጤት ሲታይ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ በወጠኑትና በተመኙት መልክ ሆኖ ተፈጸመላቸው፡፡

1. እንደታሰበው ከመላው ኤርትራ ግዛት ሠላሣ አራት (34) ክርስቲያኖችና ሠላሣ አራት (34) እስላሞች ተመረጡ፡፡

2. የራቢጣዎቹ መሪዎችና ቀንደኞች የነበሩት እነ <u>ኢብራሂም ሙልጣን፣ ዑመር ቃዲ፣ ኢድሪስ መሐመድ</u> አዱም፣ የከረሩ ቃዲ <u>ሙሣ፣ የዓድቀይሁ ቃዲ ዓሊ</u> ..... ወዘተ ..... ሳይመረጡ ቀሩ፡፡

3. የፊታውራሪ አስፍሐ ወዳጅ፣ የቀድሞው የፓርላማ ፕሬዚዳንት ዓሊ ራዳይና ወገኖቻቸው በሙሉ ተመርጠው የቀድሞ ቦታቸውን ያዙ፡፡

4. በምርጫው ውጤት ማግሥት፣ ፓርላማው ጠቅላላ ስብሰባ አድርጐ፣ ፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤልን ያለአንዳች ተቃዋሚ በሙሉ ድምፅ ለአራት ዓመታት የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ አድርጐ መረጣቸው፡፡

አስፍሐ ወልደሚካኤል የዚህን የሁለተኛውን የፓርላማ ምርጫ ውጤት ትልቅ ድል አድርገው ስለቆጠሩት፣ ለንጉሠ ነገሥቱ በላኩት ደብዳቤ ስሜታቸውን የገለጹት እጅግ በሞቀ የደስታ መንፈስ ነበር፡፡ « ..... የግርማዊነትዎ ፍቅር ያደረበት የኤርትራ ታማኝ ሕዝብዎ፣ በጃንሆይ ለጋስነት በተሰጠው ሕገ መንግሥት መሠረት፣ የሁለተኛውን ዘመን የፓርላማ ምርጫ በሥርዓት አከናውኗል፡፡ ..... የአስተዳደሩንም መሪነት እንደገና አደራውን በእኔ አገልጋይዎ ላይ ጥሎታል፡፡ ..... አዲሱ የኤርትራ ምክር ቤት በኤርትራ ሕዝብ ስም ሆኖ፣ እኔን አገልጋይዎን ያለ አንዳች ተቃዋሚ በሙሉ ድምፅ የመረጠው፣ የግርማዊነትዎን መልካም ፈቃድ ለመፈጸም ስለሆነ፣ በጃንሆይ ዘንድ ሞገስ ያስገኛል ብዬ አምናለሁ፡፡ ..... ለአንድነታችን ተፅዕኖች የነበሩትም እነ ኢብራሂም ሙልጣንና ኢድሪስ አዱም ከነመስሎቻቸው፣ ሕዝቡ ስላልመረጣቸው እንደወጡ ቀርተዋል .... »

ለሁለተኛ ጊዜ የተመረጡት ቺፍ ኤግዜኩቲፍ፣ ባለፈው ውድድር ላይ አርባ ስምንት የድጋፍ ድምፅ ሲያገኙ፣ ሀያ የሚሆኑ መሣፍንቶች ተቃዋሚዎች ነበሩ፡፡ ዘንድሮ ግን ከስልሣ ስምንቱ አባሎች ውስጥ፣ አንድም ተቃዋሚ ሳይኖር መመረጣቸው እጅግ አስደስቷቸዋል፡፡ ከዚህ በላይ ደግሞ ውስጥ ውስጡን ባደረጉት ብርቱ ጥረት፣ ዋና ዋና ጠላቶች የነበሩት እነ ኢብራሂም ሙልጣን እንደወጡ እንዲቀሩ አስደርገዋል፡፡ የአርባ ሁለቱ ዓመት ጉልማሳው አስፍሐ፣ ይህን ሁሉ ድል ሲያገኙ፣ በማም ከሚወዷቸው ንጉሠ ነገሥት የተለየ አባታዊ ምረቃ ይደርስኛል ብለው ሳይጠብቁ አልቀሩም፡፡ መቸም፡ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘንድ፣ በማም ያስደስታቸዋል የተባለው ነገር፣ አንዳንድ ጊዜ አንደታሰበው ስለማይሆን፣ የጃንሆይ ቴሌግራም ሳይውል ሳያድር በፍጥነት ቢደርስም፣ ይህን ያህል የተሟሟውን ደስታ የሚያሣል አልነበረም፡፡ « ..... የአስተዳደሩን ኃላፊነት እንድትቀጥል በእኛም በኩል የተፈቀደ ስለሆነ፣ ፓርላማዎቹ የፈጸሙት የተገባ ነው፡፡ አንተም ብዙ ሥራዎች ስላሉብህ ባለፈው ጊዜ ያሳየኸውን ደስ የሚያሰኝ ትጋት እንድትቀጥል እግዚአብሔር ይርዳህ ..... » በሚል ቃል የተወሰነ ነበር፡፡

ከዚህ በላይ እንደሚታየው የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ቴሌግራም፣ እንኳን ተመረጥክ ..... እንኳን ደስ አለህ ..... አላለም። የጃንሆይን መልካም ፈቃድ ፓርላማው መፈጸሙ የተገባ መሆኑን የሚገልጥና፣ እንዳለፈው ጊዜ የአስፍሐ ትጋት እንዲቀጥል የሚያሳስብ ነው። የንጉሠ ነገሥቱ መልዕክት ከልማዱ ቀዝቀዝ ያለ ሆኖ በመገኘቱ፣ አስፍሐ ሥጋት አሳደረባቸውም። « ..... የጌታዬን ጠባይ ደህና አድርጌ አውቃለሁ። ቴሌግራሙን ለሚያዘጋጀው ሰው መምሪያ በሚሰጡበት ጊዜ፣ ያለጥርጥር አንድ የሚያናድድ ሌላ ነገር በድንገት ደርሶ መንፈሳቸውን አስቸግሮት ይሆናል እንጂ፣ ለታማኞቸው ለእስፍሐ ዘዚች ቃል ብቻ አይወስኑም ነበር ..... » ብለው ተርጉመውታል።

እንግዲህ፣ የአስፍሐ ወልደሚካኤል የአንድ ዓመት የሥልጣን ዘመን በምን አኳኋን እንደተፈጸመ ሲታይ፣ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የነበረው ምኞት ሁሉ አልተሳካም ቢባልም፣ በአብዛኛዎቹ የአንድነት ወገኖች ዘንድ፣ ከተድላ ባይሩ ዘመን የተሻለ መግባባትና ሠላም የሰፈነበት ዓመት ነው ተብሎ ተገምቷል።

ሁለተኛው የአስፍሐ ዘመን

1956 - 1960

ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፣ የኤርትራ መሪነቱን ቢተቀበሉ በመጀመሪያው ዓመት፣ ፌዴሬሽን ለማፍረስ የሚጠበቀውን እርምጃ አልወሰዱም በማለት፣ አንድነቶች በሚያወርዱባቸው ወቀሳ ተወጥረው እንደነበረ ይታወሳል። እርግጥ ነው ተድላ የኤርትራ «ቀዳማይ መራህ መንግሥቲ» በመባል፣ ሥልጣኑ ከዕለት ወደ ዕለት እየጣማቸው ስለሄደ፣ ፌዴሬሽኑን ማፍረስ አልፈለጉም። ይሁን እንጂ ደጃች ተድላ ቢፈልጉም ኖሮ፣ ማፍረሱ ቀላል እንዳልነበረ፣ አስፍሐና ጓደኞቻቸው የተረዱት በእሳቸው በታ ከተተኩ በኋላ ነው። በቴዎሪ መገንባት እንጂ ማፍረስ ይከብዳል ስለማይባል፣ በዚያን ጊዜ ተድላ ባይሩ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ምን ያህል ችግር እንደነበረባቸው፣ በዝርዝር ለማስረዳት ፈቃደኛ ቢሆኑም እንኳን፣ ተቀባይ እንደማይኖራቸው የታወቀ ነበር።

ከተድላ በኋላ በ1956 ዓ.ም የሁለተኛው የፓርላማ ጠቅላላ ምርጫ በተደረገ ጊዜ፣ የኢትዮጵያ ተቃዋሚዎች እነ ኢብራሂም ሁሉልጣን ሳይመረጡ በመቅረታቸው፣ አንድነቶች ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ሜዳው ተመቻቸው ተብሎ ሙሉ ተስፋ ተደረገ። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ ከፈታውራሪነት ወደ ደጃዝማችነት ደረጃ ያሳደጓቸው አስፍሐ ወልደሚካኤል ግን፣ በመጀመሪያው ዓመት ባገኙት ኤክስፔሪያንስ፣ በቴዎሪና በፕራክቲክ መካከል ያለውን ልዩነት በይበልጥ ስለተረዱ፣ በሁለተኛውም የሥልጣን ዘመን በሩጫ የሚፈጸም ነገር አለመኖሩ ግልጽ ሆኖ ታያቸው። « ከእንግዲህ ወዲህ ከልባችን የምንፈልገውን ትልቁን ጉዳይ (የፌዴሬሽኑን ማፍረስ) ከግቡ ለማድረስ የምንችለው ደረጃ በደረጃ እየተራመድን ነው » የሚል አቋም ያዙ። ደግነቱ እነዚህ ደረጃ በደረጃ የሚከናወኑት ጉዳዮች ምንና ምን መሆናቸውንና፣ እያንዳንዳቸውንም ለመፈጸም ምን ያህል ጊዜ እንደሚጠይቅ፣ደጃዝማች አስፍሐ አስቀድመው ባለመግለጻቸው፣ለተቆጣጣሪዎቻቸው ምቹ አልሆኑም። የንጉሠ ነገሥቱ ባለሟል በመሆናቸውና፣ ከወገኖቻቸው

ከአንድነቶችም ጋር ያላቸው መግባባት የጠነከረ ስለሆነ፣ ይኸ ቀረ ይኸ ጉደለ የሚል ወሬና ሀሜታ አላሰጋቸውም።

አስፍሐ ወልደሚካኤል ከቺፍ ኤግዜኩቲፍነት ሥልጣናቸው ጋር በኤርትራ የግርማዊነታቸው ምክትል እንደራሴነቱን ደርበው መያዛቸው፣ ለውጪ ታዛቢዎች ሆነ ለተግባሩ አፈጻጸም ተገቢ አለመሆኑን ቢትወደድ አንዳርጌ ደጋግመው ያቀረቡትን ሀሳብ ንጉሠ ነገሥቱ አልተቀበሉትም። እንዲያውም በታህሣሥ 1958 ዓ.ም <u>አንዳርጋቸው መሣይ ራስ ተብለው</u> የአገር ግዛት ሚኒስትርነትን ሲሾሙ፣ ደጃዝማች አስፍሐ ተጠባቂ እንደራሴ ሆነው ሥራውን እንዲመሩ የጃንሆይ መልካም ፈቃድና ትዕዛዝ ተሰጠ። በዚህ መሠረት <u>ከታህሣሥ 1958 ዓ.ም እስከ ታህሣሥ 1959 ዓ.ም ድረስ ለአንድ ዓመት የዘውድ እንደራሴነቱንና የመንግሥቱን መሪነት ሥልጣን በማጣመር፣ ደጃዝማች አስፍሐ የተመቸ መልካም የሥራ ዘመን አሳልፈዋል</u>።

በሕገ መንግሥት አንቀጽ 56 እንደተደነገገው፣ ለኤርትራ የውስጥ አስተዳደር የሚያስፈልገውን የሕግ ረቂቅ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፉ አዘጋጅቶ ለፓርላማው ሲያቀርብ፣ ምክር ቤቱ ተነጋግሮበት በድምፅ ብልጫ ይወሰናል። ከዚህ በኋላ በአንቀጽ 15 መሠረት በፓርላማው የጸደቀው ሕግ አዋጅ ሆኖ እንዲወጣ፣ ለንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ አቅርቦ የሚያስፈቅደው ቺፍ ኤግዜኩቲቭ ነው። በ1952 ዓ.ም ጀምሮ በዋኒዜው ፓርላማው የሚያሳልፈው የሕግ ረቂቅ ከፌዴራሉ መንግሥት ሥልጣን ጋር የማይጋጭ መሆኑን አጣርቶ እንዲታወጅ ለመፍቀድ፣ ቢትወደድ አንዳርጋቸው ጊዜ ይፈጃሉ የሚል ሀሜት ነበር። ከታህሣሥ 1958 እስከ ታህሣሥ 1959 ዓ.ም ድረስ በነበረው የአስፍሐ ተጠባቂነት ዘመን፣ ይኸ ችግር ሳይታይ ቀረ። አሠራሩም በሚከተለው አኳኋን ይከናወን ነበር።

1. ፓርላማው የወሰነው የሕግ ረቂቅ በአዋጅ እንዲወጣ፣ አስፍሐ ቺፍ <u>ኤግዜኩቲፍ፣ ለአስፍሐ ተጠባቂ</u> እንደራሴ ያቀርባል።

2. <u>ተጠባቂ እንደራሴ አስፍሐ</u>፣ ፓርላማው ያሳለፈው ሕግ ከፌዴራሉ ከኢትዮጵያ መንግሥት ሥልጣን ጋር የማይጋጭ መሆኑን በደቂቃ ውስጥ መርምሮ ያረጋግጥና፣ ሕጉ አዋጅ ሆኖ እንዲታተም ለቺፍ ኤግዜኩቲፍ <u>አስፍሐ ያስተላልፋል</u>።

3. <u>ቺፍ ኤግዜኩቲፍ አስፍሐም</u>፣ ከተጠባቂ እንደራሴ አስፍሐ በደረሰው ፈቃድ መሠረት፣ ሕጉን አዋጅ አርጉ ያወጣዋል።

በዚህ አኳኋን በአስፍሐ ተጠባቂ እንደራሴና በአስፍሐ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ መካከል፣ ፍጹም የሆነ መግባባትና መተማመን ስለተፈጠረ፣ በአንድ ዓመት ውስጥ የተከናወነው የሥራ ቅልጥፍና፣ የፌዴሬሽኑን መፍረስ ጉዳይ ጨርሶ አስረስቶት ከረመ።

በታህሣሥ 1959 ዓ.ም የቀድሞው የንጉሠ ነገሥቱ አማች፣ ጄኔራል ዐቢይ አበበ የፍርድ ሚኒስትርነቱን ለቅቀው፣ በኤርትራ የግርማዊነታቸው እንደራሴ ሆነው ሲሾሙ፣ ደጃዝማች አስፍሐም በዚህ ታላቅ ሹመት ሥነ ሥርዓት ላይ

እንዲገኙ ተደርጉ፣ የአላቸውም የምክትል አንደራሴነት ሥልጣን የሚቀጥልላቸው መሆኑ ተነገራቸው:: በዚህ ዕለት ከነበሩት ተሿሚዎች መካከል፣ ከስዊድን የባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትርነት ሥራቸውን ጨርስው የተመለሱት ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፣ የሕግ መወሰኛ ምክር ቤት አባል እንዲሆኑ ሲነገራቸው፣ ደጃች አስፍሐ ከሊጋባው አጠገብ ቆመው ተመልካች ሆነው ነበር::

አዲሱ የጃንሆይ እንደራሴ ዐቢይ አበበና፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ አስፍሐ ቀደም ያለ ትውውቅ ባይኖራቸውም፣ እየተከባበሩ ለመግባባትና ለመቀራረብ ጊዜ አልወሰዱም:: አስፍሐ የተድላን ሥልጣን ሲረከቡ፣ የፕሮቶኮሉን ግርግር በማሻሻላቸው ከፍ ያለ አድናቆት አንዳገኙት ሁሉ፣ ጄኔራል ዐቢይ ደግሞ የቤተመንግሥቱ ሥርዓት እንዲቀለጥፍና፣ ለባለ ጉዳዮች በሩ ዝግ እንዳይሆን በማድረጋቸው፣ እጅግ የተወደዱ ሆኑ:: ዐቢይ አበበ በተፈጥሮአቸው ጨዋነትና እርጋታ፣ ደግነትና ትህትና ያላቸው ሰው ስመሆናቸው፣ በኤርትራ ሕዝብ ዘንድ የተሰጣቸው ከፍተኛ ግምትና አክብሮት የተለየ መልክ ነበረው:: በጥር ወር 1960 ዓ.ም የግርማዊነታቸው እንደራሴ አሥመራ ደርሰው አዲሱ ሥራቸውን ሲጀምሩ፣ በሞጭው ነሐሴ ወር ለሶስተኛው ተርም ለሚደረገው የፓርላማ ምርጫ፣ ቺፍ ኤግዜኩትቱ ከፍ ያለ ዝግጅት ላይ ነበሩ:: እንደዚሁም ለሁለተኛ ጊዜ የተመረጠ ብትን የአራት ዓመት የሥልጣን ዘመን ለመፈጸም ስምንት ወር ብቻ ስለሚቀራቸው፣ በዚህ በአጭር ጊዜ ውስጥ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ እንደማይችሉ የታወቀ ነበር:: ሆኖም በእነዚህ ስምንት ወራቶች ውስጥ አንዳንድ ታሪክ ነክ የሆኑ ጉዳዮች ሳይፈጸሙባቸው እንዳይቀሩ፣ ለኤርትራ ፌዴሬሽን ምልክት የሆነውን ባንዲራ ለመሰረዝና፣ የአስተዳደሩንም መጠሪያ ስም ለማሻሻል፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል አርምጃ ወሰዱ::

ባንዲራው የኢትዮጵያ ሆነ::

ቀደም ሲል እንደተገለጸው በተለይ የአስፍሐ መንግሥት እንደተጀመረ፣ ይህን በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ሀሳብ የተዘጋጀ ስማያዊ ቀለም ባንዲራ ስማጥፋት፣ አንድነቶች ብዙ ሙከራዎች አድርገው እንደነበረ ይታወሳል:: ነገር ግን የእስላም ሊግ አባሎች ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እያከታተሉ የሚያቀርቧቸው አቤቱታዎች ስለበረከቱ፣ አንድነቶች የተመኙትን በቶሎ ለመፈጸም አላመቻቸውም:: በሁለተኛው የፓርላማ ምርጫ፣ ምንም እንኳን ከእስላም ሊግ ወገኖች፣ ብዙዎቹ የአንድነት ተቃዋሚዎች ባይመረጡም፣ ባንዲራውን ለመሰረዝ፣ የመማክርቶቹን ሁለት ሶስተኛ የድጋፍ ድምፅ ለመሰብሰብ አልተቻለም:: በመጨረሻው ቺፍ ኤግዜኩቲቱ መማክርቶቹን ለማግባባት የተጠቀሙበት መግለጫ የሚከተለው ነበር::

« ..... የኤርትራ ሕዝብ በኮሎኒያሊስት ጣልያን ዘመን ሆነ በእንግሊዞች ጊዜ፣ አረንጓዴ፣ ቢጫ፣ ቀይ የሆነውን የኢትዮጵያን ሰንደቅ ዓላማ ለሠርግም ሆነ ለቀብር ሥርዓት ሲጠቀምበት እንደቆየ የሚዘነጋ የለም:: ..... ኤርትራ ወደ እናት አገሯ ወደ ኢትዮጵያ ስትመለስ፣ ለውስጥ አስተዳደሯ የተሰጣት የአቶኖሚ መብት በቂ ሆኖ ሳለ፣ በተጨማሪ የባንዲራ መለዮ የተደረገባት በውጭ ጠላቶች በተዘጋጀ ተንኮል መሆኑን የሚስተው የለም:: ..... የኤርትራ ሕዝብ ክርስቲያኑም ሆነ እስላሙ፣ ከኢትዮጵያ ስንደቅ ዓላማ የተለየ ባንዲራ ይቁምልን ብሎ አለመጠ የቁንም የሚክድ የለም:: ..... እንግዲህ በታሪካችን ያልነበረ፣ ከኤርትራ ሕዝብ

ሌፍትናንት ጀኔራል ዐቢይ አበበ፡

በኤርትራ የግርማዊነታቸው እንደራሴ፡ (በፌዴሬሽኑ ዘመን፡ 1960 - 1962)
የኤርትራ ጠቅላይ ግዛት እንደራሴ፡ (ከፌዴሬሽኑ በኋላ፡ 1963 - 1964)

ያልተጠየቀ፣ በጠላቶቻችን ሀሳቡ ተጠንስሶ፡ በጠላቶቻችን ወዳጆች ቀለማቱ ተመርጦ፡ የተሰቀለብንን ባንዲራ በምን ምክንያት ? ለምንስ ጥቅም ? ተሸክመን እንናራለን ? ..... ይህን ሁሉ በማየት፣ ጥንታዊ ታሪኳችንን አድስን በፍቅርና በሕብረት ተሳስረን ለመኖር እንድንችል፣ የኛ የኤርትራውያኖች ባንዲራ የእናታችን ሶስቱ ሕብረ ቀለማት፣ አረንጓዴ፣ ቢጫና ቀይ ብቻ እንዲሆን ውሳኔያችሁን እለምናለሁ:: ..... ይህንን ሀሳብ ምክር ቤቱ የማይቀበለው ከሆነ፣ የታሪክ ኃላፊነት ስለአለብኝ የኤርትራ ሕዝብ ራሱ እንዲወስን ሬፌራንዶም አዘጋጅቼ እጠይቃለሁ ..... » ብለው ቺኑ ኤግዜኩቲቭ አቋማቸውን ገለጡ:: በፓርላማው መሆኑ ቀርቶ ሕዝቡ እንዲወስን ቢጠየቅ፣ ደጃች አስፍሐ ጥርጥር የሌለው ድል እንደሚያገኙ ስለታወቀ፣ የእስላም ሊግ ወገኖችም ከመቃወም መደገፉ ይሻላል አሉ::

የአስፍሐ መንግሥት ለሁለተኛ ጊዜ ከተመረጠ፡ ከሶስት ዓመት ከአራት ወር ተኩል በኋላ፣ ታህሣሥ 24 ቀን 1959 ዓ.ም በአውሮፓውያኖች የልደት በዓል ዋዜማ የኤርትራ ፌዴሬሽን ምልክት የሆነው ባለ ሰማያዊ ቀለም ባንዲራ ተሠርዞ፣ አረንጓዴ፣ ቢጫ፣ ቀይ የሆነው የኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ ብቻ እንዲሆን፣ ፓርላማው ያለ አንዳች ተቃዋሚ በሙሉ ድምፅ ውሳኔውን ሰጠ::

በአገር ፍቅር እሳት እየነደዱ፣ ለፍጹም እንድነት የተሰዉትና ብዙ ፈተናዎችን የተቀበሉት መላከሠላም ዲሚጥሮስ ገብረማርያምና ጓደኞቻቸው፣ በሶስቱ ሕብረቀለማት ያሸበረቀው የኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ ብቻውን በኤርትራ ሕንፃዎች ላይ ሲውለበለብ ሲያዩት፣ ኢትዮጵያዊት ኤርትራ እውነተኛ ልብሷን ያጠለቀችው ዛሬ ነው አሉ:: « .... የታገልነውም የሞትነውም፣ ለእናታችን ለኢትዮጵያ ባንዲራ ነው እንጂ ከውጭ የመጣ ልዩ ምልክት እንዲለጠፍብን አይደለም ..... » ብለው መላከሠላም ዲሚጥሮስ በ1952 ዓ.ም ሕገ መንግሥቱ በሚዘጋጅበት ጊዜ ያሰሙትን ተቃውሞና ያሳዩትን ቆራጥነት፣ እውነተኛው ታሪክ ምንጊዜም የተከበረ ቦታውን አይነፍገውም::

አስፍሐ ወልደሚካኤልም፣ ይች ለኤርትራ መለዮ እንድትሆን በጠላቶቻችን ተገፍቶ፣ የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር እንሴ ማቴንሶ የፈጠራት ባንዲራ በመሰረዟ፣ ለፍጹም እንድነት ጉዞ የመጀመሪያው ተቀዳሚ እርምጃ አድርገው ቆጥረውታል::

በኢትዮጵያ ሁለት መንግሥት የለም::

በፌዴራሉ አክት ነጥብ 2 እና በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 4 በእንግሊዘኛ ቋንቋ የተገለጸው " GOVERNMENT OF ERITREA " (የኤርትራ መንግሥት) ሲሆን፣ መሪው ደግሞ በእንግሊዘኛ " CHIEF EXECUTIF " ተብሏል:: የአፈሴል ቋንቋ በሆነው በትግርኛ፣ የአገሩ መጠሪያ « ናይ መንግሥቲ ኤርትራ » ሲሆን አስተዳዳሪው ደግሞ « ናይ ኤርትራ መራህ መንግሥቲ » (የኤርትራ መንግሥት መሪ) እየተባለ ሲጠራ ቆይቷል::

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ይህንን የኤርትራ መንግሥትና፣ የኤርትራ መንግሥት መሪ የሚባለውን የመጠሪያ ስም ጨርሶ እንዳልተቀበሉት በሁሉም

ዘንድ የታወቀ ነበር:: እንኳንስ በጽሑፍ በቃል እንኳን ንግግር ሲያደርጉ፣ በተድላም ጊዜ ሆነ እሁን በአስፍሐ፣ « የኤርትራ መንግሥት መሪ » ወይም « ቺፍ ኤግዜኩቲፍ » በሚል አጠራር ተጠቅመው አያውቁም:: ገና ከመጀመሪያው፣ መስከረም 11 ቀን 1952 ዓ.ም የፌዴራሉን አክት ሲያጸድቁ በተደረገው ትልቅ በዓል ላይ፣ አቶ ተድላ ባይሩን በዲስኩራቸው ውስጥ እየደጋገሙ የጠቀሱት «የኤርትራ አስተዳዳሪ» እያሉ ነው::

ንጉሡ ነገሥት ኃይለሥላሴ፣ ተድላ ባይሩን በሚያንከባክቡበት ዘመን፣ ለዚህ የኤርትራ መንግሥት መሪ፣ ለሚባለው መጠሪያ « አስተዳዳሪ » በሚል ቃል ይለውጠዋል ብለው ተስፋ አድርገው ነበር:: ተድላ ግን በታሪካቸው ተዘርዝሮ እንደተገለጸው፣ ይህች « ናይ ኤርትራ መራሕ መንግሥቲ » (የኤርትራ መንግሥት መሪ) የተባለችውን ስም ከዕለት ወደ ዕለት እየወደዷት ስለመጣች፣ የጃንሆይን ፍላጐት ችላ ብለው ከረሙ:: የጃንሆይ ምርት የሆኑት አስፍሐ ግን፣ የጌታቸውን ፍላጐት ደህና አድርገው ስለሚያውቁ፣ ምቹውን ጊዜ ሲያጠኑ ከኖሩ በኋላ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ በሆኑ በአምስተኛው ዓመት ያስቡት ተፈጸመላቸው::

« መንግሥቲ ኤርትራ » የተሰኘው የኤርትራ አስተዳደር እንዲባል፣ « ናይ ኤርትራ መራሕ መንግሥቲ » የሚለው የኤርትራ አስተዳዳሪ ተብሎ እንዲሰየም፣ በግንቦት 1960 ዓ.ም ለፓርላማው የቀረበው ሪቂቅ ውሳኔ በመማክርቱ ሙሉ ድጋፍ ጸደቀ:: የኤርትራን ባንዲራ እንዲሰረዝ ባስደረጉ በአምስተኛው ወር፣ እነዚህን የስም ለውጦች ሲያስወስኑ፣ አስፍሐ ፕላናቸውን ቀደም አድርገው ለንጉሡ ነገሥቱ አልገለጹም:: ጃንሆይ እንዲያውቁት የተደረገው፣ ጉዳዩ በፓርላማው ጸድቆ ለሕዝብ መገለጫ ከመውጣቱ ከጥቂት ስዓቶች በፊት ነበር:: ንጉሡ ነገሥቱ ዜናውን እንደሰሙ ወዲያውኑ አስፍሐን በስልክ አስጠርተው፣ « ..... ለመሆኑ ለምን ጉዳይ ይጠቅማል ብለህ ነው ይህንን ያስወስንከው ? ..... » ብለው ጠየቋቸው:: አስፍሐም ምንጊዜም ቢሆን አስደሳች መልስ ለመስጠት ብልህነታቸው የታወቀ ስለሆነ፣ የጌታቸውን ልብ በሚነካ መንገድ፣ « ..... በኢትዮጵያ ሁለት መንግሥት የለም:: የአንዲት ኢትዮጵያ መንግሥት መሪ ደግሞ አንድ ሰው ብቻ ነው:: እሱም ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ይባላል ..... » አሏቸው:: ጃንሆይም « ..... መብሰል ይሉሀል እንደዚህ ነው:: ተረድቶ ስሕተትን ማረም ትልቅ ሞያ ነው ... » በሚል ቃል፣ በጣም ሞደስታቸውን ገለጡላቸው::

ደጃዝማች አስፍሐ በአንዲት ኢትዮጵያ ሁለት መንግሥት የለም ብለው ይህን ውሳኔ በፓርላማ ሲያሳልፉ፣ ልዑል ራስ ካሣ ኃይሉ በሕይወት ቆይተው ስምተዋቸው ቢሆን ኖሮ፣ ምን ያህል በመረቋቸው ነበር ? ..... በ1950 ዓ.ም ኤርትራውያኖች ወደ ኢትዮጵያ እንዲቀላቀሉ የተወስነው፣ የራሳቸው የሆነ መንግሥትና ባንዲራ ተሰጥቷቸው ነው ተብሎ ሲነገራቸው፣ « እንደዚህ ከሆነማ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀሉ ጥቅሙ ምንድን ነው ? » ብለው ላቀረቡት ጥያቄ፣ በዚያን ጊዜ የሚያጠግባቸው መልስ አላገኙም ነበር::

ሶስተኛው ዘመን አስፍሐ
1960 - 1962

በግንቦት 1960 ዓ.ም « ቺፍ ኤግዜኩቲፍ » በመባል ፋንታ «አስተዳዳሪ» በሚል መጠሪያ የተሰየሙት ደጃዝማች አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ በመስከረም 1960 ዓ.ም ለሶስተኛ ጊዜ ያዘጋጁት ጠቅላላ የፓርላማ ምርጫ በጣም ጥሩ ውጤት ሰጥቷቸዋል። አዲሶቹ የሕዝብ እንደራሴዎች ክርስቲያኖቹም ሆኑ እስላሞቹ አስፍሐን አድናቂ በመሆናቸው፣ ተወዳጅ አስተዳዳሪያቸውን የመረጧቸው ሁሉም በአንድ ድምፅ ነው። ስለ ምርጫው አፈጻጸምና ስለ አዲሶቹ የፓርላማ አባሎች መንፈስ፣ ደጃዝማች አስፍሐ ለጃንሆይ የጻፉት ደብዳቤ ሁኔታውን ያስረዳል።

ግርማዊ ሆይ፣

..... በእምላክዎ ፈድኤትና በግርማዊነትዎ ሙቃቢ፣ የኤርትራ ምክር ቤት አባሎችና የአስተዳዳሪው ምርጫ ይህ ጉደለበት በማይባል ሠላና ማዕረግ ተፈጽሟል። ..... በማንም ፊት በግልጽ እንደታየውና እንደተመስከረው፣ የአሁኑ ምርጫ የኢትዮጵያዊነትን መንፈስ እጅግ የተጐናጸፈ ነው። ከተባሉ እስከ አሥራጃ ሠድድሩ ቢደረግ፣ እገሌ ከእገሌ የበለጠ ለንጉሠ ነሃሥታችንና ለአገሩ ታማኝ ነው ወይ ? የሚል ጥያቄ እየቀረበ ነበር። ..... ምርጫው አልቆ በሕጉ መሠረት ፓርላማው እንደተከፈተ፣ መማከርቶቹ እኔን አስተዳዳሪያቸውን የመረጡት፣ የንጉሠ ነሃሥታችን ታማኝና ባለሟል ስለሆነ፣ በሙሉ ድምፅ እንቀበለው እየተባለ፣ ያለ እንዳች ተቃዋሚ ከፍ ያለ ሞብጨሌባ በማስተጋባት ነው። እንግዲህ ጃንሆይ እንደሚያዩት ሕግና ደንብ ቢጠተስም፣ ለወግ ማስፈጸሚያ መሠረያነቱ ነው እንጂ፣ አባሎቹን የመረጡና እኔንም የሾሙ ግርማዊነትዎ ነዎት ለማለት እደፍራለሁ። ..... ለእምላክና ለግርማዊነትዎ ውለታ መላሽ ለመሆን እንዲ.ባቢዎን እየተመኘሁ፣ በራሴና በሥራ ጓደኞቼ ስም፣ በአብራክ ሕሊና እጩፋንዎ ሥር ተደፍቼ መሠላዬን አድባለሁ።

ትሁት አገልጋይዎ አስፍሐ ወልደሚካኤል

ከዚህ በላይ እንደታየው የደጃች አስፍሐ ደብዳቤ ለሶስተኛ ጊዜ እዲስ የተመረጡት የፓርላማ አባሎች ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ያላቸውን ፍቅርና የኢትዮጵያዊነት ስሜት የሚገልጽ ነው።ጃንሆይም የመለስላቸው፣«... የደከምክበትን ጉዳይ ነዋሪ የሚያደርገው በእኛና በኤርትራ ሕዝባችን መካከል ያለውን ፍቅር በማጐልመሱ ነው ..... » በሚል ቃል ነበር።

የንጉሠ ነገሥቱ ባለሟል፡ ከስምንት ዓመታት በፊት በምክትል እንደራሴነት አሥመራ ከገቡበት ዕለት ጀምሮ፣ ይህ ፌዴራሲዮን የተባለ ነገር ተሰርዞ፣ ከኢትዮጵያ ጋር በአንድ አስተዳደር እንዲጠቃለል ያለ ዕረፍት ሲታትሩ መኖራቸው የታወቀ ነው። በነሐሴ 1955 ዓ.ም በተድላ ባይሩ ቦታ ሲመረጡ፣ በእንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ ፌዴሬሽኑን እንደሚያፈርስ በሁሉም ዘንድ የሚጠበቅ እንደነበረ ይታወሳል። አስፍሐ ግን፣ አሥልጣኑ ወንበር ላይ ሲወጡ፣ ነገሩን ሁሉ እውጭ ሆነው እንዳስቡት አላገኙትም። በመጀመሪያው የእንድ ዓመትና በሁለተኛው የአራት ዓመት የሥልጣን ዘመናቸው፣ የኤርትራን ባንዲራ ከመስረዝና የፌረንጅ ቃል የሆነውን ቺፍ ኤግዜኩቲፍ፣ አስተዳዳሪ ብሎ ከመለወጥ በስተቀር፣ ሌላውን መንካት አልቻሉም። የሁለተኛው የአራት ዓመት የሥልጣን ዘመን ሲጠ ናቀቅ የተጠበቀው ባለመፈጸሙ፣ ብዙ ስዎች « ..... አስፍሐም እንደ ተድላ

የፌዴሬሽኑ ሕይወት ሳይስማማቸው አልቀረም ..... » የሚል ችግት መስጠት ጀምረው ነበር:: አስፍሐም በበኩላቸው ለተስነዘረባቸው ወቀሳ መልስ ከመስጠት አልተቆጠቡም:: « ..... አስፍሐ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ሥልጣን ላይ ወጥቶ አምስት ዓመት ሙሉ ምንም ሳይሠራ ተኝቷል ..... » እያሉ፣ የሚያሙኝ ሁሉ ጨዋነትና አርቆ ተመልካችነት የተሳናቸው ናቸው:: በዚህ በአምስት ዓመት ውስጥ በእኔ መሪነት የተፈጸመው ሥራ፣ ኢትዮጵያዊት ኤርትራ ከእናቷ በምንም ያልተለየችና የማትለይ መሆኗን ያረጋገጠ ነው:: አስፈላጊውን ድርጅት ሳያሟሉ፣ ፌዴሬሽኑን አፍርሶ መበረቅ ቁም ነገር አይደለም:: ሕዝቡንና አስተዳደሩን አቀራርቦ ኢትዮጵያዊነትን መገንባት ቅድሚያ የሚሰጠው ተግባር ነው:: አንድ ትልቅ ሥራ ፍሬ ሊሰጥ የሚችለው፣ ከሥር ከመሠረቱ ሲገነባ ነው እንጂ፣ ከቁንጮው ሲጀመር አይደለም ..... » በማለት፣ ደጃዝማች አስፍሐ ወቀሳውን ሁሉ ለመደምሰስ ሞክረዋል::

ይሁን እንጂ ነገሩ ወደ ኋላ ተመልሶ ሲታይ በተድላ ባይሩ ጊዜ፣ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር በቆየ መጠን ሕዝቡ እየተሳመደው ይሄድና አንድ ቀን ይፍረስ ሲባል፣ መብቱ እንደተነካበት ቆጥሮት ችግር ሊፈጥር ይችላል እያሉ፣ ማስጠንቀቂያ ይደራርቡ ከነበሩት ሰዎች ዋናው ተቀዳሚ፣ ደጃዝማች አስፍሐ መሆናቸው ይታወሳል:: ዛሬ ግን ፌዴሬሽኑ ሳይፈርስ መቆየቱ ኢትዮጵያዊነትን በይበልጥ ለማዳበርና፣ ከእናት የተለየ አስተዳደር የፈጠረውን ጉዳት፣ የኤርትራ ሕዝብ እንዲገነዘበው ለማድረግ አስችሎናል ብለው ሲናገሩ፣ የትናንቱን ዲስኩራቸውን አስታውሶ መልስ የሰጣቸው የለም:: አስፍሐ ወልደሚካኤል በተድላ ባይሩ አንገር፣ ሠላምና መልካም ዕድል ያልተለያቸው ሰው ናቸው:: ተድላ በሶስቱ ዓመታት የሥልጣን ዘመናቸው እንደታየው፣ ከፖለቲካ ዘዴ እጥረት ጋር ብስጩና ቁጡ በመሆናቸው፣ ለጠላቶቻቸው ጥቃት ምቹ ነበሩ:: አስፍሐ ግን ከንጉሠ ነገሥቱ ያገኙት ባለሟልነት፣ ከአንድነት ወገኖች ጋር የመሠረቱት መቀራረብና መልካም ወዳጅነት፣ በጠቅላላውም ከፓርላማው አባሎች ጋር የፈጠሩት መግባባትና መተማመን፣ ለጠላት ወይም ለተቃዋሚ ዕድል የሚሰጥ አልሆነም::

በታህሣሥ 1960 ዓ.ም ከመንግሥቱ ንዋይ ኩ ዴታ ጥቂት ቀን ቀደም ብሎ፣ ወደ ብራዚል ባመራው የንጉሠ ነገሥቱ አፈሴላዊ ጉዞ፣ ባለሟል አስፍሐ ለመጀመሪያ ጊዜ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የክብር ተከታይ ሆኑ:: በዚህ በብራዚል ጉብኝት ላይ ባልታሰበ ቀን፣ የጃንሆይ መንግሥት በታማኞቸው በብሪጋድየር ጄኔራል መንግሥቱ ንዋይ የተገለበጠ መሆኑ ሲሰማ፣ ደጃዝማች አስፍሐ ምን ዕድል ገጠመኝ ? ብለው ተጨንቀው ነበር:: ደግነቱ፣ ጭንቁና ሥጋቱ ብዙ አልቀጠለም:: በሶስተኛው ቀን ንጉሠ ነገሥቱ ከመናገሻ ከተማቸው ተመልሰው ዙፋናቸውን ያዙ::

የካቲት 14 ቀን 1961 ዓ.ም፣ ኩዴታውን ከጄኔራል መርዕድ መንገሻ ጋር ሆነው ያፈረሱት ዐቢይ አበበ፣ ሌፍተናንት ጄኔራል በኤርትራ የጃንሆይ እንደራሴነቱን እንደያዙ፣ የአገር ግዛት ሚኒስትር ሲሆኑ፣ ዕድለኛው አስፍሐም በዚያኑ ዕለት የቢትወደድነት ማዕረግ ተሰጣቸው:: በዚህ ብቻ አልበቃም:: ጄኔራል ዐቢይ በመንግሥቱ ንዋይ ኩ ዴታ የተናጋው የጃንሆይ መንግሥት አስኪረጋጋ ድረስ፣ በእገር ግዛት ሚኒስትርነት ለአንድ ዓመት አዲስ አበባ በቆዩበት ጊዜ፣ ቢትወደድ አስፍሐ በኤርትራ የንጉሠ ነገሥቱን እንደራሴነት ሥራ በተጠባባቂነት እንዲመሩ ተደረገ::

የፌዴሬሽኑ መፍረስ አስፈላጊ ነበር::

አለፍሐ ወ.ሚ

በአርእስቱ በተጠቀሰው ጉዳይ በተለያዩ ጊዜያቶችና ፀተለያዩ ሥፍራዎች፣ ከቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል ጋር በረዥሙ ተነጋግሬአለሁ:: በተለይ በአዲስ አበባ እንደ አውሮፓ ዘመን አቆጣጠር በነሐሴ ወር 1993 ዓ.ም ላቀረብኩላቸው ልዩ ልዩ ጥያቄዎች በስፊው አብራርተው የገለጹልኝ ክስተያየቶች የሚከተሉት ናቸው::

<u>ጥያቄ-</u>

ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ለብዙ ዓመታት ያ ሁሉ ጥረት የተደረገው፣ ለሕዝቡም ሆነ ለመንግሥት ምን ጥቅም ይሰጣል ተብሎ ነው ?

<u>መልስ-</u>

የፌዴራሲዮኑን መፍረስ አስፈላጊነት ደህና አድርጎ ለመረዳት ከአገሩ ታሪክ ጋር እያይዞ መመዘን ያስፈልጋል። ..... የኤርትራ ሕዝብ ኢትዮጵያዊ በሆነው በረዥም ታሪኩ ውስጥ፣ በተለያዩ ጊዜያቶች በውጭ ጠላት የተጠቃና መከራን ሲቀበል የኖረ መሆኑን መዝንጋት አይቻልም:: የአገሩ የጂዎግራፊ አቀማመጥና በተለይም የቀኝ በር ያለው መሆኑ ስለአመቸ፣ ከሌላው ኢትዮጵያ ክፍል የተደራረበ ጥቃት የደረሰበት የኤርትራ ሕዝብ ነው:: ከአሥራ ስድስተኛው መቶኛ ዓመት ጀምሮ ለሶስት ክፍለ ዘመናት ያህል ቱርኮች ምፅዋን ይዘው የቆላውን ሕዝብ በማስጨነቅና በማስገበር በደል ሲፈጽሙበት ኖረዋል:: ከአሥራ ዘጠነኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ በኋላ ደግሞ፣ ኮሎኒያሊስት ጣልያን መላው ኢትዮጵያን ለመውረር በነበረው ስፊ ዕቅድ፣ መጀመሪያ እግሩን ለማስገባትና ጦሩን ለማዘጋጀት የቻለው ምፅዋን ይዞ ነው:: ከዚያም መላ ኤርትራን በቅኝ ግዛት ከያዘ በኋላ፣ ወደ ግዛል ኢትዮጵያ ጦሩን አስልፎ ሲጓዝ፣ አድዋ ላይ ምኒልክ ቅስሙን ሰብረውና አዋርደው መለሱት:: <u>በዚያን ጊዜ የኢትዮጵያ ሕዝብ በጣልያን አልዝም ብሎ ባደረገው ተጋድሎ ታሪካዊ የሆነ ድል ቢጐናጸፍም፣ የመረብ ምላሽ ወንድሞቹን ከቅኝ ገዥው ቀንበር ለማላቀቅ አልቻለም::</u> ፀዚህ ጉዳይ የትናንትናዎቹም ሆኑ የዛሬዎቹ ታሪክ ጸሐፊዎች፣ « ..... ኢትዮጵያ በታሪኳ ምን ጊዜም ለኮሎኒያሊስት አላደረችም:: የሞከራት ጣልያንም ሃዋርዶ ተመልሷል ... » እያሉ ሲተርኩ፣ ጣልያን ከእናት አገሯ ተንጥሎ በቅኝ ግዛት የያዛት ኤርትራ፣ የኢትዮጵያ አካል መሆኗን ረስተዋል:: ከኢትዮጵያ ቤተሰቦች አንዷ የሆነችው ኢትዮጵያዊት ኤርትራ በቅኝ ግዛት ተይዛ መኖርዋ፣ <u>የኢትዮጵያን ነፃነት የተሟላ ሊያደርገው አለመቻሉን፣ የታሪክ ጸሐፊዎች በቸልታ በማለፋቸው የሚወገዙ ናቸው::</u> የኤርትራ ሕዝብ በጣልያን ቅኝ አስተዳደር በኖረበት በሃምሣ ዓመታት ውስጥ፣ ከሌላው ኢትዮጵያ ወንድሞቹ በመለየቱ ሀዘን ቢያጠቃውም፣ ኢትዮጵያዊ ስሜቱን፣ ባሕሉንና ሥርዓቱን ጠብቆ መኖሩ የተመስከረለት ነው:: ጣልያን ከተባረረ በኋላ፣ ከ1941ዓ.ም ጀምሮ በእንግሊዞች ወታደራዊ አስተዳደር በቆየበት ዘመን፣ ምን መሆን ትፈልጋለህ ? ተብሎ ከአንድም ሁለት ጊዜ ሲጠየቅ የአብዛኛው ኤርትራዊ መልስ፣ <u>ኢትዮጵያ ወይ ሞት</u> መሆኑን የሚገል

ንጉሡ ነገሥቱ ከአፍሪካ-ውያን ባለሥልጣኖች ጋር

የካቲት 1954

የለም:: ለሁላችንም አንደሚታየን የዴሞክራሲ ትርጉሙ የአብዛኛውን ሕዝብ ፍላጐት መፈጸም ከሆነ፣ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ሙሉ ኢትዮጵያዊነትን አንጂ፣ በፌዴራሲዮን ተለይቶ መተዳደርን አንኳንስ በውኑ፣ በሕልሙም ታይቶት አያውቅም:: የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አክሊሉ ሀብተወልድም ለሰባት ዓመታት ከኢትዮጵያ ጠላቶች ጋር የገጠሙት ሙግት ይህንኑ የኤርትራን ሕዝብ ጥያቄ ለማስፈጸም እንደነበረ፣ ሁላችንም እናስታውሳለን:: ነገር ግን፣ የዓለም መንግሥታት ማህበር ዳኝነት የሚካሄደው፣ በኮሎኒያሊስቶችና በጥቁር ሕዝብ ተቀናቃኞች ስለሆነ፣ ለኢትዮጵያ ትክክለኛ ጥያቄ ፍርድ በመንፈግ፣ የአብዛኛውን የኤርትራ ሕዝብ ፍላጐት በመጣስ፣ ኢትዮጵያዊት ኤርትራን ከእናቷ እራርቆ የሚያኖር፣ ይህን ፌዴራሲዮን የተባለ አስተዳደር በግዴታ እንድንቀበል ተፈረደብን:: ይህ ፌዴራሲዮን የተባለው አስተዳደር፣ አንድ ዓይነት ዘር በሆኑት፣ አንድ ዓይነት ባሕልና ታሪክ ባላቸው ሕዝቦች መካከል መለዮ የሚፈጥር በመሆኑ፣ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ፣ ምን ያህል እንዳዘነና ምን ያህል እንዳለቀሰ የሚያስተውልለት ዳኛ ሳያገኝ ቀረ::

የፌዴራሲዮን አስተዳደር፣ ለሌሎቹ ለኢትዮጵያ ክፍለ ሀገሮች፣ ለሸዋው ሆነ ለወሎው፣ ለወለጋው ሆነ ለጐጃሙ፣ ለጐንደሩ ሆነ ለትግሬው፣ ለሐረሩ ሆነ ለከፋው ተዋቅሮ የሚሠራበት ቢሆን ኖሮ፣ የኤርትራ ሕዝብ ልዩ ነገር ተደረገብኝ ብሎ አያዝንም ነበር:: ..... በእንዲት ኢትዮጵያ የሚያምንና፣ በኢትዮጵያዊነቱ የሚኮራ ሕዝብ፣ ሠላምና ፀጋ ሊያገኝ የሚችለው፣ በአንድ አስተዳደር ተዋህዶ የእገሩን ደስታ ሆነ ችግር፣ ከወንድሞቹ ጋር እኩል የመካፈል ዕድል ሲኖረው ነው እንጂ፣ ተለይቶ የራሱን ጉዳይ ለራሱ ብቻ አሳቢ ሲሆን አይደለም:: እኛም የኢትዮጵያዊት ኤርትራ ልጆች የተዋጋነውና የተሰዋነው ለኢትዮጵያዊነትና ለአንድነት ስለሆነ፣ ይህን ሳንወድ በግድ የወደቀብንን የፌዴራሲዮን አስተዳደር ማፍረስ ተግባራችን ብቻ ሳይሆን ግዴታችንም ነበር:: ..... የፌዴራሲዮኑን አስተዳደር ለመስረዝ ስንወስን፣ <u>እነዚህን የዘረዘርኳቸውን መሠረታዊ የሆኑ ታሪኮቻችንን እና፣ የሕዝቡን ፍላጐት በመመርኮዝ ብቻ ሳይሆን፣ በውጭ ጠላቶቻችንም በኩል የሚጠመድብንን አደጋ ለመከላከል አስበንበት ነው::</u>.....

..... ኤርትራ የአሰላም አገር ነች እያሉ ዓረቦች በኮሎኔል ናስር መምህርነት ሽፍታ በማሠልጠን፣ መሣሪያ በማስታጠቅ፣ ኤርትራን ከኢትዮጵያ ለመገንጠል የሚያደርጉት የጠላትነት ሥራ በየቀኑ እየከፋ መጣ:: ጃንሆይም በ1959 ዓ.ም እና በ1961 ዓ.ም የግብጹን ዲክታተር ኮሎኔል ናስርን ሁለት ጊዜ በማነጋገር የዲፕሎማሲ ጥረት ቢያደርጉም፣ ምንም ለውጥ ሳይመጣ ቀረ:: በተለይ ኋላቀር የሆኑት የነዳጅ ዘይት ሀብት ያስከራቸው ዓረቦች፣ ኤርትራን በሀይማኖት መሣሪያ ከኢትዮጵያ ለመገንጠ ል የሚያፈሱት ገንዘብ ወሰን አጣ:: ኢትዮጵያ እነዚህን ጠላቶቿን ለመቋቋም፣ የግዛቶቿንና የሕዝቦቿን አንድነት ከማጠንከር በስተቀር ሌላ ምርጫ እንደሌላት የታወቀ ሆነ:: እንግዲህ እኛም በግዴታ ዓረቦች ናችሁ ተብለን ሄራ የሚዘጋጅብን ኤርትራውያኖች፣ ፌዴሬሽኑን አፍርሰን ከእናታችን ከኢትዮጵያ ጋር ሙሉ መዋሀድ ካደረግን በኋላ፣ ዓረቦች በገንዘብ ኃይል እስቲ ከእናታችን እጅ ፈልቅቀው ሲወስዱን እናያለን ? ብለን ቆረጥን::

ጥያቄ-

ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ፣ በተለይ አርስዎ ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የተቀበሉት አደራና መምሪያ በምን መልክ ነበር ?

መልስ-

መቸም የጃንሆይን መልካም ፈቃድ ሳንቀበል፣ በኛው ኃላፊነት ብቻ ፌዴሬሽኑን አፍርሰናል ብለን ብንፎክር የሚያምነን የለም:: ሀሳባችንን ለመፈጸም መልካም ፈቃዳቸውንና አባታዊ ምርቃታቸውን መቀበላችንን አንክድም:: ሆኖም የማፍረሻውን ጥበብ ስናዘጋጅ፣ በእኛ በኩል ጃንሆይን ምክር ስጡን ብለን አለመጠየቃችንን፣ ጃንሆይም በውስጥ ሥራችን ገብተው መምሪያ አለ መስጠታቸውን ስንናገር መታመን አለብን:: በዚህ ጉዳይ ብዙ ሰዎች የተሳሳቱትን ማረም ያስፈልጋል:: ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ « ፌሬሽኑን አፍርሱ» ብለው፣ ለማናችንም በቀጥታ ትእዛዝ ሰጥተው አያውቁም:: እርግጥ የፌዴሬሽኑን አስተዳደር እንደማይወዱት ሁላችንም በትክክል እናውቃለን:: በደጃች ተድላ ጊዜ አውጥተው ባይናገሩትም፣ የፌዴሬሽኑ አሠራር አየጐላ መሄዱ አስግቷቸው እንደነበረ ሁላችንም አይተናል:: በዚህ ጉዳይ ጭንቁ ተቃሎላቸው ሠላም ሊያገኙ የቻሉት እኔ ከተመረጥኩ በኋላ ነው:: በቅርብ ስለሚያውቁኝና ስለሚያምኑኝ፣ ጊዜው ሲያመች ፌዴሬሽኑን አሰርዜ ፍጹም መዋህድ ለማስደረግ እንደምችል የተረጋገጠ ተስፋ ነበራቸው:: ይሁን እንጂ ስለ አፈራረሱ ዝግጅትና አፈጻጸም፣ ኃላፊነቱን ለእኔ ከመተው በስተቀር በዝርዝር ጉዳይ ገብተው፣ አንድም ጊዜ ይኸ ይሁን፣ ይኸ ይደረግ፣ ይኸ ይቅደም ይኸ ይከተል የሚል መምሪያ ሰንዝረው አያውቁም:: ሌላው ቀርቶ ፌዴሬሽኑ በሚፈርስበት ዕለት ለታርላማ የምስጠውን መግለጫ እንኳን አላማከርኳቸውም:: ... በጠቅላላው እኛ ኤርትራውያኖች ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የቆረጥነው፤ የጃንሆይ ትእዛዝ ሳይጫነን፣ የሀሳቡ ባለቤቶች እኛው ራሳችን ሆነን፣ የሕዝብ እንደራሴዎች መክረውበትና ሙሉ ስምምነት ተደርጐበት ስለሆነ፣ በሠራነውና በፈጸምነው እንኮራበታለን::

ጥያቄ-

ጠቅላይ ሚኒስትር አክሊሉ ሀብተወልድ በፌዴሬሽኑ መፍረስ ጉዳይ ምን አስተያየት ነበራቸው ?

መልስ-

ጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉ የኤርትራ ፌዴሬሽን መፍረስ የለበትም ብለው ሲሞግቱን የቆዩ ናቸው:: ነገር ግን እኛ አንድነቶች አሸንፈን የሕዝቡን ፍላጐት ስንፈጽም፣ እሳቸው ተቃዋሚነታቸውን በመቀጠላቸው አዝኔባቸው እኖር ነበር:: ያዘንኩትም፣ ለኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ በዓለም ማህበር በብርቱ የተዋጉና ብዙ የሚያኮራ ሥራ የፈጸሙ ሲሆኑ፣ በመላው የኤርትራ ሕዝብ እንደራሴዎች ሙሉ ድምፅ ፌዴሬሽኑን ስርዘን አንድነቱን ስናዋህድ፣ ለዲፕሎማሲ እንኳን ብለው የደስታችን ተካፋይ ባለመሆናቸው ነው:: ፌዴሬሽኑ በፈረስበት ዕለት፣ ከልዑል አልጋ ወራሽ፣ ከፓትርያርኩ፣ ከመሣፍንቱ፣ ከሚኒስትሮቹ፣ ልዕልቶቹም ጭምር « ..... አስፍሐ እንኳን ድካምህ ፍሬ ሰጠ:: እንኳን ሁላችንንም ደስ አለን ..... » የሚል የደስታ መግለጫ ሲያጐርፉልኝ፣ ከኢትዮጵያ ጠቅላይ ሚኒስትር አንዲት ቃል

አልደረሰኝም:: በዚህ በጣም ቅር ብሎኝ ለጌኔራል ዐቢይ ሳጫውታቸው፣ የሰጡኝን አስተያየት ምን ጊዜም አልረሳውም:: « ..... ቢትወደድ ! አሉኝ ....እኛም ጸሐፊ ትእዛዝን አይቀየሟቸው:: እኔ ፀሐፊው አነጋግሬአቸዋለሁ:: እሳቸው የፌዴሬሽኑ መፍረስ በኢትዮጵያና በኤርትራ መካከል ብዙ ጣጣ ያስከትላል:: የውጭም ጠላት ያጠቃናል ብለው ያምናሉ:: እርሰዎና እኔ ደግሞ የኢትዮጵያ አንድነት ሲጠነክር፣ በውስጣችን ሠላም ለመመሥረት፣ ከውጪ ለሚመጣብን ጠላት ለመመከት፤ ያስችልናል እንላለን:: በጸሐፊ ትእዛዝና በእኛ መካከል ባለው ልዩነት፣ መጨረሻው እውነቱ የማን እንደሆነ፣ ጊዜና ታሪክ ወደፊት ይገልጠዋል:: ..... አሁን ሁላችንም በየዕምነታችን መቆም ነው እንጂ፣ ቅያሜ አያስፈልግም ..... » አሉኝ:: የጌኔራል ዐቢይ አስተያየት በጣም ነካኝ:: የፍርድ ሚኒስትር ተብዬ ከሁለት ወር በኋላ አዲስ አበባ ሰሄድ፣ በልቤ ይዤው የነበረውን ቅሬታዬን ለጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉ አልገለጥኩላቸውም:: ዉተገናኘን ጊዜ የሞቀ ሰላምታ ከመለዋወጥ በስተቀር፣ ስለ ፌዴሬሽኑ አፈራረስ፣ አሁን ስለአለው ሁኔታ፣ ወደፊትም ምን እንደሚሻል፣ እሳቸውም ሳይጠይቁኝ እኔም ሳልናገር እንደዚሁ ቀረ::

ጥያቄ-

ጌኔራል ዐቢይ የተናገሩት የሚደነቅ ነው:: ፀሐፊነው ዓለም ለአገርና ለሕዝብ አስተዳደር በሚሰለፉ የፖለቲካ ሰዎች መካከል፣ የሀሳብ ልዩነት መኖሩ የማይቀር ነው:: በሀሳብ የሚለያዩ ሰዎች ፀግል አይቀያየሙም:: በኤርትራ ጉዳይ ጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉን ከርስዎ የተሻለ የሚያውቃቸው የለም:: በዚያ በትግሉ ዘመን ከእሳቸው ጋር ፀቅርብ ሠርተዋል:: በርስዎ ትክክለኛ አስተያየት፣ ለምን ይመስልዎታል ? አክሊሉ ህብተወልድ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር መነካት የለበትም ብለው እስከ መጨረሻው ሀሳባቸውን ሳይለውጡ የቆዩት ?

መልስ-

ቀደም ብዬ እንደተናገርኩት፣ ጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉ ገና ከድሮው የኤርትራን ፌዴሬሽን እንኳንስ መፍረሱን ይቅርና አንዳንዱ ሕግ ይሻሻል፣ ይለወጥ ብለን ስናቀርብ እንኳን፣ ምክንያት እየፈጠሩ ሲያግዱን የኖሩ ናቸው:: ለምሣሌ በደኞች ተድላ ቦታ ተመርጠው ሥራ በጀመርኩ ዓመት ባልሞላ ጊዜ ውስጥ፣ አብዛኛዎቹ የፓርላማ አባሎች መክረው ጃንሆይ ቺፍ ኤግዜኩቲፉን ይሹሙልን ብለው ያቀረቡትን ሀሳብ ጠቃሚ አይደለም ብለው ያሳገዱት እሳቸው ናቸው:: ከዚያም በኋላ ከዚህ ከፌዴሬሽን አስተዳደር ለመገላገል ከማንም በኩል ሀሳብ ሲቀርብ፣ የአክሊሉ ህብተወልድን ድጋፍ ማግኘት አስቸጋሪ መሆኑ የታወቀ ነበር:: ጸሐፊ ትእዛዝ፤ የኤርትራ ፌዴሬሽን መፍረስ የለበትም ብለው የሚያቀርቧቸው ምክንያቶች ብዙዎች ናቸው:: በተለይ ሁለቱን ደህና አድርጌ አስታውሳቸዋለሁ:: የመጀመሪያው፣ ሱማሌ ከጣልያን የሞግዚት አስተዳደር ነፃ በትወጣ፣ የኤርትራን ፌዴራሊዮን ሞዴል በማየት ወደ ኢትዮጵያ ለመቀላቀል ሊማርካት ይችላል የሚል ነበር:: በ1960 ዓ.ም ሱማሌ ነፃ ስትወጣ፣ እንኳንስ በፌዴራሊዮን ከኢትዮጵያ ልቀላቀል ብላ ልትጠይቅ ይቅርና፣ እንዲያውም አልፋ ተርፋ ከኢትዮጵያ ግዛት እንዲሰጣት ጠያቂ ሆነች:: በዚህ በኩል ጸሐፊ ትእዛዝ እንደአሰቡት አልሆነም:: ቀጥሎ ደግሞ የሚሰጡት ምክንያት፣ የኤርትራ ፌዴሬሽን

ሬፌራንዶም ሳይደረግ፣ በፓርላማ አባሎች በሚደረግ ስምምነት ብቻ ቢፈርስ፣ የተባበሩት መንግሥታት ያወግዘናል። ታላላቅ መንግሥታቶች ያጠቁናል እያሉ ነበር። እኛ እንደ እሳቸው ከሶርቦን (SORBONNES) በሕግ የተመረቅን ባንሆንም፣ ብዙ ተመራምረን የሚጠቅመንን እና የሚጐዳንን ለይተን አውቀናል። ኧረ ለመሆኑ፣ በ1952 ዓ.ም ይህንን በተባበሩት መንግሥታት የተዘጋጀውን የፌዴሬሽን ሕገ መንግሥት፣ መርምሮ ያጸደቀው ማን ነው ? ተብሎ ቢጠየቅ፣ <u>የኤርትራ ሕዝብ መርጠ የላካቸው የሕዝብ ወኪሎች ናቸው</u> የሚለው መልስ ቁልጭ ብሎ ይቀርባል። ከአሥር ዓመት በኋላ ደግሞ፣ይኸንን የፌዴራሲዮን ሕገ መንግሥት፣ አልጠቀመንም አልረዳንም ብሎ ያፈረሰው ማነው ? ሲባል፣ <u>አሁንም የኤርትራ ሕዝብ የመረጣቸው የሕዝብ እንደራሴዎች ናቸው</u> የሚለው መልስ ብቅ ይላል። እንግዲህ የተባበሩት መንግሥታት በየትኛው ሕግና በየትኛው መብቱ ኢትዮጵያን ያወግዛል ? ብለን ስንጠይቅ፣ ከጠ ቅላይ ሚኒስትሩ ጋር የተስለፉት የሕግ አዋቂዎች እነ ሥዩም ሐረጐት ጭምር መልስ መስጠት አልቻሉም። እኛ ግን ገና ከጥንቱ በአመንበት ጸንተን ፌዴራሲዮኑን ስናፈርስ፣ ተደጋግሞ እንደተነገረን ማስፈራሪያ፣ የተባበሩት መንግሥታት እላወገዘንም። ኃያላን መንግሥታቶችም አላጠ ቁንም።

<u>ጥያቄ-</u>

በዚህ አኳኋን፣ ስለ ኤርትራ ፌዴሬሽን ጉዳይ፣ ጠቅላይ ሚኒስትሩ የነበራቸው አቋም፣ ሁሉም ስህተት ነበር ማለት ነው ?

<u>መልስ-</u>

የለም። ሀሳቤ በትክክል አልተጨበጠልኝም። ዛሬ እሳቸው በሞት ቀድመውኛል ብዬ እስከዚህ አልዳፈርም። ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ በታላላቆቹ መንግሥታቶች ዘንድና በዓለም ጉባኤ ላይ ከጠ ላቶቻችን ጋር ተሟግተው ድል ያመጡትን አክሊሉ ሀብተወልድን ለምን ጊዜውም የማከብር ነኝ። በእሳቸውና በእኔ መካከል የተፈጠረው ልዩነት ፌዴሬሽን ይሰበር አይሰበር ነው። እሳቸው የፌዴሬሽኑ አስተዳደር መኖር የሁለቱን ሕዝቦች ፍቅርና አንድነት አይቀንስውም የሚል ዕምነታቸውን ሳይለውጡ አልፈዋል። እኔ ደግሞ በእናትና ልጆች መካከል፣ ለእናት ለብቻ፣ ለልጅ ለብቻ፣ መተዳደሪያ ሕግ መኖር የለበትም ብዬ፣ የሠራሁትንና ያመንኩበትን ሳልለውጥ ይህን ዓለም ለመልቀቅ ቀኔን እጠብቃለሁ። .....

<u>ጥያቄ-</u>

ጄኔራል ዐቢይ፣ እርስዎ ጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉን እንዳይቀየሟቸው ምክር ሲሰጡ፣ በጠቅላይ ሚኒስትሩና በእናንተ መካከል ላለው የሀሳብ ልዩነት፣ እውነት እማን ዘንድ እንደሆነ ወደፊት ታሪክ ይገልጠዋል ብለዋል። ጄኔራል ይህንን የተናገሩት በጎዳር 1962 ዓ.ም ነው። ዛሬ ከሠላሳ ዓመታት በኋላ ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና ከኢትዮጵያ ስትገነጠል፣ ጄኔራልና ጸሐፊ ትእዛዝ በሕይወት ባለመኖራቸው አላዩም። እርስዎ ግን ታሪኩን ከመሠረቱ ሲመለከቱት፣ አክሊሉ ሀብተወልድ ፌዴሬሽን

እንዳይፈርስ ያለማቋረጥ የታገሉት፣ ዛሬ የደረሰው ሁኔታ እንዳይደርስ ኣስበው ይመስልዎታል ወይ ?

መልስ-

ጸሐፊ ትእዛዝ ኣክሊሉ እንደነበራቸው ሀሳብ ፌዴሬሽኑ ባይፈርስ ኖሮ የኤርትራ ጉዳይ እስከ ነፃነት ኣያመራም ነበር የሚሉ ብዙ ሰዎች መኖራቸውን ኣውቃለሁ:: ይቅርታ ይደረግልኝ እና እኔ በዚህ ኣሳምንም:: እዚህ ላይ ኣንድ ነገር ኣተኩሮ ማየት የሚያስፈልገው ኤርትራ ከኢትዮጵያ ተገንጥላ ነፃነቷን ያወጀችው፣ ፌዴሬሽኑ ከፈረሰ ከሠላሳ ዓመታት በኋላ መሆኑን ነው:: በነዚህ በሠላሳ ዓመታት ውስጥ ምን ስህተት ቢደረግ ? ምን በደል ቢፈጸም ? ኤርትራውያኖች ከእናታቸው ከኢትዮጵያ መለየትን መረጡ ? ብሎ ማጥናት ያስፈልጋል:: ..... ለማናቸውም በእኔ በኩል የምስጠው ኣስተያየት የታሪክ ተመራማሪ ይፍረደው፣ ተመልካች ይተቸው ብዬ ነው:: እኔ በሠራሁት እምነቴ የጸና ነው:: በዘመኔ የደከምኩበት ሁሉ ለኢትዮጵያ ኣንድነት ስለሆነ፣ ሕሊናዬ ንጹሕ ነው:: ፈጣሪ ይመስገን ኣንቅልፍ ኣልነሳኝም::

ከዚህ በላይ እንደታየው፣ ቢትወደድ ኣሰፍሐ የፌዴሬሽኑ መፍረስ፣ ኣስፈላጊና ተገቢ ነበር ብለው የሚያምኑበትን ዘርዝረው ሲያስረዱ፣ በእሳቸው በኩል የተወሰደው እርምጃ ለኤርትራ የነፃነት ንቅናቄ መነሻ ሆኗል የሚባለውን ኣይቀበሉም:: ቢትወደድ ከልባቸው የሚያምኑት፣ የኤርትራ ጉዳይ የተበላሸው ፌዴሬሽኑ በመፍረሱ ምክንያት ሳይሆን፣ ከፈረሰ በኋላ ለኣገሩ ኣስተዳደር የተወሰዱት እርምጃዎች ናቸው ብለው ነው::

የመፍረሻው ዝግጅት እንዴት ነበር ?

(የኣስፍሐ ማስታወሻ)

« ..... ስሰስተኛ ጊዜ ኣዲስ የተመረጡት የፓርላማ ኣባሎች ሁሉ፣ የኢትዮጵያዊነት መንፈሳቸው እጅግ የሞቀና በእኔም በኣስተዳዳሪያቸው ላይ ሙሉ እምነት ያሳደሩ በመሆናቸው፣ ከዚህ ከፌዴሬሽን ሕግ ለመገላገል ወቅቱ የሚያመች መሆኑ ግልጽ ነበር:: ..... ቀደም ብዬ እንደገለጽኩት ጌኔራል ዐቢይ ለኣንድ ዓመት ኣዲስ ኣበባ ቆይተው የኣገር ግዛት ሚኒስቴርን በሚመሩበት ጊዜ፣ ተጠባባቂ እንደራሴነቴንም ደርቤ እንድሠራ በመደረጉ፣ ፋታ ኣልነበረኝም:: በእውነቱ የፌዴሬሽኑን ማፍረስ ዝግጅት ሥራዬ ብዬ የጀመርኩት፣ እንደራሴው ወደ ኣሥመራ ከተመለሱ ከጥር ወር 1962 ዓ.ም ጀምሮ ነው ማለት ይቻላል:: ወዲያውም በየካቲት ወር የግርማዊት እቴጌ መነን እረፍት ሆነ:: ቀጥሎም ሚያዝያ ላይ ልዑል ሣህለሥላሴ ሲሞቱ፣ በዚህ በተደራረበ ሀዘን ስሞን፣ ብዙ ጉዳዮችን ለማያያዝ ኣልተመቸኝም ነበር::

ግርማዊ ንጉሠ ነገሥት የሣህል ባላባት የሆኑትን ከንቲባ ያስማንን ሲቀበሉ፣

(ከንቴባ ያስማን የሀገር ፍቅር አንድነት ታጋይ የነበሩ ናቸው::)

..... በግንቦት 1962 ዓ.ም ጃንሆይ ኤርትራን ለመጐብኘት መጥተው በስነበቱበት ጊዜ፣ ስጨነቅበት የቆየሁትን ሀሳብ ወደ ማብሰል ደረጃ ለማድረስ፣ አንዳንድ ነገሮች ተገልጠውልኝ ነበር። የየዓመቱ ልማድ እንዳይቀርበት፣ ከከባድ ህዘናቸው ላይ ተነስተው ሊጐበኙት የመጡትን ንጉሠ ነገሥት፣ የሚወዳቸው የኤርትራ ሕዝብ ከመቸውም ጊዜ የበለጠ፣ በጋለ መንፈስና ፍቅር ተቀበላቸው። የጊኒው መንግሥት መሪ የሴኩቱሬ ኦፊሴል ጉብኝትም፣ በአሥመራ ላይ እንዲፈጸም ጃንሆይ ስለፈቀዱ፣ የኤርትራ ሕዝብ እጅግ አድርጐ ተደሰተ። ቀጥሎም የጃንሆይ መልካም ፈቃድ ሆኖ ከባላምባራስነት እስከ ደጃዝማችነት ድረስ ያለው ልዩ ልዩ የማዕረግ ስም፣ በእኔ አቅራቢነት ለፓርላማው አባሎች፣ ለአገሪ ጥሎዎችና ለመንግሥት ሹማምንቶች በርከት ያለ ሹመት ተሰጠ። ..... በኤርትራውያኖች ላይ በሰሞኑ የሚታየው የኢትዮጵያዊነት ፍቅርና መንፈስ፣ ከውትርው እጅግ የጋለ ሆኖ በመገኘቱ፣ መላከሠላም ዲሚጥሮስ አንድ የተቀደሰ ሆዝብ ተገለጠላቸው፡፡ « ..... ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በዚህ በኤርትራ ሕዝባቸው መካከል በተገኙበት ሰሞን፣ ፓርላማው ለአንድ ሰዓት ስብሰባ አድርጐ፣ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ በሙሉ ድምፅ ውሳኔ ቢያደርግና ንጉሠ ነገሥቱ እንዲያጸድቁለት ፈጠይት አይሻልም ወይ ? » አሉኝ። በጥቂት ሰዓቶች ውስጥ ነገሩን ደህና አድርጌ ሳጠናው ሀሳቡ ግሩም ሆኖ ታየኝ። ወዲያው፣ ከቆለኞቹ ወዳጆቼ ከሼህ ዓሊ ራዳይና፣ ጃንሆይ ከአንድ ቀን በፊት « ደጃዝማች » ብለው ከሾሟቸው ከፓርላማው ፕሬዚዳንት ከሐሚድ ፈረጅ ሐሚድ ጋር ስወያይ፣ የመላከሠላምን ሀሳብ በሁለት ቀናቶች ውስጥ ማዘጋጀት እንደሚቻል ተስማማን። እዚህ ላይ የፈረንሣይ ተረት ትዝ አለኝ። « ብረቱ ሲግል በቶሎ መጨፍለቅ ነው » እንደተባለው ይህ ሳናስበው ፀተግምር የጋለልን መንፈስ ሳይበርድ፣ ቁም ነገር ብንሠራበት ይሻላል አልኩና፣ መሽት ሲል ከጌኔራል ዐቢይ ጋር ሆነን ስጃንሆይ ውጥናችንን ነገርናቸው። በጥሞና ካደመጡን በኋላ፣ አስበንበት መልሱን ጠዋት እንነግራችኋለን ብለው አስናበቱን። እናስብበት ሲሉን፣ ለካስ ጠ ቅላይ ሚኒስትር አክሊሉን በስልክ ጠርተው ምን ታስባለህ ? ለማለት ኖርዋል። እንደተለመደው አክሊሉ ሀብተወልድ የማስረዳትና የማሳመን ልዩ ተሰጥዎ ስላላቸው፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን በጥቂት ደቂቃዎች ውስጥ ለወጧቸው።

« ..... እርስዎ ራስዎ ኤርትራ ሄደው ፌዴሬሽኑን እንዳፈረሱት ተቆጥሮ በዓለም ላይ ይወቀሳሉ። ይኼ ጉዳይ በጣም ከባድ ስለሆነ፣ ጃንሆይ ሲመለሱ ዐቢይና አስፍሐ አዲስ አበባ መጥተው ጥናት ቢደረግ ይሻላል ..... » ይሏቸዋል። ጃንሆይም በዚህ ሀሳብ ወዲያው ይስማሙና፣ ጌኔራልንና እኔን ጠርተው አዲስ አበባ በቶሎ መጥታችሁ ስለቀረበው ሀሳብ ጥናት እንዲደረግ ያስፈልጋል ብለው ትእዛዝ ሰጡን። እኔ መቸም ከጠቅላይ ሚኒስትሩ ጋር ተከራክሬ የማሻሽለው ነገር እንደሌለ ስለማውቀው፣ ወሬው እንዳይዛመት እንደራሴው ብቻቸውን ሄደው ቢነጋገሩበት ይሻላል ስል፣ ጃንሆይ ቀስብ አድርገው ማለፊያ ነው አሉ። በሐምሌው መጨረሻ ግድም ይመስለኛል፣ ጌኔራል ዐቢይ አዲስ አበባ ሄደው በተደረገው ስብሰባ ላይ ቢሟገቱልንም፣ የኛን ሀሳብ የሚደግፍ ጠፍቶ እንደራሴው ወደ አሥመራ ተመለሱ።

ጥያቄ-

ስብሰባው በምን ደረጃ ተደረገ ? ፌዴሬሽኑ እንዳይፈርስ የናንተን ሀሳብ የተቃወሙት እነማን ነበሩ ?

መልስ-

ጠቅላይ ሚኒስትሩ ስብሳቢነት ጠቅላይ ሚኒስትሩ ስብሳቢነት ጠቅላይ ሚኒስትሩ ስብሳቢነት

መልስ -

..... እኔ በጠባዬ እልህ አስጨራሽ ነኝ። ያስብኩትን ሳላደርስ ተሸንፌ መንገድ ላይ አልቆምም። ከመስከረም እስከ ጎዳር መግቢያ ድረስ (1962 ዓ.ም) ከመላከ ሠላም ዲሚተሮስና ከሌሎቹም ዋና ዋና የአንድነት ሰዎች ጋር ሆነን ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የምክር ቤቱን አባሎች በሙሉ አስተባበርን። በፓርላማው ውስጥ አንድም ተቃዋሚ ሳይኖር፣ የሁሉም ስምምነት ከተጨበጠ በኋላ፣ ጄኔራል ዐቢይ አዲስ አበባ ሄደው፣ ውሳኔያችንን ለጃንሆይ ብቻ እንዲያቀርቡልን አደረግን። ለጃንሆይ ባዘጋጀነው ማስታወሻ፣ « ..... ይህንን ከኢትዮጵያ አካሎች ውስጥ ብቸኛ አድርጉ የሚያሳየንን፣ ፌዴሬሽን የተባለ ሕግ አፍርሰን ሙሉ የአስተዳደር ውህደት ለማድረግ፣ በእኛ በኩል ቁርጥ ውሳኔ ስለአደረግን፣ የግርማዊ ንጉሠ ነገሥታችንን መልካም ፈቃድ በአስቸኳይ እንጠብቃለን። ይህን፣ ጃንሆይን የምንጠይቀው ፈቃድ በግርማዊነትዎ ብቻ እንዲወሰንልን እንለምናለን። ..... » በሚል ቃል ስልሣ ስምንት (68) የምክር ቤት አባሎች ተሰማምተው ከፈረሙበት ማስረጃ ጋር ለጃንሆይ ተላከ። ቀኑ በፈረንጅ አቆጣጠር ጎዳር 13 ቀን 1962 ዓ.ም ይመስለኛል። እንደራሴው ጄኔራል ዐቢይ አበበ በአየር ኃይል ልዩ አውሮፕላን አዲስ አበባ ሄደው፣ በጃንሆይ ቢሮ፣ በር ተዘግቶ ለሁለት ሰዓት ውስጥ ብቻቸውን ከተነጋገሩ በኋላ፣ የጠየቅነው ተፈቅዶ በዚያኑ ዕለት እሥመራ ተመለሱ።

ከዚህ በላይ እንደታየው፣ አስቀድሞ መልደሚካኤል ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የኤርትራን ፓርላማ አባሎች ትብብር ካረጋገጡ በኋላ፣ ማንም አማካሪ ሳይገባበት ንጉሠ ነገሥቱ ብቻቸውን ሄንዲፈቅዱላቸው የጠየቁት ተፈጽሞላቸዋል።

በዚህ ጉዳይ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የጠቅላይ ሚኒስትራቸውን አስተያየት ቢጠይቁ፣ ወይም በሚኒስትሮች ምክር ቤት ተጠንቶ ይቅረብልን ብለው ቢያዙ፣ « ፌዴሬሽኑ መፍረስ የለበትም » የሚል ተቃዋሚ በዝቶ፣ ያሰቡት እንደሚሰናከልባቸው፣ ዊትወደድ አስፍሐ ቀደም አድርገው ተገንዝበውታል።

ባይ ባይ ፌዴሬሽን

ከ1952 ዓ.ም ጀምሮ ለአሥር ዓመታት ሕይወትና በሞት መካከል ሲያሳጥር የኖረው የኤርትራ ፌዴሬሽን፣ ረቡዕ ጎዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም በስፍተኛ ሥነ ሥርዓት ግብዓተ መሬቱ ተፈጸመ።

ከጠዋቱ ሶስት ሰዓት ጀምሮ የፓርላማው የመሰብሰቢያ አዳራሽ፣ በኢትዮጵያ ስንደቅ ዓላማ አሸብርቆ፣ ወንበሮቹ ተወልውለውና አምረው ይጠ ብቃሉ። የሕዝቡ እንደራሴዎች የማዕረግ ልብሳቸውን ለብሰው፣ ታሪካዊውን ውሳኔ ወደሚፈጽሙበት አዳራሽ ሲገቡ፣ ከወትሮው በተለየ አኳኋን፣ ከበር ላይ ሆነው በፈገግታና በጋለ የደስታ መንፈስ የሚቀበሏቸው የፓርላማው ምክትል ፕሬዚዳንት መላከሠላም ዲሚተሮስ ገብረማርያም ናቸው። ከስድስት ወራት በፊት ጃንሆይ አሥመራ በነበሩ ጊዜ፣ ከባላምባራስነት እስከ ደጃዝማችነት ድረስ፣

ለኤርትራውያኖች የተሰጠው የማዕረግ ስም እጅግ ብዙ ስለሆነ፣ በተለይ ከሰልሣ ስምንቱ (68) የፓርላማ አባሎች መካከል፣ "አቶ" ሆኖ የቀረ ያለ አይመስልም። መላከሠላም፣ አቀባበሉን ለማድመቅና ለማሞቅ፣ እያንዳንዱን የሕዝብ እንደራሴ የማዕረግ ስሙን እየጠሩ ሰላምታ ሲሰጡ፣ ቀኛዝማቾቹና ግራዝማቾቹ፣ ተደባልቀውባቸው ነበር።

ምክንያቱ ለምን እንደሆነ ሳይገለጽ በፓርላማው አዳራሽ እንዲገኙ የተጠሩት የመንግሥት ከፍተኛ ባለሥልጣኖች፣ የከተማው ነዋሪ ታላላቅ ሰዎችና ነጋዴዎች፣ የውጭ አገር መንግሥታት ቆንስሎች፣ የተመደበላቸውን ቦታ ይዘው ይጠባበቃሉ። በአራት ሰዓት ተኩል የኤርትራ ጠቅላይ አስተዳዳሪ ቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ በስድስቱ የካዚኔ አባሎቻቸው ታጅበው ሥፍራቸውን ሲይዙ፣ በአዳራሹ ሰገነት ላይ ያ በሩቁ ጐልቶ የሚታየው የተከበረ ትልቅ ወንበር ባዶ ሆኖ ታየ። አንድ ትልቅ ሰው ጐድሏል። ማን እንደጐደለ ለመረዳት የሚሳነው የለም። መላከሠላም ዲሚጥሮስ በየሰከንዶቹ ሰዓታቸውን ያመለከታሉ። አስተናባሪዎች ወዲያና ወዲህ ይሯሯጣሉ። የቢትወደድ ዲስኩር ይጀመራል ተብሎ በውስጥ ፕሮግራም የታቀደው ሰዓት አለፈ። ቀደም ብሎ እንደተጠቀሰው በዓሉ ለምን እንደተዘጋጀ የተጠሩት እንግዶች አያውቁም። አንዳንዶቹ በኤርትራ ባሕር አካባቢ የአሜሪካን ኩባንያ የነዳጅ ዘይት ማግኘቱን ለማብሰር ነው ይላሉ። ሌሎች ደግሞ አስፍሐ ወልደሚካኤል ራስ ቢትወደድ ተብለው፣ በኤርትራ የጃንሆይ እንደራሴ ሆነው ስለተሾሙ፣ የአስተዳዳሪነቱን ሥልጣን መልቀቃቸውንና ቦታውን ለተወዳዳሪዎች ክፍት መሆኑን ለመግለጽ ነው ብለው ያስባሉ። ከውጭ አገር እንግዶች መካከል፣ የአሜሪካ፣ የእንግሊዝና የፈረንሣይ ቆንስሎች ግን፣ ፌዴሬሽኑ አንድ ቀን እንደሚፈርስ አርግጠኞች ቢሆኑም፣ አፈራረሱ ንጉሡ ነገሥቱ ባሉበት ይከናወናል እንጂ በአስፍሐ ዲስኩር ብቻ ይወሰናል ብለው አይጠብቁም።

- ኧረ ለመሆኑ ያ የጐደለው ሰው ማን ነው ?
- የፓርላማው ፕሬዚዳንት ደጃዝማች ሼህ ሐሚድ ፈረጅ ሐሚድ ናቸው።
- ምን ደረሰባቸው ?
- ሌሊቱን ታመው አድረው መነሣት አቃታቸው።
- ምን ነካቸው ?
- በግራው ጐናቸው ውጋት ቀሰፎ ያዛቸው።
- ዋናው ነገር ቀኙ ጐናቸው ደህና ከሆነ፣ ለግራው መድኃኒት ይገኝለታል .....

በመማክርቶቹ መካከል ሹክሹክታው በዚህ ዓይነት ሲቀጥል፣ አንዲት ግማሽ ገጽ ወረቀት ተጣጥፋ በአንድ አስተናባሪ ለቢትወደድ ቀረበች። ምን ትሆን ? ቢትወደድ፣ ትክ ብለው አነበቧት። « ..... አላህ ምስክሬ ነው ትኩሳቱ አይሎብኝ መነሳት አቅቶኝ ነው። ትናንት አብሬአችሁ እንደነበርኩት፣ ዛሬም ነገም ከእናንተ አልለይም። ..... » ይላል። ፊርማው የደጃዝማች ሐሚድ ፈረጅ ሐሚድ ነው። ቢትወደድ ለመላከሠላም አስነበቧቸው። አስፍሐ ለሕመምተኛው ሲያዝኑ፣ ዲሚጥሮስ ተበሳጨ። በዚች ታሪካዊ ቀን፣ እያጣጣሩም ቢሆን መገኘት ነበረባቸው አሉ። ልክ አምስት ሰዓት ሲሆን ቆፍጣናው ቄስ ዲሚጥሮስ በታመሙት ፕሬዚዳንት ቦታ ተተክተው በትግርኛ ቋንቋ « ..... አሁን የኤርትራ ዋና አስተዳዳሪ ክቡር ቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል የሚሰጡትን ከፍ ያለ መግለጫ

እናዳምጥ ..... » ብለው የሊቀመንበሩን ደወል ሲመቱ፣ መማክርቶቹ በአንድነት የቀስቀሱት ጭብጨባ እየተቀጣጠለ በመላው አዳራሽ ማስተጋባት ጀመረ:: ቢትወደድ ከመናገሪያው መድረክ ቆመው ዲስኩራቸውን አስከጀመሩ ድረስ ጭብጨባው አላቋረጠም ነበር:: አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ የመጨረሻው የኤርትራ ፌዴሬሽን መንግሥት መሪ፣ በፓርላማው ለመጨረሻ ጊዜ ባደረጉት ዲስኩር የገለጹት ሀሳብና፣ የሕዝቡ እንደራሴዎች አንዲያጸድቁት ያቀረቡላቸው ታሪካዊ ውሳኔ የሚከተሉት ናቸው::

« ..... አንድ ሕዝብ የአገሩ ባለቤት ሆኖ፣ በኢኮኖሚና በማህበራዊ ኑሮ በኩል መሻሻል የሚችለው፣ ከሁሉ በፊት የርስ በርስ አንድነቱ ሲጠነክር ብቻ ነው::

..... በአንድ አገር ውስጥ ሁለት የተለያየ አስተዳደር አንዲኖር ሲደረግ፣ በኢኮኖሚም ሆነ በሰላል በኩል፣ ለመሻሻል አስናካይ መሆኑን ሁላችንም እንገነዘባለን::

..... ከንጹሕ ሕዝብ የፈለቀውን ምኞትና ፈቃድ፣ በንጹሕ ሕሊና ሳቀርብላችሁ፣ እግዚአብሔርንና ታሪክን ምስክር በማድረግ ነው:: .....

..... በየጊዜው የሚጐርፍልኝን የኤርትራን ሕዝብ ሀሳብና ምኞት ተመርኩዜ፣ የአሁኑ የአስተዳደር ሁኔታችን ስው ስራሽ ከመሆኑ በቀር፣ በታሪካችን ያልነበረና ከሚሰጠው ጥቅም ይልቅ የሚያስከትለው ችግር መብለጡን ተረድቼ፣ የሚከተለውን ሀሳብ ለማቅረብ ከፈታችሁ እገኛለሁ:: እናንተም የሕዝባችንን ምኞትና፣ ያገር ስሜቱን ገላጮች፣ የጥቅሙንና የደህንነቱን ፈላጊዎች፣ የታሪኩ እና የመሠረቱ ጠባቂዎች ስለሆናችሁ፣ በሙሉ ድምፅ እንደምትቀበሉት እተማመናለሁ::

ውሳኔ - ሞሽን

..... የፌዴሬሽን አስተዳደር ስሙም ሆነ ግብሩ፣ ከታሪካችንና ከባሕላችን የራቀ፣ ለጠላት መሣሪያ ከመሆኑ በቀር፣ ለሕዝባችን የማይጠቅም መሆኑን ተረድተን፣ ለሀገራችን የመሻሻል እርምጃ፣ ኃይላችንን ሁሉ በአንድነት አስተባብሮ መሥራት ሲገባ፣ በድንሚ አንድ የሆኑ ድርጅቶች በሁለት ቦታ ማቋቋም፣ በስውም ሆነ በሀብት ረገድ ከንቱ ማባከን ማስከተሉን ተገንዝበን፣ ..... አንድ ኢትዮጵያ የሆነ ሕዝብ፣ ስው ስራሽ በሆነው ባዕዳዊ ድርጅት መመራት አንድነቱን ከመሠረቱ የሚጐዳው መሆኑን ተረድተን፣ ..... የሕዝባችንን ሀሳብና ምኞት ገላጮች ሆነን፣ ፌዴሬሽን የተባለውን ስሙንም ግብሩንም ከላያችን ላይ አንስተነዋል:: ..... ከዛሬ ጀምሮም ከእናታችን ከኢትዮጵያ ጋር በሙሉ አስተዳደር ተዋህደናል::

የመጨረሻው የኤርትራ ፌዴሬሽን መንግሥት መሪ፣ ..... ከዛሬ ጀምሮ ከእናታችን ከኢትዮጵያ ጋር ..... የሚለውን ቃል ተናግረው ሳይጨርሱ፣ በአዳራሹ ውስጥ የፈነዳው ጭብጨባና ጩኸት ሕንፃውን ያናጋው ይመስል ነበር:: መላከሠላም ዲሚጥሮስ ከፕሬዚዳንቱ ወንበር ብደግ ብለው መማክርቶቹ ማህል በመግባት፣ አንገት ለአንገት እየተቃቀፉ ከደስታ ብዛት የመነጨ እንባቸውን ሲረጩ፣ ሌሎች ደግሞ ከመቀመጫ ቸው እየተነሱ ቢትወደድ አስፍሐን ለመሳም ሲረባረቡባቸው ይታይ ነበር:: ለሠላሣ ደቂቃዎች ያህል ፓርላማውን ያጥለቀለቀው የደስታ ማዕበል ትንሽ መብረድ ሲጀምር፣ የዕለቱ ሊቀመንበር መላከሠላም

ዲሚጥሮስ ገብረማርያም፣ ወደተከበረው ወንበራቸው ተመልሰው፣ ስለ ፌዴሬሽኑ መፍረስ የቀረበውን ውሳኔ መማክርቶቹ እንዲያጸድቁት ሲጠይቁ፣ ሁሉም «ተቀብለናል» የሚል ጩኸት ከማስማት በስተቀር አንድም ተቃዋሚ አልቀረበም:: በዚህ አኳኋን ረቡዕ ኅዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም የኤርትራ ፓርላማ የመጨረሻ አገልግሎቱን የሚሰጠው፣ « ኤርትራ ከእናቷ ከኢትዮጵያ ጋር ሕይወቷን አዋህዳ እንድትኖር ፌዴሬሽኑን ማፍረስ ነው » ተብሎ ተወሰነ::

ፓርላማው ይህን ውሳኔ ካሳለፈ በኋላ፣ መማክርቶቹና የአስፍሐ ካቢኔ አባሎች፣ በእንደራሴው በጌጌራል ዐቢይ አበበ አማካይነት ንጉሠ ነገሥቱ እንዲያጸድቁላቸው ለመጠየቅ ወደ ቤተ መንግሥቱ ሄዱ:: እንደሚታወቀው ማንኛውም ነገር ቀደም ብሎ የተዘጋጀ ስለሆነ፣ ከአዲስ አበባ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የሚሰጡት መልስ ጊዜ አልወሰደም::

« ..... ፌዴሬሽኑ ለአሥር ዓመታት ሲሠራበት ያስከተለውን ጉድለት በመመልከት፣ የኤርትራ ሕዝብ ከሌላው የኢትዮጵያ ክፍል ወንድሞቹ ጋር በፍጹም ተዋህዶ እድገቱን ለማፋጠን እንዲችል፣ በእንደራሴዎቹ በኩል ያቀረበልንን ውሳኔ አጽድቀን በሥራ ላይ እንዲውል ፈቅደናል ..... » ሲሉ፣ አባ ጠቅል የሰጡት መግለጫ፣ የመጨረሻው ውሳኔ ሆኖ፣ ኤርትራ፣ አሥራ አራተኛዋ የኢትዮጵያ ጠቅላይ ግዛት ተብላ ተሰየመች::

ኅዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም በመላ ኤርትራ « ሙሉ ኢትዮጵያዊነት የተፈጸመበት ቀን » ስለተባለ፣ ከየአውራጃው ግዛት የተመደቡ ያገር ሽማግሌዎች በሕዝቡ ስም ሆነው ደስታቸውን ለንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ለመግለጥ ወደ ቤተ መንግሥቱ እንዲመጡ ተደረገ:: ብዙዎቹ ይህ ብድንገት የታወጀው በዓል ትክክለኛ ትርጉሙ ምን እንደሆነ አያውቁም:: ከየመኖሪያ አገራቸው ወደ አሥመራ ሲጓዙ፣ ድሮ ምን ነበርን ? አሁን ደግሞ ምንድን ነው የሆንነው ? እያሉ ሲጠያየቁ ነበር::

ፌዴሬሽኑ ከፈረሰበት ዕለት ጀምሮ ለሶስት ቀናት የእንደራሴው ዋና ሥራ፣ ከልዩ ልዩ ቦታዎች የሚመጡትን ያገር ሽማግሌዎችንና የየድርጅቱን መሪዎች፣ በየተራ እየተቀበሉ የሚያደርጉትን ንግግር ማዳመጥና፣ በጃንሆይ ስም የምስጋና እጅር መልስ መስጠት ነበር:: በጠቅላላው በብዛት የቀረቡት የደስታ መግለጫ ዲስኩሮች ሁሉ ተመሳሳይ በመሆናቸው፣ ከንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ የሚሰጠውም መልስ ለሁሉም አንድ ዓይነት ቃል መሆን ነበረበት:: በዚያን ጊዜ ከማስታወቂያ ሚኒስቴር ተልኬ አሥመራ የተገኘሁት ጋዜጠኛ አኔ ብቻ ስሆን፣ በቴክኒክ በኩል ለራዲዮ ፕሮግራም የሚያስፈልገውን ሁሉ ለመቅዳትና ለማቀናበር ከእኔ ጋር አብሮኝ የመጣው የቴሌኮሙኒኬሽን ባለደረባ አቶ ተስፋዬ ኃይሌ ነበር::

ይህ በቤተመንግሥቱ የሚካሄደው የደስታ መግለጫ መቀበያ ፕሮግራም በሚፈጸምበት ዕለት፣ ዓርብ ኅዳር 17 ቀን 1962 ዓ.ም እኩለ ቀን ላይ፣ አንድ ቁመናቸውና ጃኖ ልብሳቸው ከሩቅ የሚማርክ ያገር ሽማግሌ፣ ከእንደራሴው ፊት ቀርበው የማይጠበቅ ኃይለኛ የሆነ ንግግር አደረጉ:: የአካውንቱ ዲስኩር ከትግርኛ ወደ አማርኛ ይተረጐም ስለነበረ፣ በራሴ ማስታወሻ የያዝኳቸው ዋና ዋና ሀሳቦች የሚከተሉት ነበሩ::

« ..... **የዛሬ** አሥር ዓመት በዚች ቦታ፣ ለስልሣ ዓመት ተለያይተው የኖሩ እናትና ልጆች ኢትዮጵያና ኤርትራ ተገናኙ ብለን፣ ወሰን የሌለውን ደስታችንን ገልጠን ነበር። ከአሥር ዓመት ጀምሮ ነፃነታችን ተመልሶልን፣ ኢትዮጵያዊ ልብሳችንን ለብሰን፣ በሠላምና በደስታ ለፈጣሪያችን ምሥጋና እያቀረብን ኖርን። ዛሬ ደግሞ ከአሥር ዓመት በኋላ፣ ኢትዮጵያና ኤርትራ በሙሉ ስለተቀላቀሉ መጥታችሁ ደስታችሁን ግለጡ ተባልን። በሕጋችንም ሆነ በባሕላችን፣ የአስተዳዳሪዎች ትእዛዝ ቢከፋም ቢለማም መከበር ስለአለበት፣ ትእዛዙን አክብረን መጥተናል። በምንወክለው ሕዝብና በራሳችን ስም ሆነን፣ ለንጉሠ ነገሥታችን እንደራሴ መግለጥ የምንፈልገው፣ እኛ የምናውቀው ኢትዮጵያና ኤርትራ የተዋሀዱት የዛሬ አሥር ዓመት መሆኑን ነው። <u>በዚያን ጊዜ ቅልቅሉ የተደረገው በከፊል ነው። ሌላ ጊዜ ሙሉ ቅልቅል ተደርጐ ይከበራል ተብሎ አልተነገረንም።</u> እኛም ይህን አሥር ዓመታት ያሳለፍነው በኢትዮጵያዊነት ስሜት ነው። ይኸ ጉዳይ ይኸ ቀረ የምንለው ነገር አላጋጠመንም። ..... ነገር ግን፣ <u>ዛሬ አዲስ የተፈጸመ ከዚህ በፊት ያልነበረ የእናትና ልጆች ግንኙነት ተደረገ ብላችሁ፣ ይህን በዓል በማዘጋጀት፣ እናንተ በምታውቁት ምሥጢር ደስ ካላችሁ፣ እኛም ባልተረዳነው ጉዳይ እናንተን አንኳን ደስ አላችሁ ለማለት አንችገርም</u> ..... »

ይህ አስደናቂ ንግግር እንደተፈጸመ፣ ስሌሎቹ ሲደረግ እንደነበረው፣ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ መልስ መስጠታቸው ቀርቶ፣ ቢትወደድ አስፍሐና መላከሠላም ዲሚጥሮስ እየተቀባበሉ፣ በትግርኛ ቋንቋ ከአዛውንቱ ጋር ስፋ ያለ ክርክር ገጠሙ። የሚለዋወጡት ሀሳብ ምን እንደሆነ በትክክል ሊገባኝ ባይችልም፣ ጉዳዩ የጠብ መልክ የያዘ መሆኑ ተስምቶኛል። ለማናቸውም በዚህ ፕሮግራም ላይ የሚደረጉት ዲስኩሮች ሁሉ በድምፅ መቅጃ ስለሚቀረጹ፣ ተተርጉሞ ዝርዝሩን መረዳት ይቻላል ብዬ ስዝናና እንደራሴው ጠሩኝ። « ..... **ዘውዴ** ! ይኸ አሁን የተደረገው ንግግር እንዳይወጣ። በቴፕ ተቀርጾም እንደሆነ **ዉቶሉ** ይደምሰሰ ..... » ብለው፣ ከልማዳቸው ውጭ፣ እጅግ ቁጡ በሆነ መንፈስ ተናገሩኝ። በበኩሌ በአዘዙት መሠረት በራዲዮም ሆነ በጋዜጣ እንደማንጠቀምባት ካረጋገጥኩላቸው በኋላ፣ የቴፕን ክር መደምሰሱን ጉዳይ ችላ አልኩት። በመሠረቱ ገዴራል ዐቢይ ትዕዛዝ ባይሰጡኝም፣ በዚያን ዘመን በነበረው የማስታወቂያ ሚኒስቴር አሠራራችን ይህን የመስለውን ያፈነገጠ ህሳብ የያዘ ዲስኩር ለሕዝብ አናቀርበውም ነበር። ሆኖም የተደረገው ንግግር ዶክመንት ሆኖ እንዲቀመጥ፣ የተናጋሪውን አዛውንት ስምና የመጡበትን አውራጃ ወይም ወረዳ ማወቅ ፈለጉ። ወዲያው አጠገቤ የነበሩትን ኮሎኔል አሠጋኸኝን (ኋላ ዳጃዝማች) ጠየቅኳቸው። ..... እርስዎ ደግሞ ደህና ደህና ነገር መስማት ትተው ይኸንን ለምን ይፈልጋሉ ? ..... ብለው ተቆጠ ። ትንሽ ተገርሜ ጥያቄዬን ወደ ቀኛዝማች ስለሞን ተክሌ አዛወርኩ። አሳቸውም ጤነኛ ሆነው አላገኘኋቸውም። ..... እኔ ዲስኩር የሚያደርጉትን ስዎች ስም መዝጋቢ አይደለሁም ..... » አሉኝ። ወዲያው፣ ገዴራል ተድላ ዕቁቢትን ጠጋ ብዬ እባክህ ንገረኝ አልኩት። ..... ስዎቹ የራቢጣ ወገን የነበሩ ስለሆኑ ዝርዝሩን ደህና አድርጐ የሚያውቀው ኤክስፐርት ተስፋዮሐንስ በርሄ ስለሆነ፣ እሱን ጠይቅ ..... ብሎ አሾፈብኝ። የእንደራሴው ጽሕፈት ቤት ሹም የሆኑትን ልጅ ቁምላቸውን ጠየቅኳቸው። የተናጋሪውን ስም አላውቀውም። የመጡት ከአካለ ጉዛይ ነው። የነ ራስ ተስማ አስበሮም ወገኖች ይመስሉኛል አሉኝ። ከጥቂት ደቂቃዎች በኋላ፣ በዚያን ሰዓት በሥነ ሥርዓቱ ላይ ያልነበሩት የእንደራሴው ጽሕፈት ቤት የፕሬስ ሹም፣ ወዳጄ ቀኛዝማች ዓለማየሁ ኪዳኑ ከውጭ ሲመጡ፣ የደረሰውን አጫወትኳቸው። እሳቸውም ግዴለም፣ በትግርኛ ቋንቋ ዲስኩሩ ሲደረግ ተናጋሪው የማን አውራጃ ወይም ወረዳ መሆናቸውን ስለሚገልጹ፣ በተቀረጸው ቴፕ ውስጥ

እናገኘዋለን ብለው እርግጠኛ ሆኑ። የዕለቱ ፕሮግራም እንደተፈጸመ፣ ይህንን ተፈላጊ የሆነ ቴፕ ለመውሰድና ለማስተርጐም ስጠይቅ፣ የቤተመንግሥቱ የቴክኒክ ኃላፊ ነው ተብሎ የተመደበ እንድ ከላባ ጣልያን፣ ትእዛዝ ከማን እንደተቀበለ አይታወቅም የተደረገውን ዲስኩር ሰርቦት ተገኘ። ወዲያውኑ ወዳጀ ቀኛዝማች ዓለማየሁ ኪዳኑ በጣም ተናደው፣ ጣልያኑ በተንኮል ያደረሰውን ጉዳት ለእንደራሴው አመለከቱ። ዜኔራል ዐቢይ በፈገግታ ካዳመጧቸው በኋላ፣« ..... ይህ መገለጫ ዲስኩር መደምሰስ አለበት ብዬ ለዘውዴ ፈታ ነግሬው ነበር። ተሰርዞም ከተገኘ ማለፊያ ነው ..... » ብለው የፕሬስ ሹማቸውን ወደ ሥራህ ተመለስ አሏቸው።

የእኛህ የሕዝብ መልዕክተኛ ንግግር ወደ አማርኛ ሲተረጐም እኔ የያዝኩት ማስታወሻ እንደሚያመለክተው፡ የተቃዋሚዎች ሀሳብ ነው ማለት አይቻልም። ከሃ መላከሠላም ዲሚጥሮስ ጋር የተደረገው የከረረ ክርክርና መፈክሩህ ምክንያቱ ምን እንደሆነ ለማወቅ ያደረግኩት ሙከራ አልተሳካልኝም። በሌላ ጊዜ ቢትወደድ አስፍሐን ብጠይቃቸው፡ « ቁም ነገር የሚሰጠው አይደለም » ብለው አራከሱብኝ። በእኔ አስተያየት ከንግግሩ ውስጥ እስደናቂ ሆኖ የሚታየው፡ ..... ከአሥር ዓመት በፊት ኤርትራ ኢትዮጵያ ሆነች ተብሎ ያ ሁሉ በዓል ከተደረገ በኋላ፡ ዛሬ ደግሞ በድጋሚ ኢትዮጵያዊ ሆናችኋልና ደስታችሁን ግለጡ ብላችሁ ያዘዛችሁን፡ እናንተ በምታውቁት ምሥጢርና እኛም ባልተረዳነው ጉዳይ ስለሆነ፡«እንኳን ደስ ያላችሁ» የሚለው ቃል ነው። በመሠረቱ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ የፌዴሬሽኑ መፍረስ በዓል ሲከበር፣ ትክክለኛው ትርጉም ምን መሆኑ እንዳልተብራራለት በዚያን ሰዓት ጉልህ ሆኖ ይታይ ነበር።

ኅዳር 14 ቀን 1962 ዓ.ም ከጠዋቱ በአራት ሰዓት ጃንሆይ ቢሮ ተጠርቼ ስቀርብ፣ « ..... በል አሁኑኑ ተነስተህ አሥመራ ሂድ። በዚያም ዐቢይና አስፍሐ የሚሰጡህን ሁሉ ሰብስበህ ሥራውን ደህና አድርገህ መፈጸም ነው..... » አሉኝ። የጌቶቹ ትእዛዝ ግልጽ ነው። ነገር ግን አሥመራ ምን እንደተፈጠረ አልገባኝም። ወዲያው ከግቢ ሳልወጣ፣ ወዳጀ አቶ መብዓሥላሴ ዓለሙ በዚያን ጊዜ የግርማዊነታቸው ልዩ ካቢኔ የፕሬስ ዋና ዳሬክተር ቢሮ ሄጄ፣ ለማስታወቂያ ሚኒስትሩ ለብላታ ግርማቸው ተክለሐዋርያት ስልክ ደውዬ ከጌቶቹ የተሰጠኝን ትእዛዝ ነገርኳቸው።

-- ታዲያ እኔ ደግሞ በሩንታዮ ለጌታዬ ምን ልታዘዝ ? አሉኝ።

-- ነገሩ ማሾፍ መሆኑ ቢገባኝም፣ ከቁም ነገሩ እንዳልወጣ አሥመራ ምን እንደደረሰ ጌታዬ እንዲነግሩኝና ቡተሬሜሪ የሆቴል ወጪ እንዲያዙልኝ ነው፣ አልኳቸው።

-- መቸም እንደምታውቀው የእኔ የማስታወቂያ ሚኒስትርነት ለስም ብቻ ነው። የቤተመንግሥቱ ባለሟል አንተ ነህ። የታዘዝከው ለምን ጉዳይ እንደሆነ እዚያው ጠይቀህ መረዳት ነበር አንጂ፣ አኔን ባይተዋሩን በማላውቀውና ባልሰማሁት ጉዳይ ለምን ታስጨንቀኛለህ? ብለው ስልኩን ዘጉት።

የብላታ ግርማቸው ቅሬታ አሳስገረመኝም:: እኔ የእሳቸው ሞዛራ ስለሆንኩ፣ ትአዛዙ በእሳቸው በኩል መድረስ ነበረበት:: ይህን የመስለውም ነገር በየጊዜው የሚደርስ ስለሆነ፣ እንደ አዲስ ሁኔታ አሳስጨነቀኝም:: ከቤተመንግሥት በቀጥታ ወደ ቤቴ ሄጄ ሻንጣዬን ሳዘጋጅ ስልክ ተደወለ:: የማስታወቂያ ሚኒስትሩ ናቸው::

« ..... ጌኔራል ዐቢይን አሁን በስልክ አነጋገረኩት:: የምታርፈው እዚያው እቤተመንግሥቱ ውስጥ ስለሆነ፣ የሆቴል ወሬ የለብህም ብሏል:: ሆኖም ለመጠ ባበቂያ እንዲሆንህ በስነድ ተይዞ ጓሳ ሚዝ የሚወራረድ፣ አምስት ሙቶ ብር አሁን ይደርስህል:: ሌላ የማደርገው ነገር ካለ ንገረኝ....» አሉኝ::

-- በጣም ካመሰገንኩ በኋላ፣ አሥመራ ምን እንደደረሰ ጌታዬ ቢነግሩኝ፣ አእምሮዬን ለሥራው ለማዘጋጀት ይረዳኛል አልኳቸው::

-- በእኔ ደረጃ ጌኔራል ዐቢይን አነጋገሬው ምሥጢር ነው ብሏል:: በአንተ ደረጃ ወደ ሳይ ከፍ ብለህ ብትጠይቅ፣ ሳይገለጽልህ አይቀርም ..... ብለው አፈዘብኝ::

-- ለማናቸውም: ጉዳዩ ከፍ ያለ ሳይሆን አይቀርም ብዬ፣ ኩቴሌኮሙኒኬሽን፣ በራዲዮ ቴክኒክ እቀናባሪነት ከመልካም ጠባይ ጋር ጥሩ ችሎታ ያለው አቶ ተስፋዬ ኃይሌ አብሮኝ እንዲሄድ ጠይቄ እየተዘጋጀ ነው አልኳቸው::

-- የክብር ተክታይ ያስፈልግህ ኖርዋል ወይ ? አሉኝ::

-- የለም ለሥራው በጣም አስፈላጊ ስለሆነ ነው አልኳቸው::

-- እኔም ያልኩት እኮ በዚሁ መንፈስ ነው:: የክብር ተክታዮች የሚመደቡት በእኔ ግምት ለሥራ ይመስለኛል:: ..... ለማናቸውም ኩቴሌኮሙኒኬሽን አብሮህ ሰው እንደሚመጣ ለጌኔራል ዐቢይ አንገራለሁ:: ..... የመጠ ባበቂያውም ገንዘብ አንድ ሺህ ብር እንዲሆን አዝልሃለሁ:: ..... በል እንግዲህ መልካም መንገድ ያድርግልህ:: <u>በአሥመራ ከተማ « "ባይ ባይ ፌዴሬሽን" እያልክ አስክስታውን አሳምረህ ተመለስ .....</u> » ብለው ስልኩን ቶሎ ዘጉት::

ብላታ ግርማቸው ግልጽ የሆነ ፍንጭ ሰጥተውኝ ነበር:: በመጀመሪያ ደረጃ ግልጽ ሆኖ አልታየኝም:: ለካስ ወደ አሥመራ የምጓዘው፣ የፌዴሬሽኑን ስንብት በዓል ለመተረክ ኖርዋል:: ይህን ምዕራፍ « ባይ ባይ ፌዴሬሽን » ብዬ የሰየምኩት፣ ግርማቸው ተክለ ሐዋርያትን አስታውሼ ነው::

ክፍል ስምንት

ከፌዴሬሽኑ በኋላ

(ጥር - ሰኔ 1963)

ገጽ

4. ፌዴሬሽኑ በፈረሰ ማግሥት 510
5. የተድላ ዕቁቢት ትራዝዲ 517
6. መጨረሻው? 527

ፌዴሬሽኑ በፈረሰ ማግሥት፤

« ..... መሬቱ የሚቀበለውን ትቶ አራሹ የሚፈልገውን ዘራ ..... »

አ.ወ.ሚ

የኤርትራ ሕገ መንግሥት በሥራ ላይ መዋል ከጀመረበት ጊዜ አንስቶ፣ የአንድነት ወገኖች ያለማቋረጥ ሲታገሉ የኖሩት፣ ፌዴሬሽኑን አፍርሶ አስተዳደሩን ከኢትዮጵያ ጋር ለማዋሀድ መሆኑን ያለፉት ታሪኮች በዝርዝር አስረድተዋል። ለአሥር ዓመታት፣ ያ ሁሉ ጥረት ተደርጐ በመጨረሻው ፌዴሬሽኑን ማፍረስ ከተቻለ በኋላ፣ አስተዳደሩ ከአዲስ አበባ ጋር በምን አኳኋን እንደሚከናወን፣ በለው ኃይል በኩል ሆነ በሥራ አፈጻጸም ረገድ፣ የሚያስፈልገው ምን እንደሆነ አይታወቅም ነበር።

ወደ ኋላ መለስ ብለን ብንመለከት፤ በመስከረም 1954 ዓ.ም ተድላ ባይሩ « ፌዴሬሽኑ ቢፈርስልኝ ? » የሚል የምኞት ንግግር ባደረጉ ጊዜ፤ ምናልባት አንድ ቀን ቺፍ ኤግዜኩቲቩ ጨክነው የስነዘሩትን ሀሳብ ቢፈጽሙ፣ ኢትዮጵያ አስተዳደሩን ለመረከብ አልተዘጋጀችም ሲሉ ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ የስጠ ትን አስተያየት ማስታወስ ያስፈልጋል። በዚያች በመስከረም 12 ቀን 1954 ዓ.ም ንጉሡ ነገሥቱ ባደረጉት ታላቅ ስብሰባላይ፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አክሊሉ ሀብተወልድ የፌዴሬሽኑ መፍረስ አይጠቅምም ብለው ሲጋገቱ፣ አብረዋቸው የቆሙላቸው የጽሕፈት ሚኒስትሩ ብቻ ነበሩ። በጉባኤው መጨረሻ ላይ፣ የኤርትራ ሕዝብ ፌዴሬሽኑን አፍርሶ እንዋሀድ ቢል፤ በኢትዮጵያ በኩል አስተዳደሩን ለመቀበል መዘጋጀት ስለሚያስፈልግ፣ በጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ ስብሳቢነት አንድ የሚኒስትሮች ኮሚቴ እንዲያጠናው ተወስኖ ነበር። በእኔ በኩል አስካሁን ባደረግኩት ምርምር፣ ይኸው የታሰበው ጥናት መደረግ አለመደረጉን ለማወቅ አልቻልኩም። በዘዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም የኤርትራ ፌዴሬሽን ሲፈርስ በንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት በኩል አስተዳደሩን ለመረከብ የተደረገ ጥናትም ሆነ ዝግጅት አለመኖሩ ግልጽ ሆኖ ታይቷል።

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ጠቅላይ ሚኒስትር አክሊሉ ሀብተወልድና አብዛኛዎቹ ሚኒስትሮች፣ የኤርትራ ፓርላማ ፌዴሬሽኑን ያፈረሰ መሆኑን የስሙት፣ ውሳኔው በንጉሠ ነገሥቱ እንዲጸድቅ በቀረበበት ዕለት ኅዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም ነበር። በባም ጥቂቶች የሆኑ ሚኒስትሮች፣ ጉዳዩን ቀደም ብለን አውቀነው ነበር እያሉ ቢናገሩም፣ አነሱ ለመስማት የቻሉት የፌዴሬሽኑ አፍራሾች የግልና የቅርብ ወዳጆች በመሆናቸው ነው እንጂ፣ በካቢኔ አባልነታቸው ሊያውቁት ይገባል ተብሎ ተነግሯቸው አይደለም። እንደ ደንቡ ከሆነ፣ የኤርትራን ፌዴሬሽን ለማፍረስ ሲወጠን፣ የንጉሠ ነገሥቱ የሚኒስትሮች ምክር ቤት ሊመክርበትና፣ በፖለቲካም ሆነ በአስተዳደር ረገድ ለሚያጋጥሙት ችግሮች፣ መፍትሔዎቹን አስቀድሞ ማዘጋጀት ይገባው ነበር። አርግጥ ነው የኤርትራን ፌዴሬሽን ለማፍረስ፣ ከብዙ ዓመታት ጀምሮ ውስጥ ውስጡን የሚደረገውን ሙከራ አልሰማሁም የሚል ሚኒስትር የለም። ሆኖም ይህን የመሰለው ትልቅ ጉዳይ በምክር ቤቱ እንዲጠና ከንጉሠ ነገሥቱ ካልታዘዘ፣ ሚኒስቴሮች ተስማቶ ዝግጅት መደረግ ነበረበት አይባልም። ከኅዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም በኋላ፣ የኤርትራ አስተዳደር እንደ ሌሎቹ ጠቅላይ ግዛቶች በአገር ግዛት ሚኒስቴር ሥልጣን ውስጥ ይቀላቀላል ? ወይስ በንጉሠ ነገሥቱ የሚታዘዝ የተለየ አመራር ይደረግለታል ? ..... የትኛው እንደሆነ

መለየት አልተቻለም። በአሥመራ ከተማ እንደነቶች ያዘጋጁት የፌዴሬሽን ማስናበቻ በዓል በደመቀበት ስሞን፡ በየጋዜጠኞ ላይ የሚጻፉት ርዕስ አንቀጾች ሁሉ፣ ከኢትዮጵያ ጋር አስተዳደሩ በመዋሀዱ፣ የኤርትራ ሕዝብ የኤኮኖሚና የሰላል ሕይወት የተሩጠነ ዕድገት ለማግኘት እንቅፋቱ ተወገደለት እያሉ ነው።

ፌዴሬሽኑ ከተሰረዘ ከአንድ ወር ተኩል በኋላ፣ ንጉሠ ነገሥቱ አሥራ አራተኛውን ጠቅላይ ግዛታቸውን ለመጐብኘት አሥመራ ሲደርሱ፣ እንደጠበቁትም ባይሆን፡ ሕዝቡ በየዓመቱ ያስለመዳቸውን መልካም አቀባበል አሳንደሰባቸውም። በመስከረም 1952 ዓ.ም የመረብን ወስን ከደመሰሱ በኋላ፣ ረዥም በሆነ በአውቶሞቢል ጉዞ አሥመራ ቤተመንግሥት እስከደረሱበት ጊዜ ድረስ፣ የኤርትራ ሕዝብ ከልብ የመነጨ ደስታውን የገለጠላቸው፣ በእልልታና በሆታ ብቻ ሳይሆን፣ ፊቱን በእንባ እያራሰ ነበር። ለስልሣ ዓመታት በቅኝ ግዛት አስተዳደር ሲሰቃይ የኖረ ሕዝብ፣ ነፃነቱን አግኝቶ ከእዜ ዮሐንስ ዘመን በኋላ ለመጀመሪያ ጊዜ ንጉሠ ነገሥቱን ለመቀበል በመቻሉ፣ ለደስታው ገደብ አልሰጠውም። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም፣ በመስከረም 1952 ዓ.ም የኤርትራ ሕዝብ ያሳያቸውንና የገለጠላቸውን የደስታ መንፈስ ጥሩ እድርገው ያስታውሳሉ። ዛሬም ከአሥር ዓመት በኋላ፣ በኤርትራ የነበረው ፌዴሬሽን የተባለው አስተዳደር ተሰርዞ፣ ከኢትዮጵያ ጋር ሙሉ እንድነት በመፈጸሙ፣ ሕዝቡ የበለጠ ተደስቶ የበለጠ ስሜቱን እግሉ ይጠብቀኛል ብለው እባ ጠቅል ተሰፋ ሳያደርጉ አልቀሩም። ነገር ግን ሕዝቡ በየመንገዱ ተሰልፎ ንጉሠ ነገሥቱን የተቀበለው፣ የተለመደ እክብሮቱንና ፍቅሩን ለማሳየት ነው እንጂ፣ የፌዴሬሽኑ መፍረስ ትርጉሙና ጥቅሙ ምን መሆኑን ተረድቶ፣ የተሰየ ስሜቱን ለመግለጥ አልነበረም። እንኳንስ አብዛኛው ጥሮ አዳሪው ሕዝብ ይቅርና፣ ለእሱ እንወከልለታለን የሚሉት ያገር ሽማግሌዎች እንኳን፣ ፌዴሬሽን በመኖሩ የተጐዳነው እንዴት ነበር ? እሱ ሲቀር ደግሞ የምናገኘው ምንድን ነው ? ብለው፣ እያከታተሉ ሳቀረቡት ጥያቄ፣ የሚያጠግብ መልስ አለማግኘታቸውን አልደበቁም።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ ኤርትራ አሥራ አራተኛዋ ጠቅላይ ግዛት ሆና ከተሰየመች በኋላ፣ ለመጀመሪያ ጊዜ በሚያደርጉት ጉብኝት፣ ጠቅላይ ሚኒስትራቸውንና ሚኒስትሮቹን አስከትለው በመምጣት፣ እያንዳንዱም ሚኒስትር በሚኖረው ኃላፊነት የአገሩን አስተዳደር ጉዳይ በጥልቅ እንዲረዳው ማድረግ ይጠቅማል ብለው፣ ቢትወደድ አስፍሐ ለጃንሆይ ማስታወሻ አቅርበው እንደነበረ ነግረውኛል። ነገር ግን የአስፍሐ ሀሳብ በንጉሠ ነገሥቱ ስላልተፈቀደ፣ ከንጉሣውያን ቤተሰብና ከተለመዱት የግቢ ሚኒስቴር ባለሥልጣኖች በስተቀር፣ አንድም የካቢኔ ሚኒስትር የጃንሆይ ተከታይ ሆኖ አስመራ አልሄደም። እንግዲህ ለአዲሱ የኤርትራ ጠቅላይ ግዛት አስተዳደር፣ የሚያስፈልጉትን ዋና ዋና ባለሥልጣኖች ለመምረጥና ለመደልደል፣ ጃንሆይ ብቻቸውን ይሆናሉ ማለት ነው።

ለፌዴሬሽኑ መፍረስ፣ ከብዙ ዓመታት ጀምሮ የታገሉትና የማፍረሻው መሠንዲሶች፣ ቢትወደድ አስፍሐና መላከሠላም ዲማጥሮስ ናቸው ቢባልም፣ የገዜኔራል ዐቢይ አትጊነትና መሪነት ለአፈጻጸሙ ወሳኝ መሆኑ የታወቀ ነው። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም ይህን ታሪካዊ ጉዳይ ለፈጸሙላቸው ለእነዚህ ለሶስት ሰዎች እንደየደረጃቸው ምን ዓይነት ሹመትና ሽልማት መስጠት እንዳለባቸው፣ ለጥቂት ቀናቶች ብቻቸውን ማስቡና መጨነቁ ራስ ምታት ሳይሆንባቸው እልቀረም።

..... ዐቢይ አበበን ከኤርትራ አንስተው አንዱን የካቢኔ ሚኒስትርነት ቦታ ቢሰጧቸው፣ ሹመት ሆኖ እንደማይቆጠር ያውቃሉ። ጄኔራል ዐቢይ የንጉሠ ነገሥቱ ሚኒስትር መሆንን ከወጣትነት ዘመናቸው ጀምሮ የለመዱት ስለሆነ፣ ከፍተኛ ሹመት ሊሆናቸው አይችልም። በተለያዩ ጊዜያቶች የጦር ሚኒስትር፣ የፍርድ ሚኒስትር፣በመጨረሻም የገር ግዛት ሚኒስትር ነበሩ። ስለዚህ፣ ከእንግዲህ ወዲህ ዐቢይ አበበን በሹመት በጣም ማሳደግ ያስፈልጋል ከተባለ፣ « ጠቅላይ ሚኒስትር » ካልሆኑ በስተቀር ሌላ ከፍተኛ ቦታ የለም። ይህንን ደግሞ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በጦር ኃይሎች ካልተገደዱ በስተቀር፣ በራሳቸው መልካም ፈቃድ አክሊሉን ሽረው ዐቢይን አይተኩም። ከዚህ በላይ ደግሞ አንድ መረሳት የሌለበት ትልቅ ነገር፣ ከመንግሥቱ ንዋይ ኩዴታ በኋላ የንጉሠ ነገሥቱን ፕሮቶኮል አጣፍቶ በአንድ ጊዜ እጫፍ የደረሰ፣ የሚደመጥና የሚፈራ ትልቅ ሰው አለ .....
« ሌፍተናንት ጄኔራል መርዕድ መንገሻ የመከላከያ ሚኒስትር » አራት ዲቪዚዮን ጦር እያዘዙ በቀድሞው በራስ አበበ አረጋይ ቢሮ፣ ከሙሉ ልብ ጋር የተመቻቹ ሰው እያሉ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ አዲስ ጠቅላይ ሚኒስትር ለመሾም ወደ አሥመራ አያመሩም። ስለዚህ በዚያን ዘመን የነበረውን ሁኔታ ስንመለከተው፣ የጄኔራል ዐቢይ ጠቅላይ ሚኒስትርነት በብዙ ምክንያቶች የማይታሰብ ስለሆነ፣ የመጀመሪያው የኤርትራ ጠቅላይ ግዛት እንደራሴ ብሎ፣ እዚያው እነበሩበት እንዲቆዩ ከማድረግ በስተቀር፣ ለንጉሠ ነገሥቱ ሌላ መንገድ አልነበራቸውም። ጄኔራል ዐቢይም በዘመኑ የነበረውን ሁኔታ ደህና አድርገው ስለሚያውቁት በዚያን ሰዓት ከጃንሆይ የሚጠብቁት የተለየ ሹመት አልነበረም።

ሁለተኛው ፕሮብሌም፣ ለአስፍሐ ወልደሚካኤልና ለመላከሠላም ዲሚጥሮስ ገብረማርያም ስለሚሰጠው ሹመት ነበር። አስፍሐ ወልደሚካኤል ከልባቸው የተመኙትና የጠበቁት፣ በቢትወደድነት ላይ የራስ ወርቅ አስረው፣ የኤርትራ ጠቅላይ ግዛት የመጀመሪያው እንደራሴ እሆናለሁ ብለው ነው። ራስ ቢትወደድ ተብለው የእንደራሴነቱን ሥልጣን በሚረከቡ ጊዜ፣ ሁለት ምክትል እንደራሴዎች፣ ከክርስቲያን ወገን መላከሠላም ዲሚጥሮስ፣ ከአስላሞቹ ሼህ አሊ ሙሣ ራዳይ እንዲሆኑላቸው አቅደው ነበር። ይህ የአስፍሐ ፕላን በራሳቸው ብቻ የተወጠነ ሳይሆን፣ አብዛኛዎቹ « የማህበረ ፍቅሪ ህገር » አባሎች፡ በጣም አስፈላጊነቱንና ተገቢነቱን አምነውበት በሙሉ ተስፋ ይጠብቁት የነበረ ጉዳይ ነው። ህሳቡን አስፍሐ ራሳቸው ለጃንሆይ ማቅረቡ ስለከበዳቸው፣ ይወዳጃቸው በጠቅላይ ዐቢይ አበበ በኩል እንዲፈጸምላቸው ጠየቁ። አስፍሐ ይህን ሲጠይቁ፣ ጄኔራል ዐቢይ እዲስ አበባ ተጠርተው፣ ቢያንስ የምክትል ጠቅላይ ሚኒስትርነት ሥልጣን ይሰጣቸዋል እንጂ፣ እዚሁ ኤርትራ በድጋሚ እንደራሴ ይሆናሉ ብለው ጨርሶ አልጠረጠሩም። ጄኔራል ዐቢይ ለቢትወደድ የተሰየ አስተያየት ያላቸውና የቅርብ ወዳጅነታቸውን የሚያጠብቁ ቢሆኑም፣ የተረበሙ ሀሳብ የሚደገፍ ሆኖ አላገኙትም። ከሀያ አምስት ዓመት በፊት፣ በፋሽስቱ የኢትዮጵያ ገዥ በዱኳ ዳአስታ ዘመን ከፍተኛ ማዕረግ የነበራቸውና፡ ዘርግ ዱቼ ሙሶሊኒ ዘንድ ቀርበው የ «ካቫሊየሬ» ደረጃ ኒሻን የተሸለሙትን ሰው፣ ዛሬ ራስ ቢትወደድ ብሎ የራስ ወርቅ እንዲያስሩ ማድረግ፣ የቤተ መንግሥቱን ሥርዓት ግታለል ይሆናል ብለው አሰቡ። ከዚህ በላይ ደግሞ በልማዱና በወጉ፣ በአንድ ንጉሠ ነገሥት ዘመን « የራስ ቢትወደድነት » ማዕረግ የሚሰጠው ለአንድ ሰው ብቻ ነው። ይህም ተመርጦ የተሾመው ሰው በሕይወት እስካለ ድረስ፡ በድጋሚ ሌላ ራስ ቢትወደድ አይሾምም ይባላል። በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን የመጀመሪያው ራስ ቢትወደድ ሆነው የተሾሙት፡ የቀድሞው ጠቅላይ ሚኒስትር መኮንን እንዳልካቸው ብቻ ናቸው። አስፍሐ ይህን ሹመት በአለሙበት ጊዜ፣ ራስ ቢትወደድ መኮንን በሕይወት ነበሩ።

የሞቴት የአስፍሐ ራስ ቢትወደድነት አይሆንም ከተባለ ከአንድ ወር ከአሥር ቀን በኋላ፣ በየካቲት 1963 ዓ.ም ነው:: ጌኔራል ዐቢይ የአስፍሐን ራስ ቢትወደድነት ያልደገፉት፣ ሰውየው በጠላት ዘመን ለወገኖቻቸው ለኢትዮጵያውያኖች የፈጸሙትን ስብዓዊ ተግባርና፣ ከዚያም በኋላ ለኢትዮጵያና ለኤርትራ አንድነት የደከሙትን ሁሉ በመዘንጋት አልነበረም:: የወሰዱት አቋም፣ የራስ ቢትወደድነት ማዕረግ ከአስፍሐ ወልደሚካኤል የሕይወት ታሪክ ጋር አይኳኋንም በማለት ብቻ ነው::

ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ እጅግ የደከሙትና ውጤቱን ያስገኙት በተለይ ቢትወደድ አስፍሐና መላከሠላም ዲሚጥሮስ፤ ሚሲዮናቸውን የፈጸሙ ስለሆነ፣ ከእንግዲህ ወዲህ ከኤርትራ ጉዳይ መውጣት አለባቸው:: እነዚህ ሁለት ሰዎች የሚገባቸው ሹመት ተሰጥቷቸው ወደ አዲስ አበባ እንዲዛወሩ፤ አሁን ለኤርትራ ጠቅላይ ግዛት ኃላፊነት እንዲቀበሉ የሚመረጡት ሰዎች ሌሎች እንዲሆኑ የንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፈቃድ ሆነ:: ጥር 20 ቀን 1963 ዓ.ም ጌኔራል ዐቢይ አበበ፤ የመጀመሪያው የኤርትራ ጠቅላይ ግዛት እንደራሴ እንዲሆኑ፣ በጃንሆይ ከተነገራቸው በኋላ፤

-- ቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል የፍርድ ሚኒስትር
-- መላከሠላም ዲሚጥሮስ ገብረማርያም የሕግ መወሰኛ ምክር ቤት አባል፣

ሆነው መሾማቸው ከአሥመራ ቤተመንግሥት መግለጫ ተሰጠ::

ከዚህ በላይ እንደታየው የፌዴሬሽኑን መፍረስ ላከናወኑት ሰዎች የሥራ ድልድል ከተደረገ ከጥቂት ሰዓቶች በኋላ፤ ለሚቀጥሉት ሁለት ሰዎች ንጉሠ ነገሥቱ የሰጡት ሹመት፤ መላ የማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባሎችን ከመጠን በላይ አሳዘነ::

1. በዚያ በትግሉ ዘመን ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀል የለባትም ብለው ይቃወሙ የነበሩት፤ ፊታውራሪ ተስፋዮሐንስ በርሄ በሚኒስትር ደኤታ ማዕረግ የጠቅላይ ግዛቱ ምክትል እንደራሴ፣

2. የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ ወገን ሆነው የአንድነቶች ተቃዋሚ የነበሩትና፣ ኋላም የምዕራባዊው ቆላ አውራጃ ከሌላው የኤርትራ ግዛት ተገንጥሎ፣ ነፃነቱን እንዲያገኝ ሲጥሩ የቆዩት አሊ ሙሣ ራዳይ፣ በሚኒስትር ደኤታ ማዕረግ፣የጠቅላይ ግዛቱ እንደራሴ አማካሪ፤ ሆነው ተሾሙ::

"ኢትዮጵያ ወይ ሞት" ብለው፣ ያንን ሁሉ መስዋዕትነት የተቀበሉት የአንድነት ወገኖች፣ እነሱ እንደተመኙትና እንደደከሙበት ፌዴሬሽኑ ፈርሶ ውህደቱ ሲጀመር፣ አስተዳዳሪዎቻቸው ሆነው የሥልጣኑን ልጓም የሚጨብጡት፣ በሕይወታቸው ላይ የፈረዱባቸው ባለጋራዎቻቸው ሲሆኑ፣ ለምን አያዝኑም ? ለምንስ አይማረሩም ? ..... አንድነቶች አላማቸውን ከግቡ ለማድረስ በሚታገሉበት ዘመን፣ በባዕድ አስተዳዳሪዎች እየተጨቆኑ፣ ያለ ምክንያት ከሥራ እየተባረሩ፣ ያለ

ጥፋት አየታሰሩ፣ ያንን ሁሉ የግፍ በደል ሲቀበሉ፣ ራቢጣዎች የውጭ ጠላት በሚያፈስላቸው ገንዘብ ሕይወታቸውን በማንደላቀቅ ያሳለፉ ናቸው::

ኢትዮጵያዊነታችን ከተመለሰልን፣ በአገራችን ኮርተን በነፃነታችን ተከብረን እንኖራለን:: ኢትዮጵያዊነታችንን ከተከለከልን ግን፣ እንዳለፉት ዘመናት የኮሎኒያሊስቶች መጫወቻ ከምንሆን፣ ሞትን እንመርጣለን ብለው፣ ቆርጠው የተነሱትና ሞትን የተጋፈጡት የአንድነት ሕዝቦች፣ በመጨረሻው የሚጠብቃቸው ዕድል፣ በባለጋራዎቻቸው ሥልጣን ሥር መውደቅ መሆኑን ቢያውቁት ኖሮ፣ ለኢትዮጵያ ወይ ሞት ያን ሁሉ መከራ ለመቀበል ባልሞከሩት ነበር:: ኤርትራ ወደ እናቷ ወደ ኢትዮጵያ እንድትመለስ መስዋዕትነትን የተቀበሉ፣ በፌዴሬሽን የተደረገው ቅልቅል በአንዲት ኢትዮጵያ አስተዳደር እንዲለወጥ፣ ታግለው ድሉን ያገኙት አንድነቶች ብቻ መሆናቸው እየታወቀ፣ ሹመትና ሥልጣን ለራቢጣዎቹ ማሸከም ለምን እንዳሰፈለገ፣ የሚያስረዳ አልተገኘም::

አንድነቶች በዚህ በተፈጸመባቸው በደል እጅግ አዝነው፣ እንደጉርፍ የወረደው እንባቸው፣ ቀስ በቀስ የኢትዮጵያዊት ኤርትራን የአንድነት ግንብ እያራሰ፣ ለማፍረስ እንደሚያበቃው አርቆ ያስበ የለም:: በዚህ በጥር ወር 1963 ዓ.ም አሥመራ ላይ በንጉሠ ነገሥቱ የተሰጠው ሹመት እንኳንስ ለሩቅ ታዛቢዎች ቀርቶ ለቅርበቹ እንኳን፣ ግቡ የማይታወቅ የተዳፈነ ምሥጢር ሆነ:: የቀድሞው የኢትዮጵያ ተቃዋሚ ተስፋዮሐንስ በርሄ በማኒስትር ዴታ ማዕረግ የመጀመሪያው የኤርትራ ምክትል እንደራሴነትን ሲቀበሉ፣ እጅግ የታወቁት የአንድነቱ አርበኛ መላከሠላም ዲማጥሮስ ገብረማርያም ያለ አንዳች ማዕረግ ተራ ሲናተር ሆነው አዲስ አበባ እንዲዛወሩ ተደረገ:: «.....ኢትዮጵያዊነታችንን ለማግኘት ብዙ ሥቃይ ተቀብለን ነበር:: አሁን ኢትዮጵያንም ካገኘናት በኋላ፣ ሥቃያችን እንዲቀጥል ንጉሠ ነገሥታችን አዘውናል..... » በሚል የመረረ ቃል ወሠሩት ሁሉ የተጸጸቱና፣ ተስፋቸውን የቆረጡት የአንድነት ወገኖች፣ ጥቂቶች አልነበሩም:: በወከላቸው ሕዝብ ስም ሆነው ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ድምፃቸውን የሰጡት የፓርላማው አባሎች፣ ለጥቂት ዘመን ያልሠሩበትን ደሞዝ ወየወሩ ሲቀበሉ ቢከርሙም፣ ለዘለቄታው አንድ ዓይነት ቋሚ ሥራ ሳይታሰብላቸው ወመቅረቱና፣ ቀስ በቀስ ወደ ኋላም ጨርሶ በመረሳታቸው፣ ብስጭትና ጸጸት ሲያጠቃቸው ቆይቷል:: ለተስፋዮሐንስ በርሄ ተከምሮ የተሰጠውም ሥልጣን ለፌዴሬሽን አፍራሾች ውለታ ያስብላቸዋል ተብሎ አይጠበቅም:: በተለይ በኤርትራ ፖሊስ አዛዥ በብሪጋድየር ጄኔራል ተድላ ዕቁቢት ላይ የደረሰውን ብስጭትና ሀዘን መመልከት ይበቃል:: ኅዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም በአሥመራ ከተማ የፈነዳው የአንድነት የደስታ መንፈስ፣ ከሁለት ወር ተኩል በኋላ ጥር 30 ቀን ወምሬትና በቁጭት ተለውጦ ማየት እጅግ ያሳዝን ነበር:: በዚህ ጉዳይ ከቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል ጋር በስፊው ተነጋግሬ፣ ይህ ሁሉ ሊደርስ የቻለው ወምን ምክንያት እንደሆነ፣ የሰጡኝን አስተያየት እንደሚከተለው አቀርበዋለሁ::

« ..... የፌዴራሲዮኑ መፍረስ በደህና ከተፈጸመ በኋላ፣ ጃንሆይ አሥመራ መጥተው በሰነበቱበት ሰሞን ትልቅ ስህተት ሠሩ:: በኤርትራ ጉዳይ እስከ መጨረሻ የተሰዉትን ዲማጥሮስንና አስፍሐን ወደ አዲስ አበባ አዛውረው፣ ለራቢጣው ለተስፋዮሐንስ ሹመትና ሥልጣን አሸከሙ:: በዚህ «መሬቴ የሚቀበለውን ትቶ አራሹ የፈለገውን ዘራ» የሚባለው ጥንታዊ ታሪክ ተፈጸመ:: ዩኒዮኒስት የተባሉት ለአንድነት፣ በአንድነት የተዋጉና የተሰዉ ሁሉ፣ በእኛ መገለልና በተስፋዮሐንስ ሹመት እጅግ አዝነው ዕለቱ ሸፍተው አደሩ:: ተቃዋሚዎቻችንም ለካስ እዚህ

ለመድረስ ኖርዋል ? ብለው መዘባበቻ አደረጉን:: የኛ ተግባር ፌዴሬሽኑን ማፍረስ ብቻ ሳይሆን፣ ከፈረስም በኋላ፣ የአስተዳደሩን መዋሀድ አስተካክሎ ማላመድና ማጠንከር መሆን ነበረበት:: ነገር ግን መላከሠላምና እኔ፣ ይህንን ተግባር እንድንፈጽም አልተመረጥንም:: ፌዴሬሽኑን በማፍረስ ጉዳይ ዋና ዋና የሆኑት ስዎች ለአዲሱ አስተዳደር አይሆኑም ተብሎ፣ አኛን ወደ አዲስ አበባ አዛወሩን:: ምክንያቱ ይህ ከሆነ፣ ጄኔራል ባቢይስ ከእኛው ጋር ተባባሪ አልነበሩም ? እሳቸውስ ለምን አልተባወሩም ? ..... »

ጥያቄ -

ፊታውራሪ ተስፋዮሐንስ በርሄ ምክትል እንደራሴ እንዲሆኑ ሀሳቡ የመነጨው ከማን ነው ?

መልስ -

« ..... በችሎታቸው ይስማማኛል ብለው ሹመቱን ያስጡት ጄኔራል ባቢይ አበዘ ናቸው:: ከጄኔራል ባቢይ ጋር ለሶስት ዓመታት በመካከላችን እንከን ሳይገባ የልባችንን አየተገላለጥንና እየተመካከርን ስንሠራ ከኖርን በኋላ፣ በመጨረሻው ጊዜ ተስፋዮሐንስን ምክትል እንደራሴነት ለማሾም ለጃንሆይ ሲያቀርቡ አላማከሩኝም:: ወዚህ በኩል የተስማኝን ቅሬታ ምንጊዜም ሳልረሳው እኖራለሁ:: ጃንሆይ እንደወትሮአቸው ጠርተው ስለ ሹመቱ ምን ታስባለህ ? ብለው ጠይቀውኝ ቢሆን ኖሮ፣ ተስፋዮሐንስን ምክትል እንደራሴ ማድረግ ለኢትዮጵያ የተስጨትን አንድነቶችን እንደ ሙግደል የሚቆጠር ነው እላቸው ነበር:: ዋና እንደራሴነቱ ለጄኔራል ባቢይ ከተሰጠ ፣ የቀረው ቢቀር የቆላውን ሕዝብ ለማስደስትና ለማስተባበር ሼህ አሊ ራዳይን ምክትል ማድረጉ ይጠቅም ነበር:: ምን ይሆናል? ሀሳቡን ለማቅረብ ዕድሉ አልተሰጠኝም:: ፌዴሬሽኑን ካፈ ረሰን በኋላ ጃንሆይ ለመጀመሪያ ጊዜ ወደ ኤርትራ ጠቅላይ ግዛት ሲመጡ፣ ጠቅላይ ሚኒስትራቸውንና ዋና ዋና ሚኒስትሮቹን ይዘው በመምጣት ለአገሩ የሚታሰበው አዲሱ አስተዳደር፣ በሚገባ እንዲመከርበትና እንዲወሰን ቀደም ብዬ ያቀረብኩት፣ ሀሳብ ይህን ከመሳሰለው የአሠራር ስህተት ሊያድን ይችል ነበር ብዬ አስባለሁ:: ..... »

ጥያቄ -

ቢትወደድ ! ይቅርታ ቢያደርጉልኝ ወደኋላ ተመልሼ አንድ ነገር ላስታውሰዎ እፈልጋለሁ:: ይኸውም፣ በታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፣ ኤርትራ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል በወሰነ ጊዜ፣ አርስዎ ለጃንሆይ በጽሑፍ ስለ አቀረቡት ስለ አንድነት ተቃዋሚዎች ወይም ሪቢፖዎች ጉዳይ ነው:: « ..... በአንጻራችን ቆመው የተዋጉን የተቃዋሚ ማህበሮች፣ በማፈርና በመፍራት እንዳይርቁና፣ ቀቢጸ ተስፋ ይዟቸው በጀመሩት የባዕድ መሣሪያነት እንዳይቀጥሉ፣ ከቀሩት ወንድሞቻቸው ጋር በእኩልነት በማየት የምናቅፋቸው እንጂ የምናርቃቸው አለመሆናችንን በተግባር ማሳለጽ አለብን ..... » ብለዋል:: ይህ ሀሳብ በሌላ አነጋገር ሪቢፖዎቹን በጠላትነት ማየት አያስፈልግም:: መብታቸው ከሌላው እኩል የሚጠበቅላቸው መሆኑን አያስረዱ ማቅረቡ ይጠቅማል የሚል ነው:: ይህን የርስዎን ሀሳብ መሠረት አድርገን ስንከተል፣ ሪቢፖ የነበሩት ተስፋዮሐንስ በርሄ በተድላ ባይሩ መንግሥት ጊዜ ከፍተኛ

ኃላፊነት ተሰጥቷቸው እንደነበረ፣ በርስዎም ካቢኔ የፊናንስ ስክረተሪ (ሚኒስትር) ሆነው መሥራታቸውን አይተናል። ስለዚህ እናንተ የእንድነት ስዎች እኛን የቀደሞ ሪቢማ በሥልጣን እያሳደጋችሁ ያመጣችኋቸው ስለሆነ፣ ጄኔራል ዐቢይ ምክትል እንደራሴ እንዲሆኑ በማሾማቸው፡ ለምንድን ነው እስከዚህ ድረስ የሚያሳዝን ሆኖ የታያችሁ ?

መልስ-

« ..... ይህን ጥያቄ በሁለት መልክ መክፈል ያስፈልጋል። የመጀመሪያው በ1950 ዓ.ም ለጃንሆይ ስለአቀረብኩት ሀሳብ ነው። የተነበበልኝ ደብዳቤ እርግጥ እኔ የጻፍኩት ነው። እኔም ኮፒው አለኝ። ሌላው ነገር እንተ ዘንድ እንዴት እንደደረሰ፡ ምርምሩን ትቼ፣ ተሳምር ነው በማለት ባልፈው ይሻለኛል። ..... እንተ እንደጠ ቀስከው ለጃንሆይ የጻፍኩት ደብዳቤ፣ የተባበሩት መንግሥታት የኤርትራን ጉዳይ ሕገው የወየቀውን ችላ ብለ፡ ድርጅቱ በፈለገው ዓይነት ከፈረደ በኋላ፣ የአገራችንን የውስጥ ፖለቲካ ጉዳይ በምን መልክ እንደምናዘጋጅ ሀሳብ የሚሰጥ ነው። ይኸውም፡ በኤርትራ ውስጥ ባሉት የፖለቲካ ማህበሮች መካከል ያ ሁሉ ትግልና ፍጅት ተደርጐ በተገኘው ውጤት፣ እንደነቶች እሸናፊዎች በመሆናቸው፣ በተቃዋሚዎቻቸው ላይ ጥቃት እንዳያደርሱ ጥንቃቄ እንዲደረግ ነው። እንድነቶችና የተቃዋሚው ክፍሎች፣ እሸናፊዎችና ተሸናፊዎች ተብለው ወገን እንዲለዩ የተደረገ እንደሆነ፣ የውጭ ጠላትም መግቢያ በር ስለሚያገኝ፣ በኤርትራ ውስጥ ምንጊዜም የማይቆም የርስ በርስ መርነት ሊቀጥል ይችላል። ይህ እንዳይደርስ እኛ የእንድነት ወገኖች፣ ልብ ስፈዎችና አርቆ ተመልካቾች ሆነን ተቃዋሚዎቻችን በተሸናፊነታቸው አፍረው፣ የውጭ መግሪያ ሆነው የጠላትነት ሥራ እንዳይቀጥሉ፡ 1ኛ/ መብታቸው ከሁሉም ጋር እኩል እንደሚጠበቅላቸው፣ 2ኛ/ በሥራም ሆነ በግል ነፍእቸው ምንም ዓይነት ልዩነት እንደማይደረግባቸው፣ በተግባር የሚታይ ዋስትና ይስጣቸው እልኩ እንጂ፡ እንድነቶች ታግለውና እሸንፈው ያገኙትን የሥልጣን ወንበር ለራቢማዎቹ መልቀቅ ያስፈልጋል እላለኩም። ተስፋዮሐንስ በርሄን፣ ደጃች ተድላም ሆኑ እኔ፣ በችሎታው ተገቢ በሆነ ሥራ ላይ እዋልነው እንጂ፣ እሥልጣን ቁንጮ ላይ ወጥቶ አንድነቶችን የሚያጠቃበት ዕድል እልሰጠነውም። ተስፋዮሐንስ በርሄን ችሎታውን በማየት ብቻ ከሚገባው በላይ ከፍተኛ ሥልጣን መስጠት፡ የእንድነት ወገኖችን ምን ያህል እንደሚያሳዝን መታወቅ ነበረበት። ..... »

የታወቁት ራቢማ ተስፋዮሐንስ በርሄ፡ በደጃዝማች ተድላ ባይሩ በተለይም በቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል ካቢኔ፡ ከፍተኛ ኃላፊነት የተሰጣቸው በሥልጣን ማደጋቸው አልተካደም። ይሁን እንጂ በእንድነቶች ፀኩል ትልቁ ቅሬታና ሀዘን የተፈጠረው፡ ተስፋዮሐንስ የኤርትራ ጠቅላይ ግዛት ምክትል እንደራሴ ሆነው መሾማቸው ነው ተብሏል። ይህ እንዳይደርስ፡ በንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፍቃድ የተስፋዮሐንስ በርሄ በምክትል እንደራሴነት ሹመት ከመታወጁ በፊት፣ የጃንሆይ ባለሟል የሆኑት የቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል አስተያየት ሳይጠየቅ መቅረቱ፣ እጅግ አስገራሚ ሆኖ ይታያል።

የተድላ ዕቁቢት ትራገዲ

በደጃዝማች ተድላ ባይሩ መንግሥት ጊዜ የኤርትራ ፖሊሲ የሚመራው በእንግሊዞች አሣዥነት ነበር። በመስከረም 1955 ዓ.ም አስፍሐ ወልደሚካኤል ቺፍ ኤግዜኩቲፍ በሆኑ በአንድ ወር ጊዜ ውስጥ፣ በእንግሊዙ በኮሎኔል ራይት (WRIGHT) ቦታ ሻለቃ ተድላ ዕቁቢት የተባለውን የሠራዊ ተወላጅ፣ የኤርትራ ፖሊስ ዋና አዛዥ አድርገው ሾሙት። በእንግሊዞች አስተዳደር ዘመን በፖሊስነት ሞያ የሰለጠነው ሻለቃ ተድላ፣ ትጋቱና ዲሲፕሊኑ በበላዮቹ ዘንድ ስለታወቀለት፣ ለኤርትራ ፖሊስ አዛዥ በፓርላማው የተወሰነውን የኮሎኔልነት ማዕረግ ለማግኘት የተፋጠነ ዕድገት ተደርጐለታል።

ተድላ ዕቁቢት፣ የአንድነት ያገር ፍቅር ማህበር አባልና ታጋይ መኩንን ተብሎ የተመሰከረለት ስለሆነ፣ በቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል የአስተዳደር ዘመን ለኤግዜኩቲፉ ሥልጣን በማም ቅርብና እምነት የተጣለበት ሰው ነበር። ይህ ወጣት መኩንን በፖሊስ አዛዥነቱ፣ ጃንሆይ ወደ ኤርትራ በተጓዙ ቁጥር የሚያደርግላቸው የአጠባበቅ ዝግጅትና፣ የሚያሳያቸው የነታ መንፈስ፣ መልካም አስተያየትና አድናቆት ስለአሳደረባቸው፣ አዲስ አበባ በግብዣ መጥቶ እንዲስተናገድ ከማድረጋቸው በላይ፣ አንድ ግልጽ አውቶሞቢልና በሚወዷቸው ልጃቸው በልዑል መኩንን የተሰየመ ልዩ ሽጉጥ ሸልመውታል።

በስኔ 1962 ዓ.ም ንጉሠ ነገሥቱ ኤርትራን ለመጐብኘት ሲሄዱ፣ በሥራውና በአንድነት መንፈሱ ለተደሰቱበት ለተድላ ዕቁቢት፣ «የብርጋዲየር ጄኔራልነት ማዕረግ» እንዲሰጠው ራሳቸው አስበው፣ የክብር ልብሱም በኢትዮጵያ የፖሊስ ጄኔራሎች ፎርም በልዩ ዘዴ ተሰፍቶ ከሹመቱ ጋር እንዲሰጠው ወሰኑ። በዚያን ሰሞን አሥመራ ላይ ይካሄድ የነበረው የጊኔ ሬፑብሊክ ፕሬዚዳንት የአህመድ ሴኩቱሬ አፊሴል ጉብኝት ከተፈጸመ በኋላ፣ ስኔ 26 ቀን 1962 ዓ.ም ንጉሠ ነገሥቱ በቤተመንግሥቱ ቢሮአቸው ላይ እንደተገኙ፣ ኮሎኔል ተድላ ተወ ርቶ የታሰበለት ሹመት እንዲሰጠው፣ እንደራሴያቸውን አዘዙ። ጄኔራል ወቢይም በበኩላቸው ምክትል እንደራሴውን አስፍሐን ጠርተው ተድላ ዕቁቢትን ለሹመቱ እንዲያስጠሩት ነገሯቸው። በዚህ ጊዜ ምክትል እንደራሴ አስፍሐ ይበሳጨሁና፣ በኤርትራ ዋና አስተዳዳሪነት ሥልጣናቸው፣ ለተድላ የሚሰጠው ሹመት ተገቢ አይደለም በማለት ንጉሠ ነገሥቱን ማነጋገር አለብኝ አሉ። በዚያች ሰዓት፣ እኔ የማስታወቂያን ሥራ በሚመለከት ጉዳይ፣ ከአለቃዬ ከብላታ ግርማቸው ተክለሐዋርያት ጋር ጃንሆይ ቢሮ ስለነበርኩ፣ ቢትወደድ አስፍሐ ብድንገት ዘው ብለው ገብተው፣ ለኤርትራ ፖሊስ አዛዥ ለመስጠት የታሰበውን የብርጋዲየር ጄኔራልነት ማዕረግ በኤርትራ አስተዳዳሪነቴ አልቀበልም ብለው ሲሟገቱ፣ የነበረውን ሁኔታ የማየት ዕድል አጋጥሞኛል። አስፍሐ ወልደሚካኤል በአነጋገራቸውም ሆነ በአቀራረባቸው ጃንሆይን ሲዳፈሩ ያየኩት ለመጀመሪያ ጊዜ ስለሆነ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ምንም እንኳን የኤርትራን አስተዳዳሪ በተጥታ ለመሻር ሥልጣን ባይኖራቸውም፣ በጃንሆይ መልካም ፈቃድ የተሰጣቸው የቢትወደድነት ማዕረግ ተገፎ፣ «አቶ» እንዲባሉ ይወስንባቸዋል ብዬ ስግቼ ነበር። አስፍሐ ወልደሚካኤል በመጀመሪያ ለተድላ የታሰበው የብርጋዲየር ጄኔራልነት ማዕረግ ተገቢ አለመሆኑን ለማስረዳት፣ ሶስት ምክንያቶች ደረደሩ።

1. የኤርትራ ፖሊስ አዛዥ በኮሎኔል ደረጃ እንዲሆን በፓርላማ የተወሰነ ስለሆነ፣ ጃንሆይ ሕገ መንግሥቱ በማይፈቅድልዎ የውስጥ ጉዳይ ገብተው ደንቡን ቢሽሩት፣ መማክርቶቹን በጣም ቅር ያሰኛቸዋል፡፡ ከዚህም በላይ የጃንሆይን ስም የሚያስነሳ ፕሮፓጋንዳ ለመንዛት፣ ለጠላቶቻችን ዕድል ይሰጣል፡፡

2. ተድላ ዕቁቢትን ከሻለቃነት ደረጃ አንስቼ የፖሊስ ዋና አዛዥ ሳደርገው፣ የኮሎኔልነትን ደረጃ ያገኘው በተፋጠነ ዕድገት ስለሆነ፣ ዛሬ ለጌኔራልነት ማዕረግ አልደረስም፡፡

3. ግርማዊነትዎ የጌኔራልነት ማዕረግ ይገባዋል ብለው ከወሰኑ፣ ተድላ እቁቢት ብርጋድየር ጌኔራልነቴን ተቀብሎ አዲስ አበባ መዛወር አለበት እንጂ፣ የኤርትራ ፖሊስ አዛዥ ሆኖ መቀጠል አይችልም ..... ብለው አስረዱ፡፡

ጃንሆይ ቱግ አሉ፡፡ « ..... የፓርላማውን አባሎች፣ አንተም እያመለከትከን እኛም እያስብንላቸው፣ ራስ ደጃዝማች ፈታውራሪ ቀኛዝማች ..... እያልን ስንሾም ኖረን የለም ወይ ? በዚሁ አኳኋን ለፖሊሱ አዛዥ የማዕረግ ዕድገት በመስጠታችን ፓርላማዎቹን ቅር የሚያሰኛቸው ምኑ ነው? ..... ይኸ አንተ ራስህ የፈጠርከው ፍሬ የሌለው ምክንያት ስለሆነ አልተቀበልነውም ... » ብለው፤ በቁጣ ተናገሩ፡፡ ወዲያው ጌኔራል ዘቢይ ነገሩን ለማብረድ ወደ አስፍሐ መለስ ብለው፣ « ..... ቢትወደድ ! የፓርላማው አባሎች የጃንሆይን ሀሳብ እንዲረዱት ለማድረግ፣ እርስዎ ባለዎት ጥበብና ዘዴ መሞከር አይችሉም ወይ ? ..... » ብለው ጠየቋቸው፡፡ ጃንሆይ የበለጠ ተናደዱ፡፡ ወደ ጌኔራል ዐቢይ ፊታቸውን መልሰው፤ « ..... አንተ ደግሞ ምን ታስታምማለህ ? የፓርላማውን ነገር የፈጠረው እሱ ራሱ ስለሆነ አንቀበለውም ብለነዋል ..... ትዕዛዛችን አሁን መፈጸም አለበት ..... » ብለው፤ ከወንበራቸው ብድግ አሉ፡፡ ዓይናቸው አስፍሐ ላይ ተተክሎ ቀረ፡፡ በዚህ ጊዜ ቢትወደድም በጣም ደነገጡ፡፡ « ..... የጃንሆይ ትእዛዝማ መከበር አለበት፡፡ ለዚህ ጥያቄ አይቀርብበትም፡፡ እኔ ታማኝ አገልጋይዎ ለጃንሆይ ሀሳቤን ሳልደብቅ እንድናገር ያስለመዱኝ እርስዎ ነዎት፡፡ ስለዚህ፤ የሚመስለኝን ገለጥኩ እንጂ፣ የጃንሆይን ትእዛዝ አላከብርም አላልኩም ... » ብለው እጅ ሲነሱ፣ ሠላም ሆነ፡፡

ከጥቂት ደቂቃዎች በኋላ፣ ኮሎኔል ተድላ እንደራሴው ቢሮ ተጠርቶ፣ በግርማዊነታቸው መልካም ፈቃድና ትእዛዝ የብርጋድየር ጌኔራልነት ማዕረግ የተሰጠው መሆኑ ተነገረው፡፡ ወዲያውም ከአዲስ አበባ፣ ወጌኔራል ድረሴ ዱባለ የኢትዮጵያ ፖሊስ ሠራዊት ጠቅላይ አዛዥ ዩኒፎርም ዓይነት፣ የተዘጋጀለትን የማዕረግ ልብስ፣ ከብላታ አድማሱ ረታ የጃንሆይ ልዩ ግምጃ ቤት ሹም ተቀብሎ ለበስ፡፡ በአዲሱ የማዕረግ ልብሱ ጃንሆይን ጫማ ስሞ ሲወጣ፤ ከጌኔራል ዐቢይ በፊት ሮጦ ሄዶ አንገታቸው ላይ ተጠምጥሞ ደስታውን የገለጠው ለቢትወደድ አስፍሐ ነበር፡፡ ያለ ጥርጥር ሹመቱ የጃንሆይ ቢሆንም፣ ለዚህ ደረጃ ያበቁኝ ቢትወደድ አስፍሐ ናቸው ብሎ፤ በማመን ነው፡፡

ተድላ እቁቢት ብርጋድየር ጌኔራል ተብሎ፤ የኢትዮጵያን ፖሊስ ሠራዊት ጌኔራሎች ዩኒፎርም ከለበሰ ከአምስት ወር በኋላ፣ ፌዴሬሽኑ ሲፈርስ ከቢትወደድ አስፍሐና ከአንድነቶች ጋር የቅርብ ተባባሪ ከመሆኑም በላይ፣ የተሰማው ደስታ

የኤርትራ ፖሊስ አዛዥ ሻለቃ ተድላ ዕቁቢት
(ኋላ ብሪጋዲየር ጄኔራል)

« ..... የዛሬው በዓላችን፣ ትልቁ ኢትዮጵያ እንደገና መጣች። የአክሱም ታሪካችን እንደገና መጣች። ..... ከዛሬ ጀምሮ በማህል ምንም ነገር የሌለበት ሁሉም ሰው ኢትዮጵያ ብቻ ሆኖ እንዲኖር ተደረገ እያልን የምናስበው ቀን ነው ..... »

(ተድላ ዕቁቢት ኅዳር 16ቀን 1962 ዓ.ም
ፌዴሬሽን በፈረሰ ማግሥት የሰጠው አስተያየት።)

ወሰን አልነበረውም:: ፌዴሬሽኑ በፈረስ ማግሥት ሐሙስ ኅዳር 16 ቀን 1962 ዓ.ም የግርማዊነታቸው እንደራሴ በቤተመንግሥቱ ባደረጉት የምሣ ግብዣ ላይ፣ ለእኔ ወንበር የተሰጠኝ ከጌኔራል ተድላ ዕቁቢት አጠገብ ነበር:: በዚያን ቀን በተድላ ላይ ያየሁትን የደስታ ስሜት ምንጊዜም አልረሳውም:: በመካከላችን ወዳጅነትና መቀራረብ ስላለ፣ አንድ ነገር ልጠይቀው ብዬ አሰብኩ:: « ጌኔራል ! ለዚህ በዓላችን ምን ስም እንስጠው ? .... የታላቁ አንድነት ቀን » ብንለው ምን ይመስልሃል ? ..... ብዬ ጠየቅኩት:: « .... የሰም .... የለም .... የአንድነት ነገር ድሮም አንድ ነን:: የዛሬ አሥር ዓመትም ለአንድነት በጣም አክብረናል:: ስለ አንድነትም በጣም ተናግረናል:: የዛሬ ጉዳያችን፣ ትልቁ ኢትዮጵያ እንደገና መጣች:: የአክሱም ታሪካችን እንደገና መጣች:: አሁን ከዛሬ ጀምሮ በማህል ምንም ነገር የሌለበት ሁሉም ሰው ኢትዮጵያ ብቻ ሆኖ እንዲኖር ተደረገ፣ አያልን የምናስበው ቀን ነው ..... » አለኝ:: አነጋገሩ በጋለ ስሜትና ቆጣ ባለ መንፈስ ስለሆነ፣ ሌላ ጥያቄ አልጨመርኩም:: በሰጠኝ አስተያየት አድናቆቴን ገልጬ ጭውውታችንን ወደ ሌላ ጉዳይ አዛወርኩት::

የፌዴሬሽኑን መፍረስና የአስተዳደሩን ከኢትዮጵያ ጋር መዋሀድ ከልቡ ያመነበትና ያንን ያህል ደስታ የተሰማው ሰው፣ ከጥቂት ወራቶች በኋላ ሕይወቱን ለማጥፋት ያደረሰው ምክንያት ምን እንደሆነ፣ ከቢትወደድ አስፍሐ ያገኘሁትን አስተያየት እንደሚከተለው አቀርባለሁ::

ተድላ ሕይወቱን ያጠፋው በተስፋዮሐንስ በርሄ ምክንያት ነው

(አስፍሐ ወ/ ሚካኤል)

« ..... ጥር 20 ቀን 1963 ዓ.ም የፍርድ ሚኒስትርነት ተሾሜ ከቤተመንግሥቱ ስወጣ፣ ከመውጫው በር ላይ የኤርትራን ፖሊስ ዋና አዛዥ አገኘሁት:: ቀዝቀዝ ያለ ሰላምታ ስጥቶኝ ዝም አለኝ::

-- ምነው ጌኔራል እንኳን ደስ አለህ አትለኝም ወይ ? ..... አልኩት::

-- እያወቀ፣ ምን ሆነዋል ? አለኝ::

-- የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት የፍርድ ሚኒስትር ሆንኩ፣ አልኩት::

-- ሳቅ አለና ..... እራሱን እየነቀነቀ፣ ልኖ ነን አንጂ አገሬ፣ አንድነቴ፣ ወገኔ፣ ስንል የነበርን፣ እነሱማ (አማሮች) ወንበሬ የማዛት ወንበሬ ስለት ላይ እንደነበሩ አሳዩን አለኝ::

-- ከተድላ የማልጠብቀው አነጋገር ስለሆነ፣ በጣም ደነገጥኩ:: ይህን የገነፈለ አስተያየቱን ለመለውጥ አንዳንድ ምክር ለመስጠት ሞከርኩ:: እምብዛም የማዳመጥ ፍላጐት አይታይበትም ነበር:: ..... ደግሞስ ይህን ራቢሣ ተስፋዮሐንስን፣ ምክትል እንደራሴ ያስደረጉ እርስዎ ነዎት ? ብሎ ጠየቀኝ::

-- « ..... እንተ ተድላ ምነው ማስብ ተሳነህ ? በንጉሥ እንደበት እየተነገረ ነው እንጂ፣ ሹመት እኮ የሚመጣው ከእግዚአብሔር ነው ..... » አልኩት።

-- « ..... ይህን ራቢጣ ምክትል እንደራሴ ለማለት እግዚአብሔር ሥራ አላጣም ..... » ብሎኝ ከፊቴ ዘወር አለ።

ከአንድ ሳምንት በኋላ፣ እቤቴ መጥቶ ትንሽ በረጋ መንፈስ እነጋገረኝ። « ..... በአሁኑ ሰዓት እርስዎን ከኤርትራ አንስተው ወደ አዲስ አበባ መውሰዳቸው፣ የሸዋ ሰዎች ብልሆች እንዳልሆኑ ተጋለጡ። በኤርትራ ሕዝብ ዘንድ እርስዎ ምን ያህል ተወዳጅ እንደሆኑ፣ አገሩንም ለተጀመረው የፍጹም አንድነት ጉዳና፣ መሠረቱን ማስያዝ የሚችሉ እርስዎ መሆንዎን፤ ጃንሆይ የሚያውቁ ይመስለኝ ነበር። በጣም ተሳስቼአለሁ። <u>የኤርትራን ሕዝብ ጉዳይ ጃንሆይ አልተከተሉትም።</u> እላቸው በሥልጣን ታውረዋል። <u>የፌዴሬሽኑ ሕግ ስለተቀደደ ብቻ ሁሉም ችግር ያለቀ መስሏቸዋል።</u> በዚህ ምክንያት ብዙ ስህተት ሠሩ። በተሠራውም ስህተት ይህ አገር ከአንድ ዓመት በኋላ አገር አይሆንም... » አለኝ። እኔም ይህን ሰምቼ ዝም ማለት አልቻልኩም። ምክሬን ቀጠልኩ። « ..... ስማ ተድላ ! አባክህ አትበሳጭ። እንደድሮህ ተግተህ ሥራ። ታማኝነትህን አታጓድል። ጃንሆይ ምን ያህል እንደሚወዱህ ታውቃለህ። አንድ ነገር ቢደርስብህ አዲስ አበባ መጥተህ ብሶትህን ትነግራቸዋለህ። እኔም በማናቸውም ጉዳይ ካንተ ጋር ነኝ። ... » አልኩት። « ..... እባክዎ! ታማኝነትም ሆነ ትጋት በሸዋ ሰዎች ዘንድ ዋጋ እንደሌለው፣ አሁን በተደረገው ተገንዝቤአለሁ። ለወደፊቱ ተስፋ የሚባል ነገር የለም። <u>እናንተም ዝም ብላችሁ፤ እያወቃችሁና ዓይናችሁ እያየ፣ ለራቢጣዎች አስረክባችሁን መሄዳችሁ ነው።</u> ከእንግዲህ ወዲህ ጊዜው የራቢጣዎች ስለሆነ፣ የኛም የአንድነቶች ጉዳይ የጨለመና ቀኑን የሚጠብቅ ነው ..... » ብሎኝ ከቤቴ ወጣ።

እኔ ከአሥመራ ወደ አዲስ አበባ ከመነሣቴ በፊት፣ እንደራሴውና ተድላ እልህ ተገባብተው አይቼ በጣም ስጋሁ። ጊዜ ሳላጠፋ ጄኔራል ፀቢይን በተለየ ቀጠሮ ጠይቄ ስለ ተድላ የማስበውን ነገርኳቸው። « ..ተድላ ዕቁቢት በተስፋዮሐንስ እየታዘዘ መኖርን አይቀበልም። ለኤርትራ ኢትዮጵያነት በተደረገው ትግል፣ ተድላ ዕቁቢት ብዙ የሠራና የተከበረ ታሪክ ያለው ነው። ፈቃድዎ ቢሆን ለእኛ እንደተደረገው ለእሱም በደረጃው ወደ አዲስ አበባ ተዛውሮ እንዲሠራ ቢደረግ ትልቅ ግልግል ነው። ይኸ የማይቻል ከሆነ፣ የኤርትራ ፖሊስ አዛዥ ቀጥታ በእርስዎ የሚታዘዝ እንዲሆን ያድርጉ እንጂ፣ በተስፋዮሐንስ ሥልጣን ውስጥ አይመድቡት .... » ብዬ ለመንኳቸው። በንግግራችን ላይ ጄኔራል ፀቢይ የተድላን ወደ አዲስ አበባ መዛወር ጉዳይ እንዳልጣማቸው ታውቆኛል። ነገር ግን ፕሮብሌሙን አያወቁ፣ ተድላ በተስፋዮሐንስ ሥር እንዲታዘዝ ያደርጋሉ ብዬ አልጠረጠርኩም ነበር። በዚህ ጄኔራል ፀቢይ በሰጡት ውሳኔ የሁለቱ ሰዎች ጠብ እጅግ እየከረረ ሄደ። ተድላ በተስፋዮሐንስ ላይ ጥላቻውን በግልጽ አሳየ። እንደራሴው፣የፖሊሱ አዛዥ አቋም ከዲሲፒሊን የወጣ ነው አሉ። በዚህ ጊዜ ግልፍተኛው ተድላ ሁሉም ነገር ጨለመበት። ተስፋዮሐንስ ከአናቴ ላይ ሆኖ የደገነብኝን መሣሪያ፣ ጠላቶቼ እየተቀባበሉ ያጠፋኛል የሚል ስሜት አደረበት። የኤርትራ ፌዴሬሽን እንዲፈርስና ፍጹም ውህደት እንዲሆን ያደረግሁት ተጋድሎ ሁሉ፣ በመጨረሻው በጠላቶቼ እጅ ይጥለኛል ብዬ አላስብኩም ነበር ብሎ፡ እጅግ

ተመሠተ:: በዚህ አኳኋን የራዲዮ ሥልጣን ከሚገድለኝ፣ እኔ ቀድሜ ከሕይወቴ ልገላገል ብሎ፣ ፈዴሬሽኑን ባፈረሰን ልክ በስባተኛው ወር፣ በስኔ 1963 ዓ.ም ራሱን ገደለ:: የዚህ የአንድነት ታማኝ መኳንን ራሱን መግደል አዲስ አበባ እንደተሰማ፣ ጃንሆይ ጠርተው አስተያየቴን ጠየቁኝ:: « ..... ተድላ ዕቁቢት ራሱን የገደለው፣ ጃንሆይን ወይም ኢትዮጵያዊት ኤርትራን ከድቶ አይደለም:: ተድላን በተሰፋዮሐንስ ሥልጣን ሥር እዚያው እሥራው ላይ ከማቆየት፣ ወደ አዲስ አበባ ማዛወሩ እንደሚሻል ያቀረብኩት ሀሳብ አልተደመጠልኝም:: አሁን ያለፈው አልፏል:: ለዛሬው የሚሻለን፣ በእኔ አስተያየት ተድላን በጌኔራልነት ማዕረግ ቀብሩን ማሳመርና ቤተሰቡን መርዳት ነው:: በቀብሩ ላይ ለመገኘት ጃንሆይ እኔን ቢልኩኝ፣ የተገባ ይመስለኛል ..... » ብዬ ሀሳቤን ሳልደብቅ ነገርኋቸው:: ጃንሆይ በተድላ እሳቸኝ ሞት መኳኪታቸው ይታይ ነበር:: ሆኖም ስለአቀረብኩት ሀሳብ፣ ጠቅላይ ሚኒስትሩ ጸሐፊ ትዕዛዝ አዝዘሉ፣ ጌኔራል ዘቢይን መጠየቅና እሱ ምን እንደሚያስብ ማወቅ ያስፈልጋል አሉ:: « .... ተድላ ራሱን የገደለው ከእኔ በላይ ባለሥልጣን የለም ብሎ ነው:: ይህ ምሥጢር አይደለም:: ማንም ያውቀዋል:: ስለዚህ በጌኔራልነት ማዕረግ ልዩ ቀብር አያስፈልግም ..... » ብለው ጌኔራል ዘቢይ አስተያየታቸውን ሰጡ:: ስለ ቀብሩ የእኔ ሀሳብ ተቀባይነት ባያገኝም፣ የሚቻ የጡረታ መብት ለቤተሰቡ እንዲከበርና፣ መንግሥት ስጥቶት ይኖርበት የነበረውንም ቤት፣ ቤተሰቦቹ እንዲጠቀሙበት ጃንሆይን አስፈቅጄ፣ በዚሁ ተፈጽሟል ..... »

ተድላ ዕቁቢት በተፈጥሮው በማም ግልፍተኛ እና በሥራውም ጨካኝ እንደነበረ በሰፊው ይነገርለታል:: የኤርትራንና የኢትዮጵያን አንድነት የሚቃወሙትን ሁሉ፣ በመብራት እያሳደደ ያጠፋቸው ነበር:: የተድላ አስተያየት በተለይ ክርስቲያኖች የሆኑት ተቃዋሚዎች፣ በውጭ ጠላት የተገዙና ለውጭ ጠላት ያደሩ ስለሆኑ፣ መራራት አያስፈልግም የሚል ነበር:: ለምሣሌ የቲሰማ አስበርም ቤተሰቦች፣ ለጥቅማቸው ኤርትራን አንድ ጊዜ ለጣልያን ሌላ ጊዜ ለእንግሊዝ እያፈራረቁ ሲሸጡ ሲለውጡ ኖረዋል:: ተስፋዮሐንስ በርሄ ከእነዚህ የኢትዮጵያ ጠላቶች ከሆኑ ቤተሰቦች አንዱ ነው:: በጠቅላላው እነዚህን የመሳሰሉት ሁሉ፣ የኢትዮጵያ ጠላቶች ተብለው መጋለጥ እንደሚገባቸው፣ ተድላ ዕቁቢት ከልቡ የሚያምን መሆኑን፣ ቢትወደድ አስፍሐ በሰፊው አስረድተዋል::

ለሠራዊ አውራጃ የማህበረ ፍቅሪ ሀገር ፕሬዚዳንት የነበሩት የራስ ኃይሌ ተስፋማርያም ልጅ፣ ፊታውራሪ ኪዳኔማርያም ኃይሌ፣ ሐምሌ 7 ቀን 1993 ዓ.ም አዲስ አበባ ተገናኝተን ስለ ተድላ ዕቁቢት ጉዳይ የነገሩኝ፣ በብዙ ረገድ ከቢትወደድ አስፍሐ መግለጫ ጋር የሚመሳሰል ነው::

ጌኔራል ተድላ ዕቁቢት ራሱን ከመግደሉ ከጥቂት ቀናቶች በፊት፣ እንደራሴውን ጊኔራል ዘቢይን በልዩ ቀጠሮ አነጋግሮ ሲመለስ አግኝቼው ስሜቱን የገለጸልኝ፣ እጅግ በመረረ ብስጭት ነበር::

« ..... ክቡር ጌኔራል ! ኢትዮጵያን ጣልያን በወረራት ጊዜ፣ እርስዎ ለአገርዎ ነፃነት የተዋጉና የተሰደዱ ነዎት:: እኔም ከብዙ ኤርትራውያኖች ጋር « ኢትዮጵያ ወይ ሞት » ብዬ የታገልኩና የተሰቃየሁ አርበኛ ነኝ:: በኢትዮጵያ ባንዳ ነግሶ አርበኛን እየለቀመ እንዲያጠፋ ሥልጣን አልተሰጠውም:: በኤርትራ ግን

ግራዝማች ተስፋዮሐንስ በርሄ
(ኋላ ፊታውራሪ፣ ደጃዝማች)

የተድላ እና የአስፍሐ ካቢኔ አባል፣ የኤርትራ ጠቅላይ ግዛት ምክትል እንደራሴ፣ ቀደም ሲል የኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ ተቃዋሚ የነበሩ፣ የራስ ተሰማ አስበሮም ቤተሰብ ናቸው፡፡

ራቢጣ ነግሶ አንድነቶች እንዲገደሉ ሲፈረድባቸው አያለሁ፡፡ የአንድነቶች ጠላት ተስፋዮሐንስ በርሄ፣ ከርስዎ ከንጉሡ ነገሥታትን እንደራሴ የበለጠ ሥልጣን ተቀብሎ፣ የሚፈጽምብንን ግፍ እርስዎ ተረድተውታል ሕ ወይስ አውቀው ትክክል ነው ብለው አምነውበታል ሕ ስለሆ ክቡር ጋዜጌራል የሚሰጡኝ መልስ፣ ስራሴና ለሕይወቴ ውሳኔ በጣም ይጠቅመኛል ..... » ብዬ ለመንኳቸው፡፡ « ..... ፊታውራሪ ተስፋዮሐንስ በርሄ፣ በጠባያቸውም ሆነ በችሎታቸው ምን ዓይነት ሰው መሆናቸውን ለማወቅ፣ ለብዙ ዓመታት የፊናንስ ሴክረተሪና የቅርብ ረዳታቸው አድርገው ያሳደጓቸውን ቢትወደድ አስፍሐን ማነጋገር ይጠቅማል፡፡ ፊታውራሪ ተስፋዮሐንስን እኔ የማውቃቸው በሥራ ብቻ ነው፡፡ እሳካሁን እንደአየኋቸው፣ ሕግን የሚያከብሩና ኃላፊነታቸውን በትክክል የሚፈጽሙ ጠንካራ ሠራተኛ ሆነው ነው፡፡ በግርማዊነታቸው መልካም ፈቃድ ምክትል እንደራሴ ሆነው መሾማቸውን አልቀበልም ብለሀ ያስቸገርክ አንተ ነህ፡፡ በእሳቸው በኩል ግን ጋዜጌራል ተድላ ከሥልጣኑ ይነሳልኝ፣ ወይም ኤጠፋ ይቀጣ ብለው ያቀረቡልኝ ነገር የለም፡፡ ስለ አንተም አንስተው አንድም ቃን የከፉ አስተያየት ሲናገሩ አልሰማሁም፡፡ ..... ኢትዮጵያ በጠላት በተያዘች ጊዜ ስለነበሩት ባንዶችና፣ እናንተም መካከል በትግሉ ጊዜ ራቢጣ የነበሩ ናቸው፣ ስለሚባሉት ሰዎች የጠቀስከው ታሪክ፣ የአስተዳደሩን ሥርዓት እየጣስክ የበላይህን ትዕዛዝ አልቀበልም፣ ለምትለው ጉዳይ አይረዳህም፡፡ እኔ በአስተዳደጌም ሆነ በውትድርና ሞያዬ በዲሲፕሊን ስለማምን፣ አለአግባብ የምክትል እንደራሴውን ሥልጣን ስትጋፉ፣ ካንተ ጋር አልቆምም፡፡ ነገር ግን፣ ምክትል እንደራሴው አንተን ለሚጥቃትና ሥራህን ለመበደል ሲሞክሩ ካዩኋቸው ከአንተ ጋር እቆማለሁ፡፡ ..... አሉኝ፡፡ የጋዜጌራል ዐቢይ አነጋገር ትርጉሙ፣ አንተን ከጠላትህ ከተስፋዮሐንስ ለማላቀቅ አልችልም ማለታቸው ስለሆነ፣ ሕይወቴን ከተስፋዮሐንስ መላቀቅ ያለብኝ እኔው ራሴ ነኝ ..... » ብሎኝ፣ ከአጠገቤ ራቀ፡፡ እኔም ተከትዬ ለማጽናናትና ለመምከር ብሞክር አላዳምጥም አለኝ፡፡ ወዲያው እንዲመክሩትና እንዲያበርዱት ለብዙዎቹ ወዳጆቹ ነገርኩ፡፡ እነሱም አልቻሉም፡፡ አንድ ሳምንት ባልሞላ ጊዜ ውስጥ የተድላ ሕይወት ግለፉን ስስማ እጅግ ተጸጸትኩ፡፡ ..... ተድላ ዕቁቢት በሥልጣኑ ዘመን ያንን ሁሉ ጠላት ያፈራው በጨካኝነቱ ነው ብለው፣ የሚያምኑት ስዎች ጥቂቶች አለመሆናቸውን አውቃለሁ፡፡ የአንድነት ተቃዋሚዎቹን እያሳደደ ያለ ርህራሄ ማስቃየቱን እኔም አልክድም፡፡ ይሁን እንጂ ይህን ሁሉ የፈጸመው በአረመኔነት ጠባይ ሳይሆን ለአንድነት ሲል ነው ..... » ብለው፣ ፊታውራሪ ኪዳነማርያም ኃይሌ አስተያየታቸውን ስጥተውኛል፡፡

ኤርትራ፣ አሥራ አራተኛዋ ጠቅላይ ግዛት ሆና ከታወጀች ከሰባት ወራት በኋላ፣ ስኢትዮጵያና ለኤርትራ አንድነት፣ በታጋይነቱና በኃይለኛነቱ እጅግ የታወቀው፣ ብርጋድየር ጋዜጌራል ተድላ ዕቁቢት በገዛ ራሱ ሕይወቱን አሳለፈ ተብሎ፣ በኢትዮጵያ ራዲዮ ሲነገር፣ ከፍ ያለ ድንጋጤ ያልደረሰበት የለም፡፡ ሕይወቱን በገዛ ራሱ ለማጥፋቱም ተጠራጣሪዎቹ ጥቂቶች አልነበሩም፡፡

በኢትዮጵያ አቆጣጠር ረቡዕ ስኔ 5 ቀን 1955 ዓ.ም (በአውሮፓ አቆ. 12-06-63) ከምሽቱ አሥራ ሁለት ስዓት ላይ፣ የሕዝብ ፀጥታ ጥበቃ ሚኒስትር ዴታ ደጃዝማች ክፍሌ ዕርገቴ እኔ ቢሮ ስልክ ደውለው፣ « ..... የኤርትራ ፖሊስ አዛዥ ጋዜጌራል ተድላ ዕቁቢት በዛሬው ዕለት ሕይወቴን በገዛ ራሱ አሳልፏል ..... » ተብሎ በራዲዮ ይነገር አሉኝ፡፡ በዚያን ጊዜ እኔ የኢትዮጵያ ራዲዮ የብሔራዊው ፕሮግራም ኃላፊ ነበርኩ፡፡ በበኩሌ የደረሰው አደጋ ምን ያህል አስደንጋጭና የማይጠበቅ መሆኑን ለደጃዝማች ክፍሌ ከገለጽኩላቸው በኋላ፣ እጅግ የታወቀው

የኤርትራ ፖሊስ አዛዥ እንዲሁ በደፈናው ራሱን ገደለ ብሎ ማውራቱ፣ በሕዝብ ዘንድ ብዙ ትርጉም ስለሚፈጥር፣ የአሟሟቱ ሁኔታ ምን እንደሆነ ቢገለጽ ይሻላል አልኳቸው። ደጃዝማች ጥቂት ካዳመጡኝ በኋላ፣ « ..... ሀሳብህን እደግፋለሁ። ግን የአሟሟቱን ምክንያት መግለጽ ሳያስቸግር አይቀርም። እስተ .... ለማናቸውም ..... አሥመራ ደውልና ጌኔራል ዐቢይን አማክረው ..... » አሉኝ። ወዲያው አሥመራ ቤተመንግሥት ደውዬ ይህንኑ ሀሳብ ለአንደራሴው አመለከትኩ። « ..... የኤርትራ ፖሊስ አዛዥ ለበላዩ ባለሥልጣን አልታዘዝም ብሎ ስለአስቸገረ፣ ከቦታው መነሣር እንዳለበት ነግሬው ነበር። ይህንንም አልቀበልም ብሎ ለማመፅ መዘጋጀቱ ተደረሰበት። በዚህ ጊዜ የዲሲፕሊን እርምጃ የሚወሰድበት መሆኑን ሲያውቀው፣ በቢሮው ውስጥ ሆኖ በመሣሪያ ሕይወቱን አሳለፈ። ታሪኩ ባጭሩ ይኸው ነው። ከመሞቱ በፊት ለዚህ የበቃበትን ምክንያት በጽሑፍ የተወው ማስታወሻ እንዳለ፣ ወይም ለቅርብ ጸሐፊው የተናገረው ቃል መኖር አለመኖሩን ለማወቅ ምርመራ በመደረግ ላይ ነው። ..... በእኔ በኩል፣ ዛሬ ማታ በራዲዮ የሚነገረው፣ በገዛ ራሱ ሕይወቱን ማጥፋቱንና፣ የአሟሟቱንም ምክንያት ለማወቅ የፖሊስ ምርመራ መቀጠሉን ብቻ ነው ..... » ብለው፣ ሌፍተናንት ጌኔራል ዐቢይ አበበ የኤርትራ ጠቅላይ ግዛት እንደራሴ በነገሩኝ መሠረት፣ ዜናው ባጭሩ ለሕዝብ ተገለጸ።

በዚህ አኳኋን፣ የጌኔራል ተድላ ከዚህ ዓለም መለየት በራዲዮ ከተነገረ በኋላ፣ ስለአሟሟቱ በሕዝቡ ዘንድ የሚሠራጨት ልዩ ልዩ የተተራመሱ ዜናዎች፣ አሥመራንና አዲስ አበባን አጥለቀለቁት። ከነዚህም ውስጥ፣ በሁለት ዓይነት የቀረቡት ወሬዎች ወደ እውነቱ ይጠጋሉ ተብለው ተገመቱ። የመጀመሪያው፣ ተድላ ዕቁቢት በፌዴሬሽኑ መፍረስ በጣም ተቆጭቶ ራሱን ገደለ ሲል፣ ሁለተኛው ደግሞ፣ እንዲታሰር ወታደር በተላከበት ጊዜ፣ እጄን አልሰጥም ብሎ ሲታኮስ ተገደለ የሚለው ነው።

ብዙውን ጊዜ በአገራችን፣ እንዳንድ የታወቁ ሰዎች በድንገት ሲሞቱ ወይም ሲታሰሩ፣ እውነተኛው ጉዳይ ተገልጦ በራዲዮ ስለማይነገር፣ ሕዝቡ የሚመስለውን እየፈጠረ ማውራቱ አዲስ ነገር አይደለም። በመሠረቱ፣ የኤርትራ ፖሊስ አዛዥ አሟሟት ትክክለኛው ዜና፣ እንደራሴው ለኢትዮጵያ ራዲዮ የብሔራዊ ፕሮግራም ሹም የገለጹት ነው። እርግጥ፣ ተድላ ዕቁቢት ሕይወቱን ከማጥፋቱ በፊት፣ በጣም ተበሳጭቶ ቢሮውን ሲዘጋ፣ « ..... የኤርትራን ሕዝብ አሳስተነዋል። የሠራነው ሁሉ ልክ አይደለም ..... » የሚል ቃል መናገሩ ታውቋል። ይሁን እንጂ ሕይወቱን የሰዋበት ዋናው ምክንያት፣ እሱ ራሱ ዋና አርበኛ በሆነበት በፌዴሬሽኑ መፍረስ ተበሳጭቶ ነው ማለት አይቻልም።

የምክትል እንደራሴውን ሥልጣን አልቀበልም በማለቱ ወደ አዲስ አበባ እንዲዛወር መወሰኑን የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ከነገሩት በኋላ፣ ከእንግዲህ ወዲህ ከማንም ጋር አልነጋገርም ብሎ፣ ከቢሮው ገብቶ በሩን ዘጋ። ይህ እርምጃ የአመፅ ተግባር ሆኖ ስለተቆጠረ፣ እንዲታሰር ተወስኖ፣ የሚይዙት ወታደሮች ወደ ፖሊሱ አዛዥ ቢሮ ተላኩ። ሰውየው ቢሮውን ዘግቶ ያደፈጠ ስለሆነ፣ የተላኩት ወታደሮች ሁኔታው አስግቷቸው የታዘዙትን ሳይፈጽሙ ተመለሱ። በዚህ ጊዜ፣ ጌኔራል ዐቢይ ዘሳብ ገባቸው። ተድላን በስልክ አነጋግረው መንፈሱን ለማብረድ ደጋግመው ሙከራ ቢያደርጉም፣ ተድላ አላነጋግርም አላቸው። ቢቸግራቸው፣ የጽሕፈት ቤቱን ኃላፊ ክንፈ ተስፋጋብርን ጠርተው፣ እባክህ ምከረውና እኔም ላነጋግረው ብለው ጠ

የቁት:: ክንፈም በበኩሉ ሞክሮ አልተሳካለትም:: ተድላ ቢሮውን ዘግቶ አሻፈረኝ አለ::

ከጥቂት ሰዓቶች በኋላ፣ ኮሎኔል ከበደ ያዕቆብ (ኋላ ሜጀር ጀኔራል) የሁለተኛ ክፍለ ጦር ከፍተኛ መኩንን፣ ከኤርትራ ፖሊስ ምክትል አዛዥ ከኮሎኔል ዘርዓግርያም አዛዚ እና ከተድላ ጽሕፈት ቤት ኃላፊ ከክንፈ ተስፋጋብር ጋር ሆነው፣ ወደ ተድላ ዕቁቢት ቢሮ አመሩ:: ምን ለማድረግ? ..... ተድላን መክሮ እጅህን በሠላም ስጥ ለማለት:: አሻፈረኝ ቢል ? ..... ሌላው እርምጃ በእንደራሴው ይወሰናል:: ..... በኮሎኔል ከበደ ያዕቆብ የሚመሩት መልዕክተኞች ከፖሊሱ አዛዥ ጽሕፈት ቤት ሳይቃረቡ፣ አንድ ትልቅ የመሣሪያ ድምጽ ተሰማ:: ተድላ ቢሮውን ዘግቶ ባነገበው ኡዚ ሕይወቱን አሳልፎ ጠበቃቸው::

ተድላ ዕቁቢት ወደ አዲስ አበባ እንዲዛወር መወሰኑን ጄኔራል ዐቢይ ሲነግሩት፣ ከችግሩ ተገላገልኩ ብሎ ደስ ይለዋል እንጂ፣ በዚህ፣ ብሰጭቱ ግሎ ሕይወቱን አስከ ማጥፋት ያደርሳል ብለው አላሰቡም:: ቀደም ሲል ተድላ ዕቁቢት በተስፋዮሐንስ ሥልጣን በሚበሳጭበት ጊዜ፣ «አንተንና ሥራህን የሚበድል ነገር ሲሠሩ ካዞኋቸው ካንተ ጋር እቆማለሁ» ሲሉ ጄኔራል ዐቢይ የሰጡት ቃል ይታወሳል:: በመጨረሻው የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ እንደወሰኑት፣ ዝውውሩን ተቀብሎ አዲስ አበባ ቢመጣ ኖሮ፣ ንጉሠ ነገሥቱ በጣም ስለሚወዱት፣ ብዙ ደስ የሚለው ነገር እንደሚያገኝ የታወቀ ነበር:: ምን ይሆናል ? አልኸኛና ትዕግሥት የሌለው ሰው በመሆኑ፣ ብቻውን ሲያስብ በማናቸውም በኩል የወደፊት ሕይወቱ ጭለማ ሆነበት::

ያ-- የኢትዮጵያንና የኤርትራን ፍጹም አንድነት ከልቡ የሚያምን ጐበዝ፣

ያ-- ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ከፈጣሪ ጋር እያወዳደረ የሚያመልክባቸው ሰው፣

ያ-- የኤርትራንና የኢትዮጵያን አንድነት የሚቃወሙትን ሁሉ በወረንጠ እየለቀመ የሚያጠፋ ኃይለኛ መኩንን፣

<u>በተወለደ በሃምሳኛው ዓመት፣ እሱ ራሱ ብዙ የለፋበት የኤርትራና የኢትዮጵያ ፍጹም ውህደት በተፈጸመ በሰባተኛው ወር፣ መጨረሻው እንደዚህ አሳዛኝ ትራጌዲ በመሆኑ፣ በተለይ ከአንድነት ወገኖች ያላዘነለትና ያልተፀፀተ የለም::</u>

ለተድላ ሞት ዋና ምክንያት ናቸው የተባሉት ተስፋዮሐንስ በርሄ ግን፣ ፌዴሬሽኑ ከፈረሰ በኋላ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ታማኝ ሆነው፣ <u>የኤርትራ ምክትል እንደራሴነቱን ሥልጣን ለአሥራ ሁለት ዓመታት እንደያዙ</u> ቆዩ:: በዚህ ብቻ አልቆመም:: በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመነ መንግሥት ፍጻሜ ላይ ለጥቂት ወራቶች ተቋቁመው ለነበሩት ለልጅ እንዳልካቸው መኩንን እና፣ ለልጅ ሚካኤል እምሩ ካቢኔዎች፣ ተስፋዮሐንስ በርሄ የማዕድን ሚኒስትር ሆነው ነበር::

መጨረሻው ?

ማንም ሰው እንደሚያውቀው የኤርትራ ጉዳይ መጨረሻው ከኢትዮጵያ ተገንጥሎ ነፃ መንግሥት መሆን ነው:: በመቅድሙ ላይ እንደተገለጸው ይህ መጽሐፍ የሚያቀርበው ዝርዝር ታሪክ፣ ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ የተደረገውን ረዥም ጉዞና የአሥሩን ዓመታት የፌዴሬሽን ሕይወት ብቻ ነው::

በተባበሩት መንግሥታት የተወሰነው የፌዴሬሽን አስተዳደር፣ የኤርትራ ሕዝብ ያልጠየቀውና የቀዳማዊ ኃይለሥላሴም መንግሥት በደስታ ያልተቀበለው በመሆኑ፣ አንድነቶች የማፍረሻውን ጥናት የጀመሩት ሕገ መንግሥቱ በሥራ ላይ እንዲውል በጸደቀ ማግሥት ነበር:: ከአሥር ዓመታት በኋላ ፌዴሬሽኑ ፈርሶ አስተዳደሩ ሲዋሀድ፣ ኢትዮጵያዊነት የበለጠ ይጠነክራል፤ የአንድነት ሕይወት ይዳብራል፤ የልማት ዕድገት ይፋጠናል፤ ብለው ያለሙት ሰዎች በመጨረሻው የጠ በቁትን አላገኙም::

መስከረም 11 ቀን 1952 ዓ.ም በፌዴሬሽን የመቀላቀሉ በዓል ሲከበር፣ የመረብ ምላሽ ሕዝብ ያንን ሁሉ የጋለ ስሜቱን የገለጸው፣ ከአሥመራ እስከ አዲስ አበባ « ተዘመሪ መኪና » እያለ ያዜመውና ከደስታው ብዛት ተንሰቅሰቆ ያለቀሰው፤ ከባዕድ አገዛዝ ወጥቼ፣ ኢትዮጵያዊነቴን አገኘሁ ብሎ ነው:: በዚያን ጊዜ ይህ ሕዝብ፤ ፌዴሬሽን የተባለው ቃል ምን ትርጉም እንዳለው፣ ከሌላው ከኢትዮጵያ ሕዝብ አስተዳደር የሚለየው በምን ጉዳይ እንደሆነ፣ የሚያውቀው ነገር አልነበረም:: ለሕዝቡ የተነገረውና ሕዝቡም ከልቡ ያዳመጠው፣ ኤርትራ አቀድሞው ታሪኳ ተመልሳ፣ ኢትዮጵያዊነቷንና ነፃነቷን አገኘች የተባለውን የምሥራች ቃል ነው::

የኤርትራ የወደፊት ዕድል፣ በአራቱ ኃያላን አገሮችና በዓለም መንግሥታት ማህበር በሚመረመርበት ጊዜ፣ ኢትዮጵያን አንፈልግም ያሉት የፖለቲካ ማህበሮች፤ መቀላቀሉ በፌዴሬሽን እንዲሆን ከተወሰነ በኋላ፣ እነሱ የሚወዱት ባይሆንም ተቃውሞአቸውን ለመቀጠል አላመቻቸውም:: « ..... በዓለም ማህበር ፍርድ ተወስኖ የተሰጠን የአቶሮሚ መብት በትክክል በሥራ ላይ እንዲውል ከተደረገልን ተቃዋሚነታችን ምንም ትርጉም አይኖረውም .... » ብለው፣ ከአስተዳደሩ ጋር ለመተባበር አንገታቸውን ደፍተው ነበር:: ይህ ዓይነቱ አስተሳሰብ ብዙ አልዘለቀም:: የአጥባቂ አንድነት ወገኖች፣ የፌዴሬሽኑ መንፈስ ሥር ሳይሰድ ባጭሩ እንቅጠፈው ብለው በተነቃነቁ ጊዜ፣ ተቃዋሚዎቹ፤ በተለይ የእስላም ሊግ አባሎች፣ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅትና ለአራቱ ኃያላኖች፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን እየወነጀሉ ማመልከታቸውን ቀጠሉ::

በዚያን ሰዓት የተድላ ባይሩ መንግሥት፣ አንድ ጊዜ ከአንድነቶች ጋር ሆኖ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የሚፈልግ ሲመስል፣ ሌላ ጊዜ ከፌዴራሊስቶቹ ጋር ተሠልፎ አቶሮሚውን ለማጠንከር ሲሞክር፣ አፍራሾቹ የሚመኙትን ለማድረግ ሳይመቻቸው ሶስት ዓመት አለፈ:: እንደ እውነቱም ከሆነ፣ በተድላ ባይሩ አስተዳደር ዘመን፣ አጥባቂ አንድነቶች ፌዴሬሽኑን አፍርሰውት ቢሆን ኖሮ፣ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ላይ የሚነሱት ጠላቶች ጥቂቶች አይሆኑም ነበር:: ፌዴሬሽኑ አይጠ ቅመንም ብለው የሚያፈርሱት እራሳቸው ኤርትራውያኖቹ ለመሆናቸው በቂ ማስረጃ ቢቀርብ እንኳ፣ ኃያላን አገሮች ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ከደሙ ንጹሕ

ናቸው ብለው፣ እንደማይምሯቸው የታመነ ነው። የተባበሩት መንግሥታትም፣ የዓለም ሽንጉ የሰጠው ውሳኔ አልተከበረም ብሎ፣ ኢትዮጵያን ለሌሎቹ ለድሆች አገሮች መቀጣጫ ለማድረግ፣ ኃይሉንና አቅሙን ከማሳየት ወደ ኋላ አይልም ነበር።

በመሠረቱ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴና መንግሥታቸው፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለኤርትራ ያዘጋጀውን የኦቶኖሚ አስተዳደር በተግባር እንዲቀጥል አያደርጉም ተብለው የተጠረጠሩት፣ ጠቅላላው ጉባኤ የመጨረሻውን ፍርድ ከመስጠቱ በፊት ነው። ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም፣ የሃምሣ ዘጠኝ አገሮች እንደራሴዎች የኤርትራን ፌዴራል አክት እንዲያጸድቁ ሲጠየቁ፣ በጣልያን ፕሮፓጋንዳ ተመስጠው፣ በኃይለሥላሴ መንግሥት ላይ ዕምነት የለንም በማለት ለመቃወም የተዘጋጁት አገሮች ጥቂቶች አልነበሩም። በአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ታሪክ ውስጥ በአጭሩ እንደተገለጸው፤ የጃንሆይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ የቀረበው ሬዞሉሽን በተቃዋሚዎቹ ዲስኩር ከመበላሸቱ በፊት፤ የመጀመሪያው ተናጋሪ ሆነው የሰጡት መግለጫ፣ « ..... ለኮሌክቲቭ ሴኪውሪቲ ያላትን ዕምነት ሳታወላውል ጠብቃ የምትኖረው ኢትዮጵያ፣ ለኤርትራ አስተዳደር የተባበሩት መንግሥታት የሚጥልባትን አደራ በትክክል ለመፈጸም ተዘጋጅታለች ..... » ብለው በማረጋገጣቸው፤ የብዙዎቹን አገሮች አስተያየት እንዳሻሻለው ይታወሳል። ሆኖም አንዳንድ ታላላቅ አገሮች በተለይም እንግሊዝና ፈረንሣይ ድጋፋቸውን ቢሰጡም፣ ስለ አፈጻጸሙ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ላይ ያደረባቸውን ጥርጣሬ አሳስወገዱም።

የኤርትራን ሕገ መንግሥት ያዘጋጀው የመንግሥታቱ ድርጅት ኮሚሽነር አንሴ ማቲየንሶ፤ (ANZE MATIENZO) ሥራውን በፈጸመ ማግሥት፣« .... የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ካቢኔ ይህን ኦቶኖሚ አክብሮ ያቆየዋል ብዬ አላምንም ..... » ሲል፣ ለኃያላን መንግሥታቶች በምሥጢር ራፖር አስተያየቱን ሰጥቷል። የፌዴሬሽኑ አስተዳደር እንደተጀመረም፣ አሥመራ ላይ ያሉት የታላላቆቹ መንግሥታት ቆንስሎችና የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ወኪል፣ የኢትዮጵያን መንግሥት አስራር በጥብቅ መከታተል ጀምረው ነበር። በተለይ እንግሊዝና ፈረንሣይ ጣልያኖች በሚሰጣቸው መረጃ እየተመሩ፤ የማህበረ ፍቅሪ ህገር አባሎች ፌዴሬሽኑን ለመስረዝ የሚያደርጉት ሙከራ፣ ከገነተ ልዑል ቤተ መንግሥት እየተገፉ ነው በማለት፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ከማስጠንቀቅ አልተቆጠቡም። ፌዴሬሽኑ ቢፈርስ አደገኛነቱንና በኢትዮጵያም ላይ የሚያስከትለውን ጣጣ ጃንሆይ እንዲገነዘቡት በግልጽ አስረድተዋል። ንጉሠ ነገሥቱም በበኩላቸው፣ የኤርትራን ፌዴሬሽን፣ ጥቅሙንና ጉዳቱን ለይተው ለማኖርም ሆነ ለማፍረስ፣ ኃላፊነቱም ሆነ መብቱ የኤርትራ ሕዝብ እንደራሴዎች እንጂ፣ እሳቸውን በቀጥታ የሚመለከት አለመሆኑን፤ በየጊዜው እያስረዱ፣ የሚቀርብላቸውን ማስፈራሪያ ከመመከት አልተበገሩም። በዚህ አኳኋን ጊዜው እየጨመረ ሲሄድ፣ የኃያላን አገሮችና የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ማስፈራሪያ ስለተዳከመ፤ ከአሥር ዓመታት በኋላ ፌዴሬሽኑ ሲፈርስ፣ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ላይ እንኳንስ ጥቃት፣ ጥያቄ እንኳን አልቀረበም። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም በኅዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ የኤርትራ ፓርላማ ያሳለፈውን ውሳኔ ካጸደቁ ከስድስት ወር በኋላ፣ በግንቦት 25 ቀን 1963 ዓ.ም የአፍሪካን አንድነት ቻርት አዲስ አበባ ላይ በማስፈረማቸው፤ የኢትዮጵያ ሕዝቦች ብቻ ሳይሆኑ የአፍሪካውያኖችም አንድነት መሥራች አባት ተብለው በመላው ዓለም ተሞገሱ። ስለ ኤርትራ ፌዴሬሽን መፍረስ ብዙ ኤርትራውያኖች ሲናገሩ፣ ሥልጣናቸውን ለማስፋፋት ትልቁን

ስህተት የፈጸሙት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ናቸው ይላሉ:: ትክክለኛውን አስተያየት ለመስጠት ጉዳዩን ጠለቅ አድርጐ መመልከት ያስፈልጋል::

በመከላከያና በውጭ ጉዳይ፣ በፊናንስና በመገናኛዎች በኩል፣ ሕገ መንግሥቱ ለንጉሠ ነገሥቱ የሰጠው ሥልጣን ብጣም ሰፊ ስለሆነ፤ ተፈሪ መኮንን ምንም የጐደለባቸው ነገር አልነበረም:: በዚያን ዘመን በኤርትራ ውስጥ እንዲፈጸም ጃንሆይ ፈልገው፣ በሥልጣን እጥረት ምክንያት ማድረግ ያልቻሉት ዐቢይ ጉዳይ ምን ነበር ? ተብሎ ቢመረመር፣ ምንም ዓይነት አጥጋቢ መልስ አይገኝም:: እርግጥ በተድላ ባይሩ ጊዜ፣ ከኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ የተለየ የኤርትራ ባንዲራ በመውለብለቡ፤ የአስተዳደሩም መጠሪያ « መንግሥቲ ኤርትራ » እየተባለ ነጋሪት በመጐሰሙ፣ ንጉሠ ነገሥቱን ቅር እንዳላቸው ያልተረዳ የለም:: ሆኖም እነዚህን ሁለት ጉዳዮች ፓርላማው እንዲሰርዛቸው ጃንሆይ አለመጠየቃቸውን፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል የኤርትራ አስተዳዳሪ ደጋግመው አረጋግጠዋል:: እንደዚሁም ሌላ ምርጫ በማጣት ላይወዱ በግድ ተቀብለው በንጉሣዊ ፊርማቸው ያጸደቁትን የኤርትራን ፌዴሬሽን እፍርሱልኝ ብለው፣ መሪዎቹን ተድላን ሆነ አስፍሐን፣ በጽሑፍ ሆነ በቃል፣ በቀጥታ መጠየቃቸውን የሚያመለክት አንዳችም ማስረጃ እስካሁን አልተገኘም:: እንደ እውነቱም ከሆነ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የኤርትራ አስተዳዳሪዎችና የፓርላማ አባሎች ፌዴሬሽኑን እንዲያፈርሱ ለማዘዝ የሚያስችል ቀጥታ ሥልጣን አልነበራቸውም:: በዚህ ጉዳይ ለተደረገው ውሳኔ <u>የመጀመሪያዎቹ ኃላፊዎች የኤርትራ ሕዝብ እንደራሴዎችና የአስተዳደሩ ባለሥልጣኖች መሆናቸው ግልጽ ነው::</u> የፓርላማውን አባሎች፤ ሕዝቡ እንደራሴዎቹ አድርጐ የመረጣቸው ሕገ መንግሥቱን ተመርኩዘው መብቱንና ደህንነቱን እንዲያስከብሩለት፤ ቢያስፈልግም እንዲሰዉለት ስለሆነ፤ ኃላፊነታቸው በቀጥታ ለሕዝቡ እንጂ፣ የፌዴራሉ መንግሥት መሪ ለሆኑት ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ አለመሆኑ ለማንም የተሰወረ አይደለም:: የፌዴሬሽኑ መፍረስ ለሕዝቡ ሠላምና ብልፅግና ይጠቅማል ብለው የወሰኑት አንደራሴዎች፤ ያለ አንዳች ግዴታ በፈቃዳቸውና በእምነታቸው ተመሥርተው መሆኑን የኤርትራ ሕዝብ በጥልቅ መረዳት አለበት:: ይሁን እንጂ፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ አልፈለጉም ነበር ብሎ መናገር አይቻልም:: አፍራሾቹም ጥረት በሚያደርጉበት ጊዜ ከንጉሠ ነገሥቱ የሞራል ሆነ የማናቸውም አርዳታ አልተሰጣቸውም አያባልም:: ከሰልሣ ስምንቱ የምክር ቤት አባሎች ውስጥ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ብዙ የለፉት የአንድነት ወገኖች ዕድሜያቸውን ሙሉ ባመኑበት በኢትዮጵያዊነት ጥልቅ መንፈስ መሆኑ ባያከራክርም፤ ቀድሞ ተቃዋሚዎች ከነበሩት ወገኖች መካከል በገንዘብም ሆነ በሹመት የተደለሉ አልነበሩም ብሎ መከራከር ያዳግታል:: ንጉሠ ነገሥቱም ተፈሪ በሆነው ግርማ ሞገሳቸው በማይመለከታቸው በኤርትራ የውስጥ ጉዳይ፣ አልፎ አልፎ እየገቡ አላሽቆጠቆጡም አላርበተበቱም አንልም:: ዞሮ ዞሮ ማየት የሚያስፈልገው ለኢትዮጵያ አንድነት ሲባል ሆነ ለግል ጥቅም፣ ፌዴሬሽኑ ፈርሶ የአስተዳደሩ ውህደት የተፈጸመው በኤርትራውያኖች ሥልጣን ስለሆነ የመጀመሪያዎቹ ኃላፊዎች እነሱ ራሳቸው መሆናቸውን ነው::

በሁለተኛ ደረጃ ኃላፊነቱ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ይመለከታቸዋል ቢባል፤ ንጉሠ ነገሥቱ ምን ማድረግ እንደነበረባቸው ማስረዳት ያስፈልጋል:: አንድነቶች ከቀድሞዎቹ ተቃዋሚዎቻቸው ጋር አንድ ድምፅ ሆነው ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ጃንሆይ እንዲፈቅዱላቸው ሲያመለክቱ፤ «የተሰጣችሁን የሙተዳደሪያ ኦቶኖሚ ማፍረስ አይገባችሁም» ብለው ሊያቆሟቸው ይገባ ነበር ለማለት ይቻላል:: ነገር ግን

ይህ ዓይነቱ አስተያየት ከንጉሡ በላይ ንጉሥ ሆኖ እንደመቆም የሚቆጠር ስለሆነ፣ ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የሚጠበቅ አይደለም፡፡ ..... አቶኖሚዬን ይዤ በራሴ ከምተዳደር፣ በጌታዬ ሥልጣን ሥር መሆንን አመርጣለሁ ብሎ የሚቀርበውን ሕዝብ፣ « የለም የተሰጠህን መብት መጠበቅ አለብህ » ብሎ የሚያግድ « አቶክራሲ » በዚህ ዓለም ታይቶ ስለማይታወቅ፣ በእኔ በዚህ መጽሐፍ አዘጋጅ አስተያየት በኤርትራ ፌዴሬሽን መፍረስ ጉዳይ፣ ተፈሪ መኮንን እንግዳ ናቸው ባይባልም የመጀመሪያው ተወቃሽ ሊሆኑ አይገባቸውም፡፡

ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት አምስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ፣ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትቀላቀል የወሰነውን፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በሙሉ ደስታ አለመቀበላቸውን ለማንም አልሸሸጉም፡፡ ቀጥሎም በተድላ ባይሩ ዘመነ መንግሥት ፌዴሬሽኑን ወደ ማፍረስ የሚያዘነብል አንድ ምልክት ሲያዩ፣ በንቃት አንደሚመለከቱ እና ለማበረታታትም እንደሚጥሩ፣ ለማንም የተደበቀ አልነበረም፡፡ በመጨረሻም የተድላ ባይሩ መንግሥት ወድቆ የአስፍሐ ሲተካ፣ የታመኑት አገልጋያቸው ቀስ በቀስ የልባቸውን እንደሚያደርሱላቸው ተስፋ ማድረጋቸው ምሥጢር አልነበረም፡፡ ነገር ግን፣ ፌዴሬሽኑ የፈረሰው፣ ፓርላማው በጦር ኃይሎች ታንክ ተከቦ፣ መማክርቶቹ ማስፈራሪያ ተደርጐባቸው የተፈጸመ ነው እያሉ፣ ሕዝቡን ለማሳሳት በአንዳንድ ኤርትራውያኖች የተጻፉትን ተመልክተን ታዝበናል፡፡ በዚህ ጉዳይ እውነተኛው ታሪክ እየተሸሸገ፣ የፈጠራው ታሪክ እንዳይቀጥል፣ ዛሬ ከኛ ተለይተው ነፃ የሆኑት ኤርትራውያን ወንድሞቻችን ምርቱን ከግርዱ ለይቶ ማወቅ ይገባቸዋል፡፡

..... ኅዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም ፌዴሬሽኑ በፈረሰበት ዕለት ያ ሁሉ በዓል በፓርላማውና በቤተመንግሥቱ ሲከናወን፣ እንኳንስ በታንኮች ላይ መድፍ የጠመዱ የጦር ኃይሎች ይቅሩና፣ ሽጉጥ የታጠቁ የጸጥታ ፖሊሶች እንኳን በብዛት አልነበሩም፡፡ ..... በሕዝብ የተመረጡት የኤርትራ ፓርላማ አባሎችና አስተዳዳሪዎች ፌዴሬሽኑን ያፈረሱት፣ የታሪክ ከላሾች እንደሚሉት በቀዳማዊ ኃይለሥላሴና በመንግሥታቸው ተገድደው ሳይሆን፣ በራሳቸው ሙሉ ፈቃድና ኃላፊነት መሆኑን መገንዘብ ያስፈልጋል፡፡

አርግጥ፣ የኤርትራ ጉዳይ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ላይ ችግር የፈጠረውና በፕሮፓጋንዳ ረገድ ትልቅ ዝና ያገኘው ከፌዴሬሽኑ መፍረስ በኋላ ነው፡፡ ከዚያ በፊት በተለያየ አስተዳደር ከምንኖር፣ አንድ ላይ ብንጠቃለል ይሻላል ሲሉ የነበሩት ብዙዎቹ ኤርትራውያኖች፣ ፌዴሬሽኑ ከፈረሰ በኋላ የኃይለሥላሴ መንግሥት መብታችንን ገፈፈው ለሚለው ጩኸት አዳማቂዎች ሆነዋል፡፡ በተለይ በኤርትራ ውስጥ ታክስና ግብር ከፋይ የሆነው ሕዝብ፣ ለሁለት መንግሥት (ለኤርትራና ለኢትዮጵያ) ከምንገብር፣ አስተዳደሩ አንድ አንዲሆን እንመርጣለን እያሉ ለጥቅማቸው የሚነጫነጩት ጥቂቶች አልነበሩም፡፡ ኋላ ግን የሚፈልጉት ሲሆንላቸው፣ ፌዴሬሽኑ በመፍረሱ የሕዝቡ መብት ተነክቷል በማለት፣ ተቆርቋሪዎች ሆነው ብቅ አሉ፡፡ ሌሎች ደግሞ በኢትዮጵያ መንግሥትና ኤርትራን ነፃ ለማውጣት በተቋቋመው የፓለቲካ ድርጅት መካከል፣ ወዲያና ወዲህ አያማቱ ለሁለቱም ወገኖች ታማኝ በመምሰል በሁለት ቢላ ለመብላት የተሯሯጡ ነበሩ፡፡ በዚህ ዓይነቱ ጥቅም ላይ የተሰማሩት ሰዎች፣ የኢትዮጵያ መንግሥት በጥሩ መረጃ የሽፍቶቹን ፈለግ አግኝቶ እንዲያጠፋቸው፣ ሽፍቶቹም ጠንክረው የኢትዮጵያን መንግሥት በማዳከም ወደ ግባቸው እንዲጠጉ ፍላጐት አልነበራቸውም፡፡ ለእነሱ

ጥቅም የሚመቸው ከዚህም ከዚያም አብረን ነን እያሉ፤ ፕሮብሌሙ መፍትሔ ሳያገኝ ዳመናውን እንዳዘለ ሲቆይላቸው ነበር::

የነፃ አውጭ ድርጅቱም ከልዩ ልዩ አገሮች ገንዘብ ለመሰብሰብ እንዲመቸው፣ ኤርትራን በልዩ ልዩ የታሪክ ቀለም እየቀባ ነገደባት::

-- በነዳጅ ዘይት ሀብት በከበሩትና በጠገቡት አገሮች ዘንድ፣ የኤርትራ ሕዝብ ስማኒያ በመቶው (80%) ዘሩ ዓረብ፣ ቋንቋው ዓረብኛ ሀይማኖቱ እስላም ነው ተብሎ ታመነበት::

-- በአስላም አገሮች ዘንድ፣ የኢትዮጵያ የክረስቲያኑ ሕዝብ መሪ የሆኑት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ የአፄ ዮሐንስን ፈለግ በመከተል፣ እስላም የሆነውን የኤርትራን ሕዝብ በመጨፍጨፍ ላይ ናቸው ተባለ::

-- ፕሮግሬሲስቶች በሚባሉት ዓረቦች ዘንድ (ኢራቅ፣ ሶሪያ ወዘተ .....) ዓረብነቷና እስላምነቷ የተረጋገጠላት ኤርትራ፣ ከኃይለሥላሴ መንግሥት ነፃ ወጥታ፣ ታን አራቢዝምን እንድትከተል የነፃ አውጭው ድርጅት ብዙ እርዳታ ጐረፈለት::

-- ለሕዝብ እኩልነት የቆሙ ናቸው በሚባሉት በመስኮቶችና በቻይናዎች ዘንድ፣ የኤርትራ ሕዝብ የነፃነት ንቅናቄ ድርጅት፤ ፀረ ኢምፔሪያሊስት ነው ተብሎ፣ ለመሣሪያዎችና ለደፈጣ ውጊያ የሚያገለግሉ የቴክኒክ እርዳታዎች ቀረቡለት::

-- ሊበራል በሆኑት በምዕራባውያን አገሮች ዘንድ ደግሞ፣ በተባበሩት መንግሥታት ውሳኔ ለኤርትራ የተሰጣት የአቶኖሚ መብት፣ ያለ አግባብ ፌርሶ የአዲስ አበባ ፊውዳል አስተዳደር ወድቆባት በመስቃየት ላይ ነች ተብሎ፣ የሞራልና የፐብሊሲቲ እርዳታ አገኘበት::

በዚህ አኳኋን ለዚች ለፈረደባት ኤርትራ፤ ነፃ መንግሥት እንድትሆን የተነሳላት ድርጅት ሁሉ፤ አንድ ጊዜ በአባዲሶች ዘመን ኤርትራ የባግዳድ ካሊፋ ተገዥ የነበረች የዓረብ አገር ነች ብሎ ሲሰይማት፤ ሌላ ጊዜ የቱርኮች ቅኝና የግብፅ አካል የነበረች የአስላም አገር አድርጐ ሲያቀርባት፤ ከኢትዮጵያም ጋር የዘር ሆነ የባሕል፤ የታሪክ ሆነ አብሮ የመኖር ግንኙነት ያልነበራት ነች ሲላት፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ይህን ሁሉ ውሸትና የፈጠራ ታሪክ ችላ በማለት ለዓለም ባለማስረዳቱ፤ የኋላ ኋላ ብዙ ችግር ወደቀበት:: ፕሮፓጋንዳ አንድ ጊዜ ደህና ሜዳ አግኝቶ ካጠቃ በኋላ፣ ዘግይቶ የሚሠራጨው ማስተባበያ ተደማጭነት ስለማይኖረው፣ የነ ኢድሪስ አዱምና የነ ሣልህ ሳቤህ ፕሮፓጋንዳ በኤርትራ እየነገደ፣ እውነተኛውን ታሪኳን በፈጠራ ታሪክ ሸፍኖ ለመኖር ጣረ::

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴም መንግሥት፣ በኤርትራ ውስጥ ብዙ የሥራ መስክ በመፍጠርና ሥራ ፈቱን በመቀነስ፣ በአስተዳደር ረገድም ለኤርትራውያኖቹ የተለየ አስተያየት በማድረግ የሚወስዳቸው እርምጃዎች፣ የነፃ አውጭ ድርጅቱን የሚያዳክምለትና የሚያጠፋለት መስሎ ታየው:: በዚህ አስተሳሰብ በአስተዳደሩ ላይ አንድ የኤርትራ ተወላጅ በሥራ ቢያጠፋ ወይም ቢሰንፍ፣ እንዳልታየ ታይቶ

ይታሰፋል እንጂ እርምጃ አይወስድበትም:: ወደ ታላላቆቹማ ሠፈር ጨርሶ የሚነካ አልነበረም:: አለአግባብ የሆነ ውሳኔ ለማድረግ፣ አስፈላጊም ከሆነ ከፍተኛ ስህተት ለመፈጸም ኤርትራዊ በመሆኑ ይፈቀድለት ነበር:: <u>እዚህ ላይ በሐማሴን አውራጃ የአንድነት ማህበር የመማክርት ጉባኤ አባል የነበሩት ቄስ ሀብተሥላሴ ጉልበት፣ በዚያ በትግሉ ዘመን ለአዲስ አበባ ሕዝብ ባደረጉት ንግግር ውስጥ የጠቀሱትን ማስታወስ ይጠቅማል::</u>

« ..... ለእናንተ ለኢትዮጵያውያን ወንድሞቼና እህቶቼ የማሳስባችሁ፣ ኤርትራውያን ወንድሞቻችሁና እህቶቻችሁ ኢትዮጵያዊነት የሚስማቸው፣ እንደራሳችሁ አድርጋችሁ ስትይዟቸው ብቻ ነው:: ..... ተለያይቶ የኖረው የአንድ አገር ሕዝብ፣ እንደገና አንድነቱ እንዲመለስ በሚደከምበት በአሁኑ ሰዓት፣ ለሌላው ኢትዮጵያዊ የማይደረገውን፣ ለኤርትራውያኖቹ የተለየ መንከባከብና አስተያየት ብታደርጉላቸው፣ ባዕድነት እንጂ ኢትዮጵያዊነት የበለጠ ይሰማቸዋል ብላችሁ አታስቡ:: ..... የኤርትራ ሕዝብ ለኢትዮጵያዊነቱ የሚሞተውና የሚታገለው፣ በማያጠራጥረው የአንድነት ታሪኩና ባሕሉ ተመሥርቶ መሆኑን አስቡበት:: ..... »

በኤርትራ፣ የታወቁት የከንቲባ ጉልበት ልጅ፣ ቄስ ሀብተሥላሴ ጉልበት፣ ይህን ንግግር ያደረጉት በ1948 ዓ.ም አዲስ አበባ መጥተው በኤርትራና በኢትዮጵያ አንድነት ማህበር አዘጋጅነት፣ በሲኒማ አድዋ አዳራሽ በተደረገው የሕዝብ ስብሰባ ላይ ነው:: እኝህ ሀይማኖተኛና ጨዋ የነበሩት የአንድነት ታጋይ፣ ከልባቸው የሚያምኑበትን የኢትዮጵያንና የኤርትራን መቀላቀል ሳያዩ፣ በሕመም ምክንያት በመጋቢት 1949 ዓ.ም ከዚህ ዓለም በሞት የተለዩ ናቸው::

ቀደም ሲል እንደተገለጸው ከ1962 ዓ.ም ጀምሮ፣ ኤርትራ መሠረተ ታሪኳ እንደ ሽሚዝ እየተለዋወጠ፣ በያለበት ሲነገድባት ከቆየች በኋላ፣ በ1993 ዓ.ም ነፃ መንግሥት ስትሆን « የዓረብ አገር » አልተባለችም:: ወይም «የእስላም ሬፑብሊክ» አልሆነችም:: ከዓረብ አገሮች እነ ኢራቅና እነ ሶሪያ፣ ከእስላም ሬፑብሊኮች እነ ፓኪስታን፣ ኤርትራን በየበኩላቸው ለመያዝ ያን ሁሉ ጥረት ሲያደርጉ ከኖሩ በኋላ፣ ዛሬ በሚያዩት ሁሉ ምን ተሰምቷቸው ይሆን ?

ለብዙ ዓመታት ምርምር በማድረግ የደከምኩበትን የዚህን መጽሐፍ የመጨረሻ ምዕራፍ ስደመድም፣ ሀሳቤን የማጠቃልለው በሚከተሉት ዋና ዋና ነጥቦች ላይ ነው::

1. ነፃነታችን ከፋሽስት ከተላቀቀበት ከ1941 ዓ.ም ጀምሮ፣ የተባበሩት መንግሥታት ፍርዱን እስከሰጠበት እስከ 1950 ዓ.ም ድረስ፣ ኤርትራውያን ወንድሞቻችን ወደ እናት አገራቸው ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ ያደረጉት ትግልና የተቀበሉት ስቃይ ራሱን የቻለ አንድ የታሪክ መጽሐፍ የሚዘጋጅለት ነው:: ኢትዮጵያም ያለማቋረጥ ለብዙ ዓመታት ለልጆቿ ጠንክራ ባትሟገት ኖሮ፣ ለኤርትራውያን ወንድሞቻችን በዚያን ጊዜ የሚጠበቃቸው ዕድል፣ እንደ ሞቃዲሾ ሱማሌ፣ በኮሎኒያሊስት ጣልያን ሞግዚትነት ከመገዛት በስተቀር ሌላ መንገድ አልነበራቸውም::

2. በ1950 ዓ.ም የመንግሥታቱ ድርጅት የፍርድ ሽንጉ፣ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትቀላቀል የወሰነው፣ አንዳንድ

ለአንዲት ኢትዮጵያ በፅኑ ታጋይ
የጃንሆይ ታማኝ አገልጋይ

« ... የሰው ትላቅነቱ ሳይወላውል ባመነበት ጸንቶ መገኘቱ ነው:: አስፍሐ ወ/ሚካኤል ይህን ጠባይ አይተንበታል ... »

(ቀ.ኃ.ሥ ሰኔ 1962 ዓ.ም)

« ... እኔ የምሞተው በኢትዮጵያ መሬት ነው:: ሥጋዬም የሚፈርሰው በምወዳት ኢትዮጵያ አፈር ነው ... »

(አ.ወ.ሚ ነሐሴ 1993 ዓ.ም)

« .. የሚያምኑበትን በትክክል ፈጽመው ከዚህ ዓለም በሞት የተለዩ ታላቅ ኢትዮጵያዊ በመሆናቸው፣ ታሪክ ምንጊዜም የተከበረ ቦታቸውን ይጠብቅላቸዋል.. »

(ከደሬሲው)

ኤርትራውያኖች እንደሚሉት ታላላቅ መንግሥታቶች የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን መንግሥት ለመርዳት ባደረጉት ጥረት አለመሆኑን እውነተኛው ታሪክ ቁልጭ ብሎ ያሳየናል::

ሀ/ ሁለት ጊዜ በተደረገ ጥናትና ምርመራ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ኢትዮጵያዊነትን በመጠየቁ፣

ለ/ በኤኮኖሚ ረገድ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ካልተቀላቀለች በስተቀር፣ ራሷን ችላ ለመኖር የማትችል መሆኗ በዓለም ድርጅት ተጠንቶ በመረጋገጡ ነው::

3. እኛ ሳንጠይቅ፣ በውጭ ተንኮለኞች ተዘጋጅቶ የተጫነብን የፌዴሬሽን አስተዳደር፣ በኢትዮጵያዊነታችን ላይ « መለዮ » ስለፈጠረብኝ ይህንን አፍርሰን ከእናታችን ጋር መዋሀድ አለብን ብለው፣ በኅዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም የወሰኑት ኤርትራውያኖች ራሳቸው ስለሆኑ፣ የዛሬዎቹ ታሪክ አቅራቢዎች፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ብቻ ለማውገዝ በመረባረብ ፋንታ፣ በታሪኩ ሂደት ላይ ጥልቅ ምርምር ቢያደርጉ ትክክለኛውን ሁኔታ ሊረዱ ይችላሉ::

4. ኢትዮጵያ፣ እናቴ ነሽ ብለው የተጠጓትን ኤርትራውያኖች፣ ከሌሎቹ ልጆቿ አስበልጣ በትምህርት እንዲታነጹና የተሻለ ሕይወት እንዲያገኙ ያደረገችው ሰፊ ድካም፣ ምን ያህል እንደሆነ በማሰረጃ ስለሚረጋገጥ፣ የዛሬዎቹ ኤርትራውያኖች ውለታዋን መዘንጋት የለባቸውም::

5. በ1993 ዓ.ም ነፃነታቸውን ያወጁት ኤርትራውያኖች ከግባቸው ለመድረስ የቻሉት፣ ለብዙ ዓመታት ታግለውና ተዋግተው መሆኑን የሚክድ የለም:: የእነዚህም የነፃነት ታጋዮች እባቶቻቸውና አያቶቻቸው ኢትዮጵያዊነትን ለማግኘት ያደረጉትን ከፍተኛ ተጋድሎ እነሱም መካድ የለባቸውም:: ያ ! ያለፈ ትውልድ ኢትዮጵያዊነቱን ከልቡ አምኖበት፣ ብዙ መስዋዕት ተቀብሎ ኢትዮጵያዊ ሆኗል:: ከዚያ የቀጠለው ትውልድ ደግሞ፣ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ተገንጥላ ለብቻዋ እንድትቆም ለብዙ ዓመታት ተዋግቶ ነፃነቱን አግኝቷል::

እንግዲህ፣ ከአርባ ዓመታት በፊት ታሪካችንና ክብራችን ነው ብለው፣ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ መሆንን የወሰኑትና፣ ከአርባ ዓመታት በኋላ ደግሞ ከኢትዮጵያ መለየትን የመረጡት ራሳቸው ኤርትራውያኖች ስለሆኑ፣ እነሱም በምርጫቸው፣ እኛም ኢትዮጵያውያኖች በመሠረታዊው እቋማችን ጸንተን መቀጠል አለብን:: ታሪክ፣ የሰዎች የሥራ ውጤት ነው:: የዛሬዎቹ ሰዎች ዛሬ የሚሠሩትን ለሚቀጥለው ታሪክ ያስመዘግባሉ እንጂ፣ ያለፈውን መሠረታዊውን ታሪክ እነሱ እንደፈለጉ፣ ምንጊዜም መደምሰስ አይችሉም::

ምስጋና

1. የዚህን መጽሐፍ ዝግጅት ለማጠናቀቅና ለእትም ለማቅረብ አዲስ አበባ በቆየሁባቸው በስባት ወራቶች ውስጥ፤ የተመቸ ማረፊያና የተለየ ጽሕፈት ቤት አዘጋጅቶ በመስጠት፤ በመጽሐፉ ዝግጅት ላይ ጽሑፎቹ የሚያርፉባቸውን ገጾች በቴክኒክ አቀማመጣቸውን በማስተካከልና ጠቃሚ የሆኑ ሀሳቦችን በመለገሥ፤ በጠቅላላው ሥራው እንዲቃናልኝ አስፈላጊ የሆኑትን ጉዳዮች ሁሉ በማሟላት፤ ወዳጄ <u>ወንድሜ አቶ በትሩ አድማሴ</u> የሰጠኝን ድጋፍና ያደረገልኝን እርዳታ ለማመስገን የምገልጽበት ቃላቶች ያጥሩኛል::

2. የመጽሐፉ ጥላን ከተነደፈበት ከ1992 ዓ.ም ጀምሮ በኢትዮጵያ ውስጥ የሚያስፈልጉትን ምርምሮች በማከናወን፤ ሥነ ጽሑፎቹን በየታሪካቸው አካሄድ አያስባለበ ቁም ነገር ያላቸው አስተያየቶች በመስጠትና በጠቅላላውም እርማቶቹን በማስተካከል፤ <u>ወንድሜ አቶ ደሄ ረታ</u> ያደረገልኝን እርዳታ ምንጊዜም አልዘነጋውም::

3. የታሪክ ምርምርና ጥናት ለማድረግ በልዩ ልዩ አገሮች በተጓዝኩባቸው በነዚህ ባለፉት ሰባት ዓመታት ውስጥ፤ <u>የሕይወት ጓደኛዬ ወይዘሮ ገለሳ ተፈራ</u>፤ ፋታ ከማይሰጠው ሥራዋ ጋር ብቻዋን በትዕግሥትና በብርታት ያሳለፈችውን አስቸጋሪ ጊዜ ከልብ በመነጨ ጥልቅ ስሜት አስታውሳለሁ::

4. በኒውዮርክ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለሪስርች በቆየሁባቸው ሰድስት ወራቶች፤ የተሟላ ማረፊያ በማዘጋጀትና አስፈላጊ የሆኑትንም ሰነዶች በማስባሰብ ከፍ ያለ እርዳታ ያደረገችልኝን <u>እህቴን ወይዘሮ ፄጎት መክብብን</u> ከልብ አስባታለሁ::

5. <u>ወዳጄ ወንድሜ ፕሮፌሰር መርዕድ ወልደአረጋይ</u> ገና ከመነሻው ጀምሮ እስከ መጽሐፉ እትመት መጨረሻ ድረስ፣ ጠቃሚ ዶክመንቶችን ከመጠቆም በላይ፤ የታሰበው ከፍሬ እንዲደርስ የሰጠኝን የማበረታቻ ምክር እያስታወስኩ ከልቤ አመሰግነዋለሁ::

ከ1992 ዓ.ም እስከ 1998 ዓ.ም ድረስ በልዩ ልዩ አገሮች እየተዘዋወርኩ የታሪክ ምርምርና ጥናት በማከናውንበት ጊዜ በማናቸውም መልክ ከፍተኛ እርዳታ ያደረጉልኝን ወዳጆቼን ጥልቅ ከሆነ ምሥጋናዬ ጋር ላስታውሳቸው እወዳለሁ::

-- አቶ ስብሐት ሐብለሥላሴ
-- ፕሮፌሰር ምናሴ ኃይሌ
-- ዶክተር ብሥራት አክሊሉ
-- አቶ ወንዶስን መንገሻ
-- ዶክተር ሙሉጌታ ወዳጆ
-- አቶ ጴጥሮስ አክሊሉ
-- አቶ ተካልኝ ገዳሙ
-- ዶክተር መክብብ ገበየሁ
-- አቶ አስፋ መንገሻ
-- አቶ ኃይሉ ወልደሥላሴ
-- ልጅ ዮሐንስ መንገሻ ሥዩም
-- አቶ ሞሐመድ ኢብራሂም

I. ለዚህ መጽሐፍ ዝግጅት፣ በልዩ ልዩ አገሮች ለመጓጓዝ እንድችል በአየር ትራንስፖርት ከፍተኛ ዕርዳታ ላደረገልኝ

የኢትዮጵያ አየር መንገድ
ETHIOPIAN AIR LINES

ባለውለተኛነቴን እገልጻለሁ::

II. መጽሐፉን ለማስተዋወቅ የተሰናዳውን ፕሮግራም በተሟላ ዝግጅት ላስፈጸመልኝና ላበረታታኝ

አቢሲኒያ ባንክ
ABYSSINIA BANK

ጥልቅ ምሥጋናዬን አቀርባለሁ::

መረጃዎች

በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመነ መንግሥት የተፈጸመውን የኤርትራን ታሪክ ጽፌ ለማቅረብ ያስቻለኝ፣ በየአገሩ እየተዘዋወርኩ ለሰባት ዓመታት ያደረግኳቸው ምርምሮችና ጥናቶች ብቻ አይደሉም። በመቅድሙም ላይ እንደጠቀስኩት፤

1ኛ/ ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለማስመለስ የንጉሡ ነገሥቴን አደራ ተቀብለው፤ ከ1945 እስከ 1952 ዓ.ም ድረስ፤ በዓለም መንግሥታት ሸንጐ ላይ ለሰባት ዓመታት ፋታ ያልሰጠ ትግል ያደረጉት ጸሐፊ ትዕዛዝ አክሊሉ ሀብተወልድ፤

2ኛ/ ኤርትራን ከፌዴሬሽን አስተዳደር ወደ ፍጹም አንድነት ለማሸጋገር ለአሥር ዓመታት ከፍተኛ ሚና የተጫወቱት፣ ቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል፤

ባላቸው ማስታወሻዎችና ሰነዶች እንድጠቀም ስለፈቀዱልኝ፤ ይህን መጽሐፍ በብዙ ረገድ የተሟላ አቀራረብ እንዲኖረው ለማድረግ በጣም ረድቶኛል።

በተወለዱ በስልሣ አንድ ዓመታቸው ደርግ በግፍ የገደላቸው ጸሐፊ ትዕዛዝ አክሊሉ ሀብተወልድ፤ ፍርድ አግኝተው በሕይወት ቆይተው ቢሆን ኖሮ፤ ከጣልያን ቅኝ አስተዳደር በኋላ የኤርትራን የወደፊት ዕድል ለመወሰን፣ በአራቱ የዓለም ኃያላን አገሮችና፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የተደረገውን የረዥም ጊዜ ውዝግብና፣ በመጨረሻም የተገኘውን ውጤት፣ ለኢትዮጵያ ብቻ ሳይሆን ለዓለምም ሕዝብ እውነተኛውን ታሪክ በስፊው ያቀርቡለት ነበር።

ከጦርነት እሳት ወጥቶ ከሥቃዩ ላልተላቀቀው ለመከረኛው የዓለም ሕዝብ፤ መብቱን ለመስጠትና ሠላሙን ለመመሥረት፤ የነ ሞሎቶቭ ሆነ የነ ኧርነስት ቤቭን፣ የነ ዲን አቸሰን ሆነ የነ ጉርዥ ቢዶ የፍርድና የዴሞክራሲ አሠራር፤ መልኩ እንዴት እንደነበረ አክሊሉ ሀብተወልድ የታሪኩ ምስክር ነበሩ።

ቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል፤ በደርግ ዘመን ምንም እንኳ ከሞት ተርፈው ብዙ ነገሮች ያሳለፉ ቢሆኑም፤ አስተማማኝና ሠላም በሌለው ሕይወት አእምሮአቸው እየተሰቃየ፤ ጤናቸውም ስለአስቸገራቸው፣ በዚያ በሚያምር ብዕራቸው ለብዙ ዓመታት በአእምሮአቸው ያከማቿቸውን ማስታወሻዎች በጽሑፍ ሳያጠናቅቁ ከዚህ ዓለም በሞት ተለዩ።

ጸሐፊ ትዕዛዝ አክሊሉ ሀብተወልድ በሕይወት በነበሩበት ዘመን፣ ሁኔታው ሲፈቅድልህና ጊዜው ሲያመችህ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የመንግሥት ታሪክ የመጻፍ ዕድል ስለሚኖርህ፤ ከአሁኑ አስብበት እያሉ ያተጉኝ ነበር። በተለይ የኤርትራን ጉዳይ ከመነሻው እስከ መጨረሻው የነበረውን የታሪክ ሂደት፣ ጥቂት ዕረፍት ባገኙ ቁጥር ያስጠኑኝ ስለነበረ፤ በዚያን ጊዜ የያዝኳቸው ማስታወሻዎች፣ በየአገሩ ላደረግኳቸው ምርምሮችና ዝርዝር ጥናቶች ትልቅ መሠረት ሆነውኛል። አክሊሉ ሀብተወልድ በዚያ በኤርትራ ሙግት ዘመን፤ በተለይ ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እና ከጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ ጋር የነበራቸውን ኮሬስፖንዳንሶች፤ ከዚህም በላይ

ከንጉሠ ነገሥቱ በቀጥታ በኮድ ቴሌግራምና በጽሑፍ የሚደርሷቸውን መምሪያዎች እንዳውቃቸውና ስነዶቹንም እንድጠቀምባቸው ለግሠውኛል::

ቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ ከ1987 ዓ.ም እስከ 1996 ዓ.ም ድረስ፣ በተለያዩ ጊዚያቶች በሮምና በአዲስ አበባ እያገኘኋቸው፣ ኤርትራን ከፌዴሬሽን ወደ ኢትዮጵያ አስተዳደር ለማዋሀድ ስለተደረገው ጥረት፣ በዝርዝር የሰጡኝን ጥናቶች መዝግቢያቸዋለሁ:: በ1995 ዓ.ም ጤናቸው እያስቸገራቸውና አቅምም እያነሳቸው ሲሄድ፣ « ..... *ይህን የኤርትራን ታሪክ በሚገባ ለመጻፍ ትችላለህ ብዬ ስለማምን፣ የማውቀውን ሁሉ እንድነግርህ ወስኛለሁ* ..... » ብለው ወደ ስባ (70) ገጽ የሚጠጉ በብዕራቸው የተጻፉ ማስታወሻዎች ሰጥተውኛል::

ከእነዚህ ከሁለቱ ታላላቅ ሰዎች (ከአክሊሉና ከአስፍሐ) በስተቀር፣ በጠቅላላው በኤርትራ ጉዳይ በቅርብም ሆነ በሩቅ ተካፋይነት የነበራቸውን ሰዎች እየቀረብኩ በማነጋገሬ የተቻላቸውን ሁሉ ረድተውኛል:: ከእነዚህም መካከል፣

1. በኤርትራ ሙግት ዘመን የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ዋና ዲሬክተር፣ ቀጥሎም ምክትል ሚኒስትር የነበሩት ቢትወደድ ዘውዴ ገብረሕይወት፣

2. የኤርትራ ጉዳይ ተጀምሮ እስኪያልቅ ድረስ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ የአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ልዩ ጽሕፈት ቤት ሹም የነበሩትና፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች አባል በመሆን በየጉባኤው የተካፈሉት ልጅ አምሩ ዘለቀ፣

3. ለአራት ዓመታት (1946 - 1950) በአሥመራ የንጉሠ ነገሥቱ ላይዘን ኦፊሰር የነበሩት፣ ሌፍትናንት ጄኔራል ነጋ ኃይለሥላሴ፣

4. ያገር ፍቅር እንድነት ትጉህ አባል የነበሩት የራስ ኃይሌ ተሰፋማርያም ልጅ፣ ፊታውራሪ ኪዳነማርያም ኃይሌ፣

5. "የፍቅሪ ህገር የሴቶች" ፕሬዚዳንት ሆነው ከፍተኛ ሞያ የፈጸሙት የታወቁት የወይዘሮ አስካለማርያም የማነ ልጅ፣ ብሪጋዲየር ጄኔራል አበበ ተፈሪ፣ ይገኙበታል::

ከዚህም በቀር፣ ቀደም ብዬ በመቅድሙ ላይ እንደጠቀስኩት በጋዜጠኝነት ሞያ የተሰማራሁት የአሥራ ስምንት ዓመት በነበረኝ ጊዜ ስለሆነ፣ በማስታወቂያና በጋዜጣ መሥሪያ ቤት (ኋላ የማስታወቂያ ሚኒስቴር) በአገለገልኩበት በአሥራ ስምንት ዓመታት ውስጥ፣ በኤርትራ ጉዳይ ያየሁትና በጽሑፍ የመዘገብኩት ሁሉ፣ ለዚህ መጽሐፍ ዝግጅት የተለየ ድጋፍ ሆኖኛል::

ከ1992 እስከ 1999 ዓ.ም ድረስ ለስባት ዓመታት በልዩ ልዩ አገሮች እየተዘዋወርኩ ባደረግኳቸው ጥናቶች የመረመርኳቸው ስነዶች ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው::

Bibliography

UNITED - NATIONS (New York)

The Ethiopian Claims and Position in Regard to the Former Italian Colonies. Documentation Presented by the Ethiopian Delegation, A/C 1/W.8, 20 October 1948, Restricted.

General Assembly Official Records:

Third Session, Part I, Plenary Meetings, *Summary Records of Meetings 21 September - 12 December 1948, Paris*, Palai de Chaillot, 1949;

Third Session, Part I, General Committee;

Third Session, Part II, Plenary Meetings, *Summary Records of Meetings 5 April - 18 May 1949*, Lake Success (New York), 1949;

Third Session, Part II, First Committee, *Summary Records of Meetings 5 April - 13 May 1949 (id. 1949);*

Fourth Session, Plenary Meetings, *Summary Records of Meetings 20 September - 10 December 1949* (id. 1950);

Fourth Session, Plenary Meetings, *Annex* (id. 1950);

Fourth Session, First Committee: Political and Security Question, *Summary Records of Meetings 20 September 6 December 1949 (id. 1950);*

Fourth Session, First Committee, *Annex* (id. 1950);

United Nations, 1950, *Report of the United Nations Commission for Eritrea.* General Assembly official Records supplement no. 8(A/1285). Lake Success, New York;

United Nations, 1952, *Final Report of the United Nations Commissioner in Eritrea.* General Assembly Official Records supplement no. 15 (A/2188). New York;

United Nations, 1952, *Year Book of the United Nations. New York.*

UNITED STATES (Washington D.C.)

National Archives And Congress Library

United States and Italy 1936-1946. Documentary Records, Department of State Publication 2669, Washington, United States Government Printing Office, 1949.

Paris Peace Conference 1946: Selected Documents, Washington, United States Government Printing Office, 1947.

Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers (FRUS):

1942, vol. III: Europe (Washington, United States Government Printing Office 1961);

1943, vol. III: Europe (id. 1963);

1943, vol. IV: The Near East and Africa (id. 1964);

1943, The Conferences at Washington and Quebec 1943 id. 1970);

1945, The Conferences at Malta and Yalta 1945 (id. 1955);

1945, The Conference of Berlin (Postdam), voll. I e II (id. 1960);

1945, vol. II: General: Political and Economic Matters (id. 1967);
1945, vol. IV: Europe (id. 1968);
1946, vol. VII: The Near East and Africa (id. 1969);
1946, vol. II: Council of Foreign Ministers (id. 1970);
1946, vol. III: Paris Peace Conference: Proceedings (id. 1970);
1947, vol. IV: Paris Peace Conference: Documents (id. 1970);
1947, vol. III: The British Commonwealth: Europe (id. 1972);
1947, vol. V: The Near East and Africa (id. 1971);
1948, vol. I: General; The United Nations, part 2 (id. 1976);
1948, vol. III: Western Europe (id. 1974);
1948, vol. V: The Near East, South Asia and Africa, part 2 (id. 1976)
1949, vol. IV: Western Europe (id. 1975);
1949, vol. VI: The Near East, South Asia, and Africa (id. 1977).

UNITED KINGDOM

Public Records Office

Eritrean Affairs 1945 - 1950

FO - 371: File No. 73873, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80.73899, 73900, 69349, 113520, 146570, 108196, 108191, 96723, 96722, 108201, 113519, 73877, 63198, 69350, 69360, 69366,69300.

FRANCE

Ministère des Affaires étrangères

Quai D'Orsay Paris

1. Relation avec l'Italie - question des anciennes colonies italiennes, concerne principalement les revendications éthiopiennes sur l'Eritrée.

2. La Commission d'enquête sur les anciennes colonies italiennes et, à un degré moindre, la question de la reprise des relations diplomatiques entre l'Ethiopie et l'Italie. (Octobre 1944 - décembre 1948).

A) Doc. K9
B) Doc. K. Afrique Levant Vol. 54)
3. C) Conference de la paix (1946)
Document de la Conférence de Paris 4 Voll, Paris imprimerie nationale 1947.

ARCHIVIO STORICO DEL MINISTERO DEGLI AFFARI ESTERI

Affari Politici, 1946 - 1956,Roma

Fondo ministero dell Africa Italiana
Fondo Presidenza del Consiglio dei Ministri
Verbali delle sedute del Consiglio dei Ministri
Carte Sforza
Serie Affari Politici
Fondo Ambasciata Parigi

Fondo Ambasciata Londra
- Memorandum on the Italian Colonies
Presented by the italian Government 1945

SFORZA CARLO,
L'italia El Problemi Della Pace Europea, Milano-Roma Edizioni Viola, 1944.

BRUSASCA GIUSEPE,
Il Ministero Degli Affari Esteri. Governo E Diplomazia Al Servizio De Popola (1948).

SELECT BIBLIOGRAPHY

Zewde Gebre-Sellassie (Doctor Dejasmatche)
Eritrea, Ethiopia in the context of the Red Sea and Africa (1976).

Pankhurst, Sylvia,
Ethiopia And Eritrea, 1941 - 1952 -Woodford Green, England: Lalibela House. 1953

Spencer, John, H.,
Ethiopia at Bay: A Personal Account of the Haile Sellassie Years, Michigan: Reference Publications Inc. ,1983

Sforza, Carlo,
Cinque anni a palazzo Chighi. La politica estera italiana da 1947 al 1951. Roma: Atlante, 1952.

Trevaskis, G.K.N.,
Eritrea: *A Colony in Transition, 1941 - 1952.* Oxford University Press, 1960,

Rossi Gianluigi,
L'africa Italiana Verso L'indipendenza (1984).